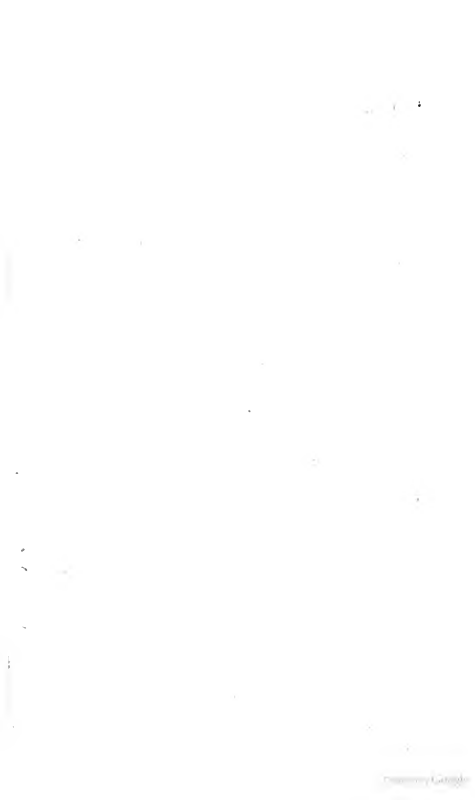

MAG 1287

PVBLII
OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA

EX RECENSIONE

PETRI BVRMANNI

TOMVS QVARTVS

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS VIDVAE POMBA ET FILIORVM

ANNO MDCCCXIII

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON

LIBRI QVINDECIM

PARS SECVNDA

P. OVIDII NASONIS
METAMORPHOSEON
LIBER OCTAVVS

FAB. I. Iam nitidum retegente diem, noctisque fugante
Tempora Lucifero, cadit Eurus; et humida surgunt

1-151. *Nisus*, rex Megarensium, Paudionis filius, in *haliaetum*, et *Scylla*, eius filia, in *cirin* mutatur: et haec quidem merito hanc poenam passa est. Quum enim Minos Megaram oppugnaret, Scylla, amore eius incensa, crinem patris purpureum, quo et ipsius et urbis salus pende-
bat, resectum in castra hostilia per-
tulit, seque simul ipsam Minoi tradi-
didit. Ille vero tam impiam proditi-
onem aversatus, Scyllam relinquit
apud Megarenses; quae quum clas-
sem persequeretur, mutatur in *cirin*,
pater vero in *haliaetum*. Latius hanc
fabulam Megarensensem tractavit Pseu-
do-Virgilius, in *Ciri*, quamquam is
potiora narrationis capita breviter
tantum perstringit. Confer et Pau-
saniam Att. p. 45, et Corinth. p.
192; Apollodorum III, 15, 8 sqq.;
Schol. Euripidis ad Hipp. vs. 35 et
1200; Propertium III, 1752; Hygini
fabulam 198. Tractaverat haec etiam
Parthenios, ut apparet ex Eustathio
ad Dionys. Perieg. vs. 420. Minos
Scyllam, impietatem eius aversatus,

aut in patria reliquerat proficiscens,
aut poena quadam adfecerat. His ad-
dita est fabula de purpureo Nisi ca-
pillo, quam cupide arripuerant poë-
tae atque mythici scriptores. Quum
enim avem nossent purpurea in ver-
tice crista insignem, quae *ciris* dice-
retur (quod nomen a graeco *κίρην*,
tondere, derivari posse putarunt),
in eam transiisse Scyllam finxerunt,
patrem vero in *haliaetum*, qui acer-
rimo odio insectari *cirin* solet. — *Iam
nitidum* etc. Initium fabulae respicit,
VII, 659 et 664. — Olim, pro *rete-
gente*, edebatur *regente*, quod corru-
ptum esse vidit Regius: atque *rete-
gente* in omnibus, quibus usus est,
MSS. reperit Ciofannus. Regii nostri,
retegente. — *Lucifer* et *Aurora* sibi
dicuntur *diem reducere*, sed hoc loco
exquisitius, *retegere*, quemadmodum
apud Virgilium Aen. IV, 119, *Titani
radiis reteggit orbem*. Adde V, 65,
Nox contra amictu suo tegit terras.
Sed nollem additum *noctisque fugan-
te tempora*; ita enim diversae imagi-
nes iunctae. De *nitido die* ad I, 603,

Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis.
 Regia turris erat vocalibus addita muris;
 In quibus auratam proles Letoia fertur
 Deposuisse lyram: saxo sonus eius inhaesit.
 Saepe illuc solita est adscendere filia Nisi;
 Et petere exiguo resonantia saxa lapillo,
 Tum quum pax esset: bello quoque saepe solebat
 Spectare ex illa rigidi certamina Martis.

15

20

exornat. *Pendere* eleganter dicuntur qui dubitant, in utram partem inclinent. Nostrum expressit Claudianus I, 11: *His neque per dubium pendet Fortuna favorem etc.* — *Victoria* Dea, quae virginis alatae habitu pingebatur, nunc volabat *dubiis pennis*, exquise, quia ipsa erat dubia, quo inclinaret. Comparo e libro I, 506, et V, 605, *trepidantes pennas*. Tithul. II, 5, 45: *super fessas volitat Victoria puppes*.

14. *Regia turris-saxo etc.*) Memorabilis huius *saxi* et alii mentionem faciunt, et commode hoc loco intertexta est. Heynius ad Virgilii Cirin 105, putat, ex Ovidii mente *turrim* edidisse illum *sonum*: quod non est. Diserta enim a *vocalibus muris regia*, a rege exstructa, *turris* distinguitur. *Vocalis*, sonum edens, resonans. Apollo enim quum Alcathoo, muros exstruente, operam navaret, lyram deposuit: *sonus* autem eius in lapides subiectos transiit, ut, si quis lapide eos percuteret, eundem illi, quem fides pulsae, sonum ederent. Theog. 771; Pausanias Att. p. 100; Virgilius Cir. 105; Epigr. in Anthol. IV, p. 351. — *Letoia*; codex Regius A, *Latoia*; codex B, *Latonia*; utraque nostrorum codicum lectio Apollinem indicans, praestantior videtur quidem; et melius codicis B lectionem acceperis. LEM.

16. *saxum* unum etiam apud Pausaniam, quamquam hoc loco singulare esse potest pro plurali. Bentleius ad Horatium III, Od. 2, 18, monet, non nisi bis a Nostro, hic et Trist. III, 4, usurpatum esse pronomen eius, idque epicos poetas perpetuo multasse exilio. Etiam Burmannus poetas ob frequentem huius pronominis usum vituperat. — *Exiguo*, vel quia virgo regia ludebat, vel quia tali lapillo opus erat.

19. *bello quoque saepe solebat*) Medicus et Neapolitanus, *bellum quoque turre solebat*. Et *bellum* etiam Verbinas et Berneggerianus a manu prima; tum ille mox, *equo illa*. Hae varietates Heinio probantur. Sed *turre* otiosum est, quum *saepe* sequentium postulare videantur. Tum *bello* et *quum pax esset* bene sibi respondent. Burmannus praeterea putat, numeros fore minus languidos, si cum Leiden- si legas, *quum pax tuta foret*. Regii nostri nihil mutant. — *Bello*, tempore belli, ut passim *ludis*, *sacrificiis* etc., id est, tempore ludorum, sacrificiorum: ablativi ponuntur sic absolute, ut tempus significant, quo quid factum sit. Vide Burmannum ad hunc locum, et Ernesti ad Suetonium in Caes. 11. — *Spectare ex illa* etc. Spectabat castra hostilia, ut Antigone apud Euripidem, Phoen. 110 sqq., et Helena apud Homerum II. T. 154

Iamque mora belli procerum quoque nomina norat,
 Armaque equosque habitusque Cydoneasque pharetras.
 Noverat ante alios faciem ducis Europaei,
 Plus etiam, quam nosse sat est: hac iudice, Minos,
 Seu caput abdiderat cristata casside pennis, 25
 In galea formosus erat: seu sumserat aere
 Fulgentem clypeum, clypeum sumsisse decebat:

sq. : conf. et Virgilii Cirin. 172 sqq.

21. *iamque mora belli*) Neapolitanus et prior Erfurtensis, *moras belli*, ut proceres belli morae dicantur, quod illustrat Heinsius. Regii nostri, *mora belli*, quod elegantius, et praestantius. LEM. — *Mora*, diuturnitas ut I, 402. — *Cydoneasque* olim edebatur, quod Ciofannus ex antiquiore suo codice in *Cydoniasque* mutavit. At alterum Burman. revocavit, quia et A. A. I, 293, *Cydoneae iuvencae*; etiam Virgilius Ecl. X, 59. Variant codices in hoc nomine. Berkelius ad Stephan. in Κυδωνία, vult *Cydoneasque* esse scribendum. — Codex Regius noster A *Cydonias*, sicut et codex B, a prima manu; at manus secunda litteram *i* in *e* vertit in hoc codice, et margini inscripsit *Cydoneas*. LEM. — *Cydonia* una ex tribus celeberrimis Cretae urbibus. Creta abundabat materia, unde sagittae, arcus, pharetrae conficerentur, et Cretenses excellentes habebantur sagittarii.

23. *Europaei*) Vide ad vers. 120. Amor ille Scyllae iniectus traditur vel a Venere (Hyginus dicto loco), vel a Iunone: Virgilius in Cirin 133. Apud Nostrum originem habet satis naturalem. — *Sat est*, conducit. — *Faciem* et habitum Minois apte ad propositum describit in sq. — *Hoc iudice* bene additum; nam amor omnia videntur eximia. Ita *me iudice*, II, 428. Iam seq. locus pulcher, ex-

pressus e Tibullo IV, 2, 7-12: *Illam, quicquid agit, quaeque vestigia movit, Componit furtim subsequiturque Decor. Seu solvit crines, fusa decet esse capillis, Seu comit, comitis est veneranda comis. Vrit, seu Tyria voluit procedere palla: Vrit, seu nivea candida veste venit.* Confer II Amor. Eleg. 5, 43. Etiam hoc loco, quot modis variatum illud, formosius erat. Et totus orationis color notandus. — *Cristae* praecipuum galene ornamentum. Hinc *superbum cristarum decus*, Silius X, 399. Erat non solum e setis equinis (XII, 88), sed etiam ex pennis, quae pulchrum Minos magis decebant.

26. *aere* rescripsi auctoritate MSS. qui fere omnes in hoc vocabulo conspirant. Et mox vers. 32, non nisi aerea galea Minos tribuitur, ut apud Homerum II. K, 30, Menelao. Primum Vaticanus et duo alii, ore, quod aperte ex aere ortum. Vnus Regius praefert auro, quod receptum ab Heinsio propagavit Burmannus. Constat sane ex Homero et Virgilio etiam auro exornatos interdum fuisse clypeos: sed ego MSS. auctoritatem sequi malui. Atque etiam *aes* in splendorem datum satis potuit spectantium oculos ferire atque decus addere Minos. Codex Regius A, auro. — *Decebat*, cum decore sumebat, aut, clypeus sumptus ei decus addebat. Euripides Phoen. 171, ὡς ὀπίσσω χρυ-

Torserat adductis hastilia lenta lacertis;
 Laudabat virgo iunctam cum viribus artem.
 Imposito patulos calamo sinuaverat arcus; 30
 Sic Phoebum suntis iurabat stare sagittis.
 Quum vero faciem demto nudaverat aere,
 Purpureusque albi stratis insignia pictis
 Terga premebat equi, spumantiaque ora regebat;
 Vix sua, vix sanæ virgo Niseia compos 35
 Mentis erat: felix iaculum, quod tangeret ille,
 Quæque manu premeret, felicia frena vocabat.
 Impetus est illi, liceat modo, ferre per agmen
 Virgineos hostile gradus: est impetus illi
 Turribus e summis in Gnosia mittere corpus 40
 Castra; vel aeratas hosti recludere portas,

σίστην σὺν περὶ κῆς. — *Adductis lacertis* pingit actum iaculantis. Expressit autem Virgilium *Aeneid.* XI, 561, *adducto contortum hastile lacerto Immitit.* Infra IX, 52, sunt *brachia adducta.* Sic et *reduci* adhiberi, monet Burmannus. — *Lentum* solempne hastilium, pilorum, thyrsorum epitheton apud poetas. — *Iuncta cum viribus arte* opus erat in eiusmodi exercitationibus, X, 181.

30. *Imposito patulos calamo* Codex A, *impositis calamus patulos*; codex B, *imposito calamo patulo*, et secunda manu superscribitur *impositis calamis.* Vulgatam præfero. LEN. — *Sinuaverat arcus*; lunaverat, incurvaverat: confer *Amor.* I, 1, 23, *Lunavitque genu sinuosum fortiter arcum.* LEN. — *Stare* de gestu vel pugnantium, ut IX, 33, vel sagittas mittentium, ut hoc loco, et sic *status passiva.*

33. *Purpureus* gravius quam, purpurea veste: *Art. Amat.* I, 214, *Quætor in niveis aureus ibis equis.* — *Al-*

bo equo se Minoa in obsidione urbis hostibus notabilem dedisse et conspicuum, non credit Burmannus, qui eam ob causam emendat *alti.* Ergone *altus* equus cum minus notabilem reddebat? Nec habitaverunt alii duces, Alexander, Hannibal, et armis et equis se insignire. Amabant autem plerumque *albos* equos; et in *albo* in primis lucebat purpura. — *Stratis pictis.* Grævianus pro diversa lectione dat *phaleris pictis*, quod arridebat Heinsius, sed recte reiicitur a Burmanno. Confer cum hoc loco VI, 212. — *Spumantia ora* generosi equi signum. — *Fix sua.* Vide ad III, 689. — *Felix* etc. Ridicula, solempnis tamen perditæ amantium prædicatio.

39. *est impetus illi* etc.) Potentia amoris bene notatur: *Impetus*, vehemens cupidus. — *Gnosia*; super hoc vocabulum in codice A iuscribitur hæc glossa, *Promontorium est Gnosia.* Cretæ Ἰκαροῦ ποταμὸς eximie fuerunt ubes Cydon, Gnosus, Gortyn, Lycus et mons Dictæ; alque hinc

Vel si quid Minos aliud velit: utque sedebat,
 Candida Dictaei spectans tentoria regis;
 « Laeter, ait, doleamne geri lacrymabile bellum,
 In dubio est: doleo, quod Minos hostis amanti est. 45
 Sed nisi bella forent, numquid mihi cognitus esset?
 Me tamen accepta poterat deponere bellum
 Obside: me comitem, me pacis pignus haberet.
 Si, quae te genuit, talis, pulcherrime rerum,
 Quahs es ipse, fuit; merito Deus arsit in illa. 50
 O ego ter felix, si penius lapsa per auras
 Gnosiaci possim castris insistere regis.

poëtis Cretae epitheta. LEM. — *Mittere corpus* de desiliante. — *Aeratas portas*; aere et ferro munitas. LEM.

42. *utque sedebat*; septem veteres, tm Neapolitans secundus, tertius Medicus, pro diversa lectione, *Utque solebat*, quod non damnat Hein-
 sius. At hoc iam dictum supra 19. Regii nostri, *sedebat*. — *Candida*, quippe lintea. Virg. Aen. I, 469, *Rhesi niveis tentoria velis*. Illis tamen temporibus lintea tentoria nondum in usu. — *Dictaei regis*; vide quae supra ad *Gnosia*, 40.

44. *Laeter, ait* etc.) Placet sibi Noster in eiusmodi soliloquiis, quibus naturae humanae indolem describit. Etiam hoc loco gravis animi lucta; hinc enim amor pugnat insanus, illinc pietas; sed, ut fit, ad extremam vincit amor, Scyllaque patrem prodit cum patria. Conf. similis luctatio Medae VII, init. — *Lacrymabile*, Homerus, *δαρπυέας πόδας*. Horatius, *bellum lacrymonum*.

46. *numquid*, pro *namquam* (quod habent Regii nostri) e primo Mediceo et Norico recte receptum: acriorem enim reddit orationem. — *Deponere bellum*; Ciofanus et Dominicus, pro-

fert dimittere bellum, idemque Hein-
 sius reperit in quinque MSS. et sic infra XIII, 217. — *Regii nostri, deponere*. — *Deponere*, ut alibi *ponere*. Broukhuisius ad Propert. II, 1, 36. — *Poterat melius quam aliorum poterit*: vide ad I, 679. — *Obsides ferro regum liberi accipiebantur*. Vid. Ciofanus. Obsidem mox ulterius declarat, reique gratas immoratur; nam et *pignora pacis* sunt obsides, quia *pignus* omne id, quod fidem facit. — *Haberet* Heinsius mutavit in *habere*, quamquam hoc Burmannus deinde in Francof. reperit. Nos revocavimus alterum, ut melius. — Regii nostri nihil mutant.

49. *Quae te genuit*; Europa: *gignere* etiam de femina; vide Burmannus. — *Pulcherrime rerum*; Regii nostri, *pulcherrime regum*. — *Pulcherrime rerum* etiam in Art. Amat. I, 213, et Heroid. IV, 125; *Dulcissime rerum* Horat. I, Sat. 9, 4; *maxima rerum* Claudian. I, 130. — *Deus*, Iupiter, II, 833 sqq.

51. *O ego ter felix* etc.) Confer Enripideum Phoen. 166. — *insistere* de volantibus, quando delabuntur in terram; I, 307. — *Falsaque me*, ut

Fassaque me, flammisque meas, qua dote, rogarem,
 Vellet emi! tantum patrias ne posceret arces.
 Nam pereant potius sperata cubilia, quam sim 55
 Proditione potens; quamvis saepe utile vinci
 Victoris placidi fecit clementia multis.
 Iusta facit certe pro nato bella perempto;
 In causaque valet, causamque tuentibus armis,
 Ut puto, vincemur: qui si manet exitus urbem, 60
 Cur suus haec illi reserabit moenia Mavors,
 Et non noster amor? melius sine caede, moraque,
 Impensaque sui poterit superare cruoris:
 Nam metuo certe, ne quis tua pectora, Minos,

III, 2, *se confensus erat*. — Heroica aetate mariti emebant coniuges; sed postea dos postulabatur, quae spectabatur ut pretium, quo maritus emeretur. Hinc apud Euripidem, Med. 232, Medea queritur, mulierem cogi *χρημάτων υπεβολή νόμου περίεχου*. Sponderi solebant liberi, et generi ami a parentibus. Virgilius Georg. I, 31: *Taeque sibi generum Tethys amat omnibus unctis*. Sed Scylla auore ardens vult ipsa rogare, qua dote (e forma solenni) velit emi. — *Patriae arces*, patria urbs. Aeneid. I, 20, *Tyriae arces*, Carthago; III, 553, *Caulonis arces*, urbs Caulon. — *Cubilia*, thalami, coniugium. — *Potens*, beata. Vide ad IV, 325.

56. *utile vinci etc.*) Exemplum Inl. Coes. comprobant hanc sententiam.

58. *facit non nisi unus* Lovanien-sis, unde cupide Burmannus, ea ratione, quod *bellum facere*, de eo qui bellum ultro infert; *gerere* autem de eo qui bellum illatum repellit. Caeteri, et Regii nostri, *gerit bella*, quod probro, pnce Burmanni; nepe repetitio vocis *facit* ingrata est, et *bellum* gerere utilitius est quam *facere*. —

In causaque; vulgo et *causaque*, quod iam Constant. Fovens. mutavit in *causaque*, idemque deinde in multis repertum est. Alter Ciolan. et alter Caelest. in *causaque*, quod et ipsum defendi posse Burmannus monet. Alii aliter. — *Causa valet is*, qui habet causam iustam, ut Minos, qui pro Androgeo filio interempto arma movebat. Verbo autem *valere* saepe additur praepositio *in*, ut *in dicendo*, *in ira valere*. Vid. Heinsius. — *Causam*, nempe iustam. — *Tuentibus*; multi, iique praestantiores, habent *tenentibus*, non improbane Heinsio. Regius B, *tenentibus*.

60. *Ut puto—qui si manet*; nostri Regii, et puto—*quis enim manet*. — *Cur suus etc.* Propertius III, 17, 24: *Nise, tuas portus fraude reclusit Amor*. — *Reserantur* propriae portae, hoc loco *moenia*, urbs ipsa. — *Superare* absolute, vincere.

64. *Nam*; Heinsius de suo dedit *quam*; nonnulli MSS. *iam* aut *non*. Regii nostri, *nam*. — *Nam metuo etc.* Commode hanc sollicitudinem animi sic declarat: sed ex mente Virgilii Cir. 270, Minos vulnerari haud po-

Vulneret imprudens: quis enim tam dirus, ut in te 65
 Dirigere immitem, nisi nescius, audeat hastam?
 Coepta placent, et stat sententia tradere mecum
 Dotalem patriam, finemque imponere bello.
 Verum velle parum est: aditus custodia servat;
 Claustraque portarum genitor tenet; hunc ego solum 70
 Infelix timeo; solus mea vota moratur.
 Di facerent, sine patre forem! Sibi quisque profecto
 Fit Deus: ignavis precibus Fortuna repugnat.
 Altera iamdudum succensa cupidine tanto
 Perdere gauderet, quodcumque obstaret amori. 75
 Et cur ulla foret me fortior? ire per ignes,
 Per gladios ausim: neque in hoc tamen ignibus ullis,
 Aut gladiis opus est; opus est mihi crine paterno:
 Ille mihi est auro pretiosior: illa beatam
 Purpura me, votique mei factura potentem. » 80

terat. — *Dirus*, ut efficacies, e praestantioribus multis recepit Heinsius, pro *durus* (quod habent Regii nostri), quamquam hoc et crudelem significat. — *Dotalem patriam*: in dotem patriam prodere ut me accipiat, secumque habent. LEM. — *Aditus*, portarum ingressus. LEM.

70. *Claustra portarum*, portae clausurae, ut IV, 85, *urbis claustra*.

72. *Sibi quisque etc.*) Multa ipsi nostris viribus efficere possumus, quae a Diis petimus. Non est, quod Di faciant sine patre sim; ipsa me eo liberare possum prodens eum: sententia summa ex Aeneid. IX, 184 sqq. *Dine hunc ardorem mentibus addunt* — *an sua cuique Deus fit dira cupido?* — *Fit Deus* Heinsius ex primo Gronoviano iuvenit; caeteri omnes, *Est Deus* (sicut et Regii nostri); aequae bene. — *Ignavae preces*, quibus non adjuvantur facta. Sallustius Catil. 52:

Non votis, neque muliebribus supplicibus auxilia Deorum parentur: vigilando, ac agendo, bene consulendo prospere omnia cedunt: ubi securitiae te atque ignaviae tradideris, nequidquam Deos implores; irati infestique sunt. Seneca Med. Fortuna fortes metuit, ignavos premit. LEM. — Contra armatae preces apud Cicero-nem Div. IX, 3. Iam hinc angetur impetus animi.

74. *iamdudum* potes et nunc interpretari, continuo. — *Alteri*; alia. — *Perdere* gravius, quam aliorum prodere. Singula verba hic habent pondus.

76. *ulla*; Regii nostri, *illa*. — *Per gladios* — neque; Regius A, nec. — *Ille* revocavi, quia sic omnes codices praeter Iulianum, unde Burmannus *illa* recepit, ut ad *purpuram* referretur, Regii ambo, *illa*.

Talia dicenti, curarum maxima nutrix
 Nox intervenit; tenebrisque audacia crevit.
 Prima quies aderat, qua curis fessa diurnis
 Pectora somnus habet: thalamos taciturna paternos
 Intrat; et, heu facinus! fatali nata parentem 85
 Crine suum spoliat; praedaeque potita nefanda
 Fert secum spoliū sceleris, progressaque porta
 Per medios hostes, meritis fiducia tanta est,
 Pervenit ad regem; quem sic adfata paventem;
 « Suasit amor facinus: proles ego regni Nisi 90
 Scylla, tibi trado patriosque, meosque Penates.
 Praemia nulla peto, nisi te; cape pignus amoris

81. *curarum maxima nutrix*) Novo momento opus erat, quo coepta tam audacia confirmarentur in animo. Nox curas quidem diurnas, id est, labores et negotia per diem suscepta, finit; sed eadem silentio suo et solitudine aliud curarum genus, nempe quas amor habet, nutrit, tum tenebris, quibus facinora occultat, hominum audaciam auget. Non bene autem curae sic his positae. — *Tenebrisque*; Regius A, *tenebris*. — *Habet somnus*, ut lib. VII, 329, ad quem locum vide.

84. *taciturnum illum ingressum* praecclare describit Virgilius Cir. 209: *Auribus arrectis nocturna silentia tentat* etc. In *fatali nata parentem* singula verba vim habent. Hinc praemissum *heu facinus! fatali*, quo fatum ipsius et patriae pendebat. — Regius codex A haec ita habet: *Fatali crine parentem Nata suum spoliat*; quam lectionem simpliciore et multo elegantiore crediderim. Hunc *crinem fatalem* ita explicat Georg. Sabinus, apud quem vide similem historiam de Romilda Foro Iulensi: hic *crinis* significat secretum Nisi consilium, quod in capite summo; hoc autem ho-

atibus prodito, quid superest nisi nobis expugnatio? LEM.

87. *sceleris*) Codex antiquus loc. a Cruce, Medicus prior, Erford. Calendr. pluresque alii, *celeris*. Sic etiam Priscianus locum laudat, ut doceat, *celer* femininum facere *celeris*. Heinsius vero totum versum delendum censet, quia, in Florentino S. Marci, margini adscriptus est manu recentiore. In his sane est redundantia quaedam; non tamen propterea vs. 87, cum Heinsio, delendam, quum Ovidius saepe in hanc partem peccet. Si *sceleris*, quoniam *nefanda* praecessit, displicet, possis cum Prisciano *celeris* praeferre. — Regii nostri versum qualem ex cl. Gierig accepimus habent. — Non temere monetur, *porta* eam esse *progressam*, egressam; eam enim pater clausam tenuerat. — *Meritis*; plurimi, *meriti*; unus Leidensis, *menti*, quod non displicet Heinsio. Regii nostri, *meriti*. — *Pavebat* Minos adspiciens *crinem* ab ipsa Nisi filia allatum.

91. *patriosque* etc. et patriam et domum meam: sic infra, *Patrium caput*, vitam et salutem patriae. Vers.

Purpureum crinem; nec me nunc tradere crinem,
 Sed patrium tibi crede caput: » scelerataque dextra
 Munera porrexit. Minos porrecta refugit; 97
 Turbatusque novi respondit imagine facti:
 « Di te submoveant, o nostri infamia seclī,
 Orbe suo, tellusque tibi pontusque negentur.
 Certe ego non patiar Iovis incunabula Creten,
 Quae meus est orbis, tantum contingere monstrum.» 100
 Dixit: et, ut leges captis iustissimus auctor
 Hostibus imposuit, classis retinacula solvi
 Iussit; et aeratas impelli reinige puppes.
 Scylla, freto postquam deductas nare carinas,
 Nec praestare ducem sceleris sibi praemia vidit, 105

115 sqq., *patriis ora* dicitur donasse. Impie commendat munus suum.

95. *Minos porrecta refugit*; pulchre decorum servat poeta, quo ubique iustum hunc ostendit. *LEM.* — *Imaginem facti*, cogitatione facti, ut alibi iam observatum. — *Novi*, inauditi. — *Di te submoveant* fuit in invocationibus, ut *Di te eradicent, perdant* etc. — *Orbe suo*; Heins. suadebat *Orbe pio*; male. *Orbe suo* (quod habent Regii nostri) et mox *meus orbis* bene sibi opponuntur: *orbe suo*, toto terrarum orbe, in quem Deorum potestas.

99. *Iovis incunabula*) Iupiter a multis in Creta, ab aliis in Arcadia natus esse credebatur. Vide Callimachi hymnum Iov. 4 sqq., ibique Spanhem. Noster supra II, 405, hos sequebatur, nunc illos. Bene hoc mytho utitur, ut sanctitatem insulae suae addat. — *Contactu hominum nefariorum polluebantur sancta*.

101. *Dixit: et, ut leges* etc.) Festinat et omittit expugnationem urbis, quae nil ad rem. — *Auctor*, scilicet

legum, legislator. Plane sic XV, 833, de Augusto, *legesque feret iustissimus auctor*. — Ab *iustitia* et aequitate passim laudatur Minos. Propert. III, 17, 28: *Victor erat quamvis, aequus in hoste fuit*. Tragicis tamen graeci eum, tanquam ferum tyrannum notant, propter tributum Atheniensibus imperatum. Plutarchus Thes. cap. 16. — *Retinacula*, *retiquae*, funes, quibus naves alligabantur in litore, ne a ventis fluctibusve auferrentur. — *Ea solvit*, qui proficiscitur. — *Impelli*; olim *impleri* (et ita Regii nostri); alterum restituit ex uno codice Ciofannus, quod et repertum postea in pluribus. — *Impellere remos, naves, aut mare remis*, phrases solennes; vide Heinsium.

104. *Scylla, freto* etc.) E nave suspensam Scyllam per mare tractam esse a Minoë alii narrant. Vid. Heynius ad Virg. Cirin. vs. 389. Ex alia rursus traditione uxorem eam duxit Minos ductamque in mare abici iussit: Pausanias Cor. pag. 192. Sed

Consumtis precibus violentam transit in iram;
 Intendensque manus, sparsis furibunda capillis,
 « Quo fugis, exclamat, meritorum auctore relicta,
 O patriae praelate meae, praelate parenti?
 Quo fugis, immitis? cuius victoria nostrum 110
 Et scelus, et meritum est: nec te data munera, nec te
 Noster movit amor, nec quod spes omnis in unum
 Te mea congesta est? nam quo deserta revertar?
 In patriam? superata iacet: sed fuge manere;
 Proditione mea clausa est mihi: patris ad ora? 115
 Quae tibi donavi: cives odere merentem;
 Finitimi exemplum metuunt: obstruximus orbem
 Terrarum, nobis ut Crete sola pateret.
 Hac quoque si prohibes, et nos, ingrate, relinquis;

aequitati Minois magis convenit, quod iam in patria relinquit. — *Freto*, in fretum, si coniungis cum *deducas*; sin cum *nare*, *deest in*.

107. *sparsis*; ita Regius A, at codex B, sicuti et Burmannus, *passis*. — *Quo fugis* etc. Confer lamenta Scyllae apud Virgilium, Ciri 404 sqq. Odium in ingratum Minoam et impietatis miseriaeque suae sensus tumultuantur in animo Scyllae. Convicia, quae ei ingrati et immitis Minois cogitatio suppeditat, ex mythis repetita sunt, tanguntque in primis matrem et coniungem. Sic efficitur, ut totum genus abominabile videatur.

111. *Et scelus*; quia prodidit patrem: *et meritum*; quia victorem fecit Minoam. LEM. — *Congesta* cum vi. Quum alii multa et varia sperent, mea vota omnia in te conspirant; congeri enim dicuntur quae in unum acervum cumulantur. — *Superata iacet*, ut I, 149, *victa iacet*. — *Manere*, statum pristinum servare.

115. *patris ad ora*; plurimi (inter

quos Regius noster A), *ob ora*, quod et Heinsius et Burmanno placet. — *Quae tibi donavi paulo durius*, cuius salutem cum crine tibi prodidi. — *Exemplum*, similem proditionem, cuius iam exemplum dedi. — *Obstruximus*, veniam ullius loci adeundi ademimus nobis. Sic et vers. 186. Quum in nonnullis legatur, *exponimus urbem*, in aliis *exponimus orbem* aut *orbe*, Heinsius sic legit et interpungit, *exponimus orbe*; *Terrarum nobis* etc. Est autem *exponi orbe*, excludi toto orbe, arceri ac repelli. Burmannus vero aut *obstruximus* defendit, aut cum Mediceo, *occlusimus*, ut sit opp. inter *occludere* et *patere*; ea vero est et in *obstruere*. — Codex Regius B, a manu prima, *exponimus orbem*; verbo *exponimus* semidelecto, librarius ipse, ut mihi videtur, substituit *obstruximus* quod habet et codex A. Huius loci ad exemplar, Medicei Senecae, vs. 458: *quascunque aperui tibi vias, clusi mihi. Quo me remittis?* LEM.

Non genetrix Europa tibi, sed inhospita Syrtis, 120
 Armeniae tigris, Austrove agitata Charybdis.
 Nec Iove tu natus, nec mater imagine tauri
 Ducta tua est; generis falsa est ea fabula vestri;
 Et merus, et captus nullius amore iuvencae,
 Qui te progenuit, taurus fuit. Exige poenas, 125
 Nise pater; gaudete malis modo prodita nostris
 Moenia: nam fateor, merui; et sum digna perire.
 Me tamen ex illis aliquis, quos impia laesi,
 Me perimat: cur, qui vicisti crimine nostro,
 Insequeris crimen? scelus hoc patriaeque, patrique, 130
 Officium tibi sit: te vere coniuge digna est,

120. *Non genetrix Europa* etc.) Confundunt et Noster et alii Minoem I cum Minoë II. Ille fuit Iovis et Europae filius, cuius nepos Minos II imperium maritimum (de quo vide Reynium in Commentar. societ. Gotting. tom. I, part. 2, p. 71 sqq.) habuit, atque Niso bellum intulit. — *Syrtes*, loca in litore Africae periculosissima, ob vada arenosa, erant duae, quas describit Sallustius Iugurth. cap. 78. — Vide quae de *Syrabus*, et quare ita sint appellatae, cl. Burnouf dixerit in Sallust. nostrae ed. p. 267. LEM. — Sed hoc loco intelligitur regio Syrtica, aut omnino solitudo Libyae arenosa. — *Inhospita*, ubi nemo habitat iterque facientibus hospitium praebet. Lucan. I, 367, *per inhospita Syrtis Litora*. — De *Armeniae tigris* vide ad XV, 86. — De *Charybdi*, vide ad VII, 63. — *Auster* maxime saevit in mari Siculo. Respexit autem hic Aeneidem IV, 365 sqq.: *Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor, Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus, Illyriaeque admovent ubera tigres*.

122. *Nec Iove tu natus* etc.) Hic versus et sequens valde corrupti in MSS. Dominic.: *Falsa nec imagine tauri Lusa tua est genetrix: falsa est ea fabula*. Vnus Ciofani, *falsi nec imagine tauri*. Plerique, *Lusa est, sed pro eo Neap. capta*. Florent. Sancti Marci, *ducta*, quod recepit Heinsius. Porro, verba *generis vestri* sic correxit Capoferreus, atque ita et inventa sunt in uno Heinsii. Codex Regius A habet *Lusa tua est: genetrix falsa est et fabula*. Codex B nihil mutat. — Fabulam hanc ipse supra narravit II, extr. — *Imago*, forma tauri, quam Iupiter assumerat. — *Duci* varie capi potest, trahi, induci, seduci, ut Heinsius monet, aut, ut ego malim, decipi. — *Fabula*, ut *μῦθος*, omnino narratio, hinc additur *falsa*. — Tò *verus* revocaverat Gierig, quia opponebatur *imagini tauri*. Burmannus dederat *ferus*: quod ambo nostri Regii habent; sed malui *merus*, propter metrum. LEM.

130. *Insequeris*, insectaris, non obvia verbi significatione, notante Burmanno. Vide nos ad Plinium VII, Ep. 13, 5. — *Officium*, quia *sceleris*

Quae torvum ligno decepit adultera taurum ;
 Discordeinque utero foetum tulit: ecquid ad aures
 Perveniant mea dicta tuas? an inania venti
 Verba ferunt; idemque tuas, ingrate, carinas? 135
 Iam iam Pasiphaën non est mirabile taurum
 Praeposuisse tibi: tu plus feritatis habebas.
 Me miseram! properare iuvat: divulsaque remis
 Vnda sonat; mecum simul ah! mea terra recedit.
 Nil agis, o frustra ineriorum oblite meorum: 140

oppositum est beneficium. Cicero ad Hec. II, 17, *plura officin, quam maleficia*.

132. *Quae torvum ligno etc.* Acerbissima exprobratio de horrendo et nefando Pasiphaës flagitio. Pasiphaë enim, Minois coniux, quam tauro ueretur, qui vaccam mulieri praeferret, Daedalus fecit vaccam *lignum*, corio inductam, in qua Pasiphaë cum tauro concubuit, ex eoque concubitu Minotaurum peperit, capite bubulo, parte inferiore humana; hinc *discors foetus*. Apollodorus III, 1, 4; Hyginus fab. 40. Palaephatus cap. 2, fabulam examinat, putatque, hunc *Taurum* fuisse furiosum adolescentulum, qui, quum Mios genitalibus aliquando laboraret, officiosum se praestiterit eius coniugi. Heynius vero ad Virgilium Aeneid. VI, 26, suspicatur, fabulam ex noto Cretae, Siciliae et Italiae emblemate ductam, quod figuram tauri cum capite viri barbati exhibuerit, sive id patris fluvii signum fuerit, sive Solis. *Discors* ad duplicem Minotauri naturam referendum, pro quo vs. 156, *monstrum bifforme*, et 169, *gemina figura*. *Discordem* autem, quod Heinsius nulla auctoritate in *dissortem* mutaverat, iure restituisse mihi videor: a Lucretio V, 892, Centauris et Scyllae *dis-*

cordia membra tribuuntur; apud Senec. Med. 773, *Typhoeus discors*, quia corpori humano anguine pedes additi. Etiam Sabinus I, 35. MSS. omnes, *in uno corpore discors Parthenope*. Contra *dissors* foret, alius sortis, naturae non humanae.

134. *inania*, quae non audiuntur, verba, item vota irrita dicuntur *ferri a ventis* et *tradi ventis*: Tibullus I, 5, 35; III, 4, 96. Et hoc loco tanto aptius, quia loquitur ad naves, quae agebantur a ventis.

138. *divulsaque*; plurimi, *divisaque*: Heinsius coniicit *diffusaque*.

139. *ah!* est e Florentino Sancti Marci, priore Hambur.ensi, primo Mediceo, Norico et duobus aliis. Plerique, *mecumque simul mea*. Alii aliter. Heinsius rescribit, *meum sine me mea terra*, ut acumen inait, ut XI, 701, *sine me me pontus habet*. Sed cavemus, ne Nostro acumina obtrudamus adeo, ubi sanior est. Codex Regius A, *meumque simul mea*; codex B, *simul et*. — *Mea terra recedit*. Suaviter ex illusione optica, qua terra recedere nubis videtur, a qua naves abeunt celeri cursu. Conf. XI, 466; Aen. III, 72.

140. *Nil agit*, qui propositum suum non assequitur. — *Per freta etc.* Vide ad VII, 67.

OVID. Op. Tom. IV

B

Insequar invitum; puppimque amplexa recurvam,
 Per freta longa trahar. » Vix dixerat; insilit undas;
 Consequiturque rates, faciente Cupidine vires,
 Gnosiacaque haeret comes invidiosa carinae.
 Quam pater ut vidit, nam iam pendeat in auras, 145
 Et modo factus erat fulvis haliaetos alis,
 Ibat, ut haerentem rostro laniaret adunco.
 Illa metu puppim dimittit: et aura cadentem
 Sustinuisse levis, ne tangeret aequora, visa est.
 Pluma fuit: plumis in avem mutata vocatur 150
 Ciris; et a tonso est hoc nomen adepta capillo.

II. Vota Iovi Minos taurorum corpora centum

142. *undas* habent quidem nonnisi tertius Mediceus et tres alii; sed *insilire*, *incidere* etc. passim cum quarto casu: vide Heinsium. — Codex B, *undis*; at in codice A per vetustatem adeo deletus extremus versus, ut distinguere nequimus, an legendum sit *undis* vel *undas*. LEX. — *Faciente* etc. Conf. IV, 527.

145. *Quam pater ut vidit* etc.) Nimis festinat; non enim ostendit, cur Nisus sit mutatus. Nempe Iupiter, commotus eius pietate, necatum in vitam revocavit, mutatoque corpore avem esse iussit, nempe *haliaetona*, id est, aquilam marinam. Aristoteles Hist. Anim. IX; Plinius X, 3, — *Pendeat in auras*, avis erat. VI, 667; XI, 341. — *In auras* exquisitus, quam in auras; deest enim *sublatus* in auras, quod additur VII, 354. — *Ire* saepe de hostili impetu et incursum. — *Laniaret*. Regii nostri cum quibusdam aliis, *laceraret*.

148. *aura sustinuisse*) Vide ad XI, 341. — *Pluma*, avis plumis velata.

151. *Ciris* quae sit, disputatur. Hygino *ciris* est piscis. Etym. M. *Κίρρις ὁ ἰχθύς*. Vide Munckerum ad

Hyginum. Sed Virgilii Cir, vs. 489, ubi illa metamorphosis eleganter satis describitur, est avis versicolor, crista purpurea in capite, et cruribus rubentibus insignis, vitamque solitariam in locis desertis agens. — *A tonso capillo*, ἀπὸ τοῦ νηπίου dicta est *ciris*. Quae autem avis intelligenda sit, non liquet. Alius intellexit genus accipitris, alius circum, alius rursus perdicem, alaundam etc. Noster descriptionem eius nullam dedit, nec mutationem ipsam more suo diligenter designavit, haud dubie propterea, quia auctor carminis Ciris illa egregie occupaverat.

152-182. *Ariadnes corona inter sidera*. Athenienses Minoi quotannis septenos pueros totidemque virgines tributi loco mittere cogebantur devorandos *Minotauro*, qui servabatur in *labyrintho*, a Daedalo exstructo. Tertia sors quum mitteretur, comitem se obtulit ipse *Theseus*. Interfecto Minotauro, ope filii, quod ab *Ariadna*, Minois filia, acceperat, se ex labyrinthi ambagibus evolvit. Ariadnen autem in insula *Dia* reliquit. Casus, quos ibi passa sit, varie narrantur.

Solvit, ut egressus ratibus Curetida terram
 Contigit; et spoliis decorata est regia fixis.
 Creverat opprobrium generis; foedumque patebat 156
 Matris adulterium, monstri novitate biformis.
 Destinatus hunc Minos thalamis remove pudorem,
 Multiplicique domo, caecisque includere tectis.

Vid. Homer. Od. A, 320; Plutarch. Thes. cap. 15; Hygin. fab. 42 et 43; Apollod. III, 1, 4. — Hecatomben Minos fori offert, cui ob victoriam et felicem reditum sacra fieri solebant. — *Vota* potest ut adiectivum accipi et cum corpora coniungi. Ita vs. 265, *vota sanguis*; VII, 162, *victimis vota*. Sic *vota corpora solvit* βραχυλόγως dictam, corpora vota mactat, ut votum solvat. Possis autem et aliter interpretari; *vota solvit*, quae quidem erant centum corpora *tamorum*, id est tauri, e solempni periphrasi. Corpora habent praestantiores; ceteri, sanguine, quod olim edebatur. — Regii nostri habent *sanguine*, at codex B, a secunda manu, perantiquam tamen; a prima habebat *corpora*. — *Curetis terra* antiquitus dicta est Creta a Curetibus. Plinius IV, 12; Aen. III, 131. — *Spolia*, hoc est, vestes et arma hostibus occisis detracta, in templis, regibus aut aliis locis conspicuis affigi solebant; quibus antiquitas venerationem et maiestatem augebat; ea consumpta refici non erat mos. Perizon. Animadv. hist. cap. 7.

155. *opprobrium*, Minotaurus, qui opprobrio erat (Heroid. IV, 57), *crimen matris* illi generi, iam adoleverat, et dum monstrum illud *biforme* in regia versans, *novitate*, inusitata sua forma et natura, omnibus spectaculo erat, *patebat* quotidie matris adulterium foedum, id est, a natura humana abhorrens. Minos igitur

destinat, constituit, vult, hunc *pudorem*, hoc monstrum, quod ei pudori erat (sic pudor et IX, 577), *remove*re ab aula sua.

158. *Multiplicique domo* etc.) Ingeniosissima descriptio labyrinthi Cretensis, in qua ante oculos habuit Aeneidem V, 588 sqq. Conf. et Catul. LXI, 112; Plin. XXXVI, 13; Diodorum I, 61. Struxisse Daedalus hoc aedilicium ad exemplar Aegyptiaci illius, sed centesimam tantum eius partem imitatum esse, quae illincitum ambages, occursumque et recursus inexplicabiles contiueret, crebris foribus iaditis ad fallendos occursum, redeundumque in errores eodem, auctor est Plinius, dicto loco. Sed quum nemo Veterum hoc monumentum ipse viderit, neque Homerus, qui saepe Cretam laudat, eius mentionem fecerit, quum denique parum credibile sit, iam antiquissimis temporibus tale tantumque aedilicium esse exstructum, non dubito accedere sententiae Cedreni et Eustathii, quae confirmata etiam est a Tournefort, Voyage du Levant, tom. I, p. 65: fuisse nempe labyrinthum illum nihil aliud, nisi speluncam subterraneam cum multis ambagibus, in qua ars adiuerit naturam. — *Domus multiplex*, Apollodorus, dicto loco, εἰκελ καμπαῖς ποικιλόκεις πλανῶν τῶν ἱερῶν. — *Caecus*, in quibus nullus prospectus. Virgilius dicto loco, *caecae parietibus*.

Daedalus, ingenio fabrae celeberrimus artis,
 Ponit opus: turbatque notas, et lumina flexum 160
 Ducit in errorem variarum ambage viarum.
 Non secus ac liquidus Phrygiis Maeandros in arvis
 Ludit; et ambiguo lapsu refluitque fluitque;
 Occurrensque sibi venturas adspicit undas;
 Et nunc ad fontes, nunc in mare versus apertum, 165
 Incertas exercet aquas: ita Daedalus implet
 Innumeras errore vias; vixque ipse reverti
 Ad limen potuit; tanta est fallacia tecti!
 Quo postquam tauri geminam iuvenisque figuram

159. *Daedalus*, genere Athenien-
 sis, ex iis unus qui *Erechthidae* vo-
 cantur, adeo praeclarus fuit archite-
 ctus, ut et opera quaedam miranda
 effecerit, et status quoque aspicere,
 ambulareque, et spirare videbantur,
 effluerit; atque hinc *Daedalea* vo-
 cant Graeci opera αὐτόματη: hoc est,
 quae sponte sua moventur, aut vocem
 edunt. LEM. — *Fabra ars*, archite-
 ctura. — *Ingenio artis*, iis, quae in-
 genio invenit in ea arte. Similiter
 prope Plinius, paneg. XLIX, 7, *in-
 genia caenarum*, ubi vide notas. —
Turbat notas, scilicet viarum, con-
 fundit eas, non suas enique dat no-
 tas, sed omnibus easdem. Hinc di-
 gnosci non poterant. Virgilius dicto
 loco: *qua signa sequendi Falleret in-
 deprentus et irreparabilis error*. —
Flexum, pro vulgari *flexu*, e Floren-
 tino Sancti Marci, secundo Palatino,
 Neapolitano, Spirensi et tribus aliis
 dedit Heinsius: duo veteres, *flexa*,
 nempe, *ambage*. Regii nostri, *flexu*.
 — *Flexum poëticae*, quia ipsi anfra-
 ctus, *ambages*, flexi. Virgilius: *ipse
 dolos tecti ambageque resolvit*.

162. *liquidus Phrygiis* etc.) Prior
 Twisdenii *liquidus Phrygius M. in*

arcus; id est, arcuata curvamine,
 quod placet Heinsio. — Regius A,
liquidus Phrygius M. in undis; quae
 lectio elegantior mihi videtur. LEM.
 — De *Maeandri* lusibus vide ad II,
 246; et conf. Seneca Herc. fur. 683;
 Phoen. 605; Silius VII, 139. Seneca
 priore loco: *Qua incertis vagus
 Maeander undis errat, ludit et cedit
 sibi, Instatque dubius, litus an fontem
 petat*. — *Ambiguo lapsu*; illud *ambi-
 guam* explicat Seneca, dubium, litus
 an fontem petat. Nux eodem sensu,
incertae aquae. — *Refluitque fluitque*,
 pro *fluitque refluitque*, ut vs. 536, *re-
 fiventque fiventque*; II, 409, *redit itque*.

164. *adspicit*) Arundelianus, *pro-
 spicit*, non improbante Heinsio. —
 Nostri Regii, *adspicit*. — *Exercet*,
 fatigat, ut Virgil. Georg. III, 529,
exercita cursu flumina; super l, 582,
sesae erroribus undae. Hoc loco tanto
 optius, quia per tot ambages decar-
 runt. — *Implet* et ., ita format vias,
 ut eas ingressi ubique errare cogantur.
 Verbo *implere* inest notio multitudi-
 nis. Tibullus I, 4, 69, *ter centenas
 erroribus expleat urbes*. — *Tecti*;
 Gronov. contulit texti.

169. (Quo postquam etc.) Noster

Clausit, et Actaeo bis pastum sanguine monstrum 170
 Tertia sors annis domuit repetita novenis;
 Vtque ope virginea, nullis iterata priorum,
 Ianua difficilis filo est inventa relecto;
 Protinus Aegides, rapta Minoide, Dian
 Vela dedit; comitemque suam crudelis in illo 175
 Litore deseruit: desertae, et multa querenti,
 Amplexus et opem Liber tulit: utque perenni
 Sidere clara foret, sumtam de fronte coronam

Art. Amat. II, 23: *Daedalus ut clau-
 nit conceptum crimine matris Semibo-
 vemque virum semivirumque bovem.*
 Philochorus scripserat, labyrinthum
 fuisse custodiam, in qua servaregtur
 pueri Athenienses, ut praemii loco
 tribuerentur iis, qui victoriam depor-
 tassent in ludis gymniciis. Eorum vi-
 ctorum principem fuisse Taurum
 quemdam, hominem crudelem, qui
 duriter satis habnerit pueros illos.
 Vid. Plutarch. d. l. — *Geminum*, ut
 II, 630. — *Sors*, sorte electi pueri
 puellaeque; Plutarchus in Theseo 17.
 Virgilius Aeneid. VI, 22, *stat ductis*
soribus urna, ubi haec ipsa res in
 valvis templi expressa describitur. —
Ea domuit, ex iis unus interfecit, quo
 sensu *domare*, el I, 312; IX, 98. —
Novenis annis repetita Glareanus in-
 terpretatur de vigesimo septimo anno;
 Regius, post novem annos, quia poë-
 tae distributivis utuntur pro cardina-
 libus. Quotannis talem sortem esse
 missam in Cretam, plurimi auctores
 tradunt. Plutarchus loco cit. 15, e
 consensu scriptorum, tradit, foedus
 iniisse Atticos, ut si *ἐννέα ἔτη*, per
 novem annos, tributum mitterent;
 et cap. 17, hanc tertiam sortem vocat
τρίτη δαπάνη. — *Nullis iterata*, ad
 quam nemo rediit. Ib. 375: *Vt qui*
testa, novi formam celantia monstri,

Intvarunt caecae non redeunda domus.
 Male Heinsius defendit *unlli supra-
 ta*, quod a Spirensi acceperat; etenim
superatur ianua etiam ab iis qui in-
 trant. Neapolitanus quoque et Medi-
 ceus secundus, *superata*. Regii nostri,
iterata. Videatur insuper Bentleius ad
 Horatium I, Od. 34, 5. — *Filo re-
 lecto*, Hygin. 42, *filium revolvendo fo-
 ras est egressus*; a Plinio XXXVI,
 19, *glomus lini* vocatur.

174. *Dian*, pro *Diam*, secundus
 Palatinus et duo alii. Regii nostri am-
 bo habent *Chiam*, cum glossa inter-
 lineari, *insulam*. — De *Dia*, vide ad
 III, 597. Apud Homerum, dicto lo-
 co, Diana delinet Ariadnen in insula
 Dia, Baccho sic volente, qui eam du-
 xit uxorem. Cf. Hesiodus Theog. 947;
 Noster Heroid. II, 79; IV, 59; Plu-
 tarch. Thes. cap. 20. Nimis rursus fe-
 clinat, omittitque, me iudice, non
 omittenda. Par enim erat, Ariadnen,
 ut portem fabulae praecipuum, plu-
 ribus notare. — *Deseruit*, pro *desti-
 tuit*, Heinsius e quinque MSS. assu-
 nit, ut sit Ovidiana repetitio. Regii
 nostri, *destituit*.

178. *sumtam de fronte coronam*)
 De Ariadnae *corona* vide Hyginum
 Poët. Astron. II, 5. *Corona* est sidus
 novem stellorum in orbe dispositu-
 rum, inter Engonasin et Ophiuchum,

Immisit coelo: tenues volat illa per auras;
 Dumque volat, gemmae subilos vertuntur in ignes; 186
 Consistuntque loco, specie remanente Coronae,
 Qui medius nixique genu est, anguemque tenentis.

III. Daedalus interea Creten, longumque perosus.
 Exsilium, tractusque soli natalis amore,
 Clausus erat pelago: « Terras licet, inquit, et undas 185
 Obstruat: at coelum certe patet; ibimus illac:
 Omnia possideat, non possidet aëra Minos. »
 Dixit; et ignotas animum dimittit in artes:

qui *anguem tenet* ambabus manibus. *Dotalem* illam coronam vocat Claudi-
 dianus X, 272; id est, a Baccho illi
 In dotem datam. Secundum alios ipsa
 Ariadne in coelum relata. Prop. III, 15, 8, *Lyncibus in coelum vecta Ariadna*. Ita et Noster III Fast. 507 sqq. Vide Broukhussium ad Propertii dictum locum. — *Subilos ignes*. Lova-
 niensis et unus Mediceus, *rutilos*; ceteri *nitidos*. Hoc Noster quoque Regius B; codex A, *subilos*. — *Nixique*. Argentinus et Moreti, *flexique*.

183-259. *Daedalus, Icarus et Perdix*. *Daedalus* Athenis ex regia stirpe ortus, occiso *Perdice*, sororis filio, in Cretam fugit ad Minos. Sed et ibi capitis damnavus, e custodia aufugit cum *Icaro* filio, seque ad Cocalum, Siciliae regem, contulit, cui eam ob causam bellum fecit Minos; Pausanias Ach. pag. 531. Sed Servius ad Virgilii *Aeneid.* VI, 14, e Sallustii libro II Historiarum, memorat, eum primum Sardiniam, post Cumas petisse, ibique Apollini templum condidisse, sacra ei alis. In foribus templi istius omnia ista argumenta, quae hic legimus, expressa erant, quae describit Virgilius dicto loco, quocum confer Silium XII, 89-103. Totam fabulam Noster narrat etiam

Art. Amat. II, 21 sqq. Cf. et Hyginus 40; Apollodorus III, 15, 8, 9; et praeter ceteris Diodorus IV, 76, 79. Quod de *alis* Daedali traditur, si de velis intelligendum est, quae primus invenit, et quibus adiutus *secur* per mediam Minos classem aufugit. *Velorum alas* dixit Virgil. *Aeneid.* III, 520.

184. *Exsilium*, nempe damnatus erat ab Areopagitis propter caedem commissam. — *Tractus* Heinsius ex Mediceo accepit, et *soli* ex Leidensi; nam pro illo vulgabatur *tactus*, et Biont. habebat *captus*; pro hoc ceteri, *loei*. Nostri Regii, *tactus* et *soli*. — *Trahebatur* non a solo natali, ut Lenzius putabat, sed *amore*, quae formula obvia. Neque tamen *Daedalus* in patriam rediit, sed in Siciliam se contulit. — *Terras* — *Minos*. Similia fere verba in Art. Amat. libro II, vs. 35 sqq.

188. *animum dimittit* Argent. *animum convertit*; quatuor, *divertit*. Heinsius coniicit *animo devertit*; Lovaniensis, *curam dimittit*. Noster A, *dimisit*; Noster B, *diminit*. — *Animum dimittit*, variis consilia agit, ut ignotam effugiendi artem inveniat. Supra III, 381, *aciem partes dimisit in omnes*; *Aeneid.* VI, 285: *animum*

Naturamque novat: nam ponit in ordine pennas,
 A minima coeptas, longam brevior sequenti; 190
 Vt clivo crevisse putes: sic rustica quondam
 Fistula disparibus paulatim surgit avenis.
 Tum lino medias, et ceris adligat imas,
 Atque ita compositas parvo curvamine flectit,
 Vt veras imitentur aves: puer Icarus una 195
 Stabat; et, ignarus sua se tractare pericla,
 Ore renidenti, modo quas vaga moverat aura,
 Captabat plumas; flavam modo pollice ceram
 Mollibat, lusuque suo mirabile patris
 Impediebat opus: postquam manus ultima coeptis 200

nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
 In partesque rapit varias; Senec. Ep.
 24: In quamcumque partem rerum
 memoriam miseris; Heroid. IV, 37:
 ignotas nitor in artes. — Naturam
 novat, novas naturae leges praescri-
 bit; fugam enim parabat pennis non
 homini datis, Horat. I, Od. 3, 35;
 supra IV, 279, naturae iure novato;
 Amor. 42: Sint mihi naturae iura no-
 vanda meae, Commode hoc de mi-
 raculorum auctoribus dici potest.
 Heinsius malebat naturamque novans,
 disponit; quia in Bononiensi, no-
 vam.

190. A minima coeptas etc.) Rem
 tenuem ornate expressit. Quoniam a
 minima incepit, sequi debebat bre-
 viorem longa sequente, sed invertit
 hunc ordinem. — Vt clivo etc. Haec
 verba frustra offendeatur Giofannus:
 nempe in iis, quae in clivo crescunt,
 sequentia eminent super inferiora.
 — De rustica fistula vide ad I, 711.
 Tibullus II, 5, 30: *Fistula, cui semper*
decessit arundinis ardo; Nam
calamus cera iungitur usque minor.
 — Quondam in similitudinibus idem
 quod fere. — Surgit, fit altior. —

Mediae et imae sunt mediae et imae
 partes earundem pennarum. Sic enim
 illa vocabula frequentantur: apud
 Phaedrum II, fab. 4, feles in media
 quercu parit, sus ad imam foetum
 ponit; et Noster Art. Amat. 46 sqq.:
leve per lini vincula necit apus: Ima-
que pars ceris adstringitur igne solutis,
 — Vt veras etc., ut similes aint aliis
 verarum avium. — Imitentur, exqui-
 sitius, quam quod olim edebatur,
 imitetur.

196. Stabat; et, ignarus etc.) Lu-
 sus pueriles Icarum incuande notantur.
 — Tractare, manibus contingere,
 sua pericula, pennas et ceras, unde
 pater alas faciebat, mox filio per-
 niciem allaturus. Similiter pericu-
 la vera. 331. — Vaga, mobilis aut
 mota. — Moverat; Heinsius suadebat
 moverit, et mox alium lusum Icaro
 tribuebat, quum captabat in adfla-
 bat vel tractabat iutari vellet. — Re-
 gii nostri ambo, moverat et captabat.
 — Mollire ceram, ut mollire lanam,
 eam reddere tenuem. Art. Amat. 49
 sqq.: *Tractabat ceramque puer pen-*
nasque renidens, Nescius haec hume-
ris arma parata suis.

Imposita est, geminas opifex libravit in alas
 Ipse suum corpus; motaque pependit in aura.
 Instruit et natum; « Medioque ut limite curras,
 Icære, ait, moneo: ne, si demissior ibis,
 Vnda gravet pennas; si celsior, ignis adurat. 205
 Inter utrumque vola: nec te spectare Booten,
 Aut Helicen iubeo, strictumve Orionis ense.
 Me duce carpe viam. » Pariter praecepta volandi
 Tradit; et ignotas humeris adcommodat alas.
 Inter opus monitusque genae maduere seniles; 210
 Et patriae tremuere manus: dedit oscula nato
 Non iterum repetenda suo, pennisque levatus
 Antevolat; comitique tunet, velut ales, ab alto
 Quae teneram prolem produxit in aëra nido,
 Hortaturque sequi, damnosaeque erudit artes, 215

201. *libravit*, suspendit ita, ut æquilibrum servaretur. Vide ad I, 13. Quamquam *librare* et eleganter de volantibus dicitur, qui corpus ita vel in aëra tollunt, vel in alto sustinent. Virgilius Georg. IV, 156, de apibus, *seve per inania nubila librant*: Noster Art. Amat. 68, *Inque novum timide corpora librat iter*; Amor. II, 6, 11, de avibus, *quae liquido librat in aëre cursus*; Silius XII, 194, ex imitatione Nostri de Daedalo, *Suspensum hic librans media inter nubila corpus*.

203. *cuerere* quum proprie dicuntur navis, hene ad volatum translatus est. Volatus enim et navigatio solent a poetis inter se comparari. Virgilius, dicto loco, *enavit* de Daedalo volante. — *Instruit* Art. Amat. II, 64, *Erudit infirmas ut sua mater aves*. Instruit autem fere, ut Phaëthontem Phocus II, 126 sqq., ubi nonnulla his similia.

206. *nec te spectare* etc.) Fugibat

versus septentriones, et spectabat sidera, tanquam nautae. *Bootes*, *Helice* et *Orion* iam antiquissimis temporibus nota erant sidera, et diligenter observabantur a nautis. Non hoc urgendum in poeta, quod Bootae apposit, tanquam vicinum, *Oriona*. Etiam Art. Am. 55: *Sed tibi nec virgo Tigeara, comesque Bootae, Ensiger Orion utpote speciosus erit*. — *Adcommodat*, ut accommodare lateri eusem. Art. Amat. 65, *aptat opus puero*.

210. *opus*) accommodatio alarum. Praeclare ad commiserationem faciendum et *seni* et *patri*. Sic praemonet rursus letorem de exitu rei. Expressit autem Virgilius Aeneid. VI, 32: *Bis conatus erat casus effingere in auro, Eius patriae cecidere manus*. — Hoc loco alter Hamburgensis pro *tremuere* habet *ecidere*, sicut apud Virgilium. Nostri Regii habent *tremuere*. — *Velut ales*, etc. Praeclara similitudo. Expressit Noster Valerius Flaccus VII, 374. — *Producere* verbum dele-

Et movet ipse suas, et nati respicit alas.
 Hos aliquis, tremula dum caplat arundine pisces,
 Aut pastor baculo, stivave innixus arator,
 Vidit, et obstupuit; quique aethera carpere possent,
 Credidit esse Deos: et iam Iunonia laeva 220
 Parte Samos fuerant, Delosque, Parosque relictæ;
 Dextra Lebynthios erant, secundaque melle Calymne:
 Quum puer audaci coepit gaudere volatu,
 Deseruitque ducem, coelique cupidine tractus
 Altius egit iter: rapidi vicinia Solis 225
 Mollit odoratas, pennarum vincula, ceras.
 Tabuerant ceræ: nudos quatit ille lacertos;
 Remigioque carens non ullas percipit auras;
 Oraque caerulea, patrium clamantia nomen,
 Excipiuntur aqua, quæ nomen traxit ab illo. 230
 At pater infelix, nec iam pater, « Icare, dixit,
 Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
 Icare! » dicebat: pennas conspexit in undis,
 Devovitque suas artes, corpusque sepulcro
 Condidit, et tellus a nomine dicta sepulti. 235

etum, sumtum ab iis, qui suos e domo ducunt in publicum. Burmannus e Leidensi et duobus aliis dedit *produit*. — *In aëre*; codex Regius A, *in aëre*.

218. *stivave*) vulgo *stivæve*; sed Heinsius e suis codicibus dedit *stiva*, quia *innixus* et alibi cum ablativo, ut XV, 726. Ambo nostri Regii, *stiva*. — *Stiva*, lignum illud, quæ arator apud Veteres aratrum flectebat.

219. *obstupuit* fere, ut apud Attium pastor, qui primam navem videt. Cic. Nat. Deor. II, 35. Versus sunt præclari, sed apparet, eos studio esse accessitos, et, tanquam peculiarem sententiam, interpositos.

221. *Samos* etc.) Eadem fere in-

sular, Art. Am. 79-82. *Samos* in litora Asiae minoris non potuit ei ad *laevam* esse. Ibi *Iunonis* templum summa religione colebatur. Vide Heroid. III, 60. — *Calymnium mel* laudatur a Strabone X, pag. 749. — *Coeli*, volandi per latum et profundum coelum. — *Tractus*. Regii nostri, *tractus*. Vide iam variam lectionem in vers. 184. I.EM.

226. *odoratas* ornat tantum, neque adeo Burmannum offendere debuit. — *In nudos quatit lacertos* Nasonismus est; iocatur enim rursus in *ra seria*. — *Aorae* et *percipi* dicuntur et *concepi*. Vide ad XII, 569.

233. *conspexit*) Regii nostri, *adspexit*. — *Et tellus*; idem, est *tellus*.

Hunc miseri tumulo ponentem corpora nati
 Garrula ramosa prospexit ab ilice perdix;
 Et plausit pennis, testataque gaudia cantu est:
 Unica tunc volucris, nec visa prioribus annis,
 Factaque nuper avis, longum tibi, Daedale, crimen: 240
 Namque huic tradiderat, fatorum ignara, docendam
 Progeniem germana suam, natalibus actis
 Bis puerum senis, animi ad praecepta capaxis.
 Ille etiam medio spinas in pisce notatas
 Traxit in exemplum; ferroque incidit acuto 245

236. *Hunc miseri etc.*) Quae inde a vs. 183 praecedunt, nullam habent metamorphosin, sed quia aliam ob causam memorabilia reperiuntur, tanquam nexus causa intexta sunt. Metamorphosin, quae Icarum casum antecessit, nunc commodè subiicit. Conferantur Diodorus IV, 76; Apollodorus III, 15, 9; Hyginus fab. 39, 274; Servius ad Virgilium Georg. I, 143; Aeneid. V, 14. — *Ponentem*, cineres condentem, quibus postea tumulus impositus. Reprehendit Burmannus poetam, quod perdicem ex arbore prospicientem fingat, quum haec avis semper humi versetur, et in terra faciat cubilis. Neque hoc lauit Ovidium qui vs. 256, hanc avis indolem e Perdicis casu explicat. — *Plausus*, signum laetitiae et approbationis, et bene hoc loco perdicis tribuitur; nam etiam aves *plaudere* dicuntur, quum strepitum volando faciunt. XIV, 507. Perdicis *cantus* similis fere sono serrae lignum secantis. Hiue mythici scriptores serrae inventorem non temere in hanc avem mutasse videntur doct. Buffon, in Hist. Avium, tom. VI, n. 25. Potius Perdicis nomen fabulae originem dedisse videtur. Vide vs. 255.

240. *longum crimen*, quae semper

tibi caedem perpetrata obicit. — *Germana* ab Apollodoro *Perdix* et *progenies Talus* vocatur: sic et Diodorus; sed e vers. 255 apparet, Nostrum cum Hygino, Fulgentio et Servio secutum esse eos, qui Perdicis nomen filio tribuerent. Vide Munkeum ad Hygini fabul. 39. Eum Daedali *μαθητήν* vocat etiam Apollodorus, eique dat *τύποιαν*, praeclearum ingenium. — *Ad praecepta capaxis*; multi, *rapacis*, quod adblanditur Heinsio, quis mox *ingenium velox* ei tribuitur. Dubitat Burmannus si *rapax* ad recte dicatur, quum *capax* saepe ita construi soleat. Male. *Ad* tunc est, quod. — Regii nostri habent *capaxis*. Equidem Cicero Tusc. III, 5, *mentis ad omnia capacitas*.

244. *spinis in pisce*) Sic et Hyginus; sed secundum Diodorum et Hyginum, mandibula serpentis dentibus aspera ei causa fuit serram inveniendi. Herbem serratam originem serrae dedisse, alii tradebant. Plinius XXIV, 15. Eodem auctore illa laus debetur ipsi Daedalo; VII, 56 s. 57. — *Traxit in exemplum*, imitatus est Clusianus. Stilleh. II, 117: corruptum aevum *is* non *traxit ad exemplum*. — *Perpetuos*, una serie procurrentes. — *Serrae usus*, ipsa serrae. Vide ad I, 408. — *Ferrea*

Perpetuos dentes; et serrae repperit usum.
 Primus et ex uno duo ferrea brachia nodo
 Vinxit, ut, aequali spatio distantibus illis,
 Altera pars staret; pars altera duceret orbem.
 Daedalus invidit, sacraque ex arce Minervae 250
 Praecipitem mittit, lapsum mentitus: at illum,
 Quae favet ingenii, excepit Pallas; aveinque
 Reddidit, et medio velavit in aëre pennis.
 Sed vigor ingenii quondam velocis, in alas
 Inque pedes abiit: nomen, quod et ante, remansit. 255
 Non tamen haec alte volucris sua corpora tollit,
 Nec facit in ramis altoque cacumine nidos;
 Propter humum volitat, ponitque in sepibus ova;
 Antiquique memor metuit sublimia casus.

IV. Iamque fatigatum tellus Aetnaea tenebat 260

brachia etc., circini descriptio egregia.
 — Nodus, id, quo colnerent res scissae.

250. *invidit*) Hyginus, *propter artificis invidiam*, quod is primum *serram* invenerat. Apollodorus, *δίσσας, πρὸς τὴν ἐνυάλιν αὐτὸν ὑπερβάλῃ· ex arce, ἀπὸ τῆς ἀροπέλειος*. — Pro favet Arundellianus facit, quod Heinzius illustrat.

258. *ponitque in sepibus ova*) Plinius X, 32: *Perdices spina et fruticeis muniunt receptaculum, ut contra feras abunde vallentur*, et sqq. — *Antiquique*, etc. Similis sententia, II, 378.

260-345. *Oeneus*, Parthionis filius, Actoliae rex, cuius urbs *Calydon*, quum Dianae cultum neglexisset, illa terris eius vastum aprum immisit, qui segetes vastaret, pecudesque trucidaret. Ad eum interficiendum concurrerunt ex multis Graeciae civitatibus viri fortissimi, in quibus erat etiam *Atalanta*, virgo Arcadica, cuius amore arsit *Meleager*, Oenei fi-

lius. Post acerrimam pugnam apertus interficitur a *Melegro*, qui *exuvias et dentes* *Atalantae* donat, quae prima aprum violaverat. *Althaea*, mater *Meleagri*, duos habebat fratres, *Plesippum* et *Torea*, qui venationi interfuerant. Ii quum invidia tacti *Atalantae* eriperent victoriae signa, *Meleager* eos interficit. At mater, ut fratrum caedem accipit, *stipitem* fatalem in quo vita *Meleagri* continebatur, flammis comburit, quo consumto *Meleager* exstinguitur; sorores autem eius interitum flentes, in aves *meleagrides* mutantur. Fabula satis celebrata a scriptoribus antiquis. Conf. Homeros *Iliad.* I, 529; Callimachus *hymn. Dian.* 216; Diodorus IV, pag. 240; Apollodorus I, 8, 2; III, 9, 2; Hyginus *fab.* 171-174; Pausanias *Arcad.* pag. 692; Antoninus 2, ex Nicandro. Etiam *Pherecydes* et *Euphoriion* narraverant fabulam, tum *Euripides* in *Melegro* tractaverat, unde non nisi pauca fragmenta super-

Daedalon: et sumtis pro supplice Cocalus armis
 Mitis habebatur: iam lamentabile Athenae
 Pendere desierant, Thesea laude, tributum.
 Tempa coronantur; bellatricemque Minervam
 Cum Iove, Disque vocant aliis: quos sanguine voto, ²⁶⁵
 Muneribusque datis, et acerris turis honorant.
 Sparserat Argolicas nomen vaga Fama per urbes
 Theseos: et populi, quos dives Achaia cepit,
 Huius opem magnis imploravere periclis;
 Huius opem Calydon, quamvis Meleagron haberet, ²⁷⁰
 Sollicita supplex petiit prece: causa petendi

sunt, quae habes in Valkenar. Diatr. pag. 137 sqq. Eam fabulam latinam fecerat Attius. In prima mythi parte usque ad versum 300, Noster Homerum sequitur, et singula, quae ille breviter memorat, suo modo exornat. Transit autem ad sqq. per *Thesei laudes*. — *Iamque* — *habebatur*. Vide ad versum 183. — *Fatigatum* vel *volatu*, vel *luctu* et *acrimonia*, ut IV, 563, *Cadmus luctu serieque malorum victus*. — *Armis* contra Minos, qui Daedalum sibi deposcebat. — *Mitis habebatur*, commiseratione Daedali tactus cum in tutelam receperat: *habebatur* pro *vulgari*, erat.

263. *laude*, virtute Thesei gloriosa. In antiquissimis donariis, lactitiae et gaudi animi signis, erant *coronae*, quibus super postibus suspensis *templa* ornabantur. Aen. II, 249, *delubra festa velare fronde*. — *Vocant*, invocant, invitunt ad sacra, e ritu et formula solemniori, de qua Burmannus ad X, 3. Infra vs. 580, *pleuius ad sacra vocare*. — *Quos* etc. De triplici hoc honorum genere confus. VII, 159 sqq. — *Munera*, donaria, ἀντιδῶντα, quae titulo aliquo insignita in templis vel suspendebantur, vel reponebantur. — *Acerris turis*, tuis; continens

pro contento. Forte alicui e MSS. tribus et viginti magis placuit *acerris*, ut multitudo turis accensi indicetur. IV, 758, *largis satiat odoribus ignes*; VII, 160, *congestaque flamma Iura liquefiunt*; sed et Aen. V, 745, *plena supplex veneratur acerra*. Caeterum tunc illis temporibus nondum venerabantur Deos. — *Pro adorant*, quod dederat Heinsius e pluribus MSS., revocavi honorant. Etenim *honorare Deos templis, aris, victimis* formulae solennes apud Graecos et Latinos. Ipsa sacra eleganter honores dicuntur. Mox vs. 280, *Diana se in-honoratam vocat*. Regii nostri habent *adorant*.

267. *Spargere nomen*, ut *spargere rumores*. — *Vaga* eam ipsam ob causam, quod late spargit rumores et nomina. — *Dives*, scilicet populorum. Multi illi, quos *Achaia*, Graecia, cepit, habet, populi eum imploravere. Id verum est. Inde proverbium, οἷς αὐτῷ γὰ θανάσις, quo omnium rerum societas indicabatur. Zenob. V, 33. — *Calydon*, Olenos, Pleuron, urbes Aetoliae celeberrimae. — *Quamvis Meleagron*; sic satis et Thesea et Meleagron laudat simul.

271. *causa petendi* Sus etc.) Sequi-

Sus erat, infestae famulus vindexque Dianae.
 Oeneamque ferunt, pleni successibus anni
 Primitias, frugem Cereri, sua vincta Lyaeo,
 Palladios flavae latices libasse Minervae.
 Coeptus ab agricolis Súperos pervenit ad omnes
 Invidiosus honos: solas sine ture relictas
 Praeteritae cessasse ferunt Letoidos aras.
 Tangit et ira Deos: « At non impune feremus;
 Quaeque inhonoratae, non et dicemur inultae; »
 Inquit: et Oeneos ultorem spreta per agros
 Misit aprum: quanto maiores herbida tauros

275

280

tur perspicua, accurata, multisque luminibus exornata narratio. — *Infestae*, Langemannianus, *inultae*, neglectae. — *Famulus*, per quem Diana vindictam exercebat. Etiam Dii minores, quorum ministeriis superiores utebantur, horum *famuli* dicuntur. — *Successus anni*, fertilis, etc. — *Plenus*, frugibus abundans. Vulgo (sicuti et nostris codicibus Regiis) editur *plenis*, quod dictum, ut Pont. IV, 7, 17, *pleni fructus*, plurimi. Vide ad X, 290. — *Palladios latices*, oleum. Euripides: Οὔτος ποτ' ἐκ γῆς πολύμετρον λαβὼν στάχυν Θύων ἀπρχῆς οὐκ εἶναι παρόλην Ἀτίμηδι. Ea sacra vocat Homerus vs. 530, *δαΐδοντα*, ubi vide Schol. Lips. in not. Ern.

276. *agricolae*, Dii rustici, in quibus Minerva propter aleum etiam a Virgilio Georg. I, 18, numeratur. Tibullus I, 1, 14: *quodcumque mihi ponam novus educat annus*, *Libatum agricolae ponitur ante Deo*. — *Invidiosus*, qui invidiam creat, aut qui cum invidia expetitur a pluribus. IV, 794, *spes invidiae procorum*. VI Fast. 63, *invidiosus honor*. Sed longe plurimi scripti, *ambitiosus*, non minus eleganter. *Ambitiosa* enim quae stu-

diose affectantur, ut gratia et auctoritate valere videantur. *Invidiosus* ex Neapolitano et secundo Mediceo Heinsius dedit, improhante Schirachio. — Noster B, *ambitiosus*. — *Solas* — *arus*. Hom. vs. 532, οὐκ ὄντα ἐρρηξε Διὸς κόλπον. Hoc Noster verbis nimium fere cumulatim expressit. — *Cessare*, otiosum stare. Sic *ager cessans* Virg. Georg. I, 71. — *Praeterita*, cui denegatur aliquid. Ergo *praeterita* eadem quae *inhonorata*. Apud Apollodorum causa cessationis fuit oblivio, μνήης Ἀπίμιδος ἐξέλαστο. Dubium relinquit Homerus. Postea, forte hoc malo inducti, Calydonii Dianam cognomine Laphrian fecere patronam suam. Pausanias Messen. pag. 357.

279. At sic ponitur in principii miuarum, increpationis, admirationis. Vide XII, 367. — Adiectivum *Oeneus* habent et alii, quos Heinsius et Burmannus laudant. Homerus, Οἰνῆος ἀλκῆν. — *Inquit* in fine orationis.

282. *quanto maiores* etc.) Excellentissima horrendi monstri descriptio hinc incipit. Atque talis tantusque esse debebat ipse, ad quem tollendum totius Graeciae principes concurrebant. Homerus breviter, οὐ-

Non habet Epiros; sed habent Sicula arva minores.
 Sanguine et igne micant oculi: riget ardua cervix;
 Et setae densis similes hastilibus horrent; 285
 Stantque velut vallum, velut alta hastilia, setae:
 Fervida cum rauco latos stridore per armos
 Spuma fluit: dentes aequantur dentibus Indis:
 Fulmen ab ore venit; frondes adflatibus ardent.
 Is modo crescenti segetes proculcat in herba; 290

ἔγριον ἀγριόδοντα, ὃς καὶ πολλὰ
 ἄγριασιν. Apollodorus, Κάπρον ἔξοχον
 μυγίλει τι καὶ βόειον vocat. Coufer.
 cum hoc loco lupi descriptio, XI,
 365 sqq. — Non habet etc. Debebat
 dicere, neque Epiros, neque Sicula
 arva habent, sed variavit orationem.
 Plinius VIII, 45: *In nostro orbe*
Epiroticia (babus) laus maxima, a
Pyrrhi, ut ferunt, iam inde regis
aura. Id consecutus est, non ante qua-
drimum ad partus vocando. Prae-
grandes itaque fuere, et hodieque re-
liquae stirpium durant. — Sed Gla-
 reanus pro et positum accipit. Lova-
 niensis habet et, non male. — Regii
 nostri, sed.

284. *Sanguine*, scilicet, suffusi,
 quo oculi igne rubescunt: XI, 368,
rubra suffusus lumina flamma; Aen.
 II, 210, *Ardentesque oculos affecti*
sanguine et igni. — *Riget ardua*, re-
 cta eminet, ut XI, 156, *riget arduus*
Timolus. — *Ardua* e Francofurtensi
 dedit Burmannus, quia ardua cervix
 obvia apud poetas. — Regii nostri ha-
 bent *horrida*, quod praetulerim pro-
 pter ea quae proxime dicit cl. Gierig.
 LEM. — Apri non habent cervicem
 erectam, sed prona. Itaque praetule-
 rim, quod praeter unum Mss. omnes
 habent, *riget horrida*, ut dura,
 immobilis cervix indicetur, setis emi-
 nentibus. Aut rigere naturam aeternam

exprimit: vs. 428, *rigidis horrentia*
setis. Hoc sancto, versus proximus de-
 lendus.

285. *Et setae densis* etc.) Huius et
 sequentis alterutrum versum delenda-
 dum esse, apparet. Priorem improbat
 Heinsius posteriorem Burm. Gronov.
 Obs. III, 18, conj. *vallus* vel *valli*.
 — Regius A vers. 285 respuit. — Si
 haec tuemur, *vallum* e coniect. Grono-
 vovii in *valli* mutandum. Forte ambo
 versus delendi. — *Spuma* saepe feris
 iratis tribuitur. Sed Noster eam facit
fervidam et rauco stridore defluen-
 tem. Satis terribiliter. — *Aequantur*,
 non candore (quamquam Homerus
candidos eius dentes memorat), sed
 magnitudine; non enim laudare vult
 ferum, sed horribilem describere.
 Infra vs. 429, *magnis insignia denti-*
bus ora. — *Indus*, Indicus, ut *Mau-*
rus, Mauricus etc. — De *fulmine* apri
 vide ad I, 305; *fulmineum os* est II
 Fast. 232. Nunc possis *flammam* e pe-
 ctore spirantem intelligere e vs. 356.
 Ea *ardebant frondes.* Ante oculos No-
 ster locum Apuleii Metamorph. VIII,
 in descriptione apri, habuisse vide-
 tur.

290. *Is modo crescenti*) olim *cre-*
scentes; Heinsius de suo, *crescenti*;
 posse tamen etiam legi *crescentes se-*
getes proculcat in herbas; nam *her-*
bas vocat in nonnullis. — Regii nostri,

Nunc matura melit fleturi vota coloni;
 Et Cererem in spicis intercipit: area frustra,
 Et frustra exspectant promissas horrea messes.
 Sternuntur gravidi longo cum palmito foetus,
 Baccaque cum ramis semper frondentis olivae.
 Saevit et in pecudes; non has pastorve canesve,
 Non armenta truces possunt defendere tauri.
 Diffugiunt populi, nec se, nisi moenibus urbis,
 Esse putant tutos; donec Meleagros, et una

295

arcentes in — herba. Homerus non nisi arbores altas cum radicibus et floribus excisas, hominesque multos trucidatos breviter memorat. Confer Apollodorum, ubi τὰν γὰρ ἀμπερὸν ἵππου etc. — *Crescenti in herba,* teneram segetem. Sic *tenera in herba* Virgilius Georg. I, 112; et *primis in herbis* Noster V, 582. — Non bene Heinsius praeferebat, *Non vel neo matura*, cum quidem ob causam, quod leve fuerit damnum, si matura. Rectius multo Burmannus: « *Nunc matura* retinui, quia maior et praesentior dolor, si iam matura, quae tempestates et calamitates evasisse videntur, frumenta vastet et metat aper, et ita longi labor irritus anni pereat. Praeterea his idem diceret; nam versus praecedens agit de crescentibus et adhuc imminutis, nunc de segetibus maturis, et iam spicas plenas ostendentibus, ut fere *Cerem* id est, panem ferant. Nam hoc volunt illa, *Et Cererem in spicis intercipit*. — *Matura metit*, quod verbum cum delectu positum et bene convenit alteri *intercipit*. *Metere* autem etiam pro amputare ponitur. V, 104. Male Burn. *premit* praefert, quod accepit e Leideusi; et minime ab indocto librario profectum esse credit, sed *metit* glossam esse, quae reconditae significationis

verbum aliquis explicaverit. *Premere* enim in re rustica verbum proprium pro amputare, abscindere, ait. Sed huic verbo, quum amputare significat, *fulos* addi solet, neque de messoribus usurpatur, sed de vinitoribus et hortulanis. — *Vota coloni*, ut I, 272. — *Intercipit*. Burmannus hunc locum ita explicat: « Quae scilicet debebantur arcae, at horreo et pistori, qui in farinam redigeret, aus sibi vindicat ». *Intercipere* verbum elegans, ante capere, quam ad dominum, locum, usum destinatum veniat. Terent. Eum. I, 2, 35: *Nam quod nos capere oportet, haec intercipit*. Hic quoque modum servare nescivit; itaque subiecit illa, *area* etc. Quamquam suavi metaphora arene *expectatio* et agris *promissio* tribuitur: in tanta calamitate non curat lector scire, qui sensus horreorum fuerint. Plinius Panegy. 81, hanc ipsam forte venationem respiciens, *submotam campis irruptionem ferarum et obsidione liberatum agrestium laborem* memorat.

294. *Sternuntur succulentae uvae cum vitibus.* — *Pecudes*, greges; nam opponitur *armentis*. — *Canesve*. Regii nostri, *canisve*.

298. *neo se, nisi moenibus* Regii nostri habent *nec se in moenibus*, quam lectionem paene praeterierim. LAM,

Lecta manus iuvenum coiere cupidine laudis. 300
 Tyndaridae gemini, spectatus caestibus alter,
 Alter equo; primaque ralis molitor Iason;
 Et cum Pirithoo, felix concordia, Theseus;
 Et duo Thestiadae, prolesque Aphareia Lyceus,
 Et velox Idas, et iam non femina Caeneus, 305
 Leucippusque ferox, iaculoque insignis Aeacus,
 Hippoloosque, Dryasque, et cretus Amyntore Phoenix,
 Actoridaeque pares, et missus ab Elide Phyleus:

300. *Lecta manus*) Callimachus, ἐπὶ κλητοῖς ἀγρευτῆρος; Apollodorus, τοὺς ἀρίστους ἐκ τῆς Ἑλλάδος πάντας; Humerus vs. 539, Μελίσσρος, Πολύλων ἐκ πολλῶν Σπαρτήτορας ἀνδρας ἀγῆρας καὶ κύνας. Cf. Callimachus vs. 218. Plerique fere omnes interfuerunt navigationi Colehicae; nam tempore posterior fuit haec venatio, ut intelligendum e Pausania, Arcadie. pag. 606. Antiquissimis illis temporibus, quibus fortitudo una esset virtus, qua excellere laudi duceretur, tali occasione confluere undique solebant, qui fortitudinis gloriam appetere. Nomine horum *lectorum iuvenum* habent etiam Hyginus fab. 173, et Apollodorus; quumquam hic plura omittit, ille alia nonnulla substituit. Principes eorum spectabantur depicti in tabula apud Tegeatas: Pausanias Arcad. pag. 693. Apud Euripidem nuntius inducebatur describens, quo quisque habitu ex istis ducibus fuerit: Macrobi. Saturn. V, 18, ubi verus quosdam ex illa scena servavit. — *Coiere*. Regii nostri, *caluere*.

301. *Tyndaridae gemini*) Castor et Pollux, gemelli Tyndari filii, ac Leda putati, quum essent Iovis, quorum *alter caestibus*. Pollux fuit pugil inclytus, πύξ ἀγχιός; *alter equo*; Castor equorum domitor, ἵπποδρακός;

vide Homerum Iliad. Γ, 337. *Spectatus caestibus alter*. *Alter equo*; Regius noster A, *praestantes*, *caestibus alter, alter equo*; B idem quod vulgata habet, et praeterea per glossam superscriptum *praestantes*. LAM. — De *prima Iasonis rate*, vide ad VI libri finem. — *Molitor*, sutor et suctor, sive fabricator.

303. *Thesei cum Pirithoo*, Ixionis filio, Larissaeo, amicitia celebrata a multis: Horatius IV, Od. 7, 25; Noster Trist. I, 8; et infra XII, 229; Hyginus fab. 79. — *Concordia*; virtutes pro ipsis hominibus poni solent. XII, 178, Noster *prudencia*. — *Duo Thestiadae*, Plexippus et Toxeus, Thestii filii, Althaeae fratres. A Pausania pag. 693, vocantur Prothous et Cometes. A Lactantio in argumento additur tertius Agenor. Aliter rursus Apollodorus et Hyginus fab. 173, ubi vide Munckerum. — *Lyncus et Idas*, Messenii, Apharei filii. Pausanias Messen. pag. 283 sqq.; Apollon. Rhodius I, 151, ubi ὀρέστος Ἰδας. *Caeneus*, Elati filius, Magnesius, quem ab initio feminum fuisse nonnulli dicebant, sed a Neptuno impetraverat, ut et vir esset, et nullo ictu vulnerari posset, Hyg. fab. 14.

308. *Actoridae*, Eurytus et Cleatus, Actoris filii, Phthii. — *Pheretidae*,

Nec Telamon aberat, magnive creator Achillis;
 Cumque Pheretiade, et Hyanteo Iolao, 310
 Impiger Eurytion, et cursu invictus Echion,
 Naryciusque Lelex, Panopeusque, Hyleusque, feroxque
 Hippasus, et prunis etiamnum Nestor in armis:
 Et quos Hippocoön antiquis misit Amyclis;
 Penelopesque socer, cum Parrhasio Ancaeo; 315
 Ampycidesque sagax, et adhuc a coniuge tutus
 Oecides; nemorisque decus Tegeaea Lycei.
 Rasilis huic summam mordebat fibula vestem;

Almetus, Pheretis filius, Pheris arimachus. — *Iolaus*, notus Hercules socius. — *Hyanteus*, Boeotius.

312. *Naryx*, urbs Lurorum, qui a Lelege Leleges olim appellati. Plinius IV, 7. — *Etiamnum*. Codex A, *etiam tunc*; Codex B, *etiam nunc*. — *Arms* e MSS. dedit Heinsius pro *annis* (quod habent nostri Regii). — *Primis in armis*; vide ad XII, 183. — *Hippocoön* miserat filios suos, Erasinum, Alconem et Dexippum. — *Amyclae*, urbs antiqua Laconiae.

315. *Penelopes socer*, Laertes, Ulyssis pater. — *Ancaeus*, Lycurgi filius. — *Parrhasius*, Arcas. — *Ampycides*, Mopsus, Ampyci filius, augur et vates. XII, 455. — *Sagax*; cf. V, 146. — *Oecides*, Amphiaras, Oeclei filius, vaticinandi et ipse peritissimus, quem Eriphyla uxor prodidit Adrasto, bellum Thebanis moventi. Hyginus fab. 128; cf. Eutypidem Phocæ 175. sqq.

317. *Tegea*, oppido Arcadiae, *Tegeaea* dicta, sed infra vs. 426, *Noenacrina*, et Heroid. IV, 99, *Maenalia*. Hic intellige *Atalanta*. Iuvenes, ne nudum nominum catalogum apponeret, notavit quidem et ipsos, sed breviter. *Atalanta* vero, ut nobilem in mythis, et feminam, et fe-

licem iactu, et spolia deportantem merito copiusius descripsit. Duas autem huius nominis virgines antiquitas habuit, Arcadicam hanc, Boeoticam alteram, quae fere confunduntur a scriptoribus antiquis, ut iam monuit Apollodorus III, 9, 2. Arcadica fuit Iasi, Iasionis aut Iasonis filia: Boeotica Schoenei. Fata huius *Atalantæ*, Iasi filiae, formam, æstrum, studium venandi, etc. copiose describit Aelianus Var. Hist. XIII, 1. In Marmore quodam apud Sponium in Miscel. pag. 312, comparet inter reliquos huius apri venatores, et quidem eo habitu, quo eam describit aprium cum Meleagro venantem Philostratus. Icon. pag. 868; unde eam exprimendam curavit Spanhem. ad Callimachum hym. Dian. vs. 216. — *Nemoris decus*, quia et forma erat insignis, et venatrix praestantissima.

318. *Rasilis* opera, quae in laminas diducta et levigata sunt, id quod faciebant *rasores*, de quibus vid. Salmasius Exercit. Plin. p. 736. — *Summam*; Virbinae, Neapolitanas, secundus Medicus, *primam*, quod arderet Heinsio nisi praecessisset, vs. 313, *primis*. Sed haec respiciendi lectionem causa nulla est. — Nostri Regii, *summam*. — *Summam vestem*

Crinis erat simplex, nodum collectus in unum :
 Ex humero pendens resonabat eburnea laevo
 Telorum custos; arcum quoque laeva tenebat.
 Talis erat cultus; facies, quam dicere vere
 Virgineam in puero, puerilem in virgine possis.
 Hanc pariter vidit, pariter Calydonius heros
 Optavit, renuente Deo, flammisque latentes
 Hausit: et, « O felix, si quem dignabitur, inquit,
 Ista virum! » Nec plura sinunt tempusque pudorque
 Dicere: maius opus magni certaminis urget.

320

327

330

Silva frequens trabibus, quam nulla ceciderat aetas,
 Incipit a plano, devexaeque prospicit arva:
 Quo postquam venere viri, pars retia tendunt:
 Vincula pars adiungunt canibus: pars pressa sequuntur

Lenzius intelligit altius, more venantium, subtrahendum, quam fibula tenuerit. — *Fibula* ardebat vestem, eleganter, collectam continebat. Aculeus enim fibulae est quasi dens. Fibulis vestis vel in humeris, vel circa pectus constringebatur. Illae dicebantur *πρόμαζαι*, hae, *πρόπαια*. Aelianus, dicto loco, ei tribuit *πρόμαζαι ἀπράγμους καὶ τοιαύτους, οἷον μὴ ἀποδιδύναι τῆς ἀσκήσεως*. — *Crinis simplex*, cultus capillorum simplex. Ope fasciae colligebantur in nodum atque nodari dicebantur. Auctore Apollodoro, *νεμεύουσα ἐν ἱερῇ καὶ ἀσπιδισμένῃ θυτῇ*. Hinc ex humero etc. — *Custos* rerum dicuntur vasa, quae illas continent; XIII, 703, *acerra custos turis*.

322. *Talis erat cultus; facies*) Regius A. *Talis erat facies culta*; corlex B. *Talis erat cultu facies*; quibus lectionibus data, sicuti simplicior ac verior, anteposenda. I. — *Facies* media erat inter puerilem et virgineam, qualis decebat virginem venatricem; confer IX, 712. Aelianus ei tribuit

insignem pulchritudinem et fulgorem oculorum, qui perstringeret intuentes, et perturbaret ignavos homines.

324. *Hanc pariter vidit etc.*) Praeclare notat herois mores, cui gloria e monstro interfecto potior esse debebat. Neque plane omittendus erat hic amor, propter ea, quae inde a versu 426 sequuntur. Simul haec valent ad commendandam Atalanta vel pulchritudinem vel dignitatem. — *Opus certaminis* fere dictum, ut *certamen pugnae* XII, 180.

329. *Silva frequens etc.*) Locus, ubi aper commorabatur, et unde primus inapetus. — *Quam nulla ceciderat aetas*: alibi nemoris indicat sanctitatem, hic densitatem. — Post *incipit a plano* sequi debebat, *surgit in monte aut clivo molliter adscendente*; sed exquisitè pro eo, *devexa prospicit arva*: *devexa*, loca supina, paulatim descendenti ad planum: *prospiciunt* loca, unde prospectus in inferiora.

332. *Vincula*, funiculi, quibus duc-

Signa pedum; cupiuntque suum reperire periculum.
 Concava vallis erat, qua se demittere rivi
 Adsuerant pluvialis aquae: tenet ima lacunae 335
 Lenta salix, ulvaeque leves, iuncique palustres,
 Viminaque, et longa parvae sub arundine cannae.
 Hinc aper excitus medios violentus in hostes
 Fertur, ut excussis elisi nubibus ignes:
 Sternitur incursu nemus, et propulsa fragorem 340
 Silva dat: exclamant iuvenes, praetentaque forti
 Tela tenent dextra, lato vibrantia ferro.
 Ille ruit; spargitque canes, ut quisque ruenti
 Obstat, et obliquo latrantes dissipat ictu.
 Cuspis Echionio primum contorta lacerto 345

echantur canes ad venationem. — *Adiungunt verbum in hac re proprium.* Confer VII, 769. — *Presso*, impressa; XI, 31, *presso vomere*.

334. *Concava vallis* etc.) Tam diligenter singula describit, ut ipse interesse huic venationi tibi videaris. *Concava*, undique cineta montibus. — *Imo*, *margo*. — *Ulvaeque leves*, *iuncique palustres*; Heinsius ad XIV, 103, legit, *iuncique leves*, *ulvaeque palustres*. Regii nostri nihil mutant. — *Cannae breviores sunt arundine*. Columella IV, 31, *gracilis et cannae similis orundo*.

338. *Hinc aper excitus* etc.) Venatio ipsa, in qua maxima varietas in describendis iactibus singulis venantium atque motibus apri observata; in qua phantasiam poetae admirari licet, quamquam non ipse omnes illos iactus finxisse videtur; nonnullos enim et Apollodorus commemorat. Notandum etiam est, venantes veluti in acie constitisse, vs. 360, atque singulos ordine tela misisse, qui ordo interrumpitur, ubi invidia Atalantae reliquos tangit, vs. 389. — *Fertur*,

ut fulgor. Sed hoc docte et ex opinione veterum physicorum expressit, de qua ad XI, 436. — *Excussae*, concussae, concurrentes cum ventis. VI, 696: *Exsulant caevis elisi nubibus ignes*. — *Elisi ignes*, fulgor. Miror, pluralem dispendisse Schirachio qui putat, aprum non bene cum pluribus ignibus comparari, et praeferebat, quod olim edebatur, *elisi ignis*. At nulla fere in poetarum carminibus pagina est, in qua non pluralis positus sit pro singulari. — *Incursus*, impetus feri. Virgil. Aeneid. VII, 676; *dat euntibus ingens Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore*. Conf. infra XI, 365. — *Praetendi* dicuntur venabula, quum iis excipitur irruens fera. *Praetenta tenent*, praetendunt. — *Vibrantia ferro* exquisitius, quam, habentia ferrum, quia venabula, dum moventur, vibrare dicuntur.

343. *ruenti*, pro *fuienti* (quod habent nostri Regii), ex Bononiensi dedit Heinsius, ut sit concinna repetitio. Eidem mox ex Gronoviano placeet *occupat ictu*, pro *dissipat ictu*. Regii nostri, *dissipat*. — *Obliquo iacta*;

Vana fuit, truncoque dedit leve vulnus acerna,

Proxima, si nimis mittentis viribus usa

Non foret, in tergo visa est haesura petito:

Longius it: auctor teli Pagasaeus Iason.

« Phoebe, ait Ampycides, si te coluique coloque, 350

Da mihi, quod petitur, certo contingere telo. »

Qua potuit precibus Deus adnuit: ictus ab illo,

Sed sine vulnere, aper: ferrum Diana volanti

Abstulerat iaculo; lignum sine acumine venit.

Ira feri mota est; nec fulmine lenius arsit: 355

Lux micat ex oculis, spiratque e pectore flamma.

Vtque volat moles, adducto concita nervo,

Quum petit aut muros, aut plenas milite turres;

In iuvenes vasto sic impete vulnificus sus

apri enim in obliquum solent ferire.

349. *auctor teli*, qui mittit telum, ut Virgil. Aen. IX, 420. Regius noster A minus bene habet *lutor teli*. LEM.

350. *Ampycides* Palatinus, Cantabr. Oxoniensis, Arundelianus, alique plurimi, *Oecides*; aeque bene; nam etiam Amphiarus sacerdos Phoebi: ideo hunc invocat. Euripid. apud Hermogen. pag. 564, ὁ Ζεὺς, γένοιτο παροξύνειν τὴν οὖν ἐπὶ. Et passim occurrunt tales preces inter pugnantium, ut Aen. XI, 785. — *Si te colui* solenne in sacerdotum precibus. Horat. II. A 39 seqq. In his *colere* est, *sacra* adolere. — *Da mihi*. Vid. ad I, 485. — *Certum*, quod ferit scipsum. — *Qua*, quatenus, quantum. — *Ferrum Diana*. Regii nostri habent *ferrumque Diana*. In *Diana* prima syllaba quandoque producitur; Virgil. Aen. I, 499, *Exeret Diana choros*; sed melius et frequentius corripitur. LEM. — Apud Homerum et

Virgilium saepe Deus aliquis detorquet hastam missam.

355. *lenius*) Heinsius scribendum censet *secius*, ut II, 809. Regii nostri, *lenius*. Vide varias lectiones ad locum citatum. LEM. — *Lux micat ex oculis* etc. Olim (et sic nostri Regii) edebatur *Emicat ex oculis, spirat quoque pectore flammam*. Sed octo, *micat*; quinque, *spiratque pectore*; et Florent. S. Marci, *flamma*. Inde Heinsius lectionem suam composuit, qui tamen non negat, posse et *flammam* servari.

357. *moles*, lapides molares ciecti et ballistis, quae non minus, quam arcus nervum habebant, qui *adducebatur*: apud Virgil. Aen. XI, 616, Acontius ruit in morem tormento *ponderis acti*. — *Impete* antiquae pro *impetu*, ut III, 79, ubi etiam *vasto* additur. Hoc loco *vasto* pro *certo* ex Leidensi uno et Sixiano recepit Barmannus, quia *certo* praecessit modo. Regii nostri habent *certo*. — *Vulnificus sus*; hic Schirachius observat esse perperam numerum. Conspicere ex

Fertur, et Eupalamon Pelagonaque dextra tuentes 363
 Cornua prosternit: socii rapuere iacentes.
 At non letiferos effugit Enaesimus ictus,
 Hippocoonte satus: trepidantem, et terga parantem
 Vertere, succiso liquerunt poplite nervi.
 Forsitan et Pylus citra Troiana perisset 365
 Tempora: sed sumto posita conamine ab hasta;
 Arboris insiluit, quae stabat proxima, ramis;
 Despexitque loco tutus, quem fugerat, hostem.
 Dentibus ille ferox in querno stipite tritis,
 Imminet exitio; frendensque recentibus armis, 370
 Actoridae magni rostro femur hausit adunco.
 At gemini, nondum coelestia sidera; fratres;

Horatio, *ridendus mus*. Similia Virgilius in Georgicis habet. — *Eupalamon* et *Pelagon* supra in catalogo non nominati, nec aliunde noti. — *Dextra tuentes cornua*; aciem nempe in aprum direxerant, cuius dextrum cornu hi duo defendebant. LEM.

364. *succiso poplite*) Sixii et Gronovianus tertius, *succiduo*, quod olim Heinsius probaverat. Regii nostri nihil mutant. Pro *succiso* Silius IV; 343, *caeco poplite*; sed *succiduo* poples est eorum, quibus animus linquitur. Vide Burmannum. — *Nervi*, qui in *poplite* sunt plurimi; unde *nervosus poples*. — *Liquerunt*, defecerunt.

365. *Pylus*, Nestor. — *Citra*, ante. — *Troiana tempora*, Troiae excidium, ut recte interpretatur Regius. *Tempora* enim passim, etiam apud Ciceronem, de calamitoso statu hominis, aut civitatis: vide Ernesti Clav. Cic. h. v. — *Sumere conamen*, vim addere salienti corpori. — *Posita ab hasta*, hasta telluri impressa. Conf. II, 786; IV, 710. — *Fugerat*, effugerat.

369. *tritis*) Landot Burmannus Senec. I de Orat. 1, *dentes acuntur attritu*. Idem nescit, annon iure poetæ luxurianti obici possit, hoc longioris morae fuisse; neque vadasse apro, tot circumstantibus venatoribus, in arbore acutere dentes; in quo nimis aegerus est vir doctus. Quidni vacaverit apro dentes acutere, quum venatores longius remoti essent, et plurimorum tela aberrarent? — *Frendens* ex uno Heinsii dedit Burmannus: caeteri, *fideus*. Ita nostri Regii. — *Recentia arma*, dentes, quos acuerat. — *Actoridae*, vel Euryti, vel Cleati vs. 308. Recepi hanc lectionem, quam quatuor MSS. suppeditant, quia reliquæ *Orithyæ* aut *Orithiæ*, *Orichiae*, *Orchiadae*, *Othriadae* etc. explicari nequeunt. Regii nostri, *Orithiæ*. — *Femur hausit*. Vid. ad V, 126.

371. *At gemini*) Castor et Pollux prae caeteris memorabiles, quippe qui postea inter sidera sint relati. In iis describendis pondere numeroque verborum utitur: hinc *hustarum spicula*

Ambo conspicui, nive candidioribus ambo
 Vectabantur equis, ambo vibrata per auras
 Hastarum tremulo quatiebant spicula motu. 375
 Vulnera fecissent; nisi setiger inter opacas,
 Nec iaculis isset nec equo loca pervia, silvas.
 Persequitur Telamon, studioque incautus eundi,
 Pronus ab arborea cecidit radice retentus.
 Dum levat hunc Peleus, celerem Tegeaea sagittam 380
 Imposuit nervo, sinualoque expulit arcu.
 Fixa sub aure feri summum destringit arundo
 Corpus, et exiguo rubefecit sanguine setas.
 Nec tamen illa sui successu laetior ictus,
 Quam Meleagros erat: primus vidisse putatur, 385
 Et primus sociis visum ostendisse cruorem,
 Et, meritum, dixisse, feres virtutis honorem.
 Erubuere viri, seque exhortantur, et addunt
 Cum clamore animos, iaciuntque sine ordine tela:
 Turba nocet iaculis, et, quos petit, impedit ictus. 390
 Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas,

pro hastis; *vibrata quatiebant tremulo motu*, pro una vibrabant; verbum sonantius *vectabantur*; et repetitio τοῦ *ambo*, in qua tamen eximiam venustatem cum Burmanno reperire nequeo. — *Candidi equi* Tyndaridis dari solebant, vnde a Piudar. P. I, 127, λευκοπόλοι vocantur. Horum quoque iactus inanis excusationem merebatur. — Pro *quatiebant*, natus Medicus et prior Twisdenii, *quatientes*, quod placet Heinsio. Nostri Regii, *quatiebant*.

380. *Peleus secundum Apollod. iuvius Egyptiana interficit; Atalanta vero primum aprum eis τὰ νῦτα ἐτόξευσε· δεύτερος δὲ Ἀρκιάρχος eis τὸν ἐρχόμενόν.*

385. *primus vidisse putatur*) Con-

venienter amoris, quo ardebat Meleager. — *Honorem*, præmium. Τὸ ἀρισταίον promiserat Oeneus, secundum Apollodorum.

388. *Erubuere viri*; puduit viros fortes aprum a virgine primum fuisse percussum. LEM.

391. *bipennifer Arcas*; Euripides ex emendatione Schraderi, πιδέντας δὲ δέστομον γένυν γ' ἐπαλλ' Ἀρκάιος. Etiam in monumento Tegral. expressus erat cum *bipenni* demissa iam saucius: cum ab apro percussus esse, Pherecydes quoque narraverat; Scholiastes Apollonii I, 188; Apollodorus addit Hyleum. Illic locus proponitur, ut impietatis et arrogantiae ridiculum exemplum, ad quod spectandum lector iam in principio vocis *Ecce* ad-

« Discite, femineis quid tela virilia praestent,
 O iuvenes, operique meo concedite, dixit.
 Ipsa suis licet hunc Latonia protegat armis;
 Hunc tamen invita perimet mea dextra Diana. » 395
 Talia magniloquo tumidus memoraverat ore;
 Ancipitemque manu tollens utraque securim,
 Institerat digitis, primos suspensus in artus.
 Occupat audacem, quaque est via proxima leto,
 Summa ferus geminos direxit in inguina dentes. 400
 Concidit Ancaeus: glomerataque sanguine multo
 Viscera lapsa fluunt, madefactaque terra cruore est.
 Ibat in adversum, proles Ixionis, hostem
 Pirithous, valida quatiens venabula dextra.
 Cui, « Procul, Aegides, o me milii carior, inquit; 405
 Pars animae consiste meae: licet eminus esse
 Fortibus; Ancaeo nocuit temeraria virtus. »

vertitur. — *Furit contra sua fata* qui temeritate sua ante diem mortem operit. — *Quid, quantum, non satis latinum* iudicat Heinsius qui nullo cum tribus MSS. *quam*. Regii nostri, *quid*. — *Concedite pro simpliciter cedite*.

397. *securis et bipennis* promiscue ponuntur a poetis, quum praecipue lusus usus esset in bellis, illius in victimis. Vid. Drakenb. ad Silium XVI, 264. — *Institerat digitis* etc. Heinsius olim volebat *Institerat primis digitis, suspensus in artus*, improbante Burmanno. Nostri Regii habent, quae data est, lectionem. Idem Burmannus monet, *primos artus* esse *primas* iuncturas digitorum in pedibus; hoc enim nomine significari ea, quibus membra committantur: verum iuncturis illis solis non insistimus: omnino extremas digitorum partes intelliguntur; qui ita stat, *suspensus* dicitur. Aliter Aeneid. IX, 749, sub-

latum alte consurgit in ensem. — Burmannus ad Art. Amator. I, 608, discrimen observat, quod est inter *audacem* et *audentem*. *Audax* est temerarius, qualis fuit Ancaeus vers. 407: sed *audens*, fortis, animosus, constans, qui intrepido animo omnia adgreditur: male igitur, qui hoc loco vulgo *audentem*. — *Occupat*, prior invadit. — *Qua via proxima leto*: Aen. XII, 507, *qua fata celerrima*, nempe quia anterior abdominis pars ossibus defenditur nullis. Etiam Pausanias pag. 606, de Ancaeo, ἀνίσταται ὑπὸ τοῦ ὤφ. Femur eius haustum esse dixerat Pherecydes. Verba *madefactaque* etc. melius abessent; hoc enim sponte intelligitur. Gierig errat; nam si *sanguis multus fluit*, necesse est terram loc ipso madefieri. LEM.

404. *Pirithous* in monument. Tegeat. postremus collocatus erat. — *Procul* coniunge cum *consiste*. — *Pars*

Dixit; et aerata torsit græve cuspide cornum:
 Quo bene librato, volique potente futuro,
 Obstilit esculea frondosus ab arbore ramus. 410
 Misit et Aesonides iaculum: quod casus ab illo
 Vertit in immeriti fatum latrantis, et, inter
 Ilia coniectum, tellure per ilia fixum est.
 At manus Oenidae variat; missisque duabus,
 Hasta prior terra, medio stetit altera tergo. 415
 Nec mora, dum saevit, dum corpora versat in orbem,
 Stridentemque novo spumam cum sanguine fundit;
 Vulneris auctor adest, hostemque irritat ad iram;
 Splendidaque adversos venabula condit in armos.
 Gaudia testantur socii clamore secundo; 420
 Victricemque petunt dextrae coniungere dextram;
 Immanemque ferum, multa tellure iacentem,
 Mirantes spectant: neque adhuc contingere tutum
 Esse putant; sed tela tamen sua quisque cruentant.

animæ mede, vox tenerrimi affectus: Hor. Od. I, 3, 8, *animæ dimidium mææ*. — *Cornus* lignum telis conficiendis aptum, unde pro iaculo et sagitta subinde ponitur. Conf. VII, 678. — *Poti potens*, qui assequitur quod cupit.

408. *cornum* e Florentino Sancti Marci, primo Mediceo, Beruggeriano et alio dedit Heinsius pro *cornu*. Sed Burmannus dubitat, an neutro genere hoc sensu ponatur; itaque grave a glossatoris manu fluxisse putat, et legit, *aerata contorsit cuspide cornum*, et seq. vers. *Qua bene librata-futura*. — Regii nostri, *torsit grave cuspide cornu, Cui bene librato-futuro*. Dativus non convenit. LEM.

411. *Misit et Aesonides*) Recte Tan. Fabrum offendit hoc, quod hic iterum *Aesonides* sive Iason memoratur, quum idcirco iam vs. 549, telum missas di-

entur; nam caeteri omnes semel tantum misisse leguntur, quod et postulabat ordo, quo collocati erant.* Sed quod nomen restituendum sit, sine MSS. ope vix constitui potest. — *Latrantis*, canis. Nonnulli, *Cieladantis*, sub quo Heinsius latere nomen aut canis, aut alicuius hominis e plebe venatorum, putat. Regii nostri hunc versum ita habent: *Fertit et in meritum figit latrantis*. Perperam. LEM.

414. *variât*, vario successu mittit duas hastas. Duas autem mittit ut princeps sociorum, a quo caeteri convocati, et in cuius agris collecti. — *Versat in orbem*. IV, 722. — *Adversus*, quos quis sibi oppositos petit. Apud Apollodorum vuluerat ferum *αἰς τὸν κισθῶνα*, in ilia.

421. *coniungere*, ut coniungant. — *Tela cruentant*, telis pungunt, vel insultandi causa, vel ut, si vivat ad-

Ipsē pede imposito, caput exitiabile pressit; 425
 Atque ita: « Sume mei spoliū, Nonacria, iuris,
 Dixit; et in partem veniat mihi gloria tecum. »
 Protinus exuvias, rigidis horrentia setis
 Terga dat, et magnis insignia dentibus ora.
 Illi laetitiae est cum munere muneris auctor: 430
 Invidere alii; totoque erat agmine murmur.
 E quibus, ingenti tendentes brachia voce;
 « Pone age, nec titulos intercipe, femina, nostros,
 Thestiadae clamant: nec te fiducia formae
 Decipiat; longeque tuo sit captus amore 435
 Auctor: » et huic adimunt munus, ius muneris illi:

huc, penitus interficiant. — *Ipsē* Me-
 lenger *pedem imponit*, more veterum
 heroum, qui caeso hosti dictis et fac-
 tis insultare, eumque pedē imposito
 premere solebant. Aeneid. X, 495;
 XII, 356.

426. *spoliū*, pellis detracta, *mei*
iuris, quae mihi debetur. Eiusmodi
 exuvias appetebant non minus, quam
 arma hostibus occisis detracta, iisque
 fortitudinem suam ostentabant. Sic
 Hercules leonis Nemei spolio uteba-
 tur pro tegmine. Atque etiam nunc
 puguaverant de apri *πρὸς ἀπὸ καὶ δέ-
 μω πρὸς λαχόντες* Homer. vs. 544. —
Nonacria. Regii nostri, *Nonacrea*,
 Atalanta. Nonacris, mons Arcadiae
 frigidissima Stygis aqua famosus.
 LXX. — *Vemat*, elegantius, quam
 contingat. Vid. ad II, 862. Attius in
 Meleagro: *Remanet gloria apud me,*
exuvias dignavi Atalantae dare. Sed
 apud Nostrum multo est urbanior, et
 partem tantum sibi gloriae expetit.
 Nec scio, an non praestet ex uno MS.
tui iuris, quod et Heinsio placebat, ut
 apri interfecti gloriam illi cedat, quae
 prima feram vulneraverat. Certe a Cal-
 limacho Atalanta vocatur *στυγερή*,

apricida. — Illi *dentēs* apud Tegyatas
 servati ab Augusto Romani sunt de-
 lati. Pausanias Arcad. p. 694. Apud
 eundem Tegyatas pellis huius apri pro
 senio iam putrescens Pausaniae adhuc
 aetate ostendebatur pag. 695. In num-
 mis ideo hi dentes cum venabulo Me-
 leagri representati sunt. Vid. Spa-
 nhemium ad Callimachi dictum lo-
 cum.

432. *tendentes brachia*; gestus indi-
 gnabunde imperantis. — *Tituli*, glo-
 riosum praemium, aut signum faci-
 noris egregii. — De verbo *intercipere*
 ad vers. 292. — *Nostros*, qui nobis
 debentur tum genere proxime attingen-
 tibus Meleagrum, tum sexu potiori-
 ribus et feminae praefereendis. Priore
 causam Diodorus memorat, po-
 steriorem Schol. Aristophani ad Ranas
 vers. 1269; utramque Apollodorus:
*ἀδοξοῦντες, εἰ παρόντων ἀνδρῶν γυνή
 τὰ ἀριστεία λέγεται, κατὰ γένος αὐ-
 τοῖς προσήκειν λέγοντες*. — *Longe sit*
 Vid. ad IV, 648. — *Thestiadae*, de
 quibus ad vs. 304. — *Ne longe sit tibi*
muneris auctor; id est, ne interficia-
 ris, et sic longe ab amatore tuo sep-
 reris. LXX.

Non tulit, et tumida frendens Mavortius ira,
 « Discite, raptores alieni, dixit, honoris,
 Facta mihi quantum distent: » hausitque nefando
 Pectora Plexippi, nil tale timentia, ferro.
 Toxea quid faciat dubium, pariterque volentem
 Vlisci fratrem, fraterna quæ fata timentem,
 Haud patitur dubitare diu; calidumque priori
 Caede recalcificat consorti sanguine telum.

440

Dona Deum templis, nato victore, ferebat,
 Quum videt extinctos fratres Althæa referri:
 Quæ, plangore dato, moestis ululatibus urbem
 Implet, et auratas mutavit vestibus atris.
 At simul est auctor necis editus; excidit omnis

445

437. *Non tulit*, etc.) *Ὀργισθεὶς δὲ Μελιάγρος τοὺς Θερτίου παῖδας ἀπέκτεινε*. — *Mavortius*, Martis cum fuisse filium Euripides in Meleagro tradiderat, auctore Plutarcho, Paral. pag. 212. Conf. et Apollodorum pag. 33. *Consorti*, frater. XI, 347; XII, 663; nunc adiective, fraternus.

445. *Dona Deum* etc.) Sequitur locus præstantissimus, qui fluctuantem Althææ animam, et pugoam materni affectus cum sororio amore egregie describit; quam ob causam etiam laudatur ab Homio in Element. Crit. tom. I, pag. 189. Caeterum Meleagri mors dupliciter narratur, ut diserte Apollodorus I, 8, 3, monet. Prior ratio, eaque antiquissima, auctorem habet Homerum, dicto loco: secundum eam Thestii filii, invidia tacti, cum Curetibus bellum faciunt Aetolis, in quo Meleager, interfectis Thestiadis, cadit et ipse. Sed ex eodem auctore et Apollodoro etiam constat, odium intercessisse Meleagro cum Althæa matre, atque hunc filio imprecatam esse mortem; id quod sine du-

bio originem dedit alteri rationi seu fabulae de stipite fatali, quam primus Phrynichus tragicus in fabula Pleuron tractavit (Pausanias Phoc. pag. 874), quamque non mirum est Nostrum prætulisse, quam aptior multo esset ad commiserationem faciendam. Sic et Hyginus fab. 174. Nicander ap. Antoninum Liberalem cap. 2, utramque rationem coniunxerat; Meleagrum enim tradiderat in pugna cum Curetibus, post laedam illam igni immissam, periisse. — *Dona*, donaria vs. 266, *templis*, in templa Diis. IX, 790. — *Nato victore*; ob nati victoriam. Inter pium ergo officium et lætum non faudo cognoscit cadentem, sed videt extinctos fratres. — Melius forte erat, quod ante Burnianum edebatur, *auratis-atrus* (et quod habent Regii nostri); namque etsi proprie inutamus, quæ abiliemus, cum iis quæ assumimus, tamen poetæ solent invertere structuras communes. Vid. ad VII, 60. — *Auratas*, auro ornatas. Vid. ad VI, init. — *Editus*, indicatus. II, 43. — *Ex-*

Luctus, et a lacrymis in poenae versus amorem est. 450
 Stipes erat, quem, quum partus enixa iaceret
 Thestias, in flammam triplices posuere sorores;
 Staminaque impresso fatalia pollice nentes,
 « Tempora, dixerunt, eadem lignoque tibi-
 que, O modo nate, damus: » quo postquam carmine dicto 455
 Excessere Deae; flagrantem mater ab igne
 Eripuit torrem, sparsitque liquentibus undis.
 Ille diu fuerat penetralibus abditus imis;
 Servatusque tuos, juvenis, servaverat annos.
 Protulit hunc genetrix, taedasque in fragmina poni 460
 Imperat, et positis inimicos admovent ignes.
 Tum conata quater flammis imponere ramum,
 Coepta quater tenuit: pugnant materque sororque,
 In diversa trahunt unum duo nomina pectus:
 Saepe metu sceleris pallebant ora futuri; 465
 Saepe suum fervens oculis dabat ira ruborem:
 Et modo nescio quid similis crudele minanti
 Vultus erat; modo quem misereri credere posses;

eidit, scilicet, e mente. II, 601; IV, 175.

451. *iaceret*, decumberet. Puerpera describitur. — *In flammam*; duo Medicei et tres alii, *in flamma*; undecim *in flammis*. Regii nostri, *in flammam*. — Venerunt autem Paeceae septimo post partum die, nunc quoque, ut semper, *nentes stamina* hominum. Apud Apollodorum stipes iacet in ara. Hyginus: *In regia dicitur titio ardens apparuisse*.

455. *carmine*, vaticinio. Hyginus, *Meleagro fata cecinerunt*. — *Torrem*; editiones veteres dabant *ramum*, ut vs. 462, quamquam et ibi MSS. nonnulli, *torrem*. Regii nostri, *ramum*. — *Torris*, lignum praecustum. Graeci auctores, ξηρός. — *Servatus* ab in-

cendio *servaverat*, prorogaverat annos. Idem verbum his positum bene exprimit coniunctionem vitae et stipitis.

460. *in fragmina*, id est, taedas fractas dedit Heinsius c. tribus MSS. coniicit tamen et *tardae fragmina*. Vulgo *taedas et fragmina*, quod habent nostri Regii.

463. *Coepta tenere* sibi est persequi, non dimittere, II, 104; hoc loco inhibere, non perficere. — *Mater sororque*, adfectus maternus et sororius, qui adfectus iam *nomina* vocantur, et vers. 528; X, 346. *Sororem* adinvit odium in filium conceptum contra *matrem*, adfectum illum naturalem, quo feruntur matres in liberos. — *In diversa*, nempe consi-

Quumque ferus lacrymas animi sictaverat ardor,
 Inveniebantur lacrymae tamen: utque carina, 470
 Quam ventus, ventoque rapit contrarius aestus,
 Vin geminam sentit, paretque incerta duobus:
 Thestias laud aliter dubiis adfectibus errat,
 Inque vicem ponit, positamque resuscitat iram.
 Incipit esse tamen melior germana parente: 475
 Et, consanguineas ut sanguine leniat umbras,
 Impietate pia est; nam postquam pestifer ignis
 Convaluit; « Rogus iste cremet mea viscera, » dixit:
 Utque manu dira lignum fatale tenebat,
 Ante sepulcrales infelix adstitit aras: 480
 « Poenarumque Deae triplices, furialibus, inquit,
 Eumenides, sacris vultus advertite vestros.
 Vlscor, facioque nefas: mors morte pianda est;
 In scelus addendum scelus est, in funera funus;

lia. Pugna primum non nisi vultu se prodit. — *Suum*, irae proprium. Iratorum enim oculi solent ardere, et prae ardore *rubescere*. Regius A pro *ruborem* habet *colorem*.

471. *aestus — errat*) Aestus, fluctus commoti maris: III Trist. 2, 15, *ventis dubius iactabar et undis*. Sic *dubia navis* Art. Amat. II, 514. Sed hoc loco *dubii adfectus* sunt contrarii, inter quos ipsa dubia fluctuabat. Etiam errare a navigatione petiit, ubi navis errat, quae huc illuc agitur: — *Vin geminam*; duplicem violentiam et venti et aestus maris. LEM.

476. *sanguine* noxiarum parentum interfectorum umbris credebat. Si autem verbis *consanguineas* et *sanguine* ludere voluit, ineptiit. — *Impietate pia est*. Hoc oxymoron delectatur Noster: III, 5; VII, 339. — *Convaluit*; tres, *invaluit*; plurimi, *concahit*, ut codex Regius A; codex B;

Convaluit. *Convalescere* dicitur ignis, quum alimentorum sat accipit. — *Rogus* graviter et commode vocatur illa lignorum strues, quae cum stipite etiam filium perditura et quasi crematura erat. — *Cremet mea viscera*; vox summae irae, quae ut cogitatione quidem furoris, quo in sua ipsius viscera saeviebat, coerceri potuit. — *Viscera mea*, filium meum. Vid. ad V, 18.

480. *Ante sepulcrales* etc.) Inferias quasi parat fratribus. Eum in finem alias aras solebant strui in *sepulcris*, in iisque sacra fieri, Manibus excitatis vel liquoribus vel victimis. Gravior igitur haec ligna *sepulcrales* aras vocat, in quibus filium quasi adolebit in h morem et solatia fratrum. Neque Manes defunctorum statim invocant, sed ipsas *Furias* in re horrenda, quam Furiae ei iniectisse videbantur. Recte igitur *furialia sacra*. —

Per coacervatos pereat domus impia luctus. 487
 An felix Oeneus nato victore fruetur?
 Thesius orbis erit? melius lugebitis ambo.
 Vos modo fraterni manes, animaeque recentes,
 Officium sentite meum: magnoque paratas
 Accipite inferias, uteri mala pignora nostri. 490
 Hei mihi! quo rapior? fratres ignoscite matri.
 Deficiunt ad coepta manus: meruisse fatemur
 Illum, cur pereat: mortis mihi displicet auctor.
 Ergo impune feret; vivusque, et victor, et ipso
 Successu tumidus regnum Calydonis habebit? 495
 Vos cinis exiguus gelidaeque iacebitis umbrae?
 Haud equidem patiar; pereat sceleratus; et ille
 Spemque patris, regnique trahat, patriaeque ruinam.
 Mens ubi materna est? ubi nunc pia vota parentum?

Impium furorem bene exprimit verbis *Pleincor-sinus*, nec temere immoratur rei verbis cumalatis. — *Mors* morte pianda est; cedes fratrum morte filii purganda est. LXX.

486. *An felix Oeneus* etc.) Invidia hic et vers. 494 sq. stimulus addit. — *Melius lugebitis ambo*, detestabilis sententia. — *Manes* adesse ex inferis credebantur inferiis; iis ergo commendat officium suum, quod vocabulum est solemne de inferiis. — *Recentes*; novi Oroioncolae, recens admissi; sic IV, 434, *umbrae recentes*. LXX. — *Sentite*, intelligite, agnoscite. — *Magno paratas*, magni pretii, nempe pignora uteri, filium, quem, pignus amoris, in ipso utero meo portavi.

491. *Hei mihi! quo rapior?* Non mens eam revocabat a novo conatu, sed tanta est vis materni affectus! manus deficientes, tremantes atque vix stipitem retinere valentes. Hinc vox invitus exprimitur, *Hei mihi!* etc. cuius remanum statim precatur, —

Auctor, mater ipsa. Dignas est, cui mors inferatur, verum non ab ipsa matre.

496. *cinis exiguus*; *Ολέην δὲ καὶ σῶμα ὀλίγον*; Horatius IV, Od. 7, 16: *Pulvis et umbra sumus*; Propertius IV, 2, 14, *En sum quod digitis quinque levatur onus*. — *Iacere* propria ad cinerem tantum pertinet, non itidem ad umbras. Sed solemne erat hoc verbum omnino de mortuis usurpare. Sic et cadaveris epitheton *gelidus* ad umbras translatus. — *Atamen* umbra nec *gelida* nec *calida*; sed ad mortem respicitur, quae cum frigore venit et corpus privatum anima frigidum relinquit. LXX. — *Trahere ruinam*, eam facere: Aeneid. II, 466; sed *trahere spem*, eam secum auferre. Extincto filio haerere, eoque fortissimo, magna calamitas patriae inferebatur. *Trahere* sumptum ubi eo, qui cadens secum auferit aliquid, unde ruina oritur.

499. *ubi nunc*; cui nunc prosunt.

Et, quos sustinui, bis mensum quinque labores? 504
 O utinam primis arsissem ignibus infans!
 Idque ego passa forem! vixisti munere nostro:
 Nunc merito moriere tuo: cape praemia facti,
 Bisque datam, primum partu, mox stipite raptu,
 Redde animam; vel me fraternis adde sepulcris. 505
 Et cupio, et nequeo: quid agam? modo vulnera fratrum
 Ante oculos mihi sunt, et tantae caedis imago:
 Nunc animam pietas maternaque nomina frangunt.
 Me miseram! male vivetis; sed vincite, fratres;
 Dummodo, quae dederō vobis solatia, vosque 506
 Ipsa sequar. » Dixit, dextraque aversa trementi
 Fuereum torrem medios coniecit in ignes.
 Aut dedit, aut visus gemitus est ille dedisse
 Stipes; et invitis correptus ab ignibus arsit.
 Iuscius, atque absens flamma Meleagros in illa 507

— *Pia vota*; multi, *pia iura*, quod praefert Heinsius. *Vota illa*, quibus superstites sibi vovent parentes, ne turbetur mortalitatis ordo. Hoc *iustissimum votum* vocat Scurca ad Marc. cap. 10. *Impium* contra votum, si se superstites liberis optent parentes. Suetonius Tib. 62. BYAM. — *Mensum* pro *mensium* notavit Priscianus liber VII: Seneca Theb. 535, *Per decem mensum uteri labores*: vid. Gronovium ad Liv. XXIX, 3; et Baneman. ad Lactant. carmina. de Phoen. 27. — Codex Regius B, *bis mensum quinque*; codex A, *menses bis quinque*, quod et libri aliquot a Giofano citati. Excusi omnes *mensum* retinent, Prisciani freti auctoritate. Ego certe genitivum genuinum scribendum censeo *mensium*; inter scandendum vero, ne legi Pediae oppedatur, adhiberi posse Synaeresin seu Syneclephonesin, ut in Aenid. VI, 33, *quon protinus o-*

minia Perlegerent oculis. Et apud Nonastrum I, 150, quidam legunt, *Ultima coelestium terras Astraea reliquit*. LEM. — *Decem*; nempe lunares menses intellige. — *Munere nostro*; quae stipitem seu torrem in hunc usque diem servavi. LEM.

503. *moriere*; Britmannus mallet *moriare*, quod furenti aptius. Regii nostri nihil mutant. — *Præmia*; poëna. — *Vel me* etc. quia Manes inferias postulant.

506. *Et cupio*; fratres ulcisci subintelligatur. *Et nequeo* in ignem conicere torrem pietate, qua filium prosequor, impedita. LEM. — *Sunt*; Heinsius coniicit *sint*. — *Male*, non sine impietate. — *Solatia*, filium, quem in solatia vestra cremaverō. — *Vixus est*, nempe Althæae. Et stipem *gemens* et *invitis* ignes aversatur factum.

507. *absens in flamma ardens*; ne-

Vritur; et caecis torreri viscera sentit
 Ignibus; et magnos superat virtute dolores.
 Quod tamen ignavo cadat, et sine sanguine, leto,
 Moeret; et Ancaei felicia vulnera dicit;
 Grandaevumque patrem, fratremque, piasque sorores ⁵²⁰
 Cum gemitu, sociamque tori vocat ore supremo,
 Forsitan et matrem; crescunt ignisque dolorque;
 Languescuntque iterum; simul est extinctus uterque,
 Inque leves abiit paulatim spiritus auras.
 Alta iacet Calydon; lugent iuvenesque senesque, ⁵²⁵
 Vulgusque proceresque gemunt; scissaeque capillos
 Planguntur matres Calydonides Eveninae.

gute, quia torris ei fatalis in flamma.
 — *Caecis*, quos non videbat. — *At magnos* etc. ut Hercules IX, 163. — Regii nostri, ac *magnos*: male.

518. *ignavo*, quo pereunt ignavi. Fortes cadunt in proelio per vulnera sanguine effuso. Supra VII, 544, sic erat *leto mori inertis*. — Hunc versum ita habet Regius A: *Quod tamen ignavo audit, et sine vulnere, leto*.

520. *fratrem*; nostri ambo Regii dant *fratres*. Ab Apollodoro tres fratres memorantur, Toxeus, Tyreus et Clymenus; Nicander quinque habet: sorores fuerunt Gorgo, Deianira, Eurymede et Melanippe, quae postremae duae post mortem fratris in aves mutantur. — *Sociam tori* Antoninus Liberalis II, vocat Cleopatram; Hyginus fab. 174, Alcyonem: qui dissensus facile potest componi; nam Homerus vs. 552, diserte tradit, eam fuisse Cleopatram, sed eandem a parentibus dictam esse Alcyonem, quia mater Alcyonis fatum habuerit. — *Supremo*, moriente.

525. *Alta iacet* etc.) Ante hunc versum olim legebatur, *Paulatim cana prunam velante favilla*, quem ex-

punxit Heinsius, tam auctoritate primi Palatini, et aliorum quatuor, qui eam in margine adscriptum habent, quam propter ingratam *et paulatim* repetitionem. — Versum quem respuit Heinsius habent nostri Regii A et B, non in margine, non a manu secunda, et sine ulla nota qua eum librariis suspectum fuisse indicaretur. Nemo, nisi ab Ovidiano carmine alienus, non confitebitur huiusmodi repetitiones frequentissimas apud hunc poetam occurrere; et pene restitui hunc versum qualem habet codex A: *Paulatim prunam cana velante favilla*. LEM. — *Alta*, clara et flore suo superbiens, *iacet*, afflicta est. — *Planguntur*, plangunt se, sua pectora. Editiones antiquiores habent: *Plangunt ora simul matres Calydonides: Oeneus* etc. Heinsius de suo dedit *planguntur*, ductaque primi Medicei et Spirensis, *Eveninae*. — Codex noster A, *Plangunt ora simul matres Calidonides, Ilcheu!* Codex B male, *Plangunt hunc matres Calidonides: Oentus atque Pulvere* etc. — *Eveninae*, ab Eveno fluvio, iuxta quem Calydon sita. Plin. IV, 2. Maspissa

Pulvere canitiem genitor, vultusque seniles
 Foedat humi sisus; spatiosumque increpat aevum.
 Nam de matre manus, diri sibi conscia facti, 53a
 Exegit poenas, acto per viscera ferro.
 Non mihi si centum Deus ora sonantia linguis,
 Ingeniumque capax, totumque Helicon dedisset;
 Tristia persequerer miserarum dicta sororum:
 Inmemores decoris liventia pectora tundunt; 53b
 Dumque mauet corpus, corpus refoventque foveantque:
 Oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto.
 Post cinerem, cineres haustos ad pectora pressant:
 Adfusaeque iacent tumulo; signataque saxa

Εὐχρίνη est apud Homer. Il. I, 553.

529. *Foedat* graviter prius adspersit. *Seniles* et *vultus seniles* valent ad miserationem faciendum.

531. *acto per viscera ferro* Inσταλτος laqueo vitam finivit. Vide Mankerum ad Hygini fab. 174. Nil deficit Hyginus: *moerens in luctu decessit*.

532. *si centum Deus etc.* Sic res arduas exprimunt poetae, Virgilius, Georg. II, 42; Aeneid. VI, 625; Hostius apud Macrobi. VI, 3; Persius Sat. V, 1, 26; Claudian, in Cons. Olyb. et Prob. 55, qui omnes secuti sunt Hom. Il. B, 488: Πληθύν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μεθίστομαι, οὐδ' ὀνομήσω, Οἷδ' αἰ μὲν δέικα μὲν γλῶσσαι, δέικα δὲ σῶματ' εἶναι, Φωνή δ' ἀρρήκτος etc. Sed Noster in re leviori parum feliciter haec adhibuit. Heinsius e Florentino S. Marci, Neapolitano, Berneggeriano, innoxat *linguae*, ut cum τῷ *ingeniumque* coniungeretur; quod est durissimum. Revocavi igitur vulgatam lectionem et interpunctionem.

535. *deus*, cura et ornatus corporis. — *Liventia*, ut liveant. — *Refoventque*: vid. ad vs. 163; et de *fovere*

ad. II, 339: quem locum omnem eum hoc conficiat. — *Lecto*, feretro: etiam graece *ἐλέν*. Vid. Kirchmannum de funeribus II, 9. — *Oscula ipsi*, *oscula lecto*; sic distingue: oscula dant ipsi, id est Meleagro seu corpori, posito oscula dant lecto; ut alterum *oscula* ad corpus, alterum ad lectum referatur. LEM.

538. *Post cinerem*, postquam combustus erat. Sed amat Ovidius huiusmodi repetitiones, *Post cinerem, cineres etc.* — *Pressant*, saepius premunt. Imitatus est Silius VIII, 129: *Cui cinerem dubitae pressant ad pectora matres*. — *Haustos*, collectos, ut IX, 35, *haustus pulvis*. Similia locum et eodem fere verba habes XIII, 424. — *Adfusae*; vid. ad III, 438. — *Signataque saxa nomine*. Sic e tertio Leideni et altero Thuani dedit Burmannus pro *signataque saxa nomina* (quod etiam habent nostri Regii), quia saxum signatur nomine, non acce recte nomen saxo. — Etiam si nostris codicibus non fuit, attamen Burmanno adhaeremus, quia iam in libro II, 325, *signant hoc carmine saxa*; et infra XV, 169, *novis fragilis*

Nomine complexae, lacrymas in nomine fundunt. 541
 Quas Parthaoniae tandem Letoia clade
 Exsatiata domus, praeter Gorgenque, nurumque
 Nobilis Alcmenae, natis in corpore pennis
 Adlevat; et longas per brachia porrigit alas;
 Corneaque ora facit; versasque per aëra mittit. 546

V. Interea Theseus sociati parte laboris
 Functus, Erechtheas Tritonidos ibat ad arces.
 Clausit iter, fecitque moras Achelous eunti,

signatur cera figuris. Lxm. — Fundere in nomine recte dici docet Burmannus.

541. *Parthaonius filius Oeneus. — Gorge nupserat Andromoni, Deianira Heruli, et sic nurus Alcmenae. Has duas etiam Hyginus et Nicander exceperunt. Secundum hunc Baccho deprecante iis natura sua relicta. — Adlevat, aves esse iussit: Claudian. 18, 295: Elevat hanc plumis, squamis hanc fabula vestit. Aves illas Noster parum perspicue notavit. Intelligi eas, quae Linn. Numidae Meleagrides, docet Schneider. ad Aeliani Histor. Animal. IV, 42. Caeterum variae res omnis huius fabulae Calydoniae in nominis et aliis monumentis expressae sunt a Veteribus. Collegit illa omnia Begerus in libro, Meleagrides et Aetolia ex nomismate, iusspersis marboribus quibusdam.*

546-610. *Origo insularum, quas Achelous fecerat, Echinadum et Perimeles. Ac Echinades quidem insulae asperae et iucundae, unde et iis nomen inditum, non longe aberant ab ostio Acheloi: Strabo lib. X, pag. 433; Thucydides II, pag. 171; et ab Acheloi alluvione natæ credebantur: Pinius II, 83; Dionys. Perieg. vers. 433 sqq. Causam, cur non cohaerant cum terra continente, Pausanias Ar-*

cad. pag. 647, reddit hanc: quum Aetolia, pulvis Artolis, inculta iaceret, Acheloum desuisse limum et sor-des advehere, quibus Aechinades annecterentur terrae continenti. Sed apud mythicos Achelous, imus ideo, quod a nymphis posthaberet Diis rusticis, eas efficit; et sic haec fabula commode annectitur superiori, in qua Diana similem ob causam irascitur. — Sociati pars laboris; pars virilis laboris. Nondum dimittit Thesea, sed plures rebus eius fabulis annectit, quamquam non satis feliciter. Etenim Acheloum, qui e Pindo effusus ab occasa Aetoliam dirimebat ab Acarnanibus, obicit Theseo Calydone Athenas redeunti. — Erechtheas; primus Moreti, primus Gronovii, excerpta Moreti, secundus Palatium et duodecim alii, Erichthonias, quod non displicet Heinsio; nam et alii ab Erichltonio rege urbem Atheniensium nominarunt. Regius noster A, cum pluribus ab Heinsio notatis, Erichthonias; codex B, cum duobus, teste eodem, Eritheidas — Arcas; urbs: vid. ad VII, 54. Athenas hic duplici epitheto insignitas male ait Gierig: nam Tritonidos non est epitheton. Lxm.

548. *Clausit; vid. ad VI, 572. — De tectis fluviorum vid. ad I, 574.*

OVID. Op. Tom. IV

D

Imbre tumens: « Succede meis, ait, inclyte, tectis,
 Cecropida; nec te committe rapacibus undis. 550
 Ferre trabes solidas, obliquaque volvere magno
 Murmure saxa solent: vidi contermina ripae
 Cum gregibus stabula alta trahi; nec fortibus illic
 Profuit armentis, nec equis velocibus esse:
 Multa quoque hic torrens, nivibus de monte solutis, 555
 Corpora turbineo iuvenilia vortice mersit.
 Tutior est requies, solito dum flumina currant
 Limite, dum tenues capiat suus alveus undas. »
 Adnuit Aegides: « Utarque, Acheloë, domoque
 Consilioque tuo, » respondit; et usus utroque est. 560
 Pumice multicao, nec levibus atria tophis
 Structa subit: molli tellus erat humida musco;

Acheloi tectum internum ipse mox describit. *Succedunt tectis*, qui eo devolvunt. Suavis est haec et invitatio et inde orta sermocinatio, quae pertinet ad lib. IX Metam. 96, ubi hospites discedunt, non expectata fluminis pace.

551. *Ferre trabes etc.*) In fluminis tamentis descriptione Nostro praevenerunt Lucretius I, 182, 290; Virgil. Aen. II, 305-7, et 496 seqq. *Apta* haec ad deterrendum. — Saxa, quae obliqua feruntur, angulis suis maiore vi prosterantur obvia. Quum Iunianus habeat *oblataque*, Fleisius coniicit *obstrataque*, vel *obstructaque*, ut III, 570; sed ibi sermo de saxis cursum fluvii impredientibus. Regii nostri, *obliquaque*. — *Vidi*; confer V, 569. — *Stabula alta trahi*; conf. V, 627: pro *trahi*, sic Veteres *rapi*; at *trahi* exquisitius, et bene de fluvii rupacibus. Etiam Virgilinus, dicto loco, cum *stabulis armenta trahit*. — *Nec fortibus etc.* ut I, 305.

556. *turbineo vortice*; in modum

turbinis se volvente. LEM. — *Solito dum limite currant*; dum intra ripas, aquis imminutis, se recipient. LEM.

558. *suis*, iis a natura adsignatus. — *Tennis*, exigua.

561. *multicao*) Cumulavit Ovidius in hac fabula vocabula nova. Ex eo genere paulo ante erat *turbineus*: hic habemus *multicao*, et mox, *lacunare*, facere lacunar: quod verbum fuit ignotum librariis, nam omnes codices habent *lacus nabant*, aut *lacus nabant*. Regius noster A, *lacus nabant*; Codex B, uno verbo, *lacunabant*. Lacunar, *παράθυρα*, tectum, in quo caelati erant loculi, qui lacuum similitudinem habebant, quos *laquei*, id est, margines eminentiores cingebant, unde idem et *laquear* dicitur. Bestorum quidem hominum lacunaria ornata erant chumo, auro, gemmis adeo (videatur Plutarchus Apophth. Lac. XII, n. 94); sed fluvii ornamenta sunt conchae et murices. — Paulo ante *nec levibus*, asperis. — De *pumice* et *tophis* vid. ad III, 160. In Cyrenae

Summa lacunabant alterno murice conchae.
 Iamque duas lucis partes Hyperione menso,
 Discubere toris Theseus comitesque laborum: 565
 Hac Ixionides, illa Troezenius heros
 Parte Lelex, raris iam sparsus tempora canis;
 Quosque alios parili fuerat dignatus honore
 Amnis Acarnanum, laetissimus hospite tanto.
 Protinus adpositas nudae vestigia Nymphae 570
 Instruxere epulis mensas; dapibusque remotis,
 In gemma posuere merum: tum maximus heros,
 Aequora prospiciens oculis subiecta, « Quis, inquit,
 Ille locus? digitoque ostendit, et, insula nomen
 Quod gerat illa, doce; quamquam non una videtur.» 575
 Amnis ad haec, « Non est, inquit, quod cernimus, unum;
 Quinque iacent terrae: spatium discrimina fallit.

thalamo Virgil. Georg. IV, 374, *pendentia pumice tecta*.

564. *Metiri* poetis est medium transire, percurrere. Igitur Sol metitur coelum, hoc loco, *lucem*, sive diem. — *Duas partes*; horum diei noxam designat, qua etiam apud Romanos coense initium. — *Discumbere et toris* et *super toris* dixit Virg. Aen. I, 700, 708. — *Ixionides*, Pirithous vs. 403. — *Troezenius heros* non est, ut Rode putabat, Theseus, sed *Lelex*, qui supra, vs. 312, *Narycius* vocatur. Lenzio videtur a Locrensibus Troezenas migrasse. E vers. 622 videmus, eum iam olim vixisse apud *Pitheus*, Troezeniorum regem. Forte Troezen, Pithei frater, cuius e filia Aethra nepos Theseus (Pausanias p. 182 sqq.), fuit eius pater. Sic Thesea genere proxime attingebat, eumque comitabatur redeuntem. Hi tres in uno toro accubere ita, ut Theseus medium locum teneret. — *Parili*, pro *pari*, ut saepe apud Ovidium. — *Hospite tanto*; lu-

nianns, *hospite terro*, quod probat Heinsius: male; nam plures aderant; et Achelous Theseo hospite laetabatur, immo per omnem hunc locum Thesei dignitas eminet.

570. *Protinus adpositas*; plurimi, *adpositis*; nostri Regii, *adpositas*. Et mensae et epulae dicuntur adponi. Vide Burmannum. — *Vestigia*, pedes: *nudi vestigia*, *γυμνάδια*. Erat autem *ἀντροδῆσις* reverentiae signum. Vide Spanhem. ad Callimachi hymn. ad Cer. 125. Et de hoc ministerio vide ad IX, 89. — *Posuere*, apponere mensam secundam, in qua merum in *gemma*, poculis gemmeis, seu crystallinis. Virg. Georg. II, 506, ut *gemma bibat*. Similiter autem in Cyrenes thalamo Nymphae ministrant, Georg. IV, 378. — *Tum maximus heros*; ita Regii nostri. Vnus Leidensis et duo alii, *quam maximus heros*, quod Heinsio placebat; quam ob causam, nescio.

577. *spatium discrimina fallit*;

Quoque minus spectatae factum mirere Dianae,
 Naides hae fuerant; quae quum bis quinque iuencos
 Mactassent, rurisque Deos ad sacra vocassent, 586
 Immemores nostri festas duxere choreas.
 Intuunni, quantusque feror, quum plurimus, unquam,
 Tantus eram; pariterque animis immanis et undis,
 A silvis silvas, et ab arvis arva revelli;
 Cumque loco Nymphas, memores tum denique nostri,
 In freta provolvi: fluctus nosterque marisque
 Continuum diduxit lumum, partesque resolvit
 In totidem, mediis quot cernis Echinadas undis.

» Ut tamen ipse vides, procul, en procul una recessit
 Insula grata mihi: Perimelen navita dicit. 590
 Huic ego virgineum dilectae nomen ademi.
 Quod pater Hippodamas aegre tulit, inque profundum

multi ex vetustioribus, *spatii discrimina fallit*, quod Heinsius commendabat, si cum Virginate *discrimine* reponeretur. Burmannus mallet *spatium discrimina tollit*; quia Lovaniensis, *resolvit*. Regius noster A, *spatii discrimina fallunt*: Codex B vulgatam habet. — *Spatium discrimina fallit*, elegans locutio, quae non debebat tentari; longa distantia facit, ut discrimina non animadvertantur, ut non discretæ sed una insula esse videatur. Supra VI, 60; et Horat. II, Sat. 2, 12, *studio fallente laborem*.

580. *ad sacra vocassent*; vide ad vs. 265: Horatius I, Od. 30, 2, *vocans tunc te multo Glycera*. Haec est evocatio Deorum. — *Immemores nostri*. Solebat Achelous aris coli a Graecis; Pansanias Att. p. 84 et 98. — *Choreas*. In sacris Veterum sollemnibus saltatio cum cantu. Itaque hoc loco *choreas* pro toto sacrificio. *Ducere choreas* primum de praesente, deinde omina de saltantibus. Illud in-

tumui graviter exaggerat, *quantusque* — *revelli*. — *Feruntur* fluvii, quum rapidi sunt; Burmannus: *ferri* enim saepe impetum et vim declarat. — *Animis*, ira. — *Animis immanis et undis*; unus Medicus, *immanis et undas*, quod Heinsio ardebat, dummodum animos legeretur. Regii nostri nihil mutant.

585. *memores tum denique nostri*; tum demum intellexerunt, quem per Iudibrium de Diis agrestibus inhonoratum praeterissent. LEM. — *Provolvi*; Balliot. et Thurn. *pervolvi*; Menardi, *devolvi*, quod rapiditati convenientius Burmannus putabat. Regii nostri, *provolvi*. Virgil. Aeneid. X, 555, *truncum provolvens*. — *Continuum*, continuenter terram, *diduxit*, divisit, distraxit.

589. *recessisse* eleganter dicuntur quae longius remota sunt. — Secundum Apollodorum I, 7, 3, *Perimede* (non *Perimele*) uxor Acheloi, quae ei Hippodamanta et Orestem pepe-

Propulit e scopulo pariturae corpora natae.
 Excepi, nanteinque ferens; « O proxima coelo
 Regua vagae, dixi, sortite, Tridentifer, undae, 595
 In quo desinimus, quo sacri currimus amnes,
 Huc ades, atque audi placidus, Neptune, precantem.
 Huic ego, quam porto, nocui: si mitis et aequus,
 Si pater Hippodamas, aut si miuus impius esset,
 Debuit illius misereri, ignoscere nobis. 600
 Adfer opem; mersaeque, precor, feritate paterna
 Da, Neptune, locum: vel sit locus ipsa licebit;
 Huuc quoque complectar.» Movit caput aequoreus rex,
 Concussitque suis omnes adseusibus undas:

rit. — *Navita dicit*; conf. IX, 228.

593. *pariturae, propariturae* (quod habent quidem Regii nostri ambo) ex uno Leidensi et altero Twiscenno dedit Heinsius: viderint periti. LEX.

594. *O proxima coelo etc.*) Confer cum hoc loco IV, 532, ubi similes ad Neptunum preces: *O numen aquarum, Proxima cui coelo cessit, Neptune, potestas*; unde apparet male hoc loco librarios *coelo* mutasse in *terrae* (quod quidem habet codex noster Regius A; et codex B non multo melius dat *mundi*) ut primus vidit Accursius, uno suo codice. — In verbis *In quo—amnes* sane est redundantia quaedam; neque tamen illa, nisi innumera optimorum poetarum loca mutare velimus, sollicitanda, quanquam ingeniosa est Burmanni coniectura *quot acri*.

597. *Huc ades etc.*) Hunc versum spurium indicat, et cum qui mox sequerentur, *Cui quondam tellus clausa est feritate paterna*, delevit Heinsius auctoritate unius Vossii. Plures, nempe secundus Palatinus, primus Morici et octo alii, proxime sequen-

tem versum *Huic ego etc.* non agnoscunt, improbante Burmanno. Ego versum *Huc ades etc.* ineptum adeoque tollendum censuo. — Regius noster A respuit versus quinque 596–600; quos manus secunda margini inscripsit, uns cum versu certe reiiciendo *Cui quondam etc.* Hunc autem posuit post versum *Debuit illius etc.*; ea transpositione glossator manifestam dedit sui imperitiam, iunctis duobus versibus qui haberent insulam repetitionem vocabul. *feritate paterna*. Etiam si codex B eosdem quinque versus uncia incluserit, tanquam praesente nota suspicionis sigastos, non video tamen cur reiiciantur, quum sententiae omnino eos repugnare dici non possit. LEX.

603. *Huuc quoque complectar*; Burmannus mallet *Sic quoque*, sine causa. Heinsius qui *hanc* ex vetustioribus iniecit, explicabat, postquam in insulam erit conversa. — Regius A, *Huuc quoque*; Regius B, *Hanc quoque*. — *Complectar*, undis meis alluam. — *Movit—concussitque etc.* instar Iovis, I, 179. — *Movit caput*, idem quod, movit precibus. LEX.

Extimuit Nymphe; nabat tamen: ipse natantis 605
 Pectora tangebam trepido salientia motu:
 Dumque ea contrecto, totum durescere sensi
 Corpus, et inducta condi praecordia terra.
 Dum loquor, amplexa est artus nova terra natantes,
 Et gravis increvit mutatis insula membris. » 610

VI. Amnis ab his tacuit: factum mirabile cunctos
 Moverat: irridet credentes; utque Deorum
 Spretor erat, mentisque ferox Ixione natus;

605. *Extimuit Nymphe* etc.) Hein-
 sio hic versus et tres sequentes de-
 lendi videntur aut saltem duo 609 et
 610 (vide infra notam 608), ne his
 idem dicatur. Burmannus admonet,
 604, 605 et 606 abesse a Francofur-
 tensi, et duos sequentes fuisse mar-
 gini adscriptos. — Sex versus, de qui-
 bus agitur, resecat codex Regius A,
 et nunc notavit Codex B. — *Tange-
 bam*; Amhrosianus et unus Medicus,
mulcebam, quod amanti aptius indi-
 cat Burmannus. Immo tam periculoso
 tempore, *tangebam* potius amplexu
 pectora. — Codex Regius B, qui, ut
 diximus, hos versus inclusos uncis
 habet, dat *tangebam*. — *Dumque ea
 contrecto*; duo Leidenses, *contracto*,
 quam scripturam sunt qui putent me-
 liorem. Regii nostri, *contracto*. — *To-
 tum durescere*; codex Sixii, *tactum
 durescere*, approbante Burmanno, ut
 sit Ovidiana repetitio. Nostri Regii,
totum.

608. *conduntur et ea*, quae in aliam
 formam transeunt; vide ad IX, 389.
 — Equidem arbitror, vs. 609 et 610
Dum loquor — *membris esse* rescan-
 dos; nam priores quatuor multo ele-
 gantiores sunt. Quod duo ex iis ab-
 sunt a Francofurtensi codice, et 499
 duo in margine adscripti, id nihil in
 hac causa decernit; potuerunt aut a

festinante librario omitti, aut ab eo,
 qui postremos versus genuinos puta-
 ret, ut ego sentio. LXX.

611–724. *Philemon et Baucis*. In-
 piter et Mercurius Phrygiam pera-
 grantes, accipiuntur a Philemone et
 Baucide, pauperrimis hominibus.
 Quam ob causam casa eorum mutatur
 in templum, ipsi sunt antistites istius
 templi; et quum vitae finis instaret,
 ambo simul mutantur in arbores. Vt
 Menecrates Xanthius Lyciacas fabu-
 las collegerat, unde VI, 313 sqq. una
 repetita est, sic alius scriptor potuit
 Phrygias tractare, quarum pars haec
 nostra est. Eam vero Ovidius co-
 piosissime suavissimeque exornavit.
 Rubenkenius ad Callimachi fragmenta,
 p. 580, cum suspicatur multa ex Cal-
 limachi Hecala mutuatum esse, quae
 et ipsa fuerat anus paupercula, sed
 hospitalitate insignis, Hyrici fabula
 huic nostrae similis narratur Fast. V,
 499 sqq. — *Ab his*, post haec. —
Factum, ut vs. 578 et 726: non igitur
 erat, cur Heinsius *factum* suade-
 ret. Regii nostri, *factum*. — *Moverat*,
 admiratione et metu Deorum imple-
 verat. — *Spretor Deorum* erut ad
 exemplum Ixionis patris et Phlegyaе
 avi. Et talis etiam *mentis ferox*,
 mente feroci, esse solet. — *Fi* poni-
 tur, quum causa rei ex moribus ali-

« Ficta refers, nimiumque putas, Acheloë, potentes
 Esse Deos, dixit, si dant adimuntque figuras. » 615
 Obstupuere omnes; nec talia dicta probarunt:
 Ante omnesque Lelex, animo maturus et aevo,
 Sic ait: « Immensa est, finemque potentia coeli
 Non habet, et quidquid Superi voluere, peractum est;
 Quoque minus dubites, liliae contermina quercus 620
 Collibus est Phrygiis, modico circumdata muro.
 Ipse locum vidi: nam me Pelopeia Pittheus
 Misit in arva, suo quondam regnata parenti.
 Haud procul hinc stagnum; tellus habitabilis olim;
 Nunc celebres mergis fulicisque palustribus undae. 625
 Iupiter huc, specie mortali, cumque parente
 Venit Atlantiades positus caducifer alis.

cuius repetitur. — *Ixione natus*; Ixionis filius ex Centauroreum genere, qui Superum contemtores inducuntur a poetis ut et Cyclopes. LEM. — *Si dant*; si eos putas dare posse.

616. *Obstupere*; non Mediceus, *obstruere*, quod, quia indignationem indicat, optimom videtur Burmanno. Regii A et B, *obstupere*. — Hic affectus amicis convivantibus melius convenire videtur, quam indignatio surgendo reclamandoque prodita, quae est in altera lectione Burmanno probata.

617. *animo maturus et aevo*, vir gravis et constante aetate, frequens senis descriptio. Ilcinsius malit *animi et aevi*. Vtrumque poetis in usu; confer Aeneid. V, 43; IX, 246. Hinc quovis loco MSS. consensus premendus. Talem autem senem metus Deorum maxime decet. — *Sic ait*, quum fero sermonis clausula sit, hic in principio orationis offendit Burmannum qui malit, *Vix, aitis* namque *vini* et *potestatem* Deorum sic iunxis-

se etiam Cicero videtur. Sed frustra haec monuit: *Sic ait* in principio etiam X, 17; XIII, 539: *Atque ait*, V, 489.

620. *liliae contermina quercus* etc.) Monumentum facti, quo commemorato fides sit fabulae. — *Circumdare muro* solebant loca sancta et memorabilia. — *Ipsa* etc. confer VI, 320 sqq. — *Pelops*, Pitthei pater, filius fuit et successor Tantali, regis Phrygiae, quae inde *Pelopeia arva*. In regno paterno pulsus ab Ilo, in Graeciam venit tempore Acrisii, et nomen dedit Peloponneso. Vide Marshall. Chron. p. 286. — *Suo parenti*, Pelopi; nam Pittheus, ut notum est, et Troezen Pelopis filii fuerunt. LEM.

625. *palustribus*; confer Virgilium Georg. I, 361 sqq., ubi *marinae fulicae*; quo loco et ipsae cum *mergis* coniunguntur, de quibus XI, 793 sqq. — *Iupiter* in terris ambulans *Mercurium* secum ducere solebat. Ambos sic et Hyricus hospitio excepit. Fast. dicto loco; Hyginus P. A.

Mille domos adiere, locum requiemque petentes;
 Mille domos clausere serae: tamen una recepit,
 Parva quidem, stipulis et caena tecta palustri: 610
 Sed pia Baucis anus, parilique aetate Philemon
 Illa sunt annis iuncti iuvenilibus; illa
 Consenuere casa; paupertatemque fatendo
 Effecere levem, nec iniqua mente ferendam.
 Nec refert, dominos illic, famulosne requiras; 635
 Tota domus duo sunt; ñlem parentque iubentque.
 Ergo ubi caelicolae parvos tetigere penates,
 Submissoque humiles intrarunt vertice postes,
 Membra senex posito iussit relevare sedili;
 Quo superiniecit textum rude sedula Baucis. 640
 Inde foco tepidum cinerem dimovit, et ignes

II, 34. Inde intel. Act. XIV, 12. — *Sera*, obex, *μολός*, lignum ferratum et recti simile, quod oppositum foribus non sinchat eas aperiri.

630. *Parva quidem* etc. » Sequitur locus praestantissimus, quo casa, suppellex, epulum pauperum hominum, eorumque eximia hospitalitas ito describitur, ut res sensibus subiecta videatur, et lector facile moveatur pietate hospitem. — *Stipulis*; Fast. VI, 261: *Quae nunc aere vides, stipulae tunc tecta videres*. *Stipulae* autem sunt stramina, vs. 701. Veteres enim messores aristas tantum cum exigua calami parte dimiebant, et stipulas alio tempore metebant. Virg. Georg. I, 289. — *Tecta*; Pricus et Hicinius coniiciunt *testa*, ut tota casula inde constructa. — *Baucidis* nomen in proverbio abiit, et pro quavis annu pauperula, eademque pia, est positum. Persius Sat. IV, 21. — *Illae sunt* etc. Claudianus epigram. II, 1: *Felix, qui patris aevum transigit in agris, Ipsa domus parvum*

quem videt, ipsa senem: Qui baculo nitens, in qua reptavit arena, *Pinus* numerat secula longa casae. — *Paupertatemque fatendo*; Codex B habet *ferendo*. — Dum victu et cultu paupertatem *fatebantur* (quod omnis hic locus declarat) suoque habitu vitam degebant, paupertatem fecerunt non *iniqua mente ferendam*, id est, tolerabilem. Qui contra pauper potentem imitatur divitisque nomen adfectat, magnum sibi imponit onus. In dissimili re, Amor. I, 21: *Acrius invitae multoque jecius urget, Quam qui servitium ferre putatur, Amor*. — Mox ingenuose et iucunde: non habebant servos ancillasque. *Tota domus* etc. Vide ad I, 353.

637. *tangere penates*, ut *tangere portus*, en pervenire. — Mox *graphice submissoque* etc. — *Quo superiniecit*; Burmannus coniicit *Quo*, id est, cui. — *Textum*, stragulum. — Ignis excitationem Virgil. Aeneid. I, 174, eadem prope diligentia describit. Idem Aeneid. VIII, 410, de muliere

Suscitat hesternos; foliisque et cortice sicco
 Nutrit; et ad flammam anima producit anili;
 Multifidasque faces, ramaliaque arida tecto
 Delulit, et minuit, parvoque adinovit alieno; 645
 Quodque suus coniux riguo collegerat horto,
 Truncat olus foliis: furca levat ille bicorni
 Sordida terga suis, nigro pendentia tigno;
 Servatoque diu resecat de tergore partem
 Exiguam; sectamque domat ferventibus undis. 650
 Interea medias fallunt sermonibus horas;
 Sentirique moram prohibent: erat alveus illic
 Fagineus, curva clavo suspensus ab ansa;

bene mane ad opus surgente, cinerem et sopitos suscitavit ignes; Noster Fast. V, 206: *Ignis in hesterno stipite parvus erat. Ipse genu posito flammam exsuscitat aura, et promit quassas communivitque faces.* — *Cortice sicco*; unus Bononiensis, *vine sicco*, non male, iudice Burmanno. Regii nostri, *cortice*. — *Anima producit anili* exquisitus quam spiritu suscitavit debili. Ita Tacitus Ann. VI, 9: *Vestilius senili manu ferrum tentat.* — *Multifidas*, in multas partes scissas. — *Faces* iam supra VII, 259 legimus. Heinsius putat hic esse faces concisas in frusta, qualia sarmenia *taedae schidinae* appellantur a Vitruvio VII, 10. Male; namque additur *minuit*, id est, frangit et in frusta concidit, quod verbum ad faces non minus, quam ad *ramalia* (id est, ramos aridos, unde Pers. V, 59, *membra fracta senum* comode ita appellat) referendum. — *Tecto delulit*. Callimachus fragmen. Hec. παλαῖστα ξύλα καὶ ἄλλα, vetusta ligna detruxit.

647. *Truncat olus foliis*, folia decerpit olari: Sequentia bene illustravit Heinsius. Describitur carnarium,

ubi carnes siccandae suspendebantur: erat foco proximum, adeoque fumo expositum; inde carnes furca deferrebantur. Conferatur Petronius Satyr. cap. 135. — *Sordida*; Gebhardus malebat *terrida*, id est, fumo siccata; nam in uno MS. erat *horrida*. Regii nostri, *sordida*. Possent et legi, *junida*, quomodo Horatius Satyr. II, 11, *junosae pedem pernae*; sed vulgatum non est tenere mutandum. L. — *Sordida*, fumosa: Silius VI, 3.0, *sordentia fumo freua*. Illustrationi inserviunt etiam loca haec. Inven. XI, 82: *Sicci terga suis rara pendentia crate*; Petronius cap. 136; *Præterea quae fumoso suspensa tigillo* *Conservabat opes humilis casa*.

651. *medias horas*, quae effluebant, dum epulum parabatur, ut in libro IV, 167, *medium tempus*. Has horas fallunt seduli hospites sermonibus, sermones gratos instituant cum Diis, ne tempora longa iis videantur. Non erat, cur Burmann. suaderet *mediis*.

652. *alveus*, labrum, solum balneare. — *Ab ansa*, ope ausae. *Ab instrumentum* indicat, quo aliquid fit. — *Fovendos* melius puto quam la-

Is tepidis impletur aquis; artusque fovendos
 Accipit: in medio torus est de mollibus ulvis
 Impositus lecto, sponda pedibusque salignis:
 Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
 Sternere consueverant; sed et haec vilisque vetusque
 Vestis erat, lecto non indignanda saligno.
 Adcubueri Dei: mensam succincta tremensque
 Ponit anus; mensae sed erat pes tertius impar;
 Testa parem fecit: quae postquam sublata clivum
 Sustulit, aequalam mentae tersere virentes.
 Ponitur hic bicolor sinceræ bacca Minervae,

655

656

vandas; exprimit enim gratum teporem, quo pedes ex itinere fessi reficiuntur.

655. *Accipit*; codex Regius A, *suscipit*. — Non videt Heinsius quomodo torus in medio esse poterit, qui locus mensae fuerit dandus. E duobus igitur versibus, quas MSS. nonnulli habent (vide finem notae) facit unum hunc, *Accipit. Inde torum sternunt de mollibus ulvis Impositum lecto* etc. At in medio esse hoc loco, ut saepe, nihil aliud significat, nisi, adesse. Etiam XI, 610, *At medio torus est*. Vide et ad Plinium III, Ep. 20, 4. — *Turus*, pulvinus, qui imponitur spondae. Is plumis confectus esse solebat, XI, 610; sed in hac domo, ulvis. Apud Hyrium Dii flumineam lino celantibus ulvam, Sic quoque non altis incubuere toris. — *Salignis*, quum ditiorum lectuli pedes haberent churacos. — Post hunc versum 656, multi inserunt, *Constituntque* (aut *consternuntque*, *constituuntque*, *conferuntque*) *torum de molli fluminis ulva*. Hunc versum non agnoscunt recte nostri Regii. LEM.

657. *Vestibus*, stragulis. — *Vetere* soleuue in hac re. — *Quas non* etc.

Trist. V, 5, 7, quae semel toto vestis sumitur anno; Tibull. II, 2, 7, *vestis seposita*. — *Vetus*, obsoleta. — *Non indignanda*; unus Ciofoni, Campan. Vaticanus, Cantabr. secundus, tertius Pulatinus et decem alii, sed non indigna. Primus Gronovian. et unus Heinzii, tamen haud indigna. Regii nostri habent vulgatam. — *Non indignanda*, quae non habebat cue lecto indignaretur, ei conveniens. Aliter apud Virgilium Aeneid. I, 697, *aulaeis iam se regina superbis Aurea composuit sponda*.

660. *succincta*, adeoque sedula; IX, 89. Horat. Sat. II, 6, 107, de mure urbano, *veluti succinctus cursitat hospes*. — *Tripes mensa* erat in supellectile pauperiorum hominum; Hor. Sat. I, 3, 13, ubi vide Interpretes. — *Sustulit*, inaequalitatem abstulit, *pedi* submissa testa. LEM. — *Plerumque* spongia tergi mensa solebat, nunc *menta*, de qua vide X, 729. — *Tersere*; codex A, *exterrere*. LEM.

664. *Ponitur hic bicolor* etc.) Has epulas suo modo poeta instruxit, ita quidem, ut fragilitatis et eximiae liberalitatis societatem in his scuibas commendaret. Multos igitur cibos ap-

Conditaque in liquida corna autumnalia faece, 605
 Intubaque, et radix, et lactis massa coacti,
 Ovaeque non acri leviter versata favilla;
 Omnia fictilibus: post haec caelatus eadem
 Sistitur argilla crater; fabricataque fago

ponit, sed inemptos omnes, eorumque
 minus facit tres. — *Sincera Minerva*
 quae sit, disputatur. Crispinus in-
 terpretatur ensam. Heinsius hancam
 recentem, et nullo sale aut auris con-
 ditam; nam etiam apud Columellam
 XI, 50, *sincerum* et *quod salem rece-
 pit*, sibi opponi. Burmannus intelli-
 git, non laesam, incorruptam; nam
 apud Nostrom in Nucis vs. 22, *cassae*,
lana bucca; et apud Suetonium in
 Aug. 40, *sincerum* opponitur *corru-
 pto*. Invehitur in eum Schirachius
 ideo, quod de bacca interpretatus sit,
 quod Ovidius ad Minervam retulerit.
 Ipse cum Gesnero in Thesaurio intel-
 ligit integram Minervam. At quid est
 integra Minerva? hoc amplius erat
 explicandum. Equidem arbitror, poe-
 tam non Minervam Deam laudare vo-
 luisse, sed hancam adpositam descri-
 bere, et retulisse, more poetis con-
 sucto, ad illam, quod erat referen-
 dum ad hanc. Capió igitur cum Hei-
 nso de bacca non condita; nam mox
 opponuntur corna condita. — *Poni-
 tur*, adponitur. — *Bicolor*, viridis et
 nigra. — *Corna*, quamquam lapidosa
 et in victu infelici, Aen. III, 649,
 numerata, condiri tamen solebant
 olivarum instar.

666. *Intubum* sativum, sive hor-
 tense, Linn. Cichurium Endivia. —
Gallice Endive, quod forsán deduc-
 tum fuerit ab *Intuba* quod dant Re-
 gii nostri Codices. LEM. Inde diver-
 sum intubum erraticum amaris herbis,
 Linn. Cachoriuin Intubus. — *Radix*,

raphanus. — *Lac coactum*, uno verbo,
coagulatum, quod legitur Fast. IV, 324;
 confer infra XII, 436. — *Ova* apud
 Romanos fere semper in principio
 coenae.

668. *post haec caelatus etc.*) Post
 missum primum prima vina contra
 prisci aevi morem ponuntur. Sed hic
 et de lectione et de sensu Liboramus.
 Olim legebatur, *caelatus eodem Sisti-
 tur argento crater*. Sed Heinsio dis-
 splicebat et argenteus et caelatus cra-
 ter in vasis Philemonis. Quum igitur
 in uno Palatino esset, *eodem argillo*
 in multis aliis MSS. autem pro inter-
 pretatione adscriptum esset *de argilla*,
 hoc recepit in contextum, et pro *cae-
 latus* scribendum censet, *illatus*. Ri-
 galtius contra ad Tertullian. de Cul-
 tib. femin. lib. I, cap. 2, tuetur an-
 tiquam lectionem putatque iocose hoc
 dictum esse, et e superioribus facile
 explicandum. Fruges omnes adpone-
 bantur in *fictilibus* vasis. Crater *eo-
 dem argento caelatus* ergo foret, nullo
 argento caelatus, acque non argenteus
 et caelatus ac reliqua, quae praecra-
 serant. In *caelata argilla* frustra haere-
 retur. Etenim latiore sensu *caelare*
 omnino instrumento fabrilis incidere,
 sculpere, radere. Virgilius Ecl. III,
 37, ligneum poculum vocat *caelatum*
opus, in quo vitis torno efficta. —
De eodem argilla idem quod Rigal-
 tius putant multi, quare *eodem ar-
 gento* iocose dictum anteponunt. L.
 — *Fabricataque jugo pocula*; Virgil.
 dicto loco, *pocula jugina*; Fast. d. I.

Pocula, qua cava sunt, flaventibus illita ceris. 670
 Parva mora est; epulasque foci misere calentes:
 Nec longae rursus referuntur vina senectae;
 Dantque locum mensis paulum seducta secundis.
 Hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis,
 Prunaeque, et in patulis redolentia mala canistris, 675
 Et de purpureis collectae vitibus uvae;
 Candidus in medio favus est: super omnia vultus
 Accessere boni, nec iners pauperque voluntas.
 Interea, quoties haustum cratera repleri
 Sponte sua, per seque vident succrescere vina, 680
 Attoniti novitate pavent, manibusque supinis
 Concipiunt Baucisque preces, timidusque Philemon,

apud Hyrieu, *Terra rubens crater, pocula jagus erant*. Tibullus I, 1, 38: *Donna nec e puris spernitis fictilibus, Fictilia antiquis primum sibi fecit agrestis Pocula, de facili composuitque luto*. Idem I, 10, 8 de nostro seculo, *Fagus adstabat scyphus*, — *Qua cava sunt* etc. Theocrit. I, 27, βελὴ κιστῆριον περικυμένον ἀδῆι παρῶ, profundum poculum dulci cera collutum.

671. *Parva mora est*; etc.) Secunda missus. — *Calentes*, nempe legum suis cum odore, de quo sap. 646. Vina post primum missum apposita et mox remota nunc rursus referuntur, secunda vice apponuntur. Erant autem non longae senectae. Contra Hyrieus, in cibis parcior, *Quae puer quondam primis diffuderat annis, Prodit juniores condita vina cado*. Sed haec quoque vina paulum, in breve tempus, quamdiu mala cum uvis et palmis adstarent, seducta sunt. — Sprotii et duo alii pro *seducta* habent *subducta*. — *Mensis* pro *mensae*. — De *secunda* sacusa vide ad IX, 89.

Hic vs. 673, praecedenti praeponendus videtur Heinso; sed male. LEM.

674. *rugosae*, quippe siccatae. — Pro *redolentia* (quod habent Regii nostri) Heinsoius scribendum censebat *halantia*; olim coniciebatur *ridentia*, frustra, nam *redolentia* bene commendat mala a leni et suavi odore. — In *canistris* apponi solebant et mala et panes. Homer. Od. A, 147. Aeneid. VIII, 180. — *Purpureis*. Vitibus tribuit, quod erat avis tribuendum. — *Nec iners* etc. excellenter! non *iners* pertinet ad sedulitatem et ardorem, quo accipiebant hospites; non *pauper* ad liberalitatem, qua apponebant, quidquid habebant; et lautissimum epulum parassent, si modo potuissent. Etiam Hyrieus, Fast. 503, *vultum addidit verbis*.

679. *haustum*, exhaustum, quod exstat in plurimis MSS. sed ex interpretatione fluxit. *Hauriuntur* et ea, ex quibus hauritur. — *Per se*. Vide ad I, 102. — *Supinae manus*, quae extolluntur sic, ut palma sarsum patent, qui fuit habitus precantium;

Et veniam dapibus, nullisque paratibus orant.
 Vnicus anser erat, miniinae custodia villae,
 Quem Dis hospitibus domini mactare parabant: 685
 Ille celer penna tardos aetate fatigat;
 Eluditque diu; tandemque est visus ad ipsos
 Confugisse Deos. Superi vetuere necari;
 « Dique sumus; meritasque luctu vicina poenas
 Impia, dixerunt; vobis immunibus huius 690
 Esse mali dabitur; modo vestra relinquitte tecta;
 Ac nostros comitate gradus; et in ardua montis
 Ite simul. » Parent ambo, baculisque levati
 Nituntur longo vestigia ponere clivo.
 Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta 695
 Missa potest; flexere oculos, et mersa palude

Lambinus ad Horatium III, Od. 23, 1. — *Conspicere* nil nisi facere. — *Dapibus* etc. dapibus sine summi apparatus. — *Paratus*, apparatus, ut VI, 451.

684. *Vnicus anser erat* etc.) Hoc quoque pietatis signum commode memoratur, et imagine grata sensibus subiicitur, *celer tardos fatigat, eluditque diu*. Bene etiam additum *unicus*, quoniam, quia unum habebant, magni faciebant; vide ad III, 454. — *Custodia*, custos, ut XI, 599; XII, 148; sic *tutela* mox vs. 711: Columella VIII, 13: *Anser sollertiore custodiam praebet, quam canis; nam clangore prodit insidiantem*. — *Eludere*, ut I, 692.

690. *huius*) Unus Heinsii, *unis*, quod venustum Burmannus iudicat. Regii nostri, *huius*; et recte. LEM.

693. *Ite simul*, etc.) Olim edebatur: *Ite simul. Parent*; et *Dis praeventibus ambo Membra levanti baculis*; *tardique stultibus annis Nituntur* etc.: versus medius in MSS. nonnullis manu recentiore adscriptus est

margini. Primam Florentinus S. Marci sic exhibet: *Ite simul. Parent ambo, baculisque levatis*, et Spirensis rectius *levati*. Quam caetera additamenta nugatoria videntur, Heinsios pro tribus versibus duo reposuit. — Codices nostri Regii A et B, a prima manu, veterem lectionem sine varietate ulla praebent; quae, paucodocissimi Heinsii, certe anteponenda est. LEM.

695. *Tantum aberant summo* etc.) Faal. III, 583: *nec longius absque inde, Quam quantum uovius mittere fuit potest*. Confer. Homer. II, II, 589. — *Ire*, de volante sagitta et alibi.

696. *et mersa palude*) Post hunc versum rursus duo eiecti a Giofanno et Heinsio; sunt autem hi: *Mersa vident, quaeque suas pia culmina villae. Sola loca stabant; dum deflent fata locorum*. — Horum versuum prior tantum et a secunda manu margini codicis A inscriptus fuit; duos habet codex B: quum eis aequus sensus attribui possit, et certe priori

Caetera prospiciunt, tantum sua tecta manere.
 Dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
 Illa vetus, dominis etiam casa parva duobus,
 Vertitur in templum; furcas subiere columnae; 700
 Stramina flavescent, adloperaque marmore tellus,
 Caelataeque fores, aurataque tecta videntur;
 Talia quum placido Saturnius edidit ore:
 « Dicite, iuste senex, et femina coniuge iusto
 Digna, quid optetis. » Cum Baucide pauca locutus, 705
 Iudicium Superis aperit commune Philemon:
 « Esse sacerdotes, delubraque vestra tueri
 Poscimus; et quoniam concordēs egimus annos,
 Auferat hora duos eadem, nec coniugis unquam
 Busta meae videam; neu sim tumultandus ab illa. » 710

posterior non consentiat, recte deleverunt et Giofanius et Heinsius. LAM.

699. *casa parva*) Pro *parva*, Iunianus *pena*, quod ortum ex *plena* videtur, idque placbat Burmanno: *plena duobus*, iam angusta, ut vix duos caperet. Regii nostri, *parva*.

700. *furcas subiere columnae*) Seneca Ep. 90 de casis praecorum hominum, *Furcae utriusque suspensae fulciebant casam, spissatis ramulibus etc.* — *Stramina*, quibus tecta casa, *flavescent*, in aurum mutantur. Tribuitur quidem *flavus* culor et aurum, ut IX, 688, in primis tamen straminibus ipsis. Itaque hoc loco e coniectura Capoferri mullem *fulvescant*; nam auri *fulva* natura; Plin. XXXIV, 2 s. 3. Sed restat alia difficultas. Mox rursus *aurata tecta* commemorantur. Olim haec verba alio ordine lecta sunt; Heinsius enim ait, ex fide optimorum codicum se ordinem verum restituisse. Lenzius igitur non male putat, Ovidium scripsisse, *Stramina flavescent (fulvescant) aurata-*

que tecta videntur, Caelataeque fores, adloperaque marmore tellus. Fores *caelatae* etiam in regia Solis II, 6. Post vers. 702 codex Regius A addit hunc: *Concipiant Baucisque preces timidasque Philemon.* Quo versu enim praecedentibus sequentia fursan melius iungerentur: sed esset vitiosa repetitio; nam is est iam versus 682; quare non admittendum cenavi. LAM.

704. *iustitia summa virtus*, quae reliquis complectitur omnes. — E plurimis MSS. *Iudicium* revocandum putavi, quod Giofanius paucorum auctoritate, non bene in *consilium* mutavit; namque *iudicium* eleganter dicitur quod consulto, deliberatione instituta, sit. Multi MSS. *indicium*, facili lapsa. — Etiam in Aeneid. VII, 443, *Deum effigies et templa tueri de auditu*, *ἰστορέειν*. Non optant illi opes immensas, sed moderata satis, ex pietate sua tam in Deos quam mutua. — *Possere*, precari.

710. *tumultandus*, sepeliendus, ut supra VII. Saepē eo verbo Noster

Vota fides sequitur: templi tutela fuere,
 Donec vita data est: annis aevoque soluti
 Ante gradus sacros quum starent forte, locique
 Inciperent casus, frondere Philemona Baucis,
 Baucida conspexit senior frondere Philemon: 715
 Iamque super gelidos crescente cacumine vultus,
 Mutua, dum licuit, reddebant dicta; «Valeque,
 O coniux,» dixere simul, simul abdita texit
 Ora frutex: ostendit adhiuc Tyaneus illic
 Incola de gemino vicinos corpore truncos. 720
 Haec mihi non vani, neque erat cur fallere vellent,
 Narravere senes: equidem pendentia vidi
 Serta super ramos; ponensque recentia, dixi:

utitur: nans eo est iam Catullus LXV, 153.

711. *fides sequitur*, quia sit, quod promiserant Dii. *Tutela*, tutores, antistites templi. Supra III, 617, *tutela prorae*. — *Soluti*, fracti. — *Annis aevoque sane eodem redeunt*; sed nil lucramur, si cum Heinsii *senioque* corrigimus. — *gradus templi*, de quibus vide ad I, 375. — *Inciperent* Burmannus dedit e septem MSS. Vulgus narrarent. Sic Regii nostri. — *Inciperent casus*, more audituorum, qui peregrinis tradebant templi originem, sacra etc. — *Frondere*, frondescere, ut supra *pater* pro *patescere*. Fronduit autem Philemon in quercum; Baucis in tiliam vs. 620.

716. *gelidos* e Innium pro *geminos*, quod max reperitur, amplexus est Burmannus. — Regii A et B, *geminus*.

719. *Tyaneus*; alii, *Fineius*, *Trineus*, *Thineus*, *Tirinthius*, *Chineus*, *Tyreneus*. Nostri Regii, *Thirneus*. — *Tyaneus* haud dubie corruptum est. Tyana enim, urbs Cappadociae, remota nimis est, quam ut

incola eius arbores Phrygias ostendere potuerit. Lenzius putat, rem accidisse in confinibus Phrygiae et Cappadociae, adeoque communem fuisse utrique terrae. Hoc ferri posset, si modum constaret Ovidium *Tyaneus* dedisse. Sed MSS. mirum in modum hic variant, et ita, ut ex ista varietate vix quidquam certi elici possit. — Max revocavi antiquiorem lectionem *geminu corpore*, quam Cuius ex Vaticano Statii et uno suo in *gemina arbore* mutaverunt, approbante Burmannus. qui truncos tantum arborum restituisse putabat, amissis vetustate ramis. Immo rami max diserte memurantur. *Trunci* ergo sunt arbores, quae Lelegis tempore integrae restabant, vs. 620, et repetitur hic, quod maxime in iis memorabile, factas esse e *geminu corpore*. — Regius noster A, *geminu arbore*.

721. *neque erat cur fallere vellent* Vuus Medicus, *nec erant qui etc.* Codex Regius A, *nec erat cur*; Cod. B, *neque erat cur*.

723. *Sertis* aliisque donatis urnari solebant arbores, eaeque summa re-

« Cura pii Dis sunt; et, qui coluere, coluntur. »

VII. Desierat; cunctosque et res et inoverat auctor,
 Thesea praecipue; quem facta audire volentem
 Mira Deum, nixus cubito Calydonius amnis
 Talibus alloquitur: « Sunt, o fortissime, quorum
 Forma semel mota est; et in hoc renovamine mansit:
 Sunt, quibus in plures ius est transire figuras; 730
 Ut tibi, complexi terram maris incola, Proteu:
 Nam modo te iuvenem, modo te videre leonem:
 Nunc violentus aper; nunc, quem tetigisse timerent,
 Anguis eras: modo te faciebant cornua taurum:
 Saepe lapis poteras, arbor quoque saepe videri: 735
 Interdum faciem liquidarum imitatus aquarum
 Flumen eras; interdum undis contrarius ignis.

ligione colabantur a praeterentibus, nec facile quisquam eas violabat manu aut securi. Vide Herald, ad Arnob. I, p. 22. — *Cura pii Dis sunt; et coluntur*. Heinsius hunc versum ita correxit, quam antea vulgaretur: *Cura Deum Di sunt et coluntur*, codex A, sicut castigatores, *Cura Deum Di sunt et coluntur*; Codex B habet antiquum. *Colat Deus homines*, quando enim cornu perit. Cic. N. D. I, 41: *Cur Deos ab hominibus colendos dicas, quam Di homines non colunt?* Lactant. Epit. 27: *vitam hominum excolere, eaque ab omni malo tueri*.

725-884. *Proteus et Mestra*. Exponitur de iis, qui formam habebant ambiguum, hoc est, quibus licet at modo in hanc, modo in illam formam transire, in quibus *Proteus*, 725-737, et *Erisichthonis* filia. De *Proteo* locus classicus apud Homer. Odys. Δ, 364 sqq. qui in Virgilius Georg. IV, 38; sqq., et Nasier XI, 254, expressit. Tam ambiguum autem, ut il-

9 vocatur, Deum fixerunt laud dubie prisci auctores, quibus placebat aquam esse principium omnium rerum; Orpheus hymn. 24. Vide Heynium ad Virg. dicto loco.

727. *nixus cubito*) locuerat in lectulo; nunc, quam narrare vult, se erigit. — *Renovamine* per transformationem, aut nova forma, nove dictum. — *Ius*, potestas concessa. In iis Thetis transformis XI, 241 sqq. Nereus secundum Pherecydem in Schol. Apollon. IV, 1396.

731. *complexi* etc.) Homerus eum iuxta Pharia insulam collocat; Virgilius in Carpathio mari, ut adeo illud figmentum cum philosophemate, unde pendet, ex Aegypto originem traxisse videatur. Secundum Homerum Od. Δ, vs. 417, omnia tentat fieri, ὅσα' ἐνὶ γαίᾳ ἐπὶ τῇ γῆντι, et vers. 436, in leo, draco, panthera, ingena s. s. liquida aqua, arbor. — *Videri*, cerni. — *Interdum* etc. Virg. Georg. IV, 409 sqq.: *Aut acrem flammam* 20-

► Nec minus Autolyçi coniux, Erisichthone nata,
Iuris habet: pater huius erat, qui numina Divum
Sperneret, et nullos aris adoleret honores.
Ille etiam Cereale nemus violasse securi
Dicitur, et lucos ferro temerasse vetustos.

740

nitam dabit—aut in aquas tenues dilap-
sus abit.

738. *Autolyçi coniugem* Tzetzes ad Lycophr. vs. 410, et Lactant. in Argumento huius fabulae, *Mestram* vocant; Palaephatus cap. 24, *Metram*; Antoninus Liberalis cap. 17, *Hypermetram*. Pausanias vero, Arcad. p. 603, auctor est, Autolycum, Parnassi iuocolum, Mercurii, sive verius Daedalionis filium, uxorem habuisse Neaeram, Percei filiam. Quem dissensum ita componit Burman. ut Autolieum his matrimonium iniisse dicat. De Autolyçi fatis vide Hygini fabulas 200, 201. Sed in hac fabula notabilis est *Erisichthonis* facinus et *Janæ*, quam Mestrae metamorphosis. *Erisichthon* enim, Thessalus, Triopæ filius, quom domum sibi struere vellet, arbores in luo vetusto et Cereri sacro caedit. Triopam hoc fecisse tradunt Herodes Attic. in Inscrip. et Hyginus P. A. II, 14; vide tamen Salmasium ad illam Inscrip. et Spanhem. ad Callimachi hymnum in Cer. vs. 24. A quo conatu quum oec prodigiis, oec precibus deterri posset, Ceres irata ei iniicit diuinam famem, qua absorbitur. Confer. Diodorus V, p. 331, in primisque Callimachus hymn. in Cer. vs. 23-116, qui et ipse fabulam copiose enarravit. Hinc Scaliger poet. V, 8, utramque descriptionem ita comparavit, ut principatum deferret ad Ovidium; quum sententiam non probavit Ernesti. Is enim, in Excursu ad hymnum in Cer. subiecto, eam sub examen voca-

vit, docuitque iniquum fuisse indicem Scaligerum in comparandis his descriptionibus. Ipse magis favere videtur Callimacho suo. Fortasse res ita expediri potest. Studet Callimachus summae simplicitati, quam postulat hymnorum ratio; Ovidius contra id agit, ut omnia ingenii sui luminibus exornet. Habet igitur uterque suus in suo genere virtutes; plures tamen et maiores, ut equidem arbitror, Ovidius.

739. *numina Divum, Divos.* — *Honore dignius, quam sacrificia*, quae adolebantur in honorem Deorum; Virgilius Aeneid. I, 49, *aris imponat honorem*; Noster X, 681, *turris honorem*. — *Pro honores* plerique vetustiores, *odores*. Codex Regius B, *odorem*. At idem Virgilius Aeneid. III, 547: *Iunoni Argivae iussus adolemus honores*. LEN.

741. *Cereale nemus*) iuxta Dodonum, urbem Thessaliam, prisci incolae Cereri consecraverant *nemus*, quod copiosius describitur a Callimacho vs. 27-30: quum descriptionem a Nostro omissam esse propterea, quod iam alio loco ea exornatione usus sit, Ernesti monet. *Vulture* et *temerare* impietatem dicuntur Erisichthonis, qua cadebat arbores sacras, quod summum nefas. De verbo *temerare* ad II, 552. *Templum Cereis* dictum esse ab Erisichthone, tradit Hyginus P. A. II, 14, ex fulsa haud dubie interpretatione vocis *τέμενος*, quod est templum et lucum Diis consecratum notat; vide Pesti-

OVID. Op. Tom. IV

E

* Stabat in his ingens annoso robore quercus,
 Vna nemus: vittae mediam, memoresque tabellae,
 Sertaque cingebant, voti argumenta potentis. 745
 Saepe sub hac Dryades, festas duxere choreas;
 Saepe etiam, manibus nexis ex ordine, trunci
 Circuiere modum: mensuraque roboris ulnas
 . Quinque ter implebat; nec non et caetera tanto
 Silva sub hac, silva quanto iacet herba sub omni. 750
 Non tamen idcirco ferrum Triopeius illa

zon. ad Ael. Var. Hist. VI, 1, p. 439

743. *quercus* magis placet Scaligero et Annae Fabri, quam Callimachi αἴγυρος, id est populus nigra, quia haec sterilis, nec quidquam ad Cererem. Ernesti contra mouet, quercum, si quis hoc urgere velit, non decere Cererem, quae dedocnerit homines vesci glandibus, et sterilitate per iram immissa cogit famem solari quercu. Addit, αἴγυρος vocabulum antiquiore sensu accipiendum pro arbore quacumque silvestri, praesertim grandiore. Nil refert, qualis arbor fuerit; et in magno loco varii generis arbores stetisse credibile est. — Eam arborem Callimachus breuiter sic describit: μέγα δένδρον, αἰθίρα χῆρον, id est, coelum tangens, quod bene altitudinem declarat. Sed Ovidius non minus eleganter amplitudinem exprimit: *Vna nemus*, tanta erat, ut nemus videri et dici possit. Sic etiam Heroid. XV, 159; Plinius Hist. Nat. XVI, 44: *Vicinia lucus est illex et ipsa nobilis 34 pedum ambitu caudicis—silvanique sola fuit*. Etiam Martialis IX, 61, *nemus* vocat unum platanum. — *Annoso robore* plenius, quam *annosa*. — *Vittae mediam*. Arbores taeniis, vittis etc. ornatae religiose colebantur a praetereuntibus; quem cultum ridet scriptores vete-

res Christiani, Arnob. I, p. 22; Prudent. in Sym. II, 1009, ubi *arbor vittata*. Confer supra vs. 722 sqq. — *Tabellae* votivae dicuntur *memores*, quia inscriptio earum beneficia a Cerere impetrata celebrabat. — *Argumenta*, signa eius, qui voti *potens*, compos, factus erat. Alii *votum potens*, quum sit, quod optamus. — *Voti argumenta*, ἀναθήματα, donaria ab iis suspensa, qui Cereris ope votorum compotes fuerunt; sic supra vs. 56 et 80. De platano a Xerse torquibus et armillis ornata, Aelianus Variar. Hist. II, 14. LEM. — *Pro potentis* Heinsius mallet *potentum*.

746. *Saepe sub hac Dryades* etc.) Callimachus vers. 39: Τῶν δ' ἐν ταῖς νύμφαις ποτὶ τῶνδ' ἱερῶντο, sub quo nymphae ad meridiem ludebant. De *festis choreis* nymphae vide ad versum 581. — *Modus*, amplitudo. Cornelius Nepos XI, 1, *hastae modum*, longitudinem, duplicavit, *gladios longiores fecit*. Hoc loco *nodus trunci*, ipse truncus. — *Mensuram* non ipse deliuit posita, sed a Nymphis inventam esse ait.

750. *iacet* inseruit altitudini istius quercus declarandae; exprimit enim aliquid valde remoti. II, 179. — *Tanto—quanto*, scilicet spatio.

751. *Triopeius*; MSS. omnes (ut

Abstinuit; famulosque inbet succidere sacrum
 Robur: et ut iussos cunctari vidit, ab uno
 Edidit haec rapta sceleratus verba securi:
 « Non dilecta Deae solum, sed et ipsa licelit 754
 Sit Dea, iam tanget frondente cacumine terram. »
 Dixit; et, obliquos dum telum librat in ictus,
 Contremuit, gemitumque dedit Deoia quercus:
 Et pariter frondes, pariter pallescere glandes
 Coepere; ac longi pallorem ducere rami. 760
 Cuius ut in trunco fecit manus impia vulnus,
 Haud aliter fluxit, discussa cortice, sanguis,
 Quam solet, ante aras ingens ubi victima taurus
 Concidit, abrupte cruor e cervice profusus.
 Obstupuere omnes; aliquisque ex omnibus audet 765
 Detertere nefas, saevamque inlibere bipennim.
 Adspicit hunc; « Mentisque piae cape praemia, » dixit

at Regii nostri) habent *Dryopeius*; *Dryopes* gens Thessaliae. *Triopeius*, filius Triopae; Callimachus, Τριόπειος γένος. — *Famulus*, quorum numerum, formam et aena recenset Callim. vs. 34. — *Sed et ipsa* etc. Eandem impietas vs. 394.

757. *librat*) Vid. ad II, 311: *libraro in obliq. ictus* alibi uno verbo obliquare enseni. — *Gemitumque* etc. Breviter Callimachus, Α ποῖτα πᾶσι γένος, καὶ ὅν μῆκος ἔχον ἄλλαις. — *Deoia*; olim edebatur decidua, quod quidam in *Dodonia* mutabant; multi e veteribus, *Deoia*, unde Heinsius fecit *Deoia*. Regius noster A, *Dodonia*; Regius B *Deoia*. Vide insuper ad VI, 114. Quam tot puellae in arbores mutatae traderentur, Hamadryadesque arbores incolere crederentur, fieri haud poterat, quin ex opinione Veterum aliquid tale accideret interdum, quale hic narratur.

Cf. Apollonium II, 476 sqq. Simile aliquid habet et Virgilius Aen. III, 28 sqq. Posteriore loco *affro Equantur sanguine guttae, Et terram tabo maculant.*

762. *Discussa*) Olim *discusso*. Plenique (inter quos nostri Regii) *discusso sanguine cortex*. Heinsius mavult aut cum quarto Mediceo *discussus sanguine cortex*, aut cum uno Stroziano, *discussa cortice sanguis*. — *Obstupere*. Heinsius coniicit *Obstupere animis*, quia omnibus mox seq. — *Regii nostri servant omnes*. — *Omnibus* mihi videtur de industria repetitum, neque adeo sollicitandum. *Omnes* quidem obstupere, sed ex omnibus non nisi unus animus est etc. — *Detertere nefas*, detertere Erisichthonem a facinore atque ita inpedire nefas. Similis brevislogu-utia VII, 423. — *Adspicit*, ὁρᾷ δὲ, limis et torvis oculis adspicit.

Thessalus; inque virum convertit ab arbore ferrum,
 Detruncatque caput; repetitaque robora caedit;
 Editus e medio sonus est quum robore talis: 770
 « Nympha sub hoc ego sum Cereri gratissima ligno,
 Quae tibi factorum poenas instare tuorum
 Vaticinor moriens, nostri solatia leti. »
 Persequitur scelus ille suum; labefactaque tandem
 Ictibus innumeris, adductaque funibus arbor 775
 Corruit, et multam prostravit pondere silvam.
 Attonitae Dryades damno nemorisque, suoque,
 Omnes germanae, Cererem cum vestibus atris
 Moerentes adeunt; poenamque Erisichthonis orant.
 Adnuit his; capitisque sui pulcherrima motu 780
 Concussit gravidis oneratos messibus agros;
 Moliturque genus poenae miserabile, si non
 Ille suis esset nulli miserabilis actis,
 Pestifera lacerare Fame: quae quatenus ipsi
 Non adeunda Deae, neque enim Cereremque, Famemque
 Fata coire sinunt, montani numinis unam

768. *Thessalus*) Erisichthon. LEM.
 — *Convertit*; Cantabr. *detorsit*, probante Burmanno. — *Repetita caede*; vide ad IV, 733. — *Editus e medio sonus est*; apud Callimachum, vers. 41, Ceres ipsa statim sentit arborem suam caedi. Assumpta igitur sacerdotis specie, Erisichthonem morata satis oratione a facinore deterret. Ille vero minatur, se sacerdoti securim in corpus libratarum. Hinc Dea augustissima et immensa statura se ei exhibet, quo facto in fugam se dant famuli.

771. *Nympha sub hoc ego etc.*) Servius ad Eclogam X Virgilii, Nymphae, inquit, Hamdryades sunt, quae cum arboribus nascentur et pereunt, ἀπὸ τοῦ ἄμυ, καὶ τῶς ὀρνός;

qualis fuit illa quam Erisichthon occidit; qui quum arborem incederet, et vox inde erupit, et sanguis, sicut docet Ovidius, et Scaliger, Poëtices lib. V, esp. 8. Nudis Callimachi rebus Ovidius addit ornamenta; veluti quum orationem attribuit Nymphae. LEM.

780. *Adnuit his*) *adnū* 'concutit agros, ut Iupiter coelum I, 179, et Neptunus undas, supra vs. 603 sqq. — *Gravidi* proprie agri, sed poëtis etiam messes et aristae: *miserabile*, misericordiam excitans, sed mox *miserabilis*, commiseratione dignus. — *Lacerare*, graviter verberare. — *Fata non sinunt* ea, quae per rerum naturam fieri nequeunt, v. i. ut alimentorum copia et fauces una sint. —

Talibus agrestem compellat Oreada dictis:

« Est locus extremis Scythiae glacialis in oris,
Triste solum; sterilis, sine fruge, sine arbore tellus;
Frigus iners illic habitant, Pallorque Tremorque, 790
Et ieiuna Fames: ea se in praecordia condat
Sacrilegi scelerata iube: nec copia rerum
Vincat eam; superetque meas certamine vires.
Neve viae spatium te terreat, accipe currus;
Accipe, quos frenis alte moderere, dracones. » 795
Et dedit: illa dato subvecta per aëra curru
Devenit in Scythiam; rigidique cacumine montis,
Caucason adpellant, serpentum colla levavit;
Quaesitamque Famem lapidoso vidit in agro

Numinis collective, numinum. — *Oreada*; Nympham montanam; *Oreades* namque montium sunt nymphae, *ἑνὸ τοῦ ὄρους*; hoc est, a monte cognominatae. LXII.

788. *Est locus extremis* etc.) Quum locum horrendum designare vellent poëtae veteres, *Scythiam* fere nominabant, de cuius frigore vide ad II, 224. Egregie autem patriam Fama describit. Cf. ex Pont. I, 3, 49 sqq.; III, 1, 11 sqq. — *Tristitia soli* est in ipsa sterilitate. Male putat Gierig scribendum *Triste coelum*, quamvis similem dicat locum Horatii I, Od. 22: *pigris ubi nulla campis Arbor aestiva recreatur aura*; *Quod latus mundi nebulae malusque Iupiter urget*. — *Iners*, ab effectu, alibi *ignavum* aut *pigrum frigus*. — *Habitant* non mutandum; etenim saepe Noster, ut monet Barmanus, praemittit verbum plurale sequentibus nominibus singularis numeri.

793. *meas vires*, abundantiam frugum quas ego largior. — *Certamen* illud infra describitur. — De Cereris

draconibus et *curru* vide ad V, 642. — Pro *alte* Gebhard. II. Crep. 17 ex MSS. legit *alites*, quam vocem in duas syllabas contrahit. Nil mutandum; vs. 813, *versis sublimis habenis*; ita et V, 648; VII, 222. Regii nostri *alte*.

798. *Caucasus* frigoris et horridae solitudinis imago apud poetas.

799. *Quaesitamque Famem* etc.) Sequitur insigne rursus exemplum phantasiae Ovidianae in hac Fama prosopopoeia, cuius foedam et odiosissimam imaginem ita ante oculos ponit, ut lectori item ferme accidat, quod Nymphae vers. 812, *Visa tamen sensisse Famem*. Si quis pictor aut statuarius hanc imaginem exprimeret, nemo eius aspectum sustineret. Recte Ernesti de hac prosopopoeia et de imaginis Erisichthonis iam somniantis cibum. « Quae nisi admirer, nihil vidarim ». Omnibus istis bonis caret Callim. qui unum illud monet, Cererem ei iniectisse ardentissimam et improbam famem. Cum hoc loco confer. Quintil. Decl.

Vnguibus, et raras vellentem dentibus herbas. 800
 Hirtus erat crinis; cava lumina; pallor in ore;
 Labra incana situ; scabri rubigine dentes;
 Dura cutis, per quam spectari viscera possent;
 Ossa sub incurvis exstabant arida lumbis;
 Ventris erat pro ventre locus; pendere putares 805
 Pectus, et a spinae tantummodo crate teneri.
 Auxerat articulos macies, genuumque rige-
 bat Orbis, et immodico prodibant tubere tali.
 Hanc procul ut vidit, neque enim est accedere iuxta

XII, p. m. 210; Sil. II, 461; Claudianus XV, 21 sqq.

800. *raras* Heinsius ex MS. Bononiensi dederat; Burmannus tamen revocavit *raris*, tum quia reliquis omnibus, ut crini, labris, faucibus etc. epitheta, quae deformitatem designant, addita sunt, tum quia omnes (et nostri etiam Regii), praeter unum, codices ita exhibent. Ego vero Heins. secutus sum. Nondum enim poeta Famem describit, sed eius agrum *raras* herbas habentem. Et quo iure Fami *raros dentes* dedisset? Dentes enim illa non excutit. — *Cava lumina*, quia Fames exedit pulvillos carnis, qui cingunt oculos, eosque tollunt. Quintil. *Cavum macie caput, conditi penitus oculi, destitutae genae*. Claudianus, *oculi iacentes interius*. Labra atiam absunta fingere potuisset. Quintil. *nulos labris trementibus dentes*. — Max revocavi *scabri dentes*, quod Ciofauus et Heinsius praeter altero *scabrae fauces* apreverant. Ovidius non nisi externam Famis formam describit, *faucium* autem *rubigo* non aequae Quintil. *inanes faucium sinus*, cerui poterat. Neque *dentes* ante descripti, sed obiter tantum memorati erant. — *Dura cutis*; unus Medicus *dura*, *Dura*, deusata succis exsiccata. Cf.

VII, 599. Quintil. vero *laxam cutem* habet; *turidam* Silius. — Pro *spectari* Lovaniensis *numerari*, quod valde adblanditur Burmanno, ut VI, 391, *numerare fibras*. Nostri Regii *spectari* — *Ossa* etc. Pro his Quintil. *tergum ossibus inaequale*.

805. *Ventris* etc.) Sic XIII, 564, *loca luminis*. II, Fast. 280, *Hic ubi nunc urbs est, tum locus urbis erat*. — *Pendere*, non inniti ventri. — *Auxerat* etc. Lenzius, longiora reddiderat membra. Malim fecerat, ut plures articuli, qui proprio dicuntur, in conspectum prodirent. — *Rigebat*; Regii nostri *tumebat*; non male, nam *γυρρονυχής*, de quo infra, significat, tumida genua habens. LEM. — *Immodico* etc. At eorum, qui fame laborant, pedes tumescunt, quum alia membra marcescant. Inde Hesiodus Scut. 264, de homine inedia confecto, *γυρρονυχής*. Vide Graevium Lectt. Hesiod. 19. — *Tubere tali*; Heinsio e Florent. et uno Bonon. placet *tubera talo*; non item Burmanno, quia *tali*, qui in pinguibus latent, in Fame velut *tuber* prodierint. Nostri Regii *tubere tali*.

809. *Hanc procul ut vidit* etc.) Similis aversatio Minervae, conspecta Invidia, II, 766. — *Quamquam* non

Ausa, refert mandata Deae; paulumque morata, 810
 Quanquam aberat longe, quanquam modo venerat illuc,
 Visa tamen sensisse Famen; retroque dracones
 Egit in Haemoniam, versis sublimis habenis.
 Dicta Fames Cereris, quamvis contraria semper
 Illius est operi, peragit; perque aëra vento 815
 Ad iussam delata domum est; et protinus intrat
 Sacrilegi thalamos; altoque sopore solutum,
 Noctis erat tempus, geminis amplexitur alis;
 Seque viro inspirat, faucesque et pectus et ora
 Adflat, et in vacuis spargit ieiunia venis; 820
 Functaque mandato fecundum deserit orbem;
 Inque domos inopes, adsueta revertitur antra.
 Lenis adhuc somnus placidis Erisichthona pennis
 Mulcebat: petit ille dapes sub imagine somni;
 Oraque vana movet, dentemque in dente fatigat; 825
 Exercetque cibo delusum guttur inani;
 Proque epulis tenues nequicquam devorat auras.

sine vi repetitur, ut festinatio et aversio Nymphæ describatur.

815. *vento*) Neapolitanus, primus Mediceus, primus Basileensis, primus Hamburg. et pro diversa lectione Florentinus S. Marci *vecta*. Nostri Regii *vento*. — Adeo levis erat prae macie Fames, ut *vento* ferri posset. Bynst. Et opus erat tali vehiculo, quia Fames tarde incedit et corpus irahit. — *Solutum*. Vide ad VII, 185. Quum tot Dii alati fingerentur, etiam Fami alas dare Ovidius potuit. Sic *Furia alata* Aeneid. VII, 408. Vulgo tamen h. l. *ulcus*. — *Se inspirat*: Fames persona edendi rabiem inspirat. Simile quid XI, 621, in *vacuis venis*. Silius, *exurit siccatas sanguine venas*.

823. *Lenis adhuc* etc.) Sequitur imago somniantis cibum, quam admi-

remur non minus, quam superiora. Somnus est *Deus alatus*. Sic apparet in monumentis, v. c. apud Gruter. Thes. CCCIV, 9. Cf. Cuperi Apothecae. Rom. pag. 178. Propert. I, 3, 45: *Dum me iucundis lapsam sopor impulit alas*. — *Mulcere*, ut *μαλάσσειν* et *μαλθαρίζειν*, eleganter de somno. Vide Valken. ad Euripidis Hippolytum vs. 303. — *Sub imagine somni*, somnians; IX, 473–79. Iam in descriptione frustra mandentis singula verba bene delecta. — *Funa* pro adverbio, frustra. — *Fatigare* eleganter de rebus, quibus quis abutitur. — *Exercere*, usque occupatum tenere et sic labores creare. — *Inania*, quae per quietem obiciuntur. Apud Silium I, 69, Hannibal somnians *inania bella gerit*.

Vt vero est expulsa quies, furit ardor edendi;
 Perque avidas fauces, immensaue viscera regnat.
 Nec mora: quod pontus, quod terra, quod educat aër,
 Poscit; et adpositis queritur ieiunia mensis;
 Inque epulis epulas quaerit: quodque uribus esse,
 Quodque salis populo poterat, non sufficit uni;
 Plusque cupit, quo plura suam demittit in alvum.
 Vtque fretum recipit de tota flumina terra, 835
 Nec satiatur aquis, peregrinosque ebibit amnes;
 Vtque rapax ignis non unquam alimenta recusat,
 Innumerasque trabes cremat; et, quo copia maior
 Est data, plura petit; turbaque voracior ipsa est:
 Sic epulas omnes Erisichthonis ora profani 840

828. *ardor edendi*) Callimachus vs. 67, *ἀπὸς αἵθως*, ardens fumes. Eidem *βούβρωα* et *βούβρωσις* dicitur, de quibus vide Spanhem. ad vs. 103. — Bene *immensa*, quia expleri et satiari haud poterant, quasi immensa essent. Erant immensa vorago, aut immensum mare. Mox *alti voragine ventris*, lb. 387, *vasta Polyphemi alvus*. Boeth. IV, Metr. 9, *immanis Polyphemi alvus*. Burmannus tamen probat coniect. Heinsii, *incensaue*; hoc enim *ardori edendi*, precedenti *avidas* et mox *flammae gulae* respondere. — *Fauces avidae* bene memorantur, quia voraces serviunt fangi. In describenda autem hae voracitate Callimachum expressisse videtur, quod etiam Scaliger futeatur.

830. *educat*, alit, Horatius I, Ep. 15, *Tractus iter plures lepores, iter adducet apros*. — *Inque epulis* etc. sententia ingeniosa, quales plures sequuntur vs. 841 sqq. — *Quaerere*, desiderare. II Amor. 2, 43, de Tantalo, *Quaerit aquas in aquis*. — *Quodque uribus* etc. prodigialiter rem auxit.

834. *Plusque cupit*) prior Gronov. VII, *Plusque satit*, quod Heinsius venustum indicat, nempe quia *sature* omnino, cupidum esse. Idem cum Graeviano aliisque nonnullis *capit* etiam posse legi patat. *Rexii nostri cupit*. Callim. vs. 69, *σχέλιος ὄσσε πείσαιο, τόσσον ἔχειν ἡμερος αὐτῆς*. *Demittere* interdum librarii pro longe efficaciore *demergere* reposuerunt. XV, 105, in Ithide vs. 387: Phoeodr. IV, fab 5, 9, *avidis dentibus Capaeis alvi mersit tartareo specu*.

835. *Vtque fretum* etc.) Callimach. 90, *τὰ δ' ἐς βούβιν οἶα θαλάσσης ἀεμάτως ἀχχέριστα κατῆρδαν εἰδῆτα πάντα*. Paulo ante, *πανόμμος ἡλαπινυστὰς ἡσθε μυρία πάντα· κατὰ δ' ἐξάλυτο γαστήρ Αἰὶ μάλλον ἔδοντι*. — *Recipit*, quia omnes aquas habent ex mari; quamquam *recipere* etiam pro *accipere*, quod IV, 440, in eadem similitudine legitur. — *Vtque rapax* — *ipsa est*; haec redundantia verborum arguerentur. — *Trabes* cum uno Ciofani, Carlestino, Florentino S. Marci, Iureti excerptis, Moreti et uno Heinsii *malui*, quam *faces*, quia igni tam re-

Accipiant, poscuntque simul: cibus omnis in illo
 Causa cibi est; semperque locus fit inanis edendo:
 Iamque fame patrias altique voragine ventris
 Attenuarat opes; sed inattenuata manebas
 Tum quoque, dira fames; implacataeque vigeat 830
 Flamma gulae: tandem, demisso in viscera censu,
 Filia restabat, non illo digna parente:
 Hanc quoque vendit inops; dominum generosa recusat;
 Et vicina suas tendens super aequora palmas,
 « Eripe me domino, qui raptae praemia nobis 835
 Virginitatis habes, » ait: haec Neptunus habebat;
 Qui prece non spreta, quamvis modo visa sequenti
 Esset hero, formamque novat, vultumque virilem
 Induit, et cultus piscem capientibus aptos.

pacis accommodatus. Recte iudicavit Cl. Gierig, etiam si nostri Regii habent *faces*.

831. *Accipiant, poscuntque* etc.) quod vers. 834 simpliciter dixerat, *Plusque cupit* etc. id nunc pluribus exornis exaggerat. Apud Callim. 114, absorbet βαδὺν οἶνον, *lautam rem familiarem*. Deinde commemorantur pecora, quae ex stabulis voraverit, muli, equi, boves, feles etiam. — *Alti ventris*; Suetonius Vitell. 13, *profunda gula*. — *Voraginem* patrimonii Cic. Sext. 52, hominem nepotem dixit. Similiu apud Horatium I, Ep. 15, extr. de edaci parasito leguntur. — *Inattenuata*, non fracta, non satiata. Usus est hoc vocabulo quia dixerat, *Attenuarat opes*. — *Implacatae*, insatiabilis. Horatius Sat. II, 8, 5, *placaverit ventrem iratum esca*; Statius Ach. II: *Vt placata fames epulis bis terque repostis*; Theb. X, *Rabies placata aruore*. Infra XV, 94.

836. *censu*, opibus. Deveratis bonis

apud Callimachum mendicans sedet in triviis. Noster autem redit ad Erisichthonis filiam, cuius causa omnem hanc narrationem instituerat, vs. 738. Transformis fuisse forte fingebatur, quia omnia tentaverat, ut patrem aleret.

847. *Hanc*) Is. Tactres ad illa Lycophronis τῆς παντομέρου βασίλειας λαμπροῦτόος Τοννος, ἥτ' ἀλγῶσι ταῖς καὶ ἡμίρην βοῦπτεται ἀλθαίνουσι ἀρχαίαν πατρός: vocat hanc Μίστραν et *garumixida* fuisse ait, quam in varias animalium formas mutatum pateo vendidit, quae paulo post recepta sua forma ad patrem reversa est. Antoninus Liberalis Υπερμίστραν nominat, et quae pro muliere vendita, mox in virum mutata, patri suo hinc alimentum suppeditavit. LEX.

851. *Neptunus*) Eius status apud Callimachum vs. 97: sed hic alia causa eum mulieri ingit. — Exponit poeta id quod puella tacebat, a Neptuno fuisse raptam. LEX. — *Formamque novat*; Busmannus cum quib.

Hanc dominus spectans; « O qui pendentia parvò 855
 Aera cibo celas, moderator arundinis, inquit,
 Sic mare compositum, sic sit tibi piscis in unda
 Credulus, et nullos, nisi fixus, sentiat hamos:
 Quae modo cum vili turbatis veste capillis
 Litore in hoc steterat, nam stantem in litore vidi, 860
 Dic, ubi sit; neque enim vestigia longius exstant. »
 Illa Dei munus bene cedere sentit; et a se
 Se quaeri gaudens, his est resecuta rogantem:
 « Quisquis es, ignoscas; in nullam lumina partem
 Gurgite ab hoc flexi; studioque operatus inhaesi: 865
 Quoque minus dubites, sic has Deus aequoris artes
 Adiuvet, ut nemo iamdudum litore in isto,
 Me tamen excepto, nec femina constitit ulla. »
 Credidit, et verso dominus pede pressit arenam;
 Elususque abiit: illi sua reddita forma est. 870
 Ast ubi habere suam transformia corpora sentit,
 Saepe pater dominis Triopeida vendit: at illa
 Nunc equa, nunc ales, modo bos, modo cervus abibat;

busdam mallet formamque novam,
 sine causa. — *Cultus* etiam ad instru-
 menta piscatoria referendus. Ornate
 piscatorem describit.

856. *Aera*, hamus. Etiam VI Fast.
 240. *Quique tegunt parvis aera recurva*
cibus. — *Sic* adhibetur, quum obte-
 stando aliquid ab altero petimus, ei-
 que vicissim aliquid apprecamur. Hoc
 loco votum piscatori gratissimum. —
Composita, quaecumque placida, ut
 homo a feritate ad mansuetudinem
 revocatus, civitas pace fruens, mare
 ventis non agitatum. — *Credulitas*
 piscium etiam XIII, 934.

862. *a se se quaeri* dictam, ut II,
 704, *Me mihi prodixit?* — *Resecuta*
 vide ad VI, 36. — *Stulto*, piscationi,
operatus, operum dans. Supra VII,

751, *studius operata Dianna*. Virgilius
 Aen. III, 236, *Concubitis operata in-*
ventus. — *Inhaesi* attentionem decla-
 rat. *Artes* idem quam studium. Po-
 sterior pars responsionis non satis
 convenit priori, qua negat se ullam
 in partem oculos flexisse.

871. *transformia*, quae transire
 possunt in alias formas: Fast. I, 373.
Transformis Proteus. Palaephatus,
 cap. 24, putat, amantes ventitasse ad
 formosulam Melan, tauros, equos,
 oves offerentes, quibus Erisichthon
 pater ditesceret. Hinc fluxisse fabu-
 lam. — Erisichthon, ubi bona sua
 omnia luxu dilapidasset, demum et
 filiam prostituit: illius vero aelatis
 homines, ante eas pecunias, pecora
 aliasque merces in vicem permutabant.

Præbebatque avido non iusta alimenta parenti.
 Vis tamen illa mali postquam consumserat omnem 825
 Materiam, dederatque gravi nova pabula morbo,
 Ipse suos artus lacero divellere morsu
 Coepit, et infelix minuendo corpus alebat.
 Quid moror externis? etiam mihi saepe novandi
 Corporis, o iuvenes, numero finita potestas. 880
 Nam modo, quod nunc sum, videor; modo flector in an-
 Armenti modo dux vires in cornua sumo; (guem;
 Cornua, dum potui; nunc pars caret altera telo
 Frontis, ut ipse vides: gemitus sunt verba secuti. »

Ille itaque, ab hoc accepto ove, bove
 ab alio, alia ab aliis mercede, et suae
 et patrae subvenit inediae: atque
 hinc notam fabulam dicunt quidam,
 quod est verisimillimum. LEM.

876. *Materiam*, opes, rem familiarem. In sequentibus hæc interpretetur. Schirachius *dare nova pabula morbo* explicat, angere morbum. Sed vir doctus non curabat totam sententiam, quum hæc scriberet. — *Via mali*, id est, morbus ille gravis, augebat morbum. — Vere haud dubie Burmannus coniicit *dederatque gravi nova pabula morbo lacero*, lacerante. *Lacerari morsu*, id est, morderi, dixit Mædæus II, 3, 1.

880. *o iuvenes*) Theseum et Lelegon alloquitur Achelous. LEM. — *Numero finitu*, quia in taurum tantum et anguem mutari poterat, quum Proteo

in omnia transire liceret. — *Flector*, mutor, sed accommodate ad naturam anguim. II, 138. — *Vires in cornua sumo*, cornibus valeo.

883. *cornua, dum potui*) Quidam, teste Heinsio, *Cornua dum sumsi*: sed lectionem receptam elegantemque habent bene Regii nostri, Iureti excerpta, Florentinus S. Marci, Neapolitanus, secundus Medicus et quatuor alii cum Arundeliano; ut *sumsi* subiutelligatur: tertius Medicus et secundus Valicinus *dum gessi*. Virgilius *Aeneid. XI, 823, Hactenus, Acca soror, potui; nunc vulnus acerbum Conficit*; ubi Servius: « absolute, vel pugnare vel vivere; necessaria enim eclipsis in defectione, » qua ex arte non semel posita est; » ubi *necessaria animi ellipsis* scribandum. LEM.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER NONVS

FAB. I. Quae gemitus, truncaeque Deo Neptunius heros Causa rogat frontis; quum sic Calydonius amnis

1-100. *Achelous*, luctans cum Hercule propter Deianirae coniugium, ter ab adversario vincitur in varias formas mutatus, et ad extremum altero cornu privatur. Ducta est fabula e Sophoclis *Trach. init.* Conf. Diodorus Sic. IV, 34 sqq.; Strabo lib. X, pag. 458; Apollodorus II, 7, 5; Schol. Homeri ad Il. Φ , 194; Hygini fabula 31. Monumentum cedrinum et inauratum referens Hercules cum Acheloo pagnam, spectabatur apud Megarenses, in quo Mars Acheloo, Herculi Minerva aderat, adstantibus etiam Iove et Deianira; Pausanias, *Eliae. II*, pag. 500. Cernebatur etiam in solio Amyclaei. Idem pag. 256. Mole exstructa Herculem coërcuisse hunc fluvium, rapiditate sua multum damni inforentem accolis, iam olim suspicabantur; vid. Strabo, d. I. Ea latius persequitur Heynius in *Antiq. Aufsaeten* tom. I, pag. 57, ubi monet, hac fabula vel maxime illustrari imagines et sermonem poetarum antiquissimorum, eandemque facillime posse explicari. — Qui non recens a

libri superioris lectione nexum quaerit, respiciat ad VIII, 548 sqq., et 884 ad finem. — *Neptunius heros*, Theseus, cuius cum matre Aethra Neptunus et Aegaeus una nocte conebuisse credebantur; Meursius, in *Thes. 1.* — *Gementem, aut moerentem, tristem, pudibundum* inducere Acheloum solent poetae, quod exemplis docet Broukhusius ad Propertium II, 25, 34. — *Trunca frons*, cuius alterum cornu truncatum et revulsam vers. 86; Boëthius de Consolatione Philos. IV, *Fronte turpatus Achelous*; Silius Ital. III, 42, *frontem minor truncam amnis Aearnan*; sed hoc loco *Calydonius*, quia Achelous inter Aetolos, quorum urbs *Calydon*, et Aearnanes in mare defluit. Solemne autem Veteribus, fluviis vel propter mugitum aquarum (*Scamander μυχρὸς ἔσσι τὰ ποταμὰ* apud Homerum Il. Φ , 237), vel propter curvaturas eorum, quae cornuum figuram referunt, tantina aut capita, aut cornua tribuere; Strabo, dicto loco. Acheloi nostri caput cornutum exstat in monumentis;

Coepit, inornatos redimitus arundine crines:

« Triste petis munus: quis enim sua proelia victus
Commemorare velit? referam tamen ordiue: nec tam
Turpe fuit vinci, quam contendisse decorum est;
Magnaue dat nobis tantus solatia victor.
Nouine si qua suo tandem pervenit ad aures
Deianira tuas; quondam pulcherrima virgo,
Multorumque fuit spes invidiosa procorum.
Cum quibus ut soceri domus est intrata petiti;
« Accipe me generum, dixi, Parthaone nate.»

10

vid. Spanhemius, de usu et praestantia Numismatum diss. VII, pag. 490; confer. Iani ad Horatium IV, Od. 14, 25. — *Inornatos*; tertius Medicus inepte *inauratos*. Horridi et inculti pingebantur Fluvii. Vide v. c. Rheni descriptionem apud Claudian. Cons. Olyb. 210 sqq. — *Arundo* insigne Fluviorum, quo coruari solebant. Virgilius Aeneid. VIII, 33: *cum tenuis glauco velabat amictu Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo*. Cf. etiam locum Vellei. Patere. II, 83.

4. *Triste petis munus* etc.) Talia praefari solent, rem ingratam narrare iussi. — *Proelia* dignius quam colluctatio, certamen. — *Referre ordine* formula sollemnis; totam rei seriem narrare, non summam. V, 335. — *Nectam Turpe* etc. Vere e sensu Graecorum: vide in XIII, 19. Mors etiam a viro forti et a bestia maiore illata minus acerba habebatur; V, 191; Aelianus Variar. Histor. XIV, 4; quem sensum leoni etiam tribuit Phaedrus I, fab. 21. — *Decorum*, gloriosum; Cicero, Brut. I, de Hortensio: *cum quo certare erat gloriosius, quam omnino adversarium non habere*. Victus tamen Achelous erat, quum Hercules nondum Deus esset, adeoque turpe duxerat ei cedere; vs. 16. — *Est* post

decorum omittunt Palatina, et tres alii. — Regii nostri hoc verb. servant. — *Tantus victor*, quantus Hercules fuit. Vide quae fuerit interpretatio vers. 191, lib. V: *Magna feres incitas solatia mortis ad umbras, A tanto cecidisse vivo*. LEM.

8. *tandem* Regius interpretatur, aliquando; Burmann. hoc non concoquit, sed corruptum voc. putat, quod et Heinsio visum sit, qui margini adscripserit: forte, forsitan. Ipse malit *fando*, ut XV, 497; Virgil. Aeneid. II, 81. Mihi tamen hoc parum placet propter ingratum sonum, *suo fando*. Visitatus est, si forte, ut VII, 694, et saepe. — Regii nostri habent *tandem*. — *Deianira* nomine suo pro vulguri, nomen Deianirae. Quum addit *qua*, iudicat, non satis celebrem fuisse mulierem: quod tamen melius forte omisisset. — *Multorumque* etc. Idem versus legitur IV, 794 (ubi vide quae Cl. Gierig dixerit, et quae exempla ex Propertio attulerit).

11. *petere*, ut ἀπαιτῶν, proprie de procis puellam ambientibus; vid. Gerda ad Virgilium Aen. VII, 54.

12. *Accipe me generum*) Missis more antiquissimo ambagibus, rem ipsam proponit: accipere, ut λαμβάνειν, pro-

Dixit et Alcides: alii cessere duobus.

Ille Iovem socerum dare se, famamque laborum,

Et superata suae referebat iussa novercae.

15

Contra ego: turpe Deum mortali cedere duxi;

Nondum erat ille Deus; « Regem me cernis aquarum

Cursibus obliquis intra tua regna fluentum.

prie de adoptione; vid. Corte ad Salustium Jug. 10, (et quae collega noster doctiss. BOVANOVI ad eundem locum dixerit. LEM.) Hinc etiam bene, accipere generum, ut alibi, accipere amicum, in amicitiam, in matrimonium: supra II, 526, sumere socerum, et Heroid. VI, 80, sumere murum. — Parthaone natus, Oeneus, de quo libro superiori. Huius filiam Deianiram faciunt et alii, paucis dissentientibus, qui ei Dexamenum patrem dant, vel Bacchum. Eam, auctore Diod. Hercules duxit, Meleagro extincto. Meleagri umbra impulsus, quum esset apud inferos, duxisse eam traditur a Schol. Homeri II. Φ: secundum Homerum II. Ξ, 115, Portheti filius fuit Oeneus. — Alcides, Alci nepos, dictus creditur, dum in terris versabatur, Hercules autem in coelum receptus: Cerda ad Virgil. VIII, 203. — Alii, caeteri. Auctore Lactantio, in Argumento, pater promiserat, se filiam daturum ei, qui lucta vicisset: hinc caeteri proci, metu percussi, cesserunt Herculi et Acheloo.

14. Ille Iovem socerum etc.) Nobilem se genere, clarum rebus gestis inquit, ut Persens Andromedam ambiens, IV, 357. — Dat, tanquam munus, ea, in quorum societatem ventura erat coniux futura. — Mirari licet, placuisse Heinsio et Burmanno, quod in Graeviano MS. legitur, summamque laborum: etenim summa la-

borum vel universos labores significant, vel maximum laborem. Sed Deianira profecto et hunc et illos recusasset. — Novercae, Iunonis, qua postulante, Eurystheus Herculem ad labores istos adegerat: Seneca Herc. Fur. 34, 41. Novercales stimulos vocat Claudianus R. P. II, praef. 29. — Superare, exsequi. Ea iussa Hercules ipse vs. 69 sqq., 182 sqq. recenset.

16. turpe Deum etc.) Attemperata est haec Acheloi oratio cupiditati proci, puellam ambientis; suas virtutes commendat, rivalis autem laudes invidiose minuit. — Duxi. Quam antea dixi (quod habent nostri Regii) vulgaretur, Heinsius ex uno Strozzae duxi recepit. Quamquam ne sic quidem verba satis bene iuncta procurunt. Itaque idem suavit aut ducens, aut sic; Contra ego, turpe ratus mortali cedere, dixi. Forte melius erit ex Heinsii emendatione, ducens. Sed tamen Deum nolim tentari, quia in opposit. Deum mortali magna vis. — Nondum erat ille Deus; ἀνοήτως eius habes infra 240. LEM. — Regem dedit Heinsius cum Neapolitano primo, Mediceo secundo, Norico et duobus aliis; vulgo dominum (quod habet Regius noster A); multi veteres (inter quos Regius B) nomen. Quoniam divinitatem suam inquit et regna sequitur, possis non male legere nomen: ita II Amor. 14, 13, et Fast. IV, 531, munus aquarum. — Me cernis regem pro simplici, sum rex, quia coram

Nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
 Sed popularis, ero, et rerum pars una tuarum. 20
 Tantum ne noceat, quod me nec regia Iuno
 Odit, et omnis abest iussorum poena laborum.
 Nam quod te iactas Alcmena matre creatum;
 Iuppiter aut falsus pater est, aut crimine verus:
 Matris adulterio patrem petis: elige fictum 25
 Esse Iovem malis; an te per dedecus ortum.
 Talia dicentem iamdudum lumine torvo
 Spectat; et accensae non fortiter imperat irae,
 Verbaque tot reddit: « Melior mihi dextera lingua;

haec dicebat. — *Cursibus obliquis* tantum ornatus causa additum.

19. *Nec gener hospes etc.*) Cum hospite sive advena matrimonium inire summum dedecus apud Graecos. Etiam in *tibi missus* aliquid invidiae est; et oris contentum additum, quasi nesciret, unde esset Hercules. — *Popularis, δημοτικός*, qui est eiusdem populi. — *Rerum tuarum*, regni tui, ut VII, 509: sed Gronovius Observat. IV, pag. 706, res hoc loco interpretatur subditos: sic sane VII, 522, *pars*: Heroid. III, 46, *patriae pars* ego magna meae; infra XI, 216, *pars militiae*. — *Vna*; Locrusiensis, *pars* priva, id est propria, quod Burmannus non credit ab indocto librario profectum; ita illum dicere, se totum esse in eius regno et ditione. Verum Ovidius non amat obsoleta. Regii nostri, *pars una*.

21. *Tantum ne noceat etc.*) Satius acerbe respondet et ad rerum gestarum gloriam et ad generis nobilitatem. De *nec* — et vide ad II, 42. — *Poena laborum*, labores poenae loco impositi, non sponte suscepti. Bene autem poenam memorat, et iussos labores, quia sic minuitur gloria actorum.

— *Omnis abest a me poena*; ad nullos unquam labores condemnatus sum.

23. *Nam quod te etc.*) Dilemmata admodum molest. premit Herculem. *Nam* alterum multo minus nocet. — *Quod te*; secundus Palatinus, *quo te* *P* eum nota interrogationis; Regius A, quo; Regius B, *quod*: hoc praestantius videtur. LXX. — *Iactas*, dicis, fateris. — *Falsus*, fictus. Etiam I, 754, *falsus genitor*; sed III, 558, elegantius *adsumtus pater*. — *Crimen* passim absolute de adulterio. Vt Hercules sentiat vim omnem opprobrii, clarioribus verbis repetit, *Matris adulterio etc.* matrem facis adulteram, ut Iovem patrem habens. Capoferreus *matris* — *petis* per interrogationem efferendum censet. — *Elige*, utrum fictum patrem esse Iovem malis, etc. Pro fictum Iunianus repetit *falsum*. Ita et nostri Regii. — *Dedecus*, adulterium, ut II, 473.

27. *iamdudum*, continuo. Vix expectare potest finem orationis. — *Torvo* (quod bene habent nostri Regii): Leidensis, *torto*, ut II, 787, *obliquum lumen*, quod Burmannus comparat: at ibi de invidia, nunc de

Dummodo pugnando superem, tu vince loquendo. » 30
 Congrediturque ferox: puduit modo magna locutum
 Cedere: reieci viridem de corpore vestem,
 Brachiaque opposui, tenuique a pectore varas
 In statione manus; et pugnae membra paravi.
 Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis, 35

ira sermo est. — Bene non fortiter; fortis enim animi est, imperare adfectibus. Qui id non potest, impotens dicitur. — *Melior mihi* etc. Cf. XIII, 9. Est sermo hominis corporis robore, non item ingenio valentis, nec crimina repellere sustinentis. Et Hercules aetate nihil gloriosius corporis robore. *Melior*, valentior et exercitior.

31. *Congrediturque* etc.) Non credibile est, eos in ipso Oenei conclave congressos esse, neque hoc sequentia credere sinunt; sed quum ibi alter alterum provocasset ad certamen, elegerunt extra domum aream colluctationi aptam. — *Ferox*, iratus. — *Magna loqui*, gloriari. Vide ad I, 751. Alibi *magnifica dicere*, ut Tibul. I, Eleg. 5, 6; II, 6; 11. Gloriantibus tribuntur et *magna verba*, Senec. Ep. 82; et *magna lingua*, Horat. IV, Od. 6, 1; Sophocl. Antig. 108, *μεγάλῃς γλώσσῃς κέμπει*. Contrarium est, *verbis minoribus* uti VI, 161.

32. *reieci* — *vestem*, etc.) Purat se pugnae. *Viridem vestem* Fluvii tribuebant pœtæ, quia ripæ viridibus herbis consitæ. *Reieci*, scilicet in tergam, quo sensu proprie *reicere* dicitur. Id autem facere solebant, qui se ad pugnam parabant; Suetonius in Augusto 26; Phædrus V, fab. 2, 3; item ad pugilatum; Virgilius Aen. V, 421: *Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amicum*. Sed hoc loco

forte pro *deieci*, nisi ita legi molis. Graeci instituebant luctum ante Acantham Lacedæm., qui vixit Olymp. XV, succincti (sic etiam apud Hom. Iliad. V, 788) postea nudi; vid. Dionysius Halic. Antig. Rom. VII, cap. 72; habemas autem hic locum classicum de luctu, antiquissima omnium certaminum, (Plutarch. Sympos. II, 4) qua imprimis excellebat Hercules. Noster singulos motus ita descripsit, ut res subiecta oculis videatur. — *Varas*; Vivianus et alii, *curvas*, quod fluxit vel ex interpretatione, vel ex ignorantia vocis *varas*, quam interpretor proiectas et recurvas: passim *brachia vara luctantium*; vid. Heinsius. — Hand dubio ex interpretatione irrepsit *curvus*, quod glossa interlineari dat codex noster Regius B, qui cum codice A habet *varas* in textu. Et si quid interpretationi doctis. *Gierig* addi possit, dicam, *varas*, incurvatas instar varorum, quibus crura oborta. LEM. — *Statio*, gestus luctantium. De verbi *stare* hoc sensu vid. Broukhuis. ad Propertium III, Eleg. 12, 7.

35. *Ille cavis* etc.) De hac pulveris palæstrica adspersione vid. Salmas. ad Tertull. Pall. 217; et Mercurialis de Arte Gymn. I, 8. In palæstra fiebat, postquam oleo corpus unxerant, ut melius pulvis hæceret, eoque induceretur cutis; nam sic eo facilius adversarius capi poterat. Hoc loco nulla tutionis mentio. — *Πρῶτος*,

Inque vicem fulvae tactu flavescit arenae:
 Et modo cervicem, modo crura micantia captat,
 Aut captare putes, omnique a parte lacessit:
 Me mea defendit gravitas, frustra que petebar:
 Haud secus ac moles, quam magno murmure fluctus
 Oppugnant; manet illa, suoque est pondere tuta.
 Digredimur paulum, rursumque ad bella coimus;

verbum delectum, quin arena flava. Etiam Martialis VII, Epigram. 66, 5, *flavesce haphē*. Nempe *haphē*, Graecis, ἀπή, tactus pulveris. Vide Gronovium Observ. III § 18, qui etiam hoc loco tuctur tactu: quod idem Hermolaus ad Plinium Hist. Nat. XXXVIII, 10, agnoscebat. Recte, fuit enim ἀπή, *tactus*, verbum proprium de hac pulveris adspersione. Id ergo revocavi. Barth. *iactu* respondendum censuit, quod et praeferebant alter Hamburg. Rottendorph. et tres alii: inde recepit Heinsius, approbante Burmanno. Sed in locis ab Heinsio et Burmanno alletis, in quibus iactus pulveris commemoratur, sermo non est de luctatoribus. Regii nostri habent *tactu*, quod videtur rectum. LEM.

37. *crura micantia*) Saffius vertit *glänzende Schenkel*. Sed unde nunc ille splendor? Nec membra vel maxime oleo uncta facile quisquam dixerit *micantia*. Itaque *micantia* sunt celeriter mota; talis enim motus fuit in artibus palaestricis. Virgilius Aen. V, 430, in caestus descriptione: *Ille pedum melior motu, hic membris et mole valens*, qui et ipse valebat Achelous, vs. 39. Et quoniam celeritate primum effingiebat captationes adversarii, propterea ingeniose addit, *aut captare putes*. — *Tremantia*, quod habent quatuor MSS., scilicet, Lovaniensis, Argentor. Medicus et

Strozianae, glossa esse videtur. *Tremere* enim de crebro et celeri motu dicitur. Etiam Homerus Od. Θ, 265, celerissimos motus saltantium vocat *μπαπαρυγὰς ποδῶν*, *coruscationes*, *micationes* pedum. Metaphora haud dubie a celeri ignis motu petita. Ambo nostri Regii habent *micantia*. — *Aut captare putes*; Schepperus vult legi *putat*. — *Lacessit*; quidam, inter quos unus Heinsii, non indocte *fatigat*: hoc enim verbum omnino frequentare, crebro aliquid facere, tractare, movere, significat. Apud Virgilium, *fatigare silvas venatu*, *coelum clamore* et alia. — *Gravitas*, moles corporis. — *Defendit* a lapsu. — *Petere* et de ictibus gladiatorum et de captationibus luctantium dicitur.

40. *Haud secus ac moles*) hoc vocabulum, *moles*, quo Virgil. usus, peperit haud dubie similitudinem seq. Nisi Noster respexit Aeneid. X, 693, ubi de Mezentio pugnante: *Ille, velut rupes, vastum quae prolixi in aequor, Obvia ventorum furia, expositaeque ponto etc. Manet*, ut I, 288. — *Oppugnant*; Cod. Reg. A, *oppugnat*.

41. *rursumque ad*) Codex Regius A, *rursus ad*; Codex B, *rursusque ad*. — *Bellum*, ut πῆλαμος, de pugna. — *Coimus*, congregimur. Terent. Ph. II, 2, 32, *prima coitio est occurrina*. — *Inque gradu*; quatuor MSS. *iamque gradu*. Heinsius coniicit *iamque gradum stitimus*. — Regii nostri

Inque gradu stetimus, cerfi non cedere; eratque
 Cum pede pes iunctus: toloque ego pectore pronus
 Et digitos digitis, et frontem fronte premebam. 45
 Non aliter fortes vidi concurrere tauros,
 Quum pretium pugnae, toto nitidissima saltu,
 Expeditur coniux: spectant armenta, paventque
 Nescia quem maneat tanti victoria regni.
 Ter sine profectu voluit nitentia contra 50
 Reicere Alcides a se mea pectora: quarto
 Exiit amplexus, adductaque brachia solvit;

nihil mutant. — *Gradus* idem quod status luctantium. Conabantur adversarium de gradu deicere. — *Certi*, animo sic obfirmato, ut non cederemus. Virgil. Georg. IV, 84, *obnixi non cedere*. — *Cum pede pes iunctus* etc. Ita descriperant Veteres etiam acerrima certamina. Tyrtaeus p. 101: *καὶ πόδα παρ' ὀπίσθ' αἰετῶν, καὶ ἰν' ἀντιπῶν ἀντιπῶν* etc., ubi vid. Klotius; vid. etiam Freinshemius ad Curtium III, 4, 5. Sed nunc ille ardor accommodatè ad luctam notatus. Vid. etiam Virgilius Aen. X, 362; *haeret pede pes, densusque viro vir*, etc. LEM. — *Pronus*. Vide ad X, 652. — *Frontem fronte*; hinc *pugnantia secum frontibus adversis*, contraria. Horat. I, Sat. I, 102.

46. *Non aliter* etc.) Similitudo bene delecta, quia et tauri de coniuge certant, et quia Achelous interdum armenti dux, VIII, 882. Huiusmodi nitem taurorum proelium de formosissima iuvenca copiose et excellenter describit Virg. Georg. III, 217 sqq.; conf. Amor. II, 12, 25 sqq. Sed Noster nunc respexit Aen. XII, 715 sqq.: *Quum duo conversis inimica in proelia lauri Frontibus incurrunt, pavidì cessere magistri: Stant pecus omne meta tuti in, mussantque iuvencae, Quis nemori im-*

peritet, quem tota armenta sequantur. — *Fortes vidi*. Regii nostri, *vidi fortes*. — *Fortes* vel ad aratra, vel, ut hoc loco, ad pugnam, passim vocantur tauri. — *Concurrere* alias de integris exercitiis, nunc de singulari certamine, ut XIII, 88. — *pretium*, praemium. *Nitidissima* propter de pulchritudine iuvenearum; declarat enim et pinguedinem et inde orientem nitorem, saepe etiam simul niveum colorem: v. ad I, 610. — *Coniux* de vacca, ut vir de tauro, I, 660; et *maritus* de capro Hor. I, Od. 17, 7. — *Saltus*, pascua: vide Fest. h. v. — *Regni* probavit Burmannus, ideo, quia Phaeclus, I, fab. 30, de tauro dixit, *pulsus regno nemoris*. At ibi longe alia sententia. Melius laudasset Virgilium Georg. III, 228, ubi taurus victus tali proelio *regnis excedit avitis*: victor enim simul rex armenti.

50. *nitentia*) Duo Basileenses, *luctantia*; Regii nostri, *nitentia*. — *Pectora nitentia contra*, *amplexus* et *nexus* magna pars luctationis. Eleganter *exiit amplexus*, pro quo *noxx solvi a corpore nexus*; Heroid. XIII, 12, *solvor ab amplexu*; Cic. Verr. V, 58, *exuere se liquens*. Exuere autem amplexum dorso curvato. — *Exiit* — *adiuncta*. Codex Regius A, *exiit* —

Impulsumque manu (certum mihi vera fateri)
 Protinus avertit, tergoque onerosus inhaesit.
 Si qua fides, neque enim ficta mihi gloria voce
 Quaeritur, imposito pressus mihi monte videbar.
 Vix tamen exserui sudore fluentia multo
 Brachia: vix solvi duros a pectore nexus.
 Instat anhelanti, prohibetque resumere vires;
 Et cervice mea potitur: tum denique tellus
 Pressa genu nostro est, et arenas ore momordi.
 » Inferior virtute, meas devertor ad artes;

55

60

abducta; Codex B, *exauit adducta*. — *Adducta*, ad se tracta. Saepe Noster hoc verbo ita utitur, et interdum satigraphice, ut VIII, 28; Heroid. X, 103. — *Solvit*, expedit. Proprie solvitur nexus aut nodus. Burmannus monet, Solinum Ep. 24 dixisse, *implicare et explicare nexus*. — *Protinus avertit*; quum primus Gronovianus, secundus Palatinus, tertius Medicus, primus Basileensis, alique multi, praeferebant *advertit*; Heins. legi volebat *Pronus humum*, aut *humo*, *advertit*; quod recte improbat Burmannus, quia vs. 60 domum tellurem premit Achei-
 lous. — Regii nostri, *Protinus avertit*. — *Avertit*, comprehensum me ita rotat, ut tergum ei obvertere cogeret, quod Hercules protinus insilit, et ita inhaeret; quae ars in lucta fuisse videtur. Ita interpretatur Burmannus, qui tamen dubitabat, an non *avertit* nunc quoque esset, in fugam vertit, ut passim *avertere hostes*. Verum id non potuerunt sequentia. — *Onerosus* praeculare de Hercules mole, quam sensit ipse Atlas, vs. 273.

55. *gloria*. in eo erat, quod par fuerat tanto ovari sustinendo. — *Pressus monte* proverbii speciem habet; Cic. Senect. 2, *onus Aetnae gravius sustinere*;

57. *exserui pro inserui* (quod habent Regii nostri) ex tribus MSS. recepit Heinsius, qui tamen mallet *asserui*, et tandem pro *tamen*. — *Sudore fluentia* poetice, pro sudore defluente. Versu sequenti Heinsius vulgato a corpore (quod habet Noster B) e melioribus MSS. praeferebat a pectore, quod improbat Schirachius; quia Hercules inhaesit tergo. Sane; sed inhaerens tergo Heracles ita amplexus erat Acheloum, ut manus necterentur in pectore. Itaque ego a pectore revocandum putavi. *Nexus*, quum luctatores adversarium brachiorum nodo constringunt. Etiam amantium amplexus sic Claudianus XXXI, 131.

59. *resumere*, recuperare; VIII, 882, *sumere vires*; III ex Pont. 4, 31, *sumere vigorem*; Iustinus VI, 4, 1, *resumere potentiam*.

61. *tellus pressa genu est* Id unum spectabant luctantes, ut alter alterum ad terram daret, quod Graeci *ῥῆξαι* dixerunt. — *Mordere ore terram*, gramen, arenam, de cadentibus in proelio et in lucta. Ita Virgilius Aeneid. XI, 418, *humum simul ore momordi*; et aliis v. r. his Horatius I, Od. 15, 20, *crines pulvere collines*.

62. *devertor*; vulgo *divertor* e solemni permutatione; *diverti* est di-

Elaborque viro, longum formatus in anguem.
 Qui postquam flexos sinuavi corpus in orbes,
 Cumque fero movi linguam stridore bisulcam, 65
 Risit, et illudens nostras Tiryntius artes;
 « Cunarum labor est angues superare mearum,
 Dixit: et, ut vincas alios, Acheloë, dracones,
 Pars quota Lernaeae serpens eris unus Echidnae?
 Vulneribus secunda suis erat illa: nec ullum 70
 De centum numero caput est impune recisum,

versam viam institnere, *deverti* ex alio loco in alium se conferre; Ernest. Clavis Gicer. ad hoc verbum. Regii nostri habent *divertor*. — *Mens devertor ad artes*; confugio a fortitudine mea ad transformationes, quibus uti ego soleo; A. A. II, 425, *devertor ad medicas artes*; sed Rom. 287, *adsuetas decurrere ad artes*; Art. A. II, 99, *Haemonias decurrere ad artes*. Illa transformatio, de qua Apollodorus nihil habet, inde est, quia fluvii, propter tortuosum decursum, cum serpentibus comparari solant. — *Formatus*, transformatus.

64. *Qui postquam flexos*) Vous, *Qui squamosos flexos*. Heinsius, ut vitium metri reparet, coniecit *squamosum ut flexos*. Regii nostri vulgatam tuentur recte. — *Flexos* tantum ornat. Claudianus Laud. Stilic. I, 223, *flexos in fulcra curvent gladios*. — *Sinuavi* melius quam curvavi. — *Linguam bisulcam*. Sex libri, *trisulcam*. Regii nostri, *bisulcam*. Alibi fere *trisulca lingua* serpentibus tribuitur, sed hoc loco *bisulca*; Plautus Poen. V, 2, 74, *bisulci-lingua*, quasi *proserpens bestia*. Vid. Aristotel. de Part. Anim. III, cap. ult. et nos ad III, 34. — *Movi*, vibravi. — *Fero stridore*. Claud. R. P. II, praef. *ferum os* serpentum.

67. *labor cunarum mearum*, in cu-

nis iam a me susceptus. Satis contem-
 tum, et more hominum gloriantium.
 Alienatamen a vanitate erat haec Her-
 culis gloriatio; infans enim quum in
 cunis iaceret, dracones duos, quos In-
 no miserat, manibus interemit; Ae-
 lian. H. A. XII, 5; Quint. Cal. VI,
 202. — *Pi vincas*, fac, finge te vin-
 cere, sive magnitudine superare; Cic.
 Tusc. III, 5: *ne sit* (finge non esse)
nummum malum dolor, malum certo
est. — *Pars quota* etc. Seneca Herc.
 Oet. 93, *At quoties iacet Python in*
hydra? — *Echidnae*; erat enim filia
 Echidnae.

70. *Vulneribus secunda suis*) Minu-
 tia Felix, 20, *hydra felicibus vulne-*
ribus renascens. — *Erat*; melius pro-
 cul dubie, quam *tū erit* editionis Par.
 — *De centum numero*. Multi ex vetu-
 stioribus, testante Heinsio, et Regii no-
 stri, Codex B a manu secunda quidem,
 habent *De comitum numero*; primus
 Basileensis et duodecim alii, eodem
 Heins. tristente, dant *De capitum nume-*
ro, quod is non improbat propter repe-
 titiōnem: tamen rectius iudicat scri-
 bendam *centeno e numero*; nam si de
 numero capitum hydrae non conve-
 nit, centena tamen illi a plerisque as-
 signantur: redeamus ad cl. Gierig,
 cuius de hoc loco disquisitionem cla-
 riore ordine disponere cogimur, reli-

Quin gemino cervix haerere valentior esset.
Hanc ego ramosam natis e caede colubris,
Crescentemque malo, domui, domitamque peremi.
Quid fore te credis, falsum qui versus in anguem

75

giose tamen servatis verbis. LEM. — *De numero capitum* illius hydrae non consentiunt Veteres, qui mox *centum*, mox quinquaginta, novem, octo numerant. Vid. Heinsius et Heynius ad Apollodorum, p. 345. Sufficit monstrum πολυκέφαλον cogitare. Palaephatus, cap. 59, fabulam suo modo interpretatur. — *Non impune* de auctis molestiis debellatoris capiendum. — *Gemino*. Norieus, et prima editio Aldi, *gemina*, ut ad cervicem respiciat. Regii nostri, *gemino*. — *Haeres paulo audacius*. Laudat Barmannus Plinium, qui, Hist. Nat. XVI, 33, *haeredem* vocat stolonem ex salice repullulantem. *Geminus haeres*, duo capita quae succrescebant in locum unius exetsi: sic illa *vulneribus secunda suis*; sic *haud impune* caput recidebatur; sic denique *valentior* quovis vulnere *cervix* fiebat. *Valens* alibi, viribus et robore praestans, hoc loco ad numerum capitum referendum. De his quinque versibus 70–74, vid. in fine not. subseq.

73. *ramosam*, urboris similem, e qua capita, tanquam rami exstabant: *ramosam colubris*, ut X, 21, *villosa colubris*, et 349, *crinitas angue*. — *Malo*, damno. — *Domui*, nempe adinvante Iolao; Apollodorus II, 5, 2. — *Peremi* est ex duobus Hensii MSS. quum caeteri in alia omnia discedant, *revinxi*, *reduxi*, *subegi*, *reliqui*, *repressi*. Heinsius tamen malit *perussi*, aut *praeussi*, quia apud Euripidem Her. Fur. 422, ὄδρην ἰξέπρωσεν. Avien Arat. 381, *hydrum* *Freret Alcides quum flammiger*; at haec loca male transferuntur ad nostrum. Hercu-

les enim hydrum non prius domuit, et domitam demum perussit. Regius noster A, *reduxi*, cum glossa, « ad nihilum »; Regius B, o manu prima, *revinxi*, cum glossa, « in pulverem. » — Caeterum Schirachio valde displicet omnis haec oratio, qua Hercules inter pugnandum certamen illud, tanquam historicus accurate descripsit. Idem censet, verba *gemino haerere et ramosam* in oda aut in carmine epico facilius ferri, quam in hac oratione, atque etiam lusum illum *domui domitamque peremi* dedecere Herculem, et esse frigidum; se ergo valde dubitare de elegantia huius loci, quem Ovidius, si per fata lieuisset, haud dubie emendaturus fuisset. Haec ille. Videamus tamen, quid ad excusandum poetam dici queat. Primum Hercules non pugnans haec dicit, sed spectans, et ridens novi serpentis stridorem, cuius aspectus ei necessario in memoriam revocabat hydrum Lernaean. Eam igitur describit, et capita eius centum vulneribus secunda suis commode, opinor, cum hoc uno transformato serpente comparat. Neque porro ego putem, frigidum esse lusum Herculeque indignum in verbis, *domui domitamque peremi* (sic vs. 195, *praecepia vidi, visaque deieci*, et saepe apud Nostrum), aut improbandum magnopere in hoc oratione vocabulum *ramosam*. Quidni etiam in sermone quotidiano monstrum πολυκέφαλον cum arboris comparare liceat? Virg. Aen. VII, 30, *ramosa cornua*, et 189, *cornua arborea cervi*.

75. *Quid fore te credis*) Heinsius

Arma aliena moves, quem forma precaria celat? »

Dixerat; et summo digitorum vincula collo
Iniicit: angebar, ceu guttura forcipe pressus,
Pollicibusque meas pugnabam evellere fauces.

» Sic quoque devicto restabat tertia tauri
Forma trucis: tauro mutatus membra rebello.
Induit ille toris a laeva parte lacertos,

ex Florentino Sancti Marci, uno Leidensi, Graeviano, primo Palatino et Oxoniensi recepit *credas*, sed nullo iure; indicativus enim bene se habet; duo, *credes*. — Regius A, *credes*; Regius B, *credis*. — *Falsum* duorum MSS. auctoritate, Medicei, et Langerman. Burmannus mutavit in *solum*, ut opp. hydrae multorum capitum et natis a caede colubris. Ego vero *falsum* revocavi. Etenim duo urget Achei-
lous, tu et unus es et *falsus* serpens. *Vni* opposuit capita Lernaee hydrae. Nunc ad alterum, ad *falsum*, transit. Ei nihil opponit, sed premit notio-
meo *falsi*, dum arma aliena et forma precariam addit, in quibus non est tautologia vitiosa. Vocabulum *falsus* Noster amat in describendis trans-
formationibus; vide ad VI, 26. Et vidi etiam a Mitscherl. eandem lec-
tionem esse receptam. — *Arma mo-
ves*, linguam vibras, ut vs. 65, aut omnino, pugnam minitaris; Virgilius Aeneid. XII, 6, *mouet arma leo*. — *Precaria*, aliena. — *Forma celat* eum, qui in eam transit, et proprie quidem eo consilio, ut lateat; sic V, 326, *Et se mentitis Superos celasse fi-
guris*. Multo suavius verbo *dissimulare* usus est in hac re, II, 364, et Heroid. IV, 104, ubi *tauro dissimulante Deum*.

77. *digitorum vincula* exquisite, digiti, quatenus iis tenaciter premebat anguem: etiam vs. 315, *vincla*, digiti nexi. — *Summo collo*, ne mordere

posset. — *Angi proprie* de iis, quo-
rum guttura comprimuntur, ut spiri-
tum ducere nequeant. Mox Capofer-
reus legendum censet, ordine verbo-
rum mutato, *ceu forcipe guttura pres-
sus*, quia comparisonem non sumit a presso gutture, sed pressionis a for-
cipe.

80. *devicto restabat tertia* etc.) Ex
legibus artis luctatoriae nemo victor
exibat, nisi ter adversarium prostra-
visset. *ΒΥΑΝ*. Inde τριῶνας et ἀντρι-
ῶνας victoriam deportare. — *Tauro*,
in taurum. — *Rebello*; Heinsius con-
iicit *revellor*, quum in Spirensi et
tribus aliis *revellor* esset; et in totidem
repello. — Regii nostri, *rebello*. —
Rebellare, bellum aut luctam rediu-
tegrare. Sic passim apud historicos.
Causa huius transformationis allata ad
versum 1.

82. *Induit ille toris* etc.) Locus ob-
scurus, quem adeo interpretes silen-
tio praeterierunt. Si quid ego video,
sensus est hic: Hercules suscipit toros
meos lacertis suis, meque retro cur-
rentem trahit quidem, sed et sequi
cogitur, donec deprehensa, etc. For-
tasse respexit Ovidius monumentum
aliquod, in quo ita expressum erat
hoc certamen. *Toris lacertos*; Leiden-
sis, *toros lacertis*, quod probat Gro-
novius ad Senecam Herc. Fur. 1312.
— Regii nostri, *toris lacertos*. — *In-
duit toris lacertos*, tori mei implicant
lacertos eius, dum collum meum am-

Admissumque trahens sequitur, deprensaque dura
Cornua figit humo, meque alta sternit arena.

Nec satis id fuerat: rigidum fera dextera cornu 85

Dum tenet, infregit, truncaque a fronte revellit.

Naides hoc, pomis et odoro flore repletum,

Sacrarunt; divesque meo bona Copia cornu est. »

Dixerat: at Nymphæ, ritu succincta Dianæ,

Vna ministrarum, fusis utrimque capillis, 90

Incessit, totumque tulit prædivite cornu

Autumnum, et mensas, felicia poma, secundas.

Lux subit, et, primo feriente cacumina sole,

plectitur. — *Admissus taurus*, ut *admissi equi*. — *Deprensaque — humo*. Ita debellari solebant tauri; vid. Gronovius, *Observ.* I, 17. — *Regii nostri* habent *depressa humo*. — *Arena* æque recte ac *arenæ*. Vid. Heins. ad *Amor.* III, 2, 25.

85. *satis id fuerat*; Regii nostri, hoc fuerat. — *Rigidum fera dextera cornu* etc. Hoc est nobile illud *Cornu Copias*, quod in monumentis *Copias*, *Paci* et *Fortunæ* tribui solet, de quo vide *Apollodorum* II, 7, 5, ibique *Reynim*. *Horat.* *Carm.* *secul.* 69, *Apparetque beata pleno Copia cornu*. Sed apud *Apollodorum* *Acheloo* redditur hoc cornu, eiusque loco *Hercules Amaltheæ* cornu accipit. Sic et caeteri *Græci*. — *Cornu* vel sinistrum, secundum *Schol. Homer.*, vel dextrum, auctore *Schol. Lye.* 50. Sensus fabulæ: *Pars erepta fluvio facta est terra fertilis*. *Diodorus* et *Strabo* putant, brachium fluvii alio deductum ab *Hercule* terræ adiacenti fertilitatem dedisse. — *Trunca a fronte*, ut *frons* fieret *trunca*. — *Naides*, *Acheloi* filiae. *Hyginus*, *Hesperidibus* sive *Nymphis* donavit; nbi tamen vide *Munkerrum*. — *Sacrarunt*; vide ad X, 646.

89. *Dixerat; at Nymphæ*, etc.) *Regii nostri*, et *Nymphæ*. — *Satiatis edendo convivis*, *mensa* prima cum *dapibus* removebatur, idque in hoc convivio factum esse, supra VIII, 570, narrabatur. Mox *secunda mensa* cum *vino*, *pomis*, *nucibus*, quæ *bellaria* et *τραγῆματα* dicuntur, apponebatur; vid. *Cerda* ad *Virgil. Aeneid.* I, 723: hinc non solum *epulæ*, sed etiam *mensæ* dicuntur *apponi*; VIII, 570, et 831. — *Succincta*, quo expeditior esset in ministerio; confer VIII, 660. — *Fusis*. Alibi *sparsis capillis*. — *Autumnus*, fruges autumnales. — *Totum*, omnis generis. — *Cornibus* varie *Veteres* utebantur, etiam ad servandas fruges. — *Prædivite*, plenissimo. Confer *Horat.* I, *Od.* 17, 15. — *Felices* alibi dicuntur *arbores*, *rami*, *agri*, id est, *feraces*, sed h. l. et XIV, 627, ipsa *poma felicia*, *mitia*, excellentissima. Et *felix* interdum omnino præstans, egregium. Contra *Virgilina Aeneid.* III, 649, *Victus infelix*; *Horatius Epod.* II, 17: *Quum decorum mitibus pomis caput Autumnus arvis extulit*.

93. *Primus*, oriens, *sol ferit*, radiis suis, tanquam *telis*, illustrat, ante

Discedunt iuvenes; neque enim dum flumina pacem
 Et placidos habeant lapsus, motaeque residant, 95
 Opperiuntur, aquae: vultus Achelous agrestes
 Et lacerum cornu mediis caput abdidit undis.
 Haud tamen ablati domuit iactura decoris;
 Caetera sospes erat: capitis quoque fronde saligna,
 Aut superimposita celatur arundine damnum. 100

II. At te, Nesse ferox, eiusdem virginis ardor

omnia, *sacumina* montium. Vt hic *primus sol*, sic *medius Phoebus* Valer. Flaccus III, 481. — *Neque enim* — *opperiuntur*, quod VIII, 548 sqq. decreverant. — *Idem* ter dixit, *pacem habeant*, et *placidos lapsus* et *motae residant*. Fluvius exundantibus motus et ira tribuitur. Itaque recte Heinsius recepit *motae* ex uno codice Basileensi et margine Gryphii, pro *totae*, quod vulgabatur (et quod habent nostri Regii). Vnus Medicus *tatae* quod et ipsum eidem Heinsio placet. Quum fluvii placide alveum suum rursus sequuntur, *pacari*, *residere*, dicuntur. *Residere* eleganter de iis, quae componuntur, sedantur, de ira, ardore animi, statu ventorum; vide Buene-mann. ad Lactantium de Ira, XVIII, 7. — *Lapsus*, proprie de cursu fluviorum. *Placidus*, lentus. Curtius IV, 13, *placide volans aquila*.

97. *Lacerum caput abdidit undis*) Heroid. IX, 140, de Acheloo, *Trunca-que limosa tempora mersit aqua*. Similiter alii poetarum.

98. *Haud tamen*) Nangerius ex nonnullis adfert *hunc tantum*, quod Heinsius in quinque Codicibus reperit (et habent nostri Regii); ex uno Moreti *haud tamen* recepit: sic facile procurrit oratio; et in vs. 101 iusta est oppositio, *at te*, etc. — *Domuit* in novum mutat Burmannus, ut et quoque

in modo auctoritate Medicei; neutrum bene; namque *domare* nunc est perdere, interimere, ut I, 309, et *δαμάειν* passim apud Homerum: modo autem nullo modo sensum fundit commodum. *Iactura decoris*, coram decori, eum non modo non perdidit, sed celatur quoque arundine. — *Caetera sospes erat*; Heinsius ex altero Regio dedit *erat* pro *habet*; nisi verum est quod unus Heinsii, *abit*: non est cur erat in enim mutemus. — *Damnum*; coram amissum. Super *damnum*, id quod cum damno amissimus.

101-133. *Nessus* Ixionis regis Thesaliae filius, Centaurus, Deianiram rapiens, ab Hercule sagitta venenata interficitur, sanguinemque vitiatum tradit Deianirae; confer Sophocles Trachin. 555 sqq.; Euripides Hippol. 545 sqq.; Diodorus Siculus IV, 36; Pausanias Phoc. p. 895; Apollodorus II, 7, 6; Eusebius Praep. lib. II, p. 36; Hyginus fab. 34 et 36; Seneca Herc. Oct. vs. 434 sq. Fabula memorabilis, non in se, sed propter Nessi vestem, quae mox exitium ferret Herculi. Hinc expressa est in multis monumentis. — *Ad te* etc. Transmisit hic argumentum simul fabulae indicat. — *Ferox*, ad vim paratus, violentus. — *Virginis*, quia virgo adhuc erat, quum Hercules et Achelous de coniugio eius decertarent; quamquam et iam nu-

Perdiderat, volucris traiecitum terga sagitta.
 Namque, nova repetens patrios cum coniuge muros,
 Venerat Eveni rapidas Iove natus ad undas:
 Vberius solito nimbis hiemalibus auctus, 105
 Vorticibusque frequens erat, atque impervius amnis.
 Intrepidum pro se, curam de coniuge agentem
 Nessus adit, membrisque valens, scitusque vadorum;
 « Officioque meo ripa sistetur in illa

ptae mulieres interdum virgines dicuntur; vid. Bronkhusius ad Propertii IV, 2, 52: et *virgo* etiam a Silio, III, 435, vocatur; ubi vide Drakemb. Rod. vertit, *Fraculein*. — *Ardor*, est vehementis amor. — *Perdiderat*; Capoferreus emendabat *Perdidit*, a volucris, quia hoc non ante Acheloi certamen, sed post accidit. Plusquam perfecto non debebat offendi Capoferreus; nam et alibi Noster eo sie utitur; ita, VI, 425, *Tereus haec fuderat*. Regii nostri, *Perdiderat*,

103. *patrios muros*, Tirynthem, ubi iussu oraculi habitabat Alcides, inde *Tirynthius* dictus; Apollodorus, pag. 214. Sed secundum eundem Apollodorum, p. 145, hoc factum est, quum Hercules Trachinem ad Ceycem se conferebat. — Iam difficultas transiendi cum coniuge fluvium, et necessitas tradendi eam vectori notanda erat, ut mores Hercules exprimerentur. — *Evenus* Aetoline fluvius (qui prius Lyeornas dictus. LEM.), Calydonia praeterfluens. Hinc, VIII, 527, Calydonides *Eveninae*; Lucan. VI, 208: *Meleagraeam maculatus sanguine Nessi Evenos Calydonia secant*. Nota hic molestias itinerum prius aetate. Burmannus monet recte poetam Evenum hiemalibus nimbis auctum inducere: exuisse enim Herculem mortalitatem circa Hecatombaeonem

ensem, notante Petito in Comment. in *Leges Attic.* p. 26. Sed quid hoc ad rem? Nonne Noster ipse mox narrat, ab interitu Nessi ad Herculis apotheosin effluxisse longum tempus? Neque Hecatombaeonem in hiernis mensibus est, sed in aestivis. Itaque *hiemales* potissimum nimbos commemorat, quia illi et in se vehementes sunt, et nives solvunt, adeoque vel maxime fluvios augent. Horat. IV, Od. 12, 3, *hiberna nive turgidi fluvii*. Tum *hiems*, χειμών, etiam de tempestate dicitur. Inde χειμῶνος ὕδωρ Homerus II, Ψ, 420, torrens tempestate ortus. — Fluvius vorticibus vocatur a Liv. XXI, 5, vorticosus vocatur: atque hic forte pro adeoque. — *Impervius* qui nec vada habet, nec sine periculo et molestiis transari potest.

107. *pro se*, de se: tres habent de se. — *Curam agere* bona locutio, ut docent Heinsius et Burmannus ad Heroid. XVI, 302. — *De coniuge*; duo pro coniuge. — *Nessus erat* ποταμός seu vector ad istum fluvium, qui trahere viatores solebat; Sophocles, Strabo, Pausan. et Apollod. dicto loco. Talis vector esse debebat et *membris valens*, robustus, et *scitus vadorum*, cognita habere vada; Seneca vs. 503, *Transire Nessus vorticem solitus vadis*. Sallustius Ingurth. locorum scientes erant. — *In illa*,

Haec, ait, Alcide; tu viribus utere nando. » 110
 Pallentemque metu, fluviumque, ipsumque timentem,
 Tradidit Aonius pavidam Calydonida Nesso.
 Mox, ut erat, pharetraque gravis, spolioque leonis,
 Nam clavam, et curvos trans ripam miserat arcus,
 « Quandoquidem coepi, superentur flumina, » dixit. 115
 Nec dubitat; nec qua sit clementissimus amnis
 Quaerit, et obsequio deferri spernit aquarum.
 Iamque tenens ripam, missos quum tolleretur arcus,
 Coniugis agnovit vocem; Nessoque parante
 Fallere depositum, « Quo te fiducia, clamat, 120

δουτινός. — *Sistere* proprie de vecto-
 ribus, qui onera humeris translata si-
 stunt in ripa. — *Officio meo*, opera
 mea, nempe mercenaria.

111. *Pallentemque* etc.) Hunc ver-
 sum quem alii MSS. et editiones prio-
 res postponunt sequenti, delendum
 censet Heinsius. Certe cum seq. *pa-
 vidam*, sine tantologiae vitio servari
 nequit, nisi forte credas *pavidam*
 potius corruptum esse, et pristinum
 versuum ordinem restituendum. Mol-
 lius enim, eo versu servato, procur-
 rere videtur oratio: nec male eo no-
 tatur ingenium muliebre. — Hunc
 versum, quem uncis ex Heinsio in-
 cluserat cl. Gierig, eodem loco ha-
 bent nostri Regii sine uncis et obelo
 ullo. LEM. — *Aonius*, Alcides Boeo-
 tus sive Thebanus; vide ad III, 13.

113. *Et erat, ut erat*; vide Hein-
 sium ad X, 7. — *Gravis*, gravatus,
 onustus. De arcu Herculis admodum
curvo, vide Winkelm. H. A. p. 98.
 — *Trans ripam miserat*, transmise-
 rat in alteram ripam. — *Vnus pro
 miserat* habet *iceerat*, quod placet
 Ciofauo, non item Burmanno, quis
 in vers. 118 repetitur *missos arcus*.
 — Quum de sensu huius loci omnes

conveniunt, et constet Herculem ie-
 cisse suos arcus trans fluvium, prae-
 ferendam puto lectionem Ciofani,
 quam habet noster Regius A; Regius
 B, *miserat*. LEM. — *Superentur flu-
 mina*; nando transiciatur totum flu-
 men.

116. *dubitat*) Haeret et secum de-
 liberat, more eorum, qui res pericu-
 losas aggrediuntur. — *Clementissi-
 mus*, quietissimus. — *Obsequio* etc.
 Art. Amat. II, 181: *Obsequio tranan-
 tur aquae: nec vincere possis flumina,
 si contra, quam rapit unda, nates*.
 Sed Hercules volebat obsequio aqua-
 rum, hoc est, ita ut obsequeretur, se
 accommodaret fluvio decurrenti, *de-
 ferri*, inferiore loco ad ripam perve-
 nire adiuvante aqua. Sic quoque mo-
 res Herculis expressit. Lenzio obse-
 quium est idem quod clementia.

119. *agnovit*; codex B solus, ut vi-
 detur, dat *audivit*. — *Parante*; co-
 dex A, *paranti*, ut iungatur cum *cla-
 mat*; sed hoc verbum rarius cum dat-
 tivo reperitur quam ut omnium codd.
 et editionum scriptura mutetur. Te-
 rentius quidem And. III, 2, 11, *illis
 quae sunt intus, clamat de via*. LEM.
 — *Fallere depositum*, rapere coniu-

Vana pedum, violente, rapit? tibi, Nesse biformis,
 Dicimus, exaudi, nec res intercipe nostras.
 Si te nulla mei reverentia movit; at orbes
 Concubitus vetitos poterant inhibere paterni.
 Haud tamen effugies, quamvis ope fidis equina. 125
 Vulnere, non pedibus te consequar. » Ultima dicta
 Re probat; et missa fugientia terga sagitta
 Traiecit: exstabat ferrum de pectore aduncum.
 Quod simul evulsum est, sanguis per utrumque foramen
 Emicuit, mixtus Lernaëi tabe veneni. 130
 Excipit hunc Nessus: « Neque enim moriemur inulti; »
 Secum ait: et calido velamina tincta cruore

gem creditam; sed illud indignitatem rei magis exprimit. *Depositum*, quod alicuius fidei commissum est; qui id non reddit, *fallit depositum*, fallit eum, qui deposuerat. Apollod. p. 157: ὁ δὲ διαπορευόμενος αὐτὴν ἐπιχείρει βιάσασθαι τῆς δὲ ἀνακραγούσας αἰσθόμενος ὁ Ἡρακλῆς ἐξελθόντα Νέσσον ἐτόξευσεν εἰς τὴν καρδίαν. Sed Ovidius aliam rationem secutus est, ut et seqq. docent.

121. *biformis*, vide ad II § 630; *Semivir Nessus* in Heroid. IX, 141. — *Tibi dicimus* aut dico indignantis et iniuvantis formula; Heroid. XX, 53. Græci ποῦν σι, aut καλῶ σι. — *Nec res*; Heinsius malebat *ne res*. — Non video ad quid ista mutatio. LEM. — *Res* de omnibus, quæ nobis debentur, etiam, ut hoc loco, de coniuge. — *Intercipe*. Vide ad lib. VIII, vers. 291.

123. *orbes paterni*; salis opportune et acerbè Nessò in memoriam revocat poenam patris Ixionis, qui rotæ alligatus ætèrnie volvit in Tartaris propter *concubitus vetitos*, quia vim inferre voluerat Iannoi: vide ad IV, 464. Ex nube in Ianois loco obie-

cta, quæcum etiam coit, nati sunt Centauri, inde Nubigenæ dicti. — *Inhibere*, deterrere. — *Ope equina*, velocitate pedum equinorum.

126. *Vulnere, sagitta vulnifica*: Virg. Aen. II, 529, *infesto vulnere insequitur*: vide Drak. ad Silium V, 251; Senec. Herc. Oct. 516, *Consequar toto fugam*. — *Re probat*. Multi ex vetustioribus, *res probat*, ut III, 350. — *Nostri Regii, re probat*.

129. *Quod simul evulsum est* Heinsius coniicit *quo simul evulso*. — *Tabes veneni*, venenum. Veneno hydrae Lerneæ sagittas tinxerat Hercules. Quidquid igitur iis figebat, morti succumbebat. — *Mixtus veneno sanguis* profluit etiam apud Zenobium. Apud alios Nessus ipse sanguini emissio admiscet venenum. Atque illum secundum Sophoclem vase excepit. De *velamine* cæteri nihil habent. — Ante *neque enim* subintelligenda est sententia aliqua, veluti, bene habet; neque enim etc. — *Neque enim moriemur inulti*; moriturus ex vulnere, inquit Diodorus, pollicitus est ei se amoris medicamentum traditurum, quo nullam præter

Dat munus raptae, velut irritamen amoris.

III. Longa fuit medii mora temporis, actaque magni
Herculis implerant terras, odiumque novercae.

Victor ab Oechalia Cenaeo sacra parabat

se mulierem Heracles appeteret. *LXX.*
— *Calido*; plurimi, *valido*.

133. *velut*) Heinsius coniicit *lenti*,
vel *vetiti*, vel *tepidi*. Frustra. Nostri
Regii, *velut*. — *Irritamen amoris*,
remedium, quo coniugis amorem lan-
guescentem irritare possit. *Philtrum*
vocatur ab Hygin. et Apollod.; nam-
que *φύλτρον*, interpretante Tactz. ad
Lycophr. p. 14, est, *φύλτρον ἐνισπύ-
σθαι δυνάμενον*, quod irritare amo-
rem potest; conf. vs. 154: *Irritare*
amores est I, 462; ubi vid. Burmann.
— *Raptae*, quam rapere parabat.

134-138. *Heracles veneno cruciatus*
in Oeta monte comburitur. Deianira
indigne ferens amari ab Hercule Io-
len, mittit coniugi veneantam Nessi
vestem, tanquam praesentissimum
amoris irritamen. Quia indutas, quam
propius accessisset ad Iovis Cenaei
aram, venenum incaluit, ipsumque
mirum in modum cruciavit. Licha
famulo, qui vestem attulerat, in ma-
re praecipitato, Hercules comburitur
a Philocteta. Conf. Diodorus Sicul.
IV, 39; Apollod. II, 7, 7; Seneca
Herc. Oct. 223 sqq. Hygini fab. 36;
Servius ad Virg. Aeneid. VIII, 300.
De monumentis, in quibus res ex-
pressa, vide Heynii *Antiq. Ansfactae*
I, 29 sqq. — *Medium tempus*, ut
IV, 167; VIII, 651. Ab interitu Nes-
si naque ad expugnatam Oechaliam
longum tempus effluxit. Satis fuisset,
Longum fuit medium tempus, sed so-
let *mora* de diuturnitate ita adhihe-
ri; Phaedr. IV, fab. 4, 18, *consumpta*
est temporis longi mora. — *Acta im-*
plerant, pro fama actorum laborum

implerat. Sed aliter implerant odium,
satiarant. — *Magnus* perpetuum Her-
culis epitheton.

136. *Cenaeum* fuisse Euboeae pro-
montorium, ibique Iovi *Cenaeo* Her-
culum constituisse aram, constans
Veterum traditio est. Neque id du-
bium est, factam esse eam rem, post-
quam Eurytum debellaverat, eiusque
urbem *Oechalum* expugnaverat. Eury-
tus enim, nobilis sagittarius, pro-
miserat se filiam suam formosissimam
Iolen ei daturum, qui se aut filios
suos in sagittandi certamine superas-
set; sed Herculi victorie praemium
propositum negavit. Is ergo iratus
aliquando post rediit, auxiliantibus
Arcadibus *Oechaliam* cepit, Eurytum
et filios interfecit, Iolen autem capti-
vam abduxit; Sophocles Trach. Act.
II; Apollodorus dicto loco. Homerus
credebatur hanc *Οἰχαλίαν ἄλυσιν* car-
mine celebrasse; Strabo lib. XIV, p.
612. Verum id quaeritur, ubi *Oecha-*
lia sita fuerit. Strabo lib. X, p. 448,
eam facit Euboeae Eretricae urbem.
Pausanias Messen. p. 283, ostendit,
se in hac controversia plus auctorita-
tis tribuere Messeniis, qui suis fini-
bus illam urbem, postea Carvasium
dictam, vindicent, et p. 362, memora-
rat, Euryti ibi ossa servari. Home-
rus denique Iliad. B, 730, eam inter
Thessaliae urbes refert. — *Victor ab*
Oechalia, scilicet rediens: apud Ana-
creontem Od. XLV, 8, Mars hastam
vibrat *ἔξ αὐτῆς*, e proelio scilicet re-
vertens. — *Vota*, quae voverat, si
Iupiter sibi adesset in expugnanda
urbe. — *Quam Fama* etc. Verissima

Vota Iovi; quum Fama loquax praecessit ad aures,
 Deianira, tuas, quae veris addere falsa
 Gaudet, et a minimo sua per mendacia crescit,
 Amplitryoniaden loles ardore teneri. 140
 Credit amans; venerisque novae perterrita fama
 Indulsit primo lacrymis, flendoque dolorem
 Diffudit miseranda suum; mox deinde: « Quid autem
 Fleamus, ait? pellex lacrymis laetabitur istis:
 Quae quoniam adventat, properandum aliquidque no-
 vandum est,
 Dum licet, et nondum thalamos tenet altera nostros.
 Conquerar, an sileam? repetam Calydonia, morerne?
 Excedam tectis? an, si nihil amplius, obstem?

et praecleara Famae descriptio, quae cum confer XII, 39-63. — *Praecessit*, celeritatem Famae declarat: male igitur quidam, *pervenit*. Liv. XXI, 32: *Fama, quae incerta in mutis vero ferri solent, praecepta res erat*. Minutius Felix XXVIII: *Fama, quae semper inspersis mendaciis ulitur*. Classicus de Fama locus est etiam apud Virgilium Aen. IV, 173 sqq. — *Gaudet* melius quam solet. — *A minimo*; nostri Regii, *e minimo*. — Duo MSS. veteres et prima Aldi editio *minima*, quod Heinsius placet. Alterum Burmannus praefert, ut apud Claudian. II, Eutr. 34: *Fama prorsus falso similis*. — *Teneri* amore significanter, tanquam illaqueatum amore. Sic *teneri studio* V Trist. 12, 9.

141. *Credit amans* etc.) Ea fama perterrita literas etiam dedit ad Herculem, quas vide Heroid. IX: *amans cum delectu pro coniuge*. Causam reddit hoc verbum cur sollicita statim crediderit et inopes doluerit. *Dolorem diffudit flendo*, Heinsius volebat *defudit*; sed bene *diffudit*, minuit. Num quae *diffunduntur*, in va-

rias partes funduntur, ea evanescent. Etiam Heroid. VIII, 61, *flendo diffundere iram*. — *Deinde* pleonastico additum. Sic *deinde* postea, itaque ergo et id genus alia. *Quid autem inservit* correctioni. Heinsius hunc locum ita distinguebat: *mox, deinde quid autem flemus?* quia *deinde* in interrogatione idem quod *tandem*. — *Pellex lacrymis* etc. Hoc expressit Seneca Herc. Oct. 1676.

145. *adventat* pro *adveniet* c tribus dedit Heinsius, quem vide. — *Aliquid novandum*, aliquid molendum. — *Thalamos tenet nostros*, pro *me uxoris iure frui*; II, 513, *pro me tenet altera coelum*. In his *altera* invidiose dictum.

147. *Conquerar, an sileam*) Quid molitur mulier consilii inops et sola? Nil ei fere relictum est, nisi *conqueri*, aut *repetere* domum paternam (ultimum vexatorem coniugum per-fugium) aut *obstare* aliquandiu pellici. De his ergo secum deliberat. — *An, si*; haec lectio non nisi in primo Mediceo, Spirensi et tribus aliis servata (et in nostro Regio A); vulgo

Quid, si me, Meleagre, tuam memor esse sororem,
 Forte paro facinus; quantumque iniuria possit, 150
 Feminusque dolor, iugulata pellice testor?
 Incursus animus varios habet: omnibus illi
 Praetulit imbutam Nessaeo sanguine vestem
 Mittere, quae vires defecto reddat amori;
 Ignaroque Lichae, quid tradat nescia, luctus 155
 Ipsa suos tradit; blandisque miserrima verbis
 Dona det illa viro, mandat: capit inscius heros,
 Induiturque humeris Lernaee virus Echidnae.
 Tura dabat primis, et verba precantia, flammis;

an sic; alii (et noster Regius B) ac sic. — Si nihil amplius efficiam, saltem obstem. Mox tamen fratris recordatio animi ei audacem reddit; virtutes enim maiorum aut consanguineorum magnam habent vim apud animum. — De Meleagro vide VIII, 270 sqq. Etiam Heroid. IX, 151: Tu quoque cognosces in me, Meleagre, sororem. — Iniuria, sensus iniuriæ acceptæ. — Possit, valet apud animum. — Testor, insigni exemplo aequalibus et posteris ostendo.

152. Incursus—habet; nostri Regii, In cursus—abit, quod interpretarer, in diversas cogitationes; istos cursus animi dixvovs dicunt Graeci. Sed melius ex Palatino Heins. legit Incursus habet. LEM. — Incursus, impetus. Animus eius nunc huc fertur, nunc illuc. Tandem, ut saepe fit, nescia ad perniciosissimum omnium consilium defertur. — Omnibus illi ex secundo Moreti accepit Heinsius pro omnibus illis quod caeteri (et nostri Regii) habent. Omnibus, incursum; illi, Herculi. — Defectus, qui defecit, ut XIII, 477.

155. Ignaro; vide ad III, 3. — Lichae; de scriptura huius nominis,

quod hic vulgo *Lychoe*, hæc Heinsius: *Lichae* passim scribendum tam hic quam apud auctorem Herculis Oetaei; neque aliter Hyginus, fabula 36; apud Graecos Λίχης est; ita Sophocles in Trachiniis saepe, Aeschylus in Glaucio Marino apud Strabonem, Apollodorus, Tactæ in Chiliad. et alii. Regii nostri *Lichae*. LEM. — *Lichas*, famulus Herculis. Secundum alios *Lichas* ab ipso Hercule missus erat Trachinem, ut vestem sibi candidam sacrorum causa asporteret; quam Deianira infecerit Nessi sanguine. — *Luctus*, causam luctus futuri. Schirachius coniungit *miserrima dona*, id est, quæ miseras afferunt. Melius *miserrima* Deianira intelligitur. — *Verbis*; multi, dictis, quod præfert Heinsius, quia sequitur verba. — Nostri Regii, verbis. — *Induiturque humeris*; tres antiqui humeros: vide Heins. ad IV Triast. 10, 29, ubi: *Induiturque humeris cum lato purpureo clavo*; in hoc citato loco humeris videtur præferre, quum dicat primus Vaticanus, Iunianus et duo alii cum editionibus priscis, humeros; quod mihi religioni fuit non monere. 159. Tura dabat etc.) Indutus illa

Vinaque marmoreas patera fundebat in aras: 166
 Incaluit vis illa mali, resolutaque flammis
 Herculeos abiit late diffusa per artus.
 Dum potuit, solita gemitum virtute repressit.
 Victa malis postquam patientia, reppulit aras;
 Implevitque suis nemorosum vocibus Oeten. 165
 Nec mora; letiferam conatur scindere vestem:
 Qua trahitur, trahit illa cutem; foedumque relatu,
 Aut haeret membris frustra tentata revelli;

veste sacra facit, quae vs. 136 paraverat. Tanta autem erat veneni illius vis, ut statim a principio sacrorum corpus penetraret. Conf. VI, 164, et Seneca Herc. Oct. 775 sqq. *Primis flammis*; tura enim in principio sacrorum iniiciebantur flammis, additis verbis precantibus, scilicet, precibus; Tibul. III, 3, 2, *Blandaue cum multa tura dedisse prece*. Cum dabit flammis coniunxit etiam verba precantia, more poetarum; Virgil. Aen. VII, 237, *Praeferre manibus vittas et precantia verba*. Vt hic verba precantia, sic infra vs. 215, verba execrantia, et V, 105, verba execrantia. — *Marmoreas*, omnino lapideas. — *Incaluit*; Heinsius malebat *invaluit*, male. *Incaluit*, quia venena calore vim suam recipiunt. Hinc passim *caldida venena*. — *Vis illa mali*; Burmannus suadebat *vis inde mali: vis mali*, malum, venenum. *Abiit diffusa*, pro diffusa est: multi late *dihypsa*. — Codex Regius A *diffusa*; codex B *dispersa*.

163, *dum potuit* etc.) In sqq. videndum erat, ne quid ipso indignum tribueretur heroi dolenti. — *Solita gemitum*; codex Regius A, *gemitum solita*. — *Malis*, cruciatibus. — *Nox mireris*, quomodo Alcides Iovi Cenaeo in Euboiae promontorio sacra

faciens, *Oeten* vocibus suis impleverit. Nempe festinat Ovidius, et onnit multa e Diodoro Siculo, item ex Argumento Trach. Sophoclis, Apollodoro, et aliunde supplenda. Hercules enim quum sentiret vim veneni, Lichao in mare praecipit, tum Trachinem proficiscitur ad Deianiram, tandem in *Oeten* monstra, quippe Iovi sacrum, se deferri iussit, cuius *nemora* tum denique *vocebus suis implevit*. Hinc *Hercules Oetaeus* in Senecae tragoedia; et *Hercules Oeta* apud Lucanum III, 177. *Leucius* putat, Herculeum ad ipsam aram in Euboea ita clamasse, ut *Oete*, mons inter Lacroos et Theasaliam, vocibus eius resonaret. Comparat Sophoclem 787 seq. Senecam Herc. Oct. 803 seq. Sed vers. 204, *per altum Oeten graditur*. Nec ibi memoravit poeta, quomodo, aut quo tempore illuc pervenerit. Vtrumque recte dicitur et *nemorosum*, et, quod habent alii, *nemorosam*. Vide Heinsum et Burmannum. — Regii nostri *nemorosam*.

166, *nec mora* etc.) Sequitur locus non minus iniucundus, quam supra VI, 387 sqq. Mursyae Ianiatio. Apud Sophoclem, interprete Cic. Tusc. II, 8, vestis lateri inhaerens moram lacebat viscera; Apollod. τὸν δὲ χιτῶνα ἀνίστα πρὸς σπέρματα τοῦ σκύατος.

Aut laceros artus, et grandia detegit ossa.

Ipsæ cruor, gelido ceu quondam lamina candens 170

Tincta lacu, stridit, coquiturque ardente veneno.

Nec modus est: sorbent avidæ præcordia flammæ,

Caeruleusque fluit toto de corpore sudor;

Ambustique sonant nervi; caecaque medullis

Tabæ liquefactis, tendens ad sidera palmas, 175

• Cladibus, exclamat, Saturnia, pascere nostris;

συνασπασσάντων δὲ αἱ σάρκες αὐτῶν. — *Laceros artus* vestis, *ossa* caro detracta detegit. Præcis heroibus vasta corporum et *grandia ossa* tribui solent; conf. Virgilius Georg. I, 497; Claudianus Laud. Stilic. I, 137.

170. *gelido ceu quondam* etc.) Incepta similitudo, qua calidus corporis humani eruitur cum gelido lacu comparatur. Obiicit Leuzius, prædictam *stridorem* tantum illustrare voluisse. Est ita. Verum calidus sanguis, ubi veneno infuso magis accenditur, non edit stridorem, qualem edit lamina candens etc. Expressit autem Lucrēt. VI, 147: *Et calidix candens ferrum e fornacibus olim Stridit, ubi in gelidum prope demersimus umbrem*. Phæciverat Homer. Od. II, 391. Eadem similitudo infra occurrit XII, 275. — *Quondam*, ut *olim* apud Lucrētium, et infra XI, 508; in similitudine a poetis ponitur pro nunquam, fere. — *Lamina*, ferrum. — *Tincta*, scilicet ad indurandum. — *Lacu*, aqua. Heynius ad Virgilium Georg. IV, 172, ipsæ vasa per *lacus* intelligi putat. *Stridit* antiquum, pro *stridet* (quod habent nostri Regii), e codice S. Marci, Neapolitano, et tribus aliis dedit Heinsius, quem vide sicuti et Burmannum.

172. *Nec modus est: sorbent*; H. insus malit, *Nec modus: exsorbent*. Humius in Eleus. Crit. Tom. II, p.

301, hunc versum examinat et improbat; *flammam* enim nunc dici tropice ille aestu interno, itaque nun debuisse tropum ab alia re petitum, *sorbere*, addi. Sed facile, opinor, poterit ab hoc vituperio defendi. Etenim primum *flamma* hic propemodum proprie accipi potest, quandoquidem ei vis capiendi et liquefaciendi atque sonitus tribuitur. Deinde etiam tō *sorbere* rapacitati flammæ propemodum proprie convenit. Denique calidum poetarum ingenium non exigendum est in singulis verbis ad artis præcepta. Vid. Ernesti Init. Rhet. §. 319, ubi similiter defendit illud Catulli, *tenuis sub artus flamma dimanat*. Sed idco vituperandus poeta videtur, quod corpus non aliter ac ligna arida ardens linxit.

173. *Caeruleus, niger*, ut *caeruleus imber* apud Virg. aut *caerulea nubes*, *εὐχέλων νεφέλη*. — *Fluit*; Heinsius analebat *ruit*. — *Sonant*; Barber. *gemuunt*; quod verbum apud poetas omnino est, sonum edere. — *Regii nostri, sonant*. — Per nervos Veteres etiam intellexerunt tendones, musculos et vincula membrorum: Gellius XIII, 22. — *Caeca tabe*, (ut III, 490, *caeco igni*) venenum intus ardente. — *Tendens* est e Basilicensi et alio; cæteri (et nostri Regii) *tollens*.

176. *Cladibus pascere nostris* etc.) Priamum in lunonem multum acer-

Pascere, et hanc pestem spectata crudelis ab alto:
 Corque ferum satia: vel si miserandus et hosti,
 Hostis enim tibi sum, diris cruciatibus aegram,
 Invisamque animam, natamque laboribus, aufer. 180
 Mors mihi munus erit: decet haec dare dona novercam.
 Ergo ego foedantem peregrino templa cruore
 Busiriū domui: saevoque alimenta parentis
 Antaeo eripui: nec me pastoris Iberi

bitate invehitur, non modo quia infesta ei semper fuerat, sed etiam quia opera eius quaedam fuisse videtur in hoc ipso cruciatu efficiendo. Certe Homer. *Iliad.* 2, 129, fatum Herculem domat et *gravis ira Iunonis*. Apud Sophoclem autem de una coniuge queritur. — *Cor ferum*, animus, qui pascitur, delectatur, peste, cruciatibus alterius. *Is satiatur*, quum immani eius cupiditati satis sit immensa hostis miseria. Atqui tales *χαρισάμενος* maximo et dignissimo odio aversumur. Eadem verba et supra occurrunt VI, 280.

182. *Ergo ego foedantem* etc.) Incipit labores suos commemorare, qui ab innumeris fere auctoribus recensentur, de quibus vid. Heynius ad Apollodorum II, 4, 8. Propter eos, quum salutare Græcis aut essent, aut esse crederentur, inter Deos relatus est. Minuit tamen Herculis laudes Lucretius V, 22-43, ubi docet, divinis honoribus digniorem esse, qui puro pectore vivere homines doceat. Neque Lactant. *Iust. div.* I, 8, magnopere istis laboribus favet. Sed Hercules gloria ex antiquissimorum Græcorum sensu et moribus aestimanda est, apud quos fortitudo bellica summa et una virtus habebatur. — *Ergo* indignantis est ob labores frustra susceptos. Sic commode go-

rum fit mentio, sed breviter, ut patet, et verbis significantissimis, quibus magnitudo meritorum et fortitudinis Herculis praeclure declaratur. Ex eo genere sunt, *foedans templa*, *saevus Antaeus*, *hydra geminas vires resurgens*, *equi humano sanguine pingues*, *vastator aper*, *moles leunis* etc. Confer. Sophocles *Trach.* vs. 1054 sqq., quae Noster expressit. — *Peregrino cruore*, sanguine hospitum, quos Diis suis immolabat Busiris, rex Aegypti. — *Domui*, ipsam et ministros sacrorum clava interfeci. — *Antaeum Libycum* non usitato lactantium more devicit, ut eum ad terram daret, (namque quum Terram, quae erat eius *parens*, attingeret, *almenta* inde et novas vires accipiebat) sed brachio enim sustulit, manuque fauces eius compressit, ut intel. e nummo antiquo, quem exhibet Gronovius in *Diatrib. Statian.* cap. 25. — *Pastoris Iberi forma triplex*, Geryon, *επιστάχτος βοτρίῳ Εφούβιζ* Eurip. *Hercul. Fur.* 423; *Tripectora tergeminū vis Geryonai*, Lucretius V, 28. Nempe insulam Erytheam (hodie *Cadix*) paludi lactitia insignem, tres fratres concordēs habuisse videntur, quorum armenta summae famae fuer. Vide Iustinum XLIV, 4, qui fabulam satis probabiliter interpretatur. Adde Palaeph-

Forma triplex; nec forma triplex tua, Cerbere, movit:
 Vosne manus validi pressistis cornua tauri?
 Vestrum opus Elis habet; vestrum Stymphalides undae,
 Partheniumque nemus: vestra virtute relatus
 Thermodontiaci caelatus baltheus auro;
 Pomaque ab insomni male custodita dracone: 190
 Nec mihi Centauri potnere resistere, nec mi
 Arcadiae vastator aper: nec profuit Hydrae
 Crescere per damnum, geminasque resumere vires:
 Quid? quum Thracas equos, humano sanguine pingues,

tum cap. 25 et 40. — *Movit*, deter-
 ruit.

186. *pressistis cornua*, more Veterum, qui taurorum, quos debellare volebant, cornua ad terram deducebant. Vide supra vs. 84. Sic ergo et Hercules *validum* illum *taurum* apud Cretenses vicit, vivumque ad Erythea perduxit. — *Tauri* ignivomus, quem intus Minos Neptunus in Cretam immisit. LEM.

187. *Vestrum opus Elis habet*; unus Vossianus, *Elis est*; hinc Heinsius scribendum censet *vestrum est Elis opus*, vel *vestrum opus Elis erat*; male, non enim *Elis* condita erat manibus Herculis. — Regii nostri nihil mutant. *Vestrum opus Elis*; Angiae regis Elidos stabulum expurgatum. — In *Parthenio*, Arcadico, *nemore*, cervam acripedem Dianae attigerat. — *Baltheus* ille, quem habebat regina Amazonum, ad *Thermodontem* Capudociae fluvium, habitantium, symbolum erat imperii. Iustin. II, 4.

190. *Poma custodita ab dracone*; de pomis Hesperidum vide ad IV, 636. — *Male*, frustra; vide Burmannum. *Male* dedit Heinsius: ante eum edebatur *non custodita* (quod habet noster Regius A); plurimi codices (inter quos noster B) *concustodita*,

quod degenerasse ex non cust. Heinsius monet. Sed Gebhard. III Crep. 23, illud probat, quia Atlas, Hesperides filiae ac dracone custodes coadditi fuerant.

192. *Arcadiae vastator aper*) Maximus aper, Arcadium vastans, ab Hercule vivus ad Eurysthenm fuit adductus. LEM. — *Crescere per damnum*; confer vs. 70; Horatius IV, Od. 4, 59, *per damna ducere opes, et animum*.

194. *Thracas equos*; nostri Regii *Thracis*, scilicet Diomedis regis Thraciae. — Huius equos quibus hospitem devorandi obiciebantur, secundum alios adduxit vivos ad Eurysthea. Ex interpretatione Theonis Sophistae, Progymn. coq. 6, et Palaephati cap. 4, Diomedes equis alendis ad paupertatem reductus originem fabulae dedit de equis eius ἀνδρῶπιον; eamque interpretationem probat Gronovius Obs. IV, 24, ubi docet exemplis allatis 1.º patrimonium Veteres dixisse *viscera, nervos, sanguinem, vires, vitalia*; 2.º qui patrimonium alterius minuant, dici, *devorare, comedere eum, exurgere eius sanguinem*. — *Pingues sanguine melius quam, pastas sanguine*, quod alii habent; Horatius II, Od. 29,

Plenaque corporibus laceris praeseptia vidi,
 Visaque deiecti, dominumque ipsosque peremi:
 His elisa iacet moles Nemeaea lacertis:
 Hac coelum cervice tuli: defessa iubendo est
 Saeva Iovis coniux; ego sum indefessus agendo.
 Sed nova pestis adest, cui nec virtute resisti,
 Nec telis armisve potest: pulmonibus errat
 Ignis edax inis, perque omnes pascitur arbus.
 At valet Eurystheus, et sunt, qui credere possint

195

200

sanguine pinguis compus. — *Visaque deiecti*; Heinsius malit *disiecti*. Non ille sumus qui indicimus, utrum praestantius germani critici, an romani poetae verbum; saltem non possumus non dolere tam sagacissimum virum Heinsium saepius textum deturbare, ut nova, sine ullo codicum consensu, iniiciat. LEM.

197. *moles*; primus Gronovii, et prior Twisdenii, *pestis*. Sophocles ex interpretatione Ciceronis, « O pectora, o terga, o lacertorum tori! Vestrone pressu quondam Nemeaeus » leo freudens efflavit graviter extremum halitum? » — *Moles Nemeaea*, vultus leo Nemeaeus. Curtius VIII, 13, 10, *ingentes vastorum corporum moles*. Statius Theb. VI, 832, *Herculeae non mole minor*. Livio lib. XXI, 22, *moles est serpens ingentis magnitudinis*. Virgil. Aeneid. III, 656, *vasta Polyphami moles*. Claudianus in Eutrop. II, 377, *crassa mole leo*. Post hunc versum olim legebatur hic: *Caeus et horrendum Tiberino gurgite (sint litore) monstrum*, quod expunxit Nangerius, qui in plurimis antiquis MSS. non reperitur. — Versum istum non acceperunt nostri Regii. LEM.

198. *coelum cervice tuli*; quoniam Atlantem inclisisset ad mala hesperidum

apportanda, eique coelum sarcina parva fuit; vid. Heroid. IX, 58; et firmior Hercules mundum cervice pendit apud Claudianum R. P. II, praef. 47; adde Laud. Stilic. I, 143. Fabulum interpretatur Serv. ad Aen. I, 741: « Hic (Atlas) quod annuum » in tempora dividerit, et primus » stellarum cursus vel circularum, » vel siduum transitum naturasque » descripserit, coelum dictus est sustinere. Quia nepotem suum Mercurium et Herculem docuisse dicitur, inde Hercules coelum ab Atlante susceptum sustinuisse narratur, » propter coeli scientiam traditam. » Confer. Albricus de Deorum Imag. cap. 12. — *Defessa iubendo est etc.* Hoc ipsa Iuno fatetur apud Seueram Hirc. Fur. 41: *Misericordia labor est Herculi, iussa exsequi, Quam mihi iubere*. Hinc Valerius Flac. V, 43 vocatur *monstriferne par novervae*.

201. *telus vis iufertur*, armis corpus tegitur et defenditur. — *Pulmonibus*, per pulmones; II, 801, *medeo pulmone*.

203. *At valet Eurystheus*; hic fuit Stheneli Mycenorum regis filius, qui impellente Iunone Herculem varia pericula adire iussit. LEM. — *Sunt qui credere etc.* Miseri quam adversarios suos valentes vident, facile ap-

Esse Deos? » dixit: perque altam saucius Oeten
 Haud aliter graditur, quam si venabula tigris 205
 Corpore fixa gerat, factique refugerit auclor.
 Saepe illum gemitus edentem; saepe frementem,
 Saepe reitentem totas refringere vestes,
 Sternentemque trabes, irascentemque videres
 Montibus, aut patrio tendentem brachia coelo. 210
 Ecce Lichan trepidum, et latitantem rupe cavata
 Adspicit: utque dolor rabiem collegerat omnem;
 « Tune, Licha, dixit, feralia dona tulisti?

ducuntur, ut de providentia divina dubitent. — *Esse Deos*, scilicet, qui curam gerant rerum humanarum. Cf. Claudianum in Rufin. I, 18. *Esse* omnino Deos negare non poterat, quam antea ipse lunonem compellisset. — *Altam* dedit Heinsius ex Florentino S. Marci et aliis quibusdam; plurimi *altam*. — Nostri Regii *altam*, quod reponendum censeo, quia infra, in vs. 230, *quas arduus gesserat Oete*. LEM. — *Haud aliter* etc. His et sequentibus graviter cruciatus Herculis notantur. — *Tigris* praefert Florentio. S. Marci; sed alter Hamburg. *paribus*; duo *cervus*; vulgo *taurus*. *Tigris* optime convenit huic comparationi. — Regii nostri, *taurus*, quod malim, quia simplicior et aptior comparatio *tauri* cum *Hercule*, quoniam *tigridis*. LEM. — *Auctor facti*, vulnere auctor qui venabulis feram confixit. LEM.

207. *frementem* adoptavit Heinsius ex codice Caroli Sprutii, tanquam *Hercule* dignius quam *tremementem*. — Regii nostri *tremementem*; praestat *frementem*, quod est itatorum. LEM. — *Cupereus* coniecit *infringere silvas*; male: insoleas est *infringere vestes* (quod habent nostri Regii) pro dissimulare; dedit ergo ex Guev. et

uno Heinsii *refringere*, quod et Burmanno arridebat. — *Reitentem*, denuo tentantem. Tentaverat iam vs. 166. — *Montibus irascentem* *Hercules* vix ferri potest. Heinsius coniecit *incurstantemque*, ut XIV, 188, *Polypheus similiter furens rupibus incurrat*. Sed Burmannus *irascentem* absolute cepit, et *montibus* coniungit cum sup. Lenius *montibus* explicat, in montibus. Nobis Heinsii emendatio placet praeter his interpretationibus; nam vs. 207, iam induxit enim poeta *frementem*, id est, irascentem, mox *sternentem trabes*. Nunc vero rursus simpl. *irascentem* subiecisse credamus? Imo *sternens trabes* et *incurrans montibus* bene conveniunt. — *Coelo*, ad coelum.

211. *rupe cavata*; Gebhard, ex Palatino, *caduca*, ut imminens intelligatur. — Regii nostri, *cavata*; nec video ad quid ista varietas Gebhardi. LEM. — *Rabiem collegerat*; fecerat, ut *rabies*, summus furoris gradus, omnis erumperet. *Colligere rabiem* est etiam I, 234; *collectum colam* III, 258; *colligere sitim* VI, 341. — « *Tune*, qui es et famulus meus et servili conditione homo. Idroque repetit hoc vocululum. — *Feralia*; *Ciclanus feralia*; sic enim Cicero

Tunc meae necis auctor eris? » tremuit ille, pavetque
 Pallidus, et timide verba excusantia dicit. 215
 Dicentem, genibusque manus adhibere parantem,
 Corripit Alcides, et terque quaterque rotatum
 Mittit in Euboicas, tormento fortius, undas.
 Ille per aërias pendens induruit auras :
 Utque ferunt imbres gelidis concreescere ventis; 220
 Inde nives fieri; nivibus quoque molle rotatis
 Adstringi, et spissa glomerari grandine corpus:
 Sic illum validis actum per inane lacertis,
 Exsanguemque metu, nec quidquam humoris habentem,
 In rigidas versum silices prior edidit aetas. 225

Tuscul. II vertit, ὡς πρὸς ἀμυδρῶν-
 στρον ἢ διόλουμα; haec me irritavit
 veste furiali inscium. LEM. — *Tidius*
 nostri Regii, *dedisti*. In Ibide 493,
Qui dona tulit Lernaeo tincta veneno.
 LEM.

216. *genibus manus adhibere*, ge-
 nus amplecti. Claudian. R. P. I, 50,
genibus admove manu. Is ritus fuit
 supplicum. Cum sqq. confer Sene-
 cam Here. Oct. 817 sqq. qui non sa-
 tis feliciter Nostrum expressit. Etiam
 Hyginus fab. 36, *rotatum in mare*
iaculatus est. Inde fretum illud ab
 Archylo dictum τῦμβος ἰθύνου Αἰγῆς.
 Apud Sophoclem 793, *Lichas petras*
alliditur. Non mirum est, Nostrum
 praetulisse transformationem. — *Eu-*
boicas undas; mare Euboicum; nam
 Cenacum pronuntiorum, ubi Hercu-
 les sacrificaturus peste correptus est,
 imminet Euboico mari. LEM. — *Tor-*
mento fortius; validius quam machi-
 na bellica. LEM.

219. *pendere* proprie dicuntur qui
 tam leniter volant, ut aloe non ma-
 gnopere moveantur; vide ad II, 708.
 Sed hoc loco omnino volare. — *Ae-*
rias auras dixerunt etiam Lucretius

V, 502; Virgil. Aeneid. V, 520, et
 Noster X, 178, ubi vale notat.

220. *Utque ferunt imbres etc.*)
 Inepta similitudo, quamquam etiam
 Lucret. VI, 498 sqq. nubes cum cor-
 pore et aquas in nubibus cum san-
 guine comparat. — *Molle*, quod Berg-
 manno debetur, pro *mole* vulgato (et
 quod nostri Regii codices habent)
 probat etiam Heinsius qui monet,
 referendum ad corpus; Plin. H. N.
 II, 60, *Grandinem congelato im-*
bre gigai, et nivem eodem humore
mollius coacto. — *Adstringi* proprie
 de glacie et grandine; vide ad I, 120.
 — *Grandine*, in grandinem ut supra
tanto mutari, et infra *alite verti*. —
Actum ex altero Regio recepit Hein-
 sius pro *iactum* (quod habent ambo
 nostri Regii). — De *validis lacertis*
 Herculis vide Heinsium ad XV, 230.
 — In *exsanguem metu* frigidus est in-
 genii usus. — *Rigidas* Heinsius cum
 uno Mediceo et Rottendorph; cae-
 teri (et nostri Regii) *rigidos*. — *Prior*
aetas, vetustus. Infra XV, 445, *prio-*
res anni; Terentius Eun. II, 2, *seculum*
prius; et saepe *prior*, qui olim
 vixerunt.

Nunc quoque in Euboico scopulus brevis emicat alte
 Gurgite, et humanae servat vestigia formae.
 Quem, quasi sensurum, nautae calcare verentur,
 Adpellantque Lichan: at tu, Iovis inclyta proles,
 Arboribus caesis, quas ardua gesserat Oete, 237
 Inque pyram structis, arcus pharetramque capacem,
 Regnaque visuras iterum Troiana sagittas
 Ferre iubes Poeante satum: quo flamma ministro
 Subdita, dumque avidis comprehenditur ignibus agger,
 Congeriem silvae Nemeaeo vellere sumnam 235
 Sternis, et imposita clavae cervice recumbis,

226. *brevis* explicat non latum, (Sic Liv. XXI, 35, *breves montes*; Noster Heroid. XVIII, 174, *brevis aqua*) qui sane *alto* eminere potest. Sed quum vetustiores plerique MSS. *alto* habeant, Hein. reponendum censet, in *Euboici*. — *Alto gurgite*, vel *Euboici altii*. *Euboicum* ut alibi *Aegnum* et similia. Vide Broukhus. ad Propertium III, 5, 11. — *Emicat*; hoc ex Palatino Gebhard. cum Grutero praetulit τῷ *eminet* (quod habent nostri Regii). Saltem *emicat* id quod eminet: ut montes *augurgere*, sic eminentes partes *emicare*, *proindire* etc. suaviter dicuntur. Forte scopulus quidam ibi referebat utcumque formam humanam. Iuda foliula.

229. *Adpellantque Lichan*; sive αἰχάν, quod ὀρμίσσαι, hoc est, impellere atque impetum facere, significat; sive etiam a forma, λίσσας enim Graecis ἀπὸ τοῦ σπασ, hoc est, abruptum ac truncum, significat. Ut intelligamus scopulum hunc a reliquo Ceuato, velut abruptum quemdam et detruncatum apparere. LEM. — *Ardua Oete*; vide quae supra ad vs. 204. — LEM. — *Arcus*; nostri Regii, *arcum*, quod mallem. LEM. — *Regnaque visuras*;

Heinsius coniicit *regnaque versuras*; alterum satis poetice. — Regii nostri nihil mutant. — *Iterum visuras*, viderant primum quum Hercules Laomedontem impugnavit. — *Ferre*; deportare. — *Poeante satum*, Philoctetes, qui pyram accendit Herculis, pro eoque officio praeter reliqua arma etiam sagittas eius accepit venenatas, sine quibus Troia capi non poterat; vide ad XIII, 45. Apud Sophoclem 1193, Hyllus, adhibitis sociis, pyram struit, et secundum novum illos poetas eam accendit. Apud Iulian. Orat. VII, p. 408, Iupiter ipse pyram accendit fulmine. Locus, ubi res illa gesta, senioribus adhuc temporibus ostendebatur. Livius XXXVI, 30. Confer Senecam Herc. Oct. 1607 sqq. Cum hic Herculis combustione Aineis funus componit Quint. Cal. V, 642 sqq.

235. *Nemeaeo vellere*; pelle Nemaei leonis. LEM. — *Clavae*; clava, Herculis insigne, ut Iovis fulmen, Neptuni trident etc. LEM. — *Recumbere* in armis solent heroës. Dignus Hercule exitus. Seneca d. l. vs. 1683: *Quis sic triumphans laetus in curra stetit Victor? Mors enim ei manus erat* vs. 181.

Haud alio vultu, quam si conviva iaceres,
Inter plena meri redimitus pocula sertis.

IV. Iamque valens, et in omne latus diffusa sonabat,
Securosque artus, contemtoremque petebat 247
Flamma suum: timuere Dii pro vindice terrae.
Quos ita, sensit enim, laeto Saturnius ore
Iupiter adloquitur: « Nostra est timor iste voluptas,
O Superi; totoque libens mihi pectore grator,
Quod memoris populi dicor rectorque paterque, 248
Et mea progenies vestro quoque tula favore est.
Nam quamquam ipsius datur hoc immanibus actis,
Obligor ipse tamen: sedenim, ne pectora vano
Fida metu paveant, Octacas spernite flammis,
Omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes; 249
Nec nisi materna Vulcanum parte potentem

239-272. *Herculis Apotheosis.* — *Valere* et *convalescere* flamma dicitur, quum alimentorum satis habet et accipit. Excellenter autem animus expressit, quo Hercules mortem Iulii, securus artus, contemtoremque suum, corpus Hercules non anxii et contemnendis flammam. Bene etiam, *flamma petebat contemtorem suum*.

241. *vindex terrae*, (ἀνταρκτης et ἀντήρ Graecis dicitur Hercules) egregius tilabus, quum meruerat Hercules, quia hominibus impiis ferisque immanibus interimentis salutem et securitatem dederat terris. Magnae ei etiam laudi est, quod ipsi Dii pro eo timerunt.

243. *Nostra est timor iste voluptas*; Regius noster A, *voluntas*: male. Fungitur officio Iupiter, et hunc pro filio Deorum timorem sibi gratum accidere confitetur, ut signum scilicet benevolentiae in illum, et in se ut patrem illius. LHM.

245. *populus*, coetus Deorum, ti-

more suo memorem se ostendebat beneficiorum ab Hercule hominibus praestitorum. — *Tula favore*; Virgilius *Aeneid.* V, 343, *tulatur favor Euryalum*.

247. *datur hoc*; vulgo (ei nostri Regii) *datus hoc*. Porro, Medicus natus et Leidenensis, *in signibus actis*, quod Burnamonts defendi posse putat ex Heroid. III, 121. Alium est efficiens. Horat. II, Ep. 1, 6, *ingentia facta Bocchi*, Romuli etc. — Nostri Regii *immanibus*. *Hoc datur eius actis*, hanc sollicitudo oritur propter eius acta: *immania*, quae vulgo stupenda vocamus, acta inaudita fortitudinis. Etiam Teisl. II, 335, *immania Caesaris acta*, Catal. Pith. p. 66, *ingentia Consulis acta*. Occurrit etiam *immanis gloria*, *immanis victoria*.

250. *Omnia qui vicit*) Hinc *invictus Hercules* et in monumentis et apud poetas. — *Vulcanum potentem* dignius, quam ignem rapidum. — *Materna parte*; love genitorum corpora

Sentiet: aeternum est, a me quod traxit, et expers
 Atque immune necis, nullaque domabile flamma:
 Idque ego defunctum terra coelestibus oris
 Accipiam, cunctisque meum laetabile factum 255
 Dis fore confido: si quis tamen Hercule, si quis
 Forte Deo doliturus erit; data praemia nolet:
 Sed meruisse dari sciet, invitusque probabit. *
 Adsensere Dei, coniux quoque regia visa est
 Caetera non duro, duro tamen ultima vultu 260
 Dicta tulisse Iovis, seque indoluisse notatam.
 Interea, quodcumque fuit populabile flammae,
 Mulciber abstulerat; nec cognoscenda remansit
 Herculis effigies, nec quidquam ab imagine ductum

ex dupliet materia composita erant, mortali et immortali, ita tamen, ut haec praevaleret. Illam a matre habebant, hanc a patre. Vid. Philo p. 881. Divinum corpus Herculi tribuit Iulian. Orat. VII, p. 408. — Nullaque domabile flamma; Heinsius suadet nullique — flammae; nam unus ex eius MSS. habet nullique; approbat Burmannus. — Regii nostri vulgatam tuerentur.

254. *defunctum terra*, superatis omnibus molestiis et vicissitudinibus, quae subeundae sunt hominibus in terra. — *Oris*, in oras.

256. *Hercule et Deo dolere paulo durus*, dolere Herculem in coelum acceptum, atque adeo inter Deos receptum. Mox tamen *sed* inebare videbatur nonnullis structurae mentionis. Burman. *molit doliturus*, et *haec data praemia nolet*; *At meruisse* etc. Sed Lenzius recte vidit; *data praemia nolet* apud se habere; eique rationi nos accommodavimus interpunctionem. — Regii nostri receptae adsentiantur. LXX.

260. *durus vultus*, vultus eius, qui

habet *durum*, id est, iracundum et inexorabilem animum. Contra X, 609 est *mollis vultus*, et III Pont. I, 166, *non duri vultus*. Supra VII, 862, *vultus melior*, minus durus. *Caetera non duro vultu audit*, quia posuerat iram e vs. 135. Auctore Diodoro adoptavit adeo Herculem. Par erat eius etiam in exitu Herculis mentionem facere. — *Notare eleganter*, quum aliquem non nominamus quendam, sed ita describimus describendoque corporem, ut facile agnosci possit. Cicero, pro Mil. 18, sic dixit *describere*.

262. *populabile novum et ab Orindio factum vocabulum*. Insignis Herculis voracitas, quum ridet Aristoph. Ran. 63, 557 sqq. non videtur populabilis fuisse; ea enim in coelo quosque mansit; Callimachus hymn. ad Dian. 259. Confer Senecam Hercol. Orat. 1966. — *Effigies* pro forma passim apud Hyginum. Illam autem effigiem quomodo artifices expresserint, docet Winkelm. H. A. p. 162 et 369. — *Ab imagine*. Heinsius cum Gronoviano et Mediceo, *ab origine*. — Re-

Matris habet; tantumque Iovis vestigia servat. 266
 Vtique novus serpens, posita cum pelle senecta,
 Luxuriare solet, squamaque virere recenti:
 Sic, ubi mortales Tirynthius exiit artus;
 Parte sui meliore viget, maiorque videri
 Coepit, et augusta fieri gravitate verendus: 270
 Quem pater omnipotens inter cava nubila raptum
 Quadriugo curru radiantibus intulit astris.

V. Sensit Atlas pondus: neque adhuc Stheneleius iras

gii nostri, ab imagine. — Ab imagine matris, a matre, aut ab natura materna. — Iovis vestigia, partes, quas a Iove acceperat, quae docebant, cum esse Iovis filium.

266. *Vtique novus serpens* etc.) egregia similitudo. — Novus, renovatus. — *Posita senecta*. Etiam Plinius VIII, 31 dixit, *angues senectutem exuere*; confer supra VII, 237; Virgilius Georg. III, 437, *Nunc positis novus exuvii nitidasque iuventa*; Tibullus I, 4, 35, *serpens novus exiit annos*, ubi Heynius monet, hoc exemplum a similitudine potius, quam a rei veritate ductum esse: exuviis enim positis serpentes non ad inventum redire. — *Luxuriare* de la-tis incrementis capiendum, ut VII, 292, Plinius panegy. 82, *lactum corpus et crescentia membra*. — *Virere* habent Palat. et Ambros. Reliqui (et nostri Regii) *nitere*. — *Virere* verbum delectum, quod et vividis coloribus, et vigorem juvenilem declarat. Claudian. Laud. Stilic. II, 430, *Perpetuus viret squamis*. Plinius H. N. VIII, 27: «Anguis hiberno situ mentis brana corpori: obducta foeniculi succo impedimentum illud exiit, nitidasque vernat.»

268. *mortales Tirynthius* etc.) Minucius Felix XXI, *Hercules*, ut ho-

minem exuat, *Octavis ignibus crematur*. De verbo *exuere* vide ad X, 104. — *Maiorque videri*, Codex noster A habet *melior*; quam repetitionem non probaverim. LEM. — *Augusta gravitate*, divina maiestate; IV, 539, *maiestatem verendam imposuit*. Claudianus R. P. I, 79 de Plutone, *nigra verendus maiestate*. — *Verendus* melius de Diis adhibetur, quam alibi, *timendus*. Illud enim ductum a pietate liberorum, qui verentur parentes.

272. (*Quadriugo curru*) Non puto, poetam hic respexisse *quadriugum* currum, quo Romae imperatores triumphantes urbem ingrediebantur, ut diceret, Herculeo veluti in triumpho in coelum acceptum, sed intelligendus *quadriugus* currus ipsius Iovis. Similiter Ariaduen Bacchus *lynceibus suis* in coelum vexisse legitur apud Propertium III, 19, 3. Secundum Apollodorum nubes Herculeum cum tonitru exceptum in coelum vexit. — *Astris*. Ibi tract magnum spatium inter Coronam, Ophiuchum, Lyram et Draconem. — *Radiantibus*, vide ad II, 4

273-323. *Alcmene Iolae* narrat difficilem partum suum, Galanthidisque in mustellam mutationem. Confer. Homerus II. T, 55 sqq. Anto-

Solverat Eurystheus; odiumque in prole paternum
 Exercebat atrox: at longis anxia curis 275
 Argolis Alcmene, questus ubi ponat amiles,
 Cui referat nati testatos orbe labores,
 Cuive suos casus, Iolen habet. Herculis illam
 Imperiis, thalamoque animoque receperat Hyllus; •
 Imploratque uterum generoso germine: cui sic 280
 Incipit Alcmene: « Faveant tibi numina saltem,
 Corripiantque moras, tum quum matura vocabis
 Praepositam timidis parientibus Ilithyiam,

ninus Liberalis cap. 29. Commode Alcmene ipsa nurai gravidae hunc fabulum narret. — *Pondus*. Claudian. Gigant. 23. *Flammantia pondera*, sidera. Imitatus Nostrum est Seneca, Herc. Oct. 1599, ubi *lassus Atlas adeo titubat*: item Lucanus I, 56, *Neroni adulans, Aetheris immensi partem si presteris unam, Sentiet axis onus, libvoti pondera cœli. Orbe tene medin.* — *Eurystheus*, Stheneli filius, ultimus posterorum Persei, nondum deposuerat iram (*solvere iras, metum, pudorem* etc. formulae poetarum solemnes pro, *solvere animum metum, iram*. Affectus enim velati fixi haerent in animo); *odiumque paternum*, in patrem conceptum, in *prole* (pro *in prolem*. Vide Burmannum) in posterum Hercules exercebat, quos regno suo expulsi, Atheniensibusque, qui eos receperant, bellum intulit, in quo ipse cum filio perit; Apollod. lib. II, 8, 1. — *Atrox*, ferus, immanis, qui odium non finiebat morte hostis, sed in posteros quoque immeritos exercebat.

275. *longis curis*, longa curarum serie. — *Alcmene*, Electryonis, Mycenarum in Argolide regis, filia, *Iolen* habet convietricem, ubi, apud quum, in cuius sinu ponat, deponat, effun-

dat *questus amiles*, vel anibus unitatos, vel omnino suos. *Testatos orbe*, in toto terrarum orbe, in disiunctissimis tetrīs perpetratos. Seneca Herc. fur. 36, *qua loccus premit, Aperitque Tithys, indomita virtus colitur, et toto Deus narratur orbe*. Locus, ubi aliquid gestum est, rem illam testari monumentis quibusdam dicitur; confer Horat. II, Od. 1, 31; IV, 4, 38.

279. *Imperiis*, imperio. Apollodorus d. I. κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἐντολήν. Burmannus monet, poetam maluisse *imperii*, quam *imperio*, quod habent plurimi MSS. ne tres ablativi in *o* concurrerent; aut si *imperio* recipiendum sit, se cum Heinsio legere, *imperio thalamisque*. — Regii nostri codices, *imperii*. — *Thalamo recipere* nunc de coniugio, interdum de uno concubitu capiendum. Hyginus fab. 29, *Alcmene Iovem thalamis recipit.* — *Animum recipere*, amare. — *Hyllus*, Hercules et Deianira filius natus maior. — *Germine* debetur vetustioribus multis, et est exquisitius vulgatum *semine*. — Regia noster A, *germine*; Regia B, *semine*. — *Germen* de embryone.

281. *Faveant tibi numina* Cum bonis votis incipit. — *Ilithyia*, Εἰλειθυία, Diana, quae praecae partu-

Quam mihi difficilem Iunonis gratia fecit.
 Namque laboriferi quum iam natalis adesset 289
 Herculis, et decimum premeretur sidere signum;
 Tendebat gravitas uterum mihi; quodque ferebam,
 Tantum erat, ut posses auctorem dicere tecti
 Ponderis esse Iovem: nec iam tolerare labores
 Vltcrius poteram: quin nunc quoque frigidus artus, 290
 Dum loquor, horror habet; parque est meminisse doloris.
 Septem ego per noctes, totidem cruciata diebus,
 Fessa malis, tendensque ad coelum brachia, magno
 Lucinam, Nixosque pares, clamore vocabam.

bus credebatur, quod ii maturescunt certis Lunae (quar eadem cum Diana) cursibus; Romanis *Lucina* et *Iuno Lucina* dicta; Cic. N. D. II. 27. Ea quum *corripit moras*, accelerat partum, *ἠκελόχου* Graecis dicitur, *matura*, vicina partui, ut Iustin. XIII. 2. Et est verbum proprium mulierum gravidarum, quibus, tropo a foetibus arborum petito, *maturum onus* aut *pondus*, *maturus venter*, *maturus natus* etc. tribuntur. — *Vocabis*, iurocabis; Iuno *Lucina*, fer opem, obsecro! — *Timidis*; primus Vaticanus, et duodecim alii *tumidis*, quod sane de parturientibus. — *Nostri Regii timidis*. — *Vt facilis Deus* (V, 559), qui facite exaudiat preces, auxilio suo praevenit est, sic contra *difficilis* Dea, quae auxilium suum denegat.

289. *laborifer* delectum Hercules epitheton. — *Decimum = signum*, decimo mense. *Signum*, sidus zodiaci. — *Premeretur elegantius*, quam, quum intravisset *sidus*, id est, sol decimum signum. Sol *premit* loca ad quae accedit, XIV, 416. — *Gravitas*, grave onus. — *Tendebat, extendebat*, ut *h*, 506. — *Quod ferebam*. Amant

Graeci et Latini neutrum de quovis factu. Vide Gronovii Obs. III, 2. — *Tecti ponderis*; Seneca Epist. 124, *Ille, qui maternorum viscerum onus latens est*. — *Auctorem*, ut Heroid. VI, 20, *mihi gravidae fecerat auctor onus*. — *Nec iam*: Codex Regius A, *iam non*.

291. *habet*; (sic nostri Regii) Neapolitanus, secundus Mediceus et Vibianus *edit*; inde Heinsius coniecit *obit*. — *Horror habet artus*. Amant Noster hunc formam loquendi; VIII, 84, *habet pectora somnus*; VII, 547, *habet languor omnia*; II Fust. 754, *habet pectora frigus*: vide et infra ad X, 81.

294. *Nixosque pares*) Vulgo *ad nexos parus*. Vnus Vaticanus, et Cioffannus, *ad nexumque pares*. Don. Heinsius ex MSS. protulit *ad nixus pares*, et coniecit, *ad nixas vel nixas partes*. Plerique vetustiores, *Lucinam nexosque pares*, nisi quod quidam *nixasque*, quod Turnebo probatum. Florent. S. Marci pro diversa lectione, *vel nixas vel nexas*. Primus Mediceus, secundus Palatinus et duo alii, *nexosque pares*. Nicol. Heinsius elegit ex uno suo *nixosque pares*, idemque olim lo-

Illā quidem venit, sed prae corrupta, meumque
Quae donare caput Iunoni vellet iniquae.
Vtque meos audil gemitus, subsedit in illa
Aule fores ara, dextroque a poplite laevum

295

gebat, *nixura pares*. — Regius noster A, *nexasque pares*; Reg. B, *ad nexos par-*
tus. — *Nixos* aut *Nixios* puerperii prae-
sidi s'uisse voluit, a *nitendo* sic dictos.
Festus: *Nixii* *Di* tria signa appellan-
tur in Capitolio ante cellam *Miner-*
vae, *genibus nixa*, velut praesentes
parentum *nixibus*. Etiam Novius eos
parentibus praefuisse tradit. In MS.
Twissdenio additum schol. *Nexi sunt*
Di, qui connectunt membra mulierum
soluta ad partum, unde dicuntur *Nexi*.
— *Nixusque pares*. Duo sunt fra-
tres, *Di partus*, vocat et *Lucinae*. Ve-
rum propter grammaticos nemo aucto-
rum veterum mentionem facit *Nixo-*
rum aut *Nexorum* Deorum. Nec ap-
paret, quo sensu hic dicantur *pares*,
quod Burm. mutatum volebat in *La-*
res, ut *Nixi* inter Deos *Lares* sint
habiti. Schirachius defendit lect. vulg.
ad *nexas partus*, quos cum Canyrato
ad Iuv. Sat. II, 33, de partibus im-
plicitis, impeditis adhuc in utero,
capit. Alcmeneam igitur vocasse Lu-
ciniam, ut expediret nexos in utero
partus; sed quam scribae non asse-
querentur vim istorum verborum, in-
de ortum esse varietatem lectionis.
Ego vero arbitror, locum ita esse con-
stitutendum, ut *Parcarum* hic fiat
mentio. Dubium enim non est, *Par-*
cas una cum *Diana* parturientibus
praefuisse; Plato Sympos. p. 206.
Deinde Antoninus Liberalis, d. I.
diserte tradit, Alcmeneam parturien-
tem *Dianam* et *Parcas* expertam esse
difficiles. Μοῖρα, inquit, καὶ Ἑδαι-
Quae πρὸς χάριν τέ: Πρὸς κατὰ γὰρ
ἐν ταῖς αἰσῶν τῶν ἀλκμήων. Fortasse

verae lectionis vestigia latent in al-
tero Twissdenio MS. *nexasque Drus*.
Etiam codex Spirensis *Nexasque* n. no-
acit. Apud Homer. vs. 119, Iuno re-
tinet *Rathys* in numero plurali. Lu-
ctantius io Arguo, nil praeter *lli-*
thyam memorat. Caeterum apud Pla-
tunum in *Amphitr.* Alcmene siue dolo-
ribus parit.

295. *Illā quidem venit* Vocati
Di venierant, eliansi auxilium ferro
nolent; X, 4. — *Prae corrupta* nova
compositione, quam Iuno blanditiis
et precibus iam suum fecerat, et ab
Alcmene averterat. — *Donare Iunoni*
caput, in Iunonis gratiam negligere
salutem et vitam Alcmeneae. — *In-*
iquae, irascenti. Apud Homer. et Apol-
lod. moratur partum Alcmeneae eo
consilio, ut Eurystheus prius edi pos-
sit. — *Fellet*; unus Medicus et
Heinsii, probante Burmanno, *mallet*.
— Regii nostri, *nollet*.

297. *in illa*, *δὲ πρὸς*; *in illa*,
quam ante fores cernis. Supervacanea
igitur est coniect. Heinsii, quam et-
iam Burmannus probavit, *in ima ara*,
id est, in ima arie parte. Neque haec
emendationem postulat τὸ *subsedit*;
id enim in altera lect. non minus lo-
cum habet. Luctantius in Arg. *in terra*
resedisse dicitur. — *Dextroque a po-*
plite venit ex Prisciano et sex Heinsii,
pro vulgato *dextroque est poplite*. —
Hoc habet Regii codices nostri. —
Verba haec et sequentia plurimum
lucis accipiunt a Plinio XXVIII, 6;
quod in locum cum modo adscripsit Hein-
sius. « Assidere gravidis, vel quom
» remedium alicui adhibeatur, digitis

Pressa genu, digitis inter se pectine iunctis
 Sustinuit nixus: tacita quoque carmina voce 300
 Dixit; et inceptos tenuerunt carmina partus:
 Nilor, et ingrato facio convicia deimens
 Vana Iovi, cupioque mori; moturaque duras
 Verba queror silices: matres Cadneides adsunt, .
 Votaque suscipiunt, exhortanturque doleantem. 305
 Vna ministrarum, media de plebe, Galanthis,
 Flava comas aderat, faciendis strenua iussis,
 Officiis dilecta suis: ea sensit iniqua
 Nescio quid Iunone geri; dumque exit et intrat
 Saepe fores, Divam residentem vidit in ara, 310
 Brachiaque in genibus digitis convexa tenentem;
 Et, « Quaecumque es, ait, dominae gratare; levata est
 Argolis Alcmena, potiturque puerpera volo. »

» pectinatim inter se implexis, vene-
 » ficiam est: idque compertum tra-
 » dunt Alcmena Herculem pariente.
 » Peius, si circa unum ambore ge-
 » nua. Item poplites alternis genibus
 » imponi. Ideo haec in conciliis du-
 » cum, potestatumve fieri vetuere
 » maiores, velut omnem actum im-
 » pedientia. Vetuere et sacris votisve
 » simili modo interesse. » In nostro
 loco syntaxis negotium fecit Gram-
 maticis. Victor Giselinus putabat,
pressa est synecdochice positum pro
pressit. Sed est potius, *pressa* est
 quod laevum genus a dextro poplite;
 pedes ita coniunxerat, ut dexter po-
 plites premeret laevum genu. Plin. d.
 l. *poplites alterius genibus imponere*. —
Pectine, in formam pectinis, pectina-
 tim. Brevis et obscurus Antonius
 Liberalis cap. 29, *ἐκπλάττοντο ἑκα-
 τοῦτοι τὰς ἐκτὸς χεῖρας*. — *Pro iun-
 ctis* Heinssius nallet *vinctis* aut *nexis*;
 et hoc habet Lactantius in *Argum*.
 — *Nostri Regii, iunctis*. — *Nixus*;

Mitscherl. (et nostri Regii) *partus*. —
Tacita, leni. Alii videntur, quantum
 vim *carminibus* tribuerint magae. —
Tenuerunt, *εἰσέτηγον*, retinuerunt.
 Paulo ante sic, *synstat*. *Nati* de co-
 nata pariendi, ut X, 507.

304. *queror*, querens profero. —
Media plebs, tenuis, humilis, infima;
 VII, 432, *medius vulgus* opp.
 patribus. Contra infra vs. 670, *ingenua*
de plebe. Sed Antoninus Libralis
 ex Nicandri Transformatt. tradit,
 hanc Galanthida (ipsi vocata Galin-
 thias) fuisse Proeti Thebani filiam,
 quam sibi convicticem delegerit Al-
 cmena. *Præministra* Lactantio dicitur.
Flava comas vocatur propter vs.
 320. — *Nescio quid*, aliquid occultum
 praestigii.

312. *Quaecumque es* Vide ad I,
 678. — *Levuri* dicitur parturiens,
 quum deponit partum. — *Postur*
 voto, qui consequitur, quod opta-
 verat.

Exsiluit, iunctasque manus stupefacta remisit
 Diva potens uteri: vinclis levor ipsa remissis. 315
 Nuncie decepto risisse Galanthida fama est.
 Ridentem, prensamque ipsis Dea saeva capillis
 Traxit, et e terra corpis relevare volentem
 Arcuit; inque pedes mutavit brachia primos.
 Stremitas antiqua manet; nec terga colorem 320
 Amisere suum: forma est diversa priori.
 Quae, quia mendaci parientem iuverat ore,
 Ore parit; nostrasque domos, ut et aule, frequentat ».
 VI. Dixit, et, admonitu veteris commota ministrae,
 Ingemuit; quam sic nurus est adfata gementem: 325

314. *stupefacta* revocavi e duobus Medic. MSS. Certe sic Anton. Lib. *ἔκπληξε* *Ἰαθὴ τὰς Μοῖρας, καὶ ἀνέκκιν' αὐτὴς τὰς χειράς*. Sed *stupefacta*, quod Heinsius e primo Mediceo, primo Basileensi et octo aliis penetulit, foret, cuius artes stupefactae aut cognitae. Lactantius *imprudens resolutis manibus* etc. — Regii nostri ambo, *pavefacta*. — *Diva potens*; supra V, 323, *Lucina potens*. Nunc additur *uteri*, quae praestat parturientibus; Hoenl. III, Od. 25, 14, Bacchus *Naiadum potens*; Carm. Sec. I, Diana *silvarum potens*; Claudian. R. P. I, 56, Pluto *umbrarum potens*, et II, 141, Pallas *tubarum armorumque potens*. — *Vincla*, digiti iuncti. Vide vs. 77.

317. *Ridentem prensamque* etc.) Galanthis mutatur in mustelam, *γκλήν*. Nempe mustela praetercurrens tenuisse Alcmenam videtur e partu laborantem, namque isto terrore relevasse. Hoc certe tradit Aelianus Hist. An. XII, 5, *Ἀλκμήνης τεκνὸν οὐ δουραμένης, τὴνδε γκλήν παραδραμεῖν, καὶ τοὺς τῶν ὠτίων λῦσαι δακτύλους*. Hinc mustela culta a Thebaeis, et Herculis

nutrix dicta. — *Prensamque* etc. ut II, 476. — *Ipsa*. Vnus ex Heinsianis et Graevian. *suas*, quod Heinsius rectius videbatur, qui olim coniecit, *solo capillis Stravit*, propter II, 476. Regius noster A, *ipsa*; Regius B, *suas*. — *Nec terga* etc. quia mustelas dorsum curnis colorem refert. — *Mustelas ore parere*, atque etiam per aures coire opinabantur Veteres. Antoninus Liberialis il. I. *ἡγοῦσται γὰρ διὰ τῶν ὠτῶν τίκτει δ' ἀναίρουσα τὸ κυούμενον ἐκ τοῦ τραχήλου*.

324-323. *Dryope*, Iolae soror, in latam urborem. Confer Antonin. Liberalem cap. 32, qui tamen ex Nicandro rem longe aliter refert, et Servium ad Virg. Georg. II, 84. *Falula* haec afflictus tenerrimi plena. — *Admoneri* dicimur etiam canem tecum, quae non sine dolore nobis in animum redeunt; VII, 480, *admonitus patris luctus*; Tibullus I, Eleg. 5, 40, *admonuit dominae Fecens*. — *Gementem* pro *dolentem* e solenni Ovidii repetitione habet unus Mediceus; Mitscherl. servavit vulgatam; alii MSS. *Inquentem* aut *paventem*. — Codex Regius A, *dolentem*; Codex B,

« Te tamen, o genetrix, alienae sanguine vestro
 Rapta movet facies: quid, si tibi mira sororis
 Fata meae referam? quamquam lacrymaeque dolorque
 Impediunt, prohibentque loqui: fuit unica matri,
 Me pater ex alia genuit, notissima forma 330
 Oechalidum Dryope: quam virginitate carentem,
 Vimque Dei passam, Delphos Delonique tenentis,
 Excipit Andraemon, et habetur coniuge felix.
 Est lacus, acclivi devexo margine formam
 Litoris efficiens: summum myrteta coronant. 335
 Venerat huc Dryope fatorum nescia; quoque
 Indiguere magis, Nymphis latura coronas;
 Inque sinu puerum, qui nondum impleverat annum,
 Dulce ferebat onus, tepidique ope lactis alebat.

pauentem. Tamen necit orationem cum super. habetque vim muniendi, plane ut vs. 98. — Rapere de transformatione etiam VII, 239.

329. *unica*, unuc pro una. Vide Heinsium ad III, 454. — *Patrem Eurytum*, vide ad vs. 136. Nicaudus Sperchium fluvium facit. — *Notissima*, celeberrima: saepe notus in laudem dicitur; Horatius IV, Od. 13, 21, *nota facies* eodem sensu. — *Oechaliae* habitaverat Iole, vid. ad vs. 136. — *Deus* se primum in testudinem, deinde in serpentem mutaverat. — *Excipit in matrimonium*. — De *Andraemone* vide Burn. Nicaudro fuit Oxyli filius. — Non dixit est, sed habetur, quia exitus coniugii gravis. — *Felix* e formula solenni dictum, qua acclamabatur sponsis, *felix hoc sit!* VI, 681, *Cephalus te coniuge felix*; VII, 698, *felix* (coniuge) *diverbar, erantque*; vs. 799, *coniuge eram felix, felix illa marito*. Similiter lib. XI, 266; IV ex Poth. 11, 22.

334. *acclivi* pro *acclivis* ex uno Macedon dedit Heinsius a forma rariore *acclous*. Regii nostri *acclivis*. — *Acclivi-efficiens*, huius marginem acclivum aut devexum; nam utrumque eodem redit. Egredientes e mari litus habent *acclivum*, ingredientes *devexum*; Noster autem, ingenio abundans, utrumque coniunxit. — Bene autem *myrteta* lacum *coronatum*, ciactum fingit; namque *litora myrtetis laetissima* apud Virgil. Georg. II, 112. Atque adeo propter *myrteta* lacus fictus esse in hac fabula videtur; non enim pertinet ad rem.

336. *fatorum nescia*, nesciens quid olim factum illo loco. Contra, VIII, 241, *fatorum ignara*, nesciens, quid aliquando eventurum sit. — *Nymphis*, quibus sacra illa myrteta, *latura coronas* ex more Veterum religioso; Horatius III, Od. 27, 30, *Europa debetur Nymphis epifex coronae*. Haec igitur innocentiam et secusitatem puellae declarant. Etiam atque multum valent ad commiserationem

Haud procul a stagno, Tyrios imitata colores, 340
In spem baccarum florebat aquatica lotos.
Carpserat hinc Dryope, quos oblectamina nato
Porrigeret, flores, et ideam factura videbar;
Namque aderam: vidi guttas e flore cruentas
Decidere, et tremulo ramos horrore moveri. 345
Scilicet, ut referunt tardi nunc denique agrestes,
Lotis in hanc Nymphæ, fugiens obscœna Priapi,
Contulerat versos, servato nomine, vultus.
 » Nescierat soror hoc; quæ quum perterrita retro

faciendam, adfectumque tenerrimum spirant. — *Tepidi* — *alebat*, lactabat puerum.

340. *Tyrios imitata colores*, habens flores purpureos. *Imitari* de similitudine colorum; Horat. II, Epist. 1, 207, *Lano violas imitata*. — *Lotos*, arbor Africana, sed et Italica frequens, fructu saluberrimo, cuius tria genera. Plin. H. N. XIII, 27. Dici hodie *Ziziphum* docet Martin. ad Virg. Georg. II, 84. *Aquatica*, (vide ad II, 853) quia amat aquas. — Fuit autem *Lotos* nympha; quam quum insequeretur Priapus, ut eam premeret, miseratione Deorum in arborem sui nominis conversa est. LEM. — *Florere in spem baccarum* exquisite, floribus facere spem baccarum. *Baccæ* illæ, quarum forma olivis similis, suavissimo sunt sapore; Homerus Od. II, 92 sqq.

344. *Namque aderam*: vidi, Heinsius ex uno suo malebat *Vidi*, namque oderam. — Nostri Regii nihil mutant. — Figmentum poetarum cyclicorum, arboribus sacris, aut in quas puellæ mutatae essent, vulneratis guttas sanguinis manare, quod inde etiam accepit Virg. Aeneid. III, 28. Confer supra VIII, 761 sqq. —

OID. Op. Tom. IV

Sic e Phaëthontis sororibus libro II, 360, in arbores versis, *Sanguineas manant tanquam de vulnere guttæ*; item de Polydoro apud Virgilium Aeneid. III. LEM. — Pro e flore Vaticanus et unus Heinsii, *de flore*, quod aridet Burmanno, quia gemitur interdum præpositio unde verbum compositum. — *Tremulus horror* venuste; Propert. I, 5, 15, lacrymis tremulum horrorem tribuit. Seneca Troad. 164, *horridus tremor* membra quassans.

346. *Scilicet* nunc indignantis est. — *tordi*, quia nunc denique urrant. Simul stuporis notio inesse videtur. — *Lotis*; Regii nostri *Lotos*. — *Obscœno Priapi*, concubitus Priapi. *Obscœnum* et *obscœno* passim de membro virili, ut Lactant. Inst. div. I, 21, 28, ubi vide Bœuceman. Sed Priapi, Dei obscœni (Petron. cap. 79), pudenda in primis obscœno vocantur (Horatius I, Sat. 8, 5) quippe enormi magnitudine; Lactant. d. I. Confer. Fest. I, 415-440, ubi fabula quæ hic attingitur, copiosius narratur, et VI, 333. — *Contulerat versos vultus*, convexa erat. Varietate opus erat, quum eadem res toties exprimenda esset in hoc opere.

H

Ire, et adoratis vellet discedere Nymphis: 350
 Haeserunt radice pedes: convellere pugnat;
 Nec quicquam, nisi summa, movet: succrescit ab imò
 Totaque paulatim lentus premit inguina cortex.
 Vt vidit, conata manu laniare capillos,
 Fronde manum implevit: frondes caput omne tenebant.
 At puer Amphissos, namque hoc avus Eurytus illi
 Addiderat nomen, malerna rigescere sentit
 Vbera; nec sequitur ducentem lacteus humor.
 Spectatrix aderam sati crudelis, opemque
 Non poteram tibi ferre, soror: quantumque valebam, 360
 Crescentem truncum, ramosque amplexa, morabar:
 Et, fateor, volui sub eodem cortice condi.
 Ecce vir Andraemon, genitorque miserrimus, adsunt,
 Et quaerunt Dryopen: Dryopen quaerentibus illis
 Ostendi loton: tepido dant oscula ligno, 365

350. *Ire et adoratis*; sic Verbinas, Laugermannianus, unus Vossii, Francofurtensis et Calandrae excerpta; quidam, *iret adoratis*; vulgo, *iret et oratis*. — Illa nostri Regii. — *Haeserunt radice pedes* etc. Confer cum hac mutatione I, 548, II, 348 sqq., X, 490 sqq. — *Radice*; ligati radice. — *Convellere*; confer. XI, 76 sqq. — *Summa*, superiorem corporis partem.

353. *Premat*) Priscus Gronovii, *subit*, quod Burmanno *totus lentus* et paulatim melius convenire videbatur: sed *premit*, id est cingit, ambit, elegantius est. — Hoc habent Regii nostri. — *Tenebant* exquisitius quam vulgatum (quod habent nostri Regii) *tegebant*.

356. *Amphissos* ex Antonino Lib. namque MSS. veteres et auctor Arg. *Amphissos*. — Nostri Regii *Amphissos*. — *Addiderat nomen* etc. — Nihil elabitur focundo Ovidii ingenio. *Du-*

erre ubera phrasia propria; Iuvenalis Sat. XW, 8. *Illa et ducere pecula*. *Ducentem sequitur* hoc; *addere nomen* elegantius, quam *indere*. V, 524. Non igitur erat, cur Heinsius *indiderat* mallet. Ceterum, auctore Nicaandro, mutatio illa facta, quo tempore Amphissos iam adulter Apollini patri templum exstruebat.

359. *Spectatrix aderam* etc.) Hoc maxime dolemus in infortunio nostro, quod opem ferre non possumus, quinquam spectatores adstamus. — *Volui* Heinsius sine causa in *vovimus* volebat. *Volui* sub etc. votum tenerissimi amoris prope sepulcrum amicorum.

363. *miserrimus* etiam ad *Andraemonem* referendum. Bene autem hos adducit, ut scena haec magis moveat lectorem. Dryopen suis cinctam et mandata extrema dantem videmus.

365. *tepedo* et vs. 363, illustrandum,

Adfusique suae radicibus arboris haerent.
 Nil, nisi iam faciem, quod non foret arbor, habebas,
 Cara soror! lacrymae misero de corpore factis
 Irrorant foliis; ac, dum licet, oraue praestant
 Vocis iter, tales effundit in aëra questus; 370
 « Si qua fides miseris, hoc me per numina iuro
 Non meruisse nefas; patior sine crimine poeniam.
 Viximus innocuae: si mentior, arida perdam,
 Quas habeo, frondes, et caesa securibus urar.
 Hunc tamen infantem maternis demite ramis, 375
 Et date nutrici, nostraque sub arbore saepe
 Lac facitote bibat, nostraque sub arbore ludat.
 Quumque loqui poterit, matrem facitote salutet,
 Et tristis dicat; *Latet hoc sub stipite mater.*
 Stagna tamen timeat; nec carpat ab arbore flores; 380
 Et frutices omnes corpus pulet esse Dearum.
 Care vale coniux: et tu germana, paterque,
 Quis si qua est pietas, ab acutae vulnere falcis,
 A pecoris morsu, frondes defendite nostras:

quemadmodum ex I, 554, *trepido* quod hoc loco habent primus Cantab. Basil. et decem alii. (Regii nostri *trepido*). Sed illud nunc verius. *Tepere* de calore corporis humani etiam X, 281. — *Suae*, in quam sua coniux et filia conversa. — *Adfusi*; vide ad III, 437; quamquam nec *adfixi*, quod MS. Palat. sec. praefert, damuandum. Etiam Aen. V, 852, *adfixus* et *haerens* coniunguntur; *haerere* solemne de amplexibus.

368. *factus* constanter de rebus mortalibus; I, 566, *factis modo ramis*; II, 485, *facta uris*; vs. 589, *facta volucris*. — *Vocis iter* etiam II, 828; ex Lucretio.

371. *hoc nefas*, hanc iniustam poeniam. — *Si mentior* solemne in for-

mula iurisiurandi. Gravis et apta mulieri in arborem transeunti imprecatio quae sequitur.

375. *Hunc tamen infantem etc.*) En animam maternum! Ante omnia de pueri educatione sollicita est, eius saluti cavet, eumque etiam malata circum se habere cupit. — *Maternis ramis* ingeniose de eo temporis puncto, ubi ex parte mater, ex parte iam arbor erat. Sed vide, quam inconde et apte ad commiserationem faciendam mores pueriles expressi aint.

379. *Et tristis dicat*) Codex Regius A, *Et dicat tristis*. — *Sub stipite* Regii ambo, *in stipite*.

380. *Stagna tamen timeat*) meo monitis exemplo. LEX.

383. *vulnere* — *morsu*) bene haec

Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non est, 385
 Erigite huc artus, et ad oscula nostra venite,
 Dum tangi possum, parvumque attollite natum.
 Plura loqui nequeo; nam iam per candida mollis
 Colla liber serpit, summoque cacumine condor.
 Ex oculis removete manus: sine munere vestro 390
 Contegat inductus morientia lumina cortex. »
 Desierant simul ora loqui, simul esse; dique
 Corpore mutato rami caluere recentes. »

VII. Dumque refert Iole factum miserabile, dumque
 Eurytidos lacrymas admoto pollice siccant 395
 Alcmena, flet et ipsa tamen: compescuit omnem

vocabula, tanquam Dryope sensura sit. — *Fulx*, securis.

385. *fas est*, possibile est: vide II, 57. — *Ad vos incumbere non est*; MSS. sex et editiones nonnullae, non est *incurbere vobis*. Palat. praeterea, non *fas est*. Unus Mediceus *vobis incumbere non est*. Heinsius putat, latere graecismum, atque scribeudum, *Et quoniam non est ad vos incumbere nobis*, aut *Et quoniam fato non est incurbere vobis*. — Regii nostri nihil mutant. — *Ad vos incumbere* singulari et syntaxi et significatione pro, ad vos me inclinare. — *Dum tangi possum*; vetustiores (et nostri Regii) possunt, nempe *oscula*; sed praestat recepta lectio.

388. *nam iam*) Heinsius coniicit *iam iam*; sed et vs. 403, *nam iam*.

389. *summo cacumine condor*) cacumen, summa pars arboris, ubi caput occupat, me plane condit in hac arbore, tanquam in sepulcro; iugenciosae. Etiam vs. 362, *condi* de mutatione in arborum, Propert. III, 17, 16, *Arboris in frondes conditu Myrrha novae*.

390. *Ex oculis removete manus*)

Morientium oculi clauduntur ab amicis circumstantibus. Quod pietatis munus quum pater et coniux etiam Dryopae praestare vellent, illa *manus ex oculis removere* iubet. — *Contegat* dedit Heinsius ex scriptis; Regii nostri habent *contegit*.

394-416. *Iolaus* in invenem mutatur, *Callirhoes* autem *filius* impubes in viros. Apud Eurip. Heracl. 849 sqq. *Iolaus* cum Eurytheo pugnaturus Heben rogat et lunonem, ut unum in diem iuvenis reddatur, et hostes ulcisci possit. Illico duae stellae currum eius tegunt obscura nube, ex qua ipse iuvenili forma egreditur. Secundum Prudarum P. IX, 137, optavit eodem consilio, ut in vitam rediret. Noster fabulam ita intexuit, ut Alcmeuae et Iolae morientibus solatio esset. — De *Callirhoes filius* cf. Apollodorus III, 7, 6. Tractata haec olim erant in Alcmaeonide, cuius Scholiastes Enripidis ad Orest. 998, meminit, et in Stesichori Eriphyla. Exstabant etiam Sophoclis et Euripidis tragoediae ab Alcmaeone nominatae. — *Factum miserabile*; unus Mediceus, *fatum mirabile*, quod

Res nova tristitiam; nam limine constitit alto
 Paene puer, dubiaque tegens lanugine malas
 Ora reformatus primos Iolaus in aunos.

Hoc illi dederat Iunonia muneris Hebe, 400
 Victa viri precibus: quae quum iurare pararet
 Dona tributuram post hac se talia nulli,
 Non est passa Themis: « nam iam discordia Thebae
 Bella movent, dixit; Capaneusque nisi ab Iove viuici
 Haud poterit, ibuntque pares in vulnera fratres; 405
 Subductaque suos manes tellure videbit

Heinsius probabat. — Regii nostri *factum mirabile*. — *Eurytidos*; Ioles Euryti filiae. LEM.

398. *Paene puer*) Iolaus ex senedenuo puertatem adeptus; quod de eo fingitur, quia in aetate senecta multa et egregia facinora gessit. LEM. — *Dubia lanugine*, quia ambigi poterat, utrum lanugo an barba esset, ut IV, 399, *dubia nox*. Lanugo, quae et *stos* vocatur, hic dicitur *tegere*, alibi *inunbrare* et *vestire* genas; confer Virg. Aeneid. VIII, 160; Claud. Cous. Olyb. 70. — *Reformatus primus in annos*; ita mutatus, ut haberet animum primorum annorum. Cf. VII, 293: etiam in XI, 254, eodem sensu *reformat*. — *Iolaus*, Iphiclis filius, Herculis patruelis et comes.

400. *Hebe*, inventantis Dea, nupserrat Herculi in coelum recepto.

404. *discordia Thebae bella movent* etc. usque ad finem fabulae. Quoniam satis longa et selectissima disquisitio toti huic loco fuit subiecta a doctiss. Gierig, quam interciedere nefas sit, ideo praecedere omnino debent variae lectiones, tum eae quas ad hunc locum retulit idem Gierig, tum quas suppeditavere nobis Regii nostri codices, et studiosissimus editor Variorum Cuippingius. LEM. —

Bella movent; unus Vossianus habet *manent*; inde Heinsius etiam *Thebae* malebat; sine causa; Virgilius enim Georg. I, 405, *movet Euphrates bellum*. — Regii nostri, *movent*. — *Haud poterit, ibuntque* correxit Heinsius; vulgo *stentque* et nonnulli etiam in *vulnere*; Florentianus S. Marci *flebuntque*, multi *descentque*. — Regii nostri *descentque* in *vulnere*. Caesura non obstat, cur non praefereatur *ibunt*; huius exempla non desunt apud Nostrum: lib. VII, 61, *Et Dis cara ferar*, et *vertice sidera tangam*: 644, *querorque In superis opus esse nihil*; at in *aedibus* etc. lib. X, 98, *Et becolor myrtus*, et *haecis caerulea tinus*; 459, *fugitque Et color*, et *sanguis*: *animusque relinquit euntem*; XIV, 250, ubi plerique vetustiores, *Ire negabamus*, et *lecta ignota subire*, vide quae dicuntur ad hunc locum: XV, 634, *Et locus, et laurus, et, quas habet illa, phaeetrae*: praeterea Virgilius Aen. X, 394, *Nam tibi, Thyμβρε, caput Evandrius abstulit ensis*. Florent. tamen habet *Haud poterunt*, quod sensus reiiicit. LEM. — *Subductaque*; Burmannus dedit *seductaque*; sed et suadet *ducta*, aut cum uno Ambrosiano *divisa*. Vulgatum dictum ut apud Virg. Aeneid. III, 565, *sub-*

Vivus adhuc vates; ultusque parente parentem
 Natus, erit facto pius et sceleratus eodem:
 Attonitusque malis, exsul mentisque domusque,
 Vultibus Eumenidum, matrisque agitabitur umbris;
 Donec cum coniux fatale poposcerit aurum;
 Cognatumque latus Phegeius hauserit ensis.
 Tum denum magno petet hos Acheloia supplex
 Ab Iove Callirhoë natis infantibus annos.

ducta ad manes imos desilimus unda. — Regii nostri *sublucta*. — *Petet hos;* Regii nostri et quidam, ut ex Heinsio credendum, *petet hos:* is ex Urbinate, Florentino S. Marci et tribus aliis, dedit *hos;* complures *petit;* nonnulli *haec.* — *Ab Iove Callirhoë natis infantibus annos.* Post hunc versum olim edebatur, puncto reiecto, *Addat: neve necem sinat esse ultoris inultam.* Haec Heinsius d. levit, quia non comparebant in primo Vaticano, et in uno suo margini tantum adscripta erant: quae causa tollendi mihi non satis gravis esse videtur, et habent illa partem fabulae. — Sublato hoc versu de quo agitur, sensus haeret certe; et si non Heinsius, quandoque quidem audacior, gravissimus vir tamen, delevisset, hunc repouere non dubitarem. Regius noster codex A ita scribit: *infantibus annos: Neve necem sinat esse sui genitoris inultam.* Florentinus S. Marci Urbinas, secundus Palatinus, *infantibus annos: Neve necem sinat esse dñi victoris inultam;* Neapolitanus, *Neu genitorque necem sinat esse parentis inultam.* Regius noster B, *Addat: neve necem sinat ultoris inultam,* quam lectionem sinceram puto. Nunc ad disquisitionem qua Gierig hanc fabulae partem illustravit, LEM.

Vaticinium Themidis, sed, ut so-

lent vaticinia esse, subobscurum, de bello Thebano, de quo et ipso, quippe celeberrimo, admiscere aliquid voluit. Eteocles et Polynices, ambo Oedipodis filii, incluso cubicali tenebris patre, de regno administrando sic convenerant, ut ei per annuas vires praessent. Anno peracto, Eteocles credere noluit fratri. Is vero adiutus ab Adrasto, Argivorum rege, cuius filiam duxerat, nobile illud bellum septem heroum ad Thebas, τὸ ἐπὶ ἑπτὰ ἑτῶν ὁρμήσας, suscepit. Quum urbs non statim capi posset, regii fratres singulari certamine decertant, in quo Polynices caedit, Eteocles autem dum spirantem adhuc fratrem spoliat, ab eo gladio transfigitur. — Sic ibant in vulnere, quod dictum est, ut ire in arma, in bella. — Laudat Heinsius *fratres alterna in vulnere laeto Marte rucut*, Statii Thebaid. VIII, 70. Sic Maullius Astronom. IV, 84, *Mutuaque armati coeunt in vulnere fratres* (fulso Gierig dixerat vs. 173). Atque hoc est argumentum Phoenix, Euripidis. In istis heroibus erat Capanews Hipponoi filius, Argivus qui quum contra Iovis voluntatem Thebas se capturum dixisset, marum adscendens fulmine percussus est, Hyginus fab. 68; Vegetius IV, 21; Servius ad Aen. I, 28. In iis erat etiam Amphiarus vater, qui quum sciret, se peri-

Iupiter his motus, privignae dona nurusque
Praecipiet, facietque viros impubibus annis. »

415

turum ad Thebas, atque *seducta* scil.
subducta (vide varias lectiones, initio notae) *tellure sua manes vivos vidisset*, noluit interesse bello isti. Persasus tandem ab Eriphyla uxore, quam Polynices mouili aureo corrumperat, profectus quidem est, sed Alcmaeoni filio simul mandavit, ne mortem unam iuultum sineret: id quod etiam factum est; namque *natus ultus est parentem*, patrem, *parente*, matrem occisa, unde Alcmaeon in matricidis numeratur. Sic *facto eodem pius*, matrem ulciscens, et *sceleratus*, matrem intericiens. Cic. pro Rosc. Am. 24: « Videtisne, quos nobis poetae » tradiderunt, patris ulciscendi causa » supplicium de matre sumsisse, quam » praesertim Deorum immortalium » iussis atque oraculis id fecisse dicuntur, tamen ut eos agitent Furiae, neque consistere usquam possint, quod ne pii quidem sive » acclere esse potuerunt? » Quod idem et Alcmaeoni accidit: namque magnitudinis sceleris perterrefactus, *attonitus malis*, insaniam correptus, *exul mentis*, ut *exul patriae* Horat. II, Od. 16, 19, terras varias peragravit, *exul domus*. Magnam enim possidet religionem » paternas maternisque » sanguinis, ex quo si qua macula concepta est, non modo elui non potest, verum usque eo permansit ad » animum, ut sanguis furor atque » amentia consequatur ». Cicero, dicto loco. In hunc errorem insaniamque coniecerunt cum suae malae conscientiae animi; sed poetae *vultibus* ut *tædis* Furiarum, occisorumque *umbrae* tribuant, quod conscientiae tribuendum est. Cicero, dicto loco: » Nolite enim putare, quemadmodum

» in fabulis saepenumero videtis, eos, » qui aliquid impie scelerateque commiserint, agitari et perterreri Furiarum ardentibus tædis. Sui quemque fraus et suus terror maxime vexat, suum quemque scelus agit, amentiaque afficit: suae malae con- » gitationes, conscientiaeque animi » terrent etc. » Quum Psophide *Phaegei* filiam, quam ulii Arsinoën, alii Alpheisiboeam vocant, duxisset, tandem venit in insulam, quam *Achelous* fecerat, unavitque *Callirhoën*, *Acheloi* filiam, ex qua suscepit filios duos, Anaphoterum et Acarnanem, a quo Acarnanes, antea Cnretes dicti, nomen acceperunt. Nova coniux poscit aurum, monile aureum (etiam Homerus Od. A, 325, vocat χρυσὸν τιμήνῃ), quod iam donauerat Phegei filiae. Profectus igitur Psophida accepit monile aureum, consecrandum Apollini Delphico. Sed quum Phegeus cognovisset, Callirhoë destinatum id donum, filios misit, qui trucidarent Alcmaeonem: sic aurum illud *fatale*. De phrasi *lotus haurire*, vide ad V, 126. *Cognatum*, quia Alcmaeon ulnuitatem contraxerat cum Phegeo; non *cognitionem* pro *affinitate* poni docuit Schelling, ad Senec. Controv. III, 21, monente Bismutho. Interfecto Alcmacone, *Callirhoë supplex a Iove petit*, ut natis annos viciles largiretur vel necem paternam ulciscendam. (Quod consilium exprimit verbum ubi *Heinsius* forsitan timere ceciderat, quem variae lectiones habent). Conf. Apollod. d. I. Iupiter annuit precibus et tribuit hos annos auxilio *Hecbe privignae*, quam Iuno sine patre pepererat, *nurusque*, quam *Hercules*, *Iovis* filius, duxerat. — *Praecipere*

VIII. Haec ubi faticano venturi praescia dixit
 Ore Themis, vario Superi sermone fremebant;
 Et, cur non aliis eadem dare dona liceret,
 Murmur erat: queritur veteres Pallantias annos
 Coniugis esse sui: queritur canescere mitis
 Iasona Ceres: repetitum Mulciber aevum
 Poscit Erichthonio: Venerem quoque cura futuri
 Tangit, et Anchisae renovare paciscitur annos.

420

Rod. non bene *erheischen* vertit. Immo, occupare, autē tempus tribuere ex usu quidem verbi exquisitiore. Tacit. Ann. lib. I, cap. 55, *praecipere bellum*, maturius facere.

417-664. *Byblis*, Caeni fratris amore ardens, literis amorem suum ei declarat; quibus perfectis ille, relicta patria, profugit; Byblis autem eum persequens in fontem mutatur. Confer. Antoninus Liberal. cap. 30; Hyginus fab. 243; Schol. Theocrit. ad Idyl. X, 115; Partheus cap. 11. Etiam Aristocrit. et Apollonius Ph. in *Kxóvov xrénc* fabulum narraverant. Ovidius copiosus nimis est in ea exponenda, quia delectatur rebus amatoris.

417-440. *Haec*, ut et alibi transitus, et ad antecedentia et ad sequentia pertinent. *Faticano*, qui fata canit, fatidicus, novum et Ovidianum vocabulum; alii *faticano*. Heinsius vult scribi *faticino*, quia quatuor vaticino: libro II, 640, nonnulli *faticinos fautores*; quem locum vide; XV, 436, *faticinus sortes*. Hoc loco habent Regii nostri *faticano*. — *Oris* sollemnis mentio, etiam in SS. Literis, ubi de vaticinantibus sermo. — *Venturi*, futuri. *Veniens bellum*, id est, futurum, Flor. IV, 11. — *Fremebant*, murmurabant. — *Eadem dona*; scilicet ut iuvenes fierent, LXII.

420. *Pallantias*, Aurora, patruelis Pallantis soror, nupsit Tithono, Laomedontis, regis Troiani, filio, eique a Diis immortalitatem exoravit; nihilo tamen minus senectutis incommoda expertus est; vid. Tzet. ad Lycophr. pag. 6; Hygini fab. 270. Inde proverb. *Tithoni senectus*. — *Veteres annos*, senectutem, ut VII, 295, *iuvenes annos*, inventulem; Tibullus I, Eleg. 8, 42, *vetus caput*, id est, senile, et vers. 50, *veteres senes*; Horat. Epod. VIII, 3, *vetus senectus*.

421. *canescere* senescere. — *Mitis*; decem *flava*; unus *cana*: *mitis* idem quod *alma*; *mitis* Ceres etiam V, 497; *frugum mitissima mater* VI, 118; *mitis Venus* apud Tibullum I, 10, 66. — *Regius noster* A hunc locum ita scribit: *queritur canescere mitis Iasona flava Ceres*, quod male, propter duo epitheta in Cerem: ut Regius B, *mitem Iasona flava Ceres*, quod scribendum puto, LXII. — *Iasinn*, qui et *Iasins* dicitur (et *Iason* in nostris Regiis et in aliis quibusdam ut ex Heinsio apparet), Iovis ex Electra filius, amatus a Cerere, quae ei peperit Plutem; Homer. Od. E, 125; Hesiod. Theog. 969; Conon Narrat. 20. Amatum esse eum a Cerere propter agriculturae studium, Heraclides Ponticus tradit Allegor. Hom. p. 28. — *Repetitum aevum*, ut repetantur anni transacti. — De *Erichthonio* vid.

Cui studeat, Deus omnis habet; crescitque favore 425
 Turbida seditio; donec sua Iuppiter ora
 Solvit; et, « O, nostri si qua est reverentia, dixit,
 Quo ruitis? tantumne sibi quis posse videtur,
 Fata quoque ut superet? Fatis Iolaus in annos,
 Quos egit, rediit: » fatis iuvenescere debent 430
 Callirhoë geniti; non ambitione, nec armis.
 Vos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,
 Me quoque, fata regunt: quae si mutare valerem,
 Nec nostrum seri curvarent Aeacon anui,
 Perpetuumque aevi florem Rhadamanthus haberet, 433
 Cum Minoë meo; qui propter amara senectae
 Pondera despicitur, nec, quo prius, ordine regnat. »

ad II, 553. — *Tangit*; movet. — *Paciscitur*, possidetur; vult: nota varietatem orationis in h. l.

425. *Cui studeat* unus Leidensis, *cui studeant*; tunc Heinsius maluit *habent*, et copiosissimus est in hoc loquendi genere exemplis illustrando. — *Cui studeat*; cui favent, cuius rem agat. Sic *studium* apud Cic. Agr. II, 7. — *Seditio*, nil nisi fremitus.

427. *reverentia* Codex Regius B, *fiducia*. — *Quo ruitis*, scil. sententiis, quam precipitanter, et nullo consilio sentitis. — *Fata superare*, fato superiorem esse, idque mutare posse. — Pro *iuvenescere* Heinsius ex altero Hamburgensi et uno Mediceo, dederat *revirescere*. At qui ex impubere ad iuventutem, aut viriles annos non movetur (Apollod. III, 7, 6, *χρόμωσι ἔξαρως οἱ παῖδες τέλει*) non potest dici *revirescere*. — *Ambitione*, studio in suorum gratiam suscepto. Plin. III, Ep. 9, 10, *ambitio et favor*. — *Armis*, contentionibus.

432. *Vos etiam*, etc.) Ordo est, Fata regunt etiam vos, et me quoque, ut hoc animo meliore feratis.

Hic versus Gronovio spurcus et delendus videbatur. Sed gradationem cum seq. elicit non improbandam.

436. *senectae Pondera*, infirmitates et imbecillitates tam animi, quam corporis, quas affert senectus, quae incommoda adeo *amara* et odiosa plerisque senibus sunt, ut omnes se Aetna gravius sustinere dicant; Cic. Sen. II. Senex tam infirmus non *quo prius ordine regnat*, hinc *despicitur* a suis, hiuc seditiosi homines sub tali imperio res novas moliantur. Coniunxit tamen Noster verba Iria, quae non satis convenire videntur, *propter amara pondera despicitur*. Praeferrem ex uuo MS. Heinsii *deprimitur*, si latinum esset, *propter pondera deprimi*. Pro *amara* tamen Cod. Ciosan. antiquus et Excerpta Mureti habent *dura*, quatuor multo. — *Ordine regnat*, et Schirach. explicant, auctoritate; quae interpretatio bene convenit *τῷ despicitur*; sed usus loquendi cum non magis admittit, quam Glareani *rationem*, qui subditorum obedientiam intelligebat. Passim occurrit *recte atque ordine facere*. Hic *ordine* est, *an-*

Dicta Iovis movere Deos: nec sustinet ullus,
 Quum videant fessos Rhadamanthon, et Aeacon annis,
 Et Minoa, queri: qui, dum fuit integer aevi, 440
 Terruerat magnas, ipso quoque nomine, gentes.
 Tunc erat invalidus, Deionidenque iuventae
 Robore Miletum, Phoeboque parente superbum
 Pertimuit; credensque suis insurgere regnis,
 Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus. 445
 Sponte fugis, Milete, tua, celerique carina
 Aegaeas metiris aquas, et in Aside terra
 Moenia constituis, positoris habentia nomen.
 Hic tibi, dum sequitur patriae curvamina ripae
 Filia Maeandri toties redeuntis eodem, 450

pienter: vide Cort. ad Sallust. Cat. LI, 5. (vide etiam quae ad eundem locum dixerit cl. BRUNOVI in nostro Sallustio, pag. 81); namque sapientia cernitur in ordine rerum agendarum. Itaque et h. l. sic capio, non eo consilio, non ea sapientia, qua ante regnabat. Claudian. Cons. Olyh. 57, quot in ordine gentes rezerit. Itaque non opus est Heinsii coniectura *omine*. — *Nec sustinet*: Regius noster A, cum Cantabr. Iunium, et quatuor aliis, habet *nec se tenet*.

440. *integer aevi*, qui est florente adhuc aetate. Opp. *invalidus*, confectus senio. — *Ipsa nomine terrere gentes*, summi et invicti bellatoris notatio; Florus III, 10, 20; Iustianus XI, 6, 15; XI, 2, 23. Sed Noster rursus videtur Minoa Secundum cum primo confudisse, (vide ad VIII, 120), nisi unum tantum Minoa fuisse credamus cum Aristotele Polit. II, 9 et 10. — *Miletus*, Apollinis filius, *Deionides* a Deione matre dictus videtur, quemquam ea in re mirum in modum variant Veteres: vid. Interpr. ad h. l. et Munckerum ad Lactantii

Argum. Is quum in affectati regni suspicionem incidisset, Minoem ut metu liberaret, cum sanctione sua fugit, venitque in oram Anactoriam, ubi Miletum condidit. Haec ipsi Milesii de originibus suis tradebant. Pausan. Achaic. pag. 524. Confer Apollod. III, 1, 2. De *Mileto* vide et Verheyk. ad Anton. Lib. cap. 30. — *Credens*; Tanag. Faber censet legendum certus. — Regii nostri *credens*. — *Insurgit regnis*, qui, factione facta, regnum eripere conatur alteri. — *Patrii penates* alibi de domo paterna, nunc de patria, regno. *Arcere penatibus*, elicere, expellere regno.

447. *metiri aquas*, percurrere mare navi, navigare per mare. Hom. v. c. Od. Γ, 179, πλῆρος παρσῖν. — *Moenia* non sunt *mauern*, ut Rod. vertit, sed urbs. *Ponere moenia* phrasis obvia, sed hoc loco nove *positor*, conditor, ut Fast. II, 63, *templorum positor*. — *Hic*: prope Miletum, ubi *Maeandros* (de cuius curvaminibus vide II, 246, et VIII, 162), per Cariam et Ioniam defluens, in mare se

Cognita Cyance, praestanti corpora forma,
 Byblida cum Cauno prolem est enixa gemellam.
 Byblis in exemplo est, ut ament concessa puellae:
 Byblis Apollinei correpta cupidine fratris,
 Non soror ut fratrem, nec qua debebat, amavit. 455
 Illa quidem primo nullos intelligit ignes;
 Nec peccare putat, quod saepius oscula iungat,
 Quod sua fraterno circumdet brachia collo;

axonerat; Livius XXXVIII, 13. — *Sequitur curvamina*, ambulat in ripa curvata, quoniam sibi fecit pater.

451. *Cyance*) multi *Cyane*; Spirensis et optimus Thimus *Creneis* a graeco κρηνη. — Regius noster A, *Cyance*; B, *Cyane*. — Secundum Antoninum Liberalem, ex Idothea, Cauno regis filia, Caunus et Byblis Mileto nati. — *Praestanti corpora forma*; ea, quae Berneggerianus pro diversa lectione habet, Heinsius primus edidit, monetque posse et *praestantis formae*, vel *praestantia formae* (quod habet unus Mediceus, ut *praestans auni* apud Virgilium) legi; multi Codices *praestantia forma*; valgo *praestanti corpore nymphe*. — Regius noster A, accuratissimus codex, vulgata lectionem habet; Regius B, *praestanti corpore forma*, quod minus bene. *Corpora* de una nymphe interpretatur Gierig, quod difficile receperim. LEM. — *Byblis* an *Biblis* scribendum, est dubium; Stephanus Byzant. in Βύβλις eam *Byblen* vocat. *Byblidis* nomen casu, non consilio aliquo, in trium versuum principio repetitum. — Regii nostri codices scribunt *Biblis*, sed melius, ut docet Heinsius, *Byblis*. Canon apud Photium sit Byblidem a Cauno fuisse prodite avatum, in quo a ceteris auctoribus discedit: nam quod et nunc

urbore se suspendiasse Byblis ab illo traditur, id ipsam Ovidius quoque Art. Amat. I, 283, testatam reliquit hisce verbis: *Byblida quid referam, vetito quae fratris amore Arsit, et est laqueo fortiter ulta nefas*. Meminit eius quoque in Ibide vs. 357. Hyginus fab. 243, de morte quidem violenta, sed de genere nihil dicit. LEM.

453. *Byblis in exemplo* etc.) Praemittit sententiam moralem, quam suppledat fabula: *in exemplo est*, exemplum dat, exemplo suo monet. — *Concessa*, invenies, quos licet amare. Horat. I, Sat. 4, 113, *concessa Venero uti*; Noster infra vs. 637, *inconcessa spes Frueris*; Horat. III, Od. 6, 27, *Impermissa gaudia*. — *Apollineus* ab avo paterno, mox vs. 573 *iuvenis Macantrius* ab avo materno. — *Qua*, quantum, ut in illo, *qua licet et possum*. Sic etiam quo; A. A. I, 285, *Myrrha patrem, sed non quo filia debet, amavit*. Confer in eodem libro vs. 745; sed mox vs. 509, *rursus, nisi qua fas est*. — Κρόνος ἄρως in proverbium abiit de inconcesso amore.

456. *Illam quidem primo* etc.) Iam exemplo insigni ostenditur, quomodo gradatim crescant cupiditales in animo, neque, dum iis indulgemus, incrementa capiunt. — *Intelligi*, sentit. — *Ignes* opp. vs. 459, *pietate*. —

Mendacique diu pietatis fallitur umbra.

Paulatim declinat amor; visuraque fratrem

460

Culta venit, nimiumque cupit formosa videri:

Et, si qua est illic formosior, invidet illi.

Sed nondum manifesta sibi est; nullumque sub illo

Ignem facit votum; verumtamen aestuat intus;

Iam dominum adpellat; iam nomina sanguinis odit; 465

Byblida iam mavult, quam se vocet ille sororem.

Spes tamen obscoenas animo demittere non est

Ausa suo vigilans; placida resoluta quiete

Saepe videt, quod amat: visa est quoque iungere fratri

Iungat — *circumdet*; nonnulli (ut noster Argius B), *iungit* — *circumdat*. Osculantes proprie ora iungunt, hinc poetice etiam oscula. — *Mendaci umbra*; fallenti specie. Duo habent mendacis, ut ad pietatis referatur. — *Pietas*, id est, amor sororis, qui non urit'ut amor, quo iuvenes et virgines erga se ardent.

460. *declinat*) Politianus a vetere codice, primus Gronovianus et tres alii, *succrescit*: improbante Heinsio; unus *succedit*. — Regii nostri *declinat*. — *Declinat*, scil. a pietate: aut *declinare* pro inclinare; Horat. I, Od. 33, 5, *in asperam declinat Pholoen*. In prosa foret, *sed paulatim declinat*, quia cohaeret cum vs. 456, *Illa quidem* etc. — *Culta venit*, primus gradus declinantis amoris, simul *invidet* aliis, *zelotypia* uritur.

463. *Sed nondum manifesta sibi est*, nondum scit, nec credit, quo declinet amor, aut quid sibi velit illa animi affectio. — *Sub illo igne*, ardens illo igne. *Sub hoc acuto amat* inprimis iunior Plinius. — *Votum*, ut potius amato, more amantium.

465. *domini* et *dominae* vocabula, quae olim tyrannidis viam haberent,

Augusti temporibus in blanditiis habebantur, monente Ernestio ad Sueton. Aug. 53. Hinc etiam amantes ita se appellare solebant. Noster Amor. III, 7, 11, *E mihi blanditias dixit, Dominumque vocavit*. — Plura de hoc vocabulo diximus ad Plin. X, Ep. 2, 1. — *Sanguinis*, consanguinitatis. — *Mavult*; Gronovianus *mallet*; Heinsius *legebat malit*. — Regii nostri *mavult*.

467. *Spes animo* (pro *in animum*) *demittere*; spes animo concipere. Etiam *descendere* in animum dicitur, quae in eo excitantur, ei traduntur. Pro *demittere* unus Heinsii *permittere*, non improbante Burmanno. — Regii nostri *demittere*; *permittere* si non Ovidianum, saltem iusta interpretatio videtur. — *LEM*. — *Obscoenus*, incestus, ut X, 465. — *Quod amat* solebat pro quem et quum amat. VII, 23. — *Placida* tantum ornat. — *Resoluta* vide ad VII, 185, *iungere corpus*, *pectora* proprie de Venere, II, 604: *Miscere pectora* dixit Statius II Silv. 1, 206; Tibul. I, 1, 69, *iungere amores*; et Eleg. 9, 76, *iungere Venerem*; Cic. Off. I, 4, *coniunctio* simpliciter de coitu. — *Sopita*

Corpus, et erubuit, quamvis sopita iacebat. 470
 Somnus abit: silet illa diu, repetitque quietis
 Ipsa suae speciem, dubiaque ita mente profatur:
 « Me miseram! tacitae quid vult sibi noctis imago?
 Quam nolim rata sit! cur haec ego somnia vidi?
 Ille quidem est oculis quamvis formosus iniquis; 475
 Et placet, et possum, si non sit frater, amare;
 Et me dignus erat: verum nocet esse sororem.
 Dummodo tale nihil vigilans committere tentem;
 Saepe licet simili redeat sub imagine somnus.
 Testis abest somno, nec abest imitata voluptas. 480
 Pro Venus, et tenera volucer cum matre Cupido!

iacebat plenius quam, *sopita erat*: XI, 238, *somno vincta iacebas*. Haec et sequentia egregie pingunt voluptatis illecebras, et certamen cupiditatis cum ratione. Primum erubescit et avertetur somnium, sed mox diligentius de eo cogitare incipit. Comparat rei turpitudinem cum gaudiis in somnio perceptis, sed his diutius immoratur et fortius, quam illi. Contenta esse vult somnio, sed dulcedo eius efficit, ut eventum quoque eius optet. Mox succurrunt exempla Deorum hominumque, qui idem fecerant. Atque ita animus anceps tandem inclinat ad flagitium, voluptatisque illecebrae vincunt sanam rationem.

471. *Somnus dicitur venire, abire et* (vs. 479), *redire*. — *Ipsa*, sua sponte, et cum voluptate. — *Species quietis*, species per quietem oblata, somnium. Mox *noctis imago*. Variat oratio. Tibull. III, 4, 9, *omina noctis*.

473. *tacita nox, ut silens*: Virgil. Aeneid. II, 255, *tacitae silentia lunae*. — *Rato*, quibus eventus constat. Talia somnia etiam vero dicuntur ab Horatio I, Sat. 10.

475. *Ille quidem est oculis etc.*)

Etiam inimici formam eius laudare debent; ne livor quidem formam eius carpere possit. *Quamvis* et *quantulibet* eleganter sic ponuntur: *quamvis iniqui* sint, tamen iis *formosus* videatur; Liv. I, 4, *posse quamvis languida mergi oqua infantes*. Amat Noster imprimis hoc loquendi genus. Vide Heinsium ad Heroid. IV, 140. — *Possum*; vulgo *possim*: Heinsius, qui e MSS. recepit *possum*, suadet ut *possim*. — Regii A, *possim*; B, *possem*; mallet vulgatum *possim*. LEM. — *Sororem*; Heinsius coniicit *sorori*. — Regii nostri *sororem*, et non video quomodo dativus possit convenire. L.

478. *committere*) Venus Basileensis *admittere*. — Regii nostri *committere*. — *Tali sub imagine*: cum tali somnio. — *Imitata voluptas*; I ex P. 2, 45, *Somnia me terrent veros imitonia casus*. — *Abest somno*, abest ab iis, quae nobis eveniunt in somno.

481. *tenera* et *puellarum* et *Veneris* epitheton. — Hoc in loco voluptatem solum spectat *Biblis*; Venerem *teneram* dicere debet; quare non convenit *nura*, quod dat unus Moreti; et peius est *Gnolia* quod inde Hein-

Gaudia quanta tuli! quam me manifesta libido
 Contigit! ut iacui totis resoluta medullis!
 Ut meminisse iuvat! quamvis brevis illa voluptas,
 Noxque fuit praeceps, et coeptis invida nostris. 485
 O ego, si liceat mutato nomine iungi,
 Quam bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!
 Quam bene, Caune, meo poteras gener esse parenti!
 Omnia, Dî facerent, essent communia nobis,
 Praeter avos: tu me vellem generosior esses. 490
 Nescio quam facies igitur, pulcherrime, matrem:
 At mihi, quae male sum, quos tu, sortita parentes,
 Nil nisi, frater eris: quod obest, id habebimus unum.
 Quid mihi significant ergo mea visa? quod autem
 Somnia pondus habent? an habent et somnia pondus? 495
 Dî melius! Dî nempe suas habuere sorores.

sus exculpavit. LEM. — *Gaudia* passim de re venerea; *gaudia ferre*, ut *ferre praemium*, munus, id est, accipere. Vid. Lambin. ad Horat. IV, Od. 8. — *Me contigit melius*, quam mihi contigit. Epic. ad Liv. 9, *luctus contigit omnes*. — *Resoluta*, libidinis sensu, ex praecepto, quod ipse poeta dedit Art. Amat. III, 793: *Sentiat ex iniis Venerem resoluta medullis Femina*. Conf. ibid. II, 683. Etiam iuvat solennis de gaudiis venereis, vide Burm. ad Heroid. XV, 134. — *Noxque fuit*; duo fugit. — Hunc versum non receperunt Regii nostri.

488. *Quam bene, Caune, meo etc.*) Quidam hunc versum omittunt; sed similis repetitio versos praecedentis et alibi occurrit, ut I, 325; VI, 16. — Regii nostri eundem versum acceperunt, cum aliqua varietate; pro *meo* dant *nostro*: sed hoc loco praefereendum *meo*. LEM.

490. *avi*, nunc omnino maiores, genus. Hinc addit, *Tu me vellem etc*

Hoc optat Byblis, quia tunc Canus ad stuprum sine metu repulsae ferretur. BVM. — Tanaq. Faber hunc concoquere non poterat: suadebat igitur *saltem facerent alienior esses*. — Regii nostri nihil mutant. — *At mihi*: duo Vaticani *Hei mihi*; libri Glosani et uos Maffei *Ei*; Heinsius ex libris *At pro Et* recepit. — Codex Regius A, *Et mihi*; Codex B, *Ei mihi*. — *Vnus*, quod feater es, habemus a Natura, sed id ipsum obest. Non igitur erat, cur Heius hunc locum adulterinum iudicaret, aut emendaret una.

494. *significant*, *significaverunt*, portant, verb. pr. de somniis, omnibus, prodigiis, quae inde *significationes* Deorum dicuntur, Cic. Cal. II, 13. — Pro ergo Heinsius concilii aegrae, id est, amanti, aul cum primo Gronoviano, *miseræ*. — *Pondus*, vim; Heroid. VII, 65, *nullum sit in ovine pondus*. — *Di melius*, scilicet, dent, ferant: abominandi formula; vide VII, 37; Tibull. III, 4, 1, *Di me-*

Sic Saturnus Opim, iunctam sibi sanguine, duxit,
 Oceanus Tethyn, Iunonem rector Olympi.
 Sunt Superis sua iura: quid ad coelestia ritus
 Exigere humanos, diversaque foedera tento? 500
 Aul nostro vetitus de corde fugabitur ardor:
 Aut, hoc si nequeo, peream, precor, ante; toroque
 Mortua componar, positaeque det oscula frater.
 Et tamen arbitrium quaerit res ista duorum.
 Finge placere mihi: scelus esse videbitur illi. 505
 At non Aeolidae thalamos timuere sororum.
 Vnde sed hos novi? cur haec exempla paravi?
 Quo feror? obscoenae procul hinc discedite flammæ;
 Nec, nisi qua fas est germanae, frater ametur.
 Si tamen ipse mei captus prior esset amore, 510
 Forsitan illius possem indulgere furori.

liora ferant, nec sint insomnia vera.
 — *Nenpe* objectioni nunc inservit.
 — *Habere* in matrimonio.

499. *Sunt Superis sua etc.*) Imo ne corrigit. *Sunt*; Heinsius coniicit *sint*.
 — *Nostri Regii sunt.* — *Sua*, ipsis propria et ab humanis diversa, *ad coelestia exigere*, cum coelestibus comparare, et sic eorum pretium aestimare. — *Foedera*, matrimonia, aut omnino iura. *Foedus* omne id, de quo inter plures convenit.

505. *componar, positaeque*) Post *componar*, repetit simplex *positaeque*, ut VIII, 653, *resecat sectamque*. *Componere* quum omnino sit, ornare: etiam mortui, cum ornato funebri decorantur ad exsequias, dicantur *componi*. *Ardor* Byblidos tantus est, ut posita etiam oscula optet a fratre.

504. *Et tamen*, Heinsius suadet *Sed tamen*. — *Regius B*, *At tamen*. — *Arbitrium*, lubitum, voluntatem.
 — *Quaerit*, requirit, opus habet.

506. *At non Aeolidae*) Non attin-

gitur hic, ut Saffius putabat, Macre-
 rei et Canaces fabula; nam ea potius
 valuisset ad extinguendas obscoenas
 Byblidis flammæ; sed *Aeolus* sex fi-
 lios habuisse legitur, quibus sorores
 in matrimonium dederit; Homerus
 Od. K, 6. — *Timuere*, avertati sunt.
 Hoc gravius est, quam, quod Hein-
 sius suavit, et Rod. approbavit, *re-
 nuere*. *Sex tenuere*; et Burmannus
 mallet *At nonne Aeolidæ thalamos
 tenuere sororum*. — *Regii nostri* le-
 ctionem datam tueretur. — *Hos*, tam
 antiquos et vulgo parum notos. *Ad-
 sectus* ea nobis suppeditat, quæ nos
 scire ipsi ignorabamus ante. — *Pa-
 ravi*, nota mihi feci. — *Quo feror?*
 ad quorum exemplorum imitationem
 rapit me furor? *Nec*; Heinsio placet
ne. — *Qua*, quantum, ut vers. 455.
 Sic ratio vicisse videbatur, ut VII,
 72 sqq.

512. *reiectione*) multi *neglectura*:
 primam syllabam τοῦ *reiectione* fere
 semper produci docuit Burmannus.

Ergo ego, quae fueram non reieclura petentem,
 Ipsa petam? poterisne loqui? poterisne fateri?
 Cogel amor; potero: vel, si pudor ora tenebit,
 Litera celatos arcana fatebitur ignes. »

515

Haec placet, haec dubiam vincit sententia mentem.

In latus erigitur, cubitoque iunixa sinistro,

« Viderit; insanos, inquit, fateamur amores:

Hei mihi! quo labor? quem mens mea concipit ignem?»

Et meditata in manu componit verba trementia.

520

Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram.

Incipit, et dubitat; scribit, damnatque tabellas;

Et notat, et delet; mutat, culpatque, probatque;

— Regius A, *neglectura*; Regius B, *reieclura*. — *Reicere*, repudiare. Tenent. Phorm. IV, 4, 5, *si altera illa magis instabit, forsitan nos reiciet*. Vide Gebhard. Crepund. III, 10.

514. *ora tenebit*, vs continet, praeccludet: vocem praeccludere et continere alii dixerunt. — *Litera* pro litterae: *litera arcana*, quae continet rem arcanam. Heroid. XVII, 265, *eleganter, conscia mentis litera*.

516. *vincit sententia mentem*, id est, determinat. Apud Antoninum Liberal. cap. 30, *Eyblis* constituit, ne amorem in fratrem prodatur, saxe se deicere; quo facto, mutatur a Nymphis. Sed Noster praetulit rationem eam, in qua ingenium ostentare posset. Et est sequens locus ingeniosissimus. Dum enim poeta singulas Epyllidis actiones exponit, res non narrari, sed ante oculos agi videtur; et quo melius naturam fluctuantis animi expressit, eo maiore laude dignus est. — *Viderit* vox eorum, qui curam et indicium alicuius rei alteri relinquunt.

520. *meditata*; Leidensis *mediata*, quod a librario antiquioris aevi esse,

qui *dimidiata verba* forte in Minicio Felici legerit, Burmannus indicat. — Regii nostri *meditato*. — *Meditato*, passive, literas autem animo concepit. *Componit*, scribit, ceram mandat. — *Ferrum*; Leidensis tertius tenet *calamum* pro varia lectione cum glossa adscripta *stilum ferreum*. Et *calamum* in simili loco Epist. XI, 2, legitur. In Regio uno et 3 aliis hic vs. praepositur praecedenti. Uterque ordo ferri potest. — Regii nostri lectionem datam simul ac ordinem versuum servant. — *Damat tabellas*, improbat quae scripserat in tabellis. Durum tamen hoc visum est interpretibus. Heinsius itaque coniicit *mandatque tabellis*, quod vix probabitur enipiam; nam hoc idem foret, quod *scribit*: Burm. mutata interpunctione, *scribit damnatque. Tabellas et notat* etc. Sed non opus est, ut quidquam nulemus. Certe *tabellas* pertinet etiam ad sqq. *culpatque probatque*, quod versus proximus docet. — *Notat*; notas, literas exarare: III, Pont. 2, 50, *scriptas exarat illa notat*; Heroid. I, 62, *digitis charta notata mens*; Euripides Iphig. Aul. vs.

Inque vicem sumtas ponit, positasque resumit.
 Quid velit, ignorat: quidquid factura videtur, 525
 Displicet: in vultu est audacia mixta pudori.
 Scripta Soror fuerat; visum est delere Sororem,
 Verbaque correctis incidere talia ceris:
 « Quam, nisi tu dederis, non est habitura salutem.
 Hanc tibi mittit amans: pudet ah, pudet edere nomen! 530
 Et, si quid cupiam, quaeris; sine nomine vellem
 Posset agi mea causa meo; nec cognita Byblis
 Ante forem, quam spes votorum certa fuisset.
 Esse quidem laesi poterant tibi pectoris index,
 Et color, et macies, et vultus, et humida saepe 535
 Lumina, nec causa suspiria mota patenti,
 Et crebri amplexus, et quae, si forte nolasti,
 Oscula sentiri non esse sororia possent:

34 sqq. γράφεις... καὶ ταῦτα γράμματα σφύγγεις: hunc poemam Noster expressit.

524. *sumtas ponit* melius, quam sumit et ponit: uno membro duo dixit. Confer VIII, 474. In tali fluctuatione etiam vultus, animi index, notandus erat.

528. *correctis* Heinsius pro *correctis* quod habent Regii nostri, dedit ex primo Palatino, primo Gronoviano, Oxoniensi et plurimis aliis. LEM. — Accommodate ad consilium suum circumloquitur formulam solemnem: Byblis salutem dicit Caeno suo. Similiter Heroid. IV, 1, Phaedra Hippolyto, *Qua, nisi tu dederis, caritura est ipsa, salutem Mittit* etc. quae verba in trih. MSS. sic leguntur, ut in nostro loco. Principium literarum harum pudoris signa habet; non enim discretis verbis, sed ambagibus, significat, quid velit; sed mox audacia crescit; bene igitur vs. 526,

in vultu audacia mixta pudori est.

533. *quam spes etc.*) quam compos facta essem votorum et spei meae. — *Certa*; Palatinus quintus *plena*: vide Burmannum. — Regii nostri *certa*.

534. *Esse quidem laesi etc.*) Diligenter colligit *laesi*, vulnerati Capidinis telis, pectoris indicia. Confer Heroid. XI, 27. — *Color*, nempo pallidus; Ael. Amat. I, 129. *Palleat omnis amans*; hic est *color aptus amanti*; paulo post, *Arguat et macies animum*; Claudian. Nupt. Honorii 80, *gratus amantium Pallor*. — *Suspiria*; hinc suspirare in aliquam lib. I Pastor. 417; *absentes suspirat amores* Tibul. I, 6, 35, ubi vid. Heynius. — *Mota*: unus Strozze nata (sic et Regius A) quod Heinsio placebat: sed *mota* non movendum; ita *mota ira*, excitata, VIII, 355; et saepius, *moti dolores* II, 778; *mota insania* III, 536. — *Nec causa patenti*, quum tacita sedens, aut inter sermo-

Ipsa tamen, quamvis animo grave vulnus habebam,
 Quamvis intus erat furor igneus, omnia feci, 540
 Sunt mihi Dī testes, ut tandem sanior essem:
 Pugnâque diu violenta Cupidinis arma
 Effugere infelix; et plus, quam ferre puellam
 Posse putes, ego dura tuli: superata fateri
 Cogor, opemque tuam timidis exposcere votis. 545
 Tu servare potes, tu perdere solus amantem.
 Elige, utrum facias: non hoc inimica precatur:
 Sed quae, quum tibi sit iunctissima, iunctior esse
 Expetit, et vinclo tecum propiore ligari.
 Iura senes norint; et quid liceatque, nefasque, 550
 Fasque sit, inquirant, legumque examina servant:
 Conveniens Venus est annis temeraria nostris.

nes non tristes suspirarem. — *Sororia oscula* etiam supra IV, 334. Conf. II, 431.

539. *Ipsa tamen, quamvis* etc.) Argumentis, quibus poterat, gravissimis utitur ad commiserationem faciendam, fratrisque animum flectendum. « Vim mihi feci, ut insanum amorem restingerem. A te uno sororis salus pendet, quae te unice amat. Quod peto haud inconueniens est annis nostris, et clauso peragi potest. Miserere ergo mei. » Sed vide, quam graviter singula et apte ad veniam impetrandam exornaverit. Veluti ubi initio amorem suum vocat *grave vulnus* et *furorem igneum*, non a se ipsa excitatum, sed *Cupidinis armis*, id est *telis violentis*, quibus nemo resistere potest. — *Habebam*; Burmannus coniicit *adebam*, quamquam nec alterum daronst: immo e phrasi *habere vulnus* explicandum monet formulam *habet*! — *Deos ipsos* testatur, se omnia fecisse, et diu pugnasse, ut tandem sanior esset, acque adeo du-

ram (id est confirmato animo et fortiter) *plus* tulisse, quam *puellae* infirmiore aetate et sexu ferre putes, sed se post hanc tantam et diuturnam pugnam tandem *superatam* esse.

549. *propiore ligari*; Vossianus *propiore teneri*: hoc verbum sane et de vinculo et de amantibus dicitur; sed quoniam *tecum*, additur, *ligari* verum est. — Regii nostri bene habent *ligari*.

550. *liceat per leges, nefas per naturam*: Cic. pro Mil. 16, *quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret*. — *Examina servant*, examinent, persistent examinare leges, ut *servare iudicium suum*, in eo perseverare; Burmannus tamen mallet *versent*, quod melius responderet *quod inquirant*, et *versare examina* dictum esse, ut *versare exemplaria graeca* apud Horatium Art. Poët. 268. At aliud est *versare exemplaria*, aliud *examina*. — *Temeraria*, legibus et natura prohibita. — *Quid liceat* etc.

Quid liceat, nescimus adhuc, et cuncta licere
 Credimus, et sequimur magnorum exempla Deorum.
 Nec nos aut durus pater, aut reverentia famae, 555
 Aut timor impedient; tantum absit causa timendi.
 Dulcia fraterno sub nomine furta legemus.
 Est mihi libertas tecum secreta loquendi,
 Et damus amplexus, et iungimus oscula coram.
 Quantum est, quod desit! miserere falentis amorem, 560
 Et non fassurae, nisi cogeret ultimus ardor:
 Neve merere, meo subscribi causa sepulcro.
 Talia nequicquam perarantem plena reliquit

Vulgaris iuventutis peccantis excusatio. — *Sequitur exempla Deorum*, ut Chaerea apud Terentium Eun. III, 5, 36 seqq. — *Exempla Saturni*, Iovis, Oceani, qui sans habuere sorores. LEM.

555. *Durus, severus*, severe curans mores liberorum: Horatius I, Ep. 1, 23, *quos dura premit custodia matrum*. Opponitur facilis pater. — *Reverentia*, cura. — *Impedient* Heinsius ex uno Gronovio recepit; nam caeteri, *impediet*. — Regii nostri, *impediet*. — Mox variant Codd. Multi ex vestustioribus *tantum fit*; nonnulli, *ad sit vel assit*. Primus Vatic. omisit *tantum*. Heins. suadebat nam *quae sit causa timendi?* — Regius A, *tantum sit*; Regius B, *tantum absit*. — *Causa timendi* fuisset, si aut polam aut immodeste se amassent. — *Dulcia furta* e Virgilio Georg. IV, 346; suaves amores, quibus amantes etiam fruuntur. II *fraterno sub nomine teguntur*, quum sub specie fraternae et sororiae pietatis celantur. — *Secreta*; Burman. probat unius Leidensis *secura*; sed *secreta* (quod habent nostri Regii) nolui mutari, quia bene respondet sequenti *coram*.

560. *desit*; Heinsius coniicit *desit*. — Regii nostri *desit*. *Quantum est*, quod *desit*; ac si diceret, parum admodum deest ad explendum amorem nostrum. LEM. — *Neve merere* etc. Noli committere, ut tu causa mortis meae subscribaris in monumento meo. Hic versus suspectus erat Heinsio. Retinendum cum recte eussent Gronovius, quia in titulis sepulcralibus elogio causa mortis addi solebat. Vide Kirchmann. de Fins Rom. III, 20. Exemplum talis inscriptionis est apud Tibullum III, 2, 29 seqq. ubi conf. Broukh. Etiam Heroid. II, 155, *Inscribere meo causa invidiosa sepulcro*. Et magnam vim habere haec debebant apud fratris animum. Itaque et alibi sic alter amantium movere conatur alterum, ut Heroid. XVIII, 200.

563. *perarantem*) *Properantem*, quod habent MSS. tres, posset quidem e vs. 586, defendi, sed et alterum bene se habet; nam et *urare* de properante scriptore dicitur, eoque, qui tabula cerata utitur. Etiam Amor. I, 11, 7, *pro ad dominum peraratas mane tabellas perfer*; edit. prima habet *properatas*. — Regius A habet *dicentem*; Regius B *perarantem*; alii

Cera manum, summusque in margine versus adhaesit.
 Protinus impressa signat sua crimina gemma, 563
 Quam tinxit lacrymis: linguam defecerat humor:
 Deque suis unum famulis pudibunda vocavit;
 Et pavidum blandita; « Fer has, fidissime, nostro,
 Dixit, et adiecit longo post tempore, fratri. »
 Quum daret, elapsae manibus cecidere tabellae. 570
 Omine turbata est: misit tamen; apta minister
 Tempora nactus adit, traditque latentia verba.
 Attonitus subita iuvenis Maeandrius ira,

duo porantem. — Tabula plena literarum reliquit manum; ingeniose, non sufficit scribenti, adeo, ut summus, ultimus, versus margini allinendus esset. Etiam Apostolo Paulo (ut hoc obiter addam) id accidisse arbitror, quum priorem ad Timoth. epistolam scriberet, ut, deficiente cera, verba *mixta opposita* etc. in margine appingenda essent, unde eo ipso loco, sed importune, textui illata sunt. — Summus; Regii nostri summo: non male.

563. *crimina*; nonnulli, approbante Heinio, *carmina*. — *Sua carmina*, literas, quae habebant sua crimina: sic VI, 131, *coelestia crimina*. — *Gemmae* signando usurpatae, postquam sculpi coeperunt. Tibull. I, 6, 25, *gemmae signumve*, id est signum in gemma. *Gemmae* autem *lingui* linguae humore solabant, ne retinerentur a cera tenace. Am. II, 15, 15 sq. — Regii nostri pro linguam dant linguam.

568. *pavidum blandita*; vulgo *pavulum blandita*: sed bene *pavidum* (quod habent Regii nostri) e MSS. plurimis revocavit Heins. Exprimit enim ingenium huius, quae non blandita fuisset famulo, nisi pavidam fuisset. *Pavidam*, pavidam. Ergone blandiri aliquem dicuntur? Blanditiae au-

tem sunt in *fidissime*, et in vultu, quo haec pronuntiavit. Conf. Terent. Ad. V, 3, 4, et Noster XIV, 705. *Fidus* honestius voc. est, quam *fidelis*. *Fidus* enim amicus est, *fidelis* servus. Vide Donat. ad Terent. And. III, 1, 2; Phorm. I, 2, 26. — *Et adiecit* etc. non tam propterea, quia *fratris* nomen ei odiosum (potuisset enim ambigue uti hoc nomine, quandoquidem et amatores et concubini *fratres* vocabantur. Martial. II, 4; X, 64; Tibull. III, 1, 23), quam propter perturbationem animi. — *Longo post tempore*, ut Virg. Ecl. I, 30, *post tanto*. Georg. III, 476, ubi vide Burmannum. Etiam h. l. vulgo *post longo*. — *Elapsae cecidere*, pro elapsae sunt. Facile eas pavor excutere potuit e manibus. Sed talis superstitio in omnibus poverbat. — *Elapsae cecidere*. Pariter Virg. Aen. VI, 310, *Lapsa cadunt folia*.

571. *Apta*, et vs. 610, *idonea tempora*, sunt opportuna rei agenda; graece *ὀρθαίρα*. Nugator Horat. simpliciter, *Tempora quaeram* lib. I, Sat. 9, 58. Ea minister noster nactus, forte fortuna tali tempore adiit. *Nactus* enim ea dicimur, quae nobis casu eveniunt.

573. *Attonitus*, furens. *Subita* enim

Proiicit acceptas, lecta sibi parte, tabellas;
 Vixque manus retinens trepidantis ab ore ministri; 575
 « Dum licet, o vetitae scelerate libidinis auctor,
 Effuge, ait; qui, si nostrum tua fata pudorem
 Non traherent secum, poenas mihi morte dedisses. »
 Ille fugit pavidus, dominaeque ferocia Cauni
 Dicta refert: palles audita, Bybli, repulsa; 580
 Et pavet obsessum glaciali frigore pectus.
 Mens tamen ut rediit, pariter rediere furores;
 Linguaeque vix tales icto dedit aëre voces:
 « Et merito; quid enim temeraria vulneris huius
 Indiciū feci? quid, quae celanda fuerunt, 585

ira in furorem rapit homines, ut parum curent, quid dicant agantve. — *Juvenis Macandrius*; Caunus Macandri nepos. LEM. — Non sine causa *juvenis* vocatur; *juvenes* enim sunt ὄψθρῦποι καὶ οἱ αἰὲς ἀνολογῶντες τῷ ὄπῳ. Aristot. Rhet. II, 12. — *Lecta sibi parte*; Heinsius malebat *lecta vix parte*, quod improbat Burmannus quia *vix* sequitur.

576. *Dum licet, o vetitae* etc.) Verissime imitatur sermonem eorum, quorum ira erumpit in famulos: auctor, nuntius: *traherent secum*, sibi adiunctum haberent; Fast. IV, 662, *Nox venit, et secum somnia nigra trahit*. — *Pudorem nostrum*, rem, quae vobis pudori est. Si morte affecisset famulum, causa etiam mortis, quam tegere debebat Caunus, divulgata esset. Plusquam perf. *dedisses* bene convenit irato animo.

581. *Et pavet obsessum* etc.) Summam animi perturbationem exprimit. Ea enim facit, ut vitalis calor cum sanguine exteriores corporis partes relinquat. Vide Gellium XIX, 6. Hinc pallor trepidantium; *Frigidius glacie pectus* Heroid. I, 22; Statius

Theb. X, 617, *corda metu glaciant*; Lucan. VI, 339, *stat corde gelato Antonius*.

583. *icto*) Neapolitanus et duo alii, *secto*: *icto*, moto; III, 706, *ictus ululatus aether*; IV, 124, *de aqua, ictibus aëra rumpit*; Claudianus in Rufin. I, 130, *ululatu aethera rumpit*. Burmannus hoc ex arguta Stoicorum sententia dictum putabat, qui vocem ictum aëra esse contenderant. Sed nil aliud est, nisi quod alibi occurrit, *voces effundere in aëra*.

584. *Et merito*) lucipit abrupte, ut VI, 687. Nempe postquam multa secum cogitaverat de repulsa, quam tulerat, dolor in haec verba erumpit, *Et merito*. Quum res non successit ex animi sententia, singula, quae fecimus, retractare solemus animo; et incerti, mox in hoc, mox in illo causas spei frustratae quaerimus. Idem nunc facit Byblis; sed iusto longior est haec retractatio, quae pertinet usque ad vs. 614. — *Quid*; quum nonnulli *quod* habeant, Heinsius putabat *quo*, id est, cur. Sine causa; nam *quid* idem significat, et de industria repetitum est a poeta. — Regii

Tam cito commisi properatis verba tabellis?
 Ante erat ambiguis animi sententia dictis
 Praeientanda mihi: ne non sequeretur euntem,
 Parte aliqua veli, qualis foret aura, notare
 Debueram, tutoque mari decurrere; quae nunc 590
 Non exploratis implevi lintea ventis.
 Auferor in scopulos igitur, submersaque toto
 Obruor Oceano; neque habent mea vela recursus.
 Quid? quod et ominibus certis prohibebar anori?
 Indulgere meo, tum quum mihi ferre iubenti 595
 Excidit, et fecit spes nostras cera caducas?
 Nonne vel illa dies fuerat, vel tota voluntas,
 Sed potius mutanda dies? Deus ipse monebat,

nostri, *quid*. — *Properatis*. Vide ad X, 31.

588. *Praeientanda*, ante manifestam declarationem experienda: *praeientare* etiam VIII, 7. Iam consuetus suos cum navigatione comparat, in eaque metaphora diu persistit. Sed vix dolenti animo convenit talis allegoria. Sensus autem eius facile potest a quovis lectore reperiri. — *Lascivior aliquanto est Ovidius*, inquit Fubius Inatit. Orat. X, 2, et *nivius amator ingenii sui*; et mox: *Ovidi Medea videtur mihi ostendere quantum vir ille praestare poterit, si ingenio suo temperare quam indulgere maluisset*. Et hic sane futendum est lascivire ipsius ingenium, nectum scilicet materiam sequacem et genio suo affine. LEN. — *Ne non sequeretur euntem*, ut secundaret cursum meum: *euntem*, navigantem. A *sequendo* ventus secundus dictus. — *Notare*, observare. — *Decurritur* proprie in stadio ad calcem, sed inde hoc vocabulum ad navigationem translatum.

592. *Auferor* etc.) Amor. II, 4, 8: *Auferor, ut rapida concita puppis aqua*. LENAIRE. — *Toto*; Heinssius malebat *moto*. — Regii nostri *toto*.

594. *Quid? quod et ominibus* etc.) Ex more superstitiosorum hominum haec dicta, qui, ubi adversi aliquid iis accidit, id inde repetunt, quod ominibus non paruerint; Virgilius Ecl. I, 16. *Certa omina et signa* (vide in finem notae) sunt perspicua, et opp. obscuris, quae dubites an ominis vim habeant. Virgilius Georg. I, 229, *haud obscura signa*. — *Fecit* etc. Cera caduca portendit, spem quoque mesam esse caducam, id est vanam; *Caducae preces* I Fast. 181. — *Sed potius mutanda dies* bene ad amoris ardentissimi veritatem repetitum, quum non sustineret *totam voluntatem*, totum consilium, abicere. — *Monere* proprie de omnibus, auguriis etc. — *Signaque certa*; Heinssius volebat *Et rata signa*. — Regii nostri *Signaque certa*. — *Male sano*, iusana; Vir-

Signaque certa dabat, si non male sana fuisset.
 Et tamen ipsa loqui, nec me committere cerae 600
 Debueram, praesensque meos aperire furores.
 Vidisset lacrymas; vultus vidisset amantis:
 Plura loqui poteram, quam quae cepere tabellae.
 Invito potui circumdare brachia collo;
 Amplectique pedes, affusaque poscere vitam: 605
 Et, si reiicerer, potui moritura videri.
 Omnia fecissem; quorum si singula duram
 Flectere non poterant, potuissent omnia, mentem.
 Forsitan et missi sit quaedam culpa ministri.
 Non adiit apte; non legit idonea, credo, 610
 Tempora; nec petiit horamque animumque vacantem:
 Haec nocuere mihi: neque enim de tigride natus;
 Nec rigidas silices, solidumve in pectore ferrum,
 Ant adamanta gerit, nec lac bibit ille leaenae.

gilins, si mens non laeva fuisset.

600. *Et tamen ipsa loqui* etc.) Coram melius, quam literis, fratrem vicissem. — *Ipsa* coram, opp. literis. — *Me* cum vi dictum, id, unda salus mea pendet. Etiam committere verb. delectum. — Iam singula enarrat, quibus praesens fratris animum vel mollem movere, vel duram vincere et cogere tentasset. Sunt autem illa amantium, dolentium, persuadentium, supplicum, desperantium. — *Vultus amantis*; Heinsius malit amantes, vel vultum amantem, quia vultum plurimi veteres. — Regii nostri vultum-amantis. — *Adfusus* si-ve ausvolutum amplecti pedes aut adhaerere genibus etiam Romae frequens supplicantium mos; Plinius IX, Ep. 21, 1.

608. *potuissent omnia*; Heins. unus, unus Ambrosianus cum codice Bersm. poterant tamen omnia; quod concin-

num videbatur Heinsio. — Regii nostri nihil mutant.

610. *Non adiit* etc.) Idem rursus ter dixit: nam *adire apte, legere idonea tempora* (vide ad vs. 571) et *petere horam vacantem* eodem redeant. Sed confusae menti convenit talis tantologia. *Hora animusque vacans*, hora, ubi animus vacat laboribus. Heinsius malit *non petiit-vacantes*.

612. *Haec* non modo ad proxime antecedentia, sed et ad superiora referendum. Nisi culpa sit mea aut missi ministri esset, si rem aliter tractassem, vietus esset frater; neque enim de tigride etc. Hinc commode eo defertur, ut rem denuo tentare cupiat. Verbis autem illis de tigride natus etc. solemne poëtae animum durissimum describere; vide ad VII, 32. — *Rigidas* e duodecim praestantioribus; caeteri *rigidos*. — Regii nostri *rigidas*.

Vincetur: repetendus erit; nec taedia coepti 615
 Vlla mei capiam, dum spiritus iste manebit.
 Nam primum, si facta mihi revocare liceret,
 Non coepisse fuit: coepta expugnare, secundum est.
 Quippe nec ille potest, ut iam mea vota relinquam,
 Non tamen ausorum semper memor esse meorum. 620
 Et, quia desierim, leviter voluisse videbor;
 Aut etiam tentasse illum, insidiisque petisse.
 Vel certe non hoc, qui plurimus ussit et urit
 Pectora nostra, Deo, sed victa libidine credar.
 Denique iam nequeo nil commisisse nefandum. 625
 Et scripsi, et petii; temerata est nostra voluntas.
 Vt nihil adiciam, non possum innoxia dici.
 Quod superest, multum est in vota; in crimina parvum.
 Dixit; et, incertae tanta est discordia mentis!

615. *Vincetur* etc.) Novum periculum facere vult. — *Repetendus*, denuo tentandus. Confer Horatium Sat. I, 9, 55 sqq. — *Taedia capiam*; Neapolitanus et Medicus *taedia faciam*; Regius, Vrhinas et primus Palatinus mutata distinctione, *mei: cupiam*. — Codex noster A male habet *taedia cepit Vlla mei: cupiam*; sensus est nimium contortus; Codex B, *taedia coepti-cupiam*, sed melior est recepta. LEM. — *Taedia cupiam*, pro vulgari, *taedia capient me*. Laudat Burm. Corn. Nep. apud Gellium VII, 18, *Vt taedium vitae ceperint*. Dictum ergo est ut *gaudia capere*, et apud Cic. Quint. 31, *capere misericordiam*, *misereri*. Librarii hoc loco haesere in hac formula. Notatur autem h. l. tristis sors eius, qui e turpissimorum criminum infamia se expedire nescit, nisi novis sceleribus perpetrandis.

617. *facta revocare*, facta infecta reddere. — *Coepta*; Regii nostri *coeptum*. — *Coepta expugnare*, coepta

perficere. Fatetur Burmannus se ignorare huius locutionis exemplum. Comparare possit ex XIV, 21, *expugnare herba*, efficax. — *Vt iam* etc. quod si etiam nunc a votis meis abstistam.

621. *leviter*, nostro summo furore correptam, quod excusatus. Maiorem etiam veniam mercetur, qui a Deo incitati, quam qui *libidine* victi amant. — *Ussit et urit*; olim edebatur *urget et urit*; sed *urit et ussit* iam Ciofano placebat e suo Codice et Caest. Idem postea in pluribus (et in nostris Regiis; malim *urget et urit*, LEM.) repertum veteribus. Heinsius coniecit *urit et urit*. Burmannus praefertendum censuit *ussit et urit*, ut se nondum desistere posse indicet. Eam ordinem nos restituimus. Sic VIII, 350, *si te coluque coloque*; XII, 114, *Valut mea dextra valetque*. — *Plurimus*, summa vi.

626. *nostra voluntas*; Regii nostri *perperam voluptas*.

629. *incertae*; quatuor *incestae*.

Quum pigeat tentasse, libet tentare; modumque 630
 Exit, et infelix committit saepe repelli.
 Mox ubi finis abest, patriam fugit ille, nefasque;
 Inque peregrina ponit nova moenia terra.
 Tum vero moestam tota Miletida mente
 Defecisse ferunt: tum vero a pectore vestem 635
 Deripuit, planxitque suos furibunda lacertos:
 Iamque palam est demens, inconcessamque fatetur
 Spem Veneris, sine qua patriam, invisosque penates
 Deserit, et profugi sequitur vestigia fratris.
 Utque tuo motae, proles Semeleia, thyrso 640
 Ismariae celebrant repetita triennia Bacchae;
 Byblida non aliter latos ululasse per agros
 Bubasides videre nurus: quibus illa relictis,
 Caras, et armiferos Lelegas Lyciamque pererrat.
 Iam Cragon, et Lymiren, Xanthique reliquerat undas,

Non absurde, iudice Burmanno; Heinsius rectius legendum putabat *menti*. — Regii nostri *incertae*. — *Incerta*, dubia, fluctuans. — *Exit*, excedit. — *Committit repelli*, commissis suis facit, ut repellatur sive reiiciatur.

632. *Mox ubi finis abest*) Deinde quum nullus finis datur Byblidos flagitio, Caunus patriam reliquit. LEM. — *In peregrina terra*, in Caria, condidit Caunum urbem in valle, cuius Noster vs. 663 meminit, unde eam Q. Calaber VIII, 79, καὶ δὲν vocat, atque etiam lacum aquae limpidae in illa valle memorat. — *Deficere mente*, amentem fieri. — *Inconcessam spem* exquisitius esse puto, quum, quod Heinsius volebat, *inconcessae Veneris*. — *Sine qua*, quod veteres plerique agnoscunt, frigidum videbatur Scheppero, qui corripbat, *linquit patriam*. Duo Medicei pro qua. Olim celebra-

tur siquidem. — Regii nostri *sine qua*.

640. *Utque tuo motae etc.*) Solemne poetis, furentes cum mulieribus bacchantibus comparare, IV, 520 sq. — *Triennia*; (ita Regii nostri) multi MSS. *truterica*, *trioterica*, *metica*. — *Triennia*, sacra Thebanorum trieterica in honorem Bacchi, de quibus III, fab. ult. Illud ipsum nomen *trioterica* librarii h. l. substituere voluerunt, sed veram eius formam reperire non potuerunt. — *Repetita* dicuntur sacra, quae statis temporibus celebrantur. — *Bubasus*, Cariae regio, Plin. V, 29, et urbs, Stephan. Byz. Βύβαστος (etiam Plinius, *Bubasus*) πόλις Καρίας. — *Nurus*, mulieres. *Leleges*, Asiae minoris incolae, Caribus vicini. Vid. Strabo lib. XIII.

645. *Cragus* mons Lyciae, Plin. V, 27, *promontorium* dicitur. — *Lymire*, flavius et oppidum Lyeiae. — De *Chimera* vide ad VI, 339: quum

Quoque Chimaera iugo mediis in partibus ignem,
 Pectus et ora leae, caudam serpentis habebat.
 Deficiunt silvae; quum tu lassata sequendo
 Procidis, et, dura positis tellure capillis,
 Bybli, iaces, frondesque tuo præmis ore caducas. 650
 Saepe etiam Nymphae teneris Lelegeides ulnis
 Tollere conantur; saepe, ut moderetur amori,
 Praecipiuunt, surdaeque adhibent solatia menti.
 Muta iacet; viridesque suis terit unguibus herbas
 Byblis; et humectat lacrymarum gramina rivo. 655
 Naidas his venam, quae nunquam arescere posset,
 Supposuisse ferunt: quid enim dare maius habebant?

autem et corpus labuisse dicatur caprae et ignem vomuisse, quaeritur, utrum h. l. *ignem* an *hircum* praefereundum sit: nam MSS. tamunt utroque. Naugerius coniicit *partibus ingens*; Constant. Fan. Perottus, Glucanus, Micyllus, Farnab. Rod. *hircum* praeferebant. — Regii nostri *ignem*. — Heinsius recepit *ignem*, qui Chimaera vocatur πῦρ χιμαιρᾶς, *ignifera* et *igneae*. Verum hoc non satis est ad defendendam illam lectionem; nam etiam *πύρ χιμαιρᾶς* vocatur ab Homero Iliad. Z, 155; Hesiodo Theog. 322. Ignem vero non e mediis partibus, sed e faucibus vomuit. Favet tamen τῷ *ignem* alius locus IV Trist. 7, 14, ubi *Chimneram, A truce, quae flammis separat angue leam*. Caeteram Chimaeram montem Lyciae fuisse perhibent, quem summum leones, medium caprae, imum dracones tenuerint. Vide Servium ad Virg. Aeneid. VI, 288. — *Lea* i. q. *leaeae*. Vide Munckerum ad Hygini fabulam 185.

648. *Deficiunt silvae*; Bersmannus coniicit *destituant*; male: iam V, 463, de Cerere, *querenti defuit orbis*. —

Procidis comprobat Heins. exemplis. Sed et vulgatum *concidis* bene se habet: dicitur enim de iis, qui vel morientes vel animo linquentes cadunt. Atque ita et Lactant. legit, ut ex Arg. apparet. — Regii nostri, *concidis*. — *Frondes caducas*, folia, quae deciderunt: sed VI, 396, *lacrymae caducas*, quae decidunt. Virgilius Aen. X, 622, *iuvenis caducus*, casurus. Sueton. Galb. 17, *caducum auspicium*, casum denuntiatio.

651. *Saepe etiam*; vulgo *saepe illam*. — Regii nostri *saepe illam*. — *Moderetur*; Regii codices *medeatur*. — *Adhibent solatia*, ut, III, 376, *adhibere preces*; et apud Tibullum III, 4, 75, *adhibere querelas*.

654. *Muta iacet*; plerimi *muta tacet*, ut X, 389, *Muta silet*: sed *iacet* melius respondet τῷ *terris*, pro quo vulgo tenet. — Regii nostri *iacet tenet*. — *Humectat* etc. Virg. Aen. I, 465, *humectat flumine vultum*, ubi Hrynus monet, *humectare* esse exquisitè pro irrigare, et habere vim vitigandi ideam fluminis.

656. *Naidas his venam* etc.) In scaturiginem perennem mutant istas

Protinus, ut secto piceae de cortice guttae,
 Vtve tenax gravaida manat tellure bitumen;
 Vtve sub adventum spirantis lene Favoni 660
 Sole remollescit, quae frigore conlilit unda,
 Sic lacrymis copsumta suis Phoebeia Byblis
 Vertitur in fontem, qui nunc quoque vallibus illis
 Nomen habet dominae; nigraque sub ilice manat.

IX. Fama novi centum Cretaeas forsitan urbes 665
 Implesset monstri; si non miracula nuper
 Iphide mutata Crete propiora tulisset.
 Proxima Gnosiaco nam quondam Phaestia regno
 Progeniuit tellus, ignoto nomine Ligdum,

lacrymas. — *Habebant, poterant*; Horat. I, Ep. 16, 23, *An melius quis habet suadere?*

658. *picea* plurimum fundit resinae, caque tota est perfusa; Plinius XVI, 10. — *Bitumen* in Babyloniorum potissimum finibus e terra aestuabat; Iustin. I, 2, 7. — *Gravida*, quatenus e sinu aut utero sinu fundit bitumen. — *Consistere* proprie de fluvii glacie adstrictis.

663. *Vertitur in fontem*) Noster A. A. tradit, eam laqueo vitam finivisse. Neo aliter Conon. narrat. 2, et Parthen. Erot. XI; Antoninus Liberalis autem, 30, auctor est, eam in Hamadryadem esse a Nymphis mutatam, quum se voluisset e scopulo praecipitem dare, et fontem e saxo manantem dictum ὁμαδρυάδα Βούλιδος; Burmannus suspicatur, eam suspendisse se ad *ilicem* et inde delivuisse in fontem. Fuerunt baud dubie variae de ea re traditiones. — *Vallibus illis*; sex *vallibus* *imis*; sic sane VI, 343; sed nunc, ubi locus mutationis indicandus, praestat *illis*. — Hoc habent Regii nostri codices. — *Nomen dominae*, Byblis fons possim

commemoratur. — *Nigra* a nigricante virore. Sic et Virg. Ecl. VI, 55, Cal. 138, *ilicis et nigrae specier.* De illo fonte et valle vide ad vs. 633.

663-796. *Iphis* quum *Ianthem* uxorem ducere vellet, Isidis auxilio e virginis mutatur in puerum. Haec ex Nicandro refert Anton. Lib. cap. 17. *Iphis* ihi vocatur Leucippus. Reliquas varietates suis locis videbimus. Fabula superiore usandum amorem retulit, nunc subinngit prodigiosum.

665. *Fama novi*) Viam sibi inquit ad fabulam seq. — *Cretaeas*, nempe quia Caeni pater inde oriundus, vs. 443. E Crete profectus nos eo reducit. De *centum* Cretae urbibus vide ad VII, 481. — *Monstrum* et *miraculum*, mirae corporum transformationes, ut II, 367. — *Tulisset*. Plin. VIII, Ep. 20, 2, de miraculis naturae, quae si *tulisset Achaia*.

668. *Phaestor*, (Plin. IV, 20, *Phacstum*) urbs et regio insulae Cretae. Sed *Gnosus* multo celebrior *Phaesto*. — *Ligdus* apud Antonin. Lampros vocatur, et uxor, quae Nostro *Telethusa* est, Galatea. Monet Heinsius posse et *Lygdum* scribi; non et

Ingenua de plebe virum: nec census in illo 670
 Nobilitate sua maior; sed vita fidesque
 Inculpata fuit: gravidæ qui coniugis aures
 Vocibus his movit, quum iam prope partus adesset:
 « Quæ voveam duo sunt, minimo ut relevere labore;
 Vtque marem parias: onerosior altera sors est; 675
 Et vires fortuna negat: quod abominor, ergo
 Edita forte tuo fuerit si femina partu,
 Invitus mando; pietas, ignosce; necetur. »
 Dixerat: et lacrymis vultum lavere profusis,
 Tam qui mandabat, quam cui mandata dabantur. 680
 Sed tamen usque suum vanis Teletliusa maritum

λύγδος et λυγδός graeco esse. Idem malit cum paucis MSS. *ignotam*, sine causa. In argum. Laetantii, Ed. Colón. *Lycus*, ut et Ald. h. l. Huius nominis urbs in Creta. — Regii nostri, *ignotum Ligdam*. — *Ignoto nomine*, nec clarum rebus gestis, nec nobili genere natum. Vtroque modo dicitur *nomen*, et de fama et de generis nobilitate. Virgilius *Aeneid.* IX, 343, *Multam sine nomine plebem*. *Ignotus* autem passim pro ignobili et obscuro. — *Census*, divitiarum, ut III, 588. — *In illo*, illius. — *Nobilitate*, iocose dictum. Male igitur auctor Argumenti *generosam* ei *stirpem* tribuit. Hac eius notatione autem et viri decretum illustratur et auxilium ei latum. In *vita hominum fides* in primis spectatur, fundamentum, aut, secundum Horat. I, Od. 24, 6, *soror iustitiae*.

673. *Vocibus his movit* (Prohibitum viri probat etiam seq. oratio. De salute coniugis est sollicitus, invitus mandat, addit lacrymas. *Movet aures alterius* et is, qui eum alloquitur, et res, quæ narratur: IV, 271. Hoc magis poeticum, quam quod Heinsius

arridebat, *monuit*, pro quo bene e quinque MSS. recepit tamen *movit*. — Regii nostri dant *monuit*. — *Vovere*, precari. — *Labore* praetulit idem Heinsius ex Urbinatæ, primo Erfurt. et quatuor aliis, pro *dolore* (quod est in nostris Regiis), quia labor est puerperarum. — *Altera sors*. Imo, sexus femininus intellig. Sic *sors* etiam III, 329; VI, 580. Ea *sors* est *onerosior*, quia patrem non adjuvare potest in victu querendo. — *Vires* dici pro patrimonio, opibus, docent Gronovius, Obserr. IV, 29, et Burmannus ad h. l. Sed duodecim MSS. habent *natura* *negat*, quod probat Heinsius. *Conditio naturæ muliebri* negat vires, quo minus operam filia navare possit patri. Etiam Gron. Obs. II, 12, praefert *natura*. — Regii nostri *fortuna*.

678. *pietas*, officia paterna, quæ hoc mandato laeduntur.

679. *lavare poëlice*, pro irrigare; Virgilius *Aen.* XII, 121; et Georg. III, 221.

681. *Sed tamen usque suum* etc.) In animo muliebri affectus maternus praevalet, apud Ligdam dura neces-

Sollicitat precibus, ne spem sibi ponat in arto.
 Certa sua est Ligdo sententia; iamque ferendo
 Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem;
 Quum medio noctis spatio, sub imagine somni, 685
 Inachis ante torum, pompa comitata suorum,
 Aut stetit, aut visa est: inerant lunaria fronti
 Cornua, cum spicis nitido flaventibus auro,
 Et regale decus: cum qua latrator Anubis,

sitas. — *Spem ponere in arto*, spem angustis finibus circumscribere, maculam tantum prolem sperare. — *Sibi* et ad Ligdam et ad Telethiam referri potest. — *Certa*, immutabilis.

683. *ferre ventrem* proprie de gravidia. — *Erat ferendo*, poterat ferre, ut non *solvendo esse*: etiam infra XV, 403, *onerique ferendo est*. — *Vix erat* profectum est ex ingenio Heinsii qui ita scripsit pro vulg. *vexerat*, quod sane ferri nequit. Nam etsi *vehere* interdum pro portare dicitur, tamen *ferendo vehere* nemini, opinor, placebit. — *Vexerat* (quod habent Regii nostri codices) facile oriri potuit ex *vix erat*: iam hoc πρῶτον ψεύδος multas varietates peperit, *vinxerat*, *vixerat*, *auxerat*, *duxerat*, *gesserat*, quae omnia non certa sufficiunt, ut rectis coniecturis sanandus sit locus. Graevius et Capoferreus malebant *Fessa erat*.

686. *Inachis ante torum etc.*) Sic Aegyptiaca quoque mythologia attingitur, forte eam maxime ob causam, quod Romae etiam Isiaca sacra celebrantur, pluraque templa intra ipsam urbem Isis habebat. Vid. Dio XL, 47, ibique Reimarus. Conf. cum nostro loco Amor. II, 13, 7; Tibul. I, 3, 23 sqq. Apud Antoninum Liberalem Latone opem implorat mater. Sed Creteneses facile habere etiam Ae-

gyptiacas religiones potuerunt. — *Inachis*, Isis Aegyptiorum, in quam Io, Inachi filia, mutata credebatur; vide in libro I, fab. X. Hinc simulacrum eius βοῦνογον Herodot. II, 40. Sed erant, qui Isidem cum Luna eandem esse dicerent, quia statuæ eius in fronte *lunaria cornua*, lunam corniculatam gerebat; Plutarchus de Iside et Osir. p. 467, ed. Reisk. — *Comitata suorum*; olim edebatur *sarcorum*; sed Heinsius ex plurimis MSS. ut e primo Mediceo, secundo Palatino, *suorum* dedit. Burmannus ex *sorum*, quod non pauci praeferunt, *constante sonora* exsculpi posse putabat, ut ad *sistra* referatur. — *Regius A*, *sacrorum*; B a manu prima *suorum*; et margini inscribitur *sacrorum*. — *Inerant fronti*, gerebat in fronte. *Cornua*, quae pr. sic dicuntur, rectius dicas *inesse fronti*. Vix autem dubium est, Isidem fuisse reginam, quae cum Osiride coniuge agrum colere suos docuerit; Diod. Sic. I, p. 17. Hinc *spicis flavescentibus auro*, aurcae. Tertullian. de Coron. cap. 7, auctor est, Isidem primam repertas spicas capite circumtulisse.

689. *regule decus*, diadema, quod etiam a Curt. V, 8, 13, *decus capitis* vocatur; Claudian. Laud. Stilich. I, 7, *victoris decus*, laurea. — *In pompa*, scilicet comitatu, etiam *Anubis* latra-

Sanctaque Bubastis, variusque coloribus Apis;
 Quique premit vocem, digitoque silentia suadet;
 Sisraque erant, nunquamque satis quaesitus Osiris,
 Pleuaque somniferi serpens peregrina veneni.
 Quum, velut excussam somno, et manifesta videntem
 Sic adfata Dea est: « Pars, o Telethusa, mearum, 695

tor, id est canis. Propert. III, 9, 41, *latrans Anubis*. Osiridis filium, metu Typhonis expositum, reperit canis, quem ille deiude, Anubim dictum, comitem sibi et custodem fecit perpetuum; Plutarchus d. l. pag. 407. Alii filium ipsum eum facie canina fuisse tradunt. Alii rursus Mercurium ab Aegyptiis sic formatum et dictum existuant: vid. Jablousky Puuth. V, 1. Cum capite canino Anubis cernitur ex marmure expressus apud Boissard. Antiquitat. Rom. P. 6, p. 78. — *Bubastis* colebatur in urbe Bubasto, et eadem cum Diana fuisse a oculis perhibetur. — *Apis*, bos candidus cum maculis nigris, Osiridem referens; Plutarchus d. l. p. 452; Solin. cap. 134; Ammian. Marcell. XXII, 14: hinc *varius coloribus*, versicolor; *varius* etiam simpliciter ita ponitur; Claudianus R. P. II, Praef. 27, *varia tigris*.

691. *Quique premit etc.* Harpocrates, Isidis filius, qui meliorem Deorum notitiam suis tradiderat, pingebatur eum digito ori imposito, quod erat taciturnitatis symbolum. In saceris eius clauabatur, γλώσση τῆς χειρὸς, γλώσση δακτύλου; Plutarchus d. l. p. 488. — *Sistrum*, crepitaculum aeneum et rotundum, ἀπὸ τοῦ σιστῆσαι, a conculcando sic dictum. In superiore parte sculpta erat felis cum facie humana, in inferiore Isis. Vnus eius erat in saceris Isidis, eiusque sonita Typhou terreri credebatur. Plutar-

chus p. 488. Formam eius expressam vides in Lipperti Dactyl. I, 870. — *Osiridis* corpus a Typhoue in quatuordecim partes dissecratum fuerat, atque disiectum. Illas partes undique conquisitis composuit Isis eo ipso loco, quo quinque invenerat. Plutarchus p. 411. In eius rei memoriam sacra instituta, in quibus sacerdotes cum fletu quaerebant Osiridem, mox cum cantu redeuntes se idyllis eum dicebant. Minucius Felix XXI, 7 sq. hinc *nunquamque* etc.

693. *somniferi plena veneni*; Regii nostri codices *somniferis-venenis*. — Huius veneno sopiti homines moriuntur. Testis est Cleopatra, quae aspidis morsu in somnum soluta expiravit. Propert. III, 9, 53; Lucan. IX, 12. In Isidis monumentis frequenter aspis occurrit. Valerius Flac. IV, 418. — *Mieyllus* et *Sadlius per serpentem* crocodilum intelligunt, cuius morsus (at ille non mordet, sed devorat) inasannabilis sit. Imo recte loc. explicant Farnab. et Heins. de aspidem, quae Isidis in sacris colebatur. Vocatur *peregrina*, quia Creta, ubi res nunc agitur, nullas serpentes venenatas habebat. Solin. cap. 111. — *Excutitur somno*, cuius somnus repente strepitu abruptitur; *defluit somnus*, si sponte cedit; Tibul. III, 4.

695. *Sic adfata Dea*) Brevis est haec Isidis oratio, et accommodata temporibus Telethusae moerentis et fluctuantis, utrum mariti mandatis

Pone graves curas; mandataque falle mariti.
 Nec dubita, quum te partu Lucina levarit,
 Tollere quidquid erit: Dea sum auxiliaris, opemque
 Exorata fero; nec te coluisse quereris
 Ingratum numen. » Monuit, thalamoque recessit. 700
 Laeta toro surgit, purasque ad sidera supplex
 Cressa manus tollens, rata sint sua visa precatur.
 Vt dolor increvit, seque ipsum pondus in auras
 Expulit, et nata est ignaro femina patri;
 Iussit ali mater, puerum mentita; fidemque 705
 Res habuit; neque erat facti nisi conscia nutrix.
 Vota pater solvit, nomenque imponit avitum:

parendum sit, an adfectui materno. Blande eam alloquitur, ostendit quid faciendum sit, et opem promittit. — *Mandata falle mariti*, falle maritum qui haec mandavit. Vide ad vs. 120.

697. *Nec dubita*) Cantaber et quatuor alii, *Ne dubita*; multi *Ne dubites*. — Regii nostri *Nec dubita*. — *Tollere* etc. Terentius Andr. I, 3, *Quidquid peperisset, decreverunt tollere*. — *Tollere* hic est educare, non exponere, non interficere. LEM. — *Dea sum auxiliaris*. Ad id alludit, quod, ut scribit Diodorus, Aegyptii asserunt, Isidem plurimorum inventricem fuisse ad morbos medicamentorum, et medicinae arti multa contulisse: quam immortalitate quoque potitam gaudere hominum cultu, inque eorum valetudine praecipue versari, quin etiam in somniis palam eis opitulari, quos censuerit dignos. L.

700. *Monuit*) Mox vs. 779, *Consilium monitumque tuum est*. *Monere* enim proprie de somniis et Diis somnia mittentibus; vide quae ad XIII, 216, ex Heinsio dicemus. LEM.

701. *purasque-manus*) Non hic intelligenda puritas manuum eo, quam

Deo placere sacri et profani scriptores monent, sed puras dicit, ut Burmannus vidit, lotas, quum iam aqua expiasset somnium. Abiecerant autem sic non solum mala, sed etiam bona somnia; vide Brunkhusium ad Propert. IV, 4, 22. Sed et praees facturi manns lavabant; Virg. Aen. VIII, 69. Sic *pura vestis* passim. — *Tollens*; Burmannus, quis praeciseis *tollere*, e solempni permutatione monet recipi posse *tendens*. — Regii nostri ambo, *tollens*: sed codex A haec ita legit: *purasque ad sidera tollens Cressa manus supplex*.

* 705. *Iussit ali*) Ab initio res bene procedere videbatur, multaque favebant consilio matris, mariti ignorantia, commune nomen, facies ambigua. Sed mox nectitur nodus, quem non nisi Isis solvere poterat. — *Furti*. Multi ex antiquis *fieti*; Heinsius hic et versu 768, *sundeat furti*. — Codex Regius A hanc vocem omisit; codex B dat *facti*.

707. *avitum* ex more Graecorum. — *Commune*; generis communis, sexui utrique conveniens. — *Impercepta*, non percepta, non cognita; ver-

Iphis avus fuerat: gavisus est nomine mater,
 Quod commune foret, nec quemquam falleret illo.
 Impercepta pia mendacia fraude latebant. 710
 Cultus erat pueri: facies, quam sive puellae,
 Sive dares puero, fieret formosus uterque.
 Tertius interea decimo successerat annus;
 Quum pater, Iphi, tibi flavam despondet Ianthen;
 Inter Phaestidas quae laudatissima formae 715
 Dote fuit virgo, Dictae nata Teleste.
 Par aetas, par forina fuit; primasque magistris
 Accepere artes, elementa aetatis, ab isdem.
 Hinc amor ambarum tetigit rude pectus; et aequum

bonum novum. Plurimi *indecepta*; Calpurnia excerpta, secundus Palatinus, primus Basilensis, primus Regius, alter Hamburgensis et quinque alii *indeprenta*; primus Gronovii *imperfecta*; unus Heinssii cum excerptis Lucretii *intercepta*. — Regius codex A, *indeprenta*; Regius B, *indecepta*. — *Pia mendacia* etc. Mendacia latebant, quia frans illa pia, quum Telethusa et filiolum servare, et iussis Dene parere ruperet. Sed Capoferr. hunc vs. 710 a monacho, non ab Ovidio profectum putabat.

711. *facies, quam* etc.) Conf. VIII, 322. *Ambiguum* talem vultum dixit Horatius II, Ocl. 5, 24, ubi Iani laudat ingeniosissimum Ausonii epigr. 105: *Dum dubitat natura, marem faceretne puellam, Factus es, o pulcher, paene puella, puer*. — *Fieret*. Bersmannus legit *fierent*, non improban- te Heinssio. — Regii codices *fieret*.

714. *Quum pater, Iphi*) Apud Antoninum Liberalem nihil de nuptiis et amore, sed mater Latouae opem implorat, quum filia esset ea aetate, ut sexus licere diutius non posset Ovidii ratio multo iucundior est, qua

primum matris filiaeque angor age- tur, deinde sub ipsas nuptias sit mu- tatio. — *Laudantur*, quae pulchra iudicantur. Sic II, 480, *laudata Iovi ora*; V, 59, *laudati vultus*. — Bene etiam *dos* de pulchritudine, quum natura puellae nascenti dotis loco ad- didit; XI, 302, *dotatissima forma*. — *Dictae Teleste*, Cretensi, a monte *Diète* in *Creta*.

718. *artes, elementa*) Durum est, primas artes dicere *elementa aetatis*, quum *elementa literarum* dici de- beant. Tan. Faber corrigebat, *elementaque prima sub iisdem*. *Elemen- ta prima* sane saepe occurrunt, ut apud Horat. I, Sat. 1, et Quintil. Sed *accipere artes sub aliquo* non est latinum. Cogitabam, *alimenta aetatis*, quia literae alunt adolescentiam, sed vereor, ut multis hanc coniecturam proberem. *Aetas* autem interdum de pueritia dicitur; vide Broukhus. ad Propert. I, 6, 21.

719. *rude*, expertus adhuc amoris propter aetatem morumque simplici- tatem. Contra Phaedr. II, 2, 3, *mulier non rudis*, quae collet artem ama- toriam. Caeterum mirum est, Virgi-

Vulnus utrique tulit: sed erat fiducia dispar.
 Coniugii pactaeque exspectat tempora taedae,
 Quamque virum putat esse, suum fore credit Ianthæ.
 Iphis amat, qua posse frui desperat, et auget
 Hoc ipsum flammæ, ardetque in virgine virgo.
 Vixque tenens lacrymas: « Quis me manet exitus, inquit,
 Cognita quam nulli, quam prodigiosa, novaeque
 Cura tenet Veneris? si Dî mihi parcere vellent,
 Perdere debuerant: si non et perdere vellent,
 Naturale malum saltem et de more dedissent.
 Nec vacca vaccae, nec equas amor urit equarum.
 Vrit oves aries; sequitur sua femina cervum.
 Sic et aves coeunt; interque animalia cuncta
 Femina semineo correpta cupidine nulla est.
 Vellem nulla forem! ne non tamen omnia Crete

nem virginis amore arsisse. — *Tangunt pectus*, quæ id invadunt, in eo oriuntur, amor, invidia, cura. — *Tulit*, inlaxit. — *Aequum*; IV, 62, *ex aequo captis ardebant mentibus ambo*, simili amoris ardore correpti erant; *pars aequa amoris* apud Terent. Eun. I, 2, 12; Noster VII, 803, *aequales urebant pectora flammæ*. — *Sed erat fiducia dispar*. Nam Iphis diffidebat se viri officio fungi posse; Ianthæ vero contra fidebat se munera mulieris satis obituram. LEM.

728. *Perdere* etc.) Hic versus, quem Heinsius spurium iudicat, me non offendit. Interitum Iphis lenius malum indicat eo, quo nunc laborabat. Itaque non opus est, ut cum multis MSS. legatur, *Parcere debuerant*, et deinde e conjectura Capoferrei, si non *me perdere vellent*. Quamquam Ovidius interdum sententias subicere solet, quas suggestit verbum praecedens, idque ipsum verbum repetere in sententia. — Codex Regius A,

Perdere debuerant; male; sed codex B hanc versum inutilem et inconcinnum respicit. LEM.

729. *Naturale*, quod in rerum natura obvenit. Opp. vs. 726, *prodigiosum*, quod contra leges naturae est. — *De more*, usitatum.

730. *Nec vaccam vaccae*) Magnitudinem et acerbitatem mali sui declarat, primum per comparisonem tum cum animalibus brutis, quam cum mulieribus nefuriis. Melius tamen, puto, haec comparatio resecta esset. *Nec vaccam* etc. Conf. Amor. I, 10, 27; Art. Amat. II, 481. — *Cervum*. Thuan. Iunianus et duodecim alii *taurum*. — Regii nostri *cervum*.

734. *Vellem nulla forem*) Mortem sibi imprecatur: saepe apud Terentiam *nullus sum*, id est perii. — *Crete monstra ferat*. Multi codices *ferant*; hinc Burmannus, si quid mutandum sit, suadet *Cretes monstra ferant*. Nulla Crete monstra tulit. Pomp. Mela II, 7, *Crete multis ja-*

Monstra ferat; taurum dilexit filia Solis, 735
 Femina nempe marem: meus est furiosior illo,
 Si verum profitemur, amor: tamen illa secuta est
 Spem Veneris; tamen illa dolis, et imagine vaccae
 Passa bovem est; et erat, qui deciperetur, adulter.
 Huc licet e toto sollertia confluat orbe, 740
 Ipse licet revolet ceratis Daedalus alis,
 Quid faciet? num me puerum de virgine doctis
 Artibus efficiet? num te mutabit, Ianthie?
 Quin animum firmas, teque ipsa recolligis, Iphi,
 Consiliique inopes et stultos excutis ignes? 745
 Quid sis nata vide, nisi te quoque decipis ipsam:
 Et pete quod fas est; et ama, quod femina debes.
 Spes est, quae capiat, spes est, quae pascat amorem.

migerata fabulis, adventu Europae, Pasiphaë et Ariadnae amoribus, Minotauri feritate fatoque, Daedali operibus et juga etc. — Solis filia, Pasiphaë; de cuius horrendo flagitio vide ad VIII, 132.

737. *sequi* — *spem* exquisitius quam habere *spem*. — *Dolis*. Pasiphaë in inclusam vacca lignea occurrisset bovi voluit Mythologi. Lxm. — *Et imagine*. Vnus et nostri Regii, in *imagine*, sed male. — *Intellige*, inclusa in *imagine*. — *Passa est bovem*, concubuit cum bove. — *Adulter*, taurus; Heroid. IV, 57, *Pasiphaë decepto subdita tauro*. Expressit nostrum locum Seneca Hipp. 115 sqq.

740. *Huc licet e toto* Nemo mederi meo malo potest. Sed singula huius soliloquii argumenta ita cohaerent, ut alterum ex altero fluat. Talis autem transitus ab uno ad alterum commendatur ab artis magistris. — *Sollertia* cercit in repieriendis remediis. — *Commode Daedalus* hic commemoratur, non solum, quia *doctis*, scilicet

ingeniosis artibus incluserat, verum etiam, quia inter Creteneses versatus erat. Earum artium partem memorat, quum dicit, *licet revolet ceratis alis*.

744. *Quin animum firmas*) iam incipit se colligere, et sana est, sed mox, ut sit, ad malum sanum redit: *firmas* pro *obfirmas*, idque Heinsius b. l. reponendum censet; sine causa. Tibullus ait III, 2, 5, *firmus*, qui aliquid fortiter praefert I Fast. 497, *firmata niens*; et supra III, 689, *mentem firmat Deus*. — *Consilii inopes*, quibus consulere ac mederi nemo potest; Terentius Eun. I, 1, 12, *quae res* (nempe amor) *in se neque consilium, neque modum habet ullum*. — *Et pete*. Sex scripti *Id pete*: inde Heinsius coniecit *I, pete*; quo recepto vulgatum *vides* in versu praecedenti, pro *vide*, servari posset. — Reg. nostri, *Et pete*.

748. *Spes est quae capiat*) Heinsius putat, carnificem aliquem hic esse acutentius locutum. Sed quo mi-

Hanc tibi res adimit: non te custodia caró
 Arcet ab amplexu, nec cantu cura magistri, 750
 Non patris asperitas, non se negat ipsa roganti.
 Nec tamen est potiunda tibi: nec, ut omnia fiant,
 Esse potes felix; ut Dique hominesque laborent.
 Nunc quoque votorum pars una est vana meorum:
 Dique mihi faciles, quidquid valuere, dederunt. 755
 Quodque ego, vult genitor, vult ipsa, socerque futurus;
 At non vult Natura, potentior omnibus istis,
 Quae mihi sola nocet: venit ecce optabile tempus,
 Luxque iugalis adest, ut iam mea fiat Ianthe;
 Nec mihi continget: mediis sitiemus in undis. 760

nus hic versus deleatur, impedit in versu seq. *res*, quae bene opponitur *spem*, momente etiam Burmanno. Tan. Faber *copiat* mutat in *faciat*, quod postea in nno MS. repertum placet etiam Burmanno, quia et I, 468, *facere amorem*; quamquam non negat, *copiat amorem* posse sumi, ut vera. 615, *capere taedia*. Mihi locus optime se habere videtur. Ut *capere flammam, spem, fastum*, et similia, sic et *capere amorem* de eius iuitiis, quae capta deinde pascuntur. — Regii nostri pro *pascant habent* *pascit*: minus bene.

749. *Hanc tibi res adimit*) Omnia, quae amantibus saepe adversa sunt, mihi favent; sola natura mihi nocet. — *Magistri* e Cod. Fraucol. et 18 alii recte Burman. recepit, quum antea *mariti* ederetur, quod nullo modo ferri poterat. Si *magistrum* intelligis literas docentem e vs. 717, *custodia* referenda est ad paedagogum, qui pueris puellisque addebatur, ut esset custos vitae et morum; Terent. Adolph. I, 1, 21. A Iuvenali VII, 218 vocatur *discipuli custos*; nb Horat. Od. I, 36, 8, *rex pueritiae*. Burman.

vero *magistri* nomine nunc illum rectorem et custodem indicari. Tunc *custodia* matris esset; Horat. I, Ep. 1, 22, *quos dura premit custodia matrum*. Vide nos ad Plinium V, Ep. 16, 3. — Regii nostri Codices, *cura marita*, quod Heinsius mutari vetat. LEMMAE.

754. *Nunc quoque* etc.) Ita hunc locum Burmannus constituit ductu unius Regii: vellet etiam in principio *Nunc modo*. Olim edebatur *nulla est una*; alii *Nunc quoque — pars nulla*; quidam *ulla*. Heinsius olim legebat *pars irrita nulla*: postea hunc versum et sequentem tollendum censebat. — Regii nostri Codices *Nunc quoque — nulla est pars ulla*. — *Nunc quoque*, quum Dii omnia dederunt, quae potuere, amorem mutuum, consensum parentum etc. una pars votorum meorum, coitus scil. abest, et irrita facit omnia.

756. *vult ipsa, socerque futurus*) Sic meliores. Multi (et Regii nostri A et B) *socer, et vult ipse futurus*. Heinsius malit, *quod genitor, vult ipsa socerque socrusque*: male.

760. *mediis sitiemus in undis*) AL-

Pronuba quid luno, quid ad haec, Hymenaeae, venitis
 Sacra, quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambae? »
 Pressit ab his vocem: nec lenius altera virgo
 Aestuat; utque celer venias, Hymenaeae, precatur.
 Quod petit haec, Telethusa timens, modo tempora differt;
 Nunc ficto langnore moram trahit: omina saepe,
 Visaque causatur; sed iam consumserat omnem
 Materiam ficti; dilataque tempora taedae
 Institerant; unusque dies restabat: at illa
 Crinalem capiti vittam nataeque sibi
 Detrahit, et passis aram complexa capillis: 77
 « Isi, Paraetionium, Mareoticaque arva, Pharonque
 Quae colis, et septem digestum in cornua Nilum;
 Fer, precor, inquit, opem; nostroque medere timori.
 Te Dea, te quondam, tuaque haec insignia vidi, 77
 Cunctaque cognovi; comitesque facesque sonumque

ludit ad fabulam Tantalii. LEMAIRE.

763. *ab his*) Post haec, ut VIII, 611. — *Lenius*. Heinsius putat *secius*. — *Altera virgo* non placet Burmanno, quum et Iphis virgo esset; praefert e Codice Bononiensi *inscia virgo*: sed bene se habet *altera virgo*. — Regii nostri *altera virgo*.

765. *Quod petit*) Regius A bene, ut puto, habet *Quae petit*. — *Omina saepe* etc. Innumerae res apud veteres erant ominosae; quibus oblati tum alia negotia, tum etiam nuptiae differebantur. Hinc fingi interdum solebant omina. Vid. Terrentium, Phorm. IV, 4, 24 sqq. ibique Lindeubrog. — *Causari* ita etiam apud Propert. IV, 4, 21, *Saepe illa immerito causata est omina Lunae*. Alibi iungitur hoc verbum cum casu et cum infinitivo. Vid. Bentley, ad Horat. I, Od. 1, et Heyn. ad Tibullum I, 3, 17.

770. *capiti* — *nataeque sibi*) Hein-

sius inebat scribi *capitis*, vel contra libros veteres, nisi pro *sibi*que legeretur *suoque*: sed duplicem dativum bene defendit Burmannus ex usu graecorum atque latinorum scriptorum. — Sequuntur ardentissimae preces, ad quas Telethusum impellebant summae angustiae. Apud Anton. Liberal. diserte transformationem filiae precatur, addito similium mutationum catalogo. — *Paraetionium*, urbs Libyae Mareotidis cum portu amplo. Strabo liber XVII, pag. 830; Ptolem. IV, 5. — *Cornua*, canales, ulvei, quia solemne fluvii cornua tribuere in monumentis; vid. ad vs. 1. — *Digestum* pro, divisum; Heroid. X, 67, *Crete centum digesta per urbes*.

776. *vidi, Cunctaque cognovi*) Hic Heinsius malit *vidi, Visaque cognovi*. — *Facesque sonumque* ex Iuniano et alio. Heinsius malebat, vel cum uno Moreti *rescruantia aera*, vel cum uno

Sistrorum, memorique animo tua iussa notavi.
 Quod videt haec lucem, quod non ego punior ipsa,
 Consilium monitumque tuum est: miserere duarum,
 Auxilioque iuva. » Lacrymae sunt verba secutae. 780
 Visa Dea est movisse suas, et moverat, aras:
 Et templi tremuere fores, imitataque Lunam
 Cornua fulserunt, crepuitque sonabile sistrum.
 Non secura quidem, fausto tamen omine laeta
 Mater abit templo: sequitur comes Iphis euntem, 785
 Quam solita est, maiore gradu: nec candor in ore
 Permanet; et vires augentur; et acrior ipse est

suo crepitan-
 A, comites, sonitumque, facesque, B,
 sonitum, comitesque, facesque; ultra-
 que lectio mala. LEM.

778. Quod non-ipsa, non crucior
 conscientiae furis. Suspectum erat
 hoc hemistichium Heinsio. Gronovius
 e Giofani Codice legendum putabat,
 quod nunc ego punior ipsa, quod in
 gravi angore sum ob servatam filiam,
 id patior, quia tuo monito parui. Audax
 contra et inepta est Schepperi
 emendatio: quod non exponitur infans.
 MSS. nonnulli habent, quod non ego
 ponor in ignem, vel igne. Primus Me-
 diceus thalamo quod non ego ponor,
 cum glossa, id est deponor. — Regius
 B, quod non ego ponor in ignem; male:
 A, vulgatam habet cum hac glossa in-
 terlineari: a dis propter intersectionem
 suam; quae sensum vatis optime ex-
 plicat. LEM. — Consilium monitum-
 que. Nonnulli monitusque; inde Hein-
 sius Consilii monitusque tui; et mox
 ex novem MSS. malit miserere tua-
 rum: etiam in versu sequenti, vel
 invitis MSS. scribi censet sua verba.
 — In hoc toto loco Regii nostri co-
 dicis vulgatam servant.

782. Et templi tremuere fores) Duo

Palatini patuere. — Regii nostri bene
 tremuere: non convenit hic loco pa-
 tuere, quod vix sensum habet. LEM.
 — Tremor templi, forum, ararum,
 fulgor simulacrorum, sonitus vasorum
 etc. signa erant praesentiae et benevo-
 lentiae divinae. Virgil. Aen. III, 90.
 Claudianus XXXIII, 7. Callimachus
 hymno ad Apoll. init. ibique Spanh.
 — Crepare verbum proprium in hac
 re. — Sonabile. Etiam hic invitis
 codicibus Heinsius reponit sonatilis;
 et comparat multi foratilis, auratilis,
 vertilis, volatilis, rotatilis; sed Bur-
 mannius recte monet sonatilis incogni-
 tam Latine esse vocem, sonabilis autem
 receptae auctoritatis. — Regii nostri
 sonabile. De sistri forma et ratione
 formae, vid. Plutarchum lib. de Iside
 et Osiride. LEM.

785. sequitur comes) Triginta codi-
 ces, sequitur puer. — Regius A, puer;
 B, com-
 — Mutatio puellae in pue-
 rum ingeniose descripta est, signis
 externis commemoratis. Schirach.
 « Eleganter discrimen inter utrumque
 sexum depingitur, quatenus licebat
 poetae. De caeteris caste et pulchre:
 Iam quae femina etc. » — Maiore
 gradu, longioribus passibus. Virgilia

Vultus; et incomtis brevior mensura capillis;
 Plusque vigoris adest, habuit quam femina: iam, quae
 Femina nuper eras, puer es: date munera templis; 790
 Nec timida gaudete fide: dant munera templis;
 Addunt et titulum; titulus breve carmen habebat:
 DONA PVER SOLVIT, QVAE FEMINA VOVERAT, IPHIS.
 Postera lux radiis latum patefecerat orbem;
 Quum Venus et Iuno, sociosque Hymenaeus ad ignes 795
 Conveniunt; potiturque sua puer Iphis Ianthe.

lento passu incedunt; II, 572. — Acrem vultum habent mares, tenerum virgines. Caeterum eiusmodi portenta sexus mutati Plinius VII, 4, enarrat: Ex feminis mutari in mares non est fabulosum Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die L. Cossicium, civem Thyasdritanum.

791. *Nec timida gaudete fide*, egregie; ita gaudete, ut posito omni timore fidem habeatis. Quibus enim repente et inexpectato ingens bonum offertur, ii nesciunt, an fides rei habenda sit; itaque aliquamdiu animus fluctuat inter timorem et gaudium, ut etiam Pygmalion X, 287. Menardi MS. *nos dubia*, quod Burmannus elegantius iudicabat. Male. — *Munera, ἀποθήματα*, quae ob auxilium praestitum grati animi causa in templo suspendebantur, et Deae potentiam declarabant. Tibullus I, 3, 27.

792. *Addunt et titulum*) Titulus conceptus erat brevi carmine. — *Carmen* de inscriptione unius vers. est etiam in Virg. Aen. III, 285. *Carmen* enim omnis formula verborum: interdum ipse titulus *carmen* dicitur; vid. Drakenb. ad Silium IX, 266. Apud Anton. Liberal. non minus cum titulo datur, sed ritus sacri in rei memoriam instituantur.

794. *patefacere et aperire locum, facere, ut in conspectum prodcat. Clariditur contra et conditur*, quum non amplius cernitur. — Caeterum non incredibilis haec fabula videtur Sufilio. Monet enim, fieri posse, ut e puella fiat puer, quandoquidem natura partes viriles absconditas ab initio, sero interdum proferat, dubitans quasi aliquamdiu, utrum sexum tribuat. Ita naturam etiam ludere in cinaedis et in viraginitibus. Similia habet Harduin. ad Plinium lib. VII, cap. 4.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER DECIMVS

FAB. I. Inde per immensum croceo velatus amictu
Aëra digreditur, Ciconumque Hymenaeus ad oras
Tendit, et Orpheus nequicquam voce vocatur.

1-85. *Orpheus Eurydicen*, serpente veneno interfectam, ab inferis reducendam impetrat ea lege, si sequentem non respiciat. Quod quum amans faceret, illa ad inferos relabitur; Orpheus autem, spreta mulieris consuetudine, pueros amare Thracum populos docet; Virgil. Georg. IV, 454 sq.; Seneca Herc. Fur. 569; Herc. Ost. 1031 sqq.; Athen. XIII, pag. 597, ubi fragm. ex elegis Hermesianactis, Apollod. I, 3, 2; Hyginus fab. 164. Nempe mortua coniuge Aornum, Thesprotiae urbem, ubi antiquissimum *Ἰννομάχης*, profectus esse traditur, ubi Eurydices animum se sequentem videre sibi visus est: vid. Pausan. Boeot. p. 768. Hinc nata fortasse fabula. — Hymenaeus e Creta ab Iphidis nuptiis vocatus proficiscitur ad Orpheum in Thraciam. Croci usus etiam in tincturis erat, hinc *infectores crocotarii* ap. Plaut. Aul. III, 5. *Croceus amictus* tribuitur etiam Baccho, Athen. V, p. 198, et Veneri, Valer. Flacc. VIII,

234: vid. Salmas. ad Tertul. de Pallio; pag. 329. Et is color convenit laetitiae, nuptiis in primis. Claudian. Nupt. Honor. 211. Hinc *flava coniugio vincula portat Amor*: Tibul. II, 2, 18. — *Velatus*, vestitus; sed maluit illud, quia *amictus* laxius vestimentum. Nempe *pulla* intel. quae Hymenaeo Heroid. XXI, 162, tribuitur. — Inter *Cicones*, Thraciae gentem ad Hebrum flumen, vixit Orpheus, et a mulieribus eorum disceptus est. — *Nequicquam* quomodo nunc intelligendum sit, poeta ipse mox docet. Sine fructu vocavit Deum, ut nullum inde emolumentum redundaret ad coniugium suum: vid. ad IX, 295. Pro *rogatur*, quod Burman. *ἡρώων* vitandi causa e 12 MSS. recepit, *revocamus vocatur*. Etenim *vocare Deum ad sacra, ad nuptias* etc. formula sollemnis; et, ut Burm. ipse fertur, *voce* *vocare* passim apud Ovid. occurrit, neque ingratum illud auribus esse puto: vid. ad I, 399; molliv

Adfuit ille quidem: sed nec solemnia verba,
 Nec laetos vultus, nec felix attulit omen. 5
 Fax quoque, quam tenuit, lacrymoso stridula fumo
 Vsque fuit, nullosque invenit motibus ignes.
 Exitus auspicio gravior; nam nupta per herbas
 Dum nova Naiadum turba comitata vagatur,
 Decidit, in talum serpentis dente recepto. 10
 Quam satis ad superas postquam Rhodopeius auras

certe est, quam illud Cicer. Off. I, 61, *pleniore ore*; aut infra XIII, 734, *aliquo quoque*.

4-7. *Adfuit ille quidem*) Non faustae fuere illae nuptiae. Confer VI, 428 seqq. Id nunc ad Hymenaeum eiusque faciem refertur. — *Solemnia verba*. Vnus Basileensis *solemnia iura*; quod ex *turs* ortum Burmannus putat. *Solemnia verba*, eantus solemnes et laetos, a quibus Hymenaeus *εὐαῆς* dictus. — *Nec felix attulit omen*, non fecit, ut laetum omen sponsis offerretur, quod felix coniugium iis promitteret. Diligenter autem omnia ante nuptias captabantur: vide IX, 766. — *Lacrymosum fumum*, qui lacrymas ciet, habet ab Horatio Sat. I, 5, 80. — *Stridula*, nempe huiusmodi cum stridore fumabat. — *Vsque fuit, nullosque*. Vnus Vossii et unus Leidensis *Vsque fuit, nullos invenit*, quod placet Heinsio. — Regii nostri habent lectionem receptam. — *Vsque vim* habet, neque adeo mutandum: *invenire* eleganter pro, consequi, accipere; confer II, 729; Art. Amat. II, 441, *Ignis extinctas admoto sulfure flammamas invenit*. Similiter *invenire veniam*, *gloriam*, *opes*: vid. Gervinus ad Iustin. XII, 8, 16: *motibus*, rotatione, qua suscitabantur facis ignes: vid. IV, 308. *Lumina mota face* Heroid. II, 120; *iacatas mota face cre-scere flammamas* Amor. I, 2, 11.

8. *Exitus auspicio gravior*) Finis coniugii tristior etiam initio. Iustitiam dixit *auspiciu* forte cum respectu ad mala omnia: *gravis*, infelix. — *Nupta* Agriopae vocatur ab Hermesianact. — *Vagatur*. Fugiebat Aristaeum in ripa Ithacis; Virg. et Hyg. dicto loco. Sed Noster alios auctores secutus videtur. Ipsa erat una *Naiadum*, aut secundum Virgilium, *Dryadum*. — Pro *Naiadum* secundum Palatinum, alter Twissenius et alius habent *Maenialidum*. Regii nostri, *Naiadum*. — *Decidit* e Francofurtensi et Strozzae codice recepit Burmannus pro vulgari *occidit*. — *Decidit*, scilicet ad inferos, mortua est. Horatius IV, Od. 7, 14, *Nos, ubi decidimus, Quo pius Aeneas* etc. Sic etiam in lapidibus hoc verbum occurrit: vid. Burmann. Hygin. fab. 143 *decidit percussus* ab apro. Sic *deicere* pro interficere apud Claudianum Rapt. Pros. II, 39: tamen Nitscherlich. hoc loco revocavit *occidit*. — Regii nostri habent *decidit*. — *Serpentis dente recepto*, morsa, vulnerata dente serpentis in herba latentis. *Recepit ferrum*, qui eo vulneratur, aut transfoditur. *Talus*, pro calce positus.

11. *Rhodopeius*) Orpheus poëta Thracius: Rhodope autem mons est Thraciae altissimus. LEM. — *Ad superas auras*. Leuzias superos Deos intelligit; potius est, inter vivos, in terra; Aeneid. VI, 481, *multum flati*

Deflevit vates; ne non tentaret et umbras,
 Ad Styga Taenaria est ausus descendere porta;
 Perque leves populos, simulacraque functa sepulcris,
 Persephonen adiit, inamoenaeque regna tenentem 15
 Umbrarum dominum; pulsisque ad carmina nervis
 Sic ait: « O positi sub terra numina mundi,
 In quem recidimus quidquid mortale creamur,
 Si licet, et falsi positis ambagibus oris,

ad superos: vide Drakenb. ad Sil. XIII, 606. Ita et Virgil. Georg. IV, 486, *Eurydice superas veniebat ad auras*. — *Tentaret umbras*, periculum faceret, an cantu capi et flecti posset. Ita et *experiri* dicitur, ut *experiri animum victoris*, Vellei. II, 87, 3; *Tentare precibus* infra XI, 239. — *Taenarus*, umbrosus specus in Maela promontorio, per quem descensus ad inferos. Orpheus Argon. 41: Τάιναρρον, ἡνίκ' ἔδην σκότην ὁδὸν αἰδῶς ἴδω, Ηὔστην πύρρον καὶ ἄλγος etc. *Taenaria porta*, per Taenariam portam.

14. *Leves populos*, scil. umbrarum, quae *levi*, id est, tenui et umbroso corpore indutae incedunt; Horat. I, Od. 10, 18, *levis turba*. — *Sepulcris*. Regii nostri *sepulcro*. — *Persephonen*. Proserpinum. LEM. — *Inamoenaeque*. Boethornii, et *inania*; et passim *inane regnum* Plutoni tribuitur. Vnus Langemannii *regna tuentem*. — Regii nostri *inamoenaeque regna tenentem*. De *inamoenis regnis* redi ad IV, 476. — *Umbrarum dominum*. Plutonem. LEM.

17. *Pulsis*; pulsatis: confer V, 340. — Ergo formula *Sic ait* etiam praemittitur orationi, quod negabat Burmannus ad VIII, 618. Omnis autem, quae sequitur, oratio attemperata satis est consilio Orphei. — Mox am-

bigi potest, utrum vulgatam *decidimus* defendas, an cum Heinsio *recidimus* praeferas, quod et ipsum antiquorum MSS. auctoritate se tuetur. Et placitis Heracliti omnia, quae interire vel mori videntur, in ἀδὴν *recidunt*. Cic. Nat. D. II, 26: *Terrena vis omnis atque natura Diti patri dedicata est: qui Dives, ut apud Graecos Πλούτων, quia et recidunt omnia in terras, et orientur e terris*, Claudian. R. Pros. I, 57, de Plutone, *qui finem cunctis et semina praebes, Nascendique vires alterna morte rependis: Qui vitam letumque regis; nam quidquid ubique Gignit materies, hoc te donante creatur, Debeturque tibi, certisque ambagibus avi Rursus corporeas animae mittuntur in ortus*. Quae loca defendunt τὸ *recidimus*. Etiam XII, 523, pro *detrusum* unus *retrusum*. Vnus Vaticanus habet *in quem corruimus*. — Regii nostri *in quem recidimus*. — *Quidquid mortale creamur*; quicumque mortales creamur. Lucanus VII, 363, *quidquid hominum sumus*. Huic autem legi non subiecti erant praecellari homines. Ii enim *coelo demitti* dicuntur a Virgilio Ecl. IV, 7, et quum moriuntur, *coelo redduntur, coelestem animam coelo reddunt*; Vellei. II, 123.

19. *Si licet*. Quidam *sic licet*; alii *scilicet*: Heinsius olim coniecerat *si liquet*, id est, si constat: nihil mutan-

Vera loqui sinitis; non huc, ut opaca viderem
 Tartara, descendî; nec uti villosa colubris
 Terna Medusnei vincirem guttura monstri.
 Causa viae coniux; in quam calcata venenum
 Vipera diffudit, crescentesque abstulit annos.
 Posse pati volui; nec me tentasse negabo;
 Vicit Amor: supera Deus hic bene notus in ora est;
 An sit et hic, dubito; sed et hic tamen auguror esse.
 Famaque si veterem non est mentita rapinam,

20

25

dum censet Burmannus. — Regii nostri si licet. — Iam fidem facit dicendis. Meudacibus tribuitur *salsum*, fallens, os, iidemque *ambagibus* meudacia sua celant. *Falsa ora* sic etiam Heroid. VI, 63; *falsa lingua* ibid. VII, 67, et supra II, 631. — *Positis ambagibus*; missis ambagibus, sine ambagibus.

20. non huc, ut opaca etc.) Non vano consilio huc descendî; sed coniux, qua marito nihil carius esse debet, causa viae iusta est. — *Nec uti villosa etc.* nec ut Cerberum extraherem, quod fecit Hercules, VII, 410 sqq. Antecedens *vincirem guttura*, colla, pro consequente, extraherem; victo enim collo trahuntur canes. — *Villosa colubris*, quae villorum loco colubros habent. Sic vs. 349, *crinitas angue*. Claudian. Nupt. Hon. 123, *crinita sagittis*. — *Terna*. Oxoniensis *tetra*; multi ut primus Basileensis *torva*; duo *trina*. — Regii nostri *terna*. — *Medusaeum monstrum*, quia Echidna, quae Cerberum peperit, ex Typhaeae et Medusae prognata; Hesiodus Theogon. 295 sqq. et 306.

23. Causa viae coniux) Regii nostri *causa viae est coniux*. — *Venenum etc.* Heinsius volebat legi: *veneno Vipera diffuso crescentes abstulit annos*; quia in uno veneno, et in quatuor crescen-

tes. — Regii nostri nihil mutant. — Eu gravis illa iactura, quam feci. *Crescentes abstulit annos*, ipsam iuvenulam peremit. Anvis poetae ea tribuunt, quae hominibus conveniunt, qui illos annos agunt. Heroid. I, 111, *molles anni*, pueri; Seneca Hipp. 267, *fessi anni*; Propert. I. Eleg. 7, *tremuli anni*; Mianc. Fel. II, 1, *innocentes anni*. — *Pati eleganter* sic absolute ponitur, perferre dolorem constanter. Vid. Gronovium ad Senecam Thyest. 468. Substantivum *patientia* sic est Tibul. III, 2, 5, ubi locutus erat de eo, cui crepta coniux: *Non ego firmus in hoc, non haec patientia nostro Ingemo*. — *Pati volui*. Heinsius volebat *pati vovi*. — Regii nostri *volui*. — *Supera Deus etc.* Commiserationem haec faciunt; et quam illi ipsi, ad quos verba faciebat, amoris vim experti essent, tanto facilius veniam ab iis sperare poterat dolens Orpheus. — *Dubito*, certo non scio, ut VII, 677.

28. *veterem rapinam* ex uno Vaticano dedit Burmannus, pro *veteris rapinae*, ut *mentita* dictum esset passive, quod non inusitatum: sed elegantius et magis poeticum, *fama mentita est*, fluxit, *rapinam*. — Ambo nostri Regii *veteris rapinae*. — *Rapinam* illam Noster cecinit supra libro

Vos quoque iunxit Amor: per ego haec loca plena timoris,
 Per Chaos hoc ingens, vastique silentia regni, 30
 Eurydice, oro, properata retexite fata.
 Omnia debemur vobis; paulumque inorati,
 Serius aut citius sedem properamus ad unam.
 Tendimus huc omnes, haec est domus ultima; vosque
 Humani generis longissima regna tenetis. 35
 Haec quoque, quum iustos matura peregerit annos,

V, 34: seqq. — *Vos quoque iunxit Amor.* Bersmannas et unus Heinssii vicit *Amor*; duo *vinxit*. Codex noster Regius A, *vinxit*; Codex B, *iunxit*. *Per ego haec loca* etc. Cum gravi obstinatione consilium suum exponit: Eurydicen in vitam reddite. — *Chaos* saepe inferorum domicilium, ut Hesiodi Theogon. vers. 700, ubi vide Graev. et Gesner. ad Claudian. V, 525. — *Vastique silentia regni.* Duo Bonon. et unus Moreti *silentia mundi*. — Regii nostri, *regni*; alterius sensus est dubius. LEM. — *Properata fata* habent omnes fere MSS. (et nostri Regii) unde Heinssius illud accepit pro *properata fila*: et intelligendum est praematuram mortem. *Properata fila* ex usu linguae forent quae properanter neverant Parcae, ut *properatae tabellae*, properanter scriptae, IX, 586, et *properata stamina* II Sab. 83. Nam *properare*, ut *σπεύδειν*, properanter conficere. Similiter *festinare*, ut XI, 576, *festinare vestes*. Verum h. l. *properata fila* sunt, quae properanter absciderant Parcae, quod durum videtur. Proprie *fila* retexuntur, sed poetice et satis eleganter, ubi ad *fila* Parcarum alluditor, etiam *fata*. Itaque hoc recepi. Apud Statium lib. III Silv. 3, 20. Parcae dicuntur celeres genitoris annos *properasse*.

32. *Omnia debemur* Vulgo (et in

nostris Regiis codicibus) *omnia debentur*; et ita potuerat dicere, id est, omnia obnoxia sunt vobis. Sed quoniam nos ipsi in illis omnibus sumus, propterea melius est, *debemur*. Paulo ante, *quidquid mortale creatur*; V, 343, *Cereris sumus omnia mums*; Horatius Art. Poët. 62, *Debemur morti nos nostraque*. Rem ipsam copiose tractavit Claudianus R. P. II, 234 seqq. — Heinssius volebat hoc loco etiam *morata*, quod non est necesse. Neglecto tñ omnia sensum potius curavit poeta, quam genus grammaticum. — *Morati*, ut viatores, qui morari interdum solent in locis gratis, et deinde *properant* ad locum constitutum. — *Serius aut citius.* Horatius II, Od. 3, 26, *serius oculus*. Non perpetuam iacturam facietis, sed reddetur vobis suo tempore. Id exprimit sententia e poetis, aut e vita communi sumtis; sed temere cumulavit sententias illas. Confer. Horatius II, Od. 3, 35; et Propert. III, 16, 21 seqq.

34. *Domus*; sedes; Homerus, II. O, 251, *δῶμ' Αἰδώς*; Horatius I, Od. 4, 20, *domus exilis Plutonia*. — *Longissima.* Vnus Basilicensis *latissima*. — Regii nostri *longissima*.

36. *Iusti anni*, satis longus vitae terminus. Cic. ad Att. V, 2, *iusta*, satis longa, itinera; Amor. II, 14, 14, *iusta pondera*, maturus partus. —

Iuris erit vestri: pro munere poscimus usum.
 Quod si fata negant veniam pro coniuge, certum est
 Nolle redire mihi: leto gaudete duorum.»
 Talia dicentem, nervosque ad verba moventem, 40
 Exsanguis flebant animae: nec Tantalus undam
 Captavit refugam; stupuitque Ixionis orbis:
 Nec carpere iecur volucres; urnisque vacarunt
 Belides; inque tuo sedisti, Sisyphæ, saxo.
 Tum primum lacrymis victarum carmine fama est 45

Hominum opinione inani sunt anni eorum qui citius de vita demigrant, dicunturque ante diem rapi, seu emori. LEM. — *Matura*. Rod. legi vult *natura*. Putat, hoc melius opponi neci violentæ. Vulgata bene se habet: *matura*, scil. annis, aut ævo, quod interdum additur. Contra Propertius IV, 11, 17, *immatura*, quæ moritur in flore ætatis; Tibullus II, 6, 29, *immatura ossa*. Passim *matura ætas*, *maturi anni*; vid. Bentleium ad Horatium A. 157. *Matura loqui de senè* apud Claudianum Laud. Stilic. II, 169. — *Iuris vestri*, in vestra potestate, ut infra vs. 725; Cic. Phil. IV, 4, *sub iure et imperio consulis*.

38. *Quod si fata negant*) Desperantis animi declaratio, qua commode finem facit dicendi: *negant veniam*, non concedunt quod peto; non concedunt mihi copiam coniugis. Cicero Or. I, 21, *dote nobis hanc veniam*, annuite precibus nostris, ut recte explicat Harles. Hyginus fab. 45, *Pandion Tereo veniam dedit*, filiam, quam petebat, comitem dedit, ubi vide Munker. Etiam *gaudete desperantis est*, et bene de immitibus Diis usurpatum, qui omnes homines ad se rapiunt.

40. *Talia dicentem*) Non sine fructu fuit hæc talis oratio. Id iucunde

describitur ex imitatione Virgilii d. l. et Horat. II, Od. 13, 21-40, ubi Alcæus et Sappho similiter movent inferos. Cf. et Seneca d. l., et Claudianus R. P. II, 330 sqq. — *Refugam*. Leidenensis *profugam*; secundus Palatinus *refluam*; Thuan. *amnem refugum*. — *Regii nostri undam refugam*. — *Refugum flumen* Tantalus, Heroid. XVIII, 182; *refugi latices* Claudian. II in Rufin. 509. — *Orbis*, rota, ut IX, 123; Virgilius *Ixionii rota constitit orbis*. Sed hoc loco *stupuit*, quod ab animantibus translatum est, ut ap. Propert. IV, 11, 23, *taceant Ixionis orbis*. — *Carpere iecur*, ut IV, 217, *carpere pabula*. Secundum Senecam d. l. adeo *inerevit Tityi iecur*. — *Vacarunt*, more aquantium ancillarum, quæ, dum quiescunt aut garriunt, depouunt interea urnas, quemadmodum Sisyphus a labore quiescens *sedet* in saxo suo. Hæc placent, quia mores vitæ quotidianæ exprimunt, et 790; habent. Horat. III, Od. 11, 22: *stetit urna pandum sicca, dum grato Danaï puellas carmine mulces*.

45. *Tum primum lacrymis etc.*) Inferi Dii non commoventur miseriis hominum. *Illacrymabilis* Pluto Horat. II, Od. 14, 6; *lacrymis difficiles* Dil Seueca Herc. Fur. 579. — *Victarum*, consumptarum; sed illud me-

Eumenidum maduisse genas: nec regia coniux
 Sustinet oranti, nec qui regit ima, negare;
 Eurydicenque vocant: umbras erat illa recentes
 Inter, et incessit passu de vulnere tardo.
 Hanc simul et legem Rhodopeius accipit heros, 50
 Ne flectat retro sua lumina, donec Avernas
 Exierit valles; aut irrita dona futura.
 Carpitur acclivus per muta silentia trames,
 Arduus, obscurus, caligine densus opaca:
 Nec procul abfuerant telluris margine summae; 55

lius convenit duro et saevo Furiarum animo.

49. *de vulnere*, propter vulnus. Etiam a sic ponitur, ut III, 571; Fast. IV, 338. Schirachius valde improbat, quod tardam de vulnere finxit, putatque, sinistre Nostrum imitatum esse Virg. Aeneid. VI, ubi Dido stat, ut Marpesia cautes; hoc fuisse vulnus animi, sed morsum viperæ non habere locum in umbra exsangui. Male profecto sic disputat vir doctus: etenim ex opinione, nisi vulguri, certa quorundam poetarum, vulnere et vitia corporis manebant etiam in umbris. Etiam Deiphobus apud Virg. Aen. VI, 494, huiusmodi corpore toto apud inferos incedebat. Hinc manes viventibus apparebant tales, quales e vita excesserant, v. c. Hector apud Virg. Aeneid. II, 270. Confer Tibul. II, 6, 39. Eidem Schirachio displicet praepositio *inter* postposita, neque illa illa conquire potest: sine causa utrumque.

50. *Heros*, quia Calliopes divas filius. Vulgo edebatur *accipit Orpheus*. — Codex Regius A, *heros*; Codex B, *Orpheus*: prioris lectionem multo elegantiorē recte recepit Heinsius. L. G. — *Lex* illa a poetis ficta videtur, quia in sacris magicis respicere non licebat:

vid. Cerda ad Virg. Ecl. VIII, 102. Similis lex Vlyssi lata Homer. Od. E, 350. — Memoriae proditum est, ut inquit Pausanias in Boeotia, Orpheum, uxore mortua, venisse ad Antrum Thesprotiae, ubi per necromantiam evocarentur umbrae: ibi quum Eurydices animam posse sequi putasset, et sua se opinione falsum respiciens animadvertisset, ultro sibi ipsi, moerore confectum, mortem conscivisse. L. G. — *Donec Avernas* etc. Ergo alia via rediit ad superos. *Averna* enim colles, qui variis perfossi specubus vias habebant subterraneas et culiginosas, eamque ob causam pro descensu ad inferos habebantur, erant in Italia iuxta Puteolanum sinum, vide Heynii Excursum II ad Virg. Aeneid. VI: sed talia promiscue usurpant poetae. Confer Virg. Georg. IV, 494. Apud Apollodor. respicere videtur *πρὶν ἢ τῆν αἰώνιον αὐτοῦ παραγυρισθαι*.

53. *Carpitur* exquisitius quam *vulgare est trames*: conf. IV, 432. — *Acclivus*, pro *acclivis* ex Zulichemanno dedit Heinsius. — Regii nostri *acclivis*. — *Muta* et *muta opaca* otiose addita: vide ad II, 66, *caligine densus*, talibī saepe *silvis, virgīs densus locus*. 55. *abfuerant* dedit Heinsius ex Flo-

Illic, ne deficeret, metuens, avidusque videndi,
 Flexit amans oculos: et protinus illa relapsa est;
 Brachiaque intendens, prendique et prendere captans,
 Nil nisi cedentes infelix arripit auras.
 Iamque iterum moriens non est de coniuge quidquam
 Questa suo: quid enim nisi se quereretur amatam?
 Supremumque vale, quod iam vix auribus ille
 Acciperet, dixit; revolutaque rursus eodem est.
 Non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus,

rentino S. Marci, pro *absuerant*; hoc habent nostri Regii. — *Margine* abesse posset, quia iam telluris summa superficiem terrae significat. Invat cum his Virgilium conferre: *Iamque pedem referens casus evaserat omnes, Redditaque Eurydice superas veiebat ad auras* *Pene sequens*; namque hanc dederat Proserpina legem; *Quam subita incautum dementia cepit amantem, Ignoscenda quidem, scirent si ignorare Manes. Restitit, Eurydicenque suam iam luce sub ipsa Immemor, heu! victusque animi resperxit: ibi omnis Effusus labor etc.* — *Deficeret*, se desereret, relinqueretur. Lenius subintelligit viribus. — *Relapsa est*. Quinque *repulsa est*; unde Heinsius coniecit *revulsa est*. — Regius noster A, *repulsa est*. Non video quare lectio recepta, quam habet codex B, mutaretur. LXM.

58. *Prendere captans* recepit Berman. ex MSS. pro *certans* quod praeferebat Ciofannus. Heinsius, etiamsi obstarent exempla Phaedri infra posita, nihil mutandum cresebat. — Codex noster A, *captans*; codex B, *certans*. — Aut *captans* est conans, tentans (Phaedr. IV, 7, 6, *quid me captas lacerare*? V, 3, 2, *quam opprimere captans*), aut *prendi et prendere* pro, ut *prenderetur et prenderet*. Ap-

Virgil. *nequidquam prensat umbras: pleniorum autem imaginem exhibet prendi et prendere, quam unum prendere.* — *Auras*. Virgilius, *ausugit ceu fumus in auras occumixtus*, praeclare de corpore umbratico d. functorum.

61. *non est questa*) Multa queritur apud Virgil. vs. 494 sqq. de fati crudelitate, et relabitur cum fragore indignandi Orcli. — *Nisi sequeretur*. Multi veteres *nisi*, aut *si subsequeretur amatam* vel *amantem*: Heinsius scribebat, *quid enim sese quereretur*. — Regius A, *nisi subsequeretur*; codex B nihil mutat.

63. *revoluta*) Vulgo *revocata*. — Regii nostri, *revoluta*; quae lectio certe vividior. LXM. — *Revoluta est*, relapsa est cum notione celeritatis. Cic. Att. XIII, 26, *revolvor identidem in Tusulanum*, ubi simpl. redeo.

64. *Non aliter stupuit*) Vulgarem conparationem attonitum cum saxo exornavit fabulis, quae quum et ipsae transformationes habeant, commode incertae sunt. Viso aliquis Cerbero in saxum conversus sit necesse est: quis autem ille fuerit, non constat. Sive dubio id factum est, quum Hercules eum ad superas auras extraxisset. Conf. Suidas in prov. rh. δειλότερος τοῦ παρζύντορος, cui haec fab. originem dedisse videtur. Idem addit,

Quam tria qui timidus, medio portante catenas, 65
 Colla canis vidit: quem non pavor ante reliquit,
 Quam natura prior, saxo per corpus oborto;
 Quique in se crimen traxit, voluitque videri
 Olenos esse nocens: tuque o confusa figurae,
 Infelix Lethaea, tuae; iunctissima quondam 70
 Pectora, nunc lapides, quos humida sustinet Ide.
 Orautem, frustra que iterum transire volentem
 Portitor arcuerat: septem tamen ille diebus,
 Squalidus in ripa, Cereris sine munere, sedit.
 Cura, dolorque animi, lacrymaeque, alimenta fuere. 75
 Esse Deos Erebi crudeles questus, in altam

nno adhuc tempore conspici hoc saxum.

65. *timidus* mutat Heinsius in *Stygii*; duo *tumidus*; prius Regius *tumidi*, id est irati: non male. — Codex Regius A, *tumidi*; codex B, *timidi*. — *Medio*; collo subauditur; nam e tribus Cerberi collis medium catenis fuerat ligatum. LEM.

69. *Olenos-Lethaea*) Horum fabula non nota. — *Confusa figurae*. Turnebus Advers. I, 23, legit *confusa figurae*, et interpretatur; tu cum ligura tua in lapidem obriguisti. Quidam MSS *figura*. — Regius A, *confusa figurae*; B, *confusa figura*. — *Confusa figurae* forte ita, ut se praeferret Deabus; quam superbiam quum Dene ulcisci vellent, Olenos videtur crimen in se recepisse. — *Iungere pectora* proprie de actu venereo: vid. ad IX, 469. Sed nunc *iunctissima pectora* sunt coniuges amore mutuo se amplectentes. *Iungere* enim etiam de amore et amicitia dicitur: *pactus*, ut alibi *caput*, de toto homine. — *Humida Ide*: vide ad II, 218.

72. *Transire volentem*) Sprotii co-

dex et unus Moreti *transire parantem*, quod Burmannus melius iudicat, quasi liceret iterum transire. Recte. — Regii nostri *volentem*. — *Portitor* nomine quasi proprio dictus Charon, non a portando, sed quod a mortuis portorium exigeret: vid. Broukhus. ad Propert. IV, 11, 7; Virg. G. IV, 502, *nec portitor Orci Amplius obiectam passus transire paludem*. — *Septem diebus*. Septenarium numerum elegisse Burmanno videtur, quia ultra septem dies sine cibo durare non posse creditur. Equidem potius arbitror, quia septenarius numerus olim sacer habebatur. Etiam IX, 292, Alcmena septem per noctes cruciatur. Apud Virgil. septem menses sedet ad Strymonis undas. Infra XIV, 423, aliquis sex noctes luget.

75. *alimenta fuere*) Palatinus et unus Moreti *alimenta dedere*. Male. — Regii nostri *fuere*. — Curia et lacrymis non alitur corpus, sed conficitur. Itaque hoc vult; pro usu alimentorum, curia, dolori et lacrymis indulsit. In vita communi saepius ita iocamur; ut in carmine friget talis verborum lusus.

Se recipit Rhodopen, pulsumque Aquilonibus Haetmon.
 Tertius aequoreis inclusum Piscibus anum
 Finierat Titan; omnemque refugerat Orpheus
 Feminæ Venerem: seu quod male cesserat illi; 80
 Sive fidem dederat: multas tamen ardor habebat
 Iungere se vati; multae doliere repulsæ.
 Ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
 In teneros transferre mares; citraque iuventam
 Actatis breve ver, et primos carpere flores. 85

II. Collis erat, collemque super planissima campi
 Area; quam viridem faciebant graminis herbae.

77. *Se recipit* etc.) In solitudinem se confert; moesti enim amant loca deserta. In *Haemo* spelunca Aquilonis: vide ad VI, 709.

78. *Tertius* etc.) Tertius iam vice sol emensus fuerat zodiacum. LEM. — *Pisces*, sidus zodiaci, quod sol olim hieme exenante ingrediebatur. Hinc annus *inclusus* piscibus. Eteuim *includi* et *claudi* dicuntur quæ terminantur. Vocantur *aequorei*, et vs. 176, *aquei*, quorum epithetorum causa in promptu est. Etiam *Cancer*, sidus, vs. 127, vocatur *litoreus*. Quod quamquam paulo audacius dictum est, tamen non erat, cur Heiusius *aequoreis* mutaret in *aethericis*.

81. *fidem dederat* Eurydicæ, se non amaturum aliam. Mox Heius. sine causa suadebat, *ardor agebat*: VII, 800, *mutua cura duos et amor socialis habebat*. Sabin. II, 56, *non habet me amor alterius*; IV Trist. 10, 116, *non habent me taedia*; III Pont. 1, 82, *habet livor te*: vid. et ad IX, 291.

84. *teneri pueri* possent esse molles, impudici, pathici; sed propter seqq. rectius ad ætatem teneram refertur. Pueritia eiusque gratia eleganter cum vere et verno proventus comparatur:

ἀνδρὸς ἥδης Homer. II. N., 484; ἀνδρὸς ὥρα; Anacr. XXXIV, 4. Contra maturitatem puerorum et puellarum Graeci dixerunt ὀνύφαρ, et Horatius II, Od. 5, 10, *autumnum*. — *Citra*, ante: Slightenhorstius volebat *circa*. — *Carpere*, frui, sed flores proprie carpuntur: Liv. XXI, 3, *Florem ætatis Hasdrubal patri Hannibalis fruendum præbuit*. Caeterum Phanocles scripserat Εὔρηξ, in quibus multa de Orphi paedæstia exstant; sed illi interciderunt: vid. Heinsium.

86-142. *arbores Orphi cantu motæ*, in quibus nonnullæ transformatione nobiles. Cantus enim suavitatis arbores loco movisse, fluminum lapsus ventorumque impetum moratus esse, et immunes bestias domuisse, hoc est, hominum effectorum mores mollivisse, legitur. Horat. I, Od. 12, 7 sqq.; Art. Poët. 391; Senec. Herc. Oct. 1031 sqq.

86. *planissima campi area*, planissimus campus. Cic. Verr. IV, 48, *in summo monte est æquata agri planities*. Vossianus habet *placidissima*. — *Graminis herba* etiam apud Virg. Ecl. V, 26; Liv. 1, 24; Claudian. bel. Get. 147, vel quia gramen inter her-

Vmbra loco deerat : qua postquam parte resedit
 Dis genitus vates, et fila sonantia movit;
 Vmbra loco venit : non Chaonis abfuit arbos, 90
 Non nemus Heliadum, non frontibus esculus altis,
 Nec tiliae molles, nec fagus, et innuba laurus:
 Et coryli fragiles, et fraxinus utilis hastis,
 Enodisque abies, curvataque glandibus ilex,
 Et platanus genialis, acerque coloribus impar, 95

has refertur (Plin. XXIV, 19), vel herba est germen graminis. Georg. I, 134, *frumentis herba*. Fast. I, 154, *seminis herba*.

88. *Vmbra*) Arborea umbrosae. — *Dis*, Deo et Dea, vide ad vs. 167. — *Fila sonantia*, fides, chordas, *movit*, pulsavit.

90. *non Chaonis*) Sequitur catalogus arborum, quemadmodum catalogus fluviorum, montium, siderum etc. alibi inseruit Ovidius: conf. Virgil. Cul. 116 sqq. Statius VI, 88. Seneca Oedip. 530 sqq. Sed exornavit singulas arbores epithetis bene dilectis. Copiosior tamen in illis ornamentis est Virgilius d. l. — *Chaonis arbos*. Regii nostri *arbor*. — *Chaonis arbos*, quercus. Dodona enim, olim habitata a Chaonibus, (Strabo pag. 498), nobilia habebat querceta. Etiam Virgilius Georg. I, 8, *Chaonia glauca*. — *Nemus Heliadum*, vel populi, vel alni, in quas Heliades, Phaëthontis sorores, tantae erant: vide II, 325 sqq. *Nemus* igitur de tribus arboribus capiendum. — *Esculus*, arbor maxima e quercuum genere, quae quantum vertice ad auras *Aetharias*, tantum radice in tartaro tendit; Virgilius Georg. II, 291. Hinc hoc loco *frontibus altis*. Monet Burmannus a poetis *frontes* dari arboribus, idque docuisse Heinsium ad Claudian. III Rapt.

346. Heinsius tamen h. l. ex MSS. suis malit *frondibus*. — Regius noster codex A, *neo frondibus*; codex B, *non frondibus*. — *Innuba*, quae non nubit viro, ut IX, 147, *laurus innuba*, laurus, in quam Daphne innuba mutata. Tibullus III, 4, 23, *casta laurus*; Claudianus R. P. II, Praef. 23, *Cirrhæaeque Doi quamvis despererit artes, Orpheis laurus vocibus acta venit*.

93. *utilis hastis*: vid. ad V, 9. Claudianus d. l. 107, *bellis accommoda cornus*; Statius d. l. *infandos belli potura cruores Fraxinus*. — *Curvataque* vix genuinum est. *Ilex* enim, arbor tanti roboris, glandium levitate non curvatur. Tres MSS. *onerataque*. Sic VII, 281, *stipes gravidis oneratur olivis*; VIII, 791, *oneratos messoribus agros*.

95. *platanus* propter umbrosos ramos grata potentibus et sibi indulgentibus. Virg. Georg. IV, 146. Hinc hoc loco *suaviter genialis*, de quo vide ad IV, 14. Hinc etiam in compositionum descriptionibus frequenter platanus fit mentio. — *Coloribus impar*, variis coloribus. Aceris nam genus crispo macularum discursu est, in similitudinem caudae pavonis; Plinius H. N. XVI, 15. Nisi potes ad folia respici, quorum latus superius viriditate nigricante, inferius albicante insigne.

Amnicolaeque simul salices, et aquatica lotos,
 Perpetuoque virens buxus, tenuesque myricae,
 Et bicolor myrtus, et baccis caerulea tinus:
 Vos quoque, flexipedes hederæ, venistis, et una
 Pampineae vites, et amictæ vitibus ulmi:
 Ornique, et piceae, pomoque onerata rubenti
 Arbutus, et lentæ, victoris præmia, palmae;
 Et succincta comas, hirsutaque vertice pinus;

100

96. *Amnicolæ* nova compositione, quæ habitant ad amnes, amant amnes, tropo ab animantibus petito, quæ propriæ loca colere dicuntur. — *De aquatica loto* vide ad IX, 341. — *Myrica*, virgulti genus, hodie Tamariscum: vide Martin. ad Virg. Ecl. IV, 2, ubi *humiles* vocantur: et sic etiam h. l. duo MSS. Sed Bermanus censet, hoc ex Virgilio librariis in mentem venisse. Art. Amat. III, 691, *fragiles myricæ*.

98. *caerulea tinus*) Vulgo *ficus*; quidam *pinus*. Langermanni codex *cinus*, et hoc præferebat Constantinus Fanensis; sed Heinsius dedit *tinus*. — Regii nostri *ficus*. — Plinius Hist. Nat. XV, cap. ult. *Tinum silvestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt color; est enim caerulea bacca.* — *Flexipedes* rectissime restituerunt Turnebus Advers. 23, et G. Fabricius ad Virgilium Ecl. IV, 19. Est enim elegantissimum et novum epitheton, quo ornantur hederæ, quæ flexis flagellis, veluti pedibus, aut brachiis ex se emissis, arbores vicinas amplectuntur. Plinius Hist. Nat. XVI, 34.

100. *et una Pampineae vites*) Ea fuit constans veterum librorum (et nostrorum Regionum) scriptura; nihilominus tamen Heinsius volebat legi *et una amictæ vites*. — *Pinus* in

Italia vites adiungebantur, quod *maritare arborem* dicitur, quemadmodum contra Horat. II, Od. 15, 4, *platanus caelebs*, non iuncta vitibus. Conf. infra XIV, 661 et 63. — *Amictæ*, MSS. quatuor et Scholiastes Statii *amicæ*; idque placebat Constantio Fanensi, quia Plinius XVI, ulmo tribuit *amictum vitium*. — Regii nostri *amictæ*. — Claudian. Rapt. Pros. II, 111, *pampinus induit ulmos*. Noster Fast. I, 153, *modo formatis amictur vitibus arbor*; Columella V, 6, *vestita ulmus vitibus*; Statius VI, 96, *non inhospita vitibus ulmus*. Cæterum ea res suam comparationem suggestit Nostro Heroid. V, 47: *Non sic adpositis vincitur vitibus ulmus, Fæta sunt collo brachia uexa meo*.

103. *Et succincta-pinus*) Plinius XVI, 10: *Pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo prætervires*. Sed deinde *comas* omnino frondes, folia arborum; Horatius I, Od. 21, 5. — *Succincta comas*, cuius comæ non nisi superiorem partem tenent, sic ut inferius trunci pars nuda sit, quemadmodum succincti maximam pedum partem nudam habent Plinius d. l. easdem arbores vocat *succinctiores*. — *Hirsuta*, propter frondes in vertice emissas; Virgilius Cal. 135, *edita pinus Proceras decorat silvas hirsuta per artus*.

Grata Deum matri; siquidem Cybeleius Attis
Exiit hac hominem, truncoque induruit illo.

105

Adfuit huic turbae, metas imitata cupressus,
Nunc arbor, puer ante Deo dilectus ab illo,
Qui citharam nervis, et nervis temperat arcus.
Namque sacer Nymphis Carthaea tenentibus arva
Ingens cervus erat; lateque patentibus altis
Ipse suo capiti praebebat cornibus umbras:
Cornua fulgebant auro; demissaque in armos

110

104. *siquidem Cybeleius Attis*) Nobilis olim fabula, sed iam Pausaniae (vide Achaic. p. 566) aetate subobscura. Conf. Fast. IV, 223-244; Diodorus Sic. IV, Arnob. c. gentes V, p. 157 sqq. *Attis*, adolescens Phrygius eximia pulchritudine, quem amavit Cybele. — *Exiit hac hominem*, ex homine in hunc pinum mutatus est; vide IX, 268. Nimirum *exiit hominem*, qui desinit homo esse vel quoniam naturam, ut hoc loco, vel quoniam sensus et affectus humanos: vide Cuperi Observat. I, 8. *Exuere magistrum* dixit Tacitus Ann. XIV, 52. Notum est et illud, *Exiit personam iudicis, quisquis amicum induit*. — Hunc locum ita legit Tanaq. Faber: *Cybeleius olim Exiit-induruit Atys*; sed Burmannus monet, et alibi haec duo pronomina cumulari. — Regii nostri codices lectioni receptae adstantiuntur.

106. *Adfuit-cupressus*) Fabulam Cyparissi habet etiam Servius ad Aen. III, 64. Lenzius coniecit eandem forte fuisse eam cum Aristaeo, Apollinis filio, quem Virgilius Georg. I, 14, cultorem nemorum vocat, cui Cae nivei iuvenae dumeta tondebant. — *Huic turbae*. Vnus Basileensis huic numero. — *Regii nostri huic turbae*. — *Metas imitata*. Leidensis codex *luctus*

imitata. — Nostri Regii *metas*. — *Metas imitata*: *μεταμορφωμένη*, metae similitudinem habens: *meta* enim cornus, aut quicquid cono simile. Plinius XVI, 33, de hac arbore *metas demum ad aspectu non repudiata*. — *Qui citharam etc.*, pro qui citharae nervos (chordas) et nervum temperat arcus. — *Temperare*, proprie de chordis, quae intenduntur, ut opus est. Horat. IV, Od. 3, 17, *testudinis strepitum temperare*. — *Arcus*. Regii nostri *arcum*.

109. *Namque sacer Nymphis*) Cervus insignis et egregie ornatus. Confer Virgilium Aen. VII, 483 sqq. ubi similis cervus in deliciis Tyrrhi. — *Carthaea*. Vehementer variant in hoc nomine MSS.: habent enim *Cretea*, *Cirthea*, *Carchia*, *Orchea*. — Regii nostri *Carchea*. — *Carthaea*, urbs insulae Cae: vide ad VII, 368. Cae autem Caryciis quondam celeberrima Nymphis: Heroid. XX, 221. — *Late patentibus*, patulis, latis ramis. — *Altas*, quia ipsa cornua alta. Conf. Aeneid. I, 189.

112. *Cornua fulgebant*) Ita ornatus erat, ut equi interdum ornari solebant: vide Virg. Aen. VII, 275 sq. Apuleius de Deo Socrat. Neque enim in eminentis equus phaleris consideramus et baltei poliumina inspicimus, et

Pendebant tereti gemmata monilia collo.
 Bulla super frontem parvis argentea loris
 Vincta movebatur; parilesque ex aere nitebant, 115
 Auribus in geminis, circum cava tempora, baccae.
 Isque metu vacuus, naturalique pavore
 Deposito, celebrare domos, mulcendaque colla
 Quamlibet ignotis manibus praebere solebat.
 Sed tamen ante alios, Caeae pulcherrime gentis, 120
 Gratus erat, Cyparisse, tibi: tu pabula cervum
 Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam:
 Tu modo texebas varios per cornua flores:

ornatissimas cervicis divitias contemplamur, si ex argento et auro, et gemmis monilia variegata dependent, si plena artis ornamenta collo et capiti circumiacent, si frena castata, si ephippia fucata, si cingula aurata sint. — Fulgebant auro, inaurata erant, ut victimarum cornua inaurari solebant. — *Demissa*. Codex noster A, *diffusa*. — *Demissa pendebant*, dependebant. — *Tercia membra*, quae veluti tornula sunt, nihil asperum habent, passim laudantur; Claudianus Epigram. XXII de equo Honorii: *Luxurient tumido gemmata monilia collo*. — *Bullae* proprie ornamenta puerorum nobilium, quae collo in pectus pendebant: vide Macrobius Saturn. I, 6. — *Pariles*, pares, quia et *baccae* ornatae erant forma rotunda, margaritae, quum proprio ita dicerentur rotunda arborum silvestrium poma. Salmasius ad Solin. p. 375. Posset et cum plerisque melioribus MSS. legi, *parilique ex aere*, etiam baccae erant argenteae. Sic etiam Heinsius, qui tamen usque ad recte in *geminis* dederit pro vulg. e *geminis*. Nam si baccae in auribus nitissent, non potuissent circumdare tempora. — *Ex*

auribus breviter dictam, suspensae ex auribus.

117. *naturalique pavore*) Quidam timore aut pudore. — Regii nostri *pavore*. — Cervus timiditatis symbolum, hinc ἐλάφιος ἀνὴρ et ἡραδὴς ἐλάφου in proverbiiis sunt. — *Celebrare locum*, saepe in eo versari; quemadmodum celebrare hominem, cum eo versari; *celebrare rem*, frequenter eam facere, exercere. — *Manibus*. Virg. Aen. VII, 490, *manus patientem* vocat, id est mansuetum; Lucan. IV, 237, sic dixit, *hominem pati*. — *Quamlibet*. Vide ad IX, 475.

120. *Caeae pulcherrime gentis*) Tallephi filium cum facit Servius; Amyclaei Lactant. in Argum. Is et curabat hunc cervum et ministerio eius utebatur. — *Fontis ad undam*. Vulgo *ad undas*; MS. Bersmanni *liquidus* — *ad undas*; Leidensis *liquidus* — *ad undam*. — Nostri Regii *liquidi* — *ad undam*. — *Texebas*. Primus et secundus Medicus, Neapolitanus, Spirensis, primus Hamburg. et quatuor alii *tendebas*; pauci *sternebas*; unus Leidensis *spargebas*. — Regii nostri *texebas*, quod solum convenit et est verbum proprium. — *Texebas*, corollas ne-

Nunc, eques in tergo residens, huc laetus et illuc
 Mollia purpureis frenabas ora capistris. 125
 Aestus erat, mediusque dies; solisque vapore
 Concava litoris fervebant brachia Cancrī.
 Fessus in herbosa posuit sua corpora terra
 Cervus; et arborea ducebat frigus ab umbra.
 Hunc puer imprudens iaculo Cyparissus acuto 130
 Fixit; et, ut saevo morientem vulnere vidit,
 Velle mori statuit: quae non solatia Phoebus
 Dixit? et ut leviter pro materiaque doleret,
 Admonuit: gemit ille tamen; munusque supremum
 Hoc petit a Superis, ut tempore lugeat omni. 135
 Iamque, per immensos egesto sanguine fletus,
 In viridem verti coeperunt membra colorem;
 Et modo, qui nivea pendebant fronte capilli,

cebas e floribus, quibus ornaret cornua. Virgilius dicto loco: *Adnuctum imperiis soror omni Silvia cura Molibus intexens ornabat cornua sertis, Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat. Ille, manum patiens, mensaeque adnuctus herili Errabat silvis; rursusque ad limina nota Ipse domum sera quonvis se nocte ferebat.*

124. *lactus* habent nostri codices Regii, pro *latus*, quod dederat cl. Gierig ex Heinsio; et illud, quod olim edebatur, praetulimus. LEM. Versum 125 laudat Dozza e Martiali I, Epigr. 106, *Paret purpureis aper capistris.*

126. *vapore*, aestu. — *Concava*, curvata; conf. II, 83, et 193. — *Cancrī* sidus Sol ingrediebatur olim summus aestate. — *Litoris*. Vide ad vi. 78.

128. *posuit sua corpora*: vide ad I, 300. — *Arborea* — *ab umbra*; duo *arborescunt ad umbram*. — Regii nostri *purpurea ab umbra*. — *Ducebat frigus*. Captabat ore frigidam aëram, quam ei praebat umbra arborum; *ducere*

frigus, ut *ducere animam*. Virgilius Ecl. I, 53, *frigus captabis opacum*. Supra VII, 809, *repetebam frigus et umbras etc.*

130. *Hunc puer imprudens etc.*) Servius dicto loco: *qui quum classatus aestu sub quadam arbore somnum caperet, subito strepitū excitatus, cervum, quem in deliciis habebat, feram credens, per ignorantiam misso telo occidisset etc.* — *Velle* rednudat, ut apud Tibullum I, 2, 92; III, 4, 4, *desinite quaerere velle*.

133. pro *materia*) Vide ad III, 333, ubi, *gravius nec pro materia dolere*.

136. *egesto sanguine fletus*) Cantabr. et multi *eiecto*; Regius *exhausto*; Leidensis *expulso*: duo etiam *fluctus*. — Codex noster Regius A, *eiecto-fletus*; sed codex B, *egesto fluctus*, quod tamen manus eadem correxit: *egesto vividius quam eiecto*; sed *fluctus ferri* non potest. LEM. — Per fletus non egeritur sanguis. Me-

Horrida caesaries fieri, sumtoque rigore
 Sidereum gracili spectare cacumine coelum.
 Ingenuit, tristisque Deus: « Lugebere nobis,
 Lugebisque alios, aderisque dolentibus, » inquit.

140

III. Tale nemus vates contraxerat; inque ferarum
 Concilio medius turba volucrumque sedebat.

lius apud Servium fletu nimio et abstinentia cibi ac potionis tabescit.

139. *caesaries, capillamentum, comae* passim de frondibus arborum. Sic Euripides Ion. 920, palmam vocat ἀφροσύνην. Callim. hymn. ad Dian. 41, ἀφροσύνην ὄν. Statius IV Silv. 5, *frondibus annuis crinitur arbor*. Vide Buene-man. ad Lactantium Carm. de Pascha vs. 21. — *Horridus* proprie de capillis incultis. — *Sumere*, accipere; III ex Ponto, 4, 31, *sumere vigorem*. — *Gracili*, tenni. — *Coelum*, Basilicensis *solem*. — *Regii nostri coelum*.

142. *Lugebisque alios* Cupressus, forte quia caesa non regerminat, aut ob formam tristem, Diti consecrata, ante finestram domum ponebatur, ne quis rem divinam facturus, imprudens intraret, atque ita pollueretur. — *Aderis dolentibus*, ut I, 360, de lauro, tu *racibus aderis*.

143-161. *Ganymedes*, primum canentis Orphei argumentum. Fuit autem Ganymedes Trois filius, (etsi alii aliter; vide Munker. ad Hygini fab. 271, et Barnes. ad Eurip. Troad. vs. 822) eximia pulchritudine iuvenis, quem Iupiter vel ipse mutatus in aquilam, vel missa aquila rapuit, ac mensae sibi ministrum fecit. Fons fabulae est Homer. Iliad. Y, 232, et hymn. Ven. 203 sqq. ubi tamen non aquilae ministerio, sed procella raptus traditur. Dispicit hoc figmentum Cic. Tusc. I, 26: *Nec Homerum*

audio, qui Ganymedem a Diis raptum ait propter formam, ut Iovi bibere ministraret. Fingebat haec Homerus et humana ad Deos transferrebat. In Xenoph. Sympos. VIII, 30, existimatur non propter pulchritudinem, sed propter animi dotes raptus esse; cf. Horatius IV, Od. 4, init. et Virgil. Aen. V, 254 sqq. ubi hoc argumentum chlamydi intextum fuisse traditur. Sed et in multis aliis artis operibus expressum erat. Vide Plinium XXXIV, 8. In bello cum Titonibus raptum esse Ganymedem a Iove, praecedente signo aquilae, suspicatur Fulgentius Mythol. I, 25; confer Apollod. II, 5, 9; III, 12, 2, ubi Heynius monet, fundum fabulae veterem esse loquendi usum, cuius sensus sit, fuisse Ganymedem pulcherrimum puerum, dignum, qui cum Diis esset. — *Contraxerat* ex Mediceo dedit Burmannus; vulgo *attraxerat*, quod revocavit Mitscherl. — Codex noster A, *attraxerat*; codex B, *contraxerat*; quod uelius iudicamus. LXX. — *Contraxerat*, cantus sui suavitate congregaverat, coegerat in locum, cui umbra decent. *Contrahere auxilium, milites, senatum, amicos*, passim: vide Burm. — *Concilium*, quia audiendi, non deliberandi causa, convenerant: vide ad I, 167. — *Turba*. Quidam *turbae*. — In Regio nostro A, huius vocabuli ultimam litteram vetustas delevit; at codex B habet *turba*. — Non erat, cur Hicinius suaderet, *turbos*

Vt satis impulsas tentavit pollice chordas; 145
 Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
 Concordare modos; hoc vocem carmine rupit:
 « Ab Iove, Musa parens, cedunt Iovis omnia regno,
 Carmina nostra move: Iovis est mihi saepe potestas
 Dicta prius: cecini plectro graviore Gigantas, 150
 Sparsaque Phlegraeis victricia fulmina campis.

volucrisque; namque in facile potest repeti ἀνὰ ζῶον, et quae saepe tertio verbo subiungitur. Sic et Burmannus qui addit, posse etiam coniungi *medius turba*, ut II Am. 16, 13, *Medius Pollice et Castore ponar*. Sed illud, opinor, melius.

145. *Vt satis impulsas* etc.) Ingeniose musicus describitur praetentans et experiens tensionem chordarum, antequam canat. Conf. V, 339. — *Impellere pollice chordas* est etiam apud Tibul. II, 5, 3; *Pollicis ictum*, pulsationem citharae dixit Horatius IV, Od. 6, 36. — *Sonarent*, Gronovianus *sonabant*, ut saepe. — *Nostri Regii sonarent*. — *Modi*, soni quos edunt percussae chordae. — *Carmine rupit*, Vulgo *carmine movit*; sed quia mox sequitur *carmina move*, Burmannus ex Vossii MS. recepit *rupit*: passim apud poetas *rumpere vocem*, *questus*. — *Regii nostri movit*, *Rupit* videtur esse emendatio recentioris Vossiani codicis; tamen vividius est. LEM. — *Rumpere*, ut Graecis ῥήσσειν.

148. *Ab Iove, Musa parens*) Langgermanni codex *Ab Iove principium*; quidam *Musa potens*. — *Regii nostri* habent vulgatam *Ab Iove, Musa parens*, nec felix est Langermannianus qui Maronis hemistichium Ovidio adstruit. LEM. — Iam incipit carmen Orphici, quod usque ad finem libri pertinet. In principio expressit Arat.

Ab Iove musarum primordia. V Fast. 3: *Ab Iove surgat opus*, Calliope *Musa mater Orphei*. — *Move*, incipe, — *Cedunt*, Duo Medicei *cedunt*; Heinsius malebat *cedant*. — Difficile agnoveris an *cedent*, vel *cedant*, vel *cedunt* scribatur in nostris Regii codicibus, quam ambo nostri et alii forsitan multi hoc verbum habeant per compendium. LEM. — *Carmina nostra*, *Leidensis carmina digna*. — *Regii nostri, nostra*.

150. *Dicta prius: cecini* etc.) Editiones quaedam distinguunt post *Dicta*, Excusat carminis levitatem. — *Grave plectrum* poetis tribuitur, quum argumentum grave, bella et res gestas Deorum, heroum et regum dicunt; *Iovis* contra *lyra*, aut *Iove plectrum* (Horat. II, Od. 1, 40), quam res leves, amatorias etc. tractant. Ad eundem modum Claudianus Nupt. Honor. praef. 9 et 17, dixit, *lascivo pollice et poetine nobilitate tentare lyram*. — *Fulmina*, Octo ex melioribus habent *carmina*; quae lectio intellectum meum fugit. LEM. — *Phlegraeis campis*, Heinsius malebat *castris*, quia passim *Phlegraea castra*; sed et *Phlegraei campi*, *Phlegraea arvis* occurrunt. — *Regii nostri campis*. — *Phlegraei campi*, terra sulfuris prope Cumas, ubi Iupiter, solutus et a reliquis Diis et ab Hercule, Gigantas sparsis fulminibus debellavit; vide Apollod. I, 6, 1. Neumpe

Nunc opus est leviori lyra: puerosque canamus
 Dilectos Superis, inconcessisque puellas
 Ignibus attonitas meruisse libidine poenam.
 Rex Superum Phrygii quondam Ganymedis amore 155
 Arsit; et inventum est aliquid, quod Iuppiter esse,
 Quam quod erat, mallet: nulla tamen alite verti
 Dignatur, nisi quae possit sua fulmina ferre.
 Nec mora: percusso mendacibus aëre pennis
 Abripit Iliaden, qui nunc quoque pocula miscet, 160
 Invitaque Iovi nectar Iunone ministrat.
 IV. Te quoque, Amyclide, posuisset in aethere Phoebus,

quum coloni graeci terras istas incolere coepissent, fabulas graecas illis locis alligant. Vide quae Gesnerus ad Claudian. XXVII, 20, disputat. — Hos campos alii in ea parte Macedoniae, quae postea Pullena dicta est; alii in Thessalia; in Campania alii statuunt, ubi Forum Vulcani. LEM. — De argumentis, quae graviore plectro Orpheus cecinerat, conf. ipse in Argon. 10 sqq.

153. *Inconcessis (ignibus)* De his vide ad IX, 453. Intelligit autem in primis Myrrhae amorem, quem infra canet. — *Attonitas*, fasciatis aut insanientes, ut XV, 326. — *Poenam*. Codex Regius B *poenas*: sine dubio propter praecedentem vocem *attonitas*, et male. LEM.

156. *inventum est aliquid*) Excogitavit Iuppiter formam, in quam transiret ex sua: nullam autem avem dignabatur, dignam iudicabat, in quam verteretur, nisi aquilam; quae, quum Iovis fulmina ferat, *Iovis armiger*, *minister fulminis ales*, *flammiger ales* etc. a poetis vocatur. — *Alite*, pro in alitem, ut IX, 81, *tauro muta us*. — *Nisi quae possit*. Plerique veteres *nisi quae portat*, vel *portet sua fulmi-*

na terrae; Heinsius malit *Dignatus, nisi cui possent sua fulmina ferri*. — Codex Regius A, *nisi quae portet sua fulmina terrae*; codex B, *nisi quae possit sua fulmina ferre*. Emendatio Heinsiana audacior est, et lectio codicum veterum et nostri codicis A, *portet*, aut *portat, sua fulmina terrae*, sicuti genuina probari posset. LEM.

159. *mendacibus pennis*, alis; vide ad VI, 26. — *Proprie miscentur vina*, temperantur aqua, poetice etiam *pocula*; Virg. Georg. I, 9. — *Iliaden*, Ili nepotem.

162-219. *Hyacinthus*, Lacedaemonius, ab Apolline dilectus, disco percussus, in florem sui nominis vertitur. Vers. 162, *Amyclides* vocatur, sed. vs. 196 et 590, *Oebalides*. Auctores veteres utroque trahunt. *Amyclae* Lacedaemonii, qui Amyclam urbem condidit, filium eum faciunt Pausan. Lac. p. 204; Apollod. III, 10, 3 (quamquam idem I, 3, 3, *Pierum* patrem nominat); Schol. Nicandri, p. 60; Tzetzes Chil. I, 11. *Oebalo* natum eum perhibent Hyginus fab. 271; Lucianus tom. I, p. 149; Servius ad Aeneid. XI, 69. Sed Coluth. Rapt. Hel. p. m. 43, nihil de-

Tristia si spatium ponendi fata dedissent.
 Qua licet, aeternus tamen es; quotiesque repellit
 Ver hiemem, Piscique Aries succedit aquoso, 165
 Tu toties oreris, viridique in cespite vernas.
 Te meus ante alios genitor dilexit; et orbe
 In medio positi caruerunt praeside Delphi;

cernit. Iam quum parum credibile sit, Nostrum in eadem fabula nunc hos, nunc illos secutum esse, quaeritur, quomodo haec nomina capienda sint. Alii *Amyclidem* explicant Amyclaeum, Amyclisoriundum. Certa a Palsaph. cap. 47, vocatur *Αμυκλίων μπάριον*, et a Claudiano R. P. II, 133, *natus Amyclis*. Alii contra *Oebalidem* interpretantur Oebalia oriundum; quod ferri nullo modo potest. Si enim Amyclae filius fuit, non potuit Oebaliae nasci, quae condita est ab Oebalo, Amyclae nepote; vid. Pausanias d. l. Idemque p. 258, aspicatur, fabulam longe aliter se habere, ac vulgo exponatur. Sine dubio *Amyclides* h. l. est Amyclae pronepos, et *Oebalides*, Oebali filius. Nam etiam IV, 672, *Abantiades* vocatur Perseus, Abantis pronepos. Infra vs. 217, Sparta genuisse hunc iuvenem dicitur, quamquam V Fast 223, *Therapnaeus* rursus vocatur a Therapnis, alia Laconiae urbe. Ex Perisonii, in Anipadv. hist. p. 407, sententia, Noster duas sententias confudit, ut XII, 189 et 209, in Caenei maioribus. Caeterum praeter auctores iam laudatos etiam Euripides, Helen. vs. 1482 sq. hanc fabulam tractavit. In aethere, in coelo, inter Deos retulisset, ut Iupiter Ganymedem. — *Tristia-dedissent*, nisi celere et praematura morte absumtus esses: *tristia*, quia et violenta et immatura mors.

164. *aeternus*, quia hyacinthus flos

quotannua renascitur: *aeternus*, pro immortalis, ut II, 653. — *Repellit hiemem*. Virgil. Georg. IV, 51, *pulsam hiemem sol egit sub terras*. — De *piscibus* (nam sing. *pisci* pro plural.) vide ad vs. 78. — *Arietis* signum sol olim ingrediebatur initio veris. — *Vernas*. Olim *flores*; alterum Burmannus recepit ex uno Leidensi. — *Viridique in cespite*. Boschi liber *vivoque in cespite*, quod alibi occurrit; vide Heinsium: sed Burmannus putat *viridi* magis convenire *q̄q̄ vernas*. — Regii vestri *viridique in cespite flores*. Ea lectio videtur vulgarissima; *vernas* argutum: nihil tamen mutavimus. Lxm. — *Vernare* exquisite de floribus vernis: vide ad VII, 234; Claudianus d. l. *Hyacinthus et Narcissus inclita germina veris*.

167. *Te meus ante alios*) Pater Orphei Oeagrus, rex Thraciae, fuisse creditur. Sed et hic et apud alios poetas Apollo hunc vatem genuisse traditur, forte quia Apollo sub Oeagri figura cum Calliopa concubuit; vide Parrhas. ad Claudian. Praef. II R. P. ante alios, praee caetera. — *Delphi*, oraculum Delphicum. Delphos in medio orbe sitos fuisse, ita cognitum est. Iupiter *Armigeros utrinque duos aequalibus alis Misit ab Eois*, occiduisque plagis. *Parnassus geminos fertur iunxisse volatus*: haec Claudianus Praefatio in Theodosii Consulatu.

Dum Deus Eurotan, immunitamque frequentat
 Sparten; nec citharae, nec sunt in honore sagittae. 170
 Immemor ipse sui non relia ferre recusat;
 Non tenuisse canes; non per iuga montis iniqui
 Isse comes; longaue alit adsuetudine flammās.
 Iamque fere medius Titan venientis et actae
 Noctis erat, spatioque pari distabat utrimque; 175
 Corpora veste levant, et succo pinguis olivi
 Splendescunt, latique ineunt certamina disci.

169. *Eurotan*) Laconiae fluvium.
 — *Immunitam*. Quidam, notante Vi-
 viano, *inmutatam*; hoc est, quae Apol-
 lo nunquam discedebat. — *Regii no-
 stri immunitam*, quod verum est,
 propter sensum quem explicat doctiss.
 Gierig. LEM. — *Sparta nullis muris
 cincta*, quis, iudice Lycurgo, cives
 armati et fortes firmissima urbis mu-
 nimenta. — *Non sunt in honore*, non
 curat citharam etc. Claudianus Nupt.
 Hon. V, de Honorio amante: *Non illi
 venator equus, non spicula curae; non
 iaculum torquere libet*. — *Sagittae*.
 Gronovianus *pharetrae*. — *Regii no-
 stri sagittae*.

171. *Immemor sui*, suae maiestatis,
 socius est Hyacinthi in venatu. Idem
 obsequii exemplum est infra vs. 533
 sqq. Heroid. V, 19 sqq. *Retia saepe
 comes maculis distincta tetendi*, *Saepe
 citos egi per iuga longa canes*; Art.
 Amat. II, 189, *Saepe tulit iussu fal-
 lacia retia collo*; Tibul. I, 4, 50: *Nec,
 Dum placeas, humeri retia ferre ne-
 gent*. — *Mons iniquus, asper*, saxo-
 sus, difficilis transitu; *asperitas loci
 iniqua* IV Pont. 4, 22. — *Isse comes*.
 Vulgo (et in nostris Regiis) *Ire co-
 mes*. — *Longaque alit*. Erfurt. *long-
 que trahit*.

174. *medius Titan venientis et actae
 Noctis*. Meridies erat: sic libro VI,

409, *iuguli medius et lacerti*, et mox
 vs. 233, *medium mortis fugaeque*, de
 qua syntaxi vide Gronovium ad Li-
 vium XXVIII, 6. — *Venientis*, fu-
 turae: vide ad IX, 417. — *Noctis*.
 Cantabr. Basileensis et alius, *Lucis*,
 non improbane Burmanno. — *Spa-
 tioque* — *utrimque* otiose additum. —
Levant veste, tanquam onere, elegan-
 tius, quam vulgaria, deponunt,
 exuunt vestes. Virgil. Georg. II,
 400, *nemus levare fronde*. — *Olivi*.
 Vulgo *olivae*. — *Regii nostri habent
 etiam olivae*: sed recte ex melioribus
 Hecinsius recepit *olivi*: hunc vide. —
Olivum, unguentum ex oleo et cera;
 κρόμμυα dictum. Constantius Fan. o
 Thucydide memorat, Lacedaemonios
 primos instituisse, ut certaturi et ve-
 stes deponerent et oleo unguerentur.
 Id quod mature imitati sunt relliqui
 Graeci. Hinc Homer. Od. Θ, 186,
 diserte addit, *Vlyseem iratum discum
 misisse αὐτῷ πάπα*, non deposita
 prius veste. Vixerunt autem corpus,
 partim ut artus mollierentur, partim
 ut sudor comprimeretur.

177. *certamina disci*) Discobolus
 fuit inter antiquissima exercitationis
 genera, cuius et Homerus Il. Ψ, 826
 sqq. et Od. Θ, 186, meminit. *Disci
 massa lata*, plerumque et lentis for-
 mam referens. Lipperti Doct. I, 623.

Quem prius aërias libratum Phoebus in auras
 Misit, et oppositas disiecit pondere nubes.
 Recidit in solidam longo post tempore terram 180
 Pondus, et exhibuit iunctam cum viribus artem.
 Protinus imprudens, actusque cupidine ludi,
 Tollere Taenarides orbem properabat: at illum
 Dura repercusso subiecit ab aëre tellus
 In vultus, Hyacinthe, tuos: expalluit aequae, 185
 Ac puer, ipse Deus; collapsosque excipit artus;

Ea vel sursum (ut h. l.) vel prorsum proicienda brachiorum vires augebantur. Sed multum *artis* et *virium* ille ludus requirebat. — *Libratum*, agitatam, rotatum, ut maiore vi et celeritate volaret. Sic II, 308, *Iupiter vibrata fulmina iactat*, ubi vide notam; Homerus d. l. ἤξει δὲνέσσει; et περιστρέφει; Propertius III, 12, 10, *Missa nunc disci pondus in arbo rotat*. — *Aërias auras*: vide ad IX, 219. Neque *aërias* plane otiosum esse putem, sed *aëriae aurae* forte i. q. *tenues, liquidae aurae*; opp. enim mox *salida terra*. — *Disiecit* gravius quam *divisit*, quod habet unus Heinssii MS. — *Pondere* suspectum est Burmanno, quia in vers. 181 repetitur: coniicit *verbere*. — Nostri Regii *pondere*.

180. *Recidit*) Quidam *Decidit*, quod placebat Constantia Fau. — *Decidit* quod habet codex noster B, de pondere quolibet in terram cadenti dicitur, et metro melius convenit. LEM. — *Exhibuit*. Specimen exhibuit artis et virium Apollinis, conf. VII, 29: ita et VI, 213, *exhibere*.

182. *actusque cupidine ludi*) Vulgo *cupidine lusus*; Burmannus coniicit *cupidine ludia*: pro *actus*, alii *tactus*, *raptus*, *captus*, *laetus* etc. quae omnia defendi possunt. — Codex Regius A,

actusque cupidine lusus; codex B autem *artisque cupidine lusus*, id est, deceptus cupidine artis; sed modo *artem* praecessisse vidimus. LEM. — Nihil mutandum in h. vers. Describitur fervidas inveniis et ardens cupidine, non laudis, sed huius ludi, qui vix expectare potest, donec discus reciderit, et ubi recidit, caecus quasi accurrit, ut eum tollat. — *Taenarides*, Lacedaemonius. — *Repercussus aër* alibi quidem occurrit, sed nunc vix locum habet. *Repercussus* enim vel passive dicitur qui illabens duro corpori repellitur, vel active, qui repellit alterum; neutra tamen significatio hoc loco sensum fundit commodum. Aër enim nec repellabatur, sed discus; nec discum repellabat, sed terra. Septem MSS. *repercussus in aëre*. Tum Heinssius legebat, vers. seq. *Et vultus*: immo *repercussus ega* refero ad discum, tum omnia plana sunt. Discum repercussus in aëre tellus subiecit in vultus Hyacinthi. *Ab aëre* non nisi unus Argem. MS. suggestit Heinssius. Caeteri *in aëre*. — Nostri Regii *in aëre*; forsan melius. — Caeterum secundum ulios, Zephyrus, qui et ipse amabat Hyacinthum, invidia impulsus discum in eum detulit.

186. *collapsos excipit artus*) Prae-

Et modo te refovet, modo tristia vulnera siccant;
 Nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.
 Nil prosunt artes: erat immedicabile vulnus.
 Vt si quis violas, riguove papaver in horto,
 Liliaque infringat, fulvis haerentia virgis;
 Marcida demittant subito caput illa gravatum,
 Nec se sustineant, spectentque cacumine terram:
 Sic vultus moriens iacet, et defecta vigore
 Ipsa sibi est oneri cervix, humeroque recumbit.

190

195

clare laet de Apolline medicorum
 Deo, Conf. II, 617 sqq. — *Colla-*
buntur, qui morientes aut animo lin-
 quentes cadunt, VII, 826. Procris
collapsa dolore cecidit. Excipere di-
 cuntur qui sublatum in sinum reci-
 piunt, XII, 423. Hinc interdum est
 fovere, molliter tractare, ut apud
 Virgil. Georg. II, 345. Frustra igitur
 Heinsius malebat *erigit*. Quidam
ascipit, vel *exigit*. — Regii nostri *ex-*
capit. Confer XII, 423, ubi eadem
 cura. — *Sustinet*, retinet, differt.
 Seneca I Cont. 12, *deficientis adole-*
scens spiritus in adventum meum su-
stinebatur.

190. *Vt si quis—papaver*) Vulgo
papavera. — Item nostri Regii *papa-*
vera. — Suavissima et bene delecta
 similitudo, quam tamen Noster vel
 Homero II. Θ, 306, vel potius Vir-
 gilio Aeneid. IX, 434, debet: *Inque*
humeros cervix collapsa recumbit,
Purpureus veluti quum flos, succius
aratro, Languescit moriens, lassove
papavera collo Demisere caput, plu-
via quum forte gravantur. — *Virgis*.
 Quidam, ut Florentinus S. Marci, *li-*
gois; Gronovianus et nunc Medicus
 truncis, quod Gronovio aridebat;
 pauci *signis*. Heinsius coniicit *Vir-*
gis haerentia longis, et monet lilia
 virides quidem habere *virgas*, id est

calamos, sed infractos languescere,
 atque etiam Statium III Silv. 128, *iis*
pallentes culmos tribuisse; tum ap-
 ponit locum Plinii XXI, 5, de liliis:
Nec ulli florum excelsitas maior, in-
terdum cubitorum trium, languido
semper collo, et non sufficiente capitis
onere. — Regii nostri codices habent
linguis, et codex B, in margine, *li-*
gnis. Quae lectio nulli notata vide-
 tur mihi maxima attentione digna, et
 fortasse sola genuina est: nam stami-
 na, *les stamines*, quae ex imo me-
 dioque florum calice surgunt, et quae
 in liliis sunt fulva, formam *lingua-*
rum quamdam exhibent: tamen in
 nulla plantarum descriptione huic
 vocabulo *linguis* hanc vim et intelle-
 ctum inveni: cuius exempla si quae
 suppetere, non dubitarem hoc prae-
 ferre tot *lignis*, quae duriora sunt:
 et ipsis *virgis*, quae *fulvae* dici pos-
 sunt quamvis *virides*, quia fulve-
 scunt, si infringantur. LEM.

194. *Sic vultus moriens*) Vultus *vul-*
tum; alius *vultu*; Heinsius coniicit
vultu moriente, aut *vultus moriens*
flaccet, quod verbum huic rei conven-
 iens, aut *marcet*, et tum supra pro
marcida esse reponendum *flaccida*.
 — Regii nostri codices *vultus moriens*
iacet.

« Laberis, Oealide, prima fraudate iuventa,
 Phoebus ait; videoque tuum, mea crimina, vulnus.
 Tu dolor es, facinusque meum: mea dextera leto
 Inscribenda tuo est: ego sum tibi funeris auctor.
 Quae mea culpa tamen? nisi se lusisse, vocari 100
 Culpa potest; nisi culpa potest, et amasse, vocari;
 Atque utinam pro te vitam, tecumve liceret
 Reddere! sed quoniam fatali lege tenemur;
 Semper eris mecum, memorique haerebis in ore.
 Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt; 105
 Flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
 Tempus et illud erit, quo se fortissimus heros
 Addat in hunc florem, folioque legatur eodem. »
 Talia dum vero memorantur Apollinis ore,

196. *Labis de moribundis*; III Art. Amot. 742; Statius Theb. XII, 778. Iisdem *labens caput* Lucan. III, 742, et *labentis oculi* III Trist. 3, 44, tribuantur. — *Fraudatur iuventa*, qui praematura morte abripitur, ut iuventute frui haud possit: *fraudare* omnino privare; Tibullus III, 5, 19, et Noster Amorum II, 14, 23, dixerunt, *fraudare vitam crescentibus* (nondum maturis) *vis*: vide Munckerum ad Hygini fabulam 89.

198. *mea dextera* etc.) Mors tua dextrae meae adscribenda, ego mortis tuae auctor. Similiter XV, 178, *ipso Inscriptum Deos sceleris*.

203. *fatalis lex*, lex fati, fatum. Formulam *lege teneri* non intellexit Regius, qui e MSS. praefert *lege vetamur*. Eleganter enim *lege teneri* dicuntur quos cogit lex aliquid vel facere, vel omittere. Caeterum simile Inachi votum est supra I, 661. — *Haerere*, semper versari, in ore, semper commemorari. Cic. Phil. XIII, 3, *haerere in oculis*; Attic. XIII, 4, *haerere in libris*. — *Te sonabunt tue-*

lius, quam, te (nomen tuum et fata tua) enunt. Anacr. I, 4, lyra *ἔρρωτα μούνον ἤχη*. Phaedr. III, 16, 12, *sonare cithara Apollinem*, ubi vide Burm. — *Scripto imitabere*, inscriptum, impressam habebis notam, quae referat sonum gemitus mei; Claudian. R. P. II, 121, *hyacinthus flebilibus moerens figuris*.

207. *fortissimus heros*) Quidam, ut Oxoniensis et Vossianus, *fortissimus Aiax*. — Regi nostri *fortissimus heros*; et ambo habent, codex A inter lineas, codex B in margine, *Aiax*. Aiax ipse in hincinthum mutatus est; XIII, 397. Hinc flos ille ipso *generosus flos* vocatur V Fast. 211. Plin. XXI, 11: *Hyacinthum comitatur fabula duplex, vel luctum praeferens eius, quem Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi: ita discurrentibus venis, ut graecarum literarum figura AI legatur inscripta*. — Eleganter, se addere quasi socinm et comitem in florem, post alium mutari in eundem florem.

209. *ore additum*, quia ratiocinatus

Ecce cruor, qui fusus humi signaverat herbam, 210
 Desinit esse cruor; Tyrioque nitentior ostro
 Flos oritur; formamque capit, quam lilia, si non
 Purpureus color huic, argenteus esset in illis.
 Non satis hoc Phoebo est, is enim fuit auctor honoris,
 Ipse suos gemitus foliis inscribit; et ai ai 215
 Flos habet inscriptum; funestaque litera ducta est.
 Nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon; honorque

Apollo; vide ad IX, 418. — *Vero*, quia Apollinis oracula verissima; vide ad I, 491. — *Humi*. Volgo *humo*. — Regii nostri *humi*, quod melius. — *Signaverat* exquisitius quam malefecerat. — *Desinit esse cruor* etc. Non intelligi hyacinthum cum, qui vulgo sic dicitur, satis constat; nam nec color idem est, nec forma eadem: sine dubio Hyacinthus poetarum idem est cum *vaccinio nigro*, adeoque *lilium floribus reflexis*. Theocrit. X, 28, καὶ τὸ ἴον μύλαν ἐντε, καὶ ἃ γράπτει ὕακινθος, quem locum Virg. Ecl. X, 39, sic expressit, *Et nigrae violae sunt*, et *vaccinia nigra*; vide Martin. ad Virg. Georg. IV, 183; Heynius ad Ecl. II, 18; et Schreber ad Theocriti dictum locum, in ed. Harlesii. — *Purpureus* crebro de nigro colore dicitur, quia purpura Veterum habebat nigredinem sanguineam. Aliis esse videtur Iris germanica, aliis Delphinium Aiacis, cuius solum candidum figuras AI caeruleo colore refert: — *Hinc pro his* ex uno suo et nro Vossii dedit Heinsius. — Regii nostri *his*; sed melior lectio Heinsiana. LEM.

215. *inscribit*, notas ducit, in formam literarum. Hinc ἃ γράπτει ὕακινθος apud Theocritum d. l. Virgil. Ecl. III, 106, *Dic, quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores*. Ausonius in Cap. Crucifixo,

Et tragico scriptus gemitu Salaminius Aiax. — Pro *ai* in MSS. permultis, *hya aut ya*; quae cum sint primae literae nominis Hyacinthi, multo illam lectionem praefereendam iudicant. Sed hic ipse locus reclamat. Apollo gemitus suos inscripsit, et seq. temporibus Aiacis quoque nomen ducta illa figura habuit: sic et XIII, 397. Gemitus autem vox apud Graecos non *hya*, sed *ai ai*, *heu, heu*, ut vel e Sophoclis Aiae vs. 430 sq. et aliunde constat. Aiax porro Graecis Αἴας scribitur. Accedit, quod *ai*, *ai* tumentur etiam Moschus Epiced. Bon. Plin. XXI, 11. Schol. Theocrit. ad Id. X, 28. — Regii nostri, sicut et caeteri omnes MSS. hunc locum valde corruptum habent; codex A, et *ai* his literis duabus disionctis; codex B, et a. e. Sed docto Gierig adsentendum. LEM.

217. *Sparten Hyacinthon*) Fallitur Micyllus, qui hic de Sparta, Hyacinthi avia, cogitat. Etiam urbes, in quibus quis natus et educatus est, atque adeo fluvii illas urbes praeterlabentes, dicuntur cum genuisse et aluisse. Apud Claudian. Cons. Olyb. 236, Tiberinus dicit, *Responde, si tales iactas aluisse fluentis, Eurota Spartane, tuus*. — *In hoc aevi*. Gronov. *in hoc aevo*; panzi *in hoc aevum*; sed melius *in hoc aevi*; Lucretius II, 15, *Qualibus in tenebris degitur hoc aevi*;

Durat in hoc aevi, celebrandaque more priorum
Annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.

V. At si forte roges fecundam Amathunta metalli,²²⁰
An genuisse velit Propoetidas; abnuat aequae,
Atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu
Frons erat; unde etiam nomen traxere Cerastae.
Ante fores horum stabat Iovis Hospitis ara,
Lugubris sceleris: quam si quis sanguine tinctam ²²⁵

Plinius Paneg. 6, *Solus ad hoc aevi parva fecisti*, ubi vide Schwarzium. — Regii nostri in hoc aevi. — Priorum; maiorum. — *Praelata-pompa*. Cantabr. *praelatae pompae*: unus Mediceus *caelata pompa*. — Regii nostri *praelata pompa*. — *Hyacinthia*, sacra Laedaemoniorum, quae quotannis vel verno tempore, ut placet Pontederas in Antiquit. p. 270, vel aestate, ut vult Dodwellus Dissert. 8, de Cyclis, in memoriam Hyacinthi per triduum celebrabantur. Vide Heynius in *Antiquarischen Aufsätzen*, vol. I, p. 97 sqq.

220-242. Amathusia Venus *Cerastae*, quia Iovi hospites immolabant, in tauros, *Propoetidas* autem adspersas Deam, in lapides mutat. — Initium fabulae cohaeret cum vs. 217. Sparten non patet Hyacinthum genuisse, at Amathus nolit Cerastas peperisse et Propoetidas. *Amathus*, oppidum Cypri, ubi Adonis et Venus (inde dicta Amathusia) templum antiquissimum habebant; Pausan. Boeot. p. 796; Virg. Aen. X, 57. — *Fecundam-metalli*. Vulgo (et in nostris Regii codicibus) *metallis*: *fecunda metalli* ob metallifodinas, quae hodie neglectae iacent. Infra vs. 531, *gravidam metalli*. De syntaxi vid. Heins. Virg. Aeneid. X, 174, *insula generosa metallis*. — *Abnuat*. Vulgo an-

nuat; multi *abnuat*; quatuor enim primo Regio *abnuat*; hinc Heinsius ex legibus linguae *abnuat* dedit. — Regius noster codex A, *abnuat*; codex B, *annuit*: inter utrumque minime dubius esse potest delectus ex sequentibus; *abnuat* est verbum ad rem. L.

222. *quibus aspera cornu frons*, qui cornua in fronte gerbant. — *Asperum*, quidquid eminentias habet. — *Αχιράς* dicti sunt *κερατται*, cornuti. Ipsa insula dicta *Cerastis*, quia, auctore Xrnagora, *πολλὰ κεραττα, τοῦτ' ἐστι πολλὰς ἐξοχὰς ἔχει*, quia multas eminentias, id est, promontoria, habebat. Adde Stephan. in hoc verbum. Hinc nata fabula.

224. *hospes*, hospitalis, *ἑνός*, cuius in tutela hospites erant; Virgil. Aen. I, 731. — *Lugubris sceleris* plerosque offendit interpretes. Multi habent *inlugubris*, aut *illugubris*, et pro *sceleris*, *celeris*, *celeris*, *sceleris*. — Codex Regius A, *Lugubris sceleris* et ad marginem a secunda manu II, ut fiat *Illugubris*. Codex B, *Illugubris sceleris*; sed male. Hic locus mendosus, et variis vexatus coniecturis. LEM. — Heinsius emendat, *ilicibus celebris*; Schepperus, *caedibus illustris*; Burmannus, *lugubris Veneris*, quia illa abhorret a sanguine et sacris nefandis. Schirachius autem vulgatam tuctur, eamque ita capit;

Advena vidisset, mactatos crederet illic
 Lactentes vitulos, Amathusiacasve bidentes:
 Hospes erat caesus: sacris offensa nefandis,
 Ipsa suas urbes, Ophiusiaque arva parabat
 Deserere alma Venus: « Sed quid loca grata, quid urbes,
 Peccavere meae? quod crimen, dixit, in illis?
 Exsilio poenam potius gens impia pendat,
 Vel nece; vel si quid medium mortisque fugaeque;
 Idque quid esse potest, nisi versae poena figurae? »
 Dum dubitat, quo mutet eos, ad cornua vultum 235
 Flexit: et admonita est haec illis posse relinqui;
 Grandiaque in torvos transformat membra iuencos.
 Sunt tamen obscenae Venerem Propoetides ausae
 Esse negare Deam: pro quo sua numinis ira
 Corpora cum forma primae vulgasse feruntur; 240
 Utque pudor cessit, sanguisque induruit oris,

at illa erat ara lugubris, ara sceleris.
 Neque aliter haec accipi possunt, si
 lectio sana. — *Amathusiacasve*, Vnus
 Leidensis *Amathusiadesque*; Hein-
 sius legit *Amathusiadesve*. — Regii
 nostri *Amathusiacasque*: nec dubium
 quin copulativa *que* in hoc versu, si-
 cut et supra in vers. 202, recipi
 queat. *Amathusiacas bidentes*: Cy-
 prias oves; nam Cyprus Amathusia
 etiam fuit appellata. LXX.

229. *Ipsa suas urbes*) Venus per
 omnes Cypri urbes templa habebat,
 ibique inprimis colebatur. Hinc *De-
 va potens Cypri* Horat. I, Od. 3, 1.
Ophiusia olim dicta Cyprus ob ser-
 pentium multitudinem. Vid. Span-
 hem. ad Aristoph. Plut. p. 717. Bur-
 manno autem parum placet vulgata
 lectio: is igitur vel cum uno MS. le-
 git, *Ipsa suas sedes* (nam *sedes* Deo-
 rum sunt loca, ubi coluntur) vel,
Ipsa suas aedes. Causa emendandi
 fuit haec, quia mox seq. *quid urbes*,

quae repetitio ei non placet, quia
 tunc et *arva* repetenda essent, quum
 nunc *loca grata* dicat, quae tam tem-
 pla, quam urbes et arva, notare pos-
 sunt. Ego vero iniquum esse arbitror,
 positurum loca ad tales leges exigere.

233. *fuga*, exsilium: *medium mor-
 tis fugaeque*, vide ad vs. 174.

238. *obscenae*, quia postea corpora
 vulgarunt. Barth. Advers. VIII, 17,
 explicat, impius. — *Numinis ira*,
 irata Venus incitavit in tantum libi-
 dinem, ut etc. — *Corpora vulgant*,
 quae omnium libidini patent; *for-
 mam vulgant*, quae formae, scil. pul-
 chritudinis suae fractum omnibus pro-
 miscae concedunt. Sed Burmannus
 malit, *corpora cum fama*, ut non clam
 eas coisse, neque famam pudicarum
 adfectasse significetur. Omnino Cy-
 priae mulieres proclives in Venerem
 fuisse videntur, et quæstum corporis
 fecisse: vid. Iustinus lib. XVIII, c. 5.

241. *Utque pudor cessit*) Impu-

In rigidum parvo silicem discrimine versae.

VI. Quas quia Pygmalion aevum per crimen agentes
Viderat, offensus vitiiis, quae plurima menti
Femineae Natura dedit, sine coniuge caelebs 245
Vivebat, thalamique diu consorte carebat.
Interea niveum mira feliciter arte
Sculpit ebur, formamque dedit, qua femina nasci
Nulla potest; operisque sui concepit amorem.

dentibus, quis nunquam erubescunt, dura, exsanguis, ferrea frons, exsanguis os etc. tribuitur; Plinius paneg. 35. Hinc facile fuit signum, mulieres impudicas transisse in silices. — *Parvo discrimine versae.* Supra VI, 62, *parvi discriminis umbræ.* — *Induruit* sic etiam est IV, 749, et multoties alibi.

243-297. *Pygmalionis statua vitam accipit.* E Philostephani Cypriacis fabulam referunt Clemens Alex. Protrept. p. 50, et Arnobius adv. Gentes lib. VI, pag. 206, sed haud paulo aliter ac Noster, fuisse Pygmalionem regem Cypri, qui simulacrum Veneris, quod religionis apud Cyprios habitum sit antiquae, ita adamaverit, ut cum eo concumberet. Neque aliter Guidium quemdam adolescentulum in alio Veneris simulacro arsisse, Posidippus tradiderat. Sed Noster Pygmalionem facit statuarium Cyprium (et sic etiam Philostr. Vit. Apollon. Tyan. V, 5), cuius eburnea statua Veneris munere vitam acceperit. Confer. Meursius in Cypro II. — *Per crimen vulgo per crimina.* — Regii nostri, quantum indicare licet, scriptura paene erasa, habent *aevum per crimina gentis*; Codex B insuper habet hanc glossam *per crimina agentes*. Vulgata lectio parum poetica videtur, et locus mutilus sine dubio est; sed quis huic medelam

afferre tentaverit? L. — *Per crimen*, in libidinis turpitudine atque infamia. Seneca, Epist. 93, *per tenebras novum ignobile emetri*; Sallust. Inq. II, 4, *per luxum atque ignaviam aetatem agunt*; Livius I, 5, *ut nudi iuvenes per luxum atque lasciviam currebant.* — *Plurima menti.* Vnus Medicus *sorti*; vide ad IX, 675. — Nostri *Regii menti*.

245. *sine coniuge caelebs* — *consorte carebat*) Idem ter dixit: tolleretur hoc tautologiae vitium, si cum uno MS. Heinsii *caelebs mntares in felix* (vid. ad lib. IX, vs. 333), et deinde legeres cum uno Basil. *thalamoque*, quod Heinsio venustum videbatur, qui illustrandi causa *consortia corpora* laudat e XIII, 343. Sed et alibi Noster similiter peccavit, ut VIII, 557; IX, 93. — Regii nostri servant *caelebs et consorte*.

248. *Sculpit ebur etc.*) Ergo, ut Zeuxis apud Crotoniatas, omnes pulchritudinis partes, quas natura non uni cunctas concedit (nihil enim in simplici genere omnibus ex partibus perfectum natura expolivit. Cic. Invent. II, 1) in unum simulacrum transtulerat. Vulg. *sculpsit*: Florent. *sculpit*. — *Concepit*, natus Heinsii praecipit. — Regii nostri *concepit*. — II, 64, *concipere furores*, et II Fast. 761, *furiatos ignes concipere. Concipi* cum dicantur quae oriuntur in animo.

Virginis est verae facies, quam vivere credas, 250
 Et, si non obstat reverentia, velle moveri:
 Ars adeo latet arte sua! miratur, et haurit
 Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
 Saepe manus operi tentantes admovet, an sit
 Corpus, an illud ebur; nec ebur tamen esse fatetur. 255
 Oscula dat, reddique putat; loquiturque tenetque;
 Et credit, tactis digitos insidere membris;

250. *Virginis est verae facies*) Vivere videbatur ebur, virginis verae. Burmannus comparare hic iubet notum ad Art. Anat. I, 62, ubi veram puellam interpretatur vel iuenculum, in primo flore, vel non fucatam, quae non mentitur annos et celat. Verum h. l. vera est viva, ut ipse Ovidius explicat, et opp. vs. 253, *simulatae*, id est ad exemplum naturae expressae (vide ad III, 158) arte factae. Et vs. 292, *ora non falsa*. Sic VIII, 195, *Daedalus imitatur veras aves*; III Trist. 11, 48, *verus bos*, cui opp. vs. 40, *falsus*, arte factus; Art. Anat. III, 200, *Sanguine quae vero non rubet, arte rubet*; ex Pont. IV, 1, *similis verae vaccae Myronis opus*; Propert. III, 7, 9, *animosa*, et II, 23, 8, *vivida signa*; Iuvenal. Sat. VIII, 12, *Phidiaeum vivebat ebur*. Artifices, qui talia opera ponunt, dicuntur *ad veritatem accedere* Quintil. XII, 10: et *veritatem imitari* Cic. Brut. 18. — *Felle moveri*. Tres posse moveri. — Regii nostri, *velle*. — *Moveri, saltare*, ut ap. Horat. Art. Poet. 232, *Ut festis nutrona moveri iussa diebus*; Lucret. IV, 772, *non est mirum, simulacra moveri*, *Brachiaque in numerum iactare et caetera membra*; Horat. Sat. I, 9, 24, *movere membra*. Hinc Tibul. I, 7, 38, *susviter de vino, Movit et ad certos ne-*

scia membra modos, saltare docuit homines rudes. Addit Noster, si non obstat reverentia, scil. hominum, eura famae, VII, 146. Etenim apud Romanos vix sobrii homines saltabant, aut mulieres probae, nisi festis diebus; vide Broukh. ad Propertium IV, 5, 45. Male igitur, opinor, Schirach. « Virgines bene eductae prae pudore » in virorum conspectu vix audent se » movere. »

252. *Ars latet arte*) In his verbis acumen inest. Adeo artificiose elaboratum erat signum, ut ars non animadvertetur, sed vera virgo esse crederetur. Summa laus. Quintilian. Inst. Or. I, 11, 3, *prima ars est, ut ars esse videatur*. — *Simulati corporis*. Iunianus *simulatae coniugis*. — Nostri Regii *simulati corporis*.

254. *Saepe manus operi etc.*) Ingeniose et praestantiam operis, et imaginationem artificis amantis opus notat. — *Tentare*, tactu explorare, ut mox vs. 282, *manibus pectora tentat*. Quintil. I, Declam. 9, *Tentavit ergo vultus et pectus obiectum*; VIII, 610, sic est *contractare*. — *Nec ebur tamen esse fatetur*; Regii nostri codices habent *nec adhuc ebur esse fatetur*; cui lectioni datam Heinsius ex Gronoviano praetulit. LEM. — *Insidere* exquisite: insidunt digiti, quum pars carnis, quam tangunt et premunt,

Et metuit, pressos veniat ne livor in artus:
 Et modo blanditias adhibet; modo grata puellis
 Munera fert illi conchas, teretesque lapillos, 261
 Et parvas volucres, et flores mille colorum,
 Liliaque, pictasque pilas, et ab arbore lapsas
 Heliadum lacrymas: ornat quoque vestibus artus:
 Dat digitis gemmas, longoque monilia collo;
 Aure leves baccae, redimicula pectore pendent: 265
 Cuncta decent; nec nuda minus formosa videtur.
 Collocat hanc stratis, concha Sidonide tinctis;

iis cedit. Mox vers. 284, ebur *subi-
 dit digitis ceditque*. — *Ne veniat livor
 in artus elegantius*, quam, ne live-
 scant.

259. *adhibere blanditias* e formula
 solemn. Tibul. III, 4, 75, *blandas
 adhibere querelas*. Noster supra III,
 376, *molles adhibere preces*. — *Con-
 chae et teretes*, id est. lueves et ro-
 tunduli, *lapilli* in deliciis puellarum.
 Amor. II, 11, 13, *Nec medius tenues
 conchas, pictosque lapillos Pontus ha-
 bet: bibuli litoris illa mora est*. Conf.
 Lucretium II, 374 sqq., et Propert-
 tium I, 11, 13. Istiusmodi lapillis
 ludere solebant; vid. Casaubonus ad
 Suetonium Aug. 83. Bvæm. Lapilli
 isti, quum umbilici fere figuram ha-
 berent, umbilici dicti sunt. Cicero
 Orat. II, 6, de Laelio et Scipione:
 » Conchas eas et umbilicos ad Caie-
 » tum et Laurentum legere consuesse,
 » et ad omnem animi remissionem
 » descendere.»

261. *parvas volucres*) Etiam Prop-
 pert. III, 11, 27 sqq. inter munera,
 quae olim puellis ferebantur, refert
*variam plantae versicoloris avem, vio-
 las, lilia, et suis vestitis frondibus
 unguis*. — *Liliaque, pictasque pilas*. Co-
 dex Regius A habet *Liliaque et pictas-
 que pilas*; rō et male insertum fuit a

scio librario qui timidius metro in-
 vigilans, quid valeret caesura ignora-
 vit: codex B, *Lilia, per pictasque pi-
 las*; hanc lectionem merito iam no-
 luerat recipere Heinsius; data melior
 est, quum non obstat caesura. LEM.
 — *Pila picta*, id est, versicolore, lu-
 debant virgines Graecorum, ut Nan-
 sicna apud Homerum Odys. Z, 100.
 De *Heliadum lacrymis* vide ad II,
 364 sqq.

264. *longoque monilia collo*) Vn-
 go *dat longa monilia collo*: duo *grata
 monilia*; Oxon. *larga*; Arondel. *la-
 ta*: sed *longoque* e secundo Mediceo
 et duobus aliis recepit Burmannus. —
 Regii nostri habent *dat longa*. —
Longum collum in partibus pulchri-
 tudinis; vid. Iunius de Pictura lib.
 III, cap. 9. — De *baccae* vide ad vs.
 116. — *Redimicula*, fimbrinae pendu-
 lae erant in ornamentis mulierum, et
 passim occurrunt in Monumentis.
 Subligabantur mento, aut ornabant
 frontem (Iaventalis Sat. II, 83) aut
 de pectore pendebant.

267. *collocat hanc stratis*) Arnob.
 d. I. solebat deicens: » Tanquam si
 » uxoriam res esset, sublevato in lectu-
 » lum numine, copularier amplexi-
 » bus atque ore, resque alias agere
 » libidinis vacua imaginatione fru-

Adpellatque tori sociam; adclinataque colla
 Mollibus in plumis, tanquam sensura, reponit.
 Festa dies Veneri, tota celeberrima Cypro, 270
 Venerat; et pandis inductae cornibus aurum
 Conciderant ictae nivea cervice iuvencae;
 Turaque fumabant; quum munere functus ad aras
 Constitit, et timide: « Si Dî dare cuncta potestis,
 Sit coniux opto, (non ausus, eburnea virgo, 275
 Dicere Pygmalion,) similis mea, dixit, eburnae. »
 Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
 Vota quid illa velint: et, amici numinis omen,
 Flamma ter accensa est, apicemque per aëra duxit.
 Ut rediit, simulacra suae petit ille puellae; 280
 Incumbensque toro dedit oscula: visa tepere est.

» strabiles. » — *Adclinataque*. Quiddam *inclinataque*. — Regii nostri *adclinataque*.

270. *Veneri* habet Heinsius ex uno Strozze; caeteri (et nostri Regii) *Veneris*. — *Pandis inductae cornibus aurum*. Vulgo *indutae*; tres *nuratis ornatae cornua vittis*, vel *sertis*. — Regii nostri *blandis inductae*, id est, politis, vittatis, inauratis: *pandis* ingenuosa emendatio, sed desideratur auctoritas. LEM. — Hanc vocem *de suo* dedit Heinsius, quum MSS. omnes habeant *blandis*. Hostiae quidem interdum *blandae* dicuntur, quae offeruntur Diis blando animo (vide Hygini ad Tibul. III, 3, 2) sed *blanda* victimae cornua vix ferri possunt, *indutae*, ornatae. — *Munere functus*; sacris factis. Ture tantum, non sanguine, Veneri sacra facta Burn. mouet e Meursii Cypro lib. I, cap. 16. Sed, Ovid. tempora rursus confundit. Sqq. enim temporibus Veneri utique hostiae mactatae sunt, licet sanguinem infundere arae nefus

haberetur. Tacit. Hist. III, 3. Horat. I, Od. 19, 16, ibique Iani.

277. *aurea*, pulchra. Sed hoc epitheto a graecis et latinis poetis ornatur in primis Venus, quae iuxta Sapph. χρυσὴ χρυσότερος. — Homerus etiam passim, χρυσὴ Ἀφροδίτη. LEM. — *Festis*. Primus Gronovianus, *templis*; Genevensis, *sacris*. — Regii nostri, *festis*.

279. *Flamma*, inprimis *ter accensa*, laetum est omen. — *Apex*, flamma in apicem acuminata. Non nove et mire sic locutus est Ovidius, ut Schirachio videbatur; nam etiam Virgil. Aeneid. II, 683, *apex visus fundere lumen*, ubi vid. Heynius. Noster Fast. VI, 636, *inque oculus flammis arsit apex*; ex Pont. IV, 9, 54, *Detque bonum voto lucidus omen apex*; sic et Claudianus IV Cons. Honor. 200. Seneca Oedip. 310, *verticem flammae tribuit*.

280. *simulacra suae puellae*, simulatam suam puellam. Motum post alterum vitae signum tactu percipit

Admouet hos iterum, manibus quoque pectora tentat:

Tentatum mollescit ebur; positoque rigore

Subsidit digitis, ceditque; ut Hymettia sole

Cera remollescit, tractataque pollice multas 285

Flectitur in facies, ipsoque fit utilis usu.

Dum stupet, et timide gaudet, fallique veretur,

Rursus amans, rursusque manu sua vola retractat.

Corpus erat: saliant tentatae pollice venae.

Tum vero Paphius plenissima concipit heros 290

mirans Pygmalion. — *Tepere* de calore corporis humani. Vid. IX, 365, 393: ibi *tepedo* et *caluere*.

283. *Tentatum*) Non una et sola fuit haec virgo eburnea aut marmorea: plurimas credo duras primum et difficiles amuloribus, obsequin tamen et assiduis precibus emollitas. LEM. — *Subsidit*. Vide ad vs. 257. — Regii nostri, *subsedit*; sed male, quia iam *mollescit* praecedit et sequitur *remollescit*; errore caeteroquin facili. — LEM. — *Flectitur in facies*. Vulgo *vertitur in facies*. Volebat dicere *digitisque cedit*, sed hoc ita exornauit, *tractataque pollice multas flectitur in facies*. Confer XV, 169. *Tractari* et *flecti* verba esse in hac re propria, docet Heinsius. — *Ipsaque fit utilis usu*. Sic status, posito rigore, utilis fiebat Pygmalioni. Paulo altius repetita posterior similitudinis pars.

287. *Dum stupet*) Adfectus Pygmalionis, repentino laetitiae sepsu perfusi, egregie notatus. — *Timide gaudet*. Vulgo *dubio gaudet*; quidam *modico*, aut *modice*. — Regius noster codex A, *dubie gaudet*; codex B, *medio gaudet*: sed *timide* praestantius et recte ab Heinsio praelatum; indicat nempe statum ambiguum Pygmalionis haerentis dubii inter gaudium

et timorem. Hanc sententiam nuper confirmavit Rex optimus, idem martium liberalium oculos iudex, et beneficis nostri laboris patronus, quum dignum rivalem Ouidio declararet clariss. GABODET gallicae scholae magistrum, eique gratularetur, quod haec verba *Dum stupet et timide gaudet* tam docto penicillo expressisset in ea nobili tabula, quae hanc fabulam explicat, et de qua non minor gallicorum literarum magister I. I. DUSSAULT elegantem hanc versum cecinit:

J'ai eu la Galatée, et je crois à la fable.

Vix mihi Galatée probat quod fabula finxit. LEM.

— *Timide gaudet* praecclare de eo, cuius gaudium nondum certum satis est. Supra IX, 791, *Nec timida gaudete fide*; Sil. XI, 572, *solicite laeti*. — *Fallique veretur*, non credit laetui suo, itaque *rursus rursusque retractat*, non statim, sed multo exquisitius, *sua vota*. Pro *retractat* Palatinus et quatuor alii *tentat*, quod non displicet Burmanno. — Codices nostri Regii, *retractat*. — *Tractare*, i. q. *pulpare*, *ψάλλειν*. — *Saliant*. Vide ad VI, 390.

289. *Corpus erat*) Proprie: tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res. LEM.

290. *Paphius heros*, ut iam Bern-

Verba, quibus Veneri grates agat: oraque tandem
 Ore suo non falsa premit; dataque oscula virgo
 Sensit, et erubuit, timidumque ad lumina lumen
 Attollens, pariter cum coelo vidit amantein.
 Coniugio, quod fecit, adest Dea: iamque coactis
 Cornibus in plenum novies lunaribus orbem,
 Illa Paphon genuit, de quo tenet insula nomen.

VII. Editus hac ille est, qui, si sine prole fuisset;

mannus observavit, per prolepsin dictum; nam Paphus demum ex Pygmalione natus. — *Plenissima verba* quae sint, non intelligit Burmannus, qui praefert iunius Heinsii MS. scripturam, *plenissima vota*, scilicet ut fruat et coeat cum imagine illa eburnea, iam femina facta: in quo ego ei non assentior. Nam quid hoc est, *vota*, quibus *Veneri grates agat*? Votis enim susceptis non gratiae aguntur Diis. Et si licet *plena vota* dicere, etiam *plena verba* ferenda sunt. Schirachius, qui eam ob causam iusto acerbius vituperat Burmannum, putat, sensum esse elegantissimum, si intelligas verba perfecta et integra; verba, quae proferuntur integra voce et clara. Equidem intelligo plurima verba, quae ex plenissimo pectore promanant, et plenissimo ore proferuntur. Ea sunt laetitiae summae signum. Sic in Nuce, vs. 92, et Pont. IV, 7, 17: *Pleni fructus* sunt plurimi: atque etiam Art. Amat. II, 322, *plena falce metere* ita accipio, ut apud Claudianum Ep. ad Seren. 41, *nanterosa falce*, plurimis falcibus metere; male ibi Burmannus mallet *plena lance*, lance enim non metitur. Cic. Rose. Am. 2, *plena pecunia*, plurima, copiosa. — *Non falsa*, vide ad vs. 250.

293. *Sensit et erubuit* Melius obstupefactam virginem induxisset. — Novo hoc credit. LXX. — *Ad lumi-*

na; nms Moreti et unus Bononiensis, *ad limina*. *Ad limina*, scilicet solis; nam sequitur *cum coelo vidit amantein*. Sic recte Burmannus contra Heinsium, qui per *lumina* intelligebat fenestras. — Regii nostri Codices, *ad lumina*, quod ego ultro interpreter, ad oculos Pygmalionis. LEN.

295. *adest*, quia illa mox iterum fert. — Corona lunae coguntur, crescunt in plenum orbem. — *Paphos* non nisi urbs Cypri, quam condidit vel hic Paphus, vel secundum Pausaniam Arcad. pag. 607, Agapenor, quum, Hio everso, classis Arcadum ibi appulisset; vel iuxta Apollod. III, 14, 3, Cinyras, Syriorum rex. Ibi templum Veneris celebratissimum; Tacit. Hist. II, 3.

298-302. *Myrrha*, Cinyrae filia, corpus inuit cum patre incesto. Stupro nefando cognito quum pater filiam persequeretur, illa in silvam fugit, ubi mutatur in arborem sui nominis. Conf. Hygin. fab. 58; Anton. Lib. 34; Apollod. III, 14, 4; Tzetzes in Eucophr. pag. 60; Schol. Theocrit. ad I, 107; Serv. ad Virg. Ecl. X, 18, et Aen. V, 72; Fulg. Mythol. III, 8.

Dubia omnia sunt et incerta, quae Veteres et de parentibus et de patria Cinyrae tradunt: vid. Munkeus ad Anton. lib. 1. d. I. et Meursius de Cypro II, 9. Thiaute natam eum perhibent multi; Sandoci filium fecit

Inter felices Cinyras potuisset haberi.

Dira canam: natae procul hinc, procul este parentes! 300

Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,

Desit in hac mihi parte fides; nec credite factum;

Vel, si creditis, facti quoque credite poenam.

Si tamen admissum sinit hoc Natura videri,

Gentibus Ismariis, et nostro gratulor orbi; 305

Gratulor huic terrae, quod abest regionibus illis,

Quae tantum genuere nefas: sit dives amomo;

Apollo. Neque ex hoc loco aliquid definiri potest. MSS. omnes, *Editus et ille est*, quod Constant. Fan. mutavit in *Editus haec ille est*, ut statuae animatae et Pygmalionis filius fuisse dicitur. Sed Heinsius malebat, *Editus hoc* (scilicet Papho) *ille est*. Et *Paphi filius* vocatur ab Hygino fab. 242 et 270; Assyriorum regem eum faciunt Hyginus fab. 58 et 242; Apollodorus d. l. Cyprium eum regem fuisse (sic etiam Homerus Iliad. A, 21, ubi Agamemnonem thorace donat), qui ditatam meretriculam, Venerem nomine, inter Deos retulerit, Venerique Cyprae arcana sacra instituerit, quibus multos initiaverit, tradunt Clemons Alexandr. Protrept. pag. 5; Arnob. advers. Gentes, lib. IV, pag. 143, et lib. V, pag. 169; Firmicus de Errore profano. relig. p. 34. Sed si Cinyras tempore belli Troiani vixit, ut Homeri auctoritate constat, non bene Orpheo diceudam hanc fabulam Noster dedit.

300. *Dira canam*) Exardescit animus Orphei atrocitate rei; hinc praemittit praefationem de nefando flagitio, quod narraturus est. *Dira*, amorem a Diis iratis immissum, a furis iniectum; confer vs. 313. — *Procul hinc*, etc. ex noto illo, *ἐνὰς, ἐνὰς ἱερὶ βίβλῳ*, quo profani arceantur sacris,

sed hoc loco castae animae filiarum atque patrum a sceleris horrendi auditione. — *Procul este parentes*. Duo, *procul este sorores*. — Regii nostri, *parentes*. — Versus 301 deest in Cudice A, et margini ab alia manu fuit inscriptus: quem Nasone dignum arbitror. LEM. — *Mulcebunt*. Verborum elegantia et affectuum notatione, quam mirum in modum se commendat haec fabula, tenebunt et delectabunt. — *Nec credite*. Oeto (et noster Regius B) *ne credite*. — *Facti*. *Cantabre, factis*; Heinsius malebat *facto*. — Ambo nostri Regii, *facti*.

305. *Gentibus*) Hic versus deest in Florentino S. Marci, probante Burmanno. — Sed legitur in nostris Regiis. — *Ismariis*, Thracibus, ab *Ismaro*, monte Thraciae. Burmanno, qui putat, haec ex sua persona divisae Ovidium, mirum videtur, ita gratulari poetam Thraciae, ubi modo vs. 83, Orpheus docuerat, amorem in teneros transferre mares, quasi paederaetia minus scelus incesto esset. Fuit sane minus scelus ex opinione paederaetarum, et omnino Graecorum; sua enim cuique flagitia parvi momenti esse videntur. — *Nostro orbi*, parti orbis terrarum, quam nos incolimus. — *Gratulari* nunc felicem praedicare, ut III Art. Ann. 121. —

Cinnamaque, costumque suam, sudataque ligno
Tura ferat, floresque alios Panchaia tellus,
Dum ferat et Myrrham! tanti nova non fuit arbor! 310
Ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,

Tantum nefas, tam nefarium mulierem. Ab impiis hominibus quam remotissimi esse cupimus.

308. *Cinnamaque costumque suam*) Codex Regius A, *Cinnamaque et costumque suam*, eodem errore quem notavimus ad vs. 262. Regius B uihil mutat. LEM. — Alii, *costumque suum*. Vide Heinsium. De costo vide infra. — *Floresque alios*. Quidam *floresque varios*. Petitus, Comment. in leges Att. pag. 248, corrigit *Tura ferat* (*floresque alios*) *Panchaia tellus*, *Dum* etc. Causa emendationis intelligitur e nota nostra ad vs. 478: sed incommode, monente etiam Burmanno, inter tura et *Panchaia* interiret, *floresque alios*. Regii nostri Codices Petiti distinctionem non admittunt: recte iudicavit Burmannus. LEM. — *Sit dives antomo* etc. Valeant opes Arabiae, eas non curamus nec invidemus, quum illa regio arborem ferat e tam scelestâ muliere ortam. LEM. — *Panchaea*, Arabiae regio. Voss. ad Virgil. Georg. II, 139, insulam patat esse sacram Euhemeripœtæ, eamque fabulosam, in parte Arabiae orientali; quæ omnis generis aromata mittere credita sit. Cf. infra ad vers. 476. *Dives Panchaia* etiam Tibullus III, 2, 23; *Dives Arabs* IV, 2, 18; *Thiriferis Panchaia pinguis arenis*, apud Virgilium Georg. II, 139. Et illæ Arabum divitiæ (de quibus conf. Claudianus Nupt. Hon. 92 sqq.) in proverbium abiierunt. Tam in Arabia, quam in Armenia et Media nascebatur amomum, fructicis odorati et uvas ferentis genus; Plinius

XII, 13: sed deinde de omni aromate sincero dictum docet Solmasius ad Solin. pag. 284. — *Cinnamum* non tulit Arabia, sed secundum Plinium XII, 19, ab Aethiopibus (forte a Sittensibus) importatum est. — *Costi* radix et folia eximio odore, hinc Indis in maximo pretio. Plinius XII, 128. — *Tura* solis Sabæis, Arabiae populo, concessa, audantia ex arboribus incisâ. Plinius XII, 14; Virgil. Georg. II, 117. — *Flores*, plantas, frutices. Sed omnia illa bona superat illud nefas. Non poterat acrius aversari Myrrhæ furorem. — In Arabia igitur mutata est Myrrha, et hinc etiam fugit vs. 478. Itaque nec Assyriorum, nec Cypriorum rex esse potuit Cinyras. Glareanus suspicatur, Cinyram Papho fratri Cypri imperio cecidisse in Arabiam, ubi Myrrham genuerit. Sed quum nesciamus, quos auctores Ovidius secutus sit, nihil hic certo dici potest. In Libano monte eam uatam esse, auctor est Antoninus Liberalis.

311. *Ipse negat nocuisse*) Turpitudinem istius amoris ostendit priorem ex eius origine, tum per comparationem cum odio parentis, denique ex insania virginitatis in spernendis precibus. Non ille amor iniectus a Cupidine, sed ad Furias referendus talis furor: bene Cupidinem inducit se purgantem. Apud Hyginum et Lactant. in Argum. Venus immittit Myrrhæ (forte Furiarum ministerio) istum furorem, quod mater eius ausa esset se præferre Deæ; eandemque opinionem etiam Noster, vs. 524, secutus

Myrrha; facesque suas a crimine vindicat isto.
 Stipite te Stygio, tumidisque adflavit Echidnis,
 E tribus una soror: scelus est odisse parentem:
 Hic amor est odio maius scelus: undique lecti 315
 Te cupiunt proceres; totoque Oriente iuventus
 Ad thalami certamen adest: ex omnibus unum
 Elige, Myrrha, tibi, dum ne sit in omnibus unus.
 Illa quidem sentit, foedoque repugnat amor:
 Et secum, « Quo mente feror? quid molior? inquit. 320

videtur. — *Myrrha* ab aliis vocatur *Smyrna*, causa est haec, quia arbor illa Graecis et *μύρρα* et *σάπυς* dicta. Sed Latini maluerunt *Myrrha* scribere: vid. Munkerus ad Hygini fabulam 58. — Gravis oppositio in *telus Cupidinis* et *stipite Stygio*. Iunianus et Bersmanni MS. habet *Stipite de Stygio*. — *Tumidisque adflavit*. Regius et Iunianus (et noster A Regius) *tumidis* sine *quo*, ut sit, *tumidis* de *stipite Echidnis*: male. *Tumidus*, scilicet veneno. — *Adflavit* nisi de Echidnis dici potest, sed more poetarum unum verbum duobus nominibus Noster accommodavit. *Stipite* et *adflata* Echidnae te vulneravit, amorem tuum excitavit. — *E tribus una soror*. Una ex Furiis, Tisiphone, Alecto, aut Megera. LEM.

316. *Tē cupiunt proceres*) Tanto minus veniam merebatur Myrrha, quum facilis ei esset nubendi copia, atque maritum sibi deligendi e maximo numero lectorum, praestantissimorum, procerum, iuvenum regionum, qui eam cupiebant, ambiebant nuptiis, et aderant ad thalami certamen, praesentes certabant, ut eam sibi quisque coniugem vindicaret. — *Totoque Oriente*. Id quia nimis poetici curi indicabat Casp. Hofmannus, corripbat *totoque Oronte*, ut intellige-

retur ea pars Syriae, quam Orontes irrigat; sed bene *Orientem* Barmanus defendit ab his libri IV, 56, de *Thisbe*: *quas Oriens habuit praelata puellis*. Nempe si ditissimi et potentissimi regis filia a procis totius Orientis expectatur, historicus non vereretur hoc fide certa narrare; cur non poeta, cui certe licet famam pulcherrimae puellae fingere etiam ad longe remotas gentes diffusam esse? LEM. — *Elige, Myrrha, tibi*. Regii nostri, *Elige, Myrrha, virum*, quod placebat Heinso, si mox legeretur *dum non ex omnibus unum*. Constantius Fau. delibat verbum substantivum; sed Micyllus dedit cum nostris *Regius, dum non sit in omnibus*, ut versum staret. Bene. LEM. — *Dum ne sit* etc. uno patre ex omnibus excepto. Lusi in vocem *unus*.

319. *sentit*) Sensum enim honesti et turpis omnibus hominibus impressit Deus. Et is sensus etiam in seqq. mediis in furoribus Myrrhae subinde expergiscitur.

320. *Et secum*) Sequitur soliloquium, in quo mox affectus vincit, mox sana ratio. ut supra IX, 473 seqq. in fluctuatione Byblidis. Primum sana satis est, et Deorum auxilium implo- rat: *Quo mente feror* bene de iis, qui sentiunt se furiosa consilia capere. —

Dī, precor, et Pietas, sacrataque iura parentum,
 Hoc prohibete nefas, scelerique resistite tanto;
 Si tamen hoc scelus est: sed enim damnare negatur
 Hanc Venerem pietas; coëuntque animalia nullo
 Cetera delectu; nec habetur turpe iuvencae 315
 Ferre patrem tergo: fit equo sua filia coniux;
 Quasque creavit, iuit pecudes, caper: ipsaque, cuius
 Semine concepta est, ex illo concipit ales.
 Felices, quibus ista licent! humana malignas
 Cura dedit leges, et quod Natura remittit, 330
 Invida iura negant: gentes tamen esse feruntur,
 In quibus et nato genetrix, et nata parenti
 Lungitur, et pietas geminato crescit amore.

Moliri de omni conatu. — Pietas, reverentia parentibus debita, spectatur ut nomen. Sacrata, sacra, ut Virgilius Aen. II, 157. — Sceleri — tanto, Regii nostri, sceleri — nostro, quod potest defendi. LEM.

324. coëuntque) Regius noster B rō que omittit, quo quidem potest vacare. LEM. — Coëunt nullo delectu. Olim edebatur nullo delicto; Heinsius malit dilecta, sine causa: diligere enim et diligere verba eiusdem notionis esse docet Burmannus plurimis exemplis, quem vide. — Regii nostri delicto. — Ab animalibus brutis discere vult, quid homini liceat. Denn unter deiner Lüster Bürde Sinkst du von eines Menschen Würde zur Niedrigkeit des Thiers herab! Hanc germanici carminis vim sic interpretor: «Ergo sub ingravescencia libidinis pondere deiecta ex humanae conditionis fastigio in bestiarum iulimam sortem cadis!» LEM. — Sed nota io sqq. varietatem orationis, qua concubitus exprimitur: nullo delectu, sine discrimine.

328. semine) Sixii Codex, germinare, ut IX, 280. — Regii nostri, semine.

329. humana cura, pro homines, cui curam gerunt rerum, ut I, 48, cura Dei. — Malignas, invidas, quae invidet hominibus Venerem concessam. — Remittere, concedere, veniam dare. — Gentes tam efferatas et immanes unquam fuisse credibile non est. Ingeniose tamen illum morem commendat, pietas geminato crescit amore. — Potuisset etiam, ut supra Byblis, Deorum auctoritates commemorare. Iupiter enim et matri stuprum inferre voluit, et cum filia concubuit; sed recte illas omisit Noster in flagitio, cuius foeditatem omni modo aversatur. — Equidem gentes tam efferatas, ut ait c. v. Gierig, unquam exstitisse non crederem, nisi Trogloditae, Aethiopes, brutorum more viveotes, promiscua coniugia inter se habuissent; nisi ipse Attila, ille Hunnorum tyrannus, suam filiam sibi matrimonio iunxisset inter plaudentium populorum gaudia et acclamationes. LEM.

Me miseram, quod non nasci mihi contigit illic,
 Fortunaque loci laedor! quid in ista revolvor? 335
 Spes interdictae, discedite: dignus amari
 Ille, sed ut pater, est: ergo si filia magni
 Non essem Cinyrae, Cinyrae concumbere possem.
 Nunc quia tam meus est, non est meus; ipsaque damno
 Est mihi proximitas: aliena potentior essem. 340
 Ire libet procul hinc, patriosque relinquere fines,
 Dum scelus effugiam: retinet malus error amantem,
 Ut praesens spectem Cinyram, tangamque, loquarque,
 Osculaque admoveam, si nil conceditur ultra.
 Ultra autem sperare aliquid potes, impia virgo? 345
 Nec, quot confundas et iura et nomina, sentis?

335. *Fortuna loci laedor*, fortunam habeo adversam, quod nata sum in iis locis, ubi tam malignae leges. *Fortuna loci* etiam inter Deas relata; I Fast. 209. Ea casus locorum regebat, eique futa sua, quorum causas non intelligebant, homines adscribebant; supra IV, 565; Lucanus IV, 661. Ad eam igitur etiam nutritivam suam refert Myrrha. *Laeditur Fortuna* is, qui fortunam habet novercam. IV ex Pont. 6, 39.

336. *dignus amoris*) Art. Amat. I; 285, *Myrrha patrem, sed non ut filia debet, amavit*. LEM. — *Magni Cinyrae*. Ditissimus et potentissimus fuit Cinyras. A Suida in Κύνρα, vocatur ζάπλουτος. Fuit etiam proverb. Κύνρου πλουσιώτερος apud Apostolium, Cent. XIX, 40; Pindar. Nem. VIII; 20, *Ὅσπερ καὶ Κύνρου ἐβρίσκει πλούτω ποντίῃ ἐν ποτὶ Κύπρῳ*. Tyrtaeus, carm. III, 6: *Εἰ πλουσιὺν δὲ μέτω καὶ Κύνρουσιον πλόον*.

339. *tam meus* dedit Heinsius ex Langermanni codice; vulgo (et in nostris Regiis) *iam meus*. *Qui tam meus est* etc. Oxymori speciem habet,

quia tam propinquus mihi est, propterea non possum ei nubere. Sed talia vix esse videntur desperantis animi. — *Proximitas* et alibi apud Nostrum occurrit. — *Aliena*, si aliena, non filia essem; IX, 326, *aliena sanguine vestro*. — *Potentior*, bentior, ut IV, 325. Schirachius explicat, *potentior voti*.

341. *Ire libet procul hinc*) Propertius III, 20, 9, *Vnum erit auxilium: mutatis, Cynthia, terris, Quantum oculis, animo tam procul ibit Amor*. — *Patrios* — *fines* ex Naugerii et uno Bononiensi dedit Heinsius pro *patriae* — *fines* (quod habent nostri Regii).

342. *malus error*) Vulgo *malus ardor*: quidam, pro *amantem, euntem*. — Regii nostri, *ardor amantem*. — *Error* apud poetas de insano amore dici, docet Heinsius; Trist. I, 2, 99, *si me malus abstulit error*.

346. *Nec quot emendavit Constant*. Fan. Vulgo *Et quod*. — Nostri Regii, *nec, quot*. — *Confundas nomina*. Illi nominum confusio vel maxime docet Naturam aversari talem concubitus.

Tune eris et matris pellex, et adultera patris?
 Tune soror gnati, genetrixque vocabere fratris?
 Nec metues atro crinitas angue Sorores,
 Quas, facibus saevis oculos atque ora petentes, 350
 Noxia corda vident? at tu, dum corpore non es
 Passa, nefas animo ne concipe: neve potentis
 Concubitu vetito naturae pollue foedus.
 Velle puta; res ipsa vetat: pius ille, memorque
 Iuris; et, o! vellem similis furor esset in illo! » 355
 Dixerat: at Cinyras, quem copia digna procorum,
 Quid faciat, dubitare facit, scitatur ab ipsa,
 Nominibus dictis, cuius velit esse mariti.

347. *matris — patris*) Vnus Medicus, *matrī*; tunc Burmannus malit et *patri*, et mox *gnato* et *fratri*; quam formam loquendi exemplis iurobat. — Regii nostri vulgatum tuentur. Aenigmum simile posuit de se Oedipus in Thebaide Seuecae, vs. 134: *Ad gener, patrisque rivalis sui, Frater suorum liberam, et fratrum parens; Vno avia partu liberos peperit viro, Ac sibi nepotes*. LEM.

349. *metues*) Burmannus legeret potius cum Iunii et Sprotti codicibus *metuas*. — *Atro crinitas angue*. Quidam sacro *crinitas angue*, probante Viviano. — Regii nostri sacro quod ferri potest; quidquid enim ad Deos superiores, vel inferiores, pertinebat, *sacrum* dicebatur. LEM. — *Crinitas angue*, anguibus, dictum ut vs. 21, *villosa colubris*. — *Quas*, Iunianus *Quam*, ut esset exclamatio. — Nostri Regii, *Quas*.

352. *nefas concipe*) vide ad vs. 404. — *Potens natura*, quae nullum valet, quae potest leges praescribere, quas nemini violare licet. Etiam Hor. II, Sat. 1, 51: *Impert hoc auctura potens*; et Noster IX, 757, in simillima

re, *At non vult Natura, potentior coniubus istis*. Vulg. *parentis Nat.*, nunc vix loc. habet. Nec placet coniectio Burmanni *parentis*, quam ipse sic explicat: « *Natura patet satis late, et ut ex omnibus eligas, permittit, dummoda a patris vetito concubitu te contineas* ». — Regius noster B hunc locum ita legi: *neve petendo concubitus vetitos*; quam lectionem genuinam quis forsitan iudicaverit. L. — *Foedus*, leges, quas liberis et parentibus praescribit *Natura*.

354. *memorque iuris*) Vulgus *memorque Moris*. — Codex Regius A, a secunda manu, et Codex B a prima, *Iuris*.

356. *Cinyras, quem copia etc.*) Sequitur locus suavissime scriptus et plenus tenerissimo adfectu, *copia magna*; Oxoniensis et unus Heinii, *copia magna*; quod ex interpretatione fluxit; Virgilius Georg. I, 507, *dignus honor, magnus*. — *Nominibus dictis*, expositis procorum nominibus; *τάτων διά κάλλος; πάντοτε καὶ ἐκ πάντων πάντοτε ἡμνόσμεν*, ait Antoninus Liberalis. LEM. — *Cuius mariti*, deest *coniux*, more Giaccorum.

Illa silet primo, patriisque in vultibus haerens,
 Aestuat, et tepido suffundit lumina rore. 360
 Virgiuei Cinyras haec credens esse timoris,
 Flere vetat, siccatque genas, atque oscula iungit.
 Myrrha datis ninium gaudet; consultaque, qualem
 Optet habere virum, similem tibi, dixit: at ille
 Non intellectam vocem collaudat; et, « esto 365
 Tam pia semper, » ait: pietatis nomine dicto,
 Demisit vultus sceleris sibi conscia virgo.
 Noctis erat medium; curasque et corpora somnus
 Solverat: at virgo Cinyreia pervigil igni
 Carpitur indomito, furiosaque vota retractat. 370
 Et modo desperat; modo vult tentare: pudetque,
 Et cupit; et, quod agat, non invenit: utque securi
 Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,

Sic libro III, versu 283, esse Iovis.

359. *primo, patriisque*) Multi, *primoque patris in vultibus*. — Ita Codex Regius B; at Codex A, *primo, patriisque in vultibus*: quae lectio omnem difficultatem tollit et metro convenit. LEM.

361. *Virginei — timoris*) Parum refert, utrum *timoris* an cum multis MSS. *pudoris* legas: ambae enim illae affectiones animi coniunctae fere esse solent; vid. Plato Euthyphr. pag. 26, edit. Fisch.

364. *similem tibi*) Collide se expedit Myrrha, fere ut vers. 276 Pygmalion.

368. *somnus solvit*, relinquit, *corpora*, membra corporis antea intentata, (vide ad VII, 185), idemque *solvit curas*, facit, ut homines liberentur curis. Passim occurrit, *curis solutus* et *exsolutus*. Vid. Schwarzius ad Plinium Paneg. 79: *solvere* igitur nunc in dialogis positum. Similiter Tibullus III, 3, 21, *mentes hominum cur-*

raeque levantur. — *Igni*, Vulgo (et in nostris Regiis) *igne*. — *Indomito*, *ἄδωκτο*, ardentissimum. *Indomitus amor* II Trist. 585; *indomitus iras* supra V, 41. — *Retractat*, repetit secum, ut IV, 568.

371. *vult tentare*) Medicus et alius *vult captare*; nostri Regii *temptare*, quod certe corrupte pro *tentare* fluxit: sic in Quintiliano Inst. Orat. IV, 1, 58, nostrae editionis tom. II, pag. 41, Codex Turicensis habet *temptari*, pro *tentari* quod dat editio Campani; vulgo *temperari* legitur. LEM. — *Et quod agat, non invenit*, pro *quid agat*, ex Iuliano dedit Heiusius. — Codex Regius B habet *quid agat*; Codex A vero habet compendium, quo in MSS. *quod* et *quid* significantur; unde hoc loco incerta sit lectio; attamen *quod* recipi debet, quum iam Art. Anat. II, 707, scriptum fuerit *Invenient digni, quod agant*. LEM.

373. *Saucia trabs ingens*) Similitudinem expressam esse e Virgilio

Quo cadat, in dubio est, omnique a parte timetur;
 Sic animus vario labefactus vulnere nulat 375
 Iluc levis, atque illuc; momentaque sumit utroque.
 Nec modus aut requies, nisi mors, reperitur amoris:
 Mors placet: erigitur, laqueoque innectere fauces
 Destinat: et, zona summo de poste revincta;
 « Care vale Cuiyra, causam te intellige mortis. » 380
 Dixit: et aptabat pallenti vincula collo.
 Murmura verborum fidas nutricis ad aures

Aeneid. II, 626, patat Burmannus. Cf. supra VIII, 472. ubi fluctuatio animi alia, eademque suavisissima imagine illustratur: *trabs, arbor*; Statius VI, 91, *ilicæ trabes, ilices*. — *Timetur*. Vnus Mureti *minatur*, quod valde placet Burmanno. — Regii nostri *timetur*. — *Vario vulnere*, vario affectu et motu. Bene autem motus illos vocat vulnera, quia in similitudine *trabs sauciatus plagis*. Etiam *labefactus* sic bene translatus ad animum. — *Levis*, parum sibi constans, *nutat* *huc atque illuc*, mox furori suo indulget, mox sanæ rationi obtemperare vult: *Quum in dubio est animus, parvo momento huc illuc impellitur*. — *Momenta* — *utroque*. Quatuor utrimque. — Regii nostri *utroque*. — *Momentaque sumit utroque*. Nunc in hanc partem inclinat, nunc in illum, libræ instar ancipitis, unde ducta metaphora Tibulli IV, 1, 41: *Iusta pari premitur veluti cum pondere libra etc.* *Sumere momenta* fere ut Florus IV, 13, 54, *sumere impetus*. Supra VII, 79; *adsumere ulimenta a ventis*.

377. *modus* vel *finis*, ut Horat. I, Od. 6, 7, *sic modus lassæ maris*, vel moderatio; Seneca Controv. 20, *Facilius in amore suam impetres, quam modum*. Apud Terent. Eun. I, 1, 12, Parmeno negat, amorem admittere

modum. — *Amoris*. Heinsius malebat *amari*. — Heinsio cum Burmanno plane adsentiret, si codicum auctoritas adesset aliqua. LEM.

378. *Mors placet*) Mors remedium amoris ultimum, ut habet epigramma incerti auctoris, lib. I Antholog. cap. 27: *Ερωτα παύει λύσις· αἱ δὲ μὴ χροῖος. Ἐν δὲ καὶ ταῦτα τὴν γλῶσσαν οὐκ ἔστιν, ὁραταῖα σοι τὸ λοιπὸν ἡρτῆσθαι βρόχον*. Quod Suidas, ut et Laërtius, Cræti tribuit. LEM. — *Destinat*, constituit, ut sæpissime apud Plinium in Epistolis.

380. *causam te intellige*) Quum Myrrha causam mortis nemini fassa esset, pater, filia exstincta, illum causam intelligere non poterat. Præstat igitur hand dñbie unius Medicei et Armædeliani lectio, *causam te intellige mortis*: scio te esse causam mortis; et anteponeuda est vulgatæ (quam male habent Regii nostri) *causamque intellige*; illam igitur recepi. — *Dixit: et aptabat*. Heinsius coniecit *Dixit: ut aptabat*. — Nostri Regii et *aptabat*. — *Pallenti*, mortis cogitatione.

382. *Murmura verborum etc.*) Hæc et sequentia confer cum Virgilio *Æn.* 233 sqq. — *Fides*, virtus prima nutricum. — *Nutricem* hanc Antonii. Liberulis 24, Hippolyten vocat. LEM.

Pervenisse ferunt, limen servantis alumnae.
 Surgit anus, reseratque fores; mortisque paratae
 Instrumenta videns, spatio conclamat eodem, 385
 Seque ferit, scinditque sinus, ereptaque collo
 Vincula dilaniat: tum denique flere vacavit;
 Tum dare complexus, laqueique requirere causam.
 Muta silet virgo, terramque immota luctur;
 Et deprensa dolet tardae conamina mortis. 390
 Instat anus; canosque suos, et inania nudans
 Vbera, per cunas alimentaque prima precatur,
 Vt sibi committat, quidquid dolet: illa rogantem

— *Alumnae*. Heinsius coniicit *alumnium*, atque etiam mox vers. 415, *pedes alumnos*. — Regii nostri in utroque loco servant *alumnae*. — *Limen servantis alumnae*, custodine causa cubantis iuxta cubiculum alumnae: *servare* passim pro *observare*, *custodire*.

384. *mortisque paratae*) Medicus et quatuor alii *parantem*. — Regii nostri *paratae*. — *Mortis paratae*, quam ipsa sibi parabat, aut ad quem instrumenta paraverat: *parare mortem*, ut *parare vim*, *fugam* etc. — *Instrumenta*. Zonam laquei vice *de poste revinctam*. LEM. — Quam cunctationi locus non esset, omnia facit *spatio eodem*. Et ut multitudo rerum simul peractarum facilius sentiat, ter repetitur *que*. — *Dilaniat*, rumpit. — *Tum denique*, quum opem tulisset, seque a summi animi perturbatione collegisset. — *Flere vacavit*. Codex noster Regius B sic habet in textu; at in margine scriptum est *paravit*, quod sane e glossa. Ciofanius laulul *vetavit*, quod referatur ad nutricem; Heinsius hoc sicut et *paravit* reiecit, et *vacavit* defendit exemplis, inter quae affert locum Nostri, lib. VI, 585, *nec flere*

vacat, sed *fasque nefasque Confusura ruit*. LEM. — *Non vacat flere*, adhibetur tum, quum res non lacrymas poscit, sed actionem, fortitudinem, auxilium etc. IV, 694. — *Laquei*, scilicet collo iniectioni.

389. *Muta silet* dictum ut *muta silentia*, vs. 53, et IV, 433, ubi vide notam. — *Tuetur*, intuetur. — *Tardae* referri proprie debuisset ad *conamina*.

391. *canosque suos*, etc.) Olim alumnae audaverat plura lactis ubera, nunc *inania*. Solemnis autem haec nutricum et matrum obtestatio; vide Homerum II. X, 80 sqq.; Senecam Hipp. 246, et Herc. Oet. 925. — Schaepero non placet *per cunas*, corrigi ergo, et repetit *canos*. — Regii nostri habent *cunas*; nec erat cur haec lectio sollicitaretur. LEM.

393. *rogantem aversata*) Multi *roganti adversata*. — Nostri Regii *rogantem aversata*, quod Gierig interpretatur: « Nil respondens roganti, quod signum est contentus et aversionis ». Haec interpretatio mihi nimis severa videtur; nulla est causa cur Myrrha nutricem suam contemnat atque detestetur; non alius nempe

Aversata gemit : certa est exquirere nutrix :
 Nec solam spondere fidem : « Dic, inquit, opemque 395
 Me sine ferre tibi ; non est mea pigra senectus.
 Seu furor est ; habeo quae carmine sanet, et herbis :
 Sive aliquis nocuit ; magico lustrabere ritu :
 Sive est ira Deum ; sacris placabilis ira.
 Quid rear utilius ? certe fortuna domusque 400
 Sospes, et in cursu est : vivunt genetrixque paterque. »
 Myrrha, patre audito, suspiria duxit ab imo
 Pectore : nec nutrix etiamnum concipit ullum

sensus verbis Gierig dandus est ; et aliter intelligendum est *aversata*, quod hoc loco est simpliciter avertens vultum a nutrice, prae metu aut verecundia. Sic apud Livium, lib. III, *sed alii avertantur preces, aut verecundia, aut nystus* : hic locus nostro plane est similis ; ex quo forsitan aliqui, Medicus scilicet, et Argent. et Thysii, pro rogantem invexerunt *precantem*. Etiam Quintilianus VIII, 3, *ego certe mihi ceruere videor eorum qui avertunt tacitam aversionem ac timidam verecundiam*. Ex quibus nullum de sensu illius verbi superesse dubium puto. LEM. — *Certa est*, ut IX, 43, *certi non cedere*.

395. *Nec solam etc.*) Nota insequentibus operam et sedulitatem nutricis, qua rem exquirat. Post *spondere fidem* debebat sequi, sed opem etiam ferre. Verum mutavit orationem et nutricem ipsam loquentem induxit. Sq. de furore, quem philtia excitant, accipienda. Noster Art. Amat. II, 106, *Philtia nocent animis, vimque furoris habent*. Cf. Iuvenalis Sat. V, 609 sqq. Talis furor sanari etiam solebat *magico ritu* seu *magicia* artibus, quas commemorat Plin. XXXII, 10. In iis *herbue* potissimum et *carmina*, quibus etiam *nocebatur*. Pro-

pertius III, 4, 25, *Non me moribus, sed herbis improba vici* ; et VIII, 23, *Quid queror, heu, misero carmen novuisse? quid herbas?* — *Habeo magam, quae etc.* — *Lustrabere ritu*. Arundelianus et Langermannianus *lustrabere cantu*, quod non displicet Burmanno, qui laudat e Valerio Flacco III, 448, *lustrificus cantus*, et VII, 351, *magicum carmen*, et ibidem 385, *magicus sonus*. — Regii nostri habent *ritu*. — *Lustratio* fiebat etiam ad depellenda mala, ut morbos etc. Tibullus I, 5, 11. — *Placabilis ira*. Sic Florentinus S. Marci, unde hanc lectionem Heinsius recepit. Vulgo (et in nostris Reg.) *placabimus iram*.

400. *rear, conciliam*. — *Certe fortuna domusque etc.* Calamitates tibi tuaeque domo nullae sunt. — *Sospes et in cursu*. Olim edebatur *sospes ab incursu est*; sed Heinsius e Berneggeriano, Spirensi et Florentino S. Marci, a manu secunda, recepit et *in cursu est*. — Codex Regius A, *sospes ab incursu est*; codex B, et *in cursu est*. — *In cursu est*, prospere tibi tuisque omnia cedunt. Passim apud Notrum *dolor, furor, spes* etc, dicuntur *in cursu esse* : vid. Heinsium. — Alibi *concipere nefas* est vel excogitare nefas, vel excogitatum committere. Sic

Mente nefas; aliquemque tamen praesentit amorein;
 Propositique tenax, quodcumque sit, oral, ut ipsi 405
 Indicet, et gremio lacrymantem tollit anili.
 Atque ita complectens infirmis membra lacertis;
 » Sensimus, inquit; amas: et in hoc mea, pone timorem,
 Sedulitas erit apta tibi; nec sentiet unquam
 Hoc pater. » Exsiluit gremio furibunda, torumque 410
 Ore premens: « Discede, precor, miseroque pudori
 Parce, ait: instanti, discede, aut desine, dixit,
 Quaerere, quid doleam: scelus est, quod scire laboras. »
 Horret anus: tremulasque manus annisque meluque
 Tendit, et ante pedes supplex procumbit alumnae: 415
 Et modo blanditur; modo, si non conscia fiat,
 Terret, et indicium laquei, coeptaeque minatur
 Mortis: et officium commissio spondet amori.
 Extulit illa caput, lacrymisque implevit obortis
 Pectora nutricis; conataque saepe fateri, 420
 Saepe tenet vocem; pudibundaque vestibis ora
 Texit: et, « O, dixit, felicem coniuge matrem! »
 Hactenus; et gemuit: gelidos nutricis in artus,
 Ossaue, sensit enim, penetrat tremor; albaque loto

Cicer. Cat. II, 4, *concupere scelus*; Tusc. I, 30, *concupere fraudes*; Horat. II, Od. 13, *quidquid concipitur nefas*. Sed hoc loco *concupere* mente nil aliud nisi, suspicari.

407. *complectens — membra*) Pro membra natus Medicus nata, quod venustum videbatur Heinsio, quia natae alumnae vocabantur a nutricibus, et hae vicissim matres ab alumnis: recepit vero colla secundo Plautino. — Regii nostri habent membra; colla quod servaverat Burmannos ferri posset certe, sed nata, etsi venustum, non facile intelligeretur. LEM.

410. *Exsiluit* vetustiores MSS. exhibent, *exsiluit* recentiores. — Attaosen

codex noster A, qui videtur prior aetate, habet *exsiluit*, et codex B posterior, *exiluit*. — Et gestibus et verbis praeclare expressit furorem.

417. *indicium laquei*) Hoc est, minatur se indicaturum patri, quod se suspendere laqueo Myrrha voluerit. LEM. — *Et officium*. Nonnulli *et officium*. — Regii nostri et.

422. *O, dixit* etc.) Laudat haec verba, et inter emphases, quam ex aliquo dicto latens aliquid erantur, refert Quintilianus Inst. Or. IX, 2, 64. Nempe rerum turpium confessionem ambiguis verbis et obscuris edere solent homines.

424. *sensit*, intellexit vim illorum

Vertice canities rigidis stetit hirta capillis: 425
 Multaque, ut excuteret diros, si posset, amores
 Addidit: at virgo scit se non falsa moneri:
 Certa mori tamen est, si non potiatur amato.
 « Vive, ait haec; potiere tuo; » Non ausa, parente,
 Dicere, conticuit; promissaque numine firmat. 30
 Festa piaae Cereris celebrabant annua matres
 Illa, quibus nivea velatae corpora veste
 Primitias frugum dant, spicea serla, suarum;
 Perque novem noctes Venerem, tactusque viriles
 In vetitis numerant: turba Cenchreis in illa 435

verborum. Nimia cumulatis verbis exornavit illud, steterunt comae. — *Canities* = *capillis*, id est, cani capilli steterunt rigidi et hirti. — *Diros*. Vid. ad vs. 300.

428. *Si non potiatur amato*) Vulgo *potiatur amore*. *Amato* fragmentum Cuesanas, primus Gronovii, et duodecim alii. — Regii nostri, *amore*.

430. *promissa numine firmat* breviter et satis eleganter mihi dictum videtur, pro per numen iurans. Burmannus vero prioris Gronovii MS. lectionem praefert: *Dicere, iurato promissa numine firmat*. Causa hoc praefereendi fuit haec, quia *iurare numen* pro, *iurare per numen* recte dicitur; vide Drakenb. ad Silium VIII, 105.

431. *Festa piaae Cereris*) In honorem Cereris *Θισμοπόρου*, p. legiferae, annua sacra a multis Graeciae civitatibus, maxima autem religione ab Atheniensibus, celebrabantur, Thesmophoria inde dicta. Eaque sacra sine dubio et hoc loco intelligenda sunt. Agebantur enim non nisi a feminis ingenuis inde a die 14 mensis Pyanepsionis (qui erat mensium autumni primus) per quinque dies. Mulieres illuc velatae erant *vestibus*

niveis, in signum intemperatae sanctitatis, et quum per quinque illas noctes, tum per quatuor proxime praecedentes, et a *Venere* abstinere, et summae modestiae operam dare debebant. Hinc *piae matres*; *piae* enim, quae Deorum sacra rite colunt: vide Meursii Graec. feriata in *Θισμοπόρου*. Burmannus tamen putat, in animo habuisse positam festum Cereri sacrum, quod in Oriente celebratum sit (at istius festi nulla exstat memoria); nam in Thesmophoriis tres modo noctes pure se habuisse matronas (quod est falsum; vid. Potteri Archaeol. Graec. tom. I, pag. 883, ed. Raish.) neque se de primitiis oblatiis quidquam reperisse. Negari sane non potest, primitias non tam in Thesmophoriis, quam in *Σελυσις* potius, oblatas Cereri et Baccho, sed Noster non semel confudit diversa. — *Velatae corpora veste*. Burmannus mallet cum *Genevensi velatae tempora vitta*. — Regii nostri vulgatam habent. — *Tactusque viriles*, concubitus cum maritis: vulgo *tactusque virorum*. — Regii nostri *tactusque viriles*; elegantior lectio. LEM.

435. *Cenchreis* vel *Cenchreis* habent Regii noster B, Florentinus Sancti

Regis abest coniux, arcanaque sacra frequentat.
 Ergo legitima vacuus dum coniuge lectus,
 Nacta gravem vino Cinyram male sedula nutrix,
 Nomine mentito, veros exponit amores,
 Et faciem laudat: quaesitis virginis annis,
 Par, ait, est Myrrhae: quam postquam adducere iussa est:
 Vtque domum rediit; « Gaude mea, dixit, alumna;
 Vicimus. » Infelix non toto pectore sentit
 Laetitiā virgo; praesagaque pectora moerent.
 Sed tamen et gaudet: tanta est discordia mentis! 445
 Tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones
 Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.

Marci, Berneggerianus, Neapolitanus, Cantabrig. Oxoniensis primus, et secundus Palatius, alique complures; recte. Regius B habet *Cinereis*, pro vulgato *Cinyreis*. Auctor Argument. Myrrham Cinyrae et *Cenchreidis* filiam dicit; Higynus fab. 68, Smyrna Cinyrae Assyriorum regis et *Cenchreidis* filia. LEM. — *Abest*. Vulgo (et in nostro Regio B) *adest*. — Regius A, *abit*, quod ooo male, si in versu praecedenti scriberetur *turbam Cenchreis in illam*; quod ferunt sec. Pal. et Oxon. LEM.

437. *vacuus lectus*, quum alter coniugum sacrorum causa seorsim secubat, est etiam Amor. III, 10, 2, et Epiced. Tibul. vs. 33. *Fiduum cubile* Amor. II, 10, 17. *Desertus lectus* Heroid. I, 7. Et qui solus cubat, *viduas exigit noctes* ibid. XIX, 69. — *Nacta gravem*. Apud Hyginum fab. 164, Myrrha ipsa potrem inebriat. — *Nomine mentito*. Basileensis nomine mutato.

441. *adducere*) Lenones et lenae alibi et proprie meretrices stupri causa dicuntur ad aliquem deducere, (Cic. Ver. III, 34), et *perducere*, Ver. V,

12. Hinc Ver. I, 12, *perductores* sunt lenones; vid. Graevium ad Sueton. Caes. 49, et Ernesti Clav. Cic. s. his vocibus.

443. *Vicimus*, formula exsultantis propter spem certam. — *Toto pectore* vulgo, quod spernit Heinsius, quia in versu sequenti *pectora* legitur; mallet ex Oxon. quarto Mediceo, et quatuor aliis, *corpore*. — Regius ooster A, *pectore-pectora*; et B, *postore-corpora*, et in margine *pectora*. Melior forsā lectio quam probat Heinsius. LEM.

445. *Sed tamen et gaudet*) Secundus Medicus *gaudent*; Vous *flet tamen et gaudet*; Heinsius coniicit *Flens tamen, et gaudet: tanta est discordia menti*. — Regii nostri habent receptam. — *Triones*. Florentinus S. Marci *Trionem*; vid. ad I, 64. — Regii oostri ambo *Triones*. — *Plaustrum-Bootes*. — *De Boote* eiusque *plaustro* vid. ad II, 176. Is ubi medio nocte culmen coeli attingit, et inde vergere incipit, *flectit plaustrum*, quod tunc *obliquum temonem* habet; Lucanus II, 237, *Purphasis obliquos Helice quous verteret axes*; infra XI, 257, *inclinato*

Ad facinus venit illa suum: fugit aurea coelo
 Luna; tegunt nigrae latitantia sidera nubes;
 Nox caret igne suo: primos tegis, Icare, vultus; 450
 Erigoneque pio sacrata parentis amore.
 Ter pedis offensi signo est revocata: ter omen
 Funereus bubo letali carmine fecit.
 It tamen; et tenebrae minuunt, noxque atra pudorem;
 Nutricisque manum laeva tenet; altera motu 455

temone: contra equi solis surgunt *elato temone* apud Claudianum, Olybr. Cons. 4. Iam antiquissimi poetae a siderum septemtrionalium culminatione median noctem designarunt; vide Heynii Excursus II ad Aen. II; et Broukh. ad Propertium I, eleg. 16, 23.

448. *Ad facinus venit*) Egregie haec finxit rei turpitudinis declarandae causa. Luna et sidera se abscondebant, ne offenderentur aspectu tam nefarii facinoris, et ut res tam atrox in densissimis tenebris perpetraretur. — *Fugit coelo*, tegitur nubibus, ut non cernatur, ut fugisse videatur; Virgilius Georg. I, 441, *sol conditus in nubem medio refugit orbe*. — *Suo*, nocti proprio et usitato. Sic Virgil. Georg. IV, 190, de apibus, *sopor suus*. — *Primos tegit, Icare, vultus*. Vulgo *primus*. — Regii nostri *primos*. — Commodus Icarum prae pudore se abscondentem inducit, cuius filia Erigone pia satis in patrem fuerat. Nempe Icaro (quem alii Icarium appellant; vid. Munke. ad Hyginum fab. 130) a pastoribus Atticis, quos ebrios fecerat, interfecto, Erigone adeo doluit patris mortem, ut super corpus eius in arbore suspensio vitam finiret. Deorum voluntate ambo inter sidera relati sunt. Erigone signum Virginis, Icarus Bootes in sideribus

est dictus. Hygin. dicto loco, et P. A. II, 4: et ab eodem fab. 254, Erigone inter mulieres piissimas refertur: confer. Tibullus IV, 1, 9 sqq. — *Sacrata*, inter sidera relata; vid. ad IX, 88. — *Pio amore*, propter pium amorem.

452. *Ter pedis offensi etc.*) Neque infaustis ominibus, iisque ter repetitis, a conatu suo deterri potuit. *Offensio pedis in limine* maxime sinistrum signum, id est, omen, apud Veteres; videatur Tibul. I, 3, 19, et Noster I Trist. 3, 55; Amor. I, 12, 4. Tertium demum omen priora firmabat; Heroid. IV, 7 sqq. Hinc etiam superstitiosi ter sortilegorum sortes tollere solebant; Tibullus I, 3, 11. — De bubone vid. ad V, 543. — *Carmen letale*, eantus lugubris malum exitum praesagiens. — *Pro fecit* Thanaei codex habet *dixit*. — Regii nostri *fecit*: *facere* de ominibus et sacris verbum proprium. LEM.

454. *et tenebrae minuunt*) Heinsius coniicit *ut tenebrae etc.* Menardi codex *et tenebris minuit nox atra pudorem*. — Regii nostri nihil mutant, nisi quod *tò que post nox vacat* in codice B. — *Minuunt pudorem*, quia non verendum erat, ut animadvertenterentur a quopiam.

455. *Nutricisque manum etc.*) Hic locus ingeniose scriptus, ita ut vir-

Caecum iter explorat: thalami iam limina tangit;
 Tamque fores aperit; iam ducitur intus: at illi
 Poplite succiduo genua intremuere; fugitque
 Et color, et sanguis, animusque relinquit euntem.
 Quoque suo propior sceleri, magis horret, et ausi 46.
 Poenitet, et vellet non cognita posse reverti.
 Cunctantem longaeva manu deducit; et alto
 Admotam lecto quum traderet, « Accipe, dixit;
 Ista tua est, Cinyra: » devotaque corpora iunxit.
 Accipit obsceno genitor sua viscera lecto; 46.
 Virgineosque metus levat, hortaturque timentem.
 Forsitan aetatis quoque nomine, Filia, dicat;
 Dicat et illa, Pater, sceleri ne nomina desint.
 Plena patris thalamis excedit; et impia diro

ginem palpitantem in tenebris et cum tremore accedentem ad patris lectum veluti oculis cernamus. — *Motu caecum iter explorat*, Novem tactu: egregie motu dextrae caecum iter explorat. *Caecum iter*, via, qua incedebat in tenebris, quam cernere adeo nequibat. Haec motu dextrae explorat, palpat manu, an obstat aliquid, quo offendantur. Expressit autem Tibull. II, 1, 76 seqq.: *Ad iuvenem tenebris sola puella venit, Et pedibus praetentat iter, suspensa timore, Explorat caecas cui manus ante vias.* Virgilius *Mor. 6, Sollicitaque manu tenebras explorat; confer et Cirin 209 seqq.* Mox singulas eius actiones recenset, *limina tangit* etc. — *Iis*, quibus animus linquitur, aut qui tremunt, suavi imagine tribuitur *poples succiduos*, id est, laetans: *poples defectus*, id est, deficiens XIII, 477. — *Genua intremuere*. *Frsgm. Caesen. genua tremuere.* — Regii nostri habent *intremuere*. Nulla auctoritas defendit aliam lectionem. LEM. — *Relinquit*. Regii no-

stri reliquit: male, propter fugit. LEM.

462. *Cunctantem longaeva manu*) Nutrix, quoniam videbat, si virgo frustra esset reversa, mox reditorum furorem, ipsa cunctantem deducit. — *Altus erat lectus magnificentiae causa.* — *Iunxit*, fecit ut iungerentur.

463. *obscenus*, in quo res obscena agitur. — *Viscera*. Tibullus I, 6, 66, *nata sanguis est tuus.*

467. *Filia dicat: dicat et illa*) Haec pro dixit in utroque loco Heinsius recte praetulit ex castigatioribus; Regius noster B habet dixit in margine, quod certe est pro glossa. LEM. — *Scelavi ne nomina desint*, ut ipsi nominibus utantur, quibus scelus indicetur. — *Plena patris*, plena seminis paterni. — Plautus *Amphytr. Sed quum te gravidam, et pulchre plenam adaspicio, gaudeo*, Noster XI, 265, *ingentique implet Achille*. LEM. — *Thalamis*; tertius Bouoniensis *thalamos*; et pro *excedit*, octo *discedit*. — Regii nostri *thalamis excedit*. — *Cyminu*. Regius et Iunian. *semina* repetunt;

Semina fert utero; conceptaque crimina portat. 470
 Postera nox facinus geminat; nec finis in illa est.
 Quum tandem Cinyras, avidus cognoscere anantem
 Post tot concubitus, illato lumine vidit
 Et scelus et natam; verbisque dolore retentis,
 Pendenti nitidum vagina deripit ensen. 475
 Myrrha fugit, tenebris et caecae munere noctis
 Intercepta neci; latosque vagata per agros,
 Palmiferos Arabas, Panchaeaeque rura relinquit,
 Perque novem erravit redeuntis cornua lunae;
 Quum tandem terra requievit fessa Sabaea; 480
 Vixque uteri portabat onus: tum nescia voti,
 Atque inter mortisque metus, et taedia vitae,
 Est tales exorsa preces: « O, si qua patetis

Burmamnus coniicit *Crimina fert utero, conceptaque semina portat.* — Regius noster A habet quoque *conceptaque semina portat*; si in loco posteriori *semina* relinquatur, non ingrata est Burmanni coniectura; sed lectio recepta magis poetica videtur, quare nihil mutandum arbitror. LEM. — *Concepta crimina*, foetum per crimen conceptum; III, 268, *manifesta crimina pleno fert utero.*

473. *illato lumine*) Quatuor allato lumine: sed *inferre lumen* phrasin propriam esse probat Burmannus. — Regii nostri dant *illato.* — *Vagina deripit ensen.* Tres liberat ensen; ut VI, 551; et Fust. II, 793. — Codex Regius A, *deripit*; codex B, *deripit.*

476. *munere*, beneficio, ope. — *Intercepta* melius quam *crepta*; vide ad VIII, 291. — Regii nostri habent *Intercepta neci est*; iam pridem monuimus recentiores omittere saepius *est*, et quidem sine necessitate, ac trunco sensu, sive quod eis videatur inutile, sive potius quod primi edi-

tores illud in codicibus non legerint, quum sit fere semper summam indicatum variis compendiorum lineolis. LEM. — *Palmiferos Arabas.* Apud quos multae palmae nascuntur. LEM. — *Panchaea* etc. Si, relicta Panchaea, novem menses erravit, et tandem inter *Sabaeos* requievit, quomodo supra vers. 309, Panchaea dici potuit hanc arborem protulisse? Nonnulli Veterum *Panchaeam* faciebant *Sabaeae* (hodie *Yemen*) partem. Ita dicendum esset, Myrrham post longos errores rediisse in patriam. Glaucanus ad superiorem locum monet, in fabulis, tot diversis modis proditis, frustra exactum temporis et locorum rationem quæri. Petitus illum locum mutatum volebat; vide ibi Varr. lect.

479. *redeuntis lunae*) Septem *radiantis lunae*; *redire* passim de sole, luna, sideribus, anno, die; vid. Heinsum et Burmannum. — Nostri Regii *redeuntis*: male *radiantis*, nam luna motuatur *radiorum* a sole. LEM.

481. *nescia voti*, nesciens, quid

Numina confessis, merui, nec triste recuso
 Supplicium: sed, ne violem vivosque superstes, 485
 Mortuaeque extinctos, ambobus pellite regnis:
 Mutataeque mihi vitamque necemque negate.
 Numen confessis aliquod patet: ultima certe
 Vota suos habuere Deos; nam crura loquentis
 Terra supervenit; ruptosque obliqua per ungues 490
 Porrigitur radix, longi firmamina trunci:
 Ossaque robur agunt; mediaque manente medulla,
 Sanguis it in succos, in magnos brachia ramos,
 In parvos digiti: duratur cortice pellis.
 Iamque gravem crescens uterum perstrinxerat arbor, 495
 Pectoraque obruerat, collumque operire parabat.

optet. — *Patere* eleganter dicuntur qui alios facile exaudiunt, metaphora petita a locis, ad quae facilis est accessus.

486. *ambobus regnis*, vivorum scilicet et mortuorum, nec vivere me sinit, nec mori: etiam apud Anton. Liber. εὐχεται μήτε παρὰ ζῶσι, μήτ' ἐν νεκροῖς πάντως — *Mutataeque mihi* etc. Hic versus abest in Mediceo. — Sublato hoc versu, sensus haeret, nec bene intelliguntur quae praecedunt, *ambobus pellite regnis*; recte igitur eum habent nostri Regii. LEM.

489. *suos*, propitios, *habuere Deos*, exaudita sunt a Diis; sic et IV, 373, pro quo IV, 164, *Vota tetigere Deos*: Tibul. III, 3, 28, *non meus Deus* est inimicus, iratus: Virgilius Aen. II, 396, *haud munine nostro*, nobis non propitio: Cic. Quint. 7, *Alphenus utebatur populo suo*, sibi propitio; Ernesti Cluv. Cic. putat e India gladiatoris hoc sumtum. — *Crura loquentis* Quinque, *plura loquenti*: Leidensis non *plura loquentis*, quod probat Burmannus, si *loquenti* legatur; ita enim *plura loqui* Nostrum dixisse, ut I,

525 et 658 et alibi. — *Regii nostri crura loquentis*. — *Crura terra supervenit*, terra repente retinuit et alligavit pedes. Conf. cum seqq. similes puellarum in arbores mutationes, Γ, 548-52; II, 347-65; IX, 351-93; unde intelliges, etiam in simillimis rebus suaviter variare foecundum Ovidii ingenium. — *Firmamina*, qua continentur trunci, ut loquitur Cic. Nat. Deor. II, 47: *firmamen*, pro firmamentum, fulcrum, quia Noster amat nomina in *amen* desinentia. — *Obliqua, porrigitur, longi*, pingunt.

492. *robur agunt*, in lignum robustum, durum mutantur.

494. *duratur cortice*) Prior Gronovii *curvatur*. Si voci sua constaret auctoritas, Heinsius legeret *rugatur*, ut passim *rugosus cortex*. — *Regii nostri duratur*. — *Duratur cortice*, in durum corticem mutatur.

495. *perstrinxerat*) Vulgo (et nostris Regiis) *praeinzerat*; alii *praestrinxerat*, aut *constrinxerat*. — *Pectoraque obruerat*. Heinsius suadet *pectoraque obruerat*, id est, occluserat, operuerat; *obruit enim cortice paulo*

Non tulit illa moram; venientique obvia ligno
Subsedit, mersitque suos in cortice vultus.

Quae, quamquam amisit veteres cum corpore sensus,
Flet tamen, et tepidae manant ex arbore guttae. 500
Est honor et lacrymis; stillataque cortice Myrrha
Nomen herile tenet, nullique tacebitur aevo.

VIII. At male conceptus sub robore creverat infans,
Quaerebatque viam, qua se, genetrice relicta,
Exsereret: media gravidus tumet arbore venter: 505

durius dictum indicat: de quo videntur ipse ad Fast. II, 578. Burmannus dubitat an *obruere* hoc sensu Ovidius scribere potuerit; si quid mutandum, mallet *induerat*. — Regii nostri *obruerat*. Hoc verbum non debebat tentari; *obruere*, tegere, condere, sepelire.

497. *veniens lignum*, eleganter; et ingeniose *obvia subsedit*, ut *obvia* veniret venienti ligno, omnis morae imputiens.

499. *cum corpore*) Duo de corpore; quatuor, in corpore. — Nostri Regii *cum corpore*. — *Flet tamen* etc. Etiam Lucretius I, 350, *flere de succis destillantibus dixit, uberibus flet omnia guttis*. — *Myrrha frutex* in multis Arabine locis nascitur, ex quo inciso guttae manant, quae in odoratissimis et pretiosissimis unguentis habentur; Plin. XII, 15; Dioscor. I, 64 et 69. Noster Art. Amat. I, 287: *Illius et lacrymis, quas arbore fundit odora, Fuguimur; et dominae aomina gutta tenet*. — *Nullique tacebitur aevo* ex uno Strozze dedit Heinsius *pro nulloque* etc. — Regii nostri *nulloque*, sed multo elegantior lectio Heinsiana. LEM. — Hanc fabulam ita interpretatur Folgentius, Mythol. III, 8: *Myrrha genus est arboris, de qua sucus ipse exsudat: haec patrem amasse*

dicuntur. *Istae enim arbores in India sunt, quae Solis caloribus crementantur* (Munkerus legit, *cremantur*, id est inciduntur; *crena* enim, *κρήνη*, incisura): *Et quis patrem omnium rerum Solem esse dicebant, cuius opitulatu cuncta germinum adolescit maturitas, ideo et patrem amasse dicuntur: dumque grandioris iam fuerit roboris, Solis ardoribus crepans, rhagades (fissuras) efficit, per quas succum demittat, quod myrrha dicitur: et redolentibus lacrymosa guttulis, stetus suaves scissuris hiantibus iaculatur. Unde et Adonem genuisse fertur*.

503–739. *Adonis*, ex hoc incesto concubitu natus, propter pulchritudinem amatr a Venere, quae eum a saevarum ferarum venatione deterret, in primis exemplo Hippomenis et Atalantae, quorum fata versibus 560–707 copiose narrantur. *Adonia* quum iis monitis non moveretur, ab apro percussus perit, sed a Venere mulatur in florem purpureum. Apollodorus III, 14, 4; Tzetzes in Lycophr. pag. 133; Hyginus fab. 248–271: eundem mythum Hesiodus et Panyasis, ab Apollodoro laudati, retulerant. Ille Adonin Phoenicis et Alphesiboeae, hic Thiantis, Assyriorum regis, filium fecerat. — *Male*, nefario concubitu. Sed partus prodigijsus. Sed et Apol-

Tendit onus matrem; nec habent sua verba dolores;
 Nec Lucina potest parientis voce vocari.
 Nitenti tamen est similis, curvataque crebros
 Dat gemitus arbor, lacrymisque cadentibus humet.
 Constitit ad ramos mitis Lucina dolentes, 510
 Admovitque manus, et verba puerpera dixit.
 Arbor agit rimas, et fissa cortice vivum
 Reddit onus, vagitque puer; quem mollibus herbis
 Naides impositum lacrymis unxere parentis:
 Laudaret faciem livor quoque; qualia namque 515
 Corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,

Iodorus διακρινναίη δι' ὕστερον χρόνον, τοῦ δεινέου βασιλέως, γεννηθεῖσαι τὸν λεγόμενον Ἀδώνην. — *Exaceret.* Hic mire variant MSS.; unus *eximeret*, alter *exiret*, unus *exueret*, denique *extraheret* alius — Regii nostri in *exeret* consentiunt, quod verbum est proprium, aliae lectiones glossae videntur. LEM. — *Vividis coloribus* mulier parturiens describitur. *Tendit*, extendit; Amor. II, 13, 20, *latens corpora tendit onus*; alia loca collegit Burmannus. — *Tendit onus matrem.* Napolitanus, Strozze, Basilcensis, *Tendit onus ventrem*: in eodem versu Arundelian. habet *labores*. — Regii nostri *Tendit onus ventrem* — *dolores*. — Arbor illa nec *ventrem*, nec *dolores* habere poterat, quia vs. 499, cum corpore sensus amissae dicitur. Rectius lacrymantem fingere potuit propter vers. 500. — *Parentis voce vocari.* *Dus parientis ab ore*; unus *more vocari*; quidam *voce rogari*, ut vs. 3; quem locum vide. — Regii nostri *voce vocari*.

508. *crebros dat gemitus*) Florentinus S. Marci *spissos dat gemitus*, pro diversa lectione; quod exemplis ab hoc loco alienis illustrare vult Hein-

sins. — Regii nostri *crebros*; et in eodem versu legunt *Nitenti similis tamen est*.

510. *Constitit* — *Lucina* etc. Apud Hyginum fab. 164, et Fulgentium III, 8, pater gladio ferit arborem, et sic prodit Adonis. Apud Antoninum mater abortum facit, et Thias pater se interficit. — *Mitis*, quia sua sponte, non vocata, adest laboranti: alibi *lenis* Lucina. — *Ad ramos*, ad arborem. — *Ad ramos* — *dolentes*. Multi *dolentis* quod ad Myrrham referretur. — Codex Regius B, *dolentes*; in Codice A scriptum est vetustate deleta. — *Puerpera*, quae adiuvant puerperium: contra IX, 301, carminibus partus Alcmenae retinebatur.

512. *fissa cortice*) Plerique *fisso*; sed vid. Heinsium ad IV, 375. — Codex Regius A, *fisso*; codex B, *fissa* cum o superscripto.

515. *Laudaret* etc.) De hoc proverbio vid. ad VI, 129; cf. III ex Pont. I, 82, *Nec te si cupiat laedere, livor habet*. — *Pinguntur*. Quintus Palatinus scribuntur; unus Heinsii *panuntur*. Burman. praefert, quod Francofurtensis MS. habet, *ponuntur*, cuius glossae *pinguntur* et reliquae varia-

Talis erat: sed, ne faciat discrimina cultus,
 Aut huic adde leves, aut illis deme pharetras.
 Labitur occulte, fallitque volatilis aetas;
 Et nihil est annis velocius: ille sorore 520
 Natus, avoque suo, qui conditus arbore nuper,
 Nuper erat genitus; modo formosissimus infans;
 Iam iuvenis; iam vir; iam se formosior ipso est:
 Iam placet et Veneri, matrisque ulciscitur ignes.
 Namque pharetratus dum dat puer oscula matri, 525
 Inscius exstanti destrinxit arundine pectus.
 Laesa manu natum Dea reppulit, altius actum
 Vulnus erat specie, primoque fefellerat ipsam.

les simul, quia ponere exquisitè non modo de statuariis, sed etiam de pictoribus occurrit, ut apud Horatium Od. IV, 8: conf. XII, 398. — Regii nostri bene habent *pinguntur*. L&M. — *Ne faciat*. Vnus Leidensis *ne faciant*. — Regii nostri *faciat*.

519. *labitur occulte* etc.) Infans natus sensim adolevit; sed hoc ornate et verbis exquisitis expressit. — *Volatilis, sex volubilis*. — Regii codices *volatilis*. — Et hoc eleganter; scilicet pueritia quae celeriter transit. — *Fallit*, praeterlabitur, ut non sentiantur: *fallere* de omnibus iis, quae ita fiunt, ut non animadvertantur. Sic *decipere diem* IV Trist. 10, 114, eum ita transigere, ut non sentiantur eius molestiae. Eodem nunc redit *occulte*. Sic et Lucret. I, 314; Horat. I, Od. 12, 45, *Crescit occulto velut arbor aevo fama Marcelli*. — *Labi* de celeri decursu aetatis. Art. III, 65, *cito pede labitur aetas*; Amor. I, 8, 49, *Labitur occulte, fallitque volubilis aetas*, *Et celer admissis labitur annis aquis*. Cf. VI Fast. 771, *Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis*; Tibul. I, 8, 48; *non tardo labitur aetas pede*.

520. *Et nihil est annis velocius*) Velocitatem illam egregie expressit tam cumulatione et repetitione vocum *nuper, modo, iam*, quam tota orationis forma. Iugeniore, *sorore, natus, avoque*. Nempe confusione illa nominum usus est, de qua vid. vs. 346. — *Modo* nunc est, paulo post; neque enim solum de tempore vix elapso occurrit. — *Formosior ipso*. *Sex ipse*. — Regii nostri *ipso*. — *Se formosior ipso*, in virili aetate formosior erat, quam in infantia. Etiam ab Hygino fab. 171, refertur inter formosissimos, quos tulit antiquitas. — *Matris ulciscitur ignes*: vid. ad vs. 311; Hygini fab. 58, qui (Adonis) *matris poenas a Venere est insecutus*. Lactantius Arg. quem *Venus non minus dilexit, quam puella patrem Cinyram dilexerat, beneficio Cupidinis*.

526. *destrinxit* meliores; vulgo *destrinxit*; Leidensis *perstrinxit*. — *Altius*. Codex Regius A, *autius*: quod mendum forsitan a pronuntiatione scriptoris irrepsit; in pluribus enim Galliae provinciis syllaba *al* in *au* corrupte mutata est, unde verbi gratia *Vaugirard*, pro *Falگیرard* dictum fuit,

Capta viri forma non iam Cythereia curat
 Litora; non alto repetit Paphon aequore cinctam, 530
 Piscosamque Guidon, gravidamve Amathunta metalli.
 Abstinet et coelo: coelo praefertur Adonis:
 Hunc tenet; huic comes est; adsuetaque semper in umbra
 Indulgere sibi, formamque augere colendo,
 Per iuga, per silvas, dumosaque saxa vagatur 535
 Nuda genu, vestem ritu succincta Dianae;

ut mille aliis modis in plerisque provinciis. Porro qui, dictante librario, adsidebant mensae ut scriberent, non mirum est eos pronuntiationem in sua quisque provincia usitatum intrusisse; quod non semel, sed sexcenties codices manuscriptos perlegentibus animadvertendum fuit. LXX.

529. non iam Cythereia curat Litora) Dii, ubi potissimum coluntur, habitare dicuntur, et quum aliorum se transferunt, spernere (Horat. I, Od. 30, 2), non curare, relinquere illa loca. Veneri sacra Cythera, una ex Cycladibus. — Paphos aequore cincta, quum Πάφον περιπέτραι dixit Alcman in H. Stephani Lyric. p. 628. — Guidus urbs Doridis, et Amathus, de cuius metallifodinis vid. ad vers. 220. — Gravidam metalli pro gravidam metallis ex Genevensi recepit Heinsius, quia apud Silium, libro II, Mellis apes gravidas. — Codex Regius A, metallis; codex B, metalli. — Mox suaviter additum, coelo praefertur Adonis; Heroid. IV, 36, Hippolytum videat praepositura Iovi. Tenet, non dimittit a se.

533. Adsuetaque semper in umbra) Tres in herba; et pro indulgere sibi, Thuanus indulgere rosa pro rosae. — Regii nostri in umbra indulgere sibi. — Alio etiam studio trahitur. De tali obsequio vid. ad v. 171; adda Heroid.

IV, 37 sqq.; Tibull. IV, 3. Olim molli vitae adsueta erat, nunc durum venatum amat. Mollium hominum est, indulgere sibi, obsequi cupiditati suae, totumque esse in cultu corporis. Quomodo Veneris colendo formam augeat, suaviter docet Claudianus Nupt. Honor. 99 sqq. — Colere, ornare, ut Art. Amat. III, 225, dum coleris; Curtius VIII, 9, 21, lacertos auro colunt. — Augere, conspiciendam magis, pulchriorem reddere, ut I, 530.

535. dumosa saxa) Tres, clivosaque saxa; unus clivosaque rura. — Regii nostri dumosaque saxa; sed codex B in margine addit, vel clivosa. — Supra IV, 777, exquisitius, silvis horrentia saxa fragrans: conf. Plin. paneg. 81, ubi similiter molestiae venatus describuntur. — Nudae genu erant venatrices. Sed e Virgil. Aeneid. I, 319, hoc translatum in h. l. putat Heinsius. Imo verisimilius est Nostrum expressisse illum locum. MSS. tamen hic valde variant, et quum plures habeant Fine genu, Fune genu, Pene genu (Regius noster B habet Fine genu), Heinsius scribendum censet, Fine genus, ut genus sit secundus casus vel a genu, vel ab antiqua forma genus, quod utrumque exemplis allatis comprobatur. Fine autem genus sive genum dictum esse, ut apud Avien. in Arat. fine manus;

Hortaturque canes; tutaeque animalia praedae,
 Aut pronos lepores, aut celsum in cornua cervum,
 Aut agitat damas: a fortibus abstinet apris;
 Raptoresque lupos, armatosque unguibus ursos 540
 Vitat, et armenti saturatos caede leones.
 Te quoque, ut hos timeas, si quid prodesse monendo
 Possit, Adoni, monet: « Fortisque fugacibus esto,
 Inquit: in audaces non est audacia tuta.
 Parce meo, iuvenis, temerarius esse periclo; 545
 Neve feras, quibus arma dedit Natura, lacesse,
 Stet mihi ne magno tua gloria: non movet aetas,
 Nec facies, nec quae Venerem movere, leones,
 Setigerosque sues, oculosque animosque ferarum:

apud Nemesian. *Cyneg. costarum sub fine*; Claudiolum Gigant. 79, *femorum fine* etc. — *Hortatur canes* vide ad III, 242. — *Praeda*, fera capta, ut III, 225, ubi vide notam: *animalia tutae praedae*, quae tuto, sine periculo, capiuntur. — *Pronos lepores*. Tres *parvos lepores*. Heinsius malebat *pavidos*. — Regii nostri *pronos*. — *Pronos*, veloces, pernices. Etiam Remed. 201, *pronus leporem*; Horat. Art. Poët. 160, *proni auni*, et IV, Od. 6, 39, *proni menses*, celeriter praeterlabentes. Metaphora petita a pronis rivis, qui rapido eursu feruntur. — *Celsum in cornua elegantius*, quam *celsis cornubus*; Virg. Aeneid. X, 725, *surgens in cornua cervus*. — *A fortibus*. Quidam aut, vel *sed*, vel *et fortibus*; Heinsius malebat *at fortibus*, quod probat Burmannus. — Regii codices *a fortibus*.

540. *Raptores lupi* e Virg. Aen. II, 355; et Telesianus apud Velleium II, 27, 2, Romanos vocat *raptores Italiae libertatis lupos*. — *Saturatos caede*, Mediceus et Langerman. *saturatos* e caede. — Regii nostri habent *saturatos*.

— *Saturatos*, qui saturari solent, saturandos, de quo usn participiorum praeteritorum vid. Brouk. ad Propertium II, 10, 49. *Saturati* enim (ex usitata huius participii notione) leones minus timendi sunt. Hinc Virgil. Aen. X, 274, *Impastus leo*. — *Fortisque* etc. Conf. Propert. II, 15, 21; Plin. dicto loco, *certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore*. — *Non est audacia tuta*. Heinsius coniiecit *tutum*, ne nimis sit pedester sermo: comparat *Triste lupus stabulis* et *Turpe senex miles*. — Regii codices *audacia tuta*.

545. *Parce esse*, noli esse, ut Virgilius Aen. III, 42, *parce scelerare manus*, et passim. — *Magno*. Gronovianus et tres alii, *ne damno*. — Regii nostri *magno*: et mox pro *movet*, codex B, errore manifesto, *monet*. — *Magno* aut *haud parvo* (Virgil. Aen. X, 494) *stare* dicuntur quae magnum nobis damnum adferunt; VI, 487, *stabunt tibi tua foedera magno*; Heroid. VII, 47, *odia constantia magno*.

548. *Venerem* satis venuste et cum vi dictum, pro *me*.

Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri; 550
 Impetus est fulvis, et vasta leonibus ira;
 Invisumque mihi genus est. » Quae causa, roganti,
 Dicam, ait; et veteris monstrum mirabere culpae.
 Sed labor insolitus iam me lassavit; et ecce
 Opportuna sua blanditur populus umbra; 555
 Datque torum cespes: libet hac requiescere tecum
 (Et requievit) humo: » pressitque et gramen, et ipsum;
 Inque sinu iuvenis, posita cervice, reclinis
 Sic ait; ac mediis interserit oscula verbis:
 « Forsitan audieris aliquam certamine cursus 560

550. *In aduncis dentibus*) Plerique vetustiores et *aduncis*; Heinsius suadet *praeaduncis dentibus*, ut VII, 131, *praeacutae hastae*. — Regii nostri codices in *aduncis*. — Supra I, 305, apud tribuantur vires *fulminis*; VIII, 289, *fulmen ab ore apri venit*; XI, 368, *ricus Inpi fulminei*; Rutil. I, 625, *terribilis fulmine dentis aper*. — *Acres*, feri, iracundi; Enst. IV, 215, *acres leones*; Phaedrus III, 7, 18, *acer canis*. — *Impetus* feris tribuitur; Phaedrus III, 2, 14, de panthera, *saevit irato impetu*.

553. *Dicam, ait*) Heinsius malit *Disce, ait*. — *Monstrum*, miram poemam. — *Mirabere*: vulgo *mirabile*. — Regii codices *mirabere*, quod habent Thuan. primus Medicus, primus Vaticanus et primus Moreti, aliique complures; nec causa est cur hanc lectionem mutaverint recentiores. LEM.

555. *blanditur populus umbra*) Sub populo non solum convivari, sed etiam requiescere, confabulari, amare solebunt: *blanditur*, grata sua umbra nos invitat. — *Pressit gramen et ipsum* eleganter, sedit in gramine et iuxta Adonidem, ut ipsum attingeret, ut

solent amantes. Heroid. IV, 97, *Fluadra Hippolytum hoc ipso Veneris et Adonidis exemplo adhortatur*, ut quiescat subinde a venatu: *Saepe sub illicibus Venerem Cinyraque creatum Sustinuit positos quaelibet herba duos*. — *Reclinens*. Nota est Venus *πιδυτιδης* Homeri, et ἡδὴ γιδυτιδης; vid. Heinsium qui *reclinens* ex Florentino S. Marci recepit, quum caeteri habebant vel *reclis* vel *reclinis*, quod gratam satis imaginem exhibet: *reclinis*, qui tergo se inclinat ad aliquid; vid. Interpretes ad Silium V, 470. Sic os Adonidis, quorum loquebatur, intneri potuit *reclinis* Venus. Hoc igitur revocavi. Venus *aechinis* *florum cumulo* est apud Claudianum XXXI, 4. — *Interserit oscula verbis*. Multi *menta labris*. — Codex Regius A *verbis*; codex B *labris*.

560-707. *Atalantas duas* habuit antiquitas: vid. ad VIII, 317. Nunc intelligenda Boeotica, Schoeni filia (vid. vs. 609) quam Noster minime, ut alii auctores, cum Arcadica confudit. Ei cursu superanti velocissimos viros antevertit Hippomenes, pomis iactis retardans eius impetum; hinc ex foedere eam duxit uxorem. Sed

Veloces superasse viros: non fabula rumor
 Ille fuit; superabat enim; nec dicere posses,
 Laude pedum, formaene bono praestantior esset.
 Scitanti Deus huic de coniuge; « Coniuge, dixit,
 Nil opus est, Atalanta, tibi; fuge coniugis usum: 565.
 Nec tamen effugies, teque ipsa viva carebis. »
 Territa sorte Dei per opacas innuba silvas

quam gratias ageret nullas Veneri, quam adiutricem habuerat in certamine, illa ambos ita irritavit, ut in Iuco Matris Deum concumberent; idque ob facinus mutati sunt in leones. Conf. Hygin. fab. 185; Apollodorus III, 9, 2; Palaephatus cap. 14; Schol. Theocriti ad III, 40; Schol. Apollonii ad I, 769; Servius ad Virgil. Aen. III, 113; Tzetzes Chil. XIII, 453; Heraclitus de Incred. cap. 12. Breviter fabulam Theocritus Id. III, 40 sqq., attingit. Tractaverat, ut ex Apollodoro patet, etiam Euripides. Hoc loco Venus ipsa, cuius magna pars in ea re fuerat, facunde eam et ordine narrat. — *Non fabula rumor ille fuit*; sic fabulae manes apud Horatium I, Od. 4, 16: non est haec fictio ad delectandum computata; sed rumor, inmo fama constans et certa. Confunditur tamen haec fabula; quum enim duae Atalantae fuerint, Tætzes, Palaephatus, et alii tribuunt hoc filiae Iasi, quod erat filiae Schoenei; Milanioni item, quod erat Hippomenis. LEM.

562. *nec dicere posses*) Unus Medicus *nec dicere promptum est*, quod Burmanno videtur ex XIII, 10, sumtum. — Regii nostri codices, *nec dicere possis*. — *Laude pedum, formaene* etc. Hac duplici laude etiam secundum alios insignis erat; et iude peudet tota fabula. *Pedibus*, id est, cursu excellere summa laus ap. Gruecos; Homer. Od. Θ, 147. Satis cou-

cinne *laus pedum et formae bonum* sibi opponuntur. Non igitur praeficiendum ex multis MSS. *formaene bona*. Formam saepe bonum dici, docet Burmannus: *pedes* pro cursu, solenne.

564. *Scitanti*) Menard. codex *quaerenti*; Vossianus *scrutanti*. — Regii nostri *scitanti*; etsi *quaerenti* videatur glossa, tamen Virgilius Georg. IV, 419, dixit *Venerimus hinc lapidis quaesitum oracula rebus*; sed idem Aen. II, 114, *Euryalum scitatum oracula Phoebi Mittimus*. LEM. — *Scitanti*, oracula consulenti. Verbum proprium in hac re, monente Burmanno. De hoc oraculo caeteri nihil habent: Apollodorus *παφίβιον δαυτήν ἐπύλαττε καὶ ἀπετόνεν ἐν ἰσχυρῇ δυνάμει*, et postea, putre impellente, prodit in stadium. — *De coniuge*; *Coniuge*; sollemniter et grata Ovidio eiusdem vocis repetitio. — *Vsus coniugis*; concubitus; Remed. Amor. 357, *Veneris usus*. — *Nec tamen. Vnus Vix tamen*. — *Teque ipsa viva carebis*. Obscure, more oraculorum, transformationem eius vaticinatur: *te ipsa carebis*, non eris ea, quae nunc es, carebis animi corporisque bonis, quibus nunc fruëris.

567. *per silvas* melius, quam in silvis: *per* enim eleganter ponitur, ubi aut de hominibus sparsis, diffusis, seruo est (IV, 405, *latitant per tecta sorores*), aut de vagantibus hinc et illuc, ut hoc loco. — *Vixit. Medicus*

Vivit, et instantem turbam violenta procorum
 Conditione fugat: « Nec sum potiunda, nisi, inquit,
 Victa prius cursu: pedibus contendite mecum: 570
 Praemia veloci coniux thalamique dabuntur;
 Mors pretium tardis: ea lex certaminis esto. »
 Illa quidem immitis; sed, tanta potentia formae est!
 Venit ad hanc legem temeraria turba procorum.
 Sederat Hippomenes cursus spectator iniqui: 575
 Et, « Petitur cuiquam per tanta pericula coniux! »
 Dixerat; ac ninnios iuvenum damnarat amores.
 Vt faciem, et posito corpus velamine vidit,
 Quale meum, vel quale tuum, si femina fias;
 Obstupuit: tollensque manus, « Ignoscite, dixit, 580
 Quos modo culpavi: nondum mihi praemia nota,
 Quae peteretis, erant. » Laudando concipit ignem;
 Et, ne quis iuvenum currat velocius, optat,
 Invidiaque timet. « Sed cur certaminis huius

Ibat, quod latinus putat Barmannus. — Regii nostri *Vivit*. — *Violenta*; Tanag. Faber corrigebat *violente*, quia perperam *violenta* cum *conditione* innigebat; sed Barmannus defendit lectionem codicum et mittit lectorem ad Velleium II, 3, ubi *conditione* vel *conditionibus* simpliciter dici docte probat. LEM. — *Violenta*, suavia, quae crudelissimam conditionem proponit. — *Pretium* passim est praemium, ut IX, 47; sed h. l. malo sensu, poena, ut *praemium* VIII, 503 et Phaedr. IV, fab. 17, 30. — *Legem* illam secundum Hyginum, puter constituit. Vid. ad vs. 599.

573. *tanta potentia formae*) Etiam Art. Amat. III, 158, et Propertium III, 18, 7 *forma potens*. — *Ad hanc legem*, ad certamen, in quo tam dura lex proposita; hinc mox *cursus iniquus*.

575. *Sederat*) Quatuor venerat, sed

mala repetitio ex versu praecedenti; Regii nostri *sederat*. — *Hippomenes* vocatur etiam ab Eurylide, Theocrito, et Hygino: sed a Schol. Apollonii *Hippomedon* vocatur: ab aliis, ut ab Apollodoro, *Melanon*. Sed *Melanon* secundum alios Arcadicam Atalantam habuisse dicitur. Hippomenis autem exemplum, quale hic notatum, vel maxime formae potentiam declarat. — *Damnarat*. Plurimi *condemnat*. — Regius noster A, *condemnat*; at codex B, *dampnarat*: vid. quae ad temptare, vs. 371, et supra diximus. LEM.

580. *tollensque manus*) Gestus veniam petentium, manus tollere. LEM.

584. *Invidiaque timet*) Vulgo (at in nostris Regiis) *Invidiamque timet*. Invidendo aliis timet, ne quis victoriam sibi praeripiat; qui sensus solet tali occasione excitari. Sic recte haec

Intentata mihi fortuna relinquitur? inquit.
 Audentes Deus ipse iuvat. » Dum talia secum
 Exigit Hippomenes, passu volat alite virgo.
 Quae quamquam Scythica nou secius ire sagitta
 Aonio visa est iuveni; tamen ille decorem
 Miratur magis; et cursus facit ipse decorem.
 Aura refert oblata citis talaria plantis;
 Tergaque iactantur crines per eburnea, quaeque
 Poplitibus suberant picto gentialia limbo;

385

590

verba et constituit et interpretatus est Micyllus, eademque lectio deinde comprobata est MSS. auctoritate. — *Fortuna*, exitus certaminis: *fortunam belli tentare* passim apud historicos. — Pro *intentata* Basileensis habet *intercepta*; unde Heinsius faciebat *imperfecta*, ut IX, 710. — Regii codices *intentata*: lectio Basileensis codicis non absurda certe; sed ex emendatione, quam proponebat Heinsius, apparet tantummodo huius constantia in vertendo textu sine necessitate. LEM.

586. *Audentes* etc.) Sententia haec mirum in modum Veteribus placuit, et apud innumeros auctores occurrit. A Claudiano, Ep. ad Probin. 9, vocatur *Cei sententia vathi*, id est, Simonidis, quamquam in vocem *Cei* et MSS. variant, et Interpretes dissentiant. Sed ceteri dicunt *Audentes fortuna iuvat*: Noster, quia Venerem implorare constituerat, maluit *Deus*, quamquam *Deus* saepe pro *Fortuna* ponitur. Virg. Aen. X, 284.

587. *Exigit*, deliberat: metaphorā a libra petita, ad quam exigitur pondus rerum. Sequitur descriptio certaminis cursus, quacum confer Homerus, Il. V, 740 sqq.; Virg. Aen. V, 315 sqq. — *Ales*, primum pro alatus; deinde pro celer. Etiam *vulture* de celerissimo cursu. *Volucrum*

Schaeneida vocat Claudianus Land. Sereu. 170. — *Scythica sagitta*. *Scythae*, gens bellica, quorum tela timenda; *Scythicus arcus* I Pont. 1, 79; *Scythica pharetra* III Pont. 8, 19. Hinc hoc loco *Scythica sagitta* pro quacumque sagitta: confer VII, 776 sqq. — *Non secius*; vulgo *non segnus*. — Regii nostri habent vulgatam, quae cur fuerit mutata non liquet. LEM. — *Ire*, currere. Etiam de volatu navis, quae plenis velis currit: haec vox occurrit, v. c. V Triat. 14, 44. — *Aonio*, Boeoto. Vid. ad III, 147.

590. *facit decorem*) Magna commendatio, si quis omnia facit cum *decore*: confer VIII, 27 sqq.; Heroid. IV, 77 sqq.; Tibul. IV, 11, 7 sqq. — Iam phantasia Ovidii pingit rursus habitum decorum currentis virginis. Pedes quam illa celeriter et alte iactaret, plantae attingebant *talaria*, tunicam talarem, quam venti retro dabant. — *Refert oblata*, retro dat, ut offerantur. — *Tergaque*. Quatuor collaque, ut Art. Amat. III, 236, *fosos per colla capillos*. — Regii nostri habent *tergaque*; etiam in loco a doct. Gierig citato alii legunt *fosos per terga capillos*, vide hunc locum, in nostra editione. LEM. — *Picto*: vide ad VI, 1. Ceterum

Inque puellari corpus candore ruborem
 Traxerat; haud aliter, quam quum super atria velum ⁵⁹⁵
 Candida purpureum simulatas inficit umbras.
 Dum notat haec hospes, decursa novissima meta est;
 Et tegitur festa victrix Atalanta corona.
 Dant gemitum victi, penduntque ex foedere poenas.

huc respexit Sardoniam. Apoll. paneg. Maior.: « Plantasque superbas Haud » ita per siccam Nemeen citus extulit Arcas, Cuius in Aetolo volitantem pulvere matrem Horruiat Hippomenes ».

594. *Puellaris*, quo insignes sunt puellae, quae inde passim candidae vocantur: amat Ovidius h. voc. vide V, 393; Fast. V, 611. — *Trahere* ruborem est etiam III, 482; *trahere nigrum colorem* II, 236; *trahere faciem* I, 412: in his *trahere* est accipere. Ruborem illum mixtum candori aliis similitudinibus Noster illustrat III, 482, et IV, 331; aliis etiam Tibullus III, 4, 33: *Et quam contemunt amarantibus alba puellae Lilia; ut autumnus candida mala rubent.* — *Velum*, nobilem. Vela praetendi solebant atriis et cubiculis, hinc *vellarii* servi, qui velorum curam habebant. — *Simulatas inficit umbras*. Quinque, *simul edit et inficit*; Arundel. *simul addat*; duo Medicei *simul addat*; unus Bononiensis *similem datur*; octo *simul et dat et inficit*. *Simulatas inficit umbras* recepit Heinsius e Florent. S. Marci: vellem addidisset, quid sit, *simulatas umbras inficere super atria*. Intellego quidem *simulatas umbras*, assimilata coloribus veli; scio etiam, velum recte dici atrium *simulatis umbris inficere*, scilicet colorare: sed altera locutionis forma durissima mihi videtur. Praestat haud dubie. *Vulgata similem*

dat et inficit umbram, quamquam neque haec satis placet. Caeterum eandem velorum infectionem epicurius describit Lucret. IV, 73-84, ubi *lutea rursaque vela et ferruginea magnis intenta theatris omnem consensum concave subter, et omnem scenae speciem inficiunt, cognatque suo fluat colore* etc. Haec nostra autem non dicit Romanas, sed Venas, quo tempore nondum talis velorum usus. — Mire erravit clar. Gierig, quum dixerit Heinsius recepisse *simulatas umbras*. Certe *simulatas umbras* deduxit Heinsius ex Florentino codice, quem omnium optimum dicit, et quem sequitur: addit etiam « Nec abluat Spireus, in quo, *similia dat et inficit.* » Praeterea Regius nosmet A *simul et dat et inficit umbram*; at codex B, *similem dat et inficit umbram*, quem lectionem praestantiorum recte iudicat Gierig. LEM.

597. *hospes*) Hippomenes. LEM. — *Meta* nunc pro studio; ultima stadii pars decursa erat. — *Festa corona*. Virgilius Aen. II, 249, *festa velamus fronde*. — *Velare et tegere* solemnia verba de coronis impositis. Aeneid. IV, 637, *tegere tempora vitta*: apud Velleium II, 82, 4, Antonius *corona velatus aurea*. — *Ex foedere*, e composito: *foedus* omne id, de quo inter plures convenit. Secundum Hyginum d. l. Schoeneus procis eam legem proposuerat, ut alius post alium inermis fugetet, filia autem cum gla-

Non tamen eventu iuvenum deterritus horum 601
 Constitit in medio; vultuque in virgine fixo;
 « Quid facilem titulum superando quaeris inertes?
 Mecum confer, ait: seu me fortuna potentem
 Fecerit, a tanto non indignabere vinci;
 Namque mihi genitor Megareus Onchestius; illi 605
 Est Neptunus avus: pronepos ego regis aquarum;
 Nec virtus citra genus est: seu vincar, habebis
 Hippomene victo magnum et memorabile nomen. »
 Talia dicentem molli Schoenia vultu
 Adspicit, et dubitat, superari an vincere malit. 610
 Atque ita, « Quis Deus hunc formosis, inquit, iniquus

dio insequeretur, quem intra terminos assecuta esset, occideret, eiusque caput in stadio figeret: atque ita multi perierunt. Apollodorus.

600. *eventus*, fortuna, interitus; Hyginus P. A. II, 1, *eventum suum dicere Dianae*, — *Iuvenum deterritus horum*. Vulgo *iuvēnis*; quatuor *perterritus*. — Regii nostri, *iūvenum deterritus horum*: at in codice A post *horum* additum est, *τὸ est a manu quidem secunda*. LEM. — *Inertes* ad cursum referendam, lardi. — *Facilem titulum*, gloriam, laudem facile parandam: vide IV, 644; VIII, 433.

603. *Mecum confer*) Verba haud dubie corrupta, sed MSS. nil iuvant; Heinsius coniicit, *Te mihi confer*. Sensus esse debet, *mecum contende cursum*. Graeci quidem *συμβάλλειν* et *συνάπτειν* absolute ponunt, suppressis vocibus *ἀγῶνα* et *δυναμεις*; sed Latinis insolens illa ellipsis. — *Potentem*, scilicet cursu, velocem.

605. *Megareus Onchestius; illi etc.*) Ita recte locum emendavit Micyllus, probante etiam Barmanno. *Onchestius* repertum etiam est in duobus MSS. (et in nostro Regio B; codex

A habet et *Hestius*); vulgo *Achaestus illi*; unus *Onchaestus et illi*: mitto reliquas varietates. — *Megareus est apud Hyginum. Onchestus*, urbs Boeotiae, cuius rudera (in quibus templum et signum Neptuni Onchestii) Pausaniae adhuc aetate exstabant. Ibi olim habitaverat Onchestus Neptuni filius: apud Pausaniam Boeot. p. 761, Onchesti filius *Megareus*, quem eundem et *Macareum* dictum esse, Schol. Sophoclis ad Antig. vers. 1311, tradit. Is Niso contra Minoem auxilium tulisse et in proelio cecidisse legitur apud Pausan. Attic. p. 95. — *Citra genus*, inferior, minor genere. Atque fortissimum ac nobilis. — *Memorable*, celebre, ut IV, 416 et 614, et Virg. Aen. IV, 94.

609. *Schoenia*) Regii nostri codices habent male *Ceneia*: *Schoenia*, Atalanta Schoenei regis filia. LEM. — *Molli vultu*. Supra IX, 260, *durus vultus* Iunonis iratae: nunc *molli*, placidus, blandus, *vultus* amantis Atalantae; amantibus etiam *molles praeces*, *molli* corda etc. tribuantur.

611. *Atque ita etc.*) Din multaque secum deliberat, vincere vellet

Perdere vult? caraque iubet discrimine vitae
 Coniugium petere hoc? non sum, me iudice, tanti;
 Nec forma tangor: poteram tamen hac quoque tangi.
 Quid? quod adhuc puer est? non me movet ipse, sed aetas.
 Quid? quod inest virtus, et mens interrila leti?
 Quid? quod ab aequorea numeratur origine quartus?
 Quid? quod amat, tantique putat connubia nostra,
 Ut pereat, si me fors illi dura negarit?
 Dum licet, hospes, abi, thalamosque relinque cruentos.
 Coniugium crudele meum est: tibi nubere nulla
 Nolet, et optari potes a sapiente puella.
 Cur tamen est mihi cura tui, tot iam ante peremtis?
 Viderit: intereat, quoniam tot caede procorum
 Admonitus non est, agiturque in taedia vitae.

G15

et perdere Hippomenem, an vinci et nubere ei multa. Illine gloriae cupido et oraculorum reverentia pugnant, hinc amor et commiseratio. — *Formosis, inquit, iniquis.* Quinque, *formosum dixit*; primus Ambrosianus *fortunis iniquis*; Heinsius coniicit *formis tam, dixit, iniquis.* — Regius codex A, *formosis, inquit, iniquis*; codex B male *formosum, inquit, iniquis.* — *Perdere vult.* Cantabr. et nms Basileensis *pendere.* — Regii nostri *perdere.*

613. *non sum, me iudice, tanti*) Trist. II, 209, *Non sum tanti, ut renovem tua vulnera*; Tibull. II, 6, 42, *Non ego sum tanti, ploret ut illa semel.*

617. *aequorea origo* breviter dictum, Deus aequoreus, unde originem ducit; nisi malis *originem* de auctore generis accipere: IX, 264, *ab origine ductum matris*; Virgilius Georg. III, 122, *Neptuni ipsa deducat origine gentem.* — *Fors dura.* Vulgo *ors*; septem *dira*, quod non displicet Bur-

manno, quis et versu 634, *impertuna fata*, id est, *saeva, dira.* — Regii nostri *fors dura.*

620. *thalami cruenti*, et coniugium *crudele*, coniugium, quod cum vitae periculo petitur, et cuius causa iam multi perierunt. — *Relinque*, non pete. — *Sapiente puella.* Dotes suas, uti par est, aestimante, et cui nuptiae cordi. LEM.

624. *Viderit: intereat*) Quidam emendarunt *Viderit interea.* — Haec emendatio, etsi non habeant eam codices nostri, non infelix est. LEM. — *Admonitus.* Basileensis *attonitus: admonitus non est*, scilicet ut sibi consuleret. Plinius Iustinus IV, 5, 11, *Nicias ne Demosthenis quidem exemplo, ut sibi consuleret, admonitus.* — *Ag*, ut alibi *ferr* dicuntur qui praenisi cupiditate nesciunt, quid agant, aut qui alia quacunque vi compelluntur ad aliquid, Phaedrus IV, 12, 3, *ad perniciem solet agi sinecritis*; et V, 5, 3, *ad poenitendum rebus manifestis agi.*

Occidet hic igitur, voluit quia vivere mecum?
 Indignamque necem pretium patietur amoris?
 Non erit invidiae victoria nostra ferendae:
 Sed non culpa mea est: utinam desistere velles!
 Aut, quoniam es demens, utinam velocior esses! 630
 At quam virgineus puerili vultus in ore est!
 Ah! miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
 Vivere dignus eras: quod si felicior essem,
 Nec mihi coniugium fata importuna negarent,
 Vnus eras, cum quo sociare cubilia possem. » 635
 Dixerat: utque rudis, primoque Cupidine tacta,
 Quod facit ignorans, amat, et non sentit amorem.
 Iam solitos poscunt cursus populusque paterque,

626. *voluit*) Verbinas, Noricus, aliter Hamburg. alter Erfurtens. *vovit*. Regii nostri *voluit*.

627. *pati necem* est etiam in Ibide, 521; et *patiens mortis*, mortalis, supra II, 653: *patimur* omnia ea quae nobis inferuntur, vulnera, mortem, vincula. Non igitur erat cur Burmannus ex Langerm. Excerptis mallet, *potitur*, quod melius tamen *pretium* conveniat, et quod soleat Noster hanc vocem cum quarto casu construere. — *Indignant*, iniustum, ut saepe. — *Invidia*, odium: *non erit-ferendae* pro vulgari *invidia* victoriae nostrae non erit ferenda; etiam Amorr. III, 6, *Non eris invidiae, torrens, ferendae*.

631. *quam virgineus puerili* etc.) Anacreon apud H. Steph. in *Lyric*. p. 530, ὡς παῖς πρηνέστερος ἑλέπην.

634. *Nec mihi* etc.) Vide vs. 564 seqq. Conf. Lactantius Argum. Sed apud Hyginum a patre ipsa petit, ut se virginem servare velit. — *Sociare* solemus de coniugibus; I, 620, *socias tori*; II Fast. 729, *socialis torus*; II Art. Amat. 377, *socius lectus*; He-

roid. III, 109, *sociare cubilia*. — *Possem*. Codices Regii *vellem*; quod aptius quam vulgatum censeo. LEM.

636. *Dixerat: utque rudis* etc.) Apud Theocritum, Idyl. III, 42, *vix* conspecto Hippomene incipit furere, et in profundum amorem incidere. — *Quod facit*. Plerique meliores (et nostri Regii) *quid facit*; quatuor *quid faciat*; Heinsius snadet *quidque agat*.

638. *pater*, patres, seniores et honoratiores: *populus patresque* formula sollemnis et passim obvia de universis civibus Romanis, tam patriciis et senatoribus, quam plebeiis. Maximam exemplorum nubem collegit Bentleius ad Horat. III, Od. 6, 20. Hinc etiam de aliis populis et coetibus usurpatum. — *Poscere* sere ut Horatius Art. Poët. 190, *fabula*, quae *posci* vult, quam iterum spectare cupiunt spectatores. — *Quam me sollicita* etc. *Me Venerem*; narrat enim haec Adonidi Venus. LEM. — *Sollicita vox*, quam emittit homo sollicitus. — *Neptunia proles*, Hippomene, Neptuni pronepos. LEM. —

Quum me sollicita proles Neptunia voce
 Invocat Hippomenes: «Cythereia comprecor ausis 640
 Adsit, ait, nostris; et, quos dedit, adiuvet ignes.»
 Delulit aura preces ad me non invida blandas;
 Motaque sum, fateor; nec opis mora longa dabatur.

Est ager, indigenae Tamaseum nomine dicunt,
 Telluris Cypriae pars optima: quem mihi prisci 645
 Sacravere senes, templisque accedere dotem
 Hanc iussere meis: medio nitet arbor in arvo,
 Fulva comam, fulvo ramis crepitantibus auro.

Cythereia. Regii nostri *Cythereaeque*, sed altera lectio, quam habent optimi codices, praestat. — *LEM.* — *Comprecor* pro simplici *precor*, ut apud Hyginum fab. 1, et P. A. II, 5.

642. *aura non invida*) Suaviter res inanimatae, quum prohibent aliquid fieri, *invidere* dicuntur; supra IV, 73, *invidus paries*, qui obstat amantibus; IX, 485, *nox coeptis invida*; X, 332, *invida iura*. Et hoc loco non *invida aura*, quae preces fideliter deserebat ad Venerem. — *Blandae preces*, ut *blanda turra* et *blandae victimae*, quae offeruntur animo blando. — *Opis mora.* Heinsius malit *opi*. — Regii nostri *opis*.

648. *Tamaseum*) Vulgo *Damaseum*, quod varie emendaverunt editores: verum viderunt Farnabius et Heinsius. — Codic. nostri Regii *Damaseum*. — *Timasus* aut *Tumaseus* oppidum Cypri; Plinius V, 31. Stephanus h. v. *Ταμάσιος πόλις Κύπρου. Τὰ ἱερὰ τὸν Ταμασίτης καὶ Ταμασίος.* — *Sacrare*, consecrare. Sic *sacrare templa*, *delubra* I Fast. 290, et apud Virgilium Aen. VIII, 715: supra IX, 88, *sacrare cornu*: vide Bentlei. ad Horat. Epist. II, 2, 92. — Secundum Phileta in Schol. Theocrit. II, 118, Venus Hippomeni dedit Dionysi ma-

la suo capiti detracta. Sed alius Schol. ad III, 40, male auctor est, ex Hesperidum hortis haec poma allata. Etiam Virg. Catal. XI, 25, *Hesperidum munere capta* esse *Atalanta* traditur.

647. *nitet arbor*) Quidam *viret arbor*, quod Burmannus non damnat, quia id verbum auro convenit; vide ad IV, 636. — Regii nostri habent *nitet*, quod sine dubio melius convenit auro quam *viret*: scripturae in hoc loco discrimen ortum ex MSS. in quibus *nitet* saepius per *nitet* scriptum occurrit; et facile cum *viret* confundi potuit. *LEM.* — *Fulva, aurea.* — *Comam*, frondes; vide ad versum 103. — Si lectio *crepitantibus* sana, cogitandus est crepitus sive sonus, quem faciebant frondes aureae motae. Et puto, eam sanam esse: Virgilius Aen. VI, 209, in simili arboris descriptione, *leni crepitabat bractea vento*, et XI, 775, *sinus crepantes fulvo auro*. Sed unus Leidensis MS. *radiantibus*: sic Art. Amat. III, 451, *auro radiantia templa*, et supra II, 4, *Argenti radiabant lumine valvae*. Alter Leidensis *trepidantibus*, quod forte illustrari posset ex Fast. I, 77, *Flamma nitore suo templorum verberat aurum*, et *treadium tunna*

Hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
 Aurea poma manu; nullique videnda, nisi ipsi, 650
 Hippomenen adii; doeuiquē, quis usus in illis.
 Signa tubae dederant, quum carcere pronus uterque
 Emicat, et summam celeri pede libat arenam.
 Posse putes illos sicco freta radere passu,
 Et segetis canae stantes percurrere aristas. 655
 Adiciunt animos iuveni clamorque favorque,

spargit in aede iubar. — Regii nostri servant *crepitantibus*, quod sincerum puto. LEM.

649. *mea veniens*) Vnus Leidensis *mea iuvenis*; Heinsius coniicit *iuvēni*; Constantius Fan. et Burmannus *meo iuveni*, ut Adonis intelligatur; satis blande et comiter. — Regii nostri *veniens*; lectio *iuvēni* paulo subtilior videtur. LEM. — *In illis*, illorum, aut illis. Sic IX, 670, *in illo*, illius; VII, 682; XIV, 268. Etiam Hyginus *edoctus*, *quis usus in eis esset*.

652. *Signa tubae dederant*) In sq. expressit nobilem certaminis nautici descriptionem apud Virgil. Aen. V, 124 sqq. *Tuba* sigoum dabitur et iq. proclis et in certaminibus. — *Pronus* egregie pingit nissm et habitum eorum, qui, ut vim addant emicanti corpori, extenso altero pede iuclinataque ad terram superiore corporis parte, se emittunt in stadium. Sed id Noster habet a Virgil., dicto loco, vs. 147, ubi *antrigae proni in verbera pendunt*, et Georg. III, 107, *proni dant lora*. Supra IX, 44, idem voc. de luctantibus. — *Carcere* pro usitatore, carceribus.

654. *Posse putes*) Ita celerrimum cursum equorum homiouneque descriperunt Veteres, Homer. II. Y, 226 sqq.; Apollon. I, 179; Virg.

Aeneid. VII, 808 sqq. Ea volubilitatis ratio offendit multos, viz antem offendet eos, quibus cursum equorum eorum, quas Batavi *Haritraber* vocant, spectare contigit. Ita enim illi volant, ut terram ungalis tangere non videantur. Noster adco, rei molliendae causa, addit, *Posse putes*. Sed apud Hyginum fab. 89, equi, quos Troi dederat Iupiter, *super aquas et aristas ambulant*. — *Passu*, pede. *Radere*, leni pedum motu per intervalla leviter attingere: vide Walken. ad Euripidem Phoen. vs. 1399. Apud Minucium Fel. II, 3, testa illa, qua pueri ludunt, dicitur dorsum maris *radere*. Supra IV, 561, sic est *destringere*. — *Stantes*, erectas. Propertio IV, 5, 12, *stantis* sunt segetes, frutices, arbores. *Percurrere aristas*, currere super aristas. Virgil. d. I. *Illae vel intactae segetis per summa volaret Gramina, nec teneras curas laesisset aristas*.

656. *favor* proprie de variis plausus generibus, quibus in theatro histriones et in stadio certantes iocitari solebant. Virgil. Aeneid. V, 148; Homer. II. Y, 766. — *Nunc, nunc* etc. e Virgil. vs. 189: *Hortatur Mnestheus: nunc, nunc insurgite remis . . . nunc illas promite vires, nunc animos . . . Hoc vincite.* — *Incumbere*, incitari in cursu.

Verbaque dicentum: « Nunc, nunc incumbere tempus,
 Hippomene; propera: nunc viribus utere totis;
 Pelle moram; vinctes. » Dubium Megareius heros
 Gaudeat, an virgo magis his Schoeneia dictis. 660
 O quoties, quum iam posset transire, morata est;
 Spectatosque diu yultus invita reliquit!
 Aridus e lasso veniebat anhelitus ore;
 Metaque erat longe: tum denique de tribus unum
 Foetibus arboreis proles Neptunia misit. 665
 Obstupuit virgo, nitidique cupidine pomi
 Declinat cursus, aurumque volubile tollit.
 Praeterit Hippomenes: resouant spectacula plausu.
 Illa moram celeri cessataque tempora cursu
 Corrigit; atque iterum iuvenem post terga relinquit. 670
 Et rursus pomi iactu remorata secundi,
 Consequitur, transitque virum: pars ultima cursus
 Restabat: « Nunc, inquit, ades, Dea muneris auctor; »
 Inque latus campi, quo tardius illa rediret,
 Iecit ab obliquo nitidum iuveniliter aurum. 675

659. *Megareius* emendavit *Micyllus*; vulgo *Macareius*; vide notam ad vs. 605. — Regii nostri *Megareius*, id est, Hippomenes, Megarei filius, Neptuni nepos. LEM.

663. *Aridus*, ex arido ore veniens, ut II, 278, *sicca vox*. — *Lassum os*, os eius, qui lassus erat; Virgilius Georg. IV, 96, *ceu pulvere ab alto quum venit, et sicco terram spuit ore viator Aridus*; et Aeneid. V, vs. 199, *Tum creber anhelitus artus Aridaque ora quatit*. — *De tribus unum* etc. Non raro in certaminibus fieri solebat, ut dolis alter alteri victorium eripere conaretur.

667. *volubile*) Noster in Iride 191, *Sisyphi revolvibile pondus*.

668. *spectacula*, locus unde spe-

ctabatur, ut Livius I, 35, *spectacula sibi quisque fecerunt*. — *Resonant*. Virgilius V, 148, *Tum plausu fremituque virum, studiisque juvenum Consonat omne nemus* etc. — *Cessata tempora*, cessando consumpta, ut Fast. IV, 617, *cessata arva*, cessando neglecta. *Moram et cessata tempora corrigere*, pro, id corrigere, quod mora et cessando peccatum erat.

671. *remorata*) Ambrosianus *revocata*. — Regii codices *remorata*. — *Consequi*, pro *assequi*. — *Pars ultima*. Vnus Moreti *pars optima*. — Regii codices *pars ultima*. — In ipso cursu interdum nimen aliquod invocari, invocantique adesse solebat. — *Juveniliter*. Glareanus putat, iaciendi modum sic esse expressum. Rectius

An peteret, virgo visa est dubitare; coëgi
 Tollere, et adieci sublato pondera malo;
 Impedique oneris pariter gravitate moraque.
 Neve meus sermo cursu sit tardior illo;
 Praeterita est virgo: duxit sua praemia victor. 686
 Dignane, cui grates ageret, cui turis honorem
 Ferret, Adoni, fui? nec grates immemor egit,
 Nec mihi tura dedit: subitam convertor in iram;
 Contemnique dolens, ne sim spernenda futuris,
 Exemplo caveo, meque ipsa exhortor in ambos. 685
 Tempia Deum matri, quae quondam clarus Echion
 Fecerat ex voto, nemorosis abdita silvis,

Regius et Burmannus interpretantur, cum ardore et impetu, ut solent iuvenes. Laudat Burmannus III Art. Anal. 733, *iuvenciter arcum corripit*, et II Trist. 117, *nimum iuveniliter uti ingenio*. Adde supra III, 626, *iuvencili guttura pugno rupit*. Causa, cur fortiter isceret, erat, quo tardius illa rediret.

679. *Neve meus sermo etc.*) Frigida sententia. — *Tardior*, alter Humburgensis et alter Erford. *longior*. — Codex Regius A, *cursu sit tardior ipso*; codex B, *tardior ipse*. — *Praeterita est virgo*. Cl. Baconas hunc fabulum interpretatus, Atalantae, inquit, id est, artis praerogativam et vigorem, multa aetate retardant: illa enim plerumque stadium desecit et ad lacrum declinat etc. Quae videre operae pretium. LEM. — *Duxit*, nempe uxorem, *sua praemia*, ut Perseus Andromedam IV, 756. Sed Hyginus, *Hanc quum in patriam duceret*.

681. *Turis honorem ferret*) Alibi honores simpliciter de sacris. — *Tura dedit*, Burm. mallet *tura tulit*, repetitione familiari nostro poetae: utrumque latinum est; vid. ad I, 248.

684. *Contemnique dolens*) deest *me*. Vulgo scribitur *contemptuque dolens*. — Regii codices habent vulgatam. — Caveo, moneo aut prohibeo, ex iuris romani formulis; vid. Ernest. clav. Cicero hac voce. — *Meque ipsa* e quinque MSS. recepit Burmannus pro *ipsam*. — Regii codices nostri habent *ipsam*: hoc vocabulum plerumque in MSS. summatim ita scribitur *ipsa* cum lineola; quae forsitan sive erasa, sive per errorem non apposita in codicibus Burmanni, huius emendationi originem dedit. LEM.

686. *Tempia Deum matri etc.* apud Apollodorum et Hyginum ingrediuntur τὸ τίμνον Διός, *Iovis fanum*. — *Clarus Echion*. Quidam magnus. Recte Glareanus intelligit Echionem, Cadmi socium, cuius III, 126, mentio fit; Atalanta enim haec Schoeneia fuit Boeotica. Burmannus vero mallet, Echionem Arcadem, de quo VIII, 311, intelligere, quia Noster cum aliis duas Atalantas confuderit. Vbi tandem confudit? — *Nemorosis silvis*. Supra I, 568, *Est nemus, quod claudat silva*, ubi vide notam. Sic abdita esse solebant multa templa;

Transibant; et iter longum requiescere suasit.

Illic concubitus intempestiva cupido

Occupat Hippomenen, a numine concita nostro. 690

Luminis exigui fuerat prope templa recessus

Speluncae similis, nativo pumice tectus,

Relligione sacer prisca: quo multa sacerdos

Lignea contulerat veterum simulacra Deorum.

Hunc init; et vetito temerat sacraria probro. 695

Sacra retorserunt oculos; turritaque Mater,

An Stygia fontes, dubitavit, mergeret unda.

Poena levis visa est: ergo modo levia fulvae

Colla iubae velant; digiti curvantur in ungues;

Ex humeris armi fiunt; in pectora totum 700

690. a numine) Multi iam numine, quod probat Murian. Accurs. — Codex Regius A, a numine; ideam codex B, sed a secunda manu.

691. Luminis) Plurimi liminis. — Regii nostri luminis. — Bormannus per lumen intelligit fenestram et aperturam aedium, per quas lumen intro-mittitur, et ita Heinsius supra v. 293, lumina capiebat. Sed nulla adest causa, cur hoc ita capiamus, quatuordecim seculis eodem redit. — De nativo pumice vid. ad III, 159. — Relligione sacer prisca, cultus inde ab antiquissimis temporibus. Cicero Verr. IV, 33, simulacrum summa atque antiquissima praeditum religione. — Multa. Neapolitanus et secundus Mediceus vota, quod placet Heinsio. — Regii nostri multa; sed malim vota. LEM. — Veteres Dii, quorum simulacra vetusta.

695. temerare, stupro polluere, ul II, 592. — Probrum passim de stupro: hoc loco Vrbinas et alius, stupro, ex glossa. — Regii nostri probro.

696. Sacra, simulacra. — Retorti

oculi, ut alibi averse aures, signa irae divinae. — Turrita mater, Cybele, quae Fast. IV, 224, turrigena Dea dicitur, ei cui vs. 219, turrita corona tribuitur. Causa ibidem redditur haec, quia Phrygiis urbibus turre dederit. Ibi Bormannus turritam Deam cum comitatu e monumento antiquo exprimendam curavit. Sed Lucret. II, 606, Muralique caput summum cinxere corona, Exumilis nudata locis quod sustinet urbes. — Dubitavit, cogitavit, secum deliberavit.

698. ergo modo) Heinsius malit tergum et modo levia etc. Deest auctoritas. LEM. — Plinius Hist. Nat. VIII, 15, de leonibus: Colla armosque vestiunt iubae. ... Leonum animi index cauda. Inmota ergo placidus, clemens, blandientique simul, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur, incremento terga, cum quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. — Iram vultus habet. Supra VI, 35, confiteri vultibus iram; Trist. II, 525, vultu fateri iram.

Pondus abit; summæ cauda verruntur arenae;
 Iram vultus habet; pro verbis murmura reddunt;
 Pro thalamis celebrant silvas; aliisque timendi
 Dente premunt domito Cybeleia frena leones.
 Hos tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum, 705
 Quae non terga fugae, sed pugnae pectora praebent,
 Effuge; ne virtus tua sit damnosa duobus. »

Illa quidem monuit, iunctisque per aëra cygnis,
 Carpit iter; sed stat monitis contraria virtus.
 Forte suam latebris, vestigia certa secuti, 710
 Excivere canes, silvisque exire parantem
 Fixerat obliquo iuvenis Cinyreius ictu.
 Protinus excussit pando venabula rostro,

704. *premunt*, mordent. — *Domito*. Heinsius *navis solido*. — *Regii nostri domito*. — Lucretius II, 600, *Hanc* (Cybele) *veteres Graium docti cecinerere potant Sublimem in curru biungos agitare leones* — *quia quamvis effera proles Officiū debet moliri victa parentum*. Noster Fast. IV, 215, *Coepi, cur huic, genus acre, leones, Praebeat insolitas ad iuga curva iugas? Denieram. Coepit, feritas mollita per illam Creditur. Id curru testificata suo est*. Conf. et Servius ad Aen. III, 113. — Caeterum ex sententia Palaephati et Heracliti, Hippomenes et Atalanta, quum inter venandum se in speluncam contulissent, devorati sunt a leone et leaena; quas feras quum comites postea exeuntes et spelunca vidissent, illos mutatos in leones crediderunt.

708. *Iunctis*, scilicet currui; vecta curru, cui iuncti cygni. Horat. III, Od. 28, 15, *Venus Paphon iunctis visit odoribus*. Veneris enim currus trahabatur modo a columbis, modo a cygnis. — *Per aëra carpit iter*. Supra IV, 615, brevius, *carpebat aëra*. —

Virtus, fortitudo, animus venatorius: *stat contraria*, non obtemperat. *Proprie contrarii stant*, qui diversas partes aut sententias vel in acie vel in senatu sequuntur.

710. *Suam* Aprum. Sues autem et apri Veneri sunt invisii propter Adonidis caedem: unde proverbium apud Graecos in eos, qui rem ingratam alicui faciunt: *Ἀποδίδειν ὅς ἄδυστο*, hoc est, Veneri suam sacrificavit. LEM. — *Vestigia certa*. Vans Basi-keensis *vestigia trita*: sed *certa* opponitur obscuris, ut iam alicubi monuimus. — *Exciri et excitari e latebris, cubilibus, a canibus proprie dicuntur ferae*. Senec. I, de Clem. 16: *Idem facit venator, qui instituit catulos vestigia sequi, quoque iam exercitatus utitur ad excitandas vel persequendas feras*. — *Silvis exire*. Phaedr. I, 2, 9, *ferae excitatione cultus notas petunt*. — *Iuvenis Cinyreius*. Adonis Cinyrae ex Myrrha filius. LEM.

713. *pando = rostro* Septem curvo rostro. — Regii nostri pando. — Secundum Propertium II, 10, 53, id

Sanguine tincta suo; trepidumque, et tuta petentem
 Trux aper insequitur; totosque sub inguine dentes 715
 Abdidit, et fulva moribundum stravit arena.
 Vecta levi curru medias Cytherea per auras
 Cypron olorinis nondum pervenerat alis.
 Agnovit longe gemitum morientis, et albas
 Flexit aves illuc: utque aethere vidit ab alto 720
 Exanimem, inque suo iactantem sanguine corpus,
 Desiluit, pariterque sinus, pariterque capillos
 Rupit, et indignis percussit pectora palmis:
 Quetaque cum fati; « At non tamen omnia vestri
 Iuris erunt, inquit: luctus monumenta manebunt 725
 Semper, Adoni, mei; repetitaque mortis imago
 Annua plangoris peraget simulamina nostri.

factum in Idalio, Cypri monte: *Tectis*, qui niveum quondam percussit Adonem Venantem Idalio vertice durus aper. Mortem Adonidis et aprum hunc carmine Anacreontico celebravit Theocritus Id. 30. Ibi aper prae-tendit, se id imprudentem fecisse, quum amore incensus femur Adonidis osculari voluerit. — *Tuta petentem*. Oxoniensis et Gronovianus *tecta petentem*. — Regii nostri *tuta*. — *Totosque*. Quinque *tortosque*; unus Hein-sii *fixosque*. — Regius codex A, *tortos*, eleganter; codex B, *totos*, quod glossam redolet. LXX. — *Abdidit*. Supra IV, 718, in *armo ferrum abdidit*. — *Fulva* tantum ornat.

717. *levi curru*) Vid. II, 531. — *Pervenerat*. Basileensis unus et margo Gryph. *penetraverat*; laudat Barma-nus haec Virgil. Aeneid. VII, 363, *Phrygius penetrat Lacedaemona pas-tor*. Regii nostri *pervenerat*.

719. *Agnovit longe gemitum*) Multi *cognovit*; Hein-sius malit *Agnovit lin-guae gemitum*. — Regii nostri *agnovit*

longe etc. — Expressit Virgil. Aen. X, 843, *Agnovit longe gemitum praesa-ga mali mens*. — *Exanimis* nunc moribundus; iactabat enim adhuc corpus. Sed Hein-sius, vel invitis mem-branis, scribendum censet, *semanimem*, ut VII, 850. — *Iactantem*. Vnus Ciofani et excerpta Mureti *versantem*. — Regii nostri *iactantem*. — *Indignis*: vid. ad I, 308.

724. *Queri* cum aliquo illustravit Hein-sius ad Velleium II, 130. — *At non*. Vulgo (et in nostris Regiis) et *non*: vid. ad VIII, 279. — *Vestri iuris* ut supra vers. 37: non omnia, quae ad Adonidem pertinent absum-metis. — *Repetita*. Secundus Medi-cus *rediviva*; Hein-sius concilic *recidiva*, de qua voce ipse exponit ad Claudianum Phoenic. — Regii nostri *repetita*. — *Imago*, representatio. Similiter fere Virgil. Aeneid. II, 269, *ubique pavor et plurima mortis imago*. — *Peraget*. Argent. (et noster Regius A) *referet*. *Peraget simulamina* meta-phrasia, simulabit, imitabitur: *simu-*

At cruor in florem mutabitur: an tibi quondam
 Femineos artus in olentes vertere menthas,
 Persephone, licuit? nobis Cinyreius heros
 Invidiae mutatus erit? » Sic fata, cruorem
 Nectare odorato sparsit: qui tactus ab illo
 Intumuit, sic, ut pluvio perlucida coelo
 Surgere bulla solet: nec plena longior hora
 Facta mora est, quum flos de sanguine concolor ortus;
 Qualem, quae lento celant sub cortice granum,
 Punica ferre solent: brevis est tamen usus in illo;

lumen Ovidiana vox ut *firmamen* et alia in *amen* desinentia. Intelliguntur Adonia, quae inter Phoenices orta mox accepta sunt a pluribus gentibus. Primo die sacerorum illorum Veneris et Adonidis simulacra circumferebantur ritu funebri; mulieres laniabant capillos, percutiebant pectora palmis, addebantque et reliqua luctus signa.

729. *Femineos artus* etc.) Solent Dii sua consilia et facta aliorum Deorum auctoritatibus, more hominum, tueri. In *femineos artus* et *heros* gravis oppositio. — *Mentha* aut *mintha* herba, in quam *Mintha* nympha, Pollucis pellex, mutata erat; Lactantius Argum. Oppianus Halieut. III, 113, *μινθὴν* vocat, quia Cocytii filia. — *Olentes* propter suavem odorem. Plinius XIX, 8: *Menthae* nomen suavis odoris apud Graecos *mutavit*, quum aliqui *mintha* vocaretur, unde *Nostri* nomen declinaverunt. *Grato menta* mentas odore percussit in rusticis dapibus. Hinc graecis etiam *ἡδύσματος* dicta. Dioscor. III, 41: *ἡδύσματος*, οἱ δὲ *μίνθην*, *γνώσιμον βοτάνων*. Vid. Hemsterhusium ad Aristoph. Plut. pag. 97. — *Nobis invidiae erit*, nobis invidiam, convicia conciliabit.

733. *pluvio*) Multi *fulvo*. — Regii

nostri fulvo, sed codex A in margine habet *pluvio*. — Hoc paulo brevius et obscurius dictum. Sensum tamen assecutus est Burmannus, quum *pluvia cadit in aquam, surgit bulla ex gutta*. — *Plena*, integra. — *Concolor ortus*. Heinsii unus *concolor exit*. — Regii *nostri ortus*.

736. *sub cortice*) Primus Gronovianus in *cortice*; quinque *sub vertice*. — Regii nostri *sub cortice*. — *Malus punica*, sive granata rubicunda habet et poma et grana et flores. Schol. Nicand. ad Theriac. pag. 63; Martialis I, Ep. 44; Columella X. — *Punica*, acil. mala; IV Fast. 607, solvit ieiunia *granis*, *Punica quae lento cortice poma tegunt*; IV Pont. 15, 8, in horto fertilis arvi *Punica sub lento cortice grana rubent*. Sed Heinsio durior iusto, ut est, visa ellipsis τοῦ *mala*. Quum igitur novem MSS. habeant *grana*, suadet, quae lento celantur (aut celant se) *cortice*, *grana Punica* etc. aut etiam celantur tegmine. — *Celare* passim, pro tegere, ut celat amictu ora, Fast. II, 819; et vultus velamine celat, ib. VI, 579.

737. in illo, eius: vid. ad vs. 651. — *Male*, non firmiter. Etiam III, 730, frondes male haerentes; Horat. I, Sat. 3, 31, male in pede calceus haerret.

Namque male haerentem, et nimia levitate caducum
Excutiunt idem, qui praestant nomina venti.

Sed supra IV, 27, *non fortiter haeret asello*, pro quo Horat. III, Od. 24, 55, simpliciter *Haeret equo*, quia *haerere* iam in se habet notionem imbecillitatis. — *Nimia levitate*. Vnus Ciofani *nimia gravitate*. — Regii codices *levitate*. — *Qui praestant nomina*. Vulgo *perstant omnia*, quod MSS. nullis confirmatur: plerique *praestant omnia*, vel *praebent omnia*; septem *praeant nomina*; eandem lectionem dant pro diversa lectione septem alii;

Arundelianus, *praebent nomina*. — Regii nostri codices, *praestant omnia*: male. *Praestant nomina* Heinsius probavit post nostratem *Ménage*, cuius ingeniosum et eruditum vid. opus, quod *Gallicas origines* inscripsit. LEM. — Adonidis cruor in anemonen florem mutatus est, qui ab ἀνέμου, a vento, nomen deducit. Plinius XXI, 23: *Flos nunquam se aperit, nisi vento spirante, unde et nomen accepit*.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER VNDECIMVS

FAB. I. Carmine dum tali silvas, animosque ferarum
Threicius vates, et saxa sequentia ducit;

1-66. *Orpheus a Bacchis discripi-*
tur, *serpens* autem, qui caput eius
invadebat, ab Apolline in saxum mn-
tatur. Conf. Phanocles de amoribus
Orphei; Pausanias, Boeot. pag. 768
sq.; Apollod. I, 3, 2; Eratosth.
KATACT. c. 24, Antigon. Mirab. c. 5;
Virg. Georg. IV, 520-527; Hyginus,
P. A. II, 7; Seneca Med. vs. 625 sq.
Tractaverat eadem Aeschylus, ut ex
Eratosth. apparet. E Pausania et Hy-
gino d. l. intelligitur, quam variae,
quamque dissentientes fuerint Vete-
rum de Orphei morte traditiones.
Nonnulli fulmine eum ietum periisse
memorabant, quia profanis homini-
bus initiorum arcana tradidisset. Se-
cundum alios ipse sibi mortem con-
sciverat, coniugis desiderio. Plurimi
tamen in eo consentiunt, a mulieribus
eum discriptum esse, quamquam id
quoque magna rursus eum varietate
narratur, ut snis locis videbimus. —
Carmine dum tali silvas etc. Sic apud
multos auctores vis carminum Orphei
expressa legitur. Etiam in monumen-

tis stipatus cernebatur feris; Pausa-
nias Boeot. pag. 768. — *Animos*
ferarum, feras, quibus passim, v. c.
apud Virgil. Georg. IV, aliquoties
apibus, *animi* tribuuntur. Et nunc
nunc est hae periphrasi, quia *animi*
dicuntur *duci* et commoveri; Quintil.
Inst. XII, 10, *commovendos esse du-*
cendosque animos imperitorum. Male
igitur Regius vel *animos* interpreta-
batur *sensus*, vel *feras* homines feros,
quorum animos sane excoluit Or-
pheus; Horatius Art. Poët. 391 sq.:
et Noster, ut postulabat huius operis
ratio, non sensum fabularum curavit,
sed fabulas ipsas fideliter retulit. —
Sequentia ducit, duxit, ut sequen-
tur. Virgil. Georg. I, 106, *inducit ri-*
vos sequentes. Quamquam et *sequi*
dicuntur quae facile cedunt aliis. Vid.
ad Plinium lib. VII, Ep. 9, 11. Sed
disputant Interpretes primum, utrum
ducit, an ex aliis MSS. *trahit* legen-
dum sit? Deinde utrum Orpheus ob-
lectasse saxa et silvas dicatur, an
loco movere? Burmannus recte docet,

Ecce nurus Ciconum, tectae lymphata ferinis
 Pectora velleribus, tumuli de vertice cernunt
 Orphea, percussis sociantem carmina nervis.
 E quibus una, levem iactato crine per auram,
 « En, ait, en hic est nostri contemtor: » et hastam
 Vatis Apollinei vocalia misit in ora,
 Quae foliis praesuta notam sine vulnere fecit.

6

namque notionem et utrique verbo iuisse, et huius loco convenire. Etiam caeteri auctores, qui huius rei mentionem faciunt, utroque trahunt, eumque mox *mulsisse*, mox *duxisse*, *movisse*, *traxisse saxa* tradunt. Optimum ergo est, haec cum Burmanno ita capere, *mulsisse* Orpheum carminum suavitate silvas, *feras* et *saxa*; eamque fuisse causam, ut sequeretur eius cantum. — Vid. Horat. lib. I, Od. 12, 7, de canente Orpheo. LEM.

3. *Nurus* omnino mulieris: vid. ad IX, 643. Bacchas describit a vestitu, *tectae ferinis velleribus*; vid. ad IV, 4. — *Lymphata*, furore Bacchico correpta: *lymphatus* proprie cui visa in aqua Nymphae imago insaniam iniecit. — *Tumuli*. Nonnulli in Olympo monte, alii in Pangeo id factum narrabant. Vid. Hyginum. — De *Ciconibus* dictum ad X, 2. — *Percussis* etc. accinentem sono chordarum. V, 340, *percussis subiungit carmina nervis*; I, 518, *per me concordant carmina nervis*. Chordae autem dicuntur percussae, *feriri*, *pulsari*, *pellī*: vide Broukhus. ad Prop. II, 1, 9.

6. *levem auram*. Vulgo *leves auras*. — Regii nostri *levem auram*. — *Iactato crine*, more Baccharum (vide ad III, 726), et omnino fanaticorum vaticinantiumque. — *En hic est*. Quatuor *hic hic est*, ut III, 714, *ille ille*. — Regii nostri, *En hic est*. — *Nostri contemtor*; spreto enim mulierum usu

pueros amare docuerat. X, 79. Sic et Phanocles atque Virgilius. Sed Pausanias Boeot. pag. 768, neglectis vulgaribus opinionibus, arbitratur, Thracum mulieres succensentes Orpheo, quod huc illuc vagans maritos secum duceret, insidias struxisse vitae eius, et inebriatas aliquando perfecisse, quod antea metu maritorum non ausae essent. Hinc institutum inter Thracas, ut viri non nisi temulentum ad proclivem exirent. Aeschylus ad Bacchum auctorem rem tulerat, quem Orpheus non celebravit carmine: alii Veneris impulsu id mulieres ausas esse tradebant: vide Hyginum d. l. — *Hastam*, thyrsum, de quo vide ad III, 542. — *Vocalia tra*, canentia; etiam V, 332; *vocalis Orpheus* apud Horatium I, Od. 7, 7. Videtur autem laudis notio inesse interdum huic voci, ut Schol. Orat. observat, et de iis usurpatum esse, qui clarum et sonoram vocem haberent. — *Vatis Apollinei*, cum delectu, quem vereri debebant, quia et Apollinis filius (vide ad X, 167), et ab Apolline musicam edoctus. Hyginus d. l.

9. *praesuta* Alii *praesumta*, *praetecta*: *praecincta*, *praefulta*, *praefixa* etc. — Regii nostri *praesuta*, *viueta* aut omnino, aut in anteriore parte: confer ad I, 699. Similiter *praetextum* occurrit, ut V Fastor. 567, *Augusto praetextum nomine templum*, id est insignitum. Sed librarii quam igno-

Alterius telum lapis est; qui missus, in ipso 10
 Aëre concentu victus vocisque lyraeque est;
 Ac veluti supplex pro tam furialibus ausis,
 Ante pedes iacuit: sed enim temeraria crescunt
 Bella, modusque abiit, insanaque regnat Erinny's.
 Cunctaque tela forent cantu mollita; sed ingens 15
 Clamor, et inflato Bercynthia tibia cornu,

rarent h. v. varie corrumperant graui-
 nam lectionem. — *Nota*, vestigium
 Thyrsi missi in ore remanens, vibex
 rubicunda aut livida. Sic II Fastor.
 698, *terga notata*, quae habebant vesti-
 gia verberum. Horatio I, Od. 13,
 12, *nota* est vestigium dentis impres-
 si lividum. Quod quum telum facit,
 eum illiciter *destringere* XII, 101;
conscribillare Catull. XXV, 10; et
ἐντρύπτειν Homer. II. Δ, 139.

11. *in aere concentu* etc.) Ludit in-
 genium Ovidii; ferri tamen hic lusus
 potest auctoritate Mythicorum anti-
 quorum, qui saxa cantu Orphei deli-
 nita primi slexerant. — *Victus*, ut
 mox *mollitus*, mitigatus, ut desiste-
 ret a volando. Vtrumque autem voca-
 bulum ob iratis translutum, qui,
 quum ponunt iras, dicuntur *vinci* et
molliri. Lapis missus ab irata muliere
 et vulnera minitans, et ipse iratus
 fugi potest a poetis. Idem *supplex* es-
 se videtur, quia ante pedes procidit
 ritu supplicum. — *Furialia ausa* etiam
 VI, 84.

13. *sed enim*, at vero, ut I, 530;
 XIII, 141. Ita etiam Lactantius Epit.
 67. — *Temeraria crescunt bella*, fu-
 riosi impetus augentur; IX, 425, *cre-
 scit turbida seditio*. — *Modus abiit*.
 illi impetus modum excesserunt. —
Insana. Thuan. et Gronovii *vesana*.
 Regii nostri *insana*. — *Insana regnat*
Erinny's. Bacchae fiunt insania, sic
 I, 241, *feræ regnat Erinny's*.

OVID. Op. Tom. IV

16. *inflato*) Vnus *adflato*; septem
infracto. — Regii nostri *inflato*. —
Inflato Bercynthia etc. Sallustius ver-
 tit: *das Getoese der Hoerner und der*
Bercynthuscher Floete, quasi duo in-
 strumenta intelligerentur. Imo quum
 ceterae tibiae essent rectae, Bercyn-
 thia habebat formam curvam, scilicet.
 cornu habebat adfixam. Vide Vulp.
 ad Catull. LXII, 22. Hinc III, 530,
tibia adunco cornu; IV Fast. 181, *in-
 flexo Bercynthia tibia cornu flabit*;
 Hor. I, Od. 18, 13, *Bercynthia*
cornu. Ab initio usus eius erat non
 nisi in Cybeles sacris, quae in *Bere-
 cyntho*, monte Phrygiae, potissimum
 celebrabatur; sed deinde etiam in
 Bacchi orgiis recepta, quae cum illis
 sacris multa habebant communia. Eius
 et tympanorum sonus audito in furo-
 rem agebatur Bacchae; Lucret. II,
 620; Horat. III, 15, 10; Cic. Div. I,
 50; hinc *furiosa tibia*, IV Fast. 341;
 sonus enim eius erat acer et veluti
 pungens animos. — *Tympanaque*,
plaususque, et etc. Vide ad X, 262 et
 308; in quibus locis scriptorem nostri
 Codicis A sedulius metro invigilan-
 tem vituperavimus; multoties enim
 iam videndum fuit sola caesura vi
 prodaci rō que: si quis tamen hoc loco
 offenditur, recipi potest lectio no-
 strorum Codicum, *Tympanaque, et*
plausus, et Bacchei etc. LEM. — *Plau-
 sus* Lenzius intelligit cymbalorum;
 non assentior. Plinius II, Ep. 14, 13,

P

Tympanaque, plaususque, et Bacchei ululatus
Obstrepuere sono citharae: tum denique saxa
Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.

At primum attonitas etiamnum voce canentis 20
Innumeras volucres, anguesque, agmenque ferarum
Muenades Orphei titulum rapuere theatri:
Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris;
Et coeunt, ut aves, si quando luce vagantem
Noctis avem cernunt; structoque utrimque theatro, 25

haec Bacchanalia respiciens: «Plan-
sus tantum, inquit, ac potius sola
cymbala et tympana illis canticis des-
sunt». *Plulatus*. Vide ad III, 528.
— *Obstrepuere sono*, Codex Regius
A, cum duobus ab Heinsio citatis ob-
struere sonum; Codex B obstupere
sono; octo teste eodem obstupere so-
num. LEM. — *Obstrepuere*, strepitu
suo vicerunt. Tibullus II, 1, 86, tur-
ba iocosa Obstrepiť, et Phrygia tibia
curva sono.

20. *attonitas* bene fingit, quia sic
apparet, cur volucres et feræ se non
subtraxerint velocitate vel alarum vel
pedum. — *Etiamnum*, in illo strepitu
et ululatu. — *Regii nostri* habent
etiam nunc, sicut et X, 403. — *Mue-
nades*, Bacchæ, ἀνὸ τοῦ μαινομένης.
Notum est, *theatrum* de ipsis vel spe-
catoribus vel auditoribus dici; Pli-
nius paneg. 54; Horatius I, Ep. 19,
41. — *Titulus theatri*, gloria theatri,
honorificus concessus auditorum: *mi-
ra theatra* Orphei apud Claudianum
II, Ep. 6. *Titulus* autem sic passim;
IV, 644, *prædæ titulus*; VII, 56, *ti-
tulus servatæ pubis*; X, 602, *quid fa-
cilem titulum quaeris*? Sumtum est
vocabulum a statuum tibia, quæ
valde gloriosi habebantur. Duo MSS.
populum, quod illustrat Burmannus
Manili et Alciph. exemplis, qui

populum piscium et altum et ὄψιον
ὄψιον dixerunt. Idem Burmannus non
improbat, quod quidam habent, *Or-
phei triumphus*; partim quia mox se-
quitur *theatro*, partim quia *titulus*
bene *triumpho* conveniret. — *Rapuere*,
dilaniatis istis feris et volucribus:
vide ad vs. 38: hinc mox ruunt *cruen-
tatis dextris*.

23. *verti in aliquem impetum* indi-
cant, qui fit ab alio in alium, ut I,
235. — *Coeunt*, undique conflunt.
Exemplum non male delectum; sed
nota negligentiam orationis, *coeunt ut
aves*, et *ceu cervus præda canum est*,
votemque petunt. — *Vagus*
Medicens volantem. — *Regii nostri*
vagantem. — *Structum utrimque thea-
trum*, amphitheatrum, in quo Romæ
hæc mane venationes, sub meridiem
autem ludi gladiatorii edebantur. —
Mutatus, quia ipse mane perit. —
Ceu e primo Vaticano et Calandreo
Excerptis dedit Heinsius: cæteri *ut
aut cum*. — *Periturus*, Iunii Codex
depressus arena. Post hunc in margi-
ne Cod. Leid. adscriptus erat hic ver-
sus, *Iam mors petitur cecum totaque
prementum*, quem corruptum et spu-
rium iudicat Burmannus; Heinsius ta-
men coniicit *circum turbaque premen-
tum*. — *Regii nostri* *Pel matutina* —
periturus: non habet versum Codi-

Ceu matutina cervus periturus arena,
 Praeda canum est; valemque petunt; et fronde virenti
 Coniiciunt thyrsos, non haec in munera factos.
 Hae glebas, illae dereptos arbore ramos,
 Pars torquent silices: neu desint tela furori, 30
 Forte boves presso subigebant vomere terram;
 Nec procul hinc, multo fructum sudore parantes,
 Dura lacertosi fodiebant arva coloni;
 Agmine qui viso fugiunt, operisque relinquunt
 Arma sui; vacuosque iacent dispersa per agros 35
 Sarculaque, rastrique graves, longique ligones.
 Quae postquam rapuere ferae, cornuque minaci

cis Leidensis. — *Virenti*, Vulgo (et in nostris Regiis) *virentes*. — *Haec in munera*, hunc in usum, forte quia munera dicuntur officia extrema, quae praestantur moriculis aut mortuis.

29. *dereptos*) Regius uterque *direptos*, ut X, 475; Codex A *diripit enses* habuit. LEM. — *Hae glebas, illae ramos* etc. Eadem fuere antiquissimorum hominum arma. Lueretius V, 1282 sqq. — *Presso*, impresso; Virgilius, *depresso aratro*.

32. *multo fructum sudore* etc.) Verbis delectis molestiae agriculturae exprimuntur. — *Fructum*, victum. — *Dura*; Horatius I, Sat. 1: *gravem terram*. — *Lacertosi* aptum agricolis epitheton, quorum lacerti multo labore validi facti sunt et robusti. — *Fodiebant*, Vnus Mediceus *findebant*; unus Leidensis *subigebant*. — Regii nostri *fodiebant*; rō *subigebant* ex memoria Virgiliani hemistichii venisse credendum. LEM. — *Arma operis*, instrumenta rustica. Virgilius Georg. I, 160, *Dicendum et quae sint duris agrestibus arma*. — *Opus* dicitur de labore rustico. — *Faucos*, quia aufugerunt

coloni. — *Sarculaque, rastrique*. Codex Regius A male *sarculaque, et rastrique*; vide ad X, 262. LEM. — *Sarculum*, σαρκῆτιον, instrumentum sarritionis. — *Rastri* magno erant pondere; Terent. Heaut. I, 1, 40, ubi Chremes eos tentavit, *Hui, tam graves hos?* — *Ligonibus* terra eruitur. *Longi ligones* etiam I Pont. 8, 59: sed h. l. unus MS. *curvique*, quod Burmannus rectum iudicat, quia curva ligonis forma cernitur in gemma apud Begerum Spicileg. Antiq. p. 71.

37. *ferae*, furentes Bacchae. — *Minaci*. Nonnulli *minaces*. — Regii nostri *minaci*. — *Divellere*. Regii nostri *divulsere*; in praeterito tempore rarius *divulsi* quam *divelli*; utrumque dat Rob. Stephanus in suo Thesouro: sed solum *divelli* recepit auctor eruditissimus Grammatices dictae de Port-Royal, des *prétérits et supins*, Règle 50. LEM. — *Divellere* Regius recte explicat, dilacerare. A Bacchis enim angues, tauri, capri, vituli etc. ore discindi solebant, quod *bacchatum discerpere* dixit Apuleius I; vide Heinsium et Burmannum.

Divellere boves, ad vatis fata recurrunt;
 Tendentemque manus, et in illo tempore primum
 Irrita dicentem, nec quidquam voce moventem, 40
 Sacrilegae perimunt: perque os, pro Iuppiter! illud,
 Auditum saxis, intellectumque ferarum
 Sensibus, in ventos anima exhalata recessit.
 Te moestae volucres, Orpheu, te turba ferarum,
 Te rigidae silices, tua carmina saepe secutae 45
 Fleverunt silvae: positis te frondibus arbos,
 Tonsa comam, luxit: lacrymis quoque flumina dicunt
 Increvisse suis; obscuraque carbasa pullo

39. *et in illo tempore*) Regii nostri atque illo. — *In illo tempore* neminem offendere debet. Laudat Burmannus e Cicero, Livio, et Suetonio, *in hoc tempore*, *in tali tempore*, *in tempore luberno*. Summa tamen hoc loco est e duobus tantum MSS. quum caeteri praeférant, *atque illo*.

43. *in ventos*, in auras; V, 106, *Emathion medios animam expiravit in iges*; Seneca Herc. Fr. 1312, *Hanc animam in ore primo teneo*; Seneca de Ira III, 43, *spiritum exaspere*.

44. *Te moestae volucres etc.*) Iam epicedium additur. Et merito theatrum, quod toties cantu suo moverat vates, nunc lugens inducitur. Apud Claudianum d. I. Orpheo nuptias celebranti ferae et volucres manuscula conferunt. — *Te*, *te etc.* ad imitationem Virg. Georg. IV, 465, ubi ad Eurydice suavissime sermo vertitur, *Te, dulcis coniux, te solo in littore secum, Te, veniente die, te decedente, canebat*. LEM. — *Rigidae silices*. Vulgo *Rigidi silices*. — Mira est de huius vocis genere varietas in huiusmodi libris; VII, 107, *soluti silices*, sine ulla variae lectione, ut videtur; IX, 613, *Noster Gierig dedit rigidas silices ex*

duodecim MSS., quum caeteri habeant *rigidos*; et hoc loco tres tantum, teste Heinsio, dant *rigidae*, quum caeteri, et Regii nostri *rigidi*. LEM. — *Secutae silvae*. Horatius I, Od. 12, *Vnde (ex Haemo) vocalem temere insecutae Orpheus silvae*. — *Ponere capillos phrasid solemnibus*. III, 506, *sectos fratri posuere capillos*. Suetonius Calig. 5, *barbam ponere*. — *Tonsa comam*, quia tonderi in luctu solebat coma, et coma de frondibus dicitur; vide ad X, 139. Et quum destinguuntur folia, *tonderi coma arborum* dicitur; Virgilius Georg. III, 21, *tonsa folia olivae*. — *Lacrymis etc.* Supra I, 584, *Inachus, Deus Ilvialis, fleatibus auget aquas*. Sed nunc flumina ipsa suis increpant lacrymis, quod est intolerabile luxuriantis ingenii signum.

48. *carbasa*, palla carbasina, quam humeris fere iniectam Fluvii in monumentis habent. Erat autem *carbasa* genus linteae tenuissimae et pretiosissimae. Virg. Aeneid. XI, 775; Curtius VIII, 9, 21, ibique interpretes vide. Luctus causa nunc erat *obscura*, colore *obscura*, id est, austero; nempe *pullo*, id est subuigro. Sed *pullum*

Naides et Dryades, passosque habuere capillos.
 Membra iacent diversa locis: caput, Hebre, lyramque 54
 Excipis; et, mirum, medio dum labitur amne,
 Flebile nescio quid queritur lyra; flebile lingua
 Murmurat exanimis; respondent flebile ripae.
 Iamque mare invecit flumen populare relinquunt,
 Et Methymnaeae potiuntur litore Lesbi. 55
 Hic ferus expositum peregrinis anguis arenis

hoc loco substantive, ut Liv. IV, 25, ubi Gronovius observat, sic usurpant etiam album et nigrum. Vestes lugubres etiam Dryades VIII, 778, sumunt. — *Habuere*. Vnus Moreti habuisse; hinc Heinsius suadet *Naidas* et *Dryados*; passosque habuisse, ut referatur ad rē dicunt. — Regii nostri habuere.

50. *Membra iocent* etc.) Discerptus est, ut Pentheus, lib. III, vs. 708 sqq. Etiam apud Virgilium *Hebrus* caput Orphei excipit, et *gurgite medio* portat. Secundum Phanoctem vs. 11, Bacchae caput et lyram clavo compegerunt, ut *ἑρπύλλιοντο θαλάσση ἄρπυ ἀμυ*. Idem etiam in seqq. expressis: *Eurydicen* vox ipso et frigida lingua, *Ah!* miseram *Eurydicen* anima fugiente vocabat: *Eurydicen* toto referebant flumine ripae. Sed Noster, nescio quid flebile queritur. Sic Heroid. XVIII, 82, *Alcyones* nescio quid visae sunt mihi dulce queri; Remed. 766, *Et mea* nescio quid carmina dulce sonant. — *Queri* eleganter de flebili et molli sono lyrae et tibiae. Horatius II, Od. 13, 24, *Aeoliis* fidibus querens *Sappho* puellis de popularibus; Lucretius IV, 583, *dulces querelas*, *Tibio* quas fundit. — *Murmurat*. Confer V, 105, et VI, 558, ubi adeo, quod iure mireris, lingua iam saevicula, terrae tremens immurmurat

atrae. — *Respondent*, resonant per echo. Virgilius Ecl. X, 8, *respondent omnia silvae*; Horatius I, Od. 12, 3, *recinere* sic dixit. Phanoctes vs. 16, *ἄλλ' ὅς ὥς λίσυρ' ἔς πάντων ἐπισχε λίσυρ*.

54. *mare*) Quinque mari. — Regii nostri *more*. — *Populare*, flumen eiusdem populi, unde et Orpheus. Etiam I, 517, *populario flumina*, et IX, 20. — *Methymnaea*, quia Methymna urbs celeberrima Lesbi. Pro *Methymnaeae* alii *Methymnaei*; Cantab. *Mitelenei*. — Regii nostri *Mitylenei*. — *Potiri* ita est etiam XII, 38; XIII, 729. Caput Orphei fluctibus in insulam Lesbion esse delatam, ibique sepulturae mandatum plures tradiderant. Pro quo beneficio Lesbii ad musicam artem ingeniosissimi esse existimabantur; Hyginus P. A. II, 7; Arion enim, Alcaeus, Sappho, Erinna Lesbii. Thraces contendeabant, Iuscinnias, quae circa Orphei sepulcrum nidos habeant, suavis canere, quam alibi: vid. Pausanias Boeot. pag. 769, ubi plura de Orphei sepulcro et ossibus habes. *Lyram* Iovis et Apollinis voluntate inter sidera retulisse Musae dicuntur; Hygin. d. I.

56. *expositum*) Vulgo *exposito*, et vs. seq. quidam, *obstitit*, pro *as petiit*. Sic legit etiam Planudes, qui veritit *ἀγριος ὄφις ἀντίστη*. Vnus Vaticanus

Os petit, et sparsos stillanti rore capillos.
 Tandem Phoebeus adest, morsusque inferre parantem
 Arcet, et in lapidem rictus serpentis apertos
 Congelat: et patulos, ut erant, indurat hiatus. 60
 Umbra subit terras; et, quae loca viderat ante,
 Cuncta recognoscit; quaerensque per arva piorum
 Invenit Eurydicen, cupidisque amplexitur ulnis.
 Hic modo coniunctis spatiantur passibus ambo:

anguis in herbis. Post vers. 57, vulgo inseritur hic: *Lambit et hymniferos inhiat divellere vultus, quem iam Ciofani delendum indicavit.* Pro eo in Vossii MS. *Extemplo morsu cedit Inniare ferino.* Heinsius coniecit *expi laniare.* Capoferreus censet, ex duobus versibus conficiendum hunc unum: *os petit, et sacros inhiat divellere vultus, quum de capillis otiosum mentionem esse contendat.* Multi antiqui, *sparsos stillantes.* — Regii nostri hos versus 56 et 57, ita legunt; Codex A: *Hic ferus exposito peregrinis anguis harenis Obstitit ad sparsos stillanti rore capillos;* Codex B, *Hic ferus expositis peregrinis anguis harenis Obstitit, et sparsis stillanti rore cupillis.* Ex his duobus lectionibus vulgata videtur fuisse concinnata. Neuter codex habet vers. quos refert Gierig. LEM. — *Expositum, eiectum.* — *Ros, aqua roris instar guttatum destillans, ut lib. V, vs. 635.*

59. *in lapidem*) Regius noster B male *in lapides.* — *Congelat, in lapidem mutat, quia et gelu rigidum reddit.* *Gelare* sic apud Lucanum IX, 681, *vultusque gelassent Perseos aversi.* Mox *indurat* idem, ut etiam VII, 446, et IV, 744, *indurescere, lapidem fieri.* Aliibi *dirigere et torpere* de saxen natura. Plutarchus de Flumin. (Εἰσρεῖ) auctor est Orphei corpus

in draconem mutatum. — *Patulos, late patentes, latos.* Etiam Silius III, 34, *patulus hiatus leonis.*

62. *Umbra subit terras*) Imago, animae et corporis simulacrum: hoc autem ex opinione eorum, quibus homo constat anima, corpore, umbra; animam coelo, astris, aëri; corpus terrae; umbram inferis tradi volunt. Dido Aen. IV, 654, *Et nunc magna mei sub terras ibit imago.* LEM. — *Cuncta recognoscit.* Seneca Med. 632, *Contigit notam Stygia.* — *Arva piorum, campi Elysii, quos Aeschines, Socrat. dial. III, 20, εὐσθῆναι χῆρον, Horat. Epod. XVI. 41, arva beata et II, Od. 12, sedes piorum;* Cic. Phil. XIV, 12, *piorum sedem et locum vocat.* Ibi reperit Eurydicen; *Illis enim est, cuiusque rux mors veni amantti,* ait Tibullus I, 3, 65. Ibi etiam Threicius longa cum veste sacerdos Oblaquitur numeris septem discrimina vocum; Virg. Aen. VI, 645. — *Amplexitur ulnis.* Twissdenius *amplexitur alas, ut alas pro brachiis posuerit.* — Regii vestri bene habent *ulnis.*

64. *coniunctis passibus, iuxta se, ut alter alterius latus tegat.* Sic IV, 599, de Cadmo et Harmonia iu serpentes mutatis, *iunctoque voluunt serpunt.* Proxima nunc praecedentem etc. addidit, ut lussum illum iam tuto respicere adhibere posset.

Nunc praecedentem sequitur, nunc praevisus anteit; 65
Eurydicenque suam iam tuto respicit Orpheus.

II. Non impune tamen scelus hoc sinit esse Lyaeus;
Amissoque doleus sacrorum vate suorum,
Protinus in silvis matres Edonidas omnes,
Quae fecere nefas, torta radice ligavit. 70
Quippe pedum digitos, in quantum quaeque secuta est,
Traxit; et in solidam detrusit acumine terram:
Vtque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps,

67-84. *Bacchae* quae Orpheum dis-
cerpterant, mutantur in arbores.

68. *sacrorum vate suorum*, quia
Orgia instituerat et versibus suis com-
mendaverat. — *Edoni*, Thraciae po-
pulus sic dictus ab Edono, Mygdonis
fratre: vide Stephanum. Horatius II,
Od. 7, 26, non ego sanius *bacchabor*
Edonis. Edoni etiam montes Thraciae,
in quibus Bacchi orgia praecipue ce-
lebrabantur; Trist. IV, 1: hinc Bac-
chus ipse *Edonius* in Remed. 593: vid.
Bentleium ad Horatium III, Od. 25,
8. — *Quae fecere nefas*. Vulgo *videre*
nefas. — Regius noster B hoc etiam
habet; sed bene priorem lectionem
recepit cl. Gierig. LEM. — *Ligavit*,
firmavit, ut haerere radice pedes.
— *Torta*; X, 490, *obliqua radix*; mox
lenta.

71. *Quippe pedum digitos etc.* Ne-
sciebat Glareanus utrum *traxit* de
Baccho capiendum, an de singulis
mulieribus. Fatetur etiam, se non in-
telligere verba, *in quantum quaeque se-
cuta est*. Neque Saffius horum verbo-
rum sensum assecutus est; vertit enim:
Er verlängerte die Zehen ihrer
Füsse, womit eine jede ihm gefolgt
war. Potest tamen sensus facile expen-
diri. Nempe qui mulieres illas *ligavit*,
idem etiam earum digitos *traxit* et in
terram detrusit; *quippe* enim habet

vim explicandi. Neque *trahere* hic est
longiores reddere, quamquam id fa-
ctum esse a Baccho res ipsa docet;
sed vis potius huius vocis declaratur,
qua Bacchus pedes retinuit et in ter-
ram detrusit: *in quantum* denique est,
quatenus. Quotquot secutae sunt,
eas omnes mutavit. Auctoritatem *totū*
in quantum, quam olim impugnabant
Grammatici, tuetur Burmannus exem-
plis Velleii, apud quem aliquoties il-
lud occurrit, quamquam non uno sen-
su. Sed ante Ovidium neminem ita lo-
cutum esse, post alios contendit Schi-
rachius, confer IV, 542; tum inde a vs.
550, similia his nostris phantasmata
sequuntur. — *Detrusit*. In MSS. *de-
clusit*, *demisit*, *defixit* etc. legitur. —
Regii nostri *detrusit*.

73. *Vtque suum laqueis etc.* Quam
saepius Noster mutationes in arbores
descripsisset, hic exhausta fuisse vi-
detur ingenii copia. Bene igitur fecit,
quod similitudinem adpersit; qua
sublata non multum commendationis
habet haec fabula. — *Callidus*, quia
abdidit laqueis aves fallit, decipit etc.,
quibus fere verbis utuntur poëtae de
aucepe et piscatore. — *Committere*
nunc de ave, quae imprudens et in-
scia in laqueos incidit. — *Trepidans*
motu. Barberio. *trepidus*: supra ad
III, 125, Heinsius monuerat scriben-

Crus ubi commisit volucris, sensitque teneri,
 Plangitur, ac trepidans adstringit vincula motu: 75
 Sic, ut quaeque solo defixa cohaeserat harum,
 Exsternata fugam frustra tentabat: at illam
 Lenta tenet radix, exsultantemque coercet:
 Dumque ubi sint digiti, dum pes ubi quaerit, et ungues,
 Adspicit in teretes lignum succedere suras; 80
 Et conata femur moerenti plangere dextra,
 Robora percussit: pectus quoque robora fiunt;
 Robora sunt humeri; porrectaque brachia veros
 Esse putes ramos, et non fallare putando.

III. Nec satis hoc Baccho est: ipsos quoque deserit agros;

dum trepido substringit vincula motu;
 sic substricta illa, substricta crura
 alibi leguntur. Idem hoc loco coniicit
 trepidans adstringit vincula motus,
 aut trepidante motu, Cantabr. et Iunii
 vinina pro vincula habent, quae Bur-
 mannus de laqueis ex vimine factis
 accipiebat. Quod Heinsius coniecerat,
 trepidante motu non proorsus improbo:
 trepidans motus ut I, 506, et V, 605,
 trepidans penna. — Regii nostri ha-
 bent trepidans adstringit vincula motu.
 — Plangitur, verberat se alis. Cacter-
 rum commodè Heinsius laudat Sene-
 cam de Ira III, 16: Sic laqueos fera,
 dum iactat, adstringit, sic aves viscum,
 dum trepidantes excutiant, plumis om-
 nibus illinunt.

76. Sic, ut quaeque dedit Heinsius
 ex tribus MSS., pro vulgato Sic quae-
 cumque. — Hoc habent quoque nostri
 Regii, nec immerito vulgat. reiecit
 Heins. LEM. — Lenta tenet. Duo lan-
 ga tenet. — Regii nostri bene habent
 lenta; longa enim videtur glossa;
 arborum scilicet radix semper plusve
 minusve longa est; lenta autem vox
 propria radicibus ut salicibus et vie-
 gultis, quae flectuntur facile. LEM. —

Ingeniose exsultantem, quae conlia-
 tur proillire et pedes a terra revelle-
 re. — Coercet, retinet.

79. Dumque ubi sint digiti etc.) Cf.
 IV, 591, Cadme, quid hoc? ubi pes?
 ubi sunt humerique manusque? —
 Quaerit ex vetusto metri causa praet-
 ulit Regius vulgato petit. — Regii
 nostri quaerit. Teretes: vide ad X,
 112: teretes suras laudat etiam Hora-
 tius II, Od. 4. — Succedere nunc me-
 lius, quam succrescere, quod multi
 MSS. habent, atque etiam IX, 35,
 sic legitur. — Femur. Plerumque pe-
 ctora plangebantur, sed et aliae cor-
 poris partes.

83. porrectaque brachia veros) Plu-
 rimi longos quoque brachia veros aut
 vera; Heinsius hinc putabat brachia
 vara aut porrectaque brachia veros
 Esse putes ramos. — Codex Regius A
 nihil mutat; et bene: Codex B, ve-
 ros quoque brachia longos. — Confer
 notam libri X, 150, unde apparebit,
 superfluum esse hoc loco Interpretum
 emendationes. Lusit rursus Ovidius,
 more suo.

85-145. Midas, rex Phrygiae ma-
 ioris, impetravit a Baccho, ut quid-

Cumque choro meliore, sui vineta Tymoli,
 Pactolonque petit; quamvis non aureus illo
 Tempore, nec caris erat invidiosus arenis.
 Hunc adsueta cohors Satyri, Bacchaeque frequentant:
 At Silenus abest; titubantem annisque meroque

quid attingeret, aurum esset. Quo munere instructus, quoniam fame cruciaretur, Bacchus iussit, ut se ablueret in Pactolo fluvio. Quo facto ille rediit in pristinum statum, fluvius autem aurum ferre coepit. Conf. Hyginus fab. 191; Canon apud Phot. cap. 1; Servius ad Virgilium Eclog. VI, et Aeneid. X, 142; Maximus Tyrius Serm. 30. Narraverat haec et Theopompus. Nempe Phrygiae regnum Gordius condidit, cuius filius Midas ei successit anno 1428 ante Christum. Fabulam autem de auro eius inde ortam credit cl. vir Gouquet de Origine artium, tom. II, pag. 266, quod Midas terrae suae proventus bene vendiderit, mercaturamque, quae tropo non admodum duro dici possit omnia in aurum mutare, promoverit. Certe etiam nos dicimus de colonis, qui agrorum suorum proventus bene vendunt, *sie wissen ihre Producte zu versilbern*. Ancoram invenisse Midas traditur a Pansania Attic. pag. 12, quemadmodum ad Demodiceam, uxorem eius, artem signandi nummos referebant; Pollux lib. VII, cap. 6, §. 181. Divitiae Midas in proverbio erant; Tyrtaeus III, 6; Plin. XXXIII, 15. — E Thracia transiit in Lydiam et Phrygiam. — Non satis ei est, cuius ira non mitigata est uno supplicio. — Chorus Bacchi voc. proptio *thiasus* dicebatur; vide ad III, 529. — *Vineta*. Quidam *pineta*, *doneta*, *spineta*. — Regius codex noster A, *spineta*; Codex B, *vineta* et supra *vel pineta*. De *vineta* Tymoli vide ad VI, 15. —

Sui propter vineta. Maluit *aureus*, quam *aurifer*, quia ex mente poetae etiam aqua Pactoli aurea fuit: vide vs. 142. — *Nec caris*, id est, pretiosis; *nec fulvis*. — Regii nostri *caris*; *fulvis* pro glossa est. LEM. — *Invidiosus arenis*, praeclare, cuius arena cum invidia expetebant homines. Sic supra IX, 10, *invidiosa spes*. — *Frequentant*. Quinque sequuntur. — Regii nostri *frequentant*.

90. *Silenus*, praeceptor et comes Bacchi, princeps istius chori, quem adeo statim desiderat, et de cuius absentia sollicitus est Bacchus. Bene ergo hoc admonitum, *At Silenus abest*. Hyginus, dicto loco: «Eo tempore Liber pater quam exercitum in Indiam duceret: Silenus aberravit, quem Midas exceptum hospitio liberaliter accepit, atque ducem dedit, qui eum in comitatum Liberi deduceret». In Phrygiam aufugerat auctore Lactantio in Argument. Silenus et senex et semper ebrius, hinc, *titubantem* etc. Ebrii descriptionem elegantem habes VI Fast. 677 sqq., *convivae valido titubantia vino membra movent, dubii stantque lubantque pedes*. Vinum in fontem infudisse Midas traditur, ut inebriatum Silenum caperet; isque fons *Midas fons* appellatus senioribus adhuc temporibus ostendebatur. Xenophon de Cyri Exped. 1, init.; Pansania Attic. pag. 12; Maximus Tyrius Serm. 30. Ab hoc Sileno varia edoctus est. Vnum ex eo genere sermonem habet Aelianus Var. Hist. III,

Ruricolae cepere Phryges, vinctumque coronis
 Ad regem traxere Midan; cui Thracius Orpheus
 Orgia tradiderat cum Cecropio Eumolpo.
 Qui simul agnovit socium, comitemque sacrorum,
 Hospitis adventu festum genialiter egit
 Per his quinque dies, et iunctas ordine noctes.
 Et iam stellarum subline coëgerat agmen
 Lucifer undecimus, Lydos quum laetus in agros
 Rex venit, et iuveni Silenum reddit alunno.
 Huic Deus optandi gratum, sed inutile, fecit

96

100

18, ubi Perizon. observat, finxisse Midam haec, ut tanto maiorem legibus suis sanctitatem adderet.

91. *vinctumque coronis*) Quidam *catenis*; quatuor colonis, tunc *cinctumque* legendum. — Ambo nostri Regii *coronis*; sed Codex Bin margine habet *vel catenis*. — *Vinctum coronis* Gruter. ad Liv. XXXIII, 46, explicabat, circumcinctum orbibus agricolarum. Sed satis enim ob causam castigatus est a Burmanno qui *coronas* intelligit quas Silenus indulgens vino solebat capiti imponere, quibus Phryges pro vinculis usi sint, ut apud Virgilium Ecl. VI, 19, *Initiunt Sileno ipsi ex vincula sertis*. — *Traxere Midam*. Vulgo *Midam*. Arundel. *duxere*. — Regii nostri *duxere Midam*. — *Orpheus Orgia tradiderat*. Iustinus XI, 7: Post hanc (Gordium) filius Mida regnavit, qui ab Orpheo sacrorum solemnibus initiatus, Phrygiam religionibus implevit, quibus tutior omni vita quam armis fuit. Adde Cornu. apud Phol. I, pag. 424. — *Eumolpos* tres habuit antiquitas. Primus fuit Thrax, Neptuni et Chiones filius, qui vixit tempore Erechthei, contra quem Eleusinius incitavit. Inter hos mysteria instituit. Vid. Heynius ad

Apollod. III, 15, 4. Eius posteri eadem fixisse Eleusine videntur, et cum Atheniensibus matrimonia iniisse. Hinc Athenis natus noster Eumolpos, Musaei filius, Orphei discipulus, qui etiam Herculem ab inferis reducem initiavit. Sed confusi fere sunt a Veneribus, etiam a Nostro III Pont. 3, 41, primas et hic tertius Eumolpos; vid. Micyllus et Burmannus.

94. *Qui simul*) Undecim *Quum simul*. — Regii nostri *Qui simul*. — *Genialiter*, ita ut genio indulgeretur, laute et hilariter; Fast. III, 523, *festum geniale*. Vide ad IV, 14. — *Ordine*, continuus. Virgil. Georg. IV, 507, *septem ex ordine menses*. Hoc Claudianus IX, 4, vocat *epulis continuare dies*.

97. *Et iam stellarum etc.*) Confer H, 114, ibique notum. — *Laetus*. Argentin. *lentus*, quod Heinsius verum putabat, quia et apud Calpurn. Ecl. VII, *lentus venit*: temere. — Regii nostri *laetus*. — *Laetus* ob inventum Silenum festumque genialiter actum. — *Iuveni*, Baccho, cui aeterna iuventus; IV, 26.

100. *Huic Deus optandi*) Vulgo *optanti*. — Regii nostri *optandi*. — *La-*

Muneris arbitrium, gaudens altore recepto.
 Ille male usus donis, ait; «Effice, quidquid
 Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum.»
 Aduit optatis, nocituraque munera solvit
 Liber; at indoluit, quod non meliora petisset. 105
 Laetus abit, gaudetque malo Berecynthius heros;
 Pollicitamque fidem tangendo singula tentat.
 Vixque sibi credens, non alta fronde virentem
 Illice detraxit virgam; virga aurea facta est.
 Tollit humo saxum; saxum quoque palluit auro: 110

stantius Argum. optandi veniam de-
 dit. Hyginus: deoptandi dedit potestatem,
 ut quidquid vellet, peteret a se. —
 Facere arbitrium, ut facere copiam.
 — Imole, perniciosum. — Altore,
 Sileno nutritore. LEM.

104. *Admit optatis*) Gronovianus
 et quatuor alii *admit optanti*. — Re-
 gii nostri *optatis*.

106. *Berecynthius* non Phrygius,
 sed Cybeles Berecynthiae filius, quia
 additur heros, id est, Dene filius. Sic
Phlytreus heros, *Neptunius heros* etc.
 Hyginus d. l. *Midas rex Mygdonius*,
 filius matris Deae. Lactantius in Ar-
 gum. fab. 4: *Qui tantum fertur Midas*
esse Matris Mognae filius: sic enim
cum Hesiodo consentit Ovidius. —
Malum, donum, quod ipsi mox erit
 perniciosum. Praeferendum igitur *ma-*
lo rē datus, quod ab aliis defendi-
 tur. — *Pollicitam*. Quidam *pollicitis*,
pollicto, *pollicita*. *Pollicitam fidem*
tentat, periculum facit, an fides ha-
 benda promissis: vide ad vs. 135. Sed
 sic ex uno Twisslenio MS. Heinsius
 dedit pro *Pollicitaque*, quod tuetur
 Schirachius, quia nefas sit nisi Co-
 dicem fidem habere, caeteris reuerenti-
 bus. Ulud magis poeticum, sensus ta-
 men manet idem. Fast. III, 366, *pol-*

licitam addere dictis fidem: Pseudo-
 Lactantius de Pascha vs. 65, *polli-*
citum redde fidem. — *Singula*, aliud
 post aliud. Amor. I, 5, *singula quum*
miror. Sic aliquoties Phaedrus,

108. *sibi, suae arti, vix credebat*
prae nimia luetitia. — *Fronde*, Quo-
 tuor fronte. — Regii noster A, *auro*
alta fronde: melius forte. LEM.

110. *pallere recte de auri colore*. —
Contigit et glebam. Heinsius coniicit
ut glebam. — Regii nostri *et glebam*.
 — Bene *potenti contactu* propter ma-
 gnā vim. Amat Noster hunc vocem;
 apud quem *potentes herbas*, *potentia*
verba, *potens forma*, etc. — Iam suo
 modo Noster recenset singula experi-
 menta, quae fecerit Midas, sed mo-
 dum rursus servare nescivit. Quam
 igitur in tanto experimentorum nu-
 mero orationem variare vellet, ne rē
aureus toties repeteretur, verbis in-
 terdum incommodis, nec satis deli-
 nitus usus est, verbi causa 112, *sit*
massa; qualis tandem? vs. 115, *ra-*
diare etiam de argento, gemmis etc.
 dicitur; vs. 122, *rigere* vel maxime
 de ferro et lapidibus usurpatur, ne-
 que adeo illa vocabula auro sunt pro-
 pria. Melius est, quod bis ad fabulas
 allusit, vs. 114 et 117. Confer similem

Contigit et glebam; contactu gleba potenti
 Massa fit: arentes Cereris decerpit aristas;
 Aurea messis erat: dentum tenet arbore pomum;
 Hesperidas donasse putes: si postibus altis
 Admovit digitos; postes radiare videntur.
 Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
 Unda fluens palmis Danaën eludere posset.
 Vix spes ipse suas animo capit, aurea fingens
 Omnia: gaudenti mensas posuere ministri,
 Exstructas dapibus, nec tostae frugis egentes.
 Tum vero, sive ille sua Cerealia dextra
 Munera contigerat, Cerealia dona rigeant:
 Sive dapes avido convellere dente parabat,

112

120

formam VII, 25 sqq. — *Arentes Cereris* etc. Sprotti liber habet *Cerem*; tunc Heinsius volebat legi *arentis Cererem decerpit aristas*: Barmanus vero *arenti* . . . *aristas*, quia VIII, 292, *Cerem in specie intercepti*, ubi *Ceres* sunt spicae vel grana, unde panis conficitur; et Fast. V, 322, *grandine laesa Ceres* et alibi passim. Heinsius notem, servata prima lectione, putabat scribendam in verso sequenti *Aurea messis erant, nempe aristas*. — Regii nostri nihil mutant. — *Messis* de paucis aristas, sed quae maximi pretii essent. — *Dentum*, decerptum. Etiam Heroid. XX, 9, *dentus ab arbore foetus*. Supra I, 492, *dentae aristas*.

114. *Hesperidas donasse putes*) Nam Hesperides hortos habuisse dicuntur poma aurea ferentes. LEM. — *Si postibus altis*. — Regii nostri *ubi postibus altis*. — *Altis* quippe in regia.

116. *Ille etiam*) Heinsius volebat *illi etiam*. — Regii nostri bene *ille*; directe. LEM. — *Eludere*. Octo *eludere*. — Regii nostri *eludens*; sed in

Codice B infer lineas, scriptum est *vel de*. — *Eludere*, decipere, ut VI, 163. — *Danaën*. Referebat auream imbrem, quo Iupiter auriplaus Danaën elusit. LEM. Post hunc versum multi addunt alium: *Corporis et membris resplenduit aurea vestis, vel e membris*. — Regii nostri habent hunc versum *Corporis et membris* etc. quem Ovidio tribuendum puto; sed mallem *Corporis e membris*. LEM.

118. *Vix spes* etc.) Post haec felicia experimenta *Vix spes ipse suas animo capit*. Praeclure! non cogitare omnia simul potest, quae deinceps aurea facturum est noster alchymista. Sed mox mutabitur ille affectus animi. — *Mensas posuere*; vide ad IX, 92. — *Exstructas* verbum delectum pro vulgari, *instructas*; illud enim ianuiorem copiam ciborum declarat, quibus instructa erat beati regis mensa. Cic. Tusc. V, 21, *mensae conquisitissimis opulis exstruebantur*. — *Tostae frugis*. Tres *coccae*. — Regii nostri *tostae*. — Priscæ gentes tostis igne granis vacui solebant; atque etiam

Lamina fulva dapes, admoto dente, nitebant.

Miscuerat puris auctorem muneris undis; 125

Fusile per rictus aurum fluitare videres.

Attonitus novitate mali, divesque miserque,

Effugere optat opes; et, quae modo voverat, odit.

Copia nulla famem relevat: sitis arida guttur

Vrit, et invisio meritis torquetur ab auro. 130

Ad coelumque manus, et splendida brachia tollens,

serioribus temporibus far igni torrebatur, ut facilis mola frangi posset; VI Fast. 313 sqq.; Virg. Georg. I, 267; Plinius XVIII, 2.

124. *nitebant*) Perquam incommoda hic *nitoris* mentio sit. Deutibus enim *rigor*, non *nitor* sentitur. Parum igitur h. l. consulebat Burmannus, qui coniecit *virebant*, quod et ipsum de colore auri adhibetur. Melius est, quod multi MSS. habent, et quod Naugerius in postrema edit. expressit, *premebat*. Sensus: lamina fulva obdixit dapes, quum dens admovebatur. Sic *premere* est IX, 353: *lentus premit inguina cortex*. Mihi tamen ex novem MSS. non displicet, *rigebant*, et tunc vs. 122, hoc verbum in *nitebant* mutandum erit. Facile haec duo verba sic transponi et permutari a librariis potuerunt. — Regii nostri habent *premebat*, quod certe melius est, nisi mutatio quam petit Gierig admittere possit. LEM.

125. *Miscuerat auctorem*) Vinum per metonymiam dici *Bacchum* satis notum est. Sed quid Ovidius? Abusus illa poetarum licentia *auctorem muneris* dixit, quasi ipsum Deum miscuisset. — *Fusile*, fustum: duo *fluxile*. Regii nostri *fusile*.

127. *divesque miserque*) Breviter, sed graviter sortem Midas notant verba sic coniuncta, animumque legen-

tis feriant propter opinionem vulgi, quae a divitiis non disingit beatitudinem, et propter defrastratam Midas spem. — *Novitate mali*, inusitato et inaudito malo. — Bene *effugere*, quia quocumque fugiebat, vim illam omnia mutandi in aurum secum ferebat. — *Et quae modo*, Heinsius scribebat *et quas modo*, scilicet opes. — Regius noster Codex A, *quae*; Codex B, *quas*.

129. *sitis arida*, e Lucretio VI, 1174, quia sitientes aridum habent guttur. — *Vrit* convenit ardentissimae sitis cruciatibus. Schol. Aristophanis ad Plut. vs. 287, trad., Midas hac fame absumentum perisse. — *Meritis*. Regius noster A, *merito*; B, *merit*, et in margine *vel merito*; sed melius ex plerisque scriptis *meritis* dedit Heinsius. LEM.

131. *splendida*) Etiam vestes auream naturam a corpore rapuerunt. Hoc certe dicit versus is, qui post versum 117 a multis MSS. inseritur, *Corporis et (alii e) membris resplenduit aurea vestis*, quem ego non plane repudiem. Lenzius putat, ipsa brachia auro fuisse obducta. Dura vero est altera eius ratio, quia *splendentia* explicat, quae tactu omnia mutarint in aurum splendidum. Idem monet e verbis *ad coelum tollens* apparere, Bacchum tunc fuisse in coelo, et inde vs. 136 responsum dedisse. Equidem

« Da veniam, Lenaeae pater; peccavimus, inquit;
Sed miserere, precor; speciosoque eripe damno. »
Mile Deum numen Bacchus peccasse fatentem
Restituit, pactamque fidem, data munera, solvit. 135
« Neve male optato inaneas circumlitus auro,

putem, verbis illis nil nisi gestum precantium notari. — *Speciosoque eripe damno*. Tres pretioso. — Regii nostri specioso. — *Damnū*, malum, quod nobis damno est: *speciosum*, splendidum. Hyginus, *Quum iam fame cruciaretur, petit a Libero*, ut sibi speciosum donum eriperet; ubi speciosum rescribendum existimat Burmannus, ut Ovidii verba exprimentur, sicuti frequenter apud Hyginum, et comparat idem Burmannus ex Alciphrone III, 38, λαμπρὸν ἑρπῶς, sed id ibi potius manifestum incommodum significat.

134. *Mile Deum numen* quod Heinsius dictum putat pro mitissimum Deorum numen, ut alibi magna Deorum, pro maxima. Milet tamen Deum mutari in reum, ut allusum sit ad confitentis reos; idque illustrat ex Pont. II, 6, 8, *aspera confesso verba remitte reo*. Burmannus coniecit *Mile Deus numen B.* Quae coniecturae supervacuae esse videntur, si Deum numen pro mera periphrasi Dei ipsius habeamus. Bacchus, qui mitis Deus esse solet, restituit etc. Certe apud Virgilium plus semel numen Deum est Deus. Quod v. c. Homerus dixerat ἀνέσθι Ζεὺς, id Aeneid. II, 777, reddit, *sine numine divum*: vide ibi Heynium. *Mitis*, qui sinit se exorari. — *Restituit* absolute, aut addito τῷ sibi in inre dicuntur, qui in pristinum statum restituntur, et hoc loco quibus redditur pristina natura. Lactantius in Argum. Cui Deus ut restitueretur sibi fovi.

135. *fides* interdum idem quod promissum: vide Gronov. ad Senecam IV de Benef. cap. 31. Sed plerumque additur pacta aut pacti (nominumque recte dicitur, et utriusque generis exempla congressit Heinsius) ut vs. 107, *pollicita fides*. Per appositionem additur, *data munera*. — *Solvit* Regius explicat, resolvit, irritam fecit. Sic et Lenaeus, qui comparat pactum, foedus solvere; Burmannus punctum ponit post *restituit*, et *solvit* mutat in *solvit*, ut Bacchi haec sint verba, ad quae iam pertinet, quo deum vs. 137, sequitur, aut. Alteram illam lectionem dehemus ingenio Heinsii. quum antea legeretur nullo sensu: *factique fide data munera solvit*. Variationes MSS. sunt, *pactique fidem*, *factaque fide*, *factamque fide*. — Regii nostri habent *factique fidem*, *data munera*, *solvit*: sed praestat multo lectio Heinsii. LEM.

136. *circumlitus* cuius vel cutis vel vestis auro obducta. — *Amnis*, Pactolus, qui a Tmolus prorumpit et medios Sardes perfluit; Herodot. V, 101; Strabo XIII, pag. 625; Plin. V, 29. — *Magnis Sardibus*. Observat Burmannus *magnas urbes* Nostrum passim vocare metropoles; v. c. Herodot. VII, 165, *magnas Mycenae*; infr. XIV, 457, *magnam Diomediam urbem*. Supra VII, 553, *magna urbs*, caput Aeginae insulae. Et credibile est, magna ambitu fuisse Sardes. Certe Herodot. qui Cadym πάλιν περὶ Ἰλίου vocat, addit, *Σαρδῶν ὃν πόλιν ἐκείστων*. — *Pande*, nempe ex agris Lydiae, ubi nunc

Vade, ait, ad magnis vicinum Sardibus amnem,
 Perque iugum montis labentibus obviis undis
 Carpe viam; donec venias ad fluminis ortus:
 Spumiferoque tuum fonti, qua plurimus exit, 140
 Subde caput, corpusque simul, simul elue crimen.
 Rex iussae succedit aquae: vis aurea tinxit
 Flumen, et humano de corpore cessit in amnem.
 Nunc quoque iam veteris percepto semine venae
 Arva rigent, auro madidis pallentia glebis. 145
 IV. Ille, perosus opes, silvas et rura colebat,

versaris. Nondum enim in Plurysiam redierat, sed vs. 106 e Bacchi tantum conspectu abierat lacus. — *Montis...* undis. Ciofanus e MSS. dedit *undis pro ulnis*; tam *ripae* in *montis* mutavit Heinsius quatuor MSS. auctoritate: madit tamen *Tmoli* aut *rupis*; quidam *vitae*. — Codex Regius A, *montis*; Codex B, *ripae*; ambo habent *undis*.

140. *qua plurimus exit* indicat, iam ab origine maximum esse fluvium. Sic Virgilius Aeneid. I, 419, de magno monte, *qui plurimus urbi imminet*. Supra VIII, 584, *plurimus amnis*, maximus. — *Elue crimen*. Gronovii, Sprotti, Thuanii libri *ablue*. — Regii nostri *elue*.

142. *succedere*, accedere. Vide ad III, 165. — *Vis aurea*, vis, potestas omnia in aurum mutandi, quae paulo ante *crimen* vocatur, quia per stultitiam suam eum impetraverat Midas. Lenzius *crimen* intelligit preces temerarias, quae lavando, ut culpa lustrando, abluui poluerint. — *Tinxit*. Hinc Lactantius in Argum, *igna aurei coloris esse coepit*; Claudianus in Eutrop. II, 260, *nec miror aquas radiare metallo*, *Quae toties lavere Midam*. At ille tantum, ut hodie etiam Rhe-

nus et Tagus, χρυσὸν ψῆγμα πλὺν, multa ramenta aurea secum ferebat, inde dictus *Chrysorrhoas*, notante Plinio. *Rutila ei arena* tribuitur a Iuvenale XIV, 112. Hinc *Lydiū aurum* et *Pactoli divitiæ* proverbialiter dici coeperunt de re pretiosa et summis divitiis. Horat. Epod. XV, 20, *Pactolus tibi fluat*.

144. *Nunc quoque* etc.) Id fulsum est; nam Strabo, qui et ipse Angusti tempore floruit, scribit, *Νῦν δὲ ἐκάλουν τὸ ψῆγμα*. Multo minus arva unquam vicina rigerunt auro. Sed ita et alii poetae. Virgilius Aen. X, 142, *Pactolos culta irrigat auro*; Propertius I, 6, 31, *Lydia Pactoli tinguit aratra liquor*; Seneca Phoen. 604, *Opulenta Pactolus inundat auro rura*. Vis aurea comparatur cum vena in metallifodiis. Pro iam Barmannus malit *tam veteris*; ita enim augeri miraculum ex tam antiquo tempore adhuc venam auream sufficere.

146-153. *Midae aures in asini aures*) Midas quam certamini musico Apollinis et Panis interfuisset, principatumque ad Pana detulisset, ab Apolline accipit asininas aures, idque dedecus nunc ex famulis singulari quodam modo in vulgus effert. Cf.

Panaque montanis habitantem semper in antris.
 Pingue sed ingenium mansit; nocituraque, ut ante,
 Rursus erant domino stolidae prae cordia mentis.
 Nam, freta prospiciens, late riget arduus alto
 Timolus in adscensu; clivoque extentus utroque,
 Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypaepis.

150

Hyginus fab. 191; Fulgentius, Mytholog. III, 9; Nicephor. narrat. III, ab Allatio editus; Suidas in Μῦθαι. Tractarant haec et Hesiodus, quem consentire cum Nostro Lactantius in Arg. ait, et Sosibius tragicus. Varie Veteres hanc fabulam interpretati sunt. Vide Schol. Aristophanis ad Plut. vi. 287, ubi complures sententias recenset, v. c. eum habuisse ὄρνιθας, id est delatores, qui, quaecumque audivissent, ad eum deferrent, aut eum habuisse vicum aures asini dictum, etc. — Aristophanis vero interpres narrat Midam natum praelongas fuisse aures; vel etiam quod Bacebi asinos praeteriens iniuria affecisset, affixas illi ab irato numine aures asininas. Tzetzes autem ad Lycophr. refert, duos fuisse in Phrygia colles, qui aures asini vocarentur, quos quum expugnasset Midas, latronesque inde sustulisset, fabulose dictum Midam asini aures occupasse. LEN. — Leuzius monet, mythi huius tractationem debere dramati satyrico, quo Panis et Apollinis certamen expositum sit. Copiose de Midam egit Simsonius in Chron. ad annum 2308.

146. Ille Barnmann. mutatum malit in Inde, id est, ideo, vel ab eo tempore. Relicto aulae splendore silvas et rura, vitam rusticam, praeferbat. Ita enim colere hic accipi potest, praeferre, priore loco habere, ut apud Virgilium Georg. II, 413, *Ros exi-*

gnum colito. Idem colebat, venerabatur, Pana. In dilogia ergo verbum positum more poetarum. — *Antris*, Complures arvis. — Ambo nostri Regii *antris*, at Codex B inter lineas, vel in arvis: sed melius conveniens *antris*. LEN. — De *antris* Panis vide ad I, 699, et Burnesium ad Euripidem Ion. 402. — *Pingue*, stolidum, ut apud Horatium Sat. I, 3, 58. — *Stolidae*, Regius Codex B *stultae*; servandum est *stolidae*. — *Præcordia* ponuntur pro corde, deinde pro animi et mente; hinc nunc *præcordia mentis*, mens, forte ad Homericum, ἐν ᾧ τῶν θυμῶν. *Mens animi* dixerunt Plautus et Catullus: vide Schrader. ad Musaeum, pag. 192. Sosibius ei tribuit τὸν πρῶτον τῶν λόγων.

150. Nam freta prospiciens etc.) Hoc ornate extulit: *prospicere*, ex alto et longinquo loco desuper inspicere (II, 90; VIII, 338), eleganter de aedibus dicitur in montibus sitis, (Phaedr. II, 5, 10), atque etiam de montibus ipsis, unde prospectus est aliquo, ut hoc loco in *freta*. — *Riget* Sallustius vertit: *Er hat hieselbst vom weiten ein froeliches und luechendes Ansehen*, quasi legerit *ridet*. At ego hanc varietatem nuspium notatam reperi, neque vastus et arduus mons *ridere* dici potest. Sed pro simplici est aut *stat* maluit exquisitius *riget*, quod bene convenit naturae montium. Lactantius Inst. II, 17, 9, *hominem rigidum figuravit*, id est rectum.

Pan ibi dum teneris iaculat sua carmina Nymphis,
 Et leve cerata modulatur arundine carmen;
 Ausus Apollineos prae se contemnuere cantus, 153
 Iudice sub Tmolo certamen venit ad impar.
 Monte suo senior iudex consedit; et aures
 Liberat arboribus: quercu coma caerulea tantum
 Gingitur; et pendent circum cava tempora glandes.
 Isque Deum pecoris spectans: « In iudice, dixit, 156

Opif. VIII, 2, hunc ad coeli contem-
 plationem rigidum erexit. — *Altn.*
 Quidam (et nostri Regii) *alte*. Quia
 ipse Tmolus arduus, altus est, *altum*
 habet adscensum. Inter Surdes et Hy-
 paepas extenditur. Tmolus, mons la-
 tus et altus. Olim scribebatur *Tymolus*;
 Graecis enim est Τύμολος et Τῆμολος;
 Plin. dicto loco, *Tmolus*, qui antea
Tymolus appellabatur. Sed iam apud
 Homerum II. B, 866, occurrit Τύμολος.
 — In redundantem additum. — *Ex-*
tentus. Vulgo (et in nostro Regio B)
extensus. — *Clivus uterque*, utrumque
 lotus montis. *Sardes in latere Tmoli*
 ponit etiam Plinius Hist. Nat. V, 29.
 — De parvis *Hypaepas* vide ad VI, 13.

153. Pan ibi dum teneris etc.) Pa-
 na elatum fuisse son arte e sequenti-
 bus apparet. Bene igitur iaculat sua
 carmina, cantat, se ostentandi et glo-
 riae quaerendae causa. — De *nym-*
phus Tmoli confer VI, 15. — *Leve*,
 pastoritium. — *Cerata arundo*, fustu-
 la pastoritia ceris glutinosa, de qua
 vide ad I, 710. — *Modulari carmen*,
 ut opud Virgilium Ecl. X, 51, *carmina*
pastoris Siculi modulabor avena,
 et saepe; vide Burmannum. Sed et
moderatur, quod habent multi MSS.
 et quod Heinsius placet, ferri posset,
 quandoquidem passim occurrit
maderari lyram, fides, carmen, quam-
 quam in plerisque locis MSS. non

minus variant, quam hoc loco. Sed
 ego miror Burmanno non inegantem
 visam esse unius Leidensis cod. le-
 ctionem, iaculatur. Dicit quidem,
 se id illustrasse ad Petronium esp.
 129; sed vereor, ut ibi satis idoneis
 exemplis usus sit. Unus meditatur.
 — Regii nostri ambo *modulatur*.

156. Tmolus) Deo montis, namque
 et montibus sua fuerunt nomina, si-
 cut et fontibus. LEX. — Hinc Deus
 Tmolus describitur, ut alibi Inachus
 Deus fluvii Inachi. Conf. descriptio
 Atlantis opud Silium I, 205 sqq. —
Consedit, more iudicum, unde *sede-*
re proprie de iudicibus. Cinctus erat
 arboribus, coronis variorum arborum,
 quia montis cacumen arboribus con-
 situm: eas nunc deponit, sed pro eo
 melius, *liberat arboribus*; auribus
 enim apertis opus erat in hoc certa-
 mine musico. — *Coma caerulea*, quia
 arbores et montes longinqui caeruleum
 coloreum referunt. — *Cava tempora*
 ingenii summi acumen prae se ferre
 putat Ciofannus. At etiam equis et iu-
 vencis, olisque onimantibus *cava*
tempora tribuuntur, et Atlanti monti
 apud Silium d. I. Est potius epithe-
 ton ornans et solenne temporum,
 quae depressiora carioris partibus.

160. Isque Deum) Burman. mal-
 let *Iude Deum*. — Regii nostri ha-
 bent *isque*; lectio Burmanni tota e

» Nulla mora est. » Calamis agrestibus insonat ille:
 Barbaricoque Midan, aderat nam forte canenti,
 Carmine delenit: post hunc sacer ora retorsit
 Tmolus ad os Phoebi; vultum sua silva secula est.
 Ille caput flavum lauro Parnaside vinctus
 Verrit humum Tyrrio saturata murice palla:

165

coniectura; tamen non displiceret. LEM. — *Insonat* nunc active, canit. Primus Mediceus *intonat*, quod placet Heinsio. — Regii nostri *insonat*. — *Barbaricum carmen* est Phrygium. Virgilius Cir. 166, *barbarica buxus*, tibia Phrygia; Euripides Iphig. Aul. 576, Πάρις βάρβαρον σφύζων Φρυγίων αὐλῶν. Et *Phrygius modus*, qui nullos habebat modulos, (Aristot. Probl. sect. XIX, §. 49) atque in sacris adhibebatur, Porphyrio dicitur βάρβαρος. Phrygio carmine Phrygiae regem delenit. — *Aderat forte* cum multis aliis auditoribus: vide vers. 173. Apud Fulgentium Midas iudex sedet in certamine Marsye et Apollinis. — *Delenit*, pro *delinuit*, ex Florentino S. Marci restituit Burmannus, et ita semper scribendum iudicat. — Codex Regius A *delinit*; codex B *delinuit*. — *Sacer*, ut VIII, 597, *sacri annes*. — *Ora retorsit*. Aliqui plurimi (et nostri Regii) *ora resolvit*; unus Vaticanus *reminisit*. — *Vultum sua silva secula*. Srx non ineleganter *dominum*. — Nostri Regii *vultum*. — Nihil aliud, nisi caput retorsit cum suis frondibus. Lenzius tamen hoc inesse putat, arbores frondesque auscultandi causa sponte esse secutas.

165. *Ille caput flavum* etc.) Nunc Apollo prodit et doctus et artifex, et egregie ornatus. Qui hic describitur, habitus erat citharoedorum. Auct. ad Heren. IV, 47: « Vti citharoedus,

» quum prodierit, optime vestitus, » palla inaurata indutus cum chlamyde de purpurea, coloribus variis intermixta, et cum corona aurea magnis » fulgentibus gemmis illuminata, citharam tenens exornatissimam, aurea et ebore distinctam, ipse praeter » rem forma et specie sit, et statura » apposita ad dignitatem. » Confer Tibullum III, 4, 25 seq. — *Palla* vestis longior deorum earumque, vatum, citharoedorum et traguedorum cum longo symmate: vid. Christinus de Imag. Musarum, p. 5; et Broukhussius ad Tibullum IV, 6, 13. Longior illa vestis, quae fere dicitur *fluere*, *fundi*, *defluere ad pedes*, *ferire pedes*, nunc *verrit humum*, ut VII, 706, in excellentissima Boreae descriptione. Horatius A. P. 215, *traxit vagus per pulpita vestem*; Tibullus d. l. *Ima videbatur talis illudere palla*. Sed pro *verrit* hoc loco, unus MS. Basileensis *sulcat*, satis eleganter. Claudianus in Eutrop. II, 300, *curvus sulcat iuga*. — *Saturata Tyrrio murice*, satis inubuta colore purpureo. *Satur color* a Plinio notus. — *Fides*, cithara; Horatius I, Od. 17, 18, *fides Teia*, lyra Anacreontis Teii. Glossar. Grace. Lat. *Fidis*, λύρα, κιθάρα. Erant instructa, culta, ornata. Vide Heinsium ad Fast. II, 318; Apuleius, Florid. I, de Apollina: *Quid quod et lyra eius auro fulgurat, ebore candicat, gemmis variegatur?* A Tibullo d. l. ei tribuitur, *fulgens testudine et auro ly-*

Distinctamque fidem gemmis, et dentibus Indis
 Sustinet a laeva: tenuit manus altera plectrum.
 Artificis status ipse fuit: tum stamina docto
 Pollice sollicitat: quorum dulcedine captus 170
 Pana iubet Tmolus citharae submittere cannas.
 Iudicium sanctique placet sententia montis
 Omnibus: arguitur tamen, atque iniusta vocatur
 Vnius sermone Midas: nec Delius aures
 Humanam stolidas patitur retinere figuram; 175
 Sed trahit in spatium, villisque albetibus implet,

ra; et IV, 3, 22, *testudinea Phoebe* superbe lyra. Sed hoc loco plurimi, *distinctamque*, quod vellem ab Hein- sio quatuor codd. auctoritate muta- tum. Non nego, *instructum* dici, pro ornatum, sed *distinctum* elegantius multo verbum est, quod usurpatur de rebus, quae dispersis ornamentis variegata sunt. Sic pocula *distincta* gemmis, prata *distincta* floribus, coe- lum *distinctum* stellis, passim et ele- ganter. — Regii nostri habent *distinctam*, quod reposni pro *instructam* quod Gierig in Heinsum paulo vere- cundior relicere non erat ausus: nec aberit a me auctoritas sagacissimi Bur- manni. LEM.

169. *ipse, verissimus.* — *Status ar- tificis.* Est etiam oratoribus *status*, Cic. Or. I, 59, quem describit Quintilianus Inst. Or. I, 11, 16. — *Tum stamina.* Vnus carmina. — Regii codices *stamina*; *carmina* me- ra glossa est. LEM. — *Stamina*, chordeae. Supra *fila sonantia*. Laudat Burmannus e Catulect. Pith. IV, p. 157, *Musica contingens subtili staminum pul- su.* — *Sollicitat*, percutit, pulsat; nam *sollicitare* omnino est, saepius pro- cere, ut *solli-icare mare, humum.* — *Pollice.* Paulo ante *plectrum* com-

memoratur. Nempe chordae pulpa digitorum pulsabantur, sed in clau- sulis ad plenioram harmoniam plectro plures chordae uno ictu tange- bantur. Vid. Gesnerus ad Claudia- num XXXIV, 25.

171. *Submittere*, postponere, *fateri* eas inferiores esse lyrae Apollinae. — *Cannas*, libiam ex cannis confe- ctam. LEM.

173. *iniusta vocatur*) Vossianus *in- iusta* notatur: non male. — Regii no- stri *vocatur*: quamquam *notatur* e scriptura *vocatur* in MS. Vossiano per confusionem literarum legi potuerit, nihilominus tamen ea lectio placet. LEM.

176. *Sed trahit in spatium*) Dili- genter et ingeniose describit, more suo, naturam aurium asininarum. Be- ne *trahit in spatium*, longiores reddit; vide ad III, 20. — *Villisque albeti- bus.* Quidam *villisque ardentibus*; Hein- sius coniecit *horrentibus*. De le- ctione huius loci non debebat dispu- tari, quum satis constet aures asino- rum albos, seu canos habere villos. — In nostris Regiis est *albetibus*; quod plurimorum MSS. auctoritate fultum satis certe videtur; attamen non improbarem *horrentibus*; ut me-

Instabilesque imo facit, et dat posse moveri.
 Caetera sunt hominis; partem damnatur in unam;
 Induiturque aures lente gradientis aselli.
 Ille quidem celat, turpique onerata pudore 186
 Tempora purpureis tentat velare tiaris.
 Sed, solitus longos ferro resecare capillos,
 Viderat hoc famulus: qui, quum nec prodere visum
 Dedecus auderet, cupiens efferre sub auras,
 Nec posset reticere tamen, secedit; humumque 185
 Effodit, et, domini quales adspexerit aures,
 Voce refert parva, terraeque immurinurat haustae;

lius indicetur horrida mutatio an-
 rium; *albetibus* enim frigidum hoc
 loco esse nemo negaverit. LEM. —
Imo facit. Vulgo (et in nostro Regio
 B) *illus facit*; quidam *inas*, *inve*,
imo; quod postremum recepit Hein-
 sius (et habet noster A). — *Dat pos-*
se moveri; dat mobilitatem. *Posse*
 habet vim substant. more Graecorum
 II, 483; *posse loqui*, facultas loquendi.

186. *turpis pudor* atis poetice, tur-
 pes aures quae pudori erant domino.
 — Bene etiam *onerata*. Sed hanc le-
 ctionem, quam Huiusmodi septem MSS.
 auctoritate substituit vulgatae: *Ille*
quidem celare capit, turpique pudore;
 (Duo, *turpenique pudorem*, ut sit ap-
 positio) impugnat Schepperus cui
 displicet, quod validiori verbo *celat*
 subiectum sit *tentat velare*. Vulgatam
 igitur sic emendat, *celare caput*. Et
 Burmannus in cod. Basilicensi, erasa
 vetere lectione, repositum *caput* inven-
 nit, et superscriptum ora. Sed *celare*
 est verbum generale; itaque modus,
 quo celaverit tempora, additur, *vel-*
at tiaris. — Regii nostri habent vul-
 gatam lectionem. — *Tiaris*. Duo *con-*
ronis. — Regii nostri *tiaris*. — *Tia-*
ra, quae etiam *mitra* interdum voca-

tur, fuit pileus Phrygum incurvus
 cum fimbriis pendulis, quibus mento
 subligatis maeae ac tempora obduce-
 bantur: ut adeo aures Midiae com-
 mode sub illo tegumento latere pos-
 sent; vide Heynium ad Virgilium
 Aen. IV, 216, et IX, 616.

182. *solitus* — *capillis* circumscri-
 ptio tonsoris. — *Ferrum*, forfex, qua
 tonsores utebantur in resecandis ca-
 pillis; Isidorus XX, 13. Vide nostrum
 vatem (Bosseau) Sat. 9, vs. 221.

187. *Voce parva*, leni susurro. —
Terra hausta, fossa. — *Indicium vo-*
cis, vocem, qua indicabat domini de-
 decus. Hoc signum habet etiam
 Ptolemaeus Alex. apud Photium. An-
 sam dedisse videntur cannae, quae
 vento motae sonum edunt. I, 707.

190. *tremulis*, quando agitabantur
 ventis, creber arundinibus, pro cre-
 bris sive multis arundinibus. — *Ple-*
no anno, ut X, 734, *plena hora*; et III
 Fast. 164, *pleno die*. — *Agricolam*
 suspectum visum Interpretibus, quia
 primum tonsor ille non potuerit *agri-*
cola dici; neque lucus ille tonsorem
 prodiderit, sed vocem eius commis-
 sam. Burmannus suadet, vel *Prodi-*
dū arcanum (quod tamen non satis

Indiciumque suae vocis tellure regesta
 Obruit, et scrobibus tacitus discedit opertis.
 Creber arundinibus tremulis ibi surgere lucus 190
 Coepit; et, ut primum pleno maturuit anno,
 Prodidit agricolam: leni nam motus ab austro
 Obruta verba refert, dominique coarguit aures.
 V. Vltus abit Tmolo, liquidumque per aëra vectus
 Angustum citra pontum Nepheleidos Helles 195
 Laomedonteis Letoius adstitit arvis.
 Dextera Sigaei, Rhoelai laeva profundi

poëticum videtur) vel *Prodidit agricolis*. Sed ita deest, quid agricolis prodiderit. Puto locum sanum esse: sed poetam non satis accurate locutum esse, quoniam hoc vellet: arundo eius, qui humum suam foderat, indicium prodidit. Nisi *agricolam* mavis Midam intelligere, nunc rura celebrantem vs. 146. Si lectio sana esset, *agricola* foret Midas, qui nunc rura et silvas celebrat; vide vs. 146. Sunderem, *Prodidit auriculas*, nisi sequeretur, *coarguit aures*. — Regii nostri habent *agricolam*, et recte; nam qui scrobes terrae infodit, et quasi vocis semina committit, potest agricola dici. LEM.

194-220. *Apollo et Neptunus Laomedonti muros exstruunt*. Quam ille pactum mercedem solvere nollet, Neptunus mare immittit urbi, regisque filiam saxo alligatam exponit monstro marino, unde eam liberat Hercules. Quam et huic praemium promissum negaret his periurus Laomedon, Hercules Troiam expugnat, Hesioneque dat Telamoni socio. Homer. II. φ, 443 sqq.; Pindarus Ol. H. 41, Apollodorus II, 5, 9; Hyginus fab. 89; Servius ad Virgilium Aen. I, 553; II, 610. Anonym. de Incredibilibus

ab Allatio editus cap. 6, auctor est, aurum sumsisse Laomedontem ad muros exstruendos ex templis Neptuni et Apollinis, neque id pro sacramento praestito reddidisse. Tractaverat haec et Hesiodus in Heroica genealogia, ut e Schol. Lycophr. ad vs. 34 et 393, constat. — *Vltus abit* Schepher, mallet *victor abit*, ut II, 437; IV, 511; VIII, 116: et habet sic unus Regius; Moreti *Vltor*. — Regius noster A, *Victor*; Regius B, *Vltus*.

195. *Angustum citra pontum*) Apollo versus mare vehitur, sed citra *pontum Helles*. Hellespontum, cui Tross adiacebat, consistit. *Helle* Athamantis et *Nepheles* filia, Phrixi soror, quae in *angusto* illo freto perlit, cuius nomen dedit; Apollodorus lib. I, p. 39; Pausanias 31.

197. *Dextera Sigaei*) Non longe ab Illo sinus quidam Hellespontii litus incurvabat. Ibi *Sigaeum* et *Rhoeteum*, duo promontoria cum oppidis cognominibus, quorum illud Aethilis, hoc Aiacis sepulcro postea nobilitatum est; Mela I, 18. Sed Noster loco promontorii, *profundum*, mare, appellavit. — *Panophaeo*. Olim *Panopharo*, quod Regius recte correxit. — In nostris Regia *Panopeo*; — Par

Ara Panomphaeo vetus est sacrata Tonanti.
 Inde novae primum moliri moenia Troiae
 Laomedonta videt, susceptaque magna labore 200
 Crescere difficili, nec opes exposcere parvas:
 Cumque tridentigero tumidi genitore profundi
 Mortalem induitur formam; Phrygioque tyranno
 Aedificant muros, pacto pro moenibus auro.
 Stabat opus: pretium rex inficiatur, et addit, 205
 Perfidiae cumulum, falsis periuria verbis.
 « Non impune feres; » rector maris inquit: et omnes

nomphæo Iovi etiam Graeci sacra faciunt apud Homerum Il. Θ, 48, ubi Eustath. ὁ παῖς παρτίδας αἰτίας, seu melius, ut origo vocis appareat, ὁ πατρὸς ὁμῶν αἰτίας, omnis artis vaticinandi auctor; vide Potter. ad Lycophr. Cassand. vs. 6. Ordo autem verborum est hic: *Dextera pars Sigaei sive laeva Rhactei est ara*, l. e. in dextra parte Sigaei est ara. Viriusque promontorii mentionem hic facere voluit.

199. *Iude*) Quidam (et noster Regius A) *Vnde*. — *Nova Troia*, Ilium nuper conditum ab Ilo, Laomedontis patre. Apud Apollodorum muris cingunt Pergamum. — *Moliri*, ponere, exstruere. Virgilius Aen. I, 423, *pars ducere muros, Molirique arcem*. — *Susceptum* nunc substantive, coeptum. — *Crescere*, promoveri. — *Nec opes*. Basilicensis nec res. — Regii nostri nec opes.

202. *genitore*) Quidam rectore aut domitore. — Regii nostri *genitore*. — Etiam apud Valerium Flacum IV, 571, *Neptunus pater maris*; et Statius Ach. I, 61, *magni rector genitorque profundi*. Sed quaeritur, quo sensu ita dicatur. Burmannus ad Virgilium Aen. I, 155, vult, Deos dici

earum rerum *genitores*, quibus praesunt. Improbatur eam rationem Hyginus movetque, *genitoris et patris* nomine insigniri Deos seniores, mox et quoscumque alios, nihilque aliud significari nisi venerabiles, sanctos. — *Tridentiger*; VIII, 595, *tridentifer*.

203. *Phrygioque tyranno* etc.) edebatur *Phrygiaeque tyranno aedificant muros, pactus*; quidam *pacti*. — Regius codex A, *Phrygiaeque tyranno aedificant muros, pacti*; codex B habet lectionem datam. — Secundum Homerum servire per annum Laomedonti coacti sunt, quod Iovem vincere voluerant: eoque tempore Neptunus urbem et muros condidit, Apollo boves pavit. Apud Apollodorum ambo, τὴν Λαομέδοντος ὕβριν περὶ ἄσσι θέλοντες, promittunt ἐνὶ μισθῷ ταχυτὴν τὸ ἡίρχαμον. Confer et Hesiodum apud Schol. Lycophr. 393. — *Pacto anno*. Hyginus: *Pavit quod regno suo pecoris eo anno natum esset, immolaturum*. Homerus nil definit, *μισθῷ ἐνὶ ἔτη, stabat*, absolutum erat, ut III, 131, *Iam stabant Thebae*, ubi vide notam. — *Pretium*, mercedem. Mox ordo verborum: et falsis verbis addit periuria, cumulum perfidiae; cui sententiae interpretatio-

Inclinavit aquas ad avarae litora Troiae;
 Inque freli formam terras convertit; opesque
 Abstulit agricolis; et fluctibus obruit arva. 210
 Poena neque haec satis est: regis quoque filia monstro
 Poscitur aequoreo: quam dura ad saxa revinctam
 Vindicat Alcides, promissaque munera, dictos
 Poscit equos; tantique operis mercede negata,
 Bis periura capit superatae moenia Troiae. 215

nem accommodavimus. — *Inquit*, Prior Twissdenii *infit*. — Regii nostri *inquit*.

208. *avarae Troiae*) Mox vs. 215, *periura moenia Troiae*; Virgil. Aen. V, 810, *periurae moenia Troiae*, et IV, 542, *Laomedontae periuria gentis*. Adde Horat. III, Od. 3, 21 sqq. Adeo enim Veteres hunc Laomedontis perfidiam periuramque avaritiam aversati sunt, ut eam toti genti imputarent, et inde omnia mala Troianis eorumque posteris inflicta repeterent. Virgilius Georg. I, 520, ideo de bellis Romanorum civilibus, *Laomedontae luimus periuria Troiae*. — *Litora Troiae*. Plurimi *moenia Troiae* quod placebat Ciofano, non item Burmanno, quia id modò praecessit. — Ciofano duos tantum Codices habentes *moenia* notat; Burmannus autem plurimos, quumquam non probet. Regii nostri ambo dunt *litora*, quod rectius esse indicant sequentia *Inque freli formam terras convertit*. LAM. — *Frel* forma, fretum; vide ad I, 73. — *Obruit arva*. Vulgo *obruit agros*, quod sprevit Heinsius, quia agricolis paulo ante praecessit. — Codex Regius B, *agros*.

211. *Poena neque haec etc.*) Hic aliquid supplendum ex Apollodoro et Hygino. Apollo Troianis pestilentiam immiserat, Neptunus cum inun-

datione cetum. Oraculum monebat, tum demum malorum istorum finem fore, si Laomedon Hesionem filiam ceto exposuisset. Hanc igitur quum Hercules, ab expeditione contra Amazones rediens, saxo alligatam vidisset, cetum interfecit, virginemque servat. Pactam mercedem quum a rege non impetraret, abijt tum quidem, sed postea redijt cum Telamone, Troiamque capit. Hesionem fabulam narraverat Hellanidas, unde suam habuit Apollodorus; conf. Diod. Sic. IV, 42. Simile quid Andromedae accidit IV, 662 sqq.

213. *dictos poscit equos*) Nonnulli *pactos poscit equos*; sed *dicere*, idem quod promittere. Passim *dicere dona, praemia, dotem*; vide Heinsium: sed quia proxime praecessit *promissa munera*, propterea Lenzius legendum putat *divos*. — Regii nostri *dictos*. — Immortales illi equi, quos Troi pro rapto Ganymede dederat Iupiter, Haemer. II, Y, 145; Apollodor. d. I. Super aquas et ariatas ambulare poterant; Hyginus. — Equi illi de semine solis equorum erant progeniti. L. — *Mercede negata*. Mortales equos loco immortalium Herculi dedisse traditur a Schol. Homeri d. I. — *Bis periura*. Quidam *bis periura*; sed deceperat iam Apollinem; vide insuper ad vs. 208. — Regii nostri *periura*.

Nec pars militiae, Telamon, sine honore recessit;
 Hesioneque data politur: nam coniuge Peleus
 Clarus erat Diva; nec avi inagis ille superbit
 Nominis, quam soceri; siquidem Iovis esse nepoti
 Contigit haud uni: coniux Dea contigit uni.

270

VI. Namque senex Thetidi Proteus, « Dea, dixerat,
 undae,

Non locus est cur hic alludatur ad alteram Troiae ruinam, quam postea a Graecis est passa, LEM.

216. *Telamon* amicus et socius Hercules in multis certaminibus. — *Pars militiae* etiam Heroid. VIII, 46; vide ad IX, 20. — *Sine honore*, siue praemio. Isocrates in Evag. p. 454, ed. Wolf. min. de Telamone, μετ' Ἡρακλέους ἐπὶ Ἀχαιέσσιν στρατεύσας τῶν ἀριστῶν ἔτυχε. Illam Troiae expeditionem narrat Apollod. II, 6, 4. Ex *Hesione* Teucrum genuit Telamon.

217. *Peleus*, frater Telamonis, Thetida, Nerei filium, habebat coniugem. Isocrates d. I. Θέτιδι, θεῆς τῆς ὡν ἀθανάτων συνώκεται καὶ μόνη τοῦτου φασι τῶν προγεννημένων ὑπὸ τῶν θεῶν ἐν τοῖς γάμοις ὑμνήσαντο ἁπλῶς. Plura de eo coniugio habet Apollodorus, III, 13, 5. Telamonis et Pelei pater fuit Aeacus, avus Iupiter. — *Avi superbit nomine*. Heiusius malebat *nomine*; unus *avo*. — *Regii nostri nomine*. — *Nepoti*; vulgo (et in nostris Regiis) *nepotem*. — *Uni*, nempe ex his duobus fratribus. Non autem univcrse dictum est; nam plures *Deae* nupserunt mortalibus. — Caeterum haec de Peleo adpersit Noster, ut commodè transiret ad fabulam sequentem.

221-265. *Pelei et Thetidis* nuptiae valde celebratae a Veteribus; Homerus II. Ω, 534; Hesiod. Theog. 1005;

Euripides Iph. Aud. 1036 sqq.; Isocrates Evag. p. 454; Apollonius Rh. IV, 807 sqq.; Catullus Epithol. Pel. et Thet. Valerius Flaccus I, 130 sqq. Coluthus Rajst. Hel. 17 sqq. Peculiari carmine eas celebraverat Hesiodus, unde non nisi duo versus restant, Τρεῖς μάκαρ Αἰακίδῃ, καὶ τετράκις ὀλίβη Ηλεκτῷ, ὅς τοις δ' ἐν μαγείῃς ἱερὸν ἄχος ὑπανάγκνις. Sed Noster, missa convivii nuptialis solemnitate, de qua caeteri copiosi sunt, artem potius memorat, qua Peleus virginem ceperit. Confer Apollod. III, 13, 5. Sed etiam apud Hyginum fab. 54, et P. A. II, 15, Eustathium ad Homerum dictum locum, Tzet. ad Lycophr. p. 38, Servium ad Virg. Ecl. VI, 42, fabula attingitur. — *Proteus, Dea, dixerat*. Mariusculus Accurs. legit *praedixerat undae*, ut est in nonnullis MSS., ut alibi *aperta Dea*; neque tamen damnat alteram lectionem. — *Regii nostri dant Dea, dixerat undae*. — Vaticinium illud Pindarus Isthm. XX, 4, Apollonius Schol. Lycophr. ad 178, et Lactantius Iust. I, 2, 9, Themidi tribuant. Ad Prometheus refert Aeschylus Prom. 906, et inde Hyginus priore loco, sed altero ad Perceas, unde cognoverit Prometheus, qui illud Iovi iam prodeunti ad concubitum indicaverit. Bene autem Noster *Protea* inducit, Deum marinum, cuiusque vatem certissimum, cuius vaticinia etiam apud Homerum Od.

Concipe; mater eris iuvenis, qui fortibus actis
Acta patris vincet; maiorque vocabitur illo. »
Ergo, ne quidquam mundus Iove maius haberet,
Quamvis laud tepidos sub pectore senserat ignes, 225
Iuppiter aequoreae Thetidis connubia vitat;
Inque sua Aeaciden succedere vota nepotem
Iussit, et amplexus in virginis ire marinae.

Est sinus Haemoniae curvos falcatus in arcus;

A, 364 sqq., et Virgilium Georg. IV, 392, exstant. — *Concipe*. Consequens pro antecedente, nabe viro. — Pro *iuvenis*, e duobus tantummodo MSS., Excerptis scilicet Langermanni, et priore Strozzae, *iuveni* recepit Heinsius qui nimis amasse hanc loquendi formam videtur, eoque sere ubique commendat. — Regii nostri habent *iuvenis*, ut et V, 415, *Cereris*; ubi iam Heinsium malle *Cereri* dictum est. — *Fortibus actis*. Vulgo *fortibus armis*. — Ita et in nostris codicibus Regia, at codex B in margine habet *vel actis*. — *Qui fortibus* etc. Pindarus dicto loco, πεπρωμένων ἤν, φέρτερον γόνος ἀναχτα πατρός τε καὶ ποσειδῶν θεῶν. Id Noster ita expressit, ut iam respiceret Pelea et Achillem, quorum ille in bello contra Centauros, aliisque in certaminibus enituit, sed illae laudes nihil ad filii fortia acta, res fortiter gestas. — *Maior* ad fortitudinem et inde paratam gloriam referendum est. Horat. I, Od. 15, 28, *Ty dides melior patre*. Apollodorus h. l. καίτερον τοῦ πατρὸς. — *Vocabitur*, erit, ut ἀληθῆς οὐται.

224. *Ergo, ne quidquam mundus* etc. Timebat Iuppiter, ne filius ex ea natus se de regno deiceret, ut ipse fecerat Saturno patri. Eam ob causam exagitatur cum Lactantia d. l. Antea

Neptunus cum eo de hoc coniugio certaverat; Apollod. — *Thetis* Thesalum numen. — *Connubium* verecunde pro concubitu. Sic *nuptius* apud Horatium III, Od. 2, 11. — *Vitat*. Alii (et codex noster B) *fugit*. — *Inque sua*. Codex Regius A et multi ex melioribus, ut testatur Heinsius *In suaque*. — *Sua vota*, connubium a se expetitum. — *Succedere in vota* Iovis, coniugium inire, quod Iuppiter inire voluerat. — *In amplexus virginis ire* modeste concubitum exprimit, ut VII, 616, *sub amplexus ire*.

229. *Haemonia*, Thessalia; vide ad I, 568. Et hoc loco intelligitur pars Thessaliae ea, quae Phthiotis dicebatur, ubi regnabat Peleus, et quae mari adiacebat. Aeneas quidem Aeginae insulam tenebat, sed Telamon et Peleus quum Phocum fratrem occidissent (de qua caede Noster fab. sequenti exponet), fugere inde conati sunt. Telamon igitur Salamina pervenit, Peleus autem Phthiam, ad sinum Maliacum se contulit, ubi ubi Eurytionem, ducta eius filia Antigona, in regni partem adscitus est. Aliquanto post Thetida duxit; vide Apollod. d. l. et Schol. Aristophanis ad Nubes, vs. 1059. — *Curvos arcus*. Heinsii unus *modicus* arcus, ut Heroid. II, 131. — Regii nostri codices *curvos*. — *Curvos falcatus in arcus*; tribus

Brachia procurrunt; ubi, si foret altior unda, 230
 Portus erat; summis inductum est aequor arenis.
 Litus habet solidum, quod nec vestigia servet;
 Nec remoretur iter; nec opertum pendeat alga.
 Myrtea silva subest, bicoloribus obsita baccis.
 Est specus in medio; natura factus, an arte, 235
 Ambiguum; magis arte tamen: quo saepe venire
 Frenato delphine sedens, Theti nuda, solebas.
 Illic te Peleus, ut somno vincta iacebas,

verbis formam curvam exprimit: nec in sententiis, nec in verbis parvus Noster est. — *Brachia* extremitates litoris sinum ambientis, quae commode cum brachiis comparantur. Vid. Cerda ad Aeneid. III, 533. *Genua* dicuntur Val. Flac. V, 410. — *Vbi, si foret*. Heinsius conicit *qui si foret*. — *Erat*, pro esset. — *Summis* etc. Hoc vult, leni aqua tectam fuisse arenam.

232. *vestigia non servat*, non retinet vestigia impressa, quod fieri solet in locis arenosis et limosis, quae adeo renorantur iter, dum magis fatigant viatorem, eumque tardius incedere cogunt. Plinius II, Epist. 17, 2: *Excipit iter aliqua ex parte arenosum, iunctis paulo gravius et longius, equo breve et nolle*. Pro *remoretur iter* quidam (at non codices nostri Regii) *remoretur aquis*, scilicet *vestigia*. — *Opertum*. Codex noster B habet *operta* ablativo casu. — *Opertum pendeat* suavius, quam, *opertum sit*. Quia *alga pendet*, imminet litori, propterea ipsum litus *pendere alga* dicitur. *Myrtea* amant litora: vide ad IX, 335. — *Subest*, adest, prope est, ut *subire*, accedere, appropinquare.

237. *Frenato delphine sedens*) Ne-reides belluis marinis veli solebant, quae *equi* dicuntur Propertio III, 1,

46; hinc *delphino* insidentem Thetida fixerant prisci poetae; Tibullus I, 5, 45, *Talis ad Haemonium Nereis Pelca quondam Vecta est frenato caerulea pisce Thetis*; Statius Theb. I, 130, *Hic insperato Tyrrheni tergore piscis Pelcos in thalamos vehitur Thetis. Acquora delphin corripit. Illa sedet deiecta in lumina polli, Nec Iove maiorem nasci suspirat Achillem*. — *Theti nuda*. Cantabr. *Thetis uda*. — Regii nostri *Theti nuda*; error codicis Cantabr. facili literarum mutatione irrepsit. LEM.

238. *ut somno vincta*) Vulgo (et in nostris Regiis) *vieta*. Cum omni sequenti loco conf. Virg. Georg. IV, 400-45. Somnus poëta dicitur oculos et membra *despectus*; vide Heinsius. — *Occupat*, opprimit. — *Tentata* fortasse optime coniungitur cum *precibus*. *Precibus tentare*, *precibus periculum facere* an capi possit. Sin *tentata* absolute positum putas, *precibus* dictum erit, pro precanti, ut VIII, 73. — *Vim parat*. Hesiodus d. I. *ἵκλει δὲ θανάσιον δὲ θάθρε ἀργυροπέπτα*. Vim parat etiam apud Apollod. et Euripidem auctore Tzetza ad Lycophr. p. 37. In arca Cypseli Thetis cornebat anguem immittens in Pelea, qui ipsum captare conabatur. Sed Catullus nihil habet de vi, atque

Occupat: et quoniam precibus tentata repugnas,
 Vim parat, innectens ambobus colla lacertis. 240
 Quod nisi venisses, variatis saepe figuris,
 Ad solitas artes, auso foret ille potitus.
 Sed modo tu volucris; volucrem tamen ille tenebat:
 Nunc gravis arbor eras; haerebat in arbore Peleus.
 Tertia forma fuit maculosae tigridis; illa 245
 Territus Aeacides a corpore brachia solvit.
 In le Deos pelagi, vino super aequora fuso,
 Et pecoris fibris, et fumo turis adorat.
 Donec Carpathius medio de gurgite vates,
 « Aeacida, dixit, thalamis poticre petitis. 250
 Tu modo, quum gelido sopita quiescet in antro,

etiam apud Valerium Flaccum In-
 bens ad Peleum deducitur delphino
 insidens. — *Innectens colla*, Oxoni-
 ensis et Palatinus *innectens vincla lacer-
 tis*. — Regii nostri *colla; vincla* parum
 placent. LEM. — *Innectere colla la-
 certis* elegantius quam, inicere lacer-
 tos collo, venire ad artes ut deverti ad
 artes IX, 62, ubi vide notam. —
Auso, Barberin. et tres alii *ausu*. —
 Regii nostri *auso*. — *Auso potiri* di-
 xit et Virgilius Aen. VI, 624. Thetis
 transformis non minus, quum Pro-
 teus VIII, 730 sqq., et Erisichtho-
 nis filia ibid. Videntur autem philo-
 sophi veteres, quibus ex aquis omnia
 constare placebat, transformationes
 illius elementi in omnia corpora,
 symbolica hac fabula expressisse: vi-
 de Heynium ad Virgilium Georg.
 IV, 387. Alii putant hoc dici, The-
 tidam omnes vias ac modos tentasse,
 ut se subtraheret Pelei matrimonio.

243. *Sed modo*) Vnus Ciusani et
 Hamburg. *nam modo*; unus Grono-
 vii *si modo*; Heinsius putat legen-
 dum seu *modo* — seu *gravis arbor*. —

Regii nostri habent *sed modo* — *nunc
 gravis*. — *Gravis*, torpens; I, 548,
gravis torpor; II, 821, *graviditas igna-
 va*. — *Tenere et huerere* eleganter de
 amplexibus; I, 485; IV, 184; Tibul.
 I, 5, 39. — *Forma fuit*. Vnus Ne-
 diceus *forma tibi*. — Regii nostri
forma fuit.

247. *Inde Deos*) Vulgo (et in no-
 stris Regiis) *isque Deos*; multi *iam-
 que*; unus *inque*. — *Fumo turis ado-
 rat*. — Duo *fumo turis honorat*. —
 Regii nostri *adorat*.

249. *Carpathium mare*, Carpathon
 insulam prope Aegyptum ambiens.
 In eo Protei sedes, forte quia fabula
 eius ex Aegypto in Graeciam trans-
 lata erat. Secundum Apollodorum
 Peleus non a Proteo, sed a Chirone
 edocetur, qua arte capiendi sit Dea
 maris. Auctor Argumenti Neptunum
 admiscet, qui a Peleo placatus pra-
 ces eius Proteo commendaverit. —
Aeacida, Vulgo (et in nostris Regiis)
Aeacide; vide Heinsium ad Heroid.
 III, 87. — *Gelido quiescet in antro*.
 Nonnulli *rigido in antro*; tres *quie-*

Ignaram laqueis vinclaque innecte tenaci.
 Nec te decipiat centum mentita figuras;
 Sed preme quidquid erit, dum quod fuit ante reformet.
 Dixerat haec Proteus, et condidit aequore vultum; 255
 Admisitque suos in verba novissima fluctus.
 Pronus erat Titan, inclinatoque tenebat
 Hesperium ternone fretum; quum pulchra relicto
 Nereis ingreditur consuecta cubilia ponto.
 Vix bene virgineos Peleus invaserat artus, 260

venit antro. — Regii nostri gelido quiescet. — *Vinclaque innecte tenaci.* Palatius secundus firmisque innecte catenis. — Regii nostri vinclis tenaci.

253. *Decipere*, elabi. — *Mentita figuras*; Medicus mutata. Decem (et noster Regius B) *figuris*. *Mentiri* ut V, 326 et sarpe. — *Sed preme*. Heius malebat *Perprime*, ut Art. Amat. I, 394. — Regii nostri *sed preme*, id est tenaciter tene. — *Reformare*, in priorem formam mutare, ut IX, 400, *reformatus in primis annos*. Sed nunc intransitive, in priorem formam redire, se mutare.

256. *Admisitque* etc. ingeniose, ut II, 363, *cortex in verba novissima venit*.

257. *Prona* dicuntur sidera, quum ad occumum vergunt. Etiam *pronus mundus*, pars coeli occidentalis; Seneca Herc. Fur. 125. *Via prona* solis occidentis supra II, 67; vid. Broukh. ad Propertium I, 16, 23. — *De inclinato ternone* vide ad X, 447. — *Tenebat*, Vulgo (et in nostris Regiis) *petebat*; Burmannus conciliat *tepebat*, unde transpositis literis *petebat*, natum sit. *Tenemus* venum quem attingimus. Auctor Argumenti meridianum calorem nominat. — *Ponto* e melioribus sedit Hirsius pro *fluctu* et *saxo*. — Regiis nostris est *ponto*,

260. *Vix bene* amat Noster, ut II, 47; Fast. V, 78; VI, 513. *Bene* hic videtur angere vim τοῦ *vix*. — *Peleus*. Peleus, inquit Fulgentius, est πῆλξ; Intum, terra, id est, caro; Thetis aqua, id est humor; Iupiter, qui utraque gignit et coniungit, est ignis, id est anima: hinc natus est Achilles, id est, homo perfectus. L. — *Invaserat*. Lib. Briant. *evinxerat*; alius *devinxerat*; quidam *coninxerat*; vide Burmannus ad Petronium 74. — Regius noster A, *evinxerat*; codex B, *invaserat*. Repetitio frequens verborum *vincire*, *vinclis tenere* etc. in tota fabula sparsorum causa est cur *invaserat* tanquam rectius servandum censeamus. LEM. — *Novet* formas, in novas semper formas transit, ut II, 6, 8. — *Pro tendit* e margine Gryph. edit. et cum Mitsch. *dedi tendi*, quod etiam Heinsius ardebat, qui addit: In partes diversas tenduntur brachia, quando ligantur post tergum. Ideoque et *versas* maluit. Sine causa. De ligatione post tergum non est sermo, tantum de distantia brachii. Nonnulli etiam legunt *brachia tendens*, *Tum decumum* etc. — Regius codex A, *tolleus*; codex B, *teudens*: ita in libro V, 419, et in partes diversas brachia tendens, obstitit. LEM.

Ille novat formas; donec sua membra teneri
Sentit, et in partes diversas brachia tendi.
Tum demum ingemuit: « neque, ait, sine numine vincis: »
Exhibita estque Thetis: confessam amplectitur heros,
Et potitur votis, ingentique implet Achille. 265

VII. Felix et nato; felix et coniuge Peleus;
Et cui, si demas iugulati crimina Phoci,

264. *Exhibita estque*) Tres exhibitaque Thetis. — Regii nostri estque. — *Exhibita est*, ut VI, 44, *Pallada exhibuit*, deposita mentita figura Palladis formam rursus sumit. — *Confessam* eodem redit; III, 2, *Iupiter se confessus erat*. — *Ingens* solenne heroum epitheton propter corporis magnitudinem, quam iis prisca aetas tribuit. Hinc *ingens Aeneas* Virgilio VI, 413; *ingens Idomeneus Sthenelae* Horatio IV, Od. 9, 19. Sed h. l. malia ad insignem fortitudinem referre, qua enituit Achilles. Sic Horatius III, Od. 6, 35, *ingens Antiochus* propter opes ingentes; supra VIII, 309, *magnum creator Achillis*. — *Implet*. IX, 280, *Implet uterum generoso germine*. Hinc mulieres gravidae plenae, ut X, 469, *Myrrha plena patris*. — Caeterum Clericus ad Hesiodum Theog. vs. 1004, suspicatur, Pelea Achilleum ex se et ignota vulgo matre natum sustulisse, aut e fano Neptuni Nereidumve, aut ex ipso litore maris.

266-409. *Peleus* exsul ad *Ceycem* fugit, ubi dum cognoscit, *Daedalionem* bellicosum, cuius superba filia *Chione* sagittis Dianae transfixa erat, in accipitrem versum esse, nuntius ei adfertur, armenta sua a lupo ingenti trucidari. Placata Nereide, quae bellum miserat, lups in saxum mutatur. Duae igitur insunt metamorphoses. De lupo mutato conf. Schol.

Lycophronis ad vs. 175, qui cum Nostro consentit, et Anton. Liberalis 38, qui dissentit. Eodem narraverat et Dorotheus in Metam. ut ex Plutarch. paral. min. p. 311, apparet. Euripides Pelei exsilium argumentum fabulae fecerat. De eo vide et Apollod. III, 13, 1 seq.

267. *iugulati crimina Phoci*) Arundelianus, Langerman. unus Basileensis *crimina fratris*. — Regii nostri *Phoci*. — Caedem hanc diu ante esse factam, quam Thetida duceret, supra iam ad vs. 229, monuimus. Telamon et *Peleus* Aeaeo nati erant ex Endeide, quam Pausanias Scironis, Apollodorus autem Chironis filiam dicit; *Phocus* vero ex Psamathe, Nerei filia, Thetidis aore. Is Phocus, relicta Aegina, terrae eius ad Parnasum, quae iam ab antiquiore quodam Phoco, Ornytionis filio, Phocidis nomen habebat, regnum adeptus, fecit, ut etiam proxima loca Phocidis nomine comprehenderentur. Sed fratres, sive a matre Endeide sollicitati, sive suo ipsorum odio impulsus, quum viderent, eum prae ipsis amari a patre, invitarunt eum aliquando Aeginum, ut ludis et certaminibus, quibus ille excellebat, interesset; hisque commissis disco aut rudi saxo fratrem percusserunt. Praecipuus in ea caede partes Telamonis fuisse Apollodorus narrat, Pelei Pausanias. Ambo igitur expulsi sunt ab Aeaeo. Phoci sepul-

Omnia contigerant! Fraterno sanguine sontem,
 Expulsumque domo patria Trachiniæ tellus
 Accipit: hic regnum sine vi, sine caede, tenebat 270
 Lucifero genitore satus, patrumque nitorem
 Ore ferens Ceyx; illo qui tempore inoestus,
 Dissimilisque sui, fratrem lugebat ademtum.
 Quo postquam Aeacides fessus curaque viaque
 Venit; et intravit, paucis comitantibus, urbem; 275
 Quosque greges pecorum, quae secum armenta trahebat,

erum apud Aeginetas ostendebatur, imposito saxo, quo percussus erat; Pausanias Corinth. p. 177 et 179; Phoc. p. 872; Apollodorus III, 12, 6; Anton. Liberalis cap. 38; Apollonius Rh. I, 93 sqq.; et Schol. ad vs. 207; Schol. Piodori ad Olymp. 8, 39.

269. *Expulsumque domo etc.*) Sic legitur in codice Regio A; sed in codice B, *Expulsumque domo patriæque Trachiniae tellus Accipit.* — Supra ex Apollod. vidimus, Phthiam ad Erytionem pervenisse Peleæ fraterno sanguine pollutum. Nec aliter Anton. Liberalis, Apollonius Rhod., Schol. Lycophronis p. 37, Hyginus fab. 4, p. 36. Itaque aut alios auctores Noster secutus est, aut Peleus, exsul vagus, relictis multis aliis locis, tandem apud Erytionem haesit. — *Accipit.* Uno excipit. — *Tenebat* e melioribus dedit Heinsius pro *regebat.* *Regnum tenere* phrasis obvia. — Regius noster A, *tenebat*; codex B, *regebat*, et in margine *vel tenebat.*

271. *Lucifero satus Ceyx*) Ceyx Phosphori, hoc est, Luciferi fuit filius, Hælyonemque maritus. LEM. — *Ceyx*, Trachiniorum rex, etiam Herculis amicitia notus; Pausanias Attic. p. 79. — *Nitorem* omnino de insigni corporis pulchritudine capiamus, de qua saepe dicitur. Horatius I, Od.

19, 5, *Vrit me Glyceræ nitior*, isque nitior cum splendore siderum comparari solet; II, Od. 5, 18 sqq.; et supra II, 723, ubi vide notam de Luciferi splendore. Etiam Lucianus p. 129, eum vocat τὸν Εὐσπέρου, καὶ αὐτὸς παρὰ τὸ καλὸν οὐδὲν. Conf. et Hygini fabulam 65. Etiam amabilem et liberalem describit hunc regem, cum Schol. Homeri ad Iliad. I, 558. Apollodorus et alii elatum eum finxerunt, adeo ut Iovem se appellari voluerit. — *Dissimilis mi.* Vnus Medicus et tertius Bononiensis *dissimilemque*, quod defendi posse ex vs. 297 Burmannus putat. — Regia noster codex A, *dissimilis*; codex B a secunda tantum manu *dissimilem.* — *Dissimilis mi*, non ea hilaritate animi, non ea serenitate vultus, non eo splendore cultus, quo alias esse solebat; II, 381 sqq.; Eleg. ad Liv. Aug. 85 sqq.; *Vidimus, autem itum fraterna morte Neronem Squalida promissa flere per ora coma, Dissimilemque sui, vultu proficiente dolorem. Hei mihi, quam toto luctus in ore fuit! Luctus deformat hominem eiusque domum* apud Virgil. Aen. XII, 805.

276. *pecorum a sciolo additum esse*, qui crediderit tã greges id requirere, ut armentis opponi possent, censet Burmannus; praefert igitur ex uno

Haud procul a muris sub opaca valle reliquit.
 Copia quum facta est adeundi prima tyranni;
 Velamenta manu praetendens supplice, qui sit,
 Quoque satus, memorat; tantum sua crimina celat.²⁸⁰
 Mentitusque fugae causam, petit urbe, vel agro
 Se iuvet: hunc contra placido Trachinius ore
 Talibus adloquitur: « Mediae quoque commoda plebi

Heinsii MS. *greges secum*. Sed nihil temere mutandum unius codicis auctoritate. Posset quidem *pecorum* abesse, sed potuit etiam addi; Virgil. Aeo. VII, 538, *Quinque greges illi balantum, quina redibant Armenta*. — Regii nostri *greges pecorum*. — *Pecora* diei minores bestias, oves, hircos, capras constat. Hinc *pecora* et *armenta* ita coniunguntur, ut *greges* et *armenta* Cort. VIII, 4, 19; IX, 8, 29. Et *greges pecorum*, apud eundem V, 6, 15. — *Trahebat* felix verbum ad declarandum tardum incensum armentorum. — *Sub valle*, in valle; vide Burmannum ad I, 684; Tibullus II, 3, 19, *valle sub alta*. — *Opaca* ab umbra. *Vmbrosam exquirere vallem* gregibus iubet Virgil. Georg. III, 331. Idque sub calidiori coelo necessarium erat.

278. *prima tyranni* e multis MSS. recepit Heinsius pro vulgato *tecta*. Coof. II, 447, et Statium I heb. III, 58. — Regius codex A, *prima*; codex B, *tecta*.

279. *Velamenta*, vitta ramo oleagineo ita circumdata, ut inde dependens manu obvolveret. Talem enim vittatum ramum *praetendere*, praeferre manu solebant supplices; Homerus Iliad. A, 14. Virgilius VII, 154, *ramis velati Palladis*, et 237, *Praeferre manibus vittas ac precantia verba*; VIII, 116, *paciferae manu ramum praetendit olivae*; XI, 101, *ve-*

lati ramis oleae, veniamque rogantes. *Velare* vel om. sacrum et solenne de corollis et vittis frontem ambientibus, templorum postes ciogentibus, ramos supplicum obvolventibus. De origine huius ritus Heynins ad Virg. VIII, 128, haec observat: « A religioe ritum ductum esse manifestum sit e vittis seu infalis laneis, » obvolventibus ramum oleagineum, » cuius usus erat cum in sacris, tum » in lustratione, et expiatione. Adeo- » que is, qui praeferebat, *infans*, sup- » plex factus, aut crimen expiare se » et culpam deprecari velle, symboli- » ce et religiose significabat, aut sim- » pliciter per sacra et deos se suppli- » care testatum faciebat. Hinc omni- » no foederis, pacis et legationis sym- » bolum est factum. » — *Qui sit*. Vulgo (et in nostro codice A) *quis sit*.

281. *fugae, exilii*. — *Se iuvet*. Voss Basileensis *Se recipi*. — Regii nostri *Se iuvet*. — *Urbe vel agro iuvet*, urbem vel agrum sibi assignet, ubi cum armentis suis habitet. Heroid. II, 55, *Te iuvet portuque locoque*. Ibi loca laudant Interpretes, in quibus hospitio, tecto, limine, cibo, op*e* *iuvare* alterum dicitur.

283. *Mediae commoda plebi*) Quinque, in quibus prior Moreti *moenia plebi*. Gadius ad Phaedrum III, 19, ex MSS. profert *medio quoque commoda Phoebi*, et ipse legit *Phoebo*,

Nostra patent, Peleu; nec inhospita regna tenemus.
 Adiciis huic animo momenta potentia, clarum ²⁸⁵
 Nonieu, avumque Iovem: nec tempora perde precando;
 Quod pelis, omne feres; tuaque haec pro parte videlo,
 Qualiacumque vides: utinam meliora videres!»
 Et flebat: moveat quae tantos causa dolores,
 Peleusque comitesque rogant; quibus ille profatur: ²⁹⁰
 » Forsitan hanc volucrem, raptu quae vivit, et omnes

absurde, indice Burmanno. — Regius codex A nihil mutat; codex B, errore manifesto, et mala alterius lectionis memoria, *mediae quoque commoda Phoebe*. Sola codicis A, quae est vulgata lectio, genuina esse videtur. LEM. — *De melia plebe* vide ad IX, 360. — *Commoda nostra*, commoda, quae leges largiri possunt, habitatio in urbe agrisque, tutela etc. Similiter h. v. in re militari; Art. Amat. I, 131. — *Patent*, quae facile impetrantur a media plebe, imo a regis viris; quorum copia facilis est: sic mulieres *patent* viris, locus *patet* proficiscentibus, Dii *patent* precantibus, gloria *patet* viris fortibus. — *Inhospita regna*. Tres *inhospita tecta*; ut saepe alibi. — Regii nostri *regna*.

285. *huic animo*) In his vocibus haerent interpretes, sine causa. Praeterquam quod ego *hoc animo*, benigno scilicet et liberali sum, in *momenta potentia*, causas et rationes gravissimas commemorans. — *Momenta* ex uno Vossii et uno Gronovii pro illius lectione dedit Heinsius, pro *momenta*. — Regii nostri dant *momenta*. — *Clarum nomen* et de rebus gestis et de genere nobili capi potest. Opponitur *ignotum nomen*, IX, 669. — *Tuaque haec* etc. omnes res meas tecum partiar, adiscam te in partem regni: neglexerat autem

regni sui statim dolore fratris amissi. — *Videlo* e multis MSS. revocavit Heinsius pro vulgato *vocato*; unus notato. — Regius codex A, *videto*; aliter *vocato*.

291. *raptu quae vivit* etc.) Circumloquitur accipitrem, sed non satis perspicue; quandoquidem et aliae aves raptu vivunt. — Versum 293 delendum censet Heinsius quia *vix* latinus sit, et quia, eo sublato, omnia sint plana. Est sane corruptus, sed quo minus cum delcamus, impedit hoc, quod nulla oppositio est in *volucris* et *acer*; namque etiam volucres aeres dici possunt: *acer* perpetuum bellatoris epitheton. Ipsa *militia acris* apud Horatium I, Od. 29, 2. — Versus ille 293 exstat in nostris codicibus, et bene cum servavit Gierig. LEM. — *Belloque ferox*, etc. Gronovianus *armisque potent*, *belloque paratus*. — Alteram lectionem habent nostri codices; et nisi quod *vix* est rectior, non invidenda mihi est varietas Gronoviani codicis. LEM. — *Ferox*, nimiosus; Livius XXVI, 26, *consules bellicosos ambo*, *viros aeres nimis et feroces*; Sallustius lug. XX, 2, *Ipsae acer, bellicosus*; Velleius I, 3, 1, *acer belli*. — *Vix* de bello, ut in illo, *vix parare alieni*; vid. Corte ad Sallustium Cat. XXXV, 5. — *Qui vocat Aurooram* eleganter, quem sequitur

Terret aves, semper pennas habuisse putetis.
 Vir fuit: et tanta est animi constantia, quantum
 Acer erat, belloque ferox, ad vimque paratus,
 Nomine Daedalion, illo genitore creatus, 295
 Qui vocat Auroram, coeloque novissimus exit.
 Culta mihi pax est; pacis mihi cura tuendae
 Coniugique fuit: fratri fera bella placebant.
 Illius virtus gentes, regesque subegit,
 Quae nunc Thisbaeas agitat mutata columbas. 300
 * Nata erat huic Clione, quae dotatissima forma
 Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.
 Forte revertentes Phoebus, Maiaque creatus,
 Ille suis Delphis, hic vertice Cylleneo,
 Videre hanc pariter; pariter traxere calorem. 305
 Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo.

Aurora: Tibullus I, 9, 62, *recta Luciferi provocat orta diem*; Virgilius Aen. II, 802, *Lucifer ducit diem*. Hinc nomen *Luciferi*. Sed quia idem Solem interdum sequitur, hinc etiam *Noctifer* vocatur a Catullo Caru. 63. — *Coeloque* etc. vide II, 115.

297. *Culta mihi pax est*) Novem *Cura mihi pax est*. — Regius codex A, *culta*; codex B, *cura*; ut supra inscriptae sunt literae *It* ab eadem manu. — Sequens versus *Coniugique* etc. abest a Mazarinaeo.

300. *Thisbaeas*) Quatuor *Thebas*; alii *Thisbaeas*, *Thybeas*, *Thesbeas*. — Regii nostri *Thisbeas*. — *Thisbe*, urbs Boeotiae columbis abundans, in primis portus Thisbaeorum columbis plenus. Stephan. in h. v. Homerus II. B, 502, *πολυτρήπων Θίσβην*, columbis abundans. Statius VII, 261, *Deonaeis avibus circumsona Thisbe*. Hinc docte et ornate *Thisbaeas columbas*, pro *columbas univere*. Sed hos quoque duos

versus delendos censet Heinsius, quia Nasoniano uitori non respondeant et superflui sint. In quo mihi secus videtur: solet enim Naso noster passim aliquid adpergere de mutato usu virium et virtutum hominum transformatorum. Mansit fratri ingenium ferox. — *Agitare* verbum proprium de venatoribus et avibus rapacibus; V, 606, *Vt solet accipiter trepidas agitare columbas*.

301. *Clione*) Conf. fab. 100 Hygini, qui addit, illum ab aliis poetis *Philoniden* vocari: et sic eam vocat Pherecydes apud Schol. Homeri ad Od. T, 432. — *Dotatissima*; vid. ad IX, 715: hoc loco Barb. et Moret. *laudatissima*. Regii nostri *dotatissima*. — *Procis placuit* e duntaxat MSS. et editionibus quibusdam dedit Heinsius; sic etiam Heroid. VII, 123; ceteri (et nostri Regii) *procos habuit*.

305. *traxere calorem*, ut IV, 679, *trahit incensum ignes*: vid. ad X, 594.

OID. Op. Tom. IV

R

Non tulit ille moras; virgaque movente soporem
 Virginis os tangit: tactu iacet illa potenti,
 Vimque Dei patitur: nox coelum sparserat astris:
 Phoebus anum simulat, praeceptaque gaudia sumit.³¹⁰
 Vt sua maturus complevit tempora ventēr,

307. *tulit* debemus Heinsio, qui et mox malit *tetigit*; quorum illud in multis est, hoc in Ambrosiano. Caeteri *fert*. — Regii nostri *fert et tangit*. Erravit forsitan Gierig, qui hanc notam ex doctissimo Burmanni commentario integram cepit. Is enim scripserat « quorum hoc in multis est: illud in Ambrosiano: » unde apparet tō « hoc » ad *tetigit*, et tō « illud » ad *tulit* esse referendum; et meam sententiam prostant, quae sequuntur « caeteri *fert*. » Inde certius haeret mihi in mente, Heinsium, nimiae corrigendi et mutandi textum auctoris cupidini indulgentem, hoc loco, ut saepius alibi, verbum rarius pro frequentiori sine causa accepisse. LEM. — *Virgaque movente soporem*. De virga illa diximus ad I, 671 et 715. — *Movere*, atcessere. Alibi *ducere somnos* II, 735; Seneca Herc. Oct. 645. — *Tangit*, *ἅπτειν* de hac virga dixerunt Graeci; Latini *mulcere* et *permulcere*. — *Iacet somno oppressa*.

309. *nox sparserat* etc. ostenderat coelum *sparsum*, variegatum, stellis; II, 193, *sparsa miracula in coelo*. Horat. I, Sat. 5, 10, *Nox coelo diffundere signa parabat*. — *Anum simulat* more Deorum, quum aliquem decipere vellent; III, 275; VI, 26; XIV, 655. — *Praecepta*. Vulgo *praecepta*; alterum placuit Heinsio quatuor MSS. auctoritate. — Regii nostri habent *praerpta*, quod ita scribitur, *prepta*; quae scriptura forsitan fecellit Heinsium. LEM. — *Praecepta gaudia*, iam

antea capta vel a Mercurio (Heroid. XVII, 107, *Ad possessa venis praeceptaque gaudia serus. Spes tua lenta fuit: quod petis, alter habet*), vel ab ipso Apolline mente iam praecepta, ut Eleg. ad Liv. 29, *praecepta mente fovebas gaudia*. — *Gaudia* vox propria in hac re. — *Sumere*, percipere; Art. Amat. III, 661, *carpere gaudia*.

311. *venter*, onus ventris. — *Maturus* vid. ad IX, 283. — *Alipedi* Mercurii talaris alata in pedibus gestantis; quod idcirco fingitur, quia Mercurius velocissima est omnium planetarum. LEM. — *Stirps Dei*, Deus quatenus erat *stirps*, pater, *propaginis*, filii. Vtrumque vocabulum ab arboribus translaturum. De *Autolyco* confer Hygini fabulam 201, et Pherecyd. d. I. De coninge eius vid. supra VIII, 738. Is poterat *candida de nigris*, et de candentibus atra *facere*; artem enim acceperat a patre et colorem et formam rerum raptarum montandi, ne deprenderetur in furto rapacissimus Autolycus. Secundum Pherecydem poterat furta *ἄλλοις τῶν ἐξ ἑῶν πορρῆς*, id quod latine explicat Hygius: *Vt quidquid surripisset, in quamcumque effigiem vellet, transmutaretur, ex albo in nigrum, vel ex nigro in album, in cornutum ex mutilo, in mutilum ex cornuto*. In his artibus non degener erat pater. De fraudibus et furtis Mercurii Iani Exc. III ad Horatium lib. I Od. ita iudicat: *Quoniam omnia, in quibus ingenui solertia cernitur, Mercurio tribuuntur, hinc Deus*

Alipedis de stirpe Dei, versuta propago,
 Nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne,
 Qui facere adsuerat, patriae non degener artis,
 Candida de nigris, et de candentibus atra. 315
 Nascitur e Phoebo, namque est enixa gemellos,
 Carmine vocali clarus, citharaque Philammon.
 Quid peperisse duos, et Dīs placuisse duobus,
 Et forti genitore, et progenitore Tonanti
 Esse satam prodest? an obest quoque gloria multis? 320
 Obfuit huic certe: quae se praeferre Dianae
 Sustinuit, faciemque Deae culpavit: at illi
 Ira ferox mola est: « Factisque placebimus, » inquit.
 Nec mora; curyavit cornu, nervoque sagittam
 Impulit, et meritam traiecit arundine linguam. 325

est omnis doli ac fraudis, in qua cal-
 lidum acumen est, qua impunitur et
 illudibit aliis, vel prudentia civili ac
 bellica postulante, vel animi tantum
 oblectandi innocentisque ioci edendi,
 aut ingenii ostendendi causa: quo refe-
 renda ex. gr. furta iocosa, praestigiae,
 illusiones sensuum etc. Quod univer-
 sum quomodo graeci κλοπήν, Latini fur-
 tum dicant, ipseque Mercurius inde
 κλεψτήρ, φιλῆμον ὀρχηστὴς, fur, mu-
 ribus aptus etc. audiat; fuerunt qui
 decepti vocabulorum (quorum graecum
 et latinum usum nescirent) speciali et
 notiori significatione, eum furum et
 latronum (malo sensu) Deum face-
 rent.

317. Carmine vocali, cantu. — Phi-
 lammon. Constantius Fanensis scri-
 bendum censet *Philaemon*, ut sit no-
 men ab arte ductum, a φῶς, sonus,
 et οἶον, cantus. — Opinionem Con-
 stantii Fan. firmat noster codex Regius
 A, qui habet, male tamen, *Philemon*;
 codex B, *Philammon*. — Is inter an-
 tiquissimos musicos refertur etiam a

Plutarcho de Musica, pag. 1132. Cho-
 ros virginum primus instituisse tra-
 ditur a Pherecyde. — Musae eum
 canendi certamine superatum postea
 oculis privarunt. Læm.

318. et Dīs) Vnus Heinsii quid Dīs.
 Hae generis, amantium, et prolis glo-
 ria elata Chione perit. — Tonanti pro
 tonante (quod habet noster Regius B)
 e melioribus recepit Heinsius qui et
 malit satae prodest.

322. Sustinuit, ausa est. — Culpavit:
 deteriorein suam pronuntiavit. Hy-
 ginus: In venatione in Dianam locuta
 est superbius.

325. Impulit) Schepperus couileit
 expulit, quod in uno Basileensi repe-
 rit Burmannus. — Regii nostri impu-
 lit. — Lingua tacet, Vulgo iacet. Nux
 prior Vaticanus iteratque, quod non
 displicebat Heinsio; sed vid. Burman-
 num. — Regii nostri iacet.... tentata-
 que. — Imitatus est Statius IX, 602,
 Nec verba diu tentata sequuntur. Ele-
 ganter sequi dicuntur, quae parent
 conanti.

Lingua tacet, nec vox, tentataque verba sequuntur;
 Conantemque loqui cum sanguine vita reliquit.
 Quem, misera o pietas! ego tum patruoque dolorem
 Corde tuli, fratrique pio solatia dixi.
 Quae pater, haud aliter quam cautes murmura ponti, 330
 Accipit; et natam delamentatur ademtam.
 Ut vero ardentem vidit, quater impetus illi
 In medios fuit ire rogos: quater inde repulsus
 Concita membra fugae mandat, similisque iuenco
 Spicula crabronum pressa cervice gerenti, 335
 Qua via nulla, ruit: iam tum mihi currere visus
 Plus homine est; alasque pedes sumsisse putares.
 Effugit ergo omnes; veloxque cupidiue leti
 Vertice Parnasi politur: miseratus Apollo,
 Quum se Daedalion saxo misisset ab alto, 340

328. *Quem, misera o pietas etc.*) Hunc locum ita constituit Heinsius; olim edebatur *quam miser amplexans ego tunc*. Duo (et nostri Regii) *quam miser, o pietas*; plerique, *quam misero pietas*; unus *quem misero, o pietas*. *O misera pietas* sollemnis exclamatio, ubi de malis pio inflictiis sermo; vide Heinsium. Sed an ita scripsit Ovidius certo affirmare non aurius. — *Patruo*, Pro vulgato *patruo* nonnulli *patruus*; quidam *patru*; septem *patruo*. — Regii nostri *patruo*; at codex B in margine *vel patru*. — *Patruo corde* Heinsius interpretatur, forti et duro corde. Immo, ita ut deceat patruum, veni in societatem doloris, et solatus sum fratrem *pium*, id est, unice amantem filiam, sed aucto solatio adhibui.

330. *cautes* vel mentis attonitae. Virg. Aeneid. VI, 471, vel, ut h. l. auritatis symbolum. — *Delamentari* nova compositio ad formam τὸν δεινῶν et deamare, in quibus de viis

habet intendendi, ut e in *emirari* ap. Hurat. I, Od. 5, 8.

334. *Concitus, celer*, ut IV Fast. 461, *concito cursu fertur*. Similiter *incitus*; Cic. N. D. II, 35, *inciti delphini*. — *Pressa cervice*. Multi *laesa cervice*; secundus Palatinus *laeva*; Iunianus *passa*, nempe *spicula*: vide Heinsium. — Regii nostri *pressa*. — *Pressa*, cui impressa sunt spicula. — *Ruit*. Multi *fugit*; Ciofannus ex uno *nulla fuit*. Regius A, sed a secunda manu, nam emendator aliquis posterior deletas vetustate literas restituit, habet *nulla fuit*; codex B, *nulla ruit*. — *Currere plus*, currere velocius. Cursus ille adumbratio volatus. Etiam II, 586, *Cranai filia*, antequam in cornicem transiret, *curvebat*. Et *currere* adeo pro *volare*, VIII, 203. — *Alasque pedes*. Vossianus *aliosque pedes*. — Regii nostri *alas*. — *Putares*. Bononicus et Bersamanni *videres*. — Regii *putares*.

338. *Effugit ergo omnes etc.*) Hunc

Fecit avem, et subitis pendentem sustulit alis,
 Oraque adunca dedit, curvos dedit unguibus hamos,
 Virtutem antiquam, maiores corpore vires:
 Et nunc accipiter, nullis satis aequus, in omnes
 Saevit aves; aliisque dolens fit causa dolendi. » 345

Quae dum Lucifero genitus miracula narrat
 De consorte suo, cursu festinus anhelō
 Advolat armenti custos Phoeus Anetor.
 « Heu, Peleu, Peleu! magnae tibi nuntius adsum
 Cladis, » ait: quodcumque ferat, iubet edere Peleus. 350
 Pendet, et ipse metu trepidat Trachinius heros.

quoque verum esse adulterium vix
 doctat Heinsius.

341. *Sustulit alis* eleganter, pro
 dedit alas, quia aves in sublime tol-
 luntur alarum ope. II, 587 et 708;
 VIII, 256. Multi MSS. *sustinet*, non
 minus eleganter; aves enim *sustinent*
se alis, IV, 411; *aura cadentem susti-*
nuisse visa est VIII, 148. — Regii
 nostri habent *sustulit*. — *Pendentem*,
 ut penderet, volaret; VI, 667, *Cor-*
pora Cocropidum pennis pendere pu-
tares, Pendebant pennis; VIII, 145,
 de Niso: iam *pendebat in auras*. —
 Aliter originem accipitris narrat An-
 ton. Liberalis 3. Hierax, vir iustus
 et nobilis inter Mariandynos, quom
 Teueris a Neptuno vexatis opem tu-
 lisset, mutato corpore, mutatisque
 moribus accipiter factus est. Μέγιστα
 γάρ ὑπ' ἀνθρώπων φιλῶντα πλείστον
 ἐποίησεν (Ποσειδῶν) ὑπὸ τῶν ὀρνέων
 μεταθῆναι, καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους
 ἀποθάνειν καλύσαντα, πλείστον ἐποί-
 ησεν αὐτὸν ὀρνέων ἀποκτείναι.

344. *nullis satis aequus*) Vulgo (et
 in Regiis nostris) *nulli*.

346. *Quae dum Lucifero etc.*) Fa-
 bula altera de lupo. Secundum Ni-
 candrum apud Anton. Peleus, inter-

fecto Eurytione, Iri filio, ad Acastum
 fugit, et inde ad Chirona. Hinc, ovi-
 bus et bobus collectis, ad Irum pergit,
 eaque cardis nomine mulctae offert;
 quom recusaret Irus, Peleus ea oraculo
 monitus libera mittit: lupo armenta
 invadit. — *Consors*, frater, ut XIII,
 663, Tibul. II, 5, 24: *consors sanguis*,
fraternus sanguis VIII, 445. De uxore
 est VI, 94; de sorore III Pont. 2, 48.
 — *Miracula de consorte*, miram fra-
 tris conversionem. — *Festinus*, fe-
 stinans. Vocem hanc ab Ovidio primo
 usurpalam esse contendit Schirachius
 male; occurrit enim apud antiquiores,
 v. c. Virgil. Aen. IX, 488. — *Cursu*
festinus anhelō, currens tam festinan-
 ter, ut anhelaret. — *Phoeus*, e Pho-
 cide.

349. *Heu Peleu*) Tres *O Peleu*;
 unus Vossii *en Peleu*; quinque *heu*,
 quod placuit Heinsio qui tamen con-
 iicit *et Peleu, heu Peleu*. — Regii
 nostri ambo *et Peleu, Peleu*. — *Ilu*
Peleu, Peleu satis lugubrem sonum
 habet, in primis in ore agresti.

351. *Pendet, et ipse etc.*) Hic quo-
 que amabilem et humanum se osten-
 dit Ceyx. *Pendere et suspendi* ele-
 ganter dicitur animus, quom versatur

Ille refert: « fessos ad litora curva iuvenco
 Adpuleram, medio quum Sol altissimus orbe
 Tantum respiceret, quantum superesse videret.
 Parsque boum fulvis genua inclinarat arenis, 355
 Latarumque iacens campum spectabat aquarum:
 Pars gradibus tardis illuc errabat et illuc;
 Nant alii, celsoque exstant super aequora collo.
 Tempia mari subsunt, nec marmore clara, nec auro;
 Sed trabibus densis, lucoque umbrosa vetusto: 360

incertus inter spem et metum, hinc qui in anxius est et sollicitus de eventu rei. Sed Heinsius, qui paratus nimis est ad defendens versus, hunc quoque spuriū iudicat, improbante Burmanno, qui e multis Manuscriptis recte legi vult, *Pendet et ipse metu trepidus* etc. Vulgo *trepidi Trachinus oris*; Heinsius coniicit *trepidus Trachinus haeres*. — Regius codex A, *trepidi-oris*; Regius B, *trepidat heros*.

352. *Ille refert* etc.) Prolixitas et nimia diligentia huius narrationis male convenit perturbationi et festinationi pastoris. Meridianum tempus tribus modis declarat; varias boum recreationes eleganter quidem, alieno tamen loco, enarrat, neque templi descriptio hic locum suum habet. — *Fessos* a via et aestu solis. — *Adpuleram*, adegeram. Absolute sic appellere Cic. I, Div. 44. — *Tantum viae aut coeli respiceret*, post se relictum haberet. II, 187 sqq.

355. *inclinarat*) Unus Medicus *inclinat*. — Regii nostri *inclinarat*. — Bene boum quiescentium habitum notat; *inclinatus* enim illi *genibus*, et capite fere immoto eundem semper locum spectant, ut nunc *latarum campum aquarum*, latum mare: Vulgo (et in nostris Regiis) *campus aqua-*

rum. Quum autem gramina carpunt, et *tardis gradibus* procedunt, et modo in hanc, modo in illam partem vestigia ferunt, quod verbo *errare* exprimitur. — Pro *illuc* — et *illuc* (quod habent nostri Regii) nonnulli dunt *illuc* — et *istuc*. — Etiam tertium recreationis genus suavi imagine exornavit, *celoque exstant* etc. — Regius noster B habet *instant*; sed recentior paulo, ut e scriptura videtur, alia manus bene supra inscripsit *ex. LEM.*

359. *Tempia*, pro *templum*. *Subsunt*, prope sunt, ut vs. 234. Lenzius vero monet, domum Nerei et Nereidum sub mari intelligi; etenim et alios poetas locos memorare in fundo maris. At ita custos pecoris domum illam non vidisset; neque poeta sic elocutus esset illam domum. — Bene iudicat Gierig; sic et glossator aliquis supra *tò subsunt* scripsit vel *innata* in nostro codice B. LEM. — *Marmore clara*. Unus Gronovianus (at non Regii nostri) *marmore tecta*. *Clara* est, splendentia, ut II, 2. — *Umbrosa*, unus Heinsii *obscura*. — Regii nostri *umbrosa*. — *Trabibus umbrosa*, obscura arborum umbra. Quia in lucis sacris arbores cadere non licebat; hinc fere semper eorum *vetustas*, quae et ipsa aliquid sanctitatis habet, commemoratur. — *Tenant templum*, qui in eo

Nereides Nereusque tenent: hos navita templi
 Edidit esse Deos, dum retia litore siccât.
 Iuncta palus huic est, densis obsessa salictis,
 Quam restagnantis fecit maris unda paludem.
 Inde, fragore gravi strepitans, loca proxima terret, 363
 Bellua vasta, lupus; silvisque palustribus exit,
 Oblitus et spumis, et spisso sanguine rictus
 Fulmineos; rubra suffusus lumina flamma.
 Qui, quamquam saevit pariter rabieque fameque,

coluntur. — *Navita templi.* Codex Regius B, *navita ponti*; ita et in uno antiquiore Ciofani, in utroque Maffei et tribus aliis, testante Burmanno. LEM. — *Navita*, piscator. Pro in litore versans, maluit specialem et gratam ideam, *dum retia* (in) *litore* sicut. — *Edidit*, scil. mihi.

363. *densis* Plurimi (et noster Regius A) ex veteribus *raris*: vide Heinsium et Burmannum. *Obsessa densis*, cincta salictis, in quibus late-
 re commode et commorari lupus poterat. — *Quam paludem.* Solet ita substantivum praecedens post relativum repeti, etiam ubi ratio minime ambigua.

365. *Inde, fragore gravi etc.* In vastitate lupi et feritate augenda non nimis est, immo praeclare imitatur sermonem hominum portento aliquo obstupefactorum. Conf. Horat. I, Od. 22, 13 sqq., et Noster VIII, 282 sqq. — *Inde*, ex istis latibulis prodiens. — *Strepitans* pro *strepitus* dedit Constantius Fan. approbante Heinsio; alii *gravis*, vel *gravi strepitu*; Excerpta Calandrae *crepitans*. — Codex Regius A, *gravis strepitus*; codex B, *gravi strepitu*. — *Fragore gravi strepitans*, et plurima et crassiora ligna frangens, ut strepitus longius audiretur. Audiri poterant, non videri, pro-

pter salictorum densitatem. — *Silvisque palustribus.* Burmannus negat salicta nunc satis apte silvas vocari; de suo igitur dedit *ulvisque*: duo *fulvis* et alii *niveisque paludibus*. — Regii codices *ambo silvis*. — *Oblitus*, Ciofani in suis reperit *oblitus*, quod placet Heinsio. — Regii nostri *oblitus*; et mox pro *spisso* dant *crasso*. — *Spisso*, concreto. — *Rictus fulmineos*; vide ad X, 550. Supra IV, 96, *Vent ecce recenti Caede laena boum spumantes oblita rictus*. — Oculi suffusi *rubra flamma*, rubore igneo, furoris signo.

369. *saevit*, omnia vastat et trucidat, insitatus *fame*, quae multum vexat lupum, unde *improba ventris robies* apud Virgil. Aen. II, 356. Sed hic, tanquam tigris, *acrior*, saevior et iracundior est, *rabie*, propter furem a Nereidibus ei immisum. — *Ieiunia* id. quod *famem*. — *Satiare*, sedare: olim edebatur *famem finire*. Primus Regius *tenire*; multi *sedare*; Cantabr. pro diversa lectione *saturare*; octo, *satiare*, quod elegit Heinsius. — Regius codex A, qui et numero est primus inter plurimos in catalogo Bibliothecae Reg. Parisinae, habet etiam *tenire*; nescio an idem sit qui a Gierig ex Burmanno notatur: codex B, *finire*. LEM. — *Caede*, carne bouum cassorum: non curat *satiare*, non

Acrior est rabie: neque enim ieiunia curat 370
 Caede boum diramque famem satiare, sed omne
 Vulnerat armentum, sternitque hostiliter omne.
 Pars quoque de nobis funesto saucia morsu,
 Dum defensamus, leto est data: sanguine litus
 Undaque prima rubent, demugitaeque paludes. 375
 Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit.
 Dum superest aliquid, « cuncti coëamus, et arma,
 « Arma capessamus, coniunctaque tela feramus; »
 Dixerat agrestis: nec Pelea damna movebant;
 Sed, memor admissi, Nereida colligit orbam 380
 Damna suo inferias exstincto mittere Phoco.
 Induere arma viros, violentaque sumere tela

vult, non id agit, ut famem sedet, cui rei sufficeret vel unus bos caesus. — *Omne* habent Florentinos S. Marci, et unus Heinsii. Caeteri (et Regii nostri) *omnes*.

374. *defensamus*) de hoc verbo vid. ad XII, 376. — *Undaque prima*. Quod est principium undarum, quod litus lambit. LEM. — *Rubent*. Vulgo (et in Regiis nostris) *rubet*. — *Demugire*, singulariter dictum, rugitu implere.

376. *res*, vastatio lupi. — *Dubitare*, dubium et fluctuantem cunctari, consilia conferre. — *Remittit*, sinit, permittit, ut X, 330. — *Coëamus*, ut vs. 24. *Coëamus, et arma*; olim *coëamus ad arma*. — Regius A, *coëamus, et arma*; B, *coëamus et omnes*. — *Arma* bis ita poni solet in illa formula; vid. Heinsium. — *Coniuncta*, pro coniunctim.

379. *nec — sed*, non tam, quam, ut recte Burmannus contra Tanaq. Fab. qui corrigit et *Pelea*. — *Almisi*, caedis fraternalis perpetratae. — *Nereis*, Psamathe, Nerei filia, ex qua Aeacus Phocum genuerat. — *Colligit*,

iudicat, existimat. — *Suo*, filio suo. Non igitur assentior Heinsio *damna sui*, id est, damna sua, e MSS. nonnullis vetustioribus praefertenti. — Regius noster codex A, *damna sui*; codex B, *sua*, quod alii quoque habent. — *Inferias*, sacra Diis Manibus placandis facta, quae proprie dicuntur *mitti* et *ferri*. Quum caedes facinore morte aut insigni paritidae clade compensatur, Dii dicuntur interfectorem aut illa damna *inferias mittere* interfecto; Horat. II, Od. 1, 27, Iuno victorum nepotes *Rettulit inferias Iugurthae*.

382. *Induere arma viros* etc.) Hic quoque mores suos imitabilem servat Ceyx. — *Arma*, galeam, lorica, clypeum, quae vestimentorum instar, *induntur*, namque etiam clypeis loro aut ansae insertatur sinistra. *Tela*, gladium, iacula, sagittas, quibus *vis* infertur. — *Oetaeus*, quia Trachiniae vicina Oetae monti. Multi MSS. *aethereus*, quod explicant, siderentem, splendidum: imo, qui aetheream, scil. coelestem originem habet: vide

Rex iubet Oetaeus, cum quis simul ipse parabat
 Ire: sed Halcyone coniux excita tumultu
 Prosilat, et nondum totos ornata capillos,
 Disiicit hos ipsos; colloque infusa mariti,
 Mittat ut auxilium sine se, verbisque precatur,
 Et lacrymis; animasque duas ut servet in una.
 Aeacides illi, « pulchros, Regina, piosque

385

vs. 271. Sic etiam vers. 445, *sidereus* capi debet.

384. *sed Halcyone coniux etc.*) *Apta* haec ingenia muliebri: *exciri* et *excitari* dicuntur qui aut vocati aut perterriti de sella sua repente prosiliunt. — *Tumultu*, strepitu virorum ad arma concurrentium. *Prosilat* ut Semiramis apud Valerium IX, 3: *Quum ei circa cultum capitis occupata nuntiatus esset, Babyloa defecisse, altera parte crinium adhuc soluta, protinus ad eam expugnandam cucurrit; nec prius decorem capillorum in ordinem, quam tantam urbem in potestatem suam redegit.* — *Totos ornata capillas*. Multi *tortas*. — Nostri Regii *totas*. — *Disiicit* libri veteres (et nostri Regii) magna ex parte habent; quod nonnulli approbant, idque pro *dissecat* voluerunt *nsurpatum*: quisque *discutit*; quatuor *dissipat*; tres *discedit*. Sed de turbatis solemne esse *disiicere* exemplis docent Heinsius et Burmannus. — *Infusa* de amplexante, etiam Heroid. II, 93. Similiter *adfixus* IX, 366. Schirachius vero defendit, *infixa*, ut elegans sit imago ardentem petentis, et amantis fervide. Certe qui divelli ab aliqua re valent, *infixi* et *adfixi* dicuntur: *infusa* dederat Ciasius ex tribus; ceteri *infixa*. — Regii nostri *infusa*. — Disputatur, an recte dicatur, *mittere auxilium*. Historici saepe dicunt *auxilia*, quum copias auxiliares indicasse vo-

lunt, sed poetae licuit singularem pro plurali ponere. — *Animasque etc.* quia, si *Ceyx* in illa certamine perisset, amantissima eius coniux nolisset ipsi superstes esse; III, 473, *Anas duo concordas anima morietur in una*; Tibullus IV, 4, 21, *in uno Corpore servato restituisse duas*. — *Ut servet*. Optimus Thysianus et unus Vossii *conservet*. — Regii codices *ut servet*.

389. *Aeacides illi etc.*) Brevis et urbana responsa Pelei. Metus *pii* de salute coniugis, sunt *pulchri*, reginae decori sunt et glariae. Max Burmann. dubitat, an *plena est etc.* recte sit dictum, pro concedo in tuam sententiam et obsequor. Sane hoc verba minime dicunt. *Plena est* plurima, maxima. Promissum vestrum, studium vestrum me adinvandi militibus, plurimum gratiae habet. *Plenum* ita dici, docui ad X, 290. — Pro *promissi* unus Mareti habet *permisi*; et pro *vestri*, undecim nostri. Heinsius notaverat *permisi gratia voti*. — Regii nostri *promissi gratia vestri*; quae lectio est defendenda; nempe *permisi* a compendii scripturae haud dubie fluxit. LEM. — *Non placet* e formula solemnium sententiarum dicentium. — *Nova monstra*, lupus et inusitatae magnitudinis et divi furoris. — *Moveri*. Plurimi libri scripti et nonnulli editi, *movere*. — Bene ex nostris Regiis *moveri*.

Pone metus: plena est promissi gratia vestri. 390
 Non placet arma mihi contra nova monstra moveri.
 Numen adorandum pelagi est. » Erat ardua turris,
 Arce patens summa; fessis loca grata carinis.
 Adscendunt illuc, stratosque in litore tauros
 Cum gemitu adspiciunt, vastatoremque cruento 395
 Ore ferum, longos infectum sanguine villos.
 Inde manus tendens in aperti litora ponti,
 Caeruleam Peleus Psamathen, ut finiat iram,
 Orat, opemque ferat: nec vocibus illa rogantis
 Flectitur Aeacidae. Thetis hanc pro coniuge supplex 400

392. *Numen Pelagi*) Psamathe: vide vs. 398. — Hi versus valde vexarunt Heins. et Burmannum. Quam antea legeretur, *Arce locus summa*, quod sane ferri nequibat tum propter sensum, tum quia mox seq. *loca*; Heinsius ex ingenio emendabat, *focus*, et eandem se postea lectionem in primo Vaticano reperisse affirmat. Coniciebat et *pharus* ductu alterius Twissdenii, ubi a manu prima erat, *phocus*. Quamquam putaret praestare *focus*, tamen non reiciebat *foci* vel *focis*. Burmannus recte dubitat, an *focus* pro pharo poni possit, sed sine causa durum ei videbatur, *focus*, *loca grata carinis*. Itaque ampliandum hic censet, quamquam ipse ex uno Basil. egregiam lectionem profert, quam, Schirachio etiam probatam, amplexus sum, *Arce patens summa*. Lenzius autem praefert *focus*, et intelligit aram, in qua vanae vota pro salute solverint. Sed non puto, aram iu monte recte *focus* dici. — Regii nostri codices *arce locus summa*: et si *locus* et mox *loca* male sonant, tamen consensus codicum cum lectione antiqua mirus videtur. LEM. — Cacumina montium pueris *arces* dici, supra vi-

dimus. In cacumine montis igitur erat *ardua turris*, *pharus*, *patens*, quae longe lateque conspiciabatur, quo sensu eleganter *patere*. Eaque turris nautis *fessis*, dinturnitate itineris tempestatumque saevitis defatigatis, *locus gratus*. Nisi igitur haec lectio profecta est ab ipso Ovidio, certe eo non indigna videtur. Carinae ipsae a longinquis terris redeuntes etiam VI, 519, *fessae* vocantur, ut I, 582, *fessae erroribus undae*.

394. *Adscendunt*) Multi *descendunt*, quod Burmannus ex *descendunt* ortum putat, quem vocem Livio saepe reddiderit Gronovius. — Regii nostri *ascendunt*. — *Ore ferum*. Potest *ferus* substantive capi; ut apud Virgil. et Phaedr. de equo, cervo, leone etc. Tunc *vastator ferus* dictum foret, ut X, 540, *raptores lupi*. — *Apertus*, cuius conspectus late putet, ut *apertus campus*, non obsitus arboribus, hinc longe conspiciendus, *apertum coelum*, non obductum nubibus, hinc oculis longe lateque patens.

400. *Aeacidae*) Codex Regius B, *graeca forma*, *Aeacidon*. — *Flectitur* etc. Sed Thetidis precibus mitigata est, ut veniam daret Peleu. Mox au-

Accepit veniam: sed enim revocatus ab acri
 Caede lupus perstat, dulcedine sanguinis asper;
 Donec inhaerentem lacerae cervice iuvencae
 Marmore mutavit: corpus, praeclerque colorem
 Omnia servavit: lapidis color indicat illum 405
 Iam non esse lupum, iam non debere timeri.
 Nec tamen hac profugum consistere Pelea terra
 Fata sinunt: Magnetas adit vagus exsul, et illic
 Sumit ab Haemonio purgamina caedis Acasto.

ctore Heinsio e vetustioribus plerisque MSS. praetuli *revocatus*. Frustra diu revocabatur a Nereide lupus, donec etc. Ita bene notatur ardor et sanguinolentis lupi. Qui *irrevocatus* tuetur, explicans irrevocabilem. — *Ambro* Regii nostri *revocatus* habent. — *Acris caedes*; saeva, plurima. — *Asper*, ardens, incitatus, ut Virgil. Georg. III, 434, *serpens asper siti*, et IX, 62, *lupus asper et improbus ira Saevit*. Non modo ira, quamquam ea potissimum, eum *asperitate* comparatur, sed omnis etiam animi impetus. — *Inhaerere* de mordente bestia etiam I, 535. *Verbohaerere* ei compositis ablativus interdum additur, nisi malis hoc loco dictum pro *haerentem in cervice*. — *Lacerae*, quam lacerare parabat. Iugeniense vastatorem in ipso lacerationis actu fingit mutatum. — *Cervice iuvencae* . . . *Omnia servavit*. Micyllus coniiecit *Nomina servavit*. Vnus Medicus *cervice gerenti*. Inde Burmannus faciebat, *vacuae cervice gerenti*, scil. lupum. Gronovii et Menardi *nivrae iuvencae*. Basileensis *lata cervice*. Tres, *mutavit corpus Psamatque colorem*. Multi, *corpus pariterque colorem*, *Cacteri servavit*, ex quibus variis posse emendationes excogitari, Burmannus monuit. — Regius noster B solus variam lectionem offeri;

habet *Marmore mutavit, Psamete, praeclerque colorem Omnia servavit*. — *Marmore*, in marmor; vide ad IX, 81. Mutatus autem ille non in marmor informe, sed *corpus*, formam lupi, omniaque, omnes eius partes, servavit. Laborare tamen hic sensus visus est post Micyllum Burmanno qui e tribus MSS. legi, *inhaerentis* . . . *mutavit corpus*, aut, ut concursus genitivorum vitetur, *inhaerenti*, ut est in uno MS. Putaneo. — Anton. Liberalis de hoc saxo lupo, καὶ ἄγχι πλάστου διέμαρτε μεταξὺ Λαορῆδος καὶ τῆς Φωκίδος γῆς. Inde colligas, saxum quoddam, illius loci formam lupi utrumque referens, fabulam peperisse.

407. *consistere*) Heinsius malebat *considere*. Regii nostri *consistere*, et heuc contra scriptos omnes nihil mutavit Burmannus. LEM. — Observat Borm. praecedente Servio ad Virg. Aen. VIII, 10, *consistere* dici de iis, qui post vagos errores in certis sedibus quiescant. — *Purgamina sumit*, purgatur, lustratur, καθαίρεται. Neque enim ei, qui caede, adulterio similique scelerore se polluerat, sacris interesse licebat, aut templa adire, nisi lustratus antea esset, quae lustratio aqua viva aut marium, solphure flumina fiebat. Secundum alios his Peleus lustratus est, propter fratris caedem ali-

VIII. Interea fratrisque sui, fratremque secutis 410
 Anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
 Consulat ut sacras, hominum oblectamina, sortes,
 Ad Clarium parat ire Deum: nam templa profanus

Eurytione, et, Eurytione interfecto,
 ab Acasto, Iolci rege. Apollodorus
 III, 13, 1 sq.

410-748. *Ceyx* et *Halcyone*. *Ceyx*
 ad Apollinis Clarii templum profici-
 scens perit naufragio. *Halcyonae* de
 salute mariti sollicitae Morpheus ap-
 paret in somnis, indicatque periisse
 eum. Illa quum ad litus decurrisset,
 in volucrem vertitur, eandemque
 transformationem patitur corpus *Cey-*
cis exuima. Conf. Hyginus fab. 65,
 et Lucianus Halc. tom. I, pag. 129,
 qui eodem cum Nostro auctores se-
 cuti videntur, quamquam paucis rem
 attingunt. Alii in multis dissentiant.
 Vid. Apollodorus I, 7, 4; Schol. Ho-
 meri ad II, 4, 558; Schol. Aristopha-
 nis, pag. 552; Schol. Theocriti ad Id.
 VII, 57; Tzetzes ad Lycophronem,
 pag. 69; Servius ad Virgilium Georg.
 I, 399; Lutatius ad Statium IX
 Theb. 361. Etiam Hesiodus haec for-
 san tractaverat: certe Athenaeus II,
 pag. 49, carmen eius laudat Κέρυξ
 γάμος; inscriptum. Noster exornavit
 hanc fabulam copiosissimis tempesta-
 tis, Somni, Morpheci descriptionibus.
 Et est in elaboratissimis huius operis
 partibus, in quibus Auctor vel maxi-
 me ingenium ostentavit. Elegit tradi-
 tionem eam, quae ipsos commendat.
 — Consilium Ceycis. Mutatio fratris
 in accipitrem (vs. 291 sqq.), et pau-
 lo post lupus Pelei armenta trucidans
 vim prodigiorum habebant, quibus
turbatus, perterritus *Ceyx* Apol-
 linem consultum abiit. — *Hominum*
oblectamina, quibus oblectantur ho-
 mines in malis, quibus pellunt malo-

rum molestias. V Trist. 12, 1, *oble-*
ctare studio lacrymabile tempus. Male
 igitur et Heinsius ex uno MS. Sixiano
 praefert *hominum lactamina*, quia ora-
 cula homines spe vana lactaverint,
 (quis enim credat, ridere h. l. Ovi-
 dium oracula voluisse?) et Tau. Fa-
 ber emendat *solamina*, metuens, ut
oblectamina satis ex dignitate ora-
 culorum dictum sit. — Regii nostri ha-
 bent *oblectamina*. — De Clario Deo
 vide ad I, 515.

413. *profanus* ... *Phorbas* Basile-
 nensis *profani* ... *Phryxi*; *faciebat*
 Heinsius ex Vossiano et uno Basileensi
 recepit; caeteri *faciebat*. — Regii no-
 stri *profanus* ... *faciebat* ... *Phorbas*.
 — *Phlegyaë*, gens Orchomeniorum,
 et strenui erant bellatores (Homerus
 II, N, 301) et homines insolentissimi
 atque rapacissimi, qui Apollinis adeo
 Delphici templum diripuerant. Hinc
 omnes fulminibus missis, terrae mo-
 tibus et pestilentia absunti sunt. Pau-
 sanias Boeot. pag. 782. — *Phorbas*,
 non Argivus ille, Argi filius, cuius
 stemma Pausanias Corinth. pag. 145,
 et Schol. Euripidis ad Orest. vs. 930,
 exhibent, is enim antiquior Ceyce,
 sed haud dubie Phorbas Olenius,
 Ceyci aequalis, qui in pugna Lapi-
 tharum infra XII, 322, memoratur.
 — *Profanus*, contemtor Deorum, qui
 non modo obvios cogebat, ut pugilatu
 secum certarent, victosque necabat,
 sed Deos adeo ipsos provocando lese-
 sebat. Occisus est ab Apolline. Schol.
 Hom. ad II, Ψ, 660. — *Inivum*, ad
 quod via non tuta. Dixit *faciebat*,
 quia praefert pluralem, ubi de plu-

Invia cum Phlegysis faciebant Delphica Phorbas.
 Consilii tamen ante sui, fidissima, certam 415
 Te facit, Halcyone : cui protinus intima frigis
 Ossa receperunt, buxoque simillimus ora
 Pallor obit, lacrymisque genae maduere profusis.
 Ter conata loqui, ter fletibus ora rigavit;
 Singultuque pias interrumpente querelas, 420
 « Quae mea culpa tuam, dixit, carissime, mentem
 Vertit? ubi est, quae cura mei prius esse solebat?
 Iam potes Halcyone securus abesse relicta:
 Iam via longa placet; iam sum tibi carior absens.
 At puto per terras iter est, tantumque dolebo; 425

ribus agitur per cum coniunctis; vid. I, 320, ibique Burmannum.

416. *Halcyone*, Aeoli et Aegiales aut Enaretis filia; Hyginus, Apollodorus. Ea iam et dolet, et metuit, et deterret. — *Buxo simillimus*. Vid. ad IV, 134. — *Pallor obit*; Sixi et tres alii *pallor habet*; vide ad IX, 291; unus *adit*: sed *obit* est occupat, ut I, 532. — Regii nostri *pallor obit*.

420. *Singultuque pias*). Moreti *singultuque suas*; Gronovianus *singultu medius*: et pro *querelas*, Leideusis *loquelas*. — Regii nostri *singultu que pias . . . querelas*. — *Quae mea culpa*, etc. Dolorem exprobrationibus et suspicionibus declarat, verissime quidem e natura amantium. — *Vertit*, mutavit, abalienavit a me. Heinsius sum *Eia* (vide ad VI, 640) hic quoque inserere volebat: quum in vs. superiore pro *dixit* Florentinus haberet *vertit*, hoc recipiendum putabat et deinde legendum *Eia ubi iam quae* etc. — *Ubi est*. rō est omittit codex Regius. A. — *Cura est amor*. — *Securus*, sine cura, quid sunt relictae coniugi.

425. *At puto*) vide ad II, 556. —

Curae, desiderium. — *Imago*, cogitatio ponti, quem mihi ante oculos pono, in quo saepe, etiam nuper, naufragia facta cognovi. Tacitus Hist. IV, 58: *Horret animus tanti flagitii imagine*; Virgilius Aeneid. IV, 405, *pietatis imago*. Ita et supra VIII, 508. Metus hic muliebri in primis animo convenit. — In *laceris tabulis* non debebat haerere Sallustius, qui *vertit, deo verflümmelten Gemachide von Schiffsbrüchen*. Quis enim non videt, esse fractas navis tabulas et in litus eiectas? Naufragis, omninoque mortuis, quorum corpora reperiri non poterant, *tumuli inanes* exstrui solebant: vide VI, 568. Praefert Heinsius ex primo Mediceo in *titulis*. Sine causa; tumuli habebant titulos, ergo etiam *nomena*. Laodat Burmannus e Quintil. Institut. VII, 3, *Nomen tumulo, quem (in litore) exstruxerant, inscripserunt*. Sed Noster quoque exempla suppediat similia. Mox vers. 706: *In sepulcro . . . inagret nos litera*; XII, 2, *tumulo quoque nomen habenti*. Accedit, quod additur *sine corpore*. Heinsius malit etiam *sine utriusque corpore*, ut intell. gantur

Non etiam metuam; curaeque timore carebunt.
 Aequora me terrent, et ponti tristis imago:
 Et laceras nuper tabulas in litore vidi;
 Et saepe in tumulis sine corpore nomina legi.
 Neve tuum fallax animum fiducia tangat, 430
 Quod socer Hipпотades tibi sit, qui carcere fortes
 Contineat ventos, et, quum velit, aequora placet.
 Quum semel emissi tenuerunt aequora venti;
 Nil illis vetitum est, incommendataque tellus
 Omnis, et omne fretum: coeli quoque nubila vexant, 435
 Exculiuntque feris rutilos concursibus ignes.
 Quo magis hos novi, nam novi, et saepe paterna
 Parva domo vidi, magis hos reor esse timendos.

naufraei post in litus eieci et in ignota ora terne mandati. Sed reclamant omnes Cod., et durum foret *corpora legi*. Illud autem nos morari non debet, quod istis temporibus nondum tituli inscribebantur tumulis. Centies Noster confundit tempora.

430. *Neve tuum fallax etc.*) Accommodate haec de ventis ad personarum rationem dicta. Namque et fiducia illa facile tangere poterat *Hipпотades* scilicet. Aeoli generum, nec melius quisquam eam refellere, quam eiusdem Dei filia. Fiducia illa virili animo convenit, sollicitudo haec mulieris. — De carcere *Hipпотades* cf. IV, 662. — *Fortes*, rapidi aut feroces. Irati, quibuscum comparatur mare turbidum, et placari dicuntur et pacari. Itaque haec duo verba ubique fere, etiam hoc loco, in MSS. permittuntur: vid. Bentley ad Horat. Art. Poëtic. 197.

433. *tenuerunt*, incubuerunt. — Quia *venti* et *aequora* praecedunt, Heins. sundet *tenuerunt caerulea aut aera fratres*, ut alterum e glossa natum sit. — Regii nostri nihil mutant.

— *Nil illis vetitum est*, nil pro vetito habent. Graviter eos hoc nomine increpat Aeolus apud Virgilium Aen. I, 132. — *Incommendata*. Alii, *incommutata*; Thuanus *inconservata*. — Regii codices *incommendata*. Quae commendata habemus, eorum curam praecipuam gerere debemus. Hinc *incommendatus*, cui non parcimus, quem impune violare licet; nove dictum. *Nubila vexant*. Basileensis *nubila verrunt*, ut infra 499. *Vexant* contorquent. Respexit autem b. l. Lucret. I, 279: *Venti corpora caeca, Quae mare, quae terras, quae denique nubila coeli Ferrunt, ac subito vexantia turbine raptant*. Fulgura et tonitron excitabant, e Democriti, Stoicorum aliorumque sententia, venti cum nubibus concurrentes: vid. Lucretius VI, 95 sqq.; 172 sqq. Confer supra VI, 693 sqq. Pro *concuribus* Regius (et noster codex A; de qua similitudine vide quae iam ad vs. 371 monuimus) *incuribus*; Basileensis *occuribus*: duo *concuribus*; Boxh. *congressibus*.

438. *magis hos reor*) Plures magis hoc, quod probat Burmannus, quae

Quod tua si flecti precibus sententia nullis,
 Care, potest, coniux, nimiumque es certus eundi, 44.
 Me quoque tolle simul: certe iactābimur una;
 Nec, nisi quae patiar, metuam; pariterque feremus
 Quidquid erit; pariter super aequora lata feremur. »

Talibus Aeolidos dictis lacrymisque movetur
 Sidereus coniux; neque enim minor ignis in ipso est; 44;
 Sed neque propositos pelagi dimittere cursus,
 Nec vult Halcyonen in partem adhibere pericli;
 Multaque respondit, timidum solantia pectus:
 Nec tamen idcirco causam probat: addidit illis
 Hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem: 450
 « Longa quidem nobis omnis mora; sed tibi iuro
 Per patrios ignes, si me modo fata remittent,
 Ante reversurum, quam luna bis impleat orbem. »

iam dixit *hos*. — Regii nostri *hoc*, quod recte probavit Burm. Id est, ob hoc, ex hoc, etc. *hos* glossa est. LEN.

441. *tolle*, scil. nave aut in navem, navi impositam fac comitem itineris. Cic. ad Q. Fratrem II, 10, *ut te proficiscens non tollerem in rhedam*. Plinius Horatius II, Sermon. 6, 42, *quem tollere rheda vellet, iter faciens*. — *Iactari* proprie et de periculis navigantium, et de corporibus eorum, qui naufragio perierunt. — *Nec, nisi quae patiar* etc. Neque melius multa mala temere fugit. Seneca Epistol. 13: *Nescio quomodo vana magis perturbant. Vera enim modum habent; quidquid ex incerto venit, conjecturae et licentiae paventis animi traditur*. — *Feremur*. Mallet Heinsius *vehemur*, vel *trahemur*, quia praecessit idem verbum. — Cod. nostri *feremur*; tamen Heins. libenter adhaeream. LEN.

445. *Sidereus* saepe apud poetas ad praestantiam eximiam referentium,

sed nunc ad originem Ceycis; vid. vers. 271. — *Ignis*, ardor amoris. — *Nec vult Halcyonen unam Medicum*; iudice Burmanno, numerosius *nece tulit*: vide ad XIII, 460: et mox tres *adhibere laboris*. — Regii nostri *nece vult . . . adhibere pericli*.

449. *causam ei probat*, facit, ut consilium suum bonum ei videretur; vid. Ernesti Clav. Cic. h. v. Phaedr. IV, 24, 11, *Opus approbavit*. — *Flexit*, solatus est.

452. *Per patrios ignes* Per patrem meum Luciferam stellam lucidissimam. LEN. — *Remittent*. Codex Regius A *remittant*; alterum ex melioribus recepit Heinsius. — *Luna bis*. Regii nostri *bis luna*; quod discrimen parum movere debet, nisi quod ante vocalem *bis* saepius corripitur. LEN. — *Luna bis impleat orbem*. Illeus. II; 3, *Cornua quum Linae pleno quater orbe coissent, Litoribus nostris ancora pacta tua est*.

His ubi promissis spes est admota recursus;
 Protinus eductam navalibus aequare tingi, 455
 Aptarique suis pinum iubet armamentis.
 Qua rursus visa, veluti praesaga futuri,
 Horruit Halcyone; lacrymasque emisit obortas;
 Amplexusque dedit; tristisque miserrima tandem
 Ore, vale, dixit; collapsaque corpore tota est. 460
 Ast iuvenes, quaerente moras Ceyce, reducunt
 Ordinibus geminis ad fortia pectora remos;
 Aequalique ictu sciunt freta: sustulit illa
 Humentes oculos; stantemque in puppe recurva,

454. *spes est admota*) Argent. *ad-*
dicta; Iuninus *admissa*. — Regii no-
 stri ambo *admota*; sed codex B supra
 habet *vel addita*. — *Spes est admota*
recursus, spes est facta celeritatis re-
 ditus. Curtius IX, 9, 7, *quo propius*
spes admovebatur. Eleganter enim spes
 dicitur *admove*ri, propius adduci,
 quum sit spes celeritatis eventus. Opp.
longa et lenta spes Heroid. II, 9; XVII,
 108. — *Recursus*, reditus navigan-
 tium. — *Navale*, locus in litore, ubi
 lignis suppositis stabant naves siccae;
 III, 661. Quum is opus est, lignis
 terribus subiectis retrahuntur in ma-
 re, quod proprie *deduci* dicitur VI,
 445; sed h. l. *educi*, quia additur na-
 valibus. — *Aptari*. Quidam *armari*;
 sed *armari* *armamentis* Burmannus
 non censet Ovidianum esse; addit
 posse legi *arnari*, quod verbum in
 hac re proprium sit. — Regii nostri
aptari. — *Armamenta*, vela, remi,
 rudentes et omne instrumentum nau-
 ticum. Iis (casu sexto) *aptatur* navis,
 id est, instruitur, ornatur; Virgilius
 Aen. III, 472, *classem velis aptare*
iubebat. Ceterum Quintil. Inst. IX,
 4, 65, placet, si clauditur versus
 quadriyllabo, quale *armamentis*.

460. *collapsa*: vide ad X, 186; He-
 roid. II, 130, *Lingor, et anallis ex-*
cipienda cado. — *Corpore tota est*. Co-
 dice nostri Regii *corpore toto est*, non
 mole; L. M.

461. *iuvenes*, remiges: etiam Hom.
sic, ῥοῖοι. — *Quaerente moras*, ut
 solent, qui aegre ab aliquo divellun-
 tur. Confer. Heroid. II, 93; Tibull.
 I, 3, 15. — *Reducunt - freta*: graphice
 describit laborem remigum. Lucanus
 III, 543: *Tum caerulea verrunt, Atque*
in transtra cadunt, et remis pectora
pulsant. — *Ordinibus geminis*, quia na-
 ve biremi utuntur; nam triremes se-
 rius inventae: vid. Heinsius et Burm.
 Similiter Virgilius Aen. V, 119, tri-
 remem describit, *triplici pubes quana*
Dardana versu Impellunt; terna con-
surgunt ardore remi. — *Aequali*, ad
 numerum: modum iis debet musicus
 nauticus, de quo Silius VI, 212. —
Sciunt freta. Dua fiunt: Thus-
 neus *tundunt*. — Regii nostri *sciunt*.

464. *puppe recurva*) Multi, ut Flo-
 rentinus S. Marei, et Cantabr. *puppe*
relicta; unus Mediceus *reducta*, node
 Heinsius coniiciebat *reducta*, vel *re-*
dunca. — Regii nostri *recurva*. — *Can-*
cussaque manu, Vnus Palatinus *comple-*

Concussaque manu dantem sibi signa maritum 465
 Prima videt, redditque notas: ubi terra recessit
 Longius, atque oculi nequeunt cognoscere vultus,
 Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
 Haec quoque ut hand poterat spatio submota videri,
 Vela tamen spectat summo fluitantia malo. 470
 Vt nec vela videt, vacuum petit anxia lectum;
 Seque toro ponit: renovat lectusque locusque
 Halcyonae lacrymas; et quae pars, admonet, absit.
 Portubus exierant; et moverat aura rudentes.

saeque; ita Gebhard. etiam Crepand. III, 2, et ita aliquoties Petronius, sed, ait Burmannus, ex longinquo signa dare quum volumus, magis iactamus et conatimur, quam complodimus manus. — Regii nostri *concussa*, quae sola est vera lectio. LXII. — *Concussa manu*, iactatis manibus; in Heroid. X, 438, Ariadne Threco: *Iactatae late signa dedere manus*, *Candidaque imposui longae velumina virgae*. Supra V, 596, *Excussa brachia iacto*. — *Notas reddit*, signa vicissim dat, signis respondet. — *Recedere loca* manifeste dicuntur a quibus ipsi celeris cursu obimus; Virgilius Aeneid. III, 72; Silius II, 157. Ceterum confer Heroid. XIII, 1-25, ubi idem Laodamiae sensus.

469. *submota*) Nonnulli *semota*; mox pro *fluitantia*, Cantabr. *volitantia*, ut Valerius Flacc. I, 620. — Regii nostri *submota* et *fluitantia* habent. — *Fluitantia* in aëre moto, tanquam in fluctibus. Hoc elegantius, quum *volitantia*. Etiam Plinius Pen. cap. 81, *Non ille fluitantia vela theatro*, et Propertius III, 17, de velis theatrorum, *Pleno fluitantia vela theatro*. Art. Amat. III, 148, capillis motis tribuantur *smiles fluctibus suis*. Prae-

iverat Lucretius IV, 75, *vela tremantia flutant*.

471. *vacuum*: vide ad X, 438. — *Se ponit toro*, recumbit in toro, cubilum it. — *Lectus* et *torus* differunt: *lectus* curarum nutritor; Vide VIII, 665, et infra versu 608. — *Lectusque locusque*. Basileensis et Heinsii unus *torusque*; quae repetitio Ovidio familiaris non displicet Burmanno, quamquam nihil mutare audent propter IV, Trist. 3, 23. — Regii nostri habent *locusque*. — *Pars*, alter coniugum; I Trist. 2, 44, de coniuge sua, *Si periream, Dimidia certe parte superstes ero*. — *Absit*. Multi *abstet*, quod etiam Priscianus in suo reperit, qui interpretatur *abstet*, Priscian. secuti sunt recentiores quidam; sed ridicule; vid. Heinsium. — *Absit* in nostris Regiis.

474. *moverat aura rudentes*) Id quod admonerat nautas, ut velorum opem uterentur. — *Obvertunt ergo lateri*, etc. hoc est, remigare resistunt. Tunc enim remos, apte *pendentes*, transversos ponunt, ne fraquantur ab undis, idque *inhibere remos* dicitur. — *Corinaetiam* vs. 482; antennae, ad græc. *κάρτα* et *καρτί*, quarum extremitates *ἀκροίπαρα*. Antennas famibus, quos angius dicebant, *locabant*, al-

Obvertit lateri pendentes navita remos; 473
 Cornuaque in summa locat arbore, totaque malo
 Carbasa deducit, venientesque excipit auras.
 Aut minus, aut certe medium non amplius aequor
 Puppe secabatur, longeque erat utraque tellus,
 Quum mare sub noctem tumidis albescere coepit 480
 Fluctibus, et praeceps spirare valentius Eurus.
 « Ardua, iamdudum, demittite cornua, rector
 Clamat, et antennis totum subnectite velum. »
 Illic iubet: impediunt adversae iussa procellae;
 Nec sinit audiri vocem fragor aequoris ullam. 485
 Sponte tamen properant alii subducere remos;

ligabant, in *suprema arbore*, in *suprema* mali parte. — *De deduct* vide ad III, 663. — *Venientes*, orientes, flare incipientes. — *Excipit*. Notat Melisius meliores omnes habere accipit; sed Burni, tuetur *excipit* propter haec Quintiliani, Declam. XII, 16, *omnes exerce auras*. — Regii nostri etiam habent *accipit*, quod verum esse docet consensus codicum meliorum. LEM.

473. *Aut minus, aut etc.*) Sequitur horrendae tempestatis descriptio, quae singula diligenter, apteque ad horrorem insiciendum recenset, sed etiam luxuriantis ingenii ineptos lusus nonnullos habet, nec modum servat. Praevit Nostro Virgilius Aeneid. I, 81 sqq.; III, 193. Conf. I Trist. 2, 14 sqq.; IV, 5-10; Silius XVI, 250 sqq. — *Longe erat*, longe aberat, remota erat, (vide Schwarz. ad Plinium Pan. cap. 25) *utraque tellus*, et Traehinia et Asia, ut adeo ne tabulis quidem insidentes unus et alter salutem petere possent. — *Sub noctem aut sub nocte*, ingruente nocte, ut *sub sole*, oriente sole. Noctu tanto atrocior talis tempestas. — *Albido*, spuma al-

ba aquarum, quam efficit primus ventus, futurae tempestatis indicium. Virgilius Aeneid. VII, 528. — *Eurus* adversus est e Graecia in Asiam navigantibus.

482, *Ardua demittite etc.*) *Studia nautarum summa cum concursatione sibi uavique consulentium*. Cf. Claudianus B. Get. vs. 274: *Nunc instare manu, toto iunc robore niti Communi pro luce decet; succurrere velis, Ex-haurire fictum, varios aptare rudentes, Onuibus et docti iussis parere magistri*. — *Iamdudum*, continuo, ut XIII, 457, et Virgil. Aeneid. II, 103, *iamdudum sumite poenas*, ubi vide Burmannum. — *Totum subnectite*. Reius. malebat *tortum*, quia supra vers. 470 duo habent *tortaque malu* etc. — Sed hoc loco nulli codice probatur. LEM. — *Subnectite velum*, velum involutum alligatè antennis. Id quo pacto factum sit, ostendit tab. 20, in Potteri Archaeol. tom. II.

486. *subducere*, retrahere remos, ne frangantur fluctibus. — *Minore latus*, obstruere foramina, ne aqua intrare possit. *Aequor*, aqua aequorea, ut mare III, 686, et *fictum* apud Clau-

Pars munire latus; pars ventis vela negare :
 Egerit hic fluctus, aequorque refundit in aequor ;
 Hic rapit antennas : quae dum sine lege geruntur ,
 Aspera crescit hiems, omnique e parte feroces 490
 Bella gerunt venti, fretaque indignantia miscent.
 Ipse pavet, nec se, qui sit status, ipse fatetur
 Scire ratis rector, nec quid iubeatve, vetetve :
 Tanta mali moles, totaque potentior arte est !
 Quippe sonant clamore viri, stridore rudentes, 495

dianum d. l. Sed locus ille et lusus verborum, *aequor refundit in aequor*, et in se puerilis est, et ab hac tempestatis notatione alienissimus.

489. *rapit*, raptum detrahit. — Augetur interea tempestas. — *Sine lege*, sine ordine (ut I, 477 ; II, 204), quum nec rectoris vox audiri posset, nec melius consilium admitteret. *Lex* omnino modus et ratio certa aliquid efficiendi. *Hiems*, *ἄσπερος*, tempestas. — *Aspera*, vehemens. *Crescit*, validior fit ; Plin. Pan. 82, *crescentia laboribus membra*. — *Omni ex parte*, omnibus e coeli regionibus. Sic *pars*, etiam II, 160. — *Feroces* (vid. ad vs. 291), et supra *fortes*, quia cum belatoribus comparantur. — *Miscent*, commovent freta, quibus tunc indignatio tribuitur.

492. *ipse* periculi augeudi causa repetitum videtur. Hinc etiam epiphonema additur, *Tanta mali moles* etc. Hoc certe malum, quum ex Heinsii emendatione, *Ecoe pavet legere* ; ecce enim hic non habet suum locum. *Pavor* autem ipsius rectoris quum sit summi periculi indicium, commemorari fere solet in tali descriptione. Homerus Od. E, 297 ; Virg. Aen. I, d. I. ; I Trist. 2, 31, *Rector in incerto est: nea quid jugatve petatve Invenit; ambigua ars stupet ipsa nihil*. — *Qui sit sta-*

tus. Vocab. *status* latinus patet, omnemque exprimit navis atque navigantium conditionem. — *Iubeatve, vetetve* : vulgo et in nostris codicibus Regii *iubeatve, velitve* ; sed *vetet* praefendum, quia melius *ῥῆ* *iubeat* opponitur. LEM. — Mox docta quidem est Barm. emendatio, *doctaque potentior arte* ; Claudianus dicto loco, *doctus magister* ; (vide ad IX, 742) sed minime erat necessarii : vulgo legebatur *tantaque* ; Heinsius coniecit *cautaque*. — Regii nostri codices *totaque*.

495. *sonant clamore viri* etc.) Sonus varius et mixtus obtundebat auditum, perturbabatque animum rectoris. Virg. d. l. *Insequitur clamorque virum, stridorque rudentum*. — *Vndarum incursum*. Gronovianus *impulsu*. — Regii cod. *incursum*. — *Vndarum-unda*, fluctuum collisione sonabat iuxta. — *Aequare*, nempe altitudine. Copiosius haec exornata sunt I Trist. 2, 19 : *Quanti montes rotundantur aquarum ! Jamiam tecturos sidera summa patet* etc. — *Tingere* recte Burmannus ex uno Moreti praetulit *ῥῆ* *tangere* : hoc revocavit Mitsch. — Regii nostri habent *tangere*, quod bene cum *adspergine* iungitur. LEM. — *Adspergine tingere*, *auspergere*, etiam III, 86 ; supra I, 572, *adspergine silvas impluit*. — *Ex una verrit*. Vulgo

Undarum incensu gravis unda, tonitribus aether.
 Fluctibus erigitur, coelumque aequare videtur
 Pontus, et inductas adspersine tingere nubes:
 Et modo, quum fulvas ex imo verrit arenas,
 Concolor est illis; Stygia modo nigrior unda; 500
 Sternitur interdum, spumisque sonantibus albet.
 Ipsa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis:
 Et modo sublimis, veluti de vertice montis,
 Despicere in valles, imumque Achieronta videtur:
 Nunc, ubi demissam curvum circumstetit aequor, 505
 Susplicere inferno summum de gurgite coelum:
 Saepe dat ingentem fluctu latus icta fragorem;
 Nec levius pulsata sonat, quam ferreus olim
 Quum laceras aries ballistave concutit arces;
 Vtque solent, sumtis in cursu viribus, ire 510

(et in Regiis nostris) *ex imo vertit*.
Verrere passim de ventis arenas tol-
 lentibus, ut VI, 706: hinc etiam de
 fluctibus commotis, I Trist. 4, 6,
Eritaque ex imis fervet arena vadis;
 Virgilius Aeneid. III, 557, *aestu mi-*
scetur arenae: sed talia debentur in-
 genio poetarum. Molus enim ille aqua-
 rum, quem faciunt venti, non perli-
 net, nisi forte in litore aut in lucis
 vadosis, ad fundum maris. — *Sterni*,
στροπίζω, solema de mari tumido,
 quum sedatur, et fluctus quiescent.
 — *Spumisque sonantibus*. Palatinus,
spumisque tumentibus, quod Hein-
 sius ex VII, 263, repetitum iudicat;
 Moreti *stridentibus*; Gronovii *sonan-*
tibus ardet. Regii nostri *sonantibus al-*
bet.

503. *Et modo sublimis etc.*) Conf.
 Virgilius Aen. id. I, 105; et III, 564.
 — *Demissum curvum*. Menard. *de-*
missum pinnam. — Regii codices *cur-*
vum; ceteroquin haud ingrata foret
 Menardi emendatio, si codicibus fir-

maretur. LXX. — *Curvum aequor*, in
 altum sublatum, montis instar; Vir-
 gilius Georg. IV, 361, *Curvata in*
montis faciem circumstetit unda; vide
 et infra XV, 507: et ita ubique *cur-*
vum et curvatum mare apud poëtas;
 Homerus *κυστὴν* aut *κυστὰθὴν κύμα*;
 vide Od. A, 242.

508. *Nec levius pulsata etc.*) Op-
 pugnatur navis a fluctibus non aliter
 ac urbs a militibus, quam similitu-
 dinem servat usque ad vers. 535. —
Olim, fere; vide ad IX, 170. — *Ar-*
ces, turres murorum. — *Laceras*, ut
 eas lacerent, perfringant. Eadem si-
 militudo I Trist. 2, 47: *Nec levius ta-*
bulae laterum feriuntur ab undis, Quam
grave ballistae moenis pulsat omes.

510. *in cursu*) Quatuor *in cursu*;
 unus *cum cursu*. — Regii nostri *in-*
cursu. — Non vim undarum illustrare
 vult, sed casum nectae violentiae:
sumtis viribus; vide ad X, 373. Nox
 coniunge, *feri leones*, qui *aut*, ruunt,
 feruntur, *in arma*, nempe *in praetenta*

Pectore in arma feri praelentaque tela leones.
 Sic ubi se ventis admiserat unda coortis,
 Ibat in arma ratis, multoque erat altior illis.
 Iamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ
 Rima patet, praebetque viam letalibus undis. 515
 Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres;
 Inque fretum credas totum descendere coelum;
 Inque plagas coeli tumefactum adscendere pontum.
 Vela inadent nimbis; et cum coelestibus undis

tela, venabula, quae proprie dicuntur *praetendi*, quum iis excipitur bellicus irruens; III, 83; VIII, 341. Hoc locum vulgo *prolenta*. — Regius noster Codex B etiam habet *prolenta*: de ista lectione sicuti de aliis eiusdem generis, ubi *prae* vel *pro* scribentur, difficile est, uti iam admonuimus, distinguere, propter scripturae compendium. LEM. — *Ire in aliquem* de hostili impetu; vide ad VIII, 403. — *Se admiserat*, concitato cursu ferebatur; *Admissae aquae* Amor. I, 3, 50, ut *admissus equus* passim; Virgil. Aen. XI, 272, *admissis petierunt aethera penus*. Vulgo *se ventis commiserat*, quum lectionem non moveendam censet Schirachius. At nunc de aetis viribus sermo est: itaque praestat utique *admiserat* (quod habent nostri Regii). — *Ventis coortis*, concursibus ventorum interruptis interdum et deinde maiore vi reintegratis, ut solet fieri in tempestate. Confer I, Trist. 2, 27. Frustra hic haest Burnmann. « Licet hoc verbo, inquit, tanquam proprio utantur Lueretius et alii de ventis, tamen huic loco parum conveniri mihi videtur. Nam iamdudum coorti erant venti; quare cum secundo Palatium et Francos. praefeream coortis; ingruente enim procella, ut in turbine fieri solet, cohaerent venti, et ab omni parte impugnabant navem. » — Regii

nostri coortis. — *In arma*, in armamenta.

514. *cunei*, χιούρα, ligna quaedam crassiora, quae inferebantur navibus, quo minus, si in saxa inciderent, altererentur rimasve contraherent; vid. Scheffer. de Milit. Nav. I, 6. — *Ceræ* pro pice positam putant Regius et Glareanus. Certe pice oblini naves solchant, ut esset immixta contra vim aquarum. Hinc *πικρία* vocantur ab Homero. Sed picis loco cern interdum adhibebatur; Heroid. V, 42, *caerulea ceratas accipit unda rates*. Utraque materia coniungitur infra XIV, 532. — *Rima patet* etc. Virg. Aeneid. I, 122, *laxis laterum compagibus omnes Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt*. — *Totum descendere coelum*. Virgil. ibid. 129, *coeli ruinam vocat*; Georg. I, 318, *ruit aether*. — *Cadunt largi imbres* Codex Regius A, *cadunt late* etc. quae lectio non displicet. LEM. — *Descendere coelum*. Uno veteres *discedere*, unde Heinsius coniecit *desidere*, ut Virgilius Aeneid. III, 565, *ad manes inos desideramus unda*. — Regii nostri bene habent *descendere*. — *Plagas coeli*, regio coelestis, coelum. — *Adscendere*. Plurimi (et nostri Regii) *ascendere*; quidam *surgere*; Gebhard. Crep. III, 23, *vult ascendere*.

519. *Vela inadent nimbis*) Post tam

Aequoreae miscentur aquae: caret ignibus aether; 510
 Caecaque nox premitur tenebris hiemisque suisque.
 Discussant tamen has, praebentque micantia lumen
 Fulmina: fulmineis ardescunt ignibus undae.
 Dat quoque iam saltus intra cava texta carinae
 Fluctus: et, ut miles, numero praestantior omni, 525
 Quum saepe adsiluit defensae moenibus urbis,
 Spe potitur tandem; laudisque accensus amore
 Inter mille viros, murum tamen occupat unus.
 Sic ubi pulsarunt acres latera ardua fluctus,

horribilia phaenomena male additur, *vela etiam maduisse*, male etiam post superiora, cum coelestibus undis *Aequoreae miscentur*. — *Ignibus*, stellis, quae iam nubilus obductae. LEM. — *Caeca*. Obscura. — *Premitur*, quia tenebrae onus quasi, incubans terrae et poeto. — *Micantia*. Multi et nostri Regii *minantia*; Primus Palatinus, secundus Mediceus, Vrbinas, Berneggerianus, Spirensis et alii, *minacia*; hinc Heinsius coniecit *minacia*. — *Ardescunt*. Primus Erford. *candescunt*, quod impensius irridet Heinsio. *Ardescunt* (quod habent nostri Regii), igneo colore esse et ipsae videntur. Ingeniose quidem et hoc observatum, sed in tam horribili tempestatis descriptione inepte commemoratum.

524. *intra cava*) Duodecim *inter*. — Regii nostri habent quoque *inter*, sed breviatim. — *Cava texta*. *Texere* tropo facili de vivinibus nexis, hinc porro de trabibus iunctis, maxime naviuta, dici coeptum. Inot Pacuvius apud Cic. I de Div. 31, *lunaeque mari magno classis cita texitur*. Itaque *texta* pro nave ponuntur; XIV, 531, I Trist. 4, 9. Similiter *mixtae* de curribus; vid. Graevii lect. Hesiod. cap. 17. *Cava*, adeoque recipiendis fluctibus apta. — *Numero praestantior omni*, sortior

caeteris commilitonibus omnibus. — *Adsiluit*: *adsiluit* (quod habet noster Regius A) deterior est scriptura. — *Defensae*, quae defenditur. — *Spe potitur*, potitur eo, perficit id, quod speraverit. Vide ad 454.

529. *acres*) Vulgo *celsi*. — Codex noster Regius A, *celsi*; Codex B, *coeli*, sed in margine s. *pappis*, ab eodem manu, quantum videre licet: lectio notabilis, quae sola genuina videtur; nam *acres* vel *celsi* epitheta sunt otiosae; *coeli* sensu eget; itaque *pappis* hic optime reponi posset. LEM. — *Acres*, vehementes, impetuosae. — *Vastius* *insurgens*. Pincierus volebat *valdius*; Palatinus secundus *altius*. — Regii nostri *vastius*. — *Vastius*, vehementius, terribilius: crebro cum *impetu* coniungitur hoc verbum; vide Burmannum ad VIII, 359. — *Decima unda*, fluctus decumanus, id est, maximus, qui aliis minoribus ipse maior succedit; I Trist. 2, 49, *Qui venit his fluctus imperviniet omnes; posterior nono est, undecimoque prior*; Lucanus V, 672, *decimus fluctus*. Apud Silium XIV, 122, *Boreas decimo volumine postquam ex pulit in terras*. Graeci autem talem fluctum maleverunt *τρῆζυπλος* dicere. — *Ruit impetus undae* pro unda ruit cum impetu. — *Muc-*

Vastius insurgens decimae ruit impetus undae: 53n
 Nec prius absistit fessam oppugnare carinam,
 Quam velut in captae descendat moenia navis.
 Pars igitur tentabat adhuc invadere pinum,
 Pars maris intus erat: trepidant haud secius omnes,
 Quam solet urbs, aliis murum fodientibus extra, 53.5
 Atque aliis murum trepidare tenentibus intus.
 Deficit ars, animique cadunt; totidemque videntur,
 Quot veniant fluctus, ruere atque irrumperere mortes.
 Non tenet hic lacrymas; stupet hic; vocat ille beatos,
 Funera quos maneant; hic votis numen adorat, 54,
 Brachiaque ad coelum, quod non videt, irrita tollens
 Poscit opem; subeunt illi fratresque parensque;
 Hinc cum pignoribus domus, et quod cuique relictum est.
 Halcyone Ceyca movet; Ceycis in ore

nin, latera navis, quibus muniti sunt navigantes contra vim aquarum. Nota sunt *moenia lignea* c. Corn. Nep. II, 2. Et commode hoc loco tam *moenia*, quam *capta navis* (quibus etiam emolliendi voculam *velut* addidit) dicta, quia navis cum urbe expugnata comparatur.

533. *tentabat*) Duo veteres *tendebat*, ut apud Virgilium *Aeneid.* II, *tendit divellere nos*, et X, *locum tendunt superare*; vide Heinsium ad Claudianum in *Entrop.* I, 15. — Regii nostri *tentabat*. — *Pars igitur... intus erat*. Haec quoque melius reseuisset posita. — *Trepidare*, discurre-re, huc illuc se vertere praee pavore. — *Secius* debemus Heinsio, pro *segius* (quod habent Regii codices).

538. *veniant*) Vulgo (et in nostris Regiis) *veniant*. — *Irrumpere mortes*; pluri (sed non Regii codices) *mones*; male. *Mortes*, mortis pericula. Sic *mortes* et *δαίμονες* saepe; vid. Bnm.

539. *Nos tenet hic* etc.) Angor na-

vigantium varie se prodens. Bentleius ad illud Horatii I, Od. 3, 18, *Qui sicis oculis moustra* etc. putat, in magno pavore, praesentique consternatione nullum *lacrymis* locum esse, ne in puella quidem infante, sed stuporem et pavorem. Bene; sed ubi animus e prima consternatione se colligit, utique sequuntur lacrymae, ut vs. 418; *Heroid.* X, 43; *Propert.* III, 5, 9; *Curt.* IX, 2. — *Vocat ille beatos* etc. ut *Vlysses*, Od. E, 299; *Aeneas* Virg. I, 93 sqq.; et *Ovidius* ipse I *Trist.* 2, 53-56. — *Funera quos maneant*, qui in terra moriantur, ubi rite sepeliri possint, quum unfrangi aut inhumati in litore iaceant, aut piscibus esca natent, quae tristissima mors antiquis visa; vide I *Trist.* d. I, *funus* nunc exsequiae, pompa funeralis, ut I *Trist.* 3, 89. *Cic. Or.* II, 55. — *Subeant*, in memoriam redeunt. — *Fratresque parensque*, Vulgo *matrēque parensque*. — *Pignora*, liberi. 544. *Halcyone Ceyca* etc.) Confer

Praecipitata ruit, pariterque et pondere et ictu
 Mergit in ima ratem: cum qua pars magna virorum
 Gurgite pressa gravi, neque in aëra reddita, fato
 Functa suo est: alii partes et membra carinae
 Trunca tenent: tenet ipse manu, qua sceptrā solebat, 560
 Fraginina navigii Ceyx; socerumque patrenque
 Invocat, heu! frustra: sed plurima nantis in ore
 Halcyone coniux; illam meminitque refertque;
 Illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus,
 Optat; et exanimis manibus tumuletur amicis. 565
 Dum natat, absentem, quoties sinit liscere fluctus,
 Nominat Halcyonen, ipsisque immurmurat undis.
 Ecce super medios fluctus niger arcus aquarum
 Frangitur; et rupta mersum caput obruit unda.
 Lucifer obscurus, nec quem cognoscere posses, 570
 Illa nocte fuit; quoniamque excedere Olympo
 Non licuit, densis textit sua nubibus ora.

stagnantem aperuit, Immo *Athos* et *Pindus* posuit pro montibus quibuscumque altissimis.

558. *in aëra reddi*, iterum emergere, prodire. *Se reddere* Virg. *Aen.* IX, 122. — *Membra carinae*, ut *membra aedificii*; Plinius II, *Epist.* 17, *dormitorium membrum*; Cic. ad Q. Fr. III, 1, *cubacula et eiusmodi membra*. — *Manu, qua sceptrā etc.* Nec regia dignitas ei profuit, nec affinitas consanguinitasque Deorum, quin aequae ac caeteri iactaretur. — *Fragmina*. Etiam Seneca *Herc.* Oct. 115, *puppis lacerae fragmina*. — *Navigii*. Gronov. *remigii*, ut Virg. X, 306, *fragmina remorum*. Regius codex A *naufragii*, quod exquisitius mihi videtur; malim *navigii* quod habet codex B. LEM. — *Refert* idem quod meminit. Sic etiam XV, 450; vid. Heinaius ad *Heroid.* V, 113. — *Tumule-*

tur, sepeliatur, ut VII, 361; VIII, 610. *Intumultus*, II *Heroid.* 136.

566. *absentem . . . nominat etc.* Hoc iam vs. 544, et rursus inde a vs. 561 diximus. — *Ipsis . . . undis*. Schep-perus coniecit *ipsa* et *immurmurat undis*. — Regii nostri *ipsis*. — *Immurmurat*; vide ad vs. 53.

569. *mersum obruit*, obruit et deinde mersit; vide ad I, 32. — *Lucifer obscurus etc.*; vide ad X, 448. Lenzius monet, *Luciferum* iam supra vs. 520 aut 550 nominandum fuisse. Immo, *Lucifer* hic non commemoratur ut sidus, sed ut pater Ceycis. Ergo recte h. l. eius fit mentio, et a luctu eius iam transitur ad coniugis sensus. Luctum tamen non bene notavit verbis *densis textit etc.* quandoquidem totum coelum duplicata nocte obscurum erat. — *Excedere Olympo*, sta-

Aeolis interea tantorum ignara malorum
 Dinumerat noctes: et iam, quas induat ille,
 Festinat vestes; iam quas, ubi venerit ille,
 Ipsa gerat; reditusque sibi promittit inanes. 575
 Omuibus illa quidem Superis pia tura ferebat:
 Ante tamen cunctos Iunonis templa colebat;
 Proque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras;
 Utque foret sospes coniux suus, utque rediret,
 Optabat, nullamque sibi praeferret: at illi 580
 Hoc de tot votis poterat contingere solum.
 At Dea non ultra pro functo morte rogari
 Sustinet; utque manus funestas arceat aris;

lione in coelo relictâ, in solitudinem more moerentium, secedere.

573. *Aeolis interea* etc.) Non male sensus et studia mulieris piæ reditumque mariti expectantis hic notata habes. — *Dinumerat noctes*. Heroid. II, 7, *Tempora si numeres, bene quae numeramus amantes*. — *Dinumerare* i. q. numerare. — *Festinat*, festinanter texit; vide ad IX, 586. — *Inanus re-ditus*; quem falso nobis promittimus, speramus. — *Pia tura*, quae animo pio adolentur, quorum oblatio pietatem declarat. Sic *blanda tura* Tibull. III, 3, 2: *far pium* III, 4, 10. Ea, ne quid sua ipsius culpa marito accideret, mulier sollicita dabat *omnibus Superis*, sed imprimis *Iunoni*, quae praeerat matrimonio, (*toris quae praesidet alma maritis* Heroid. II, 41). Pro *Iunonis* Heiusius malebat *Iunonia*. — *Celere templa*, adire templa ibique et preces et sacra facere. *Venerari templa* dixit Virgilius Aen. III, 84. — *Qui nullus erat*, qui mortuus erat. Sic supra, *Quam vellem nulla forem!* et mox vs. 684.

581. *at illi hoc . . . solum*) Muxi-

mopere improbandus talis iocus in re tam tristi.

583. *At Dea non ultra*) Iuno somnium mittit Halcyonae. Sed hoc commodè ita tractavit, ut Somni Somniorumque Mythologiam intexeret, totamque narrationem mirifice animaret. In longiore autem hac Somni descriptione suam ingenium secutus esse videtur Ovidius, eumque expressit Statius Theb. X, 79 sqq. Ab aliis notatur ut iuvenis aut Genius vel alatus, vel sine alis, e pleuo cornu somnium in hominum oculos demittens. Vid. Lessingius in libro, *Wie die Alten den Tod gemahlt*, et Winkelmannus Mon. ined. pag. 147. Conf. Lucian. Ver. Hist. tom. IV, pag. 291-94, ubi Somni insula obscura et urbs copiose, sed aliter ac h. l. describitur. — *Pro functo morte*. Plurimi (et noster Regius B, a secunda manu) *pro functi morte rogari*. — *At Dea . . . aris*. Duabus causis movebatur Dea, ut certiore faceret Halcyonem de morte mariti, primum ne diutius falleretur pia coniux, deinde ne arae suae polluerentur *manibus funestis*,

« Iri, meae, dixit, fidissima nuntia vocis, 585
 Vise soporiferam Somni velociter aulam;
 Exstinctique iube Ceycis imagine mittat
 Somnia ad Halcyonen, veros imitantia casus. »
 Dixerat: induitur velamina mille colorum
 Iris, et arquato coelum curvamine signans 590
 Tecta petit iussi sub rupe latentia regis.

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
 Mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni;
 Quo nunquam radiis oriens, mediusve, cadensve

hoc est, coningis eius, cuius maritus mortuus erat. Quod posterius iusto argutius dietum est.

588. *veros imitantia casus*) Miror, nec ab Heinio nec a Burmanno *narrantia* mutatum esse in *imtantia*, quod novem MSS. auctoritate se tnetur, ubique fere de somnis adhibetur (IX, 480. Infra vers. 613 et 626; I Pont. 2, 43, *Somnia me terrent, veros imitantia casus*), atque etiam melius convenit *vō* veros; VIII, 195, *ut veras imitentur aves*; II ex Ponto 1, 37, *veros imitantia muros*. — Regii nostri habent *narrantia*; sed bene *imtantia* recepit Gierig. LEM.

589. *induitur . . . iris*) Virgil. Aen. IV, 700, *Iris eroceis per coelum roseida pennis, mille trahens varios adverso sole colores, Devolat*: vid. etiam Iul. Scaliger exerceit. 80. LEM. — *Arquato*. Nonius inter *arcum* et *arquum* distinguit, quod alter fornitem designet, alter Iridem. Hoc auctoritate duetus Heinio *arquato* recepit, quum caeteri MSS. habeant *arcato*, *arcuato* aut aliter. Sed illud discrimen finxerunt Grammatici, veterum enim alii *arcus* scribebant, alii *arquus*. Sic *Arquitenentes Diana et Apollo* apud Arnobium adv. Grent. I, pag. 20. *Arquatus* igitur sive *arcuatus* est in for-

mam arcus flexus; Virgilius Aeneid. V, 609, *Ille viam celerans per mille coloribus arcum, Nulli vis, cito decurrit tramite virgo*. — Codex Regius A *arcato*; codex B *arcuato*. — *Tecta petit*; unus Heinii *tecta subit*. — Regii nostri *petit*.

592. *Est prope Cimmerios etc.*) Anla Somni loco caliginoso sita erat, carebat omnibus, quae strepitum facerent; habebat ea, quae somnum conciliarent. *Cimmerii*, populus fabulosus, quem aeternis tenebris et nebulis involutum ad fines Oceani habitare canit Homerus Od. A, 13 sqq., qui est fons huius fabulae. Tibullus IV, 1, 64; Valerius Flac. III, 398. Hinc *Cimmeriae tenebrae* dicuntur. Specus subterraneus inter Baias et Cumas, prisca aetate ab hominibus habitatus, originem fabulae dedisse, monuerat Ephorus Cumanus; vide Strabon. lib. V, pag. 374. Quicquid sit, commode in tam caliginosa loca translata Somni aula. — *Longo . . . recessu*. Vnus Gronovii *longi speluncae recessus*, quod Heinio rectius iudicat. — Regii nostri *longo recessu*.

594. *Quo nunquam radiis etc.*) Expressit Homeri dietum locum: οὐδὲ ποτ' αὐτοῖς Ἥλιος φαῖδων ἐπιδέρκεται ἀκτίεσσιν, οὐδ' ὁπότε αὖ ἀνίσχεται

Phoebus adire potest: nebulae caligine mixtae
 Exhalantur humo, dubiaeque crepuscula lucis.
 Non vigil ales ibi cristati cantibus oris
 Evocat Auroram; nec voce silentia rumpunt
 Sollicitive canes, cauibusve sagacior anser.
 Non fera, non pecudes, non moti flamine rami,
 Humanaeve sonum reddunt convicia linguae.
 Muta quies habitat: saxo tamen exit ab imo
 Rivus aquae Lethes; per quem cum murmure labens

πρὸς οὐρανὸν ἀστερόεντα, ὅθ' ὄρν
 ἄψ' ἐπὶ γαίαν ἀπ' οὐρανῶν προση-
 πνται. Confer Virgilium Georg. III,
 537. Etiam Hesiodus Th. 755, qui
 Somnum et Mortem, Noctis liberos,
 in Erebo ponit, iidem fere, quibus
 Homerus, verbis usus est. — *Crepus-
 cula non exhalantur*. Itaque rursus
 more poetarum, de quo saepe iam vi-
 dimus, quo diversa voce, uni verbo
 addidit: *dubiae lucis*, vide IV, 400
 sq. Multi *crepuscula noctis*. — Sed in-
 iustus est *lucis* quod habent nostri Re-
 gii. LEM.

597. *ales*, gallus gallinaceus, qui
 saepe simpliciter ὄρνις et *ales* dicitur.
 — *Pro cristatus ales* dixit *cristati can-
 tibus oris*, quia *ales* iam ornatus est
 suo epitheto. Lucianus ibi ponit galli
 gallinacei templum, et in silva ma-
 gnam vesperilionum vim. Apud Stati-
 um atra boum aruenta in gramine
 quiescunt. — *Evocat e mari Auro-
 ram*, quae sequitur eius tantum. Vir-
 gilius Georg. I, 388, vocat *pluviam*
cornix. — *Solliciti*, vigilantes; etiam
 Livius V, 47, *Canes sollicitum ad*
nocturnos streptus animal. Eodem
 nunc reddi *sagax*; qui facile animad-
 vertit streptus. Neque vero hic res-
 pexit ad solos Capitolii auseres tem-
 pore Manlii, tunc enim importune
 hoc esset additum, sed omnino ad

naturam anserum. Vide ad VIII, 684.

600. *Non fera etc.*) Post hunc ver-
 sum plures (et noster Regius B so-
 lus, et inter lineas) subiungunt istum,
*Garrula nec Progne stertentia pecto-
 ra, aut corpora, mulcet*. Peissime. Re-
 cte Heinsius, si mulcet, inquit, Pro-
 gne stertentia pectora, nihil curiae
 est, cur hiuc ablegetur. — *Convicia*,
 voces. Notat Burmannus, Paulinum,
 Ep. I ad Auf. expressisse h. l. *Dum*
levia humanae metuit convicia linguae.

603. *Rivus aquae Lethes*) Quia
 dormientes obliviscuntur eurarum,
 propterea *rivus Lethes* ante Somni au-
 lam. A Callimacho h. Del. vs. 234,
 λεθίστου πταρὸν ei tribuitur. Apud
 Virg. Aen. V, 854, *Lethaeam aquam*
 inspergit in oculos Palimuri. Ipse So-
 mnus *Lethaeus* Georg. I, 87. Apud
 Orph. H. 84, 8, Somnus est frater
 Lethes. — *Per quem cum murmure*
etc. Bortlius ad Statium Theb. X,
 96, legit *querulo cum murmure labens*.
 Burmannus mallet, *querulo quae mur-
 mure*, vel *Rivus aquae Lethes, lent*
quae murmure labens: nunc Moreti
Rivus aquae lent. — Regii nostri ni-
 hil mutant; et bene: vide quae mox
 el. Gierig. LEM. — Noli cum Barthio
 et Burmanno offendi *unda per rivum*
labente, nam fere hoc sermo Roman.
 poeticus, qui saepe *rivum aquae* dicit,

Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
 Ante fores antri fecunda papavera florent, 605
 Innumeraeque herbae, quarum de lacte soporem
 Nox legit, et spargit per opacas humida terras.
 Ianua, quae verso stridorem cardine reddat,
 Nulla domo tota; custos in limine nullus.
 At medio torus est ebena sublimis in antro, 610

ubi *ripas* expectasses, ut apud Tullium I, 1, 28. Licuit etiam Virgilio Georg. II, 460, dicere, *Tellus fundit humo victum*, ubi vide Heyn. Idem Georg. IV, 457, *Jugere per flumina*, pro in ripa fluminis. *Rivus* saepe est olveus; Horatius II, Od. 3, 11, *laborat lympba fugax trepidare rivo*; I, Ep. 10, 21, *aqua per pronum trepidat cum murmure rivum*. — *Crepitantes lapilli*, quarum obiectu undae crepitum, murmur faciunt. Huiusmodi autem murmur facillime sonnum conciliat, III Fast. 17; Harat. Epod. II, 15, 27. Hinc *somnifera lympba* apud Silium. Apud Statium contra fluvius taciturnus habetur.

605. *papavera*, nigra imprimis, vim habent soporificam. Virgilius Georg. I, 78, *lithaeo perfusa papavera somno*, ubi vid. Martin. Fast. IV, 547, *somnique papavera causas Dat tibi cum tepida lacte bibenda puer*. Hinc Somnus pingebatur cum papavere. Circa antra feliciter et sua sponte proveniunt virgulta. Lucianus in Somni insula silvam ponit procera papavera habentem.

608. *Ianua, quae*) Ante Heinsium edebatur *Ianua*, ne. Sed *quae* approbavit etiam Burmannus; nam si *fores*, inquit, sunt ante antrum, intus inane fuisse verisimile est, sed minime sonoras. — Quamquam *fores* sint ante antrum, non ideo necessario fuerunt intus inane, vel minime sonorae;

sed contra nullae fuerunt; quapropter *custas in limine nullus*: *ne* igitur posse defendi ex nostris codicibus Regiis existimo. In codice B manus secunda bene restituit *reddat*, pro *sonat*, quod sensui et magis etiam metro repugnat. LEX. — *Custodes* Statius facit Quietem, Oblivionem, Silecium.

610. *At media torus etc.*) Frustra hic haeserunt interpretes. In medio erat *tarus plumbeus*, pulvinus plumis confertus, (quum panperiores haberent torum de ulvis) impositus spondae sublimi ex ebena, adeoque *sublimis* et ipse magnificentiae causa, tectus praeterea *pulso velamine*, stragulo atro, ut adeo totus lectus esset *unicolor*, quod ita compositum est ut *bicolor*, *versicolor*, *atricolor* etc. Cf. VIII, 655–659. Pro in antro Heinsius dedit *in atra*; et pro *unicolor* maluit *atricolor* (quod vocabul. ex Plinio defendit), aut *aquicolor*, aequi cum ebena atra coloris, ebena concolor, sine causa. — Gierig tamen noluit *atre* revocare; quod, sicut et *atricolor* sive *aquicolor*, mera est coniectura ex Heinsiana officina profecta; quam servare non potui. LEX. — *Unicolorum* et quidem atrum habebat torum, ut omnia essent tristia, aulicum Somni ostentarent, quum ditiores Romani versicoloribus lectis, spandis ex terebintho, auroque ornatis, stragulis purpureis, pictis delectarentur:

Plumeus, unicolor, pullo velamine tectus,
 Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis.
 Hunc circa passim, varias imitantia formas,
 Somnia vana iacent totidem, quot messis aristas,
 Silva gerit frondes, eiectas litus arenas. 615
 Quo simul intravit, manibusque obstantia virgo
 Somnia dimovit, vestis fulgore reluxit
 Sacra domus; tardaue Deus gravitate iacentes
 Vix oculos tollens, iterumque iterumque relabens,
 Summaque percutiens nutanti pectora mento, 620
 Excussit tandem sibi se; cubitoque levatus,
 Quid veniat, cognorat enim, scitatur; at illa:
 « Somne, quies rerum; placidissime, Somne, Deorum
 Pax animi, quem cura fugit; qui corda diurnis
 Fessa ministeriis mulces, reparasque labori; 625
 Somnia, quae veras aequant imitamine formas,

Propertius III, 5, 63; Virgilius Aen. I, 597; Cicero Tusc. V, 21: vide Salmas. ad Solin. pag. 417. — *Membris solutis*; vid. ad VII, 186.

613. *passim*, dispersa sine ordine. — *Quot messis* etc. vulgaris comparatio. Selectionem habet Seneca Ord. vs. 600 sqq. A Luciano memorantur procera et humilia, formosa et informia, incunda, aurea, alata, ornata somnia. — *Gerit*, fert, habet. Tibullus II, 4, 56, *Quidquid et herbarum Thessalia terra gerit*.

616. *Manibusque . . . dimovit*, ut qui per densa virgulta incedunt. Sed si iacebant somnia, non commode poterant manibus dinoveri. — *Sacra*, quia Somnus Deus. Heinsius coniicit *Atra domus*: male, momente etiam Burmanno. — *Regii nostri Sacra*. — *Oculi*, quibus obrepat somnus, ut aperti retineri nequeant, *graves* dicuntur, et vix tandem gravitate iacent. Si Deus iacebat in toro, non

poterat *percutere nutanti pectora mento*, id quod non nisi iis evenit, qui sedentes dormiunt: nisi lingas, cum cum oculis et superiorem corporis partem tollere identidem voluisse. Quoniam expergiscentes somnum excutere sibi dicuntur, non potuit Noster ab ingenio suo inspicere, quin adderet, *excussit sibi se*, fere ut VIII, 819, de Fame, *Seque viro inspirat*. Neque vero surgit, sed cubito tantum levatur Dens somno tardus, hinc vs. 649 caput solum languore solutum deponit.

623. *Somne, quies rerum* etc.) Cf. cum hac compellatione Orpheus Argon. 1002 sqq., et hymn. 84; Seneca Herc. Fur. 1065. Sed hoc loco paucioribus verbis defungi potuisset festinans Iris. Conf. Silius X, 342 sqq. — *Qui corda diurnis pro corpora duris* Heinsius ex Basileensi recepit; IV, 214; VIII, 83: alii quatuor, *membra diurnis*. — *Regii nostri corpora duris*, felix quidam Basileensis

Herculeam Trachine iube, sub imagine regis
 Halcyonen adeant, simulacraque naufraga fingant.
 Imperat hoc Iuno. » Postquam mandata peregit
 Iris, abit; neque enim ulterius tolerare vaporis 630
 Vim poterat; labique ut Somnum sensit in artus,
 Effugit, et reneat per quos modo venerat arcus.

At pater e populo natorum mille suorum
 Excitat artificem, simulatoremque figurae,
 Morphea: non illo iussos solertius alter 635
 Exprimit incessus, vultumque sonumque loquendi;
 Adiicit et vestes, et consuetissima cuique
 Verba; sed hic solos homines imitatur: at alter
 Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens.
 Hunc Icelon Superi, mortale Phobetora vulgus 640
 Nominat: est etiam diversae tertius artis

lectio, sed auctoritas alia desideratur. LEM. — *Qui corda etc.* Eandem vim iisdem verbis supra alimentis tribuit, IV, 215.

627. *Herculeam Trachine*) Vulgo *Herculeam Trachina*. Monet Burmannus necidisse hanc rem ante Herculis obitum, a quo Trachin demum *Herculeam* dicta sit. Itaque licentia poetarum esse Nostrum usum, qui epitheta etiam imponunt a personis vel rebus posterioris aevi.

630. *vaporis vim*) Vulgo (et in Regiis nostris) *soporis vim*. Florentinus S. Marci et Spirensis *vaporem vi*, unde Heinsius coniicit *vaporam vim*, ut *vaporis ardor* apud Prudentium: recepit tamen ex novo *vaporis vim*. *Vaporis*, qualis solet esse in dormitoriis, Somni in primis. Statius Theb. X, 108, in Somni descriptione, *corpore pigro Strata calent, supraque torum niger efflat anhelus Ore vapor*. — *Sentit somnum*, ut VIII, 812, *Nympha famem*. — *Per quos ... arcus*.

Duodecim per quas ... auras. — Regii codices per quos arcus.

633. *At pater e populo etc.*) Locus classicus de Somniis: *populus natorum*, ut VI, 198, de quatuordecim Niobes liberis; Virgilius Georg. I, 382, *exercitus corvorum*; Plinius pan. 23, *populus occurrentium*; infra XII, 499, *populus superamur ab uno*. — E plebe innumera somniorum evocat Morpheus, qui primipilus, tribunus, ceterum dux somniorum, quae humanam formam personamque sustinere possunt. LEM. — *Excitat*, iacebat enim, vs. 614. — *Artificem* in simulandis figuris. — A figura, *μορφή*, dictus *Morpheus*. — *Solertius*, Codex Regius B *solertior*; non male. LEM. — *Exprimit*. Heinsius malit *exprimat*. Abest autem auctoritas. LEM. — *Mox Palatinus secundus et unus Heinsii modumque loquendi*, quod impugnat Burmannus. — Regii codices *sonumque loquendi*; bene.

640. *Icelon ... Phobetora*) Admo-

Phantasos: ille in humum saxumque undamque trabem-
 Quaeque vacant anima, feliciter omnia transit. (que,
 Regibus hi, ducibusque suos ostendere vultus
 Nocte solent: populos alii plebemque pererrant. 645
 Praerit hos senior; cunctisque e fratribus unum
 Morphea, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus
 Eligit: et rursus molli languore solutus,
 Deposuitque caput, stratoque recondidit alto.

dum variant MSS. in his nominibus. — Regius codex A *Itacon*, et *Phebeton*; codex B, *Itacon* et *Phebetora*: vide alias varias lectiones apud Burmannum. LEM. — Etiam apud Homerum iisdem personis et rebus aliud nomen a Diis tribuitur, aliud ab hominibus. Sic quem Dii Briareum vocant, eum homines Aegaeon dicunt; Il. A, 403. Idem fluvius Diis Xanthus, hominibus Scamander dicitur; Il. Y, 74. Quid hoc sibi velit, quaeritur. Schol. ad priorem locum docet, divinum nomen de antiquiore, humanum de recentiore esse intelligendum. Clarissima malit, Diis tributa nomina, quae eruditioribus usitata fuerint; quae vulgo magis trita, hominibus. *Ierlos*, *ixelos* et *ixelos*, similis, quia sionulat figuras. *Phebetor*, *φειβήτωρ*, quia perterrefacit homines. Lucianus, *Taraxia*, quod eodem redit: etiam *Phantasion* ab eo memoratur.

643. *Quaeque vacant anima*; Spiritus animi, in secundo casu; codex S. *Morci animo*. Regii nostri *anima*. — *Feliciter* non habent nisi unus Palatinus, unus Heinsii, unus Moreti. Reliqui (et Regii nostri) *jolluciter*, *Vnus velociter*.

645. *populos*, imprimisque eorum partem eam, quae *plebs* dicitur. Caeterum ita etiam Amorum munera divisa sunt. Claudianus X, 75: *Ille*

Deos coelumque et sidera cornu Temperat, et summos dignatur figere reges; Ille plebem feriant. Aliter autem Somnionum mythologiam exponit Homerus Od. T, 563 sqq., quem secutus est Virgilius Aen. VI, 893, et unde pendent multi alii scriptores.

647. *Morphea, qui etc.*) Hunc versum spurium iudicabat Barthius ad Statium Theb. X, 131, quia edita pro mandatis parum latine dici putat. Tamen Curtius X, 8, *edere mandata*. Et frequens huius verbi usus de responsis Deorum, quae proferuntur. Pluribus exemplis id docet Burmannus contra Barthium. *Peregere edita ut peragere iussa, mandata*. — Hic versus legitur in nostris Regiis, et bene eum defendunt Burmannus et Gierig.

LEM. — Insuper Homerum coufer Il. B init. ubi Iupiter perniciosum somnium Agamemnoni mittit. — *Molli languore*. Sic sane *mollis* somnus apud poetas, sed eo sensu non convenit *languore*. Immo *mollis*, quatenus resolvit corpus, agilitatem eius frangit. — *Solutus*. Duo veteres *solutus* quod Hriusius rectius indicabat. Recepit Mitscherl. sed vide Burmannum. — Regii nostri *solutus*. — *Deponere caput* etiam Amor. III, 5, 20, pro reclinare capite. — *Alto*. Heins. coniicit *atro*; sed deest auctoritas. LEM. *Alto* additum dignitatis causa, quia

Ille volat, nullos strepitus facientibus alis, 650
 Per tenebras, intraque morae breve tempus in urbem
 Pervenit Haemoniam: positisque e corpore pennis
 In faciem Ceycis abit, formaque sub illa
 Luridus, exsanguis similis, sine vestibus ullis,
 Coniugis ante torum miserae stetit; uda videtur 655
 Barba viri, madidisque gravis fluere unda capillis.
 Tum lecto incumbens, fletu super ora refuso,
 Haec ait: « Agnoscis Ceyca, miserrima coniux?
 An mea mutata est facies nece? respice; nosces,
 Inveniesque tuo pro coninge coniugis umbram. 660
 Nil opis, Halcyone, nobis tua vota tulerunt:
 Occidimus: falsae tibi me promittere noli.
 Nubilis Aegaeo deprendit in aequore navim

Somnus Deus, Virgil. Aeneid. II, 2.
 650. *Ille volat* etc.) Non modo
 Somnus, sed etiam Somnia alas ha-
 bebant; Euripid. Hec. 71, Πόντος
 κλέων παλαιοστέροισιν πᾶσις Ουδύμων.
 Secundum Lucian. d. l. in Somniis
 erant etiam πτεροειδὲς τινεσ. — *Nullos*
strepitus, ne excitaret dormientem.
 Apud Silium vs. 354, *per tacitum al-*
labitur somnus. — *Morae breve tem-*
pus pro brevis temporis mora, id est,
 breve tempus; vide ad IX, 134. —
Urbem = *Haemoniam*. Scaliger ma-
 lebat urbem = *Oeteam*. — Regii no-
 stri *Haemoniam*. LEM.

653. *In faciem Ceycis*) Conf. Vir-
 gilius Aen. II, 268 sqq., ubi etiam
 Hector tua foedo habitu apparet, quo
 e vita excesserat; vide ad X, 49: ad-
 de Tibullum II, 6, 39. — *Abire* de
 transformatione, ut I, 236. — *For-*
maque sub illa dedit Heinsius ex pri-
 mo Basilicensi, Arundel. primo Mo-
 reti et decem aliis; nostri Regii ha-
 bebant *mutataque figura*, quae lectio
 propter simplicitatem recentioribus

displicuit; quare emendarunt et al-
 teram dederunt. LEM. — *Exsanguis*,
 Codex B *exanimi*; prius praestat.

655. *uda*) Mitsch. *unda*. — Pro-
 prio capilli *graves* referti *unda*; hinc
 aqua ipsa inde deluens *gravis*, co-
 piose.

658. *Haec ait*) Heinsius malebat
huncne, ait, *agnoscis*, ut VI, 273,
haec Niobe. Paula ante plurimi *pro-*
fuso. — Regii nostri ambo *profuso*,
Haec ait; sed codex B a secunda ma-
 nu habet *refuso*.

660. *tuo pro coninge*) Arundel. *to-*
to pro corpore. Heinsius *noto pro cor-*
pore; Burmann. coniiciebat *toto pro*
corpore corporis umbram.

662. *falsae* emendavit Heinsius pro
falso (hoc habent nostri Regii) *Tu*,
 quae falleris votis tuis, noli sperare
 me tibi rediturum. — *Dependere*
 proprie de subita tempestate, quae
 navigantes opprimit. — *Aegaeo in*
aequore, in mari Aegaeo, quod e si-
 nu Malico sub Heraclea, sive Tra-
 chine solvienti transiendum est in Io-

Auster, et ingenti iactatam flamine solvit:
 Oraque nostra, tum frustra clauantia nomen, 665
 Implerunt fluctus: non haec tibi nuntiat auctor
 Ambiguus; non ista vagis rumoribus audis:
 Ipse ego fata tibi praesens mea naufragus edô.
 Surge, age; da lacrymas; lugubriaque indue; nec me
 Indeploratum sub inania Tartara mitte. » 670
 Adiicit his vocem Morpheus, quam coniugis illa
 Crederet esse sui: fletus quoque fundere veros
 Visus erat; gestumque manus Ceycis habebant.
 Ingemit Halcyone lacrymans, motatque lacertos
 Per somnium; corpusque petens amplectitur auras: 675
 Exclamatque; « Mane... quo te rapis? ibimus una. »
 Voce sua, specieque viri turbata soporem
 Excutit; et primo si sit circumspicit illic,
 Qua modo visus erat: nam moti voce ministri
 Intulerant lumen: postquam non invenit usquam, 680

niam naviganti; supra vs. 478. Namque Argæum mare duo alluit Græciae latera; illud ad ortum solis; hoc ad meridiem. LEM.

666. auctor Ambiguus, incertus nuntius. Propert. I, 13, *Haec ego non rumore malo, non augure doctus, Vidi ego: me, quaeso, teste, negare potes?*

670. sub, in, tartara mittere dicuntur qui alios trucidant: sed nunc mitte est, sine descendere. — Inania, quia umbræ ibi inanæ. Horatius I, Od. 4, 17, *domus exilis Plutonia*.

673. gestumque manus etc.) Platanodes, acceptumque manus Ceycis habebant: καὶ ἀνέκτρον τῆς χειρὸς αἴχμ. Et sic etiam MSS. nonnulli. — Regii nostri gestumque etc. Vide quae notavit ad hunc locum vol. sq. C. Boissonade. — Ingemit — lacrymans etc. Huac versura nostri Regii legunt ita:

Ingemit Halcyone, lacrymas movet atque lacertos. LEM.

677. sui e sex MSS. recepit Heinsius quia versus tres proxime antecedentes spurios indicabat: sin eos tuerimur, utique legendum erit *Voce sua*. Atque hoc ego malui, nam mox ministri traduntur moti esse voce, nempe Halcyones. Somnia terribi saepe solent membra movere, clamoresque tollere, quibus excutitur somnus, idque se fecisse Halcyone ipsa mox narrat vs. 687. Quidni ergo Noster id notaverit, qui nihil fere supprimit, quod inexhausta eius phantasia ipsi suppeditat?

678. illic praestat τῷ ille, quod habent multi. Itaque vs. sq. Qui innavi in *Qua*, quod monnit etiam Burmann. In primo Mediceo erat, *Quo*. — *Ministri*, servi, qui ad fores cubiculi dominici excubare, et, si quid

Percutit ora manu, laniatque a pectore vestes,
 Pectoraque ipsa ferit: nec crinem solvere curat;
 Scindit; et altrici, quae luctus causa, roganti,
 « Nulla est Halcyone, nulla est, ait: occidit una
 Cum Ceyce suo: solantia tollite verba. 685
 Naufragus interiit: vidi, agnovique, manusque
 Ad discedentem cupiens retinere tetendi.
 Umbra fuit; sed et umbra tamen manifesta, virique
 Vera mei: non ille quidem, si quaeris, habebat
 Adsuetos vultus; nec, quo prius, ore nitebat. 690
 Pallentem, nudumque, et adhuc lumentem capillo
 Infelix, vidi: stetit hoc miserabilis ipso
 Ecce loco: et quaterit, vestigia si qua supersint.
 Hoc erat, hoc animo quod divinante timebam;
 Et ne, me fugiens, ventos sequerere rogabam. 695
 At certe vellem, quoniam periturus abibas,

accideret, praesto esse, lumen inferre etc. solabant; vide Drakenb. ad Silium I, 66, ubi famuli ad limina vocantur.

681. a pectore, *σπαρῦλθως*, laniat vestes et detrahunt a pectore, ut IX, 58, solvi duos a pectore nexus. — Nec solvere curat, non tantum temporis et operae impendit, ut solvat, sed scindit. III Trist. 3, 51, *Parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos*. Hoc loco pro *scindit*, quinque sarrūt: unus sedit, unde Heinsius coniicit caedit. — Regii codices *scindit*. — Solantia = verba. Schepperus putabat verba magis pathetica fore, si legas *solumina tollite vestra*. Passim apud Nostrum *prestantia*, *nostrantia*, *indignantia*, *iurantia verba*, et similia; serva igitur lectionem codicum *solantia*. LEM. — De *solantia verba* vid. ad IX, 159. — *Tollite, intermitte*. Horatius Od. I, 27, *tollite har-*

barum morem. Vetus posita apud Ciceronem Or. II, 46, *auserte istam enim superbiam*.

687. *Ad discedentem*) Codex Regius A, *Et discedentem cupiens* etc. forsan melius. LEM. — *Umbra fuit*. Multi *umbra fugit*. — Ita Regius B.

690. *Adsuetos vultus*) Heinsius coniicit *cultus*, ne his idem dicat, et ut haec respondeant sequentibus *pallentem nudumque*. — Regii nostri *vultus*. — Nitebat: confer 271. — *Vestigia*, scilicet aquae destillantia ex humentibus capillis utraque verba. — *Hoc erat*. Verissimus sermo hominum superstitiosorum post perperam calamitatem conquirentium. — *Divinante*, suspicante ea, quibus eventus respondet. — *Fugit et ia*, qui alterum proficiscens relinquit. Virgilius Ecl. I, 4, *Nos dulcia linquimus arva, Nos patriam fugimus*. — Pro navigare maluit, ventos sequi, ut melior

Me quoque duxisses: tecum fuit utile, tecum
 Ire mihi; neque enim de vitæ tempore quidquam
 Non simul egissem, nec mors discreta fuisset.
 Nunc absens pereo: iactor nunc fluctibus absens; 700
 Et sine me me pontus habet: crudelior ipso
 Sit mihi meus pelago, si vitam ducere nitar
 Longius, et tanto pugnem superesse dolori.
 Sed neque pugnabo; nec te, miseraude, relinquam;
 Et tibi nunc saltem veniam comes; inque sepulcro 705
 Si non urna, tamen iunget nos litera: si non
 Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam. »
 Plura dolor prohibet; verboque intervenit omni

appositio esset. — *Duxisses* per more impositam navi. — *Tecum fuit utile.* Regius codex A, *fuit, ah! fuit utile tecum*; quæ erat prisca editionum lectio, ut ex Heinsio apparet; codex B, *quando fuit utile tecum*.

700. *Nunc absens pereo* etc.) Hactenus bene; sed nunc audi argutos Nasonis lusui: *Nunc absens* etc. Quoniam tristis mors amanti coniugis enim ita afflicibat, ut ipsa terrores eius sentiret, propterea dicit, se absentem iactari, et, sine se, se in ponto natare. Comparat Heinsius similem lusum Ausonii Epigr. 103: *Vado, sed sine me, qui te sine.* — *Me pontus habet*, ut l. 360 sqq. Lenzius putat, legi posse *sine te me*, et *fluctus* intel. calamitates. Mitscherl. interpungit: *Et, sine me, me pontus habet.* Plurimi legunt *sine me te pontus habet.* — Hunc postremam lectionem habent codices nostri Regii; sed alia, quæ est recepta, Ovidiano ingenio convenientior; bene igitur eam defendit Heinsius, ut suum poetæ acumen reddatur: sæpe enim in his argutiis iudant scriptores inferioris notæ; sed Virgilius nunquam. LEM.

702. *vitam ducere*, vitam producere, prolongare, ut *ducere bellum* apud historicos. — *Nitor.* Vnus Ciosani quæram: vide ad 754. — *Regii nostri nitur.* — *Pugnant et nituntur* vitam prolongare, qui omnia avertunt a se, quæ mortem accelerent, omniaque faciunt, quibus recta valetudo conservetur. Hunc sensum omnibus animantibus insitum extinguere vult, atque adeo ipsa sibi mortem edisciscere, ne morte divellatur a coniuge. Quod ni faceret, *crudelior esset ipso pelago.* Has voces autem non modo summus dolor expressit, sed opinio etiam veterum suggestit. *Crudeles* enim et *impii* habebantur, atque adeo in monumentis vocabantur, qui liberis et coniugibus superstites esse sustinebant. *Impium vivacitatem* vocat Quintil. Inst. Or. VI, proœm. 3, ubi vid. Gesnerus et Græterus Inscript. pag. 762, 2.

705. *Si non urna* etc.) Vid. ad vs. 428. *Nomen nomine tangam.* Iunianus et unus Heinsii *nomen nomina tangam.* Regii nostri *nomen nomine.*

708. *verboque* etc. ad singula verba pertransit pectus. — *E corde.* Codex

Plangor, et attonito gemitus e corde trahuntur.

Mane erat: egreditur tectis ad litus, et illum 710
 Moesta locum repetit, de quo spectarat euntem.
 Dumque, «Moratus ibi,» dumque, «hic retinacula solvit,
 Hoc mihi discedens dedit oscula litore,» dicit,
 Dumque notata oculis reminiscitur acta, fretumque
 Prospicit; in liquida, spatio distante, tuetur 715
 Nescio quid, quasi corpus, aqua; primoque, quid illud
 Esset, erat dubium; postquam paulo adpulit unda,
 Et, quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat;
 Qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mola est:
 Et, tanquam ignoto lacrymas daret, «Heu! miser, inquit,
 Quisquis es, et si qua est coniux tibi!» Fluctibus actum
 Fit propius corpus: quod quo magis illa tuetur,
 Hoc minus et minus est amens sua: iamque propinque
 Admotum terrae, iam quod cognoscere posset,

Regius A, a corde; ita et tódex B a secunda manu; alii, teste Heinsio de corde. LEM.

710. *Mane erat* etc.) Sequitur lignentum ad commiserationem faciem aptum, quo feliciter etiam uisunt Gesnerus in Idyl. et Gellertus in fabulis. — *Egreditur ad litus*, licuit potius fingere, licet Trachin non sita fuerit in litore.

712. *Moratus dedit e coniectura* Heinsius, ut Halcyones sint verba, sed forte alia causa; MSS. *moratur* — Hoc habent nostri codices Regii, et mox pro *hic*, *hinc* forsan rectius. LEM. — *Retinacula, triquaxa*. Vide ad VIII, 102. — *Notare oculis*, ut XV, 660, *visu notare*. Sed *acta* via ferri potest: neque tamen propterea cum Heinsio totum versum delcam, adhibeam potius lenem Burmanni thedelam, *reminiscitur ante*. Lucius dubitans, an ante facile mutari in

acta potuerit, suadet acten, id est litus. Verum non apparet, cur Ovidius graeco hoc vocabulo usus sit. — In nostris Regiis est *acta*. LEM.

719. *Qui foret, ignorans*) Oblitus sui esse videtur Ovidius. Iam edocta erat Halcyone certissimo somnio mortem mariti; cur ergo nunc demum amine movetur? Melius statim de marito suo cogitasset. Apud Lucianum oberratis terris omnibus, non potuit maritum reperire; quare etiam mutata circumvolat morio.

723. *est amens sua* etc.) Ita de suo codice Heinsius constituit versum; vulgo (et in nostris codicibus) *est mentis iam, iamque propinque*; multi *mentis sua, iamque propinque*; octo *mentis suae*; Oxoniensis *iam mentis sua*. De *est sua*, vide III, 689, *ed vix meum*. — Cic. III Tuscul. 10: » Nec minus illud acute, quod animi affectionem lumine mentis caren-

Cernit: erat coniux! « Ille est! » exclamat, et una 725
 Ora, comas, vestem lacerat; tendensque trementes
 Ad Ceyca manus; « Sic, o carissime coniux,
 Sic ad me, miserande, redis? » ait: adiacet undis
 Facta manu moles, quae primas aequoris iras
 Frangit, et incursus quae praedelassat aquarum. 730
 Insilit huc; mirumque fuit potuisse; volabat;
 Percutiensque levem modo uatis aëra pennis,
 Stringebat summas ales miserabilis undas.
 Dumque volat, moesto similem, plenumque querelae
 Ora dedere sonum, tenui crepitantia rostro. 735
 Vt vero tetigit mutum, et sine sanguine corpus;
 Dilectos artus amplexa recentibus alis,
 Frigida nequicquam duro dedit oscula rostro.
 Senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undae
 Tollere sit visus, populus dubitabat; at ille 740
 Senserat; et tandem, Superis miserantibus, ambo
 Alite mutantur: fatis obnoxius isdem
 Tunc quoque mansit amor; nec coniugiale solum
 Foedus in alitibus: coeunt, fiuntque parentes;

» tem nominaverunt amentiam, eam-
 » demque dementiam.

728. *adiacet undis Facta etc.*) Potius manu et arte facti notatio, quam Iuvenal. Sat. XII circumscibit: *positas inclusa per aequora moles, Tyrrenamque Pharon, porroctaque brachia rursum, Quae pelago currunt medio, longeque relinquunt Italiam.* LEM. — *Aequoris iras.* Vulgo *aequoris undas*. — Ita et in nostris Regiis codicibus, sed bene mutavit Hein- sius ex quatuor, ut vitetur repetitio *undis undas*. — *Praedelassat*, ut VII, 489, *praeconsumere vires*, et VIII, 7, *praetentare vires*. Haec moles undarum impactarum impetum debilitat, quem litora peplus frangunt.

Lucanus VI, 265, *mare lassatur, quum se tollentibus Euris Frangentem fluctus scopulum ferit.* Similiter *con- tes maria fatigant* apud Silium I, 208.

731. *Insilit huc*) Nonnulli *huic*, duo Leidenses *hunc*; Heins. putat hanc, quem vide ad VIII, 142. — Regii nostri habent *huc*. — *Stringebat*, leviter contingebat, more avium super aquam volitantium; IV, 561. Mutatur nempe *Halcyone* in *nomini* sui nominis.

739. *Senserit*) Codex Regius A male habet *senserat*, quod e versa 741 ante captum videtur. LEM. — *Coniugiale*. Vulgo (et in nostris Regiis) *coniugale*: vide ad V, imit. —

Perque dies placidos, hiberno tempore, septem 745
Incubat Halcyone pendentibus aequore nidis.

Tum via tuta maris: ventos custodit, et arcet
Aeolus egressu, praestatque nepotibus aequor.

XI. Hos aliquis senior circum freta lata volantes

Halcyon (Linnaeo *Alcedo Ispida*) avis marina, paulo amplior passere, rostro longo et tenui. Quoniam mas cum una femella vivit, eaque extincta caelebs manere credebatur, propterea a poetis in amoris perpetui, coniugiiue honesti exemplis numeratur. Eam autem instinctum Noster rursus e fabulis repetit vs. 743. Pariunt illae aves tempore hiberno (recentiores tradunt ineunte Aprili) per septem, aut secundum alios, quatuordecim dies; Plinius X, 32: « Faciunt » autem septem ante brumam diebus » nidos, et totidem sequentibus pariunt, » qui dies halcyonides dicebantur aut halcyonia, iisque mare erat placidum; Theocritus Id. VII, 57; Hyginus fab. 65; Seneca Agam. 670. Tunc Aeolus praestat iis aequor, concedit iis, permittit, ut ibi nidos faciant; Phaedrus II, 8, 16, praestare hospitium, ubi vid. Scheffer. Etiam praebere sic usurpatur. — Paulo ante via tuta maris; Heinsius malit mari est; Florentinus et duo alii habent Tunc laetet unda maris. — In nostris Regiis Tum via tuta maris, — Nepotibus, ut VI, 138. Nidos faciunt in cavernis vel scopulorum (Propert. III, 5, 15) vel litærum. Inde quom saepe a fluctibus auferantur, aves ipsae eos imponere aequae (pendentibus aequore nidis) credebantur. — Caeter. etiam versus 736–738 deletos malebat Heinsius, medium certe otiosum iudicabat, quum praecesserit modo nutis peninis. Recte tamen eos tuetur Bur-

mannus ex luxuria Nasonis, qua sibi toties indulget in variandis narrationibus et saepe ultra modum extenditis. Addit, si eiiciantur hi versus, non apparere, quo sequentia illa, senserit hoc Ceyx, referri possint; nam ad sonum haec non pertinere, sed ad oscula; si quem tamen recentibus offendant, illum posse cum uno Mediceo legere, tremantibus.

749–795. Aesacus, Priami filius, amat Hesperien nympham, eamque fugientem insequitur. Vulnerata lentis serpentis veneno quum perisset, Aesacus vitae perosus in mare se mittit, sed a Tethyde mutatur in mergum. Adiecta videtur haec fabula superiori maxime propterea, ut transitus facilis esset ad res Troianas, et commodè adiecta, quia et mergi aves marinae. Confer Apollodorum III, 12, 5, unde apparet, haec quoque varie olim esse tradita. — Circum freta etc. Mihi quoque satis placet MS. Florent. S. Marci lectio, iunctim freta lata volantes, quo servati eorum etiam post transformationem amores bene, et ita ut Noster solet, uotantur. Sic IV, 599, Cadmus et Harmonia in serpentes mutati iuncto volumine serpunt. Sic etiam XI, 64, Orpheus et Eurydice apud inferas coniunctis sputantur passibus ambo. Elegantior etiam est illa lectio, quum ut a librario profecta videatur. Ea recepta volare freta dictum erit, innotente Barnanno, ut ire, currere maria et similia.

Spectat, et ad finem servatos laudat amores. 750
 Proximus, aut idem, si fors tulit; « Illic quoque, dixit,
 Quem mare carpentem, substrictaque crura gerentem,
 Adspicis, ostendens spatiosum guttura mergum,
 Regia progenies: et si descendere ad ipsum
 Ordine perpetuo quaeris, sunt huius origo 755
 Ilus, et Assaracus, raptusque Iovi Ganymedes,
 Laomedonque senex, Priamusque novissima Troiae
 Tempora sortitus: frater fuit Hectoris iste;
 Qui nisi sensisset prima nova fata iuventa,
 Forsitan inferius non Hectore nomen haberet; 760
 Quamvis est illum proles enixa Dymantis.
 Aesacon umbrosa furtim peperisse sub Ida
 Fertur Alexirhoë, Granico nata bicorni.

751. *si fors tulit*, forte, fortasse, nil aliud: vide ad I, 297. — *Mare carpere*, sicut *carpere campum*, *acra*. Et celeriter admodum super superficiem maris volare traditur *mergus*, *Liunneo Mergus Merganser*, ut III, 216. — *Substricta* (ita in nostris Reg.): duo *subtracta*; quidam *succincta*: sed *substricta crura gerere*, ut III, 216, *substricta illa gerere*; vide ad IV, 135. — *Spatiosum guttura*; vulgo (et in nostris Regiis) *in guttura*; plerique *in gutture* vel *gurgite*. *Guttura* dedit Hicinius, et nescio an iure mutarit; nam etiam X, 538, *celsus in cornua*.

755. *quaeris*, cupis, vis descendere. — *Perpetuo*, non interrupto. — *Sunt huius origo* pro vulgari, originem ducit ab his: origo etiam auctor est, auctor generis. Ab hoc lamen ordine perpetuo abesse possent *Assaracus* et *Ganymedes*, fratres Ili, filii Trois, *Ilus* autem *Laomedontem* genuit, cuius filius *Priamus*. — *Tempora* etiam hic de calamitatibus accipienda de excidio. Sed melius hoc

additamentum omisiasset, quia sequentium libro transitur ad bellum Troianum.

759. *sensisset* (Florent. S. Marci *Cui nisi cessisset* (ita et nostri Regii); Heinsius coniecit *cessissent*, obtigissent; verum *sensisset* non mutandum est. *Sentire* dicitur quis ea, quae experitur, quibus adicitur et adfigitur. — *Ilum*, Hectorem, cuius mater Hecuba vel *Dymantis*, vel Ciae filia. Illud sequitur Homerus, hoc Euripides. Apud Apollodorum d. l. Priamus ex Arisba, Meropis filia, gignit hunc Aesacum, mox, spreta illa, ducit Hecubam. — *Umbrosa*. Heinsius coniecit *undosa*, propter quod fontibus etiam Ida celebris fuit, sic et XIII, 324; alii *sine fontibus Ide*, pro *frondibus*: sed *umbrosa* commune montium epitheton, *σῦμα σκίαστρα* saepe apud Homerum. Accedit, quod Ida magnas silvas habuisse traditur: vide Barmannum, et conf. not. ad XIII, 324. — Mox negotium successunt verba *Granico nata bicorni*,

Oderat hic urbes; nitidaque remotus ab aula
 Secretos montes, et inambitiosa colebat
 Rura; nec Iliacos coetus, nisi rarus, adibat.
 Non agreste tamen, nec inexpugnabile Amori

763

MSS. plerique, *Gracili conata bicorni*. Raph. Regius monet, *bicornis* esse instrumentum rusticum. Audio; saepe cum *furcae bicornes* in supellectile rustica commemorantur, ut VIII, 650. Hinc potuit Noster *bicornis* substantive dicere, ut *crinale* V, 53. Addit Glareanus, parturientes solere, si nemo iis adsit, ad aliquid falciri: id quoque potest credi. Et *fiatim*, in solitudinem, pariebat Alexirhoë, ut olim Latona, in cuius porta truncus palmae vices sellae obstetricariae praestabat; Callimachus hym. Del. vers. 210. Ita describeretur hic actus mulieris parientis, quae furcae bicornis ministerio levata sit; atque hoc vult etiam Schirachius: sed de verbo *conata* silent omnes. Quid enim hoc est, mulier pariens *conatur gracili bicorni*? Facilius forte expridiri posset, *conmixta bicorni*. Sed praecedit *enixa*; et *levata*, quod proprie de parientibus usurpatur, versus respuit. Reinsius igitur recepit, quod et Pierius Valer. lib. III Hierogl. cap. 9, suaserat, *Gravico nata bicorni*. Quod cur merum versus complementum a Schirachio dicatur, non video: saepe enim ita additur nomen patris: neque negari potest, *Granicum*, volubilem Phrygiae fluvium, etiam in mythologia occurrere. Cornua vero fluvii tribui ipsi docuimus ad IX, 1. Sed hoc me offendit, quod pro arbitrio, nulla probabili causa allata, locus ita mutatus est. Eodem enim iure alius aliud fluvii nomen hic intrudere possit. Certe Burmannus suadet, *Sagari cognata bicorni*; *Sagarium* aut *Sa-*

garum fluvium dictum esse a Sagari, Mydonis et Alexirhoës filio, qui potuerit filium habulæ ex matris suo nomine Alexirhoen dictam. Sagarium porro dici *bicornem*, forte quia duobus ostiis in mare exierit. — Quamquam vir doctiss. Gierig non viderit cur Reinsii emendatio merum versus complementum a Schirachio fuerit dicta, attamen eiusdem ipsius Gierig sententiam secutus, pro arbitrio et nulla probabili causa allata mutatum hunc locum puto; et quum plerique codices, et nostri etiam Regil in id unum *gracili conata bicorni* consentiant, haec sola lectio servanda mihi videtur. LEM.

764. *Oderat hic urbes*) Confer versum 146. — *Colebat* hoc loco ita summis videtur Lactantius ut ibi monui; nam in Argum. haec habet: *urbanum apparatus cultumque quum silvis et labori postposuisset*. Erat idem interpres somniorum, qui Paridem fratrem exponi iussit; Apollodorus. — *Nitorem* anilarum post Lucret. II, 24 sqq., praecclare describit Virgilius Georg. II, 463, et Cn. 61. *Nitere* passim de ornata aedium et divitiis; Tibullus IV, 1, 183, *quum magnis opibus domus alta niteret*. — *Inambitiosa*, ubi nemo ambit honores gratiasque potentum: quo voc. quod ab ipso Ovidio factum observant, bene natura et simplicitas agricolarum notatur; Horatius II, Sermon. 6, 16, *Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi, Non mala me ambicio perdit*.

767. *agreste*, durum et invenustum.

Pectus habens, silvas captatam saepe per omnes
 Adspicit Hesperien patria Cebrenida ripa,
 Iniectos humeris siccantem sole capillos. 770
 Visa fugit Nymphæ, veluti perterrita fulvum
 Cerva lupum, longæque lacu deprensa relicto
 Accipitrem fluvialis anas: quam Troius heros
 Insequitur, celèremque metu celer urget amore.
 Ecce latens herba coluber fugientis adunco 775
 Dente pedem strinxit, virusque in corpore liquit.
 Cum vita suppressa fuga est: amplectitur amens
 Exanimem, clamatque, « Piget, piget esse seculum:
 Sed non hoc timui; nec erat mihi vincere tanti.
 Perdidimus miseram nos te duo: vulnus ab angue, 780
 A me causa data est: ego sim sceleratior illo,
 Ni tibi morte mea mortis solatia mittam. »
 Dixit; et e scopulo, quem rauca subederat unda,
 Se dedit in pontum: Tethys miserata cadentem
 Molliter excepit, nantemque per æquora pennis 785
 Textit; et optatae non est data copia mortis.

— *Captare* puellam, eam ubique
 querere, omnem operam dare, ut
 eam videre, et eam ea colloqui pos-
 sis: vide VI Fant. 334 sqq. — *Hespe-*
rien. Sic vulgo; Planudes *Ἡσπερίαν*.
 Regii nostri *Eperien*; ita et plurimi
 vet. teste Heinsio. L&M. — *Cebrenia*,
 pars Troianæ terræ, ubi fluvius *Ce-*
brenis. Secundum Apollodorum du-
 xit Asteropen, an, ut alii exhibent,
 Steropen, Cebrenis filiam.

772. *Cerva*) Quidam agno. Regii
 nostri *cerva*. — Hoc recte se habet,
 nam et *cervi*, *luporum præda rapa-*
cium Horat. IV, Od. 4, 50; I, Od.
 15, 20, ubi eadem similitudo. *Cele-*
remque etc. I, 539 sqq. Sequentia
 aliter habet Apollodorus: duxit enim
 eam uxorem, et *πυθὺν ἀνδραγόσταν*

ἀνδραγόσταν, ingens mortuum in avem
 mutatus est. — *Strinxit* — *liquit*. Multi
stringit et *linguit*, quod Burmannus
 librariis imputat, qui rythmum ama-
 rint. — Codex Regius A solus *stringit*
—linguit. — *Suppressa fuga*. Medicæ
suspensa. — In nostra Regii *soppressa*.
 781. Vide ad 702. — *Mittere sola-*
tia, ut *mittere inferias*, munera um-
 bris.

783. *rauca*, rancum sonum faciens,
 ut *rancum æs*. — *Se dedit in pontum*.
 Vulgo (et in nostris Regii) *decidit*
in pontum; multi *desiit*: *se dedit*,
 se præcipitavit; plenius Virgilius
 Georg. IV, 828, *se iactu dedit æquor*
in altum. — *Textit*; noster *Strozæ ve-*
xit; Heinsius malebat *vestit*: mox
 idem emendat ut *optatae*. — Regii

Indignatur amans invitum vivere cogi,
 Obstarique animae, misera de sede volenti
 Exire: utque novas humeris adsumserat alas,
 Subvolat, atque iterum corpus super aequora mittit. 798
 Pluma levat casus: furit Aesacos, inque profundum
 Pronus abit, letique viam sine fine relentat.
 Fecit amor maciem; longa internodia crurum,
 Longa manet cervix; caput est a corpore longe.
 Aequor amat, nomenque tenet, quia mergitur illo. 799

nostri *Texit*, et *optatae*: Heinsio deest auctoritas, LEM.

788. *sedes*, corpus. Cic. Tusc. I, 24, *domicilium*; Lactant. II, 3, *receptaculum*; Aeschines Socr. III, 5, *οικητος*. — *Adsumere alas* etiam XII, 1, pro simplici *sumere*; Art. Amat. III, 142, *adsumta lyra*; Velleius I, 11, 1, *adsumtis regni insignibus*. — Mox ingeniose explicatur natura mergi. Pro *subvolat*, Cantab. habet *evolat*; utrumque verbum significat in altum volare. — Regii nostri *subvolat*, quod rectius censeo; nam ex eo quod Cicero, Tusc. I, 40, dixerit: *si haec sursum rectis lineis in coelestem locum subvolant*, non inde sequitur apud omnes bonae notae alios scriptores verbum *subvolare* esse idem quam sursum volare: et hoc loco mergi volatum submissum, et frequentes im-

mersiones significat. LEM. — *Furere* de motibus et lusibus mergi in aqua capiendum. — *Pronus*, quia primum capite et collo mergitur.

794. *caput est a corpore longe*) Heinsius coniicit, *caput exstat a corpore longum*. — Regii nostri nihil mutant, et bene; nam Heinsius, mutato textu, sensum corrumpit. LEM.

795. *Tenet* e multis MSS. recepit Barmannus, quod ego non improbo, quia *manet*, quod est in reliquis, praecessit, et quia *nomen tenere* phrasia perquam usitata. Sed tunc etiam illi mutandum erat cum interpolatione. MSS. habent *illo* et *illuc*. Prius praetuli, praesertim quum etiam Lactant. in Arg. ubi h. vs. insernit, ita legit. — Regii nostri codices habent *tenet - illo*. LEM.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER DVODECIMVS

FAB. I. Nescius adsumtis Priamus pater Aesaeon alis
Vivere, lugebat: tumulo quoque nomen habenti
Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.
Defuit officio Paridis praesentia tristi;
Postmodo qui rapta longum cum coniuge bellum

5

1-38. *Graeci in Aulide*, ubi congregata eorum classis diu detinebatur, et ostento, belli moram portendente, obstupescunt, et Dianam *Iphigenia* maestata placare volunt. — *Absumtis*. Heinsius coniecerat *at sumtis*; tamen lectionem vulgatum ferri posse fassus est. — Codices Regii *assumtis*.

2. *tumulus nomen habet*, ut XI, 429 ubi vide notum. — *Inferias* — *inanes*. Florent. S. Murci, et unus Medicus *inani*; Heinsius male suadebat *inane*, scilicet *nomen*. Proprie sepulcrum *inane*, in quo nullum corpus constituitur. Sed potius licet etiam *inferias inanes* dicere, sacrificia, quae Diis Manibus ad sepulcrum ioane offeruntur: vide ad VI, 568. Confer. Virgil. Aeneid. III, 301 sqq. Alio sensu supra II, 340, *inania munera*: Burmannus etiam cum codice Leiden-

si tertio mallet, *Inferias tulerat*, ut ad *inferias* ulodatur, quae ab *inferendo* dictae sunt, sine causa. *Dare et ferre* promiscue usurpantur de sacris. Servius ad Virgilii VIII, 106, verba, *tura dabant*, haec notat: «Verum hoc sacerdotum usus est; nam dici solebat in sacris: Da quod debes deo» manu dextera ari;» vide et Brisson. de Form. I, p. 25. *Inferias mittere* legitur XI, 381. — Regii codices habent *inanes*.

5. *longum*) Basilicensis *durum*, quod eleganter dictum putat Burmannus; Heinsius tamen coniecit *diro*; sed *longum* minime mutandum, quia longitudine, scil. distantia memorabile imprimis hoc bellum: vide vs. 20; *spatiozum bellum* XIII, 206. — In vestris Regiis est *longum*. — *Coniuratae*, quantum duces coniuraverunt;

Adtulit in patriam: coniurataeque sequuntur
 Mille rates, gentisque simul commune Pelasgae:
 Nec dilata foret vindicta, nisi aequora saevi
 Invia fecissent venti, Boeotaeque tellus
 Aulide piscosa puppes tenuisset ituras. 10
 Hic patrio de more Iovi quum sacra parassent,
 Ut vetus accensis incanduit ignibus ara,
 Serpere caeruleum Danaï videre draconem
 In platanum, coeplis quae stabat proxima sacris:
 Nidus erat volucrum bis quatuor arbore summa; 15

apud Horatium I, Od. 15, 5, Nereus
 vaticinatur Paridi, *Mala ducis avi
 domum, Quam multo repetet Graecia
 milite, Coniurata tuas rumpere nuptias.*
 — In numero navium definiendo non
 erimus cum Ciofano auxilii. Noster,
 more poetarum, et hic et infra nume-
 rum indefinitum posuit, *nulle*, atque
 ita et alii poetae, etiam Liv. XLV,
 27; vide Drakeb. ad Silium III,
 229; Baerens. ad Euripidem Androm.
 106; Homerus habet 1186. Vulgo
 1200 numerantur. — *Gentis commune
 Pelasgae*, universa gens graeca, con-
 iunctae Graecorum opes, quam for-
 mam loquendi bene illustrat Hei-
 sius qui laudat ex Herodoto, τὸ κοι-
 νὸν τῶν Ἰαίων, et Dionysio Halic.
 τὸ κοινὸν τῶν Ἀσίων, et Cicerone,
*commune Meliodum, commune Si-
 ciliae* etc. infra XIII, 199, *communis
 Graecia, Pelasgi* Achivi post Home-
 rum dici coeperunt a senioribus poe-
 tis.

8. *Nec dilata foret* etc.) Fuere et
 aliae causae vindictae dilatae, eaeque
 graviores, apparatus nempe classis
 etc., sed illae nihil ad consilium
 poetae. — *Tenuisset simplex*, pro
 composito *detinisset*. — *Piscorus*
 commune epitheton insularum ur-
 binumque maritimarum. De hac mora

in Aulide cf. Euripidem Iphig. Aulide
 principio.

11. *Hic patrio de more* etc.) Haec
 usque ad vs. 23 sumta ex Homero
 II. B, 229 sqq., ubi ab Ulysse facun-
 da cum simplicitate narratur. Com-
 paratione instituta superior Homerus
 reperitur Ovidio: namque 1.º accua
 ibi suavius descripta. In medio um-
 briferi platanus, unde limpida aqua
 profluit: sub platano est ara, quam
 Graeci sacris intenti circumstant: 2.º
 ostentum ipsum et ad stuporem inii-
 ciendum et ad commiserationem faci-
 endam aptius narratum. Erat hor-
 ribilis draco, ab ipso Iove signi loco
 missus, qui prosiliens ab ara ad ar-
 borem teudebat. Passeris pulli, vā-
 rix τέτρα, sub foliis latebant. Hos
 draco stridentes miserabiliter devo-
 rabat, quum mater quiritans circum-
 volaret, donec ipsam implicans ala
 prehenderet draco. Etiam Stasius,
 poeta antiquus, in Cyprii carminibus
 haec tractaverat. — *Patrius*, gen-
 tilis, ut πατριός. Lenius coniungit
patrio Iovi. *Linax patrū moris sacra*
 passim, ut VI, 648. — *Incandescere*,
 valde incallescere, inflammari, ut II,
 729, et recandescere I, 435. — *Platani*
 illius partem Pansanius adhuc
 aetate in templo ostendebant, et in-

Quas simul, et matrem circum sua damna volantem,
 Corripuit serpens, avidaque recondidit alvo.
 Obstupuere omnes: at veri providus augur
 Thestorides; « Vincemus, ait: gaudete, Pelasgi.
 Troia cadet; sed erit nostri mora longa laboris: » 20
 Atque novem volucres in belli digereit annos.
 Ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos,
 Fit lapis, et servat serpentis imagine saxum.
 Permanet Aoniis Nereus violentulus in undis;

xts fontem. Vide Boeot. pag. 478.

16. *circum sua damna* eleganter, circum pullos suos, quibus cummaxime privabatur: *damnum* interdum res amissa, aut quae amittitur; XI, 381, *damna*, pecora trucidata. Laudat Burmannus Phaedri I, 28, ubi vulpes aquilae dolorem miscet *damno sanguinis*, sed ibi *damnum* est iactura ipsa. — *Recondidit alvo*; novem in quibus *Francof. avidoque recondidit ore*; Florentin. S. Marci, *udo quas condidit ore*. *Recondi et condi alvo*, tanquam sepulcro, dicuntur devorati cibi; XIV, 176; XV, 88: et *alvus* cum *busto* comparatur VI, 665. — Regius codex A, *avidaque recondidit alvo*; codex B, *avido — ore*.

19. *Thestorides*) De Chalcanti, Thestoris filio, augure longe excellentissimo, qui monitis suis Graecos ad Troiam adjuvabat, vide Homerum II. A, 68 sqq. *Veri providus*, ut *laeti providus augur* I Sat. 93. — Mox Burmanno placet Leid. MS. lectio, *Troia laet*, quia vates futura vident tanquam praesentia. Sed si hoc voluisset Noster, dixisset etiam, *Pelimus et fuit*. — In Balliol. erat *fuert nobis mora longa laboris*, quod nec venire sua caret, Burmanno indice; Heinsius malebat etiam *nostro labori*. — Regii codices nostri habent sed

erit nobis etc. — De mora belli vide ad IX, 134. — *Digere*, cuique rei suum locum assignare. Hinc *volucres novem in belli annos digere*, enique anno vitam avem assignare, atque ita docere, novem annos duraturum bellum pro numero avium. Hinc *digere* omnino, interpretari. Virgilius Aen. II, 182, *Ita digereit omnia Calchas*. Clarior haec eloquens est Homer. dicto loco. Exagitat Thestoridae interpretationem Cicero de Div. II, 30. — *Servat*. Vnus Leidensis signat; Excerpta Calandrac *servant*. — In nostris Regii *servat*. — *Saxum*, saxeam naturam servat, manet saxum. Lenzius putat, vim fontis saxificam formam serpentis saxeam addidisse cortici platani; inde fabulam enatam.

24-38. *Iphigeniae* mactatae fabula, post Homerum demum nascita, varie narratur. Mactatam esse virginem voluit Lucretius I, 85 sqq.; Cic. Offic. III, 25; Virgilius Aeneid. II, 116; Oratius II, Sat. 3; Propertius III, 5, 64. Et solitos interdum esse Graecos sacrificare homines ostendit Potterius Archaeol. tom. I, p. 520, edit. Ramb. Cervam esse suppositam, virginem autem a Diana in Tanros, Scythiae urbem, translatam, ut ibi sacra sibi faceret, praenuncie Euripide

Bellaque non transfert: et sunt, qui parcere Troiae 25
 Neptunum credant, quia moenia fecerat urbi.
 At non Thestorides: nec enim nescitve tacetve
 Sanguine virgineo placandam virginis iram
 Esse Deae: postquam pietatem publica causa,
 Rexque patrem vicit, castumque datura cruorem 30
 Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris:

Iph. Aul. et in Taur. tradunt Pansam. Boeot. p. 748, ubi et aliae traditiones; Auton. Liberalis cap. 27: Hyginus fab. 98 et 261; Servius ad Virg. d. l. Nilil hic transformationis.

25. *Bellaque non transfert*; Hein-sius, iuvitis omnibus libris (et nostris Regiis), malebat *velaque*; idque postea in Vossiano reperit Burmannus, et recepit Mitscherlich. *Bella non transfert*; belligerantes transire non possunt. Plinius iuv. XII, 3, *duratus glacie tergo bello transportat*; Cicero pro lege Man. 12, *bello impetus navigavit*; Florus II, 2, 17, *bellum in Africam navigabat*. — De moenibus Troianis vide XI, 201 sqq.

27. *nec enim nescitve etc.*) Dianae iram irritaverat Agamemnon, iulcescens cerva ipsi sacra. Aliter tamen Cicero Offic. III, 25: *Agamemnon quoniam dederat Dianae, quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolavit Iphigeniam* (adcoque via ammentam), qua nihil erat eo quidem auro tantum pulchrius. Promissum potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admittendum fuit. Huc etiam a declamatoribus olim haec fabula tractari solebat. — *Placandum*; Ambrosianus *pacandam*; et mox Cantabr. *nuquid iram Esse docet*. — Regii nostri bene habent *placandam virginis iram Esse Deae*.

29. *publica causa*, commodum, utilitas gentis, ut causa imperii, repu-

bliae apud Ciceronem. — *Rexque patrem vicit*; Ciofannus inepte coniebat *Resque patrem*; novem vincit. — In nostris Regiis *Rexque patrem vicit*. — *Rex*, officium regis, potrem, nimum paternum, per metonymiam subiecti pro adiancto. XII, 187, *in rege tamen pater est*; Valerius Max. V, 8, 1 de Bruto, *exiit patrem, ut causulam ageret*; supra VI, 629, *ex nimia matrum pietate labore servit*, ubi vid. Hein-sius. Persuasus perca-bus Menelai accessit Iphigeniam.

30. *dare*, effundere. Sequentia pulcherrime ita clavit Lucretius d. l. qui locus dignus est, qui cum nostro comparetur: *Cui simul infata virgineos circumdata comptas Ex utraque pari malarum parte profusa est, Et moestum simul ante aras adstare parentem Sensit, et hunc propter ferrum celare ministros, Adspectuque suo lacrymas effundere oves: Muta metum terram genibus submissa petebat: Nec miserae prodesse in tali tempore quibat; Quod patrio princeps donarat nomine regem etc.* Pinxerat illam immolationem Timanthes, de quo Quintilianus Inst. Or. II, 13, 13: *Quoniam in Iphigeniae immolatione pinxerat tristem Calchantem, tristorem Phizem, addidisset Menelao, quem summum poterat ars efficere, moerorem: consuetis adiectibus, non reperiens, quo digne modo patrii vultui posset exprimere, voluit eius caput, et suo*

Victa Dea est, nubemque oculis obiecit; et inter
Officium turbamque sacri, vocesque precantum,
Supposita fertur mutasse Mycenida cerva.

Ergo ubi, qua decuit, lenita est caede Diana, 35

Et pariter Phoebes, pariter maris ira recessit;

Accipiunt ventos a tergo mille carinae;

Multaque perpressae Phrygia potiuntur arena.

II. Orbe locus medio est, inter terrasque fretumque
Coelestesque plagas, triplicis confinia mundi; 40

uique animo dedit aestimandum. Cf. Cicero Or. 12; Plinius XXXV, 10.

33. *Officium turbamque etc.*) Res diligentee narratur apud Euripidem, vs. 1581 sqq.: *turba sacri*, strepitus eorum, qui sacro intererant; *codex Menard.* habet *coeptumque sacri*, quod Heinsius pro *coetum* suspicatur scriptum. Regii nostri codices *turbam*. — *Supposita—cerva.* Thuan. *suppositam—cervam*, sed tum *Myemide* foret dicendum, monente etiam Burmanno: vide ad VII, 60. — Regii codices nihil mutant. — *Mutasse*, permutasse. Ipsum virginem rapuit, eius loco supposuit vel *cervam*, ut plurimi tradunt, vel *taurum*, ut vult Nicander apud Anton. Liberalem.

35. *Ergo ubi, qua decuit etc.*) Quiddam *qua licuit*: tō ubi abest a Zulichemiano, tō est a fragmento Boxbornii: unus Leideusis *lenitaque*. Heinsius censet scribendum, *Ergo, qua decuit, lenita caede Diana, Et pariter Phoebes, pariter maris ira recessit*. — Regii nostri codices habent *vulgatam*. — *Potiri* dictum ul XI, 55.

39-145. *Cycnus invulnerabilis.* Troiani quum fama advenit Graecorum cognovissent, armati hostem expectant. Primo statim congressu quum Achilles Cycnum, qui nullo telo interimi poterat, impulsu super

lapidem necasset, hic a Neptuno mutatur in avem sui nominis. Conf. Q. Calaber IV, 467 sqq.: *tractaverat et Stasinus in Cypriis*. — *Orbe locus medio etc.* Locus classicus de Fama et de eius domicilio. Neque Nostee concertasse videtur cum Virgil. Aen. IV, 173-188, sed suum ipsius ingenium seculus: eique ex more indulget loquacitate. Conf. de Fama Valerius Flaccus II, 116 sqq.; Statius Theb. III, 426; Noster supra IX, 137 sqq. *Fama* Dea iam apud Hesiodum *Epy. fin.* Ingeniose autem domicilium Famae excogitatum. — *Coelestes plagae*, coelum in certas plagas divisum. — *Triples mundus*, id est constans tribus partibus, sive elementis, e disciplina quidem Lucretii V, 94 sqq: *Principio maria ac terras coelumque tuere: Horum naturam triplicem, tria corpora, Memmi, Tres species tam dissimiles, tria talia tota etc.* quem locum disertis verbis Noster respicit Il Trist. 426, et ad Livium 362, ubi *mundus triplex opus* vocatur, Male Lenzius monet, *fretum* non esse separatim capiendum, sed *terras fretumque* esse omnino terram. Adversatur huic interpretationi quod subiicitur, *triplex mundus*. In confinis terrae et freti mons emineat versus coelum. Inde propterea a Fama,

OVID. Op. Tom. IV

V

Vnde, quod est usquam, quamvis regionibus absit,
 Inspicitur, penetratque cavas vox omnis ad aures.
 Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce;
 Innumerosque aditus, ac mille foramina tectis
 Addidit, et nullis inclusit limina portis.
 Nocte dieque patet: tota est ex aere sonanti;

45

etiam quod in *fretis* geritur, vs. 62.

— *Quamvis regionibus absit*. Barthius ad Stat. I Theb. 200, corrigit *quantis regionibus*. — Non ingrata illa emendatio, sed auctoritas codicum obest. LEM. — *Inspicitur*, ut apud Plinium VI. ep. 31, *Quid incundius, quam Principis iustitiam inspicere?* et Pa-negy. cap. 83.

43. *domum* multum praestat τὸ *locum*, quia Fama Dea est, cui, ut XI, 593, *Sonno*, recte *domus* tribuitur, quae *foramina* ut *atrus* etiam habet, vs. 53: *locum* huc translatus ex I, 27, ubi idem versus de igne. Ea domus erat *summa in arce*, in cacumine montis e terra surgentis in confiniis istis. — *Et nullis*, pro *nec*, sed non addidit portas. — *Inclusit* pro simplici, clausit.

46. *est ex aere sonanti*; ita vulgo. *Est ex ore sonanti*, pro *est os sonans*, tota indesinenter blaterat, habent non nisi duo MSS. unde, postquam Gruterus ad Plant. Aul. III, 6, 18, probaverat, recepit Barmannus, partim quia rectius dicatur *os sonans*, quam *auris*, partim quia Virgilius d. l. habet de Fama, *totidem ora sonant*. Exquisitionem hanc lectionem esse vulgata *aere*, etiam Lenzius iudicat; sed quinque MSS. habent *ex aere*, quod equidem non spreverim praeter illo altero. Namque 1.º etiam auris plena sonoribus, ut loquitur Lucretius VI, 1183, recte dici potest *sonans*; 2.º iam supra admonui, No-

strum h. l. parum expressisse Virgilium, multoque minus credendus est tam pueriliter vestigia illius secutus esse, ut, quoniam ille dixerat, *totidem ora sonant*, et ipse oris *sonantis* mentionem faceret. Idem Virgilius etiam *totidem aures* Famae tribuit: *Cui quot sunt corpore plumae, Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu, Tot linguae, totidem ora sonant, tot subrigit aures*; 3.º In notanda hac Famae loquacitate Noster ipse, etiam sine verbis illis, de quibus quaeritur, in loquacitatis ineptissimae vitium incidit; eandem enim rem ad taedium usque lectoribus inenit: *Tota fremit, voces refert, iterat quod audit; nondum satis: Nulla quies intus; nec hoc satis: nullaque silentia parte; et ne hic quidem desinere poterat; Nec tamen* etc. Multo igitur intolerabiliorem eum reddunt, qui etiam *ore sonanti* defendunt et de auditu nihil relinquunt; sed fateor nec hanc lectionem mihi satisfacere: durum enim videtur, *tota est ex aere* aut *ore sonanti*; deinde tota loci series ostendit, hic non de Fama ipsa, sed de domo eius sermonem esse: tamen et Rode haec ad Deam retulit. Sed inepta foret Dea indesinenter fremens. Quid ipsa agat potius vs. 62 seq. memoratur. Sequitur *nulla quies intus*; quorum τὸ *intus* referas, si haec verba de ipsa Dea agunt? Proxime praecedit in tribus MSS. *Nocte dieque patent*, scilicet limina; igitur praestat vulgata

Tota fremit, vocesque refert, iteratque quod audit;
 Nulla quies intus, nullaue silentia parte;
 Nec tamen est clamor, sed parvae murmura vocis;
 Qualia de pelagi, si quis procul audiat, undis 50
 Esse solent; qualemve sonum, quum Iupiter atras
 Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
 Atria turba tenent: veniunt leve vulgus, euntque;
 Mixtaque cum veris passim commenta vagantur
 Millia rumorum; confusaque verba volutant. 55
 E quibus hi vacuas implent sermonibus aures:
 Hi narrata ferunt alio, mensuraque ficti
 Crescit, et auditis aliquid novus adiicit auctor.

lectio, patet, scilicet domus: eadem tota est ex aere sonanti. Ita audit dictum erit, pro perfertur ad eius foramina: fremit, audiuntur promiscue multorum voces. — Regius noster A habet Nocte dicque patet; tota est ex aere sonanti; quae duo ad domum sunt referenda: codex B patet; tota est ex aere sonanti (eum glossa) id est, percipiente sonum: quod non male conveniret cum sequentibus iteratque quod audit. LEM.

49. parvae, submissae, ut III ex Ponto, 3, 10, parvus sonus. Parvam autem vocem finxit, quia rumasculi ab initio etiam propagantur. — Atras nubes; multi altas; Leidensis a manu prima actas, non improbane Burmanno. — Regius codex A altas; codex B atras; epitheton altas languere videtur; actas praestantius crediderim. LEM. — Increpuit, concussit: verba enim orationis saepe transferuntur ad rem. — Extrema tonitrua egregie, quorum sonus iam fractus est atque debilitatus, et mox desinet; sic II, 117, extrema luna, quae mox evanescet et conspectu; Plinius II, Epist. 17, sonus maris desi-

nens, et ibid. fracti et novissimi fluctus.

53. atria turba tenent) Regii nostri habent tenet; tenent catalogus sequens exigere mihi videtur. LEM. — Vulgus, quod delectatur et ducitur rumoribus, eamque ob causam leve est, frequentant atria, et rumorum cognoscendorum, et Deae colendae causa. Ibi commenta rumorum, commentitii rumores, vagantur, tamquam personae, confusaque verba volutant, quod praedare de magna et simul loquente turba dictum, ut Virgil. Aen. I, 725, de convivis loquacibus, vocemque per ampla volutant Atria. Volvere verba, pronuntiare, dixit Cicero Or. III, 47, Brut. 70. — Paulo ante pro passim liber Strozzae habet pariter. — Regii nostri passim. — Vacuas aures, quidam (et noster Regius B), auras: vacuas, non occupatas audiendis rebus gravioribus, sed vacantes rumoribus, ut IV, 41, et vacua Iuno III, 319. — Ferunt alio, relata referunt aliis: et quidem permixti (et noster Regius B) habent alius. — Mensura, magnitudo; Virgilius: Mobilitate viget, viresque adquirit eundo,

Illic Credulitas, illic temerarius Error,
 Vanaque Laetitia est, consternatique Timores, 60
 Seditioque repens, dubioque auctore Susurri.
 Ipsa quid in coelo rerum, pelagoque geratur,
 Et tellure, videt, totumque inquit in orbem.

Fecerat haec notum, Graias cum milite forti
 Adventare rates; neque inexpectatus in armis 65
 Hostis adest: prohibent aditu, litusque tuentur
 Troës; et Hectorea primus fataliter hasta,

Parva metu primo, mox sese adtollit in auras, Ingressa turque solo, et caput inter nubila condit. Confer supra IX, 137 sqq. — Novus auctor, qui aliis refert relata.

59. *Illic Credulitas—Error etc.)* Προσωποποιήται ἐα, quae vel rumores gignunt aluntque, vel ab iis gignuntur. Quintilianus Inst. V, 3, de Fama, esse sermonem, sine ullo certo auctore dispersum, cui malignitas initium dederit, incrementum credulitas. — *Repens* de suo dedit Heinsius pro recens. — Hoc habent nostri Regii. — *Seditio repens*, Saffius, der heimschleichende Aufruhr, quasi esset a verbo *reperire*: sic etiam Raderus et Lenzius. Immo *repens* est repentina, ut passim *repens tumultus, discordia* etc. vide Heinsium. Coniunctio clam serpere potest; sed quando illa in *seditionem* erumpit, manifesta est: et omnis auditio erumpit repente. — Pro *Susurri* (quod est in Regiis nostris) Neapolitanus solus, ut videtur, *Susurra*.

62. *Ipsa quid in coelo—videt*) Μεγαρονίδες in Plauti Trinummo: sciunt id, quod in aurem rex reginae dixerit: sciunt, quod Iuno fabulata est cum Iove: sciunt quae neque futura, neque facta sunt; tamen illi sciunt etc. Iuvenalis Sat. VI, de filia fumigera-

tionis: *Haec eadem novit quid toto fiat in orbe; Quid Seres, quid Thracēs agant.* LEM. — *Inquit in orbem.* Eadem syntaxis I, 148, *patrios inquit in annos*; et apud Lactantium Inst. III, 15, 8, MSS. habent, *si quis in mores eorum inquit*.

65. Auxiliares accessiverat, et cum potentissimis Asiae regibus societatem inierat Priamus. Graeci appulerunt ad litus Sigeum, ubi Troiani eos aditu prohibebant (phraes solennes *aditu, litore, portu prohibere*: vide Heinsium), sed cruento proelio repulsi sunt; Thucydides I, 11. — *In aut sub armis*, ut apud Graecos ἐπ' aut ὑπ' ἐπλοῖς, armatus, saepissime.

67. *fataliter, ex decreto fati.* Graecis responsum erat, qui primus Troiana litora attingisset, peritorum. Caeteris cunctantibus, proailit fraude Ulixis *Protesilaus* Thessalus, quem fata iam olim designaverant, imposito ei *Protesilai* nomine; Homerus Il. B, 697; Noster Heroid. XIII, 93; Hyginus fab. 103; Ausonius epigr. XII, ubi inter alia: *Fatale adscriptum nomen mihi Protesilao—Hoc letum iam tum mea fata canebant, Tale mihi nomen quam pater imposuit.* — Is *Protesilaus* fuit Laodamiae Acasti filiae maritus: illius pater Iphiclus car-

Protesilaë, cadis: commissaque proelia magno
 Stant Danaïs, fortisque animae nece cognitus Hector.
 Nec Phryges exiguo, quid Achaia dextera posset, 70
 Sanguine senserunt: et iam Sigaea rubebant
 Litora; iam leto, proles Neptunia, Cycnus
 Mille viros dederat: iam curru instabat Achilles,
 Troaque Peliacae sternebat cuspīdis ictu
 Agmina, perque acies, aut Cycnum; aut Hectora quaerens,

sus velocitate celebris. LEM. — *Commissa* (ita in nostris Regiis); *Leiden-*
sis tertius praemissa: sed recte *com-*
missa proelia, proelium, quoniam initium
 belli et proeliorum factum: vide Bur-
 mannus. — *Magno stant*; vide ad
 X, 547. — *Fortisque animae* e cor-
 rectione Zulichemii receperunt Hei-
 sius et Burmannus pro *fortesque*. —
 Codicum lectionem truncam refert
 Gierig: teste Heinsius, libri constanter
 habent *fortesque animae, neque cogni-*
tus Hector; ita est in nostris Regiis:
 quae lectio paululum quidem contor-
 ta; at altera coniecturae tantum Zul-
 ichemii debetur. LEM. — *Fortis ani-*
mae de Protesilaio intelligendum. —
Cognitus interdum in laudem dicitur,
 ut *spectatus* alibi, qui virtutis suae
 speciminibus inclaruit.

70. *Achaia*) Vulgo *Achaica*; sed
Achaia, ut *Troia*, *Panchaia*: vide
 Heinsium. — Regius codex A *Achaia*;
 codex B *Achaica*. — *Exiguo sangui-*
ne profuso. *Sentire* dicuntur qui da-
 mnū suo discunt, quid alter valeat;
 infra XIII, 864; Cic. Catil. II, 12,
Sentit in hac urbe esse consules vigi-
lantes. — Repetitio τοῦ iam festina-
 tionis declarandae inservit, ut X, 523
 seq. — *Sigaea rubebant litora*. Plu-
 rimi (inter quos Regii nostri) *signa-*
ta rubebant litura. Ita solent poëtae
 proelia acerrima describere; Lucanus

II, 713, *Tum primum rubuit civili*
sanguine Nereus.

72. *proles Neptunia, Cycnus*) Su-
 pra II, 367, alium *Cycnum* habui-
 mus. Hunc nostrum, Neptunū filium,
 Colmarum in Troade regem (vide
 Pausaniam Phoc. p. 831), quidam
 confundunt cum tertio Cycno, Mar-
 tis filio, ab Hercule occiso, de quo
 Apollodorus II, 5, 11. — *Mille vi-*
ros. Q. Calaber d. l. πολλὸν ὄρεον
 ἰδόντα. Et erat Cycnus πρῶτος ἀρισ-
 τῶν. — *Curru instabat*. Regii no-
 stri *curru stabat*; quam lectionem vul-
 gatam insipidam iudicat recte Farn-
 abius; altera magis Virgiliana; Aen.
 enim I, 468, *instaret curru cristatus*
Achilles. LEM. — *Curru vectus instab-*
at, irrumpebat aut persequabatur
 Troianos. — *Troaque pro totaque* ex
 Mediceo chartaceo Heinsius recepit,
 quia Τρῶς et Τρωῶς et Τρωῖδς et Τρωῖ-
 χῆς dicitur. — Regii nostri *Totaque*,
 quod praeferre non dubitaverim, nisi
 Heinsius obstaret, Medicen suo fre-
 tus, quem ex veterrimo descriptum
 dicit. LEM. — *Peliaca cuspis*, inibi-
 lis Achillis hasta, tanta magnitudine
 et pondere, ut neminem reliquorum Grae-
 corum eam vibrare posset. *Peliaca* et
Pelias vocatur quia ex Pelii montis
 vertice eam rescuerat Chiron; Ho-
 merus Iliad. II, 140; Q. Calaber V,
 118.

Congreditur Cycno: decimum dilatus in annum
 Hector erat; tum colla iugo candentia pressos
 Exhortatus equos, currum direxit in hostem;
 Concutiensque suis vibrantia tela lacertis,
 « Quisquis es, o iuvenis, solatia mortis habeto, 80
 Dixit, ab Haemonio quod sis iugulatus Acliille. »
 Hactenus Aeacides: vocem gravis hasta secuta est.
 Sed quamquam certa nullus fuit error in hasta,
 Nil tamen emissi profecit acumine ferri:
 Vtque hebeti pectus tantummodo contudit ictu; 85
 « Nate Dea, nam te fama praeovimus, inquit
 Ille, quid a nobis vulnus miraris abesse? »
 Mirabatur enim; « non haec, quam cernis, equinis
 Fulva iubis cassis, nec onus cava parma sinistrae

76. *dilatus Hector*) Hectoris nex demum secuta decimo anno; scilicet Hector fato aut Deorum voluntate reservatus in decimum annum. Rarius homines dicuntur differri, quam res; vide Schwarz. ad Plinium paneg. 26.

77. *colla candentia*; plurimi (et nostri Regii) *candentia*; sed canus color non commendatur in equis, candens autem passim laudatur; vide Heinsium. *Colla iugo candentia pressos equos* pro vulgari, candentes equos et curru iunctos. — *Exhortari* iucitare ut V, 421, et alibi, *hortari* et *monere canes*. — *Vibrantia tela*. Vossius *Fulcra tela*, quae Vulcanus fabricaverat; sed Pelias hasta donum erat Chironis, quamquam a Vulcano armata ferro credebatur: vide Burmannum. — Nostri Regii *vibrantia*. — Non modo qui hastam movet, sed hasta etiam ipsa, quae movetur, *vibrare* dicitur; saepe linguae *vibrantes* serpentum. Igitur *pap* *vibrans tela* e copia poetica maluit *concutiens vibrantia tela*. — *Solatia*

etc. vid. ad IX, 7. Vulgo (et in Regiis nostris) legitur *dixit, solamen habeto Mortis*; alterum ex tribus antiquis rotundius visum Heinsio. — *Solatia* vel *solamen mortis* ex illo Virgiliano Aen. X, 829, *Hoc tamen infelix miseram solabere mortem, Aeneae magni dextra cadis*. LEM. — *Iugulatus*; Heinsius *susdet qui sis iugulandus*, sine causa.

83. error, ut V, 90, et errare mox vs. 122. — *Certa* vide ad I, 519. — *Emissi ferri*; quinque *admissi*, quod elegantius Burmanno videtur, ut *admissae aquae, admissi equi*. — Similitudines, quas Burmannus refert, hic locum suum habere mihi non videntur; itaque praefero *emissi*, quod est in Regiis codicibus. LEM. — *Hebet ictus* paulo audacius, ictus, qui tanquam cuspis hastae *hebes* esset, nullum infligit vulnus.

88. *equinis-cassis*, κόρυς ἰπποδαμεία, λόφος ἰπποχίτης, galea, cuina couo setae iubarum equinarum insectorantur, quae ornamenta variis co-

Auxilio mihi sunt; decor est quaesitus ab istis, 90
 Marsquoque ob hoc capere arma solet: removebitur omne
 Tegminis officium; tamen indestructus abibo.
 Est aliquid, non esse satum Nereide, sed qui
 Nereaque, et natas, et totum temperet aequor. »
 Dixit; et haesurum clypei curvamine telum 95
 Misit in Aeaciden, quod et aes, et proxima rupit
 Terga novena boum, decimo tamen orbe moratum.

loribus imbuebantur. — *Cava*, quia *curvata*. — *Onus sinistrae*, ut II, 681. *Onus ut gestamen et φόνηξ*, quidquid gestatur; sic *onus inguinis* pro inguine IV Fast. 241. — *Auxilio*, Gronovianus prius *auxilium*, ut Remed. Amor. 528, ubi vide Barmannum. — *Nostri Regii auxilio*. — *Decor-istis*, ut decorem mihi adderem, compararem, ista sumsi; *ab istis* elegantius, quam *istis*. Lucret. V, 1039, *a pennis tremulum petere auxilium*.

91. *ob hoc*) Francius malebat *ob hunc*; quinque libri *ab hoc*. Regii nostri *ob hunc*. — *Pro removebitur omne* (quod habent nostri) *septem removebitur ecce*. — *Tegminis officium*, arma, quae aliis id officii praestant, ut corpus tegant; I, 744, *pedum officium*. — *Destringitur corpus*, quum hasta missa leviter catem percutit, exiguumque notam relinquit. — *Pro ero melius, abibo*; Sallustius Cat. 61, 7, *graviter vulneratus discesserat*; ex eodem genere sunt, *impunitum dimittere, ruptum iacere*, quibus verbis actio, aut status sequens exprimitur.

93. *Est aliquid*, maximus honor est mihi: vide Schewbel. ad *L. Bos Ellipsei*, p. 190. — *Non esse satum Nereide, sed qui etc.* sed ex Neptuno, cui famulatur Nereus matris tuas

pater. Lxx. — *Nereide*, Thetide, caius filius Achilles. Non erat, car tam contentum de Achille loqueretur; nam nec ille, nisi in calce, vulnerari poterat. — *Temperet*. Vulgo (et in Regiis nostris) *temperat*.

95. *clypei curvamine*, in clypeo curvo. Clypeus Achillis secundum Homerum Iliad. Y, 269 sqq., quinque constabat laminis, quarum duae exteriores aereae, duae interiores stanneae, media aurea. Sed Ovidio placuit ei clypeum dare lamina aerea et decem boum coriis obductum, forte quia Aiax septem coria habebat; vide ad XIII, 2. Praecedente Homero II. H, 247; Y, 269, etiam latini poetae, ut Virgilius Aen. X, 783, commemorare solent, quot laminas et coria (*πέπλα*; Homerus vocat) telum missum penetraverit. — *Tergum amant poetae pro vulgari corium*. — *Decimo orbe, decimo corio*. Saepes *clypei orbis*, hinc etiam coria circa clypeum ducta, *orbes*. Pro *orbe* Cantabrigienais et unus Heinsii aere; Vossianus et Menardi *orbe resistit* (in Regiis nostris *orbe moratum est*). Expressit autem Nostrum et inprimis Vossianus, et Menard. codicis lectionem Statius Theb. IX, 104: *Intorquet iaculum, duro quod in aere moratum, Transmissumque tamen clypei stetit orbis secundo*.

Excudit hoc heros, rursusque trementia forti
 Tela manu torsit: rursus sine vulnere corpus,
 Sincerumque fuit; nec tertia cuspis apertum, 100
 Et se praebentem valuit destringere Cycnum.
 Haud secus exarsit, quam circo taurus aperto,
 Quum sua terribili petit irritamina cornu,
 Poeniceas vestes, elusaque vulnera sentit.
 Num tamen exciderit ferrum, considerat, hastae. 105
 Haerebat ligno: « Manus est mea debilis ergo;
 Quasque, ait, ante habuit vires, effudit in uno.
 Nam certe valuit, vel quum Lyrnesia primus
 Moenia disieci; vel quum Tenedonque, suoque
 Eetioneas implevi sanguine Thebas; 110

98. *Excudit*) Ante Heinsium edebatur *excepit*. — Regius noster A *excudit*; Regius B *excepit*. *Decutere* dixit Virgilius in re simili. LEM. — *Excutere* dicuntur homines et ferre hastas, tela, venabula infixa: vide Heinsium et Burmannum. — *Sincerum* Burmann. interpretatur non tinctum, foedatum sanguine. Malim illaesium, ut I, 191, *pars sincera*; Lucretius III, 717, *membra sincera*. *Sincerum* enim omne id, quod vitio caret. — *Apertum*, inermem, nudatum casside et parma. — *Se praebet* qui se attrectari; hoc loco, qui se feriri sinit. — Virgilius Aen. X, 314, *latus haurit apertum*, id est non tectum elypeo. LEM.

102. *Haud secus exarsit* etc.) Apta et Romanis grata comparatio. Taurorum genus quoddam, quum puniceum rubrumque colorem ferre non posset, vestibis et pilis huius coloris in circo expositis irritari solebat; Martialis Spectae. 19 et 22. — *Circo*, claustris circi, cavea, in quam conclusa animalia. — Ut gladiatores ictus

adversarii et vulnera elidunt declinatione corporis, ita etiam ab istis incitamentis, dum cedunt irruenti tanto, vulnera eluduntur, non infliguntur vulnera. — Pro *sensit* Regius noster codex B habet *sensit*; male, propter rō praecedens *petit*. — De voc. *Poeniceas*, id est purpureas, iam non semel dictum. LEM.

105. *Num tamen exciderit* etc.) Admirationem Achillis bene exprimit. Simul rerum ab eo gestarum indiculus additur, ut IX, 182 sqq. Cf. XIII, 171 sqq., et Quint. Calaber IV, 150 sqq. Apud Homerum II, 1, 328, ipse gloriatur, se duodecim urbes inter navigandum, et undecim in continente excidisse. Sed has urbes scrius expugnavit. — *Lyrnesia* aut *Lyrnesus*, et *Thebne* seu *Thebe*, urbes Mysiae, quae regio postea Aeo-
 lis dicta est, vide Burmannum. — *Eetioneas*. Regius noster codex A *Solus Echionias implevi sanguine Thebas*; codex B *Sithioneas*, et in margine *vel Echionias*; ad haec haud male retulerimus ea quae dixerit Regius:

Vel quum purpureus populari caede Caycus
 Fluxit, opusque meae bis sensit Telephus hastae.
 Hic quoque tot caesis, quorum per litus acervos
 Et feci, et video, valuit mea dextra, valetque.
 Dixit: et, ante actis veluti male crederet, hastam 115
 Misit in adversum Lycia de plebe Menoeten,
 Loricamque simul, subiectaque pectora rupit:
 Quo plangente gravem moribundo vertice terram,
 Extrahit illud idem calido de vulnere telum,

« Corrupte quidem sic legitur (*Solus Echionias*) culpa eorum qui sibi omnia permittunt in iis invertendis, quae in praeis exemplaribus descripta non percipiunt: quum enim quasnam Ovidius *Etionaeas Thebas* vocaret minus intelligerent homines imperiti et temerarii, non solum *Etionens* in *Echionias* inverterunt, sed et *solus* commodo suo adscriperunt, ignorantes *Echionias Thebas* in Boeotia esse, quae pro Graecis contra Troianos steterunt; quas autem se iactat expugnasse Achilles in Cilicia, sunt *Etionaeae* dictae ab *Etione*, patre Andromaches et rege, cui Thebe paruit; hunc ab Achille interfectum, urhemque datam populatam apud Homerum Andromache ipsa conqueritur; *Hiad. A.*, 364; *Z.*, 395. » Legitur etiam *Etionaeas*; sed male, Homerus enim locis dictis habet *Ἐχίων*. *LEM.* — Quum *disiicere* proprie sit ita destruere, ut fragnina sparsa iaceant, de excisis uocibus, arboribus, arcibus adhibetur; vid. Heinsius et Barmannus. — *Populari caede*, caede popularium. Fluvii enim *populares* habentur accolarum; vide *IX*, 20. — *Caycus*, Mysiae fluvius; ad eum fluvium Achilles hasta sua vulneravit *Telephum*, Hercules et Auges filium, quum Graec-

cos prohibere litore auderet. Quo ex vulnere quum summis doloribus cruciaretur, et oraculum ei respondisset, ὁ τρώας σὲ ἰάσεται, Achilles robigine hastae derasa eum sanavit. Atque ita bis sensit, expertus est opus, vim et vulnificam et salutarem istius hastae; Hyginus fab. 101; Plinius *XXV*, 19.

113. *per litus*, dispersos in litore. — *Hastam*, Florentinus et Francof. *hastae*, unde Heinsius coniicit et *ante actae veluti male crederet hastae*, ut *agere fulmina*, *tela* etc. — Regii nostri nihil mutant. — *Misit in adversum* etc. Centies et in hac ipsa fabula saepius homines, et membra, quae alter petiit telis, *adversi* et *adversa* vocantur. Similiter loca *adversa*, ad quae quis tendit. — *Lycia de plebe*. Sprotii codex *media de gente*, quod repetitum ex libro *V*, 207, patet Barmannus, plures *Lycia*. — Pro *Nenoten* Heins. ex duobus Regiis dedit *Menneten*. — Regii nostri habent *Lycia de gente Menaeten*.

118 *plangente*) Medicus (et codex noster B) *foedante*; sed *plangere* usitatum in hac re; vide Heinsium ad *III*, 125. — *Gravem*, dnam. — *Vertice* reposuit Heinsius e tribus, quum aut (ut in nostris Regiis) legeretur *pectore*. — *Calidum vulnus*,

Atque ait: «Hæc manus est; hæc, qua modo vicimus, hasta:
 Utar in hunc isdem: sit in hoc precor exitus isdem.»
 Sic fatus, Cycnumque petit; nec fraxinus errat,
 Inque humero sonuit non evitata sinistro;
 Inde, velut muro solidave a caute, repulsa est.
 Qua tamen ictus erat, signatum sanguine Cycnum 125
 Viderat, et frustra fuerat gavisus Achilles:
 Vulnus erat nullum; sanguis erat ille Menoetae.
 Tum vero praeceps, curru fremebundus ab alto,
 Desilit, et nitido securum cominus hostem
 Ense petens, parmam gladio, galeamque cavari 130
 Cernit, et in duro laedi quoque corpore ferrum.
 Haud tulit ulterius: clypeoque adversa reducto

ex quo calidus sanguis profluit. *Fereus vulnus* IV, 121.

121. *Utar in hunc isdem*) Olim edebatur in hoc isdem; Constantius Fanensis correxit isdem; Heinsius autem in hunc recepit e melioribus, et mox fatur mutavit in fatus auctoritate quatuor MSS; Palatinus secundus habet *Vertur in hunc*, ut I, 236, *vertitur in pedes*. — Regius noster A *Utar in hoc isdem*; codex B *Utar in hoc*... vox postrema stylo fuit deleta.

122. *Cycnumque petit*) Placet conjectura Burnmanni *Cycnum repetit*, iterum petit, quem antea frustra petierat. — *Fraxinus*, quia fraxinem hasta ab Homero ei data, unde ipse *σφαιρος*. — *Evitata*. Leidensis unus et alius Heinsii *devitata*, ut II, 605. — *Regii codices evitata*. — *A caute*. Praepositio solet interdum, etiam apud Graecos, posteriori nomini addi; vid. Fisch. ad Anacr. Od. IX, 22.

126. *viderat-gavisus fuerat*) Plusquam perfecta cum dilectu posita. — *Sanguis erat*. Vulgo (et in nostris

Regiis) *sanguis fuit*; sed Burnmannus e Cantabr. et nno Heinsii dedit *erat*, ut sit venusta et necessaria repetitio.

128. *praeceps*, celeriter, rapide; III, 694, *praecipitem rapere*. — *Pro fremebundus* (quod habent Regii nostri) *Francos*, et duo alii, *furibundus*. — *Et nitido*. Vnus Heinsii et Basiicensis *nudo*. Regii nostri ambo servant *nitido*. — *Laedi*, hebetari aut crenas ducere. — *Et in duro* etc. paulo obscurius expressum. Arma quidem adversarii laedere ensis potuit, sed non ipsam. Leuzii frater corrigit *at in duro*. Non male. Gifanius lud. in Lucretium, ad vocem *invalidis*, legit *et induro*; Tanaq. Faber coniicit *in nudo*. — Regii nostri *in duro*.

132. *clypeo-reducto*) Olim gladio, et pro reducto, multi *resecta*, *reieto*, *recepta*, *relicto*, *remoto*. — Codex Regius A *gladioque adversa reducto*; codex B *clypeoque ad terga reducto*, non male; sed in margine scriptum est, *vel: adversa resecto*. — Clypeum identidem impingit in Cycni os ad-

Ter, quater ora viri, capulo cava tempora pulsat;
 Cedentique sequens instat, turbatque, ruitque,
 Adtonitoque negat requiem; pavor occupat illum, 135
 Ante oculosque natant tenebrae, retroque ferenti
 Aversos passus, medio lapis obstitit arvo.
 Quem super impulsus resupino pectore Cycnum
 Vi multa vertit, terraeque adflixit Achilles.
 Tum, clypeo genibusque premens praecordia duris, 140
 Vincla trahit galeae; quae presso subdita mento
 Elidunt fauces, et respiramen iterque
 Eripiunt animae: victum spoliare parabat:
 Arma relictâ videt: corpus Deus aequoris albam
 Contulit in volucrem, cuius modo nomen habebat. 145

versum, et post singulos ictus reducit ad se, simulque capulo saevit in eius tempora. Ita recte locum restituasse arbitror Heinsium. Prior enim sententia bene convenit ingenio Nasonis, qui solet ita exprimere gestus pugnantium (Virgil. Aen. XI, 605, *hastasque reductis Praetendunt longe dextris*), sicut posterior furori Achillis. De verbo *reducere* vid. Heynius ad Aen. IX, 423, in varr. lect. — *Cedenti*, pro *cedentem* dedit Heinsius; quem vid. ad Claud. in Ruf. I, 35. — *Cedenti* habent etiam nostri Regii et Florentinus S. Marci, Spirensis, Neapolitanus et plurimi alii. LEM. — *In stare* verbum militare, quod opponitur tunc *cedere*.

136. *Ante oculos natant tenebrae*) Apud Homerum simplicius nox tegit oculos morientium. Hoc exornarunt Latini poëtae, praecedente Lucretio III, 479: *natant propter fluctuantem motum*; supra V, 71, *ipsi oculi sub nocte natant*, ut apud Virgil. Georg. IV, 496, *conditque natantia lumina somnus*; Silius II, 122, *parvaque oculos iam luce natantes*. Sed nunc te-

nebrae, quas pavor obiiicit. — *Medio arvo*; Meursius legit *armo*. — *Nostri Regii arvo*. — *Adflixit*; quidam *infixit*. — *Nostri Regii affixit*.

141. *Vincla*, ὄχλους, lorum, quo galea ligabatur sub mento. Haec *trahi*, constringi interdum solebat a victoribus; Homerus Iliad. Γ, 371. — *Elidunt*—*eripiunt*. Heinsius vel invitis MSS. scribendum censet *elidunt*—*eripiant*. — *Spoliare*, σκευεύειν, iacenti arma detrahere, ex noto more veterum. — *Arma relictâ videt*; Langemannus *arma relictâ loco*, ut *resistere loco* XIII, 946; *loco manere* XIV, 70; *loco ponere* Fast. II, 207. — *Regii nostri relictâ videt*.

145. *Contulit*, transformavit; Cie. Offic. III, 20, *ex homine se conferre in bellum*; supra IX, 347, *Lotis in hanc contulerat versus vultus*. — *Albam in volucrem*, ut superior Cycnus II, 367. — Fuere autem tres Cycni de quibus apud poëtas fit mentio: primus Neptuni filius, quem occidit hic Achilles: alter Stheneli filius, Ligurum rex: tertius Martis filius fuit, quem Hercules singulari certamine

II. Hic labor, haec requiem multorum pugna dierum
 Attulit, et positis pars utraque substitit armis.
 Dumque vigil Phrygios seryat custodia muros,
 Et vigil Argolicas servat custodia fossas,
 Festa dies aderat, qua Cycni victor Achilles 150
 Pallada vittatae placabat sanguine vaccae.
 Cuius ut imposuit prosecta calentibus aris,
 Et Dis acceptus penetravit in aethera nidor;
 Sacra tulere suam, pars est data caetera mensis.

ad Peneum annum superavit et occidit. LEM.

146-535. *Pugna Centaurorum*, cuius narrandi occasio hic perquam commoda offertur. Ei enim interfuerat *Caeneus*, Cyeno et natura et fati similissimus. Namque uou modo e femina in marem conversus, sed etiam invulnerabilis factus erat Neptuni munere, et, quum necaretur, in avem transformatus; Apollonius I, 57, ibique schol. Anton. 17, schol. Homeri ad Iliad. A, 264; Hyginus fab. 14, pag. 34; Servius ad Aen. VI. De *Caeneo* ipso agitur 171-219 et 459-534, quibus pugna Centaurorum interiecta. Sed his omnibus praenmittitur convivii descriptio, quod occasionem dedit antiquiorem hanc fabulam repetendi. De *Centauris* vide ad vers. 210. — *Labor* nolante de proeliorum molestiis. — *Substitit*, quievit. — *Servat* pro observat, ut V, 631. — *Fossas*. Septem, in quibus Vaticanus, Mediceus, Gronovianus primus, (et praeterea noster Regius B) habent *servat custodia flammis* quod de ignibus (Hrat. I, Od. 10, 15) posse capi Burmann. monet; unus Basileensis *portas*; unus Heinii *valles*, unde Heinsius conjieit *vallos*: sed *fossas* non movendum, quia bene respondet *tō murci*. — *Vigil custodia*,

custodia vigilum. De repetitione hae verborum vide Praef. de opere Met. in tomo praeced. p. XLIII. — *Pallas* faultrix Achillis; Homer. Iliad. A, 194 sqq. — *Placat Deos* quicumque iis sacra facit. — *Vittatae sanguine vaccae*. Aute Heinsius edebatur *macitatae-vaccae* (ita est in nostris Regiis): *vittis* velata omnia, quae Diis consecrabantur; vide Heinsius.

152. *imposuit prosecta* etc.) Sacrificia causa praecipua apud priscos Graecos conviviorum, quibus admodum delectabantur heroës, et quae subinde ex more a proceribus instituebantur. *Prosecari* verbo sacris proptio dicebantur exta cocta. — *Dis acceptus*. Vnus Regius *exceptus*, quod bene aviditatem Deorum notare putat Burmannus; nidore enim pasci Deos creditum esse. — Regius noster A *exceptus*; Regius B *acceptus*, quod praefero. LEM. — Tempore heroum coxae (*μῆσος*) adoptertae adipis (*χρῆσις*) adolebantur. Addebantur particulae ex omnibus membris decimae, quod Homerus vocat *σπαστήριον*. Pars reliqua in usum epularum adhibebatur; Iliad. A, 459 sqq. Ut hoc loco carnes, ita alibi, v. e. VII, 662, tempus dicitur *duri mensis*. — Pro pars caetera Leidensis et Sprotii cod. *pars maxima*. — Regii codices caetera.

Discubuere toris procures, et corpora tosta 155
 Carne replent, vinoque levant curasque sitimque.
 Non illos citharae, non illos carmina vocum,
 Longave multifori delectat tibia buxi:
 Sed noctem sermone trahunt; virtusque loquendi
 Materia est: pugnam referunt hostisque, suamque; 160
 Inque vices adita, atque exhausta pericula saepe
 Commemorare iuvat: quid enim loqueretur Achilles?
 Aut quid apud magnum potius loquerentur Achillem?
 Proxima praecipue domito victoria Cycno
 In sermone fuit: visum mirabile cunctis, 165
 Quod iuveni corpus nullo penetrabile telo,
 Invictumque ad vulnera erat, ferrumque terebat.

155. *Carne replent* etc.) Ornata, hilariter admodum coenam illam produxerunt. — *Discubere*; conf. VIII, 565. — *Torreri*, scilicet assari carnes, non elixari solebant heroica aetate. — *Levant*, pellunt. Virgilius *eximere famem, alim*; Homerus *ἔξτερο νόμος ἴπov*. Apud Homerum non *discumbentes*, sed *sedentes* epulantur. — Oxoniensis et unus Heinsii habent *levant animumque sitimque*; alius Leidensis et Sprotii *curasque levant vinoque iocisque*. — Regii nostri *curasque sitimque*.

157. *Non illos citharae* etc.) Citharae vocisque cantus alias perpetuus conviviorum comes; Homer. II. A, 603, et Od. A, 152, ubi Clark. plura collegit. Sed nunc consilium poetae illum non admittebat. — De *tibia multifori buxi* vid. ad IV, 30: Heinsius putat, eam *longam* diei, quia graecanica fuerit, quum phrygin esset ineurva; III, 533. Sed nunc dixisset haud dubie *recta*. Igitur *longa*, quia habet multa foramina, quum prisca Romanorum tibia paucis foraminibus

esset brevis. Hoc loco alii (at non nostri Regii), *multisoni*.

159. *noctem sermone trahunt* dixit cum Virgil. Aen. I, 748, poetice pro vulgari, sermonem trahunt noctem. Sequentia ex moribus heroum atque in laudem Achillis dicta. — *Virtus*, fortitudo bellica. — *Exhausta pericula*, fortiter superata, ad finem tolerata. Gronov. et duo alii *exacta pericula*, Regii nostri *exhausta*. — *Magnus* et supra XI, 265, *ingens* Achilles. Ei se accommodant ceteri, et placere student, praesertim quum eius sumtibus hoc convivium institutum esset. Itaque etiam in sqq., Achilles potissimum subinde fit mentio, ut va. 168, 176.

164. *domito Cycno*) Plurimi *domiti Cyeni*; et mox pro *iuveni*, vulgo *iuvenis*; Mediceus etiam *nulli* pro *nullo*. — Regii nostri *domito Cycno* — *iuvenis* — *nullo*. — *Invictum ad vulnera*, invulnerabile. Periode est, utrum cum vulgata a *vulnere* legas, an cum MSS. quibusdam, quos Heinsius sequi maluit, *ad vulnera*; nam utraque praec-

Hoc ipsum Aeacides, hoc mirabantur Achivi;
 Quum sic Nestor ait: « Vestro fuit unicus aevo
 Contemptor ferri, nulloque forabilis ictu 170
 Cycnus; at ipse olim patientem vulnera mille
 Corpore non laeso, Perrhaebum Caenea vidi;
 Caenea Perrhaebum, qui factis inclytus, Othryn
 Incoluit: quoque id mirum magis esset in illo,
 Femina natus erat. » Monstri novitate moventur, 175
 Quisquis adest, narretque rogant; quos inter Achilles:
 « Dic age, nam cunctis eadem est audire voluntas,
 O facunde senex, aevi prudentia nostri,
 Quis fuerit Caeneus: cur in contraria versus:
 Qua tibi militia, cuius certamine pugnae 180
 Cognitus: a quo sit victus, si victus ab ullo est. »
 Tum senior: « Quamvis obstat mihi tarda vetustas,

positio elegantér pro quoad adiectivis
 inungitur: utriusque generis exempla
 habet Clavis Cic. — *Ferrum tenebat*
 pro ferrum repellebat, non licet di-
 cere. Quum igitur Francof. MS. *mi-
 rumque*, multi *ferebat*, Cantab. Oxon.
 et tres alii, *tenebat* habeant, Burman-
 nus coniicit *mirumque tenebat* Hoc
 ipsum Aeacidem, hoc miraculum te-
 nebat defixum Achillem. — Regius
 noster A *ferrumque ferebat*; codex B
verumque ferebat Hoc ipsum Aeacides.
 Quae lectio notanda et sensum paulo
 quidem contortum hunc habet, Achil-
 les hoc ipsam verum esse testabatur.
 LEM.

169. *Quum sic Nestor ait*) Bene
 Nestorem haec narrantem inducit,
 qui ipse Caenea viderat et facundin
 excelebat. Et vide, quomodo totus
 locus sequens sermonem villae com-
 munitis aemuletur. — *Aevum* pro acta-
 te. — *Unicus*, unus. — *Contemptor*
ferri, non metuens arma ferrea, quip-
 pe nullo forabilis ictu, invulnerabilis,

nove dictum. — *Pati*, sustinere. —
Perrhaebus urbs Thessaliae, cuius in-
 colae et ipsi *Perrhaebi* dicti sunt,
 vicini Lapithis; Strabo lib. IX, pag.
 439. — *Othrys* sedes Lapitharum vo-
 catur a Plinio IV, 15; sedes Centau-
 rorum a Virgil. Aeneid. VII, 675;
 etiam infra vs. 513 commemoratur.

177. *voluntas*, cupiditas, studium.
 Librariis ergo debetur, quod habent
 novem MSS. *voluptas*. — *Prudentia*,
 prudentissime. Abstracta ponuntur
 pro concretis, atque virtutes, vitia,
 affectiones animi, pro ipso homine;
 Tibull. IV, 1, 112, *Pylia fama*, pro
 Nestore celeberrimo. De *facundia* Ne-
 storis vid. Homer. Il. A, 248 sq., quo
 ipso loco pugnam cum Centauris me-
 morat. — *Certamen pugnae*, labor in
 pugna; Plin. VI, epist. 13, 6, *quan-
 tum nos in ipsa pugna certaminis man-
 neat*.

182. *tarda vetustas*) Multi *longa*
vetustas; tres *longa senectus*; quatuor
tarda senectus. — Regius codex A, a

Multaque me fugiant, primis spectata sub annis;
 Plura tamen memini, nec, quae magis haereat illa,
 Pectore res nostro est inter bellique domique 185
 Acta tot; ac si quem potuit spatiosa senectus
 Spectatorem operum multorum reddere, vixi
 Annos bis centum: nunc tertia vivitur aetas.
 Clara decore fuit proles Elateia Caenis,

prima manu, *longa senectus*; a secunda manu in margine, *longa vetustas*; codex B *tarda vetustas*, quod praefereendum puto. LEM. — *Vetustas*, senectus; Tibull. I, 8, 50, *veteres senes*; IV, 1, 111, *vetus aetas*; Plin. Paneg. 14, *vetustior miles*, senior, ubi vide Schwarzius; *antiquus Nestor* Heroid. I, 63: *tarda*, quia reddit homines tardos, vel quoad corpus, vel quoad ingenium, ut hoc loco. Supra VII, 478, *tardus gravitate senili*. — *Prima sub annis*, prima aetate: *sub saepe* pro *in*; vid. Burman. ad I, 689. Similiter *in* et *sub armis* promiscue usurpant. Ac etiam hoc loco tres MSS. *armis*, ut VIII, 313, *primis etiamnum Nestor in armis*, ubi vulgo *annis*. — Locutionem *domi bellique* comprobavit Heinsius ex Cicerone, Off. II, 24, ubi *res belli et domi. Belli*, apud hostes, *domi*, in sua civitate. Alibi *domi militiaeque*, *domi foris*que. Haerebant autem illa res tam firmiter propter fortitudinem virorum, qui ei interfuert; Homerus, dicto loco.

186. *spatiosa*, ut XIII, 206, *spatiosum bellum*. Mox male suspicantur, excidisse post *reddere* apodosin, atque haec incleant, certe *Me potuit, vidi qui tot iam saecula*. Talis enim sententia facile cogitando suppleri potest, ineptique a poeta esset addita. — *Aetas*, saeculum, eo sensu, quo hodie sumitur, sed apud veteres Romanos *saeculum* non habebat notionem tam

definitam. Quom igitur Nestor a Naevio ap. Gell. IX, 7, vocatur *triacclise-nex*, eique a Tibull. IV, 1, 50, et 112, atque a Propert. II, 10, 46, tribuuntur tria saecula, nihil illi definiunt, sed exprimere haud dubie voluerunt tres γενιὰς, quas Nestori assignat Homer. II. A. 247 sqq., ubi Scholiastes observat, γενιὰν apud veteres fuisse triginta annorum; quem multi secuti Nestora fecerunt nonagenarium senem. Sed nec de γενιὰς spatium quidquam decernere licet. Ovidius autem male interpretatus est *saeculum*, quamquam Schirachius fatetur se in sententiam Ovidii ire; quippe non indignum Homero, immo laudabile fuerit, si intelligamus, Homerum Nestora finxisse 300 annorum senem; tales enim senes adhuc existere. Vbi tandem existunt? — *Vivitur aetas tertia*, pro aetate tertiam ago; *Quid igitur?* Par. *Statut*, apud Terent. Eun. II, 2, 40. *Vivere aetatem*, agere, ut *vivere annos* XV, 401, et *vivere ter senas Olympiadas* Martial. VII, 39; quae loca laudavit Burmannus.

189. *Elateia* filiam faciunt Lucianus in Gallo, et Hyginus fab. 14 et 242. *Atracis* filio est Antonino Liberali cap. 17, quem Noster vers. 209 sequitur, quae inconstantia non potest non improbari; eiusdem negligentiae rem se fecit interdum etiam Hyginus, v. c. fab. 10, ubi Neleum Hippocoontis, et paulo post cum aliis Neptuni filium

Thessalidum virgo pulcherrima; perque propinquas, 190
 Perque tuas urbes, tibi enim popularis, Achille,
 Multorum frustra votis optata procorum.
 Tentasset Peleus thalamos quoque forsitan illos;
 Sed iam aut contigerant illi connubia matris,
 Aut fuerant promissa, tuae: nec Caenis in ullos 195
 Dempsit thalamos: secretaque litora carpens
 Aequirei vim passa Dei est: ita fama ferebat.
 Utque novae Veneris Neptunus gaudia cepit,
 « Sint tua vota licet, dixit, secura repulsae;
 Elige quid voveas: » eadem hoc quoque fama ferebat.
 Magnum, Caenis ait, facit haec iniuria votum,
 Tale pati nil posse, mihi: da, femina ne sim,
 Omnia praestiteris. » Graviore novissima dixit

facit. Nisi ad excusandum poetam dic-
 cas, vs. 209, patronymicum *Atracides*
 positum pro gentilitio *Atracius*, id
 est Thessalus. *Atracis Hippodamia* est
 Heroïd. XVII, 247. Similem diffi-
 cultatem habuimus supra X, 162. *Caen-*
eus et apud Homerum et Hesiodum
 prae reliquis nominatur. Plures *Caen-*
ei memorantur. Sed *Elatides* in pri-
 mis nobilis. Vide Heynium ad *Apol-*
lodorum I, 9, 16. Iuxta vs. 479 a pa-
 tria *Phylleus* vocatur: Hesiodo di-
 citur rex.

191. *tibi enim popularis*) Apostro-
 phe haec memorabiliorem facit nar-
 rationem, et inmodiorem Achilli,
 praesertim quum sequantur, *Tentasset*
Peleus thalamos etc. Similis apostro-
 phe est vs. 363. Pro *multorum frustra*
votis etc. Bersman. et Menard. *multo-*
rumque fuit votis etc. Nonnulli in quibus
 Florentinus, Neapolitanus, Thua-
 naeus, Moreti, *multorumque fuit spes*
invidiosa procorum; qui versus in li-
 bro IX init. occurrit. — Regii nostri
 servant vulgatum.

196. *in ullos Dempsit thalamos*)
 Etiam Tacitus IV Aunal. 27, *denubere*
in domum; supra VII, 836, *innubere*
thalamis; Livius X, 23, *erubere pa-*
tribus.

202. *Tale pati nil posse mihi*) Ple-
 rique (et nostri Regii) *Tale pati ians*
posse nihil; non male: etenim iam, id
 est, ab hoc inde tempore bene h. l. con-
 venit. Si *mihi* retinemus, post *posse*
 interpungendum est, ut referatur ad *fa-*
ciat. Lenz. frater coniungit cum sqq. *mi-*
hi da etc. Sed Burmanno valde adblan-
 ditur duorum cod. Regii tertii et Vr-
 binatis lectio, *Tale pati da posse ni-*
hil, da femina ne sim; venustam enim
 esse illam repetitionem, qua opus
 fuerit in tanta voti magnitudine. —
Dare, pro concedere aliquod munus,
 ut I, 486.

203. Ingeniose et inexpectato cele-
 ritatem mutationis exprimit; conf. IX,
 785 sqq. — *Graviore*, humiliore. —
 Lenzius putat, etymologicam nomi-
 nis interpretationem a *καιρός*, *novus*,
 traditionem peperisse de transforma-

Verba sono, poteratque viri vox illa videri,
Sicut erat: nam iam voto Deus aequoris alti
Adnuerat; dederatque super, ne saucius ullis
Vulneribus fieri, ferrove occumbere posset.
Munere laetus abit; studiisque virilibus aevum
Exigit Atracides, Peneiaque arva pererrat.
Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus,

205

210

tionem in novum sexum. Mirum! — Pro dicit Cantab. (et noster Regius B) habet *duxit*; vide Heinsium ad Amor. I, 4, 19.

208. *Exigere aevum, aetatem* pro agere, disserunt etiam Terentius Cicero, Virgilius. — *Studus virilibus*. Sic v. c. interfuit venationi apri Calydonii, VIII, 305, et expeditioni Argonautarum, Hygin. fab. 14, p. 34. — *Atracides*. Vide ad vs. 189. *Arax* Thessaliae urbs, *Peneo* victua; Strabo IX, p. 440. — *Arva pererrat*. Vnus Heinsii *Peneaque rura frequentat*; quinque *tenebat*; unus *colebat*. — Regii nostri, ut plerumque, *Peneisque arva pererrat*.

210. *Ixion*, rex Thessaliae, *audax*, quia cum lunone concumbere voluit. Ex nube ei obiecta lunonis loco nati sunt Centaurs, *Nubigenae* inde dicti. Sed antiquitas genti huic, *ferae* nomen illud tribuisse videtur propterea, quia altissimos Thessaliae montes habitabat. Forma autem, quae eis tribuitur, ex antiquo quodam symbolo fluxisse videtur Heynio in *Antiqu. Aufsatzen*. P. I, p. 33. Alii eam repetunt e traditione, quae equitandi artem ad Centauros referebat. Apud Homerum feri et montani homines sunt. Bifurcos primum reperiuntur apud Pindorum Pyth. II, 83. Atque ita eos primas piusit Zeuxis. Pugnas vero amabat illa gens, quibus experimendis sibi placebant artifices veteres.

Sed imprimis memorabilis pugna eorum cum Lapithis, alio Thessaliae populo, Centauris vicino, cuius mentio fit iam ab Homero Od. Φ, 295; secundum quem Eurytion Centaurns ad Lapithas profectus in aedibus Pirithoi, postquam animus vino ienerat, male se gerit, eamque ob causam non modo e domo eicitur, sed auribus quoque nasque privatur, unde magna contentio inter Centauros et Lapithas. Carteri addunt in nuptiis Pirithoi hoc factum, ubi Centaurs et sponsam et alias feminas raperunt. Conf. Plutarchus, Thes. cap. 30; Higinius fabul. 33; Scol. Homeri dicto loco; Valerius Fl. I, 142 sqq.; Servius ad Virgilium Aeneid. VII, 304; Lactat. ad Statium Theb. II, 363. Expressa res erat in scuto Herculis (vide Hesiodum, vs. 178 sqq.), et in lacunari templi Iovis Olympii. In medio erat Pirithus, iuxta eum Eurytion Pirithoi sponsam capiens, quam defendebat Caeneus: altera ex parte Theseus securi Centauros obtruncans. Centaurorum alii pueros rapiebant, alii virgines; vide Pausaniam Eliac. prior. pag. 400. Memorantur a veteribus et alii huius pugnae auctores, ab Aeliano Var. Hist. II, 2, Melissandri Mikesii carmen epicum; et Plutarcho Hermodorus: et credibile est, Ovid. seculum esse carmen graecum: memorat 53 Centauros, et Lapithas, quorum nomina non ipse finxit: plura

OVID. Op. Tom. IV

X

Nubigenasque feros, positis ex ordine mensis,
 Arboribus tecto discumbere iusserat antro.
 Haemonii proceres aderant; aderamus et ipsi;
 Festaque confusa resouabat regia turba.
 Ecce canunt hymenaeon, et ignibus atria fumant; 215
 Cinctaque adest virgo matrum, nuruumque caterva,
 Praesignis facie: felicem diximus illa
 Coniuge Pirithoum: quod paene fefellimus omen.
 Nam tibi, saevorum saevissime Centaurorum
 Euryte, quam vino pectus, tam virgine visa 220
 Ardet; et ebrietas geminata libidine regnat.

etiam apud Graecos leguntur: pro Lapithis pugnant Thesens, Peleus, Nestor, quarum virtus in luce posita est. — *Hippodamiae* Plutarchus Deidamiam vocat. Scribitur etiam *Hippodamia*; fuit filia Adrasti.

212. *discumbere iusserat antro*) Proceribus convivium in atris ex more, Centauris in antro, regiae proximo, cuius introitus arboribus tectus (vide ad XI, 605), paratum. Lenzius observat, ipsum antrum dici regiam, in eoque fuisse et atrium, et vers. 246, *aedem*. Immo antrum hic discrete distinguatur videtur a regia.

213. *Haemonii proceres*, duces Lapitharum. — *Et ipsi*; evocatum se ab illis Pylo, ipse Nestor narrat apud Hom. II. A, 270. Etiam Thesens invitatum esse ad illas nuptias, e Plutarchi d. l. apparet. — *Festa*; vide ad III, 111. — *Confusa turba*, strepitu promiscuo hominum loquentium, iuculentum etc. — *Resonabat regia*. Mediceus *resonabant atria*, ut V, 2. — *Regii resonabat regia*.

216. *matrum, nuruumque*) quidam (et noster Regius B a prima manu) *matrumque, viruumque*. Mediceus et

unus Heinsii etiam *corona* pro *enterva*. — *Praesignis insignis*; VII, 150; unus Mediceus habet *praesignis faciem*, quod valde placet Heinsio. — *Nostris Regiis facie*. — *Felicem coniuge*; vide ad XI, 266. *Quod poene* etc. Burmannus mallet *quam paene fefellimus omen*! et includere parentesi. — Sed nullam auctoritatem ministrat Burmannus; quare nihil mutandum puto. LEMAITRE. — *fefellimus omen*, falsum diximus omen. — *Saevorum saevissime*. Mediceus *semivirum saevissime*. Heinsius putabat aliquando *semihominum*, ut versu 536. — *Regii codices saevorum*.

220. *quam... tam*) Plurimi *tam... tam*, et saepe transponi has particulas movet Burmannus. — *Regii nostri quam... tam*. — Solet fere haec pugna commemorari a poetis, quum a vinolentiae turpitudine deterrent. Sic Homer. d. l. Virgil. Georg. II, 455; Horatius I, Od. 18, 7. Sed apud Virgil. Aen. VII, 304, Mars indigne ferens, se in Pirithoi sacrissimum esse praeteritum, furorem Lapithis immisit, quo illi cum Centauris congressi sunt. *Eurytus* ab Homero, Pausania, Diog. Laertio, VI, 59, atque etiam a Nostro Art.

Protinus eversae turbant convivia mensae;
 Raptaturque comis per vim nova nupta prehensis.
 Eurytus Ippodamen; alii, quam quisque probabant,
 Aut poterant, rapiunt; captaeque erat urbis imago. 225
 Femineo clamore sonat domus: ocus omnes
 Surgimus; et primus, « Quae te vecordia, Theseus,
 Euryte, pulsas, ait; qui, me vivente, lacessas
 Pirithoum, viresque duos ignarus in uno? »
 Neve ea magnanimus frustra memoraverit heros, 230
 Submovet instantes, raptamque furentibus aufert.
 Ille nihil contra: neque enim defendere verbis
 Talia facta potest: sed vindicis ora protervis
 Insequitur manibus, generosaque pectora pulsas.
 Forte fuit iuxta, signis exstantibus asper, 235
 Antiquus crater; quem vastum vastior ipse
 Sustulit Aegides, adversaque misit in ora.
 Sanguinis ille globos pariter, cerebrumque, merumque,

Amst. I, 593, *Eurytion* vocatur. Et Homero *ἑρπυλίων* dicitur. — *Regnat*, impellit eum ad facinora, ut I, 241.

224. *probabant* habent multi veteres; vulgo *probabat*, Arundel. et unus Patav. *probat*; inde Heinsius emendavit *probarant*. — Codex Regius A *probabant*; codex B *probabat*; Heinsii emendatio, quam receperat Gierig, auctoritate caret, quare lectionem praeam revocavimus: immo in *probarant* et poterant exitus idem sonorum non placebat. LEM.

228. *pulsas*, impellit, invadit. — De *Pirithoi* et *Thesei* iusigni amicitia vide ad VIII, 303, et Plutarchum Thes. c. 30. — *Duos in uno*; vide ad XI, 388.

230. *magnanimus* non est generoso animo praeditus, sed fortis, ut *μῆτις*.

233. *vindicis*) Thesei, qui novam

nuptam Centaurorum iniuria liberat. LEM. — *Insequitur ora*, continuo involat manibus in os.

235. *Forte fuit iuxta* etc.) Cratere instar teli etiam Præsen V, 82, utitur; apud Virgilium Georg. d. I. Hylaeus Centaurus *magno cratere* Lapithis minatur. — *Signis exstantibus asper*, figuris eminentibus caelatus, anaglyphum: namque *asperum* *εἰς τὰ χεῖρα* opp. *laevi*; Claudianus VIII, 585, *asperat Iudus Felamenta lapis*; et Noster iam in lib. V, 80, *altis Exstantem signis*, *multaeque in pondere manibus tollit cratera duobus*. Praeiverat his Virgil. IX, 264, ubi *aspera signis* *poecila*, ubi etiam *antiquos crater*, antiquo opere, adeoque maioris pretii. Frequenter ab antiquitate huiusmodi opera laudantur; infra XII, 700, *antiquo signis fulguratibus aere*. — *Quem vastum vastior*; vide ad III, 60. —

Vulnere et ore vomens, madida resupinus arena,
 Calcitrat: ardescunt germani caede bimembres, 240
 Certatimque omnes uno ore, Arma, arina, loquuntur.
 Vina dabant animos: et prima pocula pugna
 Missa volant, fragilesque cadi, curvique lebetes;
 Res epulis quondam, tum bello et caedibus aptae.
 Primus Ophiouides Amycus penetralia domus 245
 Haud timuit spoliare suis; et primus ab aede
 Lampadibus densum rapuit funale coruscis:
 Elatumque alte, veluti qui candida tauri

Pro ipse (quod habent nostri Regii) vulgo legitur ipso.

239. *madida resupinus arena*) Malli (et noster Regius B) *madidum arenam*, quod improbat Barmaonus, quia *calcitrare* vix pouitur cum accusativo. — *Calcitrare* de fermentibus morientium membris, ut *trepidare* V, 40; VI, 560 et *pulsare* IV, 133. — De hoc verbo vide quae dixerimus ad V, 40. LEM. — Eidem Burman. displiceat *germana* quod Heinsius ex uno suo pro *germani* recepit, quia dubium sensum facit; posset enim etiam significare veram caedem. Quam in uno Thuani sit *germania*, id separandum iudicat, *germani* a. propter, *caede*, idque praefert vulgatae. *Germana caede*, pro *caede germani*, ut paulo ante vs. 111, *populari caede*, *caede popularium*. — *Bimembres*, bicipites, alibi *biformes* et *gemini*, Centauri ob duplicem equi et hominis formam. — *Loquuntur* de magno et promiscuo clamore. Expectantes forte, *fremunt*. — *Haec* igitur caedes signum veluti fuit pugnae, quam Noster ad imitationem Homeri et Virgilii, v. c. Aen. XII, 277 sqq., copiosissime persequitur, quamquam haec supra V, fab. 1, tumultuariam pugnam descriperat. Tanto magis admirari licet ingenti Ovidiani co-

pias, quae multis illis caedibus describendis nondum exhaustae erant. Etenim hic quoque aliis quisque armis, alius vulceribus moritur. Vide ad V, 1. Nupoulli eorum, qui hic commemormatur, interfuerunt venationi apri Calydonii. — *Pocula missa volant* etc. Valerius Flacc. I, 142, *Crateres mensaeque volant, araeque Deorum, Poculaque insignis veterum labor*. — *Curvique lebetes*. Vnus Medicus *turbique*, unde Heinsius coniicit *curtisque*, vel *fulvique*, ut Heroid. III, 31, *fulvos operoso ex aere lebetes*. — Regii codices *curvique labetes*.

244. *quondam*, antea. *Antae*, inservientes. Horat. I, Od. 27, 1: *Natis in unum leuitias scyphis Pugnare Thracum est*.

245. *penetralia domus* *Haud timuit*, haud reveritus est, religioni sibi non duxit sacrilegium committere. *Dona* propria, quae in templis et penetralibus Diis suspenduntur et consecrantur. — *Ab aede*, a penetralibus Diis Penatibus consecratis. — *Funale* nunc non est, ut alibi, funis cera oblitus, scil. fax, sed, ut Farnabius monuit, lychnusbus de laqueari deprendens et lampadibus stellatus; Isidorus XX, 10: *Funalia sunt candelabra, exstantes stimulos habentia, quibus funeculi*

Rumpere sacrificia molitur colla securi,
 Illisit fronti Lapithae Celadontis; et ossa 250
 Non agnoscendo confusa reliquit in ore.
 Exsiluere oculi; disiectisque ossibus oris,
 Acta retro naris, medioque infixâ palato est.
 Hunc pede convulso ineusae Pellaeus acernae
 Stravit huui Belates, disiecto in pectora mento; 255
 Cumque atro mistos sputantem sanguine dentes,
 Vulnere tartareas geminato mittit ad umbras.
 Proximus ut steterat, spectans altaria vultu
 Fuunda terribili: « Cur non, ait, utimur istis? »
 Cumque suis Gryneus immanem sustulit aram 260

ora vel huiusmodi alimento luminis oblectantur.

249. *moliri* de omni quidem conatu, sed h. l. forte cum respectu virium intrinsecarum, magno molimine rumpere tentat, ut est vers. 357. Brevius Virgilii Georg. IV, 331, *in vires molire boveum*. Mox recte *confusa*, quia os iam non agnoscendum. Sic V, 58, *fractus confudit in saxibus ora*. Hoc locu pluvius, *confusa reliquit*; Seneca Troud. vs. 1112, *Ora et illas nobiles patris notas Confudit inani pondus ad terram datum*, de Astymacte. Hic putabat Heins. *confusa*; et pro *Non agnoscendo* permulti *non cognoscendo*; male, nam agnoscere est videre aliquem esse eundem, quem antea cognovimus; sorpissime tamen et fere semper haec duo *confusa*. — Regii ambo *agnoscendo* et *confusa*.

252. *Exsiluere oculi* vulgo *exsilire*. — Regius codex A *exilire*; codex Bezae *exilire*. — *Infixa palato*; Gronov. pri. *affixa*; vulgo est *fixa*.

254. *Hunc quorsum referendum sit* dubitat Glareanus; sine causa; *hunc*, Amycum. — *Pellaeus Belates*. Pella nomen est multarum urbium; nam et

in Macedonia, et in Thessalia, et in Achaia, et in Syria est Pella, unda *Pellaeus* derivatur. LEM. — *Disiecto* plus est quam vulgatum *disiecto*, quod revocavit Mitscherl., et quod habent Regii nostri; illud enim iudicat, laceratum mentum et in pectus deiectum. Sic et vs. 566. — *Cumque atro* etc. e Virgilio V, 469: *crassumque cruorem Ore ciectantem, mistosque in sanguine dentes*. Hoc loco *sputantem* de suo dedit Heinsius: MSS. omnes habent *sputantem*: sed et *sputare*, *desputare*, *expuere* usitata in hoc re, vide Heinsium ad h. l. et Bronkium ad Propert. IV, 5, 67. Etiam Homer. II, 4, 696, ἀίμα πύον πύοντα. — Regii nostri codices habent *sputantem* ut omnes alii, latenter tamen, et Burn.; alteram lectionem ab emendatione recentiorum profectam putandum est. LEM. — *Geminato* ictu opus erat, quia ille non uni pede minus utebatur.

258. ut, u. pote qui. Causam reddit, cur Gryneus ara usus sit: causa autem solet a Latina facta praeponi Congrua talia arma immanibus pugnantium corporibus, de quibus ad versum 352.

Ignibus, et medium Lapitharum iecit in agmen,
 Depressitque duos Brotean et Orion: Orio
 Mater erat Mycale, quam deduxisse canendo
 Saepe reluctanti constabat cornua lunae.

« Non impune feres, teli modo copia detur, » 265
 Dixerat Exadius; telique habet instar, in alta
 Quae fuerant pinu, volivi cornua cervi.
 Figitur huic duplici Gryneus in lumina ramo,
 Eruiturque oculos; quorum pars cornibus haeret;
 Pars fluit in barbarn, concretaque sanguine pendet. 270
 Ecce rapit mediis flagrantem Rhoetus ab aris
 Prunitium torrem, dextraque a parte Charaxi

262. *Depressit*; vulgo (et in Regiis nostris) *oppressit*; sed *depressit*, ut alibi *deiecit*, ad terram dedit imperfectos. Mox Heinsius malit *Oreum cum hunc sacrum*. — *Orio mater erat Mycale*; Regii nostri *Orio natus erat Mycale*, quam lectionem omnes editores tacent. LEN. — *Quam deduxisse* etc. quam constabat, magam, beneficium fuisse: vide ad IV, 332: Seneca Herc. Oct. 525, sine dubio ex hoc nostro loco: *Hoc docta Mycale Thessalas docuit nurus, Vnam inter omnes Luna quam sequitur magam*. — *Canendo*, incantando, ut *carmina*, incantationes. — *Cornua lunae* mera periphrasis lunae, quae non nisi tempore defectus de-licui credebatur, quo tempore non corniculata apparet, sed plena. Magis igitur mihi placet vulgata lectio, *reluctantis*; nam Heinsius qui alteram trium MSS. auctoritate recepit, dativum in hac forma loquendi nimis affectasse videtur. Lenxius praefert *reluctatae*, quod habent plerique (et nostri Regii). Pro *reluctari*, verbum proprium in hac re est *laborare*.

266. *Exadius* Lapitha etiam apud

Homerum et Hesiodum occurrat. — *Formulam instar habere amat* Noster cum aliis, quum quis alijus res loco alterius, quae proprie in eum usum destinata, utitur. Sc in Art. Anat. III, 490, *Aetnaei fulminis instar habet*. — *Votiva*, ex voto oblata. Ex venatibus partes solebant Diis consecrari et suspendi vel ex arboribus, vel tholo et ad fastigia; Virgilius Aen. IX, 407 sqq. — *Huic*, ab hoc, Heinsius dedit ex MSS. — *In lumina*; septem per *lumina*; totidem *sua lumina*; si quid mutandum sit, Heinsius legat *duo lumina*. — Regius codex A hanc versum legit ita: *Figitur hunc duplici Gryneus lumina ramo*; codex B, *Figitur hinc in lumina ramo*. — *Ramus*, cornu ramosum.

272. *Tali torre* et *Perseus* V, 57, utitur. Sed *ara* nunc iam coniecta erat inter Lapithas vs. 260. — *Prunitium* a *prono* nove dictum. Vulgo (et in nostris Regiis) *prunitum*. — *Dextra a parte tempora* nihil aliud, nisi *dextra tempora*, quemadmodum a *laeva parte lacerti* IX, 82. — *Perfringit*; unus Leidensis *perstrinxit*, sed *perstringere* est leviter tantum

Tempora perfringit fulvo protecta capillo.
 Correpti rapida, veluti seges arida, flamma
 Arserunt crines; et vulnere sanguis inustus 275
 Terribilem stridore sonum dedit; ut dare ferrum
 Igne rubens plerumque solet, quod forcipe curva
 Quum faber eduxit, lacubus demittit: at illud
 Stridet, et in trepida submersum sibilat unda.
 Saucius hirsutis avidum de crinibus ignem 280
 Excutit; inque humeros limen tellure revulsum
 Tollit, onus plaustris: quod ne permittat in hostem,
 Ipsa facit gravitas: socium quoque saxea moles
 Oppressit spatio stantem propiore Cometen;
 Gaudia nec retinet Rhoetus: « Sic comprecor, inquit, 285
 Caetera sit fortis castrorum turba tuorum! »

associare; plurimi *perfringit*. — Hoc postremum habet noster Regius A; codex B *perfringit*. — *Protecta*, pro simplici *tectis*, ut et *quos* vers. 351 et 431.

274. *Correpti rapida*; Palatinus *correpti valida*. — Regii nostri codices *rapida*, quod est proprium de re levi incandescente; *valida* melius de corpore crasso et duro diceretur, confer VII, 326 et quae ad II, 123 dixerit Cœrig. LEM. — *Vulnere inustus*, ustus in vulnere. — *Stridore sonum* e copia poet. pro stridorem. — *Pt dare ferrum* etc. Eadem similitudo IX, 170; sed hoc loco cum aliquo additamento, et melius adhibita. Brevius Virgilius Aen. XII, 300, quo loco et ipso aliquis similitum torrem ab ara rapit, et alteri *Occupat os flammis: olli ingens barba reluxit, Nidoremque ambusta dedit*. — *Forcipe curva*; unus Mediceus *forcipe adunca*. — Regii codices *forcipe curva*. — *In trepida sibilat unda*; vulgo *trepida*. — Regius codex A *trepida*; in codice au-

tem B profecto erat scriptum *in trepida*; sed litera *r* fuit crassa a manu posteriori et literae *t* et *e* lineola coniunctae, ut legeretur *in tepida*; unde *in trepida* esse veram lectionem puta. LEM. — *Trepida*, quae imitatur motum bullientis aquae, quia quod bullit *trepidare* videtur. Nota etiam, *sibilare* hic de stridore ferri caudentis usurpatum.

281. *Excutere* nunc pulsando extinguere, quum alibi sit quasiendo, verberando expellere atque abiicere. — *Limen*, mox *saxea moles*. Hoc loco duo pro *limen* habent *saxum*; unus *lignum*. — Regii nostri *linen*, quod verum esse probant sqq. *saxea moles*. LEM. — *Permittat*, immittat.

285. *Gaudia nec retinet* etc.) Hein-sius suadet aut *retinens*, aut sicque o *precor*; quidam *sic sic precor*, ut ap. Virgil. Aeneid. II, 660; sed *comprecor* hoc loco est pro simplici *precor*, ut X, 640. — *Rhoetus* etiam Virgilius habet. — *Sic*, in pervicaci socio-rum. Et optantis et imprecantis *sic*

Semicremoque novat repetitum stipite vulnus;
 Terque quaterque gravi innecturas verticis ictu
 Rupit; et in liquido sederunt ossa cerebro.
 Victor ad Evagrum Corythumque Dryantaque transit.
 E quibus ut prima tectus lanugine malas
 Procubuit Corythus: « Pueri quae gloria fuso
 Parta tibi est? » Evagros ait: nec dicere Rhoetus
 Plura sinit; rutilasque ferox in aperta loquentis
 Condidit ora viri, perque os in pectora, flammās. 295
 Te quoque, saeve Drya, circum caput igne rotato
 Insequitur; sed non in te quoque constitit idem
 Exitus: adsiluae successu caedis ovanter,
 Qua iuncta est humero cervix, sude figis obusta.
 Ingemuit, duroque inde vix osse revellit 300
 Rhoetus, et ipse suo madefactus sanguine fugit.
 Fugit et Orneus, Lycabasque, et saucius armo
 Dexteriore Medon, et cum Pisenore Thaumās;
 Quique pedum nuper certamine vicerat omnes

est. — *Castra*, paries, etiam vs. 577, et V, 128. — *Sem. creatus* novum vocab. pro *semicrematus*, diuisia ex parte crematus. — *Novat repetitum* e copia poetica, repetit vulnus: *novare* aut *renovare* vulnus, proprie vulnus iam sanatum rescindere, hoc loco novum addere, repetere. — *Sederunt ossa*; vide ad III, 88.

290. *Dryas* etiam ab Homero nominatur, ubi est *πρωτὴν λαῶν*, et ab Hesiodo: fortiter pugnare et hic. — *Pueri etc.* confer V, 65 sqq. — *Parta tibi est*; unus Basilensis *pacta tibi est*, quod non improbat Burmannus ad XII, 348, ubi comparat *desponsatam laudem* Ciceronis. — Regii codices *parta tibi est*; quod sincerius puto. LEM.

294. *loquentis*; unus Medicus *loquenti*. Tunc etiam legendum foret

viro. Iugenio rursus abutitur: melius Virgilius IX, 442, qui Nostro praefert, *ensem fulmineum Rutuli clamantis in ore Condidit adverso*.

297. *constitit*, idem aut similis fuit ei, qui antea fuerat. Art. Annot. I, 120, *Constitit in nulla, qui fuit ante, odor*. — *Obusta*; phasini *obusta*; duo *adusta*; duo *ocuta*. — Regii nostri bene servant *obusta*; Virg. Aen. XI, 894, *Stipitibus ferrum, sulcibusque imitantur obusta*. LEM.

300. *inde osse revellit*; quidam *revulsit*; quae varietas fere ubique occurrit: sed vide Heinsum ad Heroid. VI, 104. — In Regii nostris est *revellit*. — Apud Virgilium Georg. II, 455, *Rhoetus* et *Pholus* interficiuntur; apud Nostrum fugiunt; nam talia variare solent poetae. — *Aramus* tribuitur Centauro, quia ex parte

Mermeros, accepto nunc vulnere tardius ibat; 305
 Et Pholus, et Menaleus, et Abas praedator aprorum,
 Quique suis frustra bellum dissuaserat augur
 Astylos: ille etiam metuenti vulnera Nesso,
 « Ne fuge; ad Herculeos, inquit, servaberis arcus. »
 At non Eurynomus, Lycidasque, et Areos, et Imbreus
 Effugere necem; quos omnes dextra Dryantis
 Perculit adversos: adversum tu quoque, quamvis
 Terga fugae dederis, vulnus, Crenaeae, tulisti:
 Nam grave respiciens, inter duo lumina ferrum,
 Qua naris fronti committitur, accipis, inae. 315
 In tanto fremitu ductis sine fine iacebat
 Sopitus vinis, et inexperrectus Aphidas;
 Lauguentique manu carchesia mixta tenebat,
 Fusus in Ossacae villosis pellibus ursae.

equus est. — *Praedator*, id est, venator; sic *praedari*, pro venari, usurpatur: vide ad III, 325.

308. *Astylos* ab Hesiodo, Sent. vs. 185, vocatur Ἀστύλος. Quia augur, propterea valitima quaedam eius commemoranda duxit poeta. Etiam V, 146, augur quidam pugnare interest. — *Metuenti*; Basileensis et Thysii codex *fugienti*, ut ait repetitio ex more Ovidiano. — Regii nostri, ut plurimum, habent *metuenti*. — *Servaberis arcus*; multi (et Regius codex A) *ictus*. — De *Nesso* et *Herculeo* arcu vide IX, 101–133.

312. *adversum tu quoque* etc.) Haec sententia forte fluxit e loco Caesaris, qui militis cuiusdam vulnera adversa ostrutantis iactantiam hoc consilio minuit, *Nunquam fugiens rapereris*; Quintil. Inst. VI, 3. 75. — *Committi* elegantius, quam coniungi, etiam vs. 478; et IV, 369 et 576. — *Accipis*, ut *recipis*, vulneraris ferro.

316. *ductis sine fine – vinis* recte

Heins. correxit, quum antea edebatur nullo sensu, *cunctis venis*, Basileensis primus *cunctis curis*. *Ducere*, haurire, bibere; sed vide Heinsium: *sine fine*, inmodice. — Ingeniosa quidem est, sed nulla auctoritate fulta, ut mos est, Heinsii emendatio. In Regiis nostris ambobus legitur *cunctis sine fine iacebat sopitus venis*; quod sensu egere ait Gierig, ego vero laud contemnendum puto: sanguis enim iuter somnum per venas lentior fluit, unde licet poetis dicere de homine ebrio et dormiente: *sopitus est totis venis*.

LEM. — *Laugere* dicuntur ebrii; Cicero Catil. II, 5, *vinu languidi, confecti cibo*. — De *carchesia* vide ad VII, 247. — *Mixta*, in quibus vinum aqua temperatum. Hoc quoque ad morem ebrii pertinet, quod poculum muni adhuc tenebat. — *Ossacae ursae*; Oxon. et quinque alii *obscenae*, quod, monente Heinsio, defendi posset ex Lucano VII, 828, ubi *ursae obscenae*, et Statio Theb. VI,

Quem procul ut vidit frustra nulla arma moventem, 120
 Inserit amento digitos: « Miscendaque, dixit,
 Cum Styge vina bibas, » Phorbas: nec plura moratus
 In iuvenem torsit iaculum; ferrataque collo
 Fraxinus, ut casu iacuit resupinus, adacta est:
 Mors caruit sensu: plenoque e gutture fluxit 325
 Inque toros, inque ipsa niger carchesia sanguis.
 Vidi ego Petraeum, conantem evellere terra
 Glandiferam quercum: quam dum complexibus ambit,
 Et quatit huc illuc, labefactaque robora iactat,
 Lancea Pirithoi, costis inmissa Petraei, 330

865, ubi *turpes urinae*: similiter apud Nostrum III Trist. 5, 35. Idem Hein-
 sius laudat tamen *Ossaes lynceas* Statii Ach. V, 120, et *Samnitum ursam*
 Silii IV, 560. *Ossaes*, qualis in *Ossa*
monte commemoratur. — Regii nostri
Ossaes, quod servandum. LEM.

320. *frustra nulla arma moventem*)
 Non profuit ei, quod nulla arma move-
 rebat; V, 91, *Expertem frustra belli,*
et neutra arma secutum: hoc loco qui-
 dam sequentem, pro *moventem*; et
 Heinsius mutabat *neutra arma se-*
quentem. — Regii nostri codices *mo-*
ventem; nec felix Heinsii emendatio
 est, quum *sequi* arma dicatur pro-
 prie de bellatoribus, ducis, quem
 ipsi ultro selegerint, partes incun-
 tibus; in hoc autem certamine Lapi-
 tha quisque cum Lapithis, et Cen-
 taureus cum Centauris, pugnare et
movere arma debebat. LEM. — *Mi-*
scendaque etc. Sarcasmus in Aphro-
 ditam, ut vs. 285 in Cometen, et V,
 115, in Iopitiden. — *Iaculum* hoc
 videtur lancea fuisse, quia *amento*
 armatum; Isidorus XVIII, 7: *Lan-*
cea est asta amentum habens in me-
dio: dicta autem lancea, quia aequa
lance, ut est aequali amento ponde-

rata, vibratur. — *Pi casu* incidit, vino
 enim sopitus non se composuerat in
 pelle sua.

325. *Mors caruit sensu*) mortuus
 est sine sensu doloris et mortis. —
Pleno, quia multum sanguinis inde
 profluebat. — Per *toros* non arbitror
 lectum intelligi, urinae pellem, in
 qua ille cubabat, sed *pulpas pectoris*.

327. *Petraeus* etiam est in iis, quos
 Hesiodus memorat. Ibi *πέτρας*. — *Evell-*
lere terra; plurimi tollere. Regius
 noster A male habet *evellere*. De co-
 natu evellendi quercum vide ad vers.
 352. — *Complexibus ambit*, ample-
 ctitur, ut II, 433, *impedit amplexu*.
 — *Robora iactat*; plurimi (et Regius
 noster A) *robora pulsat*; Iunianus et
 duo Moreti *versat*. *Iactare* vehemen-
 tioris hic motum indicat, quam
agitare, quod, tanquam proprium,
 plerumque vere de ventis et humini-
 bus arborem concutientibus usurpa-
 tur; I, 303; VII, 586; Horat. I, Od.
 9, 12. — *Pirithoi* — *Petraei*, Hein-
 sius coniicit *Petraris*, ut apud Vir-
 gilium *cineri Sychaero*, et *Lenaeus ho-*
nor, quin ingratus concursus ille *Pi-*
rithoi et *Petraei*. Regii nostri codices
Petraei; non infelix tamen conie-

Pectora cum duro luctantia robore fixit.
 Pirithoi virtute Lycum cecidisse ferebant,
 Pirithoi cecidisse Chromin: sed uterque minorem
 Victori titulum, quam Dictys, Helopsque dederunt.
 Fixus Helops iaculo, quod pervia tempora fecit, 335
 Et missum a dextra laevam penetravit in aurem.
 Dictys, ab ancipiti delapsus acnmine montis,
 Dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
 Decidit in praeceps, et pondere corporis ornum
 Ingentem fregit, suaeque induit ilia fractae. 340
 Vltor adest Aphareus, saxumque e monte revulsum
 Mittere conatur: conantem stipite querno
 Occupat Aegides, cubitique ingentia frangit
 Ossa: nec ulterius dare corpus inutile leto
 Aut vacat, aut curat: tergoque Bianoris alti 345
 Insulit, haud solito quemquam portare, nisi ipsum;
 Opposuitque genu costis; prensamque sinistra

etura Heinsii. LEM. — Verba cum duro robore coniunge cum fixit; infra vs. 387, *adfixa est cum fronte manus*; V, 125, *dextra fixa est et ligno cohaesit*. Hoc loco Francof. dat *duro fixit luctantia ligno*, quod placet Burmanno, quia praecessit *robora*. — In Regiis nostris est vulgata lectio, quam servandam puto, ut Ovid. ab ingenio non alienam. LEM.

334. *minorem titulum* (scilicet glorium) dederunt haud dubie, quia ignobiles. — *A dextra* coniunge cum *penetravit*, non cum *missum*, ne ita capias ut II, 311.

337. *ancipiti* Heinsius ad Claudianum VIII, 293, explicat, praecipiti; sed praestat haud dubie lectio multorum MSS. *ancipitis*, id est, bicipitis. — *Induit ilia fractae*, dum fractae partes penetrant in ilia omni fractae,

Gronov. ad Senecam Herc. Fur. 1312, male legit *fracta*.

341. *e monte revulsum* multi a monte; unus qui monte. — Regii nostri e monte. — Conantem e tribus dedit Heinsius pro vulgato *mittentem*; quatuor, non male, habent *nitentem*; sed vide Heinsium. — Regii cod. *mittentem*. — Occupat, praevertit, ut Fast. I, 575, Occupat Alcides. — Cubiti; Florentinus et Medicus unus cubito, ut vs. 294 loquenti. — Regii nostri cubiti; in loco citato secundus casus servatus est ab omnibus editoribus. — LEM. — Inutile, scilicet armis, quod interdum additur. Heroid. I, 105, qui sit inutilis armis; Fast. III, 173, Deus utilis armis.

345. *tergoque — ipsum* y Frigidus iocus. Pars equina Centauri portabat humanam. — Alti; multi alto; Regii codices alti. — Solito; tres soliti.

Caesariem retinens, vultum, minitantiaque ora
 Robore nodoso, praeduraque tempora, fregit.
 Robore Nedymnum, iaculatoreinque Lycolan 350
 Sternit, et immissa protectum pectora barba
 Hippason, et summis exstantem Riphea silvis,
 Tereaque, Haemoniis qui prensos montibus ursos
 Ferre domum vivos, indignantesque solebat.
 Haud tulit utentem pugnae successibus ultra 355
 Thesea Demoleon; solidoque revellere duino
 Amosam pinum magno molimine tentat:
 Quod quia non potuit, praefractam misit in hostem;
 Sed procul a telo Theseus veniente recessit
 Pallados admonitu, credi sic ipse volebat; 360

Regii c. dices solito. — Opposuit, pressit genibus costas, quo fortius haereret. — Retinens, retractam tenens. — *Minitantiaque ora*; variant MSS.; Geuevens. *comitantiaque ora*, unde Heins. dedit *comantia*; decem *minantia*, quod placet Burmanno; unus *nutantia*. Regii codices *minitantia*. *Minantia* aut *minacia* ora tribui solent furibus bellatoribus; vid. Hor. II, Od. 7, 11. — *Immissa*; novem *immissa*. — Regii nostri *immissa*.

352. *summis exstantem Riphea silvis*) Heroës et Centauri tam immani robore, quam insigni magnitudine excellabant. Roboris signa habes vs. 281, 327, 341, 432. Nunc magnitudinem, quam iam vs. 343, *ingentia ossa* declaraverant, defuit. Homerus, quod pendent ceteri, priscae aetatis homines comparat vel cum montibus, ut Polyphemum Od. I, 191, vel cum arboribus, II. E, 560. Ornate huiusmodi monstra describuntur a Virgilio Aen. IX, 675 sqq. Hinc *altus Buanor* intelligendus vs. 345, et *immanis nequira* vs. 501. — *Prehendi dicantur*

ferae vagantes, quum viuae capiuntur. Sic *prensi* boves Virgilius Georg. I, 285.

356. *dumo* dictum voluit pro *dumeto*. Sed quid est *solutum dumetum*? et num recte dicitur pinum *revellere dumeto*? MSS. valde variant. Forte praestat cum Cantabrigiensi, Gronoviano et Regio tertio legere, *solidaque revellere terra*, aut cum uno *fundoque evellere ab imo*. Radicatus eam evellere tentabat; quod quia non potuit, praefractam misit. Sic vs. 327, *evellere terra Glaucleram quercum*. Mitscherl. dedit, *revellere truncum*. Florentinus S. Marci *divellere duino*. — Regius noster cod. x A *revellere dumo*; in codice B syllaba prima est erasa.

358. *Quod quia*) multi *quam quia*. — In Regii codd. est *quod quia*. — *Fugare et ire* de volatu telorum. — *Pallados admonitu*; heroem praestantissimum numen aliquod adesse solebat in proeliis, quod aut telo missa ab iis repellat, ut V, 46. Pollas a Persco; aut ipso admonerebat. Et Pal-

Non tamen arbor iners cecidit: nam Crantoris alti
 Abscidit iugulo pectusque, humerumque sinistrum.
 Armiger ille tui fuerat genitoris, Achille,
 Quem Dolopum rector, bello superatus, Amyntor
 Aeacidae dederat pacis pignusque fidemque. 365
 Hunc procul ut foedo disiectum vulnere Peleus
 Vidit, « At inferias, iuvenum gratissime Crantor,
 Accipe, » ait: validoque in Demoleonla lacerto
 Fraxineam misit, mentis quoque viribus, hastam;
 Quae laterum cratem perrumpit, et ossibus haerens 370

Ladi tribuebantur, quae quis prudenter fecerat. — *Iners*, sine fructu. — *Abscidit* ex *abs* et *caedo*, non ex *abs* et *scindo* compositum esse monemus, ne claudicat syllaba. LEM. — *Iugulo*; multi *iugulum*. — Regii nostri, ut plurimi, *iaculo* habent; malim *iactu* *lum*, ut sit non telum seu arbor, sed ictus; parum placent *iugulo* et *iaculo*. LEM.

363. *Achille*; quidam (et Regii codices) *Achilles*; sed praefertunt poëtae alteram formam. De hac apostropha vide ad vs. 191. — *Armiger* regius etiam V, 148, proelio interest. — Ab *Amyntore*, Phoenicis patre, VIII, 367, Achilles educatus; II, I, 447. — *Dolopum*. Etiam Phoenix apud Homerum vs. 480, *incolebam extremam Phthiae oram*, *Δολόπων ἀκρότατον*. Saepe accensebantur Myrmidonibus, quibus Achilles imperabat; Virgilius Aen. II, 7 et 29; alii de Amyntoris regno aliter; Strabo IX, p. 670. — Rarior significatio, qua hic *fides* occurrit, decepit non modo librarios, sed ipsum etiam Heinsium, ut praeferebant *fideque*, id est, *fideique*. Sed recte observavit Burmannus *fidem* nunc esse signum et documentum, quod spondeat quasi de futuro, et certam spem fa-

ciat, ut apud Florum I, 2: *Ancilia atque Palladium, secreta quondam imperii pignora, Ianumque geminum, fidem pacis ac belli*. — *Pacis pignusque fidemque* significat Crantora Peleo obsidem ab Amyntore fuisse datum. LEM. — *Foedus*, *jocundare* et *αἰσχυρίζεσθαι* de mutilatis corporibus solet adhiberi.

367. *At*) vide ad VIII, 279. — *Inferias accipe*, vide ad XI, 381. — *Gratissime*; unus Heinsii *fidissime*. — Regii codices, *gratissime*. — *Fraxineam*: vide ad V, 9. — *Ment*, ira, furor; V, 13. Ira vim augeat lacertorum; apud Silium II, 123, *Asbyte post eandem Harpes totis animis doloris Furibus intorquet hastam*. Confer V, 32. Heinsius pulat, scripsisse poetam, *contentis viribus: contendere* enim vires esse, omnes vires simul intendere; et unum Basileensem habere *intensis viribus*; posse tamen et *magnis cum viribus* legi, quum *magnis* multi luceantur 3 SS., et passim occurrat, *totis, summis, magnis viribus* hastam mittere. Burmannus legit, *gentis quoque* (vel *cum*) *viribus*, gentis nimirum Achaicarum. — Regii nostri servant *mentis quoque*. — *Haerens intremuit* et *via sequitur* bene declarant corporis Demoleonis mo-

Intremuit: trahit ille manu sine cuspide lignum:
 Id quoque vix sequitur: cuspis pulmone retenta est.
 Ipse dolor vires animo dabat: aeger in hostem
 Erigitur, pedibusque virum proculcat equinis.
 Excipit ille ictus galea clypeoque sonantes, 379
 Defensatque humeros, praetentaque sustinet arma:
 Perque armos uno duo pectora perforat ictu.
 Ante tamen leto dederat Philegraeon, et Hylen,
 Eminus; Hiplinon collato Marte, Claninque.
 Additur his Dorylas, qui tempora tecta gerebat 380
 Pelle lupi, saevique vicem praestantia teli.
 Cornua vara boum multo rubefacta cruore.
 Huic ego, nam vires animus dabat; « Adspice, dixi,
 Quantum concedant nostro tua cornua ferro: »
 Et iaculum torsi; quod quum vitare nequiret, 385

lem. — *Laterum crates*, ut *pectoris*, et *costarum crates* Virgil. Aen. XII, 508; Prudent. Peristeph. XI, 57.

373. *animus*, Ψυχή, ira. Dolor iram excitabat et augebat; vs. 532. Possis tamen et *animum* de fortitudine capere. — *Aeger*, male se habens ex vulnere; vide Burmannum; Lenzius iratum, irritatum interpretatur. — *Erigitur* sublevis pedibus anterioribus. Novum pugnae genus. — *Proculcat*, proculcare conatur. Multi habent *conculcat*. — *Ictus*, pedum equinorum, *sonantes*, cum sonitu incidentes: quidam *sonanti* aut *sonante* legunt. — *Excipere clypeo* tela aut ictus, clypeum opponere telis. — *Defensare* etiam XI, 373, et quid optimos auctores occurrit; vide Drakeub. ad Silium I, 507. — *Sustinet*, tenet praetenta, praetendit. — *Duo pectora*, duplex pectus Centauri, humanum et equinum. Nam in pectore coluit forma humana et equina. Similiter apud Claud. XXXVII, 82, in caede

Pelori, cui pro pedibus duo angues, Mars uno ternus animus infuit ictu. Lenzius vero hunc locum accipit de pectore dextro et sinistro.

379. *collato Marte*, concertis armis, cominus pugnans cum hoste. — *Clanis* memoratur etiam a Valerio Fl. I, 146. — *E pellibus hyporum*, tauro-rum, canum etc. fieri olim solebant galeae. — *Vara*, iuliorum curvata, lunata; vide Heinsium ad Amor. III, 24. Olim edebatur *cornua dura*; multi *curva*; Florentinus S. Marci et Argent. *rara*; Genevensis *cava*. Ido Heinsius de suo dedit *vara*. — Regii nostri habent *dura*. Pyrrhum Epirotarum regem cornua hircina in galea gestasse scribit Plutarchus: non subscribo interpretibus qui Dorylam putant itidem cornus bubula in galero gestasse: quia osium gerebat potius, ut cervi cornua Exodius. LXX. — *Cruore* eorum, quos iam interfecerat.

383. *vires animus dabat* modeste praemissum a Nestore. — *Concedant*,

Opposuit dextram passurae vulnera fronti.

Adfixa est cum fronte manus; sit clamor: at illum

Haerentem Peleus, et acerbo vulnere victum,

Stabat enim propior, mediam ferit ense sub alvum.

Prosiluit, terraque ferox sua viscera traxit; 390

Tractaque calcavit; calcataque rupit; et illis

Cruera quoque impediit, et inani concidit alvo.

Nec te pugnautem tua, Cyllare, forma redemit,

Si modo naturae fortunam concedimus illi.

Barba erat incipiens: barbae color aureus; aureaque 395

Ex humeris medios coma descendebat in armos;

Gratus in ore vigor; cervix, humerique manusque,

cedant, inferiora sint. — *Adfixa est.* Simile quid V, 124. Heinsius putat scribendum: *Adfixa cum fronte manu, sit clamor.*

390. *terraque ferox etc.*) Foeda rursus res lectoribus ante oculos pingitur, ut vs. 269 sqq. Sed bellicosa Romania Italia nouseam non fecisse videntur foeditate sua. Itaque etiam in Virgilio similia loca reperiuntur.

393-428. *Nec te pugnautem etc.*) Locus pulcher et comode insertus. Ita enim aliquandiu interrumpitur caedina descriptio, commiseratio movetur, et Centaurorum tam forma quam amor studiumque placendi cognoscitur. Etiam V, 47 sqq., pulcher juvenis in proelio, quicum una moritur amicus. — *Forma*, pulchritudo. — *Redemit*, liberavit a morte. Eleganter *redimere* uos dicuntur ea, quae faciunt, ut malum aliquod a nobis avertatur. — Mox coniunge naturae illi, scilicet bimembri, Centauria. *Natura* ponitur pro re aut homine, cui certa est natura, etiam a Cicerone aliiisque. Male igitur Heinsius coniungebat, *naturae formam*, et snadebat *utis*, scilicet Centauria. A Silio III,

41, vocantur genus *deforme*. — *Barba incipiens*, prima lanugo. Sic *amor incipiens*, *nox incipiens* apud nostrum.

— *Aureus*; vide ad II, 319. — Regii nostri cod. habent: *barbae color aureus; aureaque Ex humeris etc.* et bene; ita et octo optimi ab Heinsio nominati, et plurimi alii: hic est versus dactylicus, ut apud Virgilium Georg. II, 69, et Aen. VI, 33, et apud nostrum IV, 779, et VI, 507; vide insuper ad XV, 147. Quare non dubitavimus lectionem codicum, quam editor *variorum* et Burmann. receperunt, in ius suum vindicare. *LEM.* — *Descendebat*, ut melius quam vulgatum *dependebat*, Burmannus e Strozze et Moreti codicibus recepit, idque laudavit e Petronio 18, *descendentes ab aure capillos*. — Regii nostri, *dependebat*; quod non displicet. *LEM.*

397. *Gratus in ore vigor*) sex in ore nitor; Medicena decor; alius rubor; unus color. — Regii nostri vigor. — *Proxima*, scilicet dignitate, vide Heynii Observationes in Tibull. p. 161. — *Laudatis*, quae omnium puncta tulerunt. Cum signis et pi-

Pectoraque artificum laudatis proxima signis,
 Et qua parte viri est; nec equi mendosa sub illa
 Deteriorque viro facies: da colla, caputque,
 Castore dignus erit; sic tergum sessile, sic stant
 Pectora celsa toris: totus pice nigrior atra:
 Candida cauda tamen: color est quoque cruribus albus.
 Multae illum petiere sua de gente; sed una
 Abstulit Hylonome; qua nulla decentior inter
 Semiferos altis habitavit femina silvis.
 Haec et blanditiis, et amando, et amare fatendo
 Cyllaron una tenet: cultus quoque quantus in illis

400

405

etris praestantissimorum artificum comparari solent pulcherrima corpora: confer X, 516. — *Cervix*, humeri, manus, *Et qua parte viri est*, scilicet species, Facilius est lectio vulgata, *Et quacumque vir est*. — *Da ei caput equi*, erit equus ille dignus *Castore*, *ἱπποδῶρος*, qui gaudet equis, et cui *Cyllarus* equus a lunone datus; cf. Suidas in hoc vocab. — *Sic eleganter* in epiphonemate eura exclamatio aut admiratione rationem reddit, ut alibi *ita* (Cic. Att. VII, 2), et *adeo*, idem Off. I, 11. — *Sessile* nunc passive, in quo sedetur commode, novatum ab Ovidio videtur. — *Stare* de carnosis et eminentibus membris; XIV, 283, *colla tumere toris*. — De *pecore toroso* vide ad II, 854.

403. *color cruribus albus*) tres *crinibus*, non improbante Burmanno, ut *cauda* et *intra alba* fuerit: at Centauri non habebant inhum. — Regii codices habent *cruribus*. — *Petere*, ambire alterius connubium; vide ad IX, 11. Modestius Burmanno videtur, quod in uno Heinsii est, *cupiere*, ut III, 353, *Multa illum uvenes, multae cupiere puellae*, quamquam et ibi vul-

go *petere*: sed nihil hoc loco mutandum. Certe Hylonome *amare fatendo* illum petiit. — *Abstulit* dictum ut *auferre praemium*, *praedam* etc. *Max* vulgo *decentior*, ut *passim decentes puellae* et *decor puellarum*; sed Burmannus e quinque MSS. praetulit *nitentior*, quia *nitor* et *puellis* convenit (vid. ad XI, 271), et *pecoribus* bene habitis; vid. ad IX, 47. — Regii codices *decentior*. — *Altis silvis*, quia silvae illae in altis montibus, ut I, 568, *praecepta silva*; Anor. I, 1, 9, *silvae iugosae*. Silvis dantur epitheta montium, ut *max* vs. 412, *vertex silvae*, et apud Horat. II, Sat. 6, 91, *dorcum nemoris*; Virgil. Aeneid. VI, 256, *iuga silvarum*.

407. *blanditiis, et amando*) multi (et Regius noster A) *blanditiis*, et *amans*, *Zeuxis* etiam foeminas Centaurorum bifformes pinxit. Noster Hylonomes non formam descripsit, quam modo in Cyllaro notavit, sed cultum et placendi curam. Heinsius emendat, *Haec et blanditias adhibendo, et amore fatendo*, quin X, 259, *modo blanditias adhibet, modo grata puellis munera fert*; sed perperam. — *Tenere* verbum proprium in hac re.

Esse potest membris; ut sit coma pectine laevis,
 Ut modo rore maris, modo se violave, rosave 410
 Implicet; interdum candentia lilia gestet;
 Bisque die lapsis Pagasaeae vertice silvae
 Fontibus ora lavet, bis flumine corpora tingat:
 Nec, nisi quae deceant, electarumque ferarum
 Aut humero, aut lateri praetendat vellera laevo. 415
 Par amor est illis: errant in montibus una;
 Antra simul subeunt: et tum Lapitheia tecta
 Intrarant pariter, pariter fera bella gerebant:
 Auctor in incerto est: iaculum de parte sinistra
 Venit, et inferius quam collo pectora subsunt, 420
 Cyllare, te fixit: parvo cor vulnere laesum
 Corpore cum toto post tela educta refrixit.
 Protinus Hylonome morientes excipit artus;
 Impositaque manu vulnus fovet; oraque ad ora
 Admovet, atque animae fugienti obsistere tentat. 425
 Ut videt extinctum, dictis, quae clamor ad aures
 Arcuit ire meas, telo, quod inhaeserat illi,
 Incubuit: moriensque suum complexa maritum est.
 Ante oculos stat et ille meos, qui sena leonum

Quintilianus Decl. 367, *mulieris illecebris teneri.*

409. *Ut sit etc.*) Supple, *curat.* — *Coma se implicat* floribus, pro vulgari sententia, flores innexi sunt comae. — *De Pagasis* vid. ad VII, 1.

417. *Lapitheia tecta*) antrum arboribus tectum, quo Pirithoi Lapitharum regis nuptiae sunt celebratae; vide supra 212. LEM. — *Bella gerebant;* codex Regius A *feriebant.* — *Auctor,* qui mittit iaculum, ut supra VIII, 349. — *Quam collo etc.* vulgo (et in Regiis nostris) *qua collo.*

423. *excipit*) Leidenensis, Sprotii, et Argent. *suscipit.* — Regii *excipit.* —

Dicta haec ex more Romanorum, qui amicos morientes amplecti solchant atque osculari, ut extremum eorum halitus sibi excipere liceret. Anima per os exire credebatur, eamque in primo ore tenere morientes dicebantur; conf. X, 186 sqq., ubi eandem curae, idem officium. — *Impositaque;* unus Heinsii *suppositaque,* ut Heroid. XI, 39. — Regii cod. *impositaque,* quod praefero. LEM.

427. *telo, quod inhaeserat etc.*) telo, quod illi Cyllaro fuerat infixum, incumbens, se transfixit. LEM.

429. *sena*) vulgo *saeva;* sed *sena* convenit magnitudini Centauri. —

OVID. Op. Tom. IV

Y

Manat, et exprimitur per densa foramina spissus.
 Ast ego, dum parat hunc armis nudare iacentem,
 Scit tuus hoc genitor, gladium spoliantis in ima 440
 Ilia demisi. Chthonius quoque, Teleboasque
 Ense iacent nostro: ramum prior ille bifurcum
 Gesserat; hic iaculum: iaculo mihi vulnera fecit:
 Signa vides: apparet adhuc vetus inde cicatrix.
 Tunc ego debueram capienda ad Pergama mitti: 445
 Tunc poteram magni, si non superare, morari
 Hectoris arma meis: illo sed tempore nullus,
 Aut puer Hector erat: nunc me mea deficit actas.

sub pondere colli, cuius alterum illud *praeli* glossema esse putat Heinsius, deceptus auctoritate Schol. MS. ad Virgil. Georg. dicto loco, ubi *colum* explicatur per instrumentum, quo vinum premitur. Imo cola supponi solebant praelis, ut mustum, aut oleum in lis excerptum liquaretur; Lueret. II, 391: *Et quamvis subito per colum vina videnus Perfluere, at contra tardum cunctatur olivum*. Forte verba transposita sunt, ita ut vs. 436 *vimine cribri*, et vs. sqq. *sub pondere querno* legendum sit. Lenzius addet: *vimine spisso* — *pondere querno* — *foramina cribri*. — Pro *manat* Basil. *stillat*; sed Laceretius in re simili *permanare* dixit. — Pro *spissus*, vulgo *succus*. Strozze liber, *per crebra foramina spissus*.

439. *nudare armis*, pro *spoliare*, quod solemne in hac re. Atque id ipsum hoc loco restitutum e septem MSS. malit Heinsius, quin seq. *spoliantis*, ut sit familiaris illa Ovidio repetitio. At quum *nudare* interdum ponatur pro *spoliare*, neque Ovidius ubique affectet illam repetitionem, turamur lectionem vulgatam. — *Tela* in corpus dicuntur *demitti* et *descendere*. Mitach. tamen cum pluribus

MSS. *dimisi* maluit; etiam vs. 491.

442. *ramum bifurcum*) fragment. Boxhornii, *ramum bicornem*; quod an a librario potuerit proficisci nescit Burmannus; Geugvensis *bicornum*; nonnulli *bisulcum*. — Regij nostri *bifurcum*. — *Vetus inde cicatrix*; Gronovii primus et multi alii ferunt *ecce cicatrix*, quod mallem. LEM.

445. *Tunc ego* — *deficit actas*) Talia iucundam reddunt narrationem, imprimis si interponantur longiori caedum enumerationi, atque imitantur sermones quotidianos. Simile Nestoris volum apud Homerum II. II, 132 sq., ubi Hector provocaverat aliquem Graecorum. — *Tunc... tunc*. *Ἐπεὶ τότε* haec senile quiddam est, et aetati nostrae (inquit Cato Ciceronianus) conceditur. Videtisne, ait, ut apud Homerum soepissime Nestor de virtutibus suis praedicet? tertium enim iam aetatem hominum vixerat, nec erat ei verendum, ne vera de se praedicans, nimis videretur aut insolens aut loquax etc. LEM. — *Hectoris arma meis*; Gronovianus, *arma truci*. — *Regii codices meis*. — *Nullus*, nondum. — *Me mea deficit actas*, vires me deficiunt, deserunt, fructus

Qui clypeo, galeaque, Macedoniaque sarissa
 Conspicuus, faciemque obversus in agmen utrumque,
 Armaque concussit, certumque equitavit in orbem;
 Verbaque tot fudit vacuas animosus in auras:
 « Et te, Caeni, feram? nam tu mihi femina semper, 470
 Tu mihi Caenis eris: nec te natalis origo
 Comminuit? mentemque subit, quo praemia facto,
 Quaque viri falsam speciem mercede pararis?
 Vel quid nata vide, vel quid sis passa; columque,
 I, cape cum calathis, et stamina pollice torque; 475
 Bella relinque viris. » Iactanti talia Caeneus
 Extentum cursu missa latus eruit hasta,
 Qua vir equo commissus erat: furit ille dolore,

466. *sarissa* hasta longior Macedonum; vid. Heins. et Burmann. — Nota secundum in *Macedonia* syllabam, longam positam a poeta per *ēxtatv*: nam in primitivo alias corripitur, ut apud Claudian. de bello Getico: *Nubibus intactum Macedo miratur Olympum*. — *Macedonia sarissa*; Curtius lib. IX, *Macedo iusta arma sumserat, aereus clypeum, hastam, quam sarissam vocant, lucra tenens, dextera lanceam*. LEM. — *Conspicuus*, insignis praeter reliquis, qui in hac tumultuaria pugna illis armis carebant. — *Concussit*; ad I, 143. — *Equitare* ingeniose de Centauro currente. — *Certum in orbem*, ut fieri solet in palaestra equestri; vid. VI, 225. Atque ita flectere equum docuerunt Centauri; Virg. Georg. III, 115. Nam quamquam ibi Lapithae commemorantur, tamen ibi Centauros intelligendos esse, qui erant e genere Lapitharum, Cerda docet. Etiam *Gyrus* de equitatione usitatum; vid. Heynii Obs. ad Tibull. IV, 1, 94, et Broukhus. ad vs. 307. — *Vacuas ornat*, ut *inanes*,

aëriae aurae etc. Heinsius in *auras* scribendam temere censebat.

470. *Caenis* dicebatur, quum foemina adhuc esset; vs. 189. — *Comminuit*; olim edebatur *commonuit*; multi *commovit*; tredecim *continuit*; et mox secundus Moreti *mentemve*, unde Heinsius coniecit *mentemve*. — Codex Regius A *commonuit*; codex B *communuit*; ambo *mentemque*. — *Te comminuit*, minimum tuum *comminuit*, fregit; vid. Heins. — De *facto*, quo *praemia* meruit, 197 sqq. — *Quid nata vide* ut IX, 746, *quid sis nata vide*; et VI, 634, *cui sis nupta vide*. — De *colo* et *calathis* modo diximus. Virgil. Aen. VII, 805, de Camilla, *non illa colo calathisque Minervae Femineas adsueta manus*; Silius II, 70, *Non calathis mollita manus, operataque iuso*. — *Bella relinque*; unus Medicus *tela relinque*, quod placet Burmanno.

477. *Extentum cursu latus* ingeniose de currente equo. — *Eruit*, ut *hausit* V, 126. Hoc loco Florentinus S. Marci *haurit*; Vaticanus, pro varia lectione,

Nudaque Phyllei iuvenis ferit ora sarissa :
 Non secus haec resilit, quam tecti a culmine grando ; 485
 Aut si quis parvo feriat cava tympana saxo.
 Cominus adgreditur, laterique recondere duro
 Luctatur gladium : gladio loca pervia non sunt.
 « Haud tamen effugies ; medio iugulaberis ense,
 Quandoquidem mucro est hebes » inquit : et in latusensem
 Obliquat, longaque amplectitur ilia dextra.
 Plaga facit gemitus, ceu corpore marmoris icti,
 Fractaque dissiluit percusso lamina collo.
 Ut satis illaesos miranti praebeuit artus,
 « Nunc age, ait Caeneus, nostro tua corpora ferro 490
 Tentemus : » capuloque tenuis demisit in arinos
 Ensem fatiferum, caecamque in viscera movit,
 Versavitque manum, vulnusque in vulnere fecit.
 Ecce ruunt vasto rabidi clamore bimembres,
 Telaque in hunc omnes unum mittuntque feruntque.
 Tela retusa cadunt : manet imperfossus ab omni

hanserat. — Codices Regii erant. — *Phyllei iuvenis* : alii *Pellaei*. — Regii codices *Philei*. — *Phyllus* urbs Thessalicae, quamquam Hyg. fab. 14, montem in Thessalia contendit esse. LEM. — *Nuda ora* ; caput galea non munitum. LEM.

481. *cava*, erant ligna concava in formam patinae, quibus pellis ita in-teudebatur, ut lapilli in eam immissi resilièrent ; vid. Perizon. ad Aeliani Var. Hist. IX, 8.

486. *ensem in latus obliquat*) ab initio punctis verberaverat, nunc caesim ; obliquo euse ferit latus. — *Gemitus* de omni sono, etiam rerum inanimatarum ; vid. Burmann. ad IV, 449, et Heins. ad XIV, 739 : supra V, 204, de eodem re, *sonuit tinnitibus eius artus*.

492. *fatiferum*, letiferum. — *Caecam*, quia abscondita erat in visceribus, neque cernebatur. — *Pro in viscera* Heinsius malit, *in viscere* ; unus Vaticanus et unus Basileensis, *caecamque in viscera condit*, ut XV, 88. — Regii codices *in viscera movit*. Quod ad casum, nihil mutes. LEM. — *Fulnus in vulnere fecit*, abusus ingenii.

494. *rabidi*) alii *rapidi* aut *trepidi* ; Heinsius suadebat *rabidi de more* ; sed vid. Burmann. Ruunt omnes in Caenea, ut V, 157 sqq., in Persen. — *Vasto* ; Burmannus laudat *vastum latratum* e Columella VII, 12 ; idem I, 9, *vastitatem vocis* ; Cicero et alii, *vaste dicere*. — *Mittuntque, feruntque* ; permulti *mittunt feruntque* ; codices Regii *feriuntque*.

496. *Tela retusa cadunt*) Novo modo

Inque cruentatus Caeneus Elateius ictu.
 Fecerat adtonitos nova res. « Heus dedecus ingens!
 Monychus exclamat: populus superamus ab uno,
 Vixque viro: quamquam ille vir est; nos segnis actis,
 Quod fuit ille, sumus: quid membra inmania prosunt?
 Quid geminae vires? quid, quod fortissima rerum
 In nobis duplex natura animalia iunxit?
 Nec nos matre Dea, nec nos Ixione natos
 Esse reor; qui tantus erat, Iunonis ut altae 505
 Spem caperet: nos semimari superamur ab hoste.
 Saxa, trabesque super, totosque involvite montes;
 Vivacemque animam missis elidite silvis.
 Silva premat fauces: et erit pro vulnere pondus. »
 Dixit; et insani deiectam viribus Austri 510
 Forte trabem nactus, validum coniecit in hostem:

invulnerabilem describit. — *Incruentatus*, quod per tmesin divisum, pro *incruentus* primus dixit Ovidius.

499. *Monychus*, μονόυχος, solidungulus, Centaurus; de quo Invenalis, *quantas iaculetur Monychus ornos*. LEM. — *Superamur*; Langermanni et tres al. *superemur* per interrogationem Regii cod. *superamur*.

500. *Vixque viro*) unus Heinsii *vixque mari*; et vs. 506, pro *semimari*, idem *semiviro*. — Regii codices, *vixque viro*, et *semimari*. — *Segnis actis*, *segnitie*. — *Quod fuit*; unus Leidensis, *quae fuit*. — *Fortissima coniunge cum animalia*. *Natura duplex iunxit animalia*, pro animalia duplicis naturae iuncta sunt in nobis. — *Quid, quod*; vulgo et *quod*. — *Rerum* sic superlativis additur, ut *dulcissime rerum* etc.

505. *altae*, *magnae*, auctoritate Virgilii, ap. quem *altus Apollo* Aen. X, 875; *altus Jupiter* XI, 726. — *Spem Iunonis* breviter et modeste, *spem*

concumbendi cum Iunone. Quod summae audaciae et impudentiae erat, id callide vertit in laudem patris sui. Sed mentitur, quum se *matre Dea* editum dicit. — *Elidite* aptum huic mortis generi verbum.

507. *Saxa, trabesque super*) iam copiose et suo more exornare incipit, quod scriptores ad vs. 146 laudati breviter tradunt, congestis arboribus interfectum Caeneus. — *Caeneus*, inquit Palaephatus, erat vir bello strenuus et pugnae sciens: is quum in multis variisque bellis versatus fuisset, neque vulneratus unquam, cum Lapithis aliquando pugnans, a Centauris interceptus, illorum multitudine obrutus est: cuius corpus ubi nullo vulnere confossum advertissent Centauri, ab iis invulnerabilis est existimatus. LEM.

510. *insani*) plurimi *insanis*; multi *dinectam*, pro *dreictam*. — Regii codices *insanis dreictam*. — *Exemplumque fuit*; unus Medicus *melicris* no-

Exemplumque fuit: parvoque in tempore nudus
 Arboris Othrys erat, nec habebat Pelion umbras.
 Obrutus immani cumulo, sub pondere Caeneus
 Aestuat arboreo, congestaque robora duris 515
 Fert humeris: sed enim postquam super ora caputque,
 Crevit onus, neque habet, quas ducat, spiritus auras,
 Deficit interdum: modo se super aëra frustra
 Tollere conatur, iactasque evolvere silvas;
 Interdumque movet: veluti, quam cernimus, ecce! 520
 Ardua si terrae quatiatur motibus Ide.
 Exitus in dubio est: alii sub inania corpus
 Tartara detrusum silvarum mole ferebant.
 Abnuat Ampycides; medioque ex aggere fulvis
 Vidit avem pennis liquidas exire sub auras, 525
 Quae mihi tunc primum, tunc est conspecta supremum,
 Hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu
 Mopsus, et ingenti circum clangore sonantem
 Adspexit, pariterque oculis animoque secutus:
 « O salve, dixit, Lapithaeae gloria gentis, 530

tae exemploque fuit. Exemplum fuit, exemplo suo praecivit caeteris. — Mox loquitur ita, tamquam et *Othrys* et *Pelion* proximi fuerint *Pirithoi* regiae, — *Nudus arboris*, nudus arboribus, — *Parvo in tempore* vid. ad XI, 39. — *Umbras*, pro arbores, ut X, 88 et 90.

514. *Obrutus cumulo*) plurimi, et Regii cod. *obrutus tumulo*. — *Aestuat*, furit, iactat membra. — *Congesta*; multi coniecta. — Regii codices *congesta*. — *Neque habet, quas ducat etc.* malit Heinsius qua, vel quo ducat, ut V, 467; *perperam*.

518. *super aëra*, in aëra, et hoc simpliciter, tollere; Virgil. Aen. II, 699, *se tollit ad auras*, surgit de strato.

520. *Ide* in conspectu Graecorum

tum erat: hinc, *quam cernimus*, ecce!

522. *Exitus in dubio est*) interfectum esse *Caenea* caeteri tradunt. Alterum finxit fortasse Ovidius ipse, ut hic quoque haberet metamorphosin; itaque verbis *Exitus in dubio est*novationem suam excusasse videtur. Commode adhibuit *Mopsus* vatem. — *Detrusum* optius violenta in morte, quam *missum*; Scholiast. Apollon. I, 57, κατὰ γὰρ αὐτὸν ὠδοῦσαν. Florent. habet *retrusum*.

525. *sub auras*, in auras.

527. *lustrantem sua castra*, volantem circa *Lapithas* socios suos; quo melius singula circumspectat, volat *leni volatu*. — *Clangor* proprie sonus avium volantium. — *Gloria gentis*, ut apud Homerum, μέγας αὐδὸς Ἀχχέ-

Maxime vir quondam, sed avis nunc unica, Caeneu. »
 Credita res auctore suo est: dolor addidit iram;
 Oppressumque aegre tulimus tot ab hostibus unum:
 Nec prius abstinuit ferrum exercere cruore,
 Quam data pars leto, partem fuga noxque removit. 535

IV. Haec inter Lapithas et semihomines Centauros
 Proelia, Tlepolemus, Pylio referente, dolorem
 Praeteriti Alcidae tacito non pertulit ore;
 Atque ait: « Herculeae mirum est obliviae laudis
 Acta tibi, senior: certe mihi saepe referre 540
 Nubigenas domitos a se pater ipse solebat. »
 Tristis ad haec Pylius: « Quid me meminisse malorum
 Cogis, et obductos annis rescindere luctus,

539. Heinsius malit legere: *Lapithaeae gloria gentis Maxima, vir quondam* etc.

534. *ferrum exercere cruore* dedit Heinsius ex uno Mediceo, pro *ferrum exercere dolorem*. — Regii codices habent hunc postremam lectionem, quam sinceram iudo. LEM. — *Partem removit*: Gronovii primus *diremit*, ut saepe apud historicos, *nox pugnam diremit*; Virg. Aen. V, 467, *proelia voce diremit*: hoc recepit Mitscherl. — Regii nostri *removit*.

536-539. Hic dantur appendiculae de *Periclymeno*, Nestoris fratre, quem Hercules in aquilam transformatum interfecit. De auctoribus sub. vid. ad vs. 549.

537. *Tlepolemus* Herculis et, ut plerumque tradunt, Astyoche filius, interfecto Licymnio avunculo, ad Rhodios aufugerat, quorum naves postea adversus Troianos duxit; Homer. Il. B, 653 sqq. Is *dolorem*, quem sentiebat inde, quod rerum a patre suo, quo tempore apud Pholium erat, gestarum cum Centauris (de quibus vid. Apol-

lod. II, 5, 4) mentionem nullam fecerat Nestor, tacite perferre non potuit.

539. *agere obliviae dictum*, ut *agere silentium* I, 349. — *Senior*, senex, quae compellatio grata Graecis. Quidam tamen, mutata distinctione, neque bene: *Senior certe mihi* etc. — *Domitos a se pater*; mollius esse monet Burmannus, quod in duobus est, *a se domitos pater*. — Emendatio Burmanniana, etsi duobus tantum codicibus firmata, nihilominus tamen probanda videtur. LEM.

543. *obductos luctus* vulnera dicuntur obduci, quum coalescunt, et rescindi, quum rursus aperiantur, refricantur. Hinc illa verba ad renovatum luctum sat commode transferuntur. Olim hoc loco edebatur *restringere luctus*; alii aliter. Quidam habent *obductos leviter rescindere luctus*; inde Heinsius emendabat *obductum leviter rescindere vulnus*. Sed *annis* bene se habet. Constat enim, annos, tempus, esse maxime, qui rerum acerbatur sensum leuiant. — Regius codex A

Inque tuum genitorem odium, offensasque fateri?
 Ille quidem maiora fide, Di! gessit, et orbem 545
 Implevit meritis, quod mallem posse negari:
 Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
 Hectora laudamus: quis enim laudaverit hostem?
 Ille tuus genitor Messania moenia quondam
 Stravit; et immeritas urbes Elinque Pilonque 550
 Diruit, inque meos ferrum flammamque penates
 Impulit: utque alios taceam, quos ille peremit;
 Bis sex Nelidae fuimus, conspecta iuventus:

resciscere; codex B retexere: hoc verbum ab arte textoria petitum: his metaphoris quidem saepe utuntur Graeci, imprimis Plato, in Politico; sed hinc loco non convenit retexere, nam latus obduetos indicat vulnus et cicatricem quae rescinduntur. LEM. — Offensas, quibus me adflixit.

545. *Di, Di magni aut boni sollemnis exclamatio in laudibus magnorum virorum; vid. Heins. ad Heroid. XVIII, 102. — Orbem implevit meritis, multis facinoribus de multis, iisque disiunctissimis, terris bene meritus est.*

549. *Ille tuus genitor etc.) Res, quae hic attingitur, magna cum varietate narratur ab auctoribus; conf. Homer. Il. A, 691, Od. A, 180, ibique Schol. etiam ad Il. B, 336; Aelian. Var. Hist. IV, 5; Pausan. Ael. pag. 379 et 516, Apollodor. 1, 9, 9; Il, 7, 3; Hygin. fab. 10 et 31; Schol. Apollon. 1, 156; Philostrates Heroic. Neleo, Pyliorum regi, nati erant vel ex sola Cloride (Hom. Hyg. Apollod.) vel ex pluribus uxoribus duodecim filii, in quibus Periclymenus et Nestor. Hercules iratus erat Neleo, sive quod sibi Geryonis boves abegerat, sive quod se expiare noluerat, post-*

quam uxorem et liberos aut Iphitum amicum interfecerat, sive denique, ut vult Pausanias, quia opem iulerat Eleis. Capta urbe Nestori pepercit, vel quia is apud Gerenios aberat, vel quia patri boves abigenti aut expiationem neganti non assensus fuerat. Neque pepercit ei modo, sed regnum etiam paternum tradidit, cui addidit Messenem, vel ut praemium iustitiae, vel ut depositum. Foedus icisse cum Nelei liberis legitur apud Pausaniam Messen. pag. 317. Sed secundum Ovidium, non bene de Nestore meritis est Hercules. De filiis interfectis consentit cum Homero, *xxxix δ' ἔταθ' ὅσοι ἀριστοί. Periclymenum* effugisse tradit Hyginus; interfectum eum esse, auctores sunt Schol. Homer. Apollodorus et Tzetzes Chil. I, 46. Siue dubio fugit, et e fuga reductus interfectus est. Hoc certe sibi vult fabula, quam hic habemus.

550. *Stravit, diruit. — Impulit* gravius verbum quam *inulit*; ferro et igne vastavit penates meos.

553. *Bis sex Nelidae etc.)* Homerus: *Δωδεκα γὰρ Νηλεὺς ἀνύμενος υἱὰς ἤμην, τῶν οἷος λιπέμην, οἱ δ' ἄλλοι πάντες ὄλοντο. — Conspecta, conspicua, excellens; Homer. altero*

Bis sex Herculeis ceciderunt, me minus uno,
 Viribus: atque alios vinci potuisse ferendum est. 555
 Mira Periclymeni mors est; cui posse figuras
 Sumere quas vellet, rursusque reponere sumtas
 Neptunus dederat, Nelei sanguinis auctor.
 Hic, ubi nequicquam est formas variatus in omnes,
 Vertitur in faciem volucris, quae fulminina curvis 560
 Ferre solet pedibus, Divum gratissima regi.
 Viribus usus avis, pennis rostroque reduco,
 Haenatisque viri laniaverat unguibus ora.
 Tendit in hunc nimium certos Tirythius arcus,
 Atque inter nubes sublimia membra ferentem, 565
 Pendentemque ferit, lateri qua iungitur ala.
 Nec grave vulnus erat; sed rupti vulnere nervi
 Deficiunt, motumque negant viresque volandi.
 Decidit in terram, non concipientibus auras

loco, ἀγλαὰ τέκνα· illosque ἐλάττωσι βίῃ Πρακλήτιον.

556. *posse*) τὸ δύνασθαι, facultas, ut aliquoties vidimus. — *Reponere*, deponere; Gronovianus et quatuor alii *sumtasque reponere posse*. — Regii codices habent lectionem vulgatam; altera tamen placet; namque adverbium rursus iungitur ingrate cum verbo illud in sua prima syllaba habente. LEM.

558. *Nelei sanguinis*, gentis, auctor fuit Neptunus, Nelei pater; vid. Schol. Homeri ad Od. d. l. quamquam Hyginus Hippocodentem nominat. Illam vim Periclymeni etiam Hesiodus in Catal. Euphorion apud Scholiast. Homeri, et Apollodorus memorant. — *Formas variatus*; permulti (et Regius noster A) habent *versatus*. Pugnam cum Hercule fiebat modo leo, modo anguis, modo apis; Apollodorus. — *Faciem alitis* etiam Hesiodus habet:

ἄλλοτε μὲν γὰρ ἐν ὀρνίθεσσι παύεσθαι αἰετὸς· sed transigitur Palladis monita ab Hercule, quum, sumta apud formam, curru ei insideret. Apud Schol. Apollonii et Tactem necatur sic: πρὶν αὖ μεταδελθῆναι. — *Rostroque reduco*; quidam *reducto*; nonnulli *recurvo*. — Regii codices *reduco*. — *Tendit in hunc* bene recepit Heinsius pro vulg. *tendit in hanc*; prius habent Regii nostri.

565. *sublimia membra ferentem*, alte voluturam. — *Pendentemque ferit*; quinque *Pendentemque rapit*: vide Drakeb. ad Sil. II, 96. De *pendere* vid. ad XI, 341. Hyginus: *Periclymenus beneficio Neptuni avi in aquilam effigiem commutatus, mortem effugit*. — *Volandi*; nonnulli veteres *volanti*; Regii nostri *volandi*; sic III Trist. 3, 86, *dictandi vires lingua negat*. LEM.

569. *concipere auras*, ut Quintilianus Inst. XI, 3, extr. *concipere*

Infirmis pennis: et qua levis haeserat alae, 570
 Corporis adfixi pressa est gravitate sagitta,
 Perque latus summum iugulo est exacta sinistro.
 Num videor debere tui praeconia rebus
 Herculis, o Rhodiae ductor pulcherrime classis?
 Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo, 575
 Vliscar fratres; solida est mihi gratia tecum.»
 Haec postquam dulci Neleius edidit ore,
 A sermone senis, repetito munere Bacchi
 Surrexere toris; nox est data caetera somno.
 V. At Deus, aequoreas qui cuspide temperat undas, 580
 In volucrem corpus nati Stheneleida versum
 Mente dolet patria, saevumque perosus Achillem
 Exercet memores, plus quam civiliter, iras.

veste; supra VIII, 228, *percipit auras*, quumquam et ibi plurimi MSS. *conci- pit*. — *Infirmis pennis*; Neapolitanus *infirmus pennis*. — Regii nostri habent *infirmis*; alteram lectionem haud ingratam libenter admitteremus. LEM. — *Levis*, levitate. — *Gravitate*, gravi lapsu in primis.

573. *Tui* — *Herculis*) Arundel. *tibi-Herculeis*; sic legi Heinsius volebat. — *Ductor classis*; plurimi (et Regius B) *rector*. — *Pulcherrime*, praestantissime. Etiam in laudibus heroum pulcher occurrit.

576. *Vliscar*) codex Regius B *uliscar*. — *Solida gratia*, vera, sincera amicitia, ut *solida utilitas* etc. apud Ciceronem.

577. *dulci ore* ob eloquentiam, quae cum melle comparatur; lege quae ait Homer. II. A, 248: Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκύων ῥέειν αἰδοῖ.

580-628. *Achillis mors*. Neptunus permonet Apollinem, ut interficiat Achillem, de cuius postea armis certant Ajax et Ulysses. Auctores fabulae

vid. ad vs. 601; tractata erat etiam ab Arctiso, poeta vetere, in Aethiopide, unde fragm. exstat.

580. *At Deus* etc.) Haec cohaerent cum vs. 144. — *Cuspide*, mox triplici *cuspide*, tridente quomodo regat Neptunus aequoris undas, vid. I, 283, 330. — *Volucrem Stheneleida*, volucrem, in quam olim alius Cycnus, Stheneleii filius, mutatus; II, 367sq. Sic III Fast. 793, *Lycanin Arctos*, in quam Callisto, Lycaonis filia, versa. Atque nunc ita locutus esse videtur, quia patronymicis distingui solebant duo illi Cycnoi. — *Versum*; venterat quidem ipse, sed coactus saevitia Achillis. — *Mente patria*, ut XI, 328, *patruo corde*. — *Memores irae*, quia ipse Neptunus saevitiae Achilleae memor; Virgil. Aeneid. I, 4. *saevae memorem Iunonis ob iram*. — *Exercet* nunc est, alit, quum alibi fore sit, effundere iram, poenam sumere, ut *exerere victoriam*, *inimicitias* etc. — *Plus quam civiliter*, immoderatus, immoderate; III Trist. 8, 41,

Iamque fere tracto duo per quinquennia bello,
 Talibus intonsum compellat Smynthea dictis: 585
 « O mihi de fratris longe gratissime natis,
 Irrita qui mecum posuisti moenia Troiae,
 Ecquid, ut has iamiam casuras adspicis arces,
 Ingenis? aut ecquid tot defendentia muros
 Millia caesa doles? ecquid, ne persequar omnes, 590
 Hectoris umbra subit, circum sua Pergama tracti?
 Quum tamen ille ferox, belloque cruentior ipso,
 Vivit adhuc, operis nostri populator, Achilles.

Angustus offensas suas non vindicat ense, sed odio civiliter utitur in Ovidium. Civilis enim est is, qui ita agit, ut ceteros quoque cives esse, aequalique iure uti meminisse videatur.

584. *tractum bellum* centies apud historicos: *trahuntur* enim, quae diu durant. — Apollo *Smyntheus* cum in aliis Asiae locis, tum in insula Tenedo colebatur; vid. Homer. II. A, 39, ubi Eustath. et Pseudod. eum sic dictum tradunt a Smynto, oppido in finibus Troianorum. Vsus igitur nunc hoc nomine est, quia res ad Troiam agitur.

586. *O mihi de fratris etc.* post blandissimam compellationem observa artem, qua irritare conatur animum Apollinis: quis enim non doleat, operam suam fieri irritam minus hominis saevitia? *Hectoris* autem crudelissime tractati casum aegerrime tulit Apollo; Homer. II. Ω, 33 sqq. Eum vero a Neptuno pernasum esse, ut noctem adferret Achilli, novavit Noster, ut hanc fabulam commode aduiceret superiori; nam ap. Homerum semper a Troianorum partibus stat, sua sponte, et Achilli inprimis irascitur; Homer. d. I. Itaque et reliqui poëtae de Neptuno silent. — *Irrita moenia*,

quia labor moenibus iamiam casuris impensus irritus fiebat. — *Ecquid, ut has etc.* olim edebatur *Ecquid, ubi Asiae casuras etc. duo prospectis arces*, quod non displicet Bormann; quinque conspicias. — Regius noster A, *Ecquid, ut has iamiam casuras aspicias arces*; codex autem B, *Ecquid, ubi Asiam et casuras aspicias arces*, male et contra metrum. — *Circum sua Pergama*. Sic e novatione tragicorum, etiam Euripidis *Androm.* 107 s. et inde Virgil. *Aeneid.* I, 483. Sed secunda Homer. II. Ω, 15 sqq., Hector e curru ligatus et capite pulveri incumbens tractus est circa Patrocli sepulcrum. II. X, 395 sq., ubi haec Achillis crudelitas pluribus describitur, locus commemoratur nullus. — *Tracti*. Gronovianus habet *rapti*; utrumque in hac re usitatum; vulgat. est in nostris Regiis.

592. *Quum tamen* nonnulli cur tamen; alii *Et tamen*. — *Belloque cruentior*; Gronovian. primus *bello tracentior*; XI, 701, *crudelior pelago*. *Cruentior* autem etiam cupidus cruoris. *Vivit adhuc*; quatuor *vivat adhuc*. — *Populator*, ut XIII, 655, *Troiae populator Atrides*. Vaticanus primus, et Genevensis *operis nostri*

Det mihi se: faxo, triplici quid cuspe possim,
 Sentiat: at quoniam concurrere cominus hosti 595
 Non datur, occulta nec opinum perde sagitta.
 Adnuit; atque animo pariter patruoque suoque
 Delius indulgens, nebula velatus in agmen
 Pervenit Iliacum, mediaque in caede virorum
 Rara per ignotos spargentem cernit Achivos. 600
 Tela Parin: fassusque Deum: « Quid spicula perdis
 Sanguine plebis? ait: si qua est tibi cura tuorum,
 Vertere in Aeaciden, caesosque ulciscere fratres.
 Dixit: et ostendens sternentem Troia ferro
 Corpora Peliden, arcus obvertit in illum, 605

violatur, quod placet Burmanno, quia sacra Troia a diis posita erat; sic *violare* etiam apud Virgil. XI, 255. — In hac tota phrasi codices Regii nihil mutant.

594. *Det se alteri*, qui ei obvius sit. — *Faxo*, et *faxim* antiq. pro *faciam*, aut *fecerim*. — *Occulta*, quia Apollo nebula velatus non cernebatur.

596. *perde sagitta*) Cantabr. *prode sagitta* quod arridet Heinsio. — *Patruo*, pro *patrui* (quod habent Regii), ut XI, 328, *patruo corde*, et IV Fast. 55, *ense patruo*. Libenter enim talibus voc. adiective utantur poëtae; vid. Drakenb. ad Silium III, 387: sic apud Nostrum *autumnus frigus*, *maritus lectus*, *infans manus* etc. — *Animo indulgens*, obsequens irato impetui animi.

600. *rara per ignotos* etc.) Duplitter tangit ignaviam Paridis, quod *rara* tela spargit, et quod ea per ignotos, ignobiles (vide ad IX, 669) spargit: sed quia praecedit, *media in caede virorum*, et quia Apollo dolet perdere eum spicula in sanguine plebis, propterea *rara tela* Burmanno non placent. Coniicit ergo *vana*, id

est inutilia, ex quibus nihil ad summum belli redibat utilitatis, quia, licet plures sterneret, dum Achilles tamen superesset, metu solvi Troiani non poterant. Florent. MS. *guara*, quod Heinsio placebat, quoniam interpretabatur, bene ac perite torta. At si hoc voluisset poeta, dixisset haud dubie *certa*. — *Spargere tela*, ut *spargere fulmina* I, 253; *spargere glandes funda* apud Claud. VII, 50.

601. *fassus Deum*, postquam indicaverat se Deum esse, ut III, 1, et pluribus locis. Etiam apud Virgilium Aen. VI, 57, Apollo Paridis telam dirigit in Achillem, quemadinodum Hector moriens praedixerat. Homerus II. X, 359: ὅτε κεν σε Πάρις καὶ Φοῖβος Ἀπόλλων ἐλέωσιν ἐνὶ Σακκῇ πύλῃσιν. Apud Quintum Calabr. III, 60 seqq., Apollo ipse, sine Paridis ministerio, vulnerat Achillem. Simila Paridis forma eum id fecisse, tradit Hyginus fab. 107. A solo Paride cum sublatus memorant, remotis figmentis poeticis, Dares Phrygius cap. 35, et Dictys Cret. IV, 2. — *Vertere*, transfer tela tua ab istis in Aeaciden. — *Spicula perdere in sanguine plebis*,

Certaque letifera direxit spicula dextra.
 Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
 Hoc fuit: ille igitur tantorum victor, Achille,
 Vinceris a timido Graiae raptore maritae!
 At si femineo fuerat tibi Marte cadendum,
 Thermodontiaci malles cecidisse bipenni.
 Iam timor ille Phrygum, decus et tutela Pelasgi

610

frustra mittere tela in milites gregarios, quibus interfectis nihil lucratur summa belli.

607. *Quod Priamus gaudere etc.*) Eventum rei sententia declarat, quam valde commendabat Vinicius, summus amator Ovidii; Seneca Controv. 33. Ad Priamum enim ob Hectorem interfectum maximum gaudium redire debebat ex Achillis morte. — *Senex*, solemne Priami epitheton; *veter Priamus* dixerat Ennius. — *Gaudere*, ut *dolere* et *moerere*, passim quantum casum sibi adiunctum habet; vide Burm. ad VII, 720. Copiosius Achillis casum enarrat Quintus Calaber III, 176 seqq. Ibi procumbit montis instar, cum tremore telluris, armorumque fragore. In talum cum esse vulneratum idem Quintus Calab. memorat: nempe is solus vulnerabilis fuisse a recentioribus auctoribus fingebatur, quam reliquum corpus, in Styge a matre tinctum, nullis armis laedi posset. De quo commentum verissime Rousseau (*Pensées*): *à force d'armer Achille contre le péril, le poëte lui ôte le mérite de la valeur. Tout autre à sa place eût été un Achille au même prix.*

608. *ille igitur tantorum etc.*) Epithonema praeclarum, cui simile illud de Priamo apud Virgilium Aen. II, 554 seqq. Iustium spirat sensum Graecorum, de quo vide ad IX, 7. Iguaviae et mollitiei Paridis picturam habes apud Horat. I, Od. 15, 13-18;

quamquam Latini cum poëtae molliorem sinxerant, quam apud Homerum apparet. Nempe, quia elegantia eius ab heroum reliquorum asperitate abhorrebat, propterea ab his contemnebatur tanquam γυναικωνίς; vide Iani Excursum ad Horat. d. l. Non parva fortitudinis spirat epistola eius ad Helenam, quae legitur Heroid. XVI. — *Vinceris*, vulgo, et in nostro Regio A, *victus es*; nonnulli *vincitur*, sed male: vid. Heinsium ad Heroid. XIV, 95. — *Maritae*, quam habebat maritum post raptum, ut vs. 5, *rapta cum coniuge*. Id tamen non placet Burmanno qui ex uno MS. praefert *iuvencae*, quia Heroid. V, 117, et ap. Iscan. III, 374, *Helena Graia iuvenca* vocatur; sed in utroque illo loco allegoriam servandae causa commode ita dicitur, quae h. l. nulla est. — *Thermodontiaci bipenni*. Penthesileam intelligit, fortissimam Amazonum, ad *Thermodonta* fluvium habitantium, reginam, quam Troianis auxilium tulerat adversus Graecos. Q. Calaber I; Virg. Aen. I, 490; Iustin. II, 4, 31. *Bipennis* ferreæ Amazonis effigies expressa est apud Drakenb. ad Silium II, 77. Ipsa Penthesilea in gemmis pluribus conspicitur. Etiam apud Quintum Calabr. I, 157, fert ἀμείνων βοὴν ἰδὲ γὰρ sed in tabula, quam Pausanias, Phoc. pag. 875, describit, arcum habebat Scythiacis similem. Fortior Paride in eadem tabula apparebat; vultu enim declam-

Nominis, Aeacides, caput insuperabile bello,
 Arserat: armarat Deus idem, idemque cremarat.
 Iam cinis est, et de tam magno restat Achille 615
 Nescio quid, parvam quod non bene compleat urnam.
 At vivit, totum quae gloria compleat orbem:
 Haec illi mensura viro respondet, et hac est
 Par sibi Pelides; nec inania Tartara sentit.
 Ipse etiam, ut, cuius fuerit, cognoscere possis, 620
 Bella movet clypeus, deque armis arma feruntur.
 Non ea Tydides, non audet Oileos Ajax,

bat, se eum prae se spernere. Sed et Amazonum auxilium post Homer. a poetis assumtum in belli Troiani historiam; vid. Heyn. ad Virg. d. l.

614. *Arserat*) De combustione hac vide Homerum Od. Ω. 57 sqq.; Quintum Cal. III. — Ineptissimo rursus ingenii lusu maculat locum pulcherrimum: *armarat deus idem, idemque cremarat*, nempe Vulcanus arma eius fabricaverat, et Vulcanus, hoc est, ignis, corpus eius absumserat; Homerus, d. l. vs. 71, *σὶ φλόξ ἔνυσσεν Ἡρῆϊνον*.

615. *cinis est* aut *cinis exiguus* iacet, solenne de mortuo, sed h. l. magna cum vi post superiora illa, *timor ille Phrygum* etc. et *τὸ exiguus* praecellere sic exornat, *de tam magno restat Achille Nescio quid*, particula minima, et vix sensibilis, *quod non bene* (exquisite pro non proorsus, non plane) *urnam compleat*. Pro *nescio quid*, *parvam quod* etc. omnes fere libri scripti (exceptis Regiis nostris) habent *nescio quia parvum*, *quod* etc. mutata distinctione. *Parvae* autem et *exiles* esse solebant urnae, ut apparet ex iis, quae etiam nunc supersunt. Praeiverat Nostro Propert. II, 7, 51, ubi *Briseis tanti corpus Achillei Maximaque in parva sustulit ossa manu*;

et IV, 11, 14, ubi sepulta Cornelia, postquam dignitatem suam nihil sibi profuisse quæstæ est, addit, *En! sum quod digitis quinque levitur onus*. Sed pueriliter gravissimam sententiam tractavit Senec. Herc. Oet. vs. 1758 sq.: *Tum parvus cinis Hercules est; hac ille decrevit gignis. O quanta, Titan, in nihil moles abiit! . . . ecce vix totam Hercules Complevit urnam; quam leve est pondus mihi, Cui totus aether pondus incubuit leve*. Achillis cineres vino conspersos et unguento Thetis condidit in urna, quam, Vulcani opus, a Baccho acceperat; Ilom. d. l.

617. *At vivit, totum quæ* etc.) Non minus bene sequentia de gloria dicta. — *Respondet*, congrua est viro illi. — *Hac*, ubi hac parte. — *Inania Tartara non sentit*, nunquam morietur. — Hunc locum ita e vestigiis codicium constituit Heinsius, quem vide ad Heroid. XX, 62. In Regiis nostris legitur *Par tibi*, non male per apostrophum; sed voces non concordant; legi enim deberet: *et hac es Par tibi, Pelide, nec inania Tartara sentis*. LEM.

620. *cognoscere* sic etiam Heroid. IX, 151, *Tu quoque cognosces in me, Meleagre, sororem*; et apud Iustinum XIV, 6, 11, *ut Alexandrum posses etiam in morigine matre cognoscere*. —

Non minor Atrides, non bello maior et aevo,
 Poscere, non alii: soli Telamone creato
 Laërtaque, fuit tantae fiducia laudis.
 A se Tantalides onus invidiamque removit,
 Argolicosque duces mediis considerare castris
 Iussit, et arbitrium litis traiecit in omnes.

625

Bella movet, occasionem praebet certamini. — Pro certamen initur, gravius, arma feruntur, quia verbo ludere voluit.

623. Non Menelaus, Atrei filius, nota minor, nec Agamemnon frater maior, et aevo, natu, annis, et bello, quia summa belli, imperium penes eum. Erat rex regum, ἀντὶ ἀνδρῶν. Regno, quod habent quatuor MSS. pro bello, et quod placet Burmanno prae altero, fluxit ex interpretatione. Solet vero Noster huiusmodi vocabulis, quorum vis usu definita est, aliquid amplius addere; I, 750, animis aequalis et annis; VIII, 617, animo maturus et aevo. — Soli creato pro solis creatis, atque ita rescribi voluit Heinsius, tantae fiducia laudis

fuit, sidenter insignem illam gloriam adpetebant.

626. Tantalides, Agamemnon, cuius pater Atreus filius Pelopis, nepos Tantali fuerat. Is, quum esset dux exercitus, noluit alterutri arma adiudicare, ne invidiam, infamiam et odium, sibi conciliaret, sed arbitrium litis traiecit in omnes, voluit, ut omnes illam causam ex aequo et bono, pro meritis utriusque iudicarent; ap. Hom. Od. A, 546, Troiani, et Pallas iudicant de armis Achillis. Sic et Quintus Cal. V, 134 seqq., qui addit, Aiacem et Vlysem iudices sibi poposcisse Idomeneam, Nestorem et Agamemnonem, sed hos, ut invidiam a se derivarent, indicium a se remotum detulisse ad Troianos et Pallada.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER DECIMVS TERTIVS

FAB. I. Consedere duces, et, vulgi stante corona,
Surgit ad hos clypei dominus septemplicis Ajax.

1-398. *Armorum iudicium*. Nobile illud certamen armorum inter Aiacem Telamonium et Vlysem, cuius occasio lib. XII extr. narrata, cuius memoria diu inter Aeolenses mansit, (Pausan. Attic. pag. 86) et quod a multis auctoribus tam graecis, quam latinis, tractatum est. Tractaverant enim (ut Homer. Iteam, qui Od. A, 542 sqq., eius mentionem facit) Arctinus in Aethiopide atque Lesches in carmine Παζς μυχρ etc. Aeschylus Οηδων ρριον docuerat. Exstant adhuc Antisthenis declamationes duae, altera Aiakis, Vlyssis altera: vide Reiskium Oratt. graec. tom. VIII. E Latinis Pacuvius et Attius fabulas dederant, quibus nomen fuit, *Armorum iudicium*. Timanthes etiam et Parrhasius pictores certaverant in hoc iudicio exprimendo, et Parrhasius herois nomine moleste se ferre dicebat, quod iterum ab indigno ictus esset; Plinius XXXV, 10. Sed a poetis, praeter Ovidium, unus restat Quintus Calaber, qui Paralip. lib. V, vs. 180-316, in hoc argumento ingenium exercuit,

quem tamen longissime post se reliquit Ovidius. Praestantissimae enim sunt haec orationes et moratae inprimis. Ajax iram suam in Vlyssenti evomit, Vlysses contra callide et facunde causam suam agit. Uterque utitur iis, quae periclitantibus suadet Quintilianus Instit. VI, 1: *Periclitantem vero commendat dignitas, et studia fortia, et susceptae bello cicatrices, et nobilitas et merita maiorum*. Singula bene et collecta sunt et amplificata. Noster, monente Seneca Contr. II, 10, multa sumpsit a M. Porcio Latrone, praeceptore suo, qui et ipse armorum iudicium scripserat; vide ad vs. 121.

1. *Consedere duces et surgit ad hos*, Homericus transiendi modus, Ογς κατ' ὄρ ἔζετο τοῖσι δ' ἀνίστην *ad hos, τοῖσι*, ad hos verba facturus. Sine causa Heinsius suadebat, *ab his*. — *Fulgus*, λαός, milites gregarii, quorum stabat corona, qui audiendi causa consensum iudicis omni ex parte stantes ciurgebant. Quamquam apud Homer. vulgus sedet. — Aiaci apud

Vltque erat impatiens irae, Sigeia torvo
 Litora respexit, classemque in litore, vultu:
 Intendensque manus, « Agimus, prò Iuppiter! inquit, »
 Ante rates causam, et mecum confertur Vlixes!
 At non Hectoreis dubitavit cedere flammis,
 Quas ego sustinui, quas hac a classe fugavi.
 Tutius est igitur fictis contendere verbis,

Homer., v. c. II. H., 927, ubi etiam describitur, datur ἑταῖρόν aut ἑταῖρον αἶνος, septem bonum coris obductus elypeus: vide ad XII, 95: et ipse Ajax ἀντιπαρὸς, quod Noster interpretatur elypei dominus.

3. *Vt*, utpote qui; Cicero pro Rose. Am. 17, *Hunco*, ut erat furiosus, respondet; sic et XII, 258. — *Impatiens irae*, iracundus; Livius V, 38, *Galli flagrantis ira*, cuius impatiens genus est; vid. Heinsius. Quint. Calab. 180, *ple'* ἀντιπαρὸν. Sic breviter mores Aiacis uolantur, et admonemur, qualis iam oratio expectanda sit. — *Respexit*, vultu a iudicibus ad litora verso. Vulgo legitur *prospexit*; quod verbum iam damnavit Giofan. — Regii codices dant *respexit*; haec vera et genuina est lectio; nam *torvo vultu* mirifice commendatur; si *oculis*, non *vultu*, dixisset, aptius foret *prospexit*; sed Ajax a iudicibus ad mare vultum indignabundus vertit, ergo *respexit litora*. LEM.

5. *Intendens manus*) *Intendere et tendere manus* proniscae usurpantur; vide Drakenb. ad Silium XV, 640. — *Agimus causam*. Ajax non modo id agebat, ut arma acciperet, sed fortitudinis sua, qua, interfecto Achille, reliquos duces omnes superabat, adeo superbiebat, ut indignissime ferret, quemquam audere, Vlysses inprimis, non manu, sed calliditate ei facundia excellentem, secum contende-

re. Hac indignitate commotum animum praeclare exprimit hoc exordium vs. 5-10; idemque sensus per totam orationem regnat. Indignitatem rei abrupte et cum gravi acclamatione *prò Iuppiter!* dupliciter declarat: Agimus causam *ante rates*, quas ego servavi, et *mecum confertur Vlixes*, cum nobilissimo et fortissimo heroe fraudulentus et ignavus. Recte Quintilianus, Inst. Or. V, 10, 41: *Locus ad commendationem quoque et invdiam valet: nam et Ajax apud Ovidium, Ante rates, inquit, agimus causam*. Hinc classem respexisse monetur, vultu ipso indignationem prodeunte. — *Confertur*, se confert: unus Medic. *mecum contendit Vlixes*. — Hanc lectionem postremam, quam habent Regii codices, probarem, nisi infra vs. 73, esset *meum contende*; quae repetitio ut vitetur, servandum est *tò confertur*. LEM.

7. *At non Hectoreis* etc.) Troiani, Hectore duce, ignem inferre conabantur navibus Graecorum, quibus conatibus fortissime restitit Ajax, Homerus II. O et II. Eadem re gloriatur etiam apud Quint. Calabr. 213 sqq. — *Sustinuit* proprie impetum irruentium, et *fugavit* hostes flammis ferentes, sed hiuc etiam hostiles flammis. *Removi*, quod *pro fugavi* prior Gronov. et duo alii MSS. exhibent, est glossa. — *Tutius est*, magis conducit ad gloriam consequendam. —

Quam pugnare manu: sed nec mihi dicere promptum, 10
 Nec facere est isti: quantumque ego Marte feroci,
 Quantum acie valeo, tantum valet iste loquendo.
 Nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
 Esse reor; vidistis enim; sua narret Vlixes,
 Quae sine teste gerit, quorum nox conscia sola est. 15
 Praemia magna peti fateor: sed dedit honorem
 Aemulus; Aiaci non est tenuisse superbum,
 Sit licet hoc ingens, quidquid speravit Vlixes.
 Iste tulit pretium iam nunc certaminis huius,

Fatis, subdolis, verbis: ita contemptim eloquentiam appellat; Quintus Calab. 222, μέθυον λόγῳ πίνυρος μεγάλων ἐπιμαίεται ἔργων.

10. *Quam pugnare manu*) unus Leidenensis *quam bellare manu*; quod verbum frequens est Nostro, ut et aliis; vide Heins. ad Heroid. XIII, 69. — *Pugnare* est in Regiis nostris. — Habent hoc heroës et milites strenui, ut eloquentiam spernant prae sua fortitudine, v. c. Hercules IX, 29; Tydeus apud Euripidem, Phoen. vs. 603; Marius apud Sallustium lug. LXXXV, 3; Ajax apud Antisth. p. 55: ὁ πόλεμος αὐτῷ λόγῳ κρείνεται, ἀλλ' ἔργῳ. — *Dicere*, scil. cum facundia, eloquentem esse: saepe sic dicere apud Ciccr. — *Facere*, praeclara facinora edere, fortem esse; Sallust. Cat. 3, *Pulchrum est bene facere reipublicae: etiam bene dicere haud absurdum est.* — *Quantum acie valeo* ex Neapol. dedit Heinsius; vulgo (et in Regiis nostris) *inque acie valeo*, ut VIII, 59, *in causaque valet.* — *Fulere* arte, viribus, excellere. — *Iste* cum contemptu dictum.

13. *Memoranda, enumeranda, recensenda.* — *Vidistis enim*; magni aestimant bellatores, facinorosa saepe oculos vel ducis vel militum edi-

disse; vide Liv. XXI, 63 extr. — *Sine teste*; apud Antisth. pag. 54, ille nihil facit παντῶς, ego nihil λάθρα. — *Quorum nox conscia est*, quoniam noctu sua perpetraverat, unde ap. Sen. Troad. 75, Vlysses nocturnus miles, et ibid. 38, Diomedes nocturnus Ithacae comes. Id infra in laudem suam vertit Vlysses, sed superbus et iratus Ajax callida consilia pro ignavi animi signis habet.

17. *Aiaci non est... superbum* etc.) De hoc sensu Graecorum diximus ad IX, 6: sed vide, quam acerbe nunc eo utatur in contumeliam aemuli. — *Aiaci cum vi*, pro *mihi*; Silius II, 29, *Armatus Hannibalem* (id est *me*) *poenae petit insipiu tellus.* Sed Francio et Burmanno auctoribus, post aemulus interpungendum arbitratus sum: *Aiaci non est superbum tenuisse*, quod speravit Vlysses. In qua oppositione maximam esse vim, summamque acerbiteriam, quilibet facile sentiet. Non est ei *superbum*, non habet, cur superbiat; vide Burmann. ad Petron. cap. 18. — *Tenuisse*, obtinuisse. — *Quo*, scilicet certamine. Antisth. pag. 54: ὁ πόλεμος αὐτῷ λόγῳ κρείνεται, ἀλλ' ἔργῳ. Vulgo (et in Regiis nostris) *Quod quam victus erit*; multi *Qui quam*; sed quo placuit Heinsio, Flo-

Quo quum victus erit, mecum certasse feretur.

Atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,

Nobilitate potens essem, Telamone creatus,

Moenia qui forti Troiana sub Hercule cepit,

Litoraque intravit Pagasaea Colcha carina.

Aeacus huic pater est, qui iura silentibus illic

Reddit, ubi Aeoliden saxum grave Sisyphon urget.

Aeacon agnoscit summus, prolemque fatetur

Iuppiter esse suam: sic ab Iove tertius Aiax.

rentini, Berneger. Boxhorn. codicum auctoritate.

21-33. *Atque ego etc.* Nobilitatem generis iactat et in re haereditario nititur, utrumque in contumeliam Vlyssis. Verbo tantum haec attingit Quintus Calaber 235-36. *Atque inservit transitionibus*; vide Clav. Cic. — *Nobilitate potens*, nobilis: additur enim *potens* omnibus iis rebus, quae valent aliquid inter homines, quibus multum efficitur: hinc *potens auctoritate*, *favore*, *copiis* etc. De nobilitate Aecidarum vide Isocratem Evag. pag. 452 Wolf. min. Eorum acta suere pars illustris historiae antiquae; Horat. III, Od. 19 init. — *Moenia qui . . . cepit*; vide XI, 213. — *Intravit litora*, pro intravit portus. — *Pagasaea carina* (male in Regiis nostris legitur *Pegasaea*), fabricata sub Pagaso, promontorio et oppido Thessaliae. LEMAIN.

25. *Aeacus . . . qui iura etc.* Plerique tamen veteres non nisi duos iudices infernales agnoscunt, Minos et Rhadamanthum. Aescus potius Platonis claviger ferebatur; vide Fischer. ad Aeschinam Axiocli. s. 19: sed non mirum, si Aiax glorians illud maluit. Vide omnino Heyl. Exc. XI ad Virg. Aeneid. VI. — *Iura silentibus illic Reddit*; multi *silentibus umbris*; sed

Burmamnus docet *silentes* absolute interdum dici *silentibus umbras* (Regii codices *silentibus illic*); et, pro apud inferos, satis acerbe, *illic, ubi Sisyphon saxum grave urget*. Sisyphus enim Iatro Anticleam, Vlyssis matrem, quum ad Laërtem duceretur, compressit, ex quo concubitu Vlysses natus: duplex igitur inest convicium. Apud Euripidem Iph. Aul. 524, Vlysses dicitur *Σίσυπτον ἀνέφαρον*, quod fluxit fortasse inde, quia Vlysses ingenio similior Sisypho, quam Laërthi. — *Urget*, premit, degravat; nam secundum Propertium II, 16, 30, et alios, Sisyphus saxum cervicibus impositum apud inferos gestat. Sed quum illud etiam volvere dicatur, aequae bene se habet duorum MSS. Stroae. et Barber. lectio, *Aeolides s. g. Sisyphus urget*, ut IV, 499, *Aut petis, aut urges ruiturum, Sisyphus, saxum*; vide Burmannum. — Regii codices nihil mutant: et bene *saxum*, semper imminens ac prope ruiturum, est subiectum verbi *urgere*; quoniam locum citatum non damnum. LEM.

27. *agnoscit* vulgo *agnovit*; sed praesens, quod habeat nostri Regii, bene est, propter sequens *fatetur*. LEM. — *Ab Iove tertius Aiax*, id est, pronepos; Aeacus enim ab Iove primus, secundus Telamon. LEM.

Nec tamen haec series in causa prosit, Achivi,
 Si mihi cum magno non est communis Achille. 30
 Frater erat; fraterna peto: quid sanguine cretus
 Sisyphio, furtisque, et fraude simillimus illi,
 Inserit Aeacidis alienae nomina gentis?
 An quod in arma prior, nulloque sub indice veni,
 Arma neganda mihi? potiorque videbitur ille, 35
 Vltima qui cepit, detrectavitque furore
 Militiam ficto: donec sollertior isto,

29. *series*, vulgo genealogia; Statius Theb. VI, 269, *series antiqua parentum*; Silius I, 88, *series nepotum*. — *In causa prosit*; vulgo *in causam*, quod malim, etiamsi non id habeant codices Regii. LEM. — *Frater* pro patrueli, et hoc loco cum delecto. Telemachus et Peleus fratres erant, ab hoc Achilles, ab illo Ajax. — *Furtisque*; quatuor furtisque; Oxiacensis et furto et fraude, quod praeferebat Heinsius. — *Regii nostri furtisque et fraude*, quae lectio bona est. — *Inserit*; plerique (et Regii cod.) *inseris*. *Inseri* eleganter dicuntur, qui in alienam gentem vel adoptantur vel se ingerunt, voc. ab insitione sarculorum petito; Phaedrus III, 3, 10, *insitivi liberi*, spurii. — *Nomina ultimae gentis* melius, quam *se*, quia in serio scribantur nomina; Plinius paneg. XXXVII, 7, *impie his nominibus inseri publicanum*.

34. *An quod in arma prior etc.* Quam non haberet Ajax, cur sua facta commemoraret, quae ipsi viderant Graeci, copiosus est in Vlyssis sceleribus detegendis. *An quod . . . mihi?* Indignantis et iridentis animi est, rogare, ne ea nobis obsint, quae prodesse nobis vel maxime in causa debent, ut IX, 21 sq., et infra vs. 135 sq. Antisth. pag. 56, tantum

de Vlyse: *ὅς οὐχ ἴδιον, ἀλλ' ἄλλου ἀπ' αὐτοῦ αἰς Τροίαν*; et de Aiace, *ὃς πρῶτος αἰὶ καὶ μόνος τέταρται*. — *Nullo sub indice*, ut apud Florum IV, 8, *sub percussore mori*. In his, *sub causam efficientem* notat. — De simulata Vlyssis insania vide Hygini fabulam 95: *Ei erat responsum: si ad Troiam isset, post vicesimum annum, solum, sociis perditis, egentem domum rediturum. Itaque quam sciret oī se oratores venturos, insaniam simulationis, pileum sumpsit, et equum cum bove iunxit ad oratrum. Quem Palamedes (Nauplii filius) ut vidit, sensu simulare, atque Telemachum filium eius, cunis sublatum, aratro ei subiecit, et ait: simulatione deposita, inter conuictos veni*. De Telemacho res paulo aliter in carmine Cyprio narratur. Aegre certe impelli potuit, ut adversus Troianos proficisceretur; Homerus Od. Ω, 119. Idem, sed obacurius, Vlyssi obicitur apud Quintum Calabr. 193. Sed totum hoc tragicum post Homerum sinxerunt, monente etiam Cicrone, Offic. III, 26, ubi de honestate huius consilii disputat. Ibi- dem habes hoc idem crimen a poeta antiquo tractatum. — *Sollertior*, calidior; Quintus Calah. 199, *ὃς σφοδρῆτος ἔστιν ἔτι καὶ εὐπορὶ δουλοῦ*. — *Sed sibi etc.* Sed non nisi unus

Sed sibi inutilior, timidi commenta relexit
 Naupliades animi, vitataque traxit in arma?
 Optima nunc sumat, qui sumere noluit ulla: 40
 Nos inhonorati, et donis patrue libus orbi,
 Obtulimus qui nos ad prima pericula, simus.
 Atque utinam aut verus furor ille, aut creditus esset;
 Nec comes hic Phrygiis unquam venisset ad arces
 Hortator scelerum! non te, Poeantia proles, 45
 Expositum Lemnos nostro cum crimine haberet;
 Qui nunc, ut memorant, silvestribus abditus antris,

Leidens, unde sumpsit Heinsius, qui malit *At*; caeteri (et Regii codices) *Et*. — *Sibi inutilior*, suae salutis minus consulens; vide ad vs. 59. — *Vitataque . . . in arma*; plurimi *iurataque traxit ad arma*; duo *invitataque*. Regii codices *vitataque . . . ad arma*; lectio *iurata* videtur emendatio, orta e vitio scripturae codicis alicuius, in quo *vitata* erat scriptum, littera *t* male formata; nisi etiam orta sit e fabulae Hygini ultima phrasi supra citata: *simulatione deposita, inter coniurotos veni*. Quidquid sit, non placet hic *iurata arma* propter seq. *iuratus in arma*, vs. 50. LEM. — *In arma* (vel *ad arma*) *trahere*, *vocare*, *venire*, *mittere* videntur poetae. — *Commode* in rem suam utitur illa simulatione, *Optima nunc sumat* etc. quibus verbis indignitas rei rursus exprimitur. — Florentin. S. Marci habet *nunc sumat*, per interrogationem. — *Inhonorati*, nullo praemio adfecti. — *Ad prima pericula*, pro primi ad pericula, ut vers. 36, *ultima qui cepit*, pro ultimus.

43. *furor ille*) unus Heinsii *furor illi*, quod non improbat Burmannus, modo distinguas post *furor*. — *Nec comes* etc. Quintus Calaber 194, *ὅς μὴ ὄψαιτο ἰατρῶν*. Tuam eadem, quae

hic, exempla commemorantur, Philoctetae et Palamedis, sed iusto brevius, et sine affectuum commotione. — *Hortator scelerum*, *Vlysses*, ex Virgil. Aen. VI, 539. — *Poeantia proles*, Philocteta, Poeantis filius, sagittas ab Hercule acceperat (IX, 232), quibus instructus interfuit bello Troiano. Sed in itinere ex colubri morsu in insaniam versus in insula Lemno a Graecis est relictus. Huius rei culpam in Vlysem confert Aiax. Agamemnonis insau factum esse tradit Hyginus fabul. 102; sine dubio suaserat Vlyses Agamemnoni, ut inberet. Iam quid in hac insula per integrum prope decennium peregerit, quantosque cruciatus pertulerit, breviter hic tangitur, quia ad Graecos loquebatur, quibus illa nota; singula tamen valent ad commiserationem faciendam, invidiamque creandam Vlysi. Longiore narratione, eaque luctu plenissima exponitur a Quint. Calab. IX, 352-396, ubi Diomedes et Vlyses legati ad eum veniunt, ut, quum sine eius sagittis Iliam expugnari non posse in fati esset (unde mox *debita*, *destinata*, *Troianis fati*, Troiano exilio, *spicula*), ipsum accesserent. Ex Attio, qui post Sophoclem, cuius Philoct. exstat, et Euripidem hoc ar-

Saxa moves gemitu, Laërtiadaeque precaris
 Quae meruit: quae, si Dī sunt, non vana preceris.
 Et nunc ille eadem nobis iuratus in arma, 50
 Heu! pars una ducum, quo successore sagittae*
 Herculis utuntur, fractus morboque fameque,
 Velaturque, aliturque avibus; volucresque petendo
 Debita Troianis exercet spicula fati:
 Ille tamen vivit, quia non comitavit Vlixen. 55
 Mallet et infelix Palamedes esse relictus.
 Viveret, aut certe letum sine crimine haberet:
 Quem male convicti nimium memor iste furoris
 Prodere rem Danaam finxit; fictumque probavit

gumentum tractaverat, passim versiculos laudat Cicero, et Philoctetae exemplo nititur in disputationibus de perferendis doloribus; Fin. II, 29; V, 11; Tusc. II, 7.

48. *gemitu*, cum gemitu; Cicero Tusc. d. I. *Adspice Philoctetam. Cui concedendum est gementi. Ipsum enim Herculem viderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem.* — *Precaris*, imprecaris. — *Si Dī sunt*, quum Dī sint: si nunc, ut saepe, adfirmantis est, non autem dubitantis. Nonnulli habent *si dī sint*; quidam *si dī dent*. Heinaius emendabat *quae dī, dī dent*, non vana preceris; aut *quae, dī dent*, o non v. p. — Regius codex A, *quae si dī sint*; codex B *quae si dī dent*; emendationes Heinsii non placent. LEM.

50. *eadem nobis*, graeca syntaxis, ταὐτὰ ἡμῖν, eadem in quae nos; Cic. Famil. IX, 6, quod non idem illis censuissimus. — *Vna* redundanter additum. — *Fractus morbo fameque*; Quint. Calaber 367 sqq. — *Velatur*, Philocteta apud Attium: *Configo tardus celeres, stans volatiles*, Pro veste pennis membra textis contegens; conf. Q. Calabrum 358, et Cic. Fin. V, 11.

— *Alitur*, Sophocl. vs. 288 sqq. — *Exercet spicula*, ut apud Attium: *Ingemisimus, Quod haec pennigero, non armigero in corpore, Exerceantur tela. Debita spicula*; vide supra ad vs. 45. — *Comitavit* Heinsius e Florentino S. Marc. et uno Gronqv. recepit, quia Noster hoc activo frequenter utitur. Vulgo (et in cod. Regio B) legitur *comitatur*; multi (et cod. A) *comitatus*.

56. *Mallet et Palamedes etc.*) Iam Philoctetae exemplum luctu plenissimum, et ad invidiam Vlyssi faciendam aptissimum: tamen magis etiam lugendum Palamedem praedicat Vlysis culpa. De tristi Palamedis sorte vide Hyginum fab. 105. Exposita iam erat in Carmine Cyprio; et attingitur etiam a Virgilio Aen. II, 82 sqq., quamquam alia ibi odii causa commemoratur: sed nec huius rei mentionem fecit Homerus: adeo multa rebus Troianis addiderunt posteriores poetae! — *Male convicti*, magno suo dolore, in damnum suum convicti. Itaque minime opus est ut cum pr. Gron. et tribus aliis MSS. legamus, *mala convictum*, scil. Palamedem,

Crimen; et ostendit, quod iam praefoderat, aurum. 60
 Ergo aut exsilio vires subduxit Achivis,
 Aut nece: sic pugnat, sic est metuendus Vlixes.
 Qui licet eloquio fidum quoque Nestora vincat,
 Haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen
 Esse rear nullum; qui, quum imploraret Vlixen 65
 Vulnere tardus equi, fessusque senilibus annis,
 Proditus a socio est: non haec mihi crimina fingi,
 Scit bene Tydides; qui nomine saepe vocatum
 Corripuit; trepidoque fugam exprobravit amico.
 Adspiciunt oculis Superi mortalia iustis. 70
 En eget auxilio, qui non tulit: utque reliquit,

aut cum Scheppero emendemus, *male conficti*, id est frustra, temere conficti, quamquam etiam Burmannus illam emendationem probat. Et *male* ita, ut dixi, usurpari docet Drakenb. ad Silium XIII, 50; ita Seueca Surs. V: *Errat circa dampna sua, et quas male expertus est, vota deponit*. Ut sequentia intelligantur, notanda sunt haec: Vlysses captivo Phrygi epistolam Priami nomine ad Palamedem scriptam dedit, in qua ille hinc magnam vim auri pollicebatur, si ex composito castra graeca proderet. Simul militem misit, qui Phrygem non longe a castris interficeret. Epistola reperta, quum Palamedes ad Agamemnonem perductus rem oegaret, Graeci, ductore Vlyse, in tentorio quassiverunt, inveneruntque aurum, quod Vlysses noctu clam ibi obruerat.

63. *Qui, licet eloquio etc.* Transitus iusto arguitur: *fidum* vocat, quia tanto maius crimen, *fidum* socium deserere. Lenzius coniungit *eloquio fidum*, id est, fretum eloquentia, ut XI, 125, de Nesso, *ope fidis equina*. Sed primum dubito, an *fidus* dicatur pro *fidens*; deinde Nestor nihil mo-

liebatur eloquentia sua fretus. Denique maior inest vis, si *eloquio* cum *vincat* coniungamus. De Vlyssis facundia vide Homer. Il. Γ, 222. Pro *fidum quoque*, Basileensis *fidum sibi*, quod efficacius. — *Desertum ut Nestora*; septem libri non habent *ut*; vide Burmannum ad Quintilian. decl. XI, 7. — Quum Graeci fulmine Iovis consternati fugerent, Nestor relictus est, tarditate equi, Paridis hasta in summo vertice vulnerati. Hectore igitur irruente, Diomedes in senis auxilium impluravit Vlysses, sed frustra; et ni Diomedes ipse auxilio occurrisset, haud dubie interisset Nestor; Vlysses fugam iam paraverat; Il. Θ, 80. — *Proditus* gravius quam desertus. — *Trepido*, praec metu celeriter fugienti. — *Exprobravit*; alludit ad verba quae Homerus vs. 94 Diomedei attribuit: Πῶ γούργεις, παρὰ νότον βάλων, κατὰς ὥς, ὀπίσσω.

70. *Adspiciunt Superi etc.* Gravia haec sententia eo pertinet, quod auxilio mox ipse egebat, qui non tulerat. — *Mortalia* absolute et substantive ponitur, res humanae; vide Bentleyum ad Horat. Art. Poet. 68. —

Sic linquendus erat; legem sibi dixerat ipse.
 Conclamat socios: adsum, videoque trementem
 Pallentemque metu, ac trepidantem morte futura.
 Opposui molem clypei; texique iacentem; 75
 Servavique animam, minimum est hoc laudis, inertem.
 Si perstas certare, locum redeamus in illum:
 Redde hostem, vulnusque tuum, solitumque timorem;
 Post clypeumque late: et mecum contende sub illo.
 At postquam eripui, cui standi vulnera vires 80
 Non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.
 Hector adest, secumque Deos in proelia ducit;
 Quaque ruit, non tu tantum terreris, Vlixē,
 Sed fortes etiam: tantum trahit ille timoris!
 Hunc ego sanguineae successu caedis ovantem 85

Eget auxilio: egebat autem Vlyses, quum Troianorum cohortes in eum, Soci hasta vulneratum, irruerent; tum ter ita clamabat, ὅσων κεφαλὴ χάσθαι φοβέσθαι Il. A, 461. Atque hæc ignominiose admodum hic narratur, Vlysemque faciunt ignavam mulierem. — *Legem sibi dixerat,* conditionem ipse præscripserat, qua tractandus esset. — *Adsum cum Menælo.* — *Molem clypei;* Hom. vs. 485, πέπρωσ αἰώνος ἤντι πύργον. Idem beneficium ingrato exprobrat apud Quint. Calab. 201 sqq., sed non tam graphice et contumeliose, ut hic *iacentem*. Apud Homerum etiam vulneratus fortiter pugnat, et postea Menelaus eum manu ducit e proelio. Pro *iacentem* tres habent *latentem*, quod non improbat Burmannus, quia repetit, *post clypeumque late*. — Et quia repetit *late*, præferendum hic *iacentem*, quod habent nostri codices; alterum non convenit. LEM. — Mox pro *vulnusque tuum* Schepperas corrigit *vultusque eum*, male; vide Burmannum.

82. *secum Deos in proelia ducit*) Apollo missus a Iove anteibat Hectorem, nube teclus ægideque armatus, terrebaturque Graecos, ut fugerent; vid. Homer. Iliad. O, 220 sqq., 307, 326. Verum non tum *pondere*, id est, saxo, *fundebat*, ad terram dabat, Hectorem, sed hoc iam antea factum erat; Il. Z. 416 sqq. Itaque Ovidius aut diversa miscuit, aut alios ouctores secutus est, et quidem eosdem, quos Dictys Cretensis, qui lib. II, ubi de pugna ad naves Graecorum loquitur, *Tum iam cedentibus*, inquit, *acrior insidens Aïnx, Hectorem, qui adversum eum promitius steterat, ictum immani saxo, ac mox consternatum eiecit*. MSS. tamen magno numero pro *pondere* habent *vulnere*. — *Trahit terrorem*, exquisitius quam facit terrorem. Pro *timoris*, decem *timorem*. Regii codices ambo dant *timoris*. — *Cominus ex uno MS. Oxon. recepit* Heiusius pro *emius*, quod reliqui tuentur omnes. Causam reddit hæc; *plus enim laudis Aiaci, quod cominus cum Hectore erat*

Cominus ingenti resupinum pondere fudi.
 Hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
 Sustinni: sortemque meam vovistis, Achiivi;
 Et vestrae valuerè preces: si quaeritis huius
 Fortunam pugnae; non sum superatus ab illo. 90
 Ecce ferunt Troës ferrumque, ignemque, Iovemque
 In Danaas classes: ubi nunc facundus Vlixes?
 Nempe ego mille meo prolexi pectore puppes,
 Spem vestri reditus: date, tot pro navibus arma.
 Quod si vera licet mihi dicere, quaeritur istis, 95
 Quam mihi, maior honos: coniunctaque gloria nostra est;

congressus, quam si eminus congressus fuisset. Verum hoc non sufficit. Lenzius contra putat, *quod eminus* magis testari Aiacis robur. Apud Homerum quidem lapide fundit Hectorem, postquam is se iam receperat ad suos, adeoque eminus; sed apud Dycia cominus. — Codices Regii habent *emimus*, quod praetulerim, tum propter Homerum testimonium, tum propter rationem a Lenzio adlatam. LEM. — *Resupinum*; *ὑπὸ πτεροῖς* apud Homerum plorantemque cadunt vulnerati.

87. *poscentem*, provocantem ad certamen singulare; II. H, 67 sqq. Hoc igitur diu ante factum. — *Concurrere* de certamine singulari. — *Sustinere* de eo, qui parem se praebet adversario viribus. Obolerunt se ad hoc certamen novem heroës, e quibus unum sorte eligendum esse auctor fuit Nestor. Tum Graeci *voverunt sortem Aiacis* (quod Burmannus dubitat an satis latinum sit), vota, preces fecerunt, ut sors Aiacis exiret, quamquam et duos alios voto suo comperbenderunt. Voverunt enim his verbis: Ζεὺ πάτερ, ἢ Αἴαντα λαχέιν, ἢ Τυδίδην υἱόν, ἢ αὐτὸν βασιλῆα πολυχρῆστον Μυρτιάδα; vs. 179. Permulti

et Regius Codex B *novistis*; codex A *vovistis*; Mediceus tertius *movistis*; Heinsius coniicit *fovistis*; ex his quatuor lectionibus, quam reicerem, est certe Heinsiana. LEM. — *Valent preces et vota* (vs. 128) quum sit, quod voveramus, precati eramus. — *Non sum superatus*; immo quum hastis nihil profecissent, et res ad saxa venisset, tum quoque ingenti saxo stravit Hectorem; vs. 270. — *Fortuna*, exitus pugnae.

91. *Ecce ferunt — ignemque*) codices Regii *ignesque*; et mox vulgo, et in codice B, *ubi tunc*; sed codex A et castigatiores habent *ubi nunc*; vid. ad I, 321. Elegans particulae *ubi* usus in exprobrationibus et irrisionibus; Heroid. IV, 150, *ubi nunc factus atque verba? iacent*. Ibi Heins. permulta exempla collegit. — *Nempe ego* etc. II. O, 745 sqq. Est autem *nempe* vox eius, qui ipse sibi respondet. — *Spem vestri reditus*; ita codices Regii; sex, in quibus Oxoniensis, *spem nostri reditus*.

95. *quaeritur istis* etc.) *Praeclara* foret sententia, si alius id de Aiaeo dixisset non ipse de se. Simile illud apud Valerium Max. VII, 5, 6: *Non*

Atque Ajax armis, non Aiaci arma petuntur.
 Conferat his Ithacus Rhesum, imbellemque Dolona,
 Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum.
 Luce nihil gestum, nihil est Diomede remoto. 100
 Si semel ista datis meritis tam vilibus arma,
 Dividite; et pars sit maior Diomedis in illis.
 Quo tamen haec Ithaco, qui clam, qui semper inerinis
 Rem gerit, et furtis incautum decipit hostem?
 Ipse nitor galeae, claro radiantis ab auro, 105

Cato praetura, sed praeturae Cato negotus est. — Quocirca comparatur.

98. *Rhesus*, rex Thracum, equos habebat maximos et pulcherrimos; Il. K, 435: eum cum sociis interfecit Diomedes. Inter caedem operam dedit Vlysses, ut eius equis potiretur; vs. 489 sqq. — *Dolon*, Troianus, facie turpis, sed pedibus velox, explorator venit in castra Graecorum. Cognitum persecuti sunt Diomedes et Vlysses. Quum captus esset, pallidus et tremens auro peregisse vitam redimere voluit; hinc *imbellis Dolon*: sed Diomedes eum interfecit ense: Iliad. K, 314 sqq. Fortem inducit Dolonem Virgilius Aen. XII, 346 sqq. — De *Heleno*, Priami filio, ab Vlyssae rapto confer Sophoclem, Philoct. 601 sqq., qui tamen nec Diomedis mentionem facit, nec dicit hoc factum esse, quum Palladium ruperetur. Nempe cum non indicat, idem eodem tempore factam, sed duo diversa coniungit, et Helenum captum, et Pallada raptam. — *Pollos*, Palladium, e coelo delapsum et antiqua religione cultum a Troianis, quod ab Vlyssae et Diomede, noctu clanculum urbem Troianam ingressis, ablatum esse, antiqua fuit narratio, quam secuti sunt etiam Euripides Rhes. 501; Virgilius Aen. II, 164; Quintus Cal.

X, 346. Ob Pallada raptam Vlysses apud Antisth. pag. 53 et 55 sacrilegus vocatur: ἱεροσυλῆστας τὸ ἄγλημα τῆς θεῆς ῥύσσω. — Pro *rapta Pallade*, multi *casta*, vel *capta*; Regii nostri *capto*, quae repetitio *capta... captum* esse Ovidiana potest.

101. *Si semel* permulti et *Regius A* a prima manu, et codex B in margine *si tamen*. — *Et pars sit maior*; unus Heinsii et codex B *sit melior*, ut saepe *pars bona*. — *In illis*, illorum, ut vs. 311, in illo, illius.

103. *Quo tamen etc.* Codex Regius A, *Quo tamen haec Ithaco prouit, qui semper inerinis*; codex B, *Quid tamen haec... qui clam*, etc. valde placet mihi lectio codicis A. LEM. — Inutilia, quin adeo perniciose haec arma Vlyssi. Hoc maximam in Vlyssis ignominiam tractat. — *Furtis*, insidiis et dolis. — *Nitor galeae*; Achilles enim galea, ἀπὲρ ὡς ἀπλάμπεν, Il. T, 381; Quint. Calaber V, 102. Ovidius hic cumulavit verba, quandoquidem *nitor, clarus et radiare* eodem redeunt. Quod tamen quum saepius fecerit Ovidius, neque h. l. vitioso, non erat, cur Burmannus emendaret, *ferro radiantis et auro*, cum explicatione: ferreae enim erant et auro inductae, ferrum vero in splendorem erat datum. Sed si auro

Insidias prodet, manifestabitque latentem.
 Sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex
 Pondera tanta feret; nec non onerosa gravisque
 Pelias esse potest imbellibus hasta lacertis.
 Nec clypeus, vasti caelatus imagine mundi,
 Conveniet timidae, nataeque ad furta sinistrae.
 Debilitaturum quid te petis, improbe, munus?
 Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
 Cur spolieris, erit, nou, cur metuaris ab hoste:
 Et fuga, qua sola cunctos, timidissime, vincis,
 Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti.
 Adde, quod iste tuus, tam raro proelia passus,
 Integer est clypeus: nostro, qui tela ferendo

110

113

inductae, non poterat nitor ferri (*lumen ferri* dixit Val. Flacc. III, 100) cerai. Tanq. Faber corrigit *eono radiantis ab auro*. — Regii codices bene servant lectionem vulgatam. De verbo *radiare* vide ad II, 4. — *Manifestare*, facere, ut latens in oculos incurrat; vide Burmannum qui monet, usurpatum esse apud Ovid. ad imitationem graeci *δηλοῦν*, nec aptius hanc rei exprimentae superesse verbum. — Pro *latentem* Oxoniensis et duo alii MSS. *paventem*, quod valde adblanditur, et satis poetice videtur Schirachio: *nempe*, inquit, *qui pavet, eius galea quasi tremat, et radiat aurum magis, quam trepidat*. Hoc vero est argutari. Si hoc voluisset Ovidius, notatione dignus esset, qui irato et convicianti Aiace talem ingenii lusum tribuisset. Neque hic de pavore Ulyssis sermo est, sed de insidiis. Aliter apud Antisth. p. 53: *δουλὸς οὐδὲς ἂν ἐπιστήμοις ὀπλοῖς χρῆσταιτο, εἰδὼς, ὅτι τὴν δουλίαν αὐτοῦ ἑκπαίνοι τὰ ὀπλα*.

107. Sed neque etc.) Hanc mem-

brorum debilitatem Ajax ei obicit etiam apud Quint. Calabrum 224. — *Dulichium*, insula prope Ithacam, quae tamen secundum Homerum, alii regi serviebat. — *Pelias esse potest* etc. Hic versus aliter legitur in Regii codicibus: *Pelias hasta potest imbellibus esse lacertis*; de hasta Peliade vide ad XII, 73. — *Achillis clypeus*, Vulcavi opus, imprimis nobilitatus est Homeri II. 2, 468–507, descriptione (quae cum cf. Quint. Calabr. V, 5–101) et recentiorum disputationibus. *Caelatus imagine vasti mundi*, in quo coelum cum sideribus, terra non modo cum fluviis, mari et urbibus, sed etiam cum omnibus iis, quae cadunt in vitam humanam, figuris eminentibus expressa erant. De verbo *caelare* vide ad II, 6. — *Natae ad furta*, vide ad XV, 116 et 120.

116. *trahere* eleganter de pondere, quod tardat incidentem et fugientem; Virgilius Georg. IV, 94, de obeso, *latam trahens inglorius alvum*. — *Proelia passus*; quidam *vulnera* passus; saepe *vulnera* poti: sed Burman-

Mille patet plagis, novus est successor habendus.
 Denique, quid verbis opus est? spectemur agendo: 120
 Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
 Inde iubete peti, et referentem ornate relatis. »
 Finierat Telamone satus, vulgique secutum
 Ultima murmur erat: donec Laërtius heros
 Adstitit, atque oculos paulum tellure moratos 125
 Sustulit ad proceres, expectatoque resolvit
 Ora sono; neque abest, facundis gratia dictis:
 « Si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
 Non foret ambiguus tanti certaminis haeres;
 Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille! 130
 Quem quoniam non aequa mihi vobisque negarunt

nus recte praefert *proelia* (quod habent Regii codices), quia si raro vulnera esset passus clypeus, aliquam tamen haberet, nec esset integer.

121. *Arma viri fortis* etc.) Seneca Controv. II, 11, de Ovidio: *Adeo autem studiose Latronem audivit, ut multas eius sententias in versus suos transtulerit. In armorum iudicio dixerat Latio: Mittamus arma in hostes, et petamus. Naso dixit: Arma viri fortis* etc. Simile quid Q. Calph. 218 sqq., habet.

123. *Finierat orationem*, peroraverat causam suam. — *Murmur* et alias *fremitus*, sermo multorum promiscue loquentium. — *Adstitit*, accessit ad eos. — *Oculos . . . moratos* ex Homer. Iliad. Γ, 217 sqq., ubi hoc moris Ulyssis fuisse traditur, ut, antequam verba facere inciperet, staret oculis in terram defixis, immotoque accepto. Causam, cui hoc ita fixerit Homerus, reddit Quintilianus Inst. XI, 3, 158: *Mire auditurum dicturi cura delectat, et index se ipse componit. Hoc praecipit Homerus Ulyssis*

exemplo, quem stetit oculis in terram defixis, immotoque accepto, priusquam illam eloquentiae procellam effunderet, dicit. Vi igitur Ajax torvo vultu indignitatem rei profitebatur, sic Ulysses modestiae gratia auditurum se commendabat. — Expectato, quia nota omnibus eius facundia. — *Neque abest* etc. Burmannus putat, haec a Propertio I, 2, 29, sumta: *nec desit iucundis gratia verbus*; itaque et ibi *molit facundis*; sine causa. — Dicit autem Ulysses oratione sequenti composita, moderate, callide, et ubi Aiacis nonnulla et crimina et argumenta diluit, opera sua mirifice enarrat.

128. *Si mea cum vestris* etc.) Lucipit cum pio voto, sibi et auditoribus communi, idque fictis adeo lacrymis confirmat. — *Valuissent vota*; vide ad vs. 89. — *Non foret . . . haeres*, non ambigeretur, quis possideret illa arma, de quibus iam certatur, quorum haeres Ajax esse magna contentione vult. — *Poteremur* antiquae, *potiremur*: vide Heinsum et Burmannum.

Fata (manuque simul veluti lacrymantia tersit
 Lumina); quis inagno melius succedat Achilli,
 Quam per quem magnus Danaïs successit Achilles?
 Huic modo ne prosit, quod, ut est, hebes esse videtur;
 Neve mihi noceat, quod vobis semper, Achivi,
 Profuît ingenium: ineaque haec facundia, si qua est,
 Quae nunc pro domino, pro vobis saepe locuta est,
 Invidia careat: bona nec sua quisque recuset.
 Nam genus, et proavos, et quae non fecimus ipsi, 140
 Vix ea nostra voco: sed enim, quia rettulit Aïax
 Esse Iovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
 Iupiter est, totidenique gradus distamus ab illo.
 Nam mihi Laërtes pater est, Arcesius illi,
 Iupiter huic; neque in his quisquam damnatus, et exsul
 Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis

num: potiri nunc, uti, possidere. — *Tuque tuis* . . . *Achille!* haec apostrophe animos auditorum ad fletum inclinat. LEX. — *Melius*, meliore iure. Tanq. Faber neminem natum arbitrabatur, a quo doceri posset, quid sibi hoc vellet, *Danaïs successit Achilles*, itaque corripuit, *accessit*; ut facile doceri poterat, *succedere* centies poni pro accedere; obvia enim sunt illa, *succedere antro*, muro, urbi; et XI, 142, *succedere aquae*: igitur et nunc intellig., quo auctore, numero Graecorum accessit Achilles. Et de industriâ hoc idem verbum repetitum, quia quasi vim argumenti habet.

135. *Huic modo* etc.) vid. ad vers. 34. — *Hebes*, destitutus ingenio, h. e. prudentia et facundia, quam utramque virtutem Vlyssis spreverat Aïax. — *Fidetur*; unus Basil. *hebes esse fatetur*, ut sit graecism. quem Heins. illustrat, et qualis mox vs. 142: *rettulit esse Iovis pronepos*. Regii cod. *videtur*; sed paene mallem *fatur*.

LEX. — Illam autem facundiam Vlysses et praecclare commendat: quod vobis semper profuît, quae pro vobis saepe locuta est, et modesto, *si qua est*, tum, *bona nec sua* (quae ipse sibi fecit, paravit, non autem natura ei tribuit) *quisque* (quisquam) *recuset*, recuset iis uti. — *Dominus facundiae*, ut *dominus artis* I, 524, qui eam novit et exercet. Confer Q. Calabrum 290.

140. *Nam genus, et proavos* etc.) Verissime de generis nobilitate indicat, quam non sprevisset, nisi scivisset, meritis se posse contendere cum Aïace. — *Esse pronepos*, graeca syntaxis, se esse pronepotem. — *Damnatus et exsul*, qualis Peleus, quamquam nec Telamon fraternae caecis insons ex nonnullorum opinionibus; vide XI, 267 sqq. Sic vicissim Vlysses Aïaci quondam generis maculam obicit; confus vs. 26. — *Mater Vlyssis* fuit Anticlea, Autolyce filia, Mercurii neptis; Od. A, 84. — *In po-*

Altera nobilitas: Deus est in utroque parente.
 Sed neque materno quod sum generosior ortu,
 Nec mihi, quod pater est fraterni sanguinis insons,
 Proposita arma peto: meritis expendite causam. 154
 Dummodo quod fratres Telamon, Peleusque fuerunt,
 Aiaceis meritum non sit; nec sanguinis ordo,
 Sed virtutis honos spoliis quaeratur in istis.
 Aut si proximitas, primusque requiritur haeres,
 Est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi; 155
 Quis locus Aiace? Phthiam Scyronve ferantur:
 Nec minus est isto Teucer patruelis Achilli.
 Num petit ille tamen, num sperat, ut auferat arma?
 Ergo operum quoniam nudum certamen habetur,
 Plura quidem feci, quam quae comprehendere dictis 160
 In promptu mihi sit; rerum tamen ordine ducar.
 Praescia venturi genetrix Nereia leti

rente utroque, in stemmate utraque parentis. Commode repetit duo illa, quibus sua nobilitas maior Aiaceis.

151. *Dummodo quod etc.*) Non potest Ajax haereditario iure niti. — *Spolia*, alias arma hosti detracta, h. l. arma extincti relictæ. — *In istis tradendis novo domino non quaeratur*, respiciatur, *sanguinis ordo*, consanguinitas, sed *virtutis honos*, virtus, quæ hoc honore et præmio sola digna est: *proximitas* etiam X, 340.

156. *Phthiam Scyronve ferantur*; duo nostri codices Regii, et alter etiam Regius quem in manu inasper habemus, dant *Phthiam hæc*, scil. arma *Scyronve ferantur*; eam lect. quam habebant veteres edit. non video cur mutaverit Heinsius. LEM. — *Phthiae* habitabat Pelens. LEM. — Quum Achilles in insula Scyro lateret, rem habuit cum Deidamia, regis filia, ex qua natus est Pyrrhus;

Apollod. III, 13, 8. — *Scyros* per e est patria Lycomedis; *Syros* abaque e (v. 175) insula Ioniae. LEM. — *Nec minus est isto; multi est isti, illi, istio aut illie*; codex Regius A *istio*; codex B *illi*. — *Num sperat, ut auferat arma* dedit Heins. ex Calenderæ Excerpt. quarto Mediceo et Iuviani. — Regii codices habent lectionem vulgatam, *num, si petat, auferat arma?* quam meliorem puto propter repetitionem, *petit, petat*; immo altera servata, supplendum est, *fore*. LEMAIN.

159. *nudus*, ut γυμνός, eleganter pro *solus*; vid. Urakenb. ad Silium I, 219. — *Rerum ordine ducar* pro vulgar. *rem ordine referam*, quod solum in principio narrationum; vid. IX, 5.

162. *Praescia venturi etc.*) Confer Apollod. III, 13, 8; Hygin. fab. 96. Festive et iocose res narratur Art.

OVID. Op. Tom. IV

A a

Dissimulat cultu natum; deceperat omnes,
 In quibus Aiace, suntae fallacia vestis.
 Arma ego femineis, animum motura virilem, 165
 Mercibus inserui: neque adhuc proiecerat heros
 Virgineos habitus, quum parvam hastamque tenenti,
 « Nate Dea, dixi, tibi se peritura reservant
 Perguna: quid dubitas ingentem evertere Troiam? »
 Inieciq; manum, fortemque ad fortia misi. 170
 Ergo opera illius mea sunt: ego Telephon hasta
 Pugnanti domui; victum orantemque refeci.
 Quod Thebae cecidere, meum est; me credite Lesbon,
 Me Tenedon, Chrysenque, et Cyllan, Apollinis urbes,
 Et Syron cepisse: mea concussa putate 175
 Procubuisse solo Lyrnesia moenia dextra.
 Utque alias taceam, qui saevum perdere posset

Amat. I, 689 sqq. *Praescia venturi*, futuri, scilicet, nomen filium, si ad Troiam proficisceretur, periturum. — *Dissimulat cultu*, vestitu virgineo tectum in Scyron insulam misit ad Lycomedem, ubi inter virgines latuit. Secundum Schol. Homeri Il. T, 332, Vlysses, Phoenix et Nestor oratores missi sunt ad Lycomedem, non autem Ajax. Vlysses in vestibulo regio deposuit femineas merces, instrumenta textoria. Schol. Homer. *ιστορῶν τὰ ἱστῶν*. — *Arma inserui* Schirachius explicat, arma indui latenti Achilli. Immo, arma addidi istis mercibus. Addunt alii, Vlysses tubicinem iussisse canere, armorumque crepitum fieri, quo strepitu commotum Achillem clypeum hastamque arripuisse. Sed in verbis, *neque adhuc proiecerat* ... dixi, mira est brevis. — *Duo decurrat*, quod non displicet Burmanno; Heinsius malebat *reiecerat* improban- te Burmanno. Regii codices *proiece- rat*. — *Tibi se reservant*, tanquam

sponte id faciant, quod fato accidebat. Burmannus fabulam inde ortam pu- lat, quod Achilles iam ἀπέρχων fuerit; hoc enim moris fuisse apud Graecos, ut victori γειγνημένος ab- solverent militandi munere. — *Ingens Troia* etiam vs. 505, et apud Virgi- lium Aeneid. III, 462. Referendum τὸ *ingens* vel ad ambitum urbis (Se- neca Troad. 22: victor lentum Ilium Metitur oculis, ac decem tandem fe- rus Ignoscit annis), vel ad gloriam. Virgil. Aeneid. II, 325.

171. *opera illius mea sunt*) Ope- rum Achillis indiculum iam XII, 105 sqq., habuimus, ubi vide not. Etiam apud Q. Cal. 256 sqq., de eo gloria- tur, quod Achillem adduxerit. Sed longius progreditur, et singula quo- que eius opera sibi vindicant, quem- admodum vs. 236 sqq., partem adeo rerum ab ipso Aiace gestarum.

177. *Utque alias taceam*) vulgo et in Regii codicibus, *utque alios*, quod melius est certe propter sequentem

Hectora, nempe dedi: per me iacet inclytus Hector.
 Illis haec armis, quibus est inventus Achilles,
 Arma peto: vivo dederam, post fata reposco. 180
 Ut dolor unius Danaos pervenit ad omnes,
 Aulidaeque Euboicam complerunt mille carinae;
 Exspectata diu, nulla, aut contraria classi,
 Flamina sunt; duraeque iubent Agamemnona sortes
 Immeritam saevae natam inactare Dianae. 185
 Denegat hoc genitor, Divisque irascitur ipsis:
 Atque in rege tamen pater est: ego mite parentis
 Ingenium verbis ad publica commoda verti:
 Nunc equidem fateor, fassoque ignoscat Atrides,
 Difficilem tenui sub iniquo iudice causam. 190
 Hunc tamen utilitas populi, fratrisque, datique
 Summa movet sceptri, laudem ut cum sanguine penset.

Hectora; in huiusce modi phrasi alius cum sequentibus, non cum praecedentibus iungitur; ergo male Hein- sius dedit *alias*, ut referatur ad civitates expugnatas ex quibus Syron et Lyrnesum modo nominavit. LEM. — *Saevus*, fortis, frequens bellatorum epitheton. — *Nempe*, certe. Phaedrus II, 2, *nempe exemplis discimus*. — *Per me*, mea virtute. — *Quibus est inventus*, quorum auxilio est detectus. Immo arma Achillis, de quibus iam certabatur, alia erant, a Vulcano fabricata et accepta.

181. *unius*, Meuclei, dolor ob ereptam coniugem, *pervenit ad omnes*, quatenus omnes iniuriam ei illatam ulcisci voluerunt. Confer Art. Amat. I, 688. — *Sortes*, responsum Calchantis. — Epitheta *immeritam* et *saevae* non satis commode addita; ita enim apparet, Vlysseni adiuvisse rem atrocem. — *Denegat hoc*, totumque adeo exercitum dimitti iubet. — *In rege tamen pater est*; vide ad XII,

29. — *Ego mite-verti*, ego verbis, facundia mea, perfecti, ut rex, deposito affectu paterno, mallet commodis publicis satisfacere. *Vertere* cum praepositione *ad*, mutationem consilii, affectus etc. indicat: vide Burm. ad Phaedrum I, 31, 5. Conatus suos et propter difficultatem, et quia eloquentia opus erat, cum *causa* forensi comparat, cui praestit *iniquus iudex*, qui adversatur petenti. — *Tenere causam* etiam apud Ciceronem pro, vincere, obtinere causam.

191. *fratrisque* vulgo, et in Regiis codicibus, *fraterque*, aequè bene; et revocavit Mitscherlichius. — *Summa movet sceptri*; multi *Cura movet*, quae varietas etiam V Fast. 72; Burmannus addit ita *curam* pro imperio millies poni. *Summa sceptri dati* intelligit. *summa imperii* (ut Cicero loquitur), summum imperium, cuius signum est sceptrum, ei creditum. Agamemnon *σκηπτωχός* apud Homerum II. A, 279. — *Laudem cum san-*

Mittor et ad matrem, quae non hortanda, sed astu
 Decipienda fuit: quo si Telamonius isset,
 Orba suis essent etiamnum lintea ventis. 195
 Mittor et Iliacas audax orator ad arces;
 Visaque, et intrata est altae mihi curia Troiae:
 Plenaque adhuc erat illa viris: interritus egi,
 Quam mihi mandarat communis Graecia, causam;
 Accusoque Parin, praedamque Helenamque reposco; 100
 Et moveo Priamum, Priamoque Antenora iunctum.
 At Paris, et fratres, et qui rapuere sub illo,
 Vix tenere manus, scis hoc, Menelaë, nefandas;
 Primaque lux nostri tecum fuit illa pericli.
 Longa referre mora est, quae consilioque manuque 105
 Utilliter feci spatiosi tempore belli.
 Post acies primas, urbis se moenibus hostes
 Continuere diu; nec aperti copia Martis

guine pensare, gloriam et sanguinem filiae in trutina ponderare, h. e., non solum affectu paterno, sed gloriae etiam studio duci.

193. *Mittor et ad matrem* vel solus, vel Diomede comite, ad Iphigeniam arcescendam. — *Quae non hortanda*; quatuor *oranda*. Regius codex *A hortanda*; codex *B oranda*; hic ut saepe alias, et ut alii libri, litteram *h* omittit; unde oriri potuit lectio mala *oranda*. L. — *Matrem astu decepit*, mentiens, filiam nupturam esse Achilli. Sic etiam Diety's Cretensis lib. I, et Hyginus fab. 98. Verum apud Euripidem Iph. Aul. Menelaus vertit animum fratris, Iphigeniam autem cum Clytemnestra ipsius Agameumnonis literis accersitur in castra. — *Suis*, sibi faventibus, secundis. — *Lintea*; quidam *carbasa*.

196. *Mittor et Iliacas* etc.) Vlysses cum Menelao ante bellum susceptam

Ilium missus erat ad Priamum, ut Helenam repeteret; Il. Γ, 205. In hac narratione singula valent ad *audaciam*, qua opus fuerit in hac legatione, declarandam. — *Arces* pro singulari *arx*, Pergamus; vide vs. 344. — *Alta Troia*, Διὸς αἰθέριον Il. N, 773; ut αἰθέριον Γενέσθαι Il. B, 573. Quia urbes capitales olim securitatis causa in montibus aedificari solebant, hinc *alta urbs*, magna, bene munita; vide Fabri Archaeologiam pag. 272. Lenxius vero h. l. non nisi acropolin intelligit. Ibi, ante Priami aedes, conciones fieri solebant; Il. II, 345. Eum locum Noster *curiam* vocat ex usu romano. De legatione autem illa confer et Carmen Cypr. — *Praedam*, opera, quas una cum Helena abduxerat Paris; Il. II, 363. — *Antenor*, Priamo affinitate iunctus pacem suavit; Hom. Il. II, 348 sqq. Eum ob causam omne ius belli ab eo abstinuisse Achi-

Vlla fuit: decimo demum pugnavimus anno.
 Quid facis interea, qui nil, nisi proelia, nosti? 210
 Quis tuus usus erat? nam si mea facta requiris,
 Hostibus insidior: fossas munimine cingo:
 Consolor socios, ut longi taedia belli
 Mente ferant placida: doceo, quo simus alendi,
 Arnandive modo: miltor, quo postulat usus. 215
 Ecce Iovis monitu, deceptus imagine somni,
 Rex iubet incoepti curam dimittere belli:

vos memorat Liv. I, 1. — *Qui rapere sub illo*, ministri, qui illo duce Helenam rapere. — *Tenere*, retinere. — *Nefandus*, quia legatis intendantur.

210. *Quid facis interea etc.*) Sequentia praecclare ostendunt, quantum valent in bello consilium, nec parum premunt Aiacem. Putidus in hoc argumento est Vlyssaes apud Quint. Cal. vs. 238 aq., ubi, tanquam in schola versaretur, plurimis exemplis et rationibus docet, quanta sit vis eloquentiae et sapientiae. — *Si mea facta requiris*; Iunian. et Leidensis *requiris*, probante Burmanno; codices Regii *requiris*. — *Munimen* illud, ἀμύνην, describit Homerus Il. M, 52–57. Fossam latam utrimque cingebant praecipitis declivia, κρηνοὶ ἀκρωτήρες, desuper valli acuti, σκόλας οἷοις, defixi erant. Sed illa opus Vlyssae fuisse, Homerus non dicit.

216. *Ecce Iovis monitu etc.*) Hein-sium offendeat concursus plurium substantivorum uni verbo iunctorum: itaque snadebat, *Ecce Iovis monitus deceptus imagine somnos*. Durissima graecismus. Sed illam concursum non esse insolentem, et *monitus* dictum pro *ex monitu*, ostendit Burmannus. *Monere* autem esse verbum somnio-rum, iam saepius vidimus. — Hic ad-

ministranda sunt quaedam exempla, quae IX, 700, promissimus: Claud. I Stil. 216, *Aut monitos certa dignantur imagine somnos*; quod Heinsii conjecturae egregie suffragatur. Val. Maximus I, 7, 8: *propioribus tamen, ut ita dicam, lineis Aterii Rufi somnium certo eventu admonitum est*; Petronius in Satyrico c. 106 de Diis quoque et *quid fecissent, admonuerunt pari somniorum consensu*; Virgilius Aen. VII, 102: *responsa patris Fauni monitusque silenti Nocte datos*; plurima sunt praeterea loca aliis plurimorum scriptorum, quae praeim referre; sed illa praetermitto, ne im longius discedam. LEM. — Caeterum quod hic commemoratur, sumtum ex Il. B, 1332. Iupiter, pernicioso ad Agamemnonem somnio misso, monuit, ut invaderet Troianos; fore enim, ut urbem eorum capiat. Agamemnon autem, ut tentaret milites, iussit incoepti curam dimittere belli, desistere a bello, atque navibus in mare deductis in patriam redire. Quod vix sudiverant milites, quum laeti magnoque cum clamore ad naves festinant, reditumque pararent. Hic Vlysses unus fuit, qui festinantes vel verbis rednxit, vel verberibus coercuit, et pro concione milites ad bellum continuandum cohortatus est

Ille potest auctore suam defendere causam.
 Non sinat hoc Ajax, delendaque Pergama poscat;
 Quodque potest, pugnet: cur non remoratur ituros? 220
 Cur non arma capit? dat, quod vaga turba sequatur?
 Non erat hoc nimium nunquam nisi magna loquenti.
 Quid? quod et ipse fugis? vidi, puduitque videre,
 Quum tu terga dares, inhonestaque vela parares.
 Nec mora, « Quid facitis? quae vos dementia, dixi, 225
 Concitat, o socii, captam dimittere Troiam?
 Quidve domum fertis decimo, nisi dedecus, anno? »
 Talibus atque aliis, in quae dolor ipse disertum
 Fecerat, aversos profuga de classe reduxi.
 Convocat Atrides socios terrore paventes: 230
 Nec Telamoniades etiam nunc hiscere quidquam
 Ausit; at ausus erat reges incessere dictis
 Thersites, etiam per me haud impune, protervis.
 Erigor, et trepidos cives exhortor in hostem,

Homer. vs. 184 sqq. In hoc igitur nunc exsultat eius oratio. — *Auctore*, auctoritate lovis, quem sibi sensisse redditum mentiebatur. — *Defendere causam*; vulgo *defendere vocem*; quidam *culpani*; codex Regius A *vocem*; codex B *vocem*, additque *vel causam*. — *Dat*, vel proponit consilium, vel dat exemplum. *Magna loquenti*; vid. I, 751.

226. *captam*, iam capiendam, quam obsidebant, ut caperent. Sic *captivum coelum* I, 184, et *captas iam desperatione terras* apud Virgilium Aeneid. I, 396, ubi valde laborarunt interpretes. — *Dimitimus* loca ea, a quibus abimus.

229. *aversos* ita habent Regii codices; vulgo *adversos*. *Aversos* a Troia; aut etiam, ego averti eos a classe, qua fugam parabant, et inde reduxi in castra. — *Reduxi*: *Langer-*

man. et *Argent. retraxi*, quod proprium quidem de iis qui ex fuga retrahuntur; sed *reduxi* servandum est, quia profugi saevundia Vlyssis moti et in pudorem dati, facile et quasi sua sponte redierint. Codices Regii ambo *reduxi*.

232. *Ausit*; *at ausus erat* ductu MSS. dedit Heinsius; hic magna varietas; Regius codex A *Audet*, et *ausus* cum vulgat. Codex B *Audet*, ut *ausus* eum Beruegger. Thann. secundo Palatino, Iureti Excerpt. et quindecim aliis; *Audent*, *ausus* in duodecim legitur; alii *Audet*, *at ausus*; *Audit*, et *ausus* etc.

233. *Thersites*, homo omnium turpissimus, solebat οὐ κατὰ λόγον ἐπιτίμειν βασιλεῖσι, et tunc maxime Agamemnoni. Eum Vlysses sceptrum percutiebat, ut vibex eruentis in dorso exortiretur; II, B, 266. Caeterum

Amissamque mea virtutem voce reposco. 235
 Tempore ab hoc, quodcumque potest fecisse videri
 Fortiter iste, meum est, qui dantem terga retraxi.
 Denique de Danaïs quis te laudatve petitve?
 At sua Tydides mecum communicat acta;
 Me probat; et socio semper confidit Vluxe. 240
 Est aliquid, de tot Graiorum millibus unum
 A Diomede legi: nec me sors ire iubebat:
 Sic tamen et spreto noctisque hostisque periclo,
 Ausum eadem, quae nos, Phrygia de gente Dolona
 Interimo: non ante tamen, quam cuncta coëgi 245
 Prodere, et edidici, quid perfida Troia pararet.
 Omnia cognoram, nec, quod specularer, habebam;

peracerba comparatio Aiacis cum Thersita.

235. *voce reposco*) multi *voce refundo*; Bernegger. primus Basil. et Arund. pro diversa lectione, *repono*; unus *rependo*; Heinsius putabat *reprendo*, ut ad fugientes socios respiciat. Codex Regius A *reporco*; codex B *refundo*, et pro varia lectione, *repono*.

237. *meum est, qui dantem*) vulgo *quem dantem*; hanc lectionem dederant librarii, metuentes forsitan ne soleccisaret Ovidius; sed meliores, et nostri Regii, habent *qui*; sic et Trist. I, 5, 41, *Causo mea est melior, qui non contraria fovi Arma*; hic quidem, eodem certe metu, dederant *quo*; I. l. ex Pont. 4, 91, *Nec mea verba legis, qui sum submotus ad Istrum*. LEM. — Pro *retraxi* lunian. male habet *reduxi*; vide ad versum 229.

238. *petitve, comitem in periculis adeundis*. — *Mecum communicat* octa, me socium sumit actorum. — *Socio confidit Vluxe*; Florentinus *Vliri*; sed vide Burmannum ad X, 69.

241. *Est aliquid*) vide ad XII, 93. — *Diomedes* lana suorum inter Graecos: dictus *δριμόνι ιός* (Homerus II. E, 438) quippe Martem et Venerem vulnerare ausus. Sed in Theodectae Aiaee alia redagebatur causa, cur in Vlysssem potius socium actorum suorum adpetierit: *ὅτι ὁ Διομήδης προέβλετο Ὀδυσσεύα, πρὶ τῶν, ἀλλ' ἵνα ἔσταιν ἢ ὁ ἀπολαύων* Arist. Rhet. II, 23. — *Sic tomen*, licet sorte nulla iussus ire; similiter sic quoque VIII, 603, et alibi. — *Ausum eadem, quae nos*, explorare castra hostilia. Heinsius coniicit *Ausum eadem nobis*. — De *Dolone* vide ad vs. 98. — *Perfido Troia*, vel quia Paris hospitii iure violato perfidus (Horat. I, Od. 15, 1, 2), vel propter id, quod XI, 205 seqq., narratum est: sed Vlysses hic eam sibi laudem soli vindicat, cuius, secundum Homerum, maxima pars debebatur Diomedi.

247. *nec, quod-habebam*) vulgo, et in codice Regio A, *nec, quid*; sic Virgilius Eclog. II, 2, *nec quid speraret, habebat*. — *Promissa cum laude re-*

Et iam promissa poteram cum laude reverti.
 Haud contentus ea, petii tentoria Rhesi,
 Inque suis ipsum castris comitesque peremi:
 Atque ita captivo victor votisque potitus,
 Ingredior curru laetos imitante triumphos.
 Cuius equos pretium pro nocte poposcerat hostis,
 Arma negale mihi; fueritque benignior Ajax.
 Quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro

250

255

verti, cum gloria, vel quam mihi ex facinore promiseram (*sibi promittere*, pro sperare, etiam XI, 662), vel quam mihi Graeci promiserant: nempe Nestor ei promiserat *πύλα ἔλεος*, Il. K, 212. Heinsius e compluribus recepit *praemissa*; idem et *promerita* legi posse putabat. *Praemissa cum laude reverti* recte quidem dicitur imperator e bello, quum fama aut literae ipsius militumque rerum ab eo gestarum gloriam iam divulgarent in patria; sed an idem aeque bene de hoc facinore nocturno dicatur, dubito. Praestat haud dubie lectio vulg. *promissa cum laude*, quam etiam Tanaq. Faber defendit; quamquam Lenzius *praemissa*, ut doctius, praefert. Codices Regii ambo *promissa* habent, et bene. — De *Rheso* vide ad vs. 98.

252. *Ingredior* pro invehor. Diserte haec distinguit Plinius paneg. c. 22: *Iam hoc ipsum, quod ingressus es, quam virum laetumque! Nam priores invehi solebant quadriiugo curru et albenibus equis*. Sic etiam Vlysses; hinc *laetos imitante triumphos*: sed Ovidius oblitus sui Vlysses facit Romanum. De reditu Vlyssis cum curru vide Il. K, 497 sqq.

253. *hostis*, Dolon, quum speculator mitteretur, pro nocte, pro exploratione illa nocturna equos Achil-

lis pretium poposcit. Homer. Il. K, 392. Virgil. Aeneid. XII, 346 sqq.; conf. etiam Noster Ib. 629; Trist. III, 4, 34. — *Arma negate mihi* isto impetuosis dictum est, et melius conveniret irato Aiæ, quam blandienti auditoribus Vlyssi; neque hic habet argumentum iustum: Date mihi arma Achilles; cur? quia eum cepi, qui equos Achilles poposcerat. — In verbis *fueritque benignior Ajax* laborant interpretes; Heinsius τὸ *benignior* passive sumebat pro eo, qui benigne habetur, cuius tamen significationis exemplum se ignorare fatebatur. Burmannus explicat, magis popularis, blandus, ut adeo obtineat quae velit. MSS. quidam, *quia* aut quoque *dignior*, unde Heinsius concilic *fuerit his dignior*, aut, *tuleritque ea dignior*: prius placebat etiam Capofer. Muretus emendabat *ferat haec ut dignior Ajax*. Koeppenius pro *Ajax* suadebat *Hector*: quippe qui Doloni promiserat equos Achilles. — Codex Reg. A dat *fueritque benignior Ajax*; codex B *tuleritque benignior Ajax*. Non ingrata est emendatio Mureti; sed Koeppeni coniectura plane est reiicienda. Lxx.

255. *Sarpedon*, Iovis filius, Jycii praerat. Is quum, Illepolemi hasta vulneratus, elatus esset a suis e proelio, Vlysses *agmina* eius devastavit

Devastata meo? cum multo sanguine fudi
 Coeranon Hippasiden, Alastoraque, Chromiumque,
 Alcandrumque, Haliumque, Noemonaque, Prytanique,
 Exitioque dedi cum Chersidamante Thoona,
 Et Charopen, fatisque immitibus Ennomon actum; 260
 Quique minus celebres nostra sub moenibus urbis
 Procubuere manu: sunt et mihi vulnera, cives,
 Ipso pulchra loco: nec vanis credite verbis:
 Adspicite en! (vestemque manu deducit) et, haec sunt
 Pectora semper, ait, vestris exercita rebus. 265
 At nihil impendit per tot Telamnonius annos
 Sanguinis in socios; et habet sine vulnere corpus.

ferro, plures e sociis eius interfecit, quorum nomina hic ex Homero II. E. 677 sqq., recensentur. — *Agmina devastare* felix locutio ad augendam cladem Surpedonis sociis illatam. Ap. Cicer. Pis. 33, *vastitatem efficit morbus*, ex quo multi moriuntur. — Pro *ferro* Fraucosurt. habet *Marte*, quod gravius altero. — *Hippasiden* legerunt Mariangelas et Constant. Fanensis, ut intelligatur Socus, Hippasi filius, ab Ulysse interfectus, ut narratur in II. libro undecimo; vulgo, et in Regiis duobus, legitur *Sphitiden*. LEM. — De *Chersidamante*, *Thoone* et reliquis vide II. A, 422.

263. *pulchra*, honesta, *ipso loco*, quippe corpore adverso accepta, quae sola laudabilia. Contra *vulnera inhonesta* in tergo; Fast. II, 211. Illa belatores periclitantes iudicibus populo ostendere solebant veste detracta aut scissa, magno plerumque suo bono, ut M. Manlius apud Livium VI, 20; M. Aquilius, cuius patronus non orationis habuit fiduciam, sed oculis populi Romani vim attulit; Quintil. Inst. II, 15. Confer Cic. Or. II, 28. Idem periclitantibus suadet

Quintilianus Inst. VI, 1. Itaque et Ulysses efficace hoc artificio utitur. — *Vanis*, quae vana esse possunt, et saepe sunt. — Mox dubitatur utrum *deducit* legendum sit, quod recepit Burmannus, an *deduxit*, quod tueretur Heinsius meliorum MSS. auctoritate, pro quo prim. Hamburg. et quinque alii *deducit*. Vbiq. fere haec duo verba a librariis confusa reperiuntur; *deducere vestem*, eam in diversas partes trahere, nam *deducere* separationem notat; *deducere*, eam a superiore corporis parte detrudere, ut III, 480. Tunica quidem Graecorum et Romanorum vix *deduci* poterit, nisi scissa. Hinc nos *deducit* revocavimus. — Regii codices ambo *deduxit*. — *Exercitus*; multas molestias, labores perpassus; II, 287; VII, 634. Nominatim milites veterani dicuntur *exerciti*. — *Vestris rebus*, pro salute vestra, quum opem ferrem vobis laborantibus. Gronovii primus, et duo alii, *vestris exercita curis*; ut *curis exercita corpora* VII, 634, et XV, 768. Regii duo *exercita rebus*. — *At nihil impendit* etc. Sicut et unus Heinssii *expensit*. *Impendere sanguinem in*

Quid tamen hoc refert, si se pro classe Pelasga
 Arma tulisse refert contra Troasque Iovemque?
 Confiteorque, tulit: neque enim benefacta maligne 270
 Detrectare meum est: sed nec communia solus
 Occupet, atque aliquem vobis quoque reddat honorem;
 Reppulit Actorides, sub imagine tutus Achilles,
 Troas ab arsuris cum defensore carinis.
 Ausum etiam Hectoreo solum concurrere Marti 275
 Se putat, oblitus regisque, ducumque, meique;
 Novus in officio, et praelatus munere sortis.
 Sed tamen eventus vestrae, fortissime, pugnae
 Quis fuit? Hector abijt violatus vulnere nullo.
 Me miserum! quanto cogor meminisse dolore 280
 Temporis illius, quo, Graium murus, Achilles

οείος pro vulgari, fundere sanguinem pro sociis; etiam Curtius IV, 10, 3: *In unius hominis iactationem tot milium sanguinem impendi.* — *Pro classe Pelasga*; quisque: *si se pro classe, Pelasgi, Arma etc.*

270. *neque enim etc.*) Observa veteratorium Vlyssis ingenium, non modo in verbis, *neque enim benefacta etc.* sed etiam in illis, *sed nec communia* = honorem, quae universis Graecis odiosum faciunt Aiacem. — Multi detractare, ut V, 246. Regii codices detractare. — *Sed nec communia*; vulgo (et in codice Regio B) *modo ne communia*; plerique (et codex A) *sed ne etc.* — *Occupet*, se immittat in possessionem eorum. — *Reddat*, relinquat, cedat; Cic. Sull. 30, *non modo nihil mihi assumo, sed etiam reddito ac remitto.*

273. *Actorides*, Patroclus, Actoris nepos, *sub imagine tutus Achilles*, quia armis Achillis tectus tam fortiter pugnabat, ut Troiani existimarent Achillem rediisse in castra

Graecorum, fugamque capesserent; II. II, 280 sqq. — *Cum defensore*, scil. Aiaci. — *Hectoreus Mars*, quia addit verbum concurrere, est ipse Hector pugnans. Facilius, nec sine gravitate, certamen hoc singulare Hectoris dictum foret *Hectoreus Mars*, de quo vide ad vs. 87 sqq. Vulgo (et in codice B) legitur *Hectoreis* = telis. — *Regisque ducumq.* Agamemnon rex, rex regum, ceteri vero duces. Vide Heinsium, qui hanc lectionem dedit pro *Regisque ducisque*. — In eo officio Ajax, secundum Homerum, erat tertius, Vlysses vero novus. Igitur mentitur rursus, ut detractet facta Aiacis. — *Munere*, beneficio, ope. — *Vulnere nullo*; immo et hasta et lapide misso vulnatus est ab Aiaci; II. II, 260. sqq.

281. *murus*, tutela, praesidium: solemne enim poetis, heros virumque fortem *murum, turrem, clypeum* etc. vocare. Achilles ἱππός Graecorum II. A, 284; Ajax πάρος eorumdem Od. A, 555; vide Drakenb. ad

Procubuit! nec me lacrymae, luctusque timorve
 Tardarunt, quin corpus humo sublime referrem.
 His humeris, his, inquam, humeris ego corpus Achillis
 Et simul arma tuli, quae nunc quoque ferre laboro. 85
 Sunt mihi, quae valeant in talia pondera, vires:
 Est animus vestros certe sensurus honores.
 Scilicet idcirco pro gnato caerulea mater
 Ambitiosa suo fuit, ut coelestia dona,
 Artis opus tantae, rudis et sine pectore miles 90
 Indueret? neque enim clypei caelamina norit,
 Oceanum et terras, cumque alto sidera coelo,
 Pleiadasque, Hyadasque, immunemque aequoris Arcton,
 Diversasque urbes, nitidumque Orionis ense:
 Postulat, ut capiat, quae non intelligit, arma. 95
 Quid? quod me, duri fugientem munera belli,

Sil. XVI, 68. — *Sublime*, sublatum humo. — *Corpus et arma*; sic et ap. Quint. Calabrum, 186: *Εἰς αὐτὸν δ' ἄμως πύχρῳσι θαυόματα*. — *His humeris* repellit, quia negaverat Ajax, parem eum esse ferendis istis armis: sed ipse rursus, quod paulo ante in Aiaee vituperaverat, solus communia occupat: vide Q. Calabrum II, 384, ubi duces communiter Achillem et proelio referunt. Apud Antisth. p. 53, Ajax corpus fert Achillis, Vlysses arma. — *Laboro*, contendo, operam do. — *Est animus*; hic exspectat classes animam intrepidum; sed en conversionem modestam et gratiosam! subiicit enim, *vestros certe sensurus honores*, qui iis tangitur, commoveatur, gratumque exhibet animum erga eum, qui tribuit.

189. *Ambitiosa* eleganter, quae ambierat Vulcanum, blanda oratione eum rogaverat, ut filio fabricaret arma; Il. Σ, 369 sqq. — *Coelestia*, a Deo fabricata: Gracivianus, pro di-

versa lectione, *Vulcania dona*. Ea Ajax vs. 110, negat timido convenire; Vlysses, rudi militi. — *Miles* nunc contentum, sola manu forlis, quum dux etiam consiliis excellere debeat; Velleius II, 18, de Mithridate, *consilii dux, miles manu*. Etiam alibi *miles* cum contemplu dicitur; Terent. Eun. II, 2, 57. — *Rudis*, non imbutus literis. — *Sine pectore*, sine ingenio. *Caelamina*, argumenta caelata, ut mox, *quae non intelligit*, quorum argumenta non edocui est. — *Pleiadas* etc. Ea ipsa sidera Homerus nominat: etiam *immunem aequoris* ex eodem vs. 489: ἀμυροῦς λοιστρῶν ὤπταναίον; vide II, 172. — *Diversas urbes*, in quibus diversa negotia, belli et pacis, tractantur; Il. Σ, 490 sqq. Sed Lenzins disiunctas intelligit, ut magnitudo clypei indicetur. Bononiensis primus, *diversosque orbes*, ut stellas innuat. Regii ambo *diversasque urbes*. — Versum 295 uncis inclusit Mitsch. 296. *Quid? quod me* etc.) Insigni

Arguit incoepto serum accessisse labori?
 Nec se magnanimo maledicere sentit Acliulli?
 Si simulasse vocat crimen, simulavimus ambo:
 Si mora pro culpa est, ego sum maturior illo. 300
 Me pia detinuit coniux; pia mater Achillem:
 Primaque sunt illis data tempora; caetera vobis.
 Haud timeo, si iam nequeo defendere crimen
 Cum tanto commune viro; depensus Vlixis
 Ingenio tamen ille; at non Aiakis, Vlixes. 305
 Neve in me stolidae convicia fundere linguae
 Admiremur eum; vobis quoque digna pudore
 Obiicit: an falso Palameden crimine turpe
 Accusasse mihi, vobis damnassee decorum est?
 Sed neque Naupliades facinus defendere tantum, 310
 Tamque patens, valuit: nec vos audistis in illo
 Crimina: vidistis, pretioque obiecta patebant.
 Nec Poeantiaden quod habet Vulcania Lemnos,
 Esse reus merui: factum defendite vestrum,
 Consensistis enim; nec me suasisse negabo, 315

calliditate se tegit exemplo Achillis, et mox gravissima crimina a se amolitur in reliquos duces. — *Munera belli*; quidam (et codex Regius B) *munia belli*. *Munera belli*. omnia quae ad bellum pertinent, bellum ipsum, ex imitatione Lucretii, apud quem *moenera militum* l, 30, et *belli moenera* vs. 33. — *Labori*, bello.

300. *maturior*, maturius accessi. — *Illis data*, coniugis et matris causa, pia officio fungentes, cunctabamur primis temporibus; post tamen Graecorum causae accessimus.

303. *Timeo* — *nequeo*) Vulgo *timeam* — *nequeam*; Heinsius coniicit: *Haud timeo, ne grando quam defendere crimen*, ut ironice haec dicatur. Codex Regius A *Haud timeo, si iam*

nequeam etc. codex B lectionem vulgatam habet. — *At non Aiakis*; Baileensis *at non illius*, quod placet Heinsio. Ambo Regii *at non Aiakis*. — *Stolida lingua*, ut alibi *acerba, docta* etc. — *Fundere verba* convenit irato, ut XII, 469. — *Admiremur*, miremur.

308. *Palamedes*) de eo vide vers. 60. — *Defendere tantum*; duo defendere notum. — *In illo*, illius. — *Obiecta*, crimina ei ubiecta, *pretio*, auro in eius tentorio reposito, *patebant*.

314. *factum*) ante Heinsium legabatur *crimen*, quod ille mutavit partim codd. auctoritate, partim quia Vlysses iam negaverit esse crimen: at *crimen vestrum* eleganter, factum vestrum, quod crimini datur: *crimen*,

Vt se subtraheret bellique viaeque labori,
 Tentaretque feros requie lenire dolores.
 Paruit; et vivit: non haec sententia tantum
 Fida, sed et felix; quum sit satis esse fidelem.
 Quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt,
 Ne mandate mihi: melius Telamonius ibit,
 Eloquioque virum morbis iraque furentem
 Molliet, aut aliqua producet callidus arte.
 Ante retro Simois fluet, et sine frondibus Ide
 Stabit, et auxilium promittet Achaia Troiae,
 Quam, cessante meo pro vestris pectore rebus,
 Aiakis stolidi Danaïs sollertia prosit.
 Sis licet infestus sociis, regique, milique,

325

ἔκκλημα, διαβολή. — Codices Regii duo habent *factum*. — De *Pocantiade* confer vs. 45. — *Lenire dolores*; multi veteres *finire dolores*; alii (et codex Reg. B) *finire labores*.

319. *felix propter eventum*; vivit enim ille. — Pro *fidelem* Heinsius malit *fideli*.

320. *vates*) nempe *Helenus*, de quo vs. 99; postquam captus erat, Graecia indicavit, Troiam sine Philocteta capi non posse; Lesches in *Iliade* parv. p. 36; Sophocl. *Philoct.* 604 sqq. — *Producet e latebris* *anus*: *callidus aliqua arte*, callido aliquo consilio. Vulgo *perducet*; Heinsius scribendum censet: *producet alia arte*; quia et eloquium *ars* est. — Regii codices ambo *perducet*: *varietas ex vitio scripturae brevitate potuit oriri*; namque in *per* et *pro* leve est discrimen. LEM.

324. *Ante retro Simois etc.*) Quum aliquid fieri posse poetæ negant, recursum fere fluviorum (e graeco proverb. ὅσω ποταμῶν. Euripid. *Med.* 410) atque alia naturae contraria com-

memorant: confer. XIV, 38: *Hernid.* V, 29; I *Trist.* 8 init. *Horatium* I, Od. 29, 11; *Claudianum* XVIII, 352 sqq. *Exempla autem haec nostra accommodata sunt personae loquentis, et loco, ubi haec gerebantur.* — *Simois* prope Troiam cum Scamandro aqua miscebat; Il. E, 774. — *Mox* quaeritur, utrum *sine frondibus*, an cum uno MS. Heinsii *sine frondibus* legendum sit. *Ide* vocatur *humida* lib. X, 71; *fontibus celeberrima* II, 218, ubi vide not. et *umbrosa* XI, 762. *Pinetis* inprimis abundabat; *Virgilius* *Aeneid.* IX, 80 sqq.; unde *naves fabricari* solebant: *Horat.* I, Od. 15. Etiam IV *Fast.* 249, eadem *varietas* est, ubi pro *amoenam fontibus Idem*, quatuor codices *frondibus*. Hoc loco praefero *sine frondibus*, auctoritate plurimorum MSS. *Burmansius* putat, *τῷ stabit* melius convenire *frondibus*: sed hoc nihili est; *mons eleganter stare* dicitur, pro *simplici esse*, adeoque hoc verbum cum *fontibus* non minus quam cum *frondibus*, convenit: *Horatius* I, Od. 9, 1: *Fides, ut alta*

Dure Philoctete; licet exsecrere, meumque
 Devoveas sine fine caput, cupiasque dolenti 330
 Me tibi forte dari, nostrumque aurire cruorem,
 Utque tui mihi, sic fiat tibi copia nostri;
 Te tamen aggrediar; mecumque reducere nitar;
 Tamque tuis potiar, faveat Fortuna, sagittis,
 Quam sum Dardanio, quem cepi, vate potitus; 335
 Quam responsa Deum, Troianaque fata retexi,
 Quam rapui Phrygiae signum penetrale Minervae
 Hostibus e mediis; et se mihi comparet Ajax?
 Neinpe capi Troiam prohibebant fata sine illis.

atet nive candidum Soracte. — Pectus rursus est ingenium.

329. *Dure Philoctete*; multi (et noster Reg. B, pro diversa lectione) *Iure Philoctete*; *teus dire. Durus*, iratus, inexorabilis. Respicit autem Sophoclis fabulam, ubi Philoctetes durissimis verbis insectatur reliquos duces, Ulysses imprimis et Agamemnonem: coufer v. c. vers. 314 seqq. — *Haurit cruorem* (etiam apud historicos, v. c. Curt. IV, 14, 17) is, qui vulnere inflicto facit, ut sanguis profluat. — Verum sequentem, *Utque nostri* plurimi postponunt sequenti, unus omittit, et Heinsius post Muretum aut adulterinum aut certe vulde depravatum iudicat. Si genuinus est, postponi certe debet sequenti. — In codicibus Regia hi duo versus in eodem ordine, quo hic, positi sunt. — In posteriori autem, *Te tamen* etc. valde discrepant MSS.: multi (et Regius A) habent, *Te tamen aggrediar, nec inultus, spero, relinquer*; nonnulli, *aggrediar longe formidue pulsa; sex, aggrediar solerti pectore fidus*; duo, *castrisque reducere nitar*, quod Burmanno non displicebat, nec Lenzio: sed haec

mera sunt librariorum supplementa, in prim. Palat. inter lineas erat scriptum, *Te tamen aggrediar*, reliquis omissis; id protul. Heins. Non enim dubitat, hunc et plures versus ab Ovidio relictos esse imperfectos. Mihi vero parum credibile videtur, secundum Ovidii ingenium, tam verba quam sententias saepe numero temere profundens et cumulans, versus reliquisse imperfectos; putem potius, posteriorem huius veraus partem in antiquissimo codice, unde reliqui descripti sunt, fuisse deletam; hinc librariorum, pro suo quisque ingenio, lacunam explesse. Ex his igitur supplementis, quum nesciamus, quid Ovidius acriserit, licet eligere, quod cuique lectori prae caeteris probatur. — *Faveat Fortuna*; subintellig. dummodo. LEM.

335. *Dardanius vates*, Helenus, de quo vs. 99. — *Responsa Deum*, scil. exitio fore Troianis, si Palladium auferatur. — *Signum penetrale*, stans in penetralibus, ut *penetrales Dii* apud Cic. Nat. Deor. II, 27. — *Sine illis*, Heleno et Palladio. Ita dedit Burmannus ex quatuor MSS. Francofurtensi, Sixii, Francii et Moreti,

Fortis ubi est Ajax? ubi sunt ingentia magni 340
 Verba viri? cur hic metuis? cur audet Vlixes
 Ire per excubias, et se committere nocti?
 Perque feros enses, non tantum moenia Troum,
 Verum etiam summas arces intrare, suaque
 Eripere aede Deam, raptamque efferre per hostes? 345
 Quae nisi fecissem, frustra Telamone creatus
 Gestasset laeva taurorum tergora septem.
 Illa uoce mihi Troiae victoria parta est:
 Pergama tum vici, quum vinci posse coëgi.
 Desine Tyridem vultuque et murmure nobis 350
 Ostentare meum: pars est sua laudis in illis.
 Nec tu, quum socia clypeum pro classe tenebas,
 Solus eras; tibi turba comes; mihi contigit unus,
 Qui, nisi pugnacem sciret sapiente minorem
 Esse, nec indomitae deberi praemia dextrae, 355

quum reliqui omnes sine illo habeant, quod dupliciter intelligi potest, vel sine Palladio, vel ironice sine Aiaee: sed illis multo melius; Mitscherlichius tamen alterum revocavit. — Regii codices ambo sine illo, quod bene erat; Palladio raptio, id est sapientia sublata, civitates facile evertantur. LEM.

340. *Fortis ubi est Ajax?* Iam hic rursus habet, in quo exsultat sua oratio; confer Virgil. Aeneid. II, 162-179, unde apparet, non temere hoc facinore gloriari Vlysem. — *Magna verba gloriantis* sunt, ut alibi vidimus; sed exsultans Vlyses ingentia potius ei tribuit. — *Præsens metuis* Lenzius urget, putatque Vlysem fingere, eo ipso tempore, quo haec loqueretur, Aiacem metu esse correptum. Immo per totum hunc locum praesentia sunt pro praeteritis. — *Ire per excubias*; unus Heinsii *ire per insidias*. Regii codices *excubias*, quod

melius convenit seq. et se committere nocti. LEM. — *Summas arces*, ubi vigiles trucidavit.

348. *victoria parta est*; Medicus *victoria pacta*, quod placet Burmanno, qui comparat laudem desponsatam Ciceronis Harusp. Resp. 3; eadem varietas reperta est in lib. XII, 293. Regii codices hic, ut in loco cit. habent *parta*.

350. *Desine Tyridem etc.* Ingeniose, nec sine auctoritate aliorum oratorum, hoc finxit. Praesentis ingenii est, ea arripere, usque in rem suam uti, quae inter dicendum ante oculos geruntur. — *Tyridem meum*, Diomedem mihi amicum. LEM. — *Ostentare*, demonstrare, indicare, Diomedem fuisse socium istius facinoris. — *Pars in illis*; vulgo (et in Reg. codicibus) *in illo*; Heinsius legit *pars et sua laudis in illis*; vel, *pars est sua laudis et illi*.

355. *Indomitae dextrae*, viribus

Ipse quoque haec peteret: peteret moderatior Ajax,
 Eurypylosque ferox, claroque Andremonē natus;
 Nec minus Idomeneus, patriaque creatus eadem
 Meriones; peteret maioris frater Atridae:
 Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte secundi, 360
 Consiliis cessere meis: tibi dextera bello
 Vtilis; ingenium est, quod eget moderamine nostri.
 Tu vires sine mente geris; mihi cura futuri est:
 Tu pugnare potes; pugnandi tempora mecum
 Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes; 365
 Nos animo: quantoque ratem qui temperat, anteit
 Remigis officium; quanto dux milite maior;

ratione carentibus, temeritati. LEM. — *Ajax*, Oileos; vide XII, 622. — *Eurypyli* plures fuere: vid. Burm. Hoc loco intelligendus Euaemonis filius, qui ex Ormenio Thessaliae urbe copias adduxerat; Il. B, 734; E, 76. — *Ferox*, bellicosus. — *Andremonē natus*, Thoss Aetolorum dux, qui cum quadraginta navibus in expeditionem Troianam Agamemnona est secutus: is, quum viribus plurimum posset, Achillis tamen arma non poposcit. Hic Eurypylo, quod ad Thoss pertinet, falso Regis tribuit; confer Homerum Il. B, 638. LEM. — *Idomeneus*, dux Cretensium, δαυπικλυτος Il. B, 651; cuius auriga *Meriones*, fortissimus et ipse, Horatius I, Od. 6, 15, et ἀτάλαντος Apollonius dictus Il. B, 651.

360. *Quippe manu fortes* etc.) Hein- sius coniecit *Quippe animae fortes, tibi nec Mavorte secundae*. Duo Lei- denses mihi *Marte secundi*, quod placet Burmanno, ut sit oppositio cum sequentibus, interpretaturque mihi non cedunt bellica virtute, sed prudentia. — Regii codices nihil mutant et bene; nec adversatur Florentinus

S. Marci optimus, in quo legitur, *Quippe manus fortes, nec sunt tibi Marte secundae*. Hoc loco, non tam de Vlyse quam de Aiace agitur: *Tu petis arma; sed non tu solus eras, tibi turba comes; Ajax Oileos Eurypylos, et alii; nec sunt tibi Marte secundi, Consiliis cessere meis*, id est, *mihi cessere in hoc certamine armorum, quia consiliis ego abundo*. Quare tota phrasis, qualem habent codices, et praecipue vox *tibi* est servanda. LEM. — *Dextera . . . ingenium* etc. Comparatio fortis manu ducis cum sapiente; Sallust. Catil. I, 1: *Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, vine corporis, an virtute animi res militaris magis procederet. Nam et, priusquam incipias, consulto, et, ubi consulueris, mature facto opus est. Ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio eget.* — *Moderamine nostri*, ingenii. Gronovian. et nunc Heinsii *moderamine certo*; omnes alii, praeter primum Palat. *moderamine nostro*: ita et in Regii codicibus.

365. *corpore prodes*) Bersman. in margine, et editi quidam, *corpore potes*, non male. — *Tanto ego te supero*

Tanto ego te supero: necnon in corpore nostro
 Pectora sunt potiora manu: vigor omnis in illis.
 At vos, o proceres, vigili date praemia vestro; 370
 Proque tot annorum curis, quas anxius egi,
 Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
 Iam labor in fine est; obstantia fata removi;
 Altaque posse capi faciendo Pergama cepi.
 Per spes nunc socias, casuraque moenia Troum, 375
 Perque Deos oro, quos hosti nuper ademi;
 Per, si quid superest, quod sit sapienter agendum;
 Si quid adhuc audax, ex praecipitique petendum;
 Si Troiae fati aliquid restare putatis;
 Este mei memores: aut si mihi non datis arma, 380
 Huic date; » et ostendit signum fatale Minervae.

Mota manus procerum est; et, quid facundia posset,

recepit Burmannus ex multis veteribus, pro vulgat. *tantum*, quod in Regiis codd. legitur

370. *At vos, o proceres* etc.) Quam singula nunc argumenta sine taedio repeli non possunt, quod interdum magnam habet vim in peroratione, reliqua quidem gravissimis his verbis, *Proque . . . egi* breviter completitur; validissimum autem de Palladio erepto, quo omnis salus Troianorum nitebatur, nominatim urget. Vulgare fuisset, etiam in posterum suam operam promittere sociis, sed hoc graviter et inexpectato ita convertit, ut per futura facinora, sive sapientiam, sive audaciam requirant, obtestetur iudices, quorum animos callide etiam ab Aiaci avertere conatur extremis verbis, *Huic date*. — Formulam, *curas agere*, multis exemplis comprobatur Burmannus ad Heroid. XVI, 302: quare Heinsius male suadet quos *anxius egi*, ut referatur ad *annorum*; idem recepit Mitscherlich,

qui et *cura* habet e Florentino. — Regii codices ambo, ut et alii, teste ipso Heinsio, dant *quibus*. — *Hunc titulum*, gloriosum hoc praemium; IV, 644. — *Faciendo*; efficiendo.

375 *Per spes nunc socias*) unus Moreti *Per spes vos socias*, quod ad blanditur Heinsio. *Socias*, communes nostras. — *Deus saepe pro Dea*, et h. l. rei augendae causa etiam plurale pro singulari. — Versus 378 Heinsio est suspectus, et in sequenti etiam manum alienam agnoscit; posse tamen *putatur* legi. — *Ex praecipiti*, scil. loco; *petere* de periculoso et audaci facinore. — *Aut si mihi*: unus Heinsii *at si*. etc. quod elegantius indicat Burmannus. — Duo Regii nostri, *aut si*. — *Huic date*, in huius templo consecrata suspendite.

382. *manus*, consilium, collegium. — *Res*, factum; III, 368, *Re minas firmat*; IX, 127, *dicta re probat*, et sic saepius. Vulgo legitur *tum*, vel *tunc*; *Re* multi ex melioribus Heinsio

OID. Op. Tom. IV

B b .

Re patuit; fortisque viri tulit arma disertus.
 Hectora qui solus, qui ferrum, ignemque, Iovemque
 Sustinuit toties, unam non sustinet iram; 385
 Invictumque virum vincit dolor: arripit ensem;
 Et, « Meus hic certe est: an et hunc sibi poscet Vlixes?
 Ille, ait, utendum est in me mihi; quique cruore
 Saepe Phrygum maduit, domini nunc caede madebit;
 Ne quisquam Aiace[m] possit superare, nisi Ajax. » 390
 Dixit; et in pectus, tum demum vulnera passum,
 Qua patuit ferro, letalem condidit ensem;
 Nec valere manus infixum educere telum;
 Expulit ipse cruor; rubefactaque sanguine tellus
 Purpureum viridi genuit de cespite florem, 395
 Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus.
 Litera communis mediis pueroque viroque
 Inscripta est foliis; haec nominis, illa querelae.

II. Victor ad Hypsipyles patriam, clarique Thoantis,

ingresserunt. — Regii ambo tunc. — Non sustinet iram, non par est coercendae irae. Non improbandus hic verborum lusus.

386. *ensem*, eundem, quem ab Hectore dono acceperat; Hyginus fab. 107; Q. Calaber 483.

391. *passum* pro patientem. — *Qua patuit ferro*, qua parte vulnus accipere poterat, nempe δὴ πρὸς τὴν Πινδαρὸς, Nem. Z: nam superiora ossibus munita. Burmannus lumen, quem Lenzius sequitur, putat respexisse Ovidium his verbis fabulam, quae reliquum Aiace[m] corpus a vulneribus immune fuisse tradebat; Schol. Sophoclis ad Aiace[m] vs. 844. Apud Sophoclem latere incidit in gladium terra fixum. — *Telum*, eusem.

395. *Purpureum — florem*) vide ad lib. X, vers. 215. — *Puero*, Hyacintho, viro, Aiace. Huius nomen,

illius gemitus, exprimunt literae AI.

399–595. *Hecuba in canem*. Graeci, deleta urbe Troiana, distributisque mulieribus captivis, naves solvunt, appellantque mox ad Thraciam, ubi Polydorus, Hecubae filius, a Polymestore interfectus erat. Ibi Achillis umbra apparet, postulatque, ut Polyxena ad sepulcrum suum immoletur. Hecuba dolens sortem filiae dum in litore ambulat, conspicit corpus Polydori, quem in viris adhuc esse, et a Polymestore clam educari crediderat. Luctu igitur et ira incensa excaecat Polymestorem, et, quam Thracas eam lapidibus peterent, mutatur in canem. Summum est hoc argumentum luctu plenissimum, et egregie tractatum, ex Euripide, Troold. et Hecuba. Confer Trutz. Chil. III, 74, et Hyginum fab. 111.

399–428. *Victor ad etc.*) Breviter

Et veterum terras infames caede virorum, 400
 Vela dat, ut referat, Tiryntia tela, sagittas.
 Quae postquam ad Graios, domino cointante, revexit;
 Imposita est sero tandem manus ultima bello.
 Troia simul Priamusque cadunt: Priameia coniux
 Perdidit infelix hominis post omnia formam; 405
 Externasque novo latratu terruit auras.

Longus in angustum qua clauditur Hellespontus,
 Ilion ardebat; neque adhuc consederat ignis;

recensentur, quae inde a iudicio armorum usque ad profectionem Graecorum gesta sunt in agro Troiano. Ulysses, victor in iudicio armorum, navigat in insulam Lemnon, ubi olim, tempore Argonaut. *Hypipyle*, quae, quum reliquae Lemniades, a Venere impulsae, viros omnes interficerent, *Thoanta* patrem clam imposuit navi, ut servaretur; Apollodorus I, 9, 17; Hyginus fab. 15, et quos ibi laudat Munk. — *Et veterum terras*; Vossianus, et duo alii *Ad veterum terras* etc.; tertius Mediceus, *Et veterum ad terras*. Post hunc verbum nonnulli interserunt alium: *Transierat tandem portu votoque potitus*. — In Regio codice B hi versus transponuntur, legiturque: *Victor ad Hypsipyles patriam, clarique Thoantis, Vela dat, ut referat, Tiryntia tela, sagittas, Et veterum terras infames caede virorum*; ut versus extremi verba regat *tò referat*. Si ea lectio, quae certe non est improba, reciperetur, recipi quoque posset versus ille *Transierat tandem portu votoque potitus*, qui cum extremo nostri codicis versu facile iungeretur, sublata distinctione post *virorum*. LEM. — *Sagittas*, nempe *Tiryntia tela*, (ut II, 616, *Odit temeraria tela, sagittas*) tela Herculis, quorum dominus nunc Philoctetes;

vide ad vers. 44. — *Sero ... bello*: vulgo, et in Regiis codicibus, *sero*; anus Heinsii saevo.

406. *novo latratu terruit auras*) canis facta est; conf. 567 sqq.: etiam VII, 362, *Maera novo latratu terruit agros*; namque *terrere* de voce iagrata dicitur, v. c. vaccae I, 638; asini, Phaedr. I, 11, 5, ut *insueta voce terreret feras*. Talis vox terret proprio homines et feras, hinc urbes et agros (VII, 362) et apud poetas etiam *auras*, ut I Fast. 567, *frigor aethera terruit ipsum*. Male igitur h. l. multi, *auras*, *externas*, peregrinas, in terra peregrina. — *Novus solenne* de corporibus transformatis.

407. *Longus Hellespontus*) mare est angustum et longum Asiam ab Europa disterminans: *clauditur in angustum*, angustatur, maxime illic ubi olim fuerunt Sestos et Abydos; protenditur autem ad Troas, ubi fuit Ilion. LEM. — Quidam legant, *qua pontus clauditur Helles*, ut XI, 195, ubi vide de huius nominis origine. — *Consederat*, extinctus erat; nam qui *consident*, requiescunt, nec progrediuntur. Secundum nonnullos, Ilion sub discessum demum Graecorum est combustum; Arctiu. pag. 38; Euripides Troad. 1260 sqq., ubi Talthybius id imperat. — *Senex*; vide ad

Exiguumque senis Priami Iovis ara cruorem
 Combiberat: tractata comis antistita Phoebi 410
 Non profecturas tendebat ad aethera palmas.
 Dardanidas matres patriorum signa Deorum,
 Dum licet, amplexas, succensaque templa tenentes
 Invidiosa trahunt victores praemia Graii.
 Mittitur Astyanax illis de turribus, unde 415
 Pugnantem pro se, proavitaque regna tuentem

XII, 607; *exiguum*, quia senes minus sanguinis habent, quam iuvenes, qui apud poetas fere multo cum sanguine vitam fundunt; confer VII, 315: expressit Nostrum Seneca Agam. vers. 656: *Vidi sensu in iugulo Telum Pyrrhi vix exiguo sanguine tingui*. — Priamus ad Iovis aram trucidatus est a Neoptolemo, Achillis filio; Virgil. Aen. II, 512 sqq.

410. *tractata* habent quinque, in quibus Thuan. primus Moreti, Cantabr. Oxon. unde accepit Heinsius, qui tamen olim legebat *raptata*; vulgo *tractataque* (ut in codice Regio A), aut *tractaque* (ut in codice B). *Tractata* antiquae, pro *tracta*, *raptata*. Exemplar e Pacuv. Lucret. et Ennio habet Heinsius. — Etiam *antistita* antiquae, pro *autistes*, sacerdos femina; et miratur Gellius, Noct. Alt. XIII, 20, ipsum Ciceronem, qui insolentias verborum sedulo respuerit, huius tamen verbi sonitu delectatum esse Verr. IV, 45. Intelligitur autem h. l. Cassandra ab Aiace, Oilei filio, e Minervae templo abstracta; vide Euripid. Troad. 69 sqq., Virgil. Aen. II, 403, quem Noster ante oculos habuit: *Eae trahebatur passis Priameia virgo Cinctibus a templo Cassandra, adytisque Minervae, Ad coelum tendens ardentia lumina frustra: Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas*. Erat autem secundum Arctin. Miner-

vae antistita, sed a Phoebō vaticinandi artem edocta.

412. *Dardanidas matres* etc.) Captivas mulieres ad Scamandrum ducebant, ibi distribuendas: desiderium patriae religiose declarabant, amplectendis ex more veterum tali tempore signis Deorum etc. — *Dii patris vel Penates*, vel *Dii ἐγγύες*. — *Invidiosa* varie accipi potest, vel quorum species ingrata et tristis, ut V, 573; vel quae invidiam faciebant inter eos, a quibus expetebantur, ut IX init. *spes invidiosa*; vel denique quae odio prosequebantur victores.

415. *Astyanax*, parvulus filius Hectoris, consilio et manu Vlyssis mittitur, praecipitatur, de turribus Troianis, quia metuebant Graeci, ne quando regnum Troianum restitueret; Arctin. pag. 38; Lesches apud Pausaniam pag. 861, Euripid. Troad. 720, et Act. V. — *Vnde videre solebat* etc. vide ad VIII, 21. Consuetudo ibi notata suggessit poetae commodam hanc circumlocutionem. Expressit Nostrum Seneca Troad. vers. 1066-1072. — *Pro se* et ad Hectorem et ad Astyanacta referri potest. — *Proavita*, quae diu sub maioribus suis flouerant, adeoque carissima esse debebant Hectori: bene etiam ad affectum, monstratum a matre; talis non facile negligit ingenium Ovidii: Andromachen autem cum Astyanacto

Saepe videre patrem monstratum a matre solebat.
 Iamque viam suadet Boreas; flatuque secundo
 Carbasa mota sonant: iubet uti navita ventis.
 «Troia, vale; rapimur;» clamant, dantque oscula terrae
 Troades, et patriae fumantia tecta relinquunt.
 Ultima conscendit classem, miserabile visu!
 In mediis Hecube natorum inventa sepulcris.
 Prensantem tumulos, atque ossibus oscula dantem
 Dulichiae traxere manus: tamen unius hausit, 425
 Inque sinu cineres secum tulit Hectoris haustos.
 Hectoris in tumulo canum de vertice crinem,
 Inferias inopes, crinem, lacrymasque relinquit.

spectasse pugnantes e turri, testatur
 Homerus II. Z, 372 et 386. — Pro regna
 tuentem, quidam regna tenentem.

418. viam, navigationem. — *Sua-*
det, monet, ut naves solvant: sic Vir-
 gilius Aen. II, 9, *suadentque cadentia*
sidera somnos: sed Burmanno ele-
 gantior etiam videtur unius cod. Lei-
 densis lectio, *viam spondet*, promittit
 prosperum cursum. — *Navita* pro
 plural. navitae, rectores navium. In
 sequentibus cum multa brevitate mul-
 ta etiam vis: osculabantur et novam
 patriam, quam ingrediebantur (III,
 24) et veterem, quam relinquebant.
 Mox *flammanitia*, quod pro *fumantia*
 duo MSS. habent, posset quidem e
 vs. 408 defendi, neque adhuc consede-
 rat ignis; sed praestat auctoritatem
 plurimorum MSS. sequi. Etiam apud
 Euripidem Troad. in abitu Graeco-
 rum *fumans* Ilium describitur: vs. 8,
 νῦν καπνοῦται: vs. 146, τόπται δῖον
 et apud Virgilium Aeneid. III, 3,
 ubi profisciscitur Aeneas, *omnis humo*
fumat Neptunia Troia.

423. *Ultima* Hecuba conscendit
classem, navem, ex Euripid. Troad.
 vs. 1330; sed Noster causam morae

satis piam addidit; notus mos ample-
 ctendi sepulera amicorum; conf. II,
 338; *prensantem*, amplectentem. MS.
 ultra viginti, *prensantem*, scil. pecto-
 re, ut II d. I. *incubuit*, et lapidem
 aperto pectore fovit; et apud Prudent.
 Peristeph. II, 535, in simili officio.
Qui pectus in terram premit; sed pro-
 pter *traxere*, tuor *prensantem*. —
Dulichiae, quia Vlysi tributa Hecu-
 ba; Euripides Troad. 1285. — *Trax-*
ere manus; nonnulli *rapuere ma-*
nus. — *Hausit*, effodit, ut XI, 187,
hausta terra. Cineres amicorum pe-
 regre mortuorum in patriam interdum
 portari solebant, plerumque in *sinu*;
 sic apud Martialem IX, Epigr. 31,
Rettulit ossa sinu cari Nigrinus maritis;
 sic etiam Agrippina cineres Germa-
 nici sui secum adtulit Romam; Tacitus
 Ann. II, 75, 1.

427. *canum de vertice crinem*) Hein-
 sius e quinque MSS. probat *canum*
de vertice raptum; Burmannus mallet
cano de vertice raptum. — *Inopes*, vi-
 les, quales sunt inopum hominum
 eas nunc offerre cogitur regina modo
 beatissima. Contra apud Euripid.
 Troad. 1249, πλοῦσις περιστάται,

Est, ubi Troia fuit, Phrygiae contraria tellus,
 Bistoniis habitata viris. Polymestoris illic 430
 Regia dives erat, cui te commisit alendum
 Clam, Polydore, pater, Phrygiisque removit ab armis.
 Consilium sapiens, sceleris nisi praemia magnas
 Adiecisset opes, animi irritamen avari.
 Ut cecidit fortuna Phrygum, capit impius ense 435
 Rex Thracum, iuguloque sui defigit alumni:
 Et, tanquam tolli cum corpore crimina possent,
 Exanimem e scopulo subiectas misit in undas.
 Litore Threicio classem religarat Atrides,
 Dum mare pacatum, dum ventus amicior esset. 440

divites inferiae, quas ibi spernit ipsa
 Hecuba hoc tali tempore.

429. *contraria*, ex adverso atque e regione posita (vide I, 65): designat Thraciam, quae Hellesponto a Phrygia separatur. Illius autem partem extremam *Bistones* tenebant; sed h. l. pro universis Thraeciae incolis commemorati sunt; nam Polymestoris regia in Chersoneso Thracica erat; vide Euripid. Hec. 8, et 569; quamquam eam ad Hebri ostia translulit Virgilius Aeneid. III, 13 sqq., ubi vide Heynii Excurs. I. — Vulgo edebatur *Polymnestor*, sed Heinsius praetulit *Polymestor*, ut legitur apud Euripidem, Tactzem et alios: similiter veteres scribebant *Clytemnestra*. — Regii codices dant *Polymestoris*, quod metro necessarium constat. LEM. Committi de iis, qui traduntur alterius curae. — *Polydorus* apud Homer. II. Y, 407 sqq., ab Aebille interficitur. Sed Noster et Virg. secuti sunt Euripid. Hec. iuit. Alii aliter: vid. Hyginus fab. 109; Servius ad Virg. Aeneid. III, 49. — *Irritamen*, ut I, 140, *opes irritamenta maiorum*. Similem sententiam addit Vir-

gilius: *Quid non mortalia pectora cogis, Auri sacra faves?* Etiam a Proptio III, 11, 55, abominabile hoc avaritiae exemplum commemoratur.

435. *fortuna* singulis terris urbibusque tribuebatur, quae cum illis vel stare vel cadere et vinci dicebatur. — *Iugulo defigit alumni*; vulgo *demisit alumni*. Cod. Reg. A *defixit alumni*; codex B *demisit*. — *E scopulo mittitur in undas* etiam apud Eurip. Hec. 26, et 697; apud Virg. autem vs. 45, *telis* obruitur.

439. *Litore Threicio* etc.) In Thracia Graeci Achilli, in agro Troiano sepulto, *πρωτάριον* exstruxerant. Quam igitur discedere vellent, umbra eius apparet, et postulat, ut Manibus suis Polyxena, Hecubae filia, immoletur; Euripides Hec. 35 sqq., 110 sqq.; Seneca Troad. 191; Q. Calab. XIV. Exstat in eam Ausonii Epitaph. XXVI. Ex antiqua traditione, quam Arctia. et auctor carminis Νόστροι servarunt, Achillis umbra Graecis in agro Troiano apparuit: sed Noster hic quoque Euripidis vestigia premit. — *Religarat* retinaculis. — *Dum*, dopec; vide Burmannum ad Phaedr.

Hic subito, quantus, quum viveret, esse solebat,
 Exit humo late rupta, similisque minaci
 Temporis illius vultum referebat Achilles,
 Quo ferus iniusto petiit Agamemnona ferro.
 « Immemoresque mei disceditis, inquit, Achivi? 445
 Obrutaque est mecum virtutis gratia nostrae?
 Ne facite; utque meum non sit sine honore sepulcrum,
 Placet Achilleos mactata Polyxena manes. »
 Dixit: et immiti sociis parentibus umbrae,
 Rapta sinu matris, quam iam prope sola fovebat, 450
 Fortis, et infelix, et plus quam femina, virgo
 Ducitur ad tumulum, diroque fit hœstia busto.
 Quae memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
 Admota est, sensitque sibi fera sacra parari;
 Vtque Neoptoleum stantem, ferrumque tenentem, 455

II, 10, 13. — *Amicior*, ut I Trist. 5, 17, *venio ferri amico*. — Docte ex Homero Iliad. A, 188 sqq., certum quoddam tempus memorat, quo minacem habuerat vultum. *Refert* et reddat vultum alterius, qui ei similis est; vide Drakenb. ad Sil. II, 634. — *Petiit*, petere voluit.

446. *gratia placet prae altero, gloria*, quod tuerentur multi MSS. Illa enim gravius incitamentum ad officia persolvenda, quam haec. — *Non sit sine*: Broukhusius malebat *ne sit*. — *Sine honore*, sine inferiis, ut sacra saepe honores dicuntur.

449. *sociorum sententiae divisae* erant, aliis non *parendum immiti umbrae* crementibus: sed hic quoque viciū eloquium Vlyssis; Euripid. vs. 119 sq. — *Fovebat* eleganti metaphora amorem exprimit, quo parentes amplectuntur liberos. — *Solus et solitudo* de iis dicitur qui parentibus, coniugibus, liberis privati sunt. — *Plus quam femina*, superans sexum

suum tolerandis calamitatibus; IX, 543, *plus quam ferre puellam Posse putes, ego dura tuli*. Tan. Faber. h. vs. ad artis regulas morose examinans, valde cum improbat, emendatque, *Fortiter infelix*. Aestum eius componit Burmannus qui suadet, *Fortis (at infelix)*; verum illud at hic vix habet suum locum. Ordo verborum debebat esse, *virgo, infelix, sed fortis et plus quam femina*: sed licuit poetæ haec verba transponere, ut centies factum videmus.

453. *memor sui*, se esse virginem regiam, et animum fortem servans. Hos mores spirat tam quae sequitur oratio, quam praeclara caedis ipsius narratio, vs. 475-480, ad exemplum Euripidis, vs. 345 sqq. — *Fera sacra*: nonnulli *fera fata*; unus Medicus *fera busta*, unde Heinsius comicit *fera iusta*. *Fera sacra* in Regiis codicibus. *Sibi sacra parari*, pro se destinatum esse hostiam, etiam apud Virgilium Aen. II, 132. Non

Inque suo vidit figentem lumina vultu :
 « Vtere iamdudum generoso sanguine , dixit ;
 Nulla mora est : at tu iugulo , vel pectore telum
 Conde meo (iugulumque simul , pectusque relexit).
 Scilicet aut ulli servire Polyxena ferrem , 460
 Aut per tale sacrum numen placabitur ullum :
 Mors tantum vellem matrem mea fallere posset.
 Mater obest , minuitque necis mihi gaudia ; quamvis
 Non mea mors illi , verum sua vita gemenda est.
 Vos modo , ne Stygios adeam non libera manes , 465
 Este procul , si iusta peto ; tactuque viriles
 Virgineo removete manus ; acceptior illi ,
 Quisquis is est , quam caede mea placare paratis ,

autem tum demum sensit, sed iam ante cognorat. — Neoptolemus sacerdos erat constitutus huius sacrificii; Euripides vs. 123. Quomodo interfecta sit, diligenter matri refert Talthibius ibid. vs. 521 sqq.

457. iamdudum, continuo, quam primum, ut XI, 482. — *At tu*, pro *aut tu* (quod legitur in Reg. nostris), e Moreti et tribus aliis dedit Heinsius; illudque eleganter sic ponitur; vide I, 760; Remed. Amor. 371, et alibi. Ap. Euripid. vs. 563, rupto peplo, Ἰδού, inquit, τόδ' εἰ μὲν στήθεσσι. ὦ νεανία. Πάϊν προθυμῶ, πάσων. εἰ δ' ὕμ' αὐχίνα Χρήστις, πάρισσι λαίμωσ' εὐτραπὴς ὀδῆ. Dictis et factis sic ostenderat, se libentissime oppetere mortem; iam vs. 460 sq., causam addit: malo equidem morte mea nomen aliquod placare, quam servitutem ferre. Quum librarii hunc nexum non perspicere, prius aut mutarunt in *hand*. — *Polyxena* cum vi, pro ego: vide ad vs. 17. Euripid. vs. 361, ἐμὲ τὸν ἑταρὸς τε χ' ἑτέρων πολλῶν κάσιν. — *Ferrem*, sustinerem, ut Heroid.

V, 12, servo nudere tuli, et saepius apud Nostrum. Vulgo legitur *vellem*; sed plurimi (et codex Regius A) *ferrem*; aliud ex interpretatione fluxit. — *Mors tantum* etc. Languidos iudicat Burmannus et simul durissimos hos numeros, tribus vocibus in rugientem illam literam *m* exeuntibus, et tribus ibidem spondeis se subsequenibus; mallet: *Mors tamen haec vellem mea matrem fallere posset*. — *Fallere*, latere. — *Mater obest*; dolor quo mater adscitit morte mea, animum meum cruciat. LAM.

465. *Vos modo* etc.) Adstabant lecti iuvenes Graecorum, qui apprehenderent virginem; Eurip. vs. 545. Hos *esse procul* vult, ut *libera*, volens, non coacta, quod servile foret, moriatur. Hoc quoque sumsit ab Euripide vs. 548: Εκοῦσθ' ἀνήσκη, μή τις ἀλγῆται χροὸς τοῦμοῦ. παρίξω γὰρ δέσιν εὐχαρδῶς ἐλευθέρην (non adprehensam) δ' ἐμ', ὥς ἐλευθέρην ἴδω, πρὸς θεῶν μελίντις, κτείναν'. Εὐ νεκροῖσι γὰρ δούλην κτελεῖσθαι, βασιλῆς οὐδ' αἰσχύνουμαι. Alio sensu apud Se-

Liber erit sanguis: si quos tamen ultima nostri
 Verba movent oris; Priami vos filia regis, 470
 Non captiva, rogat: genetrici corpus inemtum
 Beddite; neve auro redimat ius triste sepulcri,
 Sed lacrymis: tunc, quum poterat, redimebat et auro.
 Dixerat: at populus lacrymas, quas illa tenebat,
 Non tenet: ipse etiam fleus invitusque sacerdos 475
 Praebita coniecto rupit praecordia ferro.
 Illa, super terram defecto poplite labens,
 Pertulit intrepidos ad fata novissima vultus.
 Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,
 Quum caderet, castique decus servare pudoris. 480
 Troades excipiunt, deploratosque recensent
 Priamidas; et quid dederit domus una cruoris;

necam Troad. 144, *felix Priamus Dicite cunctae: liber manes Vadit ad imos*. Etiam Gestar apud Silium II, 367, *liber Acheronta videre cupit*.

470. *Verba movent*) *Vota tres* Heinsii; idque in suo codice ex antiquis notarat Politianus. Regii cod. *verba*. — Mox pessime vulgo legitur *Nunc captiva*, pro *non captiva*. — In codice Regio B reperimus *nunc*; sed in codice A post litteram n, quae est a prima manu, manus posterior litteram c lineolamque compendii longe dissimili atramento adscripsit. LEX. — *Inemtum*, ut ἀνέμεινον apud Homerum Iliad. A, 99, ubi explicationis causa subiicitur ἀπορῖον. — *Neve auro redimat* etc. Cicer. Verr. V, 45, in summae crudelitatis Verrinae speciminibus numerat hoc, quod parentes occisorum liberorum coacti fuerint *redimere pretio sepeliendi potestatem*. — *Tunc* . . . auro: Hectoris corpus auro redemerat Priamus; Hom. II. Ω, 299 sqq. Quod ille fecerat, id nunc Hecubae tribuitur.

474. *populus*, exercitus Graecus tumulum eingens. — *Tenebat*, reprimebat. Magna in his et in sequentibus virginis eumendatio. — *Fleus invitusque*, Οὐ θέλων τι καὶ θέλων, οἴκτω πόρος, Eurip. vs. 560. — *Defecto* (ita legitur in Regiis codicibus); multi *deflexo*; alii *defesso*. *Defectus*, deficiens, uti X, 154. *Succidens poples* labanti tribuitur X, 458.

479. *Tunc quoque cura* etc.) De studio moribundorum decore cadendi, post Cortium et Gesnerum ad Plinii Epist. IV, 11, 9, nonnulla collegit Clotzius ad Tyrtaeum, pag. 63: idque studium inprimis decebat virginem ingenuam. Sed hoc quoque translata ex Enripid. vs. 569: Πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχήμως πιστῶν, κρύπτειν δ' ἐκρύπτειν, ὁμαρτ' ἀρσένων χρίων. — *Partes tegendas*, modeste.

481. *quid — cruoris*) nam Priamidae omnes fuerant interfecti. — *Tegere gemunt* etc. Praeclare ad commiserationem faciendam valet haec priatae et praesentis fortunae comparatio, ut

Teque gemunt, virgo; teque, o modo regia coniux,
 Regia dicta parens, Asiae florentis imago;
 Nunc etiam praedae mala sors: quam victor Vlixes 485
 Esse suam nollet, nisi quod tamen Hectora partu
 Edideras: dominum matri vix repperit Hector.
 Quae corpus complexa animae tam fortis inane,
 Quas toties patriae dederat, natisque, viroque,
 Huic quoque dat lacrymas; lacrymas in vulnere fundit; 490
 Osculaque ore tegit, consuetaque pectora plangit;
 Canitiemque suam concreto in sanguine verrens,
 Plura quidem, sed et haec laniato pectore dixit:
 « Nata, tuae (quid enim superest?) dolor ultime matri,

et quae sequuntur, vers. 509 sqq. — *Asiae florentis imago*, cuius felicitas respondebat opulentiae Asiae minoris, cuius florentissima pars parebat Priamo; Virgil. *Aeneid.* II, 556: *tot quondam populis terrisque superbum Regnatorem Asiae*; Seneca *Troad.* vs. 6, *Troia columen pollentis Asiae*. — *Praedae mola sors*, vilis praedae pars, quae sorte distribuebatur: ipsa Hecuba apud Senecam, vs. 58, *praeda quem vilis sequar? Mea sors timetur*. — *nisi tamen* correctioni aut exceptioni declarandae inservit, ut vers. 507, *si tamen*. — *Edideras de suo* dedit Heinsius; vulgo (et in codicibus Regiis) *Ediderat*; fragmentum Boxhornii *Hectora partum Ediderat*, ut sit appositio. — *Dominum . . . Hector*; Hector virtute sua vix effecit, ut quisquam hostium matrem suam servam habere vellet, quo nihil tristius.

488. *animae tam fortis inane*) coniunge, *inane animae*; unde discesse-
 rat anima tam fortis: Heroid. III, 60, *Sanguinis atque onni pectus inane*.
 — *In vulnere fundit*; IV, 140, *vulnere supplevit lacrymis*. — *Osculaque ore tegit*; Thuanus petit, non male,

iudice Heinsio qui etiam coniiciebat *terit*; idem tamen dedit *legit* ex octo MSS. in quibus sec. Palat. Oxon. quartus Medic. et comparat e Virgilio *Aen.* IV, 684, *extremum halitum ore legere*; et e Senec. Herc. *Oel spiritum ore legere*; sed aliud est *halitum legere*, aliud *oscula*. Rectius hoc diceretur de amantibus oscula furtim rapientibus; nempe non movenda erat lectio vulgata *tegit*. *Tegit ore suo* os filiae, ex more, de quo vid. ad XII, 423, quamquam anima nunc iam auferat. Lenizius tamen *legit* exquisitius iudicat, atque explicat, colligit oscula, osculatur. Ambo Regii codices *tegit*. — *Canitiemque* etc. Proprie verrit sanguinem canis, sed maluit inverse, caecos verrit in sanguine, ut vers. 961, *caesariem per aequora verrere*.

493. *sed et haec*, quae deploratam Hecubae sortem egregie piogunt, et commiserationem extorquent legentibus. — *Dolor ultime*, ut X, 193, *Tu dolor et facinusque meum*. — Sive causa Heinsius *matris* MSS. Ambr. et unius Patav. auctoritate, mutavit in *matri*; suadebat etiam *Nata tuae*,

Nata, iaces; videoque tuum, mea vulnera, vulnus! 495
 En, ne perdiderim quemquam sine caede meorum,
 Tu quoque vulnus habes: at te, quia femina, rebar
 A ferro tutam: cecidisti et femina ferro:
 Totque tuos idem fratres, te perdidit idem
 Exitium Troiae, nostrique orbator, Achilles. 500
 At postquam Paridis cecidit, Phoebeque sagittis,
 Nunc certe, dixi, non est metuendus Achilles:
 Nunc quoque mi metuendus erat: cinis ipse sepulti
 In genus hoc saevit; tumulo quoque sensimus hostem:
 Aeacidae fecunda fui: iacet Ilion ingens; 505
 Eventuque gravi finita est publica clades,
 Si finita tamen: soli mihi Pergama restant,

quis enim superest dolor? ultima matris. Abstractis pro concretis positus frequentius etiam genitivus additur, quam dativus: XII, 612, Achilles timor Phrygum; vide munition Bentlei, ad Hor. I, Od. 15, 21. — *Tuum, mea vulnera, vulnus!* eadem forma, quae X, 197, *videoque tuum, mea crimina, vulnus*. Hoc loco legitur vulga meum, tua vulnera, pectus; quidam meum, tua vulnera, vulnus; alii aliter; Heinsius coniicit tuum, mea funera, funus. — In codice Regio A meum, tua vulnera, vulnus; in codice B tuum, mea vulnera, pectus; et pro varia lectinne vulnus, LEM.

500. *Exitium Troiae* etiam Paris vocatur a vetere poeta apud Cic. de Div. I, 21; et Ulysses ab Horatio I, Od. 15, 21. Achilles *exitium Troiae* ab captis tot urbes, interfectosque tot viros, Hectora inprimis, qui unus omnium fortissimè defendebat putiam.

503. *cinis ipse sepulti* multi *cinis ipse sepultus*, ut vers. 615, et apud Virgil. Aen. IV, 34. — Codices Re-

gii, *sepulti*. — *Cinis . . . saevit*, et in *tumulo* (iuxta tumulum; Urbinas quidem habet *tumulom*) quoque *sensimus hostem* eodem redeunt; itaque iam Scurus apud Senecam Controv. 28, Ovidium vituperat, quod nec hoc, nec aliis locis scierit, quae bene cesserint, relinquere: sed morosus ille nimis est, quum etiam sequentia, *Aeacidae fecunda fui*, abesse vult: his enim verbis utique aliquid novi additur: Achilles etiam mortuus in genus nostrum saevit, ut adeo ei soli tot liberos peperisse videar. Quamquam nec alterum urgendum est; lugentium enim affectus verbosus esse solet, miseriamque suam varie expressam repetere. Caeterum conf. Q. Calabr. XIV, 297 sqq., ubi eadem sententia.

505. *iacet Ilion*) Boxhornii liber fuit *Ilion*, ut Virgil. Aen. II, 325. — *Ilion ingens*; vide ad vers. 169. — *Eventus gravis*, exitus tristis, ipsum Ilii excidium. — *Si finita tamen*, quod Heinsius e MSS. pr. Reg. et unum Med. recepit, bene se habet; vide

In cursuque meus dolor est: modo maxima rerum,
 Tot generis natisque potens, nuribusque, viroque,
 Nunc trahor exsul, inops, tumultis avulsa meorum, 510
 Penelopae munus; quae me data pensa trahentem
 Matribus ostendens Ithacis, « Haec Hectoris illa est
 Clara parens: haec est, dicet, Priameia coniux. »
 Postque tot amissos tu nunc, quae sola levabas
 Maternos luctus, hostilia busta piasti. 515
 Inferias hosti peperì: quo ferrea resto?
 Quidve moror? quo me servas, damnosa senectus?
 Quid, Di crudeles, nisi quo nova funera cernam,
 Vivacem differtis anum? quis posse putaret
 Felicem Priamum, post diruta Pergama, dici? 520
 Felix morte sua, nec te, mea nata, peremtam
 Adspicit, et vitam pariter regnumque reliquit.
 At, puto, funeribus dotabere, regia virgo;

vers. 486: quamquam nec male cum MS. Palat. legeres, *Sit finita tamen*. Tenere autem Schepperus emendabat, *Sed finita aliis*, ut valida oppositio esset: atqui oppositio satis valida in publica clades, quae ad omnes pertinet, et soli mihi. — *Pergama restant*, restant pericula et metus, tantum Pergama adhuc oppugnarentur; etiam Heroid. I, 51, Penelope Vlyssi: *uni mihi Pergama restant*, nempe quia Vlysses non redibat domum cum caeteris Ilio exsilio. — *In cursu dolor est* etiam IV ex Ponto II, 18; vide ad X, 401. — *Maxima rerum*, ut pulcherrime rerum VIII, 49. — *Potens*; vide ad vs. 22. — Hecuba Priamo septem filias et duodecim peperisse scribitur; ex aliis namque mulieribus reliquos ad quinquaginta usque Priamus suscepit. LEM. — *Trahor* non modo quia invita, sed etiam quia longiore itinere maritimo seque-

batur: vide ad VII, 67. — *Exsul* nunc, quae abducitur captiva e patria. — *Pensa* lanificii; Virgilius Georg. I, 390, *pensa carpere*. — *Ithacus* pro *Ithacis*, aut *Ithacensis* etiam apud Virgilium perpetuo. — Comoda *μυῖσσι* voces ipsae Penelopes hic ponuntur quas iam audire sibi videbatur Hecuba.

516. *ferream* tunc se dicit, quia par erat calamitatibus tot tantisque percrendis, neque mortem sibi consciebat. Quatuor legunt, *quid ferrea resto?* secundus Vaticanus *quid aenea*. — *Damnosa* habent veteres editiones; MSS. (et Regii nostri codices) *annosa*. *Damnosa*, meras mihi calamitates infligens. — *Differre* de homine, ut XII, 76.

523. *funera* rursus exsequiae, pompa funebris, ut XI, 540. *Dotabere*, pro honorabere, aut, ut MSS. Medice, Flor. Neap. habent, *donabere*.

Condeturque tuum monumentis corpus avitis.
 Non haec est Fortuna domus: tibi munera matris 525
 Contingent fletus, peregrinaeque haustus arenae.
 Omnia perdidimus; superest, cur vivere tempus
 In breve sustineam, proles gratissima matri,
 Nunc solus, quondam minimus de stirpe virili,
 Has datus Ismario regi Polydorus in oras. 530
 Quid moror interea crudelia vulnera lymphis
 Abluere, et sparsos immiti sanguine vultus? »
 Dixit: et ad litus passu procedit anili,
 Albentes laniata comas: « Date, Troades, urnam, »
 Dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas: 535
 Adspicit eiectum Polydori in litore corpus,
 Factaque Threiciis ingentia vulnera telis.
 Troades exclamant: obmutuit illa dolore;
 Et pariter vocem, lacrymasque introrsus obortas

Nam *dotare* saepe omnino est, ornare, donare; sed h. l. bene delectum cum respectu ad *virginem*. — *Haustus arenae*, particula hausta arenae. Quam invidiose ita humationem in terra peregrina declarat!

527-530. *Omnia perdidimus* etc.) Praeclare desinit in hoc solatio: ita enim fortius sentis dolorem, quo miserrima mater cruciabatur conspecto repente huius quoque filii corpore. — *Cur*, pro, propter quem. — *Ismario regi*; Polymestori, Thraciae regi; nam Ismarus Thraciae mons est. L.

532. *immiti sanguis*, qui profluit per hostem immitem. Vuus Heinsii *insonti sanguine*; alius *stillanti*. — Regii codices *immiti*.

533. *procedit*) *tres*, *properavit*, ut apud Virgilium Aen. IV, 641, *gradum studio celerabat anili*. — Vulgo et in codicibus nostris Regii legitur *processit*; nescio unde *procedit* Gie-

rigius exceperit; sed praesens tempus certe bene se habet. LEX. — *Anili* non puto hic tarditatem aut tremorem pedum notare, sed ornat tantum, ut passim *virgineus*, *femineus* etc. quis annus erat, propterea *anili* passu procedit. Hic deserit Euripidem, apud quem vs. 678, ancilla, aquam marinam hantum missa, adfert Polydori corpus.

537. *ingentia vulnera* illustret Burmannus e Floro II, 7: *Vulnera non spiculis . . . sed ingentibus pilis, nec minoribus udata gladiis ultra mortem putebant*. Addit explicandi *toti ultra mortem causa*, tam ingentia fuisse vulnera, ut etiam mors potuisset minori vulnere inferri, ex uno illorum potuisse quasi plures homines morti dari.

539. *Et*, quippe, siquidem; ulterius enim declarat *tot obmutuit*. — *Devorat accommodatius doloris ra-*

Devorat ipse dolor, duroque simillima saxo
 Torpet, et adversa figit modo lumina terra :
 Interdum torvos sustollit ad aethera vultus :
 Nunc positi spectat vultum, nunc vulnera nati,
 Vulnera praecipue; seque armat et instruit ira.
 Qua simul exarsit, tanquam regina maneret, 545
 Vlscisci statuit, poenaeque in imagine tota est :
 Utque furit catulo lactente orbata leaena,
 Signaque nacta pedum sequitur, quem non videt, hostem;
 Sic Hecube, postquam cum luctu miscuit iram,
 Non oblita animorum, annorum oblita suorum, 550
 Vadit ad artificem dirae Polymestora caedis,
 Colloquiumque petit: nam se monstrare relictum

hiei, quam retinet, aut simile quid, *lacrymas introrsus obortas*, expressas quidem, sed non profluentes. Et hoc ad rei veritatem observatum; ira enim furentium oculi hument quidem, sed nullas lacrymas emittunt: *obortae lacrymae* etiam I, 350. — Pro est multo elegantius *torpet*, quod et naturae saxi et obstupescenti convenit. — Per *adversam terram* Regius male Troadem intelligebat, e regione Thraciae sitam. Rectius Micyllus, quam ex adverso intuebatur, opposita, ut XIV, 5, *adversa moenia Rhégi*. Eo sensu saepe *adversa arma*, *adversi homines* etc. vide ad XII, 116. Immo, aether et Troas minus bene sibi opponuntur, quam aether et terra. Res etiam clara est ex Heroid. II, 26, quem locum laudavit Burmannus: *Haesit, in opposita lumina fixus humo*. — *Sustollit*; perimulti (et Regii codices, *est tollit*; quidam *ad tollit*; quatuor *tollit torvos ad sidera vultus*. De verbo *sustollere*, sursum tollere, vide Vossium lib. III de Analog. cap. 37. — *Positi* et dormientes dicuntur et mortui, et omnino iacentes. — *Vulnera*

praecipue, quippe quae clara essent indicia perfidiae Polymestoris. — *Instruit idem quod armat*, et e copia poetica additum, excitat iram, quae ulciscatur perfidiam regis crudelitatem. Sic *armari artibus*, *instrui dolis* etc. Burmannus tamen praefert Vaticanum et Neap. MSS. *lectionem, et instruit iram*: iratam enim iam dudum fuisse Hecubam, nunc autem instruxisse iram, b. e. parasse ea, quibus in ardorem exsequendi, quae irata concepisset, dari posset; sed vir doctus non attendit ad loci seriem. Conspicuo corpore, obstupescit; spectatis paulisper vulneribus, ira exardescit. *Qua simul ac exarsit*, tum demum *ulcisci statuit* perfidiam Polymestoris. — Praeclare additum, *tanquam regina maneret*; saepe enim casu gravi iacentibus redit pristinus animus, veteris dignitatis recordatio. — *Poenae in imagine tota est*: VI, 586; animam intendit ad poenam invenientem. — *Cum luctu miscuit*; unus Medicus luctu permiscuit.

552. *relictum*) et opes in agro Troiano defossas, et pecunias secum ad-

Velle latens illi, quod nato redderet, aurum.
 Credidit Odrysius, praedaeque adsuetus amore,
 In secreta venit, cum blando callidus ore; 555
 « Tolle moras, Hecube, dixit, da munera nato:
 Omne fore illius quod das, quod et ante dedisti,
 Per Superos iuro. » Spectat truculenta loquentem,
 Falsaque iurantem; tumidaque exaestuat ira;
 Atque ita correptum captivarum agmine matrum 560
 Involat; et digitos in perfida lumina condit,
 Exspoliataque genas oculis, facit ira valentem;
 Immergitque manus, foedataque sanguine sonti
 Non lumen, neque enim superest, loca luminis haurit.

latus se indicaturam simulabat; Euripid. vs. 1002-1020. — *Odrysius*; Polymestor Thracius, nam Odrysae sunt populi Thraciae, et Odrysa urbs eorum. — *LEM.* *Adsuetus amore*; Heinsius saepebat *amori*, vel *allectus amore*; sed in *adsuetus amore* non haerebis, quum verbo *adnascere* saepe ablativus addatur; vide Burmann. — *Tolle moras*; vide ad XI, 685.

561. *Involare* aliquem, aut in aliquem, frequenter de impetu in aliquem facto; vide Heinsius. Idem ad Art. Amat. I, 714, *correptum* explicabat, obinrgatum, sed h. l. rectius illustrat e Phaedr. I, 1: *Atque ita correptum lucerat iniusta nece.* — Ante *agmine* subintelligend. *ab*; Troades erant ὁρῶντες Euripid. 882, 1043. — *Exspoliare* verbum probum et antiquum, quod apud Cicet. Sallust. aliosque auctores egregios legitur; vid. Graevius ad Cic. Attic. X, 4. Itaque miror, ab Heinso et Burmanno eius confirmandi causa non nisi Nonium, Cyprianum et similes notae scriptores laudatos esse: est autem h. l. simpliciter privare, ut *spoliare lucem ramo* IV Faust. 753; *spoliare anima aliquem*

Ibide 623. Quæri tamen potest, an ab Ovidii manu fluxerit hoc verbum, quod non nisi quinque MSS. agnoscunt, quum multo plures aequè bene habeant *expilataque*, quod eandem habet vim: et centies *spoliatus* et *expilatusque* coniunctim leguntur. Est et tertia lectio, *expellitque*, cui favet τὸ *genis oculos*, quod, præter unum Regium, exhibent MSS. omnes: apud Euripid. vs. 1170, fibula effodiunt oculorum pupulas. — Lectionem *exspoliataque genas oculis* dedit Heinsius, quia ita legitur in Iureti excerptis, et pro diversa lectione in Arundeliano. Codex Regius A habet *expilataque genis oculos*; codex B, *expellitque genis oculos*; utrumque bene, quamvis aliter quidam putare videntur, qui dicunt *expellit* femininam infirmitatem repugnare. *LEM.* — *Valentem*; nonus Ciofani, tertius Medicus, et multi alii *potentem*; plurimi *nocentem*. Regius codex A *nocentem*; ita codex B, et pro varia lectione, *valentem*. *Facit ira valentem*, validam vires dat. Tollia adspersit Noster, quum mulieres insigni facinus ausas esse narrat. — *Non lumen, . . . haurit*; hæc verba

Clade sui Thracum gens irritata tyranni 565
 Troada telorum lapidumque incessere iactu
 Coepit: at haec missum rauco cum murmure saxum,
 Morsibus insequitur; rictuque in verba parato
 Latravit, conata loqui: locus exstat, et ex re
 Nomen habet; veterumque diu memor illa malorum, 570
 Tum quoque Sithonios ululavit moesta per agros.
 Illius Troasque suos, hostesque Pelasgos,
 Illius fortuna Deos quoque moverat omnes;
 Sic omnes, ut et ipsa Iovis coniuxque sororque,
 Eventus Hecubam meruisse negaverit illos. 575

III. Non vacat Auroræ, quamquam isdem faverat armis,
 Cladibus et casu Troiaeque Hecubaeque moveri;

condonabimus luxurianti Ovidii ingenio: si oculis iam exspoliaverat genas, sane non potuit eos de novo haurire, ε'οδερε; *loca luminis* (VIII, 805, *locus ventris*) non possunt effodi, itaque nunc cogitabimus vicinas oculis partes.

566. *lapidumque incessere iactu*) unus Ambrosianus et Heinsii *lucessere*; sed Amor. III, 13, 21, *iaculis incessitur index*; et infra XIV, 402, *navisque parant incessere telis*; Regii nostri codices *incessere*. LAM. — *At haec—integratur* etc. Canis facta est, ut praedixerat Polymestor apud Euripidem Hec. 1265. — Ingeniose, *saxum morsibus insequitur*, incurrit, ut mordet saxum missum, mor. canum. — *In verba* (plurimi, et nostri Regii, *ad verba*) *parato*, quum conformaret et aperiret os, ut voces humanas proferret, ut Lycaon I, 233, et lo vs. 637. — *Exstat*, adhuc ostenditur, et ex re dictus Cynossema (κυνοῦς τραπεζῆς σῆμα, Euripid. vs. 1275) quod Iulius Pollux V, 5, ad Vestum, et Dictys lib. V, p. 137, ad Abydum

collocat. Vid. et Strabo lib. XIII, p. 81; Steph. Byz. h. v. Nempe Hecuba ob animi acerbilatem quamdam et rabiem in canem transiisse tradita est, et sepulcrum eius dictum Cynossema; Cicero Tusc. III, 26; Dictys d. I. A Graecis eam esse lapidatam narrat Schol. Euripidis ad Hec. vera. 1257. Alii aliter; vide Hygini fab. 111; Servium ad Virg. Aen. III, 6. Ille: *in Hellespontum mare se praecipitavit, et canis dicitur facta esse, unde et Cyneum est appellatum*. Conf. et Quintum Calabr. XIV, 345 sqq. — *Iovis coniux*, quae stabat a partibus Graecorum.

576-622. *Memnon*, Aurorae et Tithoni filius, rex Aethiopum, opem ferens Troianis, interficitur ab Achille. Iupiter, Aurorae precibus motus, cineres eius mutat in aves Memnoniades, quae quotannis ad sepulcrum Memnonis bella gerunt; Aurora autem rore luget filium. Fabula tractata, ut ex Arg. Lactantii apparet, ab Hesiodo, tum ab Aetino Milesio in vetusto carmine Aethiopis. Exstabat

Cura Deam propior, luctusque domesticus angit
 Meinnonis amissi; Phrygiis quem lutea campis
 Vidit Achillea pereuntem cuspide mater. 586
 Vidit; et ille color, quo matutina rubescunt
 Tempora, palluerat; latuitque in nubibus aether.
 At non impositos supremis ignibus artus
 Sustinuit spectare parens; sed crine soluto,
 Sicut erat, magni genibus procumbere non est 585
 Dedignata Iovis, lacrymisque has addere voces:
 « Omnibus inferior, quas sustinet aureus aether,
 Nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem,
 Diva tamen venio, non ut delubra, diesque
 Des mihi sacrificos, caliturasque ignibus aras. 590
 Si tamen adspicias, quantum tibi femina praestem,
 Tum cum luce nova, noctis confinia servo;

etiam Sophoclis Memnon. Confer et Q. Calabri II fere totum. Nempe rex aliquis Orientis australis socios adduxerat Troianis; inde poetae hunc Memnonem eiusque fata finxerunt; vide Jablonsky de Memnone. Aethiopes autem Graecis et Asiae orientalis incolae.

579. *lutea, flava*: vide ad VII, 703. Mater se abscondidit, ut Lucifer in morte Ceycis XI, 570. Tryphiodorus v. 29: ἡ δ' ἐνὶ πύργῳ Μίμνονος οὐρανίην ὑπέλκην ἀνιδύσασα μήτηρ etc. Sic et Q. Calaber vs. 548, et Seneca Troad. 237. — *Achillea cuspide*, quem admodum ab eo interfectus Antilochus; Homer. Od. Δ, 187; Hyginus fab. 112.

581. *Et ille color* prior Gronovii pro div. lect. et ille Deus, unde Heins, coniecit decor; Oxon. etiam rubescit, ut sit graecismus. — *Regii nostri* nihil mutant. — *In nubibus*: Excerpt. Langerm. sub nubibus.

585. *genibus*, ad genna. — *Susti-*

net, habet. — *Aureus*, puleher: sed quia modo praeceffit aether, propterea Heins. malit ex uno Argent. aureus axis: idem etiam volebat quot sustinet.

590. *sacrificum* poetis est, quidquid ad sacra pertinet: *sacrifica securis, sacrificia ara, sacrifici ritus*. Ergo etiam licuit *sacrificos dies* dicere, quibus sacra fiunt. Non igitur erat, cur Heinsius et Burmannus h. l. haerent, et ille sunderet, *poetasque sacrificos*, hic vel *dapes sacrificas*, vel *locos sacrificos*. Schirachius interpretatur, sacerdotes; quod ferri non potest. — *Calituras ignibus*, pro in quibus victimae adolentur; conf. XII, 12.

591. *Si tamen adspicias*, consideres, quantum tibi femina praestem, quantum tibi prosim, quamvis femina sim. Lxm. — *Luce nova*, exoriente. — *Confinia lucis et noctis* annat Noster de crepusculo et Aurora; IV, 401; VII, 706. — *Servo*, teneo.

OVID. Op. Tom. IV

C c

Praemia danda putes: sed non ea cura, neque hic est
 Nunc status Aurorae, meritos ut poscat honores:
 Memnouis orba mei venio; qui fortia frustra 595
 Pro patruo tulit arma suo, primisque sub annis
 Occidit a forti, sic vos voluistis, Achille.
 Da, precor, huic aliquem, solatia mortis, honorem,
 Summe Deum rector, maternaque vulnere leni.
 Iupiter annuerat; quum Memnonis arduus alto 600
 Corruit igne rogos, nigrique volumina fumi
 Infecere diem; veluti quum flumina natas
 Exhalant nebulas, nec sol admittitur infra.
 Atra favilla volat, glomerataque corpus in unum
 Densatur, faciemque capit, sumitque calorem, 603
 Atque animam ex igni: levitas sua praebeuit alas.
 Et primo similis volucris, mox vera volucris
 Insonuit pennis: pariter sonuere sorores

594. *status*, conditio, fortuna. — *Meritos ut poscat*; Argent. *meritos aibi poscat*. — Regii codices *ut poscat*. — *Pro patruo*; nam Tithonus, pater Memnouis, frater erat Priami: iude Aurora *isdem* faverat armis, vers. 576. — *Primis sub annis*, vide ad XII, 183. — *Occidit a forti*, vide ad V, 192. — *Sic vos voluistis*, ut sic visum Superis, solemnis formula solatii in rebus duris. Hoc loco plurimi, et codices Regii, sic *Di voluistis*; vide ad I, 2. — *Maternaque vulnere*; quidam *pectora*. Regii codices autem servant *vulnera*, et bene, LEM.

601. *vohi futurum* dixerat Virgil. Aen. III, 206: hinc eleganter *volumina* ei tribuntur; etiam *undare* sonni metaphorâ dicitur Aruclid. II, 609. — *Natas exhalant*, exhalant sic, ut nascentur, exhalant nascentes, ex usitata poetarum loquendi ratione, quum illustravimus ad I, 32,

et alibi. Frustra igitur hic se torquet Burmannus qui *tundet latas*; prior Basileensis habet *nigras*. — Regii codices *uatas*. — *Nec sol admittitur infra*, solis radii non admittuntur in terram; conf. I, 603.

604. *glomerataque - Densatur*, ut IX, 222, *spissa glomerari grandine corpus*. — Non adsentior Heinio probanti *densetur*, quod habent quidam, ut S. Marci, Neap. primus Palatinus; verbum istud rarius apud auctores Latinos occurrit. LEM. — *Calor*, vis vitalis; hic cum *anima* coniungitur. — Propter motum celerem, quidam philosophi *animam igneam* esse naturae dixerunt. LEM. — *Levitas sua*, levis particulae favillae praebeunt materiam alarum. *Plumae* et *alae* solemnis epitheta *leves* dicuntur. — *Vera volucris*, confer ad X, 250. — *Insonare de clangore alarum*; etiam V, 294, *pennis sonante per an-*

Innumerae, quibus est eadem natalis origo;
 Terque rogem lustrant: et consonus exit in auras 619
 Ter clangor: quarto seducunt castra volatu.
 Tum duo diversa populi de parte feroces
 Bella gerunt, rostrisque et aduucis inguibus iras
 Exercent, alasque adversaque pectora lassant:
 Inferiaeque cadunt cineri cognata sepulto 615
 Corpora; seque viro forti meminere creatas.
 Praepetibus subitis nomen facit auctor; ab illo
 Memnonides dictae, quum sol duodena peregit
 Signa, parentali periturae Marte rebellant.

ras. — Satis fuisset, eadem origo; sed addidit natalis, quia natalis dies, natale solum dicitur.

610. *consonus*, quia coniunctim sonant. Ciosano male placet ex uno et ter sonus. — *Exit in auras*, sit in aëre — *Seducunt castra*, bene, pro discedunt, in diversa loca volant; bella enim gerunt. Minime ergo praeferam alteram lectionem, succedunt astra, quae Heinsius non displicebat. — *Regius A habet quarto fecerunt castra volatu*, de qua lectione silent omnes. LEM. — *Populus*, ut gens et apud Graecos ὄρεος, saepe de animantibus. — *Diversa de parte*, partibus factis. — *Iras exercent*; vide ad XII, 581.

615. *Inferiaeque cadunt etc.* Pli-nius X, 26: *Ductores sunt, omnibus annis advolare Ilium ex Aethiopia aves, et configere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Aethiopia circa regionem Memnonis, exploratum sibi Cremon-tius tradit.* Confer Aelianum Nat. An. V, 1. Hellespontii indebant, eas quotannis ad Memnonis sepulcrum advolantes humum evertere, eamque

aqua pennis collecta adspargere; Pau-sanias X, p. 875. Graecis illae αἰεῖς, monente Burmanno, dictae sunt αἰετ-ψυχῶν, quia pro anima Memnonis suam perdunt. Apud Q. Calabrum II, vs. 35. sqq., venti auferunt Memnonis corpus, et e guttis decidentibus oritur fluvius Paphlagonius, qui, quoties funesta Memnonis dies illu-cescit, sauginolentus labitur. Cor-pus a ventis disponitur in Aesepi ri-pa, ibique a Nymphis exstruitur mo-numentum. Milites Memnonis, dum lugent ducem, ab Aurora mutante in aves, quae, partibus factis, quot-annis pugnant ad monumentum illud, domo aut altera alteras conficiat, aut ambae perirent. — *Parentali Marte*, pugna, qua parentatur, h. e. inferias sunt in honorem Memnonis; I Amor, 13, 3, sic Memnonis uxoribus Aonia sollemni caede parentat avis. Pro-mo-pte Heinsius ex ingenio dedit *Marte*, ut alludatur ad gladiatores in funeri-bus patriciis exhiberi solitos. Sed re-clamant omnes MSS., nec locus ille ex Amor. laudatus huic emendationi faret, quamquam Heinsius et ibi mal-let *sollemni Marte*. Dico, Heinsius praefert quod est in Palatinis (et in

Ergo aliis latrasse Dymantida flebile visum:
Luctibus est Aurora suis intenta, piasque
Nunc quoque dat lacrymas, et toto rorat in orbe.

618

IV. Nec tamen eversam Troiae cum moenibus esse
Spem quoque fata sinunt: sacra, et sacra altera patrem,
Fert humeris venerabile onus Cythereius heros. 625
De tantis opibus praedam pius eligit illam,
Ascaniumque suum; profugaque per aequora classe
Fertur ab Antandro; scelerataque limina Thracum,

nostris Regiis) *parentali morturas more rebellant*. De verbo *rebellare* vide ad IX, 81.

620. *Ergo-visum*) Hic versus deest in multis. — Regii nostri post *vinum* addunt *est*. — *Dymantida*, Hecubam, Dymantis filiam Homero; Euripidi, Glisei regis Thraciae; vide et Apollodorum III, 12, 5. — *Rorat in orbe*: Servius ad Virg. Aen. I, 493, de Memnone, cuius mortem mater Aurora hodieque matutino rore fletu dicitur. — Ros matutinus, cuius guttas in herbis et floribus videmus, poetica phantasia sunt lacrymae Aurorae: ideo autem *toto orbe* sparguntur, quoniam et ipsa Aurora amplitudine sua, totum orbem, arcticum patra, complectitur. LXX.

623-704. *Anius Aeneas*, qui relictus Thracia in insulam Delum venerat, excipit: illius filiae in columnas mutatae erant: Aeneas eratere donat, in quo Orionis filiae expressae; auctores vide ad vs. 631 laudatos. — *Nec tamen eversam* etc. Fatale erat, Deos Troianorum patrios Italiae inferre, ibique Lavinium condere, unde Roma oriunda. — *Sacra*, simulacra deorum patriorum lignea: docto de iis disputat Heynius Exe. IX ad Virg. Aen. II. — *Præclare additum, sacra altera*, ubi pietatem, quam

parentibus debemus. Et ita etiam I Fast. 527, et IV, 38. Heectoris umbra ad Aeneam: *Sacra suosque tibi commendat Troia Penates*: *Hoc cape factorum comites: his moenia quære Magna, pererrato statuas quae denique ponto*; Virg. Aen. II, 293. — *Pius* ergo ille in Deos, patrem et filium, Ascanium, qui et Iulus dictus; is dextrae se implicuit patris. — *Praedam-illam*; quidam *unum*; pro *eligit*, Palat. *secundus excipit*. — Regii codices *eligit illam*: sed malim *unam*, quamvis vox *praedam* non ad Deos tantum, sed et ad patrem et filium referatur; collectivum nempe est. Praeterea verbum *eligit* servandum mihi videtur: capto enim Ilin, Graeci per praekonem denuntiarunt, ut singuli ex civibus quod vellent unum aliquod secum auferrent. Aeneas Deos *elegit*, et, teste Aeliano Var. hist. III, 22. Graeci pietate viri moti permiserunt, ut unum aliquid insuper ex suis tolleret: ille patrem senio confectum humeris sublatum portavit. L.

628. *Fertur ab Antandro*; ad Idam montem multi Troiani congregati sunt quibuscum Aeneas *Antandrum* petiit, inque huius urbis portu classem fecit: ex eo portu solvit, vel antumno eiusdem anni, quo Troia capta, ut vult Dionysius Halic. I, 63; vel ae-

Et Polydoreo manantem sanguine terram
 Linquit: et utilibus ventis aestuque secundo 630
 Intrat Apollineam, sociis comitantibus, urbem.
 Hunc Anius, quo rege homines, antistite Phoebus
 Rite colebantur, temploque, domoque recepit;
 Urbemque ostendit, delubraque vota, duasque
 Latona quondam stirpes pariente retentas. 635

atate sequentis, secundum Virgilium; vide omnino Heynii Exc. I et II ad Aeneid. lib. III, de Aeneae erroribus et de annis illorum errorum. Primum ad ostium Hebrici adpulit, ibique urbem Aenum condidit: cognita Polymestoris perfidia, inde digressus est: Virg. Aen. III, 13 sqq., quem Noster omni h. l. sequitur. *Antandrus* autem tempore belli Troiani nondum condita fuisse videtur: vide Woodii Addit. ad librum de Homeri ingenio, pag. 98. — *Limina*, sedes; vulgo legitur *litora Thracum*: in codicib. Regiis *limina*. — *Polydoreo-sanguine*; unus Basil. *Polydore, two-sanguine*. — *Manantem* hyperbolice. — *Aestus*, ventus, ut vs. 728, *remisque aestuque secundo*; et Aen. X, 687, *fluctuque aestuque secundo*.

631. *Intrat Apollineam urbem*; venit in insulam Delum, Apollinis oraculo insignem: hic lucem pete ex Aeneid. III, 79, *egressi veneramus Apollinis urbem*: Rex *Anius*, rex idem hominum Phoebique sacerdos, Occurrit etc. LEM. — Etiam aetioribus temporibus multa huius adventus indicia vischautur; Dionys. I, 50. De *Anio*, qui in veterum poetarum mythis fuit celebratissimus, et de filiabus eius confer Lycophr. Cass. 570, et Schol. ad e. l. Servium ad Aen. III, 80; Dictyn lib. I, fin. Esse hanc ex antiquissimis fabulis, siquidem Pherecydem et Cypria Epe de

ea laudat Tactes, monet Heyn. — Rex *colit* homines, curam eorum gerit, ut *Dii homines colere* dicuntur VIII, 724, et apud Cic. N. D. I, 41, ubi vide Davisium. — *Rite*, e legibus sacris, *colere* Deum, formula sollemnis. More antiquo simul rex, simul sacerdos fuit. — Ante *antistite* duo (et Regius noster B) repetunt quo. — *Templo recepit* nil aliud est, nisi, duxit nos in templum, ut ibi preces faceremus; more suo uni verbo duo diversa nomina adiunxit. Virg. d. l. *Templa Dei saxo venerabar structa vetusto*. — *Vota*, ex voto posita, ut *vota munera*, *votae victimae* etc. possim: etiam *votiva* talia dicuntur. *Vota* e quinque MSS. recepit Heinsius; vulgo *nota*. — Regii codices atiam habent *nota*, ut *Anchisae* subintellig. Virgilius enim d. l. *veterum Anchisen agnoscit amicum*; tō *vota* hoc loco otiosum puto, sed *nota* parum clarum, namque de amicitia veteri Anchisae cum Anio mentionem non iam fecit poeta. LEM. — *Duas stirpes*, palmam et laurum, a *Latona retentas*, quarum truncos manibus apprehendit Latona parturiens; Euripid. Hec. vs. 458. Vnius palmae mentionem faciunt Homer. hymn. Apol. vs. 17; Thergnis vs. 6; Callimachus h. Del. 210. Vetustissimam palmam inde ab Apollinis aetate in insula Delo conspici, narrat Plinius XVI, 44. Cf. ad VI, 335.

Ture dato flammis, vinoque in tura profuso,
 Caesorumque bouum fibris de more crematis,
 Regia tecta petunt; positique tapetibus altis
 Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho.
 Tum pius Anchises: « O Phoebi lecte sacerdos, 640
 Fallor? an et natum, quum primum haec moenia vidi,
 Bisque duas natas, quantum reminiscor, habebas? »
 Huic Anius niveis circumdata tempora vittis
 Conculiens, et tristis ait: « Non falleris, heros
 Maxime; natorum vidisti quinque parentem; 645
 Quem nunc, tanta homines rerum inconstantia versat?
 Paene vides orbem: quid enim mihi filius absens
 Auxilii? quem dicta suo de nomine tellus
 Andros habet, pro patre locumque et regna tenentem,

637. *fibræ*, exta: proprie extorum extremitates. — *De more crematis*; tres de more litatis; vide ad XIV, 156. — Regii codd. *crematis*. — *Positi*, adcumbentes: vide ad vs. 543: *positi* Heinians recepit e Barbeto. et uno ano, pro *positis*. — Regii codices habent *positis* quod rectum est; quoniam clar. Gierigius hunc locum cum vs. 543 conferri inbeat, non possum tamen *positi* hic interpretari, adcumbentes. LEM. — *Tapetibus*, vestibus stragulis pulvini lectulorum instrui solebant. — *Altis*, quia pulvini alti: sic etiam Virgilius Aen. IX, 325.

640. *Tum pius Anchises* etc.) Servius ad Aen. III, 82: *Ad Anium Anchises ante Troicum bellum consultum venerat, an Salaminam peteret comes Priamo*. Hinc Anius etiam apud Virg. d. l. *veterem Anchisen*. agnoscit *animum*. — *Bisque duas natas*; quibus Bacchus concessit, ut quidquidINGERENT, in frumentum, vel vinum, vel oleum

commularetur: eas quum Agamemnon vi ducere vellet in expeditionem Troianam, ut exercitum alerent, Bacchi auxilio in columbas fuisse conversas fabulantur. LEM.

643. *niveis-vittis*) candida vitta insignis sacerdotum; apud Virgil. vs. 81, Anius *vittis* et *sacra redimitus tempora lauro*.

646. *inconstantia rerum*; item cura, spes, pavor, *versare* homines dicuntur, quamquam multis locis librettii ei substituerunt *versare*, quod notius est, atque interpretationi alterius inservit: vide Bentleium ad Horat. Ep. II, 2, 30. Etiam b. l. Basileensis MS. *versat*.

649. *pro patre*, relicto patre, locum et regna, loci, insulae illius regnum tenebat; VI, 677, *Sceptra loci, rerumque moderamen*. — Hoc loco numeros satia evincere nihil Nasonianum esse censet Heinians; suadet ergo *locus et regna*, vel *loci iam regna* aut *sceptra*. — Codex Regius A *pro patre locum et regna tenentem*; codex

Delius augurium dedit huic; dedit altera Liber 650
 Femineae sorti voto maiora fideque
 Munera: nam tactu natarum cuncta mearum,
 In segetem, laticemque meri, baccamque Minervae
 Transformabantur; divesque erat usus in illis.
 Hoc ubi cognovit, Troiae populator, Atrides; 655
 Ne non ex aliqua vestram sensisse procellam
 Nos quoque parte putes; armorum viribus usus,
 Abstrahit invitas gremio genitoris; alantque
 Imperat Argolicam coelesti munere classem.
 Effingunt quo quaeque potest: Euboea duabus, 660
 Et totidem natis Andros fraterna petita est.
 Miles adest; et, ni dedantur, bella minatur.
 Victa metu pietas consortia pectora poenae
 Dedit: et ut limido possis ignoscere fratri,
 Non hic Aeneas; non, qui defenderet Andron, 665
 Hector erat, per quos decimum durastis in annum.
 Iamque parabantur captivis vincla lacertis:
 Illae tollentes etiamnum libera coelo
 Brachia, « Bacche pater, fer opem, » dixere: tulitque
 Muneris auctor opem: si miro perdere more 670
 Ferre vocatur opem: nec qua ratione figuram
 Perdiderint, potui scire, aut nunc dicere possim.

B, pro patre locus quo regna tenent, ut et Bruegger. et Arund. pro diversa lectione. LEM. — *Augurium*, vis divinaudi. — *Altera*, alia. — *Sorti*, sexui, et VI, 680; IX, 676: vulgo, et in Regiis nostris, legitur *stirpi*. — Ab hoc munere illae dictae sunt Oenotropae: vide Tietz. ad Lycophr. Cass. vs. 570; H. Stephanum in voce *Ἀνδροῖς*, ubi et de conditore Andri docte agitur. — *Dives* erat usus in illis, maximum emolumentum, magnae divitiae mihi inde redibant.

656. ni procella, ut tempestas,

de calamitatibus et lurbis bellicis.

662. *dedantur*) fere omnes, et codex Regius B, ni reddantur. — *Consortia pectora*, consortes, ul supra *cognata pectora*, pro cognatus: *consortes* autem sunt sorores, ut *consors sanguis*, fraternus VIII, 445: vide ad XI, 348. Ante Heinsum edebatur *equantia corpora* (quod habet codex Regius B), ul passim *sociorum corpora*. — *Dedit* nunc est a *dado*. — Max perquam humaniter additum, *Nos hic Aeneas* etc. — *Durastis*, restitistis.

Summa mali nota est; pennas summere, tuaeque
Coniugis in volucrem, niveas abiere columbas. »

Talibus atque aliis postquam convivium dictis 675

Implerunt, mensa somnum petiere remota:

Cumque die surgunt, adeuntque oracula Phoebi;

Qui petere antiquam matrem, cognataque iussit

Litora: prosequitur rex, et dat munus ituris;

Anchisae sceptrum, chlamydem, pharetramque nepoti,

Cratera Aeneae; quem quondam miserat illi

Hospes ab Aoniis Therses Ismenius oris.

Miserat hunc illi Therses; fabricaverat Alcon

673. *Summa mali nota est* pro vulgari, ad summam, aves factae sunt, ut notum est: *summa rei*, id quo tota res redit. — *In volucrem*, in volucres, ut V, 298, *aves erant*.

675. *convivia dictis implerunt*, multis variisque, ut sit, confabulationibus institutis convivium transegerunt. — *Mensa remota*, vide ad IX, 92. — *Cum die*, eodem tempore, quo dies illucescebat; vide Curtium ad Sallust. Iugurth. LXVIII, 2. — *Adeunt oracula*, more eorum, qui novas terras quaerunt; vide ad III, 8. — *Antiquam matrem*, terram unde prisci gentis Troianae auctores originem ducebant, nempe Italiam, unde Dardanus venerat; Virg. d. l. vs. 94: *quae vos n. stirpe parentum*. *Prima tulit tellus, eadem vos ubere lacto accipiet resuces: antiquam exquirite matrem*. Hinc Noster ex ingentis sui abundantia addidit *cognata litora*.

679. *prosequitur discedentes*, honoris causa eos comitatur et deducit. — *Sceptrum* forte cum significatione futuri imperii, quamquam sceptrum omnino insigne hominum honore aut genere conspicuorum. — In muneribus

haec erant crater plerumque esse solebat, isque caelatus. Additur fere singulis locis, quis eum elaboraverit, et per quas manus ad novissimum dominum pervenerit; confer Homer. Od. O, 115 sqq.; Virgilium Aen. V, 535 sqq., quem Noster imitatus est: *Ipsius Anchisae longaevis hoc munus habebis, Cratera impressum signis; quem Thracius olim Anchisae genitori in magno munere Cisseus Ferre sui dederat monumentum et pignus amoris*. In nominibus quae hic reperimus librorum magna varietas: pro *Aoniis* alii *Haemoniis*, *Hispanis*, *Ioniis* (codex Regius A *Aoniis*, et B *Ioniis*); et pro *Ismenius* (quod habent ambo codices Regii), nunc Heinsii *Imeneius*, Graevianus *Imeneius*, unde Heinsius coniicit *Minyrius*. — *Alcon*, faber argentarius, inclutus fortasse priscis temporibus ab arte anna. — *Lydius* Alcon vocatur a Lactantio in Argum. Sed h. l. pro *Myteus* MSS. prope omnes *Nileus*, unde Heinsius coniicit *Nileos*, Nilei filius. — Regii codices ambo dant *Nileus*, quod Heinsii coniecturam firmare possit; si *Myteus* servare velit lector, interpretetur non Mylei filium, sed a patria

Myleus, et longo caelaverat argumento.

Vrbs erat; et septem posses ostendere portas: 685

Hae pro nomine erant; et quae foret illa, docebant.

Ante urbem exsequiae, tumulique, ignesque rogique,

Effusaeque comas, et apertae pectora matres

Significant luctum: Nymphae quoque flere videntur,

Siccatosque queri fontes; sine frondibus arbor 690

Nuda riget: rodunt arentia saxa capellae.

Ecce facit mediis natas Orione Thebis,

Hanc non femineum iugulo dare pectus aperto,

Illam, demisso per fortia vulnera telo,

Pro populo cecidisse suo: pulchrisque per urbem 695

Funeribus ferri, celebrique in parte cremari:

sic cognominatum, id est Siculum: Mylae enim oppidum est Siciliae; ad distinctionem ab illo Creteusi, cuius meminit Virgil. Eclog. V. Duo autem fuerunt *Alcones*; hic faber argentarius, alter Creteusis, arte sagittandi insignis. LEM. — *Argumentum*, historia in cratere expressa, *longum*, cuius multae partes, multi actus. In operibus artis, v. c. foribus, clypeis, poculis, pepulis, etiam fabulae plerumque expressae erant, quibus enarrandis placent sibi poëtae: confer II, 5 sqq.; VI, 69 sqq.; Virgil. Aen. VIII, 625; Moschum Id. II, 37 sqq.

685. *ostendere*, nempe alteri simul contemplanti, maluit, pro videre, perspicere. — *Septem-docebant*; illae portae docebant, illam urbem esse Thebas, septem portis nobiles, Θῆβη ἑπτὰπύλος. Thebas, illo tempore siccitas et pestis premebant; quas calamitates quomodo artifex expresserit, in sequentibus ostenditur. — *Ignesque rogique* per hendiadyn, rogi ardentis. Sine causa Heinsius coniicit *urnaeque rogique*. — *Flere videntur*; X, 250, de Pygmalionis statua, quam

vivere credas. — *Riget*; vide ad XI 250. — *Pro rodunt* vulgo (et in codice Regio A) legitur *lanibunt*; sed *rodere saxa* egregie de capellis sparsas in saxis et brevissimas herbas carpentibus.

692. Orion Thebanus duas habebat filias, Metiocham et Menippam; quum aliquando pestis saeviret per Boeotiam, et responsum esset, Deorum iram placari non posse, nisi duae immolarentur virgines, caeteris recusantibus, hae pro salute patriae se obtulerunt; confer Anton. Liberalem cap. 25. — *Facit*, ab artifice translatum ad ipsum opus, quod exhibet argumentum. — *Non femineum*; supra vs. 451, *plus quam femina*. — *Fortia vulnera*, quae quis forti animo patitur: quia in Florentino *per inertia vulnera* reperit Heinsius, coniecit *per Martia*, ut ad originem Thebarum a Marte respiciat. — *Pulchra funera*, pompa funeralis frequens, adeoque gloriosa mortuo: sic *pulchra mors*, *pulchra vulnera* etc. — *Celebris in parte*; illustribus hominibus illustri loco sepultura apud Graecos

Tum de virginea geminos exire favilla,
Ne genus intereat, iuvenes, quos fama Coronas
Nominat, et cineri materno ducere pompam.

Hactenus antiquo signis fulgentibus aere
Summus inaurato crater erat asper acantho;
Nec leviora datis Troiani dona remittunt;
Dantque sacerdoti, custodem turis, acerram;
Dant pateram, claramque auro, geminisque coronam.

V. Inde recordati Teucros a sanguine Teucris
Ducere principium, Creten tenuere, locique

et Romanos assignabatur; Corn. Nepos X, 10, 2, de Dione: *Itaque in urbe celeberrimo loco, elatus publice, sepulchri monumento donatus est*; vide Kirchn. de Funeribus, lib. II, cap. 25 et 26. — Quos fama Coronas Nominat; Lactantius Arg. qui et virginum nomine Coronae sunt nominati; Anton. Liberalis d. l. Προσπαρουμένων δ' αὐτὰς ἀγορεύοντων τὴν ἱερίᾳς Κορωνίδας παρθένων.

700. signis fulgentibus) duo Bonileenses et unus Moreti signis exstantibus, ut XII, 235. — Regii codd. habent fulgentibus; malim tamen exstantibus, id est, eminentibus; namque in operibus caelatis partes, quae eminent, fulgent minus quam quae planae sunt. LEM. — Summus crater, os crateris, erat asper inaurato acantho, h. e. in eo auro sculpta erat figura aspera acanthi: acanthus herba nobilis et mollis, qua et ansae poculorum ornari solebant; Virg. Eclog. III, 45. — Remittunt, vicissim dant. — Sacerdoti, Anio, quatenus sacerdos erat, dant acerram et pateram; quatenus rex, coronam. Acerram non est turibulum, ara, in qua tas adoleretur, ut vulgo putant, sed, ut hic ipse locus satis docet, vasculum aut arcula, in qua tura conservabantur,

ut inde deprompta in ignem conficerentur; hinc custos turis, ut VIII, 320, pharetra custos telorum. — Corona hic non est sacrificantium, ea enim non geminis ornata erat, sed vittis et infulis aut frondibus sacris implexa; verum diadema, intellig. insigne regium, ut apud Virgilium Aen. I, 655 (quem Noster imitatus est), Aeneas ferri iubet inter alia munera, duplicem geminis auroque coronam; vide ibi Heynium.

705-968. Aeneas, relictis variis locis, ad Scyllam venit, cuius fati, abrupta orationis serie, immoratur poeta. Scyllae enim Galatea narrat Polyphemum amores Acidis oblitum, 740-897; ei deinde apparet Glencus, in Deum marinum mutatus, 898 ad finem. Auctores horum vide ad vs. 755 et 898. — Inde recordati etc. Quam oraculum antiquam matrem petere inuissset, Anchises revolvens animo veteres historias, Cretam intelligi putat, unde olim Teucer venerat in agrum Troianum. Huc ergo alacres tendunt, ibique et agrum colunt, et urbem Pergameam coadunt. Sed loci ferre dū nequiere Iovem, nempe quoniam unum atque alterum aonum hic transegiissent, aëris gravitas, lues corporibus infesta, et siccitas agrorum

Ferre diu nequiere Iovem: centumque relictis
 Urbibus, Ausonios optant contingere portus.
 Saevit hiems, iactatque viros: Strophadumque receptos
 Portubus infidis exterruit ales Aëlio. 710
 Et iam Dulichios portus, Ithacamque, Samenque,
 Neritiasque domos, regnum fallacis Vlixci,
 Praeter erant vecti: certatam lite Deorum
 Ambraciam, versique vident sub imagine saxum
 Iudicis, Actiaco quae nunc ab Apolline nota est, 715

relinquere illa loca eos coëgit; Virg. Aen. III, vs. 102-133. Pro Iovem olim legebatur Iuven; sed Iupiter saepe pro aëre, h. l. cum dilectu, quia Creta solum natae Iovis. Quum iterum oraculum consulissent, non Cretam, sed Ausoniam scilicet Italiam petere inssi sunt; Virgil. vs. 137-191. — Centum urbes; IX, 665. — Pro optant, sex optant; Heinsius prope- rant. — Regii ambo optant. — Saevit hiems, quia procellosum mare in his plagis esse solet; vide Heyn. ad Virg. vs. 192. — Strophades, duae insulae in mari Ionio, occidentali Peloponnesi litori obversae. Huc ex domo Phineae expulsae erant a Zeta et Calai Harpyiae, in quibus una Aëlio; vide ad VII, 3; Virg. vers. 209 sqq. — Dictae fuerunt Strophades ἀπὸ τῆς στροφῆς, hoc est a conversione Zetae et Calae; nam illae usque Harpyias persecuti retro rediere. LEM. — Exterruit horribilo alarum clangore, dira voce, tetro odore, dupibus partim direptis, partim immundo contactu foedatis, tristisque oraculo edito. — Same postea Cephalenia dicta: vulgo Samumque; sed vide Heinsum ad Rued. Amor. 268. — Codex Regius A Samum; endox B Samon; Glareanus horum priorem ex Strabone descendit; sed confer de hoc vocabulo

interpretes. LEM. — Iuxta Samen est Dulichium. — Neritos, Ithacae mons: sed Noster diversam facit ab Ithaca insulam, secutus Virg. vs. 270 sqq. Iam melius apparet fluctu nemorosa Zacynthos, Dulichiumque, Samosque et Neritos ardua saxa. Effugimus scopulos Ithacae, Laërta regno, Et terram altrocem saevi exsecramur Vlixci.

713. Praeter erant vecti: vulgo (et in codice Regio B) praeterrant. — Certatam — nota est; ad Actium adpulerunt, situs Ambracii promontorium. Inde in urbem Ambraciam venerunt, in qua regnabat Ambrax, Herculis nepos; Dionys. Halic. I, 51. De ea olim certaverant Apollo, Diana et Hercules. Cragaleus, iudex (nonnulli Iudicis; Passerat. ad Propertium III, 10, legit Vindicis) electus a Diis, quum Ambraciam adesset Heculi, ab Apolline ipse saxum vernus est; Anton. Lib. cap. 4. Ibi etiam nobile templum Apollinis Actiaci; Strabo lib. X, p. 451. — Apollinem Actiacum dictum puto ex eo, quod in navali proelio, quo devicit Augustus Antonium et Cleopetram, auxilium Augusto tulisse credebatur; et eam sententiam probant verba nunc ab Apolline nota est. LEM.

Vocalemque sua terram Dodonida quercu,
Chaoniosque sinus, ubi nati rege Molosso
Irrita subiectis fugere incendia pennis.

Proxima Phaeacum felicibus obsita pomis
Rura petunt: Epiros ab his, regnataque vati
Bulhrotos Phrygio, simulataque Troia tenentur. 710
Inde futurorum certi, quae cuncta fideli
Priamides Helenus monitu praedixerat, intrant
Sicaniam; tribus haec excurrit in aequora linguis;

716. *Vocalemque - Dodonida etc.*) Nunc male deserit ducem suum: apud Virgil. vs. 291 sq., relicto Ambracio sinu, praetervehuntur *Phaeaciam* seu *Corcyram*, tum litora Epiri legunt, portum Chaonium intrant et Bathrotum adeunt; sed apud Nostrum prius conspiciunt *Dodonam*, quod fieri non potuit; Dodona enim in septemtrionali Epiri pars sita fuit. Secundum Dionys. Halic. I, 51, Aeneas, relicta classe apud Bathrotum, cum lectissimis viris, duorum dierum itinere per terram confecto, Dodonam pervenit, Iovis oraculum consulturus. Ea olim a *Chaonibus* habitata postea *Molossis* paruit; Eustathius ad Homer. Od. Σ , p. 544. Ibi nobile quercetum, cuius quercus voce humana locutae esse atque oracula edidisse traduntur, unde $\muυρτὴν δρυῖν$ dictae sunt. — *Molossorum rex* Munichus tres habuit filios et unam filiam, qui, quum latrones ignem inieciissent domibus, a Iove in aves mutati sunt; Anton. Liberalis cap. 14. — *Irrita pro impia* dedit de suo Heinsius, qui malit etiam *subiectis pennis*: Mitscherlichius *impia* revocavit. — Hoc postremum ambobus codicibus Regii habent.

719. *felicibus obsita pomis*) Respicit ad Alcinoi hortos, qui per totam

annuum abundabant omnis generis fructibus: Homer. Od. H, 112 seq. — *Bulhrotos*, aut *Bathrotum*, ad portum Pelodem. Hic regnabat *vates Phrygius*, Helenus, Priami filius, (conf. vs. 320) qui Pyrrhi et coniunge et regno potitus, pristinae patriae nomina ad novas sedes transtulerat, more eorum, qui colonias deducebant in alias oras: hinc *simulata Troia*, adsimilata priori Troiae. Virgil. vs. 349: *Procedo, et parvam Troiam simulataque magnis Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum Agnovo*; et vs. 302 *falsus Simois* eodem sensu. Apud Dionys. d. I. Aeneas cum sociis Dodonam profectus, in Helenum incidit; sed Virgilius, unde Noster pendet, ad Bathrotum illum occursum transtulit.

722. *Inde futurorum certi*) quum orientalis Italiae pars iam prope in conspectu esset Troianorum, ab Heleno *monentur*, ad occidentales oras se a satis duci; itaque antea Siciliam adeundam esse. Simul ab eo docentur, quae loca transeunda aut praeteriunda, quid petendum quidque vitandum, et in quo loco considerandum sit; Virgil. vs. 374-462.

724. *tribus haec excurrit etc.*) Heinsius legit *trinis excurrit*, et tamen haec inepti glossatoris figmentum esse pu-

E quibus imbriferos obversa Pachynos ad Austros: 725
 Mollibus expositum Zephyris Lilybaeon: at Arcton
 Aequoris expertem spectat, Boreanque Peloros.
 Hac subeunt Teucris; remisque aestuque secundo,
 Sub noctem potitur Zanclos classis arena.
 Scylla latus dextrum, laevum irrequieta Charybdis 730
 Infestant: vorat haec raptas, revomitque carinas:
 Illa feris atram canibus succingitur alvum,
 Virginis ora gerens: et, si non omnia vates
 Ficta reliquerunt, aliquo quoque tempore virgo.
 Hanc multi petiere proci; quibus illa repulsis 735
 Ad pelagi Nymphas, pelagi gratissima Nymphis,
 Ibat, et elusos iuvenum narrabat amores.

tat. — *Lingua* frequenter de promontorio; vide Heinsium: sic et fluvius *labia*, montibus *supercilia*, mari *brachia* tribuuntur; vide Gataker, Miscel. pag. 364. Verba in hac resollemnia *excurrere* et *procurrere*, unde promontoria ipsa *procursus* vocantur. De Siciliae promontoriis confer V, 350. — *Obversa* pro *est versa* e septem MSS. reposuit Heinsius, quia illud verbum familiare est Ovidio. — Regius noster A habet *est versa*; codex B, ut Florentinus S. Marci et septem alii *eversa*. — *Arcton aequoris expertem*; conf. vs. 293 — *Peloros* dictus est a Peloro, classis Hannibalis gubernatore, ibi sepulto. LEM.

728. *Hac subeunt* vulgo *Hanc subeunt*. Codex Regius A *haec*; codex B *hanc*, et *haec* pro varia lectione. — *Potitur arena*, ut XI, 55, et apud Virgil. Aen. I, 172. Florentinus S. Marci *putitur arenam*, unde Heinsius suspicatur *potitur arenam*, ut III Fast. 21, *potiturque capitam*. — Regii codices ambo dant *arena*. — *Zan-*

cle, postea Messana, dicta a forma falcata, quam habet promontorium portum illius urbis includens.

730. *Scylla-Charybdis* duae fuerunt Scyllae a poetis decantatae: quarum altera, Nisi filia, in avem fuit commutata; de hac in libro VII agitur; altera Phoci filia in monstrum, quod in freto Siculo navigantibus insidiatur. Charybdis vetula fuit furcissima, quae quum Herculi boves furta esset, ab illo in fretum proiecta, in monstrum marinum fuit conversa, quod adhuc pristinam retinet rapiendi naturam: nam illae transientes naves ad se rapit, devoratque ac revomit. LEM. — *Charybdis* Nostris *irrequieta*, et Virgilio *implacata*, quod et b. l. unus Medic. agnoscit, et Heinsius ex *impacata* ortum lemere putabat. — *Vorat* etc. Virgil. ibid. *Imo barathri ter gurgite vastos Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras Erigit alternos, et sidera verberat unda*. Copiosius *Scyllam* describit; vide ad XIV, 60. — *Alique* quoque parum placet auribus. — *Virgi-*

Quam, dum pectendos praebet Galatæa capillos,
 Talibus adloquitur, repetens suspiria, dictis:
 « Te tamen, o virgo, genus haud iminite virorum 740
 Expetit; utque facis, potes his impune negare.
 At mihi, cui pater est Nereus, quam caerulea Doris
 Enixa est, quae sum turba quoque lula sororum,
 Non nisi per fluctus licuit Cyclopi amorē
 Effugere: » et lacrymae vocem impediere loquentis. 745
 Quas ubi marmoreo delersit pollice virgo;
 Et solata Deam est; « Refer, o carissima, dixit,
 Neve tui causam tege, sum tibi si. la, doloris. »
 Nereis his contra resecuta Crataeide natam:
 « Acis erat, Fauno, Nymphaque Symaethide cretus,
 Magna quidem patrisque sui, matrisque voluptas;
 Nostra tamen maior: nam me sibi iunxerat uni

nix huius mutationem habet lib. XIV
 init. Mater eius mox vs. 749 memo-
 ratur.

740. *Te tamen*, ut IX, 326. —
Haud iminite, quia mox vs. 759, Po-
 lyphemus *immitis* vocatur. — *Pro-
 negare*, nonnulli (et codex Reg. A)
 dant *negari*; sed *negare* apud No-
 strum saepe absolute: *negare* consue-
 tudinem, concubitum; vide Burman.
 — *Cui pater est*, quumquam mihi
 antiquissimus Deus marinus pater est.
 — *Turba sororum*, nempe quinquan-
 ginta, ut annotatum ad II, 11: no-
 minu earum Hygin. in praefatione
 habet, in quibus et *Galatæa*. — Quum
 fugam *per fluctus*, tanquam rem pe-
 riculosissimam, commemorat, non
 meminit, *Galatæam* esse Nympham
 pelagi: neque vero arbitror, Ovidium
 ita scripsisse; namque MSS. omnes
 (et Regii ambo) habent *per luctus*,
 praeter unum Basileens. qui *fluctus*
 habet pro diversa lectione, unde re-
 cepti Heinzius. *Per luctus effugere*

posset accipi, ut Liv. I, 5, *per lu-
 sum atque lasciviam currere*. — *Hein-
 sius malebat loquenti*. Huius varieta-
 tis exempla iam plura vidimus.

746. *marmoreo*, esodido. Virgil.
 Georg. IV, 523, *marmorea cervix*
 Orphei, ubi vid. Cerda. — *Resequi*,
 respondere, ut VI, 36; VIII, 862.
 — *Crataeis* mater Scyllae etiam apud
 Homer. Od. XI, 73. Hesych. in Κρα-
 ταις et Plin. Hist. Nat. III, 5. Mul-
 ta de Scyllae parentibus disputat
 Munckerus ad Hyginum feb. 199. Ste-
 sichoro fuerat Lamiæ filis; Schol.
 Apollon. IV, 828. Eo respicit Virg.
 Cir. vs. 66.

750. *Symaethis* in orientali Siciliae
 parte fluvius; vide Cluv. Ital. antiq.
 I, 10. — *De Fauno* vide ad I, 193.

752. *me sibi iunxerat*) Burmannus,
 qui praeferebat e tribus libris, *se
 mihi*, non attendebat ad anteceden-
 tia, *Nostra tamen maior*: nunc addi-
 tur causa; namque et pulchritudo et
 iuventus eius lucebant, ut, spectis

Pulcher; et, octonis iterum natalibus actis,
 Signarat dubia teneras lanugine malas.
 Hunc ego; me Cyclops nullo cum fine petebat: 756
 Nec, si quaesieris, odium Cyclopis, amorue
 Acidis in nobis fuerit praesentior, edam:
 Par utrumque fuit. Proh! quanta potentia regni
 Est, Venus alina, tui! nempe ille immitis, et ipse
 Horrendus silvis, et visus ab hospite nullo 760
 Impune, et magni cum Dis contemtor Olympi,
 Quid sit amor sentit: nostrique cupidine captus
 Vritur; oblitus pecorum, antrorumque suorum.
 Iamque tibi formae, iamque est tibi cura placendi;

aliis procis, eo uno teneret. — *Dubia lanugo*, ut IX, 398; *dubiam lanuginis umbram* dixit Claud. XXXI, 42. — *Signarat lanugine*, pro lanugo signarat, tegebat malas.

755. *Hunc ego; me Cyclops* etc.) Polyphemus ex Homero Od. I, 182 sqq., et Virgilio Aen. III, 610 sqq. adumbratus, quorum ille Vlysem, hic Aeneam ad illud monstrum deducit. Atque etiam infra XIV, inde a vs. 167, plura de eo cognoscemus. Hic vero amoris eius narratur, et quomodo Aen interfecerit. De amore eius nihil Homerus habet, sed Siculi poëtae cum certatim occinerunt, Alexis, Nicochares, Posidippus, Philaxenus, et, cuius carmen restat, Theocritus Id. XI. — *Praesentior*, maior, ardentior, ut *praesens gloria*, *praesens benevolentia*, *praesentes fructus* etc. *Praesentior* ex Neapolitano placuit Heinsio; Florentinus habet *praesentius*; caeteri (et Regii ambo) *praestantior*. — *Par utrumque fuit*; Heinsius comparat e Statio Theb. X, *Par utrimque dolor*. Verum ibi sermo est de uno affectu, qui *utrimque*, utraque ex parte, per fuerit: nunc

autem uterque affectus in Galatea per fuisse notatur; itaque restituendum putavi *utrumque*, quod Heins. duorum MSS. auctoritate eiecit, primi Bonon. et unius sui.

758. *Proh! quanta* etc.) Exemplo insigni epiphonema hoc verissimum illustratur. — *Nempe nunc est cum admiratione rationem reddentis*. — *Impune* saepe est, sine damno aut periculo, h. l. cuius visceribus non vescretur: conf. Virgil. vs. 619 et 658. — *Magni cum Dis cont. Olympi*; Cantabr. et unus Heinsii *magnis*, quod non temere repudiandum iudicat Burmannus, quia *magni* proprie dicantur Dii, quibus Olympus habitare datus sit. Polyphemus Vlysei apud Hoen. vs. 273: Νήπιος εἴς..... ὃς με Διὸς τέλει ἢ Διὸς ἰδμεν, ἢ αἰέσσουσι. Οὐ γὰρ Κίχλωπις Διὸς αἰγέχου ἀλλήγουσι, Οὐδὲ θεῶν μακίπρον, ἐπὶ τῇ πολὺν φέρτεροι τιμῇ. Conf. Euripides Cycl. 319 sqq. et infra vs. 857.

763. *oblitus pecorum* etc.) Amor nascens duplici fere ac modo prodit: neglecto priore studio, et cura placendi; conf. X, 529 sq. — Cyclops non domos habebant, sed *antra*, Eo-

Iam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos; 765
 Iam libet hirsutam tibi falce recidere barbam,
 Et spectare feros in aqua, et componere vultus.
 Caedis amor, feritasque, sitisque immensa cruoris
 Cessant; et tutae veniuntque abeuntque carinae.
 Telemus interea Siculam delatus ad Aetnen, 770
 Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,
 Terribilem Polyphemum adit; « Lumenque, quod unum
 Fronte geris media, rapiet tibi, dixit, Vlixes. »
 Risit, et, « O vatum stolidissime, falleris, inquit:
 Altera iam rapuit. » Sic frustra vera monentem 775
 Spernit; et aut gradiens ingenti litora passu
 Degravat; aut fessus sub opaca revertitur antra.
 Prominet in pontum cuneatus acuminine longo
 Collis: utrumque latus circumfluit aequoris unda;

ripides vs. 118, pecoribusque habendis operam dabant, Homer. vs. 210 sqq. — *Rastris, falce.* Haec instrumenta Ovidius fero giganti convenire putat. Pro iam libet duo habent placet: libet declarat eum animi habitum, quum, consuetudine priore relicta, aliquid facimus antea non soliti. — *Aqua* pro speculo utebantur veteres. — *Componere vultus*, eos fingere ad hilaritatem; conf. IV, 318.

770. *Telemus interea* etc.) Haec ex Homero vs. 508, commodè huc translata. Ibi Polyphemus iam privatus oculo reminiscitur huius vaticinii. — *Siculam = Aetnen.* Multi *Siculam*, quod non temere reiiciendum iudicat Burmannus, quum montium nomina saepe masculino genere ponantur. — Regii nostri codices habent lectionem vulgatam, *Siculam delatus in aegnor*; *Aetnen* in Florentino tantum legi videtur, *Aetnam* in uno Moreti. Quod ad *Siculam* pro *Siculum* vid. ad V, 442, et infra vers. 868. LXX. — Ad

Aetnen Cyclopes collocant etiam Euripides, Virgil. et Tibull. IV, 1, 56; unde II ex Ponto 2, 115, *Aetnaeus Polyphemus*; ad Drepanum et Erycem alii. — *Quem nulla fefellerat ales*, augur, vates longe certissimus. Homerus: Τηλεμος Εὐρυμύδης, ὃς μακροσύνην ἐκίχατο inde sua habet Hyginus fab. 125. — *Altera*, alia, iam rapuit, quia puellae ocellos eorum, a quibus amantur, rapere dicuntur; II Amor. 19, 19, *Tu quoque, quas nostros rapuisti ocellos*,

776. *gradiens ingenti passu* Homeric. μακρὰ βήσασθων; apud Virgilium vs. 656, Polyphemus vasta se mole movens: illam vastam molem exprimit verbis *degravat litora*. — *Sub* cum accusat. pro in.

778. *Prominet in pontum* etc.) Summum hoc ex Theocrito vers. 14 sqq.; sed Noater, more suo, diligentius, sive ex rei veritate sive ex ingenio, illam rupem descripsit. — *Cuneatus acuminis*, cuius acumen cunei for-

Huc ferus adscendit Cyclops, mediusque resedit: 780
 Lanigeræ pecudes, nullo ducente, secutæ.
 Cui postquam pinus, baculi quæ præbuit usum,
 Ante pedes posita est, antennis apta ferendis;
 Sumtaque arundinibus compacta est fistula centum;
 Senserunt toti pastoria sibila montes; 785
 Senserunt undæ: latitans ego rupe, meique
 Acidis in gremio residens, procul auribus hausi
 Talia dicta meis, auditaque mente notavi:
 Candidior nivei folio, Galatea, ligustri;

nam habebat. — *Medius*, in medio, ut X, 144. Florentinus S. Marci, *medius per aestus*, non male iudice Heinsio; *medioque resedit* Berneg. et multi alii; at Virgil. Georg. IV, 436, *Considit acropulo medius*. Regius codex A *medius*; codex B *medio*, et pro varia lectione, *medius*, quod certe melius est, et ex uno Virgilii exemplo servare. LEM. — *Nullo ducente*; Theocrit. αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οὐνοῦ.

782. *pinum* habet e Virg. vs. 659: *Trunca manum pinus regit et vestigia firmat*; nam Homer. vs. 319, εἰ δὲ δὲ μέγα ῥόπαλον ἔλαυνεν. Sed seqq. *antennis apta ferendis* ex Homer. vs. 322, ὄσσον δ' ἰστών νηὸς ἐνικισσέροισι. — *Fistulam* ipse Ovidius accommodavit eius molis; vid. ad I, 710. Ad eitharam carmina, quibus amoris mederetur, canebat apud Philoxenum: vide Schol. Aristophanis ad Plut. 290. *Fistulae sibila* tribuuntur; vid. Heins. nisi putas, sonum inconditum nunc hoc voce indicari. Apud Homer. 315, greges ducit πολλὰ βοῶν, *magno sibilo*, haud dubie vocis. — *Pastoria* Heinsius explicat, *rudia*: malim dictum, pro pastoris, id est, eius; vid. ad vs. 533. — *Senserunt*, audiverunt. — *Rupe*, scil. sub. — *Mente notavi*;

vulgo, et in Regiis codicibus, *verba notavi*; alteram lectionem dederunt Thuan. secundus Palatinus et complures alii; sic Fast. V, 10, *silens aliae, dictaque mente notant*. LEM. — *Mente, aut pectore, notamus dicta* maxime memorabilia, quæ memoria tenere capimus.

789. *Candidior nivei* etc.) In carmine hoc pastoritio Noster pendet a Theocrito Id. XI; sed in principio insignis rursus habemus inepte lascivientis ingenii exemplum. Breviter et praeclare Theocriteus Polyphenus: ὦ λευκὰ Γαλάτεια, τί τὸν φάλλον' ἀποβῆλλῃ; λευκότερα πάντας, ποτιδαῖν, ἀπαλωτέρα δ' ἄνθος, μέσσω γαυροτέρα, γαρρωτέρα ὄμακος ὠμάς... ἐνύγαις δ', ὥσπερ οἷς πολλὸν λίσσον ἀθρήσασα. Sed quid inde Noster? cumulat ad nauseam usque similitudinibus, Galatene virtutes et vitia narrat. — *Ligustrum* Italiae flos candidulus: qualis fuerit, non constat; vid. Martin. ad Virg. Ecl. II, 18. Putant esse nostrum *Reinweide*. — Videtur autem poeta ad Galatene nomen alludere, quod a candore lactis illi inditum fuisse innuit Hesiodus, qui ait Galatēam candidas comas et faciem lacti similem habuisse. LEM. — *Folio, flore*

Floridior pratis; longa procerior alno;
 Splendidior vitro; tenero lascivior haedo;
 Laevior adsiduo detritis aequore conchis;
 Solibus hibernis, aestiva gratior umbra;
 Nobilior pomis; platano conspectior alta;
 Lucidior glacie; matura dulcior uva;
 Mollior et cycni plumis, et lacte coacto;
 Et, si non fugias, riguo formosior horto.
 Saevior indomitis eadem Galatea iuvençis;
 Durior annosa quercu; fallacior undis;
 Lentior et salicis virgis, et vitibus albis;
 His immobilior scopulis; violentior amne;
 Laudato pavone superbior; acrior igni;
 Asperior tribulis; feta truculentior ursa;

79¹79⁵

800

ipso lignistri. LEM. — *Floridus* de juvenili vigore et viriditate. Viriditas autem et pratis convenit. — *Lasciva* puella bono sensu, hilaris, iocosa. Atque etiam haedi et vituli lascivunt, quum petulantes et lictos motos dant; VII, 321. — *Adsiduo aequore*, assiduo motu aequoris. — *Nobilior*, generosior, praestantior: *nobilior pomis*, quia praeis temporibus divitiarum maximae in pomis. — *Conspectior*, pulchrior, ut IV, 295 et alibi. — *Platanus*, pulchra arbor et Romanis gratissima; Plin. XII, 1. — *Matura-coacto*: vide locum Theocriti supra adscriptum. — *Rigui hortus* etiam VIII, 646. In tali horto omnia lactius proveniunt.

799. *fallax*, quae, quum eam prehendis, continuo e manibus effluit: *fallax* puella, quam loco destinato non reperis, frustra exspectas; IV, 128. — *Lenta* puella, difficilis, quae non movetur precibus lacrymisve amantis, ut et *lentum pectus*, quod non facile movetur; sed longe alio

sensu, ut notum, *lenta virga*. — *Albarum vitium* meminit etiam Palladius lib. I, cap. 35: sed propter rō *lentior* malim cum aliis *altis*. Mox vs. 813, *longus in vitibus*; Phaedr. IV, fab. 2, *alta in vinea*. *Alta vitis* erit maritata ulmo altae; V Trist. 3, 35, *altum degreget ulmum Vitis*. — Quamvis Regii nostri codices *altis* dent, et obstante Heinio, malim tamen cum cl. Gierigio *altis*, quia vites ad altitudinem lente veniunt, sed Galatea etiam lentior est. LEM. — *Laudato pavone*; sibi *Laudatas ostentat avis Iunonia pennas*, et spectata superbit. LEM. — *Acris* et flamma saeviens, et puella iracunda, torquens amantem: *acria* enim quaecumque urant, pungant, stimulant. — *Aspera*, difficilis, morosa; apud Horat. I, Od. 33, *aspera Phoebe*; Tibull. I, 9, 20, *aspera est illi difficilisque Venus*. Sed et spinae, e quarum genere tribuli in Italia, *asperae*; Virgil. Georg. I, 152, *aspera silva tribulorum*. — *Sardan aquae* et *surdior aequoribus*, freto, proverbium

Sardior aequoribus; calcato immittior hydro;
 Et, quod praecipue vellem tibi demere possem, 805
 Non tantum cervo claris latratibus actō,
 Verum etiam ventis, volucrique fugacior aura.
 At, bene si noris, pigeat fugisse; morasque
 Ipsa tuas damnes, et me retinere labores.
 Sunt mihi, pars montis, vivo pendentia saxo 810
 Antra, quibus nec sol medio sentitur in aestu;
 Nec sentitur hiems: sunt poma gravantia ramos;
 Sunt auro similes longis in vitibus uvae;
 Sunt et purpureae; tibi et has servamus, et illas.
 Ipsa tuis manibus, silvestri nata sub umbra, 815
 Mollii fraga leges; ipsa autumnalia corna;
 Prunaeque, non solum nigro liventia succo,
 Verum etiam generosa, novasque imitantia ceras.
 Nec tibi castaneae, me coniuge, nec tibi deerunt

vulgare; I Art. 531; inf. XIV, 711, ubi vid. Heins. — *Calcato-hydro*. Mediceus unus et tres alii *calcata hydra*. — *Latratibus*, pro a canibus, *aqi* solenne poetis; vid. Drakoub. ad Sil. I, 421.

808. *At, bene si noris* etc.) Locis aequus ex parte expressus etiam e Virg. Ecl. II, 19 sqq.: *Despectus tibi sum, nec qui sim quaeris* etc. quamquam et Virg. Theocritum ante oculos habuit. — *Moras* puellarum difficultum frequenter apud poetas accusant amantes. — *Retinere*, absolute dicitur, pro retinere in amore, ut h. l. aut in amicitia, ut apud Cicer. Div. I, 7.

810. *Antra pendentia saxis*, antra, in quibus saxa pendent, saxa cernata et fornicata; Lucret. VI, 194, *Speluncas velut saxis pendentibus structas*; sed illam formam amant poëtae; etiam Virg. Georg. IV, 374, *pendentia*

pumice tecta: nempe *pendere* (Plin. XXXVI, 27, *dependere*) verbum prope de scopulis et saxis imminetibus; vid. Bronkh. ad Propert. III, 2, 28.

812. *sunt poma* etc.) Deliciae, quae hic commemorantur, non satis convenire agresti et effratae Cyclopum vitae videri possint: sed cogitandum est, Aetnam semper fuisse insigni fertilitate: etiam apud Theocrit. vs. 46, prope antrum ἀμπλος ἃ γλυκύκαρπος, atque adeo apud Homer. vs. 358, terra Cyclopibus fert οἶνον ἰπποτάμωλον. — *Fruga*: corna; vid. ad I, 104. — *Autumnalia corna*; autumnus tempore maturascentia. Corna autem sunt baccae rubicundae, in medio nucleum durissimum habentes; nude Virgilius *lupidos corna* dixit. LEM.

817. *liventia*, nigricantia; Horat. II, Od. 5, 11, *lividos racemos*. Sed his generosiora, praestantiora, quae

Arborei fetus; omnis tibi serviet arbos. 820
 Hoc pecus omne meum est; multae quoque vallibus errant,
 Multas silva tegit; multae stabulantur in antris:
 Nec, si forte roges, possim tibi dicere, quot sint.
 Pauperis est numerare pecus: de laudibus harum
 Nil mihi credideris: praesens potes ipsa videre, 825
 Ut vix sustineant distentum cruribus uber.
 Sunt, fetura minor, tepidis in ovilibus agni;
 Sunt quoque, par aetas, aliis in ovilibus haedi.
 Lac mihi semper adest niveum: pars inde bibenda
 Servatur; partem liquefacta coagula durant. 830
 Nec tibi deliciae faciles, vulgataque tantum
 Munera contingent, damae, leporesque, capraeque,

colore flavo aut candicante *novas imitantur ceras*, et Virgil. Ecl. II, 53, *cereae pruna dicuntur*; Plin. XV, 13, de prunis: *Sunt et nigra ac laudatiora cerina atque purpurea*. — De *arboreis fetibus* vid. ad I, 104. Sed ego e pluribus MSS. *arborei* (quod habet codex noster Reg. A) revocavi, quia Polyphemus delicatos fructus promittit, uvas, pruna etc. et addit, *omnis tibi serviet arbor: tibi serviet*, tibi fructus feret; similiter *servire* apud Plin. in Epist. et in Paneg.

821. *multas*, scil. oves, e vs. 781; Theocritus vs. 34, *βοτὰ χόμα βόσκω* Virg. vs. 21, *Mille meae Siculis errant in montibus agnae*: sed Noster in talibus omnibus copiosior esse solet.

826. *sustineant*, ferre possint. Hoc verbum e quinque MSS. et editionibus nonnullis recepit Heinsius, qui monet posse etiam *circuagant* legi, quo verbo Horatius usus sit; duo continent; vulgo *circueant*. — Hoc postremum habet codex Regius B; codex A *circueant*. — *Cruribus*, inter crura. — *Fetura*, ipsi fetus. — *Te-*

pidis bene e natura stabulorum additum. — Dixit *par aetas*, non, *pari aetate*, quia *aetas* etiam de hominibus, hinc pecoribus, certae aetatis, imprimis tenerae dicitur. — *Aliis in ovilibus*; diligenter enim secundum Homerum vers. 220, varia pecorum suorum genera separabat, seorsimque includebat. Plerumque tamen et oves et caprae uno septo claudebantur; hinc *ovile* etiam stabulum haedorum, notante Bentleio ad Horat. I, Od. 17, 9.

829. *Lac mihi semper* etc.) Tanta mihi est ovium copia, ut lac *semper*, quovis anni tempore, suppetat; Virg. vs. 22, *Lac mihi non aestate novum, non frigore defuit*, et Theocrit. vs. 36 de casco, *Τυρός δ' οὐ λείπει μ' οὐτ' ἐν Σίπρῃ* etc. — *Pars inde bibenda* etc. ex Homer. vs. 246, *ἤμισυ μὲν θρίψας λευκὸν γάλακτος... ἤμισυ δ' αὐτ' ἴστησεν ἐν ὄγγεσιν, ὅρρα σὶ αἶν ἡλίην θάινυπτον*. — *Coagula*, particulae ventriculi vituligii sectae et aqua maceratae, quibus immissis lac *duratur*, cogitur in massam; Theocrit. 66, *τάμισον θρίψιαν ἐνίστα*. — Pro *deliciae*

Parve columbarum, demtusve cacumine nidus:

Iuveni geminos, qui tecum ludere possint,

Inter se similes, vix ut dignoscere possis,

835

Villosae catulos in summis montibus ursae:

Inveni; et, dominae, dixi, servabimus istos.

Iam modo caeruleo nitidum caput exsere ponto;

Iam, Galatea, veni; nec munera despice nostra.

Certe ego me novi, liquidaeque in imagine vixi

840

Nuper aquae; placuitque mihi mea forma videnti.

Adspice, sim quantus: non est hoc corpore maior

Jupiter in coelo; nam vos narrare soletis

Nescio quem regnare Iovem: coma plurima torvos

faciles, Patav. et nunc Heinsii divitiae. Mox pro capraeque, veteres plerique (et noster Regius A) caperque.

834. *Inveni geminos* etc.) Theocrit. vs. 40: Τρίψω δὲ τῶ ἰνδύων νεβρῶς, Πλάσας μανροπόρους, καὶ σκύμους τίς-σχερας ἀπέρων. — *Vix ut dignoscere possis*; Heinsius coniicit, et vix dignoscere quos sit, per graecismum, quia praecessit possint. — Noster donum commendat multis modis, etiam a difficultate, summis in montibus. Hinc vs. 831 opponuntur deliciae faciles, id est, parabiles, obviae: etiam Virg. vs. 40, *Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti, Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo, Bina die succant ovis ubera: quos tibi servo.* — Ad laudandum catuli ursae non nisi Polyphemo idonei videri poterant. — *Dominae*; vid. ad IX, 465.

838. *Iam modo caeruleo* etc.) Sic eam etiam apud Theocrit. vs. 63, invitat, Ἐξέρθεις, Γαλάττις, καὶ ἔξενθεις λαθρο οἴκῳ ἀπὸ νηϊνῶν egredere, Galatea, et egressa obliviscere donum redire. — *Pro nitidum*, quum MSS. varient et dent alii niveum, alii rutinum, Burmannus coniicit glaucum,

quod sane proprie Deae marinae convenit: sed *nitidum* h. l. omnino pulchrum, ut saepius; atque ita amatae suae caput non male vocat umans; Horat. I, Od. 19, 5: *Frit me Glyceriae nitor.* Supra splendidiorem vitro et lucidiorem glacie Galateam vocabat.

840. *Certe ego me novi*: apud Theocrit. vs. 31, sat habet ostendisse, turpitudinem suam pecorum copia compensari; sed h. l. dignam adeo aibi formam vindicat, idque magna eum arte. — *Me*, formam meam. — *In imagine aquae*, in imagine, quam aqua referebat. Tredecim tamen MSS. in margine. Hoc quoque e Virg. v. 25: *Nec sum adeo informis; nuper me in litore vidi, Quum placidum ventis staret mare.* — *Sim quantus*; vid. Hom. vs. 191; Virg. Aen. III, 619; apud illum similis est πόρ ὕληντι ὕψηλῶν ὀρέων, vertici silvoso altorum montium; apud hunc alta pulsat sidera.

844. *Nescio quem regnare Iovem*) Impia et Cyclope digna vox: Homer. Od. K, 275: Οὐ γὰρ Κύκλωπις Διὸς αἰγέχου ἀνίστασιν, Οὐδὲ Διὶ μνηστέρῳ. LEM. — *Torva frons* Poly-

Prominet in vultus; humerosque, ut lucus, obumbrat.
 Nec mihi quod rigidis horrent densissima setis
 Corpora, turpe puta: turpis sine frondibus arbos;
 Turpis equus, nisi colla iubae flaventia velent:
 Pluma tegit volucres; ovibus sua lana decori est;
 Barba viros, hirtaeque decent in corpore setae. 850
 Vnum est in media lumen mihi fronte, sed instar
 Ingentis clypei: quid? non haec omnia magnus
 Sol videt e coelo? Soli tamen unicus orbis.

phemo tribuitur etiam a Virg. Aen. III, 636; Burmannus tamen nescit, an tam stolidum Cyclops fingere liceat, ut *torvos* suos vultus Galatææ, cui placere volebat, inctaret. Præfert igitur e quatuor MSS. *fortes*, idque comprobatur ex Heroid. IV, 73: *Quemque vocant alii vultum rigidumque truncumque*, *Pro rigido*, *Phædra iudicæ, fortis erat*. At *torvus* etiam homo senem accipitur de vultu severo, et nobilem quamdam fiduciam præ se ferente; ap. Horat. II, Od. 5, 44, *Regulus virilem torvus humi ponit vultum*: *torvos* igitur vultus suos Cyclops ipse vocare poterat, quum non venustatem, sed austeram quamdam dignitatem sibi vindicaret: etiam Virgil. *torvam frontem* tribuit. — Regii codices habent quidem *torvos vultus*, et Virgil. tribuit *torvam faciem*, sed non Cyclopem ipsum de se hæc vocat. intentem inducit; quare non improbandam Burmanni coniecturam credo. LEM.

846. *rigidis - setis* plurimi (et codices Regii) *duris*. — *Horrent* cum vi pro sunt; *horrent* enim quæ eminent, ut setæ suis; hic fortasse mollius verbum expectasses. Ei autem *λαοὶς ἐπὶ τῇ πατρὶ μετόπισθε ἰὲ ὠτὸς τέταται*. Theocr. 31. — *Densissima setis corpora*, densissima setis obsita.

— *Turpis - arbor*. Probat Heinsius ex Genevensi, *turpe est sine frondibus arbor*, ut in illo, *Turpe senex miles*; improbat Burmannus, quia sequitur *Turpis equus*. — *Colla flaventia*; unde Leidensis et Florentina S. Marci *floumantia*. — Regii codices *colla flaventio*; sed placet *floumantia*. LEM.

852. *instar Ingentis clypei* Sumtum hoc ex Virgil. Aen. III, 636: *Ingens quod torva solum sub fronte latebat, Argolici clypei aut Phœbeæ Iupiadis instar*. Etiam Callimachus hymn. ad Dianam 53, hunc oculum cum *σάξτε τριπαλοῦσι* comparat. Et quis clypens orbis, *κόκλιος*, formam habet, inde *κόκλιος* dicti sunt; Hesiod. Theog. 144. — *Haec omnia dixit*, ut vs. 801, *his scopulis*. — *Magnus*, tanquam proprium solis epitheton, recepit Burmannus; sed vulgo, et prius in editionibus, sicuti et in nostris codicibus Regiis, legitur *magnus* ut referatur ad *coelo*, cuius proprium quoque epitheton potest dici. LEM. — Pro *Soli* vulgo *Solus*. — Cod. Regius B habet quoque *soli* cum Neapol. Thuan. et multis aliis, unde hoc recepit Heinsius. LEM. — *Lusus* in voc. *orbis* parum probandus; comparantur enim dissimilia.

Adde, quod in vestro genitor meus aequore regnat:
 Hunc tibi do socerum: tantum miserere, precesque ⁸⁵⁵
 Supplicis exaudi; tibi enim succumbimus uni:
 Quique Iovem, et coelum sperno, et penetrabile fulmen,
 Nerei, te vereor: tua fulmine saevior ira est:
 Atque ego contemptus essem patientior huius,
 Si fugeres omnes: sed cur, Cyclope repulso, ⁸⁶⁰
 Acin amas, praefersque meis amplexibus Acin?
 Ille tamen placeatque sibi, placeatque licebit,
 Quod nollem, Galatea, tibi; modo copia detur,
 Sentiet esse milii tanto pro corpore vires.
 Viscera viva traham, divulsaque membra per agros, ⁸⁶⁵
 Perque tuas spargam, sic se tibi misteat! undas.
 Vror enim, laesusque exaestuat acrius ignis;
 Cumque suis videor translatam viribus Aetnam
 Pectore ferre meo: nec tu, Galatea, moveris. *

Talia nequicquam questus, nam cuncta videbam, ⁸⁷⁰
 Surgit; et, ut taurus vacca furibundus ademta,
 Stare nequit, silvaeque et notis saltibus errat;
 Quum ferus ignaros, nec quidquam tale timentes,

854. *in vestro aequore*, ubi vos vivitis, o Nereides. LEM. — *Genitor Polyphemi Neptunna*; vid. Homerus Od. A, 68 sqq. Amantes etiam a genere se commendare solent; I, 517; IX, 14. — *Viros virtute praestantes Iovis filios* poetae dixerunt, ut Aeneas, Minoa, Serpedon; feroces vero et immanes Neptuni filios, ut Cyclops, Cercyona, Scyrona et Laestrygonas: hos marigenitos, illos coelo. LEM.

858. *te vereor*, tuam iram metup. Alii (ut cod. Reg. B) legunt *veneror*.

863. *Quod nollem* Heinsius legit *quod nolim*. — *Sentiet*; vid. ad XII, 595. — *Viscera* etc. atque adeo *visceribus miserorum et sanguine atro* vescebatur; Virg. vs. 622-627. Sed *Acin*

vult sic *miscere* Galatææ. — *Sic se tibi misceat*: vulgo *si se* etc. — Codex Regius A *sic*; ita et codex B pro varia lectione.

867. *laesus*, irritatus; vid. ad I, 608. — *Pro viribus*, unus Barberini habet *ignibus*; Heinsius vult scribi *popibus*: sed *viros* tribuuntur igni II, 280; VII, 81: atque etiam II, 220, unus MS. *geminatis viribus Aetnae*. — *Pro translatam Aetnam* Cantabrig. habet *translatum*. — Regii codices tuentur *translatum*; vid. supra 770. LEM.

872. *notis saltibus* plurimi (et codex Reg. A) *notis montibus*; Ambrosius *vallibus*. — *Faciæ* et alibi *fazo* (quod etiam h. l. Heinsius mallet) *minitantis* est.

Me videt atque Acin; « Videoque, exclamat, et ista
 Ultima sit faciam Veneri concordia vestrae. » 8,5
 Tantaque vox, quantam Cyclops iratus habere
 Debit, illa fuit: clamore perhorruit Aetne.
 Ast ego vicino pavefacta sub aequore mergor:
 Terga fugae dederat conversa Symaethius heros;
 Et, « Fer opem, Galatea, precor, mihi; ferte parentes;
 Dixerat, et vestris periturum admittite regnis. »
 Insequitur Cyclops; partemque e monte revulsam
 Mittit; et extremus quamvis pervenit ad illum
 Angulus e saxo, totum tamen obruit Acin.
 At nos, quod solum fieri per fata licebat, 885
 Fecimus, ut vires adsumeret Acis avitas.
 Poeniceus de mole cruor manabat, et intra
 Temporis exiguum rubor evanescere coepit;
 Fitque color primo turbati fluminis imbre,

876. *Tantaque vox - perhorruit Aetne*) ex Hom. vs. 395: *Συμποδῶλον δὲ μέγ' ὤρωξεν· παρὶ δ' ἵαχε πέτρην*. Virg. 672: « *Clamore immensum tollit; quo pontus et omnes Intremuere undae, penitusque exterrita tellus Italiae, curvisque immugit Aetna cavernis.* — *Habere debuit; credibile est eum habuisse.* — *Fer opem, Galatea, precor, mihi; ferte parentes. Vnus mihi precor.* — Erravit certe hoc loco, quem iam alibi negligentiores animadvertimus, cl. Gierigius: *mihi, precor respuit metrum; error forsan ex eo fluxit, quod de hac varietate lectionis nimium brevis sit annotatio Heinsii, quam referre videtur Gierigius; hunc ita restituendam potamus: Fer opem, Galatea mihi; mihi ferte parentes; quae lectio certe venusta est. LEM.* — *Periturum admittite regnis; alius advertite.* — Is, qui alium domo sua vel regno suo excipit, hunc *advertere*

regno suo nunquam fuit dictus, sed certe *admittere*, vel *excipere*. Itaque bona est, quae in Regiis codicibus reperitur, lectio, *admittite regnis. LEM.*

882. *partemque e monte etc.*) Etiam apud Hom. 471: *Ἢχι δ' ἀπορρήξας κορυφὴν ὄρος μεγάλου.* — *Et vires adsumeret avitas, ut fluvius fieret, quemadmodum avus Symaethus. Vi- res flominibus tribuuntur etiam I, 278: et adsumere sic etiam est XI, 789; XII, 1.*

887. *Poeniceus - mora*) Putida haec diligentia condonari potest garrulitati puellae, Acidis soi obitum narrantis. — *Mox moles iacta* Heins. mole illustrat ex illo, *iactis in altum molibus*, quod saepe apud auctores romanos occurrit. Imo, iacta a Polyphemus, ut recte Glareanus et Micellus. Magis tamen placet, quod duodeviginti MSS. habent, *moles fracta dehiscit e familiari illa poëtis et eleganti copia;*

Purgaturque mora: tum moles fracta dehiscit, 830
 Vivaque per rimas, properataque surgit arundo,
 Osque cavum saxi sonat exsultantibus undis:
 Miraque res! subito media tenus exstitit alvo
 Incinctus iuvenis flexis nova cornua cannis:
 Qui, nisi quod maior, quod toto caeruleus ore est, 835
 Acis erat: sed sic quoque erat tamen Acis in amnem
 Versus; et antiquum tenuerunt flumina nomen.

Desierat Galatea loqui; coeluque soluto
 Discedunt, placidisque natant Nereides undis.

sic XII, 488, *fracta dissiluit*: Virgil. Georg. IV, 410, *in aquas tenues dilapsus abiit*. Hoc igitur recepimus. — Duo Regii nostri habent *tacta*, quod in plerisque MSS. legitur, et de quo tacere Gierigium miror: non male tamen est ea lectio, et tō *tacta*, scilicet a me, referendum est ad ea quae praecedunt. Ad nos, quod solum fieri per fata licebat, *Pecimus*: praeterea si nostrorum codicum lectionem restituere nolit lector, *fracta* praestantius, quam *tacta* videtur. LEM.

831. *properataque — arundo*) Quia fluviorum ora arundine fere cincta esse solent, hinc etiam eorum frontes in monumentis et apud poetas: Art. Amat. I, 222; vid. et ad IX, 3. Sed pro *proceraque*, tunc vulgat. *properataque*, id est, properanter nata, ut II ex Ponto 11, 1, *properatum tempore brevi opus*: vid. ad X, 31. Alibi fere subitus de corporibus transformatis: V, 560, *subitis flavescere pennis*; XI, 341, *subitis pendente sustulit alas*. — Regii codices habent *procera*; *properata* autem magis placet, propter subitam transformationem. LEM.

832. *Osque cavum saxi etc.*) Quidam *saxo*, quod placebat Heinio. — Cod. Reg. A dat *saxis*, littera s certe abundante; cod. B *saxi*. — Bons pro-

rumpentis e caverna fluvii descriptio exsultare ut hic de prorumpente, sic VII, 263, de fervente aqua. — *Exstitit* ut II, 264. — De cornibus fluviorum diximus ad IX, 1. — Pro *flexis*, Heins. coniicit *plexis*, quod sane usitatius. — *Maior*, ut IX, 269, Hercules: habet formam angustam et plus quam humanam, membrisque magna; vid. ad vs. 962. — *Acis* fluvius (hodie *il fiume freddo*) Ex Aetna profluens, undas suas gelidissimas maximo cum impetu in mare devolvit. Plura de eius natura habet Brydon, in *Reise nach Sicilien* P. I, pag. 96. Scriptores Siculi ex inscriptionibus antiquis docent, *Acia* fuisse regem antiquissimum, quem Polyphemus gigas, zeolotypia incensus, interfecerit.

838. *Glaucus*, vel Polybi, vel Copei filius, quoniam herbas quasdam gustasset, in mare se praecipitat, fitque Deus marinus; confer. Palaephatus cap. 28; Eustathius ad Homer. p. 205; Tzetzes ad Lycophr. pag. 107; Schol. Apollonii ad I, 1310; Hyg. fab. 193; Fulgentius Mythol. II, 12. Ex sententia Palaephati Glaucus fuit urinator (κολυμπητής), qui diu sub aqua vivere posset, inde dictus θαλάττιος. Similis urinator, Colas nomine, recentioribus temporibus inter Siculos

Scylla redit; neque enim medio se credere ponto 900
 Audet; et aut bibula sine vestibus errat arena;
 Aut, ubi lassata est, seductos nacta recessus
 Gurgitis, inclusa sua membra refrigerat unda.
 Ecce fretum findens, alti novus incolâ ponti,
 Nuper in Euboica versis Anthedone membris, 905
 Glaucus adest; visaeque cupidine virginis haeret;
 Et, quaecumque putat fugientem posse morari,
 Verba refert: fugit illa tamen, veloxque timore
 Pervenit in summum positi prope litora montis.
 Ante fretum est ingens, apicem collectus in unum, 910
 Longa sine arboribus convexus ad aequora vertex.
 Constitit hic; et tuta loco, monstrumne, Deusne
 Ille sit, ignorans, admiraturque colorem,
 Caesariemque humeros subiectaque terga tegentem,

vixit, ab arte son *Perce*, id est piscis, dictus. — *Coetu Nereidum*; vid. vs. 736: *soluto*, dimisso.

902. *recessus gurgitis*, sinus angustius, curvaturae maris in litore: *seducti*, remoti a conspectu hominum. In illis *inclusa* aqua, non omni, maxima tamen ex parte: conf. XIV, 51. Solebat autem Scylla in mari lavari; Hyginus.

904. *Ecce fretum findens*) Non multum egit Heinsius *scindens* e MSS. in *findens* mutans: etenim tam mare, quam ager mox dicitur *scindi*, mox *findi*; quum unus habest *stridens*, idem coniecerat *stringens*; pessime. — Regius cod. A, et cod. B a secunda manu, habent *scindens*. — De *Anthedone Euboica* vid. VII, 232: etiam Palaeph. Glaucus *Ἀνθηδώνης τὸ γένος*. Mule a Lactantio in Argum. et Fulgentio, Anthedonis filius vocatur. — *Haeret*, vulgo, et in nostris Reg. codicibus, *ardet*. *Haeret*, conspecta re-

pente virginis, eius formam stupens constitit: sic I Amor. 8, 24: *Haesit, et in vultu constitit usque tunc*. Hinc II, 409, *haerere in virgine*. Erat autem Scylla *formosissima virgo*; Hyginus.

909. *prope litora*, in litore Italico, Messaniam contra; vid. XIV, 17. — *Collectus in unum*; quidam *coniectus*; unus *collatus*: colligi eleganter dicuntur quorum partes in angustum coeunt et desinunt. Montem illum ita describit, ut appareat quomodo *tuta loco* virgo fuerit. — *Convexus ad aequora*; quidam *conversus in aequora*. *Convexus*, descendens, declivis, ut XIV, 154. — *Sine arboribus* ex Oxon. et tribus aliis MSS. recte praetulit Heins. *tō sub arboribus*: neque tamen propterea ei adsentior, quod etiam VIII, 789, *sine arbore tellus*; sed quod ita facilius in Glaucum despicere, et cum eo colloqui poterat.

912. *monstrum* propter inferiores corporis partes, *Deus* propter super-

Vlrimaque excipiat quod tortilis inguina piscis. 915
 Sentit : et innitens, quae stabat proxima, moli;
 « Non ego prodigium, non sum fera bellua, virgo;
 Sum Deus, inquit, aquae; nec maius in aequora Proteus
 Ius habet, aut Triton, Athamantiadesve Palaemon.
 Ante tamen mortalis eram; sed scilicet altis 920
 Deditus aequoribus, iam tum exercebar in illis.
 Nam modo ducebam ducentia retia pisces;
 Nunc in mole sedens moderabar arundine linum.
 Sunt viridi prato confinia litora, quorum
 Altera pars undis, pars altera cingitur herbis; 925
 Quas neque cornigeræ morsu laesere iuvencae,
 Nec placidae carpsistis oves, hirtaevæ capellae:
 Non apis inde tulit collectos sedula flores;
 Non data sunt capiti genialia sarta; nec unquam
 Falciferae secuere manus: ego primus in illo 930

riores. — *Tortilis*, Schirachius explicat, qui se facile torquet. Immo, cuius cauda obliqua curvatur in arcum. Ipse Glaucus mox vs. 963, *Cru-
 raque pinnigero curvata novissima pi-
 sce*; supra III, 681, de delphinis, *falcata novissima cauda est, Qualia
 dividuae simulantur cornua Lunae*. Et ita Tritoni, cui similis Glaucus, δι-
 κροειδὲς αἰσῶν, bicornem caudam, tribuit Apollon. Rhodius IV, 1640; *be-
 syfidum cornu* apud Claudian. X, 146. Glanci formam exhibet Ippertus in
 Dactyl. I, 75. Caeterum pro *piscis* Heinsius et Gronovius conieciunt *pri-
 stis*, atque etiam vs. 963, *prius*, ut apud Virgil. Aen. III, 427, de Scylla, *postrema immani corpore pistris*; et
 apud Claudian. de Tritone, *Qua pri-
 stis commissa viro*.

916. *innitens*, nam sedere non poterat biformis Glaucus. — *In aequora*
 ex tribus dedit Heinsius, pro vulg. in

aequore, quod habent cod. Regii. — *Ius*, potestas; non minoris dignitatis et potestatis Deus ann marinus. — *Palaemon* Deus marinus fit IV, 540.

922. *ducentia retia*) quidam *capientia*. — Regii codices nostri *ducentia*: aliam lectionem haud dubie ut vitetur nimis Ovidiana repetitio, si ita dicere fas sit, receperunt librarii; tamen Martial. I, 56, *piscem tremula salientem ducere seta*. LEM. — *In mole sedens*; unus in rupe.

926. *herbis*; *Quas neque cornigeræ* etc.) Herbae prorsus intactae, ut adeo nec fera, nec homo ullus vim earum experiri poterit. — *Morsu laedere* exquisitius, quam mordere. — *Tulit collectos*, plenius, quam collegit; Virgil. Georg. IV, 54. *metunt flores*. — Pro *sedula* multi habent *semine*. Hoc postremum legitur in ambobus codicibus Regiis; prius in codice B. pro varia lectione. — *Genialia sarta*,

Cespitem consedi, dum lina madentia sicco:
 Utque recenserem captivos ordine pisces,
 Insuper exposui, quos aut in retia casus,
 Aut sua credulitas in aduncos egerat hamos.
 Res similis fictae: sed quid mihi fingere prodest? 935
 Gramine contacto coepit mea praeda moveri,
 Et mutare latus, terraque, ut in aequore, niti.
 Dumque moror, mirorque simul, fugit omnis in undas
 Turba suas, dominumque novum, litusque relinquunt.
 Obstupui, dubiusque diu, quae causa, requiro; 940
 Num Deus hoc aliquis, num succus fecerit herbae?
 Quae tamen has, inquam, vires habet herba? manuque
 Pabula decerpsi, decerptaque dente momordi.
 Vix bene combiberant ignotos guttura succos,
 Quum subito trepidare intus praecordia sensi, 945
 Alteriusque rapi naturae pectus amore.
 Nec potui restare loco; Repetendaque nunquam

coronas convivales, quibus ornatur caput, quum genio indulgetur; sic X, 95, *platanus genialis*; et IV, 14, *geidalis ura*. — *Ego primus—con sedi*. Heinsius, invitis omnibus libris, suadet *pronus*.

936. *mea praeda*) pisces capti, imque exanimis. LAM. — *Mutare latus*, pro *mutare latus* (quod habent codices Regii ambo) e multis recepit Heinsius, et explicat, utrinsecus inctare crebro latera, ex Apulei. Mel. X, ut motus natantium piscium intelligantur; quod non est: describitur potius actus surgentium piscium: incurrant in latere, nunc moventur (Lactant. in Argum. recuperato spiritu, quem amiserant), atque vertunt se, et erigunt, ut dorsum sursum tollant, more piscium in aqua degentium. Sic *mutare latus*, pro se vertere ap. Vieg. Aen. III, 581, de Enclado. — *Niti*

proprie de hominibus, aut quadrupedibus in terra vel stantibus, vel incedentibus: hinc etiam *pisces niti in aequore* dicuntur, quum ab eo feruntur et sustentantur; Horat. IV, Od. 2, 3, de volante: *Nititur pennus*.

939. *suas* cum vi, quibus admeti. Caeterum hoc ipsum gramen *vivax* vocatur VII, 232. — *Dubiusque diu*, Plerique (et Regii codices ambo) *dubitoque diu*: sed tamen *diu* non placet Heinsio qui coniicit, *Obstupui, subitoque rei quae causa requiro*.

942. *Quas tamen has*) Quidam *quas tamen haec*. — *Ignotos succos*. Duo *ignaros*: sed vid. Heins. ad I, 134. — *Subito trepidare intus*, Heinsius coniicit *trepidare metu*. — *Alterius naturae*, alterius elementi, aquae. Lactant. in Arg. *alienatus mente ex alto se praecipitavit in pelagus*.

947. *restare loco* pro *diu* recepit

Terra, vale, dixi; corpusque sub aequora mersi.
 Di maris exceptum socio dignantur honore;
 Utque mihi, quaecumque feram, mortalia demant, 950
 Oceanum, Tethynque rogant: ego lustror ab illis;
 Et purgaute nefas novies mihi carmine dicto
 Pectora fluminibus iubeor supponere centum.
 Nec mora; diversis lapsi de partibus amnes,
 Totaque vertuntur supra caput aequora nostrum. 955
 Hactenus acta tibi possum memoranda referre;
 Hactenus et meminì; nec mens mea caetera sensit.
 Quae postquam rediit, alium me corpore toto,
 Ac fueram nuper, nec eundem mente, recepi.
 Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam, 960
 Caesarieinque meam, quam longa per aequora verro,
 Ingentesque humeros, et caerulea brachia vidi,
 Cruraque pinnigero curvata novissima pisce.
 Quid tamen haec species, quid Dis placuisse marinis,
 Quid iuvat esse Deum, si tu non tangeris istis? » 965
 Talia dicentem, dicturum plura, reliquit

Heinsius ex uno. — Regii codices habent *diu*; et bene est: non potui resistere amorì, et cupiditati alterius naturae. LKM. — Vt Hercules IX, 262 sq., flammis, sic Glaucus lustratione mortalitatem exuit. — Nescio an *partibus*, vs. 954, trium MSS. auctoritate iure mutatum sit ab Heinsio in *fontibus*: partes nunc sunt coeli regiones, ut II, 160; XI, 490. Quidam habent *montibus*. — Regii codices ambo *partibus*.

956. *Hactenus — sensit*) Hos duo versus, ut valde frigidos et icinuos, tollendos esse opinatur Heinsius; et mox legit *Utque animus rediit*, aut *Mox, ubi mens rediit*; improbaute Burmanno. Pro *memoranda referre*, multi *miranda referre*. — *Alium*

me recepi egregie de transformato.

960. *viridem ferrugine barbam* recepit Heinsius e multis, pro *viridi ferrugine barbam*: et idem in principio versus molit *haec* pro *hanc*. *Viridem ferrugine*, caeruleam: ferrugo est ferri politi et a lento calore temperati color. Hinc Non. XVI, 7, *Vere ferrugineus color caeruleus est*. — *Verrere*, ut *albissimè*, de fluitante motu capillorum; Claudianus X, 145, de Tritone, *undosi verrebant brachia crines*. Proprie *caesaries verrit aequora*, sed h. l. *quam verro*, verrendo traho, *per aequora*; conf. ad vers. 492. — *Ingentes humeri*, et XIV, 8, *magna manus*, qui iam Deus factus; puello ante vs. 895, *Acis maior factus*. — *Pinnigero pisce*. Gronov. Obs. I, 18,

Scylla Deum : furit ille, irritatusque repulsa,
Prodigiosa petit Titanidos atria Circes.

legit *pinnigera priste*; vid. supra ad vs. 915.

968. *Prodigiosa atria*) aedes monstrorum plenas. — *Titanidos Circes*, filiae Solis, qui e Titaeum familia et

numero erat. Veteres magicæ artis peritas omnes Solis filias dicebant; hinc et Circe talis fingitur, Medea et aliae. LEM. — De Circe vide plura ad XIV, 10.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER DECIMVS QVARTVS

FAB. I. Iamque giganteis iniectam faucibus Aetnen,
Arvaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri
Nescia, nec quidquam iunctis debentia bubus,
Liquerat Euboicus tumidarum cultor aquarum:
Liquerat et Zancle, adversaque moenia Rhegi, 5
Navifragumque fretum, gemino quod litore pressum,
Ausoniae, Siculaeque tenet confinia terrae.

1-74. *Scylla* mutatur *Circes* herbis et cantu in saxum saccinctum canibus. Ita multi poëtae tradiderunt; ita etiam Hyginus fab. 199. A Neptuno patre eam esse viliatam, et ab Amphitrita irata corruptis veneno aquis in monstrum mutatam, narrant Virgilius Cir. 56-73, et Tzetzes ad Lycophr. pag. 13. Allegoricam esse libidinis narrationem volunt alii, ut Fulgentius Mythol. II, 12, et Heraclides in Allegor. p. 496. Dubium hoc relinquit Virgil. Cir. 69 sqq. — *Giganteis* vide V, 346. — *Cyclopes* agro colendo non vacabant, sed terra iis sponte dabat triticum, bordenum, vites; Homer. Od. I, 108 sqq. Itaque arva improprie dixit agros Cyclopum: arvum enim ab arundo dictum. — *Vnus aratri* pro aratro ipso; vide ad I, 408:

nisi malis eum MSS. plurimis, *quis usus*. — Regii codices habent *quid*, et bene; hoc enim postulat praecedens *quid rastra*. LXX. — *Debentia bubus*, praeparata a bubus frumento seminando et ferendo; sic Plinius Paneg. 30: *Aegyptus nihil imbris coeloque debet*. — *Euboicus*, Glencus, qui in Argum. Lactant. aeque recte *Anthedonius* vocatur; vide ad XIII, 903. — *Tumidarum* nunc tantum ornant. — *Adversa*; vide ad XIII, 541. — *Rhegium* olim urbs opulenta. — *Navifragum*, ubi sunt multa naufragia; Tibull. II, 4, 10, *naufraga unda*, ubi vide Vulp. Etiam hoc loco multi habent *Naufragumque fretum*. — Codices Regii ambo *navifragum*. — *Premi* dicuntur quae terminis inclusa sunt. Fluminis immensi qui-

Inde, manu magna Tyrrhena per aequora lapsus,
 Herbiferos adiit colles, atque atria Glaucus
 Sole satae Circes, variarum plena ferarum. 10
 Quam simul adspexit, dicta, acceptaque salute;
 « Diva, Dei miserere, precor: nam sola levare
 Tu potes hunc, dixit, videar modo dignus, amorem:
 Quanta sit herbarum, Titani, potentia nulli,
 Quam mihi cognitius, qui sum mutatus ab illis. 15
 Neve mei non nota tibi sit causa furoris,
 Litore in Italico, Messania moenia contra,
 Scylla mihi visa est: pudor est promissa, precesque,
 Blanditiasque meas, contemtaque verba referre.
 At tu, sive aliquid regni est in carmine, carmen 20

dem, fluminis tamen inclusi speciem
 praeferet fretum Siculum. — *Tenet*, oc-
 cupavit olim illam partem, quae erat
 terra et terminus inter Italiam et Si-
 ciliam; vide XV, 291. Heinsius sua-
 det *terit confinia*, ut alibi *reddere* et
rumpere confinia.

8. *manu magna-lapsus*) *Manus*,
 qua imprimis opus est natauti, ima-
 ginem sensibus subiicit, sed *magna*,
 quia Deus. Duo et Politiani habent
manu forti. — *Labi* de quovis celeri
 motu et cursa; b. l. natantis. — *Cir-
 cen*, insignem veneficam, *Solis* et Per-
 sae filiam, Aetiae, Colchorum regis,
 sororem, in insulam quandam Oceani
 occidentalis translulerat summa an-
 tiquitas, locorum situs ignorans. Ho-
 mer. igitur Od. K, 135 sqq., ut Ulys-
 sem eo defecit, illam collocavit iuxta
 litus Italiae, ubi postea Circaeum pro-
 montorium fuit. Siccatis enim paludi-
 bus, quibus olim cingeretur, illam
 insulam partem esse factam continen-
 tis veteres tradunt; vide Heyn. Exc.
 I ad Virgil. Aeneid. VII. Plura de hac
 venefica infra videbimus inde a vers.
 244. sqq. — *Herbiferos adiit colles*.

Herbis opus erat in arte magica; conf.
 vs. 266 sqq.; VII, 224 sqq. Et dictum
 esse olim illum locum *πρόδρομον*,
 monet Strobo V, pag. 355. — *De atris*
et feris Circes vid. vs. 255, 260.

12. *Diva, Dei miserere*) Quidam,
 Ciofani, tum Basil. Bersm. et alii,
mei miserere. Videbatur nempe libra-
 riis superbius loqui Glaucus, si se
Daum, Circen *Divam* vocaret. Sed
 vid. Burmannus qui monet, poetas
 promiscue *divus* et *deas* vocasse. —
 Nostri Regii ambo *Diva, Dei mise-
 rere*. — In versu sequenti pro *amorem*
 multi habent *amore*, ut eum *dignus*
 iungatur. Codex Regius A *amorem*,
 codex B autem *videar modo dignior*
esse; ita in quinque legi testatur Bur-
 mannus. L&M. — *Herbarum potentia*;
 vide ad I, 522. *Qui sum mutatus*;
 Heinsius monet e consuetudine Nostri
 scribendum, *qui sim*.

17. *Litore in Italico; sex Italia*: et
 mox quinque *Messania litora contra*,
 quam repetitionem elegantem iudi-
 cat Burmannus.

20. *aliquid regni*: vulgo (et in Re-
 giis codicibus) *aliquid regnum*. Re-

Ore move sacro: sive expugnacior herba est,
 Vtere tentatis operosae viribus herbae.
 Nec medeare mihi, sanesque haec vulnera mando,
 Fineque nil opus est: partem ferat illa caloris. »
 At Circe (neque enim flammis habet aptius ulla 25
 Talibus ingenium; seu causa est huius in ipsa,
 Seu Venus indicio facit hoc offensa paterno)
 Talia verba refert: « Melius sequerere volentem,
 Optantemque eadem, parilique cupidine captam.
 Dignus eras; ultro poteras certeque rogari: 30
 Et, si spem dederis, mihi crede, rogaberis ultro.
 Neu dubites, absitque tuae fiducia formae:
 Eui ego, quum Dea sim, nitidi quum filia Solis,
 Carmine quum tantum, tantum quum gramine possim,

gnum est potentia, vis magica: sic regam et regnare de potentia etiam apud Cic. — *Carmen*, formula incantationis; VII, 137, et alibi. — *Move*, incipe, profer, solenni usu apud poetas; vide Benileium ad Horat. III, Od. 7, 20; quia quae proferuntur, proprie moveri dici possunt; Heynius ad Virgil. Aeneid. I, 262. — *Expugnacior*, efficacior; supra IX, 620, *expugnare coepta*, perficere coepta. Quidam (ut noster codex Regius B) dant *expugnantior*. — *Operosa*, multum operans, efficax. *Tentatis*, usu cognitis.

24. *Fineque nil* (aut enim multis MSS. *Fine nihil*) opus est. In his verbis frustra haeserunt interpretes: iusta oppositio in *finire* et *partem ferre*. Otiose ex Heinsii emendatione subiiceretur, *Hac ope nil opus est*, et argute nimis, aut subobscurae e Burm. *Sic quoque nil opus est*.

25. *At Circe, neque* etc.) Circe ipsa amore ardescit conspecti Glauci. Hunc amorem memorat et alii auctores. —

Aptius ex more nostri poetae est accommodatius, quod citius concepit amorem; Burm. — *Huius*, ingenii s. pectoris. — *Iudicio paterno*, quia Sol indicaverat Veneris adulterium; IV, 171 sqq.

28. *sequerere*, petere. — *Volentem* absolute capi potest, volentem amari; vide Heius. ad II, 128. Idem autem rursus ter dicit, *volentem, optantem eadem, parili cupidine captam*.

30. *certeque*) *Tò que* in tertium locum translatum, ut saepius; vide Burmannum, qui tamen malit, *per teque rogari*. Heinsius praefert lectionem quatuor MSS. in quibus pe. Erfurt, *ultro certe poterasque rogari; sed etiam conicit, poterasque ultro: mihi crede, rogari*.

32. *absitque* etc.) Olim edebatur *adnitque*, male; sensus: Ne dubites, neve absit etc. Heinsius malit *absitve*. — Regii codices ambo, ut multi alii, teste Heinsio, habent *absitque*. — *Tantum quum gramine possim*; plurimi, et noster Regius B, *tantum quo-*

Vt tua sim, voveo: spernentem sperne: sequenti 35
 Redde vices; unoque duas ulciscere facto. »
 Talia tentanti, « Prius, inquit, in aequore frondes,
 Glaucus, et in summis nascentur montibus algæ;
 Sospite quam Scylla nostri mutantur amores. »
 Indignata Dea est; et laedere quatenus ipsum 40
 Non poterat, nec vellet amans, irascitur illi,
 Quæ sibi praelata est; Venerisque offensa repulsa,
 Protinus horrendis infamia pabula succis
 Conterit; et tritis Hecateia carminina miscet;
 Caerulaque induitur velamina: perque ferarum 45
 Agmen adulantum media procedit ab aula:
 Oppositamque petens contra Zaucleia saxa
 Rhegion, ingreditur ferventes aestibus undas;
 In quibus, ut solida, ponit vestigia, ripa,
 Summaque decurrit pedibus super aequora siccis. 50

que; codex autem A, ut et multi, quantum quocumque gramine possim. — *Spernentem*, Scyllam. — *Sequenti*, mihi. — *Unoque duas ulciscere facto*, Burmannus e Vaticano et quinque alii receperat duos, scil. Glaucum et Circeam; eandem lectionem servaverat Gierigius; ego priscam revoco, ut duas referatur ad Scyllam et Circeam: notum est vocab. *ulcisci* aliquem duplicem esse significationem: punire scilicet, et vindicare. Quare bona erat antiqua lectio quæ reperitur in codicibus Regiis; et bene interpretatus est glossator vetustissimus in codice B his voc. *redde vices nobis duabus in uno facto*. Idem vidit Nostri interpres græcus Planudes, qui vertit: τὸν πῦρ τιμᾶται, τὸν δὲ τιμᾶσθαι unam punias, alteram vindices. Mox Heinsius pro facto volebat scribi pacto, ut intelligeretur pactum nuptiale. LEM.

37. *Talia tentanti*) Basileensis ha-

bet captanti, quod placet Burman. — *Prius in aequore* etc. De hoc proverbio vide ad XIII, 324.

40. *laedere*, succis et carminibus mutare eius formam. — *Quatenus*, quin. — *Non poterat*, quippe Deum. — *Veneris*, in amore. — *Pabula exquisita*, pro gramina. — *Miscet*, inter terendum recitat; VII, 248. — *Hecateia* vel omniuo magica, vel quibus invocabatur Hecate; vide lib. VII, vs. 74, et 194. — *Caerula*, ut maris accola. — *Ferarum agmen*, vs. 255.

47. *Oppositam contra saxa*; saxis. — *Ferventes undas* appositionem esse putant Heins. et Burmann. Ego sic interpretari, *Rhegion, ingreditur ferventes* etc. ita petens non otiose additum. Neque Circe Rhegion urbem ingressa est, sed *ferventes undas*, fretum Siculam, ut tenderet in eam portum, ubi sita illa urbs.

Parvus erat gurgēs, curvos sinuatus in arcus,
 Grata quies Scyllae: quo se referebat ab aestu
 Et maris et coeli, medio quum plurimus orbe
 Sol erat, et minimas a vertice fecerat umbras.
 Hunc Dea praevitiat, portentiferisque venenis 55
 Inquinat: huic fusos latices radice nocenti
 Spargit; et obscurum verborum ambage novorum
 Ter novies carmen inagico deinurmurat ore.
 Scylla venit, mediaque tenuis descenderat alvo;
 Quum sua foedari latrantibus inguina monstribus 60
 Adspicit; ac primo non credens corporis illas
 Esse sui partes, refugitque abigitque timelque

51. *gurgēs*) Fontem habent alii: sed vide XIII, 902. Tzetzes d. l. *πάριον ἐν βάλανος τῆς περὶ τὴν τὴν τοῦ θύου λούσθαι, ἀπὸ τῆς αἰσῆς*. Sic et Fulgentius. — Pro *curvos arcus* Basilicensis et Ambrosianus habent *parvos*, unde Heinsius coniecit *patulos*: certe offendit Burmannum ille sonus *parvus gurgēs carvos*. — Ambo codices Regii *curvos*. — *Ab aestu*, ut ibi tuta esset ab aestu, aut, tempore aestus. — *Plurimus*, acerrimus.

55. *praevitiare* notum verbum, ut *praecorrompere* VII, 489: *praedelasare* XI, 731; *praecorruptare* V, 478, et *praecorruptare* infra vs. 134. — Etiam *portentiferis* novum, quod dictum esse, ut *monstriferum*, *horriferum* et similia apud Nostrum, monet Heins. Nescio tamen, an non rectius aute Heins. plu. imorum MSS. auctoritate editum sit, *portentificisque*. Nam *portentificum*, faciens portentosa, mutans in portentosa a. minus formas, dictum est, ut V, 217, *mixtifici vultus* Medusae; et VII, 360, *vulnificus vis*. — Etiam mox antiquam lectionem revocandam ait itor, *Ille pressos latices*, quam habent Regii codices. LXX. —

Radice, ex herbis, ut VII, 264. — *Ambages* etiam de obscuritate sermonis, ut IV Fast. 261, *ambages sortis obscurae*; et in Ibide 377, *ambages oris obscuri*. — *Ter deinurmurat*; vide ad VII, 251.

60. *foedari*, deformari, corrumpti. — Scylla succincta *latrantibus inguina monstribus*, canibus marinis, etiam apud Virgil. Ecl. VI, 75, et Cir. 59 sqq: item apud Nostrum VII, 64, ubi conf. not. et Hygin. d. l. Atque ita appareret in Lipperti Dactyl I, 78, 79. Sed in Winkelm. Non. ined. n. 37, exhibetur, qualis a Virgil. Aen. III, 426, describitur: *Prima hominis facies: et palidulo pectore virgo Pubetennis: postrema immani corpore pistrinx, Delphinum caudas utero commissa luporum*. Nempe inde ab Homero Od. M. 85 sqq., varie descripta est. Sensus mutatae eodem fere expraesit Virgilius Cir. *Piscibus et canibus rabidulis vallata repente, Horribiles circum vidit sibi sistere formas. Heu quoties mirata novos ex paluit artus! Ipsa mos quoties heu pertimuit latratus!* — Sed quas fugit, adtrahit una, Schepperi corrigil, sed quas fugit, adtra-

Ora proterva canum: sed quos fugit, adtrahit una;
Et corpus quaerens femorum, crurumque pedumque,
CerberEOS rictus pro partibus invenit illis: 65

Statque canum rabies, subiectaque terga ferarum
Inguinibus truncis, uteroque exstante, coercet.

Flevit amans Glaucus; nimiumque hostiliter usae
Viribus herbarum fugit connubia Circes.
Scylla loco mansit: quumque est data copia primum, 70
In Circes odium sociis spoliavit Vlixen.
Mox eadem Teucras fuerat mensura carinas,
Ni prius in scopulum, qui nunc quoque saxeus exstat,
Transformata foret: scopulum quoque navita vitat.

II. Hanc ubi Troianae remis, avidamque Charybdis 75
Evicere rates, quum iam prope litus adessent
Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.

hit ora. Bene autem quidquam contra
codic. novandum vetat Burmannus.
LEM. — *Corpus femorum, femora.* —
lucunde quaerens et invenit.

66. *Statque canum-coercet*) Hi duo
versus mendis laborare visi sunt Hein-
sio, qui sensit, *Statque canum rabie*,
h. e. inferiores partes in canum rabiem
mutantur: sed poeta hoc fortasse vo-
luit, stat mutata in canes rabidos; id
ut graviter exprimeret, in duritiem
quendam incidit: nihil ergo mutem.
Lactantius in Arg. *tenus pube canibus*
est efferrata. Idem Heinsius, quum
procoercet unus Patavin. et Iureti ex-
cerpta cohaerent haberent, cohaerent
scripsit; quod mihi paulo languidius
videtur. Coercet interpretor, comple-
ctitur.

71. *sociis spoliavit Vlixen*) Scylla
sex Vlyssis socios e nave devoravit,
quamquam Circe enim admonuerat,
ut sibi caveret ab hoc monstro; Ilom.
Od. M, 85-100 et 245 sqq.; Virgil.
Cir. 57. Sed Aeneas, monitus ab He-

leno, fugit: conspecta Scylla; Virgil.
Aeneid. III, 684.

75-153. *Cercopes et Sybilla.* Aeneas
cum alia loca, tum Pitheculus praer-
tervectus, ubi Cercopes, ex homini-
bus in simias mutati, tandem accedit
ad Italiam, et egressus sub promon-
torio Miseno Sibylla duce ad inferos
descendit. In itinere Sibylla naturae
suae rationem exponit. Presso pede
Virgil. sequitur, sed fabulas de Cer-
copibus et Sibyllae vivacitate aliunde
inseruit. — *Hanc ubi Troianae etc.*
Redit oratio, unde XIII, 730, digressa
erat. Reditum commodum vs. 72 *Teu-
cras carinae* praebent. — *Avidum*,
quia absorbet quaecumque oppropin-
quant. — *Evincunt*, aut vincunt pe-
riula, qui ea effugiunt: *evasere*, quod
habet unus Sixian. MS. est ex inter-
pretatione; etiam XV, 706, *evincere*
fretum; vid. Burmann. ad Valer. Flac.
III, 482.

77. *Libycas referuntur ad oras*) Cf.
Virgil. Aeneid. III, 687 sqq. Litus le-

Excipit Aenean illic animoque domoque,
 Non bene discidium Phrygii latura mariti,
 Sidonis: inque pyra sacri sub imagiue facta 86
 Incubuit ferro, deceptaque decipit omnes.
 Rursus arenosae fugiens nova moenia terrae,
 Ad sedemque Erycis, fidumque relatus Acesten,
 Sacrificat, tumulumque sui genitoris honorat:
 Quasque rates Iris lunonia pacne cremarat, 85
 Solvit; et Hippotadae regnum, terrasque calenti

gunt Siciliae anstrale et occidentale, ad Drepanum, supra Lilybaeum promontorium, faciunt escensum, ibique moritur Anchises. Vere anni sequentis classis e Sicilia solvit versus Latium; sed tempestate ab Aeolo Iunonis precibus excitata (Aeneid. I, 34 sqq.), naves omnes *Lybicas ad oras referuntur*, sed diversis partibus, Aeneas quidem cum septem navibus eo, ubi nunc Tunitanus sinus. Egressus de colle Carthaginensium subiectam prospicit (vs. 418), et quum in Iunonis templo singula lustaret, eo incessit Dido Sidonis, quas Aeneam animoque domoque excipit (IX, 279, *thalamo animoque recipere*), h. e. ipsum in regin teeta ducit, comitibus pecora vinumque mittit, epulum instruit lautissimum etc. Aeneid. I, 630 sqq. Mox correpta insano Aeneae amore, ad nuptias animum intendit; Aeneid. IV init. Quod quam a Mercurio edotus esset Aeneas, nec precibus nec lacrymis Didonis retineri potuit, quin abitum pararet, nocturne aufugeret. Hoc est *discidium Phrygii mariti*, quod Dido non bene (non sine summo furore, per *ἀνὸρτατα*) tulit. Furens igitur dolore *pyram*, scrobem superstruetam liquorum mole, facit sub *imagiue sacri*, simulans sacra magica Hecatae; sed quum sola esset, conscen-

dit *pyram, incumbitque ferro*. Atque ita *decepta* ab Aenea *decipit omnes* (Iulus non magnopere probandus), Barcen nutricem, Annam sororem et famulos, pulsantes vere sacra parari; Aeneid. IV, 504 sqq., et 632 sqq. Caeterum pro *pyra sacri sub imagine facta*, unus Leidensis habet *ficti*, quod referatur ad *sacri*.

82. *nova moenia*, urbem, quae illo ipso tempore condebatur. — Ab *arrens* infamis Africa. Italiam petens Aeneas *refertur*, denno defertur in Drepani portum. — Prope erat *sades Erycis*, urbs Eryx, quam condiderat Eryx, Veneris et ipse filius. Ibi etiam Aegestus Tros, quem Ovidius cum Virgilio Acesten nominat (vid. Heyn. ad Virgil. Aeneid. I, 195), conditor urbis Aegestae s. Segestae, a quo et nuper erant benigne excepti, et nunc exeipiuntur: hinc apud Virgil. d. I. *bonus Acestes*, h. I. *fidus*. — Ibi et *tumulum sui genitoris honorat*, genitori, quem superiore anno eodem die ibi sepeliverat, sacrum facit anniversarium; Virgil. Aen. V, 45 sqq.

85. *Iris* a Iunone missa mulieribus Troianis, errorum maritumorum perosis, persuasit, ut classi ignem inferrent. Quatuor navibus combustis, Iupiter incendium exstinxit pluvia immissa; Aeneid. V, 606. — *Hippo-*

Sulfure fumantes, Acheloiadumque relinquit
 Sirenum scopulos: orbataque praeside pinus
 Inarimen, Prochytenque legit, sterilique locatas
 Colle Pitheculas, habitantum nomine dictas. 90
 Quippe Deum genitor fraudem, et periuria quondam
 Cercopum exosus, gentisque admissa dolosae,
 In deformine viros animal mutavit, ut idem
 Dissimiles homini possent, similesque videri:
 Membraque contraxit, naresque a fronte resinas 95

tadae regnum. Aeoliae insulae, plenae *cavernarum et sulfuris fumantis*, quapropter et Aeoli regnum et Vulcani officinam huc transulerunt poëtae. Pro *fumantes* unus Medicus habet *flammanantes*. — Regii codices *fumantes*. — *Acheloiadum* pro *Acheloidum*, metri causa. — *Sirenum scopuli*, petrae tres non longe a Capreis, naufragia infames. De *Sirenibus* vide supra V, 551. — *Pinus*, navis, orbata *praeside*, gubernatore Palinuro, qui cum gubernaculo excussus erat in mare; Aeneid. V, 867. — *Prochyta* et *Pitheculas* (hodie *Prosida* et *Ischia*) insulae promontorio Miseno obiectae. Has a filijis doliariorum (dolium enim Graecis *πίθος*) nomen traxisse, auctor est Plinius III, 6. Noster autem, ut postulabat operis sui ratio, sequitur eos, qui a simiis, *πρόχοι*, insulam dictam esse malebant: hanc eundem esse atque *Inarimen* a. Aenariam, auctoritatibus geographorum graecorum contendit Salmassius ad Solinum, pag. 97. Diversas faciunt Ovidius, Mela et alii. Fluxit autem hoc nomen ex loco vel depravato vel male intellecto Homeri II. B, 783. *Εἰς Ἀρίμους*: quos Arimos nonnulli in hanc insulam transferebant. Strabo V, pag. 379, addit, simios Etruscis dictos esse *arimos*; vide Heins. ad h. l. Mun-

ker. ad Iaciant, Argum. et Heyn. Exc. II ad Virgil. Aeneid. IX.

92. *Cercopes*, Lydiae populus, fraudulentissimus, molitiosa versutia insignis. Iovi adversus Saturnum opem promiserant; sed, accepta pecunia, eum riserunt: inde versuti impostores *Κίρποντες* dicti, et *κίρποντες*, fraudes moliri; vide Zenobium Cent. I, 5; IV, 50. Sed Graecis *cercopes* est genus simiorum candidiorum: *aeropithecos* in Ethiopia memorat et describit Plinius Hist. Nat. VIII, 21.

93. *In deformine animal*, in simias mutavit. Sed more suo formam simiarum incunde describit. — *Viros*, homines, ut saepe apud Nostrum. — *Membra contraxit*. Amm. Marc. XXII, 14, de Iuliano, *Videbatur, ut Cercops, homo brevis*. — *Sinae nares*, id est contractae, simiis dantur. Etiam qui fastidiunt aliquid retortis naribus, *sinare nares* dicuntur. Sed Noster moluit, ex emendatione quidem Salmassii ad Solin. pag. 68, *resinus*, *ἀσάνθος*, quo et Varro, Columella et alii usi sunt; vide Heinsium. Ita contudit *resinas* erit, contudit, ut essent resinae, et a *fronte*, sub fronte. Minor tamen, in nullis MSS. *resinas*, aut saltem vestigium huius lect. restare; nam plerique exhibent *remissas*; pauci *revidas*, aut *retusas*.

Contudit, et rugis peraravit anilibus ora,
 Totaque velatos flaverit corpora villo
 Misit in has sedes: nec non prius abstulit usum
 Verborum, et natae dira in periuria linguae;
 Posse queri tantum rauco stridore relinquit. 140
 Has ubi praeteriit, et Parthenopeia dextra
 Moenia deseruit, laeva de parte canori
 Aeolidae tumulum, et loca feta palustribus ulvis
 Litora Cumarum: vivacisque antra Sibyllae
 Intrat; et, ut manes adeat per Averna paternos, 105
 Orat: at illa diu vultus tellure moratos
 Erexit; tandemque Deo furibunda recepto,

Iam vulg. remissas sensum mihi fundere videtur satis bonum: Nares hominum elatiores et cum fronte coeuntes a fronte remisit et contudit. — Regii codices habent vulgatam. — Exquisite peraravit (ut II Art. Amat. 218; Horat. Epod. VIII, 3), quia rugae veluti sulci sunt. Hinc supra III, 276, *Sulcavit cutem rugis*. — *Posse queri*, ut *posse loqui* libro II, versu 483.

101. *Parthenopeia moenia*, Neapolis, ab una Sirenium sic dicta; Sil. XII, 32. — *Aeolidae tumulus*, h. promontorium, quod paulo post a Misenio, Aeoli filio, tubicinae classis, nomen accepit; Dionys. Halic. I, 53. Aeneas enim infra Cumas egressus statim antrum Sibyllae intrat. Ibi quam responsum tulisset, ante condendum esse corpus amici insepultum, quam oracula consulat, rediens ad litus reperit Misenum, a Tritone, quocum cantu certaverat, interentum. Tum corpus eius comburit, reliquiasque sub proximo monte sepelit; Aen. VI, 163 seqq. In illo litore speluncae erant, fontes calidi, loca sulfure fumantia, paludes fetragineis aquis eff

ulvis obsitae, hinc *loca feta palustribus ulvis*. (Vulgo, et in codicibus Regiis, *palustribus undis*: *ulvis* est ex primo Gronov. Norico, Bernegg. pro diversa lectione, Bersman. et tribus aliis; duo *paludibus undis*). Ibi etiam antrum immane, secretum horrendum Sibyllae, cuius responsa, a Phoebus inspirata, per centum ostia atri remeabant. Aenid. VI, vs. 43. — *Sibyllam* adit Aeneas olim ab Heleno (Aenid. III, 441-59), postea ab Anchise patre in somnis monitus (V, 731-37), ut ea duce in campos Elysios descendat, fataque instantia cognoscat. Fundus fabulae est hic: Aeneas antequam ex Troade discederet, adierat Sybillam Erythraeam, h. vatem quendam Erythris in Aeolide; Dionys. Halic. I, 55. Iam quum Cumae in Italia ex Cumae Aeolidis colonos accepisse crederentur, in Italia autem non minus Sibyllae alicuius praeae memoria circumferretur, Cumana illa et Erythraea pro eadem a nonnullis haberi coepit; vide H-y-n. ad Tibullum II, v. 19. — *Fivolis*; vide mox vers. 132 seqq. — *De Avernae* vide ad X, 51.

« Magna petis, dixit, vir factis maxime, cuius
 Dexterâ per ferrum, pietas spectata per ignes.
 Pone tamen, Troiane, metum: potiere petitis; 110
 Elysiasque domos, et regna novissima mundi,
 Me duce, cognosces, simulacraque cara parentis.
 Invia virtuti nulla est via. » Dixit; et auro
 Fulgentem ramum silva Iunonis Avernae
 Monstravit, iussitque suo divellere trunco. 115
 Paruit Aeneas: et formidabilis Orci
 Vidit opes, atavosque suos, umbramque senilem
 Magnanimi Anchisae; didicit quoque iura locorum,
 Quaeque novis essent adeunda pericula bellis.
 Inde ferens lassos averso tramite passus, 120
 Cum duce Cumaea fallit sermone laborem.
 Dumque iter horrendum per opaca crepuscula carpit;

109. De pietate Aeneas ad XIII, 623.
 — Novissima regna V, 368.

114. *Fulgentem ramum* etc.) E Virgilio Aeneid. VI, 137 sqq., 204-211. *Ramo auro instructum* Aeneas voluit Sibylla, vel ut supplex ad Proserpiam accederet, vel quia Mercurius virga aurea animas deducit ad ioferos, vel denique propter mali punici comestionem, de qua supra V, 535. Et quum omnia Deorum aurea esseot, etiam in lucis eorum arbores et rami aurei esse fingebantur; vide Heynii Excurs. VI ad Aeneid. VI. — *Iuno Avena*, Proserpina; Virgilina vs. 138, *Iuno inferna*. — *Divellere trunco*, Multi *devellere*; sed Burmannus praetulit *divellere*, quia ab arbore discerpitur, et dilaceratur ramus: *devellere* autem est, deuilare, vellere.

116. *formidabilis* etc.) Schepferus corrigit *formidabilis* Orco Cernit avos; temere. *Opes*, multitudo animarum, et quidquid potentiam Orci, omnia ad se rapientis, declarat. — *Atavos*,

omnino maiores. — *Didicit quoque iura*. Heinsius coniicit *didicitque et iura*. — *Iura locorum* dictum e formula, qua peregrinatores cultus, habitus et iura locorum discere dicuntur; IV, 765. — *Novis bellis*. Secundum nostri Regii codicis B glossatorem, bella oova sunt ea, quae cum Turno gessit Aeneas propter Laviniam Latini regis filiam, quae sibi desponsata erat, quumque Turnus auferre voluit. LAM.

120. *aversus* proprie ipse Aeceas rediens; hinc etiam trames reducens ad superas auras. — *Fallit laborem* eleganter quidem, ut VI, 60: sed neque eleganter multi MSS. (ut noster Regius B) *mollit laborem*, idque parum abrat, quio h. l. praefertur; vix enim a librariis profectum videtur, quum *fallit* facile potuerit repeti ex VI, 60.

122. *opaca crepuscula*) Politianus ex veteri codice, Medicus et unus Basileensis habent, *opaca silentia*. *Opaca crepuscula*, lux maligna et si-

« Seu Dea tu praesens, seu Dis gratissima, dixit;
 Numinis instar eris semper mihi: meque fatebor
 Muneris esse tui, quae me loca mortis adire, 125
 Quae loca me visae voluisti evadere mortis.
 Pro quibus aërias meritis evectus ad auras
 Tempa tibi statuam, tribuam tibi turis honorem. »
 Respicit hunc vates, et suspiratibus haustis,
 « Nec Dea sum, dixit, nec sacri turis honore 130
 Humanum dignare caput: neu nescius erres,
 Lux aeterna mihi, carituraque sine dabatur,
 Si mea virginitas Phoebō patuisset amanti.
 Dum tamen hanc sperat, dum praecorrumperē donis
 Me cupit; « Elige, ait, virgo Cumaea, quid optes: 135
 Optatis potiere tuis: » ego pulveris hausti
 Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis,
 Tot mihi natales contingere vana rogavi.
 Excidit optarem iuvenes quoque protinus annos:
 Hos tamen ille mihi dabat, aeternamque iuventam, 140
 Si Venerem paterer: contemto munere Phoebi
 Innuba permaneo: sed iam felicior aetas

milis crepusculo, quale apud inferos esse solet: sic obscura crepuscula de vespera in noctem inclinante V Fast. 163; inferos vero opacum mundum dicit V Metam. 507. BRAM.

125. *Muneris esse tui*) Plurimi (ut noster Regius A) *Munus habere tuum*. *Muneris esse tui*, fatebor, me debere me meque cuncta tibi; V, 343, *Cereris sumus omnia munus*. — *Aërias auras* IX, 219.

128. *Tempa tibi statuam* etc.) Cf. Virgil, d. l. 71-74, ubi libris Sibyllinis honorem habendum promittit. De libris illis etiam haec nostra verba capienda esse censet Heynius ad d. l. sed reclamant loci series. Numinis mihi instar eris, templa tibi statuam, et

turis honorem tribuam. — *Nec Dea sum*, nec tunc dignum humanum caput.

134. *praecorrumperē donis*, ante corrumpere donis, quam concubita. Dupliciter corrumpitur virgo *patens*, quae sui facile copiam facit. *Praecorrupta* etiam IX, 296; vide ad vs. 55.

137. *quot haberet* etc.) unus Medicus *quot haberent*. — *Excidit optarem* ex altero Hamburgensi, uno Leidensi et uno suo dedit Heinsius; caeteri, *excidit ut peterem*. — Hunc postremam lectionem habent codices Regii: et in codice A legitur interlinearis haec glossa: *excidit a mente*. LAM.

142. *Innuba permaneo*) Eadem Sibylla apud Tibullum II, 5, 64, *Vera*

Terga dedit, tremuloque gradu venit aegra senectus,
Quae patienda diu est; nam iam mihi saecula septem
Acta vides: superest, numeros ut pulveris aequem, 145
Tercentum messes, tercentum musta videre.

Tempus erit, quum me de tanto corpore parvam
Longa dies faciat, consuetaque membra senecta
Ad minimum redigantur onus: nec amata videbor,
Nec placuisse Deo: Phoebus quoque forsitam ipse 150
Vel non agnoscat, vel dilexisse negabit.

Vsque adeo mutata ferar! nullique videnda,
Voce tamen noscar; vocem mihi fata relinquent. »

III. Talia convexum per iter memorante Sibylla,
Sedibus Euboicam Stygiis emergit in urbem 155
Troius Aeneas; sacrisque ex more litatis,
Litora adit nondum nutricis habentia nomen.

cano sic—Aeternum sit mihi virginitas.

143. *aegra*, quia senectus ipsa morbus; Terent. Plorm. IV, 1, 9, ubi vid. Lindenbr. Haec haec de vivacitate Sibyllae ex ipsis libris Sibyllinis censet Heinsius, quem vide. — *Musta* pro vindemiis, et haec, ut *messes*, pro annis.

149. *onus*, molecula.

152. *mutata ferar* plenius et elegantius, quam *mutabor*. — *Vocem tamen noscar*. Vocis nomine accipiendum non sonus tantummodo vocis, sed inanis vox; sed fatidica vox, ut indicetur Sibyllam facultatem vaticinandi cum corporea mole non amissuram.

LEM.

154–440. In litore *Caietano* *Mae-
carum*, Graecum, reperiunt, cui *Achae-
menides*, Graecus et ipse, et ab *Vly-
ae* in *Aetna* relictus, sed iam *Aeneae*
comes adhaerens, narrat, quantopere
Polyphemus post Graecorum discersum
saevierit, et quomodo ipse ser-
vatus sit a Troianis, 157–222. Tum,

223–440, *Achaemenidi* vicissim *Ma-
carus* refert, quid *Vlyssi* et sociis
relicta *Sicilia* acciderit, imprimis in
Circes arcebus. In his transformatio
sociorum in sues, et inde rursus in ho-
mines, 273–307. Tum *Maear*. *Circes*
artem amplius comprobaturus, *Pici*
mutationem subiungit, 308–440. Totus
in his pendet ab *Homero* et *Virgilio*.
— *Convexum*, aeclivae, ut XIII, 911,
convexus apex, declivis. *Lenius* con-
tra excavatam viam interpretatur. At
etiam IV, 432, ubi descensus ad in-
feros describitur, est *via declivis*, et
X, 53, *Orpheus* cum coniuge inde re-
dictus, *carpit aetivum tramitem*. —
Euboica urbs, *Cumae*, originem tra-
hentes a *Chalcide Euboica*; Liv. VIII,
22: etiam *Virgil*. VI, 2, *Euboicae*
Cumae *adlabitur oris*. — *Emergit* ac-
commodatus inferis, quam *exit*. —
Sacris litatis ex *Virgil*. *Arceid*. IV,
50, qui hoc novavit, unde *Servius*:
« *Dis litatis* dicere debuit; non enim
sacra, sed Deo sacra litamus, id

Hic quoque substiterat post taedia longa laborum
 Neritius Macareus, comes experientis Vlixei.
 Desertum quondam mediis qui rupibus Aetnae 160
 Noscit Achaemeniden, improviseque repertum
 Vivere miratus; « Qui te casusve, Deusve
 Servat, Achaemenide? cur, inquit, barbara Graium
 Prora vehit? ~~petitur~~ vestrae quae terra carinae? »
 Talia quaerentem non hirsutus amictu, 165
 Iani suus, et spinis conserto tegmine nullis,
 Fatur Achaemenides: « Iterum Polyphemon, et illos
 Adspiciam fluidos humano sanguine rictus;
 Hac mihi si potior domus est Ithaceque carina:

« est placamus. » — *Nutris habentia nomen*. Caieta intelligit, urbem et pronuntiorium in finibus Latii et Campaniae, quibus nomen dedit Caieta Aeneae nutrix; Virgil. VII, init.

158. *Hic quoque substiterat* etc.) In Sicilia desertus erat unus ex sociis Vlysis, Achaemenides; Virgil. Aeneid. III, 590 sqq.; sed *hic quoque* alius substiterat: cuius rei causa vers. 440 narratur. Et hoc finxit haud dubie Ovidius ipse ad exemplum Virgilii Nec male. Ita enim cognoscimus reliqua de Polyphemo, et de erroribus Vlysis. — *Subsistunt*, qui cessant ab itinere et haerent aliquo. — *Neritius* forte a Nerito, patre, Ithacae conditore et genus a Iove ducente, a quo et Nerito, Ithacae monti, nomen inditum; Homer. Od. P, 207, ibique Schol. ex Acusilao. — *Experiens*, expertus multa, multa subiens. — *Mediis rupibus*, in antro Polyphemi socii trepidi enim deseruerant; Virgil. 616 sqq. — *Pro mediis qui rupibus* valgo *in rupibus*, et mox, *Quis te*. Vide Burmannum ad Phaedrum I, fab. 13, ubi existimat, veteres certos fuisse elegantiae auge, et ubi qui, ubi

quis praestaret, usu fuisse doctos, licet nos saepe in his fluctuemus. — *Barbara*, Phrygia (XI, 162), Troiana. Et mirum erat, in ea classe esse Graium. Itaque ipse Achaemenides hoc vs. 120 repetit.

166. *uns*, qui iam ad pristinum cultum redierat, ut agnosci posset. — *Spinis consertum*, consutum, tegmen, ne panni dilaherentur. Haec quoque Virgilii verba, vs. 593, de hoc Achaemenide: *Dura illuvies, immissaque barba, Consertum tegumen spinis: at caetera Grævus*.

167. *Fatur Achaemenides*) Sequitur oratio animi commotissimi, nec sine horrore reminiscuntis gravissimi periculi, ex quo inexpectato servatus est. Etiam gravis illa obtestatio, *iterum Polyphemon* etc. perquam accommodata Achaemenidis sorti. — *Fluidos sanguine*, unde fluxbat sanguis: etiam Virgil. 626, *atro membra fluentia tabo*. — *Hac mihi* etc. verum sic recte Heinsius e Nauger. et Gronov. restituit, quum antea legeretur, *Haec mihi si potior* etc. idem Heinsius suadet etiam *Ithaca*. — Regius codex habet priscam scripturam; codex B

Si minus Aenean veneror genitore, nec unquam 170
 Esse satis potero, praestem licet omnia, gratus.
 Quod loquor, et spiro, coelumque et lumina solis
 Adspicio (possimne ingratus, et immemor esse?)
 Ille dedit: quod non anima haec Cyclopi in ora
 Venit; et ut lumen iam nunc vitale relinquam, 175
 Aut tumulo, aut certe non illa condar in alvo.
 Quid mihi tunc animi (nisi si timor abstulit omnem
 Sensum animumque,) fuit, quum vos petere alta relictus
 Aequora prospexi? volui inclamare; sed hosti
 Proderet me timui: vestrae quoque clamor Vlixis 180
 Paene rati nocuit: vidi, quum monte revulso
 Immanem scopulum medias permisit in undas.

autem recentiorum, et bona est; altera enim cum versu sequenti male convenit. LEM.

172. *lumina solis* ego in contextu sudacter restitui ductu codicis Regii A, pro *sidera solis*, quod reperi in codice B, quodque male receperant Burmannus et Gierigius ex emendatione Heinsii: *sidera* quidem pro sole IX, 286, dicitur, sed nusquam Heinsius legit *sidera solis*, nisi in nonnullis codicibus, in quos irrepere ea lectio potuit, ex altera non improbanda codicis Bononiensis. *solemque et sidera coeli*. LEM. — Pro *Adspicio*, Burmannus mallet *Suspicio*, si libri addicerent; Heinsius e Florentino, Neapol. Bernegger. et aliis, *respicio* dedit. — Regii codices, *adspicio*; *suspicio* non placet, propter literae s nimiam repetitionem. LEM. — *Anima* pro corpore aut homine interdum ponitur.

175. *et ut lumen etc.*) et quod, etiam, si nunc vitam relinquam, tamen tumulo aliquo condar, aut certe etc. — *Condar*; VI, 665. Heinsius maluit *illam condar in alvum*, quia alibi No-

ster sic loquitur, ut vers. 209; Burmannus vero exemplis docet utrumque recte dici.

177. *Quid animi* bona et sollemniter Nostro locutio, de qua vide Heinsium ad I, 358. Idem amat nisi si, quem vide ad Heroid. IV, 111.

180. *clamor*, quo, consensu iam nave, iridebat Polyphemum; Homerus Od. I, 475. — *Quum monte revulso*. Vulgo *quum monte revulsum*, aut *a monte*; sed Heinsius e Florentino, Neapol. et secundo Strozzae, dedit *revulso*, probante Burmanno. — Codex Regius A *a monte revulsum*; codex B, *monte revulsum*. Hoc loco poeta alludit ad id, quod, apud Homerum fingitur; ubi Vlysses navi aufugiens, Polyphemum clamando et indicando quinaum ipse esset, nam se Neminem antea nominaverat, in se irritat; quare iactu ingentis saxi paene et ipse et tota navis ab eodem Polyphemo obruita. Versus Homeri sunt Od. I, 481: *Ἰλῆαν ἀπορόληξας κορυφῶν ὄρος μεγάλου, Κάδμ' ἔβαλε προπάροισι νῆος κλαυοπάρου, Τυτθὸν ἰδὲ Ἰάον*.

Vidi iterum, veluti tormenti viribus acta,
 Vasta giganteo iaculantem saxa lacerto.
 Et, ne deprimeret fluctusve lapisve carinam, 185
 Pertinui, iam me non esse oblitus in illa.
 Vt vero fuga vos ab acerba morte removit,
 Ille quidem totam fremebundus obambulat Aetnam,
 Praelentatque manu silvas, et luminis orbis
 Rupibus incursat, foedataque brachia tabo 190
 In mare protendens gentem exsecratur Achiivam,
 Atque ait: « O si quis referat mihi casus Vlixen,
 Aut aliquem e sociis, in quem mea saeviat ira;
 Viscera cuius edam; cuius viventia dextra
 Membra mea laniem, cuius mihi sanguis inundet 195
 Guttur, et elisi trepident sub dentibus artus;

συν δ' αἰχλὺν ἄκρον ἐκίσθαι. Ἐκίσθη
 δὲ θάλασσα κατερχομένης ὑπὸ πί-
 τρης. LEM. — *Vidi iterum* etc. Ho-
 mer. vs. 537: Ἐξῆς τις πολὺ μείζονα
 λαὸν αἰεὶας, ἢ ἐ' ἐπιδυνήσας etc. *ve-*
luti tormenti etc. *ἐπίμυσε δὲ τὴν ἀπὸ*
λεθρον. — *Lapis* parum abfuit, quin
 clavum extremum attingeret, et *flu-*
ctus ἐκίσθη ὑπὸ πίτρης.

187. *acerba mors*, quia in mari pe-
 rire acerbum admodum et detestabile
 habebatur, monente Burmanno. Hoc
 loco tamen potius intellig. mors,
 quam multis simul infert hostis sae-
 vus. Heinsius putabat *ab certa morte*.
 — *Pro removit*, vulgo *reduxit*; pauci
redemit, *revellit* aut *revulsit*. — Re-
 gius codex A *removit*; codex B *redu-*
xit, et pro varia lectione, *removit*. —
Ille quidem totam etc. Praelate su-
 rentem ob oculum defossam, XIII,
 773, Polyphemum describit. — *Fre-*
mebundus ex Sprotinio recepit Hein-
 sius pro vulgato *genebundus* (quod
 habent Regii codices); alter Ham-
 burg. et Francof. *tremebundus*. —

Multi dant *tota Aetna*, quod ex II,
 851, defendi posse Burmannus mo-
 net. — Praelate, *praetentat manu*
silvas, extensa manu explorat, non ob-
 stent arborea; in Ibide 259, *Trep-*
idumque ministro Praetentes baculo,
luminis orbis, iter; etiam Tibull. II,
 1, 77, sic *praetentare iter* dixit; su-
 pra X, 455, motu caecum *iter explo-*
rat. Vulgo autem legitur *pertentatque*
manu silvas. — Regii codices dant
praetemptat; de qua scribendi forma
 vide nos ad X, 371. LEM. — *Foeda-*
re solemne de profluente *tabo*, san-
 guine. Lenaxius intelligit sanguinem
 caesorum Vlyssis sociorum. Potius ex
 oculo effosso. Ipse vectis oleaginus,
 quo terebraverat Vlysses oculum,
 περιρριπνός αἵματι πολλῷ, Homer. vs.
 397.

194. *Viscera cuius edam*) Hoc per
 partes cogitare iucundum est animo
 ira furenti. Itaque immoratur imagini
 huic foedae, *cuius viventia... artus*.
 — *Pro trepident*, Basilicensis *crepident*,
 quod non displicet Burmanno; sed

Quam nullum, aut leve sit damnum mihi lucis ademptae!
 Haec, et plura ferox: me luridus occupat horror,
 Spectantem vultus etiamnum caede madentes,
 Crudelesque manus, et inanem luminis orbem, 200
 Membraque, et humano concretam sanguine barbam.
 Mors erat ante oculos; minimum tamen illa malorum:
 Et iam prensurum, iamiam mea viscera rebar
 In sua mersurum; mentique haerebat imago
 Temporis illius, quo vidi bina meorum 205
 Ter quater affligi sociorum corpora terrae;
 Quae super ipse iacens, hirsuti more leonis,
 Visceraque, et carnes, cumque albis ossa medullis,

trepident e Virgilio vs. 627: *vidi atro quam membra fluentia tabo Manderet, et tepidi tremere sub dentibus artus*. Pro *tepidi* Noster melius *elisi*, quod convenit huic mortis generi.

198. *luridus horror*) Plurimi error, quod Burmannus de caligine capit, quae oculis offunditur. De voc. *luridus* vide ad XIII, 851. — *Membraque*. Vocab. generis saepe ponitur inter vocabul. partium. Non igitur erat, cur Schepperus corrigeret, *Membraque*. — *Concreta sanguine barba* etiam XII, 279.

202. *minimum tamen illa malorum*) vulgo *illa doloris*; Basileensis *laborum*; Vrbinas *ante malorum*, ut ap. Virgil. Aeneid. I, 198. — Codex Regius A *illa malorum*; codex B *ipsa doloris*. — *Minimum tamen illa malorum*; quia timore sensus atque animus illius ita impediti erant, ut morte minimum moveretur, dum caetera quae viderat, quamquam metuebat, sibi ipse ante oculos poneret; quia et mortem optaret potius, quam caetera illa sustineret. LEM. — *Iamiam mea viscera* etc. vide ad VI, 651 et 664. — *Imago*, ut XI, 427. — *Bi-*

na corpora sociorum melius, quam *binos socios*. Multi (et Regius noster A) *viva corpora*, quod placebat Mariani. Accurs. — Quoniam apud Homerum ter vocat *binos*, propterea etiam hoc loco quidam distinguunt post *ter*. Melius *Ter quater* coniunguntur, nec definitur, quoties coenam sibi paraverit e sociis. Expressit autem Hom. vs. 289 sqq.: *ὅς δὲ δύο μάρμας, ὥστε συνέλασας, πρὶ γαίῃ κόπτ'· ἦσθι δ', ὥστε λέων ὀρεσίτροπος, οὐδ' ἀπὸ λαπῆν Εὐχατὰ τε, σάρκας τε, καὶ ὅσπερ μυριάοντα*. Cf. Virgil. vs. 623, ubi resupinus in antro, corpora illa *frangit ad saxum*. — *Iacere* et *stare* super corpora deiecta dicuntur *ferae*, idque hoc loco minus bene translatus ad Polyphemum. Nec apparet, cur *albedo* potissimum medullarum hic commemorata sit. Heinsius e MSS. nonnullis praeferebat *vel esis* vel *obstinis* *medullis*. Burmannus mallet *vel e coniect. contusisque ossa medullis*, ut sit quasi hypallage, pro contusis ossibus, medullas eundebat in alvum; vel ex octo MSS. *cumque ipse*, ut voracitas Cyclopi et immanitas indicetur.

Semanimesque artus avidam condebat in alvum.
 Me tremor invasit: stabam sine sanguine moestus; 210
 Mandentemque videns, eiectantemque cruentas
 Ore dapes, et frusta mero glomerata vomentem,
 Talia fingebar misero mihi fata parari:
 Perque dies multos latitans, omnemque tremiscens
 Ad strepitum, mortemque timens, cupidusque moriri,
 Glande famem pellens, et mixta frondibus herba,
 Solus, inops, exspes, leto poenaeque relictus,
 Haud procul adspexi longo post tempore navim,
 Oravique fugam gestu, ad litusque cucurri:
 Et movi; Graiumque ralis Troiana recepit. 220
 Tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus,
 Et ducis, et turbae, quae tecum credita ponto est. »

Aeolon ille refert Tusco regnare profundo;
 Aeolon Hippotaden, cohibentem carcere ventos;
 Quos bovis inclusos tergo, memorabile munus, 225
 Dulichium sumsisse ducem; flatuque secundo
 Lucibus isse novem, et terram adspexisse petitam:
 Proxima post nonam quum sese Aurora moveret,

211. *eiectantemque cruentas etc.*) Ex Homer. vs. 373: φάρυγος δ' ἐξίσαντο οἶνος, Ψωπαὶ τ' ἀνδράσιν ὁ δ' ἱερύγιστο οἶνοθάρπινον. Virgil. vs. 632, *vaniam eructans ac frusta cruento Per somnum commixta mero*. Pro *eiectantem* Heinsius suadebat, *eructantem*. Sed expressit haud dubie Euripid. Cyclop. vs. 588, ἐξ ἀναιδοῦς φάρυγος ὠθήσει χρέα. — *Glomerata*, commixta; Aeneid. IX, 349, *cum sanguine mixta vina refert*. — *Mero illo cum Vlysses inebriaverat*.

214. *Perque dies multos etc.*) Totus hic locus e Virg. Aen. III, 645–652, expressus. — *Mortemque timens*, Vnus Basileensis *mortisque timens*; vide Heinsium ad I, 322. — *Exspes*;

omni spe destitutus. — *Haud procul*. Alii *Hanc procul*. — *Fuga*, fugiendâ facultas, ut recte Burm. — *Movi*, animum Aeneae. — *Graium etc.* cf. vs. 163, *cur barbara Graium Prora vehit*. — *Et turbae*; unus Medicus *et turmas*.

223. *Aeolon ille refert etc.*) Sequuntur sola Vlyssis ex Homero, Od. K, fideliter expressa. *Aeolus* regnabat in una ex insulis Aeolis, quas sitae erant in mari Tusco. Is, secundum Homerum, utribus inclusos cohibet ventos, itaque etiam Vlyssae eos dedit *bovis inclusos tergo*; Homerus vs. 19, θίρας ἀσπὸν βοῆς ἐνείματα. — *De Hippotade et carcere ventorum* confer IV, 662. — *Petitam, nempe*

Invidia socios praedaeque cupidine ductos,
 Esse ratos aurum, demsisse ligamina ventis; 230
 Cum quibus isse retro, per quas modo venerat undas,
 Aeoliique ratem portus repetisse tyranni.
 « Inde Lami veterem Laestrygonis, inquit, in urbem
 Venimus. Antiphatēs terra regnabat in illa;
 Missus ad hunc ego sum, numero comitante duorum: 235
 Vixque fuga quaesita salus comitique mihiq;
 Tertius e nobis Laestrygonis impia linxit
 Ora cruore suo: fugientibus instat, et agmen
 Concitat Antiphates; coeunt, et saxa trabesque
 Continuunt, merguntque viros, merguntque carinas. 240
 Vna tamen, quae nos ipsumque vehebat Vlixen,
 Effugit: amissa sociorum parte, dolentes,
 Multaque conquesti terris adlabimur illis,
 Quas procul hinc cernis: procul hinc tibi, cerne, videnda est
 Insula, visa mihi: tuque, o iustissime Troum, 245
 Nate Dea (neque enim finito Marte vocandus
 Hostis es, Aenea), moneo, fuge litora Circes.

patriam; Homerus vs. 29: et h. l. tres MSS. pr. Bas. et duo Gronov. habent *paternam*.

229. *Invidia*, invidentes Vlysi, quem solum res pretiosas secum in patriam ducere putarent; Homerus vs. 40 sqq. — Pro *cupidine ductos*, alii *victos*, aut *captos*. Codex Regius A *captos*; codex B *captos*, et pro varia lectione *victos*.

233. *Inde Lami* etc.) Homerus vs. 81, ἐκὸς μὲν Λάμῳ αἰνὸς πολέμῳ. — *Lamus* antiquissimus Laestrygonum rex fuit: qui populi erant feritate famosi in ultimo Italiae angulo habitantes. Ad eos quum venit Vlyses, Antiphates regnabat, a quo nonnullis et navibus et sociis fuit spoliatus. LAM. — *Laestrygonēs* Formias

Campaniae inhabitabant; Plin. III, 5; Cic. ad Attic. II, 13; erantque gigantes et ἀνθρωποπόροι; Homerus vs. 120. *Incautos*, id est, inhumanos, eos vocat Tibullus lib. IV, 1, 59.

238. *agmen Concitat*) Homerus vs. 118, ὃ τεύχε' βόην δ' αἶστρος etc. — *Continuant*, sine intermissione instant, ut Horat. II, Sat. 6, *continuare dapes*; vid. Heinsius qui hoc ex duobus MSS, altero Hamb. et pro diversa lectione pr. Erfurt. recipit pro *Coniciunt*, quod in omnibus aliis (et in Regiis) legitur.

244. *procul hinc tibi* etc.) Haec verba recte emendavit Heinsius; vulgo (et in codice Regio B) *procul hinc mihi crede videnda*; quidam *tibi credo*; Neapol. (et codex Regius A)

Nos quoque Circaeο religata in litore pinu
 Antiphalae memores, immansuetique Cyclopis,
 Ire negabamus, et tecta ignota subire. 210
 Sorte sumus lecti: sors me fidumque Politen
 Eurylochumque simul, nimūque Elpenora vini,
 Bisque novem socios Circaeα ad moenia misit.
 Quae simul adtigimus, stetimusque in limine tecti,
 Mille lupi, mixtaeque lupis ursaeque leaeque 215
 Occursu fecere metum; sed nulla timeuda,
 Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus.
 Quin etiam blandas movere per aëra caudas,
 Nostrae adulantes comitant vestigia; donec

tibi crede videndam. — De Circae insula vide supra ad vs. 10; confer Homerus inde a vs. 135. Commotus periculo ibi superbo, commoda conversatione Aeneam adstantem adloquitur, quae simul facit, ut hunc ante oculos teneat lector. Neque huc adpulerunt Troiani, sed praetervecti sunt illa litora; Virgil. VII, 21–23.

219. *Antiphatas memores* etc.) Homerus vs. 199: Μνησάμενοις ἔργων Αἰστρογόνος Αντιφάτω, Κύκλωπός τε βίης μεγάλῃτατος ἀνδροφάγοιο. — In immansuetus frustra haeserunt intt. quasi leviores nimis voc. pro Polipheui crudelitate; saevius enim bestis, ut XV, 85, tigris, tribuitur immansuetum ingenium. — *Ire negabamus, et tecta* etc. Codices Regii nostri, et Florentinus S. Marci, habent *sed tecta*; certe ut tollatur vitium metri, sed vide quae ad IX, 405, diximus; et praeter exempla quae ad locum dictum ex Nostro attulimus, Virgil. ait, Aen. IX, 609, *versaque iuvenum Tergu fatigamus hasta* LEM.

251. *Sors me fidumque* etc.) Homerus viginti tres missos narrat, e

quibus non nisi *Eurylochum* ducem, et vs. 225, *Polyten* nominat; sed lib. K, 552, et A, 60 seq., *Elpenor* inebriatus de Circes tecto decidisse, fractaeque cervicis mortuus esse refertur. Hinc *nimii vini*, quod Heinsius et Burmannus illustrant ex Horatio I, Od. 36, 13, *multi Damalis meri*; II, Od. 12, *ninium mero Hylaeum*; Suetonio Aug. 76, *Cibi minimi erat*; et Columella VI, 2, *Multi cibi et edaces*.

255. *Mille lupi* etc.) Homerum in bis Noster sequi maloit, quam Virgilium: apud illum humanam mansuetudinem ferae induerant Circes herbas, apud hunc ex hominibus factae erant ferae; Homer. vs. 212, *Ἀπὸ δὲ μιν λίχαι ἦσαν ὀρέσται, ἧδ' ἰόνταις . . . Οὐδ' οἱ γ' ὀρμήθασαν ἐπ' ἀνδράσιν, ἀλλ' ἄρα τάς τε Οὐρῆσιν μακρῆσι περισσείοντες ἀνέστην*. — *Blandas, blande*. — *Comitant vestigia*, per archaismum; *comito* enim non ita in usu frequentiore est, ut *comitor*: hoc tamen verbum formam activam alibi usurparit; confer supra VIII, 692; XIII, 55, et alibi: Propertius etiam II, 6, 15, *Quod si vera meae comita-*

Excipiunt famulae, perque atria marmore tecta 260
 Ad dominam ducunt: pulchro sedet illa recessu,
 Sublimis solio, pallamque induta nitentem,
 Insuper aurato circumvelatur amictu:
 Nereides Nymphaeque simul, quae vellera motis
 Nulla trahunt digitis, nec fila sequentia ducunt, 265
 Gramica disponunt, sparsosque sine ordine flores
 Secernunt calathis, variasque coloribus herbas.
 Ipsa, quod hae faciunt, opus exigit: ipsa quis usus
 Quoque sit in folio, quae sit concordia mixtis,
 Novit, et advertens pensas examinat herbas. 270
 Haec ubi nos vidit, dicta acceptaque salute,
 Diffudit vultus, et reddidit omnia votis.
 Nec mora; misceri tosti iubet hordea grani,

rent castra puellas, Non mihi sat magnus Castoris iret equus. LAM. — De janulis excipientibus nihil Homerus.

261. *pulchro sedet illa recessu* etc.) Domus Circe in convalle e lapidibus politis exstructa, foribus splendidis ornata, supellectile pretiosissima instructa; Homerus K, 211, 311, 348; hinc *superba tecta* apud Virgilium VII, 12. De recessu dictum ad F, 177. — *Sublimis solio*. Vulgo (et in Reg. nostris codicibus) *sublimi solio*; hinc Heinsius *solemni in solio*; quemadmodum *solemnis arce* etc. Sed Burmanno non placet *solemne illud solium*; recepit ergo e quinque MSS. *sublimis*, ne tot ablativi cumulentur. De *solio* illo vide Homerus vs. 311. — *Nitens*, candida, ἀργύρεον φάρος Homer. 543: cineta erat zona aurea et in capite gerebat flammæum, καλὸν πτερόν. Pro his Noster eam *circumvelat amictu*, ul Hymenæum X, 1: *amictus* enim neque de zona, neque de calyptra intell. quamquam ita Lenz.

264. *Nereides Nymphaeque*) Apud Homerum 221, 254, cantantem Circeen reperiant et telam texentem; sic et apud Virgilium. Idem Homerus 347, illi dat ministras quatuor, Fontium, Fluminum et Sylvarum filias. Negotia earum Ovidius sic finxit, quia Circe venefica. — *Trahunt-ducunt*, Heinsius malit *trahant, ducant*. — *Secernunt*, secretos reponunt in calathis. — *Variasque coloribus herbas*. Vulgo *variisque*; Schepperus coniecit *variantque*. Codices Regii habent *variisque*.

268. *Ipsa quod hae faciunt*) Thuaenus et alter Twisdenii *fuciant*. — *Opus exigit*, qui curam operis habet, idque et inbet et examinat; Schwarzius ad Plin. paneg. 19, 3. — *Pensas*, ponderatas; neque enim pharmata, nisi ponderentur, recte componi possunt. LAM.

272. *Diffudit*) vide ad III, 318; *reddidit omnia votis*, nobis bona votenlibus neque bonis votis respondit.

273. *misceri tosti iubet* etc.) Ilom.

Mellaque, vimque meri, et cum lacte coagula passo;
 Quique sub hac lateant furtim dulcedine, succos 275
 Adiicit: accipinus sacra data pocula dextra.
 Quae simul arenti sitientes hausimus ore,
 Et tetigit suminos virga Dea dira capillos;
 (Et pudet et referam) setis horrescere coepi,
 Nec iam posse loqui; pro verbis edere raucum 280
 Murinur, et in terram toto procumbere vultu:
 Osque meum sensi pando occalescere rostro;
 Colla tumere toris: et qua modo pocula parte
 Sumta mihi fuerant, illa vestigia feci:
 Cumque eadem passis, tantum medicamina possunt! 285
 Claudor hara; solumque suis caruisse figura

vs. 234: *Εν δὲ σπιν τυρόν τι καὶ ἀλ-
 γητα καὶ μέλι χυμὸν Ὀψω προαινεύω
 ἐκείνα*. Valde gratum Graecis anti-
 quis hoc potionis genus, confectum
 e farina, caseo, melle, vino; confer
 II. A, 638; et vide Ricci disserl.
 Homer. tom. I, pag. 181. Dicitur Ku-
 xxiōv et cinnus; vide et Forsium in
 Oecon. Hipp. h. v. — *Tosti hordea
 grani*, farinam hordeaceam: *hordea
 grani* pro grana hordei aut hordeacea.
Torreri autem solebant olim grana,
 ut facilius mola frangerentur. — *Vis
 meri*, merum. — *Coagula*; XIII, 830.
 — *Latere*, non percipi gustu. — *Suc-
 cos adiicit*; Homerus ἀνίμασσι δὲ σπιν
 φάρμακα λυγρὰ. — *Pro accipinus*
 Heinsius maluit *arripinus*, quod avi-
 ditatem sitientium magis exprimit.

277. *arens*, siccus ex siti. Sic *ari-
 dus viator* apud Virgil. Georg. IV,
 97. — *Virga* haec vim magicam ha-
 buit. — *Setis* etc. Mutamur in sucs,
 quos Noster more suo describit, quum
 Humerus id breviter et simpliciter
 expresserit: suum habebant capita,
 vocem, corpus et setas. — *Horrescere*
 de pilosa hirsutie: *horrescere setis*,

pilis, hirsuto dorso solebunt de anibus;
 vide Drakenb. ad Sil. I, 422. Satis
 hic apparet, quid hoc mytho docere
 voluerint antiqui poëtae, vim nempe
 voluptatum esse tantam, ut bellinuos
 mores induant hominibus; Horat.
 Epist. I, 23: *Circeos pocula nosti: Quan-
 si cum sociis stultus cupidusque bobus-
 set, Sub domina meretrice fuisset tur-
 pis et excors; Fixisset canis immun-
 dus, vel amica luto sus. — Occolle-
 scere*. Nonnulli dant *callescere*, *coa-
 lescere*; *calliscere* Nonius ex Catone
 notavit; *callere* Sulpicius Cic. IV ad
 div. 5; Severus in Aetna, *callent ru-
 re manus*. Haec Heinsius. — Regiū
 ambo codices *occalescere*. — *Vestigia
 feci*. Heins. maluit *vestigia figi*, vel
ferri, ut a superioribus haec depen-
 dant; improbat Burmannus, et qui-
 dem *vestigia facere* pro incedere, di-
 xerunt etiam Cicero et Quintil. *Qua
 parte*, scil. manibus, quibus pocula
 arripueram, mutatis in pedes, incede-
 re coepi.

286. *Claudor hara*) vulgo *Claudor
 in antra*; *suis solum* etc. — Regius
 codex A quidem babel hanc vulgatam

Vidimus Eurylochum; solus data pocula fugit.
 Quae nisi vitasset, pecoris pars una manerem
 Nunc quoque sefigeri: nec tantae cladis ab illo
 Certior ad Circen ultor venisset Vlixes. 290
 Pacifer huic dederat florem Cyllenius album;
 Moly vocant Superi; nigra radice tenetur.
 Tutus eo, monitisque simul coelestibus intrat
 Ille domum Circes: et ad insidiosa vocatus
 Pocula, conantem virga mulcere capillos 295
 Reppulit; et stricto pavidam deterruit ense.
 Inde fides, dextraeque datae; thalamoque receptus
 Coniugii dotem, sociorum corpora, poscit.
 Spargimur innocuae succis melioribus herbae,
 Percutimurque caput conversae verbere virgae; 300

lectionem, sed bene ex multis Hein-
 sius voluit scribi *hara*, quod legitur
 in Regio B; antra enim ex glossa;
hara autem propria sunt *subis*; unde
 Heroid. I, 104, *immundae cura fide-
 lis arae*. LEM. — *Eurylochus*, qui
 ante fores manserat, ad navem cucur-
 rit, atque Vlyssi, quid factum sit
 exposuit; Homer. 244. — *Pocula fu-
 git*; Heinsius coniecit *pocula vitat*,
 quia sequitur *vitasset*. — *Manerem*
 pro *maneret* e coniectura Gruteri re-
 cepit Bernmannus.

291. *Pacifer huic dederat etc.*) Ve-
 nienti Vlyssi occurrit Mercurius,
 χρυσόδωρος, atque tam medicamen-
 tum, φάρμακον, ei praebeat, quam con-
 siliis eum instruit; Homer. 277 sqq.
 — *Florem album*. Idem 304, *ρίζη
 μὴν μίλαν ἔσται, γάλακτι δὲ ἀνέκων
 αἰθέρις. μέλιτι δὲ μὴν καλόνου θισί*.
 Plinius XXV, 4: *Lanulissima herba-
 rum est Homero teste, quam vocari
 a Dis putat Moly, et inventionem
 eius Mercurii assignat, contraque
 suavia beneficia demonstrat, Nasca*

*eam hodie circa Pheneum, et in Cyl-
 lene Arcadiae tradunt, specie illa
 Homericæ, radice rotunda nigraque,
 magnitudine caepae, folio scillae; ef-
 fodi autem difficulter*. Putant, Nym-
 phaeam albam intelligi, cui Plinius
 lib. XXV, 37 s. 26, vim refrigeratri-
 cem tribuit. — *Vocant Superi*; vide
 ad XI, 640. — *Radice tenetur*, radice
 coniunctus est cum terra, radicem
 habet. — *Bene insidiosa*. — *Conantem
 mulcere*; immo percussit revera se-
 cundum Homerum vs. 319: Πάλλῳ
 πεπληγυῖα. — *Stricto ense*, ξίφος ἐνυ-
 στήμανος, a Mercurio admonitus, in
 eam irruit; vs. 294.

298. *Coniugii dotem*, concubitus
 prelium. Cupiebat illa ἐννηθέωναι. Sic
 connubium supra, et saepe coniux pro
 amante. — *Sociorum corpora* pro so-
 cios. — *Spargimur etc.* προτάλαιπεν
 ἐκαστῷ φάρμακον ἄλλο; quo facto se-
 tae cadunt, τρίχες ἑρπεον 302. — *Pro
 ignotae, vulgo innocuae*. Codices Re-
 gii ambo *ignotae*.

300. *verbere virgae, virga*. — *Le-*

Verbaque dicuntur dictis contraria verbis.
 Quo magis illa canit, magis hoc tellure levati
 Erigimur; setaeque cadunt; bifidosque relinquit
 Rima pedes; redeunt humeri; subiecta lacertis
 Brachia sunt: flentem flentes amplectimur illum, 305
 Haeremusque ducis collo: nec verba locuti
 Vlla priora sumus, quam nos testantia gratos.
 Annua nos illic tenuit mora: multaque praesens
 Tempore tam longo vidi, multa auribus lausi.
 Hoc quoque cum multis, quod clam mihi rettulit una 310
 Quatuor e famulis, ad talia sacra paratis.
 Cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
 Illa mihi niveo factum de marmore signum
 Ostendit iuvenile, gerens in vertice picum,
 Aede sacra positum, multisque insigne coronis. 315
 Quis foret, et quare sacra coleretur in aede,
 Cur hanc ferret avem, quaerenti, et scire volenti,
 « Accipe, ait, Macareu; dominaeque potentia quae sit
 Hinc quoque discite meae: tu dictis adice mentem:

vati erigimur e copia poetica dictum; nam et levari est erigi. — *Brachia sunt: flentem*. Heinsius putat: *Brachia: tum flentem*. — *Flentem* etc. ἴπυρ τ' ἐν χερσὶν ἴκαστος. Πᾶσι δ' ἱερῶν ἐνὶ μέδω γόος.

308-440. *Picus*, Ausoniae rex, Circes beneficio mutatur in picum avem; confer Virgil. VII, 189 sqq. Comites transformantur in feræ, et uxor resoluta in muros evanescit. *Picus vel picumnus* priscis *Italii* inter sacras fuit aves, imprimisque augurii probatus, idem Marti sacer (vide Servium ad Aen VII, 190). Nisi itaque nominis interpretatio fabulam istam mutatae formae peperit; nata illa esse potuit ex antiquo signo iuvenis cum pico in capite. Tale signum memorat Ovidius

in *Circes aedibus* XIV, 313 sqq., ut augurandi peritia in *Pico* expressa fuisse videatur. Quo ipso declaratur id, quod apud Virgil. *lituum manu* tenet eius signum in *Latini* regia positum vs. 187. Servius quoque ad e. l. ex pontificalibus libris probare vult, *Picum* augurio clarum fuisse; Heynius Exc. V ad Aen VII. Quod Virgilius breviter adigit, id Noster more suo latius persecutus est.

314. *iuvenile*) Constantinus Fan. praefert ex uno suo *iuvenale*, quia *iuvenalis* potiusquam *iuvenilis* ab antiquis dictum sit. Multi veteres dant *Ostendens*. Heinsius putat huic versui praeponendum esse illum qui sequitur, *Aede sacra positum* etc.

Picus in Ausoniis, proles Saturnia, terris
 Rex fuit, utilium bello studiosus equorum.
 Fortuna viro, quam cernis, erat: licet ipse decorem
 Adspicias, fictaque probes ab imagine veram.
 Par auimus forinae: nec adhuc spectasse per annos
 Quinquennem poterat Graia quater Elide pugnam. 325
 Ille suos Dryadas Latiis in montibus ortas
 Verterat in vultus; illum fontana pelebant
 Numina, Naiades, quas Albula, quasque Numici,
 Quasque Anienis aquae, cursuque brevissimus Almo,
 Narque tulit praeceps, et amoenae Farfarus umbrae, 330
 Quaeque colunt Scythicae regnum nemorale Dianae,

320. *Ausones*, antiquissima gens, iste olim per totam fere Italiam diffusa. H. l. intelligenda pars Italiae ea, quae postea dicta est Latium, cuius vetustissimus rex *Saturnus*, ultra quem Italiae origines et fabulae non procedunt. Huius filius *Picus*; Virgil. Aeneid. VII, 48, 49. — *Studiosus equorum*. Apud Virgil. vers. 189, *Picus*, equum domitor. Et reges prisci Italiae plurimos alebant equos.

322. *decorem Adspicias*) Plurimi *colorem*. Codices Regii *decorem*. — *Ficta*, ad imitationem expressa. — *Probes*, diiudices. — *Ab imagine*. Quinque *sub imagine*. Praeterea *Vivianus*, *formamque probes ab imagine veram*, quod nec Heinsio displicebat. — *Nec adhuc etc.* Nondum per aetatem poterat quater ludos Olympios spectasse, nondum annum aetatis vigesimum attigerat, aut omnino, admodum invenis erat. Loquitur Graecus, cui nihil memorabilius illis ludis. Spatium interiectum saepe περιττότης, hinc *quinquennem*. — *Quater Elide pugnam*. Hunc versum pessime in MSS. habitum ita constituit

Heins. pro *Elide* omnes *edere*: hinc magna lectionum varietas. Post hunc versum, in nno Leidensi erat alter additus: *Gratus erat cunctis et munere dignus amoris*.

327. *fontana Numina*) Florentinus *furtiva*, i. e. furtivis amoribus deducta: non displicet Heinsio. — *Albula*, postea Tiberis; vid. Servius et Cerda ad Virgil. Aeneid. VIII, 331. — De *Nunnio* vide vs. 598. — *Anien* aut *Anio* convalles Tiburtinas perfluit. — *Almo*, *Nar* et *Farfarus* (Virgil. VII, 715 *Fabaris*) in Tiberim influunt. — *Amoenae umbrae*. Olim edebatur *opacae undae*; sed alteram habet Servius ad Virgil. Aeneid. VII, 715, unde recepit Heinsius. *Umbrae* exstat etiam in MSS. nonnullis, ut Florent. Berneg. Hamburg. — Codex Regius A habet *opacae undae*; codex B *opacae umbrae*. — *Regnum* ex Bernegger. libenter amplexus est Heinsius, quum caeteri (et Regius noster A) haberent *stagnum*. *Regnum* autem *nemorale*, est nemus Dianae cum lacu prope Anicium, ubi servi fugaces magna tenebant; Art. Anst. I, 259; III Fast. 263. Etiam Lucanus III, 56,

Finitimosque lacus: spretis tamen omnibus unam
 Ille fovet Nymphen, quam quondam in colle Palati
 Dicitur ancipiti peperisse Venilia Iano.
 Haec, ubi nubilibus primum maturuit annis, 335
 Praeposito cunctis Laurenti tradita Pico est:
 Rara quidem facie, sed rarior arte canendi;
 Vnde Canens dicta est: silvas, et saxa movere,
 Et mulcere feras, et flumina longa morari
 Ore suo, volucresque vagas retinere solebat. 340
 Quae dum feminea modulatur carmina voce,
 Exierat tecto Laurentes Picus in agros,
 Indigenas fixurus apros; tergumque premebat
 Acris equi, laevaue hastilia bina ferebat,
 Poeniceam fulvo chlamydem contractus ab auro. 345

Qua sublimis nemus, Scythicae qua regna Dianae. Hoc translata ab Dianae Scythicae s. Tauricae; Schol. ad Horat. A. P. 16.

333. *Ille fovet Nymphen*) Gronov. unus, unus Iunian. et alios dant fovet; caeteri (et Regii cod. ambo) colit. Fovere de amplexu et amore liberorum, amicorum, amantium; Cic. Div. I, 9; Virgil. Ecl. III, 3. — *Ianus*, Deus Latinorum domesticus: *anceps*, quia duplici capite fingebatur, etiam I Fast. 95; *Ianus bifrons* Aeneid. VII, 180. Is, secundum nonnullos, *Veniliam*, quae fuit inter Deas marinas, uxorem habuit; secundum alios Camesen, Comesnam aut Camenam; Heinins Exc. V ad Aeneid. VII.

337. *Rara*, eximia. — *Canens*, Pici uxor, alibi non occurrit. Vide tamen Heyn. d. I. Vox eius eandem vim habebat, quam Orphei, quem *insecutae silvae, rapidus morantem fluminis lapsus*, Horat. I, Od. 12 8. Idem dictus *lenire tigres, rabidos-*

que leones, et ut Amphion, *saxa movere*; Art. Poet. 393.

342. *Laurentinus ager* abundabat apris; unde saepe *Laurens aper*; vid. Bentl. ad Hor. Epod. V, 28. — Observat Rodius, *hastilia* fuisse insignia regiae dignitatis tempore heroico. Sic Cephalus Met. VII, 673, *iaculum* gestabat. Sed Picus *hastilia venatus* causa sumserat. Notat Douss, *indigenas* Martial. I, 50, 24, *vocasse vernas apros*.

345. *contractus*) Quor. MSS. hic valde variant, et alii habeant *contractus*, alii *contactus*, *compensus*, *continctus*, *contortus*, *contectus*, *compressus* etc. Heinins fatetur, se veram lectionem reperire non posse; auspicari tamen se, scriptum reliquisse Ovid. *conspersus*. Videmus igitur, an certius aliquid constitui possit. E vs. 394 patet, *fibulam* coarctatam *chlamydem* habuisse Picum; aliunde vero, v. c. e statutis et descriptionibus Dianae Nympharumque venatricum, sciimus, venantes breviori veste usos

Venerat in silvas et filia Solis easdem:
 Vtque novas legeret secundis collibus herbas,
 Nomine dicta suo, Circaea reliquerat arva.
 Quae simul ac iuvenem, virgultis abdita, vidit,
 Obstupuit: cecidere manu, quas legerat, herbae; 350
 Flammaque per totas visa est errare medullas.
 Vt primum valido mentem collegit ab aestu;
 Quid cuperet, fassura fuit: ne posset adire,
 Cursus equi fecit, circumfususque satelles.
 « Non tamen effugies, vento rapiare licebit, 355
 Si modo me novi, si non evanuit omnis
 Herbarum virtus; nec me mea carmina fallunt, »
 Dixit; et effigiem, nullo cum corpore, falsi
 Finxit apri, praeterque oculos transcurrere regis
 Iussit, et in densum trabibus nemus ire videri, 360
 Plurima qua silva est, et equo loca pervia non sunt.
 Haud mora: continuo praedae petit inscius umbram
 Picus, equique celer fumantia terga relinquit;

esse. Si itaque per *aurum* nunc *fibulam auream* intelligimus, et *contractus chlamydem* dictum putamus, pro contractam chlamydem habens, sensus oritur optimus. — *Contractus chlamydem* optimum sensum praebet, ait Gierigius, et idem illud rejicit, quod receperant *Variorum* editor et Burmannus; nos e nostro codice B revocavimus; codex A habet *compressus*. LEM. — *Ab auro*, auro: ab aere instrumentum iudicat, quo aliquid fit.

348. *Circaea reliquerat arva*) Plerique et optimi (et Reg. A noster) *Circaea reliquerat antra*. — *Obstupuit: cecidere manu* etc. De tali signo obstupescit animi confer IV, 175. — Pro *herbae*, multi (et cod. Reg. A) *herbas*. — In *sinu* servari solchant collecti flores; V, 499: IV *Factor*,

451. Itaque *sinu* nique praestat *to manu*, quod ante Heinsium edebatur. — *Non tamen effugies*; codex Reg. B, et multi, *Non, ait, effugies*.

360. *ire videri*) Burmannus monet, si quem *to videri* offendant, illum *videtur* legere posse, Gronoviani et duorum aliorum MSS. auctoritate, Heinsio pro *iussit* ardebat fecit. Vnus Medic, et *horrendum*. Inde coniicit Burmannus, *Iussit. In horrendum trabibus nemus ire videtur*. — Post *densum trabibus nemus* redundant illa, *Plurima qua silva*; neque tamen licebat Scheppero recidere hanc ingenii luxuriam. — *Praedae umbra*, silva umbrosa, in qua latebat aper: nisi putes, effigiem potius falsi opri intelligi. — *Fumantia terga*, ut Virg. Georg. II, 542, *equum fumantiaolvere colla*. Vulgo (et in Regis no-

Spernque sequens vanam, silva pedes errat in alta.
 Concipit illa preces, et verba venefica dicit; 365
 Ignotosque Deos ignoto carmine adorat,
 Quo solet et niveae vultum confundere Lunae,
 Et patrio capiti bibulas subtexere nubes.
 Tunc quoque cantato densetur carmine coelum,
 Et nebulas exhalat humus; caecisque vagantur 370
 Limitibus comites, et abest custodia regi.
 Nacta locum tempusque; « Per o tua lumina, dixit,
 Quae mea ceperunt; perque hanc, pulcherrime, formam,
 Quae facit, ut supplex tibi sim, Dea; consule nostris
 Ignibus, et socerum, qui pervidet omnia, Solem 375
 Accipe, nec durus Titanida despice Circen. »
 Dixerat: ille ferox ipsamque precesque repellit:
 Et, « Quaecumque es, ait, non sum tuus: altera captum
 Me tenet, et teneat per longum, comprecor, aevum:
 Nec Venere externa socialia foedera laedam, 380
 Dum mihi Ianigenam servabunt fata Canentem. »
 Saepe retentatis precibus Titania frustra;
 « Non impune feres; neque enim reddere Canenti;

stris cod.) legitur *spumantia terga*. —
 — *Alta silva*, in qua altae arbores.

365. *verba venefica*, ut alibi *verba precantia, excusantia* etc. et hoc loco quidam (ut nosler B) dant *verba precantia*. — *Ignoti Dei*, nempe margarum: *ignotum carmen, arcanum*. — *Quo solet* — *nubes*; vide ad IV, 332, et conf. VII, 207 sqq. — *Confundere*, perturbare. — *Patrio capiti*, Soli, patri Circen. — *Subtexere nubes*, ad exemplum Lucretii VI, 481; *caerulea subtexere nimbis*, et Virgilii Aen. III, 582, *coelum subtexere fumo*. — *Bibula*, alibi quae bibunt, hauriunt aquas; h. l. plene aquarum.

369. *densetur*, nubibus obducitur. *Densere*, forma poetica, qua Lucre-

tius, Virgilius et Horatius usi sunt pro *densare*. — *Caecis*, tenebrososis et ignotis. — *Et abest custodia regi*; vulgo (et in Regiis codicibus) *regis*; *Yrbinas ut abest*, quod placet Burmanno; si tollas distinctionem post *regi*, et ponas post *comites*. — *Locum*, nempe opportunum.

375. *qui pervidet*) Vulgo (et in codice Regio B) *qui praevidet*. — *Despice Circen*. Leiden. *respice*; Heinsius malebat *respice*.

379. *comprecor*) Ciofani unus *deprecor*; Heinsius malebat *Di precor*. *Socialia foedera* aut pacta de coniugio, ut Hecroid. IV, 17: *saepe foedera thalami, lecti*, quibus sociatur coniux.

Laesaque quid faciat, quid amans, quid femina, disces
 Rebus, ait; sed amans, et laesa, et femina Circe. » 385
 Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortum:
 Ter iuvenem baculo tetigit; tria carmina dixit.
 Ille fugit, sese solito velocius ipse
 Currere miratus, pennas in corpore vidit;
 Seque novam subito Latiis accedere silvis
 Indignatus avem, duro fera robora rostro 390
 Figit, et iratus longis dat vulnera ramis.
 Purpureum chlamydis pennae traxere colorem:
 Fibula quod fuerat, vestemque momorderat aurum,
 Pluma fit; et fulvo cervix praecingitur auro; 395
 Nec quidquam antiqui Pico, nisi nomina, restat.

385. *sed amans, et laesa, et femina* (Circe) Nota gradationem, quae est in his verbis. — Etiam Circe cum vi, potens illa venefica. — Sequentia brevius expressit Virgil. Aen. VII, 190: *Quem... Aurea percussum virga, versumque venenis Fecit avem Circe, sparuitque coloribus alas*: sed Noster haec suo more ludens per partes expressit.

388. *velocius* etc.) ut Actaeon in cervum transiens III, 199. — *Pennas* — vidit. Leidenensis *pennas rodit*, quod elegantes respondere sequentibus *indignatus et iratus* putat Burmannus. — *Accedere* proprium avibus in silvis, hinc poetae licet dicere *silvis*. — *Duro rostro*. Multi (et Regius codex A) *diro*. — Mox recte Burmanno displicebant *fera robora*; nam quavis silvae et montes interdum *feri* dicantur, non tamen apparet, cur hoc loco poeta *robora* eodem epitheto insigniverit. Qui nil molitur inepte, is etiam in talibus diligens est. Sed nec Heinsii emendatio placet, *duro fera robore rostra Fregit. Durities*

rostri pici nota est: acumine eius cuneato foramina facit in arboribus, ut vel insecta sub cortice latentia protrahat, vel nidum struat. Hanc quoque eius naturam et fabula poeta repetit. Plura sunt picorum genera; sed nullum eos colores refert, quos hic commemorat. Peunae plutimae nigrae sunt; nisi quod in capite cervicere pileo coccineo aut macula rubra distinctae sunt. Picus maior in Italia frequens etiam sub cauda aliquid ruboris habet. Itaque Nostrum luisse putes, quum etiam nigra interdum *purpurea* dicantur, ut *mare purpureum*, ἁλὶς πορφυρέσσα. — Iam ordo verborum, *Aurum*, quod *fibula fuerat*, et *vestem momorderat*. De mordere vide ad VIII, 318; de praecingere ad I, 699. — *Nec quidquam antiqui... restat*. Vulgo *antiquum*; multi *antiquo*; Florentinus *antiqui*, quod placuit Heinsio, qui et e multis recepit *restat* pro *restant*: hoc Burmannus defendi posse docet. — Regii codices ambo, *antiquum* et *restat*.

Interea comites clamato saepe per agros
 Nequicquam Pico, nullaque in parte reperto,
 Inveniunt Circen; nam iam tenuaverat auras,
 Passaque erat nebulas ventis ac Sole resolvi; 400
 Criminibusque premunt veris; regemque reposcunt;
 Vimque ferunt; saevisque parant incessere telis.
 Illa nocens spargit virus, succosque veneni;
 Et Noctem, Noctisque Deos Ereboque Chaoque
 Convocat, et longis Hecaten ululatibus orat. 405
 Exsiluere loco, dictu mirabile, silvae;
 Ingemuitque solum, vicinaque palluit arbos;
 Sparsaque sanguineis maduerunt pabula guttis;
 Et lapides visi mugitus edere raucos;
 Et latrare canes; et humus serpentibus atris 410
 Squalere; et tenues animae volitare videntur.
 Adtonitum monstris vulgus pavet; illa paventum
 Ora venenata tetigit mirantia virga:
 Cuius ab adtactu variarum monstra ferarum
 In iuvenes vejiunt: nulli sua mansit imago. 415

397. *Interea comites* etc.) Mutatio comitum et coniugis. — *Tenuaverat*, remotis densis nubibus: vid. vs. 369. — *Resolvi*, dissipari. Elegantius Burmanno videbatur *recludi*, quod habent novem MSS. Equidem patem *recludi* rectius dici coelum nubibus obductum. — *Criminibus premunt*, urgent criminando. *Premere* sic absolute apud Cic. Div. II, 20.

404. *Lectionem Ereboque Chaoque* tnetur etiam Priscianus VI, p. 720, qui exponit, ab Erebo et a Chao. E Chao Erebus et Nox nati; Hesiod. Theog. 123. Erchi et Noctis nati nominantur a Cic. Nat. Deor. III, 17, Dolor, Metus, Invidentia, Mors, Tenebrae, Miseria, Querela, Fraus etc. — *Longi ululatus* etiam III, 706.

Ad Hecaten et quae sequuntur confer VII, 194-206, et quae ibi notavimus.

407. *vicina arbos*, pro, vicinae arbores. Non igitur erat, cur Glorvannus amplius quaerendum existimaret, quae illa vicina fuerit arbor. — *Pabula*, gramina, ut supra vers. 43. — *Squalere*, tecta, plenus erat serpentibus; nihil aliud; vide ad I, 374. — *Tenues animae*, saepe apud poetas umbrae et imagines inferorum. Et heue *volitare* de eorum levitate. — *Permuli* (et codex Regius A) *volitare silentium*, quod aridetur Heinsius; sed Burmannus improbat, quin versus sequens exit in *paventum*, et its rhythmum faceret: rhythmus tamen est etiam II, 398. Recepit illud Mitscherl.

415. *In iuvenes*, h. e. comites Pici,

Presserat occiduus Tartessia litora Phoebus,
 Et frustra coniux oculis animoque Canentis
 Exspectatus erat: famuli populusque per omnes
 Discurrunt silvas, atque obvia lumina portant.
 Nec satis est Nymphae flere; et lacerare capillos; 420
 Et dare plangorem; facit haec tamen omnia: sese
 Proripit, ac Latios errat vesana per agros.
 Sex illam noctes, totidem redeuntia solis
 Lumina viderunt inopem somnique cibique,
 Per iuga, per valles, qua fors ducebat, euntem. 425
 Ultimus adspexit fessam luctuque viaque
 Thybris, et in gelida ponentem corpora ripa.
 Illic cum lacrymis ipso modulata dolore
 Verba, sono tenui moerens, fundebat; ut olim
 Carmina iam moriens canit exsequialia cyncus. 430
 Luctibus extremum tenues liquefacta medullas
 Tabuit; inque leves paulatim evanuit auras.
 Fama tamen signata loco est; quem rite Canentem

veniunt, eos superveniunt, comites in ea monstra mutantur. — *Imago*, forma.

416. *Premitt* sol loca ea, ad quae accedit; vide ad IX, 286. — *Tartessia*, Hispanica occidentalia: *Tartessus*, urbs Hispaniae inter duo Baetis ostia; vid Bochart. Geograph. S. lib. I, cap. 34. Sed quum MSS. b. l. variant, Heinsius eorum ducta suadet vel *Tarpeusia*, vel *Carteia*, quo utroque nomine Tartessus nonnullis dicta, aut denique *Carpesia*, quia *Carpesii* etiam Hispaniae populi apud Liv. XXVI, 26. — *Oculus animoque exspectare* dictum, ut *oculis animoque quaerere* alibi. — *Lumina*, faces.

423. *Sex illam noctes* etc.) Conf. V, 440 sqq.; X, 73.

428. *ipso modulata dolore*) In his

verbis non erat cur haerere Heins. et Burmann. Cantu excellens uxor nunc quoque *modulatam* edebat querelas; dolor enim dabat modos. Heinsius coniicit *spissos modulata dolores*; Burm. *ipso modulante dolore*. — *Sono tenui moerens*, Moreti unus modo *tenui moerens*. — *Exsequialia*, fuchria, novum vocabul. — *Olim*, fere, in similitudinibus ponitur. — De canta *cyncorum* vide ad II, 253.

431. *Luctibus extremum*) Florentinus et duo alii *Luctibus extremis*; Heinsius malit *Fletibus extremis*: sic VII, 380, *flendo delicuit*; V, 427, *lacrymis absumitur*. — *Tenues*, molles. Plurimi MSS. *teneras*, ut et alibi. — *In auras evanuit*, in auras resoluta evanuit. — *Fama signata est*, servata est, haesit. Nomen *Canentis*

Nomine de Nymphae veteres dixere Camenae.
 Talia multa mihi longum narrata per annum, 435
 Visaque sunt: resides, et desuetudine tardi
 Rursus inire fretum, rursus dare vela iubemur;
 Ancipitesque vias, et iter Titania vastum
 Dixerat, et saevi restare pericula ponti.
 Pertimui, fateor, nactusque hoc litus adhaesi. » 440

IV. Finierat Macareus; urnaque Aeneia nutrix
 Condita marmorea, tumulo breve carmen habebat:

HIC ME CAIETEN NOTAE PIETATIS ALVMNVS

ARGOLICO EREPTAM QVO DEBVIT IGNE CREMAVIT.

Solvitur herboso religatus ab aggere funis, 445
 Et procul insidias, infamataeue relinquunt
 Tecta Deae, lucosque petunt, ubi nubilus umbra

loco inditum signi instar fuit, quo servata est rei ibi gestae memoria. Similiter fere Virgil. VII, 3, *ossa nomen signant*. — *Dixere Camenae*. Vulgo (et in Regiis codicibus) *dixere coloni*. A *Camenis* antiquitas illa loca habitata; XV, 482. Erant mulieres vaticinantes, forte et vaticinis sua versibus composita edentes; post cum Musis confusae: vide Heynii Exc. V ad Aeneid. VII.

435. *Talia multa mihi* etc.) Heinsius metuit, ne haec interpolata sint.

440. *nactusque hoc litus*) Vlysses, relicto promontorio Circae, quum oram Italiae legens fretum Siculum peteret, Caietam praeteriit, ubi Macareus morat.

441-511. *Diomedes* Venulo auxilia imploranti narrat, se multa Ilio exciso perpassum, tandem etiam socios amisisse in ares mutatos. Fabula a multis varie tractata; conf. Virgil. XI, 243 sqq.; Lycophr. 592 sqq.; Auctor de Mirab. Auscult. p. 722; Anton. Liberalis cap. 37; Plinius X,

44 s. 61; Aelianus Histor. Anim. I 1; Augustinus de Civit. Dei lib. XVIII, cap. 16. — *Urnique Aeneia nutrix* etc. Redi ad vs. 157; confer Virgil. Aeneid. VII init. — *Marmorea*, pro *marmoreo*, e duobus recepit Heinsius. — *Pro tumulo* Mitscherl. dedit *tumuli*. — *Carmen*, ut II, 326. — *Notus saepe* in laudem; Horatius II, Od. 2, *Notus animi paterni*; Burmannus laudat e Petron. III, *Mutrina notae pudicitiae*. — *Quod debuit*, quem pietas postulavit; Horatius II, Od. 6, 23, *debita lacryma*.

447. *lucosque petunt, ubi nubilus* etc.) Aduibrata haec e Virgilio vs. 29 sqq.: *Atque hic Aeneas ingentem ex nequore lucum Prospicit: hunc inter fluvio Tiberinus amoenus, Fortibus rapidus, et multa flavus arena, In mare prorumpit*. Silvia olim illa loca obsita fuisse, et per se credibile, et auctoritate veterum constat. Hodie ibi ager apricus litusque arenosum; vide Heinii Exc. III ad Aeneid. VII. — *Nubilus umbra*, opacus umbra ar-

In mare cum flava prorumpit Thybris arena:
 Faunigenaeque domo potitur nataque Latini,
 Non sine Marte tamen: bellum cum gente feroci 450
 Suscipitur; pactaque furit pro coniuge Turnus.
 Concurrit Latio Tyrrhenia tota; diuque
 Ardua sollicitis victoria quaeritur armis.
 Auget uterque suas externo robore vires:
 Et multi Rutulos, multi Troiana tuentur 455
 Castra: neque Aeneas Evandri ad limina frustra,

borum; Virg. vs. 36, *lactus fluvio succedit opaco*. — *Flava arena*. Plurimi (et Regii codices) *fulva arena*. *Flavae arenae*, *fluvius gurgis* passim Tiberi tribuuntur, et *fluvius Tiberis* perpetuum huius fluvii epitheton; vid. Heins. — Escendit autem Aeneas ad orientale litus in agrum Laurentem, ut e Virgilio intelligitur.

449. *Latius*, *Fauni* filius: Aeneas potitur eius domo, hospitio ab illo excipitur; *nataque*, filiam Laviniam uxorem ducit. Sed illa ante adventum Aeneae *pacta* fuerat *Turno*, Rutulorum regi. Is, praelatum sibi adventum aegre ferens, bellum suscipit sibi cum Aenea Latinoque; Livius I: thionysus Halicarn. I, 58' seqq. Verum apud Virgilium Alecto, lunone sic volente, *furitis* suis implet et Laviniam et Turnum: ambo igitur Latium ad bellum suscipiendum exstimulant. Quum rex cunctaretur, Iuno ipsa belli portas aperit, in eoque bello totius Latii finitimarumque civitatum auxilia sibi adiungit Turnus. Etiam *Venus* Argos mittitur ad *Dionedem*, ut cum in Turni partes adducat, Aeneid. VIII, 8, sed frustra. Aeneas contra *Evandri* auxilium et implorat et impetrat. Copiose haec tractata a Virgilio Aen. VII et VIII. — *Latio*, in Latio; Virgil. vs. 43,

Dicam . . . Tyrrhenamque manum, totamque sub arma conctam Hesperiam. — *Ardua*, difficilis fortitudine Troianorum et multitudine hostium: *victoria quaeritur*, victoriae causa pugnatur, *sollicitis armis*, sollicitate, studiose. Ea arma habent libros sex posteriores Aeneidis.

455. *Rutulos* adiuabant Mezentius Etruscorum rex cum filio Lauso, Aventinus Hercolis filius, Catillus et Corna, Tiburtini, Camilla e Volscorum gente et alii; vide Virgilium VII, 647, ad fin. — *Tuentur* pro *vulgari*, sequuntur, quod et hoc loco unus MS. habet, nec displicet Burmanno.

456. *Evander*, ex Arcadia profugus, Fauno regnante in Italiam venerat, et in Palatino monte Pallanteum oppidum condiderat; Dionys. Halicarn. I, 31; Justin. XLIII, 1. Ab eo non benigne modo excipitur Aeneas, sed quadringentorum etiam equitum subsidio adiuvantur, quibus praeerat Pallas, unicus Evandri filius; Virgil. VIII, 514 seqq. — *Pro ad limina*, vulgo *ad moenia*; unus Basil. et unus Voss. omittunt *ad*; Heinsius malit *Evandria limina*, ut *Evandrius ensis*; *mons Evandrus* etc. et verbo *venire* saepe quartus casus additur sine praepositione. — Codex Regius B solus habet *moenia*. Hoc loco ut saepius

At Venulus magnam profugi Diomedis ad urbem
 Venerat: ille quidem sub Iapyge maxima Dauno
 Moenia condiderat, dotaliaque arva tenebat.
 Sed Venulus Turni postquam mandata peregit, 460
 Auxiliumque petit, vires Aetolius heros
 Excusat; nec se soceri committere pugnae
 Velle sui populos, nec, quos e gente suorum
 Armet, habere viros: « Neve haec commenta putetis,
 Admonitu quamquam luctus renovantur amaro, 465

alibi mere coniecit Heinſius: codices ergo tueamur. LEM.

457. *Diomedes*, Ilio exciso, post multos errores in Apuliam profugus venisse tradebatur, *Dauni* regis filius in matrimonium ducta, *dotalia arva*, partem agri dotis loco, tenuisse, in iisque urbem condidisse, cui ab Argis Peloponnesi, quorum antiquum nomen Ἀργεῖς ἴππιον, hoc ipsum nomen imposuerit, quod postea in Αργυρίππο contractum sit; Strabo VI, pag. 434. Ad eum igitur, quem Graecis Teucrisque inuisus esset, *Venulus* orator mittitur a Turno, cui et ipsi graeca origo tribuitur. — *Magna urbs*, quia metropolis Dauniae: mox *maxima moenia*, et Virg. XI, 216, *magna Diomedis ab urbe*. Sed Heinſius nec vulgat. damnat, *magna Diomedis*, ut Virg. VIII, 9, *Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem*: sed ita duo essent epitheta, *magni profugi*. — Regii nostri codices neque *magni* neque *magnam* habent, sed *At Venulus frustra* etc. nunc non audiendus est Heinſius qui malit *Vt Venulus*: si frustra non reponatur, praestabit tō *profugi*, quod suadent quae infra vers. 476 et seqq., memorantur. Praeterea pro *urbem* codex A dat *arces*, quod Cioſanus in Vaticano legi movet. LEM. — *Iapyx* pro *Iapygia*,

etiam Virg. v. 247, et Horat. I, Od. 3: *Iapygiae* autem nomen etiam ad Apuliam pertinuit; *Appulus Daunus* est apud Horatium IV, Od. 14, 26.

460. *Sed Venulus Turni* etc.) De hac legatione conf. Virgil. XI, 226 sqq., quem Noster expressit. — *Diomedes Aetolus* quidem fuit, sed ducta Adrasti filia Aegialeis, in regno Argivorum successerat, et inde profectus erat ad Troiam. — *Vires excusat*, excusat se, quod *vires*, copias auxiliares, mittere nequeat Turno.

464. *Neve haec commenta* etc.) Senſus huius orationis: satis malorum nos Graeci post Ilium excisum perpeſſi sumus; nolo amplius cum Teucris Venerisque filio pugnare. — *Admonitu de iis*, quae cum ingrato ſenſu in animum redent, ut IX, 324. — *Renovantur amaro*. Plurimi *renovantur amari*. — Hoc poſtrem. legitur in codice A; codex autem B, *quamquam renovetur luctus amaro*, quod nemini displiceat. LEM. — *Perpetiar memorare*, impetrabo a me, ut memorem. Sigaa parentheſeos, quibus vers. 465 inclusus erat, ſuſtulit. Ordo verborum: perpetiar memorare, quamquam luctus renovantur admonitu amaro. — Quia *quamquam* praepoſitum, propterea in altero membro tamen additum, ut ſemper

Perpetiar memorare tamen: postquam alta cremata est
 Ilion, et Danaas paverunt Pergama flammæ,
 Naryciusque heros, a virgine virgine raptæ,
 Quam meruit solus poenam digessit in omnes;
 Spargimur, et ventis inimica per æquora rapti, 470
 Fulmina, noctem, imbres, iram coelique marisque
 Perpetimur Danaï, cumulumque Capharea cladis.
 Neve morer referens tristes ex ordine casus,
 Graecia tum potuit Priamo quoque flenda videri.
 Me tamen armiferae servatum cura Minervæ 475
 Fluctibus eripuit: patriis sed rursus ab Argis
 Pellor; et antiquo memores de vulnere poenas
 Exigit alma Venus; tantosque per alta labores

apud Latinos. — *Alta*; vid. ad XIII, 197. Calamitates, quas passa est classis Græcorum a Troia redeuntium, Minervæ tribuunt veteres; Homerus Od. Γ, 135; Euripides Troad. 65; Virgilius XI, 259. Irritaverant autem iram Minervæ, non modo Palladio erepto, sed etiam eo, quod Ajax Oilei *Narycius* (a Narycia, Locridis urbe, in qua natus erat, dictus; LXX.) virginem Cassandram a virgine, e templo Minervæ, rapuerat; Virgil. Aeneid. II, 463: ita hoc facto poenam digessit in omnes; commisit, ut poenam ab omnibus sumeret Minerva.

471. *noctem*, tenebras. — *Cumulumque* etc. Post horrorem tempestatem, naufragium adeo facimus ad Caphara. *Caphareus*, aut e dialecto Ionica *Caphereus*, promontorium Euboæ, latentibus saxis et vorticibus iofame; Virgilius vs. 259, *triste Minervæ Silius*, et Euboicæ cautes, ultorque Caphareus.

474. *Graecia tum potuit etc.*) e Virgilio vs. 259: *Fel Priamo miseranda manus*. Ante eum Pacuv. *Si Pri-*

mus adesset, et ipse eius commiseresceret. — *Potuit*, potuisset.

475. *cura Minervæ*, Minerva, ut I, 48, *cura Dei*. — *Servatum fluctibus eripuit* pro e fluctibus ereptum servavit. A Troia Argos rediit Diomedes secundum Homerum Od. Γ, 180: itaque quom multi MSS. (sicuti et codices Regii nostri) h. l. *ap agnis præferant patriis ab Argis*, quod et Heinio placebat, quamquam is ex aliis malebat *patriis ab aris*, adsentiente Burmanno, illud recepimos. — Sed inde rursus pellitur, fugit, cognito uxoris adulterio, quod tanta admodum hic tangit. Eius rei causam tribuit *Veneri antiqui vulneris* memori, quod manui ipsius in proelio inflixerat Diomedes; Homerus Il. E, 330. Virg. vs. 275: *Hæc adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt Tempore, quom ferro coelestia corpora domens Adpetii et Veneris violavi vulnere dextram*. Apud eundem vers. 270, *Calydonæ redit*, sed melius Ovid. Vide ad vs. 460. — *Memores*, quia ipsa memor, ut sæpius vidimus.

Aequora sustinui, tantos terrestribus armis,
 Ut mihi felices sint illi saepe vocati, 480
 Quos communis liems, importunusque Caphareus
 Mersit aquis; vellemque horum pars una fuissem.
 Vltima iam passi comites belloque freloque,
 Deficiunt, finemque rogant erroris: at Acmon
 Fervidus ingenio, tum vero et cladibus asper; 485
 « Quid superest, quod iam patientia vestra recuset
 Ferre, viri? dixit: quid habet Cytherea, quod ultra
 (Velle puta) faciat? Nam dum peiora timentur
 Est in vota locus: sors autem ubi pessima rerum,
 Sub pedibus timor est, securaque summa malorum: 490
 Audiat ipsa, licet; licet, ut facit, oderit omnes
 Sub Diomede viros; odium lamen illius omnes
 Spernimus, et parvo stat magna potentia nobis. »
 Talibus invitam Venerem Pleuronius Acmon
 Instimulat verbis, veteremque resuscitat iram. 495
 Dicta placent paucis: numeri maioris amici

479. *terrestribus armis*, cum Dauno adversus Messapios latis; confer Antonin. Liberal. 37. — *Communis liems*, tempestas, vers. 470 sqq. descripta, quae pertinebat ad omnes Graecos. Votum autem hoc commune iis, qui e calamitate quidam emersi, iam cum alia conflictantur.

484. *Deficiunt*, animos abiciunt. — Potest *deficiunt* explicari, me derelinquere parant. LEM. — *Acmon*, qui infra vs. 494 dicitur *Pleuronius* a Pleurone Aetoliae urbe, quam Venerem contemneret, in avem cycno similem fuit mutatus. Nonnulli scribunt *Agmon*; sed *Acmon* graecum est nomen ut *Cycnus*, *Procyon* etc. L. — *Acmon* apud Virgilium non occurrit. — *Asper*, exacerbatus.

489. *in vota*, votis, precibus. —

Sub pedibus, victus est. — *Secura summa malorum*, securi sunt homines de summo malo, non amplius timent maius malum; sic *secura vota* XII, 199.

493. *et parvo stat magna* etc.) Vtique e duodecim MSS. revocandum, et *parvo stat tanta potentia nobis*; parum damni nobis adfert potentia Veneris; vide ad X, 547: recte Heinsius ait: hoc vult, socios suos superiores esse omni Veneris insultu. Vulgo, et *magno stat magna*, ut in codicibus Regiis.

494. *Talibus invitam Venerem* recepit Heinsius e duobus, pro vulgata *Talibus iratam Venerem*, quod habent omnes MSS.: hoc emendatum quia sequitur *iram*.

OVID. Op. Tom. IV

G g

Acmona corripimus: cui respondere paranti
 Vox pariter, vocisque via est tenuata; comaeque
 In plumas abeunt; plumis nova colla teguntur,
 Pectoraque, et tergum: maiores brachia pennas 500
 Accipiunt, cubitique leves sinuantur in alas:
 Magna pedum digitos pars occupat; oraque cornu
 Indurata rigent, finemque in acuminis ponunt.
 Hunc Lycus, hunc Idas, et cum Rethenore Nycteus,
 Hunc miratur Abas; et dum mirantur, eandem 505
 Accipiunt faciem; numerusque ex agmine maior
 Subvolat, et remos plausis circumsonat alis.
 Si volucrum quae sit subitarum forma requiris;
 Vt non cynorum, sic albis proxima cynis.

497. *respondere paranti*) Plurimi (et Regii codices) *respondere volenti*. — *Vox pariter, vocisque* etc. Virgilius vs. 272, breviter: *Socii amiani petierunt aethera pennis, Fluminibusque vagantur aves, heu dira morum Supplicia! et scopulos lacrymosis vocibus implent*. Cum nostro loco confer II, 373, ubi et *vox tenuata*.

501. *sinuari* exquisite de alarum curvatura. — *Cornu indurata rigent*, sunt cornes. Sed posuit duo verba, quibus natura cornu exprimitur. — *Finem in acuminis ponunt*, desinunt in acumen.

505. *Hunc miratur Abas* Regii codices habent, ut omnes alii, praeter secundum Vatican. et Francofurt. ex quibus Heinsius Burmannusque, et post eos Gierigius, male ediderant *Hunc mirantur Abas*, ut illud verbum ad praecedentia nomina simul referret, sicut referenda sunt duo sequentia verba *mirantur*... *accipiunt*: sed malimus cum *Abas* tantum coniungere verbum quod proximum antecedit, ideoque verbum cum singulis aliis praecedentibus nominibus

subintelligere, explicareque hoc modo: hunc miratur Lycus, hunc miratur Idas, hunc Abas miratur. Vnde lectionem codicum revocavimus. LEM. — Quia modo praecessit *pennas accipiunt*, propterea Burm. cum tribus legeret *traxerunt faciem*, ut I, 412; unus Heinsii *assumit faciem*, ut XII, 1. — *Circumsonat* recte ex sec. P. latius recepit Heinsius pro *circumvolat*. — Regii nostri habent etiam *circumvolat*, sed iam in eodem versu praecessit *subvolat*; ideo probanda emendatio. LEM.

508. *volucrum subitarum*) Codices Regii, ut plurimi, *volucrum dubiarum*; hoc bene refutat Heinsius, quum Venuli illas aves, quamvis cyni non essent, cynorum tamen albitudinem referre ignoranti, *dubium* nunciandum potuerat. LEM. — Etiam Lycophr. d. l. has aves Diomedaeas, antibus paulo ampliores diemque piscando in medio pelago exigentes, cum cynis comparat; Plinius vero X, 44, fulicarum similes esse indicat; referuntur hodie inter anseres procellarioque versantur iuxta insula Dio-

Vix equidem has sedes, et Iapygis arida Dauni 510
Arva gener teneo, minima cum parte meorum. »

V. Hactenus Oenides: Venulus Calydonia regna,
Peucetiosque sinus, Messapiaque arva relinquit.
In quibus antra videt, quae multa nubila silva,
Et levibus guttis manantia, semicaper Pan 515
Nunc tenet; at quodam tenuerunt tempore Nymphæ.
Appulus has illa pastor regione fugatas
Terruit, et primo subita formidine movit.
Mox, ubi mens rediit, et contempsere sequentem,
Ad numerum motis pedibus duxerunt choreas. 520
Improbat has pastor, saltuque imitatus agresti
Addidit obscœnis convicia rustica dictis:
Nec prius obticuit, quam guttura condidit arbor.
Arbore enim succoque licet cognoscere mores;

medeas, Apuliam contra; Plinius d. l. *Aedem* (Diomedis) *quotidie pleno gutture madentibus pennis perlant atque purificant*; unde origo *fabulae*, *Diomedis socios in earum effigies mutatos*.

510. *arida Dauni arva*, Apulia, aquarum inops: hinc *pauper aquae Daunus* Horat. III, Od. 30, 11: et male hoc loco *ardua Dauni arva* in octo MSS.

512-516. *Appulus pastor* Nymphis maledicens, mutatur in oleastrum. — *Oenides*, Diomedes ab avo Oeneo, Aetoliæ rege, cuius urbs *Calydon*, hinc Daunia etiam, nova sedes Diomedis, *per Calydonia regna* declaratur. — Pro *Peucetios* MSS. fere omnes diversa lectionum monstra exhibent; sed veram restituisse videtur Burmannus: nempe Dauniis vicini *Peucetii* et *Messapii*; nunquam Iapyx, Daunius et Peucetius; Lycæonis filii, has oras occupasse traduntur ab Anton. Liberali 31.

515. *levibus guttis manantia*, in

quibus *leves*, roris modo, guttæ de saxo decidunt: V Fast. 661, *vivo rorantia saxo antra*. Lectionem illam recte tuetur Burmannus, quam Heinsius legi velit *levibus stagnis*, quia in multis (ut in codice B, pro varia lectione) *levibus canis*.

517. *fugatas terruit*, terruit, ut fugerent. — *Movit*, conterruit.

520. *motis pedibus*) Heinsius suadet *motis manibus*, quia ubique fere *movere* aut *iactare manus*, *brachia* de saltatione, in qua manuum magis et brachiorum gestus spectabatur, quam pedum motus. Vide nubem exemplorum ab Heinsio ad Remed. Am. 334 collectorum. At h. l. quia *saltu imitatus agresti* illos motus pastor traditur, et MSS. omnes in *pedibus* conspirant, id mutari nolim: etiam *pedum eleganter ponendorum ars* fuit in saltationibus veterum; Horatius II, Od. 12, 17, *Quam nec ferre pedem dedit choris*.

524. *Arbore enim*) Tò enim nunc

Quippe notam linguae baccis oleaster amaris 523
Exhibet: asperitas verborum cessit in illas.

VI. Hinc ubi legati rediere, negata ferentes
Arma Aetola sibi, Rutuli sine viribus illis
Bella instructa gerunt; multumque ab utraque cruoris
Parte datur: fert ecce avidas in pinea Turnus 530
Texta faces; ignesque timent, quibus unda pepercit.
Iamque picem et ceras, alimentaque caetera flammae
Mulciber urebat, perque altum ad carbasa malum
Ibat, et incurvae fumabant transstra carinae;
Quum memor has prius Idaeo vertice caesas 535

vix locum habet). MSS. omnes praeter duos, *Arbor enim est*; Heinsius emendat, *Arbore iam*; sed metuo cum eodem, ne quid altioris mendii subsit. — *Pro cessit in illas*, plurimi *mansit in illis*. Codices Regii ambo *cessit in illis*.

527-565. *Naves Aeneae*, quibus Turnus ignes inferrebat, Cybeles numine mutantur in Nymphas. Sumta fabula e Virgilio Aen. IX, 107 sqq.; conf. X, 219. Additur Alcinoi navis in sexum mutata. — *Perentes*, referentes. — *Arma negata* e formula solenni, *arma virosque polliceri ad bellum*. — *Instruit bellum* qui parat, quibus opus est ad bellum. Sic et *instruere odia*, *iram*. *Bella instructa* e septem MSS. arrisit Heins. pro vulg. (quod in Regii codic.) *bella infusa*; quidam *infesta*: unus *exhausta*.

530. *fert faces avidas*, quia ignis avidus, edax. — *Texta*, naves; vide ad XI, 524: ante Don. Heinsium edebatur *Tecta*. — Regii cod. ambo dant *tecta*, sed bene *texta* scribi voluerunt Constantius Fan. Giosanus, et duo Heinsii. LEM. — *Ignes timent*, iam verendum erat, ne igne perirent. Nota lusum in *ignes* et *unda*, atque

confer Aeneid. lib. IX, vers. 71 sqq.

532. *picem et ceras*) vide ad XI, 524. — *Ire saepe* de celeri et vehementi motu, ubi gravior verbum expectes. — *Pro fumabant* Thnan. *flammas*. Hinc Heinsius coniecit *flammas*, aut, quis hoc insolentius, *lambebat*, et praeterea, *tigna carinae*, quis multi habent *igne*. — Regii codices ambo nihil mutant.

535. *Quum memor has* etc.) Dignas res visa Virgilio, ad quam nova Musarum invocatione transiret, vs. 77. — *Ida*, mons sacer Phrygiae Deae, (vide vers. 541) materia abundabat. *Idaeae naves* etiam apud Horat. I, Od. 15, 1. Mater Deum Aeneae, quum classe indigeret, pineam silvam sibi sacrum dederat, Iovem precata, ne naves inde factae vento ullo vincerentur. Iupiter promiserat, se illas, ubi hunc portusque Ausonios tenerint, in sequoris Deae esse mutaturum. Sic Virgilius, qui adventum Deae breviter describit: *ingens Fius ab Aurora coelum transcurrere nimbus, Ilacique chori; tum vos horrenda per auras Excidit, et Traum Rutulorumque agmina complet. Haec laetius Noster tractavit. — Pulsum aet*

Sancta Deum genetrix, tinnitibus aëra pulsi
 Aeris, et inflati complevit murmure buxi:
 Perque leves domitis invecta leonibus auras,
 « Irrita sacrilega iactas incendia dextra,
 Turne, ait; eripiam, nec me patiente cremabit 540
 Ignis edax nemorum partes et membra meorum. »
 Intonuit dicente Dea: tonitrumque secuti
 Cum saliente graves ceciderunt grandine nimbi;
 Aëraque, et subtilis tumidum concursibus aequor
 Astraei turbant, et eunt in proelia, fratres. 545
 E quibus alma parens unius viribus usa,
 Stuppea praerumpit Phrygiae retinacula classis;
 Fertque rates pronas, medioque sub aequore mergit.
 Robore molito, lignoque in corpora verso,
 In capilum faciem puppes mutantur aduncae: 550
 In digitos abeunt, et crura natantia, remi:
 Quodque prius fuerat, latus est; mediisque carina
 Subdita navigiis, spinae mutatur in usum.

cymbela, quae inter se concussa tin-
 nitum dabant acutum; vide ad III,
 532, ubi aëra aere repulsa. — Buxus
 contra s. tibia Phrygia incurva, mur-
 mur dabat, id est sonum gravem. —
 Complevit ita aëra npe Corybantum,
 qui comitari Deam illam solebant.
 Strepitu autem tympanorum, cymba-
 larum et tibiarnum declarari solebat
 etiam in sacris adventus Cybeles. —
 De leonibus Cybeles vide ad X, 704.

543. saliens grando exquisitè de
 grandine a corporibus, quibus impin-
 gitor, resiliente; e Virgil. Georg. I,
 449, in tectis crepitans salit horrida
 grando. — Astraei fratres, venti,
 Astraei et Aurorae filii; Hesiodus
 Theogon. 378.

547. Stuppea praerumpit etc.) Vir-
 gilius vers. 117: Et, sua quaeque,
 Continuo puppes abruptum vincula

ripis, Delphinumque modo demersis
 aequora rostris lina petunt; hinc vir-
 gineae, mirabile monstrum, reddunt
 se totidem facies pontoque feruntur.
 Sed Noster, more suo, singularum
 partium transformationem describit,
 idque satis ingeniose, quam nihil si-
 militudinis habeant partes navis cum
 corpore humano. — Medio sub aequo-
 re. Vnus Heinsii imò sub aequore,
 quod recepit Mitscherl.

552. Quodque prius fuerat, latus
 est) Hanc lectionem ex Neapolitano
 recepit Heinsius pro vulgata, quam
 habent Regii codices nostri, Quodque
 sinus fuerat, latus est; quamquam ei-
 dem Heinsio non displicebat altera in
 permulta reperta, Quodque latus fue-
 rat, latus est, nam et latera navium
 dicuntur; sed eodem alludit lectio re-
 cepta. LEM. — Vivianus ex suis MSS.

Lina comae molles, antennae brachia fiunt.
 Caerulus, ut fuerat, color est; quasque ante timebant, 555
 Illas virginis exercebat lusibus undas
 Naides aequoreae; durisque in montibus ortae
 Molle fretum celebrant; nec eas sua tangit origo.
 Non tamen oblitae, quam multa pericula saevo
 Pertulerint pelago, iactatis saepe carinis 560
 Subposuere manus, nisi si qua veliebat Achivos.
 Cladis adhauc Phrygiae memores, odere Pelasgos;
 Neritiaeque ratis viderunt fragmina laetis
 Vultibus, et laetae videre rigescere puppim
 Cautibus Alcinoi, saxumque increscere ligno. 565

VII. Spes erat, in Nymphas animata classe marinas,
 Posse metu monstri Rutulum desistere bello.
 Perstat; habetque Deos pars utraque, quique, Deorum
 Iustar, habent animos: nec iam dotalia regna,
 Nec soceri sceptrum, nec te, Lavinia virgo, 570

profert, spinæ curvatur in usum, quod est elegantius, et nunc etiam propterea melius, quia præcessit mutatur. — Regii nostri codices dant mutatur.

556. *exercebat lusibus undas*, Indunt, et nant in mari. Similiter *exercere tellurem arundo*. — *Duri montes*, quatenus opponuntur *molli fretu*; quare in plurimis legitur male *nummisque in montibus*; conf. vs. 709. — *Nec ea sua tangit origo*; nihil curant redire in montes, ubi sunt ortae. L. 563. *Naritia*, navis Ulyssis a Nerito, monte Ithacæ. Hoc bene emendavit Regius, quum ante legeretur *Narycia*; i. e. Aiacis Oilei navis, qui fuit Narycius. — Ulysses benigne excepti *Aleionis*, Phacacum rex, cuiusque navē sua portari iussit Ithacam; Homæus Od. H, 328. De eius mutatione in saxum Od. N, 155 sqq.

Procopius, de bello Gothorum IV: *Navem ex alba petra, quæ in Phæacide regione apud mare visitur, aliqui eam esse autumant, quæ Ulyssis Ithacam fuit advectus*.

566–580. *Ardea*, urbs Rutulorum, interfecto Turno, incendio deletur, et ex cineribus oritur Ardea avis. — *In Nymphas animata* breviter dictum, animata et versa in Nymphas, ut IV, 618, *exceptas varios animavit in angues*. — *Posse desistere*, pro fore, ut desistat. — *Monstrum*, mira transformatio, ut saepe apud Nostrum. *Deos*, suos Deos, id est sibi propitios. — *Quique* ex primo Strozæ pro diversa lectione dedit Heinsius; Palatinus et unus eiusdem Heinsii *quisque*; reliqui (et Regii codices) *quodque*. *Quique*... *animos*, duces fortes et acres. Laudat Heinsius illud Mezentii, *Dextra mihi Deus*.

Sed vicisse petunt; deponendique pudore
 Bella gerunt: tandemque Venus victricia nati
 Arma videt; Turnusque cadit: cadit Ardea, Turno
 Sospite, dicta potens: quam postquam barbarus ignis
 Abstulit, et tepida latuerunt tecta favilla, 575
 Congerie e media tum primum cognita praeepes
 Subvolat, et cineres plausis everberat alis.
 Et sonus, et macies, et pallor, et omnia, captam
 Quae deceant urbem; nomen quoque mansit in illa
 Urbis: et ipsa suis deplangitur Ardea pennis. 580

571. *vicisse*, graeco more, pro victoriam. — *Deponendi*, scilicet arma, bellum. Mores bellicorum bene notati. — *Bella gerunt*. Quidam *bella petunt*; Arundel. pro diversa lectione *bella volunt*, quod aridet Heinio. — Codex Reg. A *bella gerunt*; idem in codice B, et pro varia lectione *bella petunt*. — *Tandemque* etc. Tibull. etiam II, 5, 46, de hoc Veneris auxilio Aeneae praestito, *Tandem ad Troianos diva superba venit*. — *Turnus cadit* interfectus ab Aenea in pertamine singulari; Virg. XII, extr.

574. In *barbarus ignis* (olim edebatur *ensis*, ut legitur in codice A) haesere iussit, quia putarunt, Aeneam sine offensione Augusti non potuisse barbarum dici. Iac. a Cruce igitur haec verba ad Annibalem referebat, motus verbis mendosis Servii ad Aen. VII, 412: ut Ovidius narrat, quae Aeneae temporibus acciderint. Heinio malebat *Dardaniensis*, ut vs. 467 *Danaus flammis*; Virg. Aen. II, 296, *Phrygii ignes*; Horat. I, Od. 13, *Achaicus ignis*. Sine causa. Phryges saepe dicuntur sine invidia aut contentu barbari, ut vs. 163 *barbara proci*; vide ad XI, 162. Heynius ad Tibull. II, 5, 48, intelligit saevum, crudelem ignem, atque etiam barba-

rum Turnum ibi interpretatur, ferocem, crudelem. — *Tepida latuerunt favilla*. Nonnulli, ut codex Regius A *trepida*; quidam, et duo codices Regii, *putuerunt*. *Latuerunt* sub *favilla*, absorta fuerunt, et reducta in cineres.

576. *Congerie e media* Plurimi e *media*; alii, ut codex Regius A, in *media*; quidam, ut codex B, omittunt praepositionem. Ineptae huic fabulae originem hand dubie dedit similitudo nominis; Virgil. VII, 411, *Locus Ardea quondam Dictus avis*, ubi tamen *avis* esse videtur, maiori- bus. *Ardea* nomen traxisse videtur a situ in monte edito: Servius ex Hygino de Italicis urbibus memorat, ab augurio avis ardeae urbem esse dictam. Et *potens* sane Turni tempore fuisse videtur; Silius I, 293, *Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen*.

577. *everberare* pro simplici *verberare*, ut Quintil. Inst. Or. II, 4, 22. *Plausis*, motis; I, 466, *percussis alis*. — *Quae deceant*. Tres, quae doceant, non improbane Burmanno; quem vide ad Amor. III, Eleg. 10, 48. — *Ardea avis* sortem urbis Ardene, cuius e cineribus ipsa orta, plausu alarum suarum, tanquam lugubri plan-

VIII. Iamque Deos omnes, ipsamque Aeneia virtus
 Iuonem veteres finire coëgerat iras;
 Quum, bene fundatis opibus crescentis Iuli,
 Tempestivus erat coelo Cythereius heros;
 Ambieratque Venus Superos; colloque parentis 285
 Circumfusa sui; « Numquam mihi, dixerat, ullo
 Tempore dure pater, nunc sis mitissimus oro;
 Aeneaeque meo, qui te de sanguine nostro
 Fecit avum, quamvis parvum, des, optime, numen;
 Dummodo des aliquod: satis est inamabile regnum 590
 Adspexisse semel, Stygios semel isse per annes. »
 Adsensere Dii: nec coniux regia vultus
 Inmotos tenuit, placatoque adnuat ore.
 Tum pater; « Estis, ait, coelesti munere digni;
 Quæque petis, pro quoque petis: cape, gnata, quod optas. »
 Fatus erat: gaudet, gratesque agit illa parenti;
 Perque leves aurasunctis invecta columbis

ctu, Inget Acumen ingenii frigidum.

581-608. *Aeneas* mutatur Veneris beneficio in Deum. Simillimus huic est locus pulcherrimus IX, 239-272, ubi placata Iunone Hercules mortalitatem exiit flammis, ut hic Aeneas undis; Iuvenal. XI, 63: *Alter aquis, alter flammis ad sidera missus*. — *Iunonem finire coëgerat iras*. Apud Virgilium Aen. I, 4, *memorem Iunonis ob iram tantum iactatus Aeneas*. Cf. omnino Aen. XII, 791 sqq., ubi Iupiter eam placat. — *Crescens Iulus nondum maturus erat imperio*, sed *hic fundatae a patre opes incolumes ei spectant* tutela Laviniae; Livius I, 2. — *Tempestivus erat coelo*; ut qui gloriae suae satis vixisset, coelo maturus, Divis adscribendus esset. LEM.

587. *nunc sis mitissimus oro*) Alii, ut codex Regius B, *opto*. — *Parvum*

numen Aeneas inter Indigetes et Penates relatus, qui *parvi Dii* vocantur. Quidam, pro *numen*, habent *munus* aut *donum*. — Codex Reg. A, et codex B pro diversa lectione, habent *munus*. — *Adspexisse semel*, quum, Sibylla duce, ad inferos descenderet.

594. *Estis - digni*) Codex noster Regius A, *Est is ... dignus*, male propter sequentia verb. *Quæque petis, pro quoque petis*. LEM. — *Munere pro numine* cum Mitscherl. dedi e multis bonis MSS.; adprobaverat et Heinsius. — Ambo codices Regii exhibent *munere*; *numine* non potest recipi, nisi recipiatur etiam lectio codicis A, *Est is ... dignus*; hanc autem iam malam esse notavimus. LEM. — *Invectis invecta columbis*. Primus Gronov. et tres alii *niveis invecta*; Francof. *vinctis*. — Ita in codice Regio A, et in codice B a secunda man-

Litus adit Laurens, ubi tectus arundine serpit
 In freta flumineis vicina Numicius undis.
 Hunc iubet Aeneae, quaecumque obnoxia morti, 600
 Abluere, et tacito deferre sub aequora cursu.
 Corniger exsequitur Veneris mandata; suisque
 Quidquid in Aenea fuerat mortale, repurgat
 Et respergit aquis: pars optima restitit illi.
 Lustratum genetrix divino corpus odore 605
 Vnixit, et ambrosia cum dulci nectare mixta
 Contigit os, fecitque Deum: quem turba Quirini
 Nuncupat Indigetem; temploque arisque recepit.
 IX. Inde sub Ascanii ditione binominis Alba,
 Resque Latina fuit: succedit Silvius illi: 610
 Quo satus, antiquo tenuit repetita Latinus

nu. — *Numicius*, fluvius inter Lan-
 rentum et Lavinium decurrens: ad
 eum Aeneas in proelio cum Etruscis
 ant Rutulis perisse videtur; hinc ad
 Deos abiisse creditus est, et inde exor-
 nata fabula, quam respicit etiam Ti-
 bullus II, 5, 43: *Illic sanctus eris,*
quum te veneranda Numici Vnda
Deum coelo miserit Indigetem. — *De-*
ferre sub aequora, quo deferrebantur
 pargamina. — *Tacito*, tardo propter
 alveum silvum et limosum; vs. 599.
 602. *Corniger*, Numicius; vide
 ad IX, 1. — *Respergit aquis*. Heins.
 scribendum censet *detergit aquis*,
ἀπὸ γὰρ pro *deterget*, ut passim poë-
 tae.

607. *Contingere* sic II, 123; vide
 Heins. ad Amor. III, 1, 64. Datum
 ei Iovis vel Patris Indigetis nomen,
 exstructum ei ad ripas Numicii sacel-
 lum cum Inco. Liv. d. I. *Situs est*,
quemcumque enim dici ius fasque est,
super Numicium flumen, Iovem Indi-
getem appellant. Templum, illud sac-
 cellum, erat in loco iuxta Numicium.

— *Pro arisque recepit*, quod habent
 Regii codices, nonnulli *arisque repo-*
nit.

609-771. *Pomonam* hortos unice
 amantem amat *Vertumnus* in variis
 figuris apte transiens. — Sumta aili
 forma Pomonam exemplo *Anaxaretæ*
Iphiu spernentis et tandem in saxum
 conversæ monet, ut fastus ponat.
 Splendore formæ capitur Nympha.
 Poëta, quum ad tempora notiora iam
 accedat, præmittendam putavit, ne-
 xus causa, seriem regum Albanorum.
 — *Binominis*, quia idem et Iulus di-
 ctus; vide Livium I, 3. — Post *Sil-*
vium omittit Aeneam Silvium, cuius
 filius fuit *Latinus Silvius*. — *Repeti-*
tum nomen, quod alius iam olim ha-
 buit. — Pro *repetita* Heinsius olim
recidiva, ut Fast. IV, 45, *recidiva vo-*
cabula. — *Latius* vocatur *clarus*, quia
 illustrior eius fama apud posteros,
 quum caeterorum regum, deductis ab
 eo aliquot coloniis. — In his nomini-
 bus multum haeserunt interpretes;
 libri plurimi et nostri Regii dant *Clau-*

Nomina cum sceptro: clarum subit Alba Latinum:
 Epitos ex illo; post hunc Capetusque, Capysque,
 Sed Capys ante fuit: regnum Tiberinus ab illis
 Cepit; et in Tusci demersus fluminis undis
 Nomina fecit aquae: de quo Remulusque feroxque
 Acrota sunt geniti: Remulus maturior annis
 Fulmineo periit, imitator fulminis, ictu.
 Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
 Tradit Aventino; qui, quo regnarat, eodem
 Monte iacet positus, tribuitque vocabula monti.

615

Gau

Iamque Palatinae summam Proca gentis habebat.
 Rege sub hoc Pomona fuit; qua nulla Latinas
 Inter Hamadryadas coluit solertius hortos,

rus subit ecce Latino; prim. Naug. mutavit in *Alba*. *Clarum* autem erat nomen proprium, non ndiectivum; significabatque eum regem qui *Alba* dictus fuit, nam poëta mutare interdum nomina convenit, auctore Servio, et ne *Clarum* significare *Albam* dubites, idem poëta in libro IV *Fast. Isque, Latine, tibi pater est; subit Alba Latinum*. De hoc loco vide plura apud Burmannum. LEM. — *Epitos* etiam *Fastor.* IV, 43; Livio dicitur *Alys*. — *Capetusque... ante fuit*. Ingenii lusus, quem suggestit lex carminis. — *Tusci flumen*, *Albula*, in cuius trajectu submersus *Tiberinus*.

616. *de quo Remulus - Acrota*) Secundum Livium, *Tiberini* filius fuit *Agrippa*. Post eum regnavit *Remulus Silvius*, qui fulmine ictus regnum tradidit *Aventino*. — *Maturior annis*. Basil. *maturior armis*; unus *Vossian.* ævis; *Heinsius* putat ævi. Regii codices *annis*, et cave ne quid mutet. LEM. — *Positus*, ut *situs*, de sepulto.

612. *summa gentis*, de imperio, bene habet; *summa sceptri* XIII, 162;

summa belli ex *Ponto* II, 1, 46. Sed quaeritur, quo sensu *gens Palatina* dicta sit. *Micyllus* explicat, quæ circa *Palatium* et ea loca, ubi postea *Roma* condita fuit, tam habitabat. Ineptum hoc iudicat *Heinsius*, qui suadet, *Palatinae rupis*, aut *Palatini collis* sive *montis*. Verum non admodum potens rex, qui *rupis summam* habet. Quum MSS. fere omnes *Palatinas* habeant, id interea servandum arbitror, donec meliora proferantur. Forte hoc cognomen adhaesit *Procae*. — Regii nostri ambo dant *Palatinus summae loca gentis habebat*; ita et omnes alii codices: si *Palatinus* non fuerit cognomen additum *Procae*, optima mihi videtur lectio, quam recepit *Gierigius*, ut omnes alii edid. receperant ex *Nauger*. eamque ineptam male pronuntiat *Heins.* qui forsitan ineptior est, in tō loca videns vestigia tō collis. Omnibus autem codicibus in eandem lectionem conspirantibus, eam revocandum ceusco. LEM. — Pro *Latinas*, multi veteres *Latinos*; utraque bene.

Nec fuit arborei studiosior altera foetus, 625
 Vnde tenet nomen: non silvas illa, nec amnes;
 Rus amat, et ramos, felicia poma ferentes.
 Nec iaculo gravis est, sed adunca dextera falce;
 Qua modo luxuriem premit, et spatiantia passim 630
 Brachia compescit: fissa modo cortice virgam
 Inserit, et succos alieno praebebat alumno.
 Nec palitur sentire sitim; bibulaeque recurvas
 Radicis fibras labentibus irrigat undis.
 Illic amor, hoc studium: Veneris quoque nulla cupido.
 Vim tamen agrestum metuens, pomaria claudit 635
 Intus; et accessus prohibet refugitque viriles.
 Quid non et Satyri, saltatibus apta iuventus,
 Fecere, et pinu praecincti cornua Panes,
 Silvanusque, suis semper iuvenilior annis,

625. *altera*, alia. Nympha operam dans arborum culturae bene describitur. — *Ramos*, arbores. — *Felicia poma*, ut IX, 92.

628. *gravis*, gravata. — *Falx*, culter viutorum curvus ad amputandas frondes. — *Nec iaculo gravis* etc. Nec dextra Pomonae inculum gestat; sed falcem, qua luxuriantes ramos recidat. LEM. — *Premere*, eleganter pro resecare, amputare, etiam Virgil. Georg. I, 157. — *Luxuriam*, ramos longiores, nimis se extendentes et snecis fraudantes arborem. Idem rami *brachia spatiantia*, luxuriose ex-crescentia, ut IV, 364, *spatiantes alas*. — Pro *spatiantia passim* Heinsio ex uno Medic. placebat *spatiantia contra*, ut IV, 80, *pervenientia contra*. Non placent mihi similitudines illae quas in auctoribus inquirunt quidam interpretes: quia Ovidius sibi dixerit, *partique dedere* (per tenuem muri rimam) *Oscula quisque suae, non pervenientia contra*; nemo credet eum

hic scripsisse *spatiantia contra*, eam ob causam unam, ut lector duo loca inter se comparet. LEM. — *Passim* est, in omnes partes; Virgil. Georg. II, 370, *ramos compesce fluentes*; Horatius Epod. II, 13, *Inutiles falce ramos amputans*.

630. *fissa cortice*) Alii *fisso* ex solemni permutatione. — Codex Regius A *fisso*; codex B *fissa*; vide nos ad X, 512. LEM. — Venuste insitio-nem et irrigationem describit; conf. Virg. Georg. II, 73–82. — *Alieno alumno*; sarculo ex alia arbore in aliam translati. LEM. — *Labentes undae* centies apud poetas dicuntur rivi: sine causa igitur Heins. suadebat vel *lactantibus*, vel *labentibus*. Etiam Burmanni coniecit. *lactantibus*, i. e. fecundantibus, *carere poteramus*.

635. *agrestum*, nempe Deorum, quales mox nominantur. — *Refugitque viriles*. Patavinus *tactusque viriles*.

638. *pinu praecincti*) I, 699. — *Sil-*

Quique Deus fures vel falce, vel inguine terret, 640
 Ut poterentur ea? sed enim superabat amando
 Hos quoque Vertumnus; neque erat felicior illis.
 O quoties habitu duri messoris aristas
 Corbe tulit; verique fuit messoris imago!
 Tempora saepe gerens foeno religata recenti, 645
 Desectum poterat gramen versasse videri.
 Saepe manu stimulos rigida portabat, ut illum
 Iurares fessos inodo disipnxisse iuueicos.
 Falce data frondator erat, vitisque putator:
 Induerat scalas, lecturum poma putares: 650
 Miles erat gladio, piscator arundine sumta.
 Denique per multas aditum sibi saepe figuras
 Repperit, ut caperet spectatae gaudia formae.

vanusque. Vulgo (et in codice Regio B) *Silenusque*. Sileno, Bacchi comiti nullus hic locus: et Silvanus erat Deus agrestis et Latinus, qui semper senex in antiquis monumentis exhibetur. Sed ille *iuentior suis annis*, magis amoribus deditus, quam a senes exspectes. — *De inguine Priap.* vide ad IX, 344.

642. *Hos quoque Vertumnus etc.*) Sequitur locus classicus de Vertumno, quocum cf. Prop. IV, 2. Quam olim esset symbolum anni vicissitudinum, poëtae inde fecerunt Deum, qui posset in omnes verti formas, unde et Vertumnus dictus sit. Propertius, vs. 42: *At mihi, quod formus unus vertebat in omnes, Nomen ab eventu patria lingua dedit*; et vers. 21: *Opportuna mea est cunctis natura figuris: In quacumque voles verte, decorus ero. Mille ornatus varias iatas figuras vocat Tibullus IV, 2, 14. Hinc pendet locus sequens.*

643. *duri omnes rustici, messoris inprimis*, quia aestum facile perfe-

runt. Laudat Barmanus ex Horatio Epod. III, *dura messorum ilia*. — *Imago messoris*, similis messori; Propertius, *Corbis in imposito pondere messor eram*.

644. *tempora saepe gerens etc.*) Propertius, vers. 25: *Da falcem, et torto frontem mihi comprime foeno: Iurabis nostra gramina secta manu. De stimulis ad II, 127.*

649. *frondator erat*) Vnus Heinsii et unus Basileens. *falcator erat*; non male, et Nostri ingenio convenire videtur appositio *Falce data falcator erat*. LEM. — *Induerat*. Thysii liber induitur, graecismo usitato. *Induerat* scalas, incedebat capite per gradus scalarum iaserto.

651. *Miles erat gladio*) Propertius vs. 27: *Arma tuli quondam, et, memini, laudabar in illis*.

653. *spectatae*) Quidam (non Regii codices) habent *speratur*; sed *spectari* proprie dicuntur puellae, *garumque formae*.

Ille etiam picta redimitus tempora mitra,
 Innitens baculo, positus ad tempora canis, 655
 Adsimulavit anum, cultosque intravit in hortos,
 Pomaque mirata est; Tantoque potentior! inquit,
 Paucaque laudatae dedit oscula, qualia nunquam
 Vera dedisset anus; glebaque incurva resedit,
 Suspiciens pandos autumnus pondere ramos. 660
 Ulmus erat contra spatiosa tumentibus uvis;
 Quam socia postquam pariter cum vite probavit,
 « At si staret, ait, caelebs sine palmitum truncus,
 Nil praeter frondes, quare peteretur, haberet.
 Haec quoque, quae iuncta vitis requiescit in ulmo, 665
 Si non nupta foret, terrae adclinata iaceret.
 Tu tamen exemplo non tangeris arboris huius;

654. *picta* vel *nen*, vel *radio*, vel *variegata*. — Pro *mitra* duo *vitta*. — *Ad tempora*. Nonnulli per *tempora*; sed alterum etiam III, 275.

657. *Tantoque potentior* (multi *potentior*; ita et codex Regius A; sed et *potentior* habet pro *varia* lectione. Hoc Ovidianum esse sciunt, qui ea voce auctorem frequentissime uti meminunt. Pro tanto idem eodex A cunctis. LEM. — *Tanto potentior* solemnis et elegans laudandi formula, ut *tanto maior, tanto melior, tanto felicior*; Seneca de Tranq. Anim. cap. 15: *Laudemus toties dignum laudibus et dicamus: tanto fortior, tanto felicior!* *Potentior* pomorum copia, quibus olim maxime censebantur divitiae. Quidam addant duos versus, *Omnes et Nymphis, quas continet Albula ripis. Salve virginis flos illibate pudoris*. — *Qualia nunquam* etc. cf. II, 431. — Pro *pandos* multi *pantulos, gravidos, curvos*. Regii cod. *pandos*.

661. *Ulmus erat* — *spatiosa* etc.)

Olim edebatur *speciosa nitentibus uvis*; alteram lectionem dari ex vetustioribus iussit Heinsius. — Codex Regius A, *speciosa tumentibus uvis*; codex B, *spatiosa tumentibus*. — *Spatiosa*, *putula* et *abundans uvis*. — Commode et egregie vitium ulmi adiunctarum exemplo utitur in commendando Pomonae coniugio. Comparari enim solebat illa adiunctio cum coniugio; hinc ulmi *caelibes*, sive *viduae* dicuntur *marituri*, aut vite *dotari*, et vites *nubunt ulmis*, suntque earum *coniuges* aut *sociae*; vid. Heinsius. — *Requiescit*, nempe claviculis suis complexa ulmum. — *Si non nupta foret*, Plurimi (et cod. ambo Regii) *si non iuncta foret*, quod damnavit Heinsius quia *iuncta* proximo versu praecesserat. *Nupta* recepit e Thurn. et prim. Bonon. laudat etiam primi Gronov. *vincta*. — *Terrae adclinata iaceret*. Giofani codex, *Florcutinus*, et *Vrbianus*, et Regius B, *terraeque adcliva iaceret*; alii *inclinata*. Cicero Sen. 15, *ad terram fertur, nisi iuncta sit*.

Primus habet, laetaque tenet tua munera dextra?
 Sed neque iam foetus desiderat arbore demtos,
 Nec, quas hortus alit, cum succis mitibus herbas, 694
 Nec quidquam, nisi te: miserere ardentis: et ipsum,
 Qui petit, ore meo praesentem crede precari:
 Vltioresque Deos, et pectora dura perosam
 Idalien, inemoremque time Rhamnusidis iram. .
 Quoque magis timeas, etenim mihi multa vetustas 695
 Scire dedit, tota referam notissima Cypro
 Facta, quibus flecti facile, et mitescere possis. »
 Viderat a veteris generosam sanguine Teucri
 Iphis Anaxareten, humili de stirpe creatus;
 Viderat, et totis perceperat ossibus aestum:

710

vertentis fructum praecipuus anni; et
vs. 13, Prima mihi variat viventibus
uva ratem.

694. *Idalie* dicta Venus ab Idalio, monte Cypri; et *Idalium* quidquid Veneri sacrum aut gratum. — De *Rhamnside* vid. ad III, 406.

695. *multa vetustas*, longa aetas. — *Dedit scire*, ut III, 338; graeco mora.

698. *Viderat a veteris* etc.) Hanc fabulam sub Arcerophonitis et Arsinoës nominibus refert Antoninus Liberalis Met. 39, apte h. l. adhibita, quia et vim movendi et metamorphosin habet. Reges Cypri originem ducebant a Telamonio Teuero, qui exciso Ilio huc migravit atque Salamina urbem (ubi haec res gesta; vid. vers. 760), condidit. Conditores autem urbium gentiumve solent fere a poetis veteres, antiqui, prisci vocari. — *A sanguine* quondam sanguinem. — *Humili de stirpe* Duo *humili de plebe*. — *Perceperat*. Vnus Heinsii *praeceperat*; sed mihi non videbitur varietas, quum noveris quam parvum sit discrimen inter syllabas *per* et *prae*, in scriptis libris. —

Luctatusque diu etc. Versum similem habes lib. VII, 10. LEM.

704. *per spes — alumnas*) Heinsius putat, *per spes abimnas*, ut XIII, 375, *spes socias*. — *Propensum*. Multi, et cod. Regii nostri *perpensum*; dicendum est huc loco, quod in simili ad vs. 700, de *perceperat* vel *praeceperat*.

708. *Interdum madidas* etc.) Facit haec ex ineptis moribus amantium, foribus exclusorum. Il enim coronas de capite dentus postibus *intendebant* (pro vulgari, innectere, suspendere. Exquisite Virg. Aen. IV, 506, *Intendit locum sertis*); Lucretius IV, 1171; Propert. I, 16, 7. Non modo coronas, sed ianuus etiam ipsas *lacrymarum* rore irrigabant; Martial. X, Epigr. 13. In nuda limbo aut duro limine (cui snaviter opposuitur *molle latius*) ince-
 bant; Propert. III, 13, 16; Noster Art. Am. II, 238. Stulte etiam ianuus vel preces adhibebant, vel convicia faciebant, etque imbrum verbera lo-
 visque fulminum imprecabantur; Tibul. I, 2, 6 sqq. *Tristes sera*, ut *ianua difficilis* apud Tibullum d. I. *Tristes*

Luctatusque diu, postquam ratione furorem
 Vincere non potuit, supplex ad limina venit;
 Et modo nutrici miserum confessus amorem,
 Ne sibi dura foret, per spes oravit alumnae:
 Et modo de multis blanditus cuique ministris 703
 Sollicita petiit propensum voce favorem.
 Saepe ferenda dedit blandis sua verba tabellis:
 Interdum madidas lacrymarum rore coronas
 Postibus intendit, posuitque in limine duro
 Molle latus, tristisque serae convicia fecit. 710
 Surdior illa freto surgente, cadentibus Haedis,
 Durior et sero, quod Noricus excoquit ignis,
 Et saxo, quod adhuc viva radice tenetur;
 Spernit, et irridet, factisque immitibus addit
 Verba superba ferox; et spe quoque fraudat amantem. 715
 Non tulit impatiens longi tormenta doloris
 Iphis, et ante fores haec verba novissima dixit:
 « Vincis, Anaxarete: neque erunt tibi taedia tandem
 Villa ferenda mei: laetos molire triumphos,
 Et Paean voca, nitidaque incingere lauro. 720
 Vincis enim, moriorque libens; age, ferrea, gaude.

que pro tristisque accepit Heinsius et nno Basil.

711. *Surdior freto*) De hoc proverbio vide Heinsium ad h. l. — *Surgens* fluctibus. — *Cadere* de occasu siderum. Pro *Haedis* multi *Austris*, vel *Euris*. — Codex Regius B habet *Euris*; sed hoc vocab. vel *Austris* glossam esse puto. LEM. — *Haedi* duae stellae, quas munus tenet Auriga supra Tauri cornua, quarum et ortus et occasus gravissimas excitant tempestates; Theocrit. Id. VII, 53. — *Ferrum Noricum* erat praestantissimum; Plin. XXXIV, 14; hinc *Noricus ensis* Horat. I, Od. 16, 9; erat autem *Noricum*

Illyrici pars. — *Saxi radices* ex Lucret. II, 102. — Pro *viva radice* tenetur, olim (ut est in nostris codicibus Regiis) edebatur *vivum radice tenetur*; et saepe *viva saxa*, ut VII, 204. — *Fraudat*. Plurimi *fallit*. — Codices Regii *fraudat*.

716. *impatiens*, qui repulsae dolorem non aequo fert animo: sequitur *παρὰλαυσίβουρον*, h. carmen flebile ante fores unatae cantatum.

720. *Et Paean voca*) Sic alibi Ovidius: *Dicite, Io Paean, et, Io, bis dicite, Paean*. Ea gratulatione in triumphis et victoriis usi sunt, atque adepti paeanas dixere omnia epinicia. Niti-

Certe aliquid laudare mei cogeris, eritque
 Quo tibi sim gratus, meritumque fatebere nostrum.
 Non tamen ante tui curam cessisse memento,
 Quam vitam; geminaque simul inih luce carendum. 725
 Nec tibi Fama mei ventura est nuntia leti:
 Ipse ego, ne dubites, adero, praesensque videbor,
 Corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
 Si tamen, o Superi, mortalia fata videtis,
 Este mei memores: nihil ultra lingua precari 730
 Sustinet: et longo facile ut memoremur in aevo;
 Et, quae demsistis vitae, date tempora faemae. »
 Dixit; et ad postes ornatos saepe coronis,
 Humentes oculos, et pallida brachia tendens,
 Quum foribus laquei religaret vincula summi; 735
 « Haec tibi sarta placent, crudelis, et impia? » dixit;
 Inseruitque caput; sed tum quoque versus ad illam;
 Atque onus infelix elisa fauce pependit.
 Icta pedum motu trepidantum ut multa gementem
 Visa dedisse sonum est, adaperlaque ianua factum 740

daque iningere lauro. De nitida vide
 ad I, 552. Coronare, inquit, viridi
 lauro; id quod triumphantes solebant.

LEM. — *Fincis enim.* Olim edebatur
Fincis ait; Heinsius putabat *Fincis* Io.

724. *curam cessisse memento*) Co-
 dex noster A, ut multi alii, dat *cu-
 ram excessisse*; codex B ut Berneg.
fuisse; sed vitio certe scripturae, pro
fuisse, quod in tribus reperit Hein-
 sius. Is vult scribi *cessisse* vel *fugisse*:
 hoc autem ultimum dare videtur vul-
 lus codex. *Curam tui*; amorem, quo
 te prosequor. LEM. — *Gemina luce*,
 et puella amata et vita.

729. *Si tamen, o Superi*) Sic Virgi-
 lius, *Si qua est coelo pietas, quae talia*
curet. Pro *mortalia fata*, ambo Regii
 codices dant *mortalia facta*; alteram

lectionem ex quatuordecim invenit
 Heinsius. LEM. — *Facite ut memo-
 remur.* Heinsius suadet *facite o me-
 moremur*, vel *narremur*. — Ambo
 Regii *facite ut narremur*.

735. *laquei vincula* pro laqueo; nam
laqueus iam in se est funis in formam
 vinculi compositus, unde haec duo
 X, 378 et 381, permulantur. — *Sum-
 mi* bene additum. Sed quum MSS.
 omnes, praeter duos, habeant *sum-
 mis*, id fortasse praefendum. Certo
 etiam supra X, 379, *Zona summo de*
poste revincta. — Regii ambo *summis*.

739. *trepidantum* ingratum quidem,
 sed fidelem imaginem subiiecit sensi-
 bus. Sed in sequentibus magna est
 lectionum discrepantia. Quum gemen-
 tem e cod. suo notasset Politianus, id

OVII. Op. Tom. IV

H h

Prodidit; exclamant famuli; frustraue levatum,
 Nam pater occiderat, referunt ad limina matris.
 Accipit illa sinu, complexaque frigida nati
 Membra sui, postquam miserarum verba parentum
 Edidit, et matrum miserarum facta peregit, 743
 Funera ducebat mediam lacrymosa per urbem,
 Luridaque arsuro portabat membra feretro.
 Forte viae vicina domus, qua flebilis ibat
 Pompa, fuit; duraeque sonus plangoris ad aures
 Venit Anaxaretes, quam iam Deus ultor agebat. 75a
 Mota tamen, « Videamus, ait, miserabile funus; »
 Et patulis iniit tectum sublime fenestris.
 Vix bene compositum lecto prospexerat Iphim;

recepit Heinsius; ita multa dictum est pro multum. Pro ut multa MSS. et multa aut morte, et pro gementem habent *timentum*, *paventum*; quidam, *trepidantem*, et *morte timentem*, aut, et multa *moventem*. In hac tanta varietate Burmannus malit, *trepidantem* morte, *gementem* etc. — Regii nostri *trepidantem* et multa *timentem*; quae lectio mala videtur, et veram ab Heinsio repertam credo. LEM.

744. *miserarum verba parentum*) Ita legitur in ambobus Regiis codicibus; ex tribus autem Burmannus invexerat *miserorum*; quia vices patris defuncti agebat; Burmannum Gierigius erat secutus: ego veterem lectionem revocaui; concedatur enim fuisse verba propria patribus filium lugentibus, huiusve funera ducentibus, aliaque propria matribus; mater vidua et patris defuncti vices agens, verba, quae hic edidisset vivus, non edebat, sed certe verba sexui suo propria. Bene igitur *miserarum* Mitscherl. nuper revocavit. LEM. — *Ducebat* — *portabat*. Regii nostri cum quibusdam ab Heinsio nominatis habent *ducentur*

— *portantur*, quod is improbat, quia ducit *funus* aut *exsequas* proprie quae prima est in pompa funeris; sed deinde omnino pro *efferre* *funus* positur; et *portare* nati corpus ad rogum noster dicitur etiam Heroid. XV, 115. LEM. — *Lacrymosa*, lacrymis digna. — *Arsuro*, pro *arsura* membra; etiam Tibull. I, 1, 61, *Flebis et arsuro positum me, Delia, lecto*.

748. *viae* — *qua* — *ibat*) Prima editio *Aldianaquam*; eodem modo apud Propert. III, 15, Heinsius vult legi *Scironia medias his licet ire vias*, pro vulg. *media via*. LEM. — *Agebat* plus est, quam *habebat*, quod praefertur prior Gronovian. et tres alii MSS. Et proprie illud adhibetur de impulsu Deorum, Furiarum, furoris etc. — Regii codices *agebat*.

753. *Vix bene*) Poëta addit *bene*, ut maiorem ostendat festinationem; sic alibi *Vix bene desierat*; et *Vix bene missus erat*; sic infra *Vix bene desierant*. LEM. — Heinsius qui *compositum* pro *impositum* recipit, illud defendit non nisi iis locis ubi de cineribus *compositis*, hoc est, in monu-

Deriguere oculi, calidusque e corpore sanguis,
 Inducto pallore, fugit; conataque retro 756
 Ferre pedes, haesit; conata avertere vultus,
 Hoc quoque non potuit: paulatimque occupat artus,
 Quod fuit in duro iampridem pectore, saxum.
 Neve ea ficta putes, dominae sub imagine signum
 Servat adhuc Salamis: Veneris quoque nomine templum
 Prospicientis habet: « Quorum memor, o mea, lentus
 Pone, precor, fastus, et amanti iungere, Nymphæ.
 Sic tibi nec verum nascentia frigus adurat
 Poma, nec excutiant rapidi florentia venti. »

Haec ubi nequidquam formas Deus aptus in omnes 763
 Edidit, in iuvenem rediit, et anilia demit
 Instrumenta sibi; talisque adparuit illi,
 Qualis ubi oppositas nitidissima Solis imago
 Evicit nubes, nullaque obstante reluxit;
 Vimque parat: sed vi non est opus; inque figura 770
 Capta Dei Nymphæ est, et mutua vulnera sentit.

X. Proximus Ausonias iniusti miles Amuli

mentum conditis, sermo est. Rectius laudasset IX, 503, toroque *Mortua componar*, ubi vid. notam nostram: Mitscherl. tamen *impositum* praetulit. — Quamquam Gierigius ex alio loco conetur defendere tō *compositum*, non erat tamen causa cur ex nro codice Cantabr. mutaretur omnium aliorum lectio *impositum*. LEM. — *Deriguere*. Vulgo, et in codicibus Regiis, *diriguere*.

761. *Prospicientis*) Hoc cognomen accepit a forma prospicientis de fenestra Anaxerxes, quae eadem species a Venere in saxum condensa fuit. Ita recte Micyllus.

762. *lentus fastus*, qui reddunt puellas *lentas*, id est difficiles; vide ad XIII, 799.

763. *Sic eius est*, qui, ut impetret ab altero quod petierat, cum obtentione ei adprecatur aliquid. — *Frere* etiam de frigore dicitur; Cic. *Tusc.* II, 17.

766. *anilia instrumenta* eleganter vocal rugas, canos et reliqua, quibus efficiebat, ut anus esse videretur; cf. vs. 654 et 655.

770. *in figura capi*, ut VI, 490, *in illa aestuat*; VIII, 50, *arsit in illa*.

772-851. *Romulus* postquam, victis Sabinis, rem romanam fundaverat, a Marte abreptus inter Deos recipitur, idemque honor divinus tribuitur *Herus* coniugi. Ille sub *Quirini*, hunc sub *Horae* nomine colitur. — *Miles Amuli*, Amulius ipse. Dura periphrasis. — *Iniusti* ob regnum fratri ero-

Rexit opes; Numitorque senex amissa nepotum
 Munere regna capit; festisque Palilibus Urbis
 Moenia conduuntur: Tatiusque patresque Sabini
 Bella gerunt; arcisque via Tarpeia reclusa
 Digna animam poena congestis exuit armis.
 Iude sati Curibus, tacitorum more luporum,
 Ore premunt voces, et corpora victa sopore
 Invadunt, portasque petunt, quas obice firma
 Clauserat Iliades: unam tamen ipsa recludit,
 Nec strepitum verso Saturnia cardine fecit.
 Sola Venus portae cecidisse repagula sensit;
 Et clausura fuit; nisi quod rescindere nunquam

775

780

ptum; *Durus Amulius* Fast. IV, 53. — *Palilibus*, Plerique *Parilibus*; Burmannus notat quinque, in quibus *paratibus* (ut in codice nostro Regio A; codex B, *Palilibus*); vide Heins. ad Fast. IV, 721. *Palilia* dies festus in honorem Pales, Deae pastoritinae, quo die Roma condita (Velleius I), et quem ideo summa religione celebrabant Romani; Dionys. Halic. I, 88. — *Bella gerunt* propter raptum Sabinarum; LEM. — *Arce* Romanae praeerat Sp. Tarpeius, cuius filia, quum aequam sacris petittum extra moenia isset, corrumpi se auro passa est a *Tatio*, ut *Sabinos* in urbem acciperet: intromissi *congestis armis* obrutum necavere. Varie tamen illa res tradita; vid. Liv. I, 2; Dionys. Halic. II, 38-40. — *Digna animam poena*. — Vulgo (et in codicebus Regiis) *Dignam animam poena*. — Pro *exuit* permulti (et Reg. B) *edidit*; Heinsius, quum in veterioribus (ut in codice Regio A) *eruit*, suspicatur *obruit*: sundet etiam *Dignae animam poenae congestis* *dedidit armis*. Ceterum *exuit animam*, deposito corpore sanguina veste, ut recte ait Lutatius

ad Stat. X, 943, ubi *Exusturque animus*.

778. *sati* nunc sunt incolae *Curium*, urbis primariae Salinorum. — *Tacitorum*, quia praedam petunt. Quidam habent *rapidorum*, aut *rabidorum*. — *Corpora* melius, quam Romanos, quia de sopore sermo. Hunc locum Priscianus lib. II, pag. 582, legit ita: *ut corpora... Invadant, portasque premunt, quas obice fultas Clauserat Iliades*; et laudat obice *fultas*, id est firmatas, munitas: non male; Tibull. I, 2, 6, *Clauditur et dura ianua fulta sera*; Virg. Aeneid. VIII, 227, *fullosque amovit obice postes*; Noster Ant. Amst. II, 244, *Atque erit apposita ianua fulta sera*. — *Iliades*, Romulus Iliae filius, quae eadem Rhea Sylvia dicta; Fast. IV, 54; vid. Peizon. et Rickii epistolas amoebeas de ea ad Aeliani Var. Hist. tom. I, pag. 510 sqq. — Pro *recludit*, vulgo (et in codice Regio B) *reclusit*. — *Saturnia*, Iuno veterem iram exercens etiam in Aeneae posteros.

784. *nisi quod* etc.) vid. ad II, 677. — *Ianus*, templum Iani, quod Romulus aedificasse creditur. Ibi aquae

Dis licet acta Deum. Iano loca iuncta tenebant 785
 Naides Ausoniae, gelido rorantia fonte:
 Has rogat auxilium, nec Nymphae iusta petentem
 Sustinuere Deam; venasque, et flumina fontis
 Elicuere sui: nondum tamen invia Iani
 Ora patentis erant, neque iter praecluserat unda. 790
 Lurida supponunt secundo sulfura fonti,
 Luciduntque cavas fumante bitumine venas.
 Viribus his aliisque vapor penetravit ad ima
 Fontis; et Alpino modo quae certare rigori
 Audebatis aquae, non ceditis ignibus ipsis. 795
 Flamminifera gemini fumant adspergine postes,
 Portaque nequidquam rigidis permissa Sabinis
 Fonte fuit praestructa novo; dum Martius arma
 Indueret miles: quae postquam Romulus ultro

calidae. Varro de Ling. Lat. 4: *Lav-
 telae a lavando: quod ibi ad Ianum
 geminum aquae calidae fuerint*. Inde
 orta fabula, de qua cf. Fast. I, 263
 sqq.; Macrob. Saturn. I, 9; Servius
 ad Aen. I, 396. — In ipso proelio
 quum fugerent Romani, precibus
 Romuli aquae calidae scaturire coe-
 perunt, quibus Sabini prohibiti sunt
 Romanos ulterius persequi; poëta au-
 tem precibus Veneris id factum fuisse
 ait. LEM.

787. *Has rogat*) Vnus Medicus
Has petit, ut sit repetitio Ovidio fa-
 miliaris. — *Non sustinet* alterum, qui
 non sustinet ei negare, quod petierat,
 qui non potest non satisfacere eius
 precibus; Cie. ad Div. XI, 13, *Quon-
 sustinere eos non posset*; Liv. XXXI,
 13, *Senatus querentes eos non susti-
 nuit*. Quod hic Nymphis tribuitur, id
 sibi ipsi vindicat Iovis Fast. I, 269
 sqq. — *Ianus pateus*, templum Iani
 tempore belli pateus; Fast. I, 279,
P' populo reclusus pateant ad bella pro-

*fecto, Tota patet demta ianua nostra
 sera*. Quoniam id demum factum
 inde a tempore Numae Pompilii. Male
 Bersmann. e quibusdam praefert *pu-
 rentis*, quia Iovis Pater dictus est;
 Lactant. Inst. IV, 3. — *Neque vias
 explicandi* habet, ut et saepe: nempe
 munda non praecluserat iter. — *Lurida
 supponunt* etc. Causam huius appa-
 rus reddit Lactantius Arg. *Quae quum
 frigidae hostium introitus non proba-
 berent, ex frigidis in calidas versae,
 hostem averterunt*.

794. *Alpinus rigor*, ut *Scythicum
 frigus*, in proverbium abierat; Virg.
 Ecl. X, 47. *Alpinae nives et frigora
 Rheni*. — Conieceram olim Heinsius
Gaudebatis. — *Permulti* (et Regius
 codex B) *flamminifera*. — *Gemini pos-
 tes*, duae iannae in Iani templo sibi
 oppositae. — *Rigidis*, bellicosis; ipso
 Mars rigidus VIII, 20. — Ante Hei-
 nsius: edebatur promissa. — Cod. Reg.
A promissa; sed melius in codice B
permissa, id est tradita. LEM. — *In-*

Oblulit, et strata est tellus Romana Sabinis 800
 Corporibus, strata estque suis; generique cruorem
 Sanguine cum soceri permiscuit impius ensis:
 Pace tamen sisti bellum, nec in ultima ferro
 Decertare placet, Tatiumque accedere regno.
 Occiderat Tattus, populisque aequata duobus, 805
 Romule, iura dabas, posita quum casside Mavors
 Talibus adfatur Divumque hominumque parentem:
 « Tempus adest, genitor, quoniam fundamine magno
 Res Romana valet, nec praeside pendet ab uno,
 Praemia, quae promissa mihi dignoque nepoli, 810
 Solvere, et ablatum terris imponere coelo.
 Tu mihi concilio quondam praesente Deorum,
 Nam memoror, memorique animo pia verba notavi,
 Vnus erit, quem tu tolles in caerula coeli;
 Dixisti: rata sit verborum summa tuorum. » 815

dueret. Quidam (et Regius B) *indue-*
rat, quod maluit Mitscherlich. Hein-
sus coniecitbat Induitur.

801. *generique cruorem cum soceri*
etc.) Apud Liv. I, 13, raptae patres,
 virosque rogant, *ne se sanguine nefun-*
do soceri generique respergerent. —
permiscuit. Thuan. et Sprotti *pro-*
miscuit; hinc *promiscue.* — Regii etiam
 codices habent *promiscuit.* — Pro *in*
ultima, unus Mediceus *ad ultima.* —
 Mox novem *excedere regno.* — Ita
 codex Regius B; codex autem A *ob-*
scedere; neutrum valet: nam inter
 praecipuas pacis conditiones, hoc pla-
 cuit, ut Tattus una cum Romulo ae-
 qua potestate paribusque honoribus
 regnaret. LEM. — *Occiderat Tattus*,
 interfectus Lavinii, anno Urb. cond.
 12; Liv. I, 14. — *Iura dare*, impe-
 rare; I, 576. — *Aequata*, Sabinis
 aeque ac Romanis; neutris plus fa-
 vens.

809. *Res Romana valet etc.)* Fast.
 d. I. habet *Romana potentia vires*:
Sanguinis officio non eget illa mei. —
 De Romulo inter Deos relato, confer
 Fast. II, 475 sqq.

813. *memoror*, quod habent duo,
 aut cum Eunio pro reminiscor et re-
 cordor positum esse, aut Nasonem
 scripsisse, *Nam refero*, h. e. memini,
 monet Heins. Prius admodum credi-
 bile est, quia et versus sequens ex
 Ennio sumtus. Itaque *memoror* prae-
 tuli tñ *memoro*, quod librariis debet-
 ur alterum ignominiosius. — *Pia* in
 nepotem. — *Vnus erit*, nempe Re-
 mo, altero filio, interfecto; vid. Fast.
 d. I. — *Caerula coeli*, coelum caernu-
 lum. Euius, unde hic vs. sumtus,
Vnus erit, quem tu tollis ad caerula
coeli Tempia. Etiam apud Lucret. I,
 1089; V, 770, *caerula coeli et mundi.*
 — *Summa verborum*, verba; Fast. d. I.
 sint *rata dicta Iovis.*

Adnuit Omnipotens, et nubibus aëra caecis
 Occuluit, tonitruque, et fulgure terruit Urbem.
 Quae sibi promissae sensit data signa rapinae,
 Iunisque hastae, pressos temone cruento
 Impavidus conscendit equos Gradivus, et ictu 820
 Verberis increpuit, pronumque per aëra lapsus
 Constitit in summo nemorosi colle Palati:
 Reddentemque suo iam regia iura Quiriti
 Abstulit Iliaden: corpus mortale per auras
 Dilapsum tennes, ceu lata plumbea funda 825
 Missa solet medio glans intabescere coelo.

816. *caecis*, obscuris, ul *caeca nox*, *caeca caligo* etc. Mox Ciofanius praefert *terrui orbem*, propter Fast. d. I. *Jupiter adnuerat: nulu tremefactus interque Est pulus*. At b. I. praestul *urbem* propter MSS. auctoritatem. — Complures quidem Heinsius notat codices in quibus legit *urbem*; ambo autem nostri Regii dant *orbem*, et mihi certe videtur significavisse, ita eodum tonuisse ul universus terrarum orbis rueri visus sit: idem docet Livius. LEM. — *Quae sibi* etc. Mars sentit, his signis concedi sibi hoc, ut Romulum e tarris *raptum* inferat coelo.

819. *pressos temone*, pro imctos currui. Pro curru posuit temouem, qui et *premit* equos et ab iis *premitur*. Ita melius pulo, quam cum Gronovio in Distrib. Stat. pag. 401, emendare, *preusos temone* (atque ita postea in uno MS. Moreti reperit Burmannus), idque dictum putare pro pressos iugo, quia temo iugum continet. — *Cruento*, nempe e proeliis. — *Verberis*, flagelli. — *Increpuit*, incitavit. — Octo dunt *promusque*; Junian. *prorumque*, ut Horat. I, 34. — Regii ambo *prorumque*.

823. *Reddentem—abstulit*) Factum hoc esse, quum ad Caere paludem exercitum lustraret, tradunt historici. Iam ibi dedisse etiam Fast. d. I. nacturatur. Neque b. I. ipse in *Palatio* fuisse memoratur, sed Mars ibi constitit, ut deinde e vicinia Romulum auferret. — Burmannus monet, iam coniungendum cum suo, quia post Tatii mortem *Quirites*, id est Sabini, in eius potestatem concesserant, et ita iam *sui* erant, ut antea Tatii. Ita poeta partem incolarum memorasset pro universis. Lenxius vero sic: reddebat iura populo suo, cui iam, interim, Quiritinum nomen obvenerat. Olim edebatur *non regia*, idque interpretabantur civilia, aequalia: alii legunt *tunc*. — Regii cod. ambo *non regia*. — *Quiriti*. Raro hoc nomen in singulari nomen reperitur.

825. *ceu plumbea funda* etc.) Eadem similitudo etiam II, 727; sumta e Lactetio VI, 177: *Plumbea vero Glans etiam longo cursu volvenda liquescit*; ita et Virgilius Aen. IX, 588, et Statius Theb. X, 528. Falsum tamen est, *glans*, globulos, plumbeus in cursu *intabescere*, id est liquescere. Argent. dat *incandescere*.

Pulchra subit facies, et pulvinaribus altis
Dignior, et qualis trabeati forma Quirini.

Flebat ut amissum coniux, quum regia Iuno
Irin ad Hersiliam descendere limite curvo
Imperat, et vacuae sua sic mandata referre:

« O et de Latia, o et de gente Sabina
Praecipuum, matrona, decus; dignissima tanti
Ante fuisse viri, coniux nunc esse Quirini,
Siste tuos fletus: et, si tibi cura videndi
Coniugis est, duce me lucum pete, colle Quirino
Qui viret, et templum Romani regis obumbrat. »
Paret, et in terram pictos delapsa per arcus,
Hersiliam iussis compellat vocibus Iris.

Illa verecundo vix tollens lumina vultu,
« O Dea, namque mihi, nec quae sis dicere promptum est;
Et liquet esse Deam; duc, o duc, inquit, et offer
Coniugis ora mihi: quae si modo posse videre

827. *pulvinaribus altis*, dignior, qui convivii Deorum interesset: quod signum divinitatis; vide ad VI, 173. *Pulvinaria*, lecti Deorum in templo positi; hinc et lecti coelestes: Rodius contra *pulvinaria* interpretatur sacellum. — *Trabeati forma Q.* Haec lucem accipiunt ex Fast. II, 503 sqq.: *Pulcher et humani maior, trabenque decorus, Romulus in media vius adesse via. Nempe trabeo* praeorum regum romanorum habitus; Plin. IX, 39: *ita maccinetus traben* Picus ap. Virgil. VII, 188.

829—851. Altera metamorphosis, Hersiliae in Horum. — *Anitti* simpliciter dicuntur, tanquam verbo proprio, cognati et proximi morientes; vid. ad Plin. IV, Ep. 2, 1. — Pro *Hersilium* (quod legitur in Regiis codicibus) nonnulli *Hersilien*. — *Limite curvo*; quidam *tramite*. — Regii

ambo *limite*. — *Vacuae*, viduae, quod ex interpretatione habent MSS. Iunil, Sprolii et unus Basil. Etiam *vacua domus*, quum alter coniugum mortis ablati; Liv. I, 46.

834. *Viri* et *Quirinus* sibi opponuntur quia hoc Dei notionem involvit; Florus I, 1, *Quirinum in caelo vocari placitum Diis*. Solebant autem consecratis nova nomina dari, ut Lencothese et Palaemoni IV, 541. Conf. Lactantius Firm. I, 21. — Pro *colle Quirino*, plerique (et Regii codices) *colle Quirini*; vid. Bentlei, ad Horat. I, Od. 2. — *Templum* Romulo positum in colle Quirino. Templis et sepulcris addi fere solebant *luci*. — *Pictos arcus*. Quidam *varios arcus*, quod fluxit ex interpretatione. — Codices Regii *pictos*.

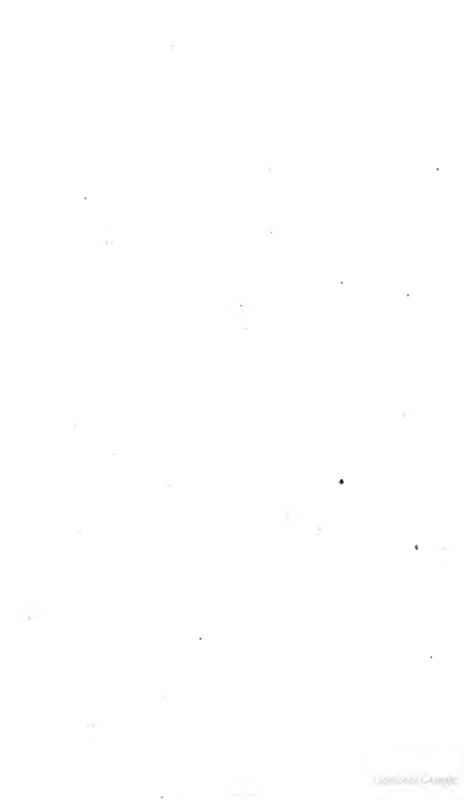
841. *nec* (et non) — et passim. Ut non promptum est... ita liquet. —

Fata semel dederint, coelum accepisse fatebor. »
 Nec mora, Romuleos cum virgine Thaumantea 845
 Ingreditur colles: ibi sidus ab aethere lapsum
 Decidit in terras; a cuius lumine flagrans
 Hersiliae crinis cum sidere cessit in auras.
 Hanc manibus notis Romanae conditor urbis
 Excipit, et priscum pariter cum corpore nomen 850
 Mutat; Horamque vocat, quæ nunc Dea iuncta Quirino est.

Coelum accepisse fatebor. Mos eorum, qui felicitatis cumulum adipiscuntur: similiter *Deorum vitam nancti* et alia; Cic. Attic. II, 1, *digito se coelum putant attingere*; Horat. I, Od. 1, *sublimi feriam vertice sidera*. Lenz. hoc refert ad Romulum inter coelicolas receptum. Prius melius placet, quippe simile illi V, 556, *vitamque fatebor accepisse*. Multi autem dant *coelum adspexisse fatebor*. — Regii ambo *accepisse*.

849. *notis*, quibus saepe eam in his

terris amplexus erat. Vt Herculi consecrato Hebe, sic Quirino *Hora* coniux data. Ennius An. I: *Toque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini*. Et *Hora* eadem, quæ Hebe. Nonius Marcellinus, *Hora, inventutis Dea*. Nempe *Ωρα*, inventus. Itaque non sine causa *Oyam* mutavi in *Horam*, quod et MSS. meliores (et Regii ambo), Ennius, Gellius XIII, 22, Marcellinus præferunt. *Horam* autem esse *Hersiliam* transformatam Ovid. nunc narrat. — *Iuncta Quirino*, quia in templo Quirini colebatur. LXX.

P. OVIDII NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER DECIMVS QVINTVS

FAB. I. Quaeritur interea, qui tantae pondera molis
Sustineat, tantoque queat succedere regi.
Destinat imperio clarum praenuntia veri
Fama Numam: non ille satis cognosse Sabinae
Gentis habet ritus; animo maiora capaci 5
Concipit, et quae sit rerum natura requirit.

1-59. *Myseos*, postquam Hecalia
gannere absolutus erat a civibus suis.
in Italiam proficiscitur, ibique Cro-
tona urbem condit, quam Pythagoras
studiis suis nobilitat. Inest metamor-
phosis *atrorum lapillorum in albos*.
In narranda Crotonis origine Ovidius
alios auctores secutus est, ac nos ha-
bemus. — Qui recte ab Heins. ex
Oxon. MS. receptum, pro *quis*. Ita
enim *quaerere* est circumspicere, quod
curae Romanorum multo melius con-
venit, quam altero sensu, *Quaeritur*
quis. — Regii nostri ausbo, ut omnes
alii praeter Oxoniensem, habent *quis*;
sed probanda est emendatio Heinsii:
eodem sensu Terentius, Eun. IV, 7,
Quaerere qui respondent. LEM. —
Graviter autem expressit regni curas,
qui tantae pondera etc. quamquam te-
nuis adhuc tunc temporis res roma-

na. Similiter duces belli molem sus-
tinere dicuntur.

3. *imperio clarum*) Sixii codex im-
perio *Latino*. *Clarum*, inclutum iusti-
tia et religione, consultissimum omnis
divini et humani iuris. Liv. I, 18. —
Satis habet, qui acquiescit in aliqua
re; vid. Curtium ad Sallustium In-
XXXI, 20. — Describitur ingenium
excellens, quod sapere studet supra
tardos populares. *Sabinae gentis ritus*,
disciplinam sacram et civilem Sabinorum,
quam tetricam et tristem vocat Livius d. I. — *Capax* a vasis
simplicioribus ad animam, ingenium,
translatum. — *Maiora*, scita digniora
et graviora. — *Concipit*, scire stude-
t. Frequenter, sed vario sensu,
Noster hoc verbo utitur. — *Requirit*,
cognoscere cupit, quae sit rerum na-
tura, philosophiam graecam, quae

Huius amor curae, patria, Curibusque relictis,
 Fecit, ut Herculei penetraret ad hospitis urbem.
 Graia quis Italicis auctor posuisset in oris
 Moenia quaerenti, sic e senioribus unus
 Rettulit indigenis, veteris non inscius aevi:
 « Dives ab Oceano bubus Iove natus Iberis
 Litora felici tenuisse Lacinia cursu
 Fertur, et, armento teneras errante per herbas,
 Ipse domum magni, nec inhospita tecta Crotonis
 Intrasse, et requie longum relevasse laborem

versolatur in rerum natura explicanda.

7. *Huius curae*, huius studii, ut vs. 65. — *Patria, Curibusque*, patria, hoc est Curibus. In *curae* et *Curibus* captatum esse ab Ovidio lusum verborum, putat Lenzius. — *Herculei hospitis urbs*, Croton, a Crotone, qui *Herculem* quondam hospitaliter exceperat, sic dicta, ut docent sequentia. — *Penetraret*, perveniret. Erat sane antiqua traditio, Numam Crotona esse profectum, ibique a Pythagora praecepta sapientiae cognovisse. Sed eam gravissimis argumentis refellit Livius d. I., et *moxy ingenio temperatum Numa* animi virtutibus fuisse opimatur *magis; intractumque non iam peregrinis artibus, quam disciplina Sabinorum*. Cic. Tusc. IV, 1, ubi tractatur, propter Pythagoreorum admirationem, Numam quoque regem Pythagoreum a posterioribus existimatum. Quamvis tamen in rem suam traditione illa usus est poeta.

9. *Graia moenia*, quia Croton pars Graeciae Magnae in ea Italiae ora, quae hodie Calabria dicitur. — *Italicis oris*. Primus Pal. Urbinas, Arundel. et alii *Italici*; Heinshus coniecit *Italici*. — Regius codex A *Italicis oris*;

codex B *Italicis*; conf. XIV, 17, ubi ambo iidem codices habent *Litore in Italico*; infra autem vs. 59. dant *Italici in finibus urbis*. LEM. — *Auctor posuisset*, candidisset: *auctor* plenitudinis causa additur; Virgil. Aeneid. V, 17, *Si mihi Jupiter auctor Spondeat*; Phaedr. prol. 1, *Aequus auctor quam materiam reperit*. — *Veteris aevi*, antiquitatis, historiae antiquae. — *Pro non inscius*, Leidensis non nescius.

12. *Iove natus*, Hercules, *bubus Iberis*, Geryonis Hispaniae regis, *dives* (quia divitiarum illis temporibus censebantur numerosis gregibus), *ab Oceano*, ubi Erythen, Geryonis insula, veniens, feliciter in illis locis adpulit. — *Lacinia litora*. Liv. XXIV, 3: *Sex millia aberat ab urbe* (Croton) *mobile templum, ipsa urbe nobilius, Laciniae Itonis, sanctum omnibus circa populus*. De promontorio *Lacino* vid. Plin. III, 10. Caterum summa religione in istis oris Hercules colebatur, et multa eius monumenta ostendebantur; vid. Diod. Sic. IV, 26; Strabo VI, pag. 281; et Dionysius Halic. I, 39-44, qui res ab eo in Italia gestas et fabulose narrat, et ad fidem historicam interpretari conatur. — *Inhospita tecta*. Vid. ad I, 213. De

Atque ita discedens, Aevo, dixisse, nepotum
Hic locus urbis erit; promissaque vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemane quidam
Myscelos, illius Dis acceptissimus aevi.

20

Hunc super incumbens pressum gravitate soporis
Claviger adloquitur: «Patrias, age, desere sedes;
I, pete diversi lapidosas Aesaris undas.»

Et, nisi paruerit, multa ac metuenda minatur.

Post ea discedunt pariter somnusque Deusque:

25

Surgit Alemonides, tacitaque recentia mente

*Crotone confer vs. 55. Apud Diodor. Sic. IV, 24, Hercules Crotoni, quem imprudens interfecerat, monumentum ponit, addito hoc ipso, quod iam sequitur, vaticinio, fore, ut ibi aliquando urbs condatur, et a Crotone nomen trahat. Sed Heraclide de Polit. auctore, ipse Croton urbem illam ponit. **

18. *Hic locus urbis erit*, hoc locum urbs conditur. — *Promissa*, vaticinium. — *Pro fuerunt*, Arundel. *fiere*; Heinsius putat *fuisse*.

20. *Myscelos* recte rescriptum ab Heinsio: nam Dionysius Halicarn. Schol. Aristoph. ad Nub. 370, Strabo, Μύσκελος, aut Μύσκελλος scribunt. Argis et ipse habitasse videtur. Pausanias vero Lac. Ep. 3, narrat, Polydoro regnante, a Lacedaemoniis coloniam esse deductam Crotonem. Herodot. VIII, 47, Κροτωνίηται δὲ γένος τῶν Ἀχαιῶν. Ducem coloniae *Myscelon* nominant et alii; vid. Strabo VIII, pag. 593. — *Illius aevi*, hominum illius aevi. — *Incumbens*, ut XI, 637. — Et membra somno gravia et sopor ipse gravis, quia reddit membra pressum, pro quo minus Medicus et sec. Ambrosianus *mersum*. —

Claviger aut *clavigerum nomen*, pro Hercule, obvium apud poetas. Apud Schol. Aristoph. hanc, ad Nub. 370, Myscelos oraculo iubetur urbem condere, quo loco ipsam imber coelo sereno deprehenderit. Idem oraculum de Phalantho, Tarenti conditore, refert Pausanias, Phoc. pag. 822. Videntur autem harum duarum urbium origines confusae esse a veteribus. Itaque etiam Lactantius in Arg. hanc fab. addit: *A proximo tumultu, cui Tares, Neptuni filius, subiectus erat, Tarentum nominavit.*

22. *Patrias, age — Aesaris undas*) Ita ordinem verborum ex Palatino restituendum primus monuit Gruterus, adprobante Heinsio; olim edebatur: *Lapidosas Aesaris undas, I, pete diversi; patrias, age, desere sedes.* — Priscam lectionem habet codex Reg. A; recentiorem autem codex B, sed a manu secunda, priori erasa. — *Diversi*, in aliis, itaque remotis terris fluentis; II, 323, Phaethon reperitur *diverso in orbe*. — *Aesar* alias *Aesarus*, Αἰαρος, vocatur. — Fluvius est Calabriae, qui medium Crotonam praeterfluit. LEM.

26. *Alemonides*) Myscelus, Alemonis filius, LEM. — *Recentia*, Ozo-

Visa refert, pugnatque diu sententia secum.
 Numen abire iubet; prohibent discedere leges;
 Poenaeque mors posita est patriam mutare volenti.
 Candidus Oceano nitidum caput abdiderat Sol, 30
 Et caput extulerat densissima sidereum Nox:
 Visus adesse idem Deus est, eademque monere;
 Et, nisi paruerit, plura et graviora minari.
 Pertimuit, patriumque simul transferre parabat
 In sedes penetrale novas; sit murmur in urbe, 35
 Spretarumque agitur legum reus: utque peracta est
 Causa prior, crimenque patet sine teste probatum,
 Squalidus ad Superos tollens reus ora manusque;
 O cui ius coeli bis sex fecere labores,

niensis, primus Basil. primus Moreti et alii, *recondita*. — *Visa refert*; secundum quietem visa secum volutat. Verbum *referre* sic alibi quoque usurpat Noster, pro recogitare, cogitatione et animo repetere, secum recolere. LEM. — *Sententia pugnat secum*, pro Mycelos sententiis suis pugnat secum, varias habet sententias. Amant veteres hoc loquendi genus: plane sic Horat. I, Epist. 1, 97, *Mea quum pugnat sententia secum*; infra vs. 648, *Dissidet et variat sententia*. — *Discedere*, nempe cum colonia.

30. *Candidus* a puro nitore. *Candida Aurora* Tibull. I, 3, 94; *Lucifer albus* infra vs. 189. — *Praeclare* Noster *caput sidereum*, stellis distinctum, tribuitur, idque effert, quum ingruit; Horat. Epod. II, 17, *decorum mitibus pomis caput Autumnus arvis extulit*. — *Plura et graviora*. Confer cum hoc somnio id, quod de Atinio Liv. II, 36, refert.

34. *patrium penetrale*, penates, Deos patrios, quorum simulacra stabant in penetrali. Hinc *Dii penetrales* apud

Cic. Nat. Deor. II, 27. Qui enim in novas sedes migrabant, Penates secum transferre solebant, ut et ibi patriam religionem instituerent; Virgil. de Aenea, *dum conderet urbem Inferretque Deos Latio*.

36. *agitur reus*, accusatur. Nam in iure Romano *agere lege* dicebantur, qui ex lege vel accusabant, vel petebant. — *Causa prior* quae sit, non liquet. Tan. Faber male emendabat, *Causa fuit*; melius Heinsius, *Causa virt.* Sine dubio *causa prior* est prior pars causae, cognitio iudicis. Postea sententiae ferebantur, quae erat causa posterior. — *Squalor et sordes* tribuuntur reis, lumentibus, supplicantibus. — *Pro tollens*, quod primus dedit Ciofannus, legebatur vulgo, ut in cod. Regio A, *tendens*. LEM.

39. *O cui ius coeli* emendarunt Muræus, Scaliger et Menæsius; olim edebatur *O cuius coelum*; unus Vaticanus, Farnes. in margine, *Aræud.* et decem alii, *O tu quoniam celebrem*; Oxon. et Medic. *O cuius celebrem*. — *Tu coelum abest* a codice Regio A,

Ferprecor, inquit, opem: nam tu mihi criminis auctor.
 Mos erat antiquus, niveis atrisque lapillis,
 Illis damnare reos, illis absolvere culpæ.
 Nunc quoque sic lata est sententia tristis; et omnis
 Calculus inimitem demittitur ater in urnam.
 Quae simul effudit numerandos versa lapillos, 45
 Omnibus e nigro color est mutatus in album;
 Candidaque Herculeo sententia movere facta
 Solvit Alemoniden: grates agit ille parenti
 Amphitryoniadae; ventisque faventibus aequor
 Navigat Ionium, Lacedaemoniumque Tarentum 50
 Praeterit, et Sybaria, Salentinumque Neretum,

nec possit dici illud fuisse abrasum; codex B, sed a secunda manu, *O cuius coelum*; antiqua scriptura deleta ferro. LEM. — *O cui ius* etc. quem duodecim labores dignam probant, qui reciperetur inter Deos. Seneca Agam. 812, *Tuus ille his seno meruit labore Allegi coelo magnus Alcides*. Formulam *ius facere* comprobant Heinsius ex Fast. VI, 25. — *Criminis auctor*, qui suavit et minis perpulit, ut commigraret. LEM.

41. *Mos erat antiquus*) Olim (ut in cod. Regio A) legebatur *Mos erat antiquus*. — *Lapillis*, λίθοις, unde ψηφισθαι. Postea salae, κύματα, usurpabuntur. Breviter autem locutus est pro *lapillis* uti, utque *his damnare* etc. — *Culpae*, ut alibi *inimicorum aliquem absolvere*. *Culpae* e Thuan. et quarto Mediceo recipit Heinsius, pro vulgato *culpa* (quod legitur in codice Regio A); multi *culpam* (ut in codice B) aut *culpae*. — *Sententia tristis*, severa, ingrata, quae reddit reos tristes. Similiter apud Cic. *tristis index*, et *tristis litera*, littera damnata C. — *Inimicus urna*, quia sententia inimicus, dura: sic lib.

III, 697, *crudelia necis instrumenta*.

47. *Candidaque ... movere*) Plurimi (ut Regii arabici codices) *numine*. Paulo audacius, *lapilli*, quibus sententia declarabatur, candidi facti erant beneficio Herculis. — *Solvit* pro composito absolvit. Lenzius coniicit, *iudices ipsos*, Alemonis scantis commotos, albam demisisse calcenlos.

50. *Tarentum praeterit* etc.) Mori suo nominat rursus plura loca, quae ille praeterierit. — *Lacedaemonium*, quo Lacedaemonii, duce Phalanto, coloniam deduxerunt; Pausanias Phoc. p. 822; Instans III, 4. De reliquis vide Plinium III, 11: *Opydum Croto*, *omnis Neaethus*. *Opydum Thurium* inter duos amnes *Arathin* et *Sybarin*, ubi fuit urbs eodem nomine. Deinde pluribus interiectis, *Barium* aut *lapyx* a *Daedali filio*, a quo et *Lapygia*. — *Neretum*, quod se etiam Lenzius probavit, dedimus, quia sic, aut *Nerethum* scriptum duobus Maffei MSS., in Farves, et uno Coelest. reperit Ciofanius, et olim edebatur *Nernaethum*. Namque *Neaethum* Regius nullam aliam ob causam iniecit, quam quod meminerat, Strabonem

Thurinosque sinus, Temesenque, Iapygis arva.
 Vixque pererratis, quae spectant litora, terris,
 Invent Aesarei fatalia fluminis ora:
 Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis 55
 Ossa tegebat humus: iussaque ibi moenia terra
 Condidit, et nomen tumulati traxit in urbem.
 Talia constabat certa primordia fama
 Esse loci: positaeque Italis in finibus urbis.

II. Vir fuit hic ortu Samius: sed fugerat una 60
 Et Samon, et dominos; odioque tyrannidis exsul

hunc facere Salentinorum fluvium. Posset forsam et cum quatuor Vaticanis et altero Caelestino *Veretum* scribi; Plinius III, 11 s. 16, *Salentinorum Aletini, Neretini, Valentini, Feretini*. Ptolemaeus quidem III, 1, et *Neretum* et *Feretrum* in mediterraneis Salentinorum ponit; sed talia Ovidius parum curavit. — Codex noster Regius A, quantum perspicere potest, dat *Nerethum*; codex B *Neretum*. De *Temesa*, urbe Bruttiorum, vidimus ad VII, 207. Sed eam praeterire non potest, qui e Graecia profectus, Aesaris ostia petit. Itaque Burmannus, postquam *Crimisen, Camerum* aut *Temenen* reponendum suaserat, credit, Nostrum secutum esse eos, qui *Temesa* eandem urbem fuisse putarunt, quae et Brundisium. Alii aliter.

54. *fatalia*, ab Hercule ei assignata. *Fata* enim sunt ea, quae Dii santur. Nisi dicas, Herculem fato sic volente ita iussisse. — *Sacrata* et *sancia* erant sepulcra, quia violari, moveri, deleri sine poena non poterant. — *Humus sub tumulo tegit ossa* et sermone poetico Romanorum fluxit, e quo etiam Virgilius Georg. IV, 457, dixit, *Tellus fundit humo victum*; vide ad XI, 603.

58. *Talia constabat ... urbis*) Hoc versus duos suppositos esse arbitrabatur Tannq. Faber; sed leguntur in omnibus libris scriptis. LXII. — De originibus Crotonis multa habet Leopard. in Enchirid. cap. 14.

60-478. *Dogmata nonnulla Pythagorica*, quae quum de mutationibus agunt, ornatamque facile admittant poeticum, locum in hoc opere habent commodum. Etiam hoc placet, quod Pythagoras ipse docens inducitur.

60-72. *Vir fuit etc.*) De Pythagora ipso, eiusque philosophia universe. — *Ilic*, Crotone, postea etiam Metaponti, ubi decessit; Cic. Fin. V, 2; Iustinus XX, 4. Reversus a peregrinatione, qua Aegyptum lustraverat, Persarumque, ut veteres tradunt, magos adierat (Cic. Fin. V, 29), oppressam reperit patriam tyrannide Polycratis; Diogenes Laërt. VIII, 47; Plutarchus de Placit. I, 3. Quae nova patriae forma ei displicuit, sub qua non putabat se effecturum, quae moliretur, quum contra Graeciae Magnae civitates eum multis causis invitarent; *Memors*, p. 392. — *Fugere* pr. de exsule; exsul autem etiam is, qui sponte patriam deserit. — *Dominos*, dominum, tyrannum. Vixit autem Pythagoras, si verum aetatem eius

Sponte erat: isque, licet coeli regione remotos,
 Mente Deos adiit; et, quae natura negabat
 Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
 Quinque anno, et vigili perspexerat omnia cura, 65
 In medium discenda dabat; coetusque silentum
 Dictaque mirantum, magni primordia mundi,
 Et rerum causas, et quid natura, docebat;
 Quid Deus; unde nives; quae fulminis esset origo;
 Iuppiter, an venti, discussa nube, tonarent;

70

scire cupias, vel Servio Tullio regnante Romae, ut vult Livius I, 18, vel tempore Tarquonii Superbi et Etruri, secundum Cic. Tusc. I, 16; IV, 1. De his omnibus vide Lactantii Argum. ora.

62. *remotos*). Vulgo (et in Regiis codicibus) *remotos*, quod malim. Cf. III, 41, *quantis regionibus absit*. — *Mente Deos adire* alibi de precibus, h. l. de studio divinae naturae cognoscenda. — *Haurire*, quum omnino sit percipere, et de sensibus et de animo usurpatur; *oculis pectoris hausit*, ingeniu percipit, cognovit abditas naturae vires. Etiam Cicero Tusc. I, 16, Pherecydem laudat et Pythagoram, quod primi revocaverint mentem a sensibus, et cogitationem a consuetudine abduxerint, quum antea homines nihil animo videre possent, sed omnia ad oculos referrent.

65. *vigili cura*, diligente et adstudio studio. — *In medium discenda dare*, tradere docendo. Alter Strozzae habet *perspecta dabat*, ut sit repetitio Ovidio familiaris. — Pro *coetus* vulgo, et apud Mitscherlich, legitur *coetum*, quod improbat Burnmannus propter sequens *silentium*. Codex Regius A habet *coetus*, codex B *coetum*. *Coetus* de scholis philosophorum. Etiam Li-

nius d. I. de Pythagora, *juvenum aculeantium studia coetus habuit*. Sed ibi *coetus* conventus discipulorum, h. l. ipsi discipuli. Eorum *silentium* notum, quo arcana societatis custodire inebantur; vide *Meiners* p. 454. — *Dicta* autem eius *admirabantur* tantopere, ut ea dicere *ἴσας πωρὰς*, ut in disputando quum ex us quaerere-
 tur, quare illa esset, responderent, *Ipsae dixit*, ut deique ex domo eius templum facerent, ipsunqu pro Deo colerent; Iustinus XX, 4. Confer *Meiners* pag. 448 sqq.

68. *rerum causas et quid etc.*) Sic et alii poetae philosophiam circumloquuntur, v. c. Propertius III, 3, 47 sqq.; Statius Silv. V, 3; Theb. VI, 125 sqq.; Claudianus XVII, 100 sqq.; quamquam Pythagoras in physica non acquievit. Ab Horatio I, Od. 28, 14, vocatur *non sordidus auctor Naturae verique*, h. e. praestantissimus doctor physices et ethices, in quae partes divisa olim erat philosophia universa. — *Quid Deus*, Barthius ex MSS. legit *Quis Deus*; illa legitur in nostro codice Regio B. Fortasse hunc versum respexit Statius V Silv. 3, 21: *Quis Deus, unde ignes, quae ducat semita solem*. LXX. — Doctrina de Deo pars erat physices, quia haec causas rerum exponit, Deus

Quid quateret terras; qua sidera lege mearent;
Et quodcumque latet; primusque animalia mensis
Arguit imponi: primus quoque talibus ora
Docta quidem solvit, sed non et credita, verbis:

« Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis 75
Corpora: sunt fruges, sunt deducunt ramos
Pondere poma suo, tumidaeque in vitibus uvae:
Sunt herbae dulces, sunt, quae mitescere flamma,
Mollisque queant: nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia florem. 80
Prodiga divitias, alimentaue mitia tellus
Suggerit, atque epulas sine caede et sanguine praebet.
Carne ferae sedant ieiunia; nec tamen omnes:
Quippe equus, et pecudes, armentaue gramine vivunt.
At quibus ingenium est immansuetumque, ferumque 85

autem est omnium rerum causa aeterna.

73-175. *animalia mensis* etc.) A carnum esu deterret. Eum omnem suis Pythagoram interdixisse, sane multi veterum tradunt. Sed hoc Empedoclem potius fecisse, ex eius fragmentis constat; enimque forsitan Ovidius h. l. expressit. Abstinentiam illam ab omni carnum usu scitiores Pythagoraei amplexi sunt; vid. *Meiners* pag. 418 sqq. Imitatus est h. l. e Nostris Zacharia in Partibus dici pag. 24 et 26. — *Arguit*, crimini dedit, nefas esse docuit. Bernegger. primus Baileus. Iureti excerpt. Barbarin. Arundel. et unus Vossii *arcuit*, id est vetuit; idque placet Heinsio: recipit Mitscherlichius. — *Arguit* legitur in codice A; *arcuit* in codice B. — Disputationum assiduitate Crotonitas ad frugalitatem revocasse traditur a Iustino d. l.

75. *Parcite mortales* etc.) Verbis gravissimis sententiam proponit. —

Temerare, polluere, violare. — De cibis corpori humano non destinatis, est etiam apud Silium II, 47. — *Nefandus*, abominandus, a natura homini non destinatis. — Apud nostros haec Pythagorae verba transtulit I. I. Rousseau, *Emile* lib. II. LEM.

76. *Sunt — sunt*) Argumentum primum a multitudine et suavitate frugum ductum, in quibus commendandis nititur verbis suavissimis. *Poma* insigni multitudine (*deducunt ramos*, ut XII, 812, *poma gravantia ramos*; Remed. 175, *curvatos pomorum pondere ramos*) *uvae* tumore, h. e. magna copia succorum, herbae *dulcedine* nos invitant, et si qua habent duram acerbamve naturam, tamen *flamma*, coquendo, mitescere possunt. — *Eripitur*, interdicitur. — *Pro florem*, vulgo *flore*: utrumque recte. — *Ambo Regii nostri dant florem*.

83. *Carne ferae* etc.) Esus carnum similes reddit homines bestiis, iisque immanissimis. — *Ingenium*, natura-

Armeniaeque tigres, iracundique leones,
 Cunque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.
 Heu quantum scelus est, in viscera viscera condi,
 Congestoque avidum pinguescere corpore corpus,
 Alteriusque animantem animantis vivere leto! 90
 Scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
 Terra parit, nil te nisi tristia mandere saevo
 Vulnera dente iuvat, ritusque referre Cyclopum?
 Nec, nisi perdidideris alium, placare voracis,
 Et male morati poteris ieiunia ventris? 95
 At vetus illa aetas, cui fecimus Aurea nomen,
 Foetibus arboreis, et, quas humus educat, herbis

lis indoles, bestiis, arboribus, agris tribuitur. — *Armeniae tigres* etiam VIII, 121, et passim. *Armeniae* autem adiective capiendum, ut solent poetae; Tibullus III, 6, 15, et Propertius I, 9, 19, *Armenias tigres*; Amor. II, 14, 35, in *Armeniis tigres latebris*.

88. *Heu quantum scelus etc.*) Scelus est, corpus sui generis alimentis nutrire, caedeque animantium vivere. Repetitio verborum *viscera viscera, corpore corpus, animantem animantis*, et vs. 175, *sanguine sanguis*, nunc non est merus lusus, ut putabat Schirachius, sed facit, ut vis rei sui generis fortius sentiat. *Viscera* omnino carnes. Servius: *Quidquid sub corio est, viscera dicunt*; vide ad VI, 651, et de condere ad 664; XII, 17. — *Congesto corpore*, congestis corporibus. — *Pinguescere* cum invidia dictum. — Pro *alteriusque*, Burmannus malit *alteriusque*, ut est in Francof. — *Scilicet* nunc indignantis est. — Lege orationes duas $\pi\epsilon\pi\iota\ \kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\alpha\gamma\iota\alpha\varsigma$, quae adscribuntur Pintarcho. — Ante Heinsius edebatur *Terra erexit*; is autem ex vetustioribus reponit

pit *Terra parit*, quod legitur in nostro codic. Regio A, et pluribus Nostris ac caeterorum scriptorum exemplis illustravit. LEM. — *Vulnera mandere durum*, pro bestias vulneratas et mactatas; I, 190, *vulnus recidere*, membrum vulnere morbidum. — *Cyclopes carnes adeo humanas devorabant*. Homer. Od. I, 289, 311. Sed respexit h. l. Virg. Aeneid. III, 626, ubi de Cyclope, *Vidi atro quum membra fluentia tabo Manderet, et tepidi tremere sub dentibus artus*. — Gronovianus habet *laeto dente*, pro saevo; illudque non displicet Burmanno, ut sit oppositio inter *tristia vulnera* et *laeto dente*. — Ambo nostri Regii saevo dente. — Pro placare unus Heinsius *pacare*; sed nihil mutandum is putat. — *Mali mores ventris* sunt voracitas. Persius in prol. vocat ventrem *artificem mali*, ut $\gamma\alpha\sigma\tau\epsilon\rho\ \kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\epsilon\rho\varsigma$ Homer. Od. E, 54, L.

96. *At vetus illa aetas etc.*) Aurei saeculi innocentia abstinere ab his victimis. — *Aurea nomen*, ut I, 168, *Lactea nomen habet*; vide Burmannum ad V Fast. 545. — De foetibus arboreis ad I, 104. H. l. foetus illi

Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.
 Tunc et aves lutas movere per aëra pennas,
 El lepus impavidus mediis erravit in agris; 100
 Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo:
 Cuncta sine insidiis, nullamque timentia fraudem,
 Plenaque pacis erant: postquam non utilis auctor
 Victibus invidit (quisquis fuit ille) virorum,
 Corporeasque dapes avidam demersit in alvum; 105
 Fecit iter sceleri: primaque e caede ferarum
 Lucaluisse putem maculatum sanguine ferrum:

merito *arbores* vocantur, non *arbuti*, quia commendantur a suavitate. — *Fortunata* gravius, quam contenta. — *Tunc et aves* etc. e Virg. Georg. I, 139 sqq. *Lutas*, quod plurimi habent, ut magis poeticum prætulimus *τῶ τυτῶ*. Prætulit et Mitscherlich. — *Heinsius* autem rectius iudicabat *tutæ*, quod habent ambo nostri Regii codices; idem dederat Burmannus. *Tutæ erant*, id est, securæ volaverunt, quia illis retia tunc non tendebantur. LEM. — Mox quidam, ut Oxoniensis, habent *intrepidus*.

103. *postquam non utilis auctor* etc.) Indignissimam consuetudinem seras irrepserat, non constat quo auctore. *Non utilis* per ἀνὸρτης, perniciosissimus. — *Victibus invidit*, in contemptum eos redegit, quia qui invident aliis, detrudere de iis solent. Vide nos ad Plinium II, Ep. 10, 2. Sed ita addi debebat, quibus victibus inviderit. Apparet igitur parenthesin claudendam esse post *ille*; quod nos adeo fecimus, quoniam cæteri post *virorum* claudunt. Lenzius anintelligit, *invidit* suum honorem. — *Virorum* est hominum, ut sæpe. Heinsius tamen suadet *priorum*, id est antiquorum hominum, ut infra vs. 333; III ex

Pont. 2, et alibi: Burmannus mallet *ferorum*, hoc sensu: postquam primus ille (quisquis fuit) edendæ carnis auctor, invidit luporum et leonum victibus, quia illi carne vescerentur, stimulat invidia, primo in eandem ferarum ivit, deinde ad eius exemplum sævitum contra innocua animalia. Ipse tamen nihil movet, quia mox *ferarum* sequitur, fateturque se accepturum fuisse *priorum*, si codicis alicuius auctoritate id firmaretur. — Ambo Regii cod. habent *Deorum*, quod hic repetitum pulo a librario ex lib. I, 32. LEM. — *Corporeas dapes*. Omnes dapes sunt corporeæ, sed per *corporeas* hic ἐσθίμας, carneas intelligit. LEM. — *Demersit*, ul VI, 644. Octo MSS. habent *demisit*; unus *condebatur*; Moreti *concessit*. — Regii ambo *demersit*.

106. *primaque e caede ferarum* etc.) Iam coniectando originem rei indicare conatur. A rebus licitis exorsit tandem, ut sit, ad nefarias delati sunt. *Prima* pro primum. Illud recepit Heinsius ex uno Argent. et suo suo; antea erat *primo* (quod legitur in codicibus Regiis). — Idem Heinsius ex tribus dedit *putem* pro *potest* aut *patet*; codex Reg. A *patet*, cod. B *potest*.

Idque satis fuerat; nostrumque potentia letum
 Corpora missa neci salva pietate fatemur;
 Sed quam danda neci, tam non epulanda fuerunt. 110
 Longius inde nefas abiit; et prima putatur
 Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
 Eruerit rostro, spemque interceperit anni.
 Vite caper morsa Bacchi mactandus ad aras
 Dicitur ultoris: nocuit sua culpa duobus. 115
 Quid meruistis, oves, placidum pecus, inque tuendos
 Natum homines, pleno quae fertis in ubere nectar?
 Mollia quae nobis vestras velamina lanas

— *Nostrumque potentia letum.* Quinque, in quibus Hamburg. *potentia*; primus Moreti, *nostrumque potentia lecto*; itaque Heins. scribendum *potabat*, aut *nostrumque nocentia leto*, aut *nostrumque potentia leto*, ut *potens voti et mentis*. — *R. ambopotentia.* — *Corpora, animalia.* — *Mittere neci ortum ex formulis dimittere orco, sub tartara mittere etc.* — *Quam ... tam, ut, ita non.* — *Epulanda.* Ergo etiam transitive dixerant veteres *epulari* cum casu quarto, ut iam in Lexico Fabri notatum video ex hoc ipso loco.

113. *spemque interceperit*, ut VIII, 292, *Cererem in spiciis intercipit*, ubi vide notam. — *Sus*, quae scrofa dicitur, in sacris Eleusiniis expiationis causa mactabatur; quae adeo in nummis saepe Cereris sacra adumbrat. V. Eckel. Doctr. Num. Vet. II, 222. Veram autem causam Ovidius non tetigisse videtur; sacra enim illa ex Aegypto translata, ubi sus post inundationem Nili agris utilis. Caeterum suam primam fuisse hostiam, monet etiam Varro de Re Rust. II, 4: *A nullo pecoris genere immolandi initium sumtum videtur. Cuius vestigia sunt; quod initis Cereris porci immo-*

lantur; et quod initis porci, foedus quam feritur, porcus occiditur. etc.

114. *Vite caper morsa*) Heinsius malit *Vite rosa*, quia Fast. I, 357, *Rose caper vitem*. Mox ante eundem Heins. edebatur mactatus dicitur; multi mactatus ducitur; Heinsius malebat mactandus ducitur, quia victimae duci dicuntur. — Regius codex A, mactatus ducitur; codex B, mactatus dicitur.

116. *Quid meruistis, oves*) Varro Re Rust. II, 1, 4: *Putant oves adsumtas et propter utilitatem et propter placiditatem.* — Et placidus est epitheton proprium ovium; Terentius Ad. IV, 18, *quam fervet maxime, tum placidum quam ovem reddo.* — *Inque tuendos.* Bernegg. prius Basileensis, alter Hamburg. unus Moreti, Palatians unus, et noster Regius B, *inque tegendos*; in eodemque, pro varia lectione legitur *inque tuendos*, cuius glossam esse alteram lectionem puto, quum tò *tueri* ad lactis cibum, et ad amictum referri possit, utroque enim humanum genus oves foveat. L. — *Tueri, alere, sustentare* dicuntur homines armenta (Virg. Georg. II, 195) et vicissim haec illos. In Cod.

Praebetis, vitaeque magis, quam morte iuvatis.
 Quid inervare boves, animal sine fraude dolisque, 120
 Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
 Immemor est demum, nec frugum munere dignus,
 Qui potuit curvi demto modo pondere aratri
 Ruricolam mactare suum; qui trita labore
 Illa, quibus toties durum renovaverat arvum, 125
 Tot dederat messes, percussit colla securi.
 Nec satis est, quod tale nefas committitur; ipsos

Norico adscriptum est scholion, tuendos, a frigore propter lanas, idque sequitur Burmannus. Rectius vero etiam ad victum referes, ut duo illa complectatur, quae iam separatim nominantur. In tuendos, ut teneantur homines; Horatius I, Od. 27, 1, *Natis in unum laetitiae scyphis*. Vide ad V, 591. Mox *natum tolerare*. Coniunctio Hein. e Catalectis Pithoeanis adscripta haec: *Pythagoras populo nescis quae nasceris olim? Si iugulatis oves, quid erit, quod vestiat, inquit? Horriferum contra Borean ovis arma minitret*.

120. *Quid mervere boves*) Pythagoras suos βόας ἀποτρέποντες ἀνθρώπων, a bove aratore abstinere nominatim iusserat. Legibus hoc cautum olim erat apud Athenienses; Aelianus Var. Hist. IV, 14; et Romani capite sumxerant, si quis occidisset, Varro Re Rust. II, 5; et damnatum esse quemdam a populo romano eam ipsam ob causam refert Plin. VIII, 45. Causa ubique adfertur haec, quia bos arator sit γυναικός, socius hominum in opere rustico, Cereris minister, socius agriculturae. Aurea imprimis aetate summum scelus habebatur, bonum visceribus vesci; Cicero Nat. Deor. II, 63. Secundum Arat. vs. 15, aeneae aetatis homines id primi aui erant.

Noster vero non solum ob utilitatem, sed etiam ob simplicem naturam bonum causam agit, et ita, ut facile commiserationem faciat. — *Sine fraude dolisque, Innocuum*. Unus Leidenensis (et cod. Reg. B) *sine fraude, dolique Innocuum*. — *Simplex* opponitur fraudulento et doloso. — *Natum tolerare labores*, ad tolerandos labores; Cicero Nat. Deor. II, 63, de bubus, quorum *cervices natae ad iugum, tum vires humerorum et latitudines ad aratra extrahenda*. — *Dedum*, vere; Sellnatus Cat. 2, *is demum mihi vivere videtur*; vid. Cortius ad XII, 5. Sine causa igitur et Bochart. Hieroz. lib. II, cap. 32, coniciebat, *Divum*, quod etiam in uno MS. Basil. repertum est; et Burm. *ille Deum*. — *Trita labore*, pro trita longo. — *Dederat* Heinsius mutandum censet vel cum tribus MSS. in *dederant*, ut quae subintelligatur, vel in *tulerat*. Sine causa. Agricola bonum munere et renovat agrum, et dat, procreat messes. In plurimis autem Italiae locis tam durum erat arvum, ut non nisi quinta, aut nona adeo aratione, ab iugentibus et fortissimis aratris perfringeretur; Plinius V, Ep. 6, 10; hinc taurus *ingemere aratro* Virgilio dicitur. — Ambo Regii codices *dederat*.

Inscripsere Deos sceleri, numenque supernum
 Caede laboriferi credunt gaudere iuveni.
 Victima labe carens, et praestantissima forma, 130
 Nam placuisse nocet, vittis praesignis et auro,
 Sistitur ante aras, auditque ignara precantem,
 Imponique suae videt inter cornua fronti,
 Quas coluit, fruges; percussaue sanguine cultros
 Inficit in liquida praevisos forsitan unda. 135
 Protinus ereptas viventi pectore fibras
 Inspiciunt, mentesque Deum scrutantur in illis.
 Vnde fames homini velitorum tanta ciborum?
 Audetis vesci, genus o mortale? quod, oro,
 Ne facite; et monitis animos advertite nostris; 140

128. *Inscribere Deos sceleri*, Deos facere vel auctores, vel socios sceleris: sic X, 199, *dextram inscribere leto*. Tauris oblati Iupiter maxime gaudebat; IV, 755.

130. *Victima labe carens*) Carnabatur, etiam sacerdote adhibito, ut victimae sine omni labe et egregiae essent, *εὐχρηστα, εὐχεστὰ, ἱεστὰ*. Hoc quoque, ut ornatus cornibus additus, displicet commoto nostro Pythagorae. — Pro forma Heinsius malebat *formae*, ut IX, 451, mouet posse legi *praestantis corpora formae*. — *Nam placuisse*. Multi *Iam placuisse*; Barmannus coniicit *Tam* ut saepe alibi. — Regii codices *Nam placuisse*. — *Praesignis*; Regius Noster codex B, et Bpsileensis a Barmanno citatus habent *insignis*. Occasione hac utor admonendi lectoris, non omnino habendam fidem Heinsianis observationibus; hic enim docet castigatiores habere *praesignis*, additque vocem eam in deliciis Nostro esse, ut innatur Ovid. *praesignis* *τῷ* *insignis* praetulisse. Errat, credo, Heinsius nimis scribendi cu-

piditate; *insignis* enim multoties ap. Nostrum occurrit cum eodem sensu; confer, lector, in Indice utramque vocem. LEM. — *Fruges*, nempe molam, farinam sale mixtam (*salsae fruges* Virgil. Aeneid. II, 133), quas fons victimae, focus et cultel adspergebantur. LEM. — *Praevisos in unda*, quia aqua in sacris per pelves disposita. Sed hoc nihil valet vel ad indignitatem rei demonstrandam, vel ad commiserationem faciendam. Pro pectore, codex Regius A, ut unus Giolfani et plurimi veterum, habet *corpore*. LEM. — *Fibrae* proprie extorum extremitates, deinde; omnino exta, h. e. iecur, cor, pulmones. — *Mentes*, consilia Deorum et fata; Silius I, 124, *Intrare mentes Superum*; V, 59, *Mentes Deorum explorare*.

139. *Audetis vesci* nimis praecise additum; quo interciditur flumen orationis. — *Genus o mortale*. Barmanni MSS. *genus immortale*, quod placebat Grutero, ut ad metempsychosin respiciet; Barmannus etiam accusativi casus tunc esse volebat:

Quumque boum dabitis caesorum membra palato,
Mandere vos vestros scite, et sentite colonos.

» Et quoniam Deus ora movet, sequar ora moventem
Rite Deum; Delphosque meos, ipsuinque recludam
Aethera, et augustae reserabo oracula mentis. 145
Magna, nec ingeniis evestigata priorum,
Quaeque diu latuere, canam; iuvat ire per alta
Astra; iuvat terris et inertis sede relictis,
Nube vehi, validique humeris insistere Atlantis;

codices Regii ambo *genus o mortale*, — *Dare palato*, mandere; *palatum* enim, tanquam gustus instrumentum, cerebro commemoratur, inprimisque homines luxuriosi *palato inservire* dicuntur. — *Colonos*. Sic etiam Plinius VIII, 45, de eo, qui *bovem occidebat*, excoctus in *exilium*, tanquam *colono suo interemto*.

143. *Et quoniam Deus etc.*) Hic videtur ad alia progredi, sed e vers. 173 sqq. apparet, haec quoque cum superioribus cohaerere. E incempsychosi novum sumit argumentum, non esse mactanda animalia. Sed quia illud dogma vulgo ignotum, propterea se fingit vatem *Ἰεσοπολύμας*, qui Deo plenus oracula fundat. Hinc etiam oratio se ad tollit. — *Deus ora movet*; Apollo me hortatur, ut loquar. LEM. — *Sequar*, obsequar, parebo. — *Rite*, decenter, ut in *rite colere Deos*, *rite socra facere*. Qui explorant atque aliis indicant consilia Deorum, dicantur *coelo mentem insertare*; Stat. Theb. III, 549: *nuperas mentes recludere*; Silius I, 19: hinc h. l. *recludere Delphos et aethera*, item *reserare oracula augustae mentis*, h. e. docere homines incognitus adhuc sententias ab Apolline sibi Divinque revelatas. — *Evestigare* verbum rarum, pro *investigare*: et

quidem plurimi (et Regius codex A) dant *investigata*; alterum accepit Heinsius ex Berneg. Thuan. primo Moreti et aliis. — *Priores*, antiquiores homines; vide Heinsium ad vers. 104.

147. *iuvat ire per alta Astra*) Heinsius putat versum sublimem fore et sonorum, si rescribatur *per ardua Astra*, ut ultima littera *toũ* *ordua* elidatur ob a. queutem vocalem initio sequentis versus. — Si ultimam litteram *toũ* *ordua* elidi nolis, versus dactylicus manebit, et iam talen vidimus in libro XII, 395. In illo etiam loco revocavimus lectionem codicum, secundum quam versus non solum est dactylicus, sed etiam abundat syllaba, quae, ob vocalem subsequentis versus, eliditur; hoc autem loco nihil mulandum credimus, quia primus Hamburg. nunc Heinsianae emendationis fuit auctor; immo codicis nostri Regii B librarius scripsit *iuvat ire per astra alta*, tanquam omnem dybbii locum tollere voluerit. LEM. — *Mente me ad tollam supra terram*. — *Graviter et vere iners sedes*. Pro et *inerti* Sixii codex habet *mortali*, ut sit appositio, *terris, mortali sede, relictis*. Ambo Regii codices habent *terris, et inertis sede relicto*; ita olim legebatur, et legi etiam nunc deberet

Palantesque animos passim ac rationis egentes, 150
 Despectare procul, trepidosque, obitumque timentes
 Sic exhortari, seriemque evolvere fati:

» O genus adtonitum gelidae formidine mortis!
 Quid Styga, quid tenebras, quid nomina vana timetis,
 Materiem vatum, falsique piacula mundi? 155
 Corpora sive rogos flamma, seu tabe vetustas
 Abstulerit, mala posse pati non ulla putetis.
 Morte carent animae, semperque, priore relicta

alteram lectionem ex Inniano solo videtur adtulisse Heinsius: si *mortali* e Sixiano simul adtulisset, non improbanda omnino foret emendatio; sed peccat, servatis voc. et *inerti*. Cacterum Horat. I, Od. 34, 9, dixit *bruta tellus*. LXX. — *Palantes*, qui propter errores et cupiditates huc illuc vagantur, relicta salutari via. Respexit autem Lucretium II, 9 sqq. de editis Sapientium templis: *De-
 apicere unde queas alios, passimque
 videre Errare, atque viam palantes
 quaerere vitae, Certare ingenio, con-
 tendere nobilitate* etc. idque paulo post tribuit rationis, sapientiae, ege-
 stati. — *Seriem*, perpetuum rerum
 cursum. — *Evolvere*, enarrare; *vol-
 vere futurum arcana* dixit Virgilius
 Aeneid. I, 162.

154. *tenebras, Orci*. — Pro nomina
 multi numina: nomen saepe est fi-
 gmentum, et opponitur rei; Horatius
 I, Od. 4, 24, *nox fabulaeque manes*:
 ibi vide Lambin. — *Falsus mundus*,
 subterraneus, quem finxerunt et in
 quo describendo occupati sunt vates.
 Ibi crimina in superis commissa *piari*
 credebantur debitis poenis. Exemplo
 sunt Tantalus, Ixion, Tityos. Nec
 Pythagoraei negabant, animas impio-
 rum post repetitas migrationes poe-
 nas pati atque a Furiis vexari. *Pia-*

cula e Neap. et uno Vossii MS. rece-
 pit Heinsius pro *pericula* (quod legi-
 tur in codicibus Regii). *Vetustas*,
senectus.

158. *Morte carent animae* etc.) Se-
 quitur celebratum illud de anima-
 rum migratione dogma, quod Py-
 thagoras, Herodoto, Diodoro Sic. et
 aliis auctoribus, ab Aegyptiis acce-
 ptum primus Graecis tradidit; vide
 Schaeffer, de philos. Ital. p. 24 et 32.
 Quaeritur autem, utrum proprie illa
 intellecta voluerit, quo fortius a car-
 nium esu deterreret homines, quem
 in finem certe Noster h. l. iis utitur,
 an allegoria potius quadam ostende-
 re, statum animae post mortem re-
 sponsuram vitae anteaetiae, aut no-
 tare homines cupiditatibus indulgen-
 tes, quorum animae melius inhabi-
 tarent porcorum et liporum corpora.
 Sunt etiam qui putent, Pythagoram
 iam obscure vidisse, quod recentio-
 res philosophi apertius docent, ani-
 mam semper cum scemate quodam
 coniunctam esse futuram. — In illa
 eadem prava atque inepta haeresi
 fuerunt Druidae, apud Gallos: qua
 de re Caesar Bell. Gall. VI: *inprimis
 hoc volunt persuadere, non interire
 animas, sed ab aliis post mortem tran-
 sire ad alios; atque hoc maxime ad
 virtutem excitari putant, metu mortis*

Sede, novis habitant domibus vivuntque receptae.
 Ipse ego, nam memini, Troiani tempore belli
 Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
 Sedit in adverso gravis hasta minoris Atridae.
 Cognovi clypeum, laevae gestamina nostrae,
 Nuper Abanteis templo Iunonis in Argis.
 Omnia mutantur: nihil interit; errat, et illinc

160

165

neglecto. Sed inter Pythagorae et Druidarum opinionem hoc intererat, quod ille aiebat animas hominum ad pecudes etiam transire; hi vero ad homines alios tantum. LEM. — *Sedes et domus, corpus;* vide ad XI, 788. Vnus Moreti habet *Sepe*, quod pro *septo*, aut claustro capiendum esset; ut ita corpus carcer animae vocaretur. — Burmannus et Mitsch. ordine inverso, dederunt *domibus habitant*. — Errat hic quoque Gierigius nimis, ut iam admonuimus, in rebus minimis negligens; Burmannus enim nihil mutavit: Mitscherlichus autem quod ediderit non habeo; suspicor tamen virum maxime in vetustiorum codicum lectiones religionis dedisse *domibus vivunt habitantque*, ut est in ambobus nostris Regiis: et hoc modo metrum vacat licentia. L. — *Recipere* de migratione animarum etiam apud Tibullum IV, 1, 210.

160. *Ipse ego non memini* etc. Hoc commentum valde ab ipso Pythagora, vel a discipulis eius migratio animarum confirmari solebat. Reperitur, sed cum aliqua varietate, etiam apud Horatium I, Od. 28, 10; Diogenem Laërt. VIII, 4; Gellium IV, 11; Lactantium Inst. III, 18, qui id, more suo, acerbè exagitat; et Schol. Apollonii ad lib. I, p. 30. — *Euphorbus*, Panthi filius, Troianus fortissimus (Homer. II. II, 808 aeq.), cuius pectus Menelaus hasta perforavit (II.

P, 47) clypeum autem in πρῶτον templi Iunonis Argivae suscipiendit; Pausan. Corinth. p. 148. Anima eius in Hermotimum, tum in Pyrrhum, tandem in Pythagoram transierat, qui inde et ipse ab Horatio dicto loco *Panthoides* vocatur. Iis autem omnibus singulari Mercarii munere datum erat, ut soli meminissent, qui antea fuerint. Pythagoras igitur quum quondam in templo Iunonis plura donaria suspensa videret, clypeum ex iis monstravit, quem, quum Euphorbus esset, gestasset; clypeusque detractus nomen Euphorbi praetulit. Clypei enim ex more veterum cum titulo inscripto consecrari solebant; Virgil. Aen. III, 286 aeq. — *Sedere* solemne de hasta, telo, et vulnere; vide Heinsium, qui *sedit* ex veteri Politiano libro recepit, pro *volgat. haesit*. — Regii codices ambo dant *haesit*; *sedit* Heinsius illustrat permultis exemplis ex quibus, quod minime aptum est, eligit editor *Pariorum*, caeteris omissis; confer igitur vel Heinsii ipsius, vel Burmanni librum. LEM. — *Minor Atrides*, Menelaus; Agamemnon erat maior natus. LEM. — *Abanteis* ab Abante, Lyncei filio (Pausan. Corinth. p. 145), qui a patre insignem clypeum, quem Danaus olim gesserat, a templo Iunonis acceperat; Hygin. fab. 273.

165. *Omnia mutantur, nihil interit*) Hoc est principium, unde et immor-

Huc venit, hinc illuc, et quoslibet occupat artus
 Spiritus, eque feris humana in corpora transit,
 Inque feras noster, nec tempore deperit ullo.
 Utque novis facilis signatur cera figuris,
 Nec manet, ut fuerat, nec formas servat easdem, 170
 Sed tamen ipsa eadem est: animam sic semper eandem
 Esse, sed in varias doceo migrare figuras.
 Ergo, ne pietas sit victa cupidine ventris,
 Parce, vaticinor, cognatas caede nefanda
 Exturbare animas; nec sanguine sanguis alatur. 175
 » Et quoniam magno feror aequore, plenaque ventis

talitatem et migrationem animarum derivavit. Multa quoque de Pythagorae metaphysica retulit Laërt. in eius vita. — *Spiritus* pro anima non insolens veteribus; vide Broukhusium ad Propert. III, 16, 10. — *Quoslibet artus*, cuiuscunque generis corpora. Tractat hoc uberius Tibull. IV, 206: *Mutata figuram Seu me finget equum rigidos percurrere campos Doctum; seu tardi pecoris sim gloria taurus; Sive ego per liquidum volueri vehar aëra penna; Quandoque hominem me longa receperit aetas, Inceptis de te subtexam carmina chartis.*

169. *Utque novis facilis*) Defendi potest *fragilis*, quod Heinsius e primo Gronovii, uno Vossii et anno Mediceo recepit; quia eam ipsam ob causam simulacra ceræ novam subinde accipiunt figuram, quia facile franguntur. Exquisitis tamen et sententiae loci convenientius videtur, quod habent reliqui (et Regii ambo), *facilis*, quæ tractari facile potest, ut *facile lutum* apud Tibull. I, 1, 40; ubi etiam Heynius monet, sibi h. l. magis placere *facilis*; Virgil. Georg. I, 266, *facilis fuscina*; III, 165, *faciles animi*; Plin. VII, Ep. 9, 11,

cera mollis cedensque, si sequatur digitos. Revocavi ergo antiquiorem lectionem; et vidi idem factum a Mitscherlichio. — *Signantur* ea, quibus nota imprimitur, sed h. l. quibus nova figura induitur. Totus versus sequens, *Nec manet... easdem* tuologice vitio laborat, et melius abesset. — Pro *servat* unus Heinsii *celat*. — Omnis autem hæc similitudo non urgenda nimis est. — *Exturbantur*, qui e sede sua eiiciuntur.

176. *Et quoniam magno etc.*) Novum dogma, cui anam dederunt antepiora. A migratione animarum pergit ad mutationem omnium rerum, motumque perpetuum. Itaque exponit de tempore vs. 179–185; de coeli mutationibus vs. 186–198; de quatuor anni partibus vs. 199–213; de hominum corporibus et aetatibus 214–236; de elementis origine et mutatione terrarum, 237–272; de mutationibus variorum corporum terrestrium, 273–430; de incrementis futuris civitatis Romanæ, 431–452. Redit eo; unde exorsus erat, ad eum carnium, mactationemque animalium. *Et quoniam... vela dedi*, quoniam copiosam dispendii materiam tractare coepi,

Vela dedj; nihil est, toto quod perstet in orbe:
 Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago.
 Ipsa quoque adsiduo labuntur tempora motu,
 Non secus ac flumen: neque enim consistere flumen,¹⁸⁶
 Nec levis hora potest; sed ut unda impellitur unda,
 Urgeturque prior veniente, urgetque priorem;
 Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur,
 Et nova sunt semper; nam quod fuit ante, relictum est;
 Fitque, quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.
 Cernis et emersas in lucem tendere noctes,
 Et iubar hoc nitidum nigrae succedere nocti.

liberrimeque partem eius absconditam exposui, pergam quoniam coepi. *Ventis vela dare* de oratore copiose lateque disputante etiam apud Plinium II, Ep. 11, 3, ubi vide notam nostram. — *Perstet*, semper idem maneat absque mutatione. — *Fluunt*, mutantur, transeunt luminis instar. Πῦρ τὰ πάσσα, καὶ οὐδὲν πάσαι. — Verba *omnisque ... imago* facillima mihi videntur: non nisi vagantes, continuo transeuntes, imagines formantur; vs. 259: *Nihil equidem durare diu sub imagine eadem Crediderim*. Burmannus tamen fatetur, se haec non intelligere, ideoque snadet, *amnisque vagi formetur imago*, h. e. fingite vobis, auditores, omnia ritu luminis ferri. At hoc max sequitur vs. 180. Itaque et credere poteramus altera eius coniectura, quae longius etiam ab ita vulgata scriptura, *amnisque vagi versatur imago*. Bernegger. (et codex Regius B) *vaga*.

179. *Ipsa tempora*, in quibus fiunt illae mutationes. — *Labi* de celeri temporis decursu dici, notum est. Plurimi tamen veteres non deterius, *volvuntur*, quod eodem sensu de tempore, luminibus, stellis, dicitur, Itaque

multis in locis haec duo verba confusa a librariis reperiuntur. — *Voluntur* legitur in Regiis codicibus. — *Consistere flumen*. Si quis vellet calumniari, posset obicere, at consistit hieme glacie constrictum. — *Levis hora* ingeniose, quia celeriter transit. — *Ciofusus* et Heinsius probabant *repellitur*, quod nonnulli habent. *Impelli* et *urgeti*, verba delecta, quia fluctus fluctam proxime sequitur, acriterque premit. Non minore delectu Horatius II, Od. 18, 15, *Truditur dies die*.

186. *Cernis et emersas* etc.) Non intelligebant huius versus elegantiam Heinsius et Burm., qui e MSS. Oxon. Arund. et viginti alijs praeferebant *emeritas*, quia *emeritus* de cursu finito, tempore exacto, dici solet. At cursu finito non amplius *tendimus*. — Vt vero convenientius loqueretur Gergius, dicere debebat, Heins. quidem primo conspectu adrisisse *to emeritas*, sed eundem postea fuisse complexum *emersas*, ex Bernegger. altero Hamburgensi, Graeviano et alijs duodecim. Regii ambo nostri habent *emersas*. LEM. — Immo noctes *emersae* e mari, incipientes non manent

Nec color est idem coelo, quum lassa quiete
 Cuncta iacent media, quumque albo Lucifer exit
 Clarus equo: rursusque alius quum praevia lucis 190
 Tradendum Phoebo Pallantias inficit orbem.
 Ipse Dei clypeus, terra quum tollitur ima,
 Mane rubet, terraque rubet, quum conditur ima;
 Candidus in summo est: melior natura quod illic
 Aetheris est, terraeque procul contagia vitat. 195
 Nec par, aut eadem nocturnae forma Dianae
 Esse potest unquam: semperque hodierna sequente,
 Si crescit, minor est; maior, si contrahit orbem.
 Quid? non in species succedere quatuor annum
 Adspicis, aetatis peragentem imitamina nostrae? 200
 Nam tener, et lactens, puerique simillimus aeo

diu, sed iter tantum per coelum instituunt, festinantque in eum locum, unde mox lux oritur. Simile foret, si quis dicat; homo, ubi natus est, tendit ad mortem.

188. *quiete media*) nocte media. — *Cuncta iacent*. Vnus Heinssii *Cuncta tacent*, quod is comparat cum noctis silentiis, de quibus saepe apud auctores: volgatum tamen non damnat. — *Exit e mari*. Lenius exit de coelo, relinquit coelum. Nota varietatem, qua in omni h. l. ortus et occasus expressus. — *Lucifer equo solitario vehitur*, quamquam ei Tibullus I, 9, 62, curram dedit, quem secuti sunt alii poëtae. — *Albo*; vide ad vs. 30. — *Prævia luci* ex quatuor dedit Heinssius; vulgo? et in nostris codicibus Regiis, *prævia lucis*; quod praetulimus. — *Pallantias*; Anroa, Pallantis filia. LEM.

192. *Dei clypeus*, pro orbe solis, nove dictum. — *Nec par, aut eadem* etc. Luna semper aut crescit, aut de-

crescit, nec unquam in eodem permanet statu. LEM.

199. *Quid? non in species etc.*) Sequens locus insigni venustate conspicuus de quatuor anni partibus. Venustas autem inde est, quod epitheta et attributa, tam per naturam rei, quam ex usu loquendi hominibus et annis terrae mutationibus communia, ad annum ipsam, tamquam ad personam, translata sunt. Conf. Lucretius V, 735-746; Claudianus I, 268-274, et e Nostris Zacharia in Partibus diei pag. 10. Breuiter haec delineata habes supra II, 27-30, et apud Horatium IV, Od. 7, 6 seqq. — *Species*, vicissitudines annuae. — *Pro succedere* vulgo (et in cod. R. B) legitur *secedere*, *Annus succedit in species quatuor*, pro vulgari, species quatuor anni sibi invicem succedunt. — *Peragentem imitamina*, ad imitationem, et hoc nihil aliud nisi similitudinem declarat.

201. *tener et lactens* tam infanti- bus, quam novis herbis conveniunt;

Vere novo est: tunc herba nitens, et roboris experts
 Turget, et insolida est, et spe delectat agrestem.
 Omnia tum florent; florumque coloribus almus
 Ridet ager; neque adhuc virtus in frondibus ulla est. 205
 Trausit in aestatem post ver, robustior annus,
 Fitque valens iuvenis: neque enim robustior aetas
 Vlla, nec uberior, nec quae magis aestuet, ulla est.
 Excipit autumnus, posito fervore iuventae
 Maturus, mitisque, inter iuvenemque senemque 210
 Temperie medius, sparsis per tempora canis.
 Inde senilis hiems tremulo venit horrida passu,
 Aut spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.
 Nostra quoque ipsorum semper, requieque sine ulla

lactere enim est et loc sagere et lacte plenum esse. — *Herba*, seges tenera et nova, ut saepe apud Virgilium Georg. I; vide et supra VIII, 290. — *Nitere*, ut mox *ridere* et γίλνν, frequenter et eleganter de laeto colore, iucundaque facie frugum, florum, prutorum dicuntur, verno imprimis tempore. Hinc suaviter apud Plautum Truc. II, 4, de puella, *Per vide. Vt tota floret! Vt olet! ut nitide nitet!* vide Heinsium. — *Turget* lacteis humoribus; Virgil. Georg. I, 315, *Fruementa in viridi stipula lucentia turgent.* — *Insolida*, non solida, infirma; unus Medicus *invalida*. — *Spe delectat*, unde seges ipsa *spes anni* toties vocatur, quemadmodum pueri *spes civitatis*.

205. *Ridet ager* habuit Reinsius ex uno Leidensi et uno Vossiano; plurimi, et Regii ambo nostri, *Ludit ager*; de hoc loco videendus est Reinsius. LAM. — *Valens*, scilicet viribus; ergo idem quod *robustus*, quod et praecessit, et sequitur. Similiter *nec ulla est*, quod modo praecesserat, mox hic repetitur uno versu. Defecit

igitur hic Ovidium fecunditas iugeni. — *Prior*, quia aestas plurimas fruges suppeditat, iuvenis autem plurima negotia strenne incipit. — *Aestuatur* annus, quando aer vicinitate solis incandescit.

209. *posito fervore iuventae Maturus* Horatius Art. Poët. 115: *Maturusne senex, an adhuc florentia iuventa Fervidus*. Namque *Maturus* honestum virorum atque seniorum epitheton, quod gravitatem eorum exprimit; VIII, 617, *animo maturus et aequo*; vide Bentl. ad Horatium Art. Poët. 157. — *Mite* et de ingenio leni, et de coelo temperato usurpatur, opponiturque fervori. Sic etiam *temperies* animo sedato et gravi tribuitur. Confer cum hoc loco XII, 464.

212. *Inde senilis hiems* etc.) Pictura excellentissima hiemis, in qua singula verba delecta, suavissimeque ab homine sene petita. — *Horrida passus*. Nonnulli *horrida visa*. — *Spoliata suis*. Septem *spoliata suis*.

214. *Nostra corpora vertuntur*) De mutatione corporis nostri, fluxuque perpetuo partium eius, et vetustate

Corpora vertuntur: nec, quod fuimusve, sumusve, 215
 Cras erimus: fuit illa dies, qua semina tantum,
 Spesque hominum primae materna habitavimus alvo.
 Artifices natura manus admovit; et angī
 Corpora visceribus distentae condita matris
 Noluit, eque domo vacuas emisit in auras. 220
 Editus in lucem iacuit sine viribus infans;
 Mox quadrupes, rituque tulit sua membra ferarum;
 Paulatimque tremens, et nondum poplite firmo
 Constitit, adiutus aliquo conamine nervis.
 Inde valens veloxque fuit; spatiumque iuventae 225
 Transit, et, emensis medii quoque temporis annis,
 Labitur occiduae per iter declive senectae.
 Subruit haec aevi, demoliturque prioris
 Robora; fletque Milon senior, quum spectat inanes

et pulcherrime disputat. — Bene *spes hominum primas, semina*, unde sperare licet aeternum hominem. Sic flores arborum sunt *spes buccarum*. — Recte etiam *habitavimus*, quia *alvus*, id est uterus matris, est domus vera. 220. Male igitur Schepperus corrigit *latitavimus*. — *Artifices manus*, ut apud Gellium XII, 1: *In ipsis hominem primordius, dum fingitur et animatur, inter ipsas artificis naturae manus interficere*. — Noluit natura diutius ibi habitare corpora, quia ibi condita, sine sensu et motu iacent, quia mater *distenta* gravi onere premitur, et quia infans angusto loco angitur.

222. *quadrupes*, reptans; videturque allusum ad Sphingis aenigma; qui *quadrupes foret, et bipes, et tripes unus et idem*. LEM. — *Rituque tulit* etc. Vnus Heinssii *rituque trahens* etc. tertius Gronovianus, *rituque tulit sua membra ferino*. — In imaginibus tremantem poplitum commodè fit mentio,

ut X, 458; Horatius Art. Poët. 158, *pede signat humum*. — *Adiutus conamine*, nervis nondum firmis succurrit conamen infantia.

225. *valens*, firmus. — *Transit*, peragit. — *Emensis* accepit Heinssius a Thuan. imo Basileensi, et nno Mediceo, plurimi (et Regii ambo) *emertis*. — De medio tempore, id est aetate virili, vide ad XII, 404. — *Labi de celeri decursu aetatis* (videtur ad X, 519), inprimis senilis, cuius *iter declive*, quod a via solis petatum, unde et *occidua* senecta, ad occasum vergens. — *Subruere et demoliri* gravia verba ab aedificiis translata. Quatuordecim, teste Burmanno, et Regius noster A, *Surripit*.

229. *Fletque Milon* etc.) exemplis delectis senectutis imbecillitatem illustrat; et viris robora, et feminis venustatis illecebras demit. *Milon*, Crotonastes, familiaris Pithagorae, athleta robore insignis, quum iam *senex esset, athletasque se in circulo*

Illos, qui fuerant solidorum mole tororum 230
 Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
 Flet quoque, ut in speculo rugas conspexit aniles,
 Tyndaris, et secum, cur sit bis rapta, requirit.
 Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas,
 Omnia destruitis, vitiataque dentibus aevi 235
 Paulatim lenta consumitis omnia morte.
 »Hæc quoque non perstant, quæ nos elementa vocamus:
 Quasque vices peragant, animos adhibele, docebo.
 Quattuor æternus genitalia corpora mundus
 Continet: ex illis duo sunt onerosa, suoque 240

exercentes videret, adspexisse lacertos suos dicitur, illacrymansque dixisse, At hi quidem iam mortui sunt; Cicero Senect. 9. Hoc Milour duce Crotoniæ Sybaritas vicerunt a. IV, Olymp. 67; Diodorus Sic. XII, 483. — Fieri pars carnosa in lacertis, quorum et soliditate et mole, magnitudine, robur censetur. Hi commodè comparantur cum Herculeis; tum quia Herculis lacerti solidi et tori passim laudantur a poetis, quorum loca diligentissime h. l. collegit Heinsius, tum quia ille ab athletis colabatur, viusque statuæ in gymnasiis erant. — Regius noster codex A solidorum more ferorum; de aliis huius loci variis lectionibus vide Heinsium longe disputantem; vide etiam Burmannum. LEM. — Illi lacerti uunc erant inanes, id est, quibus uun amplius collectari poterat. — Fluidos pendere, macuisse, carnes et robora amisisse; Plinius III, Ep. 6, 2, de sene, pendent lacerti, papillæ iacent. Hærebant Gronovius ad Senecæ Herc. Fur. 624, in inanes fluidos lacertos; itaque tentat, quum spectat in ænue, ut mox Helena in speculo. Sine causa. Et alibi duo epitheta uni adduntur substantivo,

etiam a Nostro. Inanes ad subiectum pertinet, et fluidos habet vim prædicati; videbat inanes suos lacertos pendere fluidos.

233. Tyndaris, Helena, Tyndari et Ledæ filia. LEM. — Pro, dolet venustat in abiisse, melius, secum requirit, cur sit bis (a Theseo et Paride) rapta. Helenæ autem exemplo utitur, quia pulchriorem feminam non noverat antiquitas.

234. Dentes dantur ævo propter edacitatem. Iis omnia vitiantur, roduntur et franguntur. — Heinsius mox etiam malebat, lento mœru, ut perstet in metaphora. Quæ fuerit huius mutationis causa, non video. LEM.

237. Hæc quoque non perstant) Transformationes elementorum. Diogen. Laërt. VIII, 21, Pythagoram docuisse tradit, corporum solidorum esse στοιχία τέτταρα, πῦρ, ὕδωρ, γῆν, ἀέρα: ἀ μεταβάλλειν δὲ καὶ τρέπεσθαι δι' ὅλων, καὶ γίνεσθαι ἐξ αὐτῶν κόσμον ἰμψυχον etc. — Perstant, idem mutant. — Vices peragere dixit etiam Valerius Flac. I, 505; vices agere Manilius I ioit. — Genitalia, quibus gignuntur et procreantur cor-

Pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur:
 Et totidem gravitate carent, nulloque premente
 Alta petunt, aër, atque aëre purior ignis.
 Quae quamquam spatio distant, tamen omnia fiunt
 Ex ipsis, et in ipsa cadunt: resolutaque tellus 245
 In liquidas rorescit aquas; tenuatus in auras;
 Aëraque humor abit: demto quoque pondere, rursus
 In superos aër tenuissimus emicat ignes.
 Inde retro redeunt, idemque retextitur ordo.
 Ignis enim densum spissatus in aëra transit;
 Hic in aquas; tellus glomerata cogitur unda: 250
 Nec species sua cuique manet, rerumque novatrix
 Ex aliis alias reparat natura figuras.
 Nec perit in tanto quidquam, mihi credite, mundo;
 Sed variat, faciemque novat: nascique vocatur 255
 Incipere esse aliud, quam quod fuit ante; morique
 Desinere illud idem, quum sint huc forsitan illa,
 Haec translata illuc: summa tamen omnia constant.
 « Nil equidem durare diu sub imagine eadem
 Crediderim: sic ad ferrum venistis ab auro 260

pora; Virgilius Georg. II, 324, *genitalia semina*; Festus: *Genitales* (non *geniales*) *Deos dixerunt Aquam, Terram, Ignem, Aërem. Ea enim sunt semina rerum, quae Graecorum alii στοιχία, alii ἐμπύματα vocant.*

245. *cadunt, recidunt, resolvuntur.* — *Rorescit* exquisite pro liquefacta transit. Ita tamen nullus nisi Thuan. MS.; ceteri, *rerescit*, sit rera, tenuis: aequè bene. — *Tenuatus abit* plenius et elegantius, quam *tenuatur*, ut alibi vidimus. Sic mox *spissatus transit*, pro *spissatur*. Frustra igitur interpretes ex MSS. praefecerunt vel *adit*, vel *habet*. — *Aurus, aëraque*, ut IX, 219, et alibi, *aëriae auras*. Ex hac autem ratione, quae vs. 245–251 de-

scribitur, non est nisi unum elementum, aether.

249. *redeunt*, mutantur in pristinum statum. Eadem eleganter dicuntur *reteri*, tropo a tela petito. — *Cogitur*, includitur; I, 31, humor coarctat orbem. — *Glomerata*, coarctata, condensata. — *Figuras*, elementa.

254. *Nec perit in tanto* Plurimi (et codex Reg. A) *Nec perit in toto*. Nullus in mundo interitus, merae tantum transformationes et translationes. Id quoque verissimum. — *Summa omnia constant*, summa omnium partium semper manet eadem. Scaliger legebat *summae*.

259. *Nil equidem durare etc.*) Multas et magnas revolutiones passa est

OVID. Op. Tom. IV

K k

Secula: sic toties versa est fortuna locorum.
 Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
 Esse fretum: vidi factas ex aequore terras;
 Et procul a pelago conchae iacuerere marinae,
 Et vetus inventa est in montibus ancora summis: 265
 Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
 Fecit; et eluvie mons est deductus in aequor;
 Eque paludosa siccis humus aret arenis:
 Quaeque sitim tulerant, stagnata paludibus hument.
 Hic fontes natura novos emisit, at illic 270
 Clausit, et antiqui tam multa tremoribus orbis
 Flumina prosiliunt, aut excaecata residunt.
 Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
 Exsistit procul hinc, alioque renascitur ore:
 Sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapsus 271

terra; id quod et hodie gravissimis argumentis docent geologi. — *Fortuna locorum, habitus locorum.*

266. *campum fecit vallem*, hoc in campo fecit montem aut tumulum. — *In aequor*, in planum campum: ad I, 41. — *Siccis aret arenis*, facta est sicca, arida, arenosa. His ex asse respondent sequentia, *stagnata paludibus humant*, in humidas paludes sive stagna mutata sunt. Cumulat verba, ut inculcet, quam mirabiles sint illae mutationes. — *E paludosa*, scilicet humo.

271. *et antiqui*) Hactenus fuit editum *et antiquis tremoribus orbis Flumina prosiliunt* (ita habent Regii cod.) Haec mendosa iudicat Heinsius, et coniicit *et aut quaedam stimolata tremoribus ortis*. Pro *tam multa Sisyphus concausa*, non improbane Heinsio, qui *et convulsa* auctor. Burmannus putat *tam multa* per interrogationem capiendum. Lectio vulgata non videtur fluxisse a manu Ovidii.

Lewis et bona est emendatio viri docti in *Miscell. Observ.* vol. VII, p. 123, *antiqui*. — *Excaecati* eleganter dicuntur quae delentur, obliuantur, exsiccantur. Sic IV Pont. 2, 17, *limus venas excaecat in undis*. Similiter apud Graecos *τυφλοῦμαι πηγάι* vide Heinsium.

273. *Sic ubi terreno etc.*) Plin. Hist. Nat. II, 103, *Subsunt terras, rursusque redduntur, Lycus* (prope Laodiceam e Cadmo monte ortus) *in Asia*, Erasimus in *Argolica*. Confer Senecam Nat. Quaest. III, 26, ubi hoc vs. laudat. — *Epotus*, absorptus. — Mox quum alii MSS. habeant *alioque orbe*, quaeritur, utrum verius. In se utrumque recte dicitur; nam et *orbis* pro parte orbis, terra dicitur ut I, 94: ac saepius, et os fluminibus tribuere, id est, fontem, solemus, ut I, 281. H. l. tamen praefero *ore*, quod bene opponitur *tō hiatu*. — *Tecto gurgite*, tectus. Neque tamen condemnauda lectio quam Seneca d.

Redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis :
 Et Mysum capitisque sui, ripaeque prioris
 Poenituisse ferunt, alia nunc ire, Caicum.
 Nec non Sicanias volvens Amenanus arenas
 Nunc fluit, interdum suppressis fontibus aret. 280
 Ante bibebatur, nunc, quas contingere nolis,
 Fundit Anigros aquas, postquam, nisi vatibus omnis
 Eripienda fides, illic lavere Bimembres
 Vulnera, clavigeri quae fecerat Herculis arcus.
 Quid? non et Scythlicis Hypanis de montibus ortus, 285

l. exhibet, *tacito gurgite*: namque *tacitus* saepe apud poetas ponitur pro *tectus*. Sic *tacitum vulnus*, *tacitae medullae*, *tacitae flammae* etc. Itaque ex glossa facile h. l. irrepere potuit *tecto*, quod, ut notius, arripuerunt librarii. Eadem varietas et alibi reperitur, ut *Amor. I, 2, 6*; *Trist. III, 10, 30*.

277. *coyus* modo fons fluvii est, *Virgil. Georg. IV, 368*; supra II, 255, et b. l.: modo ostium, *Virg. d. l. 319*. — *Caicus*, Mysiae fluvius, cursum suum mutavit. Quo auctore Ovidius hoc tradiderit, non constat.

279. *Amenanus*) Hoc nomen nullus habet codex; plerumque, ut in codice Regio A, legitur *Amasenus*; in codice B *Amaseos*; in tota Sicilia nullus huius nominis fluvius reperitur; locum hunc Fulvius Ursinus, in notis ad Comment. Caesaris, primus emendavit ex veteri nummo, cuius ab una facie erat AMENOS, ab altera KATANAIN; et deinde Heinsius ex Strabonis loco, quem infra ab Gierigio relatum leges, LXX. — *Amenanus* Cataniae in Sicilia fluvius. Strabo lib. V, pag. 360: Καθάρπρ πρὶ τοῦ Ἀμενάου συμβαίνειν φασὶ τοῦ διὰ Κατάνης ῥέοντος· ἐκλείπει γὰρ ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ πάλιν ῥεῖ. Burmannus e Fazelli

rebus Sic. lib. III, cap. 1, notat, fontem huius fluvii nondum pervestigari potuisse, et saepe, obturatis fontium venis, per aliquot annos totum evanescere, rursusque subito erumpentem excurrere, ut Cataniae urbi inundatione sua magnam saepe calamitatem adferat.

281. *Anigros*, e Lapitha, Arcadiae monte, profluens, statim a fonte graviter oleutem aquam vehit, quae piceae non alit: Pausanias V, pag. 387, gravem illum odorem e terra existere putat; sed idem addit, Graecorum alios tradere, Chironem, alios Polemorum, Centaurum et ipsum, Herculis sagitta percussam huius fluvii aqua volens abluisse; quae sic, hydrae veneno infecta, tetrum odorem contraxerit. Hos Noster secutus est. — Pro *bibebantur*, quod Heinsius e duobus Medic. dedit, revocavimus cum Mitscherlichio *bibebatur*, ne impeditior esset ordo verborum. — Regius noster B solus habet *bibebatur*, quod bene revocavit Gierigius. LXX. — Mox Burmannus ex uno Mediceo *ardingere* praeferebat: sine causa; V, 533, *conugit ore cibos*. — *Bimembres*, Centauri, ut XII, 240.

285. *Hypanis*, Sarmatiae fluvius, qui in Borysthenem se exonerat; vid.

Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?
 Fluctibus ambitae fuerant Antissa, Pharosque,
 Et Phoenissa Tyros; quarum nunc insula nulla est.
 Leucada continuam veteres habuere coloni;
 Nunc freta circueunt: Zancle quoque iuncta fuisse 290
 Dicitur Italiae: donec confinia pontus
 Abstulit, et media tellurem reppulit unda.
 Si quaeras Helicen et Burin, Achaidas urbes,
 Invenies sub aquis, et adhuc ostendere nautae
 Inclinata solent cum moenibus oppida mersis. 295

Solin. cap. 15, et Vitruv. VIII, 3. — Pro de montibus, prior Gronovianus de fontibus. — Salibus vitiatur amaris. Codex noster Regius Bhabet, pro varia lectione, *safe nunc vitiatur amaro*: idem in Berneggeriano codice notavit Heinsius; pluribusque aliis ex locis iam venit nobis in mentem nostrum illum codicem esse eundem, quem olim Heinsius collegit. LEM.

287. *Fluctibus ambitae* etc.) Participium *ambitus* occurrit etiam I, 37, ubi vide notam. — *Antissa*. Plinius II, 89, *Rursus abstulit insulas mari, iunxitque terras, Antissum Lesbos* etc. — *Pharos* tempore Homeri Od. Δ, 354 sqq., insula obversa Aegypto, tantumque ab ea remota, quantum uno die navis confecerit. Sed in vectu Nili paulatim propius adducta continenti, ponte etiam Alexandriae iuncta; Lucanus Phars. X, 509; Ptoleus II, 85; XIII, 11; Strabo lib. I, pag. 63; XVII, p. 1140. — *Tyros* quondam insula, praesalto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnationis operibus continens. Male igitur naturae tribuit, quod opera hominum effectum est; multoque minus probari potest, quod Pythagorae ea commemorantem in-

ducit, quae post illius demum tempora facta sunt.

289. *Leucas* ad Acarnaniam litoris olim peninsula; Plin. II, 90, *Ad hoc perripuit mare Leucada*. — *Continuam* pro vulgari continenter cum terra: sic etiam VIII, 589. — *Zancle quoque* etc. Pro Sicilia unam Zanclem, sive Messaniam nominat, quae adiacet freto Siculo, Plinius II, 88: *Avelit Siciliam Italiae*: conf. Seneca Nat. Quaest. VI, 29; Virgilius Aeneid. III, 414-419; Cluverius Sicil. I, 1. Historiam opinionum de hac abruptione habet Gesnerus ad Claudian. XXXIII, 140. Ignota fuit Homero. — *Media unda*, quae nunc media est, confinia lenet; XIV, 7. — Pro *reppulit* unus Heinsii depulit.

293. *Si quaeras Helicen* etc.) Plinius II, 92: *Mare abstulit Elicen et Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia adparent*. Orosius III, 3: *Anno ab urbe condita 366, saevissimo terrae motu Achaia universa concussa est, et duae tunc civitates, id est Bura et Helice, abruptis locorum hiatibus devoratae sunt*. Igitur hoc quoque post Pythagorae tempora accidit. *Burin* recipit Heinsius MSS. auctoritate, quamquam nec *Buram* damnat; ita

Est prope Pittheam tumulus Troezena, sine ullis
 Arduus arboribus, quondam planissima campi
 Area, nunc tumulus: nam, res horrenda relatu,
 Vis fera ventorum, caecis inclusa cavernis,
 Exspirare aliqua cupiens, luctataque frustra 300
 Liberiore frui coelo, quum carcere rima
 Nulla foret toto, nec pervia flatibus esset,
 Extentam tumefecit humum; ceu spiritus oris
 Tendere vesicam solet, aut direpta bicorni
 Terga capro: tumor ille loci permansit; et alti 305
 Collis habet speciem, longoque induruit aevo.

» Plurima quum subeant, audita aut cognita vobis,
 Pauca super referam: quid? non et lympa figuras
 Datque capitque novas? medio tua, corniger Ammon,
 Vnda die gelida est; ortuque obituque calescit. 310
 Admotis Athamantis aquis accendere lignum
 Narratur, minimos quum Luna recessit in orbes.

enim Plinius alique, et Graecis Βου-
 πᾶ est.

296. Troezen, urbs Argolidis, a
 Pittheo rege Pitthea dicta. In eius vi-
 cinia tempore Antigoni, Macedonum
 regis, calidae aquae vi ignis subter-
 ranei proruperunt; Pausan. Corinth.
 pag. 190. Eodem forsân tempore hic
 tumulus surrexit. — Frui, ut fruere-
 tur. — Nulla foret toto. Schepperus
 coniicit Nulla foras toto. — Pro di-
 repta Heinsius de suo dedit derepta;
 unus Moreti crepta. — Hoc loco legi-
 tur vulgo direpta bicornis Terga ca-
 pri; ita legitur in cod. Regio A; ter-
 tium autem casum Heinsius restituit
 ex octo codicibus, inter quos est Ber-
 neggerian. et idem habet noster co-
 dex Regius B: vide nos supra ad vs.
 286. LEM. — Direpta capro terga,
 utres, quibus inflatis in Bacchi festo
 insilire solent; Virg. Georg. II, 38.

307. subeant, in animum veniant)
 — Super, praeteres. — Figura, na-
 tura. — Ammonis fontem diligentius
 describit Curt. IV, 7, 22: Est etiam aliud
 Hammonis nemus; in medio habet fon-
 tem, aquam Solis vocant. Sub lucis or-
 tum tepida manat; medio die, quum
 vehementissimus est calor, frigida ea-
 dem fluit; inclinato in vespertinam cale-
 scit; media nocte fervida exuestuat;
 quoque propius nox vergit ad lu-
 cem, multum ex nocturno calore de-
 crescit.

311. Admotis Athamantis etc.) So-
 tion in Paradoxol. de Fluminibus: Εν
 Αθαμάντι πρὸς τὴν εἰσὶν, ἧς τὸ μὲν ὕδωρ
 ψυχρὸν ὑπάρχειν, τὸ δ' ὑπὲρ αὐτὸ
 οὕτω θερμὸν ὑπάρχειν, ὥστε ἂν τὰ
 ὑπερῶς προύχοντα, παραχρῆμα ἐξάπτι-
 σθαι. Athamones Epirum incoluerunt,
 cuius pars etiam Dodone, cui hanc
 fontem tribuit Plinius II, 103: In

Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
 Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
 Crathis, et huic Sybaris nostris conterminius arvis, 315
 Electro similes faciunt auroque capillos.
 Quodque magis mirum, sunt qui non corpōra tantum,
 Verum animos etiam valeant mutare, liquores.
 Cui non audita est obscoenae Salmacis undae?
 Aethiopesque lacus? quos si quis faucibus hausit, 320
 Aut furit, aut mirum patitur gravitate soporem.
 Clitorio quicumque sitim de fonte levarit,
 Vina fugit, gaudetque mæris absternius undis;
 Seu vis est in aqua calido contraria vino,

Dodone Iovis fons quam sit gelidus, et immerius fauces extinguat, si extinctae admoveantur accendit. — Luna recessit in orbes. Excerpta Calandras et unus Medicus recreavit.

313. *Flumen habent Cicones*) Plin. II, 103: *In Ciconum flumine et in Piceno lacu Felino lignum delectum lapideo cortice obducitur.*

315. *Crathis*, Thuriorum in magna Graecia fluvius. Vim rutilandi capillos ei tribuunt, post Euripid. *Troad.* 227 (ὁ ξανθὸν χαιτὸν πυρσίου κρηθίς), multi alii scriptores, quos vide apud Cluver. *Ital. Antiq.* IV, 14; Strabo lib. VI, pag. 620, tradit, eum facere τοῖς ἐν αὐτῷ λουμένοις ξανθοτριχέων καὶ λευκοτριχέων. Eandem ac potius aliam non minus miram vim habebat *Sybaris*; Plinius XXXI, 2: *Theophrastus tradit, in Thuris Crathim candorem favere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. Quin et homines sentire differentiam eam: nam qui Sybarim bibant, nigriores esse, durioresque et crispo capillo; qui ex Crathide, candidos, mollioresque ac correcta coma. Sybaris autem conterminus Crathidi. Vibius Sequester:*

Crathis, constans Sybari, capillos facit aurei coloris. Et Thurium, colonia Atheniensium ad sinum Tarentinum, sita fuit inter utrumque fluvium. Ita nostris arvis dictum erat pro in nostris arvis, ut millie. Bermann. tamen ex uno Medic. suadet, et hic Sybaris, ut quasi demonstret vicinam fluvium; idemque ex Salmas. Exercitatt. Plin. pag. 540, notat, ut hic electro similis, ita Neronem Poppaeae crines suavinos appellasse.

318. *Verum animos etiam*) Leidenensis et tres alii *Verum animos hominum; Verum etiam mores possunt mutare* unus Moreti; Regii ambo nihil mutant. — De fonte *Salmacide* vide supra IV, 285.

322. *Clitorius fons iuxta Clitorium, urbem Arcadiae; Pausanias VIII, cap. 21. De eius natura Plinius XXI, 2: Farro tradit . . . vinum taedio venire his, qui ex Clitorio lacu libenter. At Eudoxus et Theopompus inebriari fontibus iis, quos diximus. Cf. Vitruvius VIII, 3; Sotion in Paradoxolomenis de Fluminibus, et Etymol. M. in Κλητύριον. — Pro calido vino, unus Moreti valido vino.*

Sive, quod indigenae memorant, Amithaone natus, 325
 Proetidas adtonitas postquam per carmen et herbas
 Eripuit furiis, purgamina mentis in illas
 Misit aquas: odiumque meri permansit in undis;
 Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis;
 Quein quicumque parum moderato gutture traxit, 330
 Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.
 Est lacus Arcadiae, Pheneon dixere priores,
 Ambiguus suspectus aquis, quas nocte timeto;
 Nocte nocent potae: sine noxa luce bibuntur.
 Sic alias, aliasque lacus et flumina vires 335
 Concipiunt: tempusque fuit, quo navit in undis,
 Nunc sedet Ortygie; timuit concursibus Argo
 Vndarum sparsas Symplegadas elisarum;
 Quae nunc immotae perstant, ventisque resistunt.
 Nec, quae sulphureis ardet fornacibus, Aetne 340

325. *Proetides*, Proeti (de quo V, 236) filiae, Lysippe, Iphinoë et Iphia-nassa, *adtonitae*, infamia correptae, quum per Argivorum Arcadumque fines diu errassent, a Melampo, *Amithaonis* filio, vate, sanatae sunt *herbis*, elleboro imprimis inde Melampodium dicto; Apollodorus II, 2, 2; Plinius XXV, 21. De templo in eius rei memoriam vel Iunoni, vel Dianae, vel Gratiae posito vide Pausaniam II, 12; Hesychium in *Αρπυγῆ*. — *In illas Misit aquas*. Palatinus secundus et tres alii in *illis Mersit aquas*.

329. *Lyncestius amnis* ad oppidum *Lyncum* in Epiro, cuius incolae *Lyncestae*; Plin. II, 103: *Lyncestis aqua*, quae vocatur *acidula*, *vini modo tremulento reddit*. Cf. Vitruvius VIII, 3; Aristoteles Meteor. II, 3; Sotion in Paradoxol. de Flum. p. 125; Tertullianus de Anima cap. 50.

332. *Pheneos urbs* Arcadiae, postea

Nonacris dicta. In vicinia eius ex praerupta rupe aqua, Graecis *ὄρυγς* *ὄρυγος* dicta, guttatim decidit. Ea certis temporibus mortem adfert tam hominibus quam pecori, vasa cuius-cumque generis frangit, metalla solvit etc. vide Pausaniam Arcad. pag. 634 sqq. Nocte eam esse noxiam, de die innoxiam, neminem praeter Nostrum prodidisse, monet Heinsius. — *Ambiguae*, mox letiferae, mox innoxiae.

337. *Nunc sedet Ortygie*) Delus intelligitur quae eadem et *Ortygie* nonnullis dicta est; vide Spanhem. ad Calliomehi hymn. Apol. 58. Ea, olim errans et natans, post partum Latonae immobilis facta est; vid. Spanh. ad Callimachi hymn. Del. 273. — *Symplegadas insulae* sunt, quae et *Cyaneae* dicuntur, contra Bosphorum Thracium, quae a poetis olim concurrisse finguntur, quoniam, ut ait

Ignea semper erit: neque enim fuit ignea semper.
 Nam sive est animal tellus, et vivit, habetque
 Spiramenta, locis flammam exhalantia multis,
 Spirandi mutare vias, quotiesque movetur,
 Has finire potest, illas aperire cavernas: 345
 Sive leves imis venti cohibentur in antris,
 Saxaque cum saxis, et habentem semina flammae
 Materiam iactant: ea concipit ictibus ignem:
 Antra relinquuntur sedatis frigida ventis;
 Sive bitumineae rapiunt incendia vires, 350
 Luteave exiguis ardescunt sulfura fumis:
 Nempe ubi terra cibos, alimenta pinguis flammae
 Non dabit, absumentis per longum viribus aevum,
 Naturaeque suum nutrimentum deerit edaci,
 Non feret illa famem, desertaque deseret ignes. 355
 Esse viros fama est in Hyperborea Pallene,

Plinius, parvo discretæ intervallo ex
 adverso intrantibus geminae esse vi-
 dentur, paululumque deflexa acie
 coeuntium speciem præbebant. Conf.
 ad VII, 72, notam. LEM.

341. *Ignea*, ignivoma. — *Animal*,
 animatus est terra e mente Stoicorum:
animal Tellus. Hoc placuit Pythago-
 rae; Aristot. Phys. IV, 6. — *Spirandi*
mutare vias. Liber Ciosani habet *vi-*
res; sed *vias* recte præfert Burman-
 nius; nam cavernas et fistulas intelli-
 git, per quas ignis exit, quasque
spiramenta etiam vocat. LEM. — *Fi-*
nire cavernas, pro claudere eas, du-
 rum est. Heinsius suadebat, *Hæc ope-*
rire potest, illic aperire cavernas;
 Burmannus autem merito dubitat, an
 in hac agnominatione sibi placuerit
 Ovidius: ipse malit, *Has turare*
 (nam unus Medic. habet *furare*) *po-*
test; quod verbum forte veteribus in
 usu fuerit, quamquam frequentius
 eius composito *obturare* usi sint. Ego

vulgatam servandam arbitror. Proprie
 tellus *finit* exhalationem e cavernis,
 hinc cavernas ipsas. Infra vers. 646,
 aequè durum, *funera finire*.

346. *Sive leves* etc.) Eam causam
 copiosius exponit Lucretius VI, 680
 sqq. — *Leves* tantum ornat.

350. *Bitumineae vires*, bitumina,
 cum vi. Et videtur hoc adiectiv. ab
 ipso Ovidio signatum esse. — *Ra-*
piunt incendia, celeriter concipiunt
 ignem. Mox ex plurimis MSS. præ-
 fero, *ardescunt sulfura* alteri *arescunt*.
 — Regii ambo exhibent *ardescunt*. —
Exiguus Heins. in *adsidius* aut *irri-*
guis mutari volebat. Prins probaverunt
 Rodius et Lenxius. Immo, sulfura ar-
 descunt ita, ut exiguos fumos emit-
 tant: quæ est natura sulfuris. Non
 autem ardescere possunt ope fumi vel
 adsidui, vel exigui. Vnde enim ille
 fumus? — Pro *fumis* Coelest. *flam-*
mis.

356. *Pallene* Thraciæ urbs. Ibi et

Qui soleant levibus velari corpora plumis,
 Quum Tritoniacam novies subiere paludem.
 Haud equidem credo: sparsae quoque membra veneno
 Exercere artes Scythides memorantur easdem. 360

» Si qua fides rebus tamen est addenda probatis,
 Nonne vides, quaecumque mora fluidove calore
 Corpora tabuerint, in parva animalia verti?
 I quoque, delectos mactatos obrue tauros;
 Cognita res usu, de putri viscere passim 365
 Florilegae nascuntur apes, quae more parentum
 Rura colunt, operique favent, in spemque laborant.
 Pressus humo bellator equus crabronis origo est.
 Concava litoreo si demas brachia cancro,

^{*} *Triton lacus. Vibius Sequester in Paludibus: Triton Thraciae, in quo qui se novies immererit, in avem convertitur.* Micyllus fabulam inde ortam putat, quod regio hyperborea ipsa, ob adsiduum nivis casum, pinnarum similitudine dicta sit. *πτεροπόρος.* Conferatur Plinius IV, 12. — *Artes exercere easdem, ut se velent pennis.*

361. *fides addenda*) Heinsius probavit ex Neapolit. nno Moreti et nno Regio adhibenda; sed *fidem addere* est pro *fidem habere, credere.* Monet Burm. frequentem esse Nostro hanc locutionem. Recte, sed in aliis locis est, praestare quod promissimus. — *Fides addenda* est in ambobus codicib. nostris; et praeterea in cod. A legitur glossa: est credendum. LEM. — *Fluidus, qui facit fluidum.* — Fuit communis veterum error, ex putribus cadaveribus parva animalia, insecta, generari. Hinc etiam fluxit illa opinio, posse e mactatis et obrutis tauris nova apum examina excludi, de qua vide Virgil. Georg. IV, 281-314, ubi docetur, quomodo res in-

stituenda sit; conf. etiam I Fast. 377. Sed vs. 364, depravatus est; cui enim placeat delectos mactatos obrue? MSS. valde variant, sed nihil auxilii ferunt. Itaque coniecturis locum sanare conati sunt interpretes: Heins. suadet, *I serobe delecto* (vel *delecta*) mactatos etc. aut etiam, *serobe depresso* vel *serobe repleto*; Burmannus vero legit *I serobe sub tecta delectos* etc. Lenzius suadet, *I, cape delectos, mactatosque* etc. Non male. — Pro *florigae* multi, inter quos Regius noster B, *florigae*; sed en lectio non placet. L. — *Parentum, taurorum.* Sed aliter tauri rura colunt, aliter apes ruri flores legunt.

368. *Pressus humo bellator* etc.) Nicander in Theriac. vs. 133: *ἵπποι δὲ σφηκῶν γένεσις, ταύροι δὲ μέλισσῶν.* Etiam Plinius XI, 20, tradit, e iuvenecorum corpore exanimato apes nasci, sicut equorum vespas atque crabrones: et asinorum scarabaeos. — *Bellator equus* e Virgilio Georg. II, 145.

369. *litoreus cancer*, ut X, 127,

Caetera supponas terrae, de parte sepulta 374
 Scorpius exhibit, caudaque minabitur unca:
 Quaeque solent canis frondes intexere filis,
 Agrestes tineae, res observata colonis,
 Ferali mutant cum papilione figuram.
 Semina limus habet virides generantia ranas, 375
 Et generat truncas pedibus; mox apta natando
 Crura dat: utque eadem sint longis saltibus apta,
 Posterior partes superat mensura priores.
 Nec catulus partu, quem reddidit ursa recenti,
 Sed male viva caro est: lambendo mater in artus 380
 Fingit, et in formam, quantam capit ipsa, reducit.
 Nonne vides, quos cera tegit sexangula, foetus
 Melliferarum apium sine membris corpora nasci,
 Et serosque pedes, serasque adsumere pennas?

cauda unca minatur; vid. ad lib. II, 199.

374. *Ferali* etc.) Male auctor argumentorum hic de bombycibus cogitavit. Immo intelliguntur insecta; quae Linneo phalaenae lucernariae dicuntur. Plin. XXVIII, 10: *Papilio quoque lucernarum luminibus advolans inter mala medicamenta numeratur*. Hinc *feralis*, funestus, mali ominis. Sine dubio h. l. respexit Lactant. in Phoen. vers. 107: *Ac velut agrestes, quum filo ad saxa* (Thomas. *unxit taxa*) *tenentur, Mutari pennas* (Thomas. *tineae*) *papilione solent*.

375. *Semina limus habet* etc.) Cf. I, 416 sqq. Ranas e limo nasci, et in eundem resolvi tradit etiam Plin. XI, 8. Nempe ovula sua illae deponunt in limo. — *Posterior mensura, mensura posteriorum pedum*.

379. *Nec catulus partu* etc.) Plin. VIII, 36, de ursorum catulis: *Hi sunt candida informisque caro, paulo mu-*

ribus maior, sine oculis, sine pilo: ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Falsa tamen illa traditio, orta haud dudie inde, quod secundinis crassissimis involuti ursorum catuli eduntur, quas non nisi diu lambendo revellere mater potest. — *Pro quem reddidit*, Huinsius *malit quod reddidit*. *Reddidit*, est pro *edidit*. — *Male viva*, vix aut non viva. Sic IV, 285, *male fortes undae*. Sueton. Aug. 21, *nationes male quietae*. — *In artus fingit*, fingit, ut membra distincta adpareant.

382. *Nonne vides* etc.) E Virgilio Georg. IV, 310: *Trunca pedum primo: mox et stridentia pennis Miscetur, tenuemque magis magis aëra carpunt*. Cf. Plin. XI, 16. — *Quos cera tegit*, quia ovula deponuntur in cellulis cereis, quarum forma *sexangula* maxime admirabilis. — *Mellifer exercitus apium* apud Claudianum XV, 127.

Iunonis volucrem, quae cauda sidera portat, 385

Armigerumque Iovis, Cythereiadasque columbas,

Et genus omne avium mediis e partibus ovi,

Ni sciret fieri, fieri quis posse putaret?

Sunt qui, quum clauso putrefacta est spina sepulcro,

Mutari credant humanas angue medullas. 390

Haec tamen ex aliis ducunt primordia rebus:

Vna est, quae reparet, seque ipsa reseminet, ales;

Assyrii Phoenicia vocant: non fruge, nec herbis,

Sed turis lacrymis, et succo vivit amomi.

Haec ubi quinque suae complevit secula vitae, 395

385. *Iunonis volucrem* etc.) Quia aves omnino dicendae essent, maluit nobilissimas ponere cum adiunctis, aves Iovi, Iunoni, Veneri sacras. — *Fieri quis posse* dedit Hesius ex uno Moreti pro vulgata *quis nasci posse* (quam habent Regii codices).

389. *Sunt qui, quum* etc.) Plinius X, 66: *Anguem ex medulla hominis spinæ gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occulta et caeca origine proveniunt.* Antigon. Mirab. cap. 96: addit, homines, quibus id mortuis accidat, ante obitum odorari angues.

392. *Vna est, quae reparet* etc.) De Phoenice ave, cuius iam Hesiodus mentionem fecerat, post Herodotum II, 73, multi exposuerunt, v. c. Tacitus Annal. VI, 28; Plinius X, 1. Exstant etiam duo in hanc avem carmina, quorum alterum Claudiano, alterum Lactantio tribuitur. Fabula forte inde orta, quia φοινῖξ palmam significat; palmarum autem genera quaedam ea sunt natura, ut e trunco ipsarum putrefacto nova arbor progerminet. Ita Bochartus in Hierozoico VI, 5, praecunte Plinio XIII, 4. Alii putant, huius avis figuram symbolum fuisse Aegyptiorum, quo 500 annorum

periodum expresserint. Vid. Gatterer. de Theog. Aegypt. in Comment. Soc. Gotting. tom. VII, pag. 53 sqq. Et Herodotus diserte adfirmat, se eam non nosse, nisi e tabula picta Heliopolitarum. — *Reseminare* novum verbum ad rem singularem exprimendam signatum, e corpore suo, tanquam e semine, denuo se gignere: Claudianus vs. 24, *pater est prolesque sibi*; Lactantius vs. 78, *se tamen ipsa creant*; sed vs. 167 sqq., ludit in hoc. — *Ales* autem aquilae similis et magnitudine et forma, pennas habens aereas et rubras. Herodot. — *Assyrii*, omnino Orientis incolae. Aliter Lactantius vers. 65: *Dirigit in Syriam celeres longaeva volatus, Phoenices nomen cui dedit ipsa Venus.* Venus autem culta in Syrophoenice. Et *Assyrii* saepe pro Syris; apud Horatium II, Od. 11, 16, *Assyria nardus*, e Syriac emporiis advecta; saepe etiam apud optimos auctores occurrit.

393. *non fruge, nec herbis*) Claudianus vs. 13: *Non epulis saturare famem, non fontibus ullis Admectus prohibere sitim; sed purior illum Solis fervor alit* etc. — De amomo v. ad X, 307.

395. *Huc ubi quinque* etc.) Hero-

Illicet in ramis, tremulaeve cacumine palmae,
 Vnguibus, et pando nidum sibi construit ore.
 Quo simul ac casias, et nardi lenis aristas,
 Quassaque cum fulva substravit cinnama myrrha;
 Se super imponit, finitque in odoribus aevum.
 Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,

400

dotus: Σπένιος ἐπιποιτῇ σπρ, δι' ἐτίων
 (ὡς Πλευπολίται λέγουσι) πενταχο-
 σίων. Φούτῃν δὲ τότε φασί, ἐπὶ αὐτῶν δι'
 ἀποθήκῃ ὁ πατήρ. Tacitus: *De numero*
annorum varia traduntur, maxime
vulgatum quingentorum spatium. Sunt
qui adseverent, mille quadringentos
sexaginta. Hinc vivax Phoenix pas-
 sim. In numis interdum est symbolum
 vel aeternitatis, vel felicitis temporum
 restitutionis; vid. Spanhem. de num. et
 praestantia Numism. pag. 285. Quo-
 modo Patres ea usi sunt ad resurrec-
 tionem mortuorum illustrandam,
 docet Gataker. Miscell. pag. 179. —
 Mox recte miratur Heinsius illicis hic
 mentionem fieri. Ipse praefert *ilicet*,
 quod Barthius in vetustis exemplari-
 bus reperit. Hoc igitur recepimus.
 Nam nec Oriens *ilices* habet, nec, si
 habuisset, placuissent huic avi; nec
 denique commode duae arbores *ilix* et
palma simul commemorantur. Lactan-
 tius vers. 69, *Tum legit aërio subli-*
meni vertice palmam.

397. *pando* = ore) An Heinsius e
 tribus MSS., primo Gronoviano, uno
 Basileensi. et Norico, recte receperit
pando, dubitari potest. Apro recte
 tribuitur *pandum* rostrum, non item
 nliiti. Vulgo *dura*; sed unus Ciofani
 Coelest. Francofurt. et Barthii codd.
puro, quod adridet Burmanno ut al-
 ludat ad morem sacra faciendi, quae
 fiebant puris manibus. — Regii nostri
 ambo dant quoque *puro*, quod recte
 tuctur Burmannus. LEX. — Lactan-

tius vers. 77: *Construit inde sibi seu*
nidum sive sepulcrum, et deinde iidem
 odores commemorantur, qui hic; Plin-
 ius: *Senescentem casiae turisque sur-*
culis construere nidum, replere odori-
bis et superiori. — *Casia* fuit inter
 herbas et flores coronarios, thymelaeae
 similis; vide Martin. ad Virgilium
 Georg. II, 213. — *Nardus*, frutex,
 cuius foliis, apicis et radice unguenta
 pretiosissima confecerunt veteres,
 quae ab Indis in Syriam et inde in
 Europam advecta; vide Celsii Hiero-
 bot. tom. II, pag. 1 aqq. — Pro *lenis*
 permulti MSS. (et Regius noster A)
laevis, id est, cui lanugo subest. Lac-
 taut. vs. 86: *Hic addit teneras nardi*
pubentis aristas. Glossa interlinearis
 alterius Erford. *id est redolentis*: hinc
 Heinsius coniecit *nardi halantis*. —
 De *myrrha* vide ad X, 500. — *Ful-*
va, quia myrrha praestantissima tale-
 rem refert colorem, nude *myrrheus*,
 pro flavus. Broukb. ad Propert. III,
 8, 22. — Pro *quassa* Heinsio placet
 ex altero Hamb. *cassa*, ut *ἐξολοκυννά-*
μεσπον intelligatur, quod maximo in
 pretio fuerit, cortex cinnamomum de-
 tractus.

401. *Inde ferunt* = renasci) Pro vi-
 vere, Barthius ex duobus pervetustis
 legit *vincere*. Plinius: *Ex ossibus*
deinde et modallis eius nasci primo
ceu vermiculum, inde fieri pullum.
 Secundum alios solis radiis comburi-
 tur, atque e cineribus prodit nova
 avis, quae ovum facit e myrrha; illi

Corpore de patrio parvum Phoenica renasci.
 Quum dedit huic aetas vires, onerique ferendo est,
 Ponderibus nidi ramos levat arboris altae,
 Fertque pius cunasque suas, patriumque sepulcrum, 405
 Perque leves auras Hyperionis urbe potitus,
 Ante fores sacras Hyperionis aede reponit.
 Si tamen est aliquid mirae novitatis in istis,
 Alternare vices, et quae modo femina tergo
 Passa marem est, nunc esse marem miremur hyaenam.
 Id quoque, quod ventis animal nutritur et aura,
 Protinus adsimulat tactu quoscumque colores.
 Victa racemifero lyncas dedit India Baccho:
 E quibus, ut memorant, quidquid vesica remisit,
 Vertitur in lapides, et congelat aëre tacto. 415
 Sic et curalium, quo primum contigit auras

excavato indit reliquias paternas easque defert in templum Heliopolitarum. — Heinsius versum 404 adulterinum putabat, forte et tres sequentes. — Pro *altae* Burmannus suadet *almae*, quae quasi aluit et eduxit Phoenicem; ingeniose quidem, sed dubito an et vere: Lactant. vs. 39: *Considit in arboris altae Vertice*; et vs. 69: *Tum legit aërio sublimem vertice palmam*.

406 *Hyperionis urbs*, Heliopolis, in confiniis Aegypti et Arabiae, hodie *Balbek*. — Pro *aede reponit*, quod manifestam contradictionem habere dicit cum verbis *ante fores*, Schep-perus corrigit *urbe reponit*. Vnus Leidensis et Thysii orbe, ut globus quidam intelligit. Burmannus mallet *fores* in *aras* mutari. Lactant. enim, vers. 122, *Inque ara residens, Ponit in aede sacra*.

408. *Si tamen — hyaenam*) Plinius VIII, 30: *Hyenae utramque esse naturam et alternis annis, mares, ul-*

ternis feminas fieri: parere sine mare, vulgus credit. Conf. Aristot. Hist. Anim. VI, 33; Aelian. I, 25.

411. *quod ventis animal etc.*) Chamaeleon, e genere lacertarum, quum plerumque ore aperto sedeat, ut murex caplet, *ventis et aura nutrir* creditus est. — *Tactu*. Plin. VIII, 33, *reddit semper quoscumque (colorem) proxime adtingit, praeter rubrum candidumque*. Conf. Antigon. 33. De causa huius mutationis disputant hodie naturae indagatores, quos vide.

413. *Lyncas terrae septentrionales alunt, non India*. Verum poëtae et pictores Bacchi curru inungunt mox tigres, mox pantheras, mox lyncas. — *Racemifer*, redimitus temporaracemijs; Fast. VI, 483. De urina lyncum, conf. Plinium VIII, 38, qui tradit, eam glaciari aut arescere in gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas.

416. De coralio cf. IV, 743 sqq.

Tempore, durescit: mollis fuit herba sub undis.

» Deseret ante dies, et in alto Phoebus anhelos
 Aequare tinget equos, quam consequar omnia dictis,
 In species translata novas; sic tempore verti 420
 Cernimus, atque illas adsumere robora gentes;
 Concidere has: sic magna fuit censuque virisque,
 Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
 Nunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas,
 Et pro divitiis tumulos ostendit avorum. 425
 Clara fuit Sparte: magnae viguere Mycenae;
 Nec non Cecropiae; nec non Amphionis arces.
 Vile solum Sparte est: altae cecidere Mycenae:
 Oedipodioniae quid sunt, nisi fabula, Thebae?
 Quid Pandioniae restant, nisi nomen, Athenae? 430
 Nunc quoque Dardaniam fama est consurgere Romam;

418. *Deseret ante dies*) Vulgare fuisset: dies me deficiet, si omnia persequi velim. *Deserere* ita est, etiam omisso *tempore* me, apud Sallust. Jug. 42. — *Consequi*, exprimere, ut Cic. Philip. V, 13, *verbis laudes consequi*.

421. *gentes vertuntur*, fortuna earum mutatur. Sed *tempore* debemus ingenio Heinsii. MSS., primus Vatic. primus Gronov. quartus Medicus et decem alii, *tempora*, non male. Constat enim, *tempus* et *tempora* eleganter, saepe etiam apud Nostrum, de statu rerum dici et conditione, et in utramque partem.

425. *tumulos*) Oxoniensis et unus Strozze *titulos*. Versus quinque sequentes, scil. 426–430, defendos censet Heinsius tribus de causis: 1.º quia libri veteres ex his quinque versibus modo hunc, modo illum non agnoscent. 2.º Quia poeta id agit, ut ex ruinis Troiae Romam proditiis demonstret. Perquam igitur inopportunitatem hic inculcari Spartes et reliqua-

rum urbium mentionem. 3.º Quia Pythagorae aetate vel maxime floruerunt illae urbes. Sed iam saepius, in hac ipsa Pythagorae oratione aliquoties vidimus, Ovidium anachronismi se reum fecisse, et, quasi oblitum sui, antiquis temporibus tribuisse, quae non nisi sua aetate dici possent. Neque hi vs. impediunt, quo minus poeta vers. 431 commode ad Romae initia transeat. Omnium minime autem MSS. quorundam negligentia hic movere quemquam debet. — *Fabula* et *nomen* dicuntur gentes urbanae deletae. Virgilius Aen. VII, 412, *nunc magnum manet Ardea nomen*. vide Drakenb. ad Sil. I, 293.

431. *Nunc quoque Dardaniam* etc.) Commode et ingeniose orationem deduxit ad Romae et initia et incrementa. — *Dardaniam*, quae originem debet Troiano Aeneae. — *Consurgere*, surgere, *Romam*, fundamenta poni rerum romanarum. — *Appenninigenae*, ex Appennino profluentis,

Appenninigenae quae proxima Thybridis undis
 Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
 Haec igitur formam crescendo mutat, et olim
 Immensi caput orbis erit: sic dicere vates, 435
 Faticinasque ferunt sortes: quantumque recorder,
 Priamides Helenus flenti, dubioque salutis,
 Dixerat Aeneae, quum res Troiana labaret:
 « Nate Dea, si nota satis praesagia nostrae
 Mentis habes; non tota cadet, te sospite, Troia. 440
 Flamma tibi ferrumque dabunt iter: ibis, et una
 Pergama rapta feres, donec Troiaëque tibi que
 Externum patrio contingat amicus arvom.
 Urbem et iam cerno Phrygios debere nepotes;
 Quanta nec est, nec erit, nec visa prioribus annis. 445
 Hanc alii proceres per secula longa potentem,
 Sed dominam rerum de sanguine natus Iuli
 Efficiet: quo, quum tellus erit usa, fruuntur
 Aetheriae sedes, coelumque erit exitus illi. »

novum epitheton. — *Mole sub ingenti*, ita ut moles ingens superstruatur. — *Forma*, prima urbis delineatio, regni que fines primi. — *Pro crescendo mutat*, Thuanus habet, *mutando crescit*, quod placet Burmanno, si legeretur *crescet*.

436. *Faticinas*) Quidam *vaticinas*, teste Cäsano; alii *faticinas*; Regii nostri *faticinas*; conf. ad IX, 417. LEM. — De *Heleno* vide XIII, 723. Erat *ἡλένηος ὄψ' ἀπύρτος* Homero II. Z, 76. *Vaticinia*, quibus Aeneam iam profecturum instruit, habet Virg. Aeneid. III, 374-462. — *Recorder*, nempe audiverat hanc Pythagoras, quum Euphorbus esset. Mole Aeneam heroem inducit hic *flentem*.

439. *si*, quandoquidem, ut saepe. — *Si nota satis habes*. Ipse Aeneas apud Virgil. Heleno: *Qui munus*

Phoebi, Qui tripodas, Claris lauros, qui sidera sentis, Et volucrum linguas etc. — *Flamma* — *iter*, evades per flammam ferrumque sospes. — *Pergama*, spem novorum Pergamorum condendorum.

444. *iam cerno*, vox vaticinationum. — *Debere* de iis, quae fato destinata certissime eventura sunt. Idem Helenus Aeneae apud Virg. d. l. vs. 462: *Fate age, et ingentem factis fœr ad aethera Troiam*.

447. *Sed — natus Iuli Efficiet*) Adulatur Augusto. — *Terrarum domina* Roma dicta est aliis; Frontin. de Aquaeduct. *Regina et domina orbis, quae terrarum Dea gentiumque consistit, cui par nihil, et nihil secundum*. — *Quo, quum tellus* etc. Iam additur apotheosis Augusti. Horatius I, Od. 2, 45: *Servus in coelum redeas, di-*

Haec Helenum cecinisse penatigero Aeneae, 450
 Mente memor refero, cognataque moenia laetor
 Crescere, et utiliter Phrygibus vicisse Pelasgos.

» Ne tamen oblitis ad metam tendere longe
 Exspatiemur equis: coelum, et quodcumque sub illo est,
 Inmutat formas, tellusque, et quidquid in illa est. 455
 Nos quoque pars mundi, (quoniam non corpora solum,
 Verum etiam volucres animae sumus, inque ferinas
 Possumus ire domos, pecudumque in pectora condi;)
 Corpora, quae possunt animas habuisse parentum,
 Aut fratrum, aut aliquo iunctorum foedere nobis, 460
 Aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus:
 Neve Thyesteis cumulemur viscera mensis.
 Quam male consuescit; quam se parat ille cruori
 Impius humano, vituli qui guttura cultro
 Rumpit, et innotas praebet mugitibus aures! 465
 Aut qui vagitus similes puerilibus hoedum
 Edentem iugulare potest: aut alite vesci,
 Cui dedit ipse cibos! quantum est, quod desit in istis
 Ad plenum facinus! quo transitus inde paratur!

que *Laetus intersis populo Quirini* etc. Conferatur Virgilius Georgic. I, 24 seqq.

450. *penatiger*) novum, et, ut videtur, ab Ovidio factum epitheton Aeneae, qui Penates intulit Latio. — *Pro refero*, Palatinus recolo. — *Cognata* dixit propterea, quia tempore Troiani belli Euphorbum se fuisse iactabat Pythagoras.

453. *Ne tamen oblitis* etc.) Peroratio, qua redit, unde vers. 143 digressus erat, ad esum carniū. — *Exspatiemur equis*. Virg. Georg. II, 541, de se ad metam tendente: *Sed nos immensum spatium confecimus aequor: Et iam tempus equum fumantiaolvere colla*. — *Volucres*, quae trans-

eunt ex alio corpore in aliud.

461. *tuta esse et honesta*) Heinsius malebat *tuta atque inadesa*; vel *tuta esse et inesa*: sed *honesta* est honore ornanda, honorata, ut apud Cicero- nem II, Epist. 15, *Caesarem honestum esse volo*, et alibi passim. LEM. — Graviter et admodum invidiose *Thyestear mensae*, carnes, quas inhabitaverunt animae liberorum, fratrum, parentum nostrorum. Invidiose etiam *cumulemur*.

463. *quam se parat* etc.) quam parum abest ille ab homicidio. Verba sequentia plena sunt affectus. — *Alite*, gallinis, anatibus, anseribus. — *Plenum facinus*, homicidium. Iam Lenzius interpungi mallet: *facinus*

Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis: 470
 Horrifera contra Borean ovis arma ministret:
 Vbera dent salurae manibus pressanda capellae.
 Retia cum pedicis, laqueosque artesque dolosas
 Tollite: nec volucrem viscata fallite virga:
 Nec formidatis cervos includite pinis: 475
 Nec celate cibus uncos fallacibus hamos.
 Perдите, si qua nocent: verum haec quoque perdit tantum;
 Ora vacent epulis; alimentaque congrua carpant. »

III. Talibus atque aliis instructo pectore dictis 480
 In patriam remeasse ferunt, ultroque petitem
 Adcepisse Numam populi Latialis habenas,
 Coniuge qui felix Nympha, ducibusque Camenis,
 Sacrificos docuit ritus, gentemque, feroci
 Adsuetam bello, pacis traduxit ad artes.
 Quem postquam senior regnumque, aevumque peregit,
 Exstinctum Latiaeque nurus, populusque, patresque,
 Deflevit Numam: nam coniux, urbe relicta,

quo (dativo casu, ad quod) transitus.
 Non bene.

471. arma, lanas, quae praebent
 vestimenta et tegumenta contra vim
 Boreae; conf. vs. 117.

475. formido) Intelligitur fanticu-
 lus venatorum pennis vel pinis in-
 textus, quo cervi territi in retia age-
 bantur: vide interpretes ad h. l. et
 Cerdam ad Virg. Georg. III, 372. —
 Nec celate etc. Tibullus II, 6, 24:
Quam tenues hamos abdidit ante cibos.
 — Congrua, convenientia corpori
 humano. MSS. plurimi (et Regii am-
 bo nostri) *alimenta mitia*. — Elegan-
 ter *carpere alimenta*.

479-551. Egeria dolens mortem
 Numae mutatur in fontem. Inserta est
 de Hippolyti fati et transformatione
 in Furibum fabula. — *Puro petitem*.

Vide Dionys. Halicarn. II. — *Habe-
 nas*. Ita Latinus rerum reliquit *habe-
 nas* apud Virgilium Aeneid. VII, vs.
 600.

482. Coniuge felix, coniugem ha-
 bens e formula solemni, de qua alibi.
 — Egeriam vel Nympham fuisse tra-
 debant, vel nam Musarum; Diony-
 sius Halic. II, 60; Livius I, 21: *Lu-
 cus erat . . . quo quia se persaepe Nu-
 ma sine arbitris, velut ad congressum
 Draec, inferebat, Camenis cum lucum
 sacravit, quod earum ibi concilia cum
 coniuge sua Egeria essent*.

485. Quem pro qui ex Cantabr. Sed
 tum Heinsius porro vs. 487 volebat,
Deflevit virum aut simul: Barmann-
 us coniecit *Deflevit: Numa nam.*
 — *Nurus*, matronae, mulieres: Eo
 defuncto magnum luctum fuisse in

Vallis Aricinae densis latet abdita silvis,
 Sacraque Oresteae gemitu questuque Dianae
 Impedit: ah quoties Nymphae nemorisque lacusque, 490
 Ne faceret, monuere, et consolantia verba
 Dixere! ah quoties flenti Theseius heros,
 * Siste modum! dixit: nec enim fortuna querenda
 Sola tua est: similes aliorum respice casus,
 Mitius ista feres: utinamque exempla dolentem, 495
 Non mea te possent relevare! sed et mea possunt.
 Fando aliquem Hippolytum vestras, puto, contigit aures,
 Credulitate patris, sceleratae fraude novercae
 Occubuisse neci: mirabere, vixque probabo.
 Sed tamen ille ego sum: me Pasiphaëia quondam 500
 Tentatum frustra patrium temerasse cubile,

tota urbe, etiam Dionysius Halic. II, 76 refert.

488. *Aricia* oppidum Latii sub Albanomonte, quo *Dianam* Tauricam, interfecto Thoante rege, cum Iphigenia sorore transtulit *Orestes*. Ea in proximo nemore culta ritu peregrino, quo servi mactabantur; Hyginus fab. 266; Solinus lib. II, pag. 13. Secundum Graecos Sparten est translata aut Brauron. Pausanias conferatur III, 16.

492. *Theseius heros*, Hippolytus post mortem huc translatus a Diana; vide inf. 543; et Fast. VI, 745. LEM.

497. *Hippolyti* fabulam tractant Euripides et Seneca in Hippolyt. Virgil. Aeneid. VII, 761 sqq. Confer Hyginum fab. 47, et Cluverium in Ital. ant. pag. 341 sqq. Fuit *Ariciorum* domestica fabula; Pansau. II, 9. — *Vestras, puto, contigit aures*. Vulgo si contigit; Heinsius autem dedit *puto* ex Vrbinate, Berneggeriano, Arundeliano, Oxoniensi et octo aliis. Codex noster A habet *quod*; permulti

alii quoque. Eleganter de fama loquens, *vestras* inquit pluraliter: deinde addens miraculum, singulariter *mirabere*, tanquam notitia ad omnes, miraculum vero maxime ad Egeriam spectet. LEM. — *Credulitate patris*, id est Thesei, qui nimium facile credidit Phaëdrae uxori privignum accusanti. LEM.

500. *Pasiphaëia*, Phaëdra Minois et Pasiphaë filia, quam, mortua Hippolyta, coniugem duxit Theseus. Ea exarsit in amorem Hippolyti, et studio venandi et virginitate Dianam colentis. *Frustra tentatum* iuvenem, indignissime ferentem incestos novercae amores, arguit, patrium temerasse cubile, id est incesti stupri insinulavit. — *Temerare*, stupro polluere, *patrium cubile* etiam II, 592; *χρῆμα ἵψος*, Euripid. 1266. Credulus pater fidem habens fraudi sceleratae novercae, immeritum, innocentem, proiecit ab urbe, in exilium abegit, hostilique proce caput eius deicatur, Neptunum orat, ut filium quod

Quod voluit, finxit voluisse, et crimine verso,
 Indiciine metu magis, offensae repulsae,
 Arguit: immeritumque pater proiecit ab urbe,
 Hostilique caput prece detestatur euntis. 505
 Pittheam profugo curru Troezena petebam;
 Iamque Corinthiaci carpebam litora ponti,
 Quum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum
 In montis speciem curvari, et crescere visus,
 Et dare mugitus, summoque cacumine findi. 506
 Corniger hinc taurus ruptis expellitur undis,
 Pectoribusque tenus molles erectus in auras,
 Naribus, et patulo partem maris evomit ore.

cubila patrium temeratum interficiat.
 — Versum 502, *Quod voluit* etc. eum
 Heinsius adulterinum iudico. — Post
offensae repulsae subintellige *dubium*
est. Heinsius tamen suspicatur, *τὸ*
magis obrepisse in locum *τοῦ dubium*.
 — *Proxi* saepe de exsulis dici dicit
 Burmannus. Hyginus, e coniectura
 Schellieri, *moenibus excedere iussit*.
 Indictum ei est, *ὡς οὗκ ἔτ' ἐν γῆ τῆδ'*
ἀναστροφῆς πόδα. Eurip. vs. 1176; et
 vs. 893, ipse Theseus, *ἔξιλῶ σφί τε*
θεῖ γῆς 973, *ἔξιρῆι γαῖας τῆσδε ὅπου*
τάχος φυγῆς. — *Hostili prece*; im-
 precatione hosti conveniente, non pa-
 tri: Theseus enim Neptunum patrem
 precatus est, ut Hippolytus filius dis-
 cerperetur. LXX.

506. *Pittheam*, ubi Pittheus regna-
 bat, apud quem educatus Hippolytus.
 Confer eum sequentibus Euripidem
 vs. 1182 sqq., ubi nuntius haec nar-
 rat. Ibi Hippolytus via vehitur, quae
 recto tramite ad Argos ducit et Epi-
 daurum. Vbi litus adigit ponti Saroni-
 ci, gravis fremitus, tanquam toni-
 tru lavis, auditur, quoniam percussi equi
 caput auresque arrigunt, comitesque
 metu corripuntur. Mox fluctus decu-

manus ad astra surgens, atque isth-
 mum petramque Aesculapii abscon-
 dens, taurum, ferum monstrum, pro-
 trudit, quoniam consternantur equi. Hip-
 polytus equestris artis gnarus arripit
 habenas. Frustra: rota illiditur saxo,
 currus labitur excutiturque Hippolytum.
 Miser habenis involutus ruptatur; ca-
 put impingitur saxo, membra vulne-
 rantur. Tandem sectis comitum ape-
 loris, exanimis iacet. Sed illud *exa-*
nimis et extremum spiritum trahens
 Ovidius non satis fuit; singula mem-
 bra forde discepta ambis ostendit.

508. *Quum mare surrexit* etc.)
 Haec facta Neptunum auctore, a quo
 tria Theseus optaverat, in quibus et
 hoc, ut Hippolytus interiret; Cicero.
 Off. I, 10; III, 25; Schol. Euripidis
 ad Hippol. vers. 1349; Seneca 1004,
Quum subito vastum tumuit ex alto
mare, Crevitque in astra . . . Consum-
git ingens pontus.

511. *Corniger hinc taurus* etc.) Ita
 et Euripides vers. 1214, *Κῶμ' ἐξ' ὀνυξ*
ταύρου, ὀφρύων τίραξ. Phocam fuisse
 Servius ait ad Virgil. Aen. VI, 448.
Taurus ille terribilis pluribus descri-

Corda pavent comitum, mihi mens interrita mansit,
 Exsiliis contenta suis, quum colla feroces 515
 Ad freta convertunt, adrectisque auribus horrent
 Quadrupedes, monstrique metu turbantur, et altis
 Praecipitant currus scopulis: ego ducere vana
 Frena manu, spumis albeantibus oblita, luctor;
 Et retro lentas tendo resupinus habenas: 520
 Nec vires tamen has rabies superasset equorum,
 Ni rota, perpetuum qua circumvertitur axem,
 Stipitis occursu fracta ac disiecta fuisset.
 Excutor curru: lorisque tenentibus artus
 Viscera viva trahi, nervos in stirpe teneri, 525
 Membra rapi partim, partim repressa relinqui,
 Ossa gravem dare fracta sonum, fessamque videres
 Exhalari animam, nullasque in corpore partes,
 Noscere quas posses: unumque erat omnia vulnus.
 Num potes, aut audes cladi componere nostrae, 530
 Nympha, tuam? vidi quoque luce carentia regna,
 Et lacerum fovi Phlegethonlide corpus in unda:

bitur a Seneca 1033 sqq. Ibi non partem maris, sed flammam vomit.

515. *Exsiliis contenta suis*) Excerpta Calandrae exsiliu contenta sui, quod elegans videtur Heinsio. — *Contenta*, occupata, intenta, quod posterius h. l. quartus Medicus et unus Leidens. habent Seneca 1051: *Solus immunis metu Hippolytus arcis continet frenis equos, Pavidosque notae vocis hortatu ciet*.

525. *nervos in stirpe teneri*) Heinsius coniicit *nervos in vepre teneri*, quia Seneca Hippol. 1002, inde seminem secant *Virgulta, acutis asperi vepres rubis*. — *Repressa*, retracta, relinqui in corpore. Hanc corporis dilacerationem expressit et Seneca vers. 1082 sqq. ubi implicuit cadens Laqueo

tenaci corpus, illius caput Scopulis resultat: auferunt dum comas: ora durus pulchra populatur lapis. Aliquandiu raptum truncus anibusta sule medium per inguen stipite ciecito tenet etc. — Confer de Hippolyti morte nostrum Racine, *Phedre*, Act. V, sc. 6. LEM.

529. *unumque erat omnia vulnus*) Silius X, 519: *Inta corpore vulnus*. Lucan. IX, 814: *Omnia plenis Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus*. LEM.

532. *Et lacerum fovi etc.*) Et corpus laniatum in ardentissima Phlegethontis aquis lavi. LEM. — *Fovere* nationem habet omnino gratiae refectionis; Plinius V, Ep. 6, 20, *platanos dispergine fovet*. Hoc loco ablundo

Nec, nisi Apollineae valido medicamine proles,
 Reddita vita foret: quam postquam fortibus herbis,
 Atque ope Paeonia, Dite indignante, recepi, 535
 Tum mihi, ne praesens auferem muneris huius
 Invidiam, densas obiecit Cynthia nubes:
 Utque forem tutus, possemque impune videri,
 Addidit aetatem, nec cognoscenda reliquit
 Ora mihi: Cretenque diu dubitavit habendam 540
 Traderet, an Delon: Delo, Cretaque relictis
 Hic posuit, nomenque simul, quod possit equorum
 Admonuisse, iubet deponere: « Quique fuisti
 Hippolytus, dixit, nunc idem Virbius esto. »
 Hoc nomen inde colo, de Disque minoribus unus 545
 Numine sub dominae lateo, atque accenseor illi. »

reficere. Sed Ovidius ingenio abusus est. — *Apollinea proles*, Aesculapius Apollinis filius, quem ob Hippolytum in vitam revocatum fulmine percussit Iupiter; vide ad II, 643. — *Ope Paeonia simplic.* ope medica, ut Virgilius vers. 769, *Paeoniiis herbis*. Alium mythum secutus est Horatius IV, Od. 7, 25, ex quo pudicum invenem frustra iu vitam revocare conata est Diana. — *Paeon* nomen medici apud Homerum, a quo curatus Pluto: quin et Paeon vocatur Apollo, medicinae inventor. LEM. — *Dite indignante* minui sibi imperium, violari regni foedera, quum ad lucem contra fas retraheretur, qui Styga iam viderat, et paludem irremediabilis undae transierat. LEM.

536. *praesens* in coelo; Virgilius: *Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris Mortalem infernis ad lumina surgere vitae etc.* Aricini narrabant, Hippolytum in vitam revocatum, quum ignoscere patri nollet, in Italiam venisse, ibique conse-

crato Aricinae Dianae templo regnasse; Pausanias Corinth. pag. 173. Apud Euripidem 1423 sqq., Diana morientem consolatur honoribus, quos inter Troezenios consecuturus sit. — *Cynthia*; Diana, ut Apollo Cynthius, a Cyntho monte Deli, ubi nati sunt. LEM.

539. *Addidit aetatem*) me natu maiorem fecit, quam essem, quum ab equis fui dilaceratus. LEM.

542. *Hic posuit etc.*) Virgilius: *At Trivia Hippolytum secretis alma recondit Sedibus, et Nymphae Egeriae memorique relegat.* — *Virbius* quasi bis vir, *παλῖς* vir; nempe in templo Dianae Aricinae domestica religione colebatur Virbius quidam, quem superiores, non satis constat cur, Hippolytum interpretati sunt.

546. *accenseor illi*, datas ei sum *πάσις*. Inscriptio apud Gudium, pag. 30, *Dianae Aricinae et Virbio Sac.* *Accensi* dicebantur ministri publici magistratibus adtributi. *Accenseor* habent prim. Strozzae, unus *Lei-*

Non tamen Egeriae luctus aliena levare
 Damna valent, montisque iacens radicibus imis
 Liquitur in lacrymas: donec, pietate dolentis
 Mota, soror Phoebe gelidum de corpore fontem 550
 Fecit, et aeternas artus tenuavit in undas.

IV. At Nymphas tetigit nova res; et Amazone natus
 Haud aliter stupuit, quam quum Tyrrhenus arator
 Fatalem glebam mediis adspexit in arvis,
 Sponte sua primum, nulloque agitante, moveri, 555
 Sumere mox hominis, terraeque amittere formam,
 Oraque venturis aperire recentia fati.
 Indigenae dixere Tages, qui primus Etruscum
 Edocuit gentem casus aperire futuros.

V. Utque Palatinis haerentem collibus olim 560
 Quum subito vidit frondescere Romulus hastam,
 Quae radice nova, non ferro stabat adacto,
 Et iam non telum, sed lenti viminis arbor
 Non expectatas dabat admirantibus umbras.

VI. Aut sua fluminea quum vidit Cypus in unda 566

densis et unns Ambrosianus; alii *ad-*
sentior. — Plura sunt hic genera le-
 ctionis, quae vide apud Heinsium.
 Codex noster Regius A *adsentior*; co-
 dex B *accersior*, et pro varia lectione
acceptior. LEM.

550. *gelidum de corpore etc.*) Ege-
 ria fons et locus ad Aricium est. Fons,
 olim religiose cultus et ornatus, lu-
 veni. II, 17, etiam hodie ostenditur.
 — *Tenuari* proprie dicuntur quorum
 corpus evanescit, aut in aquam abit.

552-553. *Tages*, auctor haruspici-
 nae apud Etrascos, ex gleba; cf. Ci-
 cero de Divin. II, 23. Vid. omnino
 Dempsteri Etrur. Regal. III, 1. Ad-
 mixta autem est nova haec et mira
 fabula per comparisonem, eique et
 aliae sic additae. — Hippolyte fuit

una ex *Amazonibus*. — Quotopere
 arator ille in agro Tarquinio *obstupue-*
 rit, narrat Cicero d. l. — *Fatalem*, a
 fati motam, ut homo inde oriretur.

560-564. *Romuli hasta* in arborem.
 Conf. Plutarchus in Rom. Servius ad
 Virgilium Aeneid. III, 46. — *Haer-*
entem. Missa ex Aventino monte,
haesit, fixa est, in Palatino; Lactan-
 tius in Argumento. Erat cornea, et
 quamdin illa vigeat, florebat etiam
 imperium Romanum. — *Lenti vimini-*
nis; flexibilis virgae: coruus enim ar-
 bor ramos admodum flexibiles habet:
bonam bello vocat Virgilius Georg.
 lib. II, vs. 447. LEM.

565-566. *Genutius Cypus* cornutus
 factus. Confer Valer. Maximus V, 6.
 Neminit sias etiam Plinius XI, 37.

Cornua, vidit enim, falsamque in imagine credens
 Esse fidem, digitis ad frontem saepe relatis,
 Quae vidit; tetigit: nec iam sua lumina damnans
 Restitit, ut victor domito remeabat ab hoste.
 Ad coelumque oculos, et eodem brachia tollens, 574
 « Quidquid, ait, Superi, monstro portenditur isto,
 Seu laetum est, patriae laetum, populoque Quirini:
 Sive minax, mihi sit: » viridique e cespite factas
 Placat odoratis herbosas ignibus aras;
 Vinaque dat pateris, mactatarumque bidentum 575
 Quid sibi significant, trepidantia consulit exta.
 Quae simul inspexit Tyrrhenae gentis haruspex,
 Magna quidem rerum molimina vidit in illis,
 Non manifesta tamen: quum vero sustulit acre
 A pecudum fibris ad Cipi cornua lumen; 580
 « Rex, ait, o salve: tibi enim, tibi, Cipe, tuisque
 Hic locus, et Latiae parebunt cornibus arces.

Fuit praetor; sed quo tempore vixerit, non constat. Hoc videmus hoc ipso loco, nihil ei fuisse carius patriae. — *Cipus*, non *Cippus*, scribunt vetusti codices, Valer. Maximus et Nummi.

569. *remeabat ab hoste*) Val. Maximus narrat, cornua ei, quum adversus hostem proficisceretur, esse nata. In bello saepe digitos ad frontem retulerat; nunc vero rediens ab hoste scire voluit, quid illa significarent; itaque restitit etc.

570. *brachia tollens*) Plurimi inepte *cornua tollens*. — Ambo Regii nostri hanc posteriorem habent lectionem, quam Heinsius hic importune ab arguto aliquo negatore inculcatam ait: alterum igitur ex octo MSS. dedit. LEM. — *Pro patriae laetum* Bentleius coniecit *Patribus laetum*.

574. *Placari dicuntur arae*, quum

Dii placantur sacris in ara factis; vid. Burmannus. Hinc *placabilis ara* apud Virgil. Aeneid. VII, 764. — *Trepidantia*; confer vs. 136.

577. *inspicere et inspicium* proprie de haruspicihus; vide Heinsium. — *Tyrrhenae gentis haruspex*. Quum ex Etruscis hoc divinationis per viscera avimantium genus Romani didicerant, recte Ovidius Tyrrhenum vocat eum de quo hic agitur. LEM. — *Rerum molimina*, revolutionem civilis. — *Manifesta*, certa: sic *manifesta victoria*, certo eventura, Florus II, 7, 7.

580. *cornua* ex antiquissima idea symbolum potentiae et maiestatis. Hinc in nummis multi reges illa sibi tribuerunt; vide Spanhemium de Vsa et praest. numis. dissertat. VII. — *Arces* etiam de finibus dici, docet Burmannus ad Virg. Georg. II, 172.

Tu modo rumpe moram, portasque intrare patentes
 Adpropere: sic fata iubent: namque Vrbe receptus
 Rex eris, et sceptro tutus potiere perenni. » 585
 Rettulit ille pedem, torvamque a moenibus Vrbis
 Avertens faciem; « Procul, ah! procul omina, dixit,
 Talia Di pellant, multoque ego iustius aevum
 Exsul agam, quam me videant Capitolia regem. »
 Dixit; et extemplo populumque gravemque senatum 590
 Convocat: ante tamen pacali cornua lauro
 Velat, et aggeribus factis a milite forti
 Insistit, priscoque Deos e more precatus,
 « Est, ait, hic unus, quem vos nisi pellitis urbe,
 Rex erit: is qui sit, signo, non nomine, dicam. » 595
 Cornua fronte gerit, quem vobis indicat augur,
 Si Romam intrarit, famularia iura daturum.
 Ille quidem potuit portas irrumpere apertas:
 Sed nos obstitimus, quamvis coniunctior illo
 Nemo mihi est: vos Vrbe virum prohibete, Quirites, 600
 Vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis;
 Aut finite metum fatalis morte tyranni. »

586. *Rettulit pedem*, nempe cohorescens; Phardr. II, fab. 1, 6, *Feroque viso retulit retro pedem*. Et tali horrore etiam omina averti credebant; Theophr. ch. 16. Lenzius vero explicat: non ingressus est urbem. — *Torvam*, indignationem generosam praeseferentem; Horat. III, Od. 5, 44, *Regulus viritem Torvus humi posuit vultum*. — *Exsul agam*; et egit, auctore Valerio.

590. *populum-convocat*) Non video, quomodo extra urbem extemplo populum et senatum convocare potuerit. — *Gravem* propter auctoritatem. — *Pacalis laurus*, ut *pacalis olea* VI, 111, ubi vide notam. Victoriae et triumphi signum nunc non erat. Plinius

XV, 30, de lauro: *Ipsa pacifera, ut quam praetendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium*. — *Velare* in hac re verbum proprium. Adparet autem, exigua fuisse illa cornua. — *Aggeribus* alio tempore a milite factis, nunc verba facturus, loco tribunalis utitur.

593. *Deos precatus*) Virg. Aen. XI, 301, *Praefatus Divos solio sic inquit ab alto*. Ibi Servius: *Mores antiquos; nam maiores nullam orationem, nisi invocatis numinibus inchoabant*. Lenzius contra preces commemorat, quas triumphaturi ante urbem faciebant, Cyprianus vero non triumphaturus erat, sed dicturus. — *Famularia*, servilia.

Qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
 Murmura pinetis fiunt; aut qualia fluctus
 Aequarei faciunt, si quis procul audiat illos; 605
 Tale sonat populus: sed per confusa frementis
 Verba tamen vulgi vox eminet una, « Quis ille? »
 Et spectant frontes, praedictaque cornua quaerunt.
 Rursus ad hos Cypus: « Quem poscitis, inquit, habetis; »
 Et, demta capiti, populo prohibente, corona, 610
 Exhibuit gemino praesignia tempora cornu.
 Demisere oculos omnes, gemitumque dedere,
 Atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
 Inviti videre caput: nec honore carere
 Ulterius passi, festam imposuere coronam. 615
 At proceres, quoniam muros intrare vereris,
 Ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedere,
 Quantum depresso subiectis bubus aratro
 Complecti posses ad finem solis ab ortu:
 Cornuaque aeratis, miram referentia formam, 620
 Postibus insculpunt, longum mansura per aevum.

VII. Pandite nunc, Musae, praesentia numina vatum,

603. *succinctis*) Voss Leid. habet *Pelias*, eleganter iudice Heinio; sed nec vulgatum damnat. LEM. — De *succinctis* vide ad X, 103.

610. *populo prohibente*) Hic haeserunt interpretes: quum in MSS. nulla sit varietas, Burmannus coniicit *populo mirante, spectante*, vel simile aliquid; male: *prohibente* est prohibere volente, nempe clausoribus suis, invito populo. Nolebat populus tam clarum meritis caput corona privari. Itaque rursus ei imponunt festam coronam. Plane sic se *prohibente* legitur V, 45. Populi sensus mox bene expressus, sed inepte additum, *quis credere possit?*

620. *aeratis — postibus*) Ante Hein-

sium edebatur *auratis*, quod habent omnes libri scripti; hoc mutavit, ductus, ut ait, ratione et fide historiae, quam habes in loco Valerii, quum infra refert doctiss. Gierigius. Non improbanda certe est emendatio. LEM. — Valerius, d. I. de hoc Cipo: *Capitis effigies aereae portae, quae exarserat, inclusa est, dictaque rauduscula; nam olim aera raudera dicebantur*. M. Varro: *Deinde porta rauduscula, quod aerata fuit, aes raudum dictum*. — Pro *miram . . . formam*, unus Leidensis habet *veram* etc. quod non omnino damnandum censet Burmannus, nisi quis malit *veterem*.

622—744. *Aesculapius in insulam Tiberis arcessitus*) Anno urb. cond.

Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas,
Vnde Coroniden circumflua Thybridis alveo
Insula Romuleae sacris adsciverit urbis.

625

Dira lues quondam Latias vitiaverat auras,
Pallidaque exsanguis qualebant corpora tabo:
Funeribus fessi postquam mortalia cernunt
Teutamenta nihil, nihil artes posse medentum,
Auxilium coeleste petunt: mediamque tenentes
Orbis humum Delphos adeunt, oracula Phoebi;
Utque salutifera miseris succurrere rebus
Sorte velit, tantaque urbis mala finiat, orant.
Et locus, et laurus, et, quas habet illa, pharetrae,

630

462. Q. Fabio Gurgite, D. Iunio Bruto Scaeva coss. pestilentia vastavit urbem agrosque. Libri Sibyllini aditi, quodnam remedium eius mali a Diis daretur, Aesculapium ab Epidaurio accessi iusserunt. Legati auquem, qui se in navem eorum contulerat, in quo ipse Deus latebat, deportare: eoque in insulam Tiberis egresso, eodem loco sedes Aesculapio consecrata est; Livius X, 47; Epitome Livian. libro XI; Valer. Maximus I, 8; Orosius III, 22; Lactantius Inst. II, 7, 13; Plutarchus Quaest. Rom. tom. VII Opp. pag. 153 edit. Reiskii. Tota fabula a Nostro magna cum diligentia, multoque ingenio tractata.

623. Invocatio Deorum in rebus a spatiosa, remota a nostris temporibus, vetustate repetitis, ad exemplum Homeri Il. B, 484, et Virgilii Aen. VII, 641, instituta. Et ita novo modo a fabula superiore transit ad sequentem.

624. Vnde - urbis, quam ob causam Aesculapios, Deus Epidaurius, a Romanis in insula Tiberis colli coeptus sit. — Coronides, Aesculapius Apollini & Coronidis utero exsectas;

II, 628 sqq. — *Thybridis alveo*, Thybride: sed *alveo*, pro vulgato *alti*, de suo dedlt Heinsius. Forte praestat *undis*, quod exhibent pr. Vaticanus, pr. Ambrosianus, Nemp. et duo Medicei: Burmannus mallet, *Thybride flavo*. — Ambo Regii habent vulgatum *alti*. — Ea insula dicta *insula Aesculapii*; Suetonius Claud. 25. De eius origine vide Livium II, 5. Mox recte *adsciverit*; Diis enim indigenis, domesticis, patriis opponuntur *adsciti* (Graecis ἐκθέρτοι), eorumque sacra *adscita*; vid. Heins.

626. *Dira*, grave epitheton, quo tria simul significantur, a Diis irata immissa, mali ominis et praeter modum omnia vastans, ut *dira grando* apud Horatium I, Od. 2, 2; Livius d. l. *pestilentia urens simul urbem atque agros*; portentoque iam similis erat clades. Copiosiore pestilentia descriptionem habes supra VII, 523 sqq.; itaque h. l. paucis ea defungitur. — *Exsanguis tabo*, sanguine in tabum, saniem corrupto.

630. *mediam tenentes*) Vid. X, 167. — *Orbis humus*, orbis terrarum.

634. *Et locus, et laurus etc.*) *Locus*

Intremuere simul: cortinaque reddidit imo 635
 Hanc adyto vocem, pavefactaque pectora movit:
 « Quod petis hinc, propiore loco, Romane, petisses;
 Et pete nunc propiore loco: nec Apolline vobis,
 Qui minuat luctus, opus est, sed Apolline nato:
 Ille bonis avibus, prolemque arcessite nostram. » 640
 Iussa Dei prudens postquam adcepere senatus,
 Quam colat, explorant, iuvenis Phoebeius urbem,
 Quique petant ventis Epidauria litora mittunt.
 Quae simul incurva missi teligere carina,
 Concilium Graiosque patres adiere; darentque 645
 Oravere Deum, qui praesens funera gentis

adumbratus e Virgilio Aen. III, 90. — *Quas habet illa, pharetrae.* Vulgo *quas habet ipse pharetras*; primus Palatinus, alter Hamburgensis et anns Medicus *ipsa, illa pharetras*; alii, *ipsa, pharetrae*: hinc Heinsius locum constituit. Regii ambo codices *ipse, pharetrae*. — *Ille, laurus, habet pharetras*, ea ornatae sunt pharetrae; vid. I, 558. Lenzius vero intelligit pharetras e lauro suspensas: Apollinem enim, ubi templum intravit, e mente Ovidii pharetram sic suspensisse. — *Tremar* ille signum praesentiae divinae. Conf. vs. 671 sq. — *Cortina*, operculum tripodis, ὄλυρος. *Cortina reddidit vocem*, vox elata est per cortinam, ex *intra adyto*, ex imo specu, cui cortina imposita.

637. *Propiore loco*) Lenzius observat, Epidaurum Romanis propiorem fuisse oraculo Delphico. Id falsum esse, mappa geographica docere quemque potest. Immo Delphi propiores Romanis Epidaurum. Burmannus pual, poetam confudisse Epidaurum Illyricam cum Peloponnesiaca. Non nego, veteres, ipsumque Ovidium, passim lapsos esse in geographica;

sed nunc per *propiorem locum ipsam* Romam intellexit, ubi libri Sibyllini servabantur. *Quod petis*, scire cupis ex me, quale nempe remedium morbi sit, id potuisses Romae e libris Sibyllinis cognoscere. Et id case factum, Livius d. I. docet: *Libri aditi, quinam finis, aut quod remedium eius mali a Diis daretur. Inventum in libris, Aesculapium ab Epidaurum Romam arcessendum.* Sin Epidaurum intelligere vellemus, ineptum fuisset et stultum oraculum. Qui enim sponte scire Romani poterant, Aesculapium esse arcessendum?

642. *Quam urbem colat*, qua in urbe templo et sacris colatur; vide ad X, 529. — *Epidauria litora.* Epidaurum enim in Argiae litore orientali sita ad sium Saronicum. Ex eadem arbe Aesculapii cultus in alias terras propagatus; Pausan. II, 26.

645. *Concilium*, populum convocatum. — *Certus sortes.* Vide ad I, 491. *Sortes dieunt* et alibi legitur, monente Heinsio. Non tamen Bormsunus spernit lectionem nonnullorum MSS., *certas addicere sortes*; nam *addicere verbum* in hac re proprium. — Arg.

Finiat Ausoniae: certas ita dicere sortes.
 Dissidet, et variat sententia: parsque negandum
 Non putat auxilium: multi renuere, suamque
 Non emittere opem, nec numina tradere suadent. 650
 Dum dubitant, seram pepulere erepuscula lucem;
 Vmbraque telluris tenebras induxerat orbi:
 Quum Deus in somnis opifer consistere visus
 Ante tuum, Romane, torum: sed qualis in aede
 Esse solet; baculumque tenens agreste sinistra 655
 Caesariem longae dextra deducere barbae,
 Et placido tales emittere pectore voces:
 « Pone metus; veniam; simulacraque nostra relinquam:
 Hunc modo serpentem, baculum qui nexibus ambit,
 Perspice, et usque nota visu, ut cognoscere possis. 660

noſter A habet *certant addicere sortes*; codex B *certant ita dicere sortes*. Verbum *certant*, id est contendunt, plurimi exhibent: lectionem *certant addicere* defenderunt Raphael Regius, Cioſanus Heinsiusque; eamque veram potare fas est, quum in permultis reperiatur, et nonnulli tantum *certas* habeant. LEM.

648. *Dissidet sententia*) vide ad vs. 27. — Pro *emittere opem* Burmannus malit *amittere opem* ex Oxoniensi, quarto Mediceo, Arundeliano et scriptis aliis, quia mox *emittere* sequitur. — Ambobus in Regia est *emittere*. — *Sera lux*, ultima diei pars. Etiam vers. sequentem ingulat Heinsius, atque frigiditate sua Ovidio indignum pronuntiat. Sed abesse non potest; quandoquidem homines *erepusculi* tempore nouum dormiunt. Ovidius tria tempora se exieptis indicare voluit, seram lucem, erepuscula, ipsam noctem; cui similis vs. 663 sqq. Neque frigide noctem expressit. Ea *umbra* passim dici solet;

Aeneid. III, 589, *Humentemque Aurora polo dimouerat umbram*. Tum *inducere tenebras* rebus apud ipsam Nostrum legitur II, 395.

655. *baculum agreste*) vide ad II, 681. Bacillum habebat nodosum, quod difficultatem artis significabat. — *Caesaries barbae*, barba. Minut. Felix, *Aesculapius bene barbatus, etsi semper adolescentis Apollinis filius*. Interdum tamen et imberbis exhibebatur; Spanhem. de Vsu et Præst. num. pag. 181. Et omnino varie fingebatur. Epidaurium eius imaginem describit Pausanias II, 27. In solio sedens altera manu haeculum tenebat, altera serpentis caput premebat, cane ad pedes iacente, barbam secundum Albricium, de Deorum imagin. 20, dextra tenebat; sed Noſter maluit *barbam deducere manum* pro *manum deducere in barba* adprehensa: IV, 311, *deducere pectus crines*.

659. *serpens* datus Aesculapio, quod vigilantissimum est animal, quæ res ad tuendam valetudinem ægroti ma-

Vertar in hunc; sed maior ero, tantusque videbor,
 In quantum verti coelestia corpora debent. »
 Extemplo cum voce Deus, cum voce Deoque
 Somnus abit, somnique fugam lux alma secuta est.
 Postera sidereos Aurora fugaverat ignes; 665
 Incerti quid agant proceres ad templa petiti
 Conveniunt operosa Dei: quaque ipse morari
 Sede velit, signis coelestibus indicet, orant.
 Vix bene desierant, quum cristis aureus altis
 In serpente Deus praeuntiā sibila misit, 670
 Adventuque suo signumque, arasque foresque,
 Marmoreumque solum, fastigiaque aurea movit:
 Pectoribusque tenus media sublimis in aede
 Constitit; atque oculos circumtulit igne micantes.
 Territa turba pavet: cognovit numina castos 675
 Evinctus vitta crines albente sacerdos,
 Et, « Deus en, Deus en: linguisque animisque favete,
 Quisquis ades, dixit: sis, o pulcherrime, visus
 Ut iliter; populosque iuves tua sacra colentes. »

xime apta est; vid. Festus lib. IX. — *Notare visu*, ut XI, 714, *notare oculis*. — *Maior ero*; nam omnino corpora Deorum maiora erant humanis; vide nos ad Plinium VII, Ep. 27, 2.

666. *proceres* Epidaurii. — *Petiti Dei*; postulati a Romanis Aesculapii. LEM. — *operosa*, magno artificio, magnoque labore exstructa, adeoque et splendida et ampla: vide ad I, 258. — *Coelestibus*, divinis.

669. *aureus* commune epitheton est omnium Deorum. Et Epidaurii Aesculapio *subi* serpentis atque innoxii genus potissimum consecraverant; Pausanias II, 28. — *Movit*: conf. vs. 635. — *Pectoribus tenus*; vide ad III, 43.

675. *cognovit numina castos*: Ita legitur in Regiis nostris; eumque le-

ctionem Heinsius ex permultis recte defendit. Ciofanius laudabat *cognovit numina castus* etc. sed parum placent dñi epitheta *castus* et *evinctus*. Cantabrigiensis, Noricus et sex alii pro diversa lectione dant *numen Acastus*; unus Basileensis *Acastos*. LEM. — *Castum* pietatis et sanctitatis notionem habet, adeoque inprimis sacerdotibus tribuitur. — *Evinctus*, ut apud Virgilium Aeneid. V, 269, 494. — *De albente sacerdotum vitta* vide ad III, 516. — Val. Maximus: *Is angus, quem Epidaurii raro* (inde turbae pavor), *sed nunquam sine magno ipsorum bono visum* (inde sacerdotis animus) *in modum Aesculapii venerati sunt.* — *Linguis animisque favete.* Animo ad sacra attento, praestare sa-

Quisquis adest, iussum venerantur numen; et omnes 680
 Verba sacerdotis referunt geminata, piumque
 Aeneadae praestant et mente et voce favorem.
 Adnuat his; motisque Deus rata pignora crislis,
 Ter repetita dedit vibrata sibila lingua.
 Tum gradibus nitidis delabatur, oraque retro 685
 Flectit, et antiquas abiturus respicit aras,
 Adsuetasque domos, habitataque templa salutat.
 Inde per iniectis adopertam floribus ingens
 Serpit humum, flectitque sinus, mediamque per urbem
 Tendit ad incurvo munitos aggere portus. 690
 Restitit hic; agmenque suum, turbaeque sequentis
 Officium placido visus dimittere vultu,
 Corpus in Ausonia posuit rate: numinis illa
 Sensit onus; pressaque Dei gravitate carina
 Aeneadae gaudent, caesoque in litore tauro 695
 Torta coronatae solvunt retinacula navi.

Impulerat levis aura ratem: Deus eminet alte,
 Impositaque premens puppim cervice recurvam
 Caeruleas despectat aquas; modicisque per aequor

cris silentium, pia vota concipite, bona verba dicite. *MOX vs. 682, praestant et mente et voce favorem. LEM.*
 — Pulcher frequens epitheton Deorum; *Aen. VII, 656, satus Hercule pulchro pulcher Aventinus.*

681. referunt geminata, repetunt.
 — Praestant etc. luvent linguis animisque.

686. antiquas) vide ad I, 116. *Valer. Maximus: Per urbis celeberrimas portus nitibus oculis et levi tractu labi coepit.... ad tircem romanam perrexit.*

691. turbae sequentis officium, turbae officii causa ipsum prosequens. *Officium* verbum proprium de honore, qui alicui habetur sectando,

deducendo, etc. — *Posuit rate. Valer. Maximus: Eo conscendit ubi Q. Ogulnii legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem, per summam quietem, est convolutus.*

694. pressaque Dei etc.) Confer III, 621. *Dorvill, in codice antiquo reperit carina est. Hinc idem malit legere: et pressa Dei gravitate carina est. Aeneadae. etc.*

695. caeso tauro, ex more solvuntium appellentiumque. — *Coronatae* ob discessum optatum, ut alibi ob reditum salvum, hostemve victum. — *Retinacula navi.* Vulgo edebatur *retinacula puppis*, quod revocavit Mitscherlichius; hoc mutavit Heinsius, quia etiam *puppim* mox sequitur, sed

Ionium Zephyris sexto Pallantidos ortu
 Italiam tenuit; praeterque Lacinia templo
 Nobilitata Deae, Scylaceaeque litora fertur.
 Linqvit lapygiam, laevaue Amphissia remis
 Saxa fugit; dextra praerupta Ceraunia parte,
 Romechiumque legit, Caulonaque, Naryciamque, 706
 Evincitque fretum, Siculique angusta Pelori,
 Hippotadaeque domos regis, Temesesque metalla,
 Leucosiamque petit, tepidique rosaria Paesti.
 Inde legit Capreas, promontoriumque Minervae,
 Et Surrentino generosos palmite colles, 710

non debebat mutari casus, et scribendum erat *navis*, quod habent codices Regii nostri. LEM.

700. *Zephyris*, ventis omnino; nam ab Epidaurio Italiam petentibus contrarius est Zephyrus. *Lacinium* promontorium prope Crotonem, cum templo Laciniae Iuconia, sancto omnibus circa populis; Livius XXIV, 3. — *Deae* pro *Dea* dedit Heinsius a MSS. Thuani, Politiani, primo Vaticano, prim. Palat. Arund. et aliis; idemque snasit praeter, *templa* in templo mutandum, in quo ego ei cum Mitscherl. obsecutus sum. — *Scylaceum* vel *Scylacium*, colonia Atheniensium in litore sita. — *De lapygia* vid. ad XIV, 436. *Amphissia saxa*, promontorium Locrorum: vide Turnebum in Adversariis I, 23; sed male id hoc itinere commemoratur. Isaac Vossius, quoniam onus codex *Arangia* habebat, legit *Argennia*, ut Argennom promontorium Siciliae intelligatur. Sed hoc longe a freto erat. — *Laevaue* recepi e MSS. Ciof., uno Vatic. Cap. et uno Maffei; sequitur enim *dextra*. Proba-verat etiam Ciof. Caeteri vel *levibusque* vel *levisque*. — In *Ceraunia* valda variant MSS.: *Acrocerania* illa Epi-

ri h. l. intelligi nequeunt. Is. Vossius coniecit *Cocintia* a Cocinto promontorio. Heinsius e MSS. multis *Celenia* (quod Regii nostri codices habent) defendit. Lenzius, si versus admitteret, legeret, quod Nicyllus snasit, *Caenyia*, a promontorio Italiae *Caenys*. — *Romechium* apud nullum geographum reperitur. Is. Vossius, cui adhaerent Heinsius, legit, *La-metumque*. Lenzius e conjectura Regii praefert *Rhegium*. — *Caulon* vel *Caulonia* Achaeorum colonia, in alto litore coadita — *Naryx* vel *Nari-cium* Locrorum oppidum: sed hoc prius nominari debuisset. — *Evincit*, navigando superat; Horat. III, Od. 40, *Fincunt aequora navitae*.

707. De *Temeses metallis* vide ad VII, 207. — *Leucosia*, insula contra Paestanum sinum; Plinius III, 6. Heinsius mallet *Leucasia*, quia *Leucosia*, *Λευκωσία*, apud Graecos syl-labam secundam producit. Sed et alij licentia poetica secundam brevem fecerunt; vid. Drakenb. ad Silium VIII, 580. — *Paestum*, urbs Lucanorum, et clementissimo coelo utens, et rosia abundans; vide Cluv. It. Ant. IV, 14.

710. *Surrentini colles* ad sinum Cap-

Herculeamque urbem, Stabiasque, et in otia natam
 Parthenopen, et ab hac Cumaeae templa Sibyllae.
 Hinc calidi fontes, lentisciferumque tenentur
 Liternum, multamque trahens sub gurgite arenam
 Vulturinus, niveisque frequens Sinuessae columbis, 715
 Minturnaeque graves, et quam tumulavit alumnus,
 Antiphataeque domus Trachasque obsessa palude,
 Et tellus Circaea, et spissi litoris Antium.
 Huc ubi veliferam nautae advertere carinam,
 Asper enim iam portus erat, Deus explicat orbes, 720
 Perque sinus crebros, et magna volumina labens,
 Templa parentis iuit flavum tangentia litus.
 Aequare pacato patrias Epidaurius aras
 Linqvit, et hospitio iuncti sibi numinis usus,

paniae abundabant generoso vino; Plin. XIV, 2. — *Herculeam urbem*, Herculaneum. — *In otia natam*, ubi studia vel maxime coluntur; *otiosa Neapolis* apud Horat. Epod. V, 43; *docta Neapolis* apud Mart. V, Epigr. 78. *Hospita Musis otia* ei tribuit Silius XII, 31. — De *Cumis* vide ad XIV, 104.

714. *Liternum* (vulgo *Linternum*: vid. Heins. et Cluverius Ital. Antiq. IV, 2) oppidum Campaniae, exilio et sepulcro Scipionis nobile. Ibi frequens *lentiscus*, arbor mastichen fundens; Plinius XIV, 20. — *Per calidos fontes* Baias intelligit, et tota haec litora quae calidis fontibus rigantur; Plin. III, 5.

715. *frequens Sinuessae columbis*, ut *Dionaeis avibus circumsona Thisbe* apud Stat. Theb. VII, 261. In Campania grandissimas provenire columbas, credit Plinius X, 37. — *Graves*, parum salubres ob palustre solum. *Palustres Minturnae* apud Horat. Epod. I, 5, 4. *Gravitas coeli* sic est apud Cicero. AM. XI, 22. — *Quam tumulavit*

alumnus, Caieta; vid. XIV, 157. Mulierem posuit pro loco, qui inde nomen accepit. — De *Antiphate* vide XIV, 234, et paulo post etiam de *Circaea* tellure. — *Trachas, Anxur*, quae etiam Trachina, et Tarracina dicta; Livius IV est. *Anxur fuit, quae nunc Tarracina sunt, urbs prona in paludes*. — *Spissi*, densi, duri. — *Antium*, oppidum Latinorum maritimum. Huc egressum esse Aesculapium, etiam Valerius Maximus d. l. tradit. Recte igitur Regius *Ancon* mutasse videtur in *Antium*, quod Heinsius etiam in multis MSS. reperit.

720. *Deus explicat orbes* etc.) Contra Virgilius Aeneid. XII, 743, *implicat orbes*; Plinius IX, Epist. 33, 5, *orbes implicat expeditque*. In his et sequentibus vide diligentiam, ingenium et ornatum in hac narratione. — *Templa parentis*. Valerius Maximus ipsius Aesculapii templum nominat: sed parum credibile, eum iam tum cultum esse ab Antiatibus. — *Sulcat*; vide ad IV, 706. — *Crepitantis*; III,

Litoream tractu squamæ crepitantis arenam 725
 Sulcat, et, innixus moderamine navis, in alta
 Puppe caput posuit; donec Castrumque, sacrasque
 Lavini sedes, Tiberinaque ad hostia venit.
 Huc omnes populi passim, matrumque patrumque
 Obvia turba ruit, quæque ignes, Troica, servat 730
 Vesta, tuos, laetoque Deum clamore salutant.
 Quaque per adversas navis cita ducitur undas,
 Tura super ripas, aris ex ordine factis,
 Parte ab utraque sonant, et odorant aëra fumis:
 Ictaque coniectos incalfacit hostia cultros. 735
 Iamque caput rerum, Romanam intraverat urbem:
 Erigitur serpens, summoque adclinia malo
 Colla movet, sedesque sibi circumspicit aptas.
 Scinditur in geminas partes circumfluus amnis;
 Insula nomen habet; laterumque à parte duorum 740
 Porrigit aequales media tellure lacertos.
 Huc se de Latia pinu Phoebeius anguis
 Contulit, et finem, specie coeleste resumta,
 Luctibus imposuit, venitque salutifer Vrbi.

VIII. Hic tamen accessit delubris advena nostris: 745

75, de serpente, *Terra rasa sonat squamis.*

727. *Castrum Inui*, urbs Rutulorum. — *Sacras sedes*, quia Aeneas Penates ibi in Palladis templo posuit. — *Passim*, sine ordine, bene coniungitur cum *ruit*, quod et ipsum est, currere sine lege. — *Troica Vesta*, quam Aeneas una cum igne sacro et Penatibus asportavit; Virgilius Aen. II, 296.

734. *sonare de crepitu turis*. — *Odorant funis*, replent fumis odoratis. — *Coniectus ut adiectus* proprium de cultro adactō; vide Gronovium, Obs. pag. 87. — *Incalfacit hostia cultros*.

tros. Dum enim victimæ iugulantur, cultri sanguine calefiunt. LEM. — *Adclinia*, Vulgo, et in Regiis codicibus, *adelivia*.

739. *Scinditur in geminas etc.*) Præclara insulae, quam fluvius facit, descriptio. — *Porrigit*, extendit. Festus: *In insula Aesculapio facta aedes fuit, quod aegroti a medicis aqua maxime sustentantur*. Caeterum hunc Aesculapii in serpente latentis adventum omnibus etiam celebrantur Romani; Spanhemius de Usu et Praest. num. II, 217.

745-870. *Iulii Caesaris apothensis* graviter et in maximum Augusti honorem tractata. Causam eius agit Ve-

OID. Op. Tom. IV

M m

Caesar in urbe sua Deus est : quem Marte , togaque
 Praecipuum , non bella magis finita triumphis ,
 Resque domi gestae , properataque gloria rerum
 In sidus vertere novum , stellamque comantem ,
 Quam sua progenies : neque enim de Caesaris actis 750
 Vllum maius opus , quam quod pater exstitit huius.
 Scilicet aequoreos plus est domuisse Britannos ,
 Perque papyriferi septemflua flumina Nili
 Victrices egisse rates , Numidasque rebelles ,
 Cinyphiumque Iubam , Mithridateisque tumentem 755
 Nominibus Pontum , populo adiecisse Quirini ,
 Et multos meruisse , aliquos egisse triumphos ,
 Quam tantum genuisse virum , quo praeside rerum
 Humano generi , Superi , cavistis abunde.
 Ne foret hic igitur mortali semine cretus , 760
 Ille Deus faciendus erat : quod ut aurea vidit
 Aeneae genitrix ; vidit quoque triste parari
 Pontifici letum , et coniurata arma moveri.
 Palluit , et cunctis , et cuique erat obvia , Divis ,
 « Adspice , dicebat , quanta mihi mole parentur 765

ius , unde genus ducbat Caesar , in concilio Deorum , eamque adiuvat Iupiter. Inest h. l. catalogus rerum et a Caesare et ab Augusto gestarum.

748. *properata* , properanter parata. Cic. pro Marc. 2, de Caesare : *Nec vero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari , quam tuis non dicam cursibus , sed victoris illustratae sunt.* — De stella comante vide vs. 849.

750. *neque enim de Caesaris etc.*) Mirum in modum adulatur Augusto. — *Scilicet* ironicae locutioni inservit. Mole igitur Tan. Faber emendat *minus est domuisse*. Lenzius totum locum usque ad *cavistis abunde* interrogative capit. Sed hoc non patitur , opi-

nor , *scilicet*. Vertit tamen sic et Rodius. — *Aequoreos* , aequore cinctos. — *Papyrifer Nilus* etiam Ill Trist. 10 , 27. — *Numidas rebelles* , qui iugum recipere volebant , sed semper excubebant , et qui , *Iuba* duce , arma contra Caesarem sumserunt. — *Cinyphium* , Africanum , a Cinype Africae fluvio ; VII , 272. — *Nominibus* , gloria et fama. — *Aliquos egisse*. Quin- quies triumphavit ; nempe quater eodem mense postdevictum Scipionem , et rursus semel post superatos Pumpeii liberos ; Suetonius Caes. 37. — *Cavistis* , prospexistis , consulistis. Vulgo (et in Regiis codicibus) *favistis abunde* , quod fluxit ex interpretatione τὸν cavistis. — Mitscherli-

Insidiae, quantaque caput cum fraude petatur,
 Quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
 Solane semper ero iustis exercita curis?
 Quam modo Tydidæ Calydonia vulneret hasta;
 Nunc male defensae confundant moenia Troiae: 770
 Quae videam natum longis erroribus actum
 lactarique freto, sedesque intrare silentum,
 Bellaque cum Turno gerere, aut, si vera falemur,
 Cum Iunone magis: quid nunc antiqua recordor
 Damna mei generis? timor hic meminisse priorum 775
 Non sinit: in me acui sceleratos cernitis enses:
 Quos prohibete, precor, facinusque repellite, neve
 Cæde sacerdotis flammam exstinguite Vestae.»

Talia nequicquam toto Venus anxia coelo
 Verba iacit, Superosque movet: qui rumpere quamquam
 Ferrea non possunt veterum decreta Sororum,
 Signa tamen luctus dant haud incerta futuri.
 Arma ferunt nigras inter crepitantia nubes,
 Terribilesque tubas, auditaque cornua coelo
 Praemonuisse nefas: Phoebi quoque tristis imago 785

chius verba vidit quoque—moveri signis
 parentheses inclusit, quod et alii fecerunt: male, nam palluit ad hoc membrum pertinet.

769. *Quam modo Tydidæ* etc.) Venus vulnerata Diomedis hasta. Homerus II. E, 335. Bothe dabit legendum, *vulnerat*. — *Calydonia*; vide ad XIV, 513. — *Confundant*, pudore suffundant. — *Cum Iunone*; ea enim impulsus Turnus arma moverat.

776. *in me acui enses*) In progeniem meam: in Caesarem coniuratum est a sexaginta amplius, Cassio, Bruto, Marcello principibus. LEM. — *Ignis Vestae extinctus* fuit in prodigiis; vid. Ciofanum ad h. l.

781. *veterum Sororum*, pro vetera

decreta Sororum, Parcarum. Nisi major senes Parcae intelligere: *vetus* enim sic dicitur, et Parcae fingebantur senes; vide Lenzium. — *Ferrea*, immitabilia. — *Signa*, s. prodigia sequentia sunt e Virgilio, Georg. I, 464 sqq.; quamquam etiam historicis celebrata: conf. Tibullus II, 5, 71–78, et Cicero de Div. I, 10 sqq. — *Luctus futuri*, bellorum civilium instantium; nam secundum Virg. illa acciderunt post caedem Iulii Caesaris.

783. *Arma ferunt nigras* etc.) Virg. et Tibullus dicto loco. — De *crepitu* armorum vide ad I, 143. — *Phoebi imago*, Phoebus, sol per totum illum annum pallidior solito fuit; Plin. II, 30; Plutarchus in Iulio Caes. exte.

Lurida sollicitis praebebat lumina terris:
 Saepe faces visae mediis ardere sub astris;
 Saepe inter nimbos guttae cecidere cruentae.
 Caerulus et vultum ferrugine Lucifer atra
 Sparsus erat; sparsi lunares sanguine currus. 799
 Tristia mille locis Stygius dedit omina bubo:
 Mille locis lacrymavit ebur, cantusque feruntur
 Auditi, sanctis et verba minacia lucis.
 Victima nulla litat; magnosque instare tumultus
 Fibra monet; caesumque caput reperitur in extis. 795
 Inque foro, circumque domos, et templa Deorum
 Nocturnos ululasse canes, umbrasque silentum
 Erravisse ferunt, motamque tremoribus urbem.
 Non tamen insidias, venturaque vincere fata
 Praemonitus potuere Deum: strictique feruntur 800
 In templum gladii: neque enim locus ullus in Urbe
 Ad facinus, diramque placet, nisi Curia, caedem.
 Tum vero Cytherea manu percussit utraque

789. *Ferrugo poëtis tenebrae*, caligo; Virgilius: *Caput obscura nitidum ferrugine texit*. Eam ferruginem solis interdum, etiam hodie, efficiunt vapores, quibus aer repletus, qui et sanguineam reddunt lunam. — De bubone vide supra ad librum X, 453.

792. *ebur*, statuæ eburneae, quae, quum tempore pluvio humidæ essent, lacrymare credebantur. — *Cantus*, voces quasi oraculo editae, quales saepe auditæ inter omina habita. Ita Barmann. contra Broukhusium qui malebat, *placitus*; Virgil. *Vox quæ per lucos vulgo exaudita silentes ingens*. Tibullus: *Lucos præcinnisse fugam*.

794. *litare*, id est, Deos placare, dicuntur et homines, et vietimæ et aræ; vide Schwarzium ad Plin. pan.

cap. 52. — *Fibra-extis*. Virgil. *Nec tempore eodem Tristibus aut extis fibrae adparere minaces*. — *Caput*, scilicet extorum, quod caesum eultro victimæ marti mali ominis erat. Livius VIII, 9; *Decio caput iccinoris a familiari parte caesum aruspex dicitur ostendisse, aliqui acceptam Duis hostiam esse*.

797. *Nocturnos ululasse canes*) Virgil.: *Obscœnique canes Signa dabant simulacra modis pallentia miris Visa sub obscurum noctis*.

800. *Praemonitus*, signa præmissa. — *Templum* nunc curia, ut saepe apud Cicer. quia illa inaugurata; *templum* enim omnis locus inauguratus et sanctus. LEM. — *Stricti feruntur*, prostringuntur in templo; nam involuti illati erant in curiam; Dio XLIV, 16.

Pectus; et aetheria molitur condere nube,
 Qua prius infesto Paris est ereptus Atridae, 805
 Et Diomedeos Aeneas fugerat enses.
 Talibus hanc genitor: « Sola insuperabile fatum,
 Nata, movere paras? intres licet ipsa Sororum
 Tecta trium; cernes illic molimine vasto
 Ex aere, et solido rerum tabularia ferro; 810
 Quae neque concursum coeli, neque fulminis iram,
 Nec metuunt ullas tuta, atque aeterna ruinas.
 Invenies illic inclusa adamante perenni
 Fata tui generis: legi ipse, animoque notavi,
 Et referam, ne sis etiamnum ignara futuri. 815
 Hic sua complevit, pro quo, Cytherea, laboras,
 Tempora, perfectis, quos terrae debuit, annis.
 Vt Deus accedat coelo, templisque colatur,
 Tu facies, natusque suus; qui nominis haeres,
 Impositum feret Urbis onus, caesique parentis 820
 Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
 Illius auspiciis obsessae moenia pacem

804. *condere*, Caesarem. — De *Paride erepto* vide Homerum II. Γ, 380. — *Infesto Atridae*, Menelao quocum certabat. — De *Aenea* vide II. E, 311 sqq.

809. *cernes molimine vasto* etc.) Gravissimae immutabilitatem fatum notat. — *Rerum tabularia*, locus in quo servantur tubulae, quibus res fatales continentur, structus *molimine vasto*, opera maxima, *ex aere* etc. Tabulario illa Lenzius fuisse putat in limine Tartari, ubi aenei muri, et comparat Orphei hymn. LVIII, 1 sqq. — *Concursus coeli*, tonitrua, ut VI, 695; XI, 436. Confer Lucretium VI, 160. Sed et *concussus coeli*, quod habent plerique MSS. (et ambo nostri Regii) bene se habet. Iupiter enim to-

nans concutere coelum et terram graviter dicitur; Horat. I, Od. 34, 12. — *Inclusa*, incisa, insculpta, quod utrumque MSS. multi e glossa praeferunt. Etiam Cicero Catil. I. 2, *Senatusconsultum inclusum in tabulis*. Conf. Claudian. XV, 202, ubi Atropos voces Iovis adamante notat. — Regius codex A habet *incisa*; codex B *inclusa*.

819. *suus*, eius. — *Nominis haeres* (multi *numinis*); διαδοχος ονόματος Caesaris vocatur n Dione. Sueton. Aug. 7: *Postea Caesaris, et deinde Augusti cognomen assumpsit: alterum testamento avunculi. Onus*, molem imperii. LEM. — *Suos*, faventes.

822. *Illius auspiciis* etc.) *Mutiniae* obsessae D. Brutus ab Antonio, quem

Victa petent Mutinae: Pharsalia sentiet illum,
 Aemathiaque iterum madefacti caede Philippi;
 Et magnum Siculis nomen superabitur undis; 825
 Romanique ducis coniux Aegyptia, taedae
 Non bene fisa, cadet; frustra erit illa minata,
 Servitura suo Capitolia nostra Canopo.
 Quid tibi Barbariem, gentesque ab utroque iacentes
 Oceano, numerem? quodcumque habitabile tellus 830
 Sustinet, huius erit; pontus quoque serviet illi.
 Pace data terris, animum ad civilia vertet
 Iura suum, legesque feret iustissimus auctor,
 Exemploque suo mores reget: inque futuri
 Temporis aetatem, venturorumque nepotum 835
 Prospiciens, prolem sancta de coniuge natam

Augustus, iussus a senatu, una cum
 Hirtio et Pansa cons. fugavit; Florus
 IV, 4; Suetonius Aug. 10. Sequen-
 tia expressa e Virgilio Georg. I, 490
 usq.: *Ergo inter sese paribus concurrere*
telis Romanas acies iterum vide-
re Philippi: Nec fuit indignum Supe-
ria, bis sanguine nostro Aemathiam
et latos Haemi pinguissero campos, ubi
 Heynius observat, *Aemathiam* esse
 quidem Mucedoniae partem, ad quam
 nec *Pharsalus* nec *Philippi* pertineant;
 sed poetas latinos eo nomine uti etiam
 pro Thessalia: licuisse porro poetis,
 quamquam paulo crassius, in eodem
 loco proelium factum dicere, quod in
 illis regionibus, in eo regno aut plaga
 factum. Hinc *Pharsaliae* nunc sit men-
 tio, ubi prius proelium commissum,
 hinc *iterum madefacti Philippi*. —
Sentiet illum, non cognoscat eius for-
 titudinem et consilium.

826. *Romanus ducis*, Antonii, *coni-*
ux Aegyptia, Cleopatra, quam ille,
 repudiata Octavia, uxorem duxerat,
taedae non bene fisa, temere sperans,

se nuptiam Antonio potituram esse
 imperio Romano (Dio IV, p. 421),
 cadet, victa ad Actium ab Augusto,
 aspidum veneno peribit. — *Frustra-*
que etc. invidiose, frustra imperium
 Romanum adfectaverit. — Pro toto
 imperio *Capitolium* dominat, ut vers.
 589, et apud Horat. I, Od. 37, 7, de
 eadem, dum *Capitolio Regina dement-*
es ruinas, Funus et imperio perabat
 etc. — *Canopus*, nomen et oppidum
 Aegyptiorum.

829. *Barbaria*, monente Burmanno,
 totus tractus terrarum, quem barbari
 populi tenent.

833. *auctor*, legislator, ut VIII, 101.
 Suetonius Aug. 34: *Leges retractavit,*
et quasdam ex integro sanxit. Idem
 32: *Pleraque pessimi exempli corre-*
xit etc.

836. *prolem*, Tiberium, *sancta de*
coniuge, Livia, *natam*, quam prae-
 gnantem a Nerone duxit Augustus. —
Sancta solemne epitheton mulierum
 castarum, et probarum, etiam in mo-
 numentis.

Ferre simul, nomenque suum, curasque iubebit:
 Nec, nisi quum senior similes aequaverit annos,
 Aetherias sedes, cognataque sidera tanget.
 Hanc animam interea caeso de corpore raptam 840
 Fac iubar, ut semper Capitolia nostra forumque
 Divus ab excelsa prospectet Iulius arce. »

Vix ea fatus erat, media quum sede senatus
 Constitit alma Venus, nulli cernenda, suique
 Caesaris eripuit membris, nec in aëra solvi 845
 Passa recentem animam, coelestibus intulit astris.
 Dumque tulit, numen capere, atque ignescere sensit,
 Emititque sinu: luna volat altius illa,
 Flammiferumque trahens spatioso limite crinem
 Stella micat, natiq̃ue videns benefacta, fatetur 850
 Esse suis maiora, et vinci gaudet ab illo.
 Hic sua praeferri quamquam vetat acta paternis,
 Libera fama tamen, nullisque obnoxia iussis,
 Invitum praefert, unaque in parte repugnat.
 Sic magni cedit titulis Agamemnonis Atreus: 855
 Aegea sic Theseus, sic Pelea vincit Achilles.
 Denique ut exemplis ipsos aequantibus utar,

838. *Nec, nisi quum senior etc.*) Iul. Caesar, quum interficeretur, natus erat annos 56. Quum igitur h. l. non admodum longus vitae terminus promittatur Augusto, Heinsius suadet, quum senior Pylios aequaverit annos. Certe Pylios annos Augusto precatur Noster etiam Pont. II, 8, 41; et V Trist. 5, 62. Cf. Martial. IV, Epigr. 1; VIII, 2. Quum MSS. quidam patrios praeferant, Lenzius suadet, patrios superaverit annos.

842. *excelsa arce praefero* ex Thuan. MS., τῷ αἰθε. — *Excelsa arx* est coelum. Alibi, *summa arx*. Similis sententia in Epiced. Drusi vs. 61: *sum-*

ma sacer ille locatus in arce, Res hominum ex tuto cernere dignus erat. (vide Vol. I, p. 412.)

849. *Flammiferumque trahens etc.*) Suetonius Iul. Caes. 88: *In Deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed et persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primos ei haeres Augustus odebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit, exorient circa undecimam horam: creditumque est, animam esse Caesaris in coelum recepti: et hac de causa simulacro eius in vertice additur stella.* Vide supra 749. LEM.

855. *Sic magni cedit*) Vulgo *na-*

Sic et Saturnus minor est Iove: Iuppiter arces
 Temperat aetherias, et mundi regna triformis:
 Terra sub Augusto: pater est et rector uterque. 860

Di, precor, Aeneae comites, quibus ensis, et ignis
 Cesserunt; Dique Indigetes, genitorque, Quirine,
 Urbis, et invicti genitor, Gradive, Quirini,
 Vestaque Caesareos inter sacrata Penates,
 Et cum Caesarea tu, Phoebe domestice, Vesta, 865
 Quique lenes altus Tarpeia Iuppiter arces,
 Quosque alios vati fas adpellare piumque;
 Tarda sit illa dies, et nostro serior aevo,
 Qua caput Augustum, quem temperat, orbe reflecto
 Accedat coelo, faveatque precantibus absens. 870

IAMQUE opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignes,
 Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
 Quum volet illa dies, quae nil, nisi corporis huius
 Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi:
 Parte tamen meliore mei super alta perennis 875

guis, quod praeferebat Heinsius; multi, et nostri Regii, *magnus*, quod et in suo Berneggeriano legit idem Heinsius. LEM.

859. *triformis*) vide ad XII, 40. Expressit autem Horatii locum I, Od. 12, 50: *Orte Saturno, tibi cura magni Caesaris fatis data: tu secundo Caesare regnes. Te minor latum reget aequus orbes: Tu gravi curra quaties Olympum*. Confer Fast. II, 130.

861. *Aeneae comites*, Penates, quos incendio Troiano ereptos in Latium advexit Aeneas. Ab his diversi *Indigetes*, ἰνδῆγες, in quibus ipse Aeneas; XIV, 608. Expressus autem locus e Virgilio Georg. I, 498. — *Genitor*, conditor, urbis. Cie. de Div. I, 2, *Huius urbis parens Romulus*; Silius

II, 624, *parens murorum*, ubi vide Drakenb. — *Domesticus*, Palatinus. Cf. Horat. I, Ep. 3, 17. LEM. — *Tarda sit etc.* Horatius I, Od. 2, 45: *Servus in coelum redeas, diuque Laetus intersus populo Quirini*.

871. *Iamque opus exegi*, etc.) Epilogus fideiiter expressus ex Horatio III, Od. 30. Confer etiam II, 20, et Propertium III, 134 sqq. — *Exegi ad finem perduxì, absolvì*. Horatius: *Exegi monumentum aere perennius*. — *Iovis ira*, fulmen. — *Edax*, omnia absumens. Horatius: *Quod non imber edax, non Aquilo impotens Possit diruere, aut innumerabilis Annorum series, et fuga temporum*.

875. *super alta perennis Astra ferar*; gloria mea erit aeterna, Horatius: Non

Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum;
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, perque omnia secula fama,
Si quid habent veri vatum praesagia, vivam.

omnis moriar; multaue pars mei Vi-
tabit Libitinam. — Ore legar populi.
Propert. II, 1, 2, *veniat mollis in ora*
liber; ubi vide Brunkhusium. — Post
versum 879 in multis MSS. hoc disti-

chon est adscriptus: *Bis sex millenos*
versus in codice scriptos, Sed ter quin-
que minus continet Ovidius. Burman-
nus monet extare hodie nonnisi 11993,
ut septem desint.

METAMORPHOSEON FINIS.

INDEX RERVM

QVAE

IN VNOQVOQVE LIBRO

METAMORPHOSEON OVIDII

CONTINENTVR

LIBER I

Chaos in quatuor elementa.
Caelum et terram quinque distingui
zonis.
Quatuor ventorum regiones.
Hominis origo.
Quatuor aetatum descriptio.
Gigantum sanguis in homines cru-
deles.
Lycæon in lupum.
Lactei circuli descriptio.
Iovis oratio.
Diluvii descriptio.
Lapides in homines.
Terra in varias animalium figuras.
Pythonis serpentis caedes.
Pythia ludi.
Cupidinis sagittarum descriptio.
Daphne in laurum.
Tempe descriptio.
Io in vacca.
Argi oculi in caudam pavonis.
Syrinx nymphea in calamum.
Io vacca in humanam formam.
Phaëthontis Epaphique contentio.

LIBER II

Regiae Solis descriptio.
Quatuor anni partes.
Solis currus descriptio.
Equorum Solis nomina.
Terrae incendium.
Telluris querelæ.
Phaëthontis casus.
Heliades in populos.
Cycnus rex Ligurum in olerum.
Callisto Lycæonis filia in ursam.
Arcas cum Callisto matre in sidere.
Corvus ex candido niger.
Coronis in cornicem.
Erichthonius sine matre natus.
Nyximene in noctnam.
Oëtyroë Chironis filia in equam.
Apollo in pastorem.
Battus in lapidem indicem.
Aglauroa Cécropis filia in saxum.
Invidiæ domus descriptio.
Invidiæ effictio.
Iuppiter in taurum.
Europa ex Phœnicia in Cretam per
Iovem avecta.

LIBER III

Draconis dentes in viros armatos.
 Cadmus Boeotiae conditor.
 Actaeon in cervum.
 Bacchus ex Semele Cadmi filia.
 Iuno in anum.
 Bacchi educatio.
 Tiresias in feminam.
 Tiresias in marem.
 Narcissus in florem.
 Echo in vocem.
 Tyrrheui nautae in delphinos.
 Bacchus in puerum.
 Penthei descriptio.

LIBER IV

Bacchi nomina.
 Dercetis Babylonia in piscem.
 Semiramis in columbam.
 Nais in piscem.
 Mora ex albis nigra Pyrami et This-
 bes sanguine efflecta.
 Veneris cum Marte adulterium.
 Leucothoë in thuris arborem.
 Clytie in heliotropium herham.
 Daphnis Idaeus in saxum.
 Scythion in feminam.
 Celmus puer in adamantem.
 Crocos cum Smilace in flores.
 Salmacidis fontis natura.
 Hermaphroditus cum Salmacide nym-
 pha copulatus.
 Minceides in vesperationes.
 Ino Athamantis uxor in Deum.
 Viae ad inferos descriptio.
 Iuno ad inferos.
 Melicerta in Deum marinum.
 Comites Inus in saxa et aves.
 Cadmus cum uxore in anguem.
 Iupiter in aenum.
 Persei gesta.
 Guttæ sanguinis Medusæ capitis in
 serpentes.
 Atlas in montem.
 Andromeda ceto exposita.

Virgulta in coralia.
 Andromedæ Persei que nuptiæ.
 Pegasus equus alatus e sanguine Me-
 dusæ.
 Medusæ capilli in serpentes.

LIBER V

Cephenes Perseum oppugnantes in
 saxa.
 Cephenum tumultus descriptio.
 Phineus Cephei frater in statuum.
 Proetus in lapidem.
 Polydectes in saxum.
 Hippocrenes fontis descriptio.
 Pyrenei sacrilegium.
 Musæ in aves.
 Pierides in picas.
 Gigantomachiae descriptio.
 Iupiter in arietem.
 Apollo in corvum.
 Bacchus in caprum.
 Diana in felem.
 Iuno in vaccam.
 Venus in piscem.
 Mercurius in ibim.
 Cereris laudes.
 Proserpinae raptus.
 Perge lacus descriptio.
 Cyane nympha in stagnum.
 Puer temerarius in stellionem.
 Arethusa nympha in fontem.
 Ascalaphus in bubonem.
 Sirenes in aves.
 Lyncus rex Scytharum in lyncem.

LIBER VI

Arachne in araneam.
 Arachnes cum Pallade certamen.
 Pallas in vetulam.
 Telarum Palladis Arachnesque de-
 scriptio.
 Haemus et Rhodope in montes.
 Pygmaea in gruem.
 Autigone in ciconiam.
 Cynaræ filiae in saxa.

Iupiter in taurum.
 Iupiter in aquilam.
 Iupiter in cycnum.
 Iupiter in satyrum.
 Iupiter in Amphitryonem.
 Iupiter in anrum.
 Iupiter in ignem.
 Iupiter in pastorem.
 Iupiter in serpentem.
 Neptunus in iuvenem.
 Neptunus in Enipeum fluvium.
 Neptunus in arietem.
 Neptunus in equum.
 Neptunus in delphinem.
 Apollo in pastorem.
 Apollo in accipitrem.
 Apollo in leonem.
 Bacchus in uvam.
 Saturnus in equum.
 Niobe in marmor.
 Niobes filiorum mors.
 Amphionis exitus.
 Lycii rustici in ranas.
 Marsias in fluvium.
 Eburneus Pelopis humerus.
 Tereus in pupam.
 Progne in hirundinem.
 Philomela in lusciniam.
 Orithyiae raptus.
 Zetes et Calais alati.

LIBER VII

Draconis dentes in homines armatos.
 Iasonis in Colchos expeditio.
 Phineï calamitas.
 Medeae amores.
 Tauri ignem efflantes.
 Pervigilis Draconis sopor.
 Aeson ex senē iuvenis.
 Aridus olivae ramus in viridem.
 Guttæ aquæ in flores.
 Natrices Bacchi ex vetulis iuvenes.
 Aries senio confectus in agnum.
 Peline caedes.
 Cerambus in avem.
 Draco in saxum.

Inveucus in cervam.
 Cose mulieres corautæ.
 Telchi visu omnia mutantæ.
 Hyries filius in cycnum.
 Hyrie in lacum.
 Combe in avem.
 Fungi in homines.
 Phineus in avem.
 Periphas in avem.
 Polyphemonis filia in avem.
 Medea ad Argæum.
 Cerberi spuma in aconitum.
 Thesei gesta.
 Scironis latronis ossa in scopulos.
 Minois bellum in Athenienses.
 Sithonis in monedulam.
 Aegina insula quæ et Oenona.
 Asaci filii.
 Formicæ in homines.
 Pestis descriptio.
 Cephalus Procridis maritus in aliam figuram.
 Vulpes et canis in saxa.
 Procridis mors.

LIBER VIII

Nisus in halictum avem.
 Seylla in Cyrim avem.
 Muri vocales.
 Labyrinthi Cretensis descriptio.
 Ariadnæ corona in sidus.
 Dædali volatus.
 Talus puer serræ circiniquæ inventor, in perdicem.
 Dædalus ad Coccyum.
 Apri Ealydonii descriptio.
 Atalantæ forma.
 Alithen fratres a Meleagro caesi.
 Stipes in quo Meleagri vita.
 Meleagri mors.
 Meleagri sorores in aves meleagridas.
 Naiades in Echinadas insulas.
 Perimele nympha in insulam.
 Oppidum in stagnum.
 Iupiter cum Mercurio in homines.
 Casa in templum.

Philemon cum Baucide uxore in arboribus.
 Proteus in varias formas.
 Metra Erisichthonis filia in varias figuras.
 Erisichthonis impietas.
 Famis patria.
 Famis descriptio.
 Foedus Erisichthonis exitus.
 Achelous in varias figuras.

LIBER IX

Acheloi Herculisque lucta.
 Achelous in anguem.
 Achelous in taurum.
 Cornu cornu.
 Nessi centauri caedes.
 Tunica a Deianira ad Herculem missa.
 Herculis labores.
 Lichas in scapulum.
 Hercules in Drum.
 Galantis in mustellam.
 Dryope in arborem.
 Lotos nympa in arborem.
 Iolus senex in iuvenem.
 Callirhoë pueri in iuvenes.
 Deos quoque fati obnoxios esse.
 Miletus Mileti urbis conditor.
 Byblis Mileti filia in fontem.
 Cannus Byblidos frater, Canni urbis conditor.
 Iphis puella in marem.

LIBER X

Orphei Eurydicesque nuptiae.
 Orphei ad inferos descensus.
 Alys in pinum.
 Cyparissus in cupressum.
 Orphei carmen.
 Iupiter in aquilam.
 Hyacinthus puer in florem.
 Hyacinthis festa.
 Propetides in saxa.
 Cerastae in tauros.
 Status eburnea in virginem.

Myrrha Cinyrae filia in arborem.
 Adonis in florem.
 Hippomenes in leonem.
 Atalanta in leucum.
 Minthe nympa in mentham.

LIBER XI

Serpens in saxum.
 Orphei caedes.
 Bacchae Thraciae in arbores.
 Midas stoliditas.
 Contacta a Mida in aurum.
 Arctus Paetali in aurum.
 Nidæ aures in asininas.
 Caninae vocales.
 Apollo cum Neptuno in homines.
 Hesione Laomedontis filiae liberatio.
 Thetis in varias formas.
 Ceyx in avem.
 Daedalion in accipitrem.
 Lupus in saxum.
 Halcyone in avem.
 Somni domus descriptio.
 Dei Somni effugio.
 Morpheus in homines.
 Phobetor in animalia bruta.
 Phantasos in inanimata.
 Morpheus in Ceycem.
 Aesacus in mergum.

LIBER XII

Serpens in saxum.
 Iphigeia, Agamemnonis filia, in cervam.
 Famae domus descriptio.
 Protesilai caedes.
 Cycnus puer in avem.
 Caeneus in avem.
 Caenis puella in marem.
 Pirithoi et Hippodamiae nuptiae.
 Lapitharum Centaurorumque rixae et proelia.
 Perilymneus, Nelei filius, in varias figuras.
 Achillis mors.

LIBER XIII

Aiax in hyacinthum florem.
 Armorum Achillis iudicium.
 Aiace oratio.
 Artificiosissima Vlyxis oratio.
 Hecuba in canem.
 Polydori caedes.
 Polyxenae immolatio.
 Polymestoria Thraciae regis excaecatio.
 Memnonis cineres in aves.
 Aeneae in Latium navigatio.
 Anii filiae, omnia suo tactu in frumentum, vinum, oleumve convertentes, in columbas.
 Duo iuvenes ex rogi favilla.
 Index in saxum.
 Siciliae descriptio.
 Scylla in monstrum.
 Acis in fluvium.
 Polyphemi cantilena.
 Glaucus in Deum marinum.

LIBER XIV

Scyllae inguina in canes.
 Cercopes in simias.
 Sibylla in vocem.
 Socii Vlyxis in porcos.
 Socii Vlyxis in pristinam formam.
 Picus in avem.
 Pici comites in feras.
 Canens Pici uxor loci nomen.
 Diomedis socii in aves.
 Appulus pastor in oleastrum.
 Aeneae naves in Nymphas.
 Navis in scopulum.
 Ardea in avem.
 Aeneas in Deum indigetem.
 Albani reges.
 Vertumnus in varias figuras.
 Vertumnus in vetulam.
 Anaxurete puella in saxum.
 Urbis Romae conditores.
 Aquae frigidae in calidas.
 Romulus in Deum.

Hersilia, Romuli uxor, in Deam Horam.

LIBER XV.

Calculi albi in nigros.
 Numa ad Pythagoram.
 Pythagorae dogmata.
 Pythagorae sermo.
 Pythagorae metempsychosis.
 Pythagoras in Euphorbum.
 Omnium rerum vicissitudinem esse.
 Annus in quatuor partes.
 Quatuor hominis aetates.
 Sperma hominis in hominem.
 Ex quatuor elementis omnia fieri.
 Omnia in quatuor elementa resolvi.
 Terra in mare.
 Mare in terram.
 Mira Lyci fluminis natura.
 Erasinus fluvius.
 Caicus fluvius.
 Amasenus fluvius.
 Anigrus fluvius.
 Hypanis fluvius.
 Insulae in continentem.
 Ex continenti insulae.
 Helice Buraque urbes submersae.
 Ex planitie montes.
 Mira aquarum natura.
 Crathis et Sybaris fluvii.
 Salmacidis fontis natura.
 Aethiopiae lacus.
 Clitorii fluvii natura.
 Lyncestus fluvius.
 Arcadiae lacus.
 Ortygia insula ex mobili immobilis.
 Symplegades insulae olim instabiles.
 Aetnae montis incendium.
 Homines in aves.
 Scythicae mulieres in aves.
 Apes ex vitulis.
 Crabrones ex equis.
 Scorpius ex cancro.
 Tineae agrestes in papilionem.
 Limus in ranas.
 Informis caro in ursum.

Apes sine pedibus.	Thebae.
Aves ex ovi medio.	Romae origo.
Hominis spinæ medulla in anguem.	Hominem ex anima et corpore constare.
Phoenix ex seipso.	Numæ regnum.
Hycenam feram modo marem, modo
feminam esse.	Hippolytus in Virbium.
Mira chamaeleontis natura.	Egeria, Numæ uxor, in fontem.
Lyncurium ex lyncum urina.	Gleba in puerum.
Coralium ex molli durum.	Hasta Romuli in arborem.
Gentium vicissitudines.	Cippo coruæ.
Troiae ruina.	Aesculapius in æguem.
Sparta.	Aesculapius Romani advectus.
Mycenæ.	Julius Caesar in cometen.
Athenæ.	Augusti laudes.
	Metamorphoscon commendatio.

METAMORPHOSEON OVIDIANARVM

ARGVMENTVM

CARMINE ELEGIACO EXPRESSIT

ET ITERVM EMENDATIVS

EDIDIT

FRID. HENR. BOTHE

Naso Chaos primum Aetates, dicitque Gigantas,
Vimque Lycaoniam, diluviumque grave,
Pyrrha quod effugit cum coniuge sola probato;
Pythonemque manus nomen Apollineae.
Clara coma sequitur Peneia, cornibus Io, 5
Syriugisque Argus perditus historia;
Lumina cuius avis rapuit Iunonia pennis;
Ast Epaphum peperit reddita Nympha sibi.
Te Phaëthon celebrat Phoebeie, charta secunda,
Heliadum lacrymas, fataque, Cycne, tua; 10
Tum Callistonem, et, pius impia qui meditatus,
Arcada, mox magnum sidus utrumque suum.
Corvus il, et cornix, et noctua, tuque, Coroni,
Quamque pater frustra planxerat, Ocyrhoë.
Caetera Phoebus habet pastor, Battusque, sorores 15
Atthides, Invidiae flamina, bosque Tonans.
OVID. *Op.* Toin. IV * N n

- Tertia tu quaerens ordire volumina, Cadme,
 Europen raptam, conditor anguineae
 Gentis, et Actaeon, Semeleque iniserrima pellex,
 Tiresiaeque senis nobile iudicium. 20
 Tum male desipiens canitur Narcissus et Echo,
 Quique negat verum te, Melanaegi, Deum,
 Pentheus infelix: nautae, mirabile! pisces
 Facti; Baccharum victima rex cecidit.
- Quarto est Alcithoës et tradita poena sororum 25
 Codice, pro festo quis mala cura labor.
 Hunc solaturae, antiqui sibi temporis acta
 Narrant; ut Thisben, Pyrame, perdideris;
 Leucotheam Clitienque; et te, tener Hermaphrodite;
 Et, quae concrevit corpore, Salmacida. 30
 Post Furia est; Athamas; Cadmi fuga; victor Atlantis
 Perseus; Andromede; morsque, Medusa, tua.
- Reddit Abantiades cum Pallade Phinea caute
 Quinto, ne sociis parcitur indomitis.
 Iamque ad Musarum sedes Tritonia tendit, 35
 Miratura novas, quas pede fudit, aquas
 Pegasus: huic studiumque probant Aganippides almae;
 Moxque Pyreneum Pieridumque nefas,
 Et Cererem cantant, Arethusaque fons ut ametur,
 Persephoneque modis quis Acheronta regat. 40
- Sextum exorditur speciem mutata Minerva,
 Os ut Arachneum plecteret immodicum.
 Fit Niobe saxum, fiunt agrestia ranae
 Agmina; te Lycius, Marsya vane, ligat;
 At Tereus volitat Pandioniaeque sorores, 45
 Quarum abit ad plures orbus ab his genitor.
 Denique cum Minyis petit aurea fortis Iason
 Vellera, Phrixiae dona beata manus.

Qui sequitur, libro Aesonides per Colcha venena
Cum patre convivit, mors Peliaeque datur. 50

Medeam ducit profugam male credulus Aegeus.
Contra Diotaeos Aeacus huic socius,
Dira lues cui comminuit pecudesque virosque;
Vnaque est Cephalus, Procridis hostis amans,
Mutata uxorem qui turpiter ipse figura 55
Decipiens, vecors noluit esse probam.

Octavo Scylla in cirin mala vertit amore;
Dein Ariadneo stamine, non merito,
Theseus servatur; nympa at periisset, lacchus
Ni foret. Icarium fit mare; turbat aper; 60
Enarratque Achelous Echinadas, alter at ipsi
Baucida: multa fames tunc Erisichthonia
Metraque, ceu Proteus, variabilis occupat ob rem;
Imminet extremo Deianira libro.

Amphitryoniades nono Deus evolat Oeta, 65
Stasque, Licha, scopulus. Mox adit Eurytida
Alcmene, motamque Galanthida dicit; et illa,
Vt lotos Dryope floreat ipsa soror.
Iamque Iolaus adest, iuvenis novus, atque superbus
Phoebo Miletus, factaque Byblis aqua 70
Ob fratrem; nec abest, quam, quo frueretur Ianthie,
Reddidit e tenera virgine Diva virum.

Intrat amans Orpheus decimo mala regna Silentum,
Nec tamen ad Superos permeat Eurydice.
Iam liquido vatis modulamine cuncta moventur: 75
Atti, adstas; adstas tu, Cyparisse puer,
Ambo mutati: canitur Iovis inde minister;
Pygmalion; Myrrhae non revocandus amor;
Tuque, placens ipsi Veneri, male pulcher Adoni;
Tuque, uni, virgo, mitior Hippomeni. 80

Vndecima Orpheam lugere volumina mortem
 Instituunt: asinum fingit Apollo Midam,
 Ilion et condit. Telamoni traditur uxor
 Hesiona, Aeacidæ vix superata Thetis.
 Tunc ad Ceycem convertitur Halcyonemque 85
 Carmen, et ad Morphei somnia vera nimis.
 Illi mox alis, velut Aesacus, aëra pulsan,
 Priamides, verso corpore factus avis.

Troia, qui sequitur, bella exhibet, Iphianassam,
 Et Centaurorum proelia saeva liber, 90
 Cycnum, ac Nelei, mutantis in omnia mire,
 Fata Periclymeni; mox tua, nate Dea,
 Funera, nolentes quem Peleus almaque mater
 Armarant, notum munere Lartiadae:
 Nam Paris ignavus fortem percussit Achillem, 95
 Obvertente ipso spicula certa Deo.

Pelidae ambierint ut Vlysses mitis et Ajax
 Arma, liber pandit tertius a decimo.
 Pergama conflagrant; Hecube canis induit ora,
 Auroræ volucris gnatus, ut interiit; 100
 Ipse relicto Anio Scillan fugit atque Charybdin
 Aeneas; sequitur quos Polyphemus amaus,
 Acidis exstinctor teneri, dictusque per herbas
 Piscator pelagi Glaucus adisse Deos.

Sinia iam Cercops factus legiturque Sibylla, 105
 Inque fera ripa solus Achaemenides,
 Cyclopi elapsus. Laestrigona viderat alter,
 Mox Circen. Pici tum subit historia,
 Et Diomedei numeri. Cythereius heros
 Cum ratibus vertit: calx habet Iphiu, habet 110
 Te, Vertumne; Deam iunctam tibi; denique regem,
 Cuius, avi, cepit Romulus imperium.

Extremo rex est sapiens Numa Pythagorasque
Codice, quique fuit Virbius Hippolytus,
Cum Cipoque Tages vates. Deus inde salutem 115
Sub serpente latens reddidit ut Latio,
Magno est in populis Epidaurius hospes honore.
Fit maius: Deus est Iulius urbe sua
Caesar, at in coelo sidus micat; inque relictæ
Augustus terra sceptræ paternæ tenet. 120

Tot res tam varias vinclo coniunxerit uno
Vt Pelignus olor, quaeris, amice? legas.
Ista viri vis arsque: cadavera nolo poëtas,
Grammaticus partes quæ secet in vapidas.
Tu, dedit ut sese, totum accipe; nec male rimans 125
In Nasone mihi quaerito Virgilium.
Non una est facies Naturæ: mutat, et audet
Quidque, nec in solita vertitur usque via.

VOLVMINIS QVARTI

INDEX SPECIALIS

<u>METAMORPHOSEON Liber octavus</u>	<u>Pag. 5</u>
<u>Liber nonus</u>	<u>77</u>
<u>Liber decimus</u>	<u>151</u>
<u>Liber undecimus</u>	<u>223</u>
<u>Liber duodecimus</u>	<u>301</u>
<u>Liber decimus tertius</u>	<u>355</u>
<u>Liber decimus quartus</u>	<u>431</u>
<u>Liber decimus quintus</u>	<u>491</u>
<u>INDEX rerum quas continent libri quindecim Me-</u>	
<u>tamorphoseon</u>	<u>555</u>
<u>METAMORPHOSEON Argumenta, quae librum</u>	
<u>quemque octo carminibus exprimunt</u>	<u>561</u>

FINIS VOLVMINIS QVARTI.

